

ՆԱԲ ԿՑԱԳԱՐԱՆԻ ԿՐԹԵՐԻ ՍՆՆԱԴՈՑՈՒՄՆԵՐ

4

ՅԱՆՎԱՐՆԵՐԻ ՕՐԹՈՒՅՅՈՒՆ

(ԺԳ - ԺԳ ՊԳ)

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ
ԱՐԵՏԱՐԱՆԻ ՈՐԸՍԻՄՍԹԵՐ

(Ե 18 - ԻԸ 20)

Ս. ԷԶՍԻԱԾԻՆ - 2009

564

Commentaries on the Books of the New Testament

4

HOVHANNES TSORTSORETSI
(XIII-XIV cc.)

COMMENTARY
ON THE GOSPEL ACCORDING TO
MATTHEW
(5:18 - 28:20)

PUBLISHING HOUSE OF THE MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN
HOLY ETCHMIADZIN - 2009

2(47.925)
h-63

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԹԵՐԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

4

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԾՈՐԾՈՐԵՅԻ
(ԺԳ - ԺԴ դդ.)

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ
ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՆ ՈՐ ԸՍՏ ՄԱՏԹԷԻ
(Ե 18 - ԻԸ 20)

ՍԱՅՐ ԱԹՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
Ս. ԷԶՄԻԱԾԻՆ - 2009

ՀՏԴ 23/28
ԳՄԴ 86.37
3 - 630

Աշխատասիրությամբ՝

*Գոհար Ղազարյանի, Սեդա Ստամբուլյան, Գայանե Ներսիսյանի
Համագործակցությամբ՝*

Հայաստանի Աստվածաշնչային Ընկերության

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԾՈՐԾՈՐԵՑԻ

3 - 630 ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԱԻԵՏԱՐԱՎՆԻՆ ՈՐ ԸՍՏ ՄԱՏԹԷԻ: -Ս. էջ-
միածին: Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2009.- 680 էջ:

Հովհաննես Ծործորեցու հեղինակած մեկնության բնագիրը պատրաստված է 1825 թ. Կոստանդնուպոլսի հրատարակության և ՄՄ մատենադարանի թիվ 2687 ձեռագրի (թերթ 50ա-394բ, 1476 թ.) համեմատությամբ, իբրև հիմք վերցնելով տպագիրը, որը, ըստ այն հրատարակության պատրաստողների վկայության, ստեղծվել է մեկից ավելի ձեռագրերի հիման վրա:

Բնագիրը վերակետադրվել է հիմնականում ըստ արևելահայերենի ժամանակակից կետադրական կանոնների:

ԳՄԴ 86.37

ՏՊԱԳՐԱԴՈՒՄ Է ՃԵՎԵՆԱՍՏՈՒԹՅԱՄՔ՝

ՏԵՐ ԵՎ ՏԻԿԻՆ

ԱՐՄԵՆ ԵՎ ՆՈՒՆԵ ՍԱՐԳՍՅԱՆՆԵՐԻ

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

Հովհաննես Ծործորեցու «Մեկնութիւն Աւետարանին Մատթէի» աշխատությունը շարունակությունն է Ս. Ներսես Շնորհալու կիսատ մնացած համանուն մեկնության:

Ծործորեցին այս աշխատությունը շարադրել է 1316 թ. Ծործորի Ս. Աստվածածին վանքում:

Այն առաջին անգամ հրատարակվել է 1825թ. Կ. Պոլսում, մի քանի ձեռագրերի հիման վրա:

Բանասերների կողմից հնչել են տեսակետներ, թե իբր 1825թ. հրատարակությունն իրականացնողները միտումնավոր կերպով հապավել են այս մեկնության որոշ հատվածներ՝ այն ենթարկելով խմբագրման: Այս մասին մասնավորապես խոսում են հ. Ներսես Տեր-Ներսեսյանը (Պատարագ վասն ննջեցելոց, գլ. 12 «Յովհաննես Երզնկացի-Ծործորեցի». «Բագմալէպ», 1960, մայիս-յունիս, էջ 114-124) և նրան հղելով՝ Լևոն Խաչիկյանը (Աշխատութիւններ, Բ հտ. «Գանձասար» մատենաշար, 1999, էջ 93): Իբրև ապացույց իր տեսակետի՝ հ. Ներսեսը բերում է իր գտած հապավված մի կտոր (քավարանի մասին), որն առկա է եղել իր գործածած 4 ձեռագրերում, բոլորն էլ՝ 16-17-րդ դարերի: Եվ իր քննության իբրև եզրակացություն՝ հ. Ներսեսը գրում է, որ Կ. Պոլսի հրատարակիչներն այդ հատվածը «կտրտեր ու յապաւեր են. ուրեմն այս ցոյց կուտայ՝ որ եղած են շատ կողմնակալ եւ նախապաշարեալ» (նշ. հոդվածը, էջ 120):

Հետևաբար մեր առջև դրված խնդիրն էր պարզել Ծործորեցու մեկնության անաղարտությունը:

Առաջին հերթին մենք Կ. Պոլսի հրատարակությունը համեմատեցինք Ծործորեցու երկրի պահպանված հնագույն թվակիր ձեռագրի՝ ՄՄ 2687 (1476 թ.)-ի հետ:

Համեմատության արդյունքները ցույց տվեցին, որ Կ. Պոլսի հրատարակությունն իրականում կատարվել է չափազանց բարեխղճորեն և այնտեղ կամայական խմբագրություններ բացարձակապես չկան:

Հավանաբար Հ. Ներսես Տեր-Ներսիսյանի նշմարած հատվածները հետագայի հավելումներ են:

ԲՆԱԳՐԻ ՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

Հովհաննես Ծործորեցու հեղինակած մեկնության բնագիրը պատրաստել ենք 1825թ. Կոստանդնուպոլսի հրատարակության և ՄՍ մատենադարանի թիվ 2687 ձեռագրի (թերթ 50ա–394բ, 1476 թ.) համեմատությամբ՝ իբրև հիմք վերցնելով տպագիրը, որը, ըստ այն հրատարակության պատրաստողների վկայության, ստեղծվել է մեկից ավելի ձեռագրերի հիման վրա: Այս նոր բնագիրը կազմելիս նախընտրությունը երբեմն տվել ենք ձեռագրի տարբերակին, ուստի նրանով փոխարինել տպագրում եղածը, իսկ տպագրի տարբերակը ներկայացրել իբրև տարընթերցում: Տարընթերցումներում տպագիրը նշանակված է **S** թավ տառանշանով, իսկ ձեռագիրը՝ թավ , և գործածվել են հետևյալ նշանները. (=փոխ.), < (=չիք), ~ (=շրջ.), + (=ավելացված է):

Բնագրում չակերտների մեջ հանդես եկող աստվածաշնչյան մեջբերումների տեղիները նշված են անմիջապես մեջբերման կողքին՝ փակագծերում, իսկ աստվածաշնչյան ակնարկների տեղիները հանդես են գալիս իբրև ծանոթագրություն՝ տողատակում՝ շեղատառ և առանց «Տես» նշման: «Հանգիստ սրբոյն Յովհաննու առաքելոյ եւ աւետարանչի» պարականոն գրքից բերված մեջբերումների տեղիները նշվել են նույնպես տողատակում և ոչ թե անմիջապես բնագրում:

Հատուկ անունների և մի շարք այլ բառերի կամ քերականական ձևերի ուղղագրությունը միօրինակ է դարձվել, որոշ սխալագրություններ էլ սրբագրվել են, և այս ամենն իր արտացոլումն է գտել տարընթերցումներում: Սակայն կրկնվող ձևերի համար տարընթերցում տվել ենք միայն առաջին անգամ դրանց հանդիպելու դեպքում, և տարընթերցման կողքին փակագծերում և շեղատառ դրել ենք հետևյալ նշումները. (*այսպես է և այլուր*) կամ (*այսպես ամենուր*):

Բառերի ուղղագրությունը միօրինակ դարձնելիս կամ սխալագրությունները սրբագրելիս ընտրել ենք ոչ թե այն ձևը, որը մեզանում այսօր տարածված «ավանդական» ձևն է, այլ որը լեզվաբանորեն առավել ճշգրիտ է: Սա կատարելիս առաջնորդվել ենք այդ բառերի ծագումնաբանությամբ, ուստի հասարակ անունների առավել ճշգրիտ ձևերն ընտրելիս օգտվել ենք Հ. Աճառյանի «Արմատական բառարան»-ից, իսկ հատուկ անունների պարագայում, քանի որ դրանք հիմնականում հունարենից հայերենին անցած ձևեր են, առաջնորդվել ենք հունարենից հայերեն տառադարձության օրենքներով: Օրինակ՝ բնագրում (թե՛ տպագրում, թե՛ ձեռագրում) կամ դրանցից միայն մեկում) գործածվում են թե՛ *բանտ*, թե՛ *բանդ* ձևերը, թե՛ *ժայտք*, թե՛ *ժայթք*, *թակարթ*–*թակարդ* ևն. ընտրվել են առավել ճշգրիտ *բանդ*, *ժայթք*, *թակարդ* ձևերը¹: Այսպես նաև *ափշուրի*–*ափշուր* է *ապշուրի*, *մանկաղ*՝ *մանգաղ*, *ընդանի*–*ընտանի*, *Բեդսայիդան*՝ *Բեթսայիդա*, բնագրում գործածվող *Հերոդ* և *Հերովդ* զուգահեռ ձևերից ընտրվել է երկրորդը՝ *Հ*-ի *Ե*-ով փոխարինմամբ (*Հերովդ*) ևն: Դարձյալ ճշգրտության սկզբունքից ելնելով՝ բնագրում գործածվող *ընդել*, *գայթաղ(ուրի)* ձևերը թողնվել են այնպես, ինչպես կան, քանի որ առավել ճշգրիտ են, քան այսօր գործածվող համապատասխան ուղղագրական ձևերը: Բոլոր անհարկի *օ*–ագրությունները սրբագրվել են *օ*-ի *ո*-ով փոխարինմամբ. օրինակ՝ փարաօն– *փարաւոն*, Սիմօն– *Սիմոն*, Թօմաս– *Թոմաս*, սերօբէ– *սերոբէ* ևն: Այս կարգի մնացած բոլոր փոփոխությունները, ինչպես արդեն նշեցինք, կարելի է գտնել տողատակում:

Քերականական ձևերից՝

1) *ա*–ով վերջացող հատուկ անունների ուղղական հոլովածևի վերջում եղած *յ*–ն հանվել է. օրինակ՝ Եւայ– *Եւա*.

2) միօրինակ է դարձվել ներկա դերբայի ուղղական և հայցական հոլովածևերի ուղղագրությունը. *–օղ* և *–ող* զուգահեռ ձևերից ընտրվել է առաջինը, որը մեր գործածած թե՛ տպագրում, թե՛ ձեռագրում առավել հաճախադեպ է, քան երկրորդ ձևը (հիշեցնենք, որ խոսքը միայն վերոնշյալ հոլովներին է վերաբերում. թեքված ձևերում *օ*–ն շեշտագրվելով հնչյունափոխվում է *ո*–ի). օրինակ՝ *կարօղ*, *կարողք*, *կարօղս*, բայց՝ *կարողի*, *կարողաց* ևն.

3) սրբագրվել է *ի+ա հողակապ = ե* հնչյունափոխության *ե*–ն, եթե հանդես է եկել իբրև *է*. օրինակ՝ որդեգրություն– *որդեգրութիւն*, ալէկոծ– *ալէկոծ* ևն:

¹ Թագ(չիմ)–թաք(չիմ) զուգահեռ ձևերից երկուսն էլ պահվել են, քանի որ պարզ չէ, թե դրանցից որն է առավել ճշգրիտ. երկուսն էլ գրաբարում տարածված և ընդունելի ձևեր են: Պահպանվել են նաև *հրէայ* և *երբէք* ուղղագրական ձևերը՝ այն նկատառմամբ, որ սրանք միջնադարում տարածված ուղղագրական ձևեր են (չնայած ծագումնաբանօրեն ոչ այնքան ճշգրիտ լինելուն), և մեր բնագրում էլ ամենուր հենց այս ձևերն են հանդես գալիս:

Քանի որ տպագրում բնագիրն առավել մեծ պարբերությունների էր բաժանված, կատարել ենք նոր բաժանում՝ համեմատաբար առավել փոքրածավալ պարբերություններով:

Բնագիրը վերակետադրվել է հիմնականում ըստ արևելահայերենի ժամանակակից կետադրական կանոնների: Տերմինական անուններն ու դրանք փոխարինող դերանունները (բացառությամբ ստորադաս նախադասությունը սկսող հարաբերական դերանունների) ներկայացվել են մեծատառով, ինչը հաճախ առավել մեծ հստակություն է մտցնում նախադասությունների մեջ՝ նպաստելով իմաստների առավել ճիշտ ընկալմանը:

Բնագրում մեր կողմից ըստ անհրաժեշտության կատարված հավելումներն առնված են անկյունավոր փակագծերի մեջ []:

**ԼՐՈՒՄՆ ԹԵՐՈՅ ՀԱՄԱՌՕՏ ՏԵՍՈՒԹԵԱՄԲ
ՍՐԲՈՅ ԱՔԵՏԱՐԱՆԻՆ՝ ՈՐ ԸՍՏ ՄԱՏԹԵԻ,
ՀԱՒԱՔԵԱԼ ՆՈՒԱՍՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՅՈՀԱՆՆՈՒ
ԵՐԶՆԿԱՅԵՑԻՈՅ,
ՈՐ ԵՒ ԱՍԻ ԾՈՐԾՈՐԵՑԻ**

Լրումն թերոյն համառօտ տեսութեամբ սրբոյ Աւետարանին՝ որ ըստ Մատթէի: Հաւաքեալ Գուսատ վարդապետի Յոհաննու¹ Երզնկայեցոյ, որ եւ ասի Ծործորեցի²:

Գերապատիւ եւ բարեհռչակ Հայրն մեր ըստ Հոգւոյ եւ երկրորդ լուսաւորիչն սուրբ Եկեղեցւոյ, ի զարմէ եւ ի շնորհէ սրբոյն Գրիգորի փայլեալ, կորովամիտ եւ համեղաբան կաթողիկոսն հայոց տէր ներսէս Կլայեցի, աշխատեալ վերլուծութեամբ ի սկիզբն սրբոյ Աւետարանիս գեղեցիկ եւ հանճարեղ բանիւ, եւ դադարեալ վարդապետութիւնն նորա ի մուտս վարդապետութեան Փրկչին՝ յայսմ վայրի, ոչ գիտելով եթէ ո՛ր աղազաւ եղեւ խափանեալ: Վասն որոյ յոյժ ի վարանս մտեալ տազնապէի. զի թէ նա ի խնդրոյ եղբօր իւրոյ Գրիգորիսի վերադիտողի Հայրապետական աթոռոյն գրեաց զմեկնութիւնն, որպէս պատմի ի սկիզբն նախերգութեան նորին, եւ ինքն իսկ յետոյ յաջորդեաց զաթոռ կաթողիկոսութեանն ամս եօթն, ապա ընդէ՞ր եղեւ թերի մնացեալ աստուածային գործոյս այսորիկ գործառնութիւն, եւ յոյժ հետաքրքիր եղեալ ի ստոյգ պատճառէ հասմանն վրիպեցի, քանզի ոմանք զմահն ասացին խափանումն, եւ այլք՝ զհոգ Հայրապետական աթոռոյն, եւ կէսք թէ՛ գրեաց, եւ չէ ի միջի. բայց սոքա ինձ ոչ եղեն հաւանելի: Եւ թէպէտ ոմանք նախքան զմեզ ձեռնարկեցին գրել ի վերայ շարագրութեան նորին, սակայն ոչ էր կարգաւոր որպէս սրբոյն, այլ հատակոտոր արարեալ զբանս³ առաջին մեկնչաց, նաեւ զբնաբանութիւն Աւետարանին արտաքս մերժեալ, ուստի ոչ գայր դիւրաւ յիմացումն ընթերցողացն: Յազագս որոյ ես՝ նուաստս ի Քրիստոս եւ յետինս յորդիս Սիոնի⁴ ապիկար ոգիս՝ Յոհան Երզնկայեցի սպասաւոր բանի, բնակեալ ի վիճակ սուրբ առաքելոյն Թադէոսի՝ ի վանս⁵ Ծործորու կոչեցեալ՝ ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնիս, այլեւ ժողովեալ առ մեզ բանասէր անձինք ի յուսումն կրթութեան աստուածաշունչ տառից լսելութեան, յորոց յորդորմանէ եւ ի փափագելի⁶ խնդրոյ եղեալ ի մտի առնել հաւաքումն մեկնութեան սրբոյ Աւետարանին Մատթէի՝ ընդ զթերի նորին ըստ կարողութեան իմում՝ շահեալ

¹ ՏՁ Յոհաննու

² ՏՁ Ծործորեցի կոչեցեալ] ասի Ծործորեցի

³ ՏՁ զբանն

⁴ ՏՁ Սիոնի (այսպէս՝ ամենուր):

⁵ ՏՁ ձորս

⁶ ՏՁ փափաք (այսպէս է և այլուր. մերթ փափաք, մերթ փափագ):

եւ օգտեալ յառաջին սրբոցն: Եւ է զի ի ծագմանէ նշուլից շնորհաց վերասացեալ առնն Աստուծոյ ի միտս մեր՝ զիցուք տեսութիւնս պիտանացուս յանցնիւր տեղի՝ խառնելով զնսեմատեսակ բանիցս տգեղութիւն ընդ չքնաղագիւտ եւ լուսատեսակ իմաստիցն պայծառութիւն: Եւ աւանդեցաք մօր մերոյ Սիրոյնի փարթամութիւն եւ որդւոց նորին՝ անխոնջ վաստակասիրաց՝ եւ հրճուանս հոգեւոր խրախութեան՝ միանգամայն եւ յառատութիւն մտաց եւ բանի յաւելուած վարկանելով զտաժանութիւն կաթի քրտանցս մերոց առ ընդարձակութիւն անդնդական խորոց լայնութեան՝ գիտելով, եթէ Պօղոսի շնորհէ վարձս ըստ տնկելոյն եւ Ապօղոսի՝ ըստ ոռոգելոյն¹:

Վասն որոյ աղաչեմ զաստուածաբան ընթերցողսդ եւ զվայելօղոս² յայսմ փոքրատեսիլ եւ չնչին նուիրաց ընծայի՝ որ ի սուրբ Եկեղեցի, վստահութեանս մերում ներօղս լինել, եւ զսխալանս մեր՝ որ աստ ի բառս³ եւ ի տեսութիւնս, հարազատ սիրով ուղղել, քանզի բնաւորեալ է սէր զբազմութիւն եղբօր յանցանաց ծածկել, եւ զաշխատանս երկանց մերոց՝ ձեր օգտելովն քաւել, եւ զմեզ հանդերձ մերովքն ծնողօք հոգեւորօք եւ մարմնաւորօք ի տէրունի բարիսն յիշատակել:

Եւ արդ՝ եղեւ գրութիւն սորա ի թիւ մարդեղութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ի հազար երեք հարիւր եւ տասն եւ վեց, որոյ զօրութեամբն բուռն հարցուք զբանէս. զի նա, որ զընկղմեալն ի ծով վերաբերեալ կանգնէ եւ զկլեալն ի պորտ ձկանն ի ցամաք հանել օժանդակէ, զծով սանձէ եւ զալիս դադարեցուցանէ, տացէ եւ մե՛զ կարողութիւն ի խորութիւն ծովուս անցանել եւ յեզր աւետարանական բանիցս հասանել, որ այժմ խօսի եւ ասէ.

Ամէ՛ն ասեմ ձեզ, մինչեւ անցցեն երկինք եւ երկիր, յովս⁴ մի, որ նշանախեց մի է, ոչ անցցէ յՕրինացն եւ ի Մարգարէից, մինչեւ ամենայն եղիցի (Ե 18)

Ճշմարտութեամբ հաստատութիւն աստուածային բանիցն նշանակէ, թէ չէ հնար անցանել երկնի եւ երկրի, մինչեւ ամենայն կատարեսցի, որպէս այլուր ասէ. «Դիտիմ է երկնի եւ երկրի անցանել, քան յՕրինացն նշանախեցի միոյ անկանել» (Ղուկ. ԺԶ 17), եւ թէ՛ «Երկինք եւ երկիր անց-

¹ Տ Ապօղոսի, Ձ Ապօղի

² Ձ առօղելոյն

³ Ս Կոր. Գ 6

⁴ Ձ վայելօղոս

⁵ Ձ բառս մեր

⁶ Ձ յօտ (այսպէս՝ ամենուր)

ցեն, եւ բանք իմ մի՛ անցցեն»¹ (Մատթ. ԻԴ 35), որով յայտ առնէ, թէ ի նմանէ խօսեցան Օրէնքն եւ վասն նորա առաքեցան մարգարէքն: Իսկ «յովս» ըստ յունականին է՝ «ձայն» եւ առ մեր «գիր» թարգմանի, քանզի որ փոքր ինչ գրախցի է, անհնարին է թէ անկատար մնասցէ մինչ յանցանելն երկնի եւ երկրի, եւ կամ թէ՛ մարդոյ կատարել պարտ է զամենայն, որպէս եւ ինքն իսկ արար եւ կատարեաց: Բայց զանցանելն երկնի եւ երկրի յիշելով՝ մեծ իմն առակէ, եթէ աշխարհս կերպարանափոխ լինելոց է եւ ո՛չ յանէութիւն անկանելոց՝ ըստ այսմ օրինակի, զի նորոգին տարերք, եւ երկիր նախ հարթայատակ հաւասարի այրմամբ հրոյ՝ ի բաց դնելով զծանրութիւն եւ զայլայլութիւն եւ զմթութիւն, եւ լինի յստակ իբրեւ զապակի, եւ կամ իբրեւ զքարն կոչեցեալ պիլլօր², որպէս ետես Յովհանն³: Իսկ օդ պայծառանայ, եւ ամենայն⁴ ամպրոպք խռովութեանց ջնջին, այսպէս հուր եւ ջուր մաքրին եւ զօրակութիւնս իւրեանց պահեն միայն ըստ զօրութեան եւ ո՛չ ըստ ներգործութեան, քանզի ցրտութիւն ջրոյ եւ այրեցողութիւն հրոյ բառնին ի տանջանս մեղաւորաց, եւ փայլողութիւն ջրոյ եւ լոյս հրոյ կազմին պսակք արդարոց՝ ըստ Դաւթի. «Ձայն Տեառն հատանէ՞ զբոց ի հրոյ» (Սաղմ. ԻԸ 7): Իսկ երկին զի ոչ ունի այլայլութիւն ըստ էութեանն, այլ միայն անկատարութիւն է նորա շարժումն, վասն որոյ ոչ լինի մաքրութիւն նորա հրով որպէս երկրի, այլ միայն շարժման դադարումն յետ գալարելոյն իբրեւ զմագաղաթ⁵, որպէս եւ լուսաւորացդ կայումն՝ արեգական եւ լուսնի, ոմն յարեւելս եւ ոմն յարեւմուտս, ուր եւ ստեղծան իսկ, եւ միայն պայծառանան եօթնպատիկ՝ ըստ մարգարէութեանն⁶, եւ կանգնին, զի լցին զսպասաւորութիւնն, եւ ի դադարել ծնելոցս՝ դադարին եւ նոքա:

Բայց թէ ընդէ՞ր նորոգին՝ ասելի է. նախ՝ զի որպէս պատահեցաւ պղծիլ տարերաց վասն մարդոյն յանցանաց, այսպէս եւ արժանաւորին նորոգման վասն մարդոյն⁷՝ փառաց, որպէս ասէ առաքեալ⁸: Երկրորդ՝ վասն սպասաւորութեան մարդկան եւ ծառայութեան՝ հատուցումն առնու զնորոգութիւնն: Երրորդ՝ զի համե-

¹ Ձ > իմ մի՛ անցցեն

² Ձ պլօր

³ ՏՁ Յօհան (այսպէս է և այլուր՝ մերք Յովհան, մերք Յօհան. Յօհան / Յօհաննէս դարձրել ենք Յովհան / Յովհաննէս): Յայտ. ԻԱ 20

⁴ Տ > ամենայն

⁵ Ձ հաստատէ

⁶ Ես. ԼԴ 4

⁷ Ես. Լ 26

⁸ Ձ > յանցանաց, այսպէս եւ արժանաւորին նորոգման վասն մարդոյն

⁹ Դորմ. Ը 19-22

մատ փառաւորեալն մարդոյ, որպէս հնար է, առնու եւ զկերպարանս աշխարհ¹: Չորրորդ՝ աշխարհ եղեւ, զի իբր հայելեաւ արարածօքս մարդ տեսանիցէ զԱստուած, զոր իւր բնութեամբն տեսանել անկար էր, իսկ ի հանդերձեալն պարտ է զհայելին պայծառացուցանել եւ սրբել, զի ի գեղեցկութենէ արարածոցս առաւել գեղեցկութիւն Արարչին ծանիցի: Եւ այս՝ ո՛չ ըստ հարկի, թէ զԱստուած ըստ այլ կերպի ոչ կարեմք տեսանել, որպէս եւ այժմ, այլ առ ի ցնծութիւն, զի որպէս առաւելու պայծառութիւն իմացականին, այսպէս պայծառանայ եւ տեսութիւն զգայականին:

Որ ոք լուծցէ մի ինչ ի պատուիրաւացս յայցացէ ի փոքունց եւ ուսուցէ այնպէս գմարդիկ, «փոքր» կոչեսցի յարքայութեան երկնից (Ե 19)

Յորժամ զանձն ի չար կարծեաց նոցա ազատեաց, որ քակիչ Օրինացն ասէին, նախասացեալ բանիւն թէ՛ «Ոչ եկի լուծանել զՕրէնս կամ զՄարգարէս, այլ լնու», ապա ահագին սպառնալիս ոչ պահողացն դնէ եւ ասէ. «Որ ոք լուծցէ մի ինչ ի պատուիրաւացս յայցացէ»: Լուծանելն՝ զխափանելն ասէ, քանզի թէ ոք մի ինչ ի պատուիրանացն խափանեսցէ եւ ուսուցէ այնպէս զմարդիկ խափանել՝ չար լեալ եւ չարեաց վարդապետ, փոքր, ասէ, կոչեսցի յարքայութեան, այս է՝ գեհեներն լիցի ժառանգ, զի փոքր քան զարքայութիւնն՝ զգեհեանն է իմանալ, քանզի «արքայութիւն» ոչ միայն զփառսն ասէ, այլ եւ զյարութիւնն եւ զահագին գալուստն անուանէ: Եւ դարձեալ թէ ոք մի ինչ լուծանէ անձամբ ի յեղեալ պատուիրանացս եւ ուսուցանէ այնպիսի կենօք զճշմարիտն մարդկան, «փոքր» կոչեսցի: Է՞ր վասն. զի զեղիս կեանք քարոզին ոչ տայ հաւատալ աշակերտելոցն ճշմարտութեամբ պատուիրանին: Վասն որոյ հակառակի. թէ ճշմարիտ է, դու ընդէ՞ր ոչ առնես, եւ այսպիսի վարուք ոչ միայն զինքն, այլ եւ զՕրէնսն եւս արհամարհել տայ՝ ըստ առաքելոյ. «Որ քարոզես չգողանալ, գողանա՞ս» (Հոմ. Բ 21): Վասն այսորիկ ասէ «փոքր կոչեսցի յարքայութեան», քանզի ըստ աշխատանացն վարձս առցէ՝ կամ աստ, որպէս մեծատունն՝ զբարեացն փոխարէնս², զորս «փոքր» կոչէ վասն անցաւորութեանն, եւ կամ անդ, զի զանազան են փառք՝ ըստ առաքելոյ. «Այլ փառք արեգականն, եւ այլ լուսնի եւ աստեղաց» (Բմմտ. Ա Կոր. ԺԵ 41), զորս փոքր ասացի ստեղծմանն քան զարեգական, ըստ այսմ կերպի եւ փառք այնպիսւոյն լինիցի: Եւ զի այս այսպէս է՝ յաջորդդ հաստատէ, իսկ ըստ անառակ կենացն տուգանս կրէ՝ կա՛մ աստ, կա՛մ անդ: Այլ «մի ինչ» ասելն ահ արկանէ լսողացն. զի թէ վասն միոյն նուազի փառքն, թէ զամենայնն եւ

¹ Զ ամենայն աշխարհ

² Ղուկ. ԺԶ 19-31

զմեծն լուծանէ, զո՞ր տեղի ժառանգելոց է: Բայց ոմանք զպատուիրան զիւրն ասացին եւ «փոքր» կոչել զայս պատճառ գրեցին, թէ որպէս զինքն, որ մեծն էր քան զամենայն ըստ Երգողին¹, «փոքր» անուանեաց, այսպէս՝ զպատուիրանս իւր, զի խրատեսցէ զմեզ ի չափու կալ, քանզի Նորայն ամենայն օրինակ էր մեզ: Եւ կամ թէ ըստ ժամանակին, որ զՄոսիսին² մեծ ունէին, եւ ըստ կարծեաց լսողացն այնպէս ձեւացոյց զբանն:

Իսկ որ արասցէ եւ ուսուցէ, նա «մեծ» կոչեսցի յարքայութեան երկնից (Ե 19)

Քանզի պարտիմք ոչ միայն զանձինս շահել, այլ եւ զբազումս, որպէս ինքն անձին հաճոյ ոչ եղեւ, այլ բազմաց, վասն որոյ ոչ ասաց թէ՛ «Որ արասցէ՝ մեծ կոչեսցի», այլ թէ՛ որ «ուսուցէ՛» եւս, որպէս ինքն առնէր եւ ուսուցանէր: Զի զոր օրինակ ուսուցանելն առանց առնելոյ՝ դատապարտէ, նոյնպէս որ առնիցէ եւ այլոց ոչ ուսուցանիցէ, զփառսն փոքր կացուցանէ, որպէս ասացն: Յաղագս որոյ յերկուս դէմս պարտ է կատարեալ լինել եւ ապա՝ մեծ կոչիլ փառօք յարքայութեան երկնից՝ ըստ արեգականդ փայլման, քանզի «ծագեմ, ասէ, արդարքն իբրեւ զարեգակն յարքայութեան» (Մատթ. ԺԳ 43), որ է մեծ քան զայլ լուսաւորսն՝ զառաւելութիւն փառացն նշանակելով, զոր օրինակաւ ի գիրս Ելիցն «պսակ ոսկեղէն» ասէ հացի սեղանոյն³, զոր ժառանգեն վարդապետքն յաղագս հացի բանին, զոր մատակարարեցին բազմացն:

Բայց ասեմ ձեզ, զի եթէ⁴ ո՛չ առաւելուցու արդարութիւն ձեր առաւել⁵ քան զդպրացն եւ զփարիսեցոց⁶, ո՛չ մտանցիք յարքայութիւն երկնից (Ե 20)

Ըստ կարգի բանիդ՝ առաւելութիւն զառնելն եւ զուսուցանելն ասէ, քանզի դպիրքն եւ փարիսեցիքն զուսուցանելն ունէին, բայց զառնելն՝ ո՛չ բնաւ ըստ այնմ. «Յաթոռն Մոսիսի նստան դպիրքն եւ փարիսեցիքն. զամենայն գոր ինչ ասիցեն ձեզ՝ արարէ՛ք, բայց ըստ գործոց նոցա մի՛ առնէք, զի ասեն եւ ոչ առնեն, կայենք բեռնա ծանուցն եւ դժուարակիրս եւ մատաւր իւրեանց՝ ոչ կամին մերձեցալ» (Բմմտ. Մատթ. ԻԳ 3-4). արդ զի մի՛ այսպիսիք լինին եւ յարքայութենէն տարագիրք լինիցին, ասաց զայս: Եւ

¹ Սաղմ. ՂԵ 4

² ՏԶ զՄոսիսին (այսպէս՝ ամենուր. Սօստս] Մոստս. Մոստս ձևը հազվադեպ է գործածված):

³ Ելք ԻԵ 3, Լ 3

⁴ Զ թէ

⁵ Զ աւելի

⁶ Զ զփարիսեցոցն

⁷ Զ իւրով

դարձեալ՝ առաւելութիւն ալ է այնմ, առ որ զառաւելութիւնն ունի. արդ, ասէ, թէ ոչ օտարանայք ի կրօնից դպրացն եւ փարիսեցւոց, ո՛չ մտանիցէք յարքայութիւնն Աստուծոյ: Ուստի յայտ է, թէ նոքա ոչ մտանեն, որպէս յայլում տեղւոջ ասէր թէ՝ «Վա՛յ ձեզ դպրաց եւ փարիսեցւոց կեղծաւորաց, զի դուք ոչ մտանէք եւ որք մտանեն՝ չտայք թոյլ մտանել» (հմմտ. Մատթ. Ի Գ 13), զի թէ նոքա մտանէին իւրեանց արդարութեամբն, զի՞նչ հարկ էր աւելի արդարութիւն ցուցանել եւ ապա մտանել եւ ո՛չ նոցայնօքն միայն: Վասն որոյ պարտիմք քննել, թէ զո՞ր արդարութիւն ունէին դպիրքն եւ փարիսեցիքն, յորոյ վերայ յաւելուածս պահանջէ յաշակերտացն Տէրն:

Արդ՝ զնոցա արդարութիւնն Պօղոս ուսուցանէ առ երբայեցիսն, որք «ոչ կարէին, — ասէ, — ըստ միտս կատարել զպաշտամունսն, բայց միայն կերակրօք եւ ըմպելօք եւ պէսպէս մկրտութեամբք՝ մարմնոյ արդարութիւնքն, որ մինչ ի ժամանակս ուղղութեանն ի վերայ կային» (Եբր. Թ 9—10): Եւ դարձեալ՝ Տէրն յանդիմանելով ասէր մկրտութիւնս ունել բաժակաց եւ ստոմանաց եւ պղնձեաց եւ մահճաց¹. արդ՝ յայսպիսի մարմնական արդարութեանէս հրաժարեցուցանէ եւ զհոգեւոր արդարութիւնն քարոզէ, որ է հաւասարութիւն հոգւոյն մասանց եւ անուն² բովանդակ ամենայն առաքինութեան, որպէս զՅորայ «արդար» գրէ³, եւ Պօղոս թէ՝ «Ի վերայ արդարոց օրէնք ոչ կան» (Ա Տիմ. Ա 9), զոր դպիրքն եւ փարիսեցիքն ոչ ունէին զմտաւորն, այլ զմարմնականն: Եւ զի այս այսպէս է՝ զկնի եկեալ բանքդ ցուցանեն, ո՛չ բարկանալ, որ է անիրաւութիւն ցասմնատեսակին, ո՛չ ցանկալ, որ է անիրաւութիւն ցանկականին, եւ այլն: Բայց ոմանք ասեն, թէ ո՛չ զվարկաբարձի դպիրսն եւ փարիսեցիսն ասէ⁴, այլ զօրինապահսն, որ ուղղութիւնս ինչ ունէին: Իսկ յաշակերտացն աւելի խնդրէ, զի նոքա ի Հինն, եւ սոքա՝ ի Նորս, նոքա ի ստուերն, եւ սոքա՝ ի ճմարտութիւնն, նոքա ծառայիցն աշակերտեցան, եւ սոքա՝ Տեառն: Բայց թէ ոք զնոցա արդարութիւնն գործէ, «ոչ մտանէ» ո՛չ ասէ, քանզի նախքան զօրէնսն Քրիստոսի՝ այնպիսի վարուք մտանէին, իսկ յետ Քրիստոսի դալստեանն՝ ոչ. զի որչափ ի բազում զօրութիւնս արժանի եղեն վայելել, բազում ճգնութիւնս յանձին պարտին ցուցանել:

Լուարոք, զի ասացաւ առաջնոցն թէ՝ մի՛ սպանաներ, զի որ սպանանիցէ՝ պարտական լիցի դատաստանի (Ե 21)

¹ Մարկ. Է 4

² Տ անհուն

³ Յոր Ա 1

⁴ Ձ ասէ եւ փարիսեցիսն] եւ փարիսեցիսն ասէ

Ի տասնբանեան օրինացն, զորս գրեաց Աստուած յերկրորդում տախտակսն քարեղէնս, մի է եւ այս թէ՝ «Մի՛ սպանաներ» (Ելից Ի 13), զի հակառակ է գործդ Աստուծոյ: Որ կապեաց անբան շնչովն զբանական հոգին ընդ մարմնոյն թանձրութեան՝ նմա՛ արժան է լուծանել զկապն եւ դարձեալ բարձրագոյն կապել, որ ասաց թէ՝ «Ե՛ս սպանանեմ եւ Ե՛ս կեցուցանեմ» (Բ Օր. ԼԲ 39), եւ ո՛չ՝ քում յանդգնութեանդ: Ապա թէ ոք ժպրհի անցանել զօրինօք Նորա եւ քակտէ զպահարան հոգւոյն՝ զմարմինն, պարտական ասէ լինել դատաստանի: Քանզի երկու օրինակաւ լինի սպանումն՝ կամայ եւ ակամայ, եւ այս դարձեալ երկակի՝ հոգեւոր եւ մարմնաւոր. հոգեւոր՝ որպէս ատելութիւն, ըստ Յովհաննու թէ՝ «Որ ատէ զեղբայր իւր՝ մարդասպան է» (Ա Յովհ. Գ 15), եւ մարմնաւոր՝ որպէս գրէ Դաւիթ թէ՝ «Ջայր արիւնահեղ եւ զնեզաւոր պիղծ առնես Դու, Տէր» (Սաղմ. Ե 7):

Իսկ կամաւոր սպանութիւն լինի ըստ յեղանակս վեց: Նախ՝ գործով, զի հարկանէ զոք՝ կա՛մ բանիւ, որ է հրամանաւ, կա՛մ խրատով. եւ երկրորդ՝ զի տեսանէ զընկերն մեռեալ ի սովոյ եւ ոչ կերակրէ. երրորդ՝ զեղով, որպէս արք եւ կանայք զտղայս անցուցանեն. չորրորդ՝ մտօք, զի կամին զմահ ուրուք. հինգերորդ՝ զրպարտութեամբ՝ ըստ այնմ. «Լեզուք մոցա որպէս սուր սուսեր» (Սաղմ. ԾԶ 5). վեցերորդ՝ որ անդամ մի հատանէ զիւրն կամ զայլոց՝ սպանօղ է:

Նոյնպէս եւ ակամայն ունի բաժանմունս, ուստի եւ ակամայիցն որոշեաց քաղաքս ապաստանի, զի զոր ճշդիւ ստուգեալ դատաւորքն ակամայ գտանեն, զերծուցեալ անդր առաքեսցեն, զի մի՛ առցէ զվրէժ մերձաւոր արեանն²: Բայց յեղանակաւ իմն եւ ա՛յս մահու³ է պարտական՝ յօտարութիւն կալով, որ «առաջին մահ» ասացաւ յիմաստնոցն, մինչ ի վախճան քահանային մեծի⁴, իսկ զկամաւորն, որով եւ իցէ օրինակաւ սպանօղ, զպարտս արեանն հեղլոյ ի վերայ նորա արկանիցեն՝ ըստ այնմ թէ՝ «Որ հեղու զարիւն մարդոյ, փոխանակ արեան մորա՛ հեղցի արիւն մորա» (ԾԱնդ. Թ 6), եւ թէ՝ «Ի սեղանոյ իմոյ առնուցուս եւ սպանանիցես» (Ելք ԻԱ 14), զի արեան լիցի, ասէ, պարտական այնպիսին ի դատաստանս ատենից: Եւ արեանն պարտք արեամբ վճարի, եւ դատ⁵ զսեղանազերծիցն եւ զտաճարակապտիցն տայ, վասն զի կողոպտեաց զբանական տաճար Աստուծոյ՝ պատուեալ⁶ անմահ հոգւով⁷, որ յարգոյ է քան զանբան տաճար զար-

¹ Ձ ամենայն

² Թիւք ԼԵ 11-34

³ Ձ մահուց

⁴ Թիւք ԼԵ 25

⁵ Ձ դատաս

⁶ Ձ պատուել

⁷ Ձ հոգով (յայտես է և այլուր, սակայն հազվադեպ):

դարեալ ոսկեով. վասն այսորիկ երկաթ ոչ հրամայեաց ի շինուած տաճարին հպեցուցանել¹, այսինքն՝ ի մարդն, որ է տաճար Աստուծոյ: Եւ թէպէտ զենուին քահանայքն ոչխարս եւ արջառս, սակայն զարիւնն Աստուծոյ նուիրէին՝ ուսուցանելով, թէ իբր ի նուիրաց Աստուծոյ՝ պարտ է յայսպիսի իրացս ի բաց հրաժարել, զի թէ յանասնոցն՝ զի՞նչ ասեա ի մարդկան արեւնէ:

Բայց զի բացարձակ ասաց թէ՛ «դատաստանի», եւ ո՛չ յայտնեաց, թէ ա՛յսմ ատենի թէ ա՛յնմ, զայն եցոյց, թէ պատահի երբէք, զի զերծանի մարդախոշոշ վիրազն յայսմ դատաստանէ կա՛մ կաշառօք եւ կա՛մ ոչ ի ձեռս մատնելով դատաւորաց², ի հանդերձեալ ատենին³ վաշխի՛ւքն տացէ գտուգանս, զի մի՛ ոք վստահանայցէ ի փրկութիւն անձին եւ յապիրատութիւնս այս անկանիցի: Իսկ այն, զի ասէ թէ՛ «ասացաւ առաջնոցն», երկու իրս իմաստասիրակս աւանդէ. նախ զայն թէ՛ քանի ժամանակք են յորմէհետէ⁴ Օրէնքն տուան⁵, եւ դուք ի ներքոյ ծանրութեան Օրինացն տանջիք անմտաբար, որպէս վարդապետ ոք, որ զհեղգ աշակերտ յանդիմանէ ըստգտանօք, թէ՛ զա՛յսքան ժամանակս ի սակաւ սիղոբայսդ ծախեցեր եւ ո՛չ կամիս ազատիլ եւ զբարձրագոյն հրամանս ընդունել, եւ երկրորդ՝ զի ոչ յայտնեաց զասացողն, թէպէտ ինքն էր, այլ խառնիխուռն եդ թէ՛ «ասացաւ», եւ գումմէն ո՛չ յաւել: Զի թէ ասացեալ էր թէ՛ «Ես ասացի», ոչ առնուին յանձն վասն բազմաց պատճառաց. մի՛ զի առժամայն զՆա մարմնով տեսանէին, եւ երկրորդ՝ վասն հակառակ գոլոյ ինքեան երբեմն զա՛յն դնել յօրէնս եւ երբեմն զա՛յս, եւ թէ՛ ի Հօրէ «ասացաւ», եւ այժմ Ես ասեմ, եւ ոչ այն էր ընդունելի, որպէս թէ ճոխաբանութիւն իմն ցուցանէր ի վերայ Հօր օրէնսդրութեանն զիւր վարդապետութիւնն. վասն այսորիկ անյայտաբար ասաց թէ՛ «ասացաւ առաջնոցն»:

Այլ Ես ասեմ ձեզ, եթէ⁶ ամենայն, որ բարկանայ եղբօր իւրում տարապարտոց, պարտական լիցի դատաստանի (Ե 22):

«Ես»-դ անուն ի դերանուանցն է եւ իշխանութիւն իմն յայտնէ, քանզի ծանուցանէ, թէ ո՛չ ոք յառաջնոցն այսպիսի օրինակաւ բարբառեցաւ, այլ թէ՛ «Այսպէս ասէ Տէր» (Ելք Դ 22, Ը 1, Ա Թագ. Բ 27 եւն), եւ թէ՛ «Բան Տեստն եղև առ իս» (Ա Մճ. ԻԲ 8, հմմտ. Ա Թագ. ԺԵ 10, Գ Թագ. Զ 11 եւն),

¹ Բ Օր. ԻԷ 5, Դատ. ԺԳ 5, Ա Թագ. Ա 11

² Չ դատաւորաց է

³ Չ > ի հանդերձեալ ատենին

⁴ Չ յորում հետէ

⁵ Տ տուաւ

⁶ Չ թէ

վասն զի նոքա գտէրուինսն պատմէին եւ առ ծառայակիցն խօսէին, իսկ սա զհայրենիսն եւ առ ծառայսն վարդապետէ իշխանաբար եւ ասէ թէ՛ Ե՛ս ասեմ ձեզ, որպէս թէ առաջին ասացեալքն ոչ էր կատարեալ, ո՛չ ըստ ասողին, այլ ըստ լսողացն անկատարութեան, վասն այսորիկ Ես զկատարեալն եւ զօգտակարն բարբառիմ, թէ ամենայն, որ բարկանայ եղբօր իւրում տարապարտոց¹, [պարտական լիցի դատաստանի]:

Յերկուց իմն էութեանց է գոյացեալ մարդոյս կազմութիւն՝ ի հոգւոյ եւ ի մարմնոյ, եւ երկոքո՛ւմբք եղեւ սխալական յետ դրախտին կենաց, վասն որոյ ճարտարապետ Բժիշկն՝ ստեղծողն բնութեանս, երկոցունց կազմէ սպեղանիս բժշկութեան, քանզի զմարմնոյն հիւանդութիւն Հին օրինօքն դաստիարակեալ սփոփեաց², իսկ զխորհրդոցն յարձակմունս Նոր կտակաւս արգելեալ խափանէ, որպէս զի վերստին լիցի մարդն պատկեր Աստուծոյ: Ուստի զարմատ չարութեանն, որ ի սրտէն բղխէ³, հատանէ բանիւս, զի թէ աղբիւր զսիրտն ոչ ունիցի չարեացն, եւ ոչ արտաքին մարմնո՛ւն գործակցի, քանզի վարդապետեցար, ասէ, առաջնովքն ոչ սպանանել, այժմ խրատեցիր ոչ բարկանալ, զի ամենայն որ բարկանայ, ասէ, պարտական լիցի:

Բարկութիւնն ախտ մի է, յորժամ եռայ արիւնն՝ որ շուրջ զսրտիւն է, առ ի փոխարէն տրտմեցուցանել. բայց յորժամ ըստ ինքեան անգործ մնայ, ո՛չ իւրեք մեղանչէ՛ ըստ այնմ. «Բարկանայք եւ մի՛ մեղանչէք» (Սաղմ. Դ 5): Իսկ թէ⁴ ոք գործով կատարէ եւ ի թշնամանս եւ ի սպանութիւնս միտէ, պարտական ասէ լինել նովին դատաստանի, որպէս սպանողն առաջին: Է՞ր վասն. զի եւ բարկութիւնն մահու չափ մեղք է, որպէս սպանութիւնն: Եւ դարձեալ՝ զի բարկութիւնն իբրեւ զգէն իմն տնկեաց Աստուած ի մարդկայինս բնութիւն՝ վառել մեղ ընդդէմ մեղացն եւ սատանայի, իսկ թէ ոք ըստերկրիցէ զայն եւ առ եղբարս զմարտն դարձուցանէ, այնպիսի իմն առնէ, որպէս թէ ոք սրով իւրով զանձն խոցոտէ, վասն այսորիկ «եղբօր իւրում» ասէ. եւ եղբարս ոչ միայն զհամակրօնս պարտ է իմանալ, այլեւ որք հոգւոյ եւ մարմնոյ հաղորդք են բնութեամբ: Բայց կարի իմն գեղեցիկ է եւ յաւելուած բանին թէ՛ «տարապարտոց», քանզի այսու ո՛չ ամենեւին զբարկութիւնն շիջուցանէ. նախ՝ զի անհնար է ի կարեաց բնաւին ազատանալ, թէպէտեւ կարճել մարթի, եւ երկրորդ՝ զի օգուտ է բարկութիւն, յորժամ

¹ Չ > տարապարտոց

² Չ դաստիարակեալս փոխեաց] դաստիարակեալ սփոփեաց

³ Տ Չ բղխէն

⁴ Չ > թէ

ըստ ժամանակին պատշաճի հանդիպի եւ ի տանջանս մեղուցելոցն՝ ախտն շարժիցի, որպէս Պօղոսին՝ առ կորնթացիսն¹ եւ Տեառն՝ ի վերայ հատավաճառացն² եւ Փենեհէսին³ ի վերայ մոլեւոցն Բելփեգովրայ⁴, որք ո՛չ զանձին, այլ զԱստուծոյ եւ զընկերին վրէժն խնդրեցին: Վասն այսորիկ ասաց թէ՝ եղբօրն, եւ այն՝ տարապարտուց, ոչ է արժան բարկանալ, իսկ թէ ոք զօրէն գազանի կատաղի ախտիւն, պարտական ասէ լինել բարկութեանն Աստուծոյ, որ յայտնելոց է ի վերայ ամբարշտութեան եւ անիրաւութեան մարդկան: Այլ զիա՞րդ ասէ հրէայն, թէ Նոր կտակս հակառակ է Հնոյն, միթէ ոչ բարկանալն ոչ սպանանելոյն ներհա՞կ գտանի: Ո՛չ, այլ կարի՛ միաբան եւ ո՛չ միայն միաբան, այլեւ խափանօղ սպանութեանն, քանզի թէ ոչ բարկանայ, եւ ոչ սպանանէ՛ իսկ. բայց «զի՞ցն կայ իմ եւ զարտաքինսն դատելոյ» (Ա կոր. Ե 12), ասէ որ ասացն, զորս ի բաց իբրեւ զմեռեալս թողցուք եւ ի կարգ բանիս մատիցուք:

Եւ որ ասիցէ ցեղբայր իւր «յիմար», պարտաւոր լիցի ատենի:

Առ սակաւ սակաւ յառաքինութեանն աստիճան բարձրացուցանէ զաշակերտեալսն: Նախ ասաց ո՛չ բարկանալ եւ այժմ թէ՛ եւ ո՛չ բանս տգեղ եւ խոցոտիչ առ եղբայրն նետածիգ առնել, քանզի եւ ա՛յս բարկութեան է ծնունդ եւ սերմն սատանայի: Իսկ «յիմար»-ն անմիտ լսի կամ անբան, կամ անզգայ, վասն որոյ ոմանց խիստ թուեցաւ պատուիրանս, թէ ընդ դոյզն բանի՝ այնպիսի պատիժս կրելոց եմք, եւ ոմանց առաւելութեամբ ասացեալ՝ իբրեւ ահ ինչ արկանելով, բայց ճշմարտապէս ի բանից է արդարանալն եւ կամ դատապարտիլն, քանզի յօքունց մեղաց սկիզբն եւ պատճառ՝ բանն լինի՝ ուրացութեան եւ հայհոյութեան եւ սուտ վկայութեան եւ այլոց, եւ առաւել եւս այսպիսի՛ բանի, որ ցոփ բերանով զեղբայրն արհամարհէ, զի զեղեալն ի նմանութիւն Աստուծոյ անմտացն հաւասարէ, եւ որով իւրեք ընդհատեմք յանասնոցն՝ զհամացե՞ղն զրկէ: Զի՞նչ քան զայս մեծ անիրաւութիւն կացցէ, որում յիրաւի զգեհեանն սպառնայ, ո՛չ ի կամաց իւր, որոյ կեանք են ըստ մարգարէին⁵ եւ արքայութիւն, այլ ի ծուլութենէ եւ յանուղղայ բանից եւ գործոց մե՛րս յօժարութեան:

Եւ որ ասիցէ ցեղբայր իւր «մորոս», պարտաւոր լիցի գեհեմ հրոյն:

Ամենեւին ի կատարելութիւնս հանէ զհողեղէն բնութիւնս մարդկան, որպէս զի զոր ինչ բնութեամբ ունի Աստուած առաքինութիւնս՝ մարդն ազատ կամօք ստանայցէ եւ նմանօղ Նորա լինիցի: Իսկ «մորոս»-ն բառ է գաւառի, հասարակաբար ասացեալ՝ թշնամանք առ ընտանիս, բայց յեբրայեցի լեզուն «ոսկայ» կոչեցաւ, որ մեծ իմն եւ ծանր նախատինս յայտնէ լսողացն եւ արհամարհանաց տայ ծանօթութիւն, որպէս մեք յորժամ սաստեմք ծառայից եւ կամ վատթար արանց, ըստգտանօք ասեմք թէ՛ «Այ՛ դու ծօլայ, քե՛զ ասեմ», վասն որոյ մարդասէրն եւ խաղաղարարն Աստուած զմանունսն եւս կարծէ եւ սիրո՞վ առ հոմացեղսն վարել ստիպէ: Եւ «ատեան» կամ զեբրայեցւոցն կոչէ, զի մի՛ ամենեւին օտար վարդապետութիւնն կարծիցի, վասն այսորիկ անդր առաքէ, եւ կամ գահագինն բեմ, յորում բանիւ զբան եւ խորհրդով զխորհուրդ հարկանէ եւ գործով զգործ տանջէ: Եւ «գեհեան» զմշտաբորբոք եւ զյարակէզ հնոցն անուանէ, որ զառ ի նա անկեալ նիւթն վատնէ անծախաբար՝ ըստ առաքելոյ. «Այնպէս կացցէ, որպէս թէ [ի] հոր» (հմտ. Ա կոր. Գ 15): Ապա ուրեմն զո՞ր տեղի ժառանգելոց են թշնամանօղքն եւ հայհոյօղքն Աստուծոյ եւ ուղղափառ հաւատոյ:

Երբ մատուցանիցես զպատարագ քո ի վերայ սեղանոյ եւ անդ յիշեցես, երբ եղբայր քո ունի ինչ խէթ գրէն (Ե 23),

թո՛ղ զպատարագն քո առաջի սեղանոյն, երթ նախ հաշտեա՛ց ընդ եղբոր քում եւ ապա եկեալ մատուցի՛ր զպատարագն քո (Ե 24):

Զառաւելութիւն բարերարութեանն այսու բանիւս ծանուցանէ, քանզի զպաշտօնն իւր խափանել տայ վասն առ ի յընկերն սիրոյ՝ գիտելով, զի հաշտելն ընդ եղբօրն՝ պատարագ Աստուծոյ է: Այլ թէ ընդէ՞ր ի սեղանոյն առաքէ. զի հնարք խորամանկութեան այս սատանայի է, որ զրգուել տայ առ միմեանս եւ ապա նախքան զպատարագն մոռացումն ապշութեան՝ արկանէ ի վերայ մտաց նորա, զի մի՛ հաշտեսցի, եւ ի ժամ պատարագին յիշել տայ, զի խղճիւ մատուցէ. վասն որոյ ծածկագէտն Աստուած, որ գիտէ զմեքենայս նորա, զերեքկին չարիսն խափանէ՝ ի սեղանոյն առաքելով: Եւ դարձեալ՝ զսեղանն յիշելով արհաւիրս ձգէ՝ ուսուցանել, թէ նախ արժան էր մատչել ի հաշտութիւն, իսկ այժմ ոչ ընդունի սեղանն զպատարագն, յորժամ թշնամութիւն ունիցիս: Ուստի ի հարկէ՛ ի միաբանութիւն հաշտութեանն գայցէ՝ վասն երկուց իրաց. նախ² զի զսէրն ընտրէ լաւագոյն քան զպատար-

¹ Ա կոր. Գ-Ե

² Մատթ. ԻԱ 12

³ Տ Փենեհէսին. Ձ Փենեհէսին

⁴ Թիւք ԻԵ

⁵ Սաղմ. ԻԹ 6

¹ ՏՁ ափշուքեան (այսպէս է և այլուր. մերթ ապշ, մերթ ափշ):

² Ձ մի

րազն, եւ երկրորդ՝ անհնար է, թէ ոչ հաճի, յորժամ հաշտեցաւն, զի յորժամ ընդ եղբօրն հաշտի, հաշտեցի եւ Աստուած, վասն այն ասէ. «Երթ հաշտեալ՝ ցաւ ասպա՛ մատո զպատարագն»։ Իսկ զխէթն ո՛չ յաւել թէ յիրաւի իցէ արդեօք կամ յանիրաւի, այլ զինչ պատճառաւ եւ է՛, եւ ո՛չ ասէ՛ դո՛ւ առ նա ունիցիս, այլ նա՛ զքէն, որպէս եւ Տէրն, որ նախքան զմատուցանել պատարագի մարմնոյն ի վերայ սեղանոյ խաչին, հաշտեցաւ ընդ խեթացող աղզն հրէից՝ ասելով. «Հայր, թո՛ղ սոցա զմեղս, զի ո՛չ գիտեմ զիմն գործեմ» (Ղուկ. ԻԳ. 34), եւ ասպա մատոյց զանձն՝ Իւր պատարագ Հօր՝ ի հոտ անուշից։

Բայց զբանս զայս ոմանք առ քահանայսն եւեթ ասեն ասացեալ, որք սեղանոյն են պաշտօնեայք, սակայն ճշմարտապէս՝ հասարակաց ամենեցուն է, քանզի պատարագ ոչ միայն զողջակէզսն է կարծել, որպէս ի Հինն, եւ կամ ի Նորս զմարմնոյ եւ զարեան Տեառն մերոյ ընծայումն, այլեւ զաղօթսն՝ ըստ այնմ. «Պատարագ օրհնութեան փառաւոր առնէ» (Սաղմ. ԽԹ. 23), եւ թէ՛ «Համբարձումն ձեռաց իմոց՝ պատարագ երեկոյն» (Սաղմ. ԺԽ. 2), եւ Պօղոս թէ՛ «Պատրաստեցէք զմարմինս ձեր պատարագ կենդանի՝ զխօսումն պաշտօն ձեր» (Հռոմ. ԺԲ. 1), որպէս զի եւ իշխեսցէ ասել. «Թող մեզ զպարտս մեր, զի եւ մեր թողաք մեղուցելոց մերոց»։ Իսկ այսմ պատարագի սեղան՝ սիրտն է, յոր ասաց մտանել եւ աղօթել Տէրն։

Լե՛ր իրաւախոհ ընդ ոսոխի քում վաղագոյն, մինչդեռ իցես ընդ նմա ի ճանապարհի. գուցէ մատնիցէ զքեզ ոսոխն դատաւորի, եւ դատաւորն՝ դահճի, եւ արկանիցիս ի բանդ¹ (Ե 25)։

Ամէ՛ն ասեմ քեզ, ո՛չ ելանիցես անտի, մինչեւ հատուցանիցես զյետինն անքարակիտն (Ե 26)։

Կենցաղօգուտ խրատ մատուցանէ ասացելովքս եւ զնախասացեալ հաշտութիւնն հաստատէ, թէ ընդ ումեք լիցի, ասէ, վէճ հակառակութեան, եւ ոսոխ արձանացի քեզ, զի յափշտակեալ ի քոյոցն յինքն շոպեսցէ, քանզի այս է ոսոխն, եւ բռնաբար ի դատաստան քարչէ, տո՛ւր, ասէ, զհաշիւն նմա, մինչդեռ ի ճանապարհի ես եւ տակաւին հեռի ի դատաւորին ատենէ։ Այս է՝ զոր ինչ պահանջէ ի քէն՝ տո՛ւր, զի զայս արարեալ՝ երկու մեծագոյն օգուտս շահեսցիս. մի՝ զի անձինդ տէր լիցիս եւ ի վիշտս ոչ անկանիցիս, եւ երկրորդ՝ զի ի քէն լինի ուղղութիւնն եւ ո՛չ ի նորա բռնութենէն, վասն այսորիկ զկշիռ իրաւանց դատաստանին ի քեզ բերցես եւ սակաւ տրօք ի յոսոխէն ազատեսցիս։ Ապա թէ ո՛չ անասս, ո՛չ նմա վնասես, այլ քեզ. զի որ առանձինն զքեզ արդար կարծէիր, ի հրապարակ մտեալ՝ անիրաւ գտանիս՝ նորա մատնե-

լովն դատաւորին, եւ դատաւորն՝ դահճին, եւ նա արկանիցէ ի բանդ, եւ ոչ ելանիցես անտի, մինչեւ հատուցանիցես զյետինն նախարակիտն, այսինքն՝ բնական աղքատանայցես մինչեւ ցյետին դանգն տուգանս տալով՝ զիրաւունս ոսոխին, զոր ոչ խորհեցար նախ, եւ զդատաւորին եւ զսպասաւորաց նորին։

Բայց ինձ՝ թուի խորագոյնս իմն իմաստ յայտնել բանիս. «ոսոխ» զմարմինս մեր առակէ, որպէս այրին այն, որ մատուցեալ առ անիրաւ դատաւորն՝ դատ պահանջէր յոսոխէ մարմնոյն², վասն որոյ խրատ տայ Տէրն՝ հոգւոյս մերոյ, թէ զիրաւունս խորհեաց ընդ ոսոխի մարմնոյ քո, որչափ ընթացակից ես նմա յայսմ յաւիտենի, քանզի զայս յայտ առնէ «ի ճանապարհի»-ն։ Իսկ «իրաւախոհ լիցեմ» զչափաւոր պիտոյսն մարմնոյն շնորհելն է եւ ո՛չ պնդագոյն ժուժկալութեամբ ճնշել զմարմինն, քանզի այս անիրաւութիւն է, որպէս ընդդէմ սմին՝ զրկելն զհոգին, ասպ թէ ոչ՝ անհամբեր եղեալ անչափ ճգնութեանն՝ մարմինն բողոք բառնայ առ անիրաւ դատաւորն՝ ի միտսն, եւ նա գթացեալ ընդ զրկեալ մարմնոյն տկարութիւն՝ հրամայէ դահճաց ոմանց՝ զգալութեանց եւ հոգեկան մասանց, տալ առատութեամբ զծախս մարմնոյն՝ հայել ցանկութեամբ եւ լսել հեշտութեամբ եւ շուայտիլ ազահութեամբ եւ այլ բազմազան մեղաց տեսակօք բերկրիլ շռայլութեամբ։ Եւ հեշտութիւնքս այսօրիկ, օրինակ իմն դահճիք եղեալք, արկանիցեն զհոգին ի բանդ նսեմութեան ի մէջ անառակ կենացն, յորոց հայցէր Դաւիթ ազատիլ՝ ասելովն. «Հա՛ց ի բանդէ զանձն իմ» (Սաղմ. ԺԽԱ. 8)։ Եւ ոչ ելանիցէ անտի, մինչեւ հատուցանիցէ զյետին տեսակս մեղաց՝ կատարել[ա]լ մարմնովն, քանզի զբազումս տեսաք այսպիսիս, որ ի հրեշտակական վարուցն ի վերջին թշուառութիւնս անկան, վասն զի ո՛չ իրաւախոհ մատակարար գտան ի մէջ հոգւոյն եւ մարմնոյն։

Իսկ ոմանք «ոսոխ» զսատանայ ասեն՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Ոսոխն ձեր իբրեւ զառիժ գոչէ» (Ա Պետ. Ե 8), եւ «ճանապարհ» զկենցաղս զայս անուանեն։ Արդ՝ հրամայէ տալ զհաշիւն վաղագոյն՝ մինչդեռ իցեմք յաշխարհս յայս, ոչ տալ թոյլ ի նորայոցն առ մեզ երեւել, եւ թէ գտցի՝ զայն խոստովանութեամբ առ ինքն ժայթքել եւ զգործս բարիս երկնաւոր Դատաւորին առաջի արձանացուցանել, զի յորժամ ելանիցեմք աստի, ոչ լինիցիմք պարտական նմա՝ չար կամաց նորա հետեւող եղեալ։ Ապա թէ այսպէս ոչ պատահիցի, նա, որ այժմ մտերիմ ձեւանայ, յայնժամ ի տեղի դատախազի արձանանայ՝ թէ ո՛չ յիմ պատրանացն, այլ իւրով յօժարութեամբ

¹ S > ինծ² Ղուկ. ԺԸ 2-5¹ S բանտ (այսպէս է և այլուր. մերթ բանդ, մերթ բանտ)։

չարին սպասաւորեաց: Իսկ Դատաւորն հրամայէ հրեշտակաց, զորս «դահիճս» ասաց, եւ նոքա արկանիցեն ի «բանդ» արտաքին խաւարին, ուր լալ աչացն է եւ կրճտել ատամանց: Եւ ո՛չ ելանիցես անտի, ասէ, մինչեւ հատուցես զյետին՝ ոչ միայն զբանիցն, այլ եւ զխորհրդոցն տուգանս, իսկ «մինչ»-ն ո՛չ սահմանական է, այլ անեզրական:

Լուարութ, զի ասացաւ՝ մի՛ շնար (Ե 27):

Բայց եւ ասեմ ձեզ, թէ ամենայն, որ հայի ի կիմ մարդ առ ի ցանկանալոյ նմա, անդէմ շնացաւ ընդ նմա ի սրտի իւրում (Ե 28):

Ի բնածին ախտիցս մերոցս զվարդապետութիւնն առնէ՝ ի ցասմանէն եւ ի ցանկութենէն: Եւ զբարկութիւնն, որ ցասմանն էր անիրաւութիւն, խափանեաց, եւ զմասունս նորա, որ բանիւ թշնամանս առնէր ընկերին եւ կամ սրտիւ խէթ պահէր ընդ հոմացեղին: Եւ այժմ զցանկութիւնն նահանջէ, որ ուժգնագոյն է քան զբարկութիւնն, քանզի եւ նոքա՛, որ ի լերինս միայնանան, ոչ են առանց ցանկութեան: Բայց դու տե՛ս զյարմարութիւն բանիս, զի ո՛չ ասաց թէ՛ «որ հայի ի կիմ, շնացաւ», զի այս անկար է զնկատումն եւրեսացն արգելուլ, այլ յաւել եւ զ«ցանկութեամբ»-ն, որպէս անդ ո՛չ զբարկանալն, այլ զ«տարապարտուց»-ն, քանզի հայելն բնական է, իսկ զննել զկերպարանս տեսելոյն ի սատանայէ է եւ ի մեր չար յօժարութենէն, որպէս զի այնու զմիտսն յապուշ կրթիցէ եւ գործոյն այնուհետեւ զսկիզբն առնիցէ: Եւ զի որպէս ասաց՝ «ոչ եկի լուծանել զՕրէնս, այլ լնուլ», քանզի ունէր զայս Օրէնքն զշնալն խափանել, իսկ զխորհրդոյն ցանկութիւնն ոչ զսպեաց՝ թերի գոլով, վասն որոյ լնուլ զպական՝ Տէրն աղբիւր շնութեան զսրտին ցանկութիւնն անուանէ եւ ասէ թէ՛ «շնացաւ անդէմ ի սրտի իւրում»: Եւ յիրաւի՛. քանզի որ ցանկութեամբ հայեցաւ ի կին, իսկոյն մտօքն՝ չաղաչարեցաւ ընդ նմա՝ ըստ մարգարէին թէ՛ «Երդուայ եւ սրտի մոցա շնացելոյ եւ աչաց պոռնկեցելոց» (հմմտ. Եզեկ. 2 9): Եւ զգործն ժամանակն եւ տեղոյ, եւ զայն զին խափանէ, եւ թէ պատահի ժամանակի եւ տեղոյ, եւ զայն ե՛ւս անյապաղ կատարէ, որով ցուցանէ, թէ ոչ միայն գործն, այլ եւ յօժարութիւնն է ընդ դատաստանաւ եւ յարքայութենէ ժառանգութեանն՝ տարագիր առնէ իբր զշնացողս: Քանզի զայս գիտէր արդարն Յոր, զի ամենայն օր պատարագ մատուցանէր. «Գուցէ որդիքն իմ, ասէր, անցան ի միտս իւրեանց անզգամութիւն ինչ զԱստուծոյ»

¹ Զ > մտօքն

² ՏԶ պոռնկեցելոյ

³ Զ ժառանգութենէ

(հմմտ. Յոր Ա 5). Գրէ եւ Սողոմոն¹ թէ՛ «Խորհրդոց ամբարշտաց հարց եւ փորձ լիցի» (Իմաստ. Ա 9): Բայց թէ ընդէ՛ր շնացողին դատաստան ոչ կարգէ որպէս բարկացողին՝ կամ թէ յայտնի՛ էր ի հինն շնացելոյն պատուհաս, եւ² կամ թէ զկնի՛ խրատէ ի բաց ընկենուլ, իսկ թէ ոչ հատանիցէ, գեհենին ցուցանէ արժանաւոր:

Եթէ ակն քո աչ գայթաղեցուցանէ զքեզ, խլեա՛ զնա եւ ընկեա՛ ի քէն. զի լաւ է քեզ, եթէ մի յանդամոց քոց կորիցէ եւ մի՛ ամենայն մարմինդ քո անկանիցի ի գեհեն (Ե 29):

Եւ եթէ աչ ձեռն քո գայթաղեցուցանէ զքեզ, հա՛տ զնա եւ ընկեա՛ ի քէն. զի լաւ է քեզ, եթէ մի յանդամոց քոց կորիցէ եւ մի՛ ամենայն մարմինդ քո անկանիցի ի գեհեն (Ե 30):

Ոմանք ի կարգ բանիս հայելով՝ յաղագս մարմնական անդամոց կարծեցին զասացեալս. քանզի ասաց նախ, թէ որ հայի ցանկութեամբ, շնացող է, եւ այժմ՝ թէ ակն աջ գայթաղեցուցանէ զքեզ, հա՛ն³ զնա եւ ընկեա՛ ի քէն, որպէս արար սրբուհին Վարդոց⁴, յոր հարեալ երիտասարդ ոմն ցանկութեամբ ընդ աչացն գեղեցկութիւն, եւ հար կկոցայիւ ոստայնին եւ փորեաց զաչս իւր եւ զգաստացոյց այնու զերիտասարդն մոլեալ: Բայց մեք ի նրբութիւն իմաստիցս հայելով ո՛չ վասն մարմնական անդամոց կարծեմք, զորս յարդարեաց Աստուած ի պէտս իմաստասիրութեան եւ վայելչութեան հնգից սեռականագոյն սեռից, եւ են ծառայք իշխանականին, յոր կողմն եւ վարէ զսոսա. զի թէ վասն անդամոց ինչ էր, ո՛չ միայն զաջն, այլեւ զձախն յիշէր, նաեւ այն, զի թէ պէտեւ աստ հատանէր, ի վերստին նորոգմանն առնլոց է եւ ո՛չ կաղ⁵ ի կեանս մտանելոց⁶, որպէս ասացն: Այլ ճշմարտապէս վասն չարութեանն, որ յանդամս զօրանայ, է բանս, վասն որոյ ըստ երկու յեղանակս իմանամք զասացեալս Տեառն:

Նախ՝ զի ասաց, թէ որ ձգի ցանկութեամբ, շնացող է, այժմ զապաշխարութիւնն առ ընթեր դնէ, թէ յորժամ գայթաղեցուցանէ զքեզ ակնդ յարատ հայեցուածով, եւ կամ ունկնդ՝ չարախօ-

¹ ՏԶ Սաղոմոն (այսպէս է և այլուր. Սաղոմոն / Սողոմոն / Սաղոմոն / Սողոմոն / Սողոմոն / Սողոմոն / Սողոմոն / Սողոմոն / Սողոմոն / Սողոմոն):

² Զ > եւ

³ Զ հատ

⁴ Վարդոցն առավելաբար հայտնի է «Վարդենի» անվամբ: «Հայսմավորքները» նրա ապրած ժամանակաշրջանը չեն նշում (հիշատակում են մայ. 5-ին), իսկ ըստ Մ. Չամչյանի՝ ապրել է 15-րդ դարում: Սակայն Մատթոսի Ավետարանի սույն մեկնության մեջ սրբուհու հիշատակությունը ցույց է տալիս, որ նա կարող էր ամենաուշը 13-14-րդ դարերում ապրած լինել: (Այս մասին տես Մ. Չամչյան, Պատմություն հայոց, հտ. 9, Վնտ. 1786, էջ 443, ինչպէս նաև՝ Մ. Օրմանեան, Ազգապատում, հտ. Բ, Պէյրուք 1960, կ. 1423, էջ 2059):

⁵ Զ կալ

⁶ ՏԶ մտանելոյ

սուլթեամբ, եւ բերանդ՝ ստուլթեամբ, եւ ձեռքդ՝ գողութեամբ կամ սպանմամբ, հատ ընկեա՛ զնա ի քէն. ո՛չ զմարմինդ, այլ զգո՛րծն, զոր մարմնովդ կատարեցեր՝ ըստ այնմ. «Պատառեցէք զսի՛րսս եւ մի՛ զհանդերձս» (Յովել Բ 13), վասն զի լաւ է քեզ առանց գործոցն անարատ մարմնով ի կեանս մտանել, քան յօրանալ զգայութեամբ առ ժամանակ մի զկնի հեշտալեացն եւ գեհենին լինել ժառանգորդ, որպէս եհատ Պետրոս ո՛չ զանդամս, այլ զգործս անդամոյն՝ ասելով. «Մեք թողաք զամենայն եւ եկաք զկնի Բո» (Մատթ. ԺԹ 27), առ որ ասաց թէ՛ «զկեանսն ժառանգեսցես» (հմմտ. Մատթ. ԺԹ 29):

Եւ դարձեալ՝ թէ՛ ոք պատճառ լիցի քեզ մեղանշելոյ, եւ նա յընտանեաց եւ ի սիրելեաց իցէ եւ կամ ի գոյաւոր ընչից եւ ա՛յնպիսի իցէ սիրելի իբրեւ զակն աջոյ եւ կամ պատճառ աջողման իբրեւ զձեռն աջոյ, որպիսի էր մեծատանն՝ փարթամութիւնն իւր¹, եւ Հերովդէի՝ Հերովդիսա² ընտանի իւր, հա՛տ, ասէ, եւ ընկեա՛ ի քէն, զի լաւ է քեզ առանց սիրելեաց եւ ընչից քոց՝ կենաց լինել ժառանգորդ, քան թէ զկամս նորա կատարել եւ տանջանաց նորին հաղորդել, որպէս արար Ադամ, որ ոչ եհատ զսէրն Եւայի եւ զերծաւ ի մահաբեր թիւնից անիծից³, այլ զկնի նորա ընթացաւ եւ այսքան մահուցս եղեւ մեզ առիթ: Եւ ասելովն թէ՛ «հատ եւ ընկեա՛ զնա ի քէն»՝ զհեռացուցանելն ցուցանէ եւ զի մի՛ դարձեալ յողեսցի ի քեզ՝ նշանակէ, քանզի հատանելովն զգայութեանցուցիչն ի քէն՝ երկու իրս պիտանիս գործես՝ զքեզ ի ժանտագործ հարուածոց նորա զերծուցանես եւ զնա ի ծանրութենէ տանջանացն թեթեւացուցանես, եւս եւ հեռանալովն ի նմանէ՝ եւ զնա՛ եւս յուղղութիւն կոչես⁴:

Բայց ասիցէ ոք՝ եթէ այսպէս է, ապա ընդէ՞ր յանդամս մարմնոյ օրինակեաց զբանն: Առ որս զայս ասասցուք. թէ՛ կամ գործք աղտեղիք ի ձեռն անդամոցս կատարեալ, եւ յերկարեալ սովորութիւնն՝ բնութիւն ի մեզ հաստատի, եւ կամ թէ՛ որպէս զոյգ աչօք զգոյնս տեսանեմք եւ զոյգ ոտիւք զճանապարհն անսխալ առնեմք եւ երկու ձեռօք զգործս գործեմք, եւ պակասելն ի սոցանէ ի տրտմութիւնս զմեզ ընկղմէ, այսպէս փառք եւ մեծութիւն գոյիցս եւ բարեկամաց մտերմութիւն, յարմարե[ա]լ ի բնութիւնս մեր, գեղեցիկ թուի եւ դժուար առ ի հատանելն, վասն որոյ Տէրն ո՛չ զհատանելն ի սիրելեացն արժանահաւատ քարոզէ, այլ բաղդատե[ա]լ՝ զմիոյն կորուստն քան զերկուցն լաւագոյն ընտրէ:

¹ Մատթ. ԺԹ 16-24

² ՏՁ Դերոզի Դերոզիադայ (այսպէս է և այլուր. Դերոզ / Դերովոյ դարձրել ենք Դերովոյ):

³ Ձ արկածից

⁴ Ձ կոչեսցես

Ապաքէն ասացաւ, թէ որ արձակէ զկին իւր, տացէ նմա զարձակմանն (Ե

31):

Աստուած ի սկզբանէ արու եւ էգ արար զմարդիկ, եւ միում առն մի ամուսին սահմանեաց՝ պաշտել զմիմեանս, որպէս զի ի ձեռն նոցա մահկանացուս տեւեսցէ բնութիւն: Իսկ ազգն հրէից ձալիրհք էին եւ խստասիրտք եւ ի պատճառս ատելութեան՝ զկառնայս սպանանէին: Արդ՝ զի մի՛ այս լիցի, փոքր այս յանցանօք արձակել հրամայելով, որպէս ունի երկրորդումն Օրէնք, զմե՛ծն խափանեաց, այսինքն զսպանութիւնն. զի թէ զատելի կինն հարկաւ ի տունն հրամայէր ունել, ե՞րբ խնայէր յարիւն կնոջն՝ որ զորդիս եւ զմարգարէս խողխողէին, վասն այսորիկ հրաման ետ Օրէնքն արձակել, բայց ո՛չ առանց թղթի ապահարզանի, զոր «արձակման» ասէ: Է՞ր վասն. զի այս կնոջն ի մխիթարութիւն էր, եւ մի՛ լիցի իշխանութիւն ի նոյն այրն դառնալ, որ արհամարհանօք գիր ետ եւ արձակեաց զնա: Եւ դարձեալ՝ եթէ զայս ոչ էր հրամայեալ, անխորաբար զմիմեանց կանայս յափշտակէին, եւ յայտնապէս շնութիւնք գործէին, եւ զի մի՛ այս լիցի՝ գրովն կնքեաց: Եւ կամ թէ՛ ասելն «տացէ նմա զարձակմանն»՝ զբաժինս կնոջն յայտ առնէ եւ զտուգանս անարգութեանն, որպէս ետ Աբիմելէք Սարայի կնոջն Աբրահամով՝ հազար սատեր ի պատիւ երեսաց նորա, վասն զի անարգեաց զնա՛, որպէս՝ թէ ի կինն ո՛չ խնայեսցէ հանել, յի՛նչսն խնայեսցէ եւ ի տո՛ւն իւր ունիցի զկինն եւ մի՛ ի սակաւ պատճառս ատելութեանն արձակեսցէ զամուսին իւր:

Իսկ առ ի միտս՝ միտքն, օրինակ իմն իբր սերմանօղ ի զգայութեանս, «այր» կոչի, իսկ զգայութիւնն, վասն ընդունակ լինելոյն, «կին» անուանի: Արդ՝ որ արձակէ զմարմինն իւր մահուամբ իւրովի գնալով եւ ինքնամատն լինելով, դատ զսպանողացն տացէ ասէ, նոյնպէս եւ առաջնորդ, որ ի գլուխ ժողովրդեան կարգեալ իցէ եւ արհամարհէ զփրկութիւն նոցա, ընդ սպանողսն կարգեսցի՝ ըստ այնմ. «Զարիւն անցա ի ձեռաց քոց խնդրեցից» (Եզեկ. Գ 18):

Դարձեալ լսի եւ այսպէս թէ՛ «Որ արձակէ զկին իւր առանց բանի պոռնկութեան». պոռնիկ կոչէ՝ որ երկու ունին կանայս, քանզի այլ է շնութիւն, եւ այլ՝ պոռնկութիւն. պոռնկութիւն է արձակ ընդ արձակ կամ կապեալ ընդ արձակ, իսկ շնութիւն է կապեալ ընդ՝ կապեալ կամ արձակ ընդ կապեալ: Արդ՝ թէ՛ ոք կապեալ է ի կին եւ առնուցու այլ, արժան է, ասէ, արձակել, իսկ թէ՛ ոք մի ունիցի կին եւ արձակէ զայն, նա՛ իսկ է պատճառ նորա շնութեանն, վասն զի ա՛յս իսկ է շնութիւնն, որպէս ասացաք, ընդ կապեալն

¹ Ծննդ. Ի

² Տ առ

մարգարէին¹, զի չարին է այս ներգործութիւն փոփոխել զգոյս՝ զլոյսն խաւար տալ կարծել եւ զխաւարն՝ լոյս: Եւ կամ՝ «աւելի» գերզուամնն ասէ եւ ո՛չ, որպէս ոմանք կարծեցին, զսուտն երգնուլ: Եւ յիրաւի՝ գերզուամն ի չարէն, ասէ, ի սատանայէ է, քանզի նորա են մեքենայք բանիւ գայթազեցուցանել, որպէս եւ գործով վասն այսորիկ խրատէ մի՛ միտ դնել չարին վարդապետութեան, որ յերզուամն ձգէ եւ նովաւ՝ ի ստուծիւն եւ այնու՝ ի դատապարտութիւն:

Հուարութ, զի ասացաւ. «Ակն ընդ ական, եւ ատամն ընդ ատաման» (Ե 38):

Այլ ես ասեմ ձեզ մի՛ կալ հակառակ չարին (Ե 39):

Խնտութեամբ գրեցաւ այս պատուիրան՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Օրէնքն զքարկտրօնն գործեն» (Հոռմ. Դ 15), բայց ո՛չ զմիմեանց աչս փորել հրամայելով եւ կամ զատամուռնսն քակել. այլ զի թէ յընկերն ոչ խնայիցէ յաղագս վրիժուցն խնդրելոյ, զյանդգնութիւն գործոյն խափանէ, զի որպէս արիւն արեամբ քաւի, այսպէս եւ պակասութիւն անդամոց վնասեալ յումեքէ՝ անդամօք վճարի: Բայց զի ստուգութեամբ նախ դատէր, վասն այսորի՛կ ասացաւ այս, իսկ յորժամ կատարեցաւ ստուգութիւն Օրինացն տկարութեամբ մերովս մարմնով, որպէս ասէ առաքեալն², եկն եհաս ողորմութեանն օրէնս, որպէս եւ ասէ. «Այլ ես ասեմ ձեզ մի՛ կալ հակառակ չարին»: Ո՛չ եղբօրն ասէ, այլ չարին, զի յայտ արասցէ, թէ նորա դրդելո՛վն յանդգնի եղբայրն ի գործս անօրէնութեան, ուստի վարժեալ առաքեալ ասէ. «Մի՛ յաղթիր ի չարէն, այլ յաղթեա՛ր քարեալն չարին» (Հոռմ. ԺԲ 21), քանզի չարացեալ ընկերն ստնանեաց քեզ, եւ դու յարուցեալ ի վերայ նորա՝ զփոխարէնն հատուցանես, հաւասար նորին եւ դո՛ւ չարացար. ապա թէ ներիցես, այնու եւ զնա՛ ի մեղմութիւն ածիցես: Իսկ թէ ասիցէ ոք՝ չարին ոչ է արժան հակառակել, հակառակել պա՛րտ է, սակայն այլո՛վ օրինակաւ՝ յաղագս ընկերին զանձն ի չարչարանս մատնել, որպէս Պօղոս զմարմինն ճնշէր եւ այնու զախոյեանն խոցոտէր, որ ո՛չ յանգոյս մարտնչէր, այլ զկարեւորագոյնս իրաւորէր: Ապա թէ վեր վիրի փոխարինես, այդ ո՛չ հակառակութիւն է չարին, այլ միաբանութիւն, զի զնա գրգռելով³՝ զքեզ վիրաւորեաց, եւ զքեզ զայրացուցանելով՝ զնա տանջեաց եւ ինքն պանծալով ի մէջ երկոցունց՝ զանձն յաղթօղ քարոզեաց:

¹ *tu. t 20*

² Գրքով. Ը 3-4

³ Ձ դրոշմելով

Այլ թէ որ ածիցէ ապտակ յաջ ծնօտ քո, դարձո նմա¹ եւ զմի'ւսն (Ե 39):

[illegible]

Եւ որ կամիցի որ դատել եւ առնուլ զՉապիկս քո, թող ի նա եւ զբաճկո՛ւն քո (Ե 40):

քո (Ե 40):
Կամի զմեզ անոխակալս եւ կատարեալս լինել, ո՛չ միայն ի
հարկանել, այլեւ յընչիցն եւ ի հանդերձիցն զերծանել: Բայց տես,
զի ո՛չ որ ոք պատահէ տաճիկ՝ ասէ, այլ որ դատէ եւ յատեան
զքեզ մղիցէ եւ աշխատութիւնս հասուցանէ: Իսկ տեսակ բանիս
թուի ինձ սխալ գոյ ի թարգմանչաց կամ ի գրչաց, քանզի բաճ-
կոն վերինն է եւ շապիկ[ի]ք՝ ներքինն, որպէս ասէ Ղուկաս թէ՝ «Եւ
կոն վերինն է եւ շապիկ[ի]ք՝ ներքինն, որպէս ասէ Ղուկաս թէ՝ «Եւ
որ հաճէ ի քէն զբաճկոն քո, մի՛ արգելուր ի մեռանէ եւ զշապիկս» (Ղուկ. 29): Կամ թէ՝
այսու գառաւել համբերութիւն ուսուցանէ. թէ ոք ոչ հաւանի
վերնոյն, այլ հակառակելոյ աղաճաւ զներքինն հանէ, եւ ա՛յնմ

 $1.2 > 6.5 \text{ m}$

² \$ ստորադասակ (առաջադաս է և այլուր. մերթ ստոգտ, մերթ ըստոգտ):

3 Զ ԵՐԵՒԻԳԻ

⁴ 9ηηόρ 7 13

3- Յովհ. Մործորեցի

սիււքն հանդերձ ի նմանէ ընկալցիս, որպէս ամուլն Աննա ետ զՍամուէլ փոխ Տեառն¹ եւ² ծնաւ այլ եւս եօթն³, եւ «այր արդար ողորմի եւ տայ փոխ» (Առակ. ԺԳ 12)⁴ գրեալ է:

Լուիցեն նոքա եւ զգաստասցի՛ն, որք զայլոց յափշտակիցեն եւ զայն շռայլութեամբ ի պոռնկանոցս⁴ վատնիցեն եւ կրկի՛ն զանձինս գեհենին ժառանգորդս արասցեն: Բայց փոքրագոյն թուի այս պատուիրան քան զնախկին ասացեալսն, այլ դու մի՛ ինչ զարմասցիս, թէ ընդ մեծամեծս եւ զմանունսն խառնէ, զի որպէս ի շինուածս տանց ճարտարապետք արհեստին ոչ միայն զմեծագոյն վէման ի հիմունս կառուցանեն, այլ յաւէտ եւ զխիճսն մանունս ընդ եղեալ վիմունսն հաստատեն եւ այնու ապարանս արքունական յարուցանեն, այսպէս եւ Տէրն առնէ:

Լուարոք ապաքէն, զի ասացաւ. «Սիրեցես զընկեր քո եւ ատեցես զթշմամիսն քո» (Ե 43):

Այս յաղագս այնորիկ գրեցաւ, զի ընդհանուր ազգք քանանացւոց, յորոց միջի հանդերձեալ էր բնակիլ Իսրայէլ, ընդ կռապաշտութեամբ էին եւ թշնամութիւն ունէին ընդ նոսա վասն երկրին, զոր ի նոցանէ յափշտակեցին: Արդ՝ թէ միաբանութիւն սիրոյ հրամայեալ էր ընդ նոսա զնեւ, դիւրաւ սովորութեամբ նոցին կրթեալ էին եւ ի կռամուրութիւնն խմորեալ, զի թէ բազում անգամ զգուշացոյց ոչ զնեւ զաշինս ուխտի ընդ նոսա եւ կամ խնամութիւնս, նոքա խոտորեցան ի կուռս, զի՞նչ հանդերձեալ էին գործել, եթէ կապակցութիւն սիրոյ առ նոսա էր հաւասարել: Վասն որոյ սիրել զհոմացեղսն հրամայեաց անձին չափ՝ ի մի կրօնս զնոսա հաստատելով, իսկ առ այլազգիսն թշնամութիւն ունել խրատեաց եւ այսու ի դից նոցա որոշեաց:

Եւ դարձեալ՝ զմարգարէսն կոչէ «ընկեր», որք ի տոհմէ նոցա զօրացեալք Հոգւով՝ յանդիմանէին եւ յուղղութիւն օրինացն զխոտորեալսն վերստին ածէին, զոր սիրել հրամայէ, այս է՝ բանից նոցա հպատակ լինել եւ ատել զթշնամիս՝ զսուտ մարգարէսն, որք ի սկզբանէ թշնամւոյն, որ ի ձեռն օձին եղաւ, ընդ նմա զգածեալք՝ ի ճշմարտութենէն թիւրէին: Զորս ոչ առին ի միտ կուրացեալքն մտօք, այլ յողորմական բանից ստոցն պատրեալ հաւանցան, որպէս ասէ Եսայիաս թէ՝ «Ժողովուրդ իմ, որ երանենդ զձեզ, խոսկեցուցանեն» (Բմմտ. Ես. Գ 12), եւ բանք ճշմարտիցն յաչս նոցա անգոսնեալ

¹ Զ > ընկալցիս, որպէս ամուլն Աննա ետ զՍամուէլ փոխ Տեառն

² Զ եւ երկու

³ Աթագ. Ա-Բ 21

⁴ Զ պոռնկանոցն

արհամարհեցան վասն զնոսին առանց ականառութեան յանդիմանելոյ, քանզի ոչ իմացան, թէ «լաւ է վեր բարեկամի, քան զկամակոր համբոյր թշմամու» (Առակ. ԻԷ 6):

Եւ դարձեալ՝ «ընկեր» Յիսուս Քրիստոս անուանէ զինքն, որ եղեւ հաւասար ընկեր նոցունց՝ ըստ մաղթանացն Դաւթի թէ՝ «Տէրն ընկերել ինձ փութայ» (Բմմտ. Սաղմ. ԿԹ 2), որ եկն եւ եղեւ մարդ եւ որդի մարդոյ՝ ի զաւակէն Աբրահամու, որպէս գրեցաւ ի Հինն¹, սիրել զնա եւ զթագաւորութիւն Նորա խնդրել եւ ոչ զկայսեր, որ հանդերձեալ էր զթշնամւոյ գործ առ նոսա գործել՝ ցրուելով զնոսա յամենայն ազգս:

Այլ Ես ասեմ ձեզ. սիրեցէ՛ք զթշմամիս ձեր, օրհնեցէ՛ք զանիծիչս ձեր, բարի՛ արարէք ատելեաց ձերոց եւ աղօթս արարէք ի վերայ այնոցիկ, որ ԼԼԵՆԳ զձեզ եւ հալածեն (Ե 44):

Զի մի՛ ոք անկար համարեսցի զասացեալս, թէ զիա՞րդ հնար է զթշնամիս սիրել, ասէ՝ Ե՛ս ասեմ ձեզ, այսինքն՝ զի նախ թշնամութիւն ունէր արարածս առ Արարիչն, վասն այսորիկ ոչ կարէին մարդիկ առ միմեանս զհանգամանս սիրոյն առ թշնամիսն տնօրինել, իսկ այժմ բարձի, ասէ, զթշնամութիւնն մահուամբ մարմնոյ իմոյ, որպէս ասէ առաքեալ. «Մինչ թշմամիքն էաք, հաշտեցաք ընդ Աստուծոյ մահուամբ Որդւոյ Նորա» (Հռոմ. Ե 10). արդ՝ որպէս Նա զձեզ սիրեաց, որ թշնամիք էիք Նորա, այսպէս եւ դուք զթշնամիս ձեր սիրեցէ՛ք:

Բայց զո՞ Յիսուս² կոչէ թշնամիս. որք կենաց մերոց դրժիչք են ըստ ամենայն վնասուց, թշնամիք են մեր եւ ասին, զոր ներել հրամայէ: Իսկ զօրինակ սիրոյն առ թշնամիսն Պօղոս ուսուցանէ, քանզի զանազան են սիրոյն աստիճանք՝ առ Աստուած եւ առ ընկերն եւ առ կիներն եւ առ թշնամին, զի զԱստուած յամենայն սրտէ եւ անձնէ հրամայէ սիրել, եւ զընկերն՝ անձին չափ, իսկ զկիներն խնամել իբրեւ զտկար նիւթ: Բայց թշնամւոյն այսպէս ասէ. «Թէ քաղցեալ իցէ՝ հաց տուր մնա, եւ թէ ծարախ է՝ ջուր» (Հռոմ. ԺԲ 20), նաեւ ըստ հոգեւոր սիրոյ՝ բանիւ ջանալ յուղղութիւն ածել, որպէս զի «զայս առաքեալ՝ գկալծակուռն հրոյն», զոր եկն Քրիստոս արկանել յերկիր, վառեցան ի միտս նորա, զոր «գլուխ» ասէ³, այսինքն՝ ի սէր քո շարժես եւ զթշնամութիւնն՝ որ առ քեզ, բնաւին խափանես: Նաեւ ըստ այլում յեղանակի պարտիմք սիրել զթշնամիս. զի թէ բնական է անասնոց սիրել զերախտաւորս իւրեանց, ո՞ր այլ ոք մեզ այնպիսի երախտագործ, որպէս զթշնամիս մեր, զի երանութեանց լինին ա-

¹ Ծննդ. ԻԲ 18

² Զ զո՞րս] զո՞ Յիսուս

³ Հռոմ. ԺԲ 20

որք ըստ անձնիշխան կամացն ի մեղս գլորեցան՝ մեղաւորս յոր-
ջորջէ: Արդ՝ սոցա եւս առնէ բարի՝ կամ աստ եւ կամ ի հանդեր-
ձեալն. արդարոց՝ աստ եւ անդ՝ ըստ այնմ. «Զհարիրապատիկն աստ եւ ի
հանդերձեալն՝ զմշտնջենաւորն» (հմմտ. Մարկ. Ժ 30), եւ մեղաւորաց՝ աստ
միայն կամ յօգուտ ալլոց, որպէս ցանկ ալգւոյ. եւ կամ լնլով
փարթամութեամբն եւ ներելովն՝ յապաշխարութիւն ածէ, եւ կամ
սակաւ բարեացն փոխարէն առնէ, որպէս մեծատանն¹, որպէս ասէ
թէ՝ «Մագէ զարեգակն ի վերայ չարաց եւ բարեաց եւ ածէ զանձրեւ ի վերայ արդարոց
եւ մեղաւորաց»:

Եւ դարձեալ՝ «արեգակն» զնախախնամական տեսչութիւնն ասէ՝
ըստ այնմ. «Մագէս գողորմութիւն» (Սաղմ. ԼԵ 11), իսկ «անձրեւ»՝ զփորձու-
թիւնն, իբր այն՝ «Անձրեւ հեռացաւ եւ գնաց» (հմմտ. Երգ. Բ 11), եւ թէ՝ «Իջիմ
անձրեւ» (Մատթ. Է 25): Արդ՝ առնէ զայս Աստուած, զի բարեաց հա-
ղորդս գործէ զչարս որպէս զբարիս՝ հոգեւորաց կամ մարմնաւո-
րաց յայսմ կենցաղի. բարեացն՝ վասն արժանաւորութեանն եւ
կամ վասն առ ի յառաքինութիւնն յորդորման, զի փութայ ի բա-
րիս աճմամբ առ ընթեր զվարձն տեսանելով, իսկ չարեացն՝ վասն
առատութեանն, միանգամայն զի եւ անպատասխանիք մնասցեն
ի ժամանակի դատաստանին, կամ ի մեծագոյն չարեաց զսպէ՝ բա-
րեացն տրօք: Այսպէս եւ զփորձութիւնն կրեն մեղաւորք ի հա-
տուցումն նոցին, որպէս բազումք կրեցին առ Նոյիւ զՋրհեղեղն,
եւ սողոմացիք եւ փարաւոն² եւ քանանացիք եւ այլք բազումք,
միանգամայն եւ ի թեթեւութիւն հանդերձեալ տանջանաց: Դար-
ձեալ՝ զի մի՛ կարծեսցեն ամենեւին ոչ գոլ հատուցումն չարեաց,
իսկ թէ ամենեքեան ոչ կրեն, զի մի՛ աշխարհ սպառեցի եւ կամ
ամենեւին աստ գոլ կարծեն զդատաստանին իրաւունս, կրեն եւ
արդարք՝ կամ զի առաւել մաքրեսցին ի սակաւ ինչ մարմնատե-
սակ տղմային իրաց, որպէս զՂազարոսն զայն³, եւ կամ զի առա-
քինութիւն նոցա հրապարակատես լիցի, որպէս Յոբայն եւ Աբրա-
համուն, կամ զի մի՛ ծովասցին եւ կամ հպարտացին, որպէս Պո-
ղոս եւ Պետրոս: Կամ՝ ի խրատ մեղաւորաց, զի մի՛ կարի չարք լի-
նիցին՝ տեսանելով զարդարն հազիւ կացեալ, իսկ մեղաւորն եւ
ամբարիշտն ո՛ւր գտանիցի, որպէս ասացաւ⁴ եւ՝ «Թէ ընդ փայտ դալար
ա՛յն անցանէ, ընդ չորս գի՞նչ լինիցի» (հմմտ. Ղուկ. ԻԳ 31): Կամ՝ մեծաց վարձուց
պատճառ լինիցի[ն] եկեալ փորձութիւնքն, որպէս առաքելոցն, կամ
զգործութիւն իւր ցուցանէ թանձրամտացն, թէ կարօ՞ղ էր փրկել,

¹ Ղուկ. ԺԶ 25

² ՏՁ փարաւոն (այսպէս՝ ամենուր):

³ Ղուկ. ԺԶ 19-31

⁴ Առակ. ԺԱ 31

յայտ է՝ յորժամ ի միջոյ չարեացն յետոյ հրաշիւք զերծուցանէ:
Կամ՝ խրատէ, զի տանջանօքն զսպեսցին յաւելորդաց, կամ զփա-
փազանս մեր փորձէ, եթէ զչարիցի՞մք ի նեղութիւնս, թէ՞ յօժա-
րութեամբ համբերեմք վտանգիցն: Կամ՝ աստ դատելով ի Տեառնէ
խրատիմք, զի «մի՛ ընդ աշխարհի դատապարտեսցո՞ւք» (Ա. Կոր. ԺԱ 32), որպէս
ասէ առաքեալ: Կամ՝ վասն ալլոց մեղաց կրեն փորձանս, որպէս
ոմն իմաստուն տեսեալ մանուկ ստամբակ՝ զմանկածուն եհար:

Զի եթէ սիրիցէք զայնոսիկ, որ սիրենն զձեզ, զի՞նչ վարձք իցեն. ո՞չ ա-
պաքէն եւ մաքսաւորք զնոյն գործեն (Ե 46):

Եւ եթէ տայցէք միայն ողջոյն բարեկամաց ձերոց, զի՞նչ աւելի առնէք.
ո՞չ ապաքէն մաքսաւորք եւ մեղաւորք զնոյն գործեն (Ե 47):

Զանազանութիւն դնէ ի մէջ աշակերտացն եւ ալլափառացն,
զի եթէ զնոցայն, ասէ, գործէք՝ զսիրելիս սիրելով եւ բարեկամաց
միայն ողջոյն տալով, զի՞նչ երախտիս ունիք յայդմ հատուցանել
եւ կամ աշակերտ ինձ անուանիլ, քանզի այդ հասարակաց է՝ հե-
թանոսաց եւ մաքսաւորաց՝ փոխ տալով եւ սիրելով զմիմեանս, զի
առցեն անդրէն զկշիռն. իսկ դու զթշնամիս սիրելով եւ զատելիս
պատուելով Աստուծո՞յ լիցիս հաւասար: Արդ՝ զայս ասելով ո՛չ ե-
թէ ի սիրելեացն սիրոյ հրաժարեցուցանէ, զի յայն բնութիւնն
թէ ի սիրելեացն սիրել օրէնքն բռնադատէ եւ հասարակաց
բարէն, իսկ զթշնամիս սիրել օրէնքն բռնադատէ¹ յիշելով՝ զա-
կրօնից գեր ի վերոյ կացուցանէ: Եւ զմաքսաւորսն՝ յիշելով՝ զա-
շակերտսն կսկծեցուցանէ, զի թէ զսիրելիս սիրել նոցա հաղորդէ,
իսկ յորժամ եւ զա՛յս ոչ առնիցեմք, որո՞ւմ իմիք նմանեցուցանէ:
Վասն որոյ կնքէ զբանս եւ ասէ.

Արդ եղերո՞ւք դուք² կատարեալք, որպէս եւ Հա՛յրն ձեր երկնաւոր կա-
տարեալ է (Ե 48):

Կատարելութեան անուն ասի ի վերայ այնոցիկ, որ բնաւին ի-
ւիք ոչ են պակաս՝ ըստ այնմ թէ՝ «Ամենայն ինչ կատարեալ է» (Յովն. ԺԹ 30):
Արդ՝ վասն զի երկու տեսակս բանի եղաւ առաջի, մին՝ բնութեան,
եւ միւսն՝ բռնադատութեան, զի սիրել զսիրելիս՝ ամենեցունց է,
սակայն կիսակատար եւ թերի գտանի, իսկ սիրել զթշնամիս՝ կա-
տարելոց է, որով Աստուծոյ նմանի, որ զարեգակն եւ զանձրեւ
հասարակաց բաշխէ. վասն այսորիկ ասաց թէ՝ «Եղերո՞ւք կատարեալք,
հասարակաց բաշխէ. վասն այսորիկ ասաց թէ՝ Բայց գիտել արժան է, թէ կա-
տարելութիւն երկակի ասի, զի Աստուած ըստ ալլ իմն յեղանակի
ունի զկատարելութիւնն, եւ մարդ ի ձեռն ասացելոցս ալլ ազգ
կատարի, քանզի Աստուած ասի կատարեալ՝ ոչ միայն ըստ ինք-

¹ ՏՁ զմաքսաւորքն

² Ձ > դուք

պաղատանացն էած ի հաւանութիւն¹, եւ զբարեկամն ի տարածամ գիշերոյն ննջեալ ի մահիճսն՝ յարոյց ժտութիւնն², ո՛րչափ եւս առաւել զՀայրն երկնաւոր շարժէ ի բարետրութիւն դեգերանացն յերկարութիւն: Բայց բանիւ չափաւոր լինել եւ զմաղթանս մտաւոր հնարել յարմար է եւ մի՛ բազմութեամբ բանիցս զլսելիս Աստուծոյ տաղտկացուցանել՝ ըստ այնմ. «Զի՞նչ շահ է ձեզ յաճախել եւ ինձ ոչ լսել» (հմտ. Ես. ԾԼ 4), եւ թէ՛ «Կոխել զգաւիթս իմ մի՛ յաճախէք» (հմտ. Ես. Ա 12): Եւ զի զերկուս յեղանակ շատխօսութեանն յաջորդաւդ ցուցանէ:

«Մի՛ շատախօս լինիք իբրեւ զհեթանոսսն, զի համարին, թէ ի բազում խօսից իրենաց լսելի լինիցին»: Գեղեցկապէս յաւելուածով բանին զյիմարութիւնն մերձ կացոյց: «Որպէս հեթանոսքն» ասէ, զի յաղագս ապականացուացն զփոյթ ունել սեփհական այնոցիկ է, որք ո՛չ զհանդերձելոյ յաւիտենին զյոյսն յանձինս ամբարեն եւ կամ զգաւատաստանին երկիւղ, զգեհներին սպառնալիս, եւ կամ զբարեացն վստահութիւն, ըստ առաքելոյ, «որպէս այլքն, որոց ոչ գոյ յոյս» (Ա Թեւ. Դ 12), որք զհեշտութիւնս որկորոյ եւ որովայնի աստուածս կարծեն եւ ի բարի մասին վիճակեն: Նոցա է, ասէ, սովորութիւն զայդպիսիսդ խնդրել, վասն որոյ պարարտացուցանելով զաղօթս յերկարութեամբ բանից՝ կարծեն Աստուծոյ լսել եւ անտեղի կամաց իւրեանց գործակից լինել:

Արդ՝ մի՛ նմանիցէք³ նոցա, զի գիտէ Հայրն ձեր զինչ պիտոյ է ձեզ, մինչչեւ ձեր խնդրեալ ինչ իցէ ի նմանէ (Ձ 8):

Զի զորոց նմանութիւնն բերէք, զնոցին պտուղն ըմբոշխնէք՝ «ձեր աղաղակել եւ ինձ ոչ լսել»։ զի գիտէ, ասէ, Հայրն ձեր զինչ պիտոյ է ձեզ: Արդ՝ թէ գիտէ, ասեն ոմանք, եւ ընդէ՛ր իսկ աղօթեմք: Նախ զայս ասեմք առ նոսա, թէ աղօթես, ո՛չ զի ուսուցանիցես, այլ զի ի ձեռն աղաչանացն ի խոնարհութիւն ածիցես, որպէս մանուկ, զի ողբայ. ո՛չ թէ ոչ գիտէ մայրն, զի ստինս խնդրէ, այլ զի ի ձեռն կական բառնալոյն արագ ի գթութիւն զմայրն զիջուցանէ: Եւ երկրորդ՝ թէպէտ դու օտար իմն խնդրես յԱստուծոյ կամացն եւ ի քէն օգտութեան, սակայն Նա գիտէ զինչ օգուտ է քեզ, զա՛յն շնորհէ՛ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Գիտես զպէտս մեր եւ զկարիս առաւել քան զոր խնդրեմք եւ իմանամք» (հմտ. Եփես. Գ 20), եւ Տէրն թէ՛ «Ո՞րք հայր, ուսել քան զոր խնդրեմք եւ իմանամք» (հմտ. Եփես. Գ 20), եւ Տէրն թէ՛ «Ո՞րք հայր, ցոր խնդրիցէ որդի իւր ձուկն, միթէ օ՞ճ տայցէ մմա, եւ կամ թէ հաց՝ միթէ քա՞ր տայցէ մմա» (Մատթ. Է 9-10), այսինքն՝ զի մանուկն յաղագս տխեղծ հասակին տեսեալ օճ՝ ձուկն կարծէ զայն, միթէ տայցէ՞ Հայրն ի ձեռն նո-

րա, եւ կամ քար՝ հաց իմանայ, միթէ շնորհիցէ՞ զայն նմա, զի մին հարկանէ եւ խոցէ, եւ միւսն զլինդսն քանդէ եւ զատամուսն փշրէ. վասն այսորիկ ասէ, թէ գիտէ զինչ պիտոյ է ձեզ:

Եւ արդ՝ այսպէ՛ս կացէք դուք յաղօթս. «Հա՛յր մեր որ յերկինս¹ (Ձ 9):

Որ ինչ անարժանն էր խնդրոյ՝ յայնմանէ հրաժարեցոյց, իսկ զարժանաւորութիւնն աղօթից ըստ գոյացութեան՝ միանգամայն ըստ որակի եւ ըստ քանակի առաջի դնէ եւ ասէ. «Հայր մեր որ յերկինս»: Բայց գիտել պարտ է նախ, եթէ «հայր» կոչել սեռաբար ըստ երիս յեղանակս է. մի՛ անձինն Հօր, եւ երկրորդ՝ անձինն Որդւոյ, եւ երրորդ՝ երրորդութեանն հաւասար:

Արդ՝ մին միայն անձինն Հօր վասն յաւիտենական ճշմարիտ ծննդեանն Որդւոյ. ասէ Եսայի թէ՛ «Զազատոհմն Նորա ո՞ պատմեցէ» (Ես. ԾԳ 8), եւ Դաւիթ թէ՛ «Յառաջ քան զարուսեակ ծնալ զԲեզ» (Սաղմ. ԾԹ 3), եւ Սողոմոն թէ՛ «Յառաջ քան զամենայն բլուր ծնալ զիս» (Առակ. Ը 25):

Իսկ երկրորդ՝ միայն անձինն Որդւոյ կոչել Հայր, որ փրկութեանն է. Եսայի ասէ. «Դու, Տէր, Հայր մեր եւ Փրկիչ մեր յաւիտենից անուն Բո» (հմտ. Ես. Լ Գ 22). այս յեղանակ հայրութեան՝ Որդւոյ միայն ասի, զի փրկեցաք մեք մահուամբ Նորա՝ ըստ Տեառն. «Որդի Մարդոյ ո՛չ եկն պաշտօն առնուլ, այլ պաշտել եւ տալ զանձն փրկանս» (Մատթ. Ի 28):

Իսկ երրորդ՝ հաւասար երրորդութեանն են, ուր եւ գտանին յեղանակք հայրութեան: Առաջին՝ ըստ հրաւիրանացն, որպէս ասէ առաքեալ թէ՛ «Խաղաղութիւն ձեզ ի Հօրէ» (հմտ. Փիլիմ. 3), որ հրաւիրեաց զձեզ: Երկրորդ՝ ըստ՝ ստեղծմանն՝ ըստ այնմ. «Ո՛չ սա ինքն է Հայր քո, որ ստացաւ զքեզ, արար եւ ստեղծ զքեզ» (հմտ. Բ Օր. ԼԲ 6): Երրորդ՝ ըստ վերստին ծննդեանն, որպէս գրէ Պետրոս թէ՛ «Օրհնեալ է Աստուած եւ Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Բրիստոսի, որ ծնաւ զմեզ վերստին ի յոյսն կենդանի» (հմտ. Ա Պետ. Ա 3), եւ Պօղոս՝ «Առաք զհոգի որդեգրութեանն³, որով աղաղակեմք Աբբա Հայր» (Հռոմ. Ը 15): Զորրորդ՝ ըստ հաւատոյ ուսման՝ ըստ այնմ թէ՛ «Որք ընկալանք զՆա, եւս նոցա իշխանութիւն որդիս Աստուծոյ լինել՝ որոց հաւատասցեն յանուն Նորա» (Յովհ. Ա 12): Հինգերորդ՝ ըստ փառացն պարգեւաց, որպէս ասէ Պօղոս. «Արդ՝ չես ծառայ, այլ որդի եւ թէ որդի, ապա եւ ժառանգ Աստուծոյ» (Գաղ. Դ 7):

Արդ՝ երիս են կոչմունք հայրութեան գլխաւոր ձեւով, որպէս ասացաք, եւ է առաջինն՝ Հօր միայն, եւ երկրորդն՝ Որդւոյ, եւ երրորդն՝ երկրորդ Անձանցն, վասն զի հաւասար են եւ անբաժանելի գործք երրորդութեանն, ուստի թուի, թէ եւ առաջիկայս ի հաւա-

¹ Ղուկ. ԺԸ 2-5

² Ղուկ. ԺԱ 5-8

³ Ձ նմանէք

¹ Ձ յերկինս է

² Տ > ըստ

³ ՏՁ որդեգրութեանն (այսպէս՝ ամենուր):

փութան առ նա՝ ասելով. «Ո՛վ եղբայր, ուսո՛ մեզ, թե ո՞րպես մտցուք առաջի արքայի»: Իսկ նորա բարեմիտ գոլով՝ ո՛չ անգոսնէ գտմարդութիւնն, այլ սիրով ողորմեալ նոցա՝ պատասխանէ. «Ես ուսուցանեմ ձեզ. յորժամ մտանէք առաջի արքայի, երկի՛ր պագէ՛ք վաղվաղակի եւ ասացէ՛ք ցնա. «Տո՛ւր մեզ պատիւ սինկղիտոսութեան, որք առաջին են ի պաղատս քո»»: Եւ նոքա ոչ զսինկղիտոս անուն գիտեն եւ ոչ զգորութիւն նորա, ոչ զպաղատն եւ ոչ զգասակարգութիւն նորա, այլ մտեալ առաջի թագաւորին՝ զոր ուսան բան, աղաղակեն վաղվաղակի: Իսկ դասակարգութիւն արքունական ապարանիցն, նայեալ ի բարբառ նոցա, զի օտար է, եւ ի ձայնն, զի շինական է, ի դէման, զի գոհիկ է, եւ ի կերպարանս Հանդերձիցն, զի անպաճոյճ է, սքանչանան յինքեանս. «Ուստի՞ գիտեն սոքա կամ յուժմէ՞ ուսան զանուն սինկղիտոսութեան եւ զպատիւ՝ այսպէս օտար գոլով յարքունական ապարանիցս»: Ըստ այնմ օրինակի եւ Տէր մեր անհա՛ս ի հրեշտակաց եւ ի մարդկանէ արար զմարմնաւորութեան խորհուրդն, որպէս ասէ Պօղոս¹, առ որ մատեան աշակերտքն ո՛չ իբրեւ յԱստուծոյ, այլ իբրեւ ի Յովհաննէ՝ ուսուցանել զսահմանս աղօթիցն: Իսկ Նա, գթացեալ ի նոսա ամենագութ սիրով, ո՛չ որպէս տանէին յայտնեաց, այլ զերկնային անճառ խաղաղութիւնն աղօթիւք ի Հօրէն ուսոյց Հայցել:

«Եղիցիս,– ասէ,– կամք քո»: Արդ՝ զայս խնդրելով մեր յԱստուծոյ՝ արդարեւ ոչ գիտեմք զգորութիւն Հայցուածոցս, սակայն զերկնայինսն զարհուրեցուցանեմք մեծաբանութեամբ² աղօթիցս, զի զոր ոչ գիտէաք զպատիւ նոցա՝ տեղեկացեալ մեզ Քրիստոսիւ խնդրեմք ունել սեփական, քանզի «կամք» ասելովն՝ զամենայն իջումն շնորհացն Աստուծոյ ընդ բանիւս պարունակեաց՝ ունել հաւասար նոցա, այսինքն՝ զի կամացն այլայլութիւն արգելու ի մէնջ զփառս նոցա, քանզի առ նոսա ունի զկամս իբրեւ առ կամարարս եւ առ մեզ՝ իբրեւ յանցաւորս՝ ըստ այնմ. «Դու հաճապագ ընդ իս ես, եւ ամենայն որ ինչ իմ է՝ քո է» (Ղուկ. ԺԵ 31): Արդ՝ եղեալ այս կամացս ի վերայ յերկրի՝ եղեւ մարդկան Նորայն ամենայն ինչ, որպէս եւ հրեշտակացն:

Գեղեցիկ է եւ յաւելուած բանիս թէ՛ «որպէս յերկինս՝ եւ յերկրի», զոր քննել արժան է: Քանզի ամենայն բանական արարած յերկուս է բաժանեալ ի հրեշտակականն եւ ի մարդկայինն: Արդ՝ հրեշտակականն որոշեալ է յայսպիսի ընդդիմահար մարմնոյս ծանրութենէ եւ ի վերնում կայանին շրջի՝ ի թեթեւագոյնն եւ յաստուածատեսակ տեղիսն բնակելով, իսկ մարդկայինս, յաղազս մարմնոյս մերոյ առ հողս ազգակցութեան, հարկաւորապէս զերկրայինս զայս

ընկալաւ տեղի, սակայն բարւոյն եւ լաւագունին ցանկութիւնն հաւասարապէս յերկոսեան հաստատեցաւ բնութեամբ, այսինքն՝ յանձնիշխանութիւնն եւ յամենայն հարկաւորացն ազատութիւն: Բայց վերնականքն¹ մաքրեալք են յամենայն չարութենէ, եւ ամենայն ախտաւոր շարժումնք ի ստորին կեանս շրջին իբր մրուր ինչ եւ կամ տիղմ, յորում մարդկայինս է տեղի, այսորիկ աղազաւ ուսուցանէ Տէր այնպէս ի չարութենէ մերոց կենացս մաքուրս լինել, եւ ի մեզ անխափան կամքն Աստուծոյ կատարիցի, որպէս ի նոսա, զի «հօրք եմ գօրութեամբ, աննմ գրան Նորա եւ լսեմ ձայնի պատգամաց Նորա» (հմմտ. Սաղմ. ԺԲ 20): Վասն որոյ ո՛չ ասաց թէ՛ «յիս» կամ «ի մեզ» միայն, այլ յամենայն երկրի՝ առ ի քակելոյ մոլորութեանն եւ տնկելոյ ճշմարտութեանն, զի ամենեցուն խնամ² Քե՛զ է յանձին, որ Տէրդ ես եւ ստեղծող նոցին: Այլ թերեւս ոք ընդդէմ դնիցէ, թէ զիա՞րդ իցէ կարողութիւն որպէս յանմարմին գօրութիւնս, այսպէս եւ մարմին ժառանգելոցս զմաքրութիւնն լինել՝ բիւր հոգովք ոգիս մեր վասն մարմնական պիտոյիցս ի խոր ընկղմեալ: Զայս տարակուսանս, որ ի կարգիս բան է, լուծանէ ասելով.

Զհաց մեր հաճապագորդ տո՛ւր մեզ այսօր (2 11):

Գոն եւ ի մարմնականքս հոգեւոր, զի անկարօ՛տ բնութեանն սակաւապիտութեամբ հաւասարակից առնէ, քանզի ո՛չ խնդրէ յԱստուծոյ հրեշտակ զհացի մատակարարութիւն, իսկ մարդկայնոցս հայցել հրամայեցաւ վասն ունայնութեան լրման եւ հոսանուտ եւ անցաւոր մարդկային կենացս բնութեան: Ուստի ո՛չ ինչ արտաքոյ քան զկարեւորսն հրամայէ Հայցել, որով ի հրեշտակական վարուցն ո՛չ լինի նուազեալ: Վասն այսորիկ առ ի պահպանութիւն մարմնական բնութեան՝ խնդրել հրամայեցաւ հացն՝ անելով ցԱստուած՝ տուր մեզ ո՛չ փափկութիւն կամ իշխանութիւն, կամ երկրի առատութիւն կամ քաղաքաց եւ ազանց պետութիւն, կամ ձիոց եւ արջառոց հոյլս եւ կամ ստրկաց յաճախութիւնս, եւ կամ այլ ինչ նոյնպիսի, որով ի վայր քարշի հոգի յԱստուծոյ, այլ զհա՛ցն: Որով ուսուցանէ թէ՛ դադարեցէ՛ք, ո՛վ մարդիկ ի սնոտիսդ պատրեալք, լուեցէ՛ք ի տաժանմանցդ, սակաւ են մարմնոյդ պէտքն, եւ դու զբազում իւրք զբաղեալ ես, որպէս ասաց Տէր առ Մարթա՝: Նոյնպէս եւ աստ՝ զհա՛ց մեր տուր մեզ, այսինքն՝ ի Քէն է իմ կեանքս, ի Քէն եղիցի եւ կելոյս պատճառն, իսկ մերն յարդար վաստակոց, ասէ, զկերակուրն ընդունելով եւ մի՛ յայլոց ար-

¹ Կող. Ա 26

² Զ մեծագրութեամբ

¹ Զ վերին կեանքն

² Զ խնամք

³ Ղուկ. Ժ 41

Իսկ «Հար» զսատանայ կոչէ, քանզի բազում անուն է եւ ըստ յոգնազան ներգործութեանն ունի զկոչումն, որպէս բանսարկու¹ եւ մամոնայ² եւ Բեեղզեբուզ³, նոյնպէս եւ Հար, բայց ո՛չ ի բնէ, քանզի անունդրութեամբ, այլ ո՛չ բնութեամբ, քանզի բնութեամբն ո՛չ է Հարութիւն, այլ որ ի կամա՛ցն յաճախէ, զի Հարութիւնն ոչ այլ ինչ է, բայց թէ արտաքոյ օրինացն Աստուծոյ ընթացք եւ վարք: Ուստի անձնիշխան կամօքն ընդվզեալ արտաքս վազեաց ի կամացն Աստուծոյ եւ Հարացաւ եւ զբազումս ի նոյն յորդորէ, զոր աղօթեսցուք փրկիլ ի նմանէ, զի եթէ մերկ մարտնչի եւ թէ ի ձեռն ընկերի, եւ զայն եւս խրատէ, թէ ո՛չ ընկերին պարտիմք զայրանայ, այլ առ ամենաՀա՛րն զպատճառ կռուոյն դարձուսցուք:

«Մի՛ տանիր զմեզ ի փորձութիւն, այլ փրկեա՛ զմեզ ի չարեւն»։ Քննել արժան է, թէ ընդէ՞ր ոչ ասաց թէ՛ մի՛ տանիր զմեզ ի մարտ պատերազմի, այլ թէ՛ ի փորձութիւն։ Զա՛յս կամի յայտ առնել, թէ չունի իշխանութիւն անձամբ անձին ընդ մեզ մարտնչել, որպէս յայտ է ի Յոբայ իրացն եւ ի խոզիցն գերգեսացւոց⁴, այլ ի մերոց խորհրդոցս առնու զնիւթ պատերազմին՝ ըստ այնմ. «Որում պատրաստէք զանձինս ի հնազանդութիւն, ծառայէք որում հնազանդիքն՝ եթէ՛ մեղաց եւ եթէ՛ արդարութեան» (հմտ. Հոով. 2 16), եւ այլուր թէ՛. «Իւրաքանչիւր ոք փորձի յիրոց ցանկութեանցն» (Յակ. Ա 14)։ Ապա յայտ է, թէ ի մէ՛նջ առնու զնիւթ փորձութեանն, որպէս յորժամ զկերպարանս քաղցի եցոյց Տէրն, եւ ապա մատեաւ փորձիչն⁵. զոր եւ միով մասամբ հաւաստեսցուք զասացեալս, քանզի գոյ ի մեզ բնական կերակրոց⁶ կարօտութիւն, գայնա եւ ըստ այսմ մասին շարժելով փորձէ զմեզ, որպէս զՏէրն. եթէ հաստատուն գտանիմք, յետս գնալով ամաչէ, որպէս ի Տեառնէն, ապա թէ թուլանամք, խառնէ ընդ բնաւորականսն զաւելորդն, որ «քար» սասցաւ⁷։ Զոր օրինակ զվէմ անշարժ ի ձեռն փոքու նզի փորձեմք. եթէ սակաւ ինչ շարժի, ակն ունիմք խախտել, ապա թէ կարծրագոյն իցէ, անյուսաբար ի բաց գնամք, նոյնպէս եւ սատաշայ առնէ։ Քանզի գունեալ բարեաւն զչարն՝ իբր կարթ կլանել տայ, զի ձգէ ցանկութեամբ ի պոռնկութիւն եւ հարկաւոր պիտոյ յիւքն յարծաթսիրութիւն. նմանապէս եւ այլովքն ի ձեռն մերոյ ցանկութեանցս փորձիմք։ Որով զգուշացուցեալ զմեզ Տէրն՝ խրա-

¹ Իմաստ. Բ 24, Յուդա 9, Յայտ. Բ 10, ԺԲ 12, Ի 2

² Լիպտոթ. 2 24, Ղուկ. Ժ2 13

³ *Աստուծո՛ւ ժԲ 24, 27, Ղուկ. ԺԱ 15, Յայտ. ԺԲ 19*

⁴ Յոր Ա 6-12, Մատթ. Ը 28-32

⁵ Մատթ. 7:2-3

⁶ Ձ կերակրոյ

⁷ Մատթ. 7 1-4

տեսաց աղօթել թէ՛ «Մի՛ տաճիր զմեզ՝ ի փորձութիւնս: Ո՛չ թէ Աստուած տանի, քանզի «Աստուած անփորձ է չարեաց» (Յակ. Ա 13), այլ թէ յոր մեք զնամք դաւաճանողին կամօք ի չարն իբր ընդ բարի, Դու, որ գիտես զմեղս², մի՛ թողուր ակամայ կամօք զանձինս ի նոյն կործանել: Որպէս թէ ոք երկնչի յոմանց, թէ ընդ բարւոք³ կերակուր խառնեն դեղ մահու նմին ի սպանումն, ասիցէ ցոք ի բժշկաց. «Դու, որ ճանաչես, միշտ ընդ ի՛ս լինիցիս», այսպէս եւ սա, զի կամի ընդ հարկաւորսն զաւելորդսն մակարդել, Դո՛ւ, ամենաՀայեաց, մի՛ թողուր⁴ փորձիլ նոքօք:

*Այլ փրկեա՛ գտնեք ի Հարէմ։ Է՞ր վասն. զի թէ մեղաւորք եմք, Դո՛ւ պատուհասեալ ուղղեա, եւ մի՛ ի ձեռաց թշնամւոյն, եւ թէ աբ-դար՝ որպէս կամիս ընկա՛լ եւ մի՛ փորձեր⁵, մի գուցէ ըստ տկար նիւթոյս բնութեան՝ անփորձ գտեալ կորիցուք։ Զի թէպէտ խրա-տիմք ո՛չ օտարոտի գրել գեռանդն փորձանաց⁶, այլ իբրեւ զոսկի փորձեալ հրով պատուական գտցուք⁷, սակայն այս կատարելոցն է, եւ կամ Քո՛ օծանդակութեամբդ ի սոյն կարողանալ։ Եւ զի-տեմք, զի Դու զօգուտն մեր տնօրինես մարտին յաղթութեամբ, ո-րով զպսակն բազմացունցանես, այլ ես անձամբ անձին ո՛չ զնոյն պահանջեմ, այլ միշտ զփրկութիւն ունել մաղթեմ. զի փորձ ա-ռեալ՝ կարօղ ես փորձանաւորացս փրկիչ լինել, եւ թէ՛ հաւատա-րիմ ես ո՛չ տալ ի փորձանս առաւել քան զկարն, զի թէ լոյսդ ի խաւարէն հալածեցաւ, խաւարն զի՞նչ կրեսցէ։ Վասն որոյ մաղ-թեմ միշտ գֆրկիչդ՝ փրկել զմեզ ի Հարէմ:

«...»

Դարձեալ՝ «փորձութիւն» զմտաց կիրան ասէ, իսկ «չար», զներգործութեանն կատարումն։ Արդ՝ եթէ ոք ի չար գործոցն փրկիլ աղաչէ, զներքին խորհուրդսն ի մեղաց սրբեալ մաքրէ, քանզի անտի իբր յաղբերէ բղխեն գանձեալ չարութիւնքն։ Դարձեալ՝ «փորձութիւն» եւ «չար» զմարմնական կենցաղս կոչէ՝ ըստ այնմ թէ՛ «Իբր փորձութիւն են կեանք մարդոյ ի վերայ երկրի» (Յոբ է 1), եւ թէ՛ «Աշխարհս ամենայն ի չարի կայ» (Ա Յովն. Ե 19)։ Արդ՝ որ ոք ի փորձութեանց «Աշխարհս ամենայն ի չարի կայ» (Ա Յովն. Ե 19)։ Արդ՝ որ ոք ի փորձութեանց «Աշխարհս ամենայն ի չարի կայ» (Ա Յովն. Ե 19)։ Արդ՝ որ ոք ի փորձութեանց «Աշխարհս ամենայն ի չարի կայ» (Ա Յովն. Ե 19)։

$$2 > q_{\text{min}}$$

2 **S2** qմեղք

3 զանգեղ
4 բարուք

4 2 ԲԱՐՈՒՄ
3 2 ԹՈՂՈՒ

5 2 Թողու՛ւ
6 2 փորձե՛լ

6 Կիրթել
7 Ա Պետ. 7 12

7 U чпр. 9 12-14

8 2 hwanget

մինս կարեօք եւ ցանկութեամբ հանդերձ¹: Բայց այս ո՛չ ամենեցուն է, այլ որոց տուեալ է ի վերուստ, վասն որոյ հրամայէ խնդրել, զի «որ խնդրէ՝ առնու, եւ որ հայցէ՝ գտանէ» (Մատթ. Լ: 8): Ուստի եւ մեք շարժեալ ի Հոգւոյն՝ յարուցեալ խնդրեսցուք ի Տեառնէ թէ՝ «Մի՛ տանիր զմեզ ի փորձութիւն» կենցաղոյս, «այլ փրկեա՛ զմեզ» ի չարաչար կրիցս սորին:

Եւ դարձեալ՝ «փորձութիւն» զհուր գեհենին ասէ՝ ըստ այնմ թէ՝ «Ամենայն ինչ հրով յաղեսցի, եւ ի հոյր դատելոց է ամենայն մարմին», — ասաց Եսայի (հմմտ. Ես. 42 16), եւ Պողոս թէ՝ «Հրով փորձելոց է» (հմմտ. Ա. Կոր. Գ 13): Իսկ օր չար զվերջի օրն ասէ՝ ըստ այնմ. «Զի՞ կայ ձեզ եւ Աստուծոյ Տեառն» (Ամովս. Ե 18), եւ թէ՝ «Յատուր չարի փրկէ զնա Տէր» (Սաղմ. Խ 2): Ո՛չ եթէ չար է նա բնութեամբ կամ ամենեցուն, այլ զի յայտնի է չար գործոց եւ օր հատուցման նորին՝ «չար» ասէ զնա, յորմէ աղօթիւք ուսուցանէ փրկել զմեզ, որպէս այլուր ասէր. «Յաղօթս կացջիք, զի մի՛ անկանիցիք ի փորձութիւն» (Մարկ. ԺԴ 38), եւ աստ թէ՝ «Մի՛ տար զմեզ ի փորձութիւն, այլ փրկեա՛ ի չարէն»²:

Զի Քո է արքայութիւն եւ զօրութիւն եւ փառք յաւիտեանս:

Այսինքն՝ զի բնաբար զթագաւորութիւնդ ունիս, մի՛ տար³ իշխանութիւն չարին զծառայքս Քում տէրութեանդ վտանգել, զի թէ տանջանաց արժանաւորք եմք, մատնեսցուք ի ձեռս Տեառն եւ մի՛ ի ձեռս թշնամւոյն, որ անողորմ վարի, որպէս առ Յօրն: Զի թէ Դաւիթ ի մարդկան փորձանացն հրաժարեաց եւ աղաղակեաց. «Ի ձեռս Տեառն եւ մի՛ ի ձեռս թշնամեաց մատնեցայց» (հմմտ. Բ Թագ. ԻԴ 14), քանի՛օն հրաժարելի է մեզ ի մատնացող թշնամւոյն եւ անգեղջ փորձանացն, որ բռնութեամբ ոչ կարէ, այլ խաբէութեամբ զինքն իշխան կարծեսցուցանէ: Որպէս զի ոչ է պարտ երկնչել ի նմանէ, զի Դու ես արքայ ճշմարիտ եւ կարող յամենայնի՝ ըստ երգոյն, մեծ է տէրութիւն թագաւորութեան Քո, եւ մեծ է զօրութիւն Քո, եւ ոչ կարող է ոք ընդդիմանալ Քեզ⁴, ուստի յաւիտենականացն փառաւորիս միշտ վասն ճոխ ինքնակալութեանդ եւ անբովանդակելի զօրութեանդ եւ անչափ փառացդ, ըստ որում կրես զամենայն անաշխատ բանիւ՝ ըստ այնմ. «Օրհնեալ եմ փառք Տեառն ի տեղոջէ իւրմէ» (Եզեկ. Գ 12), եւ թէ՝ «Օրհնեն զՆա ամենայն հրեշտակք Նորա» (հմմտ. Սաղմ. ԾԲ 20), եւ՝ «Լի եմ փառք Նորա ամենայն երկիր» (Ես. 23):

Եւ դարձեալ՝ «Զի Քո է արքայութիւն եւ զօրութիւն եւ փառք յաւիտեանս»: Որպէս զի զյաղթողսն պսակես թագաւորական փառք եւ զնահա-

¹ զաղ. Ե 24

² զ չարէ

³ Տ տալ

⁴ Ա ՍՍ. ԻԹ 11-12

տակսն զօրացուցանես ի հանդիսաւոր մրցմունսն եւ զփառաւորիչսն փառաւորես լուսաւոր փառք իբր զերեսսն Մոսիսի¹, անդրանիկ որդւոյն Քո Ստեփանոսի² Նախավկային³: «Քո են փառք յաւիտեանս»: Կրկին լսի փառացդ իբր. քանզի կամ զպայծառութիւն լուսոյն կոչէ «փառս», իբր այն թէ՝ «Բնակեալ է ի լոյս անմատոյց» (Ա Տիմ. 2 16), եւ թէ՝ «Իջիմ փառքն Աստուծոյ ի վերայ լերինն Սինայ» (Ելք ԻԴ 16). եւ կամ զբազմութիւն զօրացն՝ ըստ այնմ. «Ի բազում զօրս փառք թագաւորի» (Առակ. ԺԴ 28), քանզի «հազարք հազարաց եւ բիրք բիրուց կային առաջի Նորա» (հմմտ. Դան. Է 10): Եւ զերկոսինս զայս ո՛չ ստացական, այլ բնական ունիս, ասէ, զի Քո են փառք⁴ եւ ում կամիս՝ տաս անխնայ. զհրեշտակս՝ յօգնութիւնս⁵, եւ զլոյսս՝ յիմանալի գիտութեանդ հաղորդութիւն: Իսկ «յաւիտեանս»⁶ զանցեալն եւ զներկայս եւ զապառնին Գիրք գիտեն «յաւիտեան» կոչել. արդ ասէ, թէ որպէս նախ էիր փառք զարդարեալ, եւ այժմ իսկ, այսպէս եւ յապագայն անվախճան, զի «Յիսուս Քրիստոս փառաւոր երէկ եւ այսօր, նոյն եւ յաւիտեան» (հմմտ. Եբր. ԺԳ 8): Որում եւ զմե՛զ արժանաւորեա անճառ փառացդ՝ լուսով չարչարանաց Որդւոյ Քո հաղորդել⁷, որպէս զի եւ փառաց Նորին կցորդեսցուք ի պատիւ եւ ի փառս Քոյդ շնորհի, եւ Քեզ փառք ընդ Որդւոյդ ամենակալի եւ Հոգւոյն Սրբոյ հօրի, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից:

Զի եթէ թողուցուք մարդկան զյանցանս նոցա, թողցէ եւ ձեզ Հայրն ձեր երկնաւոր (2 14):

Ապա թէ ոչ թողուցուք մարդկան զյանցանս նոցա, եւ ոչ Հայրն ձեր թողցէ ձեզ զյանցանս ձեր (2 15):

Պարզ վարդապետութիւն եւ անտարակոյս խրատ, քանզի կրկնելովս՝ հաստատէ զառաջինն եւ վճիռ տայ համառօտ, որպէս եւ յետ յարութեանն դարձեալ զնոյն հաստատեաց՝ ասելով. «Եթէ զուրուք թողուցուք զյանցանս, թողեալ լիցի եւ ձերն, եւ թէ զուրուք ունիցիք, կալեալ լիցի եւ ձերն» (հմմտ. Յովն. Ի 22): Ի սոյն միտս ըստ ունիցիք, կալեալ լիցի եւ ձերն» (հմմտ. Մատթ. ԺԸ 18). Նաեւ այն՝ «Զի մի՛ կապիցէք յերկրի, եղիցի կապեալ յերկինս» (հմմտ. Մատթ. ԺԸ 18). Նաեւ այն՝ «Զի մի՛ ասիցէ ոք, թէ չեմ կարող թողուլ զյանցանս ուրուք» (հմմտ. Մատթ. Թ 6), ասացաւ թէ՝ ունիք իշխանութիւն յայս: Բայց զի երկդիմի են յանցանք մարդ-

¹ Ելք ԼԳ 29

² Տ Ստեփանոսի

³ Գործք 2 15

⁴ զ փառք յ

⁵ զ յօգնութիւն

⁶ զ յաւիտեան

⁷ զ հաղորդել

սանն է՝ հոգայ զՏեառն, իսկ կանամբին հոգայ զկնոջն, թէ ո՛րպէս հաճոյ լինիցի կնոջ իւրում» (Ա. Կոր. Է. 32-33), եւ խրատ տայ իբրեւ ողորմելոյ ուրուք: Այսպէս եւ Տէր կամի, զի զինչսն արհամարհեմք եւ զսերտ ծառայութիւնն Աստուծոյ սիրեմք, ապա թէ ոչ՝ երկու վնասս գործէ, զի ծառայ ընչիցն առնէ, որոց տիրելն պարտ էր, եւ ի ծառայութենէն Աստուծոյ հանէ, որում ծառայել արժան էր: Քանզի երկու են եւ ոչ մի եւ յոյժ ներհակք միմեանց, որպէս ասէ՝ եթէ միոյն սպասաւորէ, հարկ է զմիւսն ատել, եւ թէ զմիւս մեծարիցէ, եւ միւսն ընդ արհամարհանս գայցէ: Բայց զայս ասելով՝ ցուցանէ, թէ դիւրին է փոփոխուան առնուլ եւ ի լաւ անդր գալ, զի մի՛ ոք ասիցէ, թէ մի անգամ ծառայեցի ընչիցն, այլ ոչ՝ կարեմ գերծանիլ: Ուստի եւ զկնիքն յետոյ ի վերայ դնէ. «Ո՛չ կարէք Աստուծոյ ծառայել եւ մամոնայի»: Է՞ր վասն, ասասցէ ոք, զի ոչ միաբան հարկս պահանջեն ի ծառայելոցն, այլ ոմն յափշտակել հրամայէ, եւ ոմն՝ մերկանալ, մինն՝ զգաստանալ, իսկ միւսն՝ պոռնկել, ոմն՝ շուայտել, եւ միւսն՝ համ դնել որկորի, քանզի զոր օրինակ անհնար է միով՝ լեզուաւ հռոմայեցիս եւ ասորիս բարբառել, եւ միով՝ ունկամք ներհակ ձայնս լսել, եւ մին ձեռք երկու արուեստս ներգործել, այսպէս անկար է միով անձամբ եւ կամօք Աստուծոյ եւ մամոնայի ծառայել³, եւ ի⁴ բաժանել զկամսն՝ բաժանեալ է եւ ի պաշտելեացն:

Իսկ թէ ասիցէ ոք՝ յոլովք ապա ընդէ՞ր սովաւ արդարացան, որպէս Յոր եւ Կուռնելիոս եւ Աբրահամ⁵: Նախ զա՛յս ասասցուք. նոքա թէպէտ զինչսն ունէին, սակայն ընչից ծառայք ոչ էին, այլ մանաւանդ զինչսն ի պէտս Աստուծոյ ծախէին. զի ոչ որ զինչսն ունիցի՝ ազա՛հ է, այլ որ զժողովելն խնդրէ եւ ոչ բնաւ զցրուելն: Եւ երկրորդ՝ զապրեալսն յիշես եւ զի՛ կախաղան⁶ ըմբռնեալսն ոչ զմտաւ ածես, զի թէ մին ապրեցաւ, բազումք⁷ այնորիկ են, որ կորեան՝ ըստ այնմ. «Դիւրին է մալխոյ ընդ ծակ ասղան անցանել, քան մեծատան յարքայութիւնն Աստուծոյ մտանել» (Մատթ. ԺԹ. 24), եւ՝ «Որ ոչ հրաժարիցէ յամենայն ընչից իւրոց, ոչ կարէ իմ աշակերտ լինել» (Ղուկ. ԺԴ. 33), եւ թէ՝ «Անմիտ, յայսմ գիշերի զոգիդ ի քէն ի բաց պահանջեն, եւ զոր ժողովեցեր՝ ո՞ւմ լինիցի. այսպէս որ գանձէ անձին եւ ոչ յԱստուած մեծանայցէ» (Ղուկ. ԺԲ. 20-21):

¹ Զ միոյ

² Զ միոյ

³ Զ ~ ծառայել եւ մամոնայի

⁴ Զ > ի

⁵ Յոր Ա 3, Գործք Ժ 1-2, Ծննդ. ԺԲ 16

⁶ Զ զի] զի կախաղան

⁷ Տ բազում

Իսկ «մամոնայ» զբազմութիւն ընչիցն ասէ եւ կամ զԲանսարկուն, որ «իշխան աշխարհիս» կոչեցաւ, եւ զնոյն Ինքն Տէր կոչէ¹, ոչ յաղագս բնութեան իրացն, այլ վասն այնոցիկ, որ ընդ նորին ծառայութեամբ մտանեն եւ զանձն ի սպասու նմին մատուցանեն՝ ըստ այնմ. «Որ առնէ զմեղս, ծառայ է մեղացն» (Յովհ. Ը 34): Նաեւ ա՛յլ իմն ուսուցանէ թէ՛ յոյժ ծանր է ընչիցն սպասաւորել, եւ զօրէն դժոխաբեր բեռանց զհոգի հանդերձ մարմնովն ճնշէ՝ ըստ այնմ. «Հոգք², աշխարհիս եւ պատրանք մեծութեան հեղձուցիչ լինի[ն] մտացն» (հմմտ. Մատթ. ԺԳ. 22) եւ ընկղմիչ ի բազում տրտմութեան կրից՝ կամ ընչիցն վրիպմամբ, կամ գործոցն աշխատութեամբ, կամ մտացն խղճի դատմամբ, կամ հանդերձեալ տանջանացն սոսկմամբ, մինչ զի ոչ կարէ ոք զանձն ի վեր բնաւին բարձրացուցանել: Իսկ Աստուծոյ սիրով ծառայել թեթեւ է եւ դիւրին եւ վերբերիչ, ոչ միայն վասն յուսոյն, այլեւ անդէն իսկ վասն գործոյն զուարթ միշտ եւ ուրախ՝ որպէս ի հեշտալիսն, այսպէս եւ ի վշտալիսն՝ ըստ այնմ. «Ուրախ եմ ի գանս, ի բանդ, ի չարչարանս» (հմմտ. Բ. Կոր. Զ 5, Կող. Ա 24), եւ դարձեալ՝ «Ուրախ եղեն, յորժամ արժանի եղեն վասն Տեառն գան ըմպել» (հմմտ. Գործք Ե 41), եւ թէ՛ «Ո՞վ մեկնէ զմեզ ի սիրոյն Քրիստոսի՝ անդուծի՞ւմ, թէ անձկութի՞ւմ, թէ վիճարք, թէ սո՞ւր եւ որ այլ սոյնսիսիք» (հմմտ. Հոմ. Ը 35):

Վասն այդորիկ ասեմ ձեզ. մի՛ հոգայք վասն ոգւոց ձերոց՝ զինչ ուտիցէք կամ զինչ ըմպիցէք, եւ մի՛ վասն մարմնոց ձերոց, թէ զինչ ազանցիք (Զ 25):

Ընդէ՞ր ոչ ասաց թէ՛ մի՛ հոգայք վասն կերակրոյ եւ մի՛ վասն հանդերձի, այլ թէ վասն ոգւոց եւ մարմնոց ձերոց, թէ զինչ ուտիցեն կամ զինչ ազանցիցին. քանզի ի նոցանէ ցուցանելոց էր օտիցեն կամ նմին եւ զբանն կազմէ: Բայց գիտելի է, զի ի բազմութենէ ընչիցն հրաժարեցոյց նախ, զի մի՛ ոք կարծիցէ, թէ գոնեայ վասն հարկաւոր պիտոյիցն, որ է կերակուր եւ հանդերձ, հոգալ արժան է, զի մի՛ մեռցուք, նաեւ յայսմանէ՝ թեթեւացուցանէ: Բայց զի՞նչ է՝ «Վասն այդորիկ ասեմ ձեզ». որպէս թէ ասելն է: Մի՛ հոգայք վասն ոգւոց ձերոց»: Ո՛չ թէ մերժէ, վասն որոյ ասէ. «Մի՛ հոգայք վասն ոգւոց ձերոց»: Ո՛չ թէ ոգիք կերակրիցին, քանզի անմարմինք են եւ անկարօտ կերակրոյ եւ ունի[ն] կերակուր յատուկ զբանն Աստուծոյ, այլ զայս կամ ըստ հասարակաց սովորութեան բարբառի, եւ կամ թէպէտ ոչ ուտիցեն հոգիք, սակայն առանց կերակրոյ ոչ կարիցեն կեալ ի մարմինս, եւ կամ վասն անասնական շնչոյն ասաց:

¹ Յովհ. ԺԳ. 30

² Տ Հոգ

«Եւ մի՛ վասն մարմնոց ձերոց, թէ զինչ ագանիցիք»։ Կամի յառաջինն հանել զմարդկան վարս, զի մերկ էին Ադամ եւ Կինն ի ծածկութից, եւ կենօք անարուեստիւք ի մէջ դրախտին շրջէին եւ ո՛չ ամաչէին, իսկ յետ յանցանացն մտին ի կեանքս հայթայթանք արուեստից՝ կարկատուն տերեւով զսպել զխայտառականս եւ մաշկեղէն հանդերձիւ ծածկել զմերկանս, յորոց հոգոց ցնորմանց Նորոգօղն բնութեանս ազատէ եւ յայն կեանս նայել զմեզ ուսուցանէ։ Դարձեալ՝ այսու այլ իմն ակնարկէ, զի ո՛չ ի մշակութենէ գործոց հրաժարեցուցանէ, այլ զհոգն՝ յանձանց մերժէ, զի որ զկարիս² բնութեանն արար, Նա եւ զպակասութիւնն լնու՝ ըստ այնմ. «Ընկեա ի Տէր զհոգս քո³, եւ Նա կերակրէ զքեզ⁴» (Սաղմ. ԾԴ. 23), զի քո հոգալովք առանց վերին խնամոցն՝ զի՞նչ կարիցես առնել։ Վասն որոյ յընդունայն հոգոցդ ի բա՛ց կաց, ասէ, եւ մի՛ տաժանիր սնոտի երկամբք, այլ միայն մշակեա՛ ըստ այնմ. «Զվաստակս ձեռաց քոց կերիցես» (Սաղմ. ԾԻԷ. 2), եւ զկատարած պտղոյն Նմա ընծայես, որ կարօղ է տալ սերմն սերմանողի եւ հաց ի կերակուր։ Իսկ ուղղի այս, յորժամ գոյս մեր առ Աստուած դիցուք՝ ըստ առաքելոյ. «Անձամբ անձին զվճիռ մահու ընկալաք, բայց ո՛չ յանձինս վստահացաք, այլ յԱստուած, որ յարուցանէ զմեռեալս» (հմմտ. Բ Կոր. Ա. 9)։ Եւ զյիշատակն Աստուծոյ ի միտս մեր տրամադրեսցուք, նաեւ այնու, զի միշտ զհաճոյսն Աստուծոյ խորհեսցուք եւ ի պատուիրանս Տեառն ջերմ եւ փոյթ լիցուք անյազ յօժարութեամբ, որովք կարեմք պարապել ի զբաղմանց մարմնաւոր պիտոյից։ Եւ զի մի՛ վհատիցէ ոք, ասէ.

Ո՞չ ապաքէն ոգի առաւել է քան զկերակուր եւ մարմին՝ քան զհանդերձ:

Որ զմեծն եւ զպատուականն ետ՝ զհոգին, զփոքր եւ զյոռին զիա՞րդ ոչ շնորհիցէ զկերակուրն, որ մարմին մերկ ստեղծ յարգանդէ՝ ըստ Յոբայ⁵, զծածկոյթ մարմնոյն զիա՞րդ ոչ պարգեւէ զհանդերձն. եւ այն զի նախ զպէտս քո պատրաստեաց եւ ապա՝ զքեզ յաշխարհ եմոյծ՝ հոգացեալ վասն քո վաղագոյն, դու ընդէ՞ր, ասէ, տառապիս: Դարձեալ՝ ոգի առաւել քան զկերակուր յաղագս անմահութեան, եւ մարմին առաւել քան զհանդերձ յաղագս ճգնութեան, որով ցուցանէ, թէ առ վայր մի կարօտին այսոցիկ, իսկ յետոյ յանապականութիւնն են՝ ելանելոց եւ զանմահութիւն զգենլոց, զի որպէս այժմ անկարօտ հոգին յաղագս լծակցութեան

¹ Ձգհոգքն

² ՏՁ գկարիք
$$3 \quad \mathbf{Q} > \mathbf{p} \mathbf{n}$$
$$4 \quad 29 > qp \leq q$$
⁵ Знр U 21

⁶ Ձ լաճապակաճուծեճեճ Ե յաճապակաճուծիւճն եճ

մարմնոյ կարօտի կերակրոյ, այսպէս եւ ճգնօղ մարմինն ազատի ի զգեստուց վասն յուսեղէն փառաց անմահն Հոգւոյ:

Հայեցարուք ի թռչունս երկնից, զի ո՛չ վարեն եւ ո՛չ հնձեն, եւ ո՛չ ժողովեն ի շտեմարանս, եւ Հայրն ձեր երկնաւոր կերակրէ զնոսա: Ո՞չ ապաքէն դուք առաւել էք քան զնոսա (Զ 26):

*Սովորութիւն է Գրոց վասն յամբալսիցն՝ յանշնչիցն եւ յան-
բանիցն օրինակ առնուել, որպէս այն. «Հայեցարութ յերկիրս ի վեր եւ յերկիր
ի խոմար» (հմտ. Ես. ԾԱ 6), եւ այլ ուր՝ «Երթ առ մըջիւնս, ո'վ վատ» (Առակ. 9 6).
այսպէս եւ աստ Տէր Հայեցարութ,- ասէ,- ի թողուն [երկիր]»: Ո՛ղ աշօք,
այլ մտօ՞ք քննեա եւ ուսիր, զի թէ կարի յետնոցն այնչափ դար-
մանա տանիցի, ո՞րչափ եւ ձեզ խնամակալ լիցի, եւ թէպէտ նոքա
բնութեամբ են յայն, սակայն մարդ անծնիշխանութեամբ կարող է
գնոյն գործել, քանզի բնութիւն է եւ ի մեզ ինքնիշխանութիւն:
Վասն այսորիկ ո՛չ ասաց թէ՜ տեսէք, զի թռչին թռչունք, որ հէր
մարթ առնել մեզ¹, այլ թէ՜ «ո՛չ վարեն», զոր թէ կամեսցուք, դիւ-
րին է ուղղել. եւ նշանակ՝ Մոսէս եւ Եղիա եւ Յովհաննէս եւ այլք
բազումք: Տես եւ զայն, զի ո՛չ ասաց թէ՜ «ոչ վաճառեն եւ ոչ շա-
հին», այլ թէ՜ «ոչ վարեն», զի ցուցցէ, թէ ամենայն աւելորդ է
բաց ի մշակութենէն, նաեւ զհոգս մշակութեանն յԱստուած ա-
բաց ի մշակութենէն, պարտ է եւ ո՛չ թէ ոչ մշակել: Սակայն թէ եւ
պաստան առնել պարտ է եւ ո՛չ թէ ոչ մշակել: Ասկայն թէ եւ
մշակեմք ոչ, եւ այնո՛ւ եւս գիտէ կերակրել Հայրն երկնաւոր, որ-
պէս զ[թռչունս եւ զիսրայէլ յանապատին² եւ կամ եօթներորդ ա-
մին ինքնաբերութեամբ յերկիրն քանանացոց³:*

«Ո՛չ ապաքե՛ն դուք առաւել էք [քան զնոսա]»: Թէ՛ փոքրունցն խնամէ, ա-
սէ՛, քանի՞օն մեծամեծացդ, եւ թէ՛ զծառայսն դարմանէ՝ ո՞րչափ
եւս զտեարսդ: Իսկ առաւելն՝ զի տիպ Աստուծոյ եղաք եւ պատկե-
րաւ Բանին պատուեցաք, եւ զի յոյս յարութեան ընկալաք եւ
վերստին անմահութեան կենաց վիճակ կոչեցաք⁴:

Իսկ առ ի միտս՝ «Թռչունս երկնից» զհրաշմանգամ զԴՀ Բանալայնմ. «Մի՛ անիծաներ զթագաւորն ի սենեակս քո» (հմտ. Ժող. Ժ 20), քանզի Թռչունք Թեւաւոր են Նորա եւ Հասուցանեն զբանս քո առ Նա, եւ զի ոչ տաժանին երկրագործական արուեստիւ, զի անկարիք են եւ զի ոչ տաժանին երկրագործական կերակրոյ, սակայն այլ իմն եղանաբնութիւն նոցա մարմնական կերակրոյ, սակայն այլ իմն եղանակաւ վարեն եւ հերկեն հերկս յարգարուծիւն, որով կերակրին յերկնաւորն Հօրէ ըստ նախախնամականն բարեարուածեանց լու-

¹ Զ ~ մեզ առնել:

2 tip d2

³ *tlp hte 8-12*

⁴ 2 > եւ վերստին անմահութեան կենաց վիճակ վիճացաք

6- Յովհ. Ծործորեցի

սափայլութեանն բղխամամբ՝ սկսեալ ի գերագունիցն մինչ ի ստորին էութիւնս, զմայլեալ անճառ իմաստիցն տրիւք եւ ծաւալեալ յառաջնոցն մեկնողօրէն քննութեամբ՝ երկրորդիցն եւ նուաստ կարգացն: Որպէս եւ ասէ թէ՝ «Ո՛չ ապաքէն դուք առաւել էք [քան զնոսա]», քանզի մարդ աւելի ունի զմարմնական կերակրոցն կարիք, քան զհրեղինացն դասս: Արդ՝ եթէ զանկարիսն կերակրէ հոգեւոր կերակրօք՝ երկնային հացիւ, ո՞րչափ կարեկից լիցի քաղցի ընդունողացդ՝ մարմնական պարգեւօք:

Իսկ արդ՝ ո՞ր ձեւն առ հոգալ իւրում յաւելուլ կարիցէ ի հասակ իւր կանգուն մի (Ձ 27):

Տես, թէ ո՞րպէս յայտ արար, զի որպէս զմարմին, ասէ, հոգալ ոչ կարես յաւելուլ ի հասակ, նոյնպէս եւ ոչ ի կերակուրսն ժողովելոյ: Իմա եւ զայն, զի զմարմնոյ խօսեցաւ եւ զհոգւոյ, այժմ մարմնոյն միայն դնէ ապացոյց, զի ցուցցէ, թէ հոգին աճումն ոչ առնու ըստ էութեան, այլ միայն ուսմամբ, նաեւ զայն¹, թէ չունի պէտս կերակրոյ, այլ միայն խնամոցն Աստուծոյ հոգեւոր բաշխմանց, քանզի հոգի անմահ է, իսկ մարմինն՝ մահկանացու, եւ զհոգին միանգամ ետ, իսկ զմարմինն օր ըստ օրէ զարգացուցանէ: Դարձեալ լսի եւ այսպէս թէ՝ ո՞ր իցէ, որ թէպէտ բազում ժամանակս հոգայ զընչից եւ ժողովէ մթերս անչափ, կարիցէ ի բնութիւն իւր յաւելուածս առնել, քանզի մնայ տկար եւ մահկանացու, որպէս եւ է, քանզի գրէ Սողոմոն թէ՝ «Զի՞նչ է առաւելութիւն մարդոյ յորս տաժանի ընդ արեգակամբ» (հմտ. Ժող. Ա 3):

Եւ վասն հանդերձի զի՞ հոգայք. հայեցարուք ի շուշանն² վայրենի՝ ո՞րպէս աճէ, ո՞չ ջանայ եւ ո՞չ նիւթէ (Ձ 28):

Ասե՛մ ձեզ, զի եւ ոչ Սողոմոն յամենայն ի փառսն իւրում զգեցաւ իբրեւ զմի ի նոցանէ (Ձ 29):

Ո՛վ ամենայարմար խրատուս եւ լի իմաստասիրական աւանդիցս, որ յոյժ զյունական ճարտարիւքն գերազանցէ եւ զարուեստ բազմատութեանն անսխալ պահէ: Քանզի ասաց նախ, թէ ոգի առաւել է քան զկերակուր եւ մարմին քան զհանդերձ, եւ զի կերակուր ի յագոյ սակս էր, առ թռչուն կենդանիսն հայել ուսոյց, իսկ հանդերձ՝ ի մարմնոյ պէտս՝ ո՛չ զսիրամարգս ած ի մէջ կամ զայլ հաւս, այլ ի յոյժ նուաստիցն՝ ի ծաղկանց ուսանիլ յօժարեցուցանէ: Եւ նախ ասէ զերկրաչափական յարմարութիւնսն ըստ համեմատութեան կարգել, որպէս ոգի առաւել քան զկերակուր, նոյնպէս եւ մարմին քան զհանդերձ, եւ որպէս կերակուր առ

¹ Ձ գնոյն
² Ձ շուշանս

թռչունս, այսպէս եւ հանդերձ առ շուշանս: Եւ երկրորդ՝ հաւանեցուցանելոյ աղագաւ ի ծաղկանց եղ զօրինակն, թէ մի՛ կարի դրդիք ընդ պէսպէս հանդերձից զարդս, զի խոտոյ նման է վայելչութիւնն, մանաւանդ թէ պատուականագոյն եւս է խոտն քան զայնպիսի նկարակերտ պատմութեանսն, զոր «վայրենի» ասէ: Զի եւն ծաղիկք, որ մարդկան ձեռօք մշակին, իսկ աստ զվայրենին ասէ, թէ «ոչ ջանայ եւ ոչ նիւթէ», որպէս զի այսու գիւր հոգաբարձութիւնն ցուցանէ եւ յամենայն աշխատութեանէ զմեզ ազատս գրէ, զի հոգալն եւ տատամսելն առաւել վաստակս հասուցանէ քան զգործելն:

Ո՛չ աշխատի, ասէ, ո՛չ մանէ եւ ո՛չ ոստայնէ, սակայն այնպիսի պայծառագոյն է, մինչ զի Սողոմոն պարտեցաւ ի գեղ նոցա, ո՛չ միանգամ կամ երկիցս, այլ յամենայն փառս թագաւորութեան իւրոյ, ո՛չ մի օր այնպիսի զարդու զարդարեցաւ եւ ո՛չ թէ ի՛ միոյ ծաղկէ, այլ յամենեցունց համանգամայն: Վասն որոյ ի վերայ բեւրէ թէ՝ «ոչ զգեցաւ իբրեւ զմի ի նոցանէ», որպէս զի յայտ առնէ, թէ բնութիւն գունոց ծաղկանց ըստ աստուածաստեղծ շնորհին թէպէտ ի նոսա հայել վարժեցան եւ նոքումբք² վարել հնարեցան, սակայն ոչ կարացին մարդիկ իւրեանց ճարտար արուեստիւն զներկուած նարօտի երփն երփն գունոցն՝ միոյ յոյժ ի յետին ծաղկանց հաւասարել: Արդ որպէս շուշանաւ զամենայն ծաղիկս յիշէ, այսպէս եւ Սողոմոնիւ զբոլոր թագաւորութիւնս երկրի եւ զփառս յայսպէս եւ Սողոմոնիւ զբոլոր թագաւորութիւնս երկրի եւ զփառս նշանակէ, բայց թէ փորձն բոլոր փափկութեանց Սողոմոն³ ոչ եհաս, ապա ո՞ր այլ ոք:

Իսկ եթէ զխոտն ի վայրի, որ այսօր է եւ վաղիս ի հնոց արկանի, Աստուած այնպէս զգեցուցանէ, ո՞րչափ եւս առաւել զձեզ, թերահաւատք (Ձ 30):

Յորժամ վասն գեղեցկութեանն ապացոյց զծաղիկն էառ, իսկ այժմ յաղագս անցմանն զխոտն ի մէջ բերէ, այսինքն՝ թէ զդիւրապիմ յաղագս անցմանն զխոտն, որ այսօրեայ⁴ ունի զկեալն եւ ի պէտս հրոյ է լախամուր խոտն, որ այսօրեայ⁴ ունի զկեալն եւ ի պէտս հրոյ է կազմեալ, Աստուած այնպէս պնդագետ արար, քանի՛օն զձեզ, թերահաւատք: Զայս ասելով՝ զսէրն Աստուծոյ զեկոյց եւ զպատիւն ծանոյց, որպէս զի ասիցէ՝ զձեզ, զորոց զոգիւսդ շնորհեաց եւ զմարմինսդ յարդարեաց, վասն որոյ զաշխարհս արար եւ զՕրէնսն ետ եւ զմարգարէսն առաքեաց, նաեւ ի Միածինն իւր ոչ խնայեաց, այլ վասն ձեր ամենեցուն ի մահ մատնեաց, զիա՞րդ ոչ

¹ Ձ > ի
² Ձ նոքումք
³ Ձ Թագ. 721-ժԱ
⁴ Ձ այսօրեայ

Նովալ գամենայն շնորհիցէ: «ԹերաՀաւատք» ասէ յիրաւի՝ քանզի անՀաւատութիւնն է պատճառ արգելման խնամոցն Աստուծոյ, զի թողեալ զյոյսն, որոյ ամենեքեան սպասեն, եւ ի մարմին բազկի իւրեանց ապաւինին, որք ընդ անէծս գրին, քանզի ոչ Հաւատան Աստուծոյ, թէ կարօղ է կերակրել կամ մերկութեան նոցին ծածկոյթ ընձեռել¹, վասն որոյ ասէ «ԹերաՀաւատք», որպէս զի զկծեսցին եւ ի Հաւանութիւն եկեսցեն:

Բայց քննելի է, զի եթէ հրոյ են ճարակ, ընդէ՞ր ապա այնպէս գեղեցիկ արար զծաղիկս: Նախ՝ զի զիմաստութիւնն Իւր եւ զգորութիւնն ծանուցանէ, որպէս զի ամենայն ուրեք զՆորա փառացն կախիցիմք, ո՛չ միայն ի մեծամեծսն, այլեւ ի տրպազոյնսն հայելով լինիմք գովիչ՝² ըստ այնմ. «Տկարն Աստուծոյ զօրագոյն է քան զմարդիկ» (Ա. Կոր. Ա. 25): Եւ երկրորդ՝ զառատութիւն աննախանձ շնորհին, որ ո՛չ միայն բանականաց եւ կենդանեաց շնորհս բազմազիմիս կարկառէ, այլեւ անշնչից եւ յետնոց զարմանազան գեղեցկութիւնս պարգեւէ, որպէս զաղբիւր ի ծովու եւ կամ յապառած վայրի բղխեցուցանէ եւ զանձրեւ ի վերայ վիմաց ցօղէ եւ զլուսատեսիլ ակունս եւ զմարգարիտս ի խորս ծովու դնէ, այսպէս զօրութիւն եւ գեղեցկութիւն անճառս՝ արմատոց եւ ծաղկանց շնորհէ: Եւ երրորդ՝ ի խրատ եւ յուսումն օգտութեան կազմեցան նոքա, յորս հայելով մեք զգաստանամք հաւատովք, եւ մի՛ քան զանբանսն անբանագոյն եղիցուք:

Իսկ ըստ կարգի այլաբանութեանն այսպիսի է. զի թռչնօքն առ հրեշտակս վերացոյց, իսկ այժմ շուշանաւն, զոր «վայրի» ասէ, զվայրենաբարոյ ազգս եւ զայլակրօնս նշանակէ եւ «շուշան» կոչէ զնոսա վասն փափուկ կենացն եւ բարձր փառացն, որք ո՛չ աշխատութեամբ զփառս աշխարհի վայելեն, որպէս տեսանեմք զազգս բարբարոսաց, զի ունին զաշխարհ եւ զմեծութիւն նորա, իսկ իմաստունքն՝ մտօք, որպէս Յովհաննէս, զոր Սողոմոնի անուամբն կոչէ, ոչ հաղորդեցան փառացն նոցա, որպէս ասաց Տէր վասն նորա թէ՝ «Ձի՞ ելէք տեսանել՝ մարդ ի հանդերձ փափկութեա՞ն զարդարեալ. ահաւասիկ որ զփափուկսն զգեցեալ եմ, ի տունս թագաւորաց եմ» (Մատթ. ԺԱ.Տ)։ Արդ՝ թէ զնոսա, որք խոտք են ըստ մարգարէին³ եւ կենցաղոյս միայն են վայելօղք եւ ո՛չ հանդերձելոյն, որպէս ասէ, թէ «այսօր է եւ ի վաղիւ ի հնոց արկանի», Աստուած այնպէս փարթամացուցանէ եւ տեարս աշխարհի առնէ, որպէս զՆաբուքոդոնոսոր եւ զայլս բազումս, քանի՞ առաւել զձեզ. միայն թէ հաւատս ունիցիք եւ

¹ Ձ ընդձեռել

² զոսկիչք

³ *tu. 06*

ո'չ երկմտիցէք, որք ոչ միայն զայժմուս, այլեւ զհանդերձեալն ժառանգելոց էք:

Մի՛ այսուհետև հոգացե՛ք եւ ասիցե՛ք. «Զի՞նչ կերիցուք կամ զի՞նչ արբ-
ցուք, կամ զի՞նչ զգեցցուք» (Զ 31).

զի գալո՛ւ ամենալո՛ւ հեթանոսք խնդրեն (Զ 32):

Որովհետեւ վարդապետեցայք, ասէ՛, ի բնական օրինաց եւ ծա-
նեայք զԱստուծոյ զօրութիւն տեսչութեանն ի թռչունս եւ ի ծա-
ղիկս, մի՛ այլ տառապիք հոգովք: Նաեւ այսու պատկառեցուցա-
նէ զնոսա, թէ՛ չն՛ն ինչ խիստ եւ ծանր հրամանքս: «Զի զայդ ա-
մենայն հեթանոսք խնդրեն՝». զոր օրինակ սիրել՝ զսիրելիսն՝ հե-
թանոսաց հաւասարեաց, նոյնպէս եւ աստ, զի յոյժ մորմոքեցու-
ցանէ, քանզի նոքա՛ խնդրեն զայդ, «որոց աստուած որովայն իրեանց եւ
փառք՝ ամօթն» (հմտ. Փիլպ. Գ. 19), որք յարեալ՝ են ի սէր աշխարհիս՝ սեր-
մանեալք ի վիմէ եւ ի կաղնւոյ՝ ըստ առակին⁴, յերկիր արմատա-
նալով եւ ի ստորին իրս հայելով՝ ի վերին տեսութենէն եւ ի յա-
րութեանն յուսոյ բլշակնեալք են: Իսկ ձեզ ոչ միայն արժան է
քան զդոսա գեր ի վերոյ լինել, այլեւ զդպրօքն եւ զփարիսեց-
ւովքն զանցանել: Բայց զ«զինչ»-ն ասելով ըմբերանէ զայնոսիկ,
որք ոչ միայն վասն կերակրոյ եւ ըմպելւոյ հոգան, այլ թէ՛ ո՛րպի-
սի ձեւով ամօքեալ զկերակուրսն պատրաստեսցեն, եւ կամ զի՛նչ
օրինակաւ պարզեալ զըմպելին անուշացուցեն, եւ կամ ո՛րպիսի
հնարից ներկուածօք եւ բարակաման կերպասուք զզգեստսն պա-
ճուծեսցեն: Այլ թէ՛ նոքա, որ այսպիսի իրաց միայն հոգ տարան,
հեթանոսաց հաւասարեցան, այնոքիկ, որ զբազմութիւն ընչիցն
հեթերեցին եւ անյազ տենչանօք ի տոկոսիս վաշխից մնացին, յո-
րո՞ւմ պարու դասեսցին. ինձ թուի, թէ՛ գանձեալ չարութեանն
սատանայի համեմատեսցին:

Քանգի գիտէ Հայրն ձեր երկնաւոր, թէ պիտոյ է ձեզ այդ ամենայն:

Ո՛չ իւր Հայր կոչէ, այլ նոցա՛, զի պատուոյն անուամբ զար-
թուցանէ զնոսա, եւ թէպէտ ինքն է արարիչ եւ տուիչ ամենայնի,
սակայն չեւ եւս զանձնէն ճառէ։ Եւ դարձեալ նոցա կոչէ Հայր,
զի յորժամ ինքեան ասիցէ, մի՛ ինչ ցասնուցուն։ Եւ տես, զի ո՛չ
«Աստուած» ասէ, այլ «Հայր» եւ «երկնաւոր Հայր», որպէս զի
«Աստուած» ասէ, այլ «Հայր» եւ «երկնաւոր Հայր», որպէս զի
«Աստուած» ասէ, այլ «Հայր» եւ «երկնաւոր Հայր», որպէս զի
«Աստուած» ասէ, այլ «Հայր» եւ «երկնաւոր Հայր», որպէս զի

¹ **Q** > խնդրեն

2 **Զ** Ի սիրելի
3

3 Իսկ ինչ
4 Զ հարեալ

4. *Умнотр. дг 3-8*

Խնդրեցէ՛ք, եւ տացի՛ ձեզ, հայցեցէ՛ք եւ գտջի՛ք, բախեցէ՛ք, եւ բացցի՛ ձեզ (Է 7):

Ձոր ճառեաց նախ զբարձրագոյն իմաստս, ո՛չ այլ իւրիք կարէ ոք կատարել, քան թէ աղօթից օգնականութեամբ, զոր անընդհատ մաղթանօք ի տուէ եւ ի գիշերի դեգերի ի դուռն խնամոցն Աստուծոյ: Բայց զի յերիս բաժանեաց ձեւս՝ խնդրել եւ հայցել եւ բախել, յիրաւի՛. զի կամ յերրորդութեանն գիտութիւն վերացոյց զմիտս աղօթողին, կամ թէ իւրքն այսպէս պահանջեն, քանզի նախ խնդրել պարտ է, այսինքն՝ որոնել, թէ զի՛նչ խնդրիցէ, եւ գտեալ զայն ի ձեռն խնդրոյն՝ ապա հայցէ զոր ինչ կամեցաւ: Իսկ Նորա յերկարեալ՝ զտալն, զի ի փափագ շարժիցէ, եւ զի մի՛ դիւրաւ գտեալ՝ դիւրաւ արհամարհիցէ, բախեա՛, ասէ, այսինքն՝ ժտեա՛ պաղատանօք՝ ըստ այնմ. «Ժտեա՛ ի Տեառնէ զխնդրուածս սրտի քո» (հմմտ. Սաղմ. ԼՁ 4), եւ՝ «Թէ ոչ տացէ վասն բարեկամութեանն, յարուցեալ տացէ վասն ժտութեանն» (հմմտ. Դուկ. ԺԱ 8), զի մարդիկ ի խնդրելն ձանձրանան, իսկ Աստուած յոչ ժտելն զայրանայ եւ ի ժտելն բանայ զգութիւն Իւր եւ լցուցանէ առատութեան կամօք Իւրովք: Եւ զի այս այսպէս է, ինքն բանն երաշխաւոր լինի յաւելուածովն:

Ձի ամենայն որ խնդրէ՝ առնու, եւ որ հայցէ՝ գտանէ, եւ որ բախէ՝ բացցի նմա (Է 8):

Մի՛ յամելովն ի տարակուսութիւն անկանիցիս, ասէ, զի թէ՛ պէտ անագան ուրեմն, սակայն առնուց ես ի դէպ ժամանակի՛ ըստ Երգողին. «Տացէ քեզ Տէր ըստ սրտի քում եւ զամենայն խնդրուածս սրտի քո Նա կատարեսցէ» (հմմտ. Սաղմ. ԺԹ 5), եւ թէ՛ «Ձի զոր ինչ՝ խնդրիցէք հաւատովք յաղօթս՝ առնուցուք» (հմմտ. Մատթ. ԻԱ 22), զի պատճառ խնդրելն է եւ հայցելն եւ բախելն³, իսկ առնուլն եւ գտանելն եւ բանալն պատրաստ է Աստուծոյ: Բայց զի մի՛ ոք ասիցէ, թէ բազում⁴ ժամանակս յերկարեցի եւ ոչ առի զխնդիրն, դնէ ի դէպ ապացոյց, եւ է առական այսպիսի:

Ո՞ր իցէ ի ձեռք մարդ, ցոր խնդրիցէ որդի իւր հաց, միթէ քա՞ր տայցէ նմա (Է 9):

Եւ⁵ կամ խնդրիցէ ձուկն, միթէ⁶ օ՞ճ տայցէ նմա⁷ (Է 10):

¹ Ձ յերկարել

² Ձ > ինչ

³ Տ բաղիսելն

⁴ Տ > բազում

⁵ Ձ > եւ

⁶ Ձ մի

⁷ Ձ > նմա

Երկրիմի մեկնութեամբ լուծումն առնէ առաջնոյն. նախ՝ ասէ՛ անհնարին է, թէ ոչ առնուցուս, զի ո՞ր հայր, յորժամ զորդի իւր ի ժտանս տեսանիցէ, ո՛չ բնական գթովն նեղեալ ընձեռէ զխնդրելին. իսկ երկրորդ՝ յայն սակս, ասէ, հառնուցու, զի զանօգուտն խնդրէ, զի տեսեալ մանուկ զքար՝ հաց կարծէ, եւ զօճ՝ ձուկն իմանայ, զոր գիտելով հայրն արգելու, զի մի՛ ի կոշտ կերակրոցն լինդքն քանցեսցին, եւ կամ ի թիւնից օձիցն սատակեսցին: Բայց «քար» զարտաքոյ բնութեանն իրս ասէ եւ «օճ»՝ զմարմնական ցանկութեանցն լրմունս, որում անհնարին է յայսմ օժանդակել Աստուծոյ: Իսկ զհոգեւորն՝ հաց եւ ձուկն, զոր յետ յարութեանն ետ աշակերտացն, որ է արքայութիւն եւ արդարութիւն Նորա, հայրական խնամովն, զոր ունի առ որդիսդ, մինչչեւ իցէ քո խնդրեալ՝ ընդ առաջ բերէ եւ պէսպէս իմանալի կերակրօք կերակրէ զտենչացողդ արդարութեանն հացի եւ զծարաւիդ գեղոյ փառացն ցանկալի:

Արդ՝ եթէ դուք, որ չարքդ էք, գիտէք պարգեւս բարիս տալ որդւոց ձերոց, ո՛րչափ եւս առաւել Հայրն ձեր, որ յերկինս է, տացէ բարիս այնոցիկ, որ խնդրեն զՆա (Է 11):

Ձառաւելութիւն բարւոյն ցուցանէ եւ ո՛չ եթէ զմարդկային բնութիւնս խոտէ, զի զմահկանացուս հայր առ Անեղն բաղդատել հայրութիւն՝ «չար» անուանէ: Դուք, ասէ, ի բազմաց գոյացեալքդ ունիք զընտրողութիւնս զայս, զի զբարի պարգեւսն շնորհէք մարմնական ծննդոց ձերոց, զորս մահուն ծնայք, որով զարգացեալ աճեն ի շահս եւ ո՛չ ի վնաս, քանի՞ օն եւ ապա Հայրն երկնաւոր, որ բնութեամբ է բարի եւ համեմատ միակի, որ անվրէպ առանց փորձոյ գիտակ է բարւոյն, տացէ՛ զհոգեւոր եւ զիմանալի պարգեւս շնորհօք որդիացելոցն, զոր ի յոյսն ծնաւ կենդանի՝ ըստ այնմ. «Ամենայն տուրք բարիք եւ պարգեւք կատարեալք ի վերուստ են իջեալ առ ի Հօրէն լուսոյ» (Յակ. Ա 17), որպէս զի այնու ի պարզն ժողովեացէ միութիւն եւ աստուածաբար մաքրութիւն, միայն թէ առանց երկմտութեան խնդրեսցեն ի նմանէ:

Ձամենայն զոր² միանգամ կամիջիք, թէ արասցեն ձեզ մարդիկ, այնպէս եւ դո՛ւք արարէք նոցա (Է 12):

Նախ աստանօր զայն յայտ առնէ, թէ յոյժ դիւրին է առաքելութիւնն եւ ամենեցունց ընտանի եւ ծանօթ, եւ երկրորդ՝ զսահման առաւելութեան բարւոյն, զոր ասաց նախ, այսու զեկուցանէ,

¹ Տ տայ

² Ձ որ

յերկնաւոր Հօրէն, գործս բարիս ցուցանէ, իսկ ի չար վերակացուէն արմատացեալն զամբարշտութեան իրս¹ յառաջ ածէ: Քանզի յոյժ հեռագունիցն ի միմեանց ներհակաց՝ չարին ասեմ եւ բարւոյն, ի միում մասին յարմարիլ ոչ ունի բնութիւն, զի զի՞նչ միաբանութիւն է լուսոյ եւ խաւարի կամ արդարութեան եւ անիրաւութեան, այլ իւրաքանչիւր ոք սեռին իւրում հաղորդի: Բայց «ոչ կարելն» ո՛չ է վճիռ անհնար գոյ զփոփոխելն ըստ նմանութեան տնկոց բնութեան, քանզի սա բանական, իսկ նա անբան է, թողում ասել զայն, թէ եւ զանբան բնութիւն տնկոց կարեն մարդիկ ի հաւանութիւն ածել, որպէս² զթթուութիւն նռան քաղցրացուցանեն եւ կամ զդառնութիւն նշի անուշացուցանեն ի ձեռն արուեստին, զի զբեւեկնի ժպերկես, փայտ վարսեալ ուռամբ յարմատս ասացեալ տնկոցդ, փոփոխեն զբնութիւն: Քանի՛ առաւել մարդ անձնիշխան կամօք փոփոխումն առնու՝ հաւանեալ³ Գրոց խրատու. «Թողէ՛ք զամբարշտութիւն, զի ապրեսցիք» (հմտ. Առակ. Թ 6), զի որպէս ի բարւոյն ի չարն, այսպէս եւ ի չարէն ի բարին դիւրին են ընթացք, քանզի ո՛չ ասաց Քրիստոս, թէ ոչ կարէ փոխել, այլ թէ որքան ի չարութեանն է, ոչ կարէ գործս բարիս առնել, որպէս որ ի բարութեանն է, ոչ կարէ չարս գործել, եւ ապացոյց այսմ բազումք են, որ փոխեցան: Նաեւ «ոչ կարելն» բազմայեղանակի է ըստ զօրութեան եւ ըստ ամանակի⁴, իսկ աստ ոչ կամելն է, իբր այն. «Ոչ կարաց ամդ զօրութիւնս առնել» (հմտ. Մարկ. 2 5), որ է ոչ կամեցաւ փասն անհաւատութեան նոցա:

Ամենայն ծառ, որ ոչ առնէ պտուղ բարի, հատաւնի եւ ի հոյր արկանի (Է 19):

Ապա ի պտղո՛յ նոցա ծանիջիք զնոսա (Է 20):

Զտեսչութիւն նախախնամութեանն Աստուծոյ այսու զեկուցանէ, թէ այցելու է միշտ արարածոց Իւրոց, եւ որպէս զարժանիսն պատուէ, այսպէս եւ զանարժանսն դատէ: Նա եւ զանախանձ լինելն Արարչին նշանակէ, որ թէպէտ գիտէ զչարութեանն իրս ի ծննդենէ մինչեւ յեւ մահուն գործել յամբարշտաց, սակայն քաղցրութեանն կամօք ներէ՝ յառաջ գալ եւ ծնանիլ եւ զարգանալ հասակաւ եւ վայելել ի զգալի արարածոցս հրճուանս, որպէս զի կամ զարձցին եւ պիտանիք լինիցին՝ ըստ այնմ. «Զի՞նչ առնելոց էր այգոյ իմում եւ Ես ոչ արարի» (Ես. Ե 4), եւ կամ անդարձ մնացեալ

¹ Ձերկ

² Ձ որպես ոք

³ ՏԻՎԱԼԱՆԵՆԻ

⁴ Ջ ժամանակի

ի նոյն՝ անպատասխանիք դատեսցին: Վասն որոյ յետ բազում ժամանակաց ներելոյ եւ նորա բնաւին ի բարիս ոչ փութացելոյ՝ հատանի, ոչ յիւրմէն, որ աղբիւրն¹ է բարեաց, այլ կամ յիւրմէ գործոցն, կամ ի սպասաւոր զօրացն եւ յաթոռակից իրաւանց նորա, որպէս եւ հատանէր զծառն զուարթունն սուրբ ի տեսութիւն արքային Նաբուքոդոնոսորայ²: Նախ ի կենաց մարմնականաց եւ ապա յարքայութեանն փառաց, որ ծանրագոյն է քան զգեհեանն, եւ յետ այնմ՝ ի հուրն մշտնջենաւոր՝ ըստ Յովհաննու թէ՛. «Ահաւսիկ տապար առ արմին ծառոյ կայ. ամենայն ծառ, որ ոչ առնէ զպտուղ բարի, հատանի եւ ի հուր արկւանի» (Մատթ. Գ 10): Եւ ապացոյց քեզ հրէիցն ժողով, որք ոչ զգաստացան սպառնալեօքն, հատան ի փառաց թագաւորութեան եւ քահանայութեան եւ անկան ի հուր փորձութեան գերութեան եւ ծառայութեան, եւ ժառանգելոց եւս են զհուրն գեհեանին: «Ի պտղոյ նոցա,– ասէ,– ծանիջիք զնոսա»: Յորժամ կնքէ զբանն օրինակաւն, յետ այսորիկ վստահացուցանէ, թէ դիւրին է այսուհետեւ ի գործոցն զնոսա ճանաչել, եթէ ոչ վարկաբարձի, այլ յոյժ քննութեամբ միտ դնէք:

Ո՛չ ամենայն, որ ասէ ցիւ՝ Տէ՛ր, Տէ՛ր, մտցէ յարքայութիւն երկնից³, այլ որ առնէ զկամս Հօր իմոյ, որ յերկինսն է (Է 21):

Տակաւին ի նոյն խաղայ⁴ վարդապետութեամբս, զի մի՛ ի կեղծաւորեալ դիմացն խաբեսցին պարզամիտքն։ Բայց ասելի է. ո՞վ Տէր, ո՞չ ապաքէն ասաց մարգարէն թէ՝ «Ամենայն որ կարդասցէ գանուց Տեառն՝ կեցցէ» (Յովկէ Բ 32)։ Զա՛յս ասէ, թէ կարդալն ի հաւատոցն է, եւ Տեառն՝ կեցցէ» (Յովկէ Բ 32)։ Զա՛յս ասէ, թէ կարդալն ի հաւատոցն է, եւ «հաւատն՝ ի լրոյն, եւ լորն՝ ի բանէն Տեառն» (հմմտ. Հոմ. Ժ 17), զի առնէ զկամս Հօր եւ պահէ զպատուիրանս Նորա՝ ըստ այնմ. «Եթէ սիրէք զիս, զպատուիր[անս իմ պահեսցիք]» (հմմտ. Յովհ. ԺԴ 23), «որպէս ես զպատուիրանս Նորա առնեմ եւ կամ ի սէր Նորա» (հմմտ. Յովհ. Ե 10)։ Եւ ա՛յլ ազգ. զի կարդալն զանունն ո՛չ սոսկ⁵ բերանով, այլ գործով ի բնութեան ստեղծուածէն ընթեռնուցու իբր ի տախտակ, իսկ անունն Տեառն սուրբ է, իբր այն թէ՝ «Սուրբ է անուն Նորա» (հմմտ. Սաղմ. ԾԺ 9), որպէս զի զնմանութիւնս յայն թէ՝ «Սուրբ է անուն Նորա» (հմմտ. Սաղմ. Ը 2), եւ զմարգարէիցն ձայնէ Նմա անունն թէ՝ «Տէ՛ր, Տէ՛ր մեր» (Սաղմ. Ը 2), եւ իբր լսի «Տէր, Տէր» (Եզեկ. 4, 27, Ե 5, 7 եւն) (որ լսի «Տէր, Տէր»)՝ իբր-

2 աղբյուր

ԴԱՆ. 7 7-12

³ Պարբայութիւնը [կարգադրութիւն երկնից

4 S խաղալ, Ջ խաղալ]

5 Տ խաղա
Ձ սոսկ ի

րեւ զյոյժ ծանուցեալ ի նմանէ, բայց ոչ մտցէ, ասէ, յարքայութիւնն Աստուծոյ: Է՞ր վասն. զի նա ոչ է բանից պսակ, այլ գործոց յաղթանակ. արդեթէ խոստովանողքն զնա առանց գործոցն չմտանեն, զի՞նչ ասես զհայհոյնացն:

«Այլ որ առնէ զկամսն Հօր [Իմոյ, որ յերկինսն է]»: Կամք Հօր՝ են փրկութիւն մարդկան՝ ըստ այնմ. «Ո՛չ կամիմ զմահ մեղաւորին, այլ զդառնալն» (հմմտ. Եզեկ. ԺԸ 32), որպէս զի ի ձեռն հաւատոցն որ յՈրդի, ազատեալք ի մեղաց մկրտութեամբն եւ մարմնոյ՝ եւ արեան Նորին հաղորդութեամբն մաքրեալք՝ լիցին ժառանգք արքայութեանն՝ ըստ այնմ. «Եթէ որ ոչ ծնցի ի ջրոյ եւ ի Հոգւոյ, ոչ մտանէ յարքայութիւնն Աստուծոյ» (Յովհ. Գ 5), եւ՝ «Որ ոչ ուտէ՝ զմարմինն եւ ըմպէ զարիւն Իմ, ոչ ունի կեանս յաւիտեանական յանձին իրոյ» (հմմտ. Յովհ. Զ 54-55), քանզի ա՛յս են կամք Հօր Իմոյ: Բայց տես, զի ո՛չ ասէ «զկամս Իմ», այլ «զկամս Հօր Իմոյ», քանզի այն իսկ էր պատշաճ եւ ընտրեալ յայն ժամու իրաց, նաեւ այն, զի ընդեւացոյց զնոսա կոչմամբն Հօր, այժմ Ինքեան անուանէ Հայր՝ նշանակելով, թէ եւ Ինքն երկնային է եւ զի չիք այլ կամք Որդւոյ, քան զկամս Հօր:

Բազումք ասիցեն ցիս յաւուրն յայնմիկ. «Տէ՛ր, Տէ՛ր, ո՞չ յանուն Քո մարգարէացաք, եւ յանուն Քո դէս հանաք, եւ յանուն Քո զօրութիւնս բազումս արարաք» (Է 22):

Նախ՝ մեղմով զինքն դատաւոր ցուցանէ, զի մի՛ կարծիցի նուաստ գոլ քան զՀայր վասն ասիցն թէ՛ «Որ առնէ զկամս Հօր Իմոյ». աստ յայտնեաց թէ՛ «ցի՛ս ասեն», եւ թէ՛ «ի բա՛ց գնացէք», որ ստոյգ դատաւորի է անկ, քանզի մի է իսկապէս աստուածութեամբն ընդ Հօր: Եւ երկրորդ՝ ուսուցանէ, թէ հարց եւ փորձ լինելոց է ամենեցուն ըստ բանից եւ գործոց եւ խորհրդոց մարդկան: Բայց ո՞յք են այսոքիկ՝ քննելի է. ինձ թուի՝ այսոքիկ են, որք հաւատս ցուցին առանց գործոց, որոց զգուշացոյց նախ նա, եւ Յակոբոս բամբասէ թէ՛ «Զի՞նչ օգուտ է, եթէ որ հաւատս ունիցի եւ գործս ոչ ունիցի, զի հաւատք առանց գործոց դատարկ է» (հմմտ. Յակ. Բ 14, 17), որպէս եւ ընդդէմ այսմ՝ գործք առանց հաւատոց, որպէս յորժամ ի պատճառս փառաց լիցի եւ կամ բնութեամբ վարիցի, նոյնպէս եւ աստ, զորոց վճիռ դնէ թէ՛ ո՛չ միայն հաւատովք, այլ թէ եւ այնքան զօրացան ի հաւատս, մինչ զի նշանս մեծամեծս արարին եւ գործս՝ բարեւոյց ոչ ունէին, ոչինչ օգտեցան¹: Զայս գիտացեալ Պօղոսի՝

ասէր. «Թէ ունիմ հաւատս զյերինս փոփոխելոյ եւ ջամբիցեմ զամենայն ինչս իմ աղքատաց եւ մատնիցեմ զմարմինս իմ յայրումն հրոյ, եւ սէր ոչ ունիցիմ՝ ոչինչ եմ» (հմմտ. Ա Կոր. ԺԳ 2-3), եւ Տէրն թէ՛ «Ընդ այն մի՛ խնդալք, զի եւ դեք հնազանդին ձեզ» (հմմտ. Ղուկ. Ժ 20), որպէս զի ցուցցէ, թէ առաքինութիւնն ամենայնի յաղթել կարէ: Եւ զի ո՛չ ընդունայն պարծեցան ի դատաստանին ժամանակ, յայտնի է ահա, զի ասեն. «Ո՞չ յանուն Քո մարգարէացաք եւ յանուն Քո դէս հանաք»: Այս կարի դատապարտէ զնոսա եւ ո՛չ եթէ փրկէ, քանզի յինքեանց գործոց ո՛չ ունին ծանօթանալ, ի Նորա անուանէ՛ն տան զնշանսն: Դարձեալ եւ այն, զի թէ ո՛չ էին ծանուցեալ զնա, գո՛յր տեղի ներելոյ, իսկ այժմ այնքան ծանօթացան, մինչ զի շնորհ ընկալան, եւ առ Շնորհատուն ապերախտ գտան: Նաեւ ա՛յլ ազգ. զի թէ անուամբն Քրիստոսի՝ յայնքան սքանչելիս բարձրացան, զի՞նչ ասիցես, թէ եւ յէութիւն գործոցն հետեւեալք էին. ինձ թուի, թէ մեծամեծս քան զնա գործեցեալ էին, որպէս Ինքն ասաց²:

Բայց թէ ասիցէ ոք՝ ապա ընդէ՞ր ետ շնորհս. նախ՝ դառաւելութիւն շնորհացն յայտ առնէ, զի ի գալստեանն Տեառն բազումք յանարժանիցն ընկալան շնորհս, որպէս զի յաճախութեամբ շնորհացն՝ յայտնի լիցի մուտ Նորա յաշխարհ, զոր օրինակ ի ծագմանէ արեգականն ոչ միայն կենդանիք, այլեւ անշունչք պայծառանան, եւ ի մտից ինքնակալաց եւ յոյժ աղքատք փարթամանան: Եւ երկրորդ՝ շնորհն այնորիկ է, որ զպարգեւն շնորհէ, եւ ո՛չ թէ անձանց նոցա, որով պարտ էր ընդոստնուլ եւ զգաստանալ եւ զշնորհաց Տուողին պահել զհրաման. իսկ նոքա զընդդէմն արարին, յորմէ դատեցան: Եւ երրորդ՝ զի ի ժամանազընդդէմն արարին, յորմէ դատեցան: Եւ երրորդ՝ զի ի ժամանաառեալ զքանքար շնորհացն՝ ծրարեցին ի վարչամակի հեշտասիրութեան, յորոց հրամայեաց առնուլ եւ զբաժին նոցա՝ ընդ անհաւատս դնել³:

Եւ յայնժամ ասացից ցնոսա եթէ՛ «Ո՛չ երբեք գիտէի զձեզ (Է 23):

Յայտնէ զպատճառ դատապարտութեանն, թէ ո՛չ փառք եւ ո՛չ ուժգնութիւն մարմնոյ եւ ո՛չ բազմութիւն ընչից կարեն համեմատ գոլ առաքինութեանն ստացուածոց, որով ճանաչին յԱստուծոյ, նաեւ ո՛չ նշանք, քանզի յայս խորհուրդ ծանօթութեան

¹ Զ ի մարմնոյ

² Զ ուտիցէ

³ ՏՁ գործք

⁴ Զ օգտին

⁵ Զ Պօղոս

¹ Զ ունիմ

² Զ Յիսուսի

³ Յովհ. ԺԴ 12

⁴ Տ նորա

⁵ Մատթ. ԻԵ 14-30, Ղուկ. ԺԹ 12-28

դաց եւ շարժիլ զօրութեանց երկնից¹, ոչինչ օգտիցին յընդունայն գործոցն, յորժամ հաւատս ոչ ունիցին, որպէս նախ ասացաք: Է՞ր վասն. զի գործք օրինակ իմն նման է մեռեալ մարմնոյ, որ հոգի ոչ ունիցի, եւ սա ի սեղան ոչ ելանիցէ, որպէս եւ յորժամ հաւատ միայն լինիցի, եւ սա մեռանիցի. քանզի մինն միշտ մեռեալ է, իսկ միւսն յետոյ մեռանիցի, ուստի անընդունելիք իցեն երկոքին. վասն այսորիկ միշտ մեռեալն տարածանի իբրեւ մեղսասէր՝ զօրէն կապարի յատակս ծովու, պատրաստեալ նոցին ի Տեառնէ կործանումն ահագին՝ «մե՛ծ յոյժ»: «Մեծ»՝ վասն հանդերձեալ հատուցմանց, զի առաջի ամենեցուն դատեսցին, եւ «յոյժ»՝ զի ոչ հաւատացին յՈրդի, ի ներքոյ բարկութեան Նորա մնացեն անվախճան², քանզի զայս նշանակէ «յոյժ»-ն՝ ըստ այնմ. «Կործանումն արանց անօրինաց չար է» (Առակ. Ա. 18), որպէս թէ ասել՝ ծանր եւ անվախճան տանջին:

Եւ իբրեւ կատարեաց Յիսուս զամենայն զբանս զայսոսիկ, զարմանային ժողովորդքն ընդ վարդապետութիւն Նորա (Է. 28),

Ձի իբրեւ իշխանութեամբ ուսուցանէր եւ ո՛չ որպէս դպիրքն (Է. 29):

Թէպէտ տաղտկալ պարտ էր ընդ ծանրագոյն բանս եւ ընդ բարձրութիւն հրամանացն, նա աւանիկ հրճուեալ ընդ զարմանս գային եւ ո՛չ բնաւ զլռելն կամէին, քանզի ճշմարտապէս «ձայն Տեառն ձայն է զօրութեան»՝ ըստ մարգարէին (Ռմմտ. Սաղմ. ԻԸ. 4), որով զօրացեալ կատարեցան միտք նոցա յուսումն Նորա, որք եւ ոչ զհեռանալն ախորժէին, քանզի զայս յայտնէ թէ՝ «Իբրեւ կատարեաց Յիսուս զամենայն³ զբանս զայսոսիկ, զարմանային ժողովորդքն [ընդ վարդապետութիւն Նորա]»: Նախ՝ վասն կատարեալ իմաստասէր բանիցն: Եւ երկրորդ՝ վասն իշխանութեան խօսիցն, զի ո՛չ յայլ ոք հանէր զբանն, որպէս Մոսէս եւ այլ մարգարէքն եւ դպիրքն, այլ ստէպ զօրէնսն դնելոյ ասէր. «Ես ասեմ ձեզ» (Մատթ. Ե. 22, 28, 32 եւն), եւ թէ՝ «Բազումք ի յՕրն դատաստանի ասեմ ցիս» (Ռմմտ. Մատթ. Է. 22), որոց խռովել պարտ էր, սակայն հաւանեալ զարմանային վասն զճշմարիտն բարբառելոյ: Եւ երրորդ՝ զի զոր ինչ ասէր՝ առնէր, եւ ո՛չ որպէս դպիրքն, զի ասէին եւ ոչ առնէին, որոց ծանրատաղտուկ թուէր բանն, իսկ Սորայս՝ զարմանալի:

Իսկ առ ի միտս՝ յորժամ կատարեաց Յիսուս յերկրի զմարդեղութեանն խորհուրդ՝ լնլով զամենայն բանս մարգարէիցն, եւ վերանայր յերկինս, զարմացեալ դասք վերին Սիոնի եւ ճշմարիտ

¹ Մատթ. ԻԴ. 29, Մարկ. ԺԳ. 24-25, Յայտ. Զ. 12-14, Ես. ԼԴ. 4, Յովել Բ. 10, Գ. 15

² Յովի. Գ. 36

³ Զ > զամենայն

ժողովորդքն երկնի թէ՝ «Այս ո՞վ է, որ դիմեալ գայ յԵդոմայ¹» (Ես. ԿԳ. 1), զոր առ միմեանս ասէին. «Համբարձէ՛ք, իշխանք, զդրունս ձեր ի վեր» (Սաղմ. ԻԳ. 7), իսկ Նորա իշխանութեամբ ուսուցեալ զխորհուրդ իրին. «Ես խօսիմ զարդարութիւն եւ պատմեմ զիրատունս փրկութեան» (Ես. ԿԳ. 1), որք մինչեւ ցայն վայր դպիրք երկնային իմաստիցն անտեղեակք էին:

¹ ՏԶ յԵդոմայ (այսպէս է և այլուր. Եդոմ] Եդոմ. Եդովմ ձևը հազվադեպ է գործածված):

ԳԼՈՒԽ Ը

Այլ իբրեւ էջ ի լեոնէ անտի, գնացին զկնի Նորա ժողովուրդք բազումք (Ը 1):

Յորժամ սկիզբն վարդապետութեանս արար, ի լեառն ել յաղագս երից պատճառաց¹. մի՝ զի յապահով եղեալ ականջք լսողացն՝ դիւրաւ տպաւորեսցեն ի միտս զասացեալ վարդապետութիւնն. եւ երկրորդ՝ զի գիտասցեն, թէ Նա նոյն ինքն է, որ զՕրէնսն ի Սինէական լերինն ետ՝ գրեալ մատամբ Նորին ի տախտակս քարեղէնս², որ³ այժմ զՆոր Կտակս գրէ բանիւ ի սիրտս նոցա. եւ երրորդ՝ զի բարձրութեամբ լերինն զիմաստիցն բարձրութիւնն նշանակէ, որով զմիտս նոցա յերկինս ձգէ: Իսկ այժմ իջանելով՝ հանգիստ նոցա գործէ, քանզի ոչ կարեն միտք միշտ աստուածային բանիցն ընդունակ լինել՝ լծեալ ընդ մարմնոյ հողեղինի, վասն որոյ թոյլ տայ զուսեալսն որոճալ խոկմամբ ի շահեկանութիւն անձանց: Իսկ զի ասէ. «Գնացին զկնի»⁴ Նորա ժողովուրդք բազ[ումք]»⁵, ո՛չ ի դպրացն եւ ի փարիսեցւոցն, այլ նոքա, որք անսացին ճշմարիտ վարդապետութեանն եւ վառեցան ի սէր բանից Նորա մտացն հաւանութեամբ, զի կրկին եւս շահեցին՝ կա՛մ ի բանից եւ⁶ կա՛մ ի հրաշից:

Իսկ առ ի միտս՝ «լեառն» իմանամք զերկինս վասն բարձր եւ անվանելի գոլոյն, ուստի էջ Բանն Հօր ի յարգանդ Կուսին՝ առնլով մարմին՝ ըստ այնմ. «Ոչ որ ել յերկինս, եթէ ոչ որ եջն յերկնից Որդին Մարդոյ» (Յովհ. Գ. 13). ո՛չ տեղական փոփոխութմն, այլ ի բարձրութենէ ի նուաստութիւն՝ ըստ առաքելոյ. «Ոչինչ յափշտակութիւն համարեցաւ զիւնելն հաւասար Աստուծոյ, այլ զանձն ունայնացոյց» (Փիլպ. Բ 6-7). ա՛յս է «էջ»-ն, որոյ գնացին զկնի ժողովուրդք բազումք: Նախ՝ երկնային ժողովուրդքն ի ծննդեանն, որք «Փառք ի բարձունս» երգէին եւ ի ջեալ սպասաւորէին տնօրէնութեան Նորին⁷, եւ ապա յետ յարութեանն որք ի դժոխոց եւ ի գերեզմանաց յարեան, յորժամ էջ ի ստորին կողմն երկրի⁸, եւ ե՛ւս առաւել բազումք, որ գնացին եւ գնան այժմ զհետ Նորա՝ հաւատով եւ յուսով եւ սիրով խաչակից

¹ Զ պատճառի

2 *tip h7*

3 զ գոր

⁴ զ հետ

⁵ 9 > pwaq[nLnp] 6×10^6

⁷ *Им. Р 13-14*

⁸ Մատթ. ԻԷ 52-53, Եփես. 79

եղեալ Փրկչին, զորոց բազմութիւն ետես Յովհաննէս ի յայտնութեանն, որք կային առաջի Աստուծոյ եւ Գառիինն, արկեալ արկանելիս սպիտակ[ս]¹ եւ եկեալ ի վշտաց մեծաց²:

Եւ ահա մատուցեալ բորոտ մի՝ երկիր պագանէր Նմա եւ ասէր. «Տէ՛ր, եթէ կամիս, կարօ՛ղ ես զիս սրբել» (Ը 2):

Մի՛տ դիր աստանօր իմաստութեանն Տեառն, թէ զիա՛րդ պէս-
պէս շահս յաճախէր մերձաւորացն, զի ի նշանացն ի բանսն գայր
եւ դարձեալ ի բանիցն ի նշանսն շրջի, որպէս զի նշանօք զբանն
հաւատարիմ առնէ եւ բանիւն զնշանսն հաստատեացէ, միանգա-
մայն եւ հաւանեցուցէ զիշխանութեամբ վարդապետութիւնն:
Բայց դու տե՛ս զառն ճարտարութիւն եւ զհաւատս, զի ո՛չ խա-
փանեաց զվարդապետութիւնն, այլ մնաց դիպօղ ժամանակի՝
պատրաստելոյ զանձն փրկութեան պարգեւին: Նա՛՛ զի եւ իշխէ՛ր
իսկ ոչ ի մէջ ամբօխին մտանել, այլ յորժամ էջ ի լեռնէն, մատու-
ցեալ ջերմ հաւատով եւ սերտ սիրով երկիրպագանէր եւ զմտացն
աներկեւանութիւնն մարմնոյն խոնարհութեամբ հաստատէր, այ-
լ եւ բանիւն զնոյն կնքէր: Զի ո՛չ ասաց. «Կաց յաղօթս, զի սրբե-
ցայց», եւ ո՛չ թէ՛ «Տէ՛ր, սրբեա՛՛ զիս», այլ ի Նա՛՛ զիշխանութիւնն
բայց կամացդ՝ ոչ, զի ցուցցէ, թէ իշխանութիւն՝ կամա՛ց է գործ:
Եւ զի հաճոյ թուեցաւ Տեառն, յայտ է, զի ո՛չ խոտեաց, այլ ըստ
նորայն կարծեա՛ց զպատասխանն կազմեաց թէ՛ «Կամի՛մ, սրբեա՛ց»,
քանզի ո՛չ այսպէս Պօղոս, այլ ասէր. «Զի՞ պշուցեալ հայիք ընդ մեզ» (Ռմտ.
Գործ. Գ. 12): Այլ քննելի է, թէ վասն է՞ր ասաց. «Թէ կամիս, կարօղ
ես»: Նախ՝ ինձ թուի, թէ հրէայ էր այրն եւ ստուգեալ նորա ի
քահանայից անտի զՅիսուսէ, թէ հակառակ է Օրինացն եւ թշնա-
մի Գրոց, վասն այնորիկ կարծեաց, թէ ոչ կամի Նա զբժշկութիւն
հրէից. եւ երկրորդ՝ զի գիտէր նա, թէ ո՛չ զամենայն մեռեալս կե-
ցուցանէ եւ ո՛չ զամենայն ախտաժէտս բժշկէ, այլ զոր կամի՝
զայն բժշկէ. արդ՝ ես թէպէտ չեմ արժանի, այլ կամքդ միայն բա-
ւական է ի սրբութիւն ինձ:

Զգեաց զձեռն իւր եւ հասոյց ի նա Յիսուս եւ ասէ. «Կամի՛ն, սրբեա՛ց»:

Եւ վաղվադակի սրբեցաւ ի նմանէ բորոտութիւնն (Լ. 3):
 Բորոտին աշնպէս թռեցաւ թէ որպէս Եղիսէոս³, ա՛յնպէս պա-
 չէ նա զՕրէնսն, զի ո՛չ եւ արտաքս առ Նէեման¹. վասն որոյ լու-

¹ Ձ սովնպէս

² Յայտ. է 14

³ Ձ եղիսիրոս

ծանէ զայս կարծիս՝ մերձենալովն ի նա, զի յայտ արասցէ, թէ Օրէնսդրի օրէնք ո՛չ ինչ² մեղանչեն եւ թէ չէ՛ նա հնազանդ Օրինացն, այլ տէ՛ր, որ ոչ միայն չվնասի ի պղծոյն, այլեւ սրբէ՛ եւս զպիղծսն: Դարձեալ՝ զի թէ ոչ էր ձգեալ զձեռն, կարծիք նմին լինէր, թէ երկեալ ի բորոտութենէն, եւ թէ մերձենայր՝ արտաքոյ Օրինացն լինէր, եւ այնու բժշկեալն մարմնով վիրաւորէր հոգւով: Վասն այսորիկ ձգմամբ ձեռինն բժշկեաց զմարմինն՝ ծանուցանելով զաստուածութիւնն իւր, թէ հալածիչ է նա պղծութեան, եւ ասելով բանիւ թէ՛ «կամիմ, սրբեաց», բժշկեաց եւ զհոգին, որով եւ ցոյց առ Օրէնսն զընտանութիւն: Եւ դարձեալ՝ զի բորոտն առ Տէր մեր զերկոսին եցոյց՝ խնդիրք եւ խիթումն, զի «կարօղ ես» զխնդիրն ծանոյց, իսկ «թէ կամիս» զխիթալն յայտնեաց, վասն որոյ Տէրն երկոցունց փոխանակեաց. սաստ՝ խիթացելոյն, եւ ողորմութիւն՝ աղաչողին, «ձգեաց զձեռն»՝ ողորմութիւն, եւ թէ «կամիմ, սրբեաց»՝ սաստութիւն: Եւ դարձեալ՝ ձգմամբ ձեռինն զկարողութիւնն յայտնեաց, եւ «կամիմ, սրբեաց» զքաղցրութիւնն կամացն նշանակեաց: Ուստի արագ ի հրամանէն արդիւնքն ցուցաւ, որպէս զի ցուցցի, թէ նա՛ է, որ զանգարդ տեսակս աշխարհի զարդարեաց ձեռով անաշխատ բանիւ՝ ըստ այնմ. «Ասաց, եւ եղեմ, հրամայեաց, եւ հաստատեցան» (Սաղմ. 1, 9):

Եւ ասէ ցնա Յիսուս. «Զգո՛յ՛ լեր, մի՛ ումեք ասիցես (Ը 4):

Ոմանք ասացին, թէ զի մի՛ զլասցին³ ի քահանայիցն քննութիւն բորոտին՝ ասաց ծածկել, բայց յոյժ ստեն, քանզի ասէ զկնի. «Երթ ցոյց զանձն քո քահանային»: Այլ ճշմարտապէս յաղագս երկուց պատճառաց արգել. մի՛ զի մի՛ խրոխտացի բորոտն պարծանս յանձին բերել, թէ ըստ արժանաւորութեան եզիտ զմաքրութիւն, եւ երկրորդ՝ անմեծարգի կամեցաւ զանձն պահել յաշխարհի՝ ըստ այնմ. «Ո՛չ խնդրեմ գիտոս իմ, այլ գիտոս Այնորիկ, որ ատաքեացն զիս» (Յովհ. Ը 50), եւ թէպէտ նա ոչ առնոյր յանձն թաքուցանել զիրան, սակայն նա յիւր կողմանէն զգուշութիւն արար յօրինակ եւ ի վարդապետութիւն մեզ:

Այլ երթ ցոյց զանձն քո քահանային եւ մատո զպատարագն, զոր հրամայեաց Մովսէս ի վկայութիւնն անոցա՝:

Թէպէտ անխտիր վարի Գիրք, զի երբեմն զբոլոր մարդն «անձն» կոչէ եւ երբեմն զբնաւն մարմին, բայց աստ ո՛չ առանց

խորհրդոյ ասէ՝ «Երթ ցոյց զանձն քո». որպէս զի ցուցցէ, թէ վասն մտաց յանցանաց պալար վիրին վերերեւէր ի մարմինն, վասն այնորիկ ասաց, թէ տեսանելով զմարմնոյդ սրբութիւն՝ գիտացես եւ զմտացդ մաքրութիւն, միանգամայն եւ զգուշացուցանելով զբորոտն, զի մի՛ ի նմանապէս մեղանսն անկանիցի՝ ըստ այնմ. «Ահաւասիկ ողջացար, այլ մի՛ եւս մեղանչեր» (Յովհ. Ե 14): Բայց առաքելն առ քահանայն եռակի իմաստս աւանդէ: Նախ՝ զի նոցին ընտրութեամբ հաստատէր այնպիսեացն առողջութիւնն ի ձեռն պատարագին մատուցման եւ արեանն սրսկման: Եւ երկրորդ՝ զՕրէնսն կատարէ, զի ո՛չ ամենայն ուրեք լուծանէր, այլ մերթ զայն առնէր եւ մերթ զայն, զի լուծանելովն զգուշութեամբ ճանապարհ յաւետարանն կազմէր եւ կատարելովն՝ զանամօթ հրէիցն լեզուս պապանձեցուցանէր: Եւ երրորդ՝ զի մի՛ ասիցեն քահանայքն, թէ որպէս զվարդապետութիւնն, այսպէս եւ զքահանայութիւնս յափշտակեաց եւ ինքնաձեռն առանց տաճարի կատարէ, վասն որոյ առաքէ առ նոսա թէ՛ դո՛ւք քննեցէք զսքանչելիս գործոց իմոց, թէ չեմ կռուող ընդ Մոսէս եւ կամ ընդ քահանայսդ:

Իսկ զի՞նչ այն թէ՛ «հրամայեաց Մոսէս ի վկայութիւն»: Կամ «վկայութիւն» զՕրէնսն կոչեաց՝ ըստ այնմ. «վկայութիւնք Տեսողն ճշմարիտ եմ» (հմմտ. Սաղմ. ԺԸ 8-10), զի անդ գրեցաւ Օրէնքն բորոտին զննել քահանային եւ պղծել եւ կամ սրբել պատարագաւ եւ քաւել՝ կամ թէ՛ Օրէնքն իսկ վկայ լինէին բորոտին սրբութեան կամ պղծութեան, զի մի՛ այլ ժողովուրդն խղճիցի յետ Օրինացն ընդունելութեան: Կամ՝ առ ի վկայութիւն եւ ի՛ յանդիմանութիւն դատութեան՝ հրէիցն եւ յամբաստանութիւն կշտամբութեան, զի պարտութեան հրէիցն եւ յամբաստանութիւն կշտամբութեան, զի զայնքան սքանչելիսն տեսեալ՝ ոչ հաւատացին. արդ եղիցի վկայ, թէ յինչ՛ն ամենայն ինչ եղեալ կատարեցաւ, թէպէտ ոչ են նոքա ուղղելոց:

Իսկ առ ի միտս՝ բորոտ էր բնութիւնս, որ խայտաբղէտ եղեւ յետ յանցանացն, որոց բնութիւնն աղաչէր զԱրարիչն իւր՝ կամօք յետ յանցանացն: Իսկ հասուցանել ձեռինն զՈրդւոյ Նորին սրբիլ ի յանցանաց: Իսկ ձեռն Որդի է Հօր, որ խոնարդմարմնառութիւնն նշանակէ, զի ձեռն Որդի է Հօր, որ խոնարդեալ եհաս յօգնականութիւն մեզ վշտացելոցս մարմնով իւրով՝ հեալ եհաս յօգնականութիւն մեր խաչին իւրով: Եւ «զգոյ՛ լեր» կամօք գործելով զսրբութիւն մեր խաչին իւրով: Եւ «զգոյ՛ լեր» ասելն՝ զի մի՛ յետ սրբութեան Աւագանին ապականեցէ զկնիք անոցն՝ զի մի՛ յետ սրբութեան Աւագանին ապականեցէ զկնիքն՝ շնորհին մեղօք կամ խրոխտանօք: Եւ ցուցանել զանձն, այսինքն՝ զմիտս, քահանային Քրիստոսի՝ մերկ եւ առանց ծածկութի՛ ըստ

¹ Դ թագ. Ե 8-19

² Զ ինչ ոչ] ոչ ինչ

³ Զ իմացիս

¹ Ղևտ. ԺԴ

² Զ > ի

³ Զ ծածկութիւն

8 - Յովհ. Ծործորեցի

ծեցաւ, եւ ո՛չ եղեւ հնար¹, այլ կան անդր եւ ահագին Աւուրն սպասեն ի հանգիստս կամ ի տանջանս գոլով: Արդ՝ զի զայսպիսի չարագոյն աղանդս ուսուցանէին մարդկան դեւքն, յաղագս այսորիկ ի գերեզմանս արգելեալք կային՝ պաշարելով զճանապարհս անցաւորաց, զորս խափանել կամեցաւ Տէր, ընդ այն կազմեաց ճանապարհ, որում պատահեալ աղաղակեցին: Եւ երկրորդ՝ նշանակ իսկ էր, թէ որպէս մեռեալ մարմին[ք] ի գերեզմանի դնին, այսպէս եւ հոգիք նոցա մեռեալք էին մեղօք, վասն այնորիկ եւ մարմինք նոցա գերեզմանք եղեն դիւաց՝ ըստ այնմ թէ՛ «Նման էք գերեզմանաց քոելոց» (Մատթ. ԻԳ. 27), կորուսեալ զբանին իմաստ՝ զշարժումն միայն ի դիւաց ունելով, որ ըստ բնական ատելութեանն յիմարեցուցեալ զոգին՝ քարամբք կոծել տային եւ զմարմինն, որպէս ասէ Մարկոս², վասն որոյ եկն Տէր այց առնել ստեղծուածոց Իւրոյ՝ հոգւոց եւ մարմնոց:

Եւ ահա աղաղակեցին եւ ասեն. «Զի՞ կայ մեր եւ Քո, Յիսուս³, Որդի՛ Աստուծոյ, եկիր տարածամ տանջե՞լ զմեզ» (Ը 29):

Աղաղակն ցուցանէ տանջանս ինչ կսկծագոյնս կրել ի ծածուկ յաստուածայինն զօրութենէ: Եւ դարձեալ՝ զոր նաւորդքն մարդ խոստովանէին, դեւքն աղաղակելով Որդի Աստուծոյ դաւանեցին, եւ որք ի ծովուն իրաց ոչ իմացան, ի դիւացն լուեալ զարհուրեցան, որք առ երկիւղի բողոքէին. «Զի՞ կայ մեր եւ Քո», այսինքն՝ ո՞ր անհնազանդ է ի մէջ Քում աստուածութեանդ հրամանաց. մինչ զի ընդ տանջանօք արկանես: Եւ դարձեալ՝ վճիռ հատեալ մեզ տանջանս կրել ի հանդերձեալն Օր, իսկ Դու յառաջի՛նդ գլուստ տարածամ տանջես. որպէս զի ասել. զի տանջելոց եմք, ստոյգ գիտեմք, սակայն այս ո՛չ է՝ ժամանակ: Քանզի յաղագս անօրէնութեանցն ո՛չ կարացին ասել թէ՛ ո՛չ մեղաք, զի զստեղծութեանն նորա պէսպէս կտտանօք կտտէին եւ ի գողօնս իւրեանց ըմբռնեցան. համարեցան, թէ չմնայ դատաստանի ժամանակին, վասն այնորիկ աղաչէին: Բայց յասելոցս յայտնի եղեւ, թէ յառաջինն միայն ի փառաց անկաւ, իսկ ի Քրիստոսի գալստեանն բնաւին ի զօրութենէ խափանեցաւ, եւ յերկրորդումն ըստ արդար իրաւանցն վրէժ նմին հատուցաւ: Իմանամք եւ ա՛յլ ազգ զասացեալս. քանզի յաղագս լրբութեանն կազ իմն դնէ ընդ Ստեղծողին իւրոյ թէ՛ «Զի՞ կայ մեր եւ Քո, Յիսուս, Որդի՛ Աստուծոյ», այսինքն թէ՛ զի՞նչ կայ ի Քոյոցն առ մեզ, զի զտեղին եւ զշնորհս

¹ Ղուկ. ԺԶ 27

² Մարկ. Ե 5

³ Ջ > Յիսուս

⁴ Ջ > է

եւ զփառս առեր, եւ մեք բնութեա՛մք միայն մնացեալ, յաղագս այնորիկ ապստամբեցաք ի Քէն, զի ո՛չ տանջիցիմք. զի հնազանդի՛ցն իւր ունի ոք իշխանութիւն տանջել եւ ո՛չ ապստամբիցն, որով յայտ արարին, թէ կամա՛ւ յիշխանութենէն Աստուծոյ արտաքսելին, թէպէտ այնու ո՛չ գերծանին՝ ի տանջանացն:

Եւ էր հեռագոյն ի նոցանէ երամակ մի խոզից արօտական (Ը 30):

Եւ դեմքն աղաչէին զՆա եւ ասէին. «Եթէ հաճես զմեզ աստի, հրաման տուր մեզ երթալ յերամակ խոզիցն» (Ը 31):

Ընդէ՛ր աղաչէին. ինձ թուի, թէ զփորձ առին զօրութեան Նորա, զի մի՛ առաքեսցէ յանդուռդս՝ պաղատէին. զի թէ հրամայեալ էր, ո՛չ այլ ուրեք քան անդ[ր] ընթանային: Եւ երկրորդ՝ վասն այնորիկ ի խոզսն մտանել աղաչէին, զի ի դառնալն նոցա առ տեարս իւրեանց՝ մտցեն ի նոսա, եւ կամ ճաշակելով ի մսոյ նոցա՝ բնակեցեն ի նոսա: Եւ երրորդ՝ ցուցանեն, թէ յոյժ փոյթ ունին մենամարտիլ ընդ մարդկան եւ տանջել զնոսա, ո՛չ միայն ընդ արդարս, որպէս առ Յոք, այլեւ ընդ մեղաւորս, որպէս եւ այժմ խնդրեն: Եւ չորրորդ՝ թէ չունին իշխանութիւն առանց հրամանին Աստուծոյ ի խոզսն անգամ մտանել, թող թէ մարդկան բանականաց տիրել՝ ըստ այնմ. «Ջանասու՜նս նորա օրհնեցեր... աղէ ա՛րկ զձեռն Քո ի վերայ ստացուածոց նորա» (հմմտ. Յոք Ա 10-11), բայց թէ տիրեն՝ անողորմաբար չարչարեն որպէս զխոզսն: Հինգերորդ՝ զբարս իւրեանց յայտ արարին, թէ տղմասէրք են եւ ապականագործք եւ միշտ մեղօք զմայլին՝ ըստ այնմ թէ՛ «Ուտեն գկերակուր ամբարշտութեան եւ գինեաւ անօրէնութեան արբեման» (Առակ. Դ 17):

Եւ ասէ ցնոսա՝ երթա՛յք: Եւ նոքա ելեալ գնացին յերամակն խոզից, եւ դիմեաց ամենայն երամակն ի դարէ անտի ի ծովն, եւ մեռան ի ջուրսն² (Ը 32):

Հրամայելովն ո՛չ եթէ զցանկութիւն կամաց նոցա կատարեաց, այլ զի անտի յոլով իրս մատակարարիցէ: Նախ՝ զի մի՛ ստոյգ գիտասցեն զաստուածութիւն Նորա, որպէս եւ ոչ ի փորձութեանն ծանոյց զօրագլխի նոցա եւ ընկղմեաց յաղթութեամբ, այսպէս եւ ոչ զօրաց նորա, զոր հեղձոյց ի ջուրն, վասն այնորիկ ասաց՝ երթա՛յք, զի ի տարակոյս մատնելովն չարչարեցին: Եւ երկրորդ՝ ընդգէմ եղեւ նոցա իրն, քանզի թոյլ տալովն ի խոզսն մտանել՝ յանդուռդս ծովու եղեն հեղձեալք, զոր ոչ կամէին: Եւ երրորդ՝ զի գերծեալք ի չար բռնաւորացն՝ ուսանիցին, թէ ո՛րպիսի չարիս խորհէին զնոցանէ, զի չար անցս ընդ նոսա քան ընդ

¹ Ջ գերծան

² Ջ ջուրսն

խոզսն անցուցանէին, եթէ ոչ ի խնամոցն Աստուծոյ արգելեալք էին. որք ի միում նուազի զբնաւն ջրասոյզ արարին, նոյնպէս եւ զմարդիկ կամին, թէ զօրէին: Եւ չորրորդ՝ ի յառն զգաստութիւն, զի ո՛չ միայն հասարակաց խնամէ Աստուած, այլեւ առանձինն՝ ըստ այնմ թէ՛ «Ձեր եւ ամենայն իսկ հեր զխոյ թուեալ է» (Մատթ. Ժ 30), որպէս զի ի միտ առնուցու, եթէ ընդ խոզսն զայն գործեցին, ընդ նա, որ բազում ժամանակս յանապատի շրջեցուցանէին, զի՞նչ հանդերձեալ էին առնել, եթէ ոչ ի տեսչութենէն Աստուծոյ պահպանեալ լինէր: Եւ հինգերորդ՝ զի այնու բնակիչք աշխարհին ուսանիցին զգորութիւն Արարչին, զի ուր յայտնի էր անուն Նորա, ոչինչ կարի ցուցանէր նշանս, իսկ որք ոչն գիտէին եւ տակաւին յանմտութեան կային, անդ լուսաւորագոյնս եւս փայլէր: Վեցերորդ՝ հեղձուցին խոզսն ի ծովն, զի ամենայն ուրեք փութան տրտմութիւն ածել ի վերայ եւ խնդան ընդ կորուստ մարդկան, որպէս զի այնու զայրացեալ բնակիչք աշխարհին՝ ելցեն եւ հալածեցեն զՆա ի սահմանաց իւրեանց, որ ընդ հակառակն եղեւ նոցա, զի Քրիստոսի վարդապետութիւնն պայծառացաւ, եւ դիւաց չարութիւնն խայտառակեցաւ: Եւ եօթներորդ՝ քանզի օտարատեաց գոլով գերգեսացուցն՝ ոչ ելին ընդ առաջ Նորա, հեղձոյց գերամակ խոզից նոցա՝ զդեւս ի նոսա առաքելով, որպէս զի յակամայ կամս ելցեն արտաքս եւ երկիրպագեն գորութեան Նորա, եւ լսիցեն զվարդապետութիւն Նորա:

Եւ խոզարածքն փախեան եւ երթեալ ի քաղաքն՝ պատմեցին զամենայն՝ եւ զիրս դիւահարացն (Ը 33):

Եւ ահա ամենայն քաղաքն եւ ընդ առաջ Յիսուսի (Ը 34):

Խոզարածքն յաղագս այնորիկ փախեան, զի մի՛ եւ ի նոսա՝ մտցեն դեւքն եւ ծովասոյզ արասցեն: Իսկ գերգեսացիքն թէպէտ ոչ կամէին զգալուստ Նորա, սակայն ի հարկէ իրացն բռնադատեալք եւ ի պատմութենէ հրաշիցն ըմբռնեալք՝ գրոհ տուեալ բոլոր բնակիչք քաղաքին՝ ելին մեծապէս պատուով ընդ առաջ Նորա:

Իբրեւ տեսին զՆա, աղաչեցին, զի գնացէ ի սահմանաց նոցա:

Իբրեւ հասին ստուգութեամբ ի վերայ իրացն, մանաւանդ թէ որպէս լուան ի խոզարածիցն, այնպէս եւ տեսին, հալածեցին ի գաւառէ իւրեանց զԱյն, որ կարօղ էր հալածել զդեւս յաշխարհէ անտի նոցա, քանզի պակեան բնակիչք երկրին այնորիկ, զի մի՛ երբեմն եւ զնոսա տանջեալ դիւօքն ի ծով ամայեացէ: Եւ դարձեալ զի հեշտասէրք էին եւ փափկակեացք, խորշէին ի Նմանէ, զի մի՛ վարդապետութեամբն եւ սքանչելին՝ հրաշիւք՝ զնոսին աշակերտեցէ

¹ Զ սքանչիցն

եւ ի չարեացն ի բաց մերժեցէ՝ ըստ այնմ թէ՛ «Անզգամն ո՛չ լինի խօսակից իմաստնոցն» (հմմտ. Առակ. ԺԵ 12): Եւ դարձեալ՝ ոմանք վասն երկիւղածութեան ասեն աղաչել գնալ ի սահմանաց նոցա՝ ոչ արժանի համարելով զանձինս մեծամեծ շնորհացն այնոցիկ, որպէս Պետրոս ասէր. «Ի քա՛ց գնա յինէն, Տէ՛ր, զի այր մեղաւոր եմ ես» (Ղուկ. Ե 7), եւ հարիւրապետն. «Ձե՛մ արժանի, եթէ ընդ յարկաւ իմով մտցես» (Մատթ. Ը 8):

Եւ մտեալ ի նաւ՝ անց յայնկոյս եւ եկն ի քաղաք Իւր (Թ 1):

Ո՛չ ի հեթանոսս միշտ առնէր զընթացս Իւր, այլ այնչափ միայն, զի նախանձ արկցէ նոցա՝ ըստ այնմ. «Անմիտ ազգաւ զկծեցուցից զնոսա» (Հոռմ. Ժ 19): Իսկ «քաղաք Իւր» զԿափառնառում կոչէ, զի ծնաւ ի Բեթլեհեմ՝ եւ սնաւ ի Նազարեթ՝ եւ զբնակութիւն Իւր միշտ ի Կափառնառում առնէր:

Եւ ահա մատուցին առ Նա անդամալոյծ մի, որ դնէր ի մահիճս (Թ 2):

Անդամալոյծս ա՛յլ է, թո՛ղ զայն, որ Յովհաննէս ասէ, զի նա առ աւագանաւն անկեալ դնէր յերուսաղէմ³, եւ սա ի Կափառնառումն էր. եւ նորա երեսուն եւ ութ ամ էր հիւանդութեանն, իսկ զսմանէ ոչինչ այնպէս ճառէ. եւ նա ոչ ունէր զոք օգնական, եւ սորա գոյին խնամակալք, քանզի եւ բարձեալ իսկ մահճօք բերէին, որպէս եւ Մարկոս ասէ, թէ քակեցին զառաստաղն եւ իջուցին առաջի Նորա⁴: Քանզի բազում իսկ տեսողք չուրջ կային, վասն այնորիկ ի վերուստ ի վայր կախեցին, բայց խօսեցան ոչինչ ընդ Նմա, զի զամենայն ինչ ի Նա ապաստան արարին:

Եւ տեսեալ Յիսուսի զհաւատս⁵ նոցա՝ ասէ ցանդամալոյծն. «Թողեա՛լ լիցին քեզ մեղք քո»:

Տե՛ս աստ, թէ հաւատք այլոց ի յայլս զի՛նչ գործեն, քանզի նմանէ ոչ պահանջեաց հաւատս, զի շինուած էր նա խախուտ, պէս եւ ո՛չ ի միամօրէ անտի խնդրեաց, այլ ի հօրէ նորա⁶, եւ ոչ յաղջկանէն, այլ ի մօրէն, զի ասաց թէ՝ «Շունք յագին ի փշրանաց [անկելոց ի սեղանոյ տեսոց իւրեանց]» (հմմտ. Մատթ. ԺԵ 27). այսպէս եւ աստ: Նաեւ առ այս իւր իսկ ինքեա՛ն գոյին հաւատք, ապա թէ ոչ՝ զիա՞րդ յանձն առնոյր կախել զձեղուանէն, վասն այսորիկ ասէ. «Թողեա՛լ լիցին քեզ մեղք քո»: Նախ՝ զաստուածական զօրութիւնն Իւր⁷ ծանուցանէ, թէ եւ այնպիսիցն է գիտակ, որպէս եւ յաջորդաւ զսոյն հաստատէ: Եւ երկրորդ՝ թէ ի պատճառս մեղաց ունին ցաւք զմարմին նորա, վասն այսորիկ նախ զմեղսն թողու, զի

¹ ՏԶ Բեթլէհեմ (այսպէս է և այլուր. Բեթլէհեմ / Բեթլէմ դարձրել ենք Բեթլեհեմ):

² ՏԶ Նազարեթ (այսպէս՝ ամենուր):

³ Յովհ. Ե 2-15

⁴ Մարկ. Բ 4

⁵ Զ հաւատ

⁶ Մատթ. ԺԵ 14-21, Թ 14-29, Ղուկ. Թ 37-43

⁷ Զ > իւր

եւ մարմինն առողջացի: Եւ երրորդ՝ հանգիտապատիւ ցուցանէ զինքն Շնողին Իւրում՝ թողլով զմեղս: Եւ չորրորդ՝ զի քաւեաց եւ բժշկեաց զնա, քաւեաց զծածուկ մեղս նորա եւ բժշկեաց զյայտնի մարմին նորա, եւ հաւատարիմ եղեւ վասն ծածկելոյ մեղաց նորա, թէ Աստուած է ի ծածուկ եւ մարդ է յայտնի՝ վասն արտաքին մարմնոյ նորա, զի առողջացոյց: Եւ հինգերորդ՝ զի ցուցցէ, թէ չէ՛ Նա օտար Օրինացն, քանզի զի՞նչ պարտ էր նա՛, եւ կամ զո՞ր մեղս նմա թողոյր, եթէ ոչ՝ զՕրինացն, զի պարտական էր նորա:

Եւ ահա՛ ոմանք ի դպրացն ասեն ընդ միտս. «Հայհոյէ՛ր Դա» (Թ 3):

Ո՛չ ամենեքեան, այլ որք նախանձու վառեալ էին՝ խռովէին, բայց պակուցեալք ի բազում հրաշիցն՝ ոչ յայտնի, այլ ի միտս իւրեանց տրտնջէին եւ զիրն հայհոյութիւն կոչէին եթէ՝ «Ո՞ կարէ թողուլ զմեղս, բայց Աստուած», - ասէին, քանզի այնպէս կարծէին լսողքն, թէ Ինքն զԻւր անձն յարգիցէ. վասն որոյ զայս կարծիս ոչ լուծանէ, այլ իմաստութեամբ հաստատէ, թէ յաղագս այնորիկ թողու, զի Աստուած է:

Եւ ծանուցեալ Յիսուսի զխորհուրդս նոցա՝ ասէ ցնոսա. «Ընդէ՞ր խորհիք դուք չարիս ի սիրտս ձեր (Թ 4):

Յոյժ ծանօթութիւն տայ ճշմարիտ աստուածութեանն՝ ճանաչելով զսիրտս նոցա՝ ըստ մարգարէին եթէ՝ «Դո՛ւ միայն իմանաս զսիրտս մարդկան» (հմմտ. Գ. Թագ. Ը 39), եւ՝ «Որ քննէ զսիրտս եւ զերկամուսն՝ Աստուած է» (Սաղմ. Է 10), եւ Երեմիաս թէ՝ «Ծանր է սիրտ [քան] զամենայն, եւ... մարդ է, եւ ո՞ր ծանցէ զնա» (հմմտ. Երեմ. ԺԷ 9), որով եցոյց, թէ Աստուած է: Ապա եւ այլով իւրք զսոյն հաստատէ եւ ի ձեռն նշանին զնոսին յանդիմանէ, եթէ յայտնի զօրութեամբք եւ ծածուկ թողութեանն հաւատացէք, զի նոյն իշխանութիւն, որ զախտսն բուժէ, նաեւ զմեղսն հալածէ: Իսկ ասելն թէ՝ «Զի՞ խորհիք չարիս ի սիրտս ձեր», նախ՝ ցուցանէ զհարութիւնն կամացն դու, վասն որոյ եւ ընդ դատաստանաւ է, եւ երկրորդ՝ չարութիւն զտրտունջն ասէ եւ կամ զայն, զի հայհոյեցին թէ՝ «Ո՞ է Դա», զի որ զԱստուած յաստուածութենէն զրկէ, յոյժ չար է, հաւասար այնմ, որ զքարն աստուածացուցանէ:

Զի՞նչ դիտին է ասել՝ «Թողեալ լիցին քեզ մեղք քո», թէ՞³ ասել՝ «Արի՛ եւ շրջեա՛ց» (Թ 5):

¹ Տ նմա

² Զ > ահա

³ Զ եթէ

Արդ՝ վասն զի չարեօք զգածեալ էին եւ ոչ կամէին զիրսն ի վեր հանել, եւ թէպէտ չկամէին, սակայն զնոյն կազմէին, իսկ Ամենագէտն զնախանձ նոցա հարցմամբս ի կիր արկանէ թէ՝ «Զի՞նչ դիւրին է», այսինքն՝ ձեզ դիւրին է զմարմին լուծեալ՝ պնդեալ տեսանել եւ ոչ զոգւոյ մեղսն թողուլ: Այդ նախանձ իսկ է երկակողմանի. մի՛ առ այրն՝ զի ոչ կամիք փրկութեան նմին հասանել եւ ազատիլ՝ ի պատճառէ իրացն, վասն որոյ հիւանդացեալն է, եւ երկրորդ՝ առ իս՝ զի մի՛ աստուածութիւնս իմ հրատարակիցի: Բայց ես երկոցունց ընդդէմ առնելոց եմ. նախ զոգւոյ զմեղսն թողուլ ախորժեմ, որպէս զի լաւագոյն է քան զմարմին, նոյնպէս եւ մեղացն թողութիւն գերագոյն է մարմնոյն պնդութեան, եւ ապա զմարմինն, զի երեւելի մարմնոյն առողջութեամբ եւ աներեւոյթ հոգի՛ն առցէ զիւր արդեանցն հանդէս, որով եւ իշխանութիւն աստուածութեանս իմոյ ծանիցի: Եւ ա՛յլ ազգ. մարմնոյ բժշկութիւնն, ասէ, ինձ յոյժ դիւրին է քան զմեղաց թողութիւնն, որ է հոգեկան առողջութիւն, բայց զի զմարմինն եւ ներմուտ բժշկէ բժշկեն եւ բազումք ի սրբոց արանց առողջացուցանեն, այլ ես զհոգին բժշկել խնդրեմ: Է՞ր վասն:

Այլ զի գիտասցիք, եթէ իշխանութիւն ունի Որդի մարդոյ յերկրի թողուլ զմեղս» (Թ 6):

Միթէ յերկինս ո՞չ ունիցի. ո՛չ զայս ասէ, այլ թէ յերկինս քաջայայտ է հրեշտակացն առնել զոր կամիմն իշխանաբար, իսկ ազգաց երկրաւորաց, առ ի չճանաչելոյ զիս, տակաւին ոչ է յայտ՝ եւ կամիմ, թէ եւ սոցա՛ ծանիցի, թէ Որդի մարդոյ, յոր գայթի դիքս ի ձեզ մարմնոյս, Որդի Աստուծոյ է՝ թողող մեղաց պարտ. ւորաց: Բայց դու տե՛ս զիմաստսն, զի ո՛չ ասաց՝ իշխանութիւն ունի Որդին Աստուծոյ յերկրի թողուլ զմեղս, այլ թէ՝ Որդի մարդո՛յ, որով զանքակ եւ զանորոշ մարդն, որ ընդ Աստուած Բանն էր միաւորեալ² անշփոթաբար, նշանակեաց, զի որ էառ մարմին, ո՛չ հրաժարեաց ի մարդոյն եւ «Որդի մարդոյ» ասաց զինքն վասն Ագամայ եւ Կուսին, այլեւ զբոլոր մարդկութիւնն զգենլով՝ զբոլորն սրբեացէ:

Յայնժամ ասէ ցանդամալոյծն. «Արի ա՛ռ զմահիճս քո եւ ե՛րթ ի տուն քո»:

Որպէս ասացաւ, առ ի հաստատութիւն հոգեկան առողջութեանն կազդուրեաց եւ զմարմին, որով եցոյց, թէ Նա՛ է, որ զթոյլ եւ զծանր բնութիւն հոգոյ ստեղծեաց խօսուն բանական եւ եղ ի

¹ Զ ազատել

² Զ ներմիաւորեալ

յերկրի եւ կենդանաստեղծէ զլուծեալ սերման զօրութիւն նախախնամական բանիւ յարգանդ կնոջ հրաշալի իմն գոյացութեամբ, եւ զհոգացեալ բնութիւնս կրկին ձուլմամբ ձուլեաց եւ «նորոգելոց է յարութեանն շնորհիւ զխոնարհութիւն մարմնոյ մերոյ՝ կերպարանակից առնել աստուածութեան փառաց իւրոց» (հմմտ. Փիլպ. Գ 21)՝ ըստ այնմ թէ՝ «Մշտնջենաւոր է՝ Որ լուծանելոց է զիս յերկրի՝ յարուցանել զմորթ իմ, որ կրեաց զայս ամենայն» (Յոր ԺԹ 25–26) բանիւ միայնոյ, որպէս ասէ թէ՛¹

Եւ² յարուցեալ գնաց ի տուն իւր (Թ 7):

(ի փառս դրախտին)

Իսկ առ ի միտս՝ հոգի մաշեալ ի մեղաց՝ լուծանի ի պնդութեանէ արիականն մասինն եւ հեշտացեալ ի յօրացմունս մարմնականս իբր ի մահիճս, որ բարձեալ է ի չորից հիւթոց, իսկ եթէ պատահեսցի բանի խրատու աւետարանական վարդապետութեան՝ եւ հաւատացեալ Ասողին³ թէ՛ «Ասա զմեղս քո, զի արդարացիս» (Ես. ԽԳ 26), եւ կամ բանին առաքինութեամբ խոհականն մասամբ զգաստացի, յայնժամ յարուցեալ կանգնի ապաշխարութեամբ ի մեղաց ախտից՝ ի մահճէ մարմնոյ իւրոյ, եւ երթիցէ ի տուն իւր՝ յիմաստութիւն եւ յարիութիւն, յողջախոհութիւն եւ յարդարութիւն՝ ընդ իւր տանելով եւ զմարմինն՝ ի պէսպէս գործս առաքինութեան արձանացուցանել:

Իբրեւ տեսին ժողովուրդքն, զարմացան եւ փառաւոր առնէին զԱստուած զՏուիչն այնպիսի իշխանութեան՝ մարդկան (Թ 8):

Տես, թէ ո՛րպիսի իրօք հաստատէ զիրսն՝ ոչ միայն բարեկամօք, այլեւ թշնամեօք. բարեկամօք՝ որպէս բորոտիւն եւ հարիւրապետիւն, եւ թշնամեօք՝ հայհոյօքն, որք տեսեալ զնշանսն՝ ի զարմացումն եկին՝ քննելով ի միտս իւրեանց, թէ գուցէ որ զայս առնիցէ, Աստուած իցէ, զոր նախ ասէաք՝ հայհոյէ: Եւ այսպէս փառաւոր առնէին զԱստուած, զի թէպէտ ոչ կատարելապէս ծանեան, սակայն առ սակաւ սակաւ յառաջ գային ի հաւատս՝ այժմ կարծելով յԱստուծոյ գոլ զնա եւ գեր քան զամենայն մարդիկ ընկալեալ իշխանութիւն ի վերայ մարդկան ախտից, եւ փոքր ինչ յետոյ՝ Որդի Աստուծոյ:

Եւ անցեալ ընդ այն Յիսուսի՝ ետես այր մի, զի նստէր ի մաքսաւորութեան, Մատթէոս անուն, եւ ասէ ցնա. «Ե՛կ զկնի իմ»: Եւ յարուցեալ գնաց զկնի նորա (Թ 9):

¹ Զ > թէ

² Զ > եւ

³ ՏՁ Ասողին

Յորժամ արար զնշանսն, ո՛չ անդրէն առ զտեղի, զի մի՛ նախանձն բորբոքիցի, այլ խոյս տալովն շնորհէր փոքր ինչ նոցա միսթարութիւն: Նաեւ յաղագս հարկաւոր իրաց երթայր՝ զի զաշակերտն¹ կոչիցէ, որպէս ասէ, թէ ի յանցանելն կոչէ զՄատթէոս. զի յորժամ սերմանքն բեղմնաւորիցին եւ ըստ մտի իցէ, մշակի պէտս ունիցի: Եւ այս եղեւ յանցանելոյն, քանզի թէ ոչ էր անցեալ, ոչ էր տեսեալ, եւ թէ ոչ էր տեսեալ, ոչ էր կոչեալ, եւ թէ ոչ էր կոչեալ, ոչ էր զհետ ընթացեալ, ապա ուրեմն՝ գնալն ի կոչելոյն եղեւ, եւ կոչելն՝ ի տեսանելոյն, եւ տեսանելն՝ ընդ այն անցանելոյն: Աստի վարժեալ Պօղոս ասէ. «Զիա՞րդ հաւատասցեն, եթէ ոչ լուիցեն, եւ զիա՞րդ լուիցեն, եթէ ոչ քարոզեսցեն, եւ զիա՞րդ քարոզեսցեն, եթէ ոչ առաքեսցին» (Ռմտ. Հոմ. Ժ 14-15). յամօթ այնոցիկ, որք ի միում տեղւոջ նստելով՝ եւ կամիցին զբաղումս չահել: Բայց ընդէ՞ր ընդ Պետրոսի եւ ընդ² Յովհաննու ոչ կոչեաց³, այլ այժմ. կամ թէ կարգ կոչմանն այնպէս զիպեցաւ, կամ թէ յորժամ իմացաւ, թէ անսալոց են, յայնժամ կոչէ, որպէս զՊօղոս զկնի ամի միոյ⁴: Այլ զի՞նչ է թէ՛ «ետես». ո՛չ զգալի տեսութեամբ միայն, այլ իմանալի աստուածեղէն զօրութեամբն:

Իսկ «նստէր»-ն, այսինքն՝ հեշտացեալ յօրանայր ի մաքսաւորութիւնն իբր ի մահիճս, եւ անտի կոչեաց, որպէս զի այնու՝ Կոչողին զօրութիւնն ծանիցի, քանզի ոչ էր ցածուցեալ կամ մերժեալ յայնպիսի չարութենէ, այլ անդէն իսկ ի միջոյ չարեացն արտաքս կորզեաց, որպէս զՊօղոս՝ զմոլին եւ զկատաղին: Եւ զոր օրինակ տեսեր զԿոչողին զօրութիւն, իմա եւ զկոչեցելոյն հոգանութիւն, զի ո՛չ յապաղեաց կամ յերկմիտս եղեւ, այլ վաղ զակի թողեալ զամենայն՝ գնաց զկնի Նորա: Որպէս ձկնորսք⁵ զուռկանն եւ զնաւն եւ զհայրն, նոյնպէս եւ սա՛. քակէր զանձն յերկրաւոր իրաց եւ հոգաւ զհետ երկնաւոր կոչմանն⁵ թողեալ ոչ միայն զշահս մաքսաւորութեանն, այլեւ զվտանգսն անտես արար, որ հանդերձեալ էր գալ ընտանեաց նորա յիշխանութեանց անտի վասն անկատար զհամար մաքսիցն թողլոյ. իբրու վկայ լինել զիպօղ ժամանակին՝ կոչեաց: Նաեւ կոչելովն զՄատթէոս՝ նշանակէ զհաճոյս գոլ յիւրաքանչիւր արուեստէ, յորժամ առ Տէր դարձցին միամիտ սրտիւ՝ ըստ այնմ. «Օրէնսգէտ առնէ զնա ի ճանապարհ, յոր եւ հաճեցաւ» (Սաղմ. ԻԴ 12), եւ այլուր թէ՛ «Ի ճանապարհի առն գտցէ զնա» (Յոթ 1, Դ 11):

¹ Զ աշակերտսն

² Զ > ընդ

³ Մատթ. Դ 18-22

⁴ Գործք Թ

⁵ Տ կոչման

Եւ եղեւ իբրեւ բազմեալ էր Նա ի տանն, եւ ահա մաքսաւորք եւ մեղաւորք եկեալ եւ բազմեալ էին ընդ Յիսուսի եւ ընդ աշակերտս Նորա (Թ 10):

Ինձ թուի, թէ խոնարհութեամբն Իւրով, զի բազմեցաւ ի տան Նորա, ած զնա յաշակերտութիւն, նաեւ սեղանակցելով առ նմա՝ մեծաւ պատուով մեծարեաց եւ ի հանդերձեալն՝ վստահութիւն նմին կազմեաց: Իսկ մաքսաւորք եւ մեղաւորք ժողովեալ, որք արուեստակից¹ էին Նորա, կոչեցեալ² ի նմանէ տեսանել զԱռն ցածութիւն, միանգամայն եւ զՏեառն մարդասիրութիւն, որ ոչ խորհէր ի նոցանէ, որպէս զպիւրքն եւ փարիսեցիքն, այլ ընդ նոսաճաշելովն շահէր զնոսա՝ ըստ նմանութեան ճարտար բժշկաց, զի ընդ թարախն գալով վիրացն՝ ապաքինեն զնոսա յախտէն, վասն որոյ ըստ կարգի բազմեալք էին՝ գլխաւորք ընդ գլխաւորն, իսկ սպասաւորքն ընդ սպասաւորսն, կամ ընդ Յիսուսի աշակերտքն էին բազմեալ, եւ զկնի աշակերտացն՝ նոքա՝ սակա պատուոյ եւ հնազանդութեան: Դարձեալ՝ ուսանիմք, թէ ոք մեղաւոր իցէ եւ զղջացեալ յապաշխարութիւն գայ, ո՛չ է արտաքոյ կարգի եւ թուոյ Տեառն եւ աշակերտաց Նորա:

Իբրեւ տեսին փարիսեցիքն, ասեն ցաշակերտս Նորա. «Ընդէ՞ր ընդ մաքսաւորսն եւ ընդ մեղաւորս ուտէ Վարդապետն ձեր» (Թ 11):

Նախ՝ նախանձ ընդ մեղաւորացն փրկութիւն ի միտս իւրեանց բերէին, որ գործ է սատանայի: Եւ երկրորդ՝ ամենեւին զքակտելն ի միմեանց յօժարէին փարիսեցիքն, քանզի ո՛չ ի հրաշիցն եւ ո՛չ ի բանիցն պատկառէին, այլ մերթ զՎարդապետն առ աշակերտսն բամբասէին, եւ մերթ զաշակերտսն առ Վարդապետն թէ՛ «Ահաւասիկ աշակերտքն Քո գործեն գորչէ՛ օրէն գործել ի շաբաթու» (Մատթ. ԺԲ 2), եւ այսպիսի մեղմեխանօք որոշել կամէին զգուրթ Վարդապետին յաշակերտացն, որպէս եւ այժմ զաշակերտացն ի Վարդապետէն հնարին, որպէս թէ ասել. «Թէ արդար իցէ Վարդապետն ձեր, ո՛չ պարտի առ մեղաւորսն ճաշել, իսկ թէ մեղաւոր՝ ո՛չ է արժան ձեզ նմին աշակերտել»:

Իսկ Յիսուս իբրեւ լուաւ, ասէ ցնոսա. «Ո՛չ է պիտոյ բժիշկ կարողաց, այլ հիւանդաց» (Թ 12):

Տե՛ս աստանօր զբարեմտութիւն աշակերտացն, թէ ո՛րպէս յայտնեցին Վարդապետին զբրթմնջիւն նոցա եւ ոչ ծածկեցին կամ ի բաց գնացին ըստ նոցա կամացն, այլ ի մէջ բերելովն ուսանել կամեցան զխորհուրդ իրին: Քանզի զԱյն, որ քան զՕրէնս

¹ Տ արուեստարակից

² Զ կոչեալ

գեր ի վերոյ էր Նա արդարութեամբ, քաջ գիտէին, բայց թէ ընդէ՞ր ընդ մեղաւորս ուտէր, այնմ տեղեակ ո՛չ էին: Վասն որոյ անեղրական Իմաստութիւնն թէպէտ գիտէր զխորհուրդս նոցա, բայց յորժամ յայտնեցին, ուսուցանէ ո՛չ միայն զաշակերտսն Իւր, այլեւ զփարիսեցիսն, թէ չմերձենալ յայնպիսիսն անարժանութիւն է մարդասիրութեան Նորա, իսկ մերձենալն ոչ միայն չէ վնաս, այլեւ ուղղութիւն մեծ եւ պէտք կարեւորք, որպէս զի այսու սփոփիցէ զկոչնականսն եւ պատկառեցուցանէ զտմարդի բարս փարիսեցւոցն եւ ազատէ ի կարծեաց զմիտս աշակերտաց Իւրոց: Նաեւ զվաղնջուց մարգարէութիւնն ի մէջ բերէ, որ վասն Նորա ասացաւ թէ՝ «Ծագեցից երկիւղածաց Իմոց արեգակն արդարութեան, եւ թշկոյթիւն ի թեւս Նորա» (հմմտ. Մաթ. 7, 2), զի որպէս մարմնոյ բժշկութիւն, այսպէս եւ մտաց լուսաւորութիւն:

Երթայք ուսարուք զի՛նչ է՝ «Զողորմութիւն կամիմ եւ ո՛չ զգոհ»¹, զի ո՛չ եկի կոչել զարդարս, այլ զմեղաւորս» (Թ 13):

Եւակի ձեռով Հաստատէ զբանն. նախ՝ պիտոյիւքն, զի հիւանդք ունին պէտք բժշկի, եւ երկրորդ՝ մարգարէական բանիւն թէ՝ «Զողորմութիւն կամիմ եւ ո՛չ զգոհ» (Ովսէ 2, 6), եւ երրորդ՝ զալստեամբ Իւրով, զի ո՛չ վասն արդարոց, այլ վասն մեղաւորաց եկի յաշխարհ: Բայց ահագին բարբառովն թէ՝ «Երթայք ուսարուք զի՛նչ է», ցուցանէ անտեղեակս եւ տգէտս զնոսա գոլ մարգարէական տառիցն եւ կարօտս ուսման: Նաեւ զայն, թէ ո՛չ Ինքն արտաբեր Օրինացն գործիցէ, այլ նոքա՛, զի թէ Ինձ մեղ զնէք, վաս՝ զմեղաւորս յուղղութիւն ածեմ, ապա եւ Հօ՛ր, զի Նա ասալ սէէ՛ մարգարէիւն թէ՝ «Զողորմութիւն կամիմ եւ ո՛չ զգոհ»², այսինքն՝ քան զգոհ՝ ի զրկանաց վշտակից լինել ընկերաց՝ կամք են Աստուծոյ. արդ՝ զոր Նա կամի, եւ Ե՛ս: Եւ դարձեալ ցուցանէ, թէ խոտեալ են Հինքն, որ անաչառ դատէր զմեղաւորս, եւ յարգեալ են Նորքս, որ ողորմութեամբ քաւէ զյանցաւորս, եւ զայս մարգարէականն կնքէ բանիւ: Իսկ այն թէ՝ «Ո՛չ եկի կոչել զարդարս»³ ո՛չ թէ նոքա արդարք էին, այլ հեզմէ զնոսա՝ ըստ այնմ թէ՝ «Ահա Աղամ եղեւ իբրեւ զմի ի Մէնք» (Ծննդ. 4, 22): Բայց ասիցէ ոք, թէ զարդարս ո՛չ կոչեաց. ասասցուք, թէ ընդդէմ փարիսեցւոցն ասաց զայս: Նաեւ ա՛յլ ազգ. զի ո՛չ գոյր արդար յերկրի՝ ըստ այնմ. «Ո՛չ ոք է արդար եւ ո՛չ մի» (Հոռմ. 4, 11,

¹ Զ գոհ² Զ գոհ³ ՏՁ Յովստ⁴ Զ գոհ⁵ Զ գոհ⁶ Զ զարդարս, այլ

հմմտ. Մաթ. ԺԳ, 3), եւ թէ՝ «Ամենքեան մեղան եւ նուագեցան ի փառացն Աստուծոյ» (Հոռմ. 4, 23), որով յայտ է, թէ եւ նոքա՛ ընդ մեղօք անկեալ էին, եւ զի այնչափ չգարշի ի մեղաւորաց, մինչ զի վասն նոցա միայն եկն: Բայց զի մի՛ ծուլասցին, յաւելու Դուկաս զապաշխարութիւնն¹, որպէս զի ո՛չ նոյնպէս մեղաւորք կացցեն՝ ի շնորհն միայն վստահանալով, այլ զի ի լաւութիւն անդր դառնայցեն: Լսի եւ այսպէս². «Ո՛չ եկի կոչել ո՛չ միայն զարդարս, այլեւ զմեղաւորս»: Նաեւ այսու զուարճացոյց զհրեշտակս, որոց «ուրախութիւն է յերկինս վասն միոյ մեղաւորի, որ³ ապաշխարիցէ» (Դուկ. ԺԵ 7), եւ տրամեցոյց զԲանսարկուն, զի նուաճեցան ապստամբքն, եւ հնազանդեցան հեթանոսք, եւ արդարացան մեղաւորք, իսկ փարիսեցի՛քն միայն ամբոխեալ. յայտ յաջորդէ՛ս է:

Յայնժամ մատեան առ Նա աշակերտքն Յովհաննու եւ ասեն. «Ընդէ՞ր մեք եւ փարիսեցիքն պահեմք յաճախ, եւ Քո աշակերտքդ ոչ պահեն» (Թ 14):

Նախ զՎարդապետն առ աշակերտսն բամբասեցին եւ այժմ զաշակերտսն առ Վարդապետն: Բայց Դուկաս զսոսա փարիսեցիս ասէ՛, իսկ սա՛ աշակերտք Յովհաննու: Արդ՝ կամ ի փարիսեցւոցն էին աշակերտեալ Յովհաննու, կամ թէ երկոքեան կողմանքն նախանձ ընդդէմ էին աշակերտացն Յիսուսի, որք նուագեալք ի պատասխանելոյ՝ առնուին զնոսա ընդ իւրեանս որպէս յետոյ զՀերովդիանոսսն: Եւ թէպէտ Յովհաննէս բազում անգամ խրատէր զինքն նուաստ գոլ եւ զՆա զօրագոյն, ո՛չ հաւանէին, զի կարծէին վասն խոնարհութեան ասել զայն. վասն որոյ այժմու հարցուածովս՝ անպատասխանիս կարծէին լինել, որով զաշակերտսն Յիսուսի յինքեանս յաւելուցուն: Իսկ միտք հարցուածոյն այսպիսի է. գրեսջիր, թէ Դու իբր զբժիշկ առնիցես զայդ, իսկ աշակերտքն Քո ընդէ՞ր թողեալ զպահս՝ առ սեղանովն ջերանիցին: Այլ թէ ուստի՛ էին ուսեալ սոքա զպահսն, յայտ է. թէ ի Յովհաննէ, իսկ փարիսեցիքն՝ յՕրինացն, որպէս ասէր. «Պահեմ երկիցս ի շաքարոս» (Դուկ. ԺԸ 12): Բայց սոքա վասն ճոխ համբաւուն Յովհաննու հպարտացեալք՝ զանձինս նախ եղին եւ ապա՝ զփարիսեցիսն, զի համեմատութեամբն զբամբասանս աճեցուցանել կամէին. «Ընդէ՞ր մեք եւ փարիսեցիքն պահեմք յաճախ», այսինքն՝ կամ լոյծ եւ զմե՛րս, զի այնու օրինազանց գրէին, եւ կամ հրամայեա պահել Քոյոցդ, որոց ի դէպ պատասխանէ:

¹ Դուկ. Ե 32² Զ այսպէս թէ³ Զ գի⁴ Դուկ. Ե 30, 33

Ասէ ցնոսա Յիսուս. «Միթէ մա՞րթ ինչ¹ իցէ մանկանց առաքաւտի սուգ առնուլ, մինչ Փեսայն ընդ նոսա իցէ, այլ եկեացեն ատուրք, յորժամ բարձցի ի նոցանէ Փեսայն, եւ ապա պահեցեն (Թ 15):

Զամենայն ժամանակս, որ եղեւ Տէր մեր յաշխարհի, «առաքաւտ» անուանեաց եւ զինքն «փեսայ» կոչեաց, զի զանճառ խորհուրդն, զոր կատարեաց ի ծննդենէն մինչ ի համբարձումն, այսու անուամբ յայտնեաց: Միանգամայն եւ զքարոզութիւնն Յովհաննու ի յուշ էած թէ՝ «Որ ունի հարսն, նա է փեսայ» (Յովհ. Գ 29), եւ՝ «Բարեկամք փեսային ուրախութեամբ լսեն նմա» (հմմտ. Յովհ. Գ 29), որով զարթոյց զլսողութիւն աշակերտացն Յովհաննու ի քարոզութիւն վարդապետին իւրեանց: Նաեւ ա՛յլ ազգ. զի նախ բժիշկ եւ այժմ՝ փեսայ, քանզի օրինակաւ² իմն եւ փեսայն տրտմութեան է բուժիչ, իսկ պահք սգոյ է նշանակ: Ապա ուրեմն ցորքան Փեսայն ընդ նոսա իցէ, ուրախութեան է ժամանակ, մի՛ գտրտմականսն, ասէ, յառաջ բերէք զպահս, զի զայդ մուտն Յովհաննո՛ւ քարոզեաց՝ հանդերձիւն եւ կերակրովն՝ զմեղս ձեր նշանակելով, որով յապաշխարութիւն կոչէր: Իսկ ես, զի բարձող եմ մեղաց ըստ նորայն ձայնի, ո՛չ պարտին փեսաւէրքս իմ գտրտմական կիրս զգենուլ, այլ զցնծութեան. բայց ո՛չ ըստ ինքեան ախտարակաց տրտմականք իցեն պահքն, այլ կամ վասն ժամանակին, որպէս ասացաւ, եւ կամ պահողացն հիւանդամտութեան: Իսկ որք զգաստանալն կամին, կարի յոյժ քաղցր են իրքն, վասն որոյ ի վերայ բերէ թէ՝ «Յորժամ բարձցի, ապա պահես[ցեն]»: Զի ո՛չ վասն որկորստութեան էին իրքն, այլ տեսչութիւն վասն ժամանակին. իսկ յորժամ այն անցանէ, ասէ, պահեսցեն:

Եւ դարձեալ՝ զի աշակերտքն Յովհաննու մեծագոյն ս վարկանէին եւ պահօք վարդապետին իւրեանց մեծամտէին, զհարձարանս իւր ի մէջ բերէ, զի զնոցա հպարտութիւնն ցածուցանէ. «Յորժամ բարձցի», ասէ, ո՛չ միայն ի խաչ, այլեւ յերկինս, որ վեհագոյն է քան զպահոց պնդութիւն. բայց զյարութենէն ոչինչ ճառեաց, զի չէր տակաւին ժամանակ զվեհագոյն քան զբնութեան իրս ծանուցանել: Եւ դարձեալ՝ զաշակերտսն իւր զգաստացուցանէ, զի յորժամ լինիցի, մի՛ երկմտիցեն, թէպէտ թախծեալք³ տրտմութեամբ մահուն զանձինս պահօք ճնշեացեն, այլ զմտաւածեալ զնորա կանխասաց վարդապետութիւնն՝ զուարթացին յուսով, որպէս եւ եղեւ իսկ, զի յետ համբառնալոյն պահէին ու-

րախութեամբ՝ ըստ առաքելոյ. «Ի պահս եւ ի սրբութիւնս» (հմմտ. Բ Կոր. 2 5-6), եւ թէ՝ «Ի պահս՝ բազում անգամ» (Բ Կոր. ԺԱ 27):

Բայց քննելի է, թէ է՞ր վասն զինքն «փեսայ» անուանեաց: Նախ՝ վասն մարմնոյն, զի Բանն Աստուած Հարսնացոյց զմարմինն՝ միաւորելով ընդ ինքեան ըստ օրինի փեսայի եւ հարսին, եւ եղեւ յերկուց կատարեալ յէութեանց մի կատարեալ Անձնաւորութիւն՝ նոր խառնմամբ եւ անշփոթ միութեամբ, յորոյ երկանց չարչարանաց խաչին ծնաւ ազգ մի ողջոյն միանգամայն: Եւ երկրորդ՝ զի ցուցցէ, թէ նոր Ադամ եղեւ փոխանակ հնոյն եւ ի կողից իւր կրկին վտակաց շինեաց զԵկեղեցի, որպէս զԵւա՝ ի կողէն Ադամայ. եւ եթող զՀայր յերկինս եւ զմայրն լալազին առ խաչին եւ չոգաւ զկնի հարսին Եկեղեցւոյ ի մահ եւ ի դժոխս, որով վերածեալ՝ միաւորեաց հաւատովք առ ինքն զադամական բնութիւնս՝ ըստ այնմ. «Մոռա՛ զժողովորդ քո...», զի ցանկացաւ Թագաւոր գեղոյ քո» (Սաղմ. ԽԴ 11-12), եւ թէ՝ «Իբրո զհարսն զարդու զարդարեաց զիս» (Ես. ԿԱ 10), եւ թէ՝ «Խորհորդս այս մեծ է՝, բայց ես ասեմ ի Բրիստոս եւ յԵկեղեցի» (Եփես. Ե 32), եւ թէ՝ «Եղ ի զլուխ նորա պսակ ի քարէ պատուականէ» (հմմտ. Սաղմ. Ի 4), եւ թէ՝ «Պսակեաց զնա մայր իւր յաւոր փեսայութեան եւ ուրախութեան սրտի իւրոյ» (Երգ Գ 11): Եւ երրորդ՝ զանճառ եւ զանչափ սիրոյն նշանակութիւն, զոր արար առ մարդիկ, այսու գաղափարաւ ծանոյց, զի ոչ գոյ ի յերկրի այլ մեծագոյն սիրոյ տարացոյց, քան զսէր հարսին եւ փեսային՝ ըստ այնմ, որ յերգսն Սողոմոնեան³ պատմի, եւ այլուր թէ՝ «Յաւ է սէր քո ինձ քան զսէր կանանց» (հմմտ. Սաղմ. Բ Թագ. Ա 26), որպէս ինքն ասէր թէ՝ «Այսպիսի սէր ոչ որ կայցի, զի դիցէ զանձն ի վերայ բարեկամաց իւրոց, որպէս ես անձամբ իմով դնեմ զանձն իմ» (հմմտ. Յովհ. ԺԵ 12-14):

Ոչ որ արկանէ կապերտ անթափ ի վերայ հնացեալ ձորձոյ, զի առնու եւ լանէ զլրութիւն նորա ի հանդերձէն, եւ ե՛ւս չար պատառումն լինի (Թ 16):

Զառակս զայս կամ վասն աշակերտացն ասաց, թէ տակաւին չեւ եւս են զօրացեալ, վասն որոյ ըստ սոցա զիջանել պահանջեն պէտքն, զի յորժամ ոք զկարկատանս «անթափ», այս է՝ ոչ լուացեալ, արկանէ ի վերայ հին ձորձոյ, ծանրացեալ նորն ի վերայ հնոյն՝ ընդարձակս պատառէ եւ փոխանակ շահի՝ վնասս գործէ, այսպէս եւ սոքա [զի] ոչ են նորոգեալ հոգւով, ոչ է պարտ ծանրատաղտուկ լինել զհրամանաւս, զի մի՛ գայթաղեցին: Եւ կամ «հնացեալ ձորձ» զհրէայսն եւ զփարիսեցիսն կոչէ, որպէս Երեմիաս յառիգած առակեաց զփտեալ մեղօք ժողովուրդն⁴, զի ո՛չ

¹ Ձ > ինչ

² Ձ օրինակ

³ ՏՁ բաղձեալք

¹ Ձ գերծեալ

² Ձ > է

³ Տ սաղոմոնեան. Ձ սողոմոնեան

⁴ Երեմ. ԺԳ 1-11

ընդունին զլուր նորացուցիչ ուսմանս՝ աւետարանական վարդապետութեան, զի անհաւատութեամբ հնացեալք եւ Հին Օրինօքն ներկեալք՝ ո՛չ ժուժեն զՆորս, այլ չար պատառմամբ պատառին, այս է՝ յուրացութիւնս գան: Նաեւ այսու ա՛յլ իմն նշանակէ. թէ նորոգելոց է զմարդն հին՝ զօրութեամբ խաչին, եւ լուծանելոց է զհնութիւն գրոյն՝ նորոգութեամբ Հոգւոյն:

Եւ ո՛չ արկանեն գիւնի ցոր ի տիկս հիւս, ապա թէ ոչ՝ տիկքն պատառին, եւ գիւնի հեղու, այլ արկանեն գիւնի ցոր ի տիկս ցորս, եւ երկոքին պահիւն (Թ՝ 17):

Կրկին բերէ ապացոյց ի բնական իրաց. ո՛չ վարկպարազի, այլ կամ ի հաստատութիւն առաջնոյն, եւ կամ առաջնովն զիւր վարդապետութիւնն առակեաց, զոր քարոզեաց անթափ նոր եւ կուսածին մարմնովն, իսկ գինեաւն² զՀոգւոյն նշանակեաց զշնորհս՝ նորոգեալ գիտութեամբ Նորին: Քանզի նոր ճնշեալ գինին, յաղագս եղելոյ ի նա խոնաւութեանն, եռացմամբ օդոյս լի է, որով զցխատեսակ աղտեղութիւնն արտաքս փրփրէ, իսկ հին եւ պատառատուն տիկքն ոչ կարեն հանդուրժել ուժգնութեան քաղցուոյն, այլ պատառեալ՝ զգինին հեղու[ն]: Այսպէս Հոգւոյն շնորհք ի յողկուզից մարմնոյ Նորա ճմլեալ ի հնձան խաչին, արտաքս եկն գինի նոր՝ եռացմամբ արեանն կողին, քրայիւ Հոգւոյն հողմով՝ ըստ առաքելոյ թէ՝ «Հոգւո՛ւմ եռացէք» (Հռոմ. ԺԲ 11), որ զմեղս եւ զապականութիւնս մաքրէ այժմ, մինչչեւ են նորացեալ Նովաւ: Ի վնաս մեծ է սոցա, որով զառ յապայն նշանակէ, թէ նորանալոց են նորոգութեամբ Հոգւոյն ի ձեռն մկրտութեան հրոյն ի ս ռ վերնատանն: Յայնժամ ընդունին եւ երկոքին պահին ի շաճանց եւ յօգուտ բազմաց կամ թէ ինքեանց անվնասութեաւ շնորհին պահպանութեան, զի որպէս զկաւ բրտի ձեւացուցեալ ի կարաս՝ առանց հրոյ ոչ ընդունի զջուր կամ զգինի, այսպէս եւ սոքա, ծնունդք հողածնին Ագամայ լինելով մարմին, առանց վերստին հրոյն մաքրութեան ո՛չ կարողասցին տանել զնորագոյն ուսմանս շնորհ:

Եւ դարձեալ՝ զգպիրսն եւ զփարիսեցիսն ասէ «տիկս հինս» եւ զհամանման հերձուածօղս, որ զԱստուածաշունչ Գրոց վարդապետութիւնս ոչ կարացեալք տանել հաւատով վասն մեծաբոյս աւանդութեանն՝ ինքեանք հեղձանին եւ զՀոգւոյն շնորհս ի դերեւս հանեն, այսինքն՝ սուտս կարծեն, քանզի «յամձն չարարուեստ ի մաստորթիւն ոչ մտանէ», գրեալ է (Իմաստ. Ա 4), վասն որոյ զգուշացոյց թէ՝ «Մի՛ տայք զսրբութիւն շանց» (Մատթ. Է 6): Իսկ յորժամ հաւատովք սրբեա-

¹ Զ ուսման

² Զ գինով

ցին եւ մաքրութեամբ Աւագանին նորասցին, յայնժամ ընդունելով զգիտութիւն Նորին՝ շահեսցին աճմամբ եւ զաւելորդ եղեալ ի նոսա մարմնական ցանկութիւն արտաքս ժայթքեսցեն¹ ըստ այնմ թէ՝ «Որ ունի, տացի եւ յաւելցի» (Մատթ. ԻԵ 29), որով իմաստնացեալք Հոգւով՝ յատակ գիտութեամբ լիցին գինի ըմպելի՝ կատարելոց բաւական՝ յուրախութիւն երկնաւորաց եւ երկրաւորաց:

Մինչդեռ Նա զայս խօսէր ընդ ցոսա, ահա իշխան մի մատուցեալ երկիր պագանէր Նմա եւ ասէր. «Դուստր իմ արդ եւս վախճանեցաւ. այլ եկեալ դիցես զձեռն Բո ի վերայ ցորս, եւ կեցցէ» (Թ՝ 18):

Դարձեալ ժամանեցին արդիւնքն բանիցն առ ի հաստատութիւն յառաջագոյն ասացելոցն: Բայց իշխանս այս ի ժողովրդապետացն էր՝ Յայրոս անուն, որ մատուցեալ երկրպագութեամբ աղերսէր, որով Տէր եւ Աստուած զՆա ցուցանէր, զի գրեալ էր յՕրէնսն թէ՝ «Տեսո՞ն Աստուծոյ քո միայն երկիրպագանիցես» (Բմմտ. Բ Օր. 2 13), որոյ մանուկ միամօր էր երկոտասանամեայ գեղեցիկ յոյժ: Իսկ ասելն թէ՝ «Արդ եւս վախճանեցաւ», եւ Ղուկաս թէ՝ «Եկի՞ն ոմանք եւ ասեն՝ մի՛ ինչ աշխատ առնէր զԴա, զի մեռաւ մանուկն» (Բմմտ. Ղուկ. Ը 49), եւ Մարկոս թէ՝ «Մերձ ի մահ» (Մարկ. Ե 23), ո՛չ երկբանութիւն ինչ է ի սոսա, այլ յորժամ եկն հայրն, մերձ էր ի մահ, եւ վասն ժամանակին յամելոյ եւ երկարութեան ճանապարհին կարծեաց, թէ մեռաւ, որ եւ զկարծիքս զայս եկեալ ոմանք հաստատեցին: Եւ կամ որպէս սովորութիւն է վշտացելոց զկարիսն մեծացուցանել եւ զվիշտս աճեցուցանել, զի հաւանեցուցանեն զաղաչեցեալն, ասաց թէ՝ «Արդ եւս վախճանեցաւ»: Այլ դու տես՝ զթանձրամտութիւն առն, երթալ իսկ ի տունն աղաչէ եւ ձեռն եւս ի վերայ դնել, եւ ո՛չ՝ որպէս հարիւրապետն, զի ասէր. «Ասա՛ բանիւ, եւ բժշկեսցի մանուկն իմ»³: Իսկ Տէր, աճեցուցանել կամելով՝ զսքանչելիսն եւ բարձրացուցանել զնշանսն, յարեաւ եւ գնաց, որպէս եւ ասէ:

Յարեաւ Յիսուս եւ գնաց զկնի ցորս աշակերտօքն հանդերձ (Թ՝ 19):

Բժիշկն Հոգւոց եւ մարմնոց առանց ծանրանալոյ չողաւ զկնի, զի զմեռեալն յարուցանէ եւ այնու զկիսակատար սիրտ առն ի կատարելութիւն ածցէ⁴, զի ամենայն ուրեք զփրկութիւն մարդկան հնարէր: Իսկ զաշակերտսն զկնի տանել յաղագս վարժելոյ զնոսա ի բանս եւ ի գործս, բայց Ղուկաս զերիս միայն ասէ, նմա-

¹ ՏՁ ժայթքեսցեն (այսպէս է և այլուր՝ մերթ ժայթք, մերթ ժայթք):

² Զ ոչ եւս

³ Զ > իմ

⁴ Զ կամեցաւ

⁵ Զ անձ

նապէս եւ Մարկոս¹, իսկ սա խառնիխուռն աշակերտօքն ասէ. կամ զնոսա միայն տարաւ, զի Մատթէոս նոր եկեալ իսկ էր, այսպէս եւ այլքն, վասն այսորիկ զնոսա պատուէր, զի եւ սոքա ցանկութեամբ յորդորեալք նմանօղք լիցին առաքինութեանց նոցա, որով եւ պատուոյն հաղորդիցին: Եւ կամ զհաւատացեալսն աշակերտս² ասէ յայսմ վայրի, որք յարուցեալ զնացին ի տես սքանչելեացն. ոմանք վասն մեծարանաց առն, որ եկն աղաչել, եւ կէսք ի նոցանէ, զի դեռ թանձրամիտք էին, ո՛չ այնպէս զոգւոյն դարմանս, որպէս զմարմնոյն բժշկութիւն խնդրէին, եւ այլք վասն ինքեանց ցաւոցն ստիպեալք՝ զկնի աշակերտացն ընթանային, զոր եւ զամենեսեան³ «աշակերտս» անուանէ, բայց յորժամ ի տուն եմուտ, երիւքն միայն առանձնացաւ՝ ըստ Ղուկայ:

Իսկ առ ի միտս՝ մինչ պատուիրեաց Տէր Աստուած Աղամայ եւ ասէ. «Յամենայն ծառոցդ, որ եմ ի դրախտի այդր, կերիցես, բայց ի միոյն մի՛ ուտիցես» (հմմտ. Ծննդ. Բ 16-17), եւ իսկոյն անձնիշխանութեամբ պերճացեալն Աղամ կերեալ ի պտղոյն եւ մերկացեալ եւ լուեալ զձայն զնալոյ Տեառն թէ՛ «Ո՛ւր ես», նորա մատուցեալ երկրպագութեամբ՝ ասէր. «Լուայ զձայն Քո եւ երկեայ»:

Եւ նա ասէ. «Վասն է՞ր մերկ ես»: Ասէ. «Կինս, զոր ետուր ինձ, ետ ինձ ի ծառոյ անտի եւ կերայ»⁴, զոր աստ «դուստր» ասաց յիրաւի, քանզի ի կողիցն ստեղծեալ՝ օրինակ իմն դուստր էր Աղամայ՝ խնամ տանելով իբր հօր նորա, եւ նա հնազանդ լինելով իբր դուստր նմա, զոր ասէ. «Արդ եւս վախճանեցաւ» ճշմարտապէս, զի ասացաւ. «Յորում ատր ուտիցես ի ամանէ, մահու մեռանիցիս» (հմմտ. Ծննդ. Բ 17): Որում աղերսեալ ասէ. «Եկեալ դիցես զձեռն Քո ի նորա, եւ կեցցէ»: «Զեռն» իմանամք Հօր՝ զՈրդին միածի ստայնմ. «Աջ Քո եւ բազուկ Քո» (Սաղմ. 104 4), եւ թէ՛ «Առաքեալ զձեռն Քո եւ փրկեա՛ր զիս» (հմմտ. Սաղմ. 104 7), եւ թէ՛ «Եղբորորդի իմ յառեաց՝ զձեռն ընդ պատուհան» (Երգ Ե 4), որ եւ յարեաւ յերկայնմտութենէն եւ եկն եղ ի վերայ Աղամայ եւ Եւայի զմարմինն Իւր մահուամբ, որով եկեաց⁵ զյաւիտենական կենդանութիւնն, որպէս ասաց. «Եկի, զի զկեանս ունիցիք» (հմմտ. Յովն. Ժ 10), եւ թէ՛ «Ես եմ յարութիւն եւ կեանք» (Յովն. ԺԱ 25): Իսկ «աշակերտ» յայսմ վայրի զհրեշտակսն իմա, որք սպասաւորք եղեն ի ծննդեանն եւ ի խաչելութեանն:

¹ Ղուկ. Ը 51, Մարկ. Ե 37

² Ձ զհաւատացեալ աշակերտսն] զհաւատացեալսն աշակերտս

³ Ձ զամենեան

⁴ Ձ ուտիցէք

⁵ Ծննդ. Գ 9-12

⁶ Ձ յիրեաց

⁷ Տ եկաց

Եւ ահա կից մի՛ տեռատես երկոտասանամեայ, մատուցեալ յետոյ, մերձեցաւ ի դրօշակ հանդերձի Նորա (Թ 20).

քանզի ասէր ի մտի իւրում. «Թէ միայն մերձեցամ ի հանդերձս Նորա, փրկի՛մ» (Թ 21):

Մարկոս ընդարձակս յաղագս կնոջս ճառէ¹, թէ վաճառեալ զամենայն ինչս իւր՝ եւ ո՛չ էր գտեալ յումեքէ հնար բժշկութեան, այլ մանաւանդ զայրացեալ, զի որ եհարն, նա առողջացուցանէր, վասն որոյ թողեալ զամենայն՝ ի վերջինն ապաւինի բժիշկ: Բայց ընդէ՞ր յետոյ մերձեցաւ ի դրօշակս եւ ո՛չ համարձակութեամբ յառաջ եկն. թուի վասն ախտին ամօթի, զի թէ որ զամսօրեայ աղտեղութիւն կրէր յանձինս, պիղծ համարեալ էր ըստ Օրինացն², ո՞րչափ եւս առաւել նա, որ զայնքան ժամանակս զազրութեամբ արեանն ջերանէր: Եւ դու տե՛ս զհաւատս կնոջն, զի ի տունն ո՛չ կոչեաց, թէպէտ մեծատուն էր, այլ լռելեայն հաւատովն խիզախեալ մերձենայր եւ ոչինչ երկմտեաց վասն առողջութեանն թէ՛ զերծանի՞մ թէ ոչ, այլ բաւական համարեալ փրկութեանն պատճառ զհպաւորութիւն³ հանդերձի Նորա՝ ընդ միտ ածելով, թէ Որ զերկոտասանամեայ վախճանելոյն զհոգին⁴ երթայ յետս դարձուցանել, կարօղ է եւ⁵ զերկոտասանամեայ ցաւս ընկենուլ ի մարմնոյս աստի եւ ի բաց հատանել:

Իսկ նշանակաւ՝ «կին» է աղամական բնութիւնս վասն առ ի նիւթն միտելոյ եւ իգական ախտիւ վարակելոյ: Իսկ «տեռատես» վասն ապաժոյժ արեան գալոյ, ըստ մարդարէին, անօրէն սպանութեամբ եւ անբիծ արեանն⁶ մանկանցն հեղմամբ⁷, եւ ճենճերօք դիւաց զոհիցն խառնակութեամբ, եւ այս՝ երկոտասանամեայ ծառայելով պարբերութեան⁸ կենդանակերպիցդ, յորոց ամբ գոյանան: Նաեւ երկոտասան անդամօք մարմնոյ եւ զուգաթիւ ամսոց աւուրբք յօդուածովք⁹ ոսկերաց զկազմութիւն ընդունելոյ՝ զառածելով ի մեղս, որ եւ ծախեալ ի պէտս ցանկութեան զաստուածպաշտութեանն ինչս՝ եղեն չքաւորեալ ըստ անառակին¹⁰ եւ յումեքէ բժշկութիւն ոչ գտին: Եւ կամ թէ ի պէտս աստուածաշ-

¹ Մարկ. Ե 25-26

² Ղուկ. ԺԵ 19-30

³ Ձ զհաւատութիւն

⁴ Ձ զհոգիս

⁵ Ձ որ

⁶ Ձ արեան

⁷ Սաղմ. ԾԵ 37-38

⁸ Ձ տարբերութեան

⁹ Ձ յօդուածօք

¹⁰ Ղուկ. ԺԵ 14

տուլթեանն մաշեցան՝ ելանելով յերկինս եւ իջանելով յանդունդս¹, եւ զԱստուած ոչ գտին, որով բժշկեալ էին, մինչեւ եկն Բանն, յորոյ սքանչելեացն² եւ ի վարդապետութեան բանիցն լրոյ՝ մերձեցեալ ի քղանց հանդերձի մարմնոյ Նորին հաղորդութեամբ յետոյ, այսինքն՝ ի լրման ժամանակի³, եւ կամ յետ խորհրդոյն կատարման՝ վստահացեալ սրտի հաւատով երկրիւ մատչիմք ի խորհուրդ մարմնոյ Նորա, որով փրկիմք յառաջին յանցանաց հնոյն Ադամայ եւ յանիծից Օրինացն մեղաց եւ ի կռապաշտութեանն⁴ արեանցն բղիմանց:

Իսկ Յիսուս իբրեւ դարձաւ եւ ետես զնա, ասէ. «Քաջալերեա՛ց, դո՛ւստր, հաւատք քո կեցուցին զքեզ» (Թ՝ 22):

Համառօտ գրէ Մատթէոս զկնոջն պատմութիւնն, իսկ Ղուկաս ասէ թէ՝ «Ո՞վ մերձեցաւ յիս»: Է՞ր վասն զայն արար: Նախ՝ զի միովն զամենեւեան խրատէ, թէ ո՛րպէս կամ զիա՛րդ մերձենայր ոք ի Նա մարմնապէս կամ հոգեպէս՝ գիտէ՛ր Նա, որպէս եւ ասաց Պետրոս. «Ժողովուրդդ նեղեն զՔեզ», իսկ Նա ասէ թէ՝ «Ոմն մերձեցաւ յիս»⁵, զի այլ է մարմնոյ մերձաւորութիւն, եւ այլ հաւատոյ, զի մարդ՝ ի մարդ, իսկ հաւատ յԱստուած մերձենայ, որով եցոյց, թէ մարդ է եւ Աստուած: Եւ երկրորդ՝ զի մի՛ սքանչելիքն ի բազմաց ծածկեալ լինիցի, այլ ամենեցունց յայտնեսցի: Եւ երրորդ՝ նա ինքն գլխովին, որ բժշկեցաւ մարմնապէս, մի՛ վերաւորեսցի հոգեպէս, զի թէ բժշկեաց զնա, մարգարէ գիտասցէ, բայց զի ոչ գիտաց նա, երկմտիցի ի նմանէ, թէ Աստուած ոչ է: Եւ չորրորդ՝ յամելով անդր հարցմամբն եւ յաճախ ընդ կնոջն խօսլ կամեցաւ իսկ մահուն տեղի տալ եւ ապա ընթանալ ի տուն ւ կանն, զի յայտնի լիցի յարութեանն հանդէս: Եւ ընդէ՞ր ինքն ոչ յայտնեաց, թէ ո մերձեցաւ. զի վկայեսցէ այն, որ բժշկեցաւ յայտնապէս, զօրութեան Այնմիկ, որ բժշկեաց զնա ծածկապէս: Միանգամայն եւ ոչ փութացաւ ինքն վկայ լինել անձին Իւրոյ, իբրու զի ի մէջ թշնամեաց կայր, այլ եկաց մնաց, զի լինիցի[ն] գո՛րծք Նորա քարոզ աստուածութեան Նորա, թէ ամենագէտ է: Վասն որոյ յորժամ յառաջ եկն զողութեամբ, ասէ. «Քաջալերեա՛ց, դո՛ւստր»: զի զարհուրեցաւ կինն ի հարցմանէն՝ զերկրիւ սրտին փարատէ եւ «գուստր» ասելովն յարգէ եւ գովէ եւ զխնամս Իւր առ նա ցուցանէ, միանգամայն եւ զհնազանդութիւն ի ձեռն հա-

¹ Սաղմ. 62-26

² Սքանչիցն

³ Գաղ. 7-4

⁴ Կռապաշտութեան

⁵ Ղուկ. Ը 45-46

ւատոյ ի նմանէ պահանջէ. «Հաւատք քո կեցուցին [զքեզ]»: Զի որպէս բժշկութեանն հաւատաց, այսպէս եւ գիտութեանն, վասն որոյ ասէ՝ ի հաւատ[ս]դ վստահացիր, զի դոքա՛ կեցուցին զքեզ ի ցաւոցդ եւ ի գայթաղութեանցդ: Նաեւ այսու զգեղծ միտս յուղղութիւն ածիցէ, որք եկեալ ասէին. «Մի՛ ինչ աշխատ առնէր զՎարդապետդ, զի մեռաւ դուստրն քո» (հմմտ. Մարկ. Ե 35). եւ յորժամ ի տունն չոգաւ, ծաղր առնէին, ի դէպ էր եւ հօրն ախտանալ, ուսուցանէ, թէ հաւատք պիտոյ են առ ի կեալ մանկանն քո:

Եւ փրկեցաւ կինն ի ծամէն յայնմանէ:

Զայս թէպէտ վասն ստոյգ բժշկութեանն եղ աւետարանիչս, սակայն յայտնապէս ծանուցանէ¹, թէ ո՛չ հաւատք առանց զօրութեան եւ ո՛չ զօրութիւն առանց հաւատոյ կարող է ներգործել հրաշս կամ բժշկութիւն ցաւոց ընդունել, զի զոր օրինակ լոյս աչաց ընդ լոյս արեգական խառնեալ՝ բախէ ի վերայ իրաց, որով ճշգրիտ տիպ նիւթոյն երեւի ի միում ժամու ի թարթափել ական, այսպէս ընդ զօրութիւնն Տեառն միաբանեալ հաւատք կնոջն, որ ական է մտացն, փրկութիւն եղեւ հրաշալի եւ դուն ամանակի: Իսկ ըստ մտաւոր տեսութեանն՝ յորժամ կատարեաց զտնօրէնութիւնն եւ դարձաւ առ Հայր, ասաց ցեկեղեցի. «Քաջալերացարո՛ք, զի Ես յաղթեցի աշխարհի» (Յովհ. ԺԶ 33), եւ՝ «Տուա ինձ ամենայն իշխանութիւն յերկինս եւ յերկրի...», երթայք մկրտեցէ՛ք զամենայն հետնորդս յանուն Հօր եւ Որդոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ» (հմմտ. Մատթ. ԻԸ 18-19): Եւ նոյն հաւատովն որ ի Քրիստոս՝ կեայ Եկեղեցի հաստատեալ ի վերայ վիմի, դուստր վերնոյն Սիրնի՝ «Ժնանդեցի հաստատեալ ի վերայ վիմի, դուստր վերնոյն Սիրնի»՝ ծնանդեցի զամենեւեան ի յոյսն կենդանի» (հմմտ. Ա Պետ. Ա 3)՝ յարգանդէ մօր Աւագանին երկամբք՝ ըստ առաքելոյ. «Զի ի Յիսուս Քրիստոս աւետարանաւ եւ ծնայ զձեզ» (Ա Կոր. Դ 15), եւ թէ՝ «Որդեա՛կք իմ, զորս վերստին երկնեմ, մինչեւ նկարեցի ի ձեզ Քրիստոս» (Գաղ. Դ 19):

Իբրեւ եկն Յիսուս ի տուն իշխանիւն եւ ետես զփողարսն եւ ամբոխ յոյժ, ասէ ցնոսա. «Ի բա՛ց գնացէք (Թ՝ 23),

զի ո՛չ եթէ՛ մեռեալ է աղջիկդ, այլ ցնջէ» (Թ՝ 24):

Այս եպերա՛նք ժողովրդապետին, զի ո՛չ ունէր կատարեալ հաւատս առ Նա, որպէս կինն, վասն այսորիկ կոծողք եւ լալականք մտեալ էին ի տուն նորա: Իսկ ասելն «Ի բա՛ց գնացէք» երկզիմի իմանի. կամ թէ՛ ի բա՛ց թողէք զայդպիսի հեթանոսական անյուսաբար սովորութիւնդ, եւ կամ թէ՛ արտա՛քս ելէք: Է՞ր վասն. զի անփառունակ էր կեանք Նորա յաշխարհի, զի մի՛ ասիցեն՝ առաջի բազմութեանն արարեալ, թէ փառս ի նոցանէ խնդրի-

¹ Զ ծանուցանի

² Զ քէ

ցէ: «Զի ո՛չ եթէ մեռեալ է աղջիկդ»: Նախ՝ բանիւ յարուցանէ ի մեղաց զհոգին եւ ապա արդեամբք՝ ի մահուանէ զմարմինն: Եւ երկրորդ՝ նշանակէ ո՛չ այլ շունչ արտաքոյ ածել ի մարմինն, այլ զի՛ւրն, զի որպէս ննջեալն իւր հոգւովն յառնէ, այսպէս եւ սա: Եւ երրորդ՝ զթեթեւութիւն եւ զդիւրութիւն իրացն ծանուցանէ, զի որպէս ոք զննջեալ զարթուցանէ, այսպէս եւ Ես զմեռեալդ յարուցանեմ: Եւ չորրորդ՝ վասն զի մահ մեղաց է ծնունդ, իսկ նա երկոտասան ամաց գոլով՝ տակաւին անմեղ էր, վասն այսորիկ ո՛չ ասաց, թէ մեռեալ է, այլ՝ «ննջէ»: Եւ հինգերորդ՝ զի ասացին, թէ մեռաւ, եւ Նա ասաց թէ՛ ո՛չ, այլ ննջէ՛, զգորութիւնն միանգամայն եւ զամենատես բնութիւնն ծանոյց. զի կամ զգորութիւնն խոստովանին, յորժամ յառնէ, զի ինքեանք ասացին, թէ մեռաւ. իսկ թէ ժխտեն զմահն, զգիտութիւնն յանձն առցեն, զի նոքա մերձ գոլով ասէին, թէ մեռաւ, իսկ Նա ի հեռի ասէ թէ՛ ո՛չ, այլ ննջէ՛, զի ստուգապէս մեռեալ էր. այլ զի Կեանքն առ ընթեր էր, ննջել ասէ նմա:

Եւ ծաղր առնէին զՆա:

Յիրաւի՛. զի ամենայն, որ զճշմարտութիւնն բարբառի, ի տգիտացն առ վայր մի կատակեալ լինի, որպէս Ղովտ, յորժամ զկիզումն քաղաքին ազդէր, ի փեսայիցն ծաղր լինէր¹, եւ որպէս մեք յորժամ վասն հրեշտակահաւասար կենացն ճառեմք, յանհաւատիցն ըստգտեալ այսպանիմք, քանզի պատրուակ առեալ զնիւթոյն թանձրութիւն եւ անհաւատութեանն վարագուրաւ² կաշկանդեալ՝ ո՛չ հաւատան անտեսիցն՝ ըստ այնմ թէ՛ «Խոտան եմ ուսնք ճշմարտի» (Յոր 2 25), եւ թէ՛ «Այր արդար եղեւ ի կատականս» (հմմտ. Յոյ բայց ի ճշմարտութենէ իրացն յետոյ կշտամբեալ յանդիմաւ, որպէս բարեկամքն Յորայ³: Նաեւ ա՛յլ իմն ընդ միտ ածելով աւետարանիչս՝ գրեաց զայս. որպէս զի ստուգապէս մեռեալ էր աղջիկն, ինքեանք իսկ անհաւատ լինէին վասն յարութեանն, զի յորժամ յարիցէ, ըմբերանեսցին եւ մի՛ բարուրս պատճառանաց ի Նա հպեցուցեն:

Եւ իբրեւ ել ամբոխն ի բաց, եմուտ, կալաւ զձեռանէ Ընդ, եւ յարեաւ աղջիկն (Թ 25):

Թէպէտ զամբոխն արտաքս եհան վասն ասացեալ պատճառին, սակայն զհայր մանկանն եւ զմայր առ ինքեան պահեաց, զի մի՛ ասիցեն՝ այլ ազգ ինչ յարոյց զմանուկն եւ ո՛չ հրամանաւ միայն:

¹ ԾՆՈՐ. ԺԹ 14

² Զ վարագուրիւ

³ Յոր ԽԲ 7-8

Վասն որոյ, ասէ, «կալաւ զձեռանէ նորա», իբրեւ ի քնոյ զարթուցեալ յարոյց եւ ետ ցհայրն եւ ասաց տալ նմա ուտել: Ո՛չ միայն յարոյց, այլեւ առողջացո՛յց միանգամայն. զի մի՛ առաջօք զյարութիւնն կարծիցեն, կերակրոյն տալով՝ հաստատեաց:

Եւ ել համբաւս այս ընդ ամենայն երկիրն ընդ այն (Թ 26):

Հրամայեաց ինքն ոչ ումեք ասել, բայց համբաւ հրաշիցն ո՛չ առնոյր զտեղի, այլ տարածէր՝ ըստ այնմ. «Ո՛չ կարէ քաղաք թագչել, որ ի վերայ լերինն կայցէ» (Մատթ. Ե 14): Բայց ինձ հիանալ գայ ընդ կարգ այլաբանութեան յեղանակիս, քանզի յորժամ եկն Յիսուս ի տուն իշխանին աշխարհիս այսորիկ մարմնով, ետես զյուսահատութիւն որ վասն յարութեան սերմանեալ յաշխարհս, որ մեծագոյն կոծովք զանձինս ցտէին եւ զհերս խզէին՝ վարժեալք ի չարէն, քարոզեաց զյարութիւնն բազմիմաստ եւ յոգնատեսակ բանիւ եւ իրօք՝ ասելով թէ՛ «Որ հաւատայ յիս, թէպէտ եւ մեռանի՝ կեցցէ» (Յովհ. ԺԱ 25): Մահ քուն է համարեալ յԱռաջին գալստեանէն՝ մինչեւ յերկրորդն գալուստ՝ ըստ այնմ. «Ննջեցին եւ ի քուն մտին» (հմմտ. Մատթ. ԻԵ 5):

Իսկ ոմանք անոպայք ոչ լուան վարդապետութեան Աւետարանին, զորոց առաքեալ գրէ. «Զիա՞րդ ասեն ոմանք ի ձէնք, եթէ յարութիւն մեռելոց չիք.... միթէ որ անջեցին ի Քրիստոս՝ կորեա՞ն արդեօք» (Ա Կոր. ԺԵ 12, 18), եւ թէ՛ «Ո՛չ կամիմ վասն անջեցելոցն թէ տրտմեսցիք, որպէս եւ այլքն, որոց ոչ գոյ յոյս» (Ա Թես. Դ 12), որք քամահեալ ծիծաղէին, բայց «յորժամ ել ամբոխն ի բաց», այսինքն՝ լրումն աղամածին² բնութեանս, ըստ թուոյ սահմանի Արարչին մարդկութեանս յանկ ելեալ կատարի, տղայօք եւ երիտասարդօք, արամբք եւ կանամբք, ըստ ամբոխի օրինի, յայնժամ միւսանգամ մտանէ Անդրանիկն յաշխարհ՝ ըստ առաքելոյ. «Ինքնին Տէր ի ձայն հրեշտակապետին ի փող յետին, եւ մեռեալք ի Քրիստոս յարիցեն յառաջագոյն» (հմմտ. Ա Թես. Դ 15): Եւ «ամենեքեան», զորս գերեզմանն կրեալ է, զօրէն աղջկան «լուիցեն ձայնի Որդոյն Աստուծոյ եւ եկեսցեն արտաքս» (Յովհ. Ե 28-29)՝ ներգործութեամբ իբր ձեռօք: Եւ ցնդեալքն ի հող եւ յանկերպութիւն նիւթոյ տարածեալք՝ յարուցեալ կանգնեսցին եւ զարթուցեալ ցնծացեն, ուստի համբաւն ճշմարտի առ ամենայն ոք, մանաւանդ յերկիրն յայն, որ հեզոց է ժառանգութիւն³, որով խառնեալք հողեղէնքս ընդ հրեղէնսն՝ «յամենայն ժամ ընդ Տեառն լինելով» (հմմտ. Ա Թես. Դ 16): Իսկ ցհայրն տալն է զթագաւորութիւնն ի ձեռս Աստուծոյ եւ Հօր⁴, եւ՝ «Ահաւասիկ ես եւ մանկուք իմ, զոր

¹ Զ գալստեանս

² Զ աղամայական

³ Սաղմ. ԼԶ 11, Մատթ. Ե 5

⁴ Ա Կոր. ԺԵ 24

եստ ինձ» (Ես. Ը 18), որոց տայ ուտել ի սեղանն Հօր զնոր գիտութիւնն յետ յարութեանն, որք օրհնեն զՓրկիչն հանդերձ Հարբ եւ Հոգւոյ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Եւ միշդեռ անցանէր ընդ այն Յիսուս, զհետ եղեն Նորա կոյրք երկու, աղաղակէին եւ ասէին. «Ողորմեա՛ց մեզ, Որդի՛ Դաւթի» (Թ 27):

Նշան ընդ նշանս խառնէ, զի հաւատք աճեսցին առ մարդիկ: Բայց թէ ընդէ՞ր զհետ Իւր յապաղէ աղաղակել. առ ի խրատ մեզ՝ ի բաց առնել յանձանց զառ ի բազմաց փառաւորութիւնն, որպէս ինքն: Քանզի մօտ ի տունն իսկ էին, յորում ամբոխն էր, հեռացոյց եւ առանձնացոյց ի տան ուրեք եւ ապա՝ բժշկեաց, եւ այս յայտ ի պատուիրելոյն է թէ՛ «Մի՛ որ գիտասցէ» (Մատթ. Թ 30): Նաեւ այսու զիղձ հաւատոց նոցա բաղձացուցանէ, որով վառեալ կոյր կենօք առանց ձանձրանալոյ զկնի ընթանային՝ ի յանդիմանութիւն հրէիցն, զի սօքա աչօք կափուցելովք ի լսելոյ եւեթ հաւատային, եւ նօքա աչօք բացօք զսքանչելիսն տեսեալ՝ ընդ հակառակս ելանէին: Տես եւ զա՛յն, զի ո՛չ վայրապար մերձեցան, այլեւ մեծաւ ձայնիւ աղաղակէին, եւ ո՛չ զայլ ինչ, այլ զողորմութիւն յՈրդւոյն Դաւթէ պահանջէին. «Ողորմեա՛ց մեզ, Որդի՛ Դաւթի»: Արդ՝ կամ աղերսիւ «Որդի Դաւթի» կոչէին, զի պատուական իսկ համարեալ էր նոցա անունն, որպէս եւ այլ մարգարէքն, յորժամ զթագաւոր զօք պատուել կամէին, յայն անուն կոչէին, եւ կամ զողորմութիւն Դաւթի հօր Նորին որ առ կոյրսն եւ կաղսն՝ յՈրդւոյ Նորին խնդրէին:

Եւ իբրեւ եկն ի տուն, մատեան առ Նա կոյրքն (Թ 28):

Առանց յետս դառնալոյ զայնքան յերկարութիւն ճանա, զի հին մինչ ի տունն երթային եւ նովին պաղատանօք մատեան առաջի:

Եւ ասէ ցնոսա Յիսուս. «Հաւատա՞յք, եթէ կարող եմ առնել ձեզ զայդ»:

Հարցմամբս աղաչանաց մնայ եւ ապա՝ բժշկէ, զի մի՛ կարծիցի, թէ առ պարծանս ընդ առաջ երթայցէ սքանչելեօքն: Նաեւ ա՛յլ ազգ. զի ցուցցէ, թէ արժանի էին բժշկութեան, որպէս եւ առ ընթեր չարչարանացն դարձեալ հրաշագործէր՝ ի կորանս հրէիցն եւ ի հաստատութիւն առաքելոցն: Եւ դարձեալ զի «Որդի Դաւթի» կոչէին, հանէ ի բարձրագոյն ուսումն, եթէ զի՛նչ պարտ է իմանալ զՆմանէ, հաւատա՞յք, ասէ, որպէս յԱստուած եւ ո՛չ թէ հաւատա՞յք, թէ կարող եմ բարեխօսել առ Հայր եւ կամ աղաչել

¹ Զ ընթացան

² Բ թագ. Թ

զԱստուած, այլ թէ Ե՛ս իսկ կարող եմ իբրեւ զԱրարիչ բանալ զաչս ձեր:

Ասեն ցնա. «Այո՛, Տէ՛ր» (Թ 29):

Տես, զի ո՛չ «Որդի Դաւթի» կոչեցին, այլ ի հարցմանէն զօրացեալք՝ ի բարձրագոյնսն վերացան եւ Տէ՛ր զՆա Դաւթի խոստովանեցին:

Յայնժամ մերձեցաւ յաչս նոցա եւ ասէ. «Ըստ հաւատո՛ց ձերոց եղիցի ձեզ»:

Մերձենալովն զինքն գոլ բժիշկ ցուցանէ, իսկ «Ըստ հաւատոց ձերոց եղիցի»՝ կցորդս զնոսա բժշկութեանն առնէ, նաեւ վկայս, թէ ո՛չ պաշտօն ինչ առնելոյ վասն բանքն էին, այլ հաւատոյ խնդրուածք ի սրտէ:

Եւ բացան աչք նոցա:

Ոչ միայն մարմնոյն հրճուիլ ի լոյս զգալեացս, այլեւ մտացն ցնծալ ի լոյս իմանալեացն՝ ըստ այնմ. «Ի դատաստան եկի յաշխարհս յայս, զի որք ոչն տեսանեն՝ տեսցեն, եւ որք տեսանեն՝ կորսացին» (Յովհ. Թ 39):

Եւ սաստեաց նոցա Յիսուս եւ ասէ. «Զգո՛յ՛ք կացէք, մի՛ որ գիտասցէ» (Թ 30):

Զանմեծարգութիւն անձինն պատուէ այսու: Նաեւ զնոսա խրատէ սաստիւն մի՛ պանծալ յանձին արժանաւորութիւն, որով հպարտացեալ՝ գիտակալից լիցի սատանայ, եւ վերստին կործանիք յանհաւատութեանն կուրութիւն, զի որպէս խոնարհութիւն զգուշութեամբ բարձրացուցանէ, այսպէս եւ մեծամտութիւն զբարձրացեալն կործանէ:

Եւ նոքա ելեալ՝ համբաւեցին զՆա ընդ ամենայն երկիրն ընդ այն (Թ 31):

Տես, թէ ո՛րպէս ի սաստէն զգաստացան, քանզի ո՛չ զանձինս, այլ զՆա՛ իսկ աւետարանէին եւ սքանչելեացն հռչակիչք լինէին. եւ զի՞նչ ասէին, քան թէ զայս, թէ Յիսուս Քրիստոս Որդի Դաւթի՝ փրկիչ Իսրայէլի, եկեալ է յաշխարհ: Եւ դարձեալ՝ սոցա ասաց թէ՛ «Մի՛ որ գիտասցէ», իսկ այլուր թէ՛ «Եթէ պատմեա՛ գիտաս Աստուծոյ» (հմմտ. Ղուկ. Թ 60). Էջ՝ ինչ հակառակ, այլ խրատէ, զի մեք զանձինս մի՛ յարգեսցուք, եւ թէ այլք յարգեսցեն, մի՛ յանձն առցուք, ապա թէ ի փառս Աստուծոյ իցեն իրքն, ստիպեալ զամենեսեան ի նո՛յն յորդորեսցուք:

Եւ յեկանելն նոցա արտաքս՝ ահա մատուցին առ Նա այր մի համր դիւահար (Թ 32):

Եւ յելանել դիւիմ՝ խօսեցաւ համբն (Թ՝ 33):

Յայնժամ համբաւ սքանչելեացն տարածեցաւ, եւ¹ յամենայն կողմանց ի բժշկութիւն առ Նա փութային, իսկ Նա ո՛չ միայն զմարմին, այլեւ վարդապետական բանիւ զոգիսն ապաքինէր, որպէս կոյրքն, զի առողջացեալք մարմնով եւ զօրացեալք հոգւով ելին արտաքս, եւ ահա զայլ ոմն մատուցին՝ համբ եւ դիւահար: Ո՛չ եթէ ի բնէ էր ախտն այն, այլ ի դիւին վնասակարութենէ, որպէս զի մի՛ լուիցէ եւ կամ խօսեսցի եւ հաւատասցէ, քանզի կապեալ էր զլեզու նորա, վասն որոյ եւ այլք իսկ մատուցին, քանզի չէր կարող անձամբ աղաչել: Ուստի ո՛չ պահանջեաց հաւատս, այլ վաղվաղակի բժշկեաց, եւ նա սկսաւ խօսել եւ օրհնել զԱստուած եւ զՏուօղն² պարգեւաց, որով յայտնի եղեւ, թէ Նա ինքն³ է արարիչ մարդկան, որ ստեղծեալ ի հողոյ՝ եղ զնա յերկրի խօսուն բանական:

Եւ զարմացան ժողովուրդքն եւ ասեց թէ՝ «Եւ ո՛չ երբէք երեւեցաւ այսպիսի ինչ յԻսրայէլի»:

Պարզամիտքն վասն անյաղթ հրաշիցն ի զարմանս եկին եւ զարժանաւոր գովութիւնն Նմա մատուցին, եւ ի մարդկան հաւասարութենէ զՆա ի բաց տարեալ՝ Աստուած ուրեմն կարծեցին: Յայտ յայնմանէ է, զի ասացին, թէ «ո՛չ երբէք երեւեցաւ այսպիսի ինչ յԻսրայէլի», այսինքն՝ ոչ միայն քան զնոսա, որ յայնժամ էին, այլ իբր հմուտ գովով պատմութեանցն՝ քան զառաջին հրաշսն մեծ համարէին՝ զՄովսիսին եւ զԵղիային, զի ո՛չ միայն բժշկէր, այլեւ զանհնարինսն, որում ակն ոչ ոք ունէր, եւ վաղակի եւ դիւրաւ. վասն այնորիկ հիանային:

Իսկ փարիսեցիքն ասէին թէ՝ «Իշխանաց դիւա՛ց հանէ Դա զդեւս» (Թ՝ 34):

Թէպէտ կարի յոյժ անմտաբար ասացին, սակայն խարդաւանեալ նենգութեամբ զզարմանս ժողովրդեանն յայլ կողմն դարձուցին, առ որս ասելի է, թէ ո՛վ յիմարք, զիա՞րդ հնար է դիւի զդեւս հանել, զի նա ժողովել սովոր է զիւրսն եւ ո՛չ օցտել: Նաեւ ա՛յլ ազգ. զի սա ոչ միայն զդեւս հանէ, այլեւ զբորոտս սրբէ, եւ զմեռեալս յարուցանէ, եւ զծով սանձէ, եւ զմեղս թողու, եւ զարքայութիւնն աւետարանէ, եւ առ Հայր մերձեցուցանէ, զոր ոչ երբէք ախորժեն դեւք առնել, այլ զնորին հակառակն: Զի յԱստուծոյ հանեն եւ ի կուռսն մերձեցուցանեն, եւ ի կենաց մերժեն եւ

¹ Զ > եւ

² Զ գտուօղն

³ Զ > ինքն

առ մահ ածեն, եւ բարի բնաւին ումեք ոչ առնեն, այլ ի չարն յօժարեցուցանեն: Բայց զի նոքա նախանձու լցեալք եւ չարութեամբ բորբոքեալք՝ զհակառակն ասէին եւ ոչ ամաչէին:

Եւ շրջէր Յիսուս ընդ ամենայն քաղաքս եւ ընդ գեօղս, ուսուցանէր ի ժողովուրդս նոցա եւ քարոզէր զաւետարանն արքայութեան, եւ բժշկէր զամենայն ախտս եւ զամենայն հիւանդութիւնս ի ժողովրդեանն (Թ՝ 35):

Տե՛ս աստ զհեղութիւն Տեառն մերոյ, զի ոչ միայն չպատժեաց զանհաւատսն, այլեւ ոչ դոյզն բանիւ սաստեաց՝ առ ի խրատ եւ ի յուսումն մեզ, թէ պարտ է զչարախօսն ո՛չ զանիւք տանջել, այլ երախտեօք պատուել եւ ի բարի առնելոյ ո՛չ դադարել, վասն որոյ ասէ. «Շրջէր ընդ քաղաքս»: Քանզի վասն ամենեցուն փրկութեան եկեալ էր յաշխարհ, յամենայն տեղիս երթայր, ո՛չ ի քաղաքաց վասն բազմապատիկ մեղաց նոցա խորչէր եւ կամ ի փափուկ կենացն պատրեալ լինէր, եւ ո՛չ ի փոքրկութենէ գիւղից՝ վասն մեծամտութեան զինքն ի բաց որոշէր, այլ «ընդ ամենայն ամենայն լիւնէր, զի զբազումս շահէր» (հմտ. Ա կոր. Թ՝ 19, 22): Եւ այն հետիոտս, որպէս ասէ, շրջէր, ո՛չ վասն պատուոյ կամ ազահութեան, որպէս այժմու քաղաքս, այլ ուսուցանելոյ աղաղաւ, զի ի ժողովրդանոցսն մտեալ՝ մեկնէր զՕրէնսն եւ յեղափոխելով ի Նորս շրջէր, յորոյ վերայ յաւելոյր զարքայութիւնն երկնից աւետարանել եւ ի մարմնական փառաց եւ ի ժառանգութեանց երկրաւոր իրաց ուսուցանէր ի բաց հրաժարել: Եւ այսմ կնիք հաստատութեան՝ զսքանչելիսն յաճախէր եւ զբժշկութիւնսն առատացուցանէր, զոր աւետարանիչս ոչ բաւականացաւ առ ի պատմել զքարոզութիւն բանիցն եւ կամ զզանազանութիւն բժշկութեան ախտիցն, այլ միայն թէ՛ «ուսուցանէր զաւետարանն արքայութեան», որով զհոգիս նոցա բուժէր եւ նշանօքն զմարմինս առողջացուցանէր եւ այսպէս տէ՛ր զինքն հոգւոց եւ մարմնոց դու քարոզէր:

Եւ տեսեալ զժողովուրդսն՝ գթացաւ ի նոսա, զի էին աշխատեալք եւ ցրուեալք իբրեւ գոշխարս, որոց ոչ իցէ հովիւ (Թ՝ 36):

Աստ յատուկ գիշխանսն հրէից ամբաստանէ՝ զգլխիւսն եւ զփարիսեցիսն, զի հովիւք էին եւ զգայլոց գործս՝ գործէին, զի ոչ միայն ուղղութիւն չցուցանէին, այլեւ զայլոց եւս յառաջադիմութիւն խանգարէին: Քանզի յորժամ նոքա վասն նշանին զարմանային, սոքա ընդդէմ դարձեալ՝ «Իշխանաց դիւաց հանէ Դա զդեւս» բամբասէին (Մատթ. Թ՝ 34) եւ զկորուստ ժողովրդեանն ոչ ցաւէին, զո-

¹ Զ գեղից

² ՏԶ գործք

րոց եւ Ամովս պախարակէ¹: Վասն որոյ Հովիւն քաջ տեսնալ զհօտս Իւր ոչ այժմ, այլ նախքան զյաւիտեանս աստուածեղէն զօրութեամբն՝ զթացաւ² արարչական կամօք եւ վասն նոցա իսկ մարմին զգեցաւ, որպէս ասէ. «Ո՛չ ուրեք առաքեցալ, եթէ ոչ՝ առ ոչխարս կորուսեալս տանն Իսրայէլի» (Մատթ. ԺԵ 24): «Զի էին,– ասէ,– աշխատեալք եւ ցրուեալք»: Երկակի է իմաստ բանիս. կամ յանուղղայ գնացից Հովուացն վշտացեալ մտօք որպէս Ղովտ՝ զԻւր սուրբ հոգին նոցա անօրէն գնացիւքն տանջէր, եւ այսպէս ի բաց կացեալք ի նոցանէ՝ անտերունջ շրջէին եւ կամ «աշխատեալ» մեղօք իբր բեռամբ իմն ծանու դատեալ լինէին ի մտացն խղճէ եւ «ցրուեալք» յաստուածապաշտութեանն լրմանց, զի թէ արդարութիւն ժողովիչ է առ Աստուած եւ միացուցիչ, ապա ուրեմն մեղքն՝ ցրուիչ եւ որոշիչ՝ ըստ այնմ. «Մե՛ղք ձեր որոշեն ի մէջ Իմ եւ ի մէջ ձեր» (Ես. ԾԹ 2), վասն որոյ ասէ՝ ցրուեալք յայրս եւ ի ծերպս վիմաց՝ տառապէին եւ բաժինք գայլոց եւ աղուեսուց լինէին³: «Իբրեւ զոչխարս, որոց ոչ իցէ Հովիւ»։ ցուցանէ, թէ բնութեամբ անմեղք էին, այլ յառաջնորդաց ոչ վարժեալք զայն կրէին, յորս զթացեալ՝ առաջնորդս կարգէ:

Յայնժամ ասէ ցաշակերտսն Իւր. «Հունձք բազում եմ, եւ մշակք՝ սակաւ (Թ 37):

Արդ աղաչեցէ՛ք զՏէր հնձոց, զի հանցէ մշակս ի հունձս Իւր» (Թ 38):

Որպէս անդ ի ստեղծմանն նախ զթագաւորութեանն ճոխութիւն պատրաստեաց եւ ապա զմարդն թագաւոր ի ներքս կացոյց, այսպէս եւ աստ յերկրորդ արարչութեանս զնոյն տնօրինէ, ու՝ Ես զի ցուցցէ, թէ՛ նա, որ զաշխարհս արար, նոյն ինքն է, որ իրկին նորոգէ, քանզի նախ զգօնացոյց զմարդիկ վարդապ. թեամբ Իւրով եւ սքանչելեօք եւ այժմ զթագաւորեալսն ի Սաղիմ Հովիւս եւ վերակացուս նոցին կարգէ: «Հունձք բազում եմ,– ասէ,– եւ մշակք՝ սակաւ»: Զարքայութեան որդիս ասէ «Հունձս», որպէս եւ այլուր ասաց. «Ամբարձէք գաշս ձեր եւ տեսէք զարտորայս, զի սպիտակացեալ եմ եւ ի հունձս հասեալ» (Յովն. Դ 35), որք բազմապատկեցեալ որայք հաւատովք եւ գործովք՝ յշտեմարանս վերին հաւաքին, իսկ «մշակք»՝ զերկոտասան առաքեալսն, որպէս յայլուժ տեղուղ «փոքրիկ» անուանէր «հօտ»⁴:

¹ Այստեղ հեղինակը հավանաբար շփոթմամբ է տալիս Ամովսի անունը, ում գրքում հոգևոր հովիվներին ուղղված պախարակումներ չկան: Ամովսի փոխարեն պիտի հիշատակվեր Թերևս Եզեկիել մարգարեն (Եզեկ. ԼԴ 1–6) կամ Երեմիան (Երեմ. ԻԳ 1–4):

² Զ գթացեալ

³ Սաղմ. ԿԲ 11

⁴ Ղուկ. ԺԲ 32

Բայց զի՞նչ է այս. ոչխարին հովիւ է պիտոյ եւ ո՛չ հնձող: Ա՛յսպէս իմա. զի հովիւն եւ առաջնորդն օրինակ իմն մշակ է ժողովրդեանն եւ տաժող եւ դարմանող, յորժամ յԱստուծոյ կարգեալ իցէ, եւ մշակ ո՛չ այլ ազգ, այլ հնձող, քանզի պիտոյանայ երբեմն եւ ա՛յսմ, յորժամ զհարութեան գործս հատանէ բանին մանգաղաւ՝ եւ երկեցուցանող սպառնալեօք: Եւ դարձեալ՝ զի ծանր իմն է գործ վերակացութեան, զի մի՛ մեծամտեալ հպարտացին բոլորովին զինքեանս կարծել պատճառ փրկութեան, վասն այսորիկ զայս դնէ, զի զաշակերտսն յօժարեցուցանէ թէ՛ ո՛չ ի սերմանել առաքեմ զձեզ, այլ ի հնձել՝ ըստ այնմ թէ՛. «Այլք վաստակեցիմ, եւ դուք ի վաստակս նոցա մտէք» (Յովն. Դ 38), այսինքն թէ՛ մեծ² ջանն եւ դժուարութիւնն անցեալ իսկ է, յորս արտասուէին սերմանողքն, եւ այժմ հեշտալին կայ առաջի՝ ցնծութեամբ ժողովեալն, ո՛չ զօտարին, այլ զԻմ ինքեան սերմանեալն:

«Արդ աղաչեցէ՛ք զՏէր հնձոցն». կամ՝ աղաչեցին, եւ ոչ գրեցաւ: Բայց ընդէ՛ր ասէ աղաչել զոր ինքն տալոց էր. զի ցուցցէ, եթէ առանց մաղթանաց ո՛չ ոք պարգեւս առնու յԱստուծոյ, զի մի՛ կորուսցէ, քանզի դիւրաւ գտանելին դիւրաւ արհամարհելի է, իսկ աշխատութեամբ ստացեալն եւ պահի՛ եւս, միանգամայն եւ վարձուք պատուի, զի վասն մեր է աղաչելն եւ ո՛չ վասն Նորա, որպէս եւ զսիրելն ասաց: Եւ կամ՝ զի սկիզբն էր իրացն, նախ քան զմաղթելն նոցա ետ, որպէս զի յուշ ածիցէ զՅովհաննու վարդապետութիւնն՝ զհեծանոցին եւ զկալին եւ զցորենին եւ զյարդին³, թէ՛ ի՛նքն է մշակ եւ տէր հնձոցն: «Զի հանցէ մշակս ի հունձս Իւր», այսինքն՝ չափ հնձոցն մշակս բազմացուցէ՝ կա՛մ թուով, կա՛մ զօրութեամբ եւ շնորհօք, եւ զի ինքն է տուող, տացէ՛ զձեռնադրութիւն ըստ յաջորդիդ:

¹ ՏԶ մանկաղ

² Զ ի մեծ

³ Մատթ. Գ 12

⁴ Տ տալ

Եւ կոչեցեալ առ Ինքն զերկոտասանսն աշակերտսն իւր՝ ետ նոցա իշխանութիւն այսոց պղծոց հաճել զնոսա եւ բժշկել զամենայն ցաւս եւ զամենայն հիւանդութիւնս (Ժ 1):

Ծածկաբար զշնորհաբաշխութիւնն «կոչումն» ասէ, յորմէ ամենայն կոչեցեալ կոչի եւ ապրեալ ապրի, քանզի կոչեաց յերկրաւոր պաշտամանց ի սպասաւորութիւն երկնային ուսմանց՝ առ ինքն հաւաքել զազգս եւ զազինս. բայց նախ զնոսա մերձեցոյց առ ինքն եւ ապա նոքօք՝ զամենեւեան: Եւ դու մի՛տ դիր, թէ զիս՝ որդի ի դէպ ժամանակի կոչեաց յառաքելութիւն, զի ո՛չ ի սկզբանն առաքեաց, այլ յորժամ յաճախ շրջեցան ընդ Նմա եւ առ ին զչափ եւ զհանդէս զօրութեան Նորա, զի նախ յաշակերտութիւն կոչեաց եւ այժմ՝ յառաքելութիւն, որոց տայ իշխանութիւն ի վերայ դիւաց եւ ակստից, քանզի թէպէտ «չեւ էր Հոգի, զի Յիսուս չեւ էր փառաւորեալ» (Յովհ. է 39) խաչիւն եւ բարձեալ զանէծս Ադամայ, սակայն մասնաւոր շնորհս ընձեռէ, զի զԻւր իշխանութիւնն ցուցանիցէ, թէ սեփական ունիցի, վասն այնորիկ նոցին պարգեւէ:

Դարձեալ սկիզբն առնէ բաշխման Հոգւոյն շնորհաց, զոր կորոյս Ադամն առաջին, եւ բարձաւ ի մարդկանէ վասն լինելոյ նոցա մարմին¹, այժմ վերստին ընծայէ, բայց ըստ կարգի եւ յարմարութեան եւ ընդունողացն պատեհութեան, զի որպէս նախ բնական շնորհօք իբր զտղայ պճնեալ զարդարեաց զբնութիւնս Ամայ եւ ապա յառաջանալով ի սոյն՝ զօրէն երկտասարդի գրաւականաւն աճեցոյց, իսկ յայր կատարեալ ժամանեալ՝ Աւետարանաւն պայծառացոյց, այսպէս եւ աստ. նախ քան զխաչն իշխանութիւն ի վերայ այսոց, իսկ յետ խաչին փչմամբ երաց զմիտս իմանալ զԳիրս², իսկ յաւուր Պենտէկոստէին կատարեալ էութեամբ Հոգւոյն իջմամբ, որպէս Եկեղեցի լրմամբ Նորոյ կտակի աւետարանին փայլմամբ: Դարձեալ՝ զի ի քահանայութիւն կոչէ զնոսա, նախ զգալութեանն տայ աստիճան՝ իշխանութիւն ունել ի վերայ այսոց եւ բառնալոյ ցաւոց, իսկ յետ յարութեանն ձեռնադրէ ի սարկաւազութիւն եւ ի Պենտէկոստէին ի պատրիարքութիւն³, յորմէ վարժեալ Եկեղեցի՝ այսպէս տնօրինէ զսպասաւորս իւր ըստ կարգի տալ զշնորհաբաշխութիւնն:

¹ ԾՆՈՂ. 23

² Ղուկ. ԻԴ 45

³ ՏՁ պատրիարքութիւն

Բայց քննելի է, թէ ընդէ՞ր երկոտասանս միայն կոչեաց զլիսաւորս յառաքելութիւն եւ ո՛չ աւելի կամ նուազ: Արդ՝ բազում ունի խորհուրդ թիւ երկոտասանիդ, այլ մեզ չափաւորն է սիրելի, զոր սակաւութեամբ ծանուցուք. նախ՝ ըստ օրինակին, եւ երկրորդ՝ ըստ զօրութեան թուոյն, եւ երրորդ՝ ըստ խորհրդոյն: Ըստ օրինակին՝ զի տարի երկոտասան ամսօք առնու զկատարումն, եւ արեգակն նոյնչափ կենդանատեսակօք վարի, եւ երկոտասան ժամ է աւուր եւ գիշերոյ ի հասարակածիւր զուգօրէին, եւ զուգաթիւ մասամբ բաժանեալ է երկիր, եւ կազմուած անդամոց մարմնոյս բնութեան: Եւ երկոտասանք էին որդիքն Յակոբայ¹, որք ի նոյնքան ցեղս որոչեցան, եւ աղբիւրքն յելիմ եւ վտակքն ի վիմէն բղխեալ հաւասարաթիւ², եւ նոյնքան քարիւ շինեաց Մոսէս սեղան³ եւ յեզր Յորդանանու կանգնեաց Յեսու արձան⁴ եւ յայսչափ վիճակս բաժանեաց զերկիրն պարգեւական⁵: Եւ երկոտասան իշխան զխորանն նաւակատեօք պատուեցին⁶, եւ երկոտասանք էին ակունք ի վերայ վակասին⁷, եւ նոյնքան թիւ արանց, որ զերկիրն լրտեսեցին⁸: Եւ թեւք սերորէիցն⁹ երկոտասան ի տեսութիւն մարգարէին¹⁰, եւ նոյնքան դասք հրեշտակաց, որպէս ոմանք ասացին ըստ Տեառն ձայնին¹¹: Եւ տաճարին դրունք այսչափ էին, զոր ետես Եզեկիէլ, եւ Յովհանն ի յայտնութիւն Բանին¹², եւ երկոտասան էին մարգարէքն: Եւ նոյնքան թուով Սողոմոն զեզինսն կարգեաց, յորոյ վերայ էր ծովն պղնձի¹³, եւ երկոտասանամեայ թագաւորեալ իմաստնացաւ¹⁴ եւ Դանիէլ մարգարէացաւ¹⁵, եւ երկոտասանամեայ Յիսուս ի Տաճարին ընդ վարդապետսն խօսէր¹⁶: Ահա ըստ այսչափ օրինակի երկոտասան կոչեցան առաքեալքն ի Տեառնէ, զոր թէ ոք կամեսցի, դիւրին է համեմատել եւ զօրինակաւ եղեալսն առ սոսա ստուգել:

¹ ԾՆՈՂ. Լե 22, ԽԹ 28

² Ելք ԺԵ 27, Թիւք ԼԳ 9

³ Ելք ԻԴ 4

⁴ Յեսու Դ 3-20

⁵ Յեսու ԺԸ 10-ԻԱ 42

⁶ Թիւք Ա 44

⁷ Ելք ԻԸ 21

⁸ Բ Օր. Ա 23

⁹ ՏՁ սերորէիցն (այսպէս է և այլուր. սերորէ] սերորէ):

¹⁰ Ես. 22

¹¹ Գուգե Մատթ. ԻԶ 53

¹² Եզեկ. ԽԸ 31, Յայտ. ԻԱ 21

¹³ Գ Թագ. է 25

¹⁴ Գ Թագ. Բ 12

¹⁵ Օրինակն աստվածաշնչային չէ:

¹⁶ Ղուկ. Բ 42-47

Եւ դարձեալ՝ տեսցուք զգորութիւն թուոյն. զի թիւդ այդ հինգանկիւնի է, եւ գոյանայ յերկից, մէկ, հինգ, երկոտասան, որ նշանակէ գերկոտասան առաքեալսն¹, որ զհնգեկի զգալութեամբ գոյաւորեալքս յերիս Անձնաւորութեանն եւ ի Մի Աստուածութեանն պաշտօն վերածեցին: Նաեւ զի երկոտասան թիւդ, ըստ թուական արուեստին, ի գերակատար թուոցն է, որոյ մասունքն բաղադրեալ ծնանին զվեշտասանն, քանզի մասունք սորա՝ վեց եւ չորս եւ երեք եւ երկու եւ մէկ, լինին տասն եւ վեց, որ օրինակ գոյ գերազանցութեան սրբոց առաքելոցն, որք ի հոգեղէն բնութենէս գոլով՝ գերակատար առաքինութեամբ քան զհրեղէնսն գերազանցեցին: Նոքա եւ քարինք սուրբք գոլով հաստատեալ ի վերայ վիմի, յորոց խորհուրդ դնեմք երկոտասան վէմս ի հիմունս եկեղեցւոյ: Ասասցուք եւ զխորհուրդն, քանզի տասն էին հին պատուիրանքն, իսկ երկու նոր կտակարանքս՝ հաւատ եւ գործ, որոց սպասաւորք եւ քարոզք եղեն առաքեալքն: Եւ դարձեալ՝ զի երկոտասան՝ ութն է եւ չորս. ութն՝ ութն դարուն խորհուրդ, յորում յութեորդի աւուր եւ Տէրն յարեալ, իսկ չորսն՝ չորս կողմն տիեզերաց, որոց քարոզեցին զյաւիտենական կեանսն ընդունել:

Եւ առաքելոցն երկոտասանից՝ էին անուանք² այսոքիկ (Ժ 2):

Զի թէպէտ ամենայն իր առանց անուան մերձ է յանգոյութիւն եւ անուամբ առնու զկատարումն, սակայն անուն երկրորդ է ստորադրութեան իրի, վասն այսորիկ նախ կոչմամբն ծնաւ զնոսա շնորհօք եւ այժմ զանուանս նոցա յորջորջէ: Եւ դարձեալ՝ զի անուն ո՛չ բնութեամբ է, այլ շարադրութեամբ, սակայն հոտ սահման է բնութեան, վասն որոյ ասէ թէ՝ «Առաքելոցն անուանքն այսոքիկ էին»³, այսինքն՝ էութեանց նոցին նշանակիչ եւ գործոց նոցին բացայայտիչ՝ ըստ այնմ. «Զիմէ եւ անուանեաց Ադամ՝ այն անուն է նորա» (ԾՆՈՐ. Բ 19). քանզի յարմար բախեցաւ. այսպէս եւ սոցայս, քանզի մարգարէաբար եղաւ, քանզի յերկից է կոչումն անուան՝ յիրէն եւ ի ձայնէն եւ ի գործոյն:

Առաջիկան՝ Սիմոն⁴ անուանեալն Պետրոս, եւ Անդրէաս եղբայր նորա:

Թէպէտ ամենեքեան զլիսաւորք էին, սակայն զՊետրոս նոցին՝ զլուի կարգէ, եւ ո՛չ միայն նոցա, այլեւ գառանց եւ ոչխարաց եւ խոյոց հովիւ ընտրէ: Բայց քանզի է առաջին, որ դասիւ է, եւ է՝ որ գորութեամբ, իսկ սա երկրորդն պատարուն գոլով՝ դասիւ յա-

դագս ծերագոյն հասակին, եւ գորութեամբ՝ վասն ջերմեռանդ սիրոյն եւ խիզախ հաւատոյն, վասն որոյ յարգելով զառաքինութեան կոչումն տայ, քանզի նախ «Սիմոն» ի ծնողաց, որ լսի «Հնազանդ» կամ «տրտում լուր», եւ «Պետրոս»՝ ի շնորհաց, որ թարգմանի «վէմ» կամ «ճանաչող», կամ «ծանուցեալ», կամ «արձակող», կամ «ոտք բռնեցեալ»: Իսկ Անդրէաս, որ լսի «պատասխանող կերակրոյ» կամ «գեղեցիկ պատկեր», կամ «գեղեցկութիւն», կամ «յազգէ սիրեցեալ», բաւական համարի յազգականութենէն յորջորջել եւ ասել «եղբայր նորա», այսինքն՝ հանգէտ առաքինութեանն Պետրոսի եւ ծննդեանն եւ քարոզութեանն եւ մահուանն եւ՝ կցորդեալ խաչիւ: Քանզի սոքա ամուրք գոլով հաւատոյ եւ իշխանք ազգաց, յազգէ նեփթաղիմայ, որք բարձեալ զլուծ չարչարանաց խաչին եւ քարոզութեան Աւետարանին՝ եւ ձգեցին արօրով Բանին զսերմն հաւատոյ ի սիրտս դաշտաց բանական ազգաց մարդկային:

Պետրոս նախ հաստատեաց զառաջին խորանն յԱնտիոք եւ կոչեաց զհաւատացեալսն քրիստոնեայս, եւ շրջեալ քարոզեաց ի Գալիլեա, ի Պոնտոս եւ յամենայն Կապադովկիա, յետոյ յԻտալիա եւ ապա ի Հռոմ, եւ անդ եղեւ զամս քսան եւ հինգ եւ գրեաց գերկու թուղթն կաթուղիկէից, եւ ի Ներոնէ խաչեալ զլիսիվայր յառաջ քան զերիս կաղանդացն յուլիս ամսոյ՝ եւ թաղի ի նմին՝ քաղաքի: Իսկ Անդրէաս՝ ի Բեթսայիդա՝ քաղաքէ, նախ աշակերտեալ Յովհաննու եւ ապա կոչեցեալ ի Տեառնէ՝ զնաց զհետ Նորա, եւ յետ յարութեանն Քրիստոսի զնաց ի քարոզութիւն եւ քարոզեաց շնագլխաց՝ աղբին եւ մարդակերացն⁴, եւ ապա ի Նիկիա եւ ի Նիկիոմիդեա: Եւ ապա զնաց ի սաբաստացւոց քաղաքն մեծ, ուր բնակ ափսարացւոց եւ Փարիս գետ, ուր եւ ներքսագոյն եթէովպացիք բնակէին, եւ յետոյ խաչեցաւ ի պարտէզս աքայեցւոց՝ յԵգիպտէ դատաւորէ յերեսուն նոյեմբեր ամսոյ, եւ անդ եղաւ մարմին նորա:

Յակոբոս Զեբեդեայ եւ Յովհաննէս եղբայր նորա (Ժ 3):

Զսոսա հարբն նշանակէ, ինձ թուի՝ բարեբարոյ գոլով հօրն. յայտ յայնմանէ է, զի յորժամ թողին զնաւն եւ զհայրն, ոչինչ զհարեցաւ: Նա՛ զի եւ գոյր ա՛յլ Յակոբոս, վասն այսորիկ զսա Զեբեդեաւ ծանուցանէ, որ է «կրթող»: Բայց ո՛չ ըստ պատուի

¹ ՏՁ առաքեալքն

² Ձ ~ անուանք երկոտասանից էին

³ Տ եմ

⁴ ՏՁ Սիմոն (այսպէս՝ ամենուր):

¹ Ձ նոյն

² ՏՁ Բեդսայիդա (այսպէս՝ ամենուր):

³ Տ շանագլխաց

⁴ Ձ ~ եւ մարդակերացն ազգին

դնէ, զի Յովհաննէս ոչ միայն քան զայլսն, այլեւ քան զեղբայրն մեծ իցէ. յայտ ի համարձակութենէն էր, զի զլանջօքն Տեառն անկանէր եւ «Տէր, ո՞վ իցէ» հարցանէր (Յովհ. ԺԳ. 25): Սակայն աստ վասն հնազանդութեանն յետոյ դասէ, քանզի «Յովհաննէս»-ը «հնազանդութիւն» թարգմանի կամ «Տեառն շնորհք», կամ «որով է շնորհք», զորոց զստոյգ պատիւն փոփոխմամբ անուանցն Մարկոս ասէ թէ՝ «Եղ նոցա անուանս Բաներեզէս, որ է Որդիք որոտման» (Մարկ. Գ. 17), յազգէ Զաբուղոնի: Եւ Յակոբոս չոգաւ քարոզել ի Սպանիա եւ դարձաւ յերուսաղէմ, եւ սպանաւ ի Հերովդէէ ի Կեսարիա պաղեստինացոց՝ յուլիս ամսոյ ի քսան եւ չորս, եւ մարմինն նորա արկաւ ի ծով, եւ եհան զնա ի վիճակն իւր: Իսկ Յովհաննէս սիրելի աշակերտն Տեառն, որ գրեաց զԱւետարանն եւ զաստուածական տեսիլն, եւ գերիս թուղթսն կաթողիկեայց¹, յետ ննջման Կուսին զնաց յԵփեսոս եւ կործանեաց զկուռսն Արտեմիդեայ: Եւ Դոմեստիանոս կայսրն աքսորեաց զնա ի Պատմոս կղզին, եւ անդ քարոզեալ դարձոյց զամենեւեան: Եւ հրամանաւ Ներուսայ դարձաւ յԵփեսոս եւ զբազումս դարձոյց: Եւ լեալ ամաց հարիւր եւ տասն եւ եօթն՝ ննջեաց անդ յաւուր կիւրակէի² եւ յետ երից աւուրց փոխեցաւ ի տեղի հրաշից՝ ըստ Տեառն թէ՝ «Ես կամիմ, թէ կացցէ դա, մինչեւ Ես գամ» (Յովհ. ԻԱ. 23):

Փիլիպպոս եւ Բարթողոմէոս³:

Զսոցա տեղին եւ կամ զազգն ոչ ցուցանէ, զի կամ ո՛չ ունէին ազգականք եւ կամ եկք էին օտարականք, այլ «Փիլիպպոս» թարգմանի «բերան ջահից» կամ «բերան ձեռաց», կամ «բերան հմայութեան», յազգէ Ասերայ ի Բեթսայիդա քաղաքէ Ասիայ եւ Պետրոսի⁴: Քարոզեաց զԱւետարանն ի Փոնտիկա եւ նա աւելութեամբ վերափոխեալ յերապոլիս⁵ ի մայիս ամսոյ ի⁶ մէկ՝ եւ դնի անդ մարմինն նորա: Իսկ Բարթողոմէոս, որ թարգմանի «զարմ ստոյգ Աստուծոյ» կամ «որդի կախողի զՉուր», կամ «որդի կախեալ զիս», ի ցեղէն Իսաքարայ՝ յԱգաւիր գեղջէ, քարոզեաց զԱւետարանն Մատթէոսի՝ հնդկաց եւ պարթեւաց, եւ եկեալ ի Հայս՝ խաչեցաւ ի Սանատրուկ արքայէ, եւ հանաւ մորթ նորա, եւ թաղեցաւ յԱւրբանոս քաղաք, յօգոստոս ամսոյ ի քսան եւ չորս:

¹ Զ կաթուղիկեայց

² Զ կիրակէի

³ Տ Բարթողոմէոս Զ Բարթողոմէոս (այսպէս է և այլուր. բոլոր ձևերը դարձրել ենք Բարթողոմէոս):

⁴ Յովհ. Ա 44

⁵ Երապոլիս

⁶ Զ > ի

Թովմաս եւ Մատթէոս մաքսաւոր:

Ղուկաս ո՛չ այսպէս, այլ նախակարգէ զՄատթէոս քան զԹովմաս¹ ոչ միայն վասն հասակին, այլեւ վասն Աւետարանին գրութեան. բայց աստ զինքն յետոյ դնէ եւ վասն խոնարհութեան «մաքսաւոր» անուանէ՝ առ ի խրատ մեզ, զի յորժամ ի պատիւ կոչիցիմք, զչափ անձանց մերոց գիտասցուք եւ զառաջին վարսն մի՛ մոռասցուք: Թոմաս, որ ասի Երկուորեակ² կամ «անհաս խորութիւն», ի ցեղէն Յուդայ, քարոզեաց պարթեւաց եւ մարաց եւ պարսից եւ հնդկաց, եւ կատարի ի Բալամիդէս քաղաքի ի Մշդեհէ արքայէ՝ աշտէիլ խոցեալ ի դեկտեմբեր ամսոյ ի քսան եւ մէկ, եւ բերաւ նշխար ի Հայս: Իսկ Մատթէոս աւետարանիչ, որ ասի «երգ կենաց» կամ «պարգեւ խրատու», յազգէն Իսաքարայ՝ ի Նազարեթ, երբայցի լեզուաւ գրեաց զԱւետարանն Երուսաղէմի Եկեղեցւոյն, եւ քարոզեաց զՔրիստոս ի բազում գաւառս, եւ հասեալ ի Զմիւռին³ քաղաք մարդակերաց՝ դարձոյց զթագաւորն, եւ կատարեցաւ հրով ի սեպտեմբեր ամսոյ ի քսան:

Յակոբոս Ալփեայ եւ Ղեթոս, որ անուանեցաւ Թադէոս:

ԶՅակոբոս զայս ոմանք մաքսաւորս ասեն կոչեալ ի Տեառնէ որպէս զՄատթէոս, զոր ի կարգի կոչմանն Մարկոս եւ Ղուկաս Ղեւի Ալփեայ գրեն⁴, զի կամ երկանուն էր, կամ անուն նորա Ղեւի⁵ Ալփեայ որդի, եւ կամ նախ Ղեւի⁶ եւ յետոյ Յակոբոս կոչեցաւ, եւ կամ յազգէ Ղեւեայ էր: Բայց մեք ստուգեցաք ի բազմաց զսա որդի գոլ Ալփէոսի, եղբայր Յուդայ Թադէոսի եւ Սիմոնի եւ Ովսէի, զոր ոմանք «Յակոբ փոքրիկ» ասեն, եւ է սա «եղբայր Տեառն» կոչեցեալ յառաքելոցն, զոր ոմանք որդիք ասեն զսոսա Յովսեփայ, որ Աստուածահայրն⁷ անուանեցաւ: Բայց յոյժ ստեն, զի ո՛չ գտանեմք ի գիրս որդիս Յովսեփայ կոչել, թէպէտ եղբարս⁸ Տեառն ասեն վասն ընտանութեանն⁹: Քանզի Յովսէփի կուսան գոլով՝ Կուսին խօսնայր անուանեցաւ, եւ թէ ոք զբանն Եսայեայ ի մէջ բերցէ թէ՝ «Տաք զսա առն, որ գիտիցէ դպրութիւն» (հմտ. Ես. ԻԹ. 11), զայս ասասցուք, թէ ո՛չ ի չէզոքացն էր Յովսէփի, այլ ի կատարեալ արանց: Եւ սա առաջին եպիսկոպոս կարգեցաւ յերուսաղէմ¹⁰ յա-

¹ Տ Թովմաս (այսպէս է և այլուր):

² Երկուորեակ

³ Զ Զմիւռին

⁴ Մարկ. Բ 14, Գ 18, Ղուկ. Ե 27, Զ 15

⁵ Զ Լեւի

⁶ Զ Լեւի

⁷ Զ աստուածահայր

⁸ Տ եղբայր

⁹ Մատթ. ԺԲ 46, ԺԳ 55, Գործք Ա 14

¹⁰ Զ Երուսաղէմ աշխարհ

առաքելոցն, զոր ոմանք ի թիւ երկոտասանիցն զսա ոչ դասեն՝ ոչ գիտելով, թէ երեքին եղբարքն Տեառն յերկոտասանսն կարգեցան, որ եւ աստ գրեաց առ Հեթանոսաց եկեղեցիս «ի բաց կալ ի զոհելոյ եւ ի պոռնկութեան եւ ի հեղձուցելոյ եւ յարեանէ» (հմմտ. Գործք ԺԵ 29), զորս այժմ Մատթէոս ըստ կարգի թուէ: Եւ կացեալ եպիսկոպոս յԵրուսաղէմ պարկեշտ կրօնիւք ըստ օրինի նազորացւոցն¹, որ եւ «արդար» անուանեցաւ եւ գրեաց զթուղթն կաթուղիկէից, զոր հանեալ հրէայքն ի թեւս տաճարին եւ ասեն. «Ո՞ր է դուռն Յիսուսի», եւ նա ասէ բարձր ձայնիւ. «Զի՞ հարցանէք վասն Յիսուսի, նա նստեալ է ընդ աջմէ Հօր եւ դալոց է դատել զաշխարհ»: Եւ բազումք հաւատացին, եւ դպիրքն ընկեցին զնա յաշտարակէ Տաճարին եւ սկսան քարկոծել, եւ մի ոմն թափչաւ եհար զգլուխն, եւ կատարեցաւ ի հոկտեմբեր ամսոյ ի քսան երեք:

Իսկ Ղեբէոս², որ անուանեցաւ թաղէոս, եղբայր է սա Յակոբայ Ալփեայ, զոր Ղուկաս Յուդա Յակոբեան անուանէ յերկոսին շարադրութիւնսն իւր³, եւ սա եւ Մարկոս [զ] Ղեբէոս թաղէոս անուանեն⁴, զի ըստ բազում արդեանցն էառ եւ զձայն կոչմանցն: Եւ կոչի Յուդա, որ է «խոստովանութիւն հաւատոյ» եւ «փառաց երկնաւորին տարփացեալ», եւ թաղէոս, որ է «ընկալ զիշխան» կամ «շնորհաց առատութիւն», կամ ըստ լատին բառին՝ «թա»՝ մեծ, եւ «դէոս»՝ Աստուած, այսինքն՝ մեծ Աստուծոյն որդեգրեալ: Իսկ Ղեբէոս ասի «սիրտ» եւ «հոգի», որ է պահօղ սրտի՝ Հոգւոյն շնորհօք, կամ Ղեբէոս՝ «խեղեփի մատն» ընդ Յակոբայ, որ նախ Յուդա ի ծնողաց եւ յետոյ թաղէոս, զի մի՛ խառնակիցի ընդ անիւնիւն: Կոչեցաւ եւ «եղբայր Տեառն» եւ գրեաց զթուղթն զիկէից⁵ որ յիւր անուն, եւ քարոզեաց ի Միջագետս եւ ի Հւս եւ բժշկեաց զԱբգար թագաւոր հայոց եւ ասորւոց, եւ լուսաւորեաց զլեւոն Կորդուաց⁶ բազում հրաշիւք, եւ եկեալ առ Սանատրուկ արքայ հայոց՝ զդուստր թագաւորին զսուրբն Սանդուխտ հարսնացոյց Քրիստոսի, եւ ի նմանէ կատարեցաւ յԱրտաղ գաւառի, ի Շաւարշան քաղաքի, ի հոկտեմբեր ամսոյ ի քսան երեք: Եւ եղաւ ի նմին տեղւոջ, ուր կատարեցաւ, ի վիմամիջի միոջ հրաշիւք, եւ յետոյ յայտնեցաւ Կիրակոսի միոյ ճգնաւորի, եւ շինեցաւ եկեղեցի յանուն նորա եւ կոչի այժմ «Թաղէոս առաքեալ»:

¹ ՏՁ Նազորացւոցն

² Ձ Լեբէոս (այսպէս ամենուր):

³ Ղուկ. Զ 16, Գործք Ա 13

⁴ Մատթ. Ժ 3, Մարկ. Գ 18

⁵ Ձ կաթուղիկէից

⁶ Ձ Կորդուաց

Իսկ եւն ոմանք, որ ասեն, թէ Յուդա Յակոբեանն յՈրմի կատարեցաւ. գիտացէ այնպիսին, զի այն, որ Յուդայ Յակոբեանն¹ ասի, յոյժ սուտ է. այլ կամ եկեղեցի յանուն նորա շինեալ անդ, եւ կամ Յուդա միայն աշակերտ Բարթողոմէոսի առաքելոյ յեթանասնիցն, որպէս ունի պատմութիւնն, եւ գտանես յանուանս եթանասնիցն: Նա՛ կատարեցաւ անդ, յորում սխալեալ ոմանք ի հոմանունութիւն անուանն՝ զՅուդայն «Յուդա Յակոբեան»² կոչեցին, քանզի ճշմարտապէս այսպէս է, որպէս գրեցաւ. է սա եղբայր Տեառն եւ եղեալ զլիաւոր եթանասնիցն:

Սիմովն Կանանացի եւ Յուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զՆա (Ժ 4):

Եղբայր է սա Թաղէի եւ Յակոբայ ընտանեացն Տեառն, զոր «Նախանձայոյզ» անուանէ Ղուկաս յերկակի շարադրութիւնս իւր, որ մեկնի «տրտում լուր» կամ «եղեալ», կամ «հնազանդութիւն»: Եւ յիրաւի՛, զի նախ ընդ լուրն Տեառն տրտմէր, իսկ յետոյ եղեալ հիմն Եկեղեցւոյ՝ հնազանդեցաւ Տեառն, զորմէ ոմանք ասեն, թէ վրէժխնդիր էր Տեառն, եւ այլք թէ՛ նախանձ ընդդէմ, քանզի «Կանա» նախանձ լսի, թէպէտ ոմանք գտեղին կոչեն: Եւ ի սորա հարսանիսն չոգաւ Տէրն ի Կանա գալիլեացւոց եւ զՋուրն գինի արար, որով կորցեաց զսա յաշակերտութիւն, վասն որոյ «Կանանացի» ասէ զսա, քանզի զոմանս ի հարց³ եւ զոմանս ի բնակութենէն անուանէ, որով զյատկութիւն նոցին ցուցանէ: Այլք ասեն, թէ Սիմոնս այս Եփրեմեան էր, եւ ոչ փոխեաց զանուն նորա Տէրն վասն Պետրոսի, իսկ այլք ոմանք զՆաթանայէլ ասեն զսա՝ որ առ թղենեաւն Տէրն տեսեալ⁴, ի մանկակոտոր սրոյն գերծեալ, որ եւ դաւանեաց զՏէրն Աստուածորդի եւ Թագաւոր Իսրայէլի, եւ գովեցաւ ի Տեառնէ «արդարեւ իսրայէլացի» (Յովհ. Ա. 47): Բայց ինձ նախասացեալն յարմարագոյն թուի, իսկ եւ զՅուդա մատնիւն ի քաղաքէն ծանուցանէ, զի ի Յուդայէ Յակոբեան⁵ գատուցանէ: Բայց դու տես եւ զհեղութիւն աւետարանչիս, զի ո՛չ ասաց «Ժանդն եւ ամենաժանդ թշուառականն, որ արժանացաւ ի կարգ սրբազան գնդին մտանել, եւ Վարդապետին եւ Կոչողին դաւաճանիչ եղեւ», այլ միայն թէ՛ «Յուդա Իսկարիովտացի, որ եւ մատնեացն զՆա»:

¹ Ձ Յակոբայն

² Ձ Յակովբայն

³ Ձ հարց ցուցանէ

⁴ Յովհ. Ա 45-50

⁵ Ձ Յակոբայն

Զնոսա երկոտասանեսիս առաքեաց Յիսուս, պատուիրեաց նոցա եւ ասէ (Ժ 5):

Ճոխացուցանէ աւետարանիչս, թէ զնոսա, զորս կոչեաց եւ մեծարեաց իշխանութեանն շնորհօք, զի թէպէտ ոմանք աղքատք էին եւ ձկնորսք, սակայն յետ կոչմանն փարթամացոյց եւ արդարացոյց՝ ըստ առաքելոյ թէ՝ «Զորս կոչեաց, զնոսին եւ արդարացոյց, եւ զորս արդարացոյց, զնոսին եւ փառաւոր արար» (Հոմ. Ը 30). զնոսա առաքեաց յի՞նչ պէտս. զի քարոզեսցեն առանց վարձու եւ փրկեսցեն զմարդիկ ի մեղաց, որպէս ինքն Յիսուս Փրկիչ։ Եւ դարձեալ՝ զի ուսուցեն բանիւ եւ հաստատեսցեն զայն նշանօք, եւ չարչարեսցին իբրեւ զՆա եւ պատկեր լիցին աստուածութեան փառաց Նորա։ Եւ պատուիրեաց եւ ասէ, իբր բարեկամաց եւ սիրելեաց, զարժանաւոր պատուիրանս՝ ըստ այնմ թէ՝ «Դուք բարեկամք իմ էք...», զի զոր լուայ ի Հօրէ՝ ծանուցի ձեզ» (Յովհ. ԺԵ 14-15), քանզի յետ հասարակաց պատուիրանացն՝ այժմ բարձրագոյն պատուէր վարդապետացն դնէ եւ ի նոցայնոցն բնաւին առ սոսա ոչ յիշատակէ, զի զայն անթերի ունէին, այլ ա՛յլ իմն մեծագոյն, եւ է այսպիսի։

Ի ճանապարհս հեթանոսաց մի՛ երթայցէք եւ ի քաղաք սամարացոց մի՛ մտանցիցէք (Ժ 5):

Այլ երթայք առաւել առ ոչխարսն կորուսեալս տանն Իսրայէլի (Ժ 6):

Նախ անյիշաչարութիւն ուսուցանէ աշակերտացն, զի թէպէտ, ասէ, թշնամանեցին զԻս եւ «դիւահար» կոչեցին, սակայն այնքան ազատ եմ ի նախանձուէ, զի զերեսս ի նոցանէ ո՛չ դարձուցանեմ եւ ոչ յայլոց արգելում միայն, այլեւ ընդ ճանապարհս որ ընդ նոսա տանիցի, ո՛չ հրամայեմ ընթանալ ընդ այն։ Եւ ե՛ւ որ խնու զբերանս հրէիցն, զի մի՛ ասիցեն թէ՝ «Առ անթլփաւ...» չփառն եւ ընդ հակառակս Օրինաց մերոց՝ առ սամարացիսն ընթացան, վասն այսորիկ ոչ հաւատացաք», եւ իրաւունս համարիցին զփախչելն, յաղագս որոյ թողու զգիւրընկալսն եւ առ դժուարընկալսն առաքէ, զի զխնամս Իւր որ առ նոսա՝ յայտ առնիցէ։ Եւ «ոչխարս կորուսեալս» ասէ, զի զմիտս նոցա յանկուցանէ եւ ներելոյ եւ թողութեան պատճառս կազմէ, որպէս զի մի՛ յուսահատեալ ի բաց անկանիցին, այլ դարձցին եւ բժշկեսցին։ Իսկ եթէ ոչ դառնայցեն, ինքեանք կորստեան անձանց պատճառ լինիցին, որպէս յորժամ ասէին. «Ձեզ բանս այս փրկութիւն առաքեցաւ. որովհետեւ ոչ ընդունիք՝ դատնամք ի հեթանոսս» (հմտ. Գործք ԺԳ 26, 46)։ Եւ երրորդ՝ զառաքեալսն զգաստացուցանէ, թէ զկորուսեալսն բազում գուռն դնելով՝ ջանից պարտ է ստանալ, մինչ զի հնարիւք եւ տաժանական կրիւք զնոսա գտանելով ի ճշմարտութեան փարախն հաւաքիցէք։

¹ Ձ > դնելով

Իսկ առ ի միտս՝ ի վարս հեթանոսական սովորութեանցն մի՛ կոխիցէք եւ ի թակարդս՝ չարին մի՛ որս եղեալ ըմբռնիցիք, քանզի «սամարիա»-յն որս լսի. այլ առաւել զգօն եւ հանդարտ կենօք, մաքուր եւ ողջակիզելի ոչխար գոլով, աստուածատե՛ս լիւրիք, եւ զի յայսմանէ վրիպեալս՝ գտանիջիք եւ ի թիւ եւ ի կարգ զպակասեալն եւ զթիւրեալն արձանացուցիք։

Եւ իբրեւ երթայցէք, քարոզեցէք եւ ասացէք, թէ մերձեալ է արքայութիւն երկնից (Ժ 7):

Տեսանե՞ս զառաքելութեանն պատիւ, թէ ո՛րքան փարթամացան քան զառաջինսն, զի ոչինչ երեւելի կամ մարմնաւոր քարոզել հրամայէ, որպէս Մոսէս եւ այլ մարգարէքն, որք երկրի ժառանգութիւն եւ անցաւոր կենաց բարութիւն խոստանային, այլ նոր իմն եւ չքնաղ զերկնից՝ բարութիւնսն եւ որ ինչ անդ երանութիւնքն են՝ աւետարանէին։ Եւ դարձեալ՝ «արքայութիւն» զինքն անուանէ, որոց ասէ թէ՝ «ասացէ՛ք»։ մի՛ անհնարս թուի ձեզ եւ կամ ի վարանս տարակուսի մատնիցիք յաղագս դժուարութեան երկնից գալստեանն, այլ աւանիկ Արքայն երկնից մերձ է առ ձեզ մարմնաւոր գալստեամբ, ուստի հաւատով ի Նա յարակցեալ՝ յերկինս ճեմիք, թէպէտ մարմնով ի վերայ երկրի տաղավարիք, նաեւ զհանդերձեալն Օր «արքայութեանն» անուամբ յիշեցուցանէ, թէ մերձեալ է դատաստանին ժամանակ եւ հատուցման, առ Նա՛ փութացիք, զի մի՛ կշտամբեալ գտանիցիք։ Բայց «քարոզեցէք»-ն համարձակութիւն տայ նոցա, թէ ո՛չ ի ծածուկ, այլ յայտնի եւ հանդիսաւոր բանի՛ւ ասացէք, զի զերկիւղ տկարութեանն բարձի շնորհաբաշխութեանն տրիւք։ Եւ զի մի՛ ասիցեն. «Եթէ ոչ լուիցեն, զի՞նչ ասացուք», ասէ՛ ի գործ ածէք զնշանսն առ ի հաստատութիւն բանին, որպէս Ես, վասն որոյ ի վերայ բերէ։

Զհիւանդս բժշկեցէ՛ք, զբորոտս սրբեցէ՛ք, զղեւս հաճէ՛ք (Ժ 8):

Զոր ինչ ինքն արար բանիւ, զայն նոցա աւանդէ, բայց ի փոքունց սկսեալ՝ զհրաշսն աճեցուցանէ ի բարձրագոյնսն, զի հիւանդութիւն դիւրաբժշկելի իմն է եւ բազմաց ձեռնհաս, իսկ բորոտութիւնն՝ դժուարաբուժելի ախտ, սակայն ո՛չ անհնար։ Բայց այսահարութիւնն՝ անբժշկելի եւ Աստուծոյ ձեռնին կարօտ, զորոց ամենեցունց զօրութիւնս առատապէս շնորհեաց, քանզի զգլխա-

¹ Տ թակարթս (այսպէս է և այլուր. մերթ թակարթ, մերթ թակարդ)։

² Տ վրիպեալսն

³ Ձ գերկնի

⁴ Տ > թէ

ւորս յիշելով՝ եւ զմաստ'նս եւս թուէ, վասն զի բազմադիմիք են հիւանդութիւնք եւ ախտահարութիւնք. բայց ո՛չ հրաման տայ թէ՛ բժշկեցէ՛ք, քանզի այն տուա՛ւ նախ, այլ՝ որպէս թէ կարօ՛ղ էք՝ այնպէս ձեւացուցանէ: Դարձեալ՝ ո՛չ զմարմնաւոր ախտս միայն ասէ, այլեւ զհոգեւորս, քանզի կրկին են հիւանդութիւնք՝ որպէս մարմնոյ, ախպէս եւ մտաց, նոյնպէս եւ այլքն, քանզի հիւանդութիւն է հոգւոյ՝ գայթաղել յաստուածային նախախնամութեանն իմաստս եւ տկարանալ մտօք ընդ արդարութեան իրաւունս:

Եւ բորոտութիւն է մտաց կեղծաւորեալ չարութիւն, որ բորբոսեալ նեխութեան վիրօք մորմոքի եւ ի ներքուստ կծեալ ի խղճէ մտացն դատի: Եւ կամ՝ նշան հերձուածողացն, զոր Օրէնքն բաժանեաց ի գլուխ եւ ի մօրուս, ի մարմին եւ ի մորթ, ի սպի յայրեցած եւ յայլ գոյնս, ի հանդերձս՝ եւ ի տուն, եւ պղծել հրամայեաց եւ ըստ օրինի սրբել², որ է օրինակ բոր գլխոյն, յորժամ խօսիցի հայհոյութեամբ հերձուած յԱստուած, որպէս Սաբէլ եւ Արիոս, որոց թէպէտ հակառակ էր աղանդն, բայց հաւասար էր ամբարշտութիւնն, ախպէս եւ ի Գլուխն մեր Քրիստոս, որպէս Նեստոր եւ Եւտիքէս: Իսկ մօրուաց³ բոր՝ որք առաքելոց կամ սրբոց անպատուութիւն դնեն եւ կամ հերձուածս խօսին զրպարտութեամբ, զի որպէս մօրուսն⁴ փառք է մարդոյ, ախպէս եւ սուրբքն՝ մարմնոյ Եկեղեցւոյ Քրիստոսի: Իսկ ի մարմին բորոտութիւն է, որք զսուրբ Եկեղեցի բամբասեն եւ հակառակին հրամանաց նորա, դարձեալ՝ որք կարծեն զհոգի, թէ ծնունդ է մարմնոյ եւ մահկանացու, որպէս Արիստոտէլ ասաց: Իսկ մորթոյ բոր է, ո՛ր ոչ խոստովանին յարութիւն, որպէս սաղուկեցիքն, իսկ սպլ⁵ յետ ծանօթութեան հաւատոյ երեւի նշան առաջին մոլորուլն եւ կամ հին անհաւատութիւնն ուսմանն կամ գործոցն: Իսկ այրեցած է ի բոր, որք արգելուցուն ի յամուսնանալոյ եւ մեկնեցեն ի կերակրոց, զոր արար Աստուած ի վայելս մարդկան, որպէս մանիքեցիք եւ այլք, որ է սուտ ապաշխարութիւն՝ խարեալք իւրեանց խղճի մտօքն իբրեւ հրացեալ երկաթով:

Իսկ կարմիրն եւ սպիտակն եւ սեւն եւ խարտեաշ գոյնն մեղաց է նշանակութիւն. կարմիրն՝ սպանութեան կամ բարկութեան, սպիտակն՝ կեղծաւորութեան եւ սնափառութեան, իսկ սեւն՝ կռապաշտութեան եւ ճենճերոյ ծխոցն, իսկ խարտեաշն՝ ստու-

¹ Զ հանդերձ

² Դևտ. ԺԳ-ԺԴ

³ Տ մորուաց. Զ մորուաց

⁴ Տձ մորուսն

⁵ Զ որք

թեան լեզուի: Իսկ բոր ի տուն եւ յաման եւ ի հանդերձ եւ յառէջ¹ եւ ի թեզան. տունն նշանակէ զժողովս հերձուածողաց, իսկ աման՝ զյատուկ մեղս մարդոյ, իսկ հանդերձ՝ զմեղս որ արտաքոյ ման՝ զյատուկ մեղս մարդոյ, իսկ առէջն՝ զմեղս որ ի հոգի է, իսկ թեզան²՝ որ ի զգայութիւն մարմնոյն լինի: Եւ սոքա սրբին պատարագօք, որ է զգայութիւն մարմնոյն լինի: Եւ սոքա սրբին պատարագօք, որ է սիրտ սուրբ եւ հոգի խոնարհ³, եւ եօթնօրեայ մաքրութիւնն՝ զեօթնարփի շնորհս Հոգւոյն եւ զեօթն խորհրդոյն զօրութիւն: Եւ ի բանակէ արտաքսելն յԵկեղեցւոյ զորոշելն յայտնէ, պատառել⁴ ի հանդերձին եւ բանալ գլխոյն զպատառումն սրտին եւ զյայտնապէս խոստովանութիւնն նշանակէ, իսկ կապել բերանոյն զլուին ի մեղացն եւ ի հերձուածոյն օրինակէ:

Իսկ ախտահարութիւն է, յորժամ ոք սէգ բարութք փքանայ եւ յաղագս բարւոյ ինչ գործոյ իրիք նորափառ ամբարհաւաճութեամբն զօրփայ՝ զամբարտաւանութեան ախտ բովանդակ յանձին կրելով, զորս զամենեսեան բժշկել հրամայէ, բանիւ վարդապետութեան զմտաւորն ախտ փարատել, որպէս եւ արարին, եւ առ հաւատ այնմ՝ սքանչելագործ հրաշիւք զմարմինս նոցա բուժել:

Ձրի առէք եւ ձրի՝ տուք:

Նախ՝ զի մի՛ հպարտացին անձանց կարծել զայսպիսի ուղղութիւնս, ասէ, թէ ո՛չ վարձու⁵ վարձեցայք, այլ զիմ ինքեան շնորհգործի յինչն առէք, ձրի եւ ձերոց ընդունելեացն շնորհեցէք, քանզի չիք ինչ գինս շնորհացն արժանաւորս գտանել, միայն հաւատս ամբիծ: Եւ դարձեալ՝ յազահութեան խորհրդեցանէ, զի մի՛ մտօք անգամ յախտ ընչասիրութեանն անկանիցին, վասն զի քան զնշանսն առնել՝ յայնպիսի իրս սրբութիւն մտաց ստանալ պատուականագոյն է, յորմէ վարժեալ Պետրոս ասէր թէ՛ «Արծաթ քո ընդ քեզ լիցի ի կորուստ» (Գործք Ը 20), եւ Պօղոս թէ՛ «Վկայութիւնք մտաց մերոց այս եմ» (Ռմտ. Բ Կոր. Ա 12), «զի լաւ է ինձ մեռանել, քան զպարծանս իմ ընդունայն համարել» (Ռմտ. Ա Կոր. Թ 15), եւ զի այս ախպէս է՝ յաջորդօքդ կնքէ:

Մի՛ ստանայք ոսկի եւ մի՛ արծաթ, եւ մի՛ պղինձ ի գօտիս ձեր⁶ (Ժ 9):

Յորժամ զշնորհսն յիշատակեաց, ի նուաստիցն ի բարձրագոյնսն չուեաց, իսկ յորժամ վասն նիւթոցն՝ յազնուոյն ի վատթարն իջանէ, այսինքն՝ յոսկոյն ի պղինձն, զի մի՛ միայն լաւացն, այլեւ ոչ անարգացն հոգ տանիցին: Նաեւ ա՛յլ ազգ. զի որ

¹ Տձ յառէջ (այսպէս է և այլուր. առէջ] առէք):

² Զ ի թեզան

³ Սաղմ. Ծ 19

⁴ Տձ ի պատառել

⁵ Զ վարձուք

⁶ Զ > ձեր

ի հոգեւոր շնորհսն փոքրագոյն է, որ է հիւանդութեանց լուծումն, քան զյոյժ գեղեցիկսն ի մարմնականացն ազնուագոյն է՝ ըստ այնմ. «Ամենայն, որ ինչ պատուականագոյն է, չարժէ գնա» (Առակ. 9 15), եւ թէ՛ «Ոչ բարձրի ընդ ոսկոյն Սոփերայ» (Յոր. ԻԲ. 16): Բայց է՞ր վասն զայս հրամայէ: Նախ՝ «զի արմատ ամենայն չարեաց արծաթսիրութիւնն է» (Ա. Տիմ. 2 10), զի նա զԱքար ի կենացն պակասեցոյց¹ եւ զԳէեզի բորոտութեամբ լցոյց², եւ զամենայն ժողովուրդն յանապատին յանցոյց, եւ զՅուդաս մատնիչ ձեւացոյց: Եւ երկրորդ՝ զի մի՛ ոք կարծիցէ զնոցանէ վաճառականս գոլ եւ կամ լուծափոխս, պղինձ ընդ ինքեան շրջեցուցանել եւ ոչ քարոզս, վասն այսորիկ ոչ ասաց թէ՛ մի՛ խնդրէք, այլ թէ մո՛ւտ եւս լինիցի առնլոյ, մի՛ ստանայք, այլ իբր ի թունաբեր օձից ի բա՛ց փախնուցուք. զայս պատուէր ճշմարտապէս կատարեն ազգին հռոմայեցւոց կարգաւորք եւ քարոզք: Եւ երրորդ՝ զի ազատ յամենայն հոգոց լինիցին եւ բանին եւեթ ստէպ կայցեն: Եւ չորրորդ՝ առ ի ցոյց հանդիսի զօրութեան իւրոյ, որպէս յետոյ ասէր թէ՛ «Կարօտացա՞ք իմիք», եւ նոքա ասեն՝ ո՛չ (Տիմ. 2 10): Եւ հինգերորդ՝ փոխանակ ոսկւոյ անապական իմաստութեամբն³ պսակեաց եւ փոխանակ արծաթոյ մաքուր եւ պարզ բանիւք վառեաց, եւ փոխանակ ժաշատեսակ պղնձոյ զցանկութիւնս նոցա յերկինս բեւեռեաց եւ աստուածատիպ առաքինութեամբն հրեշտակաց հաւասարեաց. արդ՝ իբրու զի սոքա էին, ի յանցաւորացս նիւթոյ հրաժարիլ⁴ վարժեաց:

Մի՛ պարկ ի ճանապարհի (Ժ 10):

Զի մի՛ ոք ասացէ զձեզ մուրացիկ գոլ եւ կամ պա ի վաճառս իբր փերեզակ⁵: Իսկ առ ի միտս՝ ի ճանապարհս 4 յազոյս մի՛ պարարէք զպարկ մարմնոց ձերոց՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Մարմնոյ խնամ մի՛ տանիք ի ցանկութիւնս» (Հոմ. ԺԳ. 14): Եւ դարձեալ ի չարչարանաց մի՛ անխայէք զմարմինս, որք ի նպատակ վերին կոչմանն ընթանայք, որպէս եւ ոմն յարտաքնոցն ասէր. «Հարէք զպարկս Անաքսարքայ»:

Եւ մի՛ երկուս հանդերձս:

Ամենայն տիեզերաց առաքելոց էր զնոսա վարդապետս, իբրեւ հրեշտակս ի մարմնի կազմեալ յարդարէ, զի թէ հասարակաց ասացաւ այս, զի՞նչ ասիցեն զուսուցչապետացն, որպէս զի թեթեւ

¹ Յեսու է

² Դժազ. Ե

³ Զ իմաստութեամբ

⁴ Զ հրաժարեալ

⁵ Զ փերեզիկ

⁶ Զ փորձութիւնս

եւ ազատ լինիցին յամենայն երկրաւոր իրաց: Իսկ առ ի միտս՝ կրկին կերպարանօք իբր հանդերձիւ մի՛ կերպարանիք առ աչս մարդկան հաճոյացեալք¹ եւ ի ներքուստ չարութեամբ յղփացեալք², այլ զբարին միայն որպէս առաջի Աստուծոյ, այնպէս եւ առաջի մարդկան խորհեալիք, զի եւ նոքին իսկ միաբանութիւն ոչ ունին առ իրեարս, որպէս լոյս եւ խաւար: Եւ դարձեալ՝ ասացաւ Օրինօքն ո՛չ այլեւայլ հանդերձս ազանել եւ ո՛չ զբամբակ ընդ ասր խառնել³, որ է զերկրաւոր եւ զշնչաւոր իմաստս արտաքին վարժիցն ընդ ճշմարիտ գիտութիւն Գառինն անմահի ո՛չ յօդիւ միաբանել եւ կամ բնաւին նոցին ուսմանցն ծառայել:

Մի՛ կօշիկ:

Զի մի՛ ոք ասացէ զձեզ զինուորս կամ ձիոյ սպասաւորս. «այլ ազանել հողաթափս» ըստ Մարկոսի (Մարկ. 2 9), զի այսուիկ եղիցին վարձք պատուիրանաց նոցա: Դարձեալ՝ ի փառս Մոսիսի հանէ զաշակերտսն, որպէս ասացաւ առ նա թէ՛ «Լոյճ գկօշիկս յոտից քոց, զի տեղիդ սուրբ է» (Տիմ. Ելք. 9 5), քանզի նա զոսկերս արդարոյն կրէր ընդ իւր⁴, եւ սոքա զմարմին արդարացուցիչ ամենայն մարմնոց բարձեալ բերէին ընդ ինքեանսն, եւ որպէս նա անուամբ երից տանցն⁵ հաշտեցոյց զԱստուած ընդ որդիսն Յակոբայ՝ հանելով յանապատն, այսպէս եւ սոքա զամենայն ազգս Ադամայ բարձրացուցին յերկինս անուամբ Եռանձնեայ Աստուածութեանն:

Իսկ առ ի միտս՝ մեռեալ մորթ է կօշիկ, որով վարժէ զաշակերտս ճշմարտութեանն զմեռելութիւն ախտից ոչ զգենուլ, այլ մերկ եւ անինչ, որպէս զի գեղեցիկ լիցին ոտք աւետարանչացն⁶: Նաեւ այսու ի կանանց հրաժարեցուցանէ, զի որք ի սպասաւորութիւն անմահ Հացին մերձենան, արժան է ի բաց կալ ի կնոջէ, զի զՏեառն հոգացէ: Իսկ եթէ ոք ընդդէմ բերցէ, թէ ընդէ՞ր ապա ի Պասեքին ուտելն կօշիկ ազանել հրամայեաց⁷, գիտացէ, զի «հիմն էանց, եւ արդ ամենայն մոր է» (Բ. Կոր. Ե 17), ապա թէ ոչ՝ թլփատեսցի եւ չաբաթ պահեսցէ, եւ խտրութիւն կերակրոց արացէ: Եւ ա՛յլ ազգ. զի որք ի մէջ Եգիպտոսի աշխարհի շրջիցին եւ հասարակ կենօք վարին, զի մի՛ յօձից ցանկութեանց խայթեալք լիցին, հրամայէ կանայս առնել, իսկ առաջնորդաց յԱստուծոյ տեսութիւն

¹ Զ հաճոյացեալ

² Զ յղփացեալ

³ Բ. Օր. ԻԲ. 11, Ղևտ. ԺԺ 19

⁴ Ելք. ԺԳ 19

⁵ Զ տանն

Ելք. Գ 6

⁶ Ես. ԾԲ 7

⁷ Ելք. ԺԲ 11

բարձրացելոց ո՛չ է արժան, քանզի ի չինն ասացաւ օրինակաւ ի բանս եւ ի գործս լուծանել զկօշիկս յոտիցն Մոսիսի, իսկ ի բանս՝ զմեղր եւ զխմորեալ ոչ մերձեցողցանել ի սեղանն, թէպէտ յընծայս առաւ¹, որ նշանակէ զայս, զի արդար ամուսնութիւն, որ քաղցր է յաղաքս հեշտութեանն եւ խմորեալ վասն աճմանն, ընդունելի է յեկեղեցի եւ յօրհնութիւնս գրեալ է, սակայն ի Սեղան մերձենալ եւ պատարագել՝ անարժան ցուցաւ: Այլ եւ ի Նորս կրկնեցաւ ոչ ապանել կօշիկս եւ ի սրբոցն անվրէպ կատարեցաւ՝ սկսեալ յառաքելոցն Տեառն մինչ ի թողունս սուրբ Լուսաւորչին հայոց Գրիգորի, զի որք ոչ ունէին կանայս, ոչ առին, եւ որք ունէին, յետ սպասաւորութեան աստիճանին հրաժարեցին: Յա՛յտ է ահա, ապա ուրեմն ամաչեսցեն՝ որք ի կարգ երիցութեան գան եւ զԲրիստոս պատարագեն, եւ կանանց եւ մանկանց ծառայեն:

Մի՛ ցուպ:

Վասն զի ո՛չ առ հօտս կատաղիս ելին նոքա արածել, որպէս Մոսէս², այլ առ հեզս, զի Նորին զօրութեամբն զգօնացան հօտքն: Բայց տե՛ս, զի ուր հօտն ի վերայ հովուին մոլեցաւ, թողաւ ցուպն եւ բարձաւ սուսերն. եւ աստ, զի հօտն ի խաղաղութեան են, ո՛չ ցուպ, այլ «գաւազան» հրամայէ առնուլ ըստ Մարկոսի (Մարկ. 2 8)՝ նիշ ուղղութեան եւ տիպ խոնարհութեան, զի մի՛ բեկանիցեն, այլ հովուեսցեն եւ արածեսցեն: Այլ Ղուկաս ասէ՝ «մի՛ գաւազան» (Ղուկ. Թ 3): Կամ զոր սա «ցուպ» ասաց, նա «գաւազան» կոչեաց, կամ յետ հաւատոյն եւ ոչ գաւազանի կարօտանան: Եւ դարձեալ՝ «մի՛ ցուպ», զի մի՛ հակառակօղս եւ կռուօղս զձեզ բամբասեսցեն՝ տայնմ. «Ծառայի Տեառն ո՛չ է պարտ կոռել» (Բ Տիմ. Բ 24), եւ՝ «թէ որ հա ի, մեք այնպիսի սովորութիւն ոչ ունիմք, եւ ոչ եկեղեցիքն Աստուծոյ» (Ա կոր. Կ 16): Դարձեալ՝ ընդէ՞ր ապա ասաց ի Զատիկին ուտելն թէ՛ «ցուպ ի ձեռս ձեր» (Ելք ԺԲ 11), եւ աստ թէ՛ «մի՛ ցուպ», զի անդ հասարակաց ժողովրդեանն էր օրէնք, զի մի՛ գայթաղեցին, յորժամ ուտիցեն զգառն Աստուծոյ՝ լսելով մարմին եւ արիւն, իսկ աստ առաջնորդաց է պատուէրս, որք գեր ի վերոյ քան զգայթաղութիւնս են, եւ ուղղիչ այլոց գայթաղութեանց ի ձեռն գաւազանին, վասն այն ասաց՝ «մի՛ ցուպ»:

Զի արժանի՛ է մշակն կերակրոյ իւրոյ:

Միսթարէ այսու. զի մի՛ ասիցեն, թէ ուստի՞ զկարեւոր պէտսն³ վճարիցեմք, ասէ թէ՛ յաշակեթեւո՛ցն՝ յաղաքս շահի երկոցունց կողմանց. սոքա՛ զի մի՛ մեծամտեսցեն առ աշակերտսն,

¹ Ղուկ. Բ 11-12

² Ելք Գ 1

³ ՏՁ պէտքն

թէ զամենայն ինչ շնորհեցին եւ ի նոցանէ ոչինչ առին, եւ նոքա՛ զի մի՛ անջատել զանձինս կարծիցեն ի վարդապետացն վասն ոչ պատրաստելոյ զպիտոյս նոցին: Եւ դարձեալ՝ զի մի՛ ասիցեն՝ մուրողութեամբ հրամայես մեզ կեալ, եւ ամօթ զիրսն համարիցին, վասն այսորիկ իբր զպարտք իմն ցուցանէ զկերակրելն, քանզի զսոսա «մշակս» կոչէ եւ զտուրսն «վարձս» անուանէ՝ ըստ առաքելոյ. «Շա՛տ իցէ, թէ մեք՝ զհոգեւորն սերմանեցաք եւ ի ձեռք զմարմնաւորն հնձիցեմք» (Ա կոր. Թ 11): Իսկ առ ի միտս՝ որք զայգի պատուիրանացն Աստուծոյ մշակեն, հոգեւոր եւ երկնային շնորհացն արժանի լինին, եւ կերակրին հոգիք հանդերձ մարմնովն:

Յոր քաղաք մտանիցէք կամ ի գեղ, հարցանիցէք, թէ ո՞ր է ի մնա արժանի, եւ ա՛նդ լինիցիք մինչեւ ելանիցէք անտի (Ժ 11):

Մարդէ՛ զնոսա բանիւս, թէ հարկ է ամենայն ուրեք հասանել ձեզ, բայց յորում տեղում ժամանիցէք, նախ դարձանաւոր ասպնջականն հայցեսցիք, քանզի գոն ի մարդկանէ բնութեամբ բարութ լաւագոյնք եւ վատթարագոյնք, առ լաւսն, ասէ, յարակցեալ ագանիջիք եւ անտի մի՛ փոխիցիք: Քանզի թէպէտ ասացի, թէ արժան է մշակն կերակրոյ, ո՛չ եթէ զամենայն դուռն բացի ձեզ, այլ զի անդ բազում ճշդիւ գնայցէք յետ մշակութեան աւետարանին քարոզութեան, եւ այն իսկ ի փառս դիպեսցի ձեզ: Եւ դարձեալ՝ մի՛ ելանիցէք անտի, զի մի՛ զհիւրընկալն տրամեցուցանիցէք եւ որկորստեան կարծիս յանձինս ձեր կարկատէք:

Եւ իբրեւ մտանիցէք ի տունն, ողջո՛յն տաշիք մնա եւ ասասցիք. «Ողջո՛յն տանս այսմիկ» (Ժ 12):

Զի նահատակ աստուածապաշտութեան եւ քարոզ ամենայն ուրեք առաքէր, վասն այսորիկ տենչալիս զսոսա ամենեցուն ի ձեռն ողջունին առնէր, զի մի՛ դուք վասն առաջնորդութեանդ ի բազմաց ողջոյն խնդրիցէք, այլ նախ դո՛ւք տուք՝ զնոսա պատուելով ի յուսումն նոցա: Եւ երկրորդ՝ զի ողջոյն ինքն է Տէր մեր՝ ըստ առաքելոյ. «Նա է խաղաղութիւն մեր» (Եփես. Բ 14), արդ կամի, զի նախ ինքն մտեալ բազմեսցի, որպէս առ Մարիամն, եւ ապա զկնի աշակերտքն լուծանիցին: Եւ երրորդ՝ իբր զկարապետ առաքէ հաւատացելոցն, զի արասցէ խաղաղութիւն եւ պատրաստեսցէ ճանապարհ մտի Նորա, եւ ապա եկեալ զկնի որոշեսցէ զիւրն, որոյ օրինակ կարգեալ գայր յամենայն դարս՝ պատմեալ՝ զիտութեամբ եւ

¹ Զ մեք ի ձեզ

² Զ պատմել

քարոզեալ¹ անուամբ եւ այժմ կատարեալ² ճշմարտութեամբ: Եւ չորրորդ՝ զի ի գալ զգալի լուսոյ՝ գործեն արարածք՝ տալով միմեանց զողջոյնս սիրոյ, որով բառնի թշնամութիւն եւ ցածնու պատերազմ եւ ծանօթանան առ իրեարս: Նկարագրութիւն լիցի այս նորոյ աշխարհի, զի ի ճշմարիտ ծագման Արեգականն արդարութեան³, ի ձեռն ողջունի քարոզութեան սուրբ առաքելոցն, բարձաւ մոլութիւն կռապաշտութեանն, եւ խափանեցաւ պատերազմ մեղաց ընդ Աստուածութեանն, եւ ճանաչեցին զԱրարիչն իւրեանց արարածքս եւ առ Նա մերձեցան: Եւ հինգերորդ՝ զոր օրինակ ողջոյն ձայնի, ելեալ ի տուողէն, երթայ առ լսողն եւ անընդհատ է առ ասողն, այսպէս եւ Հայր յաղագս ինքնութեանն առ ամենայն ոք է եւ յամենայնէ անխառն առ ինքն դառնայ, նոյնպէս եւ Որդի իբրու էր առ Հօր՝ ըստ Յովհաննոս⁴, եւ երեւեցաւ առ մեզ եւ ընդ ամենայնի ամենայն եղեւ, սակայն առ Հօրէ կատարեալ եւ անբաժանաբար. զայս խորհուրդ նկարէ ողջունին:

Եթէ իցէ տունն արժանի, եկեացէ ողջոյնն ձեր ի վերայ Գորա, ապա թէ ո՛չ իցէ արժանի, ողջոյնն ձեր առ ձեզ դարձցի (Ժ 13):

Ասաց նախ, թէ յոր քաղաք մտանիցէք, Հարցիք, թէ ո՛ր է արժանի, անդ ազանիջիք: Զի մի՛ ասիցեն՝ ո՞ր գիտէ զարժանաւորն, զի «մարդ յերեսս հայի, եւ Աստուած՝ ի սիրտս» (Ա Թագ. ԺԶ 7), այժմ ծանօթութիւն տայ, զի յարժանաւորսն, ասէ, սփռի ողջոյնն ձեր իբրեւ⁵ զլոյս արեգական, զի ոչ միայն ողջոյն է, այլեւ օրհնութիւն, եւ պայծառանան նովաւ լսողքն, որպէս էակքս ամենայն, ի՞նչ որք բանիւ միայն ընդունին եւ չեն տպաւորեալ անձինք նոց նդամս նորա, փոխի ողջոյնն ձեր իբրեւ զճառագայթս⁶ ւ լաւանն յաշխարհէ, եւ նոքա խաւարեալ մեղօք՝ ի նսեմութեան մնան, զի առ ձեզ զժողովեալ լուսոյ ողջունին ազգեսցէ վասն անարժանութեան նոցա:

Եւ որ ոչ ընկալցի զձեզ եւ ոչ լուիցէ բանից ձերոց, իբրեւ ելանիցէք ի քաղաքէն յայնմանէ, թոթափեսցիք զփոշին յոտից ձերոց (Ժ 14):

Ո՛չ յորժամ պատիւ չդնիցեն ձեզ արարէք զայս՝ ասէ, այլ յորժամ ոչ լուիցեն բանից ձերոց, քանզի ոչ ընդունելոյն նշան ոչ լսել բանիցն է, բայց զի մի՛ անձանց, այլ բանին լինիջիք վրէժին:

¹ Զ քարոզել

² Զ կատարել

³ Սաղ. 72

⁴ Յովհ. Ա 2

⁵ Զ իբր

⁶ ՏՁ զճառագայթք

զիւր, «թօթափեսջիք, ասէ, զփոշին յոտից ձերոց»: Նախ՝ զի ցուցեն, թէ բնաւին ի նոցանէ ինչս ոչ առին, այլեւ զփոշին անգամ ի նոսա թափեցին, որ նշանակէր թէ ի ցանկութենէ ընչից ազատք են՝, զի մի՛ ասիցեն, թէ արծաթ խնդրէին, վասն այնորիկ ոչ լուաք: Եւ երկրորդ՝ առ ի վկայութիւն կոխելոյ ձեր զճանապարհս նոցա եւ նոքա երանելի հիւրութեան ձերոյ արժանաւորք ոչ եղեն, զի մի՛ ասիցեն, թէ առ մեզ ոչ մտին: Եւ երրորդ՝ զի յայտ արասցէ, թէ վրէժ խնդրելոց է ի նոցանէ եւ իբր զփոշի հոսելոց է զնոսա հողմով ի վերայ երեսաց երկրի՝ ըստ մարգարէին⁷ աստ՝ գերութեամբ, եւ անդ՝ ի հուրն առաքմամբ: Եւ չորրորդ՝ թէ ստուգագոյն քննութիւն առնելոց է նոցա՝ մանրագոյնիցն եւ նրբագոյնիցն:

Իսկ առ ի միտս՝ քարոզ ոք յորժամ շրջիցի քարոզել ի քաղաքս եւ ի գեօղս, եւ ո՛չ օգտեալ ի քարոզութեանցն լսողքն, բայց քարոզին պատահէ ի վարս կենացն սակաւ ինչ փոշետեսակ յանցուածոց զիպուած՝ ծովութեան կամ կերակրոյ յղիութիւն, նոքին իսկ անհաւան ժողովուրդն դատ տայցեն վասն մեղաց վարդապետին եւ տեարք յանցանաց նորին լինիցին, եւ նա ազատ գնասցէ ի տեղի իւր. ապա թէ հաւանեսցին, Աստուած քաւէ: Եւ դարձեալ՝ ի մարմնաւորէ հոգեւորս խրատէ լինել, որպէս Մոսէս զփոշին ցանեալ յօդս՝ մուկ եղեւ⁸, այսպէս ի ցանկութենէ մարմնաւոր մտաց ներելեաց, զոր ոտքն նշանակէր⁹, կենդանանալ ասէ հոգեւով եւ յօդս թռչիլ, զի սովորութիւն է Գրոց զփոշին ներելի մեղաց առնուլ օրինակ, որպէս զի զտիղմ՝ մահու չափին եւ զոտսն¹⁰ կամաց գուշակ:

Ամէ՛ն ասեմ ձեզ, դիւրագոյն լիցի երկրին սողովմացոց եւ գոմորացոց յԱտուրն դատաստանի, քան քաղաքին այնմիկ (Ժ 15):

Կամ թէ՛ տակաւին ցուցանէ դատաստան գոլ Սողոմայ ի հանդերձեալն Օր, սակայն քան զսոցայս դիւրագոյն, զի որպէս փառքն զանազան, այսպէս եւ տանջանքն: Կամ թէ Օր դատաստանի զօր տանջանաց սողոմացոցն ասէ, որ ընդ ծագել արեւուն տեղեաց Տէր հուր եւ ծծումբ ի Տեառնէ յերկնից¹¹ եւ այրեաց զքաղաքսն¹²: Այս թեթեւ լիցի, ասէ, առ անհաւանիցն դատաստան, որ ի ծագման ճշմարիտ Արեգականն հալածին ի հուրն անշէջ զկնի

¹ Զ > եմ

² Սաղմ. Ա 4

³ Ելք Ը 17

⁴ Զ նշանակէ

⁵ ՏՁ զոտքն

⁶ Զ Տէր ի Տեառնէ հուր եւ ծծումբ յ Տէր հուր եւ ծծումբ ի Տեառնէ յերկնից

⁷ Ծմնդ. ԺԹ

սատանայի. զի սոցայս՝ անցաւոր, եւ նոցայն՝ մշտնջենաւոր, եւ սոցայս՝ մարմնոց միայն, իսկ նոցայն՝ հոգւոց եւ մարմնոց: Բայց է՞ր վասն այնքան ծանրագոյն. զի անդ հրեշտակք եկին եւ ոչինչ նշանա արարին, այլ մանաւանդ զտեսողսն կուրացուցին եւ զՍոդոմ գլխովին նշան արարին, իսկ աստ զմեռեալս նոցա յարուցին եւ զկոյրս լուսաւորեցին. եւ անդ զհրեշտակսն անարգեցին, եւ աստ՝ զԱստուած բոլորովին, զի «որ զձեզ անարգէ՝ զիս անարգէ» (Ղուկ. Ժ 16), վասն այսորիկ ընդարձակագոյն լիցի երկրին Սոդոմայ քան սոցա: Քննելի է եւ այն, թէ ընդէ՞ր զսոսա ոչ ի կենցաղս խրատէ որպէս զՍոդոմ, այլ Մեծի Աւուրն պահէ: Նախ՝ զի թերեւս զղջացեալ դարձցին եւ փրկեցին: Եւ երկրորդ՝ զի նոքա մարմնաւոր յանցեան, մարմնականօք տանջեցան հրով, իսկ սոքա՝ ի հոգեւորն եւ յաստուածայինսն, ի հոգեւոր կեանսն մշտնջենաւորապէս չարչարեցին: Եւ երրորդ՝ զի մի՛ կարծիցեն, թէ ամենեցունց հատուցումն աստ է, այլ գոյ եւ ա՛յլ իմն քննութիւն ահագին քան զայս՝ որպէս տանջանաց, այսպէս եւ փառաց:

Ահաւասիկ Ես առաքեմ զձեզ իբրեւ զոչխարս ի մէջ գայլոց (Ժ 16):

Յորժամ վասն կարեւորացն արար զնոսա վատահա եւ նշանագործութեանցն հանդիսիւ վառեաց, եւ իբրեւ զանդամանդեայ զանձինս նոցա գործեաց, ապա այժմ զչարչարանաց եւ զպատեւրագմաց դնէ առաջի եւ նոր իմն ցուցանէ զօրինակ կոռւոյն, զի մերկ եւ առանց զինուց բազմաց՝ պատառողաց գայլոց հերքողք լինիցին: Եւ ոչ միայն հերքիցէք եւ ի նոցանէ անվնաս մնա՞լ, այլեւ զնոսա ե՛ւս զգաստացուցանէք, որ է մեծ զարմանք եւ թարութիւն անճառ, զի երկոտասան այր թուով ի մէջ բազում գայլոց շրջել եւ ի փորձանաց նոցին ոչ զանգիտել. որով երիս իրս ազդէ: Նախ՝ զգործութիւնն իւր ծանուցանէ թէ՛ զսակաւ ոչխարսդ ի մէջ այնքան գայլոց կարօ՞ղ եմ պահել, վասն որոյ ասէ. «Ես առաքեմ»: Եւ երկրորդ՝ զգործարութիւնն յառաջագոյն ասելով՝ զգուշացուցանէ, զի մի՛ կարծիցեն, թէ ի հեշտութեան են կեանք մեր եւ յետոյ դժնդակագուհիցն դիպեալ կրից՝ տրտմեցին: Եւ երրորդ՝ հեղութիւն ուսուցանէ աշակերտացն, զի յորժամ գայլքն, ասէ, վառիցին, ո՛չ զօրս կազմել ձեզ եւ հեծեալս ժողովել, այլ ըստ նմանութեան օղեաց զգօնութեամբ միայն յաղթել, այսինքն՝ մեռանել եւ չարչարողացն գեր ի վերոյ լինել:

Եղերոք այսուհետեւ խորագետք իբրեւ զօճս եւ միամիտք իբրեւ զաղաւնիս:

Ի քարոզութիւն առաքելով՝ այսպէս հրամայէ, զի մի՛ վասն «ոչխար» ասելոյն՝ անմտութեամբ շրջեցին, այլ բազում իմաս-

տութեամբ հմուտք լինիցին՝ առ ի հաւանեցուցանել զլսողսն: Եւ դարձեալ՝ զի մի՛ յուսահատեալք ասիցեն թէ՛ որովհետեւ այնչափ ալիք շուրջ զմեօք ծփիցին, զիա՞րդ կարասցուք ուշաբերել կամ այնքան ճգանցն ընդդէմ յառնել, քանզի զի՞նչ գործէ այնքան խորամանկութիւնն ի մէջ բազում գայլոցն, եւ կամ աղաւնւոյ բարձրաթռչութիւնն ի մէջ այնչափ բազէից խուճապելոց, անասունքն, ասէ, եւ ոչինչ, բայց դուք եթէ կամիք, կարօ՞ղ էք եւ բազում ինչս վճարէք: Զի ո՛չ օճս առնեմ զձեզ կամ աղաւնիս, այլ իբրե՛ւ զօճս եւ զաղաւնիս, զի թողեալ զնենգութիւն օճին՝ առէք զիմաստութիւն նորին, եւ ի բաց ձգեցէք զաղաւնւոյն անմտութիւն եւ ընկալարուք զպարզամտութիւն, յորոց խառնմանէ կազմի մի իմն գեղեցիկ առաքինութիւն, որով բազմաց յաղթել կարիցէք:

Եւ դարձեալ՝ խորհրդեամբք եւ հնարիւ վարդապետութիւն տնտեսել լսողացն, զի որպէս անդ օճն զերեսս ընտրեաց զդիւրահաւանս եւ գեղեցիկ եւ կակուղ խօսիւք ի բաց հեռացոյց յԱստուծոյ եւ ի մեղս էած զԵւա, այսպէս եւ դուք երեսօք եւ ժամանակօք զբանն դատաստանի ըստ տեղւոյն յօրինեցէք եւ վերստին զմարդիկ առ Աստուած ածէք: Եւ իբր զաղաւնի միամիտ՝ ո՛չ ի դրժողացն վնասուէ ձանձրանալ եւ ի բարեգործութեանցն խոյս տալ, այլ միամտութեամբ սպասաւորել եւ զչարութիւն զերծողացն ոչինչ գրել՝ վրէժ ի նոցանէ առնլով կամ նենգութիւն առ նոսա պահելով, որպէս եւ առաքեալն խրատէ թէ՛ «Զբարիս գործել մի՛ ձանձրանալք» (Բ Թեա. Գ 13), եւ թէ՛ «Յաղթեալ քարեալն չարիւն» (Հոմ. ԺԲ 21):

Եւ դարձեալ՝ բարք են օճի զամենայն մարմինն կոտորել, բայց զգլուխն զգուշութեամբ պահել, նոյնպէս եւ դո՞ւք՝ զինչս եւ զստացուածս եւ զմարմինսդ եւս մատնել, այլ զգլուխն, որ է հաւատն յիս՝ արմատ ամենայն բարեգործութեան, զօրէն աղաւնւոյ միամիտ գոլով առ իս՝ ամբո՞ղջ պահեցէք: Եւ դարձեալ՝ զոր օրինակ օճ զհնութիւն խորխի փոխելով նորանայ, այսպէս եւ դուք ուսուցէք մարդկան զհնութիւն մեղացն Ադամայ մերկանալ, տարեկանիւ Տեառն ընդունելութեամբ¹, Աւագանին մկրտութեամբ եւ նորոգութեամբ շնորհացն պայծառանալ, զոր Հոգին հովանաւորէ ըստ նմանութեան աղաւնւոյ: Եւ դարձեալ՝ եղերուք խորագետք առ օճաբարոյ արտաքինսն եւ պարզամիտ առ անմեղ եւ միամիտ աղաւնիսն, որպէս եղեւ Պօղոս առաքեալ. «Խորագետ էի, խելօք [կալալ զձեզ]» (Բ Կոր. ԺԲ 16), եւ թէ՛ «Իբրեւ՝ տղայոց ի Քրիստոս կաթն ջամբեցի» (Ա Կոր. Գ 2):

¹ Ղևտ. ԻԵ 11, Ղուկ. Դ 19

² S > իբրեւ

Զգո՛յձ լիցիջիք ի մարդկանէ, զի մատնեցեմ զձեզ յատեանս եւ ի ժողովորդս իրեանց տանջեցեմ¹ զձեզ (Ժ 17):

Որք երկրաւորք են եւ զերկրաւորս խորհին, միշտ ընդ ձեզ մաքառելոց են, վասն որոյ զգո՛յձ կացէք, այսինքն՝ զգաստ, կամ ոչ յարակցելով նոցա՝ ոչ մատնողացն միայն, այլ որք գան առ ձեզ հանդերձիւք ոչխարաց: Եւ կամ թէ յորժամ հակառակիցին՝ մատնելով յատեանս, հաստատո՛ւն կացէք եւ զուարթ՝ ոչ հատուցանելով չարչարողացն չար, այլ ժուժկալութեամբ գեր ի վերոյ տանջանացն լինել եւ այնու նշան յաղթութեան կանգնել: Կամ զի պատահելոց էր, զգուշացուցանէ նախ. իսկ «ժողովուրդ»՝ զհրէիցն ասէ եւ «ատեան» զդպրացն եւ զքահանայիցն կոչէ: Բայց առ ի միտս՝ խոյս տալ հրամայէ ի դիւաց խորհրդակցութենէ, որ պատրանօք զչարն գունելով բարի ձեւացուցանեն եւ ի թակարդս կորստեան իւրեանց ձգեն: Եւ յետ այնր ի խղճէ մտացն դատեն, մանաւանդ ի ձեռն մեղացն անաչառ ատենին Աստուծոյ մատնեն, թէ բնութեամբ եւ յօժարութեամբ եւ ո՛չ ի նոցա պատրանացն գործեցաք զչարիս, որով ժողովրդեանն իւրեանց դիւաց տանջանաց հաղորդս զմեզ արասցեն: Վասն որոյ մեծի արթնութեան պէտք են, զի մի՛ այսպիսի ախտիւք հնարեալ զմեզ ըմբռնեցեն:

Եւ առաջի դատաւորաց եւ թագաւորաց տանցեմ զձեզ վասն իմ, ի վկայութիւն նոցա եւ հեթանոսաց (Ժ 18):

Թէպէտ առ սակաւ սակաւ մեծացուցանէ զվշտացն բազմութիւն, զի ցուցանիցէ, թէ առ ամենայն հեթանոսս առաքելոց է զնոսա քարոզ, եւ ամենայն բնակիչք երկրի մարտնչելոց նդ նոսա, ազգք եւ դատաւորք, իշխանք եւ թագաւորք: Սակ նոքա հաճեալք հաւանութեամբ յանձն առնուին, զի ո՛չ միայն յառաքինութիւնս անձանց, այլ ընդ իմաստութիւն եւ զօրութիւն Վարդապետին վստահանային: Բայց զի՞նչ է՝ «ի վկայութիւն նոցա եւ հեթանոսաց». վկայութիւն նոցա զդատապարտութիւնն ասէ, բայց ո՛չ եթէ նոքա դայս կամէին եւ կամ ընդ տանջանս նոցա ուրախ լինէին, այլ միտքարութիւն մատուցանէ, զի վասն Քրիստոսի չարչարել² կարի իսկ մեծ իցէ, մանաւանդ յորժամ ամենայն ուրեք մօտ առ նոսա է. զի զոր յառաջագոյն գիտէ, կանխաւ գուշակէ, յաղագս որոյ ասէ՝ «վասն իմ» եւ ո՛չ վասն այլ իրիք վնասու: Իսկ ըստ երկրորդ կարգին՝ այսպիսի է. քանզի խաբեն եւ այսպիսի՝ խաբանօք զմարդիկ դեւքն՝ ձգելով զմեզ առաջի քննութեան ատենի մտաց եւ հոգւոց, զոր դատաւոր եւ թագաւոր ասաց

¹ Զ տանջիցեմ

² Զ չարչարեալ

վասն իմ, այսինքն թէ՛ Աստուած զչարութիւնն իսկ բնութեամբ եղեալ է ի կազմուածս ձեր՝ խանդալով ընդ փրկութիւնն: Վասն որոյ այն, ասէ, լիցի յանդիմանութիւն նոցա հաւանողացն եւ հեթանոսաց՝ դիւաց պատրողաց, զի բազումք նովին բնութեամբ գոլով՝ արդարք երեւեցան:

Այլ յորժամ մատնիցեմ զձեզ, մի՛ հոգայցէք, թէ ո՛րպէս կամ զի՛նչ խօսիցիք, զի տացի՛ ձեզ ի ժամուն յայնմիկ զինչ խօսիցիք (Ժ 19):

Զի ոչ եթէ դուք իցէք որ խօսիցիք, այլ Հոգի՛ Հօր ձերոյ խօսեցի ի՞նչ ձեզ (Ժ 20):

Զի մի՛ ասիցեն յորժամ այսպիսի իրք հանդերձեալ է լինել՝ մեք զիա՛րդ կարացուք խօսել կամ պատասխանել, յինքն վստահացուցանէ եւ ի Հայր, որպէս յորժամ վասն կերակրոյն ասէր՝ մի՛ հոգայցէք, նոյնպէս եւ այժմ վասն պատասխանի տալոյն, որով ցուցանէ միշտ զՀանդիսադիրն հանդիսակից գոլ նոցին: Իսկ ասելն թէ՛ «տացի ձեզ ի ժամուն յայնմիկ», եւ յայլում տեղւոջ թէ՛ «Ես տաց ձեզ քերան եւ իմաստութիւն» (Ղուկ. ԻԱ 15), եւ թէ՛ «Հոգի՛ Հօր ձերոյ խօսեցի ընդ ձեզ» (հմտ. Մատթ. Ժ 20), նախ՝ ի մարգարէից պատիւն հանէ՛ ըստ այնմ. «Տէր Տէր տայ ինձ լեզու խրատու» (Ես. Ծ 4), եւ թէ՛ «Յերեսաց Նորա գիտութիւն եւ հանճար» (Առակ. Բ 6), որով եւ ճգնութեան նոցին հաղորդս լինել ուսուցանէ յամենայն ժամ եւ միշտ: Եւ երկրորդ՝ զհաւասարութիւնն Իւր առ Հայր քարոզէ, քանզի որպէս Հայր մարգարէիւք զինքն ծանոյց Հոգւով, այսպէս եւ զՈրդի նովին Հոգւով՝ ըստ այնմ. «Ոչ ոք ասէ Տէր զՅիսուս, եթէ ոչ Հոգւովն Սրբով» (Ա. Կոր. ԺԲ 3): Քանզի յայս միշտ յորդորէր զնոսին Հոգին՝ Տէր եւ Որդի Աստուծոյ զՆա ի մէջ ատենիցն խոստովանել եւ զանձինս քրիստոնեայս անուանել, եւ այս կամք Հօր էր, զի որպէս Նա զանուն Հօր յայտնեաց ի յերկրի³, այսպէս եւ Հայր զանուն Որդւոյ ծանոյց աշխարհի՝ Հոգւովն:

Իսկ առ ի միտս՝ ի շնորհացն Աստուծոյ բաւական պատասխանի ունիմք այժմ իսկ ընդդէմ դիւացն գնդին, նաեւ ի հանդերձեալ ժամու ատենին զհոգի շնորհաց նախահօրն մեր Ադամայ, զի ի պատկեր Ստեղծչին հաստատեցաւ եւ փառօք պատուեցաւ, եւ դրախտին բարեաց վայելօղ եղաւ, եւ ո՛չ, որպէս նոքա ասեն, բնութեամբ զչարն ի մեզ գոյացեալ, այլ ի նոցին պատրանացն ներգործութենէ ծնունդ առեալ:

¹ Զ հոգիս

² Զ ընդ

³ Յովհ. ԺԷ 26

Մատենացի եղբայր զեղբայր ի մահ, եւ հայր՝ զորդի, եւ յարիցեն որդիք ի վերայ հարց եւ սպանանիցեն գնոսա (Ժ 21):

Ձյոյժ դժուարագոյն վիշտս այժմ ի մէջ բերէ, յորժամ ի զօրութիւն Հոգւոյն վստահ արար: Եւ դարձեալ՝ զի մի՛ ասիցեն, թէ որովհետեւ այսպիսի աղմկի պատճառ լինելոց եմք իբրեւ զեղեռնագործ ոք, պարտ է մեզ փախչել, մխիթարութիւն տայ այսու, թէ այնքան բորբոքելոց է քարոզութեանն զօրութիւն, մինչ զի զբնութիւնն արհամարհել եւ զազգատոհմն ուրանալ հասանիցէ, եւ զբանն պատուական համարել քան զամենայն: Զի թէ բնութեանն բռնութիւն չկարիցէ կամագիւտ լինել բանին, զի՞նչ այլ ինչ յաղթել կարիցէ, որով զամենեւեան ըմբռնիցէք զթշնամիս եւ զընտանիս, զի այնքան ջերմութեամբ առ ձեզ անկանիցին, մինչ զի զմահ յազգականաց կրեալ՝ ոչինչ համարիցին:

Եւ եղիշիք ատենցալք յամենեցունց վասն անուան Իմոյ (Ժ 22):

Թէպէտ այսպիսի է ախտս այս, մինչ զի զանգամանդ շարժել կարէ, քանզի լաւ համարի մարդ զծանրագոյն նեղութիւնս յանձին ունել, քան յամենեցունց ատենցալ լինել, բայց եւ զայս եւս մխիթարեաց թէ՛ «վասն անուան Իմոյ». զի յորժամ գիտիցեն, թէ ի փառս Նորա է, թեթեւ բերիցեն զվիշտս, զի լաւ է յԱստուծոյ սիրելի եւ ի մարդկանէ ատիլ, քան ամենեցունց սիրելի լինել եւ յԱստուծոյ աչաց ելանել: Եւ դարձեալ՝ Ինքեան եւ Հօր հաւասարս գործեաց զնոսա՝ ըստ այնմ. «Զի ատենցին զիս եւ զՀայր Իմ տարապարտոց» (հմտ. Յովհ. Ժ 25): Իսկ առ մտաւորն դիպումն՝ պարտ է անութեամբ մտաց զճգնութիւն մարմնոյ մահուհափ յանձնել եւ ո՛չ տալ հայհոյութիւն անուանն Աստուծոյ՝ զչարիս ի մէջ գոյացեալ ասել կամ բնութիւն առանձին ստեղծեալ: Թէպէտ ատելիք լինիմք դիւաց, սակայն զբարի անունն ոչ ուրանամք, թէ բարի է եւ բարեաց ստեղծող, եւ որպէս զՅօր՝ բազում վշտաց համբերեմք, զի ընդ Նմին թագաւորեմք. զի որպէս դժուարին է Հոգւոյ պատերազմ քան զմարմնոյ, այսպէս մեծագոյն է եւ փառքն նորա, զոր ի ձեռն համբերութեանն կատարեալ գործոյն՝ կեամք զհոգեւոր եւ զերկնային կեանսն իսպառ անվախճան, որպէս եւ ասէ.

Իսկ որ համբերեցէ իսպառ, նա կեցցէ:

Ձա՛յս յայտ առնէ, թէ ո՛չ ի Նմանէ միայն առնուլ յօժարեցին, այլեւ յանձանց եւս նպաստ յուղղութիւնսն լինիցին. զի թէպէտ բերք վշտացն իբր գտարափս ի վերայ եկեացեն, համբերութիւնն միայն բաւական է վանել եւ անարատ ի մէջ վշտացն ապրեցու-

ցանել: Իսկ «իսպառ» ասելն՝ քանզի սովոր են բազումք յառաջագոյն պնդել եւ յետոյ թուլանալ, զի մի՛ այն լիցի, զվախճանն, ասէ, խնդրեմ. քանզի զի՞նչ օգուտ իցէ սերմանց բուսոյն բարւոք գոլ եւ յետոյ խամրանալ: Եւ դարձեալ՝ վասն այնորիկ յաճախ խնդրէ զհամբերութիւնն, զի մի՛ ասիցեն, թէ ամենայն ինչ ի Նմանէ էր, չէ՛ն ինչ զարմանք, թէ այնպիսիք եղեն: Եւ զի այս այսպէս է, մի՛տ դիր ասացելոցս, թէ ո՛րպէս վերուստ ի վայր կէս Նորա են եւ կէսն՝ աշակերտացն, զի շնորհս տալ Նորա էր, եւ ինչս ոչ ստանալ՝ նոցա, զամենեցունց դուռն բանալ՝ Նորա էր, եւ աւելի իրս ոչ պահանջել՝ նոցա, որչունին շնորհ Նորա էր, բայց աւելի իրս ոչ պահանջել՝ նոցա, տանջել զչընդունողս զարժանաւորն խնդրել ասպնջական՝ նոցա, տանջել զչընդունողս Նորա էր, իսկ հեզս լինել իբրեւ գոչխար եւ չբամբասել՝ նոցա, այսպէս ամբողջ ի մէջ վշտացն կեցուցանել Նորա էր, բայց իսպառ համբերել՝ նոցա:

Եւ յորժամ հալածեցեն զձեզ ի քաղաքիս յայսմիկ, փախիշիք յա՛յլ, եւ եթէ յայնմանէ՝² հալածիցեն զձեզ, փախիշիք ի մի՛ւսն (Ժ 23):

Նախ ի մերձաւորն սկսան քարոզել եւ ապա ի հեռաւորն, վասն որոյ ասէ՝ յորժամ յայս քաղաքիս հալածեցեն, յա՛յլ փախիշիք, այսինքն՝ մի՛ ընդգիմադարձ լինիք, այլ փախիշիք: Քանզի դեռ սկիզբն էր, մեղմով ըստ նոցա զիջանէ, բայց ո՛չ նախ, այլ զի դեռ սկիզբն էր, մեղմով ըստ նոցա զիջանէ, բայց ո՛չ հեռագոյն ուրեք ձգիցիք, յորժամ հալածեցեն՝ խուսեցիք եւ ո՛չ հեռագոյն ուրեք ձգիցիք, այլ անդէն յիսրայէլի քաղաքս անկանիշիք եւ ո՛չ ի հեթանոսաց՝ վասն ասացեալ պատճառին: Ահա եւ յայսմ վայրի ո՛չ միայն ի շնորհսն ապաստան առնէ, այլ ի նոցա նպաստաւորութիւնն, զի յորժամ երկնչիք, փախիշիք՝ ասէ: Եւ դարձեալ՝ զայս ո՛չ վասն յետին հալածանացն ասէ, այլ որ յառաջ քան զիսաչն պատահելոց էր. զի թէ ոչ փախուցեալք էին, որպէս յաւուրս Ստեփանոսի Նախավկային, ամենեքեան ի չարչարանս ըմբռնեալք էին եւ մեռեալք, եւ թէ ի վերայ ամենայն դարուց ձգեալ էր զբանս, ոչ որ վկայեալ էր վասն անուան Նորա, այլ նախ փախչել ետ, զի զօրացին եւ մահուամբ Նորա քաջալերեցին, իսկ յետոյ ընդդէմ յառնել, զի վկայեցեն եւ պսակեցին. քանզի բազումք եւս յառաջին փախուցելոցն յետոյ վկայք եղեն եւ պատարագ գոհութեան զանձինս իւրեանց մատուցին: Եւ դարձեալ՝ իշխանութիւն մեծ ետ նոցա, զի մի՛ համարձակեցին իշխանութեամբն իւրեանց մատչել առ նոսա, որպէս յորժամ ընդ Նմա էին, ասէին. «Կամի՞ս,

¹ Զ զբամբասել

² Զ յայսմանէ

զի ասասցուք, եւ իջցէ հուր եւ կորուսցէ զնոսա¹», եւ նա ո՛չ էառ² յանձն՝ ասելով. «Ո՛չ գիտէք, թէ որոյ հոգւոյ էք» (Ղուկ. Թ 54, 55). նոյնպէս եւ աստ՝ առ ի խոնարհութիւն եւ ի հեղուծիւն կրթեաց թէ՛ յորժամ հալածեսցեն, փախիջի՛ք:

Ամէ՛ն ասեմ ձեզ, ո՛չ սպառնացիք զքաղաքս Իսրայէլի, մինչեւ եկեսցէ Որդի մարդոյ:

Այս շնորհաց Նորա օգնականութիւն, զի ո՛չ անցուցանէ զվիշտսն, այլ զօրավիգն լինի ի ճգունս, քանզի ո՛չ կատարիջիք զքաղաքս Իսրայէլի, ասէ, եւ ժամանեալ անցանիջիք ընդ Պաղեստինէ, մինչ ես եկեալ հասանիցեմ առ ձեզ: Քանզի միայն տեսանել նոցա զՆա՝ բաւական էր մխիթարութիւն, զի մի՛ ասիցեն, թէ յորժամ սպառնացուք զքաղաքս Իսրայէլի, զի՞նչ արասցուք: Եւ կամ թէ գալոց էր առ նոսա յետ յարութեանն, եւ յետ երից աւուրց հասանելոց էր առ նոսա զօրութիւն Նորա, զի նա ինքն է գալուստ Նորա: Իսկ առ ի միտս՝ «քաղաքս Իսրայէլի» իմանամք զքաղաքս Քրիստոսի, քանզի Քրիստոս «Իսրայէլ» կոչեցաւ ի մարգարէէն. «Իսրայէլ ընտրեալ իմ» (Ես. ԽԵ 4), – ասէ: Զայս Իսրայէլի քաղաքս, որ է ամենայն բնակիչք երկրի, զի «Տեառն է երկիր լորի իւրով» (Սաղմ. ԻԳ 1), ո՛չ կարել սպառել լուսաւոր վարդապետութեամբ ամենայն դասք աշակերտելոցն, մինչեւ եկեսցէ Նա, կամ թէ ո՛չ սպառնի քաղաքք Իսրայէլի, որ է Եկեղեցի սուրբ, մինչեւ յերկրորդն գալուստ ըստ այնմ. «Ո՛չ անցցէ ազգս այս» (Մատթ. ԻԳ 34):

Ո՛չ է աշակերտ առաւել քան զվարդապետ, եւ ո՛չ ծառայ՝ քան զտէր իւր (Ժ 24):

Ծատ է աշակերտին, եթէ եղիցի իբրեւ զվարդապետ իւր, եւ ծառային՝ իբրեւ զտէր իւր³ (Ժ 25):

Նախ զայն յայտ առնէ, թէ մինչ յաշակերտութեան է, անհնարին է լինել լաւագոյն քան զվարդապետ իւր, եւ կամ ծառայն յորժամ ի ծառայութեան կայցէ՝ լինիցի⁴ իբրեւ զտէր իւր, եւ թէ դուն ուրեք պատահէ, հիացումն բերէ՝ ըստ Սողոմոնի. «Ծառայ եթէ թագաւորեսցէ, եւ աղախին եթէ հանցէ զտիկին» (Ռմմտ. Առակ. 1, 22–23): Իսկ աստ հասարակաց ասէ, վասն որոյ ի վերայ բերէ. «Ծատ է աշակերտին, եթէ եղիցի իբրեւ զվարդապետ իւր, եւ ծառային՝ իբրեւ զտէր իւր»⁵, այսինքն՝ հալածանօք ձերովք եւ չարչարանօք՝ Վարդապետիս եւ Տեառնս կցորդելով բաւական է ձեզ ի մխիթարութիւն, զի

¹ Զ զոսսա

² Զ > էառ

³ Զ > Ծատ է աշակերտին.... իբրեւ զՏէր իւր

⁴ Տ լիցի

⁵ Զ > իբրեւ զտէր իւր

չէ՛ք դուք լաւագոյն քան զիս: Եւ դարձեալ՝ զայս ասելով՝ Տէր եւ Արարիչ եւ Ուսուցիչ զինքն ամենեցուն քարոզէ եւ այսու հնազանդութիւն ի նոցանէ պահանջէ: Եւ դարձեալ՝ խոնարհութիւն ուսուցանէ, զի մի՛ յետ ժուժկալութեանն հպարտացին, այլ այնպէս համբերութեամբ վշտացն տարցին եւ զանձինս ի չափու պահեսցեն, որով Վարդապետին նմանօրք լիցին՝ ըստ Ղուկայ թէ՛ «Կատարելութիւն է աշակերտի, յորժամ լիցի իբրեւ զվարդապետ իւր» (Ռմմտ. Ղուկ. 2 40), եւ ինքն Տէր յայլուժ տեղուժ թէ՛ «Յորժամ զամենայն կատարիցէք, ասասցիք թէ՛ ծառայք անպիտան եմք» (Ղուկ. ԺԷ 10):

Եթէ զՏաճարէն Բէեղզերուղ կոչեցին, ո՛րչափ եւս առաւել զընտանիս Նորա:

Ո՛չ ասէ՝ թշնամանեցին, այլ գլուխ թշնամանացն ասացին, եւ այն՝ զտան աշխարհիս Տէրն եւ զտաճարին, ո՞րչափ եւս առաւել զընտանիս: «Ընտանիս» կոչէ զնոսա վասն ազգակցութեանն եւ սիրոյն՝ ըստ այնմ. «Դուք բարեկամք իմ էք» (Յովն. ԺԵ 14), զի թէ զիս այսպէս բամբասեցին, ապա եւ զձեզ թէ «Կախարդ» եւ «մոլորեցուցիչս» ասեն, մի՛ ընդ այն դժուարիք, զի ձա՛յն միայն է եւ ո՛չ իր՝: Եւ դարձեալ՝ զանոխակալ բարս Իւր յայտ առնէ, որ ներեաց այնքան յանցաւորացն, զի ուսուցէ մի՛ անձին վրէժխնդիր լինել, այլ Տեառն եւ օրինաց Նորա:

Մի՛ այստիկեւ երկնցիցիք ի ցոցանէ (Ժ 26):

Որովհետեւ զօրինակ կուռոյն ուսայք՝ հեղութեամբ եւ համբերութեամբ յաղթել թշնամեաց, մի՛ բնաւին երկիւղս կրէք ի բասրական բանիցն զօրանալ ի վերայ ձեր:

Զի ոչինչ է ի ծածուկ, որ ոչ յայտնեսցի, եւ գաղտնի՝ որ ոչ ծանցի:

Առ վայր մի մի՛տ դիք, ասէ, եւ ներեցէ՛ք, քանզի ժամանակն յայտնէ զծածկեալսն, զզրպարտութիւն նոցա յանդիմանէ եւ զծածուկ եղեալ ի նոսա կեղծաւորութիւնս չարախօսացն խայտառակէ, եւ զձեր զաղտնի առաքինութիւնդ իբրեւ զարեգակն պայծառագոյն փայլեցուցանէ, որով երախտաւոր նոցին եւ փրկիչ երեւիջիք: Եւ դարձեալ՝ լուսաւոր առնէ Տէր զզաղտնիս սրտի խաւարի եւ զծածուկ գործս մարդկան յայտնէ գալստեամբ Իւրով՝ ածելով զկնքեալ եւ զպահեալ գանձ բարկութեան ի վերայ ամբարշտութեան մարդկան՝ արդար տրիւքն հատուցմամբ, զի որք աստ ի ծածուկ ունին, անդ յայտնեալ հրատարակեսցին բարիքն եւ չարիքն, փառք եւ պատիւ բարերարացն եւ նեղութիւն եւ անձկութիւն չարարարացն:

¹ Զ իրք

Չոր ասեմ ձեզ ի խաւարի, ասացէք ի լոյս, եւ զոր լսէք յունկանէ, քարոզեցէք¹ ի վերայ տանեաց (Ժ 27):

Թէպէտ չէր ի տեղւոյ խաւարի, յորժամ զայսպիսի բանն խօսէր, եւ կամ թէ ընդ ունկն² շշնջէր, այլ զի միայն ընդ նոսա խօսէր եւ ի փոքր անկեան ուրեք վարդապետէր, «խաւար» եւ «ունկն» անուանեաց, առ այնչափ համարձակութիւնն, որ լինելոց էր յետոյ. իսկ «լոյս» եւ «տուն»՝ զբարձր ձայնիւ քարոզելն եւ զառանց խորշելոյ եւ զանգիտելոյ աւետարանելն նշանակէ: Եւ դարձեալ՝ զառաւելութիւնն նոցա ցուցանէ, զի ի սկզբանէ, ասէ, Ես անձամբ ցուցի փոքր եւ նուազ, իսկ զեւս առաւելն³ ձեռք վճարել հանդերձեալ եմ, քանզի Նա ի Հրէաստանի եւ սակաւ, իսկ նոքա՝ յամենայն աշխարհի եւ մեծամեծս: Եւ դարձեալ՝ զոր ինչ Ես առաւել ուսուցանեմ քարոզացդ, դուք զայն մեկնողօրէն թարգմանեսցիք առ բազմամաս: Եւ դարձեալ՝ զոր ինչ ասեմ ի խաւարասէր տանս հրէից, ասասցիք ի լոյս հեթանոսաց: Եւ զոր ինչ լուայք ունկամբ յանկիւնս Պաղեստինի⁴, քարոզեսցիք ընդ տուն աշխարհիս: Դարձեալ՝ զոր ծածուկ ընդ ձեզ խօսեցայ, լուսաւորելոցն ասացէք, եւ զոր լսեցիք՝ ասացէք, եւ ո՛չ՝ զորս ոչ լուայք:

Եւ մի՛ երկնչիցիք յայնցանէ, որ սպանանեն զմարմին եւ զոգի ոչ կարեն սպանանել (Ժ 28):

Դարձեալ աճեցուցանէ զվիշտս՝ ո՛չ միայն ոչ երկնչել ի բամբասողացն, ասէ, այլեւ ոչ ի մահո՛ւց եւս ի վերայ եկելոց, զի ամենայն ուրեք հակառակաւն զհակառակն կազմէ. զի որս՝ անդ յաղթել հեղութեամբ՝ չարախօսացն ուսոյց, այսպէս եւ տ մահուամբ գեր ի վերոյ լինել սպանողացն կենաց ձեւացոյց, քանզի ո՛չ ասաց՝ մի՛ երկնչիք, զի գերծուցից, այլ՝ զօրացուցից զմահ կոխել՝ ո՛չ զհասարակաց միայն, այլեւ զբոնաւորաց, եւ այնու ժառանգ լինել կենաց: Բայց զի՞նչ է, զի սպանանիցեն զմարմին եւ զոգի՝ ոչ. ցուցանէ, թէ մարմնո՛ց ունին իշխանութիւն՝ որ բնութեամբ մահկանացուն, եւ զոգի, թէպէտ եւ կամին, ո՛չ կարեն մահացուցանել, այլ միայն յաստի կենացս եւ ի զգայութեանցս ի բաց տանել, սակայն փառացն ձերոց ո՛չ կարիցեն յաղթել: Նաեւ ա՛յլ ազգ. զի հոգի անմահ գոլով՝ ո՛չ երբէք մեռանի, ի բազում իրա՛ց յայտ է: Նախ՝ զի պատկեր է Աստուծոյ, եւ Աստուած անմահ է: Երկրորդ՝ Գիրք վկայեն՝ ըստ այնմ թէ՛ «Յոյս նոցա լի է անմահութեամբ» (Իմաստ. Գ 4):

¹ քարոզեսցիք

² ՏՁ յունկն

³ Տ առաւելից

⁴ ՏՁ Պաղեստին

«Երրորդ՝ միտք տեսանէ, զի թէ մեռանէր հոգի, ո՛չ ոք երկնչէր ի մեռեալ մարմնոյ Նորա, որպէս ոչ երկնչիք ի մեռեալ մարմնոյ անասնոյ. ապա ուրեմն գոյ իմն կենդանի գօրութիւն, վասն այսորիկ երկնչիմք ի մեռեալ մարմնոյ մարդոյ: Չորրորդ՝ զի ամենայն սպանութիւն¹ ի հակառակութենէ լինի, իսկ հոգւոյ գոյացութիւնն ո՛չ ինչ հակառակի, բայց եթէ մեղանչէ, քանզի մեղքն² է մահ հոգւոյ, զի «որ արասցէ զմեղս՝ նոյն եւ մեղոյ» (Եզեկ. ԺԸ 4, 20), արդ ազատ գոլով ձեր ի յանցանաց՝ մահ բնաւին ձեզ ո՛չ տիրէ՝ ըստ առաքելոյ³, վասն զի ո՛չ կարեն ստանան ձեզ մեղօք բռնաւորքն, որով յայտ առնէ, թէ կատարեալք եղեն ի բարիս:

Այլ երկերորդ⁴ դուք առաւել⁵ յԱյնմանէ, որ կարօղն է զոգի եւ զմարմին կորուսանել ի գեհեմի:

Նախ ցուցանէ, թէ տէր հոգւոց եւ մարմնոց Աստուած է, յորմէ երկնչել արժան է, որ կարօղ է զհոգի հանդերձ մարմնով կորուսանել ի գեհեմի, այսինքն՝ դառն տանջանօք տանջել ի միասին, եւ ո՛չ եթէ կորնչի ակնկալութեամբ չարի արարողին, քանզի ա՛յս է երկիւղդ յազագս ահագին վախճանին: Եւ դարձեալ՝ մահուամբ զյարութիւնն աւետարանէ, զի որք աստ մեռանին, կենդանանան ի փառս, իսկ որք աստ խնայեն զմարմին, կորուսելոց են ի գեհեմին: Դարձեալ՝ զի ասաց, թէ ստանան ձեզ մեղօք բռնաւորքն, զի մի՛ կարծիցես, թէ յանձնիշխանութենէ զրկեաց, ի վերայ բերէ թէ՛ երկնչիւնք ի մեղացն, զի երկիւղիւ խորշի ոք ի չարէ, զի նա՛ է, որ կորուսանէ զհոգի հանդերձ մարմնովն ի գեհեման: Եւ զի մի՛ կարծիցեն, թէ իբր ի ձեռաց թողեալ՝ կրեսցեն զվիշտս, դնէ ապացոյց:

Ո՛չ ապաքէն երկու ճնճողուկ դանգի միոջ վաճառիմ, եւ մի ի նոցանէ յերկիր ո՛չ անկցի առանց Հօր ձերոյ (Ժ 29):

Չա՛յս յայտ առնէ, թէ զի՞նչ նուաստագոյն քան զճնճողուկ կայցէ, սակայն եւ նոքա՛ ոչ ըմբռնին առանց Աստուծոյ գիտելոյ. ո՛չ զայն ասէ, թէ Աստուած աճէ զորոգայթն, այլ թէ չիք ինչ որ լինիցի յերկրի եւ ի Նմանէ թագչիցի: Արդ՝ եթէ զգիւրավաճառս, որ իբրեւ⁶ զբանջար վաճառին յազագս տկարութեանն, ոչ լինին որսացեալ առանց Հօր ձերոյ, ո՞րչափ եւս առաւել վերակացու է

¹ Տ ապականութիւն

² Ձ մեղք

³ Գորմ. Զ 1-11

⁴ Ձ երկնչիցիք

⁵ Ձ > առաւել

⁶ Ձ իբր

մեծաց եւ փոքունց հաւատացելոց, քանզի որպէս վասն կենաց հոգայ՝ ըստ այնմ թէ՛ «Հայեցարութի թռչունս» (Մատթ. 2 26), այսպէս եւ վասն մահու զօգտակարն տնօրինէ: Բայց ընդէ՞ր Ղուկաս «հինգ ձագս»¹ ասէ «երկու դանգաց» վաճառին (Ղուկ. ԺԲ 6). իսկ սա՝ «երկու ճնճղուկ դանգի միոջ», կամ թէ գոն քան զճնճղուկս փոքրագոյն ձագք, զի այնպէս վաճառին, եւ կամ զտեղեացն զանազանութիւն ասէ եւ զժամանակացն. զի յոմն տեղի երկու ճնճղուկ միում դանգի, իսկ յայլումն՝ հինգն. բայց վաճառի, այսպէս եւ ըստ ժամանակի: Դարձեալ աստ զհոգւոց անմահութիւն քարոզէ եւ երկու ճնճղուկ զհոգի եւ զմարմին կոչէ, զի թէպէտ դիւրաւ մարդ ի մարդկանէ սպանանի, սակայն մինն յերկիր ոչ անկանի, այս է՝ հոգին, եւ միւսն՝ մարմինն, թէպէտ անկանի, ո՛չ առանց տեսչութեան Աստուծոյ անկանի: Եւ դարձեալ՝ յառնելոց է՝ իբրեւ զճնճղուկ թռչելով յօդս:

Այլ ձեր եւ ամենայն իսկ հեր գլխոյ թուեալ է (Ժ 30):

Ջանձանձանս² բազմացուցանէ, զի ոչ միայն զճնճղուկս խնամէ, այլեւ զհերս, որ պակասագոյն է քան զնա յաղագս անգագայութեանն, եւ թուէ իբր զբազմութիւն աստեղաց եւ զշիրթս անձրեւաց, այսպէս եւ զհերս արժանաւորաց: Բայց ո՛չ եթէ համարեալ հաշուի, այլ զստոյգ գիտութիւնն ցուցանէ, եւ թուէ ո՛չ զբազմութիւնն, այլ զպատուականութիւնն: Արդ՝ եթէ զհերսդ թուէ, վասն անձանցդ զիա՞րդ անփոյթ առնէ: Եւ դարձեալ՝ միտք, որ ի «գլուխ» առակեալ է, հերս ունի զանազան՝ զխորհրդս եւ զգործս: Արդ՝ ասէ՝ ո՛չ միայն մեծամեծքն եւ յայտնիք այլեւ յոյժ նուազքն եւ ծածուկքն ի բազմաց՝ թուեալ են առաջի Աստուծոյ, որ զանտեսն տեսանէ եւ ի գիրս յիշատակաց Իւրոց գրէ, եւ հատուցանէ փոխարէնս բազմապատիկս եւ զանազանս, զի որպէս յանցաւորացն «գլխտին բնիոնն» պահանջէ³, այսպէս եւ արդարոց զբուն յետինս պակէ: Եւ դարձեալ՝ քաջալերէ, թէ զձեզ, որ իսկ հեր էք Գլխոյս՝ «մեռեալք աշխարհիս» ըստ առաքելոյ (հմմտ. Հոմ. 2 2), կարգեալ էք թուով յառաջինսն՝ ըստ այնմ թէ՛ «Անուանք ձեր գրեալ են յերկինս» (Ղուկ. Ժ 20):

Եւ արդ՝ մի՛ երկնչիք, զի լաւ էք քան զբազում ճնճղուկս (Ժ 31):

Որ զծածուկս սրտից նոցա տեսանէր, ետես, զի զահի հարեալք էին, վասն որոյ այսորիկ կրկնէ թէ՛ մի՛ երկնչիք, թէպէտ տիրեն

ձեզ մեղք, զի մարմնոց միայն տիրեն, իսկ Նա՝ մեծացն՝ հոգւոց եւ մարմնոց, յորմէ պակնուլ արժան է: Եւ կամ թէ՛ մի՛ երկնչիք՝ իբրեւ ի Նորա խնամոց ի բաց զերծեալք, քանզի յոյժ սիրէ զձեզ իբր հայր զորդի եւ լաւ համարի զձեզ քան զճնճղուկս միայնացեալ ի տանիս՝ թափեալ յորոգայթից որսողաց, եւ պատրաստել ձեզ տունս՝ ի յերկինս: Եւ դարձեալ՝ ճնճղուկ զհասարակաց կենաց սպասաւորս ասէ՝ զարս եւ զկանայս, որք ո՛չ առանց խնամոց Նորա անկանին յերկիր մահուամբ, թէպէտ ոչ են պատարագաց եւ սեղանոյ արժանաւորք իբրեւ զտատրակս եւ զաղաւնիս, իսկ դուք լաւագոյնք էք քան զնոսա յաղագս պատարագելոյ զանձինս եւ ի սեղանն Հօր բազմելոյ:

Ամենայն, որ խոստովանեցի յիս առաջի մարդկան, խոստովանեցիք եւ Ես զմնացէ առաջի Հօր Իմոյ, որ յերկինսն է² (Ժ 32):

Նախ զայն ուսուցանէ, թէ ո՛չ զի անբանաբար մեռանիջիք՝ վարձս ըմբոշխնէք, այլ դաւանութեամբ հաւատո՛յ, զի վասն Իմ եւ ո՛չ վասն այլ իրիք մահն իցէ, որով պատուական գտանիջիք՝ ըստ երգոյն³: Եւ երկրորդ՝ ասելովն թէ՛ «յիս խոստովանեսցիք», ցուցանէ, թէ եւ ա՛յն ոչ անձին զօրութեամբ, այլ ի վերին շնորհացն կազմի՝ ըստ այնմ. «Մարմին եւ արիւն ոչ յայտնեաց, այլ Հայր Իմ» (Մատթ. ԺԶ 17), եւ այլուր եթէ՝ «Ոչ որ կարէ գալ առ Իս, եթէ ոչ Հայրն Իմ ձգեսցէ զնա» (Յովհ. 2 44), յորոյ ազգմանէ վկայեսցէ զԻս Որդի Աստուծոյ գոյ առաջի մարդկան, որպէս զի եւ Ես խոստովանեցիք զնա առաջի Աստուծոյ եւ հրեշտակաց՝ Իմ գոյ զնա աշակերտ եւ հաւատացեալ: Եւ երրորդ՝ յայտնապէս աստ Որդի Աստուծոյ գոյ զԻնքն ուսուցանէ՝ ասելովն «առաջի Հօր Իմոյ, որ յերկինսն է», եւ յաղագս բարձրագոյն վարդապետութեանն զհրեշտակս առ մարդիկ համեմատէ եւ զՀօր փառս առ թագաւորութիւնս մարդկան գերահաշ քարոզէ: Եւ չորրորդ՝ ո՛չ զմտացն, այլ զբերանոյն պահանջէ, զի ի համարձակութիւն կրթիցէ եւ զառաւել գութ եւ զսէր նոցին բորբոքիցէ, եւ բարձրագոյնս եւ փառաւորս առնիցէ: Եւ հինգերորդ՝ զանճառ միութիւն ուսուցանէ, զի ո՛չ ասաց թէ՛ որ խոստովանեսցի զծածկեալ աստուածութիւնս Որդի Աստուծոյ, զի յաղագս այնորիկ ո՛չ ումեք գոյր տարակուսանք, այլ վասն մարմնոյն էր կարծիք, վասն այսորիկ ասաց թէ՛ «յիս», զի ցուցէ, թէ յետ խառնմանն մի են: Մանաւանդ թէ եւ մեր դաւանութիւնքն զոյգ որպէս յաստուածութիւնն, այսպէս եւ ի մարդկու-

¹ Տ տուն

² Ջ յերկինս] յերկինսն է

³ Սաղմ. Եմե 15

¹ Ջ ձագ

² Ջ գլխձանս

³ Ղուկ. ԺԲ 59

թիւնն հաւասար գոլ աստուածութեանն, բայց¹ յէութեանցն յատկութեանէ, զի անշփոթ մնացին եւ անապական յետ նոր եւ չքնաղ միաւորութեանն, որպէս զի երեւելեալն մարմնով միանձնաւորութիւն եւ մի Որդի Աստուծոյ եւ Կուսին դաւանի եւ երկրպագի:

Եւ որ ուրացի զիս առաջի մարդկան, ուրացայց եւ Ես զմա առաջի Հօր Իմոյ, որ յերկինս է (Ժ 33):

Աստ ո՛չ ասաց թէ՛ «յիս», այլ թէ՛ «զիս», զի յորժամ ունայն լիցի ոք ի պարզեւացն Աստուծոյ, յայնժամ ուրանայ, բայց թէ ա-սիցէ ոք. «Ապա նորա զի՞ մեղ իցէ, որովհետեւ թողու ի ձեռաց», ասասցուք, թէ թողլոյն պատճառ ի՞նքն եղեւ եւ ո՛չ Նա, որպէս Յուդա, զի Նորա բազում անգամ խնամարկեալ ձեռնարկեաց, եւ նա ուրացեալ ի բաց հետեաց: Բայց ուրացութիւն է ի Տեառնէ, որպէս Պետրոսին թէ՛ «Ո՛չ գիտեմ զայրն» (Մատթ. Ի 27), կամ մարդ սոսկ զՆա խոստովանել եւ կամ առաջօք երեւել, որպէս առ Աբրահա-մաւ², եւ ո՛չ ստոյգ մարմին առեալ: Այլեւ ուրացութիւն է Քրիս-տոսի՝ զմարմինն անսկիզբն ասել, կամ զԲանն սկիզբն ի Կուսէն ունել, եւ կամ գործովք յօրինաց Նորա հրաժարել: Իսկ Տեառն այն իսկ է, զի ասաց. «Ո՛չ գիտեմ զձեզ» (Ղուկ. Ժ 25). ո՛չ եթէ ծածկեալ էին ի Նմանէ, այլ զի ո՛չ կամի խոստովանութեամբ գիտել զնոսա: Կամ զատելն եւ զտաղտկա՛լն ի նոցանէ՝ ուրանալ զնէ՛ ըստ այնմ. «Ոյք առնէին զուրացութիւնս՝ ատեցի» (Սաղմ. Ը 3): Եւ դարձեալ՝ ոչ միայն զա-շակերտսն բարեօ՛քն յորդորէ, այլեւ տրտմականօքն դրդէ, զի կամ բարեացն ցանկասցին եւ կամ վասն տրտմականացն խորչե-ցին, քանզի մեծ տրտմութիւն է, յորժամ ի տեսութենէ Հօրն ի բաց ընկեսցին, զի ա՛յս է «առաջի Հօր»-ն, այլեւ յայս յրի զլեզուէն ըստգտանէ:

Մի՛ համարիք, եթէ եկի արկանել խաղաղութիւն³ յերկիր. ո՛չ եկի արկա-նել խաղաղութիւն⁴, այլ սո՛ւր (Ժ 34):

Ըստ կրկին գոլոյ մարդկայինս բնութեան՝ ի հոգւոյ եւ ի մարմնոյ, այսպէս եւ կրկին կենօք սխալեցաք՝ նախ խորհրդով ի մեղս եւ ապա մարմնով ի գործս անօրէնութեան, որով պատե-րազմ առ Արարիչն կազմեցաք: Իսկ խաղաղարարն բնութեանս Որդին Աստուծոյ յորժամ եկն, ըստ կարգի վերստին ուղղեաց⁵: Նախ Հոգւոյ առ Աստուած ամելով հաւատովք եւ յետոյ մարմնոյ յարութեամբն, վասն այսորիկ ասէ, թէ մի՛ կարծէք մարմնական

¹ քաց

² Ծննդ. Ժ 1, ԺԸ 1

³ ք ~ խաղաղութիւն արկանել

⁴ խաղաղութիւն երկրի

⁵ ուղղէ

արկանել խաղաղութիւն եւ երկրային, որ լինի ի սիրոյ զբաղմանց աշխարհիս, զոր ունին աւազակք եւ շնացողք առ իրեարս, քանզի ա՛յդ իսկ եղծեաց զերկնայինն: Ո՛չ զայդ խաղաղութիւն արկա-նեմ, այլ զիմն, որպէս ասէր. «Ջխաղաղութիւն զիմ տամ ձեզ, զխաղաղութիւն զիմ թողում ձեզ» (Յովն. Ժ 27), եւ Պօղոս թէ՛ «Նա է խաղաղութիւն մեր, որ արար արեամբ խաչին զխաղաղութիւն յերկինս եւ յերկրի՝ զմիջնորմն ցանկոյն քակելով» (հմտ. Եփես. Բ 14), որպէս ի ծնանելն հրեշտակք գոչէին. «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ եւ յերկիր խաղաղութիւն» (Ղուկ. Բ 14). եւ առ ի հաստատութիւն այս խաղաղութեանս՝ արկանեմ յերկիր սուր, որով խաղաղանան մար-դիկ առ Աստուած:

Բայց ասացէ ոք արդեօք՝ սրով զիա՞րդ խաղաղութիւն լինի: Ասասցուք, թէ որպէս թագաւոր, յորժամ հնազանդեալք նորա ապստամբին եւ ի վերայ յառնել ջանան տերանց՝ իւրաքանչիւր զիւր կամս առնելով, այնուհետեւ սուր ի գործ ածէ, որով թշնա-մութիւնն բառնի եւ ապստամբեալքն նուաճին ընդ միահեծան իշխանութեանն հնազանդութեամբ, այսպէս ի ճշմարիտ Թագա-ւորէն ցրուեալք պատրանօք Բանսարկուին եւ յազգի ազգի պաշ-տամունս եւ ի գործս չարութեան ըմբռնեալք, եւ խորհրդովք մարմնոյ եւ սիրոյ աշխարհիս թշնամիք գտեալ Աստուծոյ՝ սրով բանի Իւրոյ, որ բաժանէ զլաւն ի վատթարէն, ժողովէ ի մի աս-տուածալաշտութեան հաւատս, որով արդարացեալք՝ խաղաղու-թիւն ունիցին առ Աստուած ի ձեռն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիս-տոսի: Քանզի բժիշկ յայնժամ բուժէ զմարմին, յորժամ զփուտսն հանիցէ, եւ զօրավար՝ յորժամ զանդէպ գումարեալսն ցրիցէ, որ-պէս առ աշտարակաւն¹, եւ ապա լիցի խոր խաղաղութիւն ի բա-ժանեալ փոխի անհաւատիցն: Եւ դարձեալ՝ զաշակերտսն մխիթա-րէ. զի մի՛ կարծեսցեն զինքեանս գոլ նիւթ խռովութեանն, ասէ՛ Ես եմ, որ կազմեմ զայն այնպէս, քանզի յայն իսկ եկեալ ստի-պեմ, զի յորժամ իրքն լինիցի[ն], մի՛ յանկարծադէպ գիտացեալ խռովեսցին: Եւ զի մի՛ ոք ասիցէ, թէ հրապուրելով հաւանեցոյց զնոսա եւ զգթուարինսն թաքոյց, վասն այսորիկ զահագինս բար-բառի, զի ո՛չ միայն բարեկամք եւ դաւառայինք մարտիցին, եւ սակաւ ինչ թայրաթոռք զմիմեամբք անկանիցին, այլ կարի հա-րազատք եւ ազգայինք եւ բուն ընտանիք, յոր առաւել՝ Նորա զօ-րութիւնն ծանիցի: Զի որպէս յայլսն հակառակաւն զհակառակն առնէ, այսպէս եւ աստ պատերազմաւ զխաղաղութիւնն հաստա-տէ, որպէս ասէ.

¹ Ծննդ. ԺԱ 8

«Քանզի եկի քակել զայր ի հօրէ իւրմէ՝ եւ զդուստր՝ ի մօրէ, եւ զհարսն՝ ի սկեսրէ իւրմէ» (Ժ 35):

Զմտացն բաժինն ասէ, զի ո՛չ ի հաւատն հաւասար խոնարհին. զի մինն որոշի ի նմանէ, եւ մինն պաշտէ զՔրիստոս, քանզի ստիպէ զնոսա սէրն Քրիստոսի յաղթել ախտաւոր սիրոյն: Դարձեալ՝ զմարգարէութիւնն Միքիայ ընթեռնու յականջս նոցա. զի մի՛ կարծիցեն յինքենէ սկսանել զայս, ասէ, վաղ ուրեմն կանխեաց մարգարէն թէ՛ «Որդի անարգէ զհայր, եւ դուստր յարիցէ ի վերայ մօր, եւ մու՛ ի վերայ սկեսրի» (Միք. Է 6)²: Իսկ եթէ ասաց օրինօքն պատուել զհայր որդւոյ եւ զմայր դստեր, ո՛չ եթէ այնմ ինչ հակառակ է այս, քանզի այնպիսեաց հարց հրամայեաց հնազանդ լինել, որք յաստուածապաշտութիւնն չլինիցին ինչ վնասակար, ապա թէ զամենայն պատիւ յանձինս ձգել ձեռնարկեն, նոցա ո՛չ է պարտ անսալ. զայս եւ դուստր առ մօր եւ հարսն առ սկեսր իմա: Բայց աստ վեց թուէ, իսկ Ղուկաս ասէ. «Եղիցին հինգ ի տան միում բաժանեալք. երեք՝ յերկուց, եւ երկուք՝ յերից» (Ղուկ. ԺԲ 52). ո՛չ է երկբանութիւն ի սոսա, քանզի զայն, որ մօր «դուստր» ասէ, զնոյն եւ այլում սկեսր «հարսն» անուանէ:

Իսկ առ ի միտս՝ «հայր» եւ «մայր» եւ «սկեսուր»՝ զհինն ասէ եւ զստուերականն զառամացեալ տկարութեամբ՝ ըստ առաքելոյ. «Որ հնանայ, մերձ է յապակաւորիսն» (հմտ. Եբր. Ը 13), իսկ «որդի» եւ «դուստր» եւ «հարսն»՝ զնորս եւ զառժամայնս, որք քակեցան ի ստուերականացն՝ առոյգացեալք, մկրտութեամբ Աւագանին որդիացեալք Հօրն երկնաւորի, դուստր գոլով վերին Սիոնի եւ հարսն անմահ Փեսային Յիսուսի, ծառայելով նորոգութեամբ Հոգւոյն եւ ո՛չ հնութեամբ գրոյն:

Եւ թշնամիք առն՝ ընտանիք իւր (Ժ 36):

Ի բազում բարեացն, զոր առթեաց, մեծագոյն հնազանդութիւնս պահանջէ՝ արհամարհել³ զազգատոհմ եւ զհայր եւ զմայր, եւ թշնամիս նոցին լինել վասն առ. Նա աշակերտութեանն, որով գեր ի վերոյ ելանիցեն մարմնական ընտանութեանն եւ աշխարհական իրաց: Եւ դարձեալ՝ հրէայք, որք ընտանիք էին Քրիստոսի, ոչ միայն վասն աստուածապաշտութեանն եւ մարգարէից հմտութեան, այլեւ վասն ազգակցութեանն՝ ըստ այնմ թէ՛ «Մարմին իմ ի նոցանէ է» (Ովսէ. Թ 12), եւ Պօղոս՝ «Յորոց Քրիստոս ըստ մարմնոյ» (Հռոմ. Թ 5), որ այր եղեւ ի նոցանէ կատարեալ բնութեամբ՝

¹ Ձ > իւրմէ

² Ձ + Եւ թշնամիք առն ընտանիք իւր:

³ Տ արիամարիեալ

մարդացեալ հոգւով եւ մարմնով եւ մտօք, հակառակք եղեն վարդապետութեան Նորա, մանաւանդ քահանայապետք եւ դպիրք՝ ընտանիք տան Նորա, եւ զօրէն թշնամույ դժբեցին՝ ըստ այնմ. «Կապեցուք զարդարն, զի դժպհի եղեւ մեզ» (Ես. Գ 10), եւ տակաւին կան ի նոյն թշնամութեանն: Իսկ առ ի միտս՝ ախտք բնականք, որք են ցանկութիւն, հեշտութիւն, երկիւղ, տրտմութիւն, սրտմտութիւն, բարկութիւն, նաեւ զգայութիւնք եւս, ընտանիք գոլով, ընդ թշնամիս միաբանեալ վնասեն զմեզ:

Որ սիրէ զհայր կամ զմայր առաւել քան զիս, չէ՛ ինձ արժանի: Եւ որ սիրէ զուստր կամ զդուստր առաւել քան զիս, չէ՛ ինձ արժանի (Ժ 37):

Թէ զիա՞րդ սրով քակեաց, ասէ՝ քանզի՛ սէրն ի ծնողսն երկրորդ է առ Աստուած սիրոյն, ըստ որում յՕրէնսն գրեցաւ², վասն այսորիկ ո՛չ ասէ չսիրել զծնողսն, այլ «առաւել՝ քան զիս», որով ցուցանէ զանձն ճշմարիտ Որդի Ծնողին: Եւ դարձեալ՝ զհրէայնս յանդիմանէ, որ որդի՛ Աբրահամու զանձինս վարկանէին եւ զգործս նորա ոչ գործէին, զի Աբրահամ ո՛չ միայն ի տանէ եւ ի յազգէ եւ հետեւեցաւ խոստմանն Աստուծոյ, այլեւ զսէրն Աստուծոյ յաղթօղ բնութեան սիրոյն երեւեցոյց, որով զմիամօր որդին մատուցանէր պատարագ Աստուծոյ⁴. արդ՝ որ ո՛չ նոյնգունակ խոնարհեցի, ո՛չ է սիրելի Աստուծոյ եւ կամ որդի Աբրահամու՝ Հօրն հաւատոյ⁵: Եւ դարձեալ՝ վարժէ զաշակերտսն զամենայն ի խոնարհ թողուլ, ո՛չ միայն՝ զինչս եւ զստացուածս, այլեւ զազգանարհ թողուլ, ո՛չ միայն՝ զինչս եւ զստացուածս, այլեւ զազգատոհմ եւ զհոգիս եւս, եւ նախամեծար զսէրն Քրիստոսի առնել, զի ըստ Նորա սիրոյն արժանաւոր աշակերտ երեւեսցիս, որ զհետ սիրոյ քո չողաւ մահուամբ, եւ ո՛չ անարժան՝ կոչմամբ միայն առանց ներգործութեան, զի որ ի ձէնջ աշակերտելոց են, զազգատոհմ արհամարհեալ են, վարդապետացդ ո՞րպիսի ինչ պարտ է լինել:

Եւ դարձեալ՝ ուսումն իմն յայտնէ, թէ ոք ասէ զկին եւ զորդիս, զոսկի կամ զկերակուր առաւել սիրէ քան զիս, չէ՛ արժանաւոր աստուածապաշտ, այլ այն իսկ է աստուած նորա, զոր սիրեացն՝ ըստ առաքելոյ. «Որոց աստուած որովայնն իւրեանց, եւ փառք՝ ամօթն իւրեանց» (Փիլպ. Գ 19): Վասն որոյ պարտ է զգուշանալ եւ ո՛չ պատուել զտուեալն առաւել քան զՏօւօղն, զի այս է սկիզբն մեղաց եւ անօրէնութեան, քանզի եւ ինքն իսկ մեղք է:

¹ Ձ > Թէ զիա՞րդ սրով... քանզի

² Ելք Ի 1-7, 12

³ Ձ որդիս

⁴ Ծննդ. ԻԲ

⁵ Հռոմ. Դ 11

⁶ Ձ արժան

Եւ դարձեալ՝ զայս ասելով զորդիսն առաքինիս կատարէ եւ զհարս խափանիչս ցածուցանէ, զի մի՛ ինչ ժտեսցին խափանել զորդիսն եւ կամ զհարս: Բայց զի մի՛ դժկամակ լինիցին ծնողքն, յարէ ի նոյն թէ՛ «եւ զա՛նձն եւս ոչ ատիցէ», թէպէտ մտերիմ է նմա, «ո՛չ կարէ իմ աշակերտ լինել» (Յմմտ. Ղուկ. ԺԴ 26):

Եւ որ ոչ առնու զխաչ իւր եւ գայ զկնի Իմ, չէ՛ Ինձ արժանի (Ժ 38):

Նշանակէ ի մահ եւ ի պատերազմ տալ զանձն եւ յարիւն մտանել. եւ ո՛չ վայրապար ի մահ, այլ ի բռնութեան, եւ ո՛չ միայն ի բռնութեան, այլեւ ի նախատանաց եւս: Եւ դարձեալ՝ զի որ զխաչ իւր յուս առնուցու, զմահ իւր գուշակէ, այսպէս եթէ ոք զհարչարանս մարմնոյ ոչ առնուցու յանձն եւ զհետութիւնս մեռուցանէ ի մարմինն՝ ըստ առաքելոյ՝ «խաչեալ աշխարհի» (Յմմտ. Գաղ. 2 14), եւ զայս ոչ ի յայլոց հարկեալ, այլ իւր կամաւ եւ յօժարութեամբ ստանձնեալ որպէս զիս, ո՛չ կարէ իմ աշակերտ լինել¹: Բայց դու տես, զի զԻւրն չարչարանս տակաւին ոչ ճառէ, այլ մեղմով նոցայիւքն ընդելացուցանէ եւ յետոյ յայտնապէս զԻւրն ի մէջ բերէ:

Որ գտանէ զանձն իւր, կորուսցէ զնա, եւ որ կորուսցէ զանձն իւր վասն Իմ, գտցէ զնա (Ժ 39):

Ո՛վ անհնարին իրացս, զի կորուստ եւ գիւտ՝ ի միում անձին լինիցի, որ է այսպէ՛ս. որ կամի զանձն իւր ի հետութեան եւ ի հանդարտութեան մնալ եւ ո՛չ ի հալածանս եւ ի տանջանս անել, այնպիսին կորուսցէ զնա ի գեհեանն՝ ի յաւիտենակ: Եւ առաջն զրկեալ՝ ըստ այնմ. «Որ սիրէ զմեզս, ատէ զանձն իւր» (Յաղմ. Ժ 6). իսկ որ կորուսցէ մահուամբ կամ վտանգիւ եւ տրտմութեամբ ճգնեալ վասն Նորա, ի կեանս² յաւիտենականս գտանէ զնա: Դարձեալ՝ ցուցանէ, թէ ինքն անձին է պատճառ կորստեան եւ գիւտի. արդ՝ որ զներկայ կեանս գտանէ, կորոյս ոչ միայն զինքն, այլեւ զկեանս զայս, զի անցաւոր է, իսկ որ կորոյս ոչ միայն զինքն, այլեւ զկեանս, ո՛չ ի պատճառս այլոյ, այլ յիմ փառս, գտցէ ո՛չ զանձն եւեթ, այլեւ զկեանսն անվախճան՝ բազմապատիկ հատուցմամբ առ Աստուծոյ եւ յԱստուծոյ:

Որ ընդունի զձեզ, զիս ընդունի, եւ որ զիս ընդունի, ընդունի զԱռաքիչն Իմ (Ժ 40):

¹ 2 լինել աշակերտ
² 2 կեանսն

Պարզեաց զվարդապետութիւնն¹, զի մի՛ կարծիցեն ի Հօրէ հեռացուցանել եւ առ ինքն ձգել, զՆա սիրել եւ վասն Նորա մեռանել, եւ այն ընդդիմութիւն թուէր առ Հայր: Ասէ՛ որպէս եւ զձեզ առաքեմ, այսպէս եւ Հայր՝ զիս. արդ որ զձեռ վարդապետութիւնն ընդունի, զիմն ընդունի, եւ որ զիմն ընդունի, զԱռաքիչն² իմ ընդունի, որպէս զի զպատիւն առ Հայր ձգիցէ եւ այնու զնոսա զԻւրեաւ ածիցէ եւ մի՛ զվարդապետութիւնն ցուցանիցէ: Եւ դարձեալ՝ զասպնջականսն³ առաւել քան զհիւրս մեծագոյն պատուոյ արժանի առնէ, եթէ ստուգութեամբ ընդունիցին, զի զի՞նչ այսմ կայցէ զուգական, յորժամ Հօր եւ Որդւոյ լինիցին ասպնջական, միանգամայն եւ զաշակերտսն մխիթարէ ի նոսա գոլ Հայր եւ Որդի, որք ընկալեալ լիցին ընդունողացն:

Որ ընդունի զմարգարէ յանուն մարգարէի, զվարձս մարգարէի առցէ: Եւ որ ընդունի զարդար յանուն արդարոյ, զվարձս արդարոյ առցէ (Ժ 41):

Յառաջագոյն սպառնացաւ ոչ ընդունողացն, իսկ այժմ հանգիստս եւ բարութիւնս խոստանայ ընդունողացն եւ զնոսա իսկ պանծացուցանէ անուանցս յորջորջմամբ՝ «մարգարէ» եւ «արդար» կոչելով: Բայց զի՞նչ է, զի ոչ ասաց թէ՛ «ընդունի զմարգարէ եւ զարդար», այլ թէ՛ «յանո՛ւն մարգարէի» եւ «յանո՛ւն արդարոյ»: Ա՛յս իսկ է. յորժամ ո՛չ վասն աշխարհիս ինչ իրաց պաշտպանութեան եւ ո՛չ վասն մարդկեղէն փառաց անցաւորաց ընդունիցի, այլ զի մարգարէն է կամ արդարն, զվարձս նոցին առցէ: Եւ թէ չիցէ արդար կամ մարգարէ, սակայն նա յանուն նոցին ընդունի, նմանապէս եւ փառացն մարգարէիցն եւ արդարոցն արժանաւորեսցի, եւ թէ արդար եւ մարգարէ իցէ ստոյգ, ե՛ւս գերապատիւ իցէ: Եւ դարձեալ՝ որ ընդունի զմարգարէ եւ զարդար, որպէս պարտ է ընդունել, այսինքն՝ հպատակ կալ բանից նոցա, քարոզողացն շնորհա՛ց այնպիսին ժառանգ լիցի: Եւ դարձեալ՝ որ ընդունի զարդար յանուն Տեառն արդարացեալ եւ զմարգարէ՛ յանուն Տեառն մարգարէացեալ, վարձս զնոցին առցէ:

Եւ որ արբուսցէ միում ի փոքրկանցս յայսցանէ բաժակ մի ջուր ցուրտ միայն յանուն աշակերտի, ամէ՛ն ասեմ ձեզ, ո՛չ կորուսցէ զվարձս իւր (Ժ 42):

Տես, զի զայս ամենայն վասն աշակերտացն ընդունելեացն առնէ, զի ոչ միայն մեծամեծացն ասէ, այլեւ յոյժ փոքունցն, քանզի զի՞նչ փոքր քան զբաժակաւ ջուր, ուստի ծախք ինչ ոչ լի՛

¹ 2 զվարդապետութիւնս
² 2 զառաքիչն
³ 2 զասպնջականն

նիցին, սակայն եւ ընդ այն ոչ անվարձս ելցէ, բայց յորժամ ի փառս նորա լինիցի եւ յանուն Տեառն աշակերտի արասցէ, իբր թէ քրիստոնեայ իցէ եւ Տեառն ծառայ, թէպէտ յաջս մարդկան փոքր կարծիցի, բազմապատիկ փոխարէնս առնու՝ արտաքոյ պապակի մեծատանն լինել¹ եւ շնորհօք Հոգւոյն զեղանիլ:

Իսկ առ ի միտս՝ յորժամ ոք զպասքեալ անձինս եւ զկարօտս յառաքինութենէ եւ ի ճշմարիտ գիտութենէ տեսանէ եւ ըստ չափոյ² ընդունողացն տարողութեան արբուցանէ բանիւ վարդապետութեան, վարձս մեծամեծս առցէ. զո՞ր. զայն, զոր ասաց Երեմիաս. «Թէ հանցես զպատուականն յանարգէն, բերան Իմ կոչեսցիս» (Երեմ. ԺԵ 19): Քանզի «Ջուր ցուրտ»՝ ճշմարիտ վարդապետութեանն³ ապացոյց, եւ մի բաժակ ասէ եւ ո՛չ երկու կամ երիս, զի թէպէտ զանազան են եղանակք բանի, սակայն միոյ Հոգւոյ են բղխմունք շնորհի՝ ըստ առաքելոյ⁴:

ԳԼՈՒԽ ԺԱ

Եւ եղև իբրեւ կատարեաց Յիսուս զպատուէր երկոտասանից աշակերտացն իւրոց, գնաց անտի քարոզել եւ ուսուցանել ի քաղաքս ցոցա (ԺԱ 1):

Յորժամ ոչ միայն զբանսն, այլեւ զնոսա բանիւ կատարեաց եւ առաքեաց երկու երկու ի քարոզութիւն, այնուհետեւ մեկուսի առնէ զանձն՝ տալ նոցա տեղի եւ ժամանակ առնելոյ զոր ինչ հրամայեացն, քանզի մինչդեռ Նա մօտ էր եւ բժշկէր, ոչ ոք յօժարէր առ նոսա մերձենալ: Տես եւ զայն, զի թէպէտ զնոսա առաքեաց, ո՛չ բաւական համարեցաւ զնոցայն եւ դուլ ետ անձինն, այլ ի յայլ կողմն շրջեալ քարոզէր եւ ուսուցանէր ըստ քաղաքաց քաղաքաց, զոր աւետարանիչս անկարացաւ ընդ գրով արկանել, թէ յորում տեղւոջ եւ կամ զինչ քարոզեաց, այլ միայն քարոզէր, ասէ, ի քաղաքս եւ ուսուցանէր:

Իսկ Յովհաննէս իբրեւ լուսա ի բանդին գգործսն Քրիստոսի, առաքեաց ի ձեռն աշակերտաց իւրոց (ԺԱ 2)

Եւ ասէ ցՆա. «Դո՞ւ ես, որ գալոցն ես, եթէ այլո՞ւմ ակն կալցուք» (ԺԱ 3):

Ջնախանձ աշակերտացն Յովհաննու յայտ առնէ աւետարանիչս եւ ո՛չ թէ Յովհաննէս երկմտեաց վասն Նորա. զի որ յառաջ քան զնշանսն գիտէր զՆա եւ անդստին Հոգւովն յորովայնէ ծանեալ զՆա¹, եւ ի Հօրէ իսկ լուաւ զՆմանէ², եւ զՀոգին հանգուցեալ ետես ի վերայ Նորա եւ առաջի ամենեցունց վկայեաց թէ՝ «Սա՛ է բարձօղ մեղաց եւ Որդի Աստուծոյ, եւ ես չեմ արժանի բառնալ զկօշիկս Նորա»³, զիա՞րդ դարձեալ երկմտէր: Միթէ իսբէութիւն էր այն ամենայն, եւ ո՞վ ոք, որ սակաւ հանճարոյ հասեալ իցէ, այսպիսի գործս գործիցէ, թող թէ Յովհաննէս: Այլ զի խրտչէին ի Քրիստոսէ աշակերտքն Յովհաննու եւ լոկ մարդ կարծէին զՅիսուս, եւ զՅովհաննէս՝ մեծ ոմն քան զմարդիկ, եւ ա՛յն իսկ լինէր արգել ոչ յարելոյ առ Յիսուս: Եւ Յովհաննէս թէպէտ բազում անգամ զինքն նուաստ ասէր եւ աղաչէր եւ ուսուցանէր եւ առաքէր առ Յիսուս, ո՛չ այնու կարէր հաւանեցուցանել զնոսա, վասն զի դժուարահաւանք էին եւ կարծէին, թէ առ խոնարհութեան ասիցէ զայն, եւ առաւել եւս բեւեռէին ընդ սէր նորա: Եւ թէ լռէր եւ ո՛չ այն ինչ գործէր, ա՛յլ մեծագոյն վնաս

¹ Զ լիցի

² Զ ակիւ

³ Զ վարդապետութեան

⁴ Ա Կոր. ԺԲ 4

¹ Ղուկ. Ա 44

² Յովհ. Ե 33

³ Յովհ. Ա 29, Մատթ. Գ 11, 16

13 — Յովհ. Մործորեցի

կասկածէր լինել՝ յետ մահու նորա պատճառ գոլ օտարոտի կրօնից եւ հեռանալոյ նոցա ի Քրիստոսէ:

Վասն այսորիկ թէպէտ յառաջ կամէր եւ ոչ կարէր, սակայն յորժամ մերձեցաւ վախճան նորա, զի յառաջեցէ քան զՓրկիչն ի մեռեալս, որպէս եւ ծննդեամբ ի կենդանիքս, փութայ ածել զնոսա յուղղութիւն: Տի՛ նա եւ զիպօղ ժամանակի սպասեաց. յորժամ լուաւ յաշակերտաց իւրոց, թէ մեծագոյն հրաշս գործէ Յիսուս, առաքեաց զնոսա, ո՛չ զամենեան, այլ երկուս ոմանս, զորս զիտէր, թէ առաւել քան զայլսն հաւանագոյնք էին, որպէս զի երթեալ արդեամբք գիտասցեն, թէ ո՛րչափ ընդհատ իցէ ի Քրիստոսէ Յովհաննէս, քանզի Յովհաննէս նշանս ինչ ո՛չ արար վասն այսր պատճառի. «Դո՞ւ ես, որ գալոցն ես», ըստ մարգարէիցն պիտառութեանցն, «եթէ այլո՞ւմ ակն կալցուք»: Զայս ասաց վասն աշակերտացն, զի որպէս Տէրն վասն ժողովրդեանս, ասէ, «առնեմ, զի հաւատասցեն» (Յովհ. ԺԱ 42), այսպէս եւ Յովհաննէս հարցմամբս զառաջինսն կնքէ զոր քարոզեացն, զոր ոմանք լուան յաշակերտաց նորա եւ զնացին զհետ Յիսուսի, իսկ զմնացեալսն հնարիւս այսու այժմ ուղղէ, որպէս զի երթեալ տեսցեն զնշանսն եւ հաւատասցեն նմա:

Դարձեալ՝ ոմանք ասեն, եթէ գիտէր Յովհաննէս, թէ նա էր Քրիստոսն, բայց ոչ գիտէր, թէ վասն մարդկան մեռանելոց էր, վասն այնորիկ հարցանէր թէ՝ «Դո՞ւ ես, որ ի դժոխս գալոց ես»: Սակայն այս ո՛չ թուի ինձ ի դէպ, քանզի նաեւ զա՛յն եւս քաջ գիտէր, որպէս ասէր թէ՝ «Դու առ ի՞նչ գաս» (Մատթ. Գ 14), եւ այլուր՝ «առն Աստուծոյ, որ բառնայ զմեղս աշխարհի» (Յովհ. Ա 29)՝ խաչիւն, եւ թէ տէր զձեզ Հոգւով» (հմմտ. Մատթ. Գ 11), զյարութենէն ճառեաց, ապա ոչ՝ զիւրօրէ էր առաւել քան զայլ մարգարէս՝ ըստ Տեառն¹, զի այլքն զհարչարանսն ծանուցին, զորոց ոչ է հարկ երկրորդել, իսկ ի սմանէ ծածկէր: Նաեւ ա՛յլ ազգ. ընդէ՞ր ոչ ասաց թէ՝ «Դո՞ւ ես, որ գալոցն ես ի դժոխս», այլ միայն պարզաբար թէ՝ «Դո՞ւ ես, որ գալոցն ես», այսինքն թէ՝ յերկրի կարապետեցի եւ երթամ ի դժոխս, արդ՝ Դո՞ւ գայցես անդր, թէ զա՛յլ ոք առաքեացես:

Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ ցնոսա. «Գնացէք պատմեցէ՛ք Յովհաննու զոր լուայք եւ տեսէք (ԺԱ 4):

Գիտաց Յիսուս զմիտսն Յովհաննու, վասն այսորիկ ո՛չ ասաց թէ՛ ես եմ, եւ ո՛չ թէ՛ չեմ, այլ յիրացն առնէ հաւատարիմ: Քանզի յորժամ մերձեցան նոքա ի հարցանել, վաղվաղակի բժշկեաց զբազումս՝ վկայ հաւատարիմ լինել մտացն Յովհաննու, զի թէ զոր

¹ Մատթ. ԺԱ 9

գործեմս՝ բանիցն Յովհաննու չվկայեն, ապա սո՛ւտ ուրեմն է քարոզութիւն նորա, ապա թէ ստոյգ իցեն վկայութիւնք նորա՝ զօրագոյն իմն գոլ քան զնա, պարտիք ո՛չ ձայնին, այլ գործո՛յն աշակերտել:

Կոյրք տեսանեն, կաղք գնան, բորոտք սրբին, եւ խուլք լսեն, եւ մեռեալք յառնեն (ԺԱ 5):

Այսու լնու զմարգարէութիւնն Եսայեայ թէ՛ «Աչք կուրաց բացցին, եւ ականջք խլից լուիցեն, եւ կաղն վագէ իրբն զեղջերոս» (Ես. ԼԵ 5-6), եւ այլն, բայց դու կրկին իմաստի՛ւք զբանս իմա: Թէպէտ ի նուագին սկսանելով ի բարձրագոյնսն հանէ զսքանչելիսն եւ ի վախճանին իբր կնիք ասաց զայս թէ՛ «մեռեալք յառնեն»՝ ոչ միայն ի մեղաց ի յարգարութիւն, այլեւ ի մահուանէ յանմահութիւն, զի նա է զլուխ ամենայն բարութեանց Միածնին, որով ծանոյց ոչ միայն թէ՛ ես իսկ եմ, այլ թէ՛ եւ վասն որո՛յ եկեալ եմ. զի մեղքն որ յԱդամայ՝ ի մարդիկ տարածեցաւ, եւ նովաւ մահ ինեւ լուծանի, որպէս զի առհաւատչէիւ մասնականաց յարութեամբս հաւատասջիք եւ հասարակա՛ց յարութեանն:

Եւ աղքատք աւետարանին:

Մի ա՛յս է ի հրաշիցն, զի աղքատք եւ տգէտք աւետարանիչ երկնից բարեացն կարգեալք են. զնոսա ասէր, զորս առաքեալ էր ի քարոզութիւն, քանզի յայնժամ տնօրինեցաւ գալուստ նոցա, զի մի՛ եւ աշակերտքն Տեառն երկմտիցին: Եւ դարձեալ՝ ի Հինն փարթամութիւնն էր աւետարանեալ եւ մարմնական երկրի ժառանգութիւն՝ ի Մոսիսէ եւ յայլոց մարգարէիցն, իսկ այժմ աղքատութիւնն քարոզեալ գովի՝ ըստ այնմ. «Երանի աղքատաց հոգւով, զի նոցա է արքայութիւնն երկնից» (Մատթ. Ե 3), որով զգորութիւնն Իւր ծանուցանէ, զի աղքատութեամբ զփարթամութիւնն շնորհէ: Եւ դարձեալ՝ աղքատութիւն ի մեղաց աւետարանի, որպէս զի եկեալ է Բարձիւն մեղաց՝ ըստ վարդապետին ձերոյ քարոզութեանն¹:

Եւ երանեալ է՝ որ ոչ գայթաղեցի յիս» (ԺԱ 6):

Այսու եցոյց, եթէ զծածուկս նոցա գիտէ եւ մեղմով յայտ ածէ զմտաց նոցա երկեւանն: Քանզի զայթաղեալ էին ի նա, զախտ մտաց նոցա ծանոյց, եւ վասն որոյ առաքեալ էր Յովհաննէս, ուսոյց թէ՛ Ե՛ս եմ, սակայն ծածկաբար, զի ո՛չ առնէր զայլ ոք վկայս նոցա կշտամբութեանն, այլ զնոսա միայն, որ գիտէին՝ ածելով զնոսա զԻւրեաւ եւ հաղորդս առնել երանութեանն, որպէս զայլ աշակերտսն:

¹ Յովհ. Ա 29

Եւ իբրեւ նոքա գնացիւ, սկսաւ Յիսուս ասել ցժողովորդսն¹ զՅովհաննէ (ԺԱ. 7):

Նոցա պէտքն վճարեցան, եւ հաստատեալք ի նշանացն՝ գնացին: Որ առժամայն սքանչելագործեցան, պարտ էր այնուհետեւ զժողովրդոց միտսն բժշկել, որ ի հարցանելոյն Յովհաննու բազում ինչ անդէպս կարծէին, քանզի ո՛չ գիտէին ո՛րպիսի մտօք առաքեալ² զաշակերտսն, միթէ կռիւ ինչ կայցէ՞ ընդ Յիսուսի, միթէ չիցէ՞ Սա, որ գալոցն էր, միթէ ի բանդի՞ն զանգիտեաց, կամ թէ վայրապա՞ր ինչ խօսեցաւ զառաջինն: Զայս եւ որ սոյնպիսիս ածէին զմտաւ, վասն որոյ յուղղութիւն ածէ զնոսա: Բայց տե՛ս՝ իբրեւ գնացին աշակերտքն Յովհաննու, ապա սկսաւ խօսել առ ժողովուրդն, զի մի՛ կարծիցեն ժողովուրդքն, թէ ողորձ վայրն, որպէս զի նա դարձեալ ստուգէ, թէ նա՞ իցէ Քրիստոսն, եւ գիտելով զմիտս ամենեցուն՝ հաստատէ զկարծիսն:

«Զի՞նչ էլէք տեսանել յանապատիւն՝ եղէ՞ցն շարժուն ի հողմոյ:

Վասն Յովհաննու պատասխանի առնէ, թէ ո՛չ շրջեցաւ յառաջին կարծեացն, քանզի ոչ եթէ ցոփ ոք էր եւ ծանծաղամիտ³, այլ այլ համեստ եւ հաստատուն, ապա թէ ոչ՝ դուք «զի՞նչ էլէք տեսանել», յորժամ մկրտէր Յովհաննէս յանապատն Յորդանանու. թողեալ զտունս եւ զքաղաքս՝ եւ գրոհ տուեալ անդր ընթանայիք, քանզի ո՛չ այնպիսի յօժարութեամբ ելանէիք, եթէ ոչ մեծ եւ սքանչելի եւ հաստատուն խորհրդով ակն ունէիք տեսանել զայրն: «Եղէ՞գն, ասէ, շարժուն [ի հողմոյ]»: Այսինքն՝ թեթեւ ոք եւ վաղահասո՞ւկ, որ երբեմն զայս ասեն եւ երբեմն ինչ եւ ոչ երբէք կան ի հաստատութեան. եւ ո՛չ երբէք երկնչէր շուրթեանց: Կամ թէ որպէս եղէգն ի տղմուտ վայրս ծնանի, պէս եւ նա՞ մեղաց եւ անօրէնութեան իցէր ծնունդ, զի զսուտս բարբառէր: Ո՛չ, այլ աւետեաց էր ծնունդ եւ ամլոյ յղութիւն եւ մաքուր արգանդի բերք, ո՛չ զսուտս խօսեցաւ եւ կամ յաներեւոյթ հողմոյ շարժեալ խարբալեաց զքարոզութիւնն՝ երբեմն «Գառն Աստուծոյ» անուանելով եւ երբեմն «Դո՞ւ ես, որ գալոց ես»՝ գայթակղելով յիս. այլ վասն աշակերտացն գայթակղութեան, զոր լուեալ եւ տեսեալ՝ ի բաց ձգեցին զկարծիսն եւ երանութեամբն հաստատեցան:

¹ Զ ցժողովորդն

² Զ առաքել

³ Տ ծանծաղամիտ

Այլ զի՞նչ էլէք տեսանել. մա՞րդ ի հանդերձս փափկութեան զարդարեալ: Ահաւանիկ որ զփափուկսն զգեցեալ եմ՝ ի տունս թագաւորաց եմ (ԺԱ. 8):

Դուք ձեզէ՛ն վկայէք առ նա ընթանալովն զնորա հաստատուն բարուցն: Բայց թէ ասէք, թէ հաստատուն էր յառաջ, իսկ յետոյ թուլացեալ՝ զանձն փափկութեան մատնեաց, քանզի ի մարդկանէ կէսք ի բնէ են այսպիսի, եւ կէսք յետոյ եղանին, այլ Յովհաննէս ո՛չ ի բնէ եւ ո՛չ յետոյ եղեւ այնպէս. վկայ պատմուճանն եւ անապատն եւ կերակուրն եւ բանդն: Զի թէ զփափուկսն զգենուլ կամէր, ո՛չ յանապատն, այլ ի սենեակս թագաւորաց բնակէր, եւ դուք եթէ զփափկակեացս խնդրէիք տեսանել, ո՛չ անդր, այլ յապարանս թագաւորաց երթայիք, ապա ուրեմն ո՛չ փոփոխական ոք էր եւ ո՛չ յանցաւոր, այլ զոր ինչ խօսեցաւ, ի նոյն անշարժ եկաց, եւ այս յայտ է, զի մարգարէ էր, որպէս ասէ:

Այլ զի՞նչ էլէք տեսանել. մարգարէ՞. այո՛, ասեմ ձեզ, եւ առաւել եւս քան զմարգարէ (ԺԱ. 9):

Ո՛չ յամենայն կողմանց ըմբերանէ զնոսա, այլ եթէ իբր զմարգարէ էլէք տեսանել, այսինքն՝ յառաջատես, որպէս հայր նորին ասաց յուսկն ձեր. «Դո՞ւ մանուկ, մարգարէ Բարձրելոյն կոչես՝ ջիր» (Ղուկ. Ա. 76), եւ հրեշտակն թէ՛ «Եկեացէ հոգւով զօրութեամբ Եղիայի» (Ղուկ. Ա. 17), ապա ընդէ՞ր գայթակղիք ի հարցուած նորա, զի ո՛չ վասն իւր, այլ վասն աշակերտացն, որպէս ասացաւ, քանզի մարգարէ ո՛չ գիտէ այլեւայլ բարբառս արձակել, այլ զմի եւ զնոյն¹, որպէս ասէ թէ՛ «Այո՛, ասեմ ձեզ, եւ² առաւել եւս քան զմարգարէ», այսինքն՝ ճշմարիտ մարգարէ եւ առաւել քան զմարգարէ: Ծշմարիտ, զի թէ Յովհաննէս նշանս ոչ արար, բայց զամենայն, զոր ինչ ասաց, ճշմարիտ խօսեցաւ³: Եւ «առաւել» նախ զի հուպ էր գալստեան Թագաւորին, զի զոր ինչ մարգարէքն մարգարէացան, նա ետես եւ վկայեաց, թէ Սա՛ է՝ ըստ նմանութեան թագաւորաց. որք մերձ կան առ նմին եւ զթագն բարձեալ ունիցին, առաւել պատուականագոյնք են, այսպէս եւ Յովհաննէս առ գալստեամբն Տեառն ձի արկեալ վարէր: Եւ երկրորդ՝ զի եւ յորովայնի մարգարէացաւ խայտալով եւ երկրպագելով: Եւ երրորդ՝ ոչ բանիւ միայն հանգոյն այլ մարգարէիցն խօսեցաւ, այլեւ մկրտել արժանի եղեւ զՏէրն ծառայն: Եւ չորրորդ՝ յաջորդդ ասէ:

¹ Զ նոյն

² Զ > եւ

³ Յովհ. Ժ 41-42

Ձի նա՛ է, վասն որոյ գրեալն է. «Ահա ես առաքեմ զհրեշտակ իմ առաջի երեսաց Քոց, որ պատրաստեսցէ զճանապարհս Քո առաջի Քո» (ԺԱ 10):

Այնքան առաւել էր, զի ոչ միայն մարգարէքն վասն Բանին, այլեւ վասն ձայնին մարգարէացան, քանզի եւ նա ինքն մարգարէս ունէր, որպէս գրեալդ, եւ այլուր թէ՛ «Ձայն բարբառոյ յանապատի» (Ես. 10 3): Եւ «Հրեշտակ»՝ կամ վարուքն յանապատին, որպէս Հրեշտակք ի յերկին, կամ նախընթացութեամբն ոչ միայն յերկրի առ կենդանիսս՝ առաքեալ իբր Հրեշտակ, այլեւ ի դժոխս առ մեռեալսն մուտ կազմելով եւ ճանապարհ՝ երկնաւոր Արքային. ո՛չ ի հեռուստ, այլ առաջի մտի՝ նորա յաշխարհ՝ մկրտութեամբն յապաշխարութիւն եւ վարդապետութեամբն ահացուցանող տապարաւ բանիւ¹, յորս բազմեալ Հանգեալ Թագաւորն Հոգւով եւ ջրով:

Ասէ՛ն ասեմ ձեզ, չէ՛ յարուցեալ ի ծնունդս կանանց մեծ քան զՅովնան-նէս Մկրտիչ: Բայց փոքրիկն յարքայութեան երկնից մեծ է քան զՆա (ԺԱ 11):

Որ ի սերմանէ առն ծնեալ է, ասէ, եւ մարգարէական փառք բարձրացեալ իբր Մոսէս, Եղիսէոս, Դաւիթ, Եսայիաս, Հե՛ն մեծ քան զսա, այլ Հանգոյն ոք ասասցէ սորա, եւ կամ թէ Հեն Հաւասար սմին. այլ սա մեծ քան զամենայն է՞ր վասն: Նախ՝ զի մարգարէ ունէր, որպէս ասացաւ, զոր ո՛չ զոք յայտոցն գտանեմք ունել: Եւ երկրորդ՝ վասն Տեառնս վճռին, զի ասէ, թէ Հէ յարուցեալ նման սմին մեծ ի ծնունդս կանանց. թէպէտ եւ աւետեօք եղեալ իսկ է իբր զԻսահակ եւ զՍամփսոն եւ զՍամուէլ, զի՞նչ ասես զ՝ մնաւորացն² մեծացն: Եւ երրորդ՝ զմեծութիւն սորին յիւրա՝ նիր՝ Հայելով ի սեղանն, ի բարուցն բարձրութիւնն, զի նոր ՝ ճանապարհաւ վարեցաւ յօրհնութիւն. եւ յաղօթս ծախելով զամենայն ժամանակս՝ ընդ Աստուծոյ խօսակցելով՝ ո՛չ խորտկօք կերակրէր եւ ո՛չ ի մահիճս Հանգէէր, ո՛չ ընդ յարկաւ մտանէր կամ ընդ հրապարակս շրջէր, միանգամայն սաստիկ էր եւ հեզ եւ առ թագաւորս՝ Համարձակ, թողից ասել զծնունդն, որ զհօրն կապեաց զլեզուս եւ արձակեաց³. յաղագս այսորիկ ասէ թէ՛ «Հէ յարուցեալ»:

Բայց զի մի՛ առաւելութիւն գովութեանն յոռութիւն ծնանիցի՝ պատուականագոյն քան զԲրիստոս զնա Համարելով, ի վերայ բերէ թէ՛ «Փոքրիկն յարքայութեան երկնից մեծ է քան զնա»:

¹ Զ կենդանիս

² Մատթ. 9 10

³ Զ մարմնաւորաց

⁴ Դուկ. Ա 20, 64

«Փոքրիկ» զի՛նքն ասէ ըստ Դաւթի. «Փոքր էի ես յեղբարս իմ» (Սաղմ. արտաքոյ թոոց 1): Նախ՝ ըստ տիոցն, զի փոքր էր քան զՅովնաննէս. երկրորդ՝ ըստ բազմաց կարծեացն, զի «հիսաւն որդի» ասէին (Մատթ. ԺԳ 55). երրորդ՝ զի «կերող եւ արբեցող» կոչէին (Մատթ. ԺԱ 19). չորրորդ՝ վասն չարչարանաց մահուն, զի գիտեմք զՅիսուս փոքր մի խոնարհեալ՝ ըստ առաքելոյ՝, Նա, ասէ, ի կեանսն յաւիտենականսն եւ ի հոգեւոր եւ յերկնային բարիսն մեծ քան զնա, վասն զի ինքն է տուիչ պարգեւացն այնորիկ եւ ստեղծիչ նորա: Բայց զի՛ ոք կարծեսցէ ըստ Համեմատութեան Յովնաննու մեծութեանն գով զփոքրիկն մեծութիւն, այլ որպէս տեսան առ ծառայ կամ Աւրարչի առ արարած: Իսկ աստ ըստ տկարութեան լսողացն զիջուցանէ, քանզի յայնժամ ժողովուրդն Հարեալ էին ի Յովնաննէս:

Եւ դարձեալ՝ ասէին ոմանք, թէ փոքրիկն ի Հաւատացելոցս յարքայութեանն երկնից մեծ է քան զնա. այլ մեզ քա՛ւ լիցի զայս կարծել, զի որ թշնամանէ զզինուոր արքային, նա զթագաւորն գլխովին ոչ ընդունի: Այլ կամեցաւ այսու զառաւելութիւն շնորհաց Իւրոց յայտ առնել, թէ զո՛րպիսի իմաստ՝ Հանդերձեաց աշակերտաց Իւրոց, քանզի գիտութիւնս այս, որ տուաւ ի ձեռն Յովնաննու, ո՛չ Համեմատի գիտութեան փոքրիկանն, որ յայտնելոց է յարքայութեան Նորա՝ ըստ այնմ. «Փոքր ի շատէ գիտեմք եւ փոքր ի շատէ մարգարէանամք, եւ իբրեւ ընդ հայելի տեսանեմք, բայց յորժամ եկեսցէ կատարումն, փոքր ի շատէս խափանեցի» (Ա. Կոր. ԺԳ 9-10), եւ մեծին ընդունակ լինիցիմք:

Եւ դարձեալ՝ «արքայութիւն» է Տեառն գալուստն. արդ վերջին քարոզքն, որք Հոգւովն մկրտեցին, մեծ են քան զՅովնաննու մկրտութիւնն որ ի ջուր, զի եւ նոքա զՅովնաննու մկրտեալսն մկրտեցին, թէպէտ նա զայն արեամբ մկրտեցաւ ի Հերովդէէ: Եւ դարձեալ՝ ի փոքունց փառաց Հաւատացելոցն ի Նա, որք ծնան ո՛չ ի կանանց, այլ մկրտութեամբ Աւագանին, եւ որդիացան Աստուծոյ, որ յայտնելոց է յարքայութեան Աստուծոյ, մեծագոյն է քան զփառսն Յովնաննու, զոր ունէր ի կենցաղս՝ ըստ այնմ. «Յորժամ կեանքն ձեր յայտնեցի, յայնժամ եւ դուք ընդ Նմին յայտնեցիք փառք» (Ռմմտ. Կոր. Գ 4), քանզի ամենայն փառք մարմնականաց առ այն բաղդաւտեալ՝ իբրեւ զոչինչ Համարիցին: Եւ դարձեալ՝ մեծութիւնն Յովնաննու ոչ եթէ բնութեան նորա էր, այլ Այնր, որ մեծացոյց զնա, իսկ որ փոքրիկն է ի մարդկանէ բնութեամբն իւրով, եթէ կամիցի կամօք իւրովք զգործ արքայութեան գործել որպէս Յովնաննէս, մեծ է քան զնա, քանզի այսու յոյս դնէ մեղաւորաց, զի Յովնաննէս ամենեւին արդար էր, իսկ փոքրիկ ոք յանցաւոր եթէ դարձցի

¹ Եբր. Բ 7, 9

² Զ իմաստս

Սոքա քաղաք էին երբայեցուցն, յորս մուտ եւ ել արար Յիսուս¹, եւ բազում վարդապետութիւնս եցոյց եւ նշանս ի կողմն գալիլեացուց, բայց ոչ հաւատացին, վասն որոյ եւ զանունսն եւս յիշատակէ՝ Քորազին, որ է «աստ խորհուրդ իմ», եւ Բեթսայիդա, որ է «տուն մթին» կամ «տուն որսողաց», քանզի խորհելով զերկրաւորս եւ զնսեմ եւ զբողակաց կեանս սիրելով՝ ոչ հետեւեցան երկնաւորին: Եւ այն, զի որսորդքն մարդկան լուծք գլխաւորք առաքելոցն, եւ Փիլիպպոս ի նոցանէ էր, զի մի՛ կարծեսցէ որ զնոսա բնութեամբ չար գոյ, այլ յօժարութեամբ, որ եւ տեսեալ զանվրէպ կորուստն նոցա՝ աւաղէ, ոչ միայն զցրումն նոցա հռոմայեցւոյքն, այլեւ զահագին հրոյն եւ զարտաքին խաւարին ծանրութիւն, որք անձամբ ձգեցին յինքեանս, որպէս եւ ասէ՝ «վա՛յ քեզ», որպէս թէ զայնպիսի վայն դո՛ւ ի քեզ ձգեցեր եւ ո՛չ ես: «Զի եթէ² ի Տիւրոս եւ ի Սիդոն եղեալ էին զօրութիւնքն...»: Զսոցա կորուստն եղեկիէլ պատմէ՝³ ուսուցանելով, թէ զառաջինսն յաղագս այնորիկ տանջէ, զի յետինքն զգաստացին. արդ՝ որովհետեւ ոչ խրատեցայք նոցին կրիւքն, ոչ միայն վասն ձեր, այլեւ վասն նոցա տանջիլիք, քանզի թէ ի Ծուր եւ ի Ծայդան եղեալ էին նշանք, որպէս առ ձեզ են, ոչ էին կործանեալ, այլ հաւանութեամբ նշանացն ապրեալք լինէին:

Բայց ասե՛մ ձեզ, դիտագոյն լիցի երկրին Տիրոսի եւ Սիդոնի յԱւուրն դատաստանի, քան ձեզ (ԺԱ. 22):

Ձանազանութիւն եւ որոշումն տանջանաց նշանակ՝ տու. զի որպէս ի մարմնական ցաւս թէպէտ զմի եւ զնոյն վիճակին աչաց եւ կամ գլխոյ, սակայն աւելի եւ կամ պակաս չհեծութիւնքն⁴ եւ կսկիծն, այսպէս եւ անդ, վասն զի նոքա ոչ տեսին նշանս, այլ դուք՝ բազում եւ անթիւ, նոքա մարմնով վշտացան, այլ դուք՝ հոգւով եւ մարմնով:

Եւ դո՛ւ, Կափառնաւում, մի՛ միջնէ յերկինս բարձրացիս, այլ միջնէ ի դո՛ղսս իջցես (ԺԱ. 23):

«Կափառնաւում» թարգմանի «ազարակ պանդխտութեան» կամ «սպանութեան», յորս բազում ժամանակս պանդխտեալ անդ Տէրն՝ սպանանել խորհէին, եւ քանզի արք ամբարտաւանք եւ բարձրասիրտք էին եւ կամ յամբարգոյն տեղւոջ բնակէին, ասէ, ո՛չ

¹ Զ քրիստոս

² Զ թէ

³ Եզեկ. ԻԶ-ԻԸ

⁴ Զ հեռութիւնքն

կարես զերծանիլ, յորժամ պատիժքն հասանիցեն՝ ըստ այնմ. «Եթէ յանձաւս դիցես զքոյն քո, եւ անտի՛ իջուցից զքեզ» (հմմտ. Աբդիու 4): Եւ պատճառ՝ հարութիւն քո եւ անդարձութիւն, զի ո՛չ հաւատացեր յԱյն, որ եկն բարձրացուցանել զքեզ յերկինս, այլ զկամս իշխանին սանդարամետաց առնելով՝ առ նա՛ հաւաքեսցիս ի դժոխս:

Զի եթէ ի Սողոմ եղեալ էին զօրութիւնքն, որ եղեն ի քեզ, ապաքէն կային եւս միջնէ ցայսօր:

Յուցանէ մեծագոյն գոյ զհարիս սոցա, քան զհարիսն նոցա, եւ առաւել՝ զխնամարկութիւն սոցա, քան զՍողոմայ. յայտ ի նշանացն է եւ ի զօրութեանցն. բայց ո՛չ հաւատացին, վասն որոյ ասէ.

Բայց ասե՛մ ձեզ, եթէ երկրին սողովմացոց դիտագոյն լիցի յԱւուրն դատաստանի, քան ձեզ» (ԺԱ. 24):

Անդ ձգելով զպատիժն՝ յապաշխարութիւն ածէ, ապա թէ ոչ կամիցին, թեթեւագոյն, ասէ, լիցին տանջանք կուրացելոց եւ ամլացելոցն ի բարեաց՝ որք¹ նախ քան զձեզ յԱւուրն դատաստանի, քանզի նոքա զծառայսն ո՛չ ընկալեալ արհամարհեցին, իսկ դոքա զՏէրն ոչ միայն ոչ ընկալան, այլեւ սպանանել յանդէնէին, յաղագս այսորիկ ընդարձակագոյն ասացեալ է յառաջագոյն: Այլ խրատեսցուք եւ մեք, զի ո՛չ միայն անհաւատիցն, այլեւ մե՛զ պատրաստեալ է նոյն տանջանք, եթէ ոչ լինիցիմք ասպնջականք հիւրոցն, յորժամ առ մեզ մտանիցեն:

Յայնմ ժամանակի պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ (ԺԱ. 25):

Յորժամ զվճիռն եհատ անհաւատիցն եւ զկորուստ նոցա յայտնեաց կանխագէտ զօրութեամբն, գոհանայ զՀօրէ՝ ոչ ընդ կորուստ նոցա խնդալով, այլ ընդ գիւտ անմեղացն բերկրելով: Բայց ո՞ւմ ետ պատասխանի՝ խնդրելի է. զայս Ղուկաս ուսուցանէ, թէ «ի միմ ժամու ցնծացաւ Յիսուս Հոգւով» (Ղուկ. Ժ 21), քանզի ամենայն ուրեք Հոգին գործակից էր ի տնօրէնութիւնն, յորժամ ետես, զի «դարձան եօթանասունքն խնդութեամբ եւ ասացին թէ՝ Տէ՛ր, եւ դե՛ւք հնազանդին մեզ յանուն քո» (Ղուկ. Ժ 17): Ծանեաւ Հօր կամք գոյ զայն Հոգւովն, վասն որոյ Հօր կամացն պատասխանի արարեալ՝ ասէ.

«Գոհանամ զՔէն, Հա՛յր, Տէ՛ր երկնի եւ երկրի:

Ո՛վ ճոխ եւ հրաշալի աստուածաբանութեանս, զոր ո՛չ ի ձեռն ումեք, այլ ի՛նքն իսկ առանց միջնորդի ուսուցանէ Հայր գոյ զԱստուած ինքեան բնութեանն, որ նախ քան զյաւիտեանս

¹ Տ որ

ծնեալ իսկ էր ի նմանէ՝ ըստ այնմ. «Յառաջ քան զարուեսակ ծնայ զՔեզ» (Սաղմ. ԾԹ՝ 3)՝ անախտ եւ անժամանակ՝ անապական ծննդեամբ: Եւ ապա ըստ կարգի յարարչութիւնն զայ թէ՝ «Տէր երկնի եւ երկրի»՝ զսկզբունսն յիշելով ըստ Մոսիսի թէ՝ «Ստեղծ Աստուած զերկին եւ զերկիր» (ԾԱՃՊ. Ա. 1), որով զմասունսն ամենայն ի ներքս պարունակէ: Եւ ո՛չ միայն ստեղծիչ, այլեւ տէր եւ դատաւոր երկնի եւ երկրի, հրեշտակաց եւ մարդկան, հոգւոց եւ մարմնոց, կենդանեաց եւ մեռելոց, արդարոց եւ մեղաւորաց զոլ ուսուցանէ:

Բայց տեսցուք զի՞նչ է գոհանալն եւ ապա թէ՛ ընդէ՞ր գոհանայ: Արդ՝ գոհութիւն է շնորհակալութիւն յառեալ բարիս եւ կամ ի հրաշից ներգործութիւնս՝ ըստ Դաւթայ¹. «Գոհացայց զՔէն, Տէ՛ր» (Սաղմ. Թ՝ 2), որ է խոստովանութեամբ յայտնելն զՀայր: Իսկ գոհանայ ո՛չ վասն իւր, որ եւ զամենայն առնէր, այլ վասն աշակերտացն, որով փութացաւ ածել զնոսա ի հաւատս. զի զոր օրինակ յաղօթս կալով եւ բարեխօս լինելով՝ զբազում սէրն ցուցանէր, այսպէս եւ աստ գոհութեամբս զխնամարկութեանն² տածումն եւ զպաշտպանութեանն փրկութիւն յայտ առնէ, թէ՛ ո՛րպիսի իրաց արժանի եղեն հաւատացեալ աշակերտքն: Նախ՝ ի խրատ եւ յուսումն մեզ, զի ի վերայ յաջողման ընկերացն պարտ է գոհանալ եւ ո՛չ յաջադանօք վշտանալ: Եւ երկրորդ՝ զի ցուցցէ՛ զՀայր մեծ եւ սքանչելի եւ զինքն հաւասար նմա, որովք ի նորա գիտութիւնն ձգէր զամենեանս, իսկ որք անկան, ո՛չ ի նմանէ միայն, այլեւ ի Հօրէ՛ հեռացան: Եւ երրորդ՝ զի բազում ինչ խօսեցաւ եւ գործեաց, զի մի՛ թուեսցի առանց Հօր գործակցութեան առնել զայն, գոհանայ զնմանէ: Եւ չորրորդ՝ զդէմս մեր զգենյ ոհանայ, զի յիմաստնոցն ծածկեցաւ եւ տղայոցն յայտնե. որ է մեծ զարմանք եւ գոհութեան արժանաւոր, որպէս ասէ.

Զի ծածկեցեր զայս յիմաստնոց եւ ի գիտնոց եւ յայտնեցեր տղայոց:

Զայս ասելով՝ մի՛ կարծիցես, թէ՛ զԱստուած ինչ պարտական առնիցէ, այլ որպէս Պօղոս ասէ թէ՛ «Մատնեաց զնոսա ի միտս անփորձս» (Ռմմտ. Հոռմ. Ա. 28), եւ թէ՛ «Կուրացոյց զմիտս նոցա» (Ռմմտ. Յովն. ԺԲ՝ 40), ո՛չ զԱստուած պատճառ դնիցէ, այլ զնոսա՛, նոյնպէս եւ աստ զներելն եւ զթոյլ տա՛լն իմա: Իսկ զի՞նչ ծածկեցաւ ի նոցանէ. յայտ է՝ հաւատք Տեառն մեր եւ գործք մարդեղութեան նորա: Է՞ր վասն. զի զիւրեանց արդարութիւնն խնդրեն կացուցանել եւ արդարութեանն Աստուծոյ ո՛չ հնազանդեցան, որ է Քրիստոս՝ ըստ առաքելոյ³: «Ծածկեցեր, ասէ, յիմաստնոց»: «Իմաստունս» զգլխիւն եւ զփա-

րիսեցիսն ասէ հեգնելով, կամ զի Օրինօքն պանծային, կամ զի խորամանկք էին եւ հակառակէին ընդդէմ հաւատոց նորա՝ ասելով, թէ՛ նշանք ընդէ՞ր եղեն յայն նիշ քաղաքի եւ ո՛չ յայս: Կամ զարտաքին փիլիսոփայսն ասէ իմաստունս, որք ոչ տեղեկացան աստուածութեան նորա՝ բազմամասն գիտութեամբ իմաստից իւրեանց՝ ըստ Պօղոսի. «Զանձինս իմաստունս ունէին՝ յիմարեցան» (Հոռմ. Ա. 22): Իսկ «տղայս» զառաքեալսն կոչէ՛ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Յիմարն Աստուծոյ իմաստնագոյն է քան զմարդիկ» (Ա. Կոր. Ա. 25), եւ դարձեալ՝ ինքեա՛նք ասէին, թէ՛ արք տգէտք եւ առանց դպրութեան են՝, եւ խօսին զմեծամեծս Աստուծոյ: Կամ՝ զգեղջուկս եւ զտգէտս աշխարհի, զանմեղս եւ զպարզամիտս, որք հաւատոյն յայտնութեամբ միացան ի նա, որով ցուցանի, թէ՛ հաւատն է բացայայտիչ խորոցն Աստուծոյ եւ ո՛չ գիտութիւն մարդկեղէն խորհրդոց՝ ըստ այնմ. «Յալտնութիւն՝ բանից Բոց լուսաւորէ եւ իմաստունս առնէ զտղայս» (Սաղմ. ԾԺԸ՝ 130):

Այո՛, Հայր, զի ա՛յսպէս հաճոյ եղեւ առաջի Քոյ (ԺԱ. 26):

Զայս թախանձանօք իմն ասէ, թէ՛ ա՛յս իսկ են կամք Քո, զի յիմաստնոց ծածկեցեր³ եւ անմեղաց յայտնեցեր⁴, որպէս զի մի՛ մարդիկ պարծեսցին յիմաստութիւնս իւրեանց, այլ ի Հօրդ զօրութիւն: Եւ դարձեալ՝ զոր ինչ Դու կամեցար, Ես զնոյն արդեամբք վճարեցի, որով միութիւնն յաւէտ քարոզի՝ ճշմարիտ Հայր ճշմարիտ Որդւոյ Միածնի:

Ամենայն ինչ տուաւ Ինձ ի Հօրէ Իմմէ (ԺԱ. 27):

Աստ յայտնապէս ցուցանէ, թէ՛ ո՛չ է ինքն զրկեալ յայնպիսի յուղղութենէ եւ չկարիցէ ինչ առնել՝ ծածկել կամ յայտնել: Եւ դարձեալ՝ զմիակամութիւնն յայտնէ, զի մի՛ երկու աստուածս անծինս համարիցիս, այլ որպէս Որդի ի Հօրէ ունի զհայրենիսն, այսպէս եւ զընտելութեանն հաւասարութիւն: Կամ թէ՛ յաղագս մարմնոյն ասաց զայս, զի զոր ինչ ըստ աստուածութեանն ունէր, ընկալաւ զամենայն եւ ըստ մարմնոյն տնօրինաբար վասն մեր անդատին՝ յղութեանն. զիմաստութիւն՝ զի զօտար իմաստութիւնն խափանեցէ, եւ զզօրութիւն՝ զի զանօրէնութիւնն հալածեցէ, եւ զճշմարտութիւն՝ զի զստութիւնն կորուսցէ, քանզի ինքն էր ամենայն եւ տուաւ վասն մեր ամենեցուն եւ ի մահ մատնեալ վարեցաւ:

¹ Գործք Դ՝ 13

² Յայտնութեան

³ Ծածկել

⁴ յայտնել

⁵ անդրստին

¹ Զ Դաւթի

² Տ զխնամարկութեան

³ Ա Կոր. Ա 30

Եւ ոչ որ ճանաչէ զՈրդի, եթէ ոչ Հայր, եւ ո՛չ զՀայր որ ճանաչէ, եթէ ոչ Որդի եւ ում Որդին կամիցի յայտնել:

Զի՞ զարմանայք, ասէ, թէ Տէր եմ ամենեցուն, այլ եւ ա՛յլ իմն մեծ ունիմ քան զայս, զի զՀայր գիտեմ եւ ի Նորին էութենէն եմ: Եւ այս յիրաւի՛. զի ո՞վ ճանաչէ զմիտս, եթէ ոչ Բանն, որ ելանէ ի նմանէ, եւ ո՞ր զբանն, եթէ ոչ միտքն, որ՝ յառաջ ածէ եւ գեր ի վերոյ է քան զամենայն: Եւ դարձեալ՝ ո՛չ զայն ասէ, թէ ամենեքեան իսկ չգիտէին զՆա, այլ թէ ստոյգ գիտութեանն, որպէս Եսն² գիտեմ, այլ ոք ո՛չ գիտէ: Այսպէս եւ զՈրդւոյ իմա, զի ամենեքեան գիտէին զՆա, բայց ո՛չ այնպէս, որպէս Հայր, որում եւ վկայեաց թէ՛ «Դու ես Որդի իմ սիրելի» (Մարկ. Ա 11): Քանզի տեսանելն միայն ոչ է ճանաչելն, զի եւ լուսաւորք եւ քարինք եւ արմատք երեւին, այլ ո՛չ ճանաչին: Զի որպէս որք զակն լուսատու տեսանեն, ոմանք այնպէս, որպէս մանկունք, սակայն ոչ գիտեն, թէ զինչ է, այլ քար կարծեն, իսկ կէսք ճանաչեն, բայց ո՛չ զբնութիւն եւ զպատիւն գիտեն, իսկ յոյժ հմուտքն զբնութիւն եւ զարժանաւորութիւն եւս քարոզեն. այսպէս զՀայր եւ զՈրդի ոմանք բնաւին ոչ գիտեն, որպէս անհաւատքն, իսկ այլք ճանաչեն հաւատովք, որպէս հաւատացեալքն, բայց ոչ են գիտակ բնութեանն, իսկ ստոյգ գիտութիւնն Որդւոյ առ Հայր է, եւ Հօր՝ առ Որդի եւ որոց Նօքա յայտնեցեն Հոգւովն:

Բայց նոքա ոչ այնպէս գիտացին, զի «թէ էր ծանուցեալ, ոչ արդեօք ի խաչ հանէին» (Ա Կոր. Բ 8), եւ թէ՛ «Թո՛ղ սոցա, զի ո՛չ գիտեն զինչ գործեն» (Ղուկ. Ի 9-34), որով յայտ լինի, թէ բնութիւնն Աստուծոյ անհաս է՝ ըստ այնմ. «Ո՛չ որ կարէ տեսանել զերեսս իմ եւ ապրել» (հմմտ. Ելք Լ 9-20) միայն Որդին Միածին որ ի ծոց Հօր՝ Նա՛ ետես եւ պատմեաց մեզ» (հմմտ. Յո. Ի, որպէս ասէ. «ու՛մ Որդին կամիցի յայտնել»՝ իբր զՈրդի գիտակակից Հօր էութեան՝ ըստ այնմ. «Յայտնեցի զանուն [Քրիստոս]» (Յովհ. Ժ 6): Այսպէս եւ զՈրդւոյ՝ «եթէ ոչ Հայր»՝ ըստ այնմ. «Մարմին եւ արիւն ոչ յայտնեաց, այլ Հայր իմ որ յերկինս» (Մատթ. Ժ 17): Եւ դարձեալ՝ ո՛չ ամենեցուն, այլ որոց կա՛մ եղեւ՝ ծանուցաւ Աստուած վասն կամաց Իւրոց, եւ Որդի՝ վասն գործոց Իւրոց, յորժամ զհանդէս զօրութեան Նօքա առին Հոգւովն, ոչ միայն յինքեան նշանաց, այլ զի անուամբ Նօքա մեծամեծ զօրութիւնս կատարեցին:

Եկա՛յք առ Իս, ամենայն վաստակեալք եւ բեռնատրք, եւ Ես հանգուցից զձեզ (ԺԱ 28):

¹ ՏՁ գոր

² Ձ որպէսն] որպէս եսն

³ Ձ ~ հանէին ի խաչ

Յորդորական ճայնիւս ո՛չ զայս անուն եւ զայն, այլ զամենեւեա՛ն կոչէ, յորժամ ծանոյց զԻւրն էութիւն գիտակ գոլ Հօրն էութեան: «Եկայք առ Իս», ասէ, որք ի Հոգս եւ ի տրամութիւնս եւ ի մեղս վշտացեալ էք՝ ո՛չ ի վրէժխնդրութեան պահանջումն, այլ ի մեղաց ջնջումն¹, ո՛չ յիմ փառաց լրումն, այլ ի ձեր փրկութեան կատարումն, վասն որոյ ասէ. «Ես հանգուցից զձեզ»: Ուստի՞. յայտ է ի մեղաց վաստակոցն բեռանց, քանզի օրինակ իմն մեղքն իբր զբեռն² ծանր է եւ վայրաքարշ, որ ճնշէ զմիտս եւ զմարմին՝ ըստ մարգարէին թէ՛ «Անօրէնութիւնք իմ որպէս բեռն ծանր ծանրացան ի վերայ իմ» (Սաղմ. ԼԷ 5), եւ այլ ոմն «կշիռ կապարեայ» եւ «չափ կապարեայ» զնոսա անուանեաց³, յորմէ հանգոյց՝ յինքն առնլով զմեր սխալանս, զԻւր արդարութիւնն տալով մեզ: Եւ դարձեալ՝ ո՛չ միայն կեցուցից ի մեղաց, այլեւ հանգստեա՛ն արժանաւորեցուցից, ասէ, որք զայք առ Իս յարակցեալք հաւատովք⁴, վաստակեալ մարմնով եւ ծանրացեալ հոգւով:

Առէ՛ք զլուծ իմ ի ձեզ եւ ուսարո՛ւք յինչ, զի հեզ եմ եւ խոնարհ սրտիւ (ԺԱ 29):

Զգաղափար հանգուցելոյն յայտ առնէ թէ՛ «Առէք զլուծ իմ ի ձեզ», եւ «լուծ» զհեզութիւն եւ զխոնարհութիւն կոչէ, զոր, ասէ, ուսարո՛ւք յինչն: Քանզի որպէս եզն հեզութեամբ եւ խոնարհութեամբ լծաբարձ եղեալ՝ ամառնային վաստակօք հանգչի ի ձմեռնային ժամանակի, այսպէս դուք հեզ եւ հանդարտ զգօնութեամբ եւ սրտի խոնարհութեամբ զլուծ օրինաց իմոց բառնալով՝ թեթեւաջիւր ի մեղաց, որով ի հանդերձեալ Օր ձմեռայինն, որ ոչ է գործոյ, այլ հատուցման ժամանակ, հանգստեան արժանաւոր լինիջիք: Եւ այս օրինակ զԻ՛ս ընկալարուք, զի ա՛յս իսկ է գործ վարդապետի՝ զանձն ապացոյց տալ իրացն հանդիսի, որպէս զի դիւրընկալ լիցի: Եւ դարձեալ՝ մի՛ կարծիցես նուազել ինչ, յորժամ խոնարհ եւ հեզ լինիցիս՝ ոչ միտելով զկնի մեղաց եւ կամ ոչ առնուլ զվրէժս ի չարչարողացն, այլ յԻ՛ս հայեաջիւր եւ յիմմէ վարդապետութենէ՛ն ուսանիջիւր, թէ որքան բարի է հեզութիւն եւ խոնարհութիւն, զի «որ խոնարհեցուցանէ զանձն՝ բարձրացի» (Մատթ. Ի 9-12), եւ՝ «Երանի՛ հեզոց, զի նոքա ժառանգեցեն զերկիր» (Մատթ. Ե 5) վերին, քանզի Դաւիթ այնու պանծացաւ⁵, եւ Մոսէս ծառայ Աստուծոյ

¹ Ձ ցնջումն

² Ձ բեռն

³ Ձաք. Ե 7

⁴ Ձ յարակցեալ հաւատօք] յարակցեալք հաւատովք

⁵ Սաղմ. ԵԼԱ 1

նովին վկայեցաւ¹: Զի զոր օրինակ որք յատակս երկրի իջանեն, զոսկին արտաքս բերեն, այսպէս եւ որք զխոնարհութիւն զգենուն, զոսկեղենիկ առաքինութիւնն ցուցանեն յանձինս՝ զՏեառն պատմութեանս: Իսկ ասելն թէ՝ «սրտի», զի բազումք մարմնովք խոնարհ ձեւանան եւ մտօք վերամբարձեալք են, զորս խոտէ, այլ «զխոնարհս հոգով կեցուցանէ» (Սաղմ. 1, 9, 20), եւ «զհոգի խոնարհ Աստուած ոչ արհամարհէ» (Սաղմ. Ծ 19):

Եւ գտջիք հանգիստ անձանց ձերոց:

Երկու շնորհս խոստանայ. մի՝ զի ո՛չ այլու՞մ, այլ քան ամենեցուն քե՛զ հանգիստ առնիցես, եւ երկրորդ՝ նախքան զհանգերձեալն աստէ՛ն իսկ պսակ պարծանաց կազմես՝ ոչ ըստ չափոյ քու՞մդ վաստակոց, այլ անակնուկի բերապատիկ փառօք՝ ըստ գիւտի օրինի:

Զի լուծ իմ քաղցր է, եւ բեռն իմ՝ փոքրոգի» (ԺԱ. 30):

Զայս յայն սակս վերաբերէ, զի «լուծ» ասացի, մի՛ կարծիցես դժուարին գոլ, եւ «բեռն» անուանեցի, մի՛ զանգիտիցես ծանրագոյն լինել, այլ քաղցր է եւ թեթեւ յաղագս յուսոյ խոստացեալ բարեացն՝ ըստ առաքելոյ թէ՝ «Ձեն արժանի չարչարանք ժամանակիս հանգերձելոց փառացն, որ յայտնելոց է ի մեզ» (Հոռմ. Ը 18), եւ թէ՝ «Զոր ակն ոչ ետես՝ պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց» (հմմտ. Ա. Կոր. Բ 9): Եւ թէ բանիցս ոչ հաւատասցես, տես զերեսս մարտիրոսացն, թէ ո՛րպէս լուրջ դիմօք զբազմատեսակ հնարս տանջանացն իբր զծաղիկս հաւաքէին եւ յուսով անմահ կենաց պրկեալք՝ ի տապալի կային իբր հովանացեալ ի մէջ շուշանի: Եթէ յայլ տեղւոջ «նեղ» ասաց, զայն վասն թուլիցն եւ ծուլիցն ասու ակարեացն յոյժ թեթեւ թուի եւ քաղցր: Եւ դարձեալ՝ զի առ ինու-թեանն կատարողք քաղցրանան ի գործելն եւ օրինակ իմն թեթեւացեալ՝ վերամբարձ լինին մտօք, այժմ ըստ նմանութեան առաքելոյ յերրորդ երկինս յափշտակեալ² հոգւով եւ մարմնով եւ մտօք՝ Եռանձնեայ Աստուածութեանն եղեալ երկրպագողք եւ անճառ բանից Նորա ընդունողք, եւ ի հանդերձեալն ամպօք ընդ առաջ Տեառն յօդս³:

ԳԼՈՒԽ ԺԲ

Յայնժամ գնաց Յիսուս ընդ արտորայսն նոցա ի շաբաթու, եւ աշակերտքն Նորա քաղցեան եւ սկսան հասկ կորզել եւ ուտել (ԺԲ 1):

Ղուկաս «ի շաբաթու երկրորդում առաջնոյն» ասէ (Ղուկ. Զ 1). քանզի կրկին դատարկութիւն նոցա լինէր, յորժամ ի բուն շաբաթն մտանէին, որ է ամն ողջոյն շաբաթ ըստ Օրինացն¹, եւ օրն՝ շաբաթ, եւ կամ՝ տօն եւ շաբաթ, կամ՝ յետ առաջին շաբաթին, որ է Պասեքն, երկրորդ շաբաթին եղեւ գալն², զոր մեք այժմ Նոր կիւրակէ³ անուանեմք: Բայց թէ ընդէ՞ր ընդ անդաստանս ածէր զնոսա. զի զշաբաթն կամէր լուծանել, այլ ո՛չ առանց պատճառանաց, որպէս զի զՕրէնսն դադարեցուցէ եւ զնոսա մի՛ զայրացուցէ, եւ որպէս յայլու՞մ տեղւոջ զՀայր դնէր պատճառ, յորժամ ինքն լուծանէր թէ՝ «Հայր իմ մի՛նչեւ ցայժմ գործէ, եւ ե՛ս գործեմ» (Յովհ. Ե 17), քանզի ոչ էր արժան յարարածոց ապացուցանել՝ ի հրեշտակաց կամ ի մարդկանէ, իսկ աստ զքաղց աշակերտացն դնէ եւ զԴաւիթ ի մէջ բերէ, եւ մարդկան զմարդ վկայ կացուցանէ, զի ի բամբասանաց զնոսա ազատեսցէ: «Եւ սկսան, ասէ, հասկ կորզել եւ ուտել»: Այսու ցուցանէ, թէ հրաժարեալ էին աշակերտքն յամենայն կենցաղական իրաց եւ սովամահ եղեալ հանապաղ՝ ո՛չ ի բաց ի՛նչ վարդապետէն հեռանային, քանզի ի կարի ստիպեալ սովուն յայն մտաբերեցին: Տես եւ զայն, թէ ո՛րպէս տեղեակք եւ հլու Օրինացն էին, զոր ասաց թէ՝ «Յորժամ յանդաստան ունէք մտանիցես, մի՛ մանգաղ յո՞՞ճ արկանիցես, այլ հասկ կորզեսցես» (հմմտ. Բ Օր. Ի 9, 25):

Իսկ առ ի միտս՝ զի «շաբաթ» հանգիստ լսի, որպէս ասաց յառաջագոյն. «Եկա՛յք, աշխատեալք, եւ ես հանգուցից զձեզ» (հմմտ. Մատթ. ԺԱ. 28), այժմ զնոյն տնօրինէ ընդ արտորայս նոցա անցանելով՝ նշանակ գոլ փրկեալ հոգւոց՝ ըստ այնմ. «Ամբարձք գաշս ձեր եւ տեսէք զարտորայս, զի սպիտակացեալ են եւ ի հունձս հասեալ» (Յովհ. Դ 35), եւ թէ՝ «Հունձք բազումք՝ են» (Մատթ. Թ 37), որոց փրկութեան աշակերտքն բաղձացեալ ըստ նմանութեան Տեառն՝ սկսան կորզել ի մեղաց եւ հանգուցանել ի յանցանաց եւ կերակուր ախորժ եւ կամակ՝ անձանց եւ Տեառն իւրեանց ընծայել, ցորեան երիտասարդաց յըշտեմարանս երկնից հաւաքել:

¹ Թիւք ԺԲ 3

² Բ Կոր. ԺԲ 2

³ Ա Թես. Դ 16

¹ Ելք ԻԳ 10-11, Ղևտ. ԻԵ 1-7

² Զ ~ եղեւ գալն շաբաթին

³ Զ կիրակի

⁴ Զ բազում

Փարիսեցիքն իբրեւ տեսիւն, ասեմ ցնա. «Ահաւասիկ աշակերտքն Քրիստոսի, զոր ոչ է արժան գործել ի շաբաթու» (ԺԲ 2):

Եւ վասն աստ ոչ զայրանային, այլ դոյզն ինչ մեղադրէին, իսկ յորժամ զձեռն գօսացեալ պարզեաց, սաստիկ իմն գազանանային¹: Ինչ թուի՝ յորում տեղւոյ ոչ ինքն գործէր եւ կամ մեծամեծ նշանս առնէր, հանդարտէին փոքր մի, իսկ ուր մեծամեծս ինչ տեսանէին ի նմանէ եղեալ, առաւել խռովէին եւ սպանանել խորհէին, քանզի թշնամիք մարդկան փրկութեան էին: Բայց աստ յաղագս երկուց իրաց բամբասէին զաշակերտսն: Նախ՝ զի շաբաթ էր, որոց զատարկանալ Օրէնքն հրամայէր², իսկ նոքա հասկ կորզէին եւ ընդ ափ շփեալ ուտէին: Եւ երկրորդ՝ զի օրէն էր նախ քահանայիցն մատուցանել յարմտեացն եւ ապա ժողովրդեանն մերձենալ, զի մի՛ պղծեսցին³, իսկ անդ տակաւին չեւ էին ընծայեալ քահանայիցն, վասն որոյ անարժանութիւն ասեն զիրն գոլ աշակերտացն: Յայս տիպ առցես զնոր փարիսեցւոցն հակառակութիւն՝ զսուտ առաքելոցն եւ զհերձուածողացն, որք խափանել ջանային զհաւատացելոցն բազմութիւն՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Աղէքսանդրոս դարբին բազում հակառակութիւնս արար ինձ» (հմմտ. Բ Տիմ. Դ 14):

Եւ նա ասէ ցնոսա. «Ո՛չ իցէ ընթերցեալ ձեր՝ զոր արար Դաւիթ, յորժամ քաղցեալ եւ որ ընդ մայն էին (ԺԲ 3):

Զիարդ եմուտ ի տունն Աստուծոյ եւ եկեր զհաց զառաջատրութեանն, զոր ոչ էր օրէն մա ուտել եւ ոչ՝ որոց ընդ մայն էին (ԺԲ 4):

Ի դէպ խորամանկ բարուցն պատասխան առնէ եւ ոչ զայլ ոք, որ զերախայրիսն եկեր, այլ զԴաւիթ ի մէջ բերէ⁴, քանզի յոյժ մեծ էին փառք մարգարէին, որով ցածուցանէր զմի նոցա, քանզի քահանայիցն էր պատիւն, որպէս գրեալ է ի Յոթն թէ՛ «Սկսան ուտել զայն, զոր ոչ էր օրէն ուտել, բայց միայն քահանայիցն» (Յուդիթ ԺԱ 12), իսկ Դաւիթ թէպէտ մարգարէ էր, այլ ոչ քահանայ, բայց յորժամ քաղցեալ, եկեր եւ ոչ մեղադրեցաւ: Եւ զի մի՛ ոք ասիցէ, թէ Դաւիթ զի քահանայ ոչ էր, սակայն օծումն շնորհաց ունէր թագաւորութեան, միանգամայն եւ մարգարէութեան, եւ ի վերայ բերէ թէ՛ «Եւ որ ընդ նմայն էին», որպէս զի ասիցէ՝ գողջիր զնա արժանաւոր գոլ, իսկ մանկտի՞ն զինչ, որ ոչ նմա օրէն էր⁵, թող թէ որոց ընդ նմայն էին՝ ուտել, արդ՝ ի ձերոց Օրինացդ իմասջիք նոյնգունակ եւ աստ լեալ, մանաւանդ թէ եւս առաւել:

¹ Զ գազանային

² Եւր Ի 10

³ Ղևտ. ԻԳ 10-14

⁴ Ա թագ. ԻԱ 2-6

⁵ Զ էին

Դարձեալ՝ տես եւ զայն, զի ոչ զթագաւորութիւնն յիշէ զԴաւիթ, քանզի եւ ինքն յայնմ ազգէ էր, ծածկէ զայն եւ զքաղցն միայն ի մէջ բերէ եւ յընթերցուածոյն ծանուցանէ, որպէս զի ցուցցէ, թէ տգէտ էք իրացն պատմութեան, թող թէ խորհրդոյն. զոր եւ Մարկոս ասէ թէ՛ «առ Աքիաթարաւ քահանայի» (Մարկ. Բ 26), քանզի նա, որ քահանայն էր, սպասաւորեաց եւ ետ նոցա ուտել: Արդ՝ թէպէտ դոքա չեն համեմատ Դաւիթ, բայց յորժամ մեծն եւ անուանին ելոյժ վասն բնական հարկին, ապա ուրեմն սոքա ազատ են ի մեղադրանաց: Եւ զի մի՛ ասիցեն, թէ Դաւիթ զշաբաթս ոչ ելոյժ, ասէ զբուն լուծումն շաբաթուն:

Կամ թէ չիցէ՞ ընթերցեալ յՕրէնս, զի ի շաբաթս քահանայքն ի Տաճարին պղծեն զշաբաթն եւ անմեղք են (ԺԲ 5):

Ո՛վ մեծի իմաստութեանն Տեառն, թէ ո՛րպէս կրկին հարցուածոց՝ նոցա կրկին պատասխանս յՕրինացն կազմեաց. նախ՝ վասն երախայրիցն, զի չեւ էր մատուցեալ քահանայիցն, եւ երկրորդ՝ վասն շաբաթուն լուծման: Արդ՝ առաջնոյն զԴաւիթ եղ ապա-ցոյց, որով ըմբերանեալ լռեցին, եւ երկրորդին զքահանայսն ածէ ի մէջ, զի ոչ աշխարհական ոք եւ կամ արտաքոյ Տաճարին, այլ քահանայքն եւ ի Տաճարին լուծանէին զշաբաթն եւ ոչ բամբասեալք լինէին: Բայց թէ ո՛րպէս լուծանէին. կամ թէ զթլփատութիւնն առնէին ի շաբաթու, քանզի ծնանելով մանկունք ի շաբաթու՝ եւ յաւուրն ութերորդի ըստ Օրինացն թլփատէին քահանայքն ի Տաճարին, զի թէ զծնունդն ի հարկէ կարծէին, սակայն թլփատութիւնն յօժարութեամբ գործեալ լինէին. քանզի թլփատութիւնն յԱբրահամու սկսեալ՝ լուծանէր զշաբաթն Մոսիսի², որպէս այլուր ասաց թէ՛ «Թլփատութիւն առնու մարդ ի շաբաթու, զի մի՛ Օրէնքն Մոսիսի լուծցին» (Յովն. Է 23): Քանզի ոչ ի Մոսիսէ էր, այլ ի հարց անտի, քանզի զթլփատութիւնն առաւել պատուէին քան զշաբաթն՝ իբր երէց եւ պատճառ կենաց մարդկան, քանզի որ ոչ թլփատեալ լինէր յաւուրն ութերորդի, սատակեալ լինէր ի ժողովրդեանն: Արդ՝ զայս առնէին քահանայքն ըստ Օրինացն եւ անմեղք էին: Եւ կամ՝ զպատարագաց մատուցումն ասէ լուծումն շաբաթուն, քանզի թէպէտ ի մարմնական գործոց դատարկանային ժողովուրդքն, բայց քահանայքն փայտս կոտորէին եւ խարոյկ լուցանէին, եւ զողջակէզսն այրէին, եւ զճարպն եւ զարիւնն ի սեղանն հանէին՝ իբր զգործ հասարակաց գործեալ ի շաբաթու, եւ ազատք ի պատժոց էին: Այսպէս եւ սոքա՛, ասէ, զի թերաբամ

¹ Զ հարցուածոյ

² Ծննդ. ԺԷ 10-14

ստուերն զճշմարտութիւնս նշանակէ. բայց զի մի՛ ասիցեն, թէ սոքա չեն քահանայք, ի վերայ բերէ:

Բայց ասե՛մ ձեզ, զի մեծ քան զՏաճարն է աստ (ԺԲ 6):

Այսինքն՝ Տէր քահանայութեանն եւ Տաճարի՛ն աստ է, ճշմարտութիւնն եւ ո՛չ օրինակն: Եւ արդ՝ զի ծանուցաւ բանն, վաղվաղակի ծածկեաց եւ ի ներելն դարձոյց: Եւ դարձեալ՝ մեծ քան զգործ Տաճարին, որ էր պատարագացն մատուցումն, է աստ, այսինքն՝ ողորմութեանն վճարումն, որպէս ասէ:

Եթէ գիտէիք զի՛նչ է՝ «Ձողորմութիւն կամիմ եւ ո՛չ զգոհ»¹, ապա ո՛չ դատապարտէիք դուք զանպարտսն (ԺԲ 7):

Նախ՝ զի Օրինացն արտաքոյ ընթանայք: Եւ երկրորդ՝ զի զօրինաւորսն դատապարտէք, որ է մեծ յանցանք: Բայց դու տես զյարմարութիւն բանին, թէ ո՛րպէս եղ, զի յառաջագոյն զԴաւիթ ած օրինակ եւ ապա զքահանայսն, այժմ մարգարէական բանիւն կնքէ թէ՛ կարծէք, ասէ, անմեղք գոյ քահանայիցն՝ վասն պատարագացն մատուցման գոյ, ողորմութիւնն իսկ մեծագոյն է քան զպատարագս, եւ ընդ ա՛յն հաճի Աստուած, որպէս ասաց մարգարէիւն², եւ այն աստ լեալ կատարի՝ զքաղցեալսդ կերակրելով. արդ՝ եթէ տեղեակք էիք մարգարէական դպրութեանն, ո՛չ մեղադրէիք արանցդ անմեղաց: Յետ այսորիկ ա՛յլ իմն յանձնէ դնէ պատճառս:

Զի տե՛ր է շաբաթու Որդի մարդոյ» (ԺԲ 8):

Նախ, ըստ Մարկոսի, զհասարակաց մարդկանէ ա. «Ծաբաթ վասն մարդոյ՝ եղեւ եւ ո՛չ մարդ վասն շաբաթու» (Մարկ. Բ 27), ապա՝ «Եւրեմն զվասն իւր եղեալն ի յիւր պէտս փոփոխել ո՛չ է արտաքոյ իրաւանց: Եւ երկրորդ՝ Որդի մարդոյ զինքն անուանեաց՝ ըստ մարգարէին. «Որդի՛ մարդոյ, դէտ կացուցի զքեզ» (Եզեկ. Գ 17). եւ արդ՝ զի Տէր է ամենայնի, իշխանաբար զոր ինչ կամի, գործէ ի շաբաթու, զի որպէս դեւք եւ ախտք նմին հնազանդին, այսպէս եւ աւուրք փոփոխել ի դատարկութենէ յառաքինութիւն, քանզի ի չարեաց համայնեցի դատարկանալ եւ ո՛չ ի բարեաց: Բայց թէ ասիցէ ոք՝ ապա ընդէ՞ր զկրկտաքաղն քարկոծել ետ ի շաբաթու³, զիտասցէ, զի այն սկիզբն էր Օրինացն, որով վարժեցան մարդիկ մինչ ի կատարեալ օրէնսն՝ զօրէն մանկան դաստիարակաւ կրթեալ: Իսկ

յորժամ եկն լրումն ժամանակին, խափանէ զտղայութիւնն եւ զերկնային հանգիստն խոկալ հրամայէ, զի փութասցուք ամենեքեան մտանել անդր, որպէս ինքն յաւուր շաբաթու իջեալ ի գերեզման հանգստեան՝ վերածեաց զհոգիսն, զորոց զյիշատակ հանգստեան արդարոցն՝ այժմ Եկեղեցի տօնէ զմարտիրոսացն սրբոց ի շաբաթու, որոց տէր փառաց ինքն է: Նաեւ ա՛յլ ազգ. զի փայտ քաղել մեղաց է գուշակ՝ ըստ առաքելոյ¹, եւ զշաբաթ յայն սակս եղ, զի զմեղս մի՛ գործեսցեն, որպէս «ուրեմն որ մեղանչէ, նոյն եւ մեղոցի» (Եզեկ. ԺԸ 4, 20). քանզի օրէնքն հոգեւոր են եւ հոգեւորապէ՛ս պարտ է իմանալ զասացեալսն:

Եւ գնացեալ անտի Յիսուս՝ եկն ի ժողովուրդսն նոցա (ԺԲ 9):

Եւ անդ էր այր մի, որոյ ձեռն իւր գօսացեալ էր (ԺԲ 10):

Յայտ է՝ ի յանդաստանացն ի ժողովրդանոցն չոգաւ ի Կափառնաւում քաղաքի՝ կամ նոյն օրին, կամ յայլում շաբաթու ըստ Ղուկայ², որպէս զի հրաշիւք բժշկութեան վշտացելոյն զասացեալ վարդապետութիւնսն հաստատեցէ, եւ զիրաւունս աշակերտացն ի զլուխ հանցէ, ուստի եւ զայրն տնօրինեաց անդ: Բայց այլ աւետարանիչքն ասեն թէ՛ «կացուց զայրն ի մէջ»³, որպէս զի տեսլեամբ երեսացն ակն ածիցեն եւ ի չարեաց իւրեանց ցածնուցուն: Այլ քանզի մարդատեացք էին, միանգամայն եւ աստուածատեացք, լաւ համարէին փառացն Քրիստոսի պակասել, քան զայրն բժշկեալ տեսանել, ընդ Քրիստոսի հակառակել եւ ընդ այլոց բարիս դժկամակ լինել:

Հարցին ցնա եւ ասեն, եթէ պա՞րտ իցէ ի շաբաթու բժշկել, զի չարախօսեցեն զնմանէ:

Հարցին ո՛չ թէ ուսցին, այլ զի մեղմեխանօք հարցուածոյն ի բժշկութենէն արգելցեն, եւ կամ՝ թէ բժշկէ, չարախօսեցեն լուծիչ գոյ Օրինացն, ոչ միայն աշակերտքն, այլեւ ինքն իսկ զլիսովին: Իսկ Մարգասէրն եւ Ներսէս զգործն կատարէր եւ հարցուածոյն պատասխանի առնէր, զի ցուցցէ զիւր հեզութիւնն եւ զնոցա անմարդութիւնն:

Եւ նա ասէ ցնոսա. «Ո՞վ իցէ ի ձեռն մարդ, որոյ իցէ ոչխար մի եւ անկանիցի այն ի խորխորատ ի շաբաթու, միթէ ո՛չ ունիցի եւ յարուցանիցէ զնա» (ԺԲ 11):

¹ Ձ զոհ

² Ովստ 2 6

³ Թիւք ԺԵ 32-36

¹ Ս Կոր. Գ 12

² Ղուկ. 2 6

³ Մարկ. Գ 3, Ղուկ. 2 8

Նախ զյանդգնութիւնն նոցա օրինակաւս յանդիմանէ թէ՛ զոր դուք առնիցէք, ընդէ՞ր զայլս բամբասիցէք, որպէս զի մի՛ ի մեղադրութիւն օրինազանցութեանն գրգռիցեն: Եւ երկրորդ՝ զազահութիւնն բարուց նոցա խայտառակէ, զի ընչասէ՛րք առաւել էին քան մարդասէրք, զի վասն միոյ ոչխարի անկելոյ հոգս տանէին ի շաբաթու եւ ողջոյն իսկ մարդ բռնկել ո՛չ կամէին: Եւ երրորդ՝ զինքն հովիւ գոլ ցուցանէ բարի, եւ [ի] բազմացն, որ անդ կային ընկղմեալք ի խորխորատ մեղաց, զմինն միայն պատահել առողջութեան եւ հանգստեան, իսկ զայլսն՝ կորստեան եւ դատապարտութեան:

Իսկ արդ՝ ո՞րչափ եւս առաւել է մարդ քան զոչխար. ապա ուրեմն պարտ է ի շաբաթու բարիս գործել» (ԺԲ 12):

Ձանազանութիւնն բանականի եւ անբանի ուսուցանէ, որպէս զի զներգործութիւնն բարեաց առ բանականսն գեր ի վերոյ անբանիցն կացուցանէ եւ ի ձեռն պատկերին եղեալ մարդասիրութիւնն առ Սկզբնատիպն վերացուցանէ, վասն որոյ ի վերայ բերէ թէ՛ «պարտ է ի շաբաթու բարիս գործել», եւ մանաւանդ առ բանականս: Բայց դու միտ դիր, թէ զիա՛րդ յաճախ կուտէ պատասխանիս վասն շաբաթուն լուծանելոյ, երբեմն իբրեւ զմարդ թէ՛ «Թշվառութիւն առնու մարդ ի շաբաթու» (Յովն. է 23), եւ երբեմն իբրեւ զԱստուած թէ՛ «Հայր Իմ գործէ տալով արեւ եւ լուսնի, եւ Ես գործեմ» (Ռմմո. Յովն. է 17, Մատթ. է 45), որպէս զի յօժարեցուցանէ ի չարեաց դադար առնուլ եւ ո՛չ ի բարեաց, վասն զի «շաբաթ» հանգիստ լսի, իսկ բարին է հանգուցիչ մտաց եւ խորհրդոց, հոգւոց եւ մարմնոց, զորս պարտ է՝ ել:

Յայնժամ ասէ ցայրն¹. «Ձգեա՛ զձեռն քո», եւ սա ձգեաց, եւ եղեւ ողջ իբրեւ զմիւսն (ԺԲ 13):

Մարկոս ասէ թէ՛ «Հայեցաւ զնորք լի ցաւմամբ» (Մարկ. Գ 5), որպէս զի այնու ձգեսցէ զնոսա առ ինքն, եւ ո՛չ եղեն այնպէս ազնուականք, որոց զայրացեալ վասն կուրութեան սրտից նոցա՝ մխեցաւ ի գործն եւ ասէ. «Ձգեա՛ զձեռն քո», եւ նա «ձգեաց, եւ եղեւ ողջ իբրեւ զմիւսն»: Ձգմամբ ձեռին վշտացելոյն՝ հաղորդս էառ սքանչելեացն, որով արագ ի բանէն ընկալաւ զառողջութիւնն ի ձեռն հաւատոյն. բայց նոքա ո՛չ զգաստացան, այլ սպանանել խորհէին, որպէս ասէ:

Իսկ առ ի միտս՝ «ձեռն» իմանամք զմարդկային բանականացս դասս՝ ձեռքը Աստուծոյ ստեղծեալ ըստ Յոբայ², եւ գօսա-

ցեալ պատրանօք չարին³. մարմնոյ մեռելութեամբ եւ հոգւոյ մեղաց մահուամբ, յորս եկեալ Փրկիչն աշխարհաց բռնկել, ընդ որ զչարեալ⁴ Բանսարկուն դիւօք իւրովք զշաբաթս պատճառելով՝ զմեղս եւ զանօրէնութիւնն հանգիստ ինքեան եւ մարդկան գրելով: Որում⁵ սաստեաց եւ ուսոյց մարդկան ձգել զձեռն առ Աստուած՝ ըստ այնմ. «Ձգեմ զձեռն իմ յԱստուած բարձրեալ» (Մճճ. ԺԴ 22). յԱբրահամէ սկսեալ աստուածապաշտութիւնն եւ մինչ ի լրումն տնօրէնութեան Որդւոյն Աստուծոյ կատարեալ, որով ողջացեալ եղեւ իբրեւ զմիւսն: Կամ՝ իբր զհրեշտակս զԱրարիչն ճանաչելով եւ զօրհնութիւնս⁶ աղօթից տարածմամբ ձեռաց Նմա ընծայելով, վասն որոյ եւ ոչխար անուանեցաւ անկեալ, որ ելեալ⁵ խառնեցաւ յանմոլարիցն հօտս: Եւ կամ անմահացեալ մարմնով՝ յուսով յարութեանն, որպէս զհոգի, զոր ձեռն «միւս» ասէ, քանզի երկոքին արարողք են եւ կրողք բարեաց՝ հոգի եւ մարմին, մանաւանդ յորժամ Քրիստոսիւ առողջացան:

Իսկ փարիսեցիքն ելեալ արտաքս՝ խորհուրդ արարին զՆմանէ, թէ ո՛րպէս կորուսցեն զՆա (ԺԲ 14):

Ոչինչ վնասեալք ի Նմանէ՝ մահ Նմին մտաբերէին, քանզի այնպիսի իմն չար է քէնն եւ նախանձն, զի ոչ միայն ընդ օտարսն, այլեւ ընդ ընտանիս մարտնչի: Իսկ զի ասէ, թէ արտաքս ելին՝ յաղաքս պարզամտացն, զի որք հաւանեալք էին նշանաց եւ վարդապետութեան Նորա, ոչ միայն չառնուին յանձն զխորհրդակցութիւնն նոցին, այլեւ հակառակէին եւս: Եւ դարձեալ՝ ելանելովն արտաքս զառանց Օրինաց գործն նոցա յայտ առնէ, քանզի գրեալ էր. «Յարին անպարտ զձեռն քո մի՛ մխեցես» (Ռմմո. Բ Օր. ԺԹ 10), որով եւ արտաքսեցան ինքեանք յՕրինացն եւ ի շնորհացն Աստուծոյ:

Եւ Յիսուս իբրեւ գիտաց, մեկնեցաւ անտի (ԺԲ 15):

Նախ՝ զամենատես զօրութիւնն Տեառն յայտ առնէ, եւ ապա՝ զհեղութիւնն եւ զխոնարհութիւնն, զի խոյս տալովն⁶ հոգի ետ կլանել նոցա եւ զնախանձն շիջուցանել. եւ երրորդ՝ զի ոչ էր տակաւին ժամանակ մեռանելոյ, որպէս զի յորժամ մեռանիցի, կամաւո՛ր զմահն Նորա ուսանիցիմք եւ ո՛չ բռնադատեալ ի հար-

¹ Ձ չարչարին

² Ձ որս չարչարել] որ գչարեալ

³ Ձ որով

⁴ Ձ գորհնութիւն

⁵ Ձ ելեալն

⁶ Տ տալով

¹ Ձ > ցայրն

² Յոր Ժ 8

կէ: Բայց ամաչեցեն յայսմ վայրի այնոքիկ, որք ասեն, թէ պարտ է նշանս առնել, զի հաւատասցեն, քանզի յայտ եղեւ, թէ զանհաւան միտս¹ եւ ոչ նշանք կակղացուցանել կարեն, որպէս եւ ոչ զփարաւոնին՝ Մոսէս², ապա ուրեմն զո՛ւր մեղադիր աշակերտացն լինէին:

Եւ գնացին զհետ Նորա ժողովորդք բազումք, եւ բժշկեաց զամենեւեան:

Թէպէտ նոքա զչարէին, բայց Նա ի ժողովրդեանն դարմանոյ ո՛չ երբէք դադարէր, այլ միշտ խնամով բժշկէր, զի լաւ համարէր զբազմաց օգուտ, քան զնոցա ռիսերիման³: Բայց դու զբժշկութիւնն կրկի՛ն իմա՝ բանիւ եւ գործով, թէպէտ աւետարանիչն զանց արարեալ ո՛չ պատմեաց:

Եւ սաստեաց նոցա Յիսուս, զի մի՛ յայտնեցեն զՆմանէ ումեք (ԺԲ 16):

Ոչ միայն առանց շահուց զբարիս նոցա առթէր, այլեւ զանձին գովութիւն ի բաց մերժէր, քանզի են⁴ բազումք, թէպէտ ոչ վասն ազահութեան, այլ գոնեայ զի փառաւորեսցին ի մարդկանէ՝ առնեն զբարիս. իսկ Նա յերկոցունցն հրաժարէր, միանգամայն եւ զնախանձ փարիսեցւոցն այնու միսիթարէր, զի զանձն ի ծածուկ պահէր. առ ի խրատ վարդապետութեան մեզ, զի զառաքինութեան ոստս մի՛ կոճոպեսցուք սնափառ ախտիւ մարդկան գովութեամբ եւ համբաւուն տարածմամբ:

Զի 199ի որ ասացաւն ի ձեռն Եսայեայ մարգարէի (ԺԲ 17):

«Ահա մանուկ Իմ, զոր ընտրեցի, եւ սիրելի Իմ, ընդ որ հա՛ւ անձն Իմ (ԺԲ 18):

Զայս յայն սակս վերաբերէ աւետարանիչս, զի մի՛ խռովեսցիս⁵ ընդ գործս նոցա՝ իբր ընդ նոր ինչ կատաղութիւն. ասէ՝ զայս ամենայն յառաջագոյն բանն տեսանողին գուշակեաց⁶, թէ ո՛չ է հակառակ Հօր կամ Օրինացն, որպէս նոքա կարծէին, այլ յոյժ հաճեալ ի գործս նորա եւ յախորժ կամ վկայեալ ոչ միայն ընտրեալ ի բիւրուց «Մանուկ» Ծնողին, այլեւ «Սիրելի», եւ ո՛չ միայն սիրելի, այլեւ հաճեալ անձամբ ընդ գործս Նորա՝ ըստ այնմ. «Դա է Որդի Իմ հարազատ սիրելի, ընդ որ հաճեցալ» (հմմտ. Մատթ. Գ 17):

Եղից զՈգի Իմ ի վերայ նորա, եւ իրաւունս հեթանոսաց պատմեցէ:

¹ ՏՁ միտք

² Ելք Է-ԺԴ

³ Զ քանզի նոցա ռիսեր ի միտսն] քան զնոցա ռիսերիման

⁴ Տ էիմ

⁵ Զ խռովեսցին

⁶ Եւ. ԽԲ 1-4

Զոր բնութեամբ ունէր՝ ըստ այնմ. «Զի ո՛չ չափով տայ Աստուած զՀոգին» (Յովհ. Գ 34) Որդւոյ, վասն զի ոչ տայ եւ ոչ չափէ, ընկալաւ ի Հօրէ տնօրէնութեամբ ի Յորդանան աղաւակերպ իջմամբ՝ ըստ այնմ թէ՝ «Օձ զքեզ Աստուած Աստուած քո իղով ուրախութեամբ առաւել քան զքեկերս քո» (Սաղմ. ԽԳ 8), որով պատմեաց զիրաւունս հեթանոսաց՝ կոչելով մարգարէիւն ի հաւատս, եւ արդարացոյց շնորհօք իրաւանց Իւրոց, վասն զի պատրանօք եւ ո՛չ բնութեամբ մեղանչէաք, հեղիով ի մեզ զշնորհս Հոգւոյն: Եւ դարձեալ՝ «Հեթանոսս» զդեւս ասէ, զորոց իրաւունս դատաստանաց պատմեաց թէ՝ «Իշխան աշխարհիս դատապարտեալ է եւ ընկեացի արտաքս» (հմմտ. Յովհ. ԺԲ 31). եւ՝ «Յաղթեցի աշխարհի» (Յովհ. ԺԶ 33): Եւ դարձեալ՝ զիրաւունս Օրինաց, զոր հրէիցն եղ զմարմնականսն, յորժամ անարժանք եղեն, եհան՝ ի նոցանէ եւ պատմեաց հեթանոսաց զօրէնս Հոգւոյն: Եւ դարձեալ՝ զհանդերձեալս դատաստանաց իրաւունք զոր ոչ գիտէին՝ յայտնեաց հեթանոսաց, եւ այնու իբր սանձաւ իւրիք նուաճեաց զմիտս մեր:

Ո՛չ հակառակեսցի եւ ո՛չ աղաղակեսցէ, եւ ոչ որ լուիցէ ի հրապարակս զբարբառ նորա (ԺԲ 19):

Զհեղութիւն Նորա յայտ արարեալ քարոզէ, զի զնոսա կամէր բժշկել, բայց քանզի նոքա մերժեցին, Նա ո՛չ առ այն ինչ դիմադարձ լինէր: Եւ դարձեալ՝ զչարհարանացն Նորա գուշակէ, քանզի խորհեցան կորուսանել զՆա՝ ասէ, մարգարէիւն այդ ծանուցաւ, թէ ո՛չ հակառակեսցի՝ ըստ այնմ. «Եղէ եւ որպէս մարդ, որ ոչ խօսի» (հմմտ. Սաղմ. ԼԷ 15):

Զեղէգն ջախջախեալ ո՛չ փշրեցէ եւ զպատրոյկն առկայծեալ ո՛չ շիջուցէ (ԺԲ 20):

Զնախկին ասացեալ հեղութիւնն մեկնէ, քանզի դիւրին էր Նմա զնոսա իբր զեղէգն ո՛չ ողջ, այլ բախեալ², բեկանել եւ խորտակել, այս է՝ զիշխանութիւն նոցա բառեալ՝ ըստ այնմ թէ՝ «Ի ջախջախ եզիպտացի՞ն յուսացեալ իցես» (հմմտ. Եւ. ԼԶ 6), բայց ո՛չ երեկ՝ մնալով դարձի եւ ապաշխարութեան: Իսկ «պատրոյկ առկայծեալ» լով դարձի եւ ապաշխարութեան նոցա նշանակէ, զորս զբորբոքեալ ցասումն քահանայութեան նոցա նշանակէ, զորս կարող էր շիջուցանել, բայց ներեաց, զի երկայնամտութիւն Նորա ցուցցի, եւ նոքա իրաւամբ տանջեցին յետ յաղթութեան խաբարիցի, եւ նոքա իրաւամբ տանջեցին յետ յաղթութեան խաբարիցի՝ ի ձեռն հռոմայեցւոցն, որք բեկան, եւ շիջան թագաւորութիւն եւ քահանայութիւն: Եւ դարձեալ՝ «եղէգն խորտակեալ» ժողովուրդն հրէից էր, զոր ո՛չ երեկ, այլ ողջացոյց, իսկ «պատրոյկ»

¹ ՏՁ եւան

² Զ պահել

Օրէնքն էր ի յանց եկեալ, զոր ո՛չ շիջոյց, այլ ելից¹ եւ կատարեաց: Եւ դարձեալ՝ «եղէգն» եւ «պատրոյկ» տղայութիւնն է Տեառն մերում վասն տկար բնութեան մարմնոյն, զոր զգեցաւ ի մէնջ, զոր թէպէտ կամեցաւ Հերովդէս սպանանել եւ ժողովուրդն քարկոծել, սակայն ո՛չ կարացին բեկանել եւ շիջուցանել:

Եւ դարձեալ՝ «եղէգն» եւ «պատրոյկ», որպէս ասացաւ, զհրէայսն ասէ, որք ցրուեցան գերութեամբ ջախջախեալք եւ նուազեալք ծառայութեամբ, զորս ո՛չ փշրէ եւ շիջուցանէ ամենեւին յաշխարհէ, քանզի ո՛չ է արժան սպանանել եւ կամ զմեռեալ մեռուցանել եւ յաւելուլ վէրս ի վէրս՝ ըստ այնմ թէ՝ «Ո՛չ ես յաւելից լուտալ գերկիր» (Ռմմտ. ԾՃՃ. Ը 21): Այլ ներէ ջախջախելոցն եւ առկայծելոցն, մինչեւ հաւատասցեն ի Նա ի լրման կենցաղոյս յաւուրս նեռինն, ըստ տեսեանն Յովհաննոս՝ յիւրաքանչիւր ցեղից երկոտասան հազարս կնքեալ², քանզի զայս հաստատէ յաջորդդ թէ՝ «[մինչեւ] հանցէ ի գլուխ գլորթութիւն», զի հաւատովք տիրեսցէ որոց իրաւունք էր նախ հաւատալ, իսկ զմնացեալսն յետոյ բեկցէ եւ շիջուցանէ: Եւ դարձեալ՝ «ջախջախ³ եղէգն» զմարմինս մեր առակէ, որ բեկաւ մահուամբ ի ձեռն մեղացն. զայս ո՛չ փշրեաց Տէրն, այս է՝ ամենեւին ո՛չ ոչնչացոյց⁴, այլ դարձեալ կազդուրեաց յարութեանն յուսով՝ ըստ նմանութեան մարմնոյ փառաց Իւր⁵, եղեալ «առաջին պտուղ անջեցելոց» (Ա. Կոր. ԺԵ 20): Իսկ «պատրոյկ» զյանցանս հոգւոյ նշանակէ, զոր ո՛չ շիջոյց՝ թոյլ տալով խաւարիլ մեղօք, այլ վառեաց լուսով Աստուածութեան ճրագիւ՝ որպէս զԻւրն, այսպէս եւ զմերս՝ արդարութեանն օրինիւ եւ ողորմութեանն իւզով:

Իսկ առ ի միտս՝ «ջախջախեալ եղէգն»՝ կարծեմ, ո՛ւստաւ իւրիք առնիցէ զպատուիրանս Աստուծոյ, զոր բեկանել կտրել ո՛չ է արժան, այլ բժշկել տէրունական բանիւն թէ՝ «Մի՛ առնէք ի ցոյցս մարդկան» (Ռմմտ. Մատթ. 2 1), եւ մի՛ ըստ գրգռութեան եւ փառասիրութեան, այլ գործել զամենայն ինչ առանց տրտնջման ի փառս Աստուծոյ: Եւ «պատրոյկ առկայծեալ»՝ յորժամ ոք առնէ զպատուիրանս Աստուծոյ եւ ո՛չ ցանկութեամբ եւ բորբոքմամբ սիրոյ, այլ պղերգութեամբ եւ յուլութեամբ, զոր ո՛չ է արժան շիջուցանել, այսինքն՝ խափանել, այլ վառել յիշմամբ դատաստանին Աստուծոյ:

¹ ՏՁ էլից

² Յայտ. է 4-8

³ Ձ ի ջախջախ

⁴ Ձ ընչացոյց

⁵ Փիլպ. Գ 21

⁶ Ձ ի բեկանել

Մինչեւ հանցէ ի յաղթութիւն զդատաստանն:

Յորժամ զԻւրն ամենայն կատարիցէ՝ զմարդկան փրկութիւն խաչիւն, ապա վրէժխնդրութիւն արասցէ, քանզի յետ արդարութեան իրաւանցն, զորս «դատաստանս» կոչէ, եւ չթողլոյ պատճառս յանդգնութեան նոցա՝ անհնարին պատժօք պատժէ զնոսա: Եւ դարձեալ՝ զստութիւն մարդկան խայտառակէ, թէ ո՛չ ունի ճշմարտութիւնն մարդկան իրաւունք, այլ ընդունայն կարծեօք լի է՝ ըստ մարգարէին թէ՝ «Ընդէ՞ր սիրէք զնամրութիւն» (Սաղմ. Գ 3): Զկնի զԻւրն դատաստան յաղթող ցուցանէ, եւ գեր ի վերոյ մարդկան իրաւանց արձանացուցանել՝ ըստ այնմ. «Եղիցի Աստուած ճշմարիտ, եւ ամենայն մարդ՝ սուտ» (Հոռմ. Գ 4), «որպէս զի արդար եղիցիս ի բանս Քո եւ յաղթող ի դատելն» (Սաղմ. Ծ 6): Եւ դարձեալ՝ իրաւամբք դատաստանի յաղթեաց սատանայի եւ ո՛չ բռնութեամբ, խաչիւ եւ անմեղ մահուամբ, որով եւ օրեայ յարուցեալ զարթեալ ի վերայ խաւարասէր իշխանին:

Եւ յանուն նորա հեթանոսք յուսացին» (ԺԲ 21):

Զտարագրութիւն հրէիցն ի բացուստ մարգարէն գուշակեաց եւ կանուխ դուռն հաւատոյ երաց հեթանոսաց՝ ըստ նահապետին տեսութեան¹, ապա ուրեմն կամօք Հօ՛ր եղեւ այս. քանզի Նա՝ զմարգարէն առաքեաց, որոյ հաւատացեալ հեթանոսք՝ ընկալան զԱւետարանին վարդապետութիւն եւ յանունն Քրիստոսի յուսաւով՝ մկրտութեամբ Աւագանին ազատեցան ի մեղաց հնոյն Ադամայ: Նոյնպէս եւ այժմ նովին անուամբ, յորս յուսամբ, փրկիմք ի դիւաց եւ ակն ունիմք զերծանիլ ի տանջանաց:

Յայնժամ մատուցաւ առ Նա դիւահար մի կոյր եւ համր, եւ բժշկեաց զնա, որպէս զի համրն եւ կոյրն խօսիցի² եւ տեսանիցէ (ԺԲ 22):

Միշտ զսքանչելիսն բանիցն հետեւեցուցանէ, որպէս զի միմեամբք զիրեարս հաստատէ, որպէս ասացեալ է: Բայց դու տես զգոնդակութիւն չարին, զի զերկոսեան մուտսն խցեալ իսկ էր, որպէս զի մի՛ տեսանիցէ եւ հաւատասցէ, զորս երաց Քրիստոս, որով ետես եւ հաւատաց ի Նա: Դարձեալ՝ իրք դիւահարին առակ էր հնոյ ժողովարանին՝ ըստ մարգարէին թէ՝ «Թանձրացաւ սիրտ ժողովրդեանս այսորիկ, եւ ականջօք իրեանց ծանունս լուան, եւ զաշս իրեանց կափուցին, զի մի՛ տեսնէ աշօք...», եւ դարձիւ, եւ բժշկեցից զնոսա» (Ես. 2 10): Ապա ուրեմն մոլեգնեալք էին ինքեանք եւ ո՛չ Նա, ծանրագոյն քան զախտածէտս զայս, որք ոչ ընկալան զհոգեւոր բժշկութիւն, որ-

¹ ԾՃՃ. ԽԹ 10

² Ձ խօսեցի

պէս սա՝ զմարմնաւորն՝ յօրինակ հաւատացելոց հեթանոսաց, որք կոյրք էին ի ճշմարտութենէն, զի տեսին եւ հաւատացին:

Զարմացան ամենայն¹ ժողովուրդքն եւ ասէին². «Միթէ Սա՞ իցէ Քրիստոսն՝ Որդի Դաւթի» (ԺԲ 23):

Ընդ հրաշիցն իրս պակուցեալ՝ կարծեցին ի գլուխ ելեալ զմարգարէիցն պիտառութիւնս վասն Քրիստոսի, որ ծնանելոց էր յազգէ Դաւթի, քանզի գիտէին զՆա³ ի ցեղէն Դաւթի ծնեալ, եւ ի ձեռն սքանչիցն ի միտս եկեալ՝ «Քրիստոսն» ասացին, որ է օծեալ: Ապա ուրեմն մի՛ պատճառեսցէ հրէայն ոչ ծանուցեալ, քանզի աւանդիկ ինքեա՛նք իսկ վկայեցին Քրիստոս զՆա գոյ:

Բայց փարիսեցիքն իբրեւ լուսն, ասեն. «Ո՛չ իսիք հանէ Դա զդէս, եթէ ոչ Բեեղզերուդաւ իշխանաւն դիւաց» (ԺԲ 24):

Թէպէտ զմարգարէն վկայած, թէ Հայր եղ զՈգի Իւր ի վերայ Նորա, սակայն ո՛չ զգաստացան, այլ որպէս յառաջագոյն ասացաւ, իբր զդէս չարս՝ միշտ ընդ մարդկան փրկութիւն խանդային եւ ընդ ընկերին բարիս կսկծէին, քանզի այնպիսի իմն է նախանձն, զի յորժամ զոք ի վիշտս տեսանէ, յանգչի եւ զայլոց թշուառութիւն փա՛ռս իւր համարի, իսկ զբարիս ընկերացն հիբութիւն անձին վարկանի, որպէս այժմու փարիսեցիքս: Զի զոր ժողովուրդն «Քրիստոս» եւ «Որդի Դաւթի» ասէին, նոքա բամբասէին. բայց [զի] ո՛չ կարէին աղարտել զսքանչելիսն, յայտնապէս անազգակելով՝ ի Սքանչելագործն զպարսաւն դարձուցանէին, թէ դիւաւ հանէ Դա զդէս, քանզի Բեեղզերու՝ իշխան դիւաց ասի կամ հայր ճանճից, զորս ճշմարտութեան ինիւն յանդիմանեալ կոչկոծէ՝ իբր քարիւ զմոլեգին եւ զկաւ լի գազանս սաստիւ իմն վարելով:

Իբրեւ գիտաց Յիսուս զխորհուրդս նոցա, ասէ ցնոսա. «Ամենայն թագաւորութիւն բաժանեալ յանձն իր՝ աւերի, եւ ամենայն քաղաք կամ տուն բաժանեալ յանձն իր՝ ոչ կացցէ⁴» (ԺԲ 25):

Է՞ր վասն հանգոյն այսմ բամբասանաց եւ յառաջագոյն բամբասեցին, սակայն ոչինչ պատասխանեաց, եւ աստ սաստեալ իմն երեւի. զի տացէ նոցա պատճառս՝ ի բազում նշանաց իմանալ երեւի. զի տացէ նոցա պատճառս՝ ի բազում նշանաց իմանալ զգորութիւն Նորա եւ ուսանել զմեծութիւն վարդապետութեան Նորա. իսկ յորժամ ի նոյն յաճախեցին, ապա սաստէ: Եւ նախ

¹ Զ > ամենայն

² Զ ասեն

³ Տ > զնա

⁴ Զ կայցէ

զաստուածութիւնն Իւր ցուցանէ, որով զծածուկս սրտից նոցա ի մէջ բերէ, զի ո՛չ հրապարակախօս լինէին, այլ ի միտս իւրեանց յածէին, եւ Նա յայտ արար, թէ ո՛չ է այս գործ դիւահարի զդէս հանել եւ զմիտս ճանաչել: Եւ երկրորդ՝ հեղութիւն մեզ ուսուցանէ, թէ ո՛չ է պարտ զանձին վրէժ առնուլ, թէպէտ ասացեալքն այնպիսի լինիցին, զորս ոչ գտանեմք յանձինս մեր, քանզի նախանձն ո՛չ զայն ինչ խնդրէ, թէ զինչ բամբասիցէ, այլ զի բամբասէ՛. վասն որոյ ո՛չ է պարտ խռովել, այլ միայն բանիւ յանդիմանել եւ յուղղութիւն ածել, որպէս Տէրն: Քանզի ասէ. «Ամենայն թագաւորութիւն բաժանեալ յանձն իւր՝ աւերի»: Ի ծանօթ իրաց բերէ օրինակս, քանզի թագաւորութիւն, որ զօրագոյն է քան զամենայն մարդկան իրս, սակայն յորժամ ընդ անձին կռուիցի, կորնչիցի, ապա զի՞ ասես զքաղաքէ կամ զտանէ, զի ո՛չ այնչափ ինչ արտաքին պատերազմունք կարեն վնասս գործել, որպէս զընտանեացն, յորոց Դաւիթ աղօթէր զերծանիլ. «Փրկեա՛ զանձն իմ ի մերձաւորաց» (հմմտ. Սաղմ. ԾԴ 19). քանզի յոյժ ծանրագոյն է կռիւն ընդ ազգականի¹ եւ կործանիչ եւ քակտիչ լինի՝ թագաւորութեանց եւ տանց, եւ քաղաքաց: Նաեւ օրինակաւ՝ զիշխանութիւն Գոռոզին ծանոյց, եւ «քաղաք» նմին՝ զկենցաղս, եւ «տուն» նորա՝ զկամարարս անուանեաց, որք քակտեալ բաժանեցան եւ այլ ո՛չ կարիցեն կեալ ի կարգի իւրեանց:

Եւ թէ սատանայ զսատանայ հանէ, յանձն իր բաժանեցաւ. արդ զիա՞րդ կացցէ թագաւորութիւն նորա (ԺԲ 26):

Եթէ Ես զեւս ունիմ, ասէ, եւ այնու զդէս հանեմ, որպէս դուք բաջաղէք, ուրեմն մարտ պատերազմի է ի մէջ դիւացն, ապա կորեաւ եւ եղծաւ զօրութիւն նորա: Եւ տես, զի ո՛չ ասաց, թէ սատանայ զդէս հանէ, այլ թէ սատանայ՝ զսատանայ՝ յայտ արարեալ զկարի միաբանութիւն նոցա ի կորուստ մարդկան: Արդ՝ եթէ իբրեւ զմի անձն գոլով բաժանեցաւ յանձն իւրմէ, ապա տկարացաւ եւ կորստական եղեւ, զիա՞րդ կարիցէ զայլս հանել. յոյժ ուրեմն ծաղու արժանի են բանքդ ձեր:

Եւ եթէ Ես Բեեղզերուդաւ հանեմ զդէս, որդիքն ձեր ի՞նչ հանիցեն. վասն այնորիկ նոքա՝ եղիցին ձեր դատաւորք (ԺԲ 27):

Հայեա՛ց աստ ընդ հեղութիւն Նորա, զի ո՛չ ասաց՝ «աշակերտքն իմ» կամ «առաքեալքն», այլ «որդիքն ձեր», եւ զոր ասէն՝ այնպիսի՝ ինչ է: Եթէ կամիցիք դառնալ առ որդիս ձեր, բազում գտանէք պատճառս ի բանից աստի օգտութեան ընտրու-

¹ Զ ազգականի] ընդ ազգական

² Զ > լինի

Թեամբ մտաց ձերոց, ապա թէ հետեալ կայցէք, չգտանէք ինչ պատճառս զրպարտութեան, քանզի թէ իշխանն դիւաց յիս է, որպէս ասէք, նոքա որո՞ւմ հանեն զդեւս. ապա ուրեմն յայտ է, թէ ստէք ի նոցանէ յանդիմանեալ, զի ո՛չ ունին զիշխանն դիւաց եւ հանեն զդեւս: Նաեւ ա՛յլ ազգ. քանզի ահա որդիքն ձեր զնոյն առնեն՝ անուամբ իմով հանելով զդեւս. եթէ այդպէս է, որպէս ասէք, ապա զորդիսն ձեր ընդէ՞ր ոչ նոյնգունակ բամբասէք, քանզի առաւել նոքա՛, որք յինէն առին զիշխանութիւն, այդպիսի լինիցին: Արդ՝ եթէ զնոսա թողեալ՝ ինձ մեղադրէք, յայտ է, թէ նախանձու աղաղակ բամբասէք, քանզի ո՛չ ընդ իրս, այլ ընդ դէ՛մս կռուիք, վասն այդորիկ նոքա՛ իսկ դատելոց են զձեզ, յորժամ ի ձէնջ իցեն առաքեալքն եւ զդոյն զմտաւ ոչ ածիցեն: Կամ զնոցանէ ասէ, որք որդիք էին նոցա եւ դիւօք հանէին, որպիսիք էին որդիքն Սկեւեայ, որպէս ոմանք ասեն:

Ապա եթէ Հոգւով Աստուծոյ հանգնեմ ես զդեւս, ուրեմն հասեալ է ի վերայ ձեր արքայութիւն Աստուծոյ (ԺԲ 28):

Հուկաս ասէ եթէ՝ «մատամբ Աստուծոյ» (Հով. ԺԱ, 20)՝ յայտ արարեալ նախ՝ թէ ի նոյն էութենէ է Հոգին, եւ ապա՝ եթէ մեծի զօրութեան պէտք են հանել զդեւս եւ ո՛չ դոյզն ինչ շնորհաց: Իսկ «արքայութիւն» գիւր առաջին գալուստն ասէ, որ եբարձ զթագաւորութիւն մահու, այսինքն՝ թէ պարտ էր ձեզ ցնծալ, զի մեծամեծքն, որք ի մարգարէիցն գուշակեցան թէ՝ «Եղից զՈգի իմ ի վերայ նորա» (Ես. ԽԲ 1), եւ այլն¹ եւս, եկին հասին, իսկ դուք զհակառակն գործէք. ո՛չ միայն չընդունիք զհասեալ բարիս, այլ բամբասէ՛ք եւս եւ բիծս կարկատէք եւ դժկամակ լինիք ընդ ձեր փրկութիւնդ, քանզի Որդին Աստուծոյ եկն եհաս, որպէս ասէ թէ՝ «Հասեալ է ի վերայ ձեր արքայութիւն Աստուծոյ»: Կամ թէ՝ «արքայութիւն» զգատողական իշխանութիւնն Աստուծոյ ասէ, քանզի թէ Հոգւով հանեմ, ապա ի ներքոյ բարկութեանն Աստուծոյ անհրաժեշտ մատնեալ էք, զի զՀոգւոյն գործս թշնամւո՛յն շնորհէք, որում յոյժ ընդել էք մարգարէիւքն հոգւոյն. վասն որոյ ինքն իսկ բոլոր թագաւորութիւնն Հօր վրէժխնդիր է այդորիկ:

Կամ զիա՞րդ կարէ ոք մտանել ի տուն հօրի եւ զգործիսն նորա յափշտակել, եթէ ոչ նախ կապիցէ՞ զհօրն եւ ապա գտունն նորա յափշտակիցէ (ԺԲ 29):

Ամենայն իրօք զբանն հաստատէ, զի թերեւս զնոսա որսացէ, քանզի այսպիսի՛ ինչ ասէ, թէ չէ՛ մարթ սատանայի զսատանայ

¹ Զ այլ

² Զ կապեցտ

հանել, որպէս ասացաւ, եւ չէ՛ հնար այլ ազգ զնա հանել, եթէ ոչ նախ նորա իսկ յաղթիցէ, քանզի այնչափ ինչ ասէ չառնում զօրավիգն զսատանայ, մինչ զի պատերազմ եւս տամ ընդ նմա եւ իսկապէս եւ ապա զկազմած նորին յափշտակեմ: Բայց «հօր» զսատանայ անուանէ կամ յաղագս անմարմին գոլոյն՝ ըստ այնմ թէ՝ «Թշնամիք իմ հօրացեալք են» (հմմտ. Սաղմ. ԿԸ 5), եւ կամ թէ ի ծուլութենէ մերմէ զառաջինն զօրացաւ նա, զոր եւ կապեաց խաչին՝ ոչ միայն զդեւս¹, այլեւ զզօրագլուխն՝ զիշխանն դիւաց: Քանզի մարգարէութիւն իմն է բանս, որ ոչ միայն զդեւս հանէ, այլեւ մարգարէութիւն իմն է բանս, որ ոչ միայն զդեւս հանէ, այլեւ զամենայն տիեզերաց զմոլորութիւնս փարատէ: Իսկ «գործիք» եւ «տուն» զդիւթս ի մարդկանէ եւ զկախարդասարս եւ զչարս ասէ, յորմէ յափշտակեաց Քրիստոս իշխանութեամբ Իւրով ի ձեռն հաւատոցն՝ ըստ այնմ թէ՝ «Զարքայութիւնն բռնէք յափշտակեն» (Մատթ. ԺԱ 12), քանզի զոր օրինակ իմաստուն բժիշկ զարմատս ցաւոցն կտրէ, զի մարմինքն առողջացին, այսպէս՝ նա զպատճառս չարեացն նախ կապեաց՝ զիշխանն զուռնափայ՝ բանիւ, եւ ապա զմարդիկ տուն եւ տաճար բնակութեան Իւրոյ պատրաստեաց՝ ըստ առաքելոյ. «Որոյ տունն մե՛ք իսկ եմք» (Եբր. Գ 6):

Որ ո՛չ ընդ իս է, հակառակ իմ է, եւ որ ո՛չ ժողովէ ընդ իս, ցրուէ (ԺԲ 30):

Զամենեւին անմիաբանութիւնն եւ զթշնամութիւնն, որ ընդ սատանայ ունէր, գրէ բանիւս, քանզի ես կամիմ, ասէ՞, առ Աստուծոյ մերձեցուցանել եւ առաքինութիւն ուսուցանել եւ արքայութիւն ընձեռել, իսկ սատանայ եւ դեւք՝ զնորին հակառակն: Արդ «որ ոչ ժողովէ ընդ իս» զմարդիկ, զիա՞րդ ընդ իս իցէ եւ կամ ինձ գործակից լինել կարիցէ, որ ոչ միայն ոչ ժողովէ, այլեւ զժողովեալսն ցրուէ: Քանզի ես եկի զցրուեալ որդիսն Ադամայ ժողովել ի մի կրօնս աստուածալատութեան, իսկ նա ցրուէ ի զանազան պաշտօնս կռամողութեան, ապա ուրեմն հակառակ իմ է եւ ո՛չ է ընդ իս: Դարձեալ՝ որ ոք ժողովէ բանիւ ճշմարտութեամբ եւ ո՛չ է ընդ իս: Դարձեալ՝ որ ոք ժողովէ բանիւ ճշմարտութեամբ քրիստոսի, նա ո՛չ կորուսանէ, այլ առ Տէր ածէ, իսկ որ առանց բանի եւ իմաստութեան լուսոյ ժողովէ, այնպիսին ո՛չ է ընդ Տեառն, այլ ցրող վարդապետութեան նորա: Դարձեալ՝ որ ոչ միանայ ընդ իս հաւատովք, նա ինքն սատանայ է, եւ որ ոչ ժողովէ ընդ՝ իս գործովք, ցրուէ նա ընդ դեւս զանձն իւր, քանզի կոչի եւ սատանայ Դիապօլոս, որ է «ցրուեալ»:

¹ Զ զդեւս հանէ

² Զ > ասէ

³ Զ առ

Վասն այդորիկ ասեմ ձեզ. ամենայն մեղք եւ հայհոյութիւնք թողցիմ մարդկան, բայց զՀոգւոյն հայհոյութիւն մի՛ թողցի (ԺԲ 31):

Ըստ երկու դէմս յանցանքն մարդիկ՝ գիտութեամբ եւ անգիտութեամբ: Արդ՝ որ տգիտութեամբ մեղանչէ վասն գուցելոյ զչարն բարեալ եւ կամ պատրեալ յուժեքէ, եթէ առ Աստուած կամ առ մարդիկ, յորժամ զգասցի եւ ի զղջումն եկեացէ, թողութիւն գտանէ: Բայց որ գիտութեամբ յանցանէ ի բանս, նմանապէս եւ ի գործս եւ մանաւանդ յաստուածային շնորհացն առատութիւնս, յոյժ դժուարաւ թողութեան պատահէ, զի հաճեալ է յօժարութեամբ ընդ յանցանս՝ իբր ի բարեգործութիւն, յաղագս այսորիկ ո՛չ գիմէ ի մեղայն: Բայց զայս յաղագս անձին իւրոյ ասէր, որ նախ քան զխաչն «մոլորեցուցիչ» ասէին¹ եւ հակառակ Աստուծոյ եւ Օրինացն, յայնց ո՛չ պահանջի ի ձէնջ վրէժս, եթէ հաւատայցէք, զի խաչիւն որպէս զբնաւն, այսպէս եւ զայդ քաւեմ: Այլ որ ինչ զՀոգւոյն Սրբոյ խօսեցայք, առանց ներելոյ է այն ձեզ, զի կամաւ զլացայք² զշնորհս Հոգւոյն:

Ըսի եւ այսպէս թէ՛ ամենայն մեղք որ ի ծուլութենէ մտաց եւ մարմնոյ պատահեալ ուժեք՝ յանցանէ, եւ կամ զգրկողսն հայհոյէ, գտանէ թողութիւն այնպիսին, յորժամ զգաստասցի, իսկ որ առ շնորհաբաշխն եւ երախտագործն ապաշնորհ լինիցի եւ հայհոյէ՝ եւս, անհնարին յանցանք են, մի՛ թողցի նմա. զայս իմա արարածոյ առ Արարիչ եւ ծառայի առ տէր, նմանապէս եւ զայլսն: Եւ դարձեալ՝ զանոխակալութիւնն ցուցանէ, զի վասն անձին բասրանաց ո՛չ վրէժ խնդրէր, իսկ վասն Հոգւոյն նախանձայոյզ լինէր, որպէս երբեմն վասն տանն Հօր՝ խարազան չուսնէր եւ արտաքս մերժէր³, իսկ յորժամ «սամարացի» ա. նմա⁴, լռեալ ներէր՝ առ ի խրատ եւ յուսումն մեզ:

Եւ որ ոք ասիցէ բան զՈրդւոյ մարդոյ, թողցի նմա, բայց որ զՀոգւոյն Սրբոյ ասիցէ, մի՛ թողցի նմա, մի՛ յայսմ աշխարհի եւ մի՛ ի հանդերձելումն (ԺԲ 32):

Կրկնելով՝ զառաջինն ստուգէ, եւ նախ՝ զոր ասէն՝ այսպիսի՛ ինչ է: Գրեալիք յինէն զայթազղել⁵ վասն մասպատ լինելոյ մարդկեղէն մարմնոյս. միթէ վասն Հոգւոյն պատճառ ինչ ունիցի՞ք թէ՛ ո՛չ գիտեմք զՆա: Քանզի յայտնապէս գիտէին, բայց իբր առ անծանօթս յանդգնէին, քանզի թէպէտ զՆա այնպիսի

¹ Մատթ. ԻԷ 63

² ՏՁ զըլացայք

³ Յովհ. Բ 15

⁴ Յովհ. Ը 48

⁵ Ձ գայթազղեալ

չհամարէին, սակայն զգործս պարտ էր Հոգւոյն համարել վասն տեղեկութեանն ի մարգարէիցն եւ ի հրաշիցն: Ապա ուրեմն որ ասիցէ բան իբր զՈրդւոյ մարդոյ, ներումն ունի, որպէս բազումք, եւ ի վերջոյ՝ զլուխն առաքելոցն¹, իսկ որ զՀոգին Աստուծոյ «իշխան դիւաց» կոչիցէ, յաղագս յայտնութեանն անհրաժեշտ դատաստան ունի աստ եւ անդ, վասն որոյ ասէ. «Մի՛ թողցի նմա, մի՛ յայսմ աշխարհի եւ մի՛ ի հանդերձելումն»: Քանզի են ոմանք, որ աստ տանջին եւ անդ, որպէս սոքա եւ սողմացիք ի պաշարման քաղաքին, իսկ անդ՝ յանլուծանելի դեհեանն. եւ են՝ որ անդ միայն, որպէս մեծատունն², եւ են՝ որ աստ, որպէս պոռնկեալն ի Կորնթոս³, եւ են՝ որ ո՛չ աստ եւ ո՛չ անդ, որպէս նախահարք եւ առաքեալք եւ մարգարէք, զի թէպէտ փորձեցան, ո՛չ վասն տանջանաց, այլ վասն պատերազմաց քաջութեան եւ առաքինութեան յայտնութեան, որպէս Յոր եւ Ղազարոս: Քանզի դիւաց հաղորդս արարին զՆա, ընդ դե՛ւս բաժին առցեն նոքա՝ զրկեալք ի շնորհաց Նորա եւ դիւացեալք, քանզի դեւք՝ «[Գիտե՛մք զՔեզ] ով ես, սո՛րբդ Աստուծոյ» խոստովանէին (Մարկ. Ա 24), իսկ նոքա «Այս պիղծ գոյ ի Նմա» ասէին (Մարկ. Գ 30), վասն որոյ զանէծս դիւաց ընդունէին. զի դեւք ո՛չ աստ ունին քաւութիւն եւ ո՛չ անդ, թէպէտեւ ապաշխարեն, որպէս եւ Յուդաս ի տարադէպ ժամու⁴:

Եւ երկրորդ՝ որ ի մարմին եւ յարիւն Տեառն, զոր աւանդեաց յեկեղեցի, անարժանութեամբ գործոյ մատիցի ոք եւ յետոյ զղջացեալ ապաշխարէ, թողցէ նմա յաղագս մարդասիրութեանն, որչափ ի կենցաղս է, իսկ որ աղանդ ի կատարեալ Սուրբ Երրորդութեանն անձնաւորութիւն մուծանիցէ եւ «արարած» եւ «ծառայ» եւ «պաշտօնատար» զՀոգին Սուրբ ասիցէ, իբր պիղծն Մակեդոն հայհոյէ զԱրարիչն: Քանզի Միոյն հայհոյութիւնն յերիսն ելանէ յաղագս մի գոլոյ ըստ բնութեանն, մանաւանդ թէ զՀայր եւ զՈրդի անկենդան դաւանէ այնպիսին՝ Հոգւոյն հայհոյութեամբ, ոչ գտանէ նա թողութիւն ի բաց ճեղքելով՝ զինքն ի ճշմարիտ խոստովանութենէ Սուրբ Երրորդութեանն, որ ծանր է քան զամենայն տանջանս՝ ըստ այնմ. «Որք հետի արարին զանձինս իրեանց ի Քէն, կորիցեն» (Մատթ. ԼԲ 27):

Եւ երրորդ՝ եթէ ոք զեղբայր իւր ի փոյթ գործոյ տեսանիցէ՝ ի սէր, յերկայնմտութիւն, ի քաղցրութիւն, ի բարւոք նախանձ, «սնապարծ» եւ «բարկացող» եւ «փառասէր» զնա կոչիցէ,

¹ Մատթ. ԻԶ 69-75

² Ղուկ. ԺԶ 19-31

³ Ա Կոր. Ե 1-5

⁴ Մատթ. ԻԷ 4

զպտուղս Հոգւոյն՝ հակառակորդին՝ համբաւելով, այնպիսին հայհոյօղ է Հոգւոյն Աստուծոյ, վասն որոյ ո՛չ գտանէ թողութիւն, որպէս եւ դպիրքն եւ փարիսեցիքն:

Եւ չորրորդ՝ զայլեւայլ ձեւս արարողութեան ազգաց քրիստոնէից ուղղափառաց եթէ ոք վասն անընդելութեանն¹ տեսնալ եւ կամ լուեալ՝ պախարակէ, զՀոգին Սուրբ բամբասէ, քանզի Հոգւոյն է շնորհ, որ ի զանազան աղգս եւ յեկեղեցիս, ըստ ազգի ազգի նիւթոյն ներգործէ զկատարելութիւն խորհրդոյն, զի որպէս ի Հինն զանբանիցն արիւնն ի մոխիր երնջուցն խառնեալ եւ սրսկեալ մշտկաւ գոպայիւ՝ մաքրութիւն գործէր ժողովրդեանն շնորհօք Հոգւոյն Աստուծոյ², նոյնպէս եւ այժմ պէսպէս իրօք ի ճշմարտութիւնս ձեռնադրութեամբ եւ այլատարազ աւանդութեամբ յազգս եւ յազինսս գնոյն կատարէ զօրութիւն ի ձեռն հաւատոյն՝ ըստ առաքելոյ³: Արդ՝ որ անգուռն բերանով նախատէ զաւանդութիւն ազգի՝ տկար զՀոգւոյն զօրութիւն կարծելով եւ նիւթոյ կարօտ, յանհրաժեշտ դատաստան բարկութեանն Աստուծոյ մատնի այնպիսին մարմնով եւ հոգւով յանվախճան տանջանսն. վասն որոյ աղաչե՛մ, եղբա՛րք, մի՛ զմիմեանս նախատէք ի յոչինչ պէտս բանակուիլ լինելով:

Եւ դարձեալ⁴ պարզաբար վասն յիշոցաց ասէ, որք հայհոյեն զմիմեանս քրիստոնեայք՝ ոչ գիտելով, թէ զՀոգին հայհոյեն, քանզի որք ի Քրիստոս մկրտեալ են եւ զՀոգին առեալ եւ մարմին Քրիստոսի եղեալ, զոր ինչ եւ ասէ ոք մարդոյ կենդանւոյ եւ կամ մեռելոյ, ի Հոգին է հայհոյութիւն եւ անթողլի մեղք: Բայց գոյ ի տեղիս տարակուսանս, եթէ զիա՞րդ ոչ թողցէ Ի՞նչս, յորժամ ապաշխարիցէ ոք, եւ այն, զի ասաց. «Ո՛չ կամիմ զ զաւորին, այլ զդարձմ» (հմմտ. Եզեկ. ԺԸ 32), մանաւանդ թէ նոքա, որ զ քան աւացին, բազումք ի նոցանէ ապաշխարեցին հաւատովք եւ արդարացան: Արդ՝ կամ թէ ո՛չ թողու Դատաւորն, զի ցուցցէ, եթէ ո՛րչափ ծանր է յանցանքս այս. եւ թէ թողուցու, յայտ արասցէ, թէ ո՛րչափ է բարերարութիւն Նորա: Եւ դարձեալ՝ եթէ ոչ թողու, եթէ ապաշխարեցեն, այլ զի որ զգեւն հայհոյութեան զգեւնու, յափշտակեալ է զմիտս նորա եւ ոչ տայ թոյլ դառնալ յապաշխարութիւն, վասն որոյ կանխատես զօրութեամբն գիտացեալ զանդարձութիւն նոցա՝ ասաց զայս, եւ քանզի վասն այսորիկ ո՛չ թողցի անդ, զի եւ ոչ ա՛ստ, զի որ աստ կապի, եւ ա՛նդ, եւ որ աստ արձակի, եւ ա՛նդ:

¹ Զ ընդելութեանն

² Թիւք ԺԹ

³ Ա Կոր. ԺԲ 11

⁴ Զ > Եւ դարձեալ.... եւ որ աստ արձակի, եւ անդ:

Դարձեալ՝ «Որ զՀոգին Սուրբ հայնոյէ, մի՛ թողցի նմա, մի՛ յայսմ աշխարհի եւ մի՛ ի հաճողեքեղումն»:¹ Հայհոյօղ Սուրբ Հոգւոյն նոքա են, որ անգեղջ մեռանին մեղօք՝ ոչինչ համարելով զՀոգւոյն վարդապետութիւն, որ խրատէ դառնալ ի մեղաց: Արդ՝ այսպիսիքս յորժամ մեռանին, թողութիւն ո՛չ ունին յայսմ աշխարհի, զի ո՛չ խոստովանեցան: Եւ ցուցանէ, թէ գոն մեղք, որ լինի աստ թողութիւն եւ անդ. եւ ո՞ր են այս. որ խոստովանին եւ ապաշխարեն, աստ առնուեն թողութիւն, եւ որք խոստովանին միայն եւ մեռանին անապաշխար, ի ձեռն աղօթից եւ պատարագաց որ կատարի յեկեղեցի՝ առնուեն թողութիւն, որպէս ասացաք: Դարձեալ՝ թէպէտ ամենայն մեղք ընդդէմ Աստուծոյ է, որ Երիս է եւ Մի, սակայն յատկապէս ասի ոմն Հօր, ոմն՝ Որդւոյ, եւ ոմն՝ Հոգւոյն Սրբոյ, քանզի ի Հայր ոք մեղանչէ տկարութեամբ եւ յորդի՝ տգիտութեամբ, վասն զի Հայր իշխանութիւն է, եւ Որդի՝ իմաստութիւն: Արդ՝ ընդդէմ իշխանութեանն՝ տկարութեամբ, եւ ընդդէմ իմաստութեանն՝ տգիտութեամբ ոք մեղանչէ, եւ թէպէտ մեղք է, բայց թողութիւն ունի, զի պատճառ ոմն զտկարութիւնն ունի եւ ոմն՝ զտգիտութիւնն: Իսկ ի Հոգին Սուրբ մեղանչէ ոք նենգութեամբ, յորժամ կարէ եւ գիտէ հակառակել չարեաց, բայց նենգութեամբ միայն զայն ընտրեաց, եւ բարութեամբ զչարն գործէ, անթողլի՝ ասաց զայսպիսիս Քրիստոս: Դարձեալ՝ անթողլի ասէ, զի ո՛չ երբէք ընթեռնումք ի Գրոց, եթէ թողեալ իցէ, որպէս Մեղքիսեղեկ «անհայր» եւ «անմայր» ասի², ո՛չ եթէ ոչ ունէր, այլ զի ո՛չ գրեցաւ: Դարձեալ՝ զի հակառակի աղբեր թողութեանն, որ է Հոգին Սուրբ: Դարձեալ՝ վասն անկարութեան մարդոյ, զի հազիւ կարէ ոք պատրաստել առ ի յընդունել զշնորհս՝ վասն ծանրութեան մեղացն, որ է ընդդէմ Հոգւոյն Սրբոյ:

Դարձեալ՝ «մի՛ թողցի» ասելն երկակի է. երբեմն թէ ո՛չ թողեալ լինի, որպէս մեղք հրեշտակաց եւ կորուսելոց մարդկան անթողլի, եւ երբեմն ըստ այսմ է անթողլի, զի ո՛չ ունի պատեհութիւն յինքեան թողուլ, թէպէտ ըստ Աստուծոյ պատեհութեանն ամենայն մեղք թողլի: Բայց ամենայն մեղք մահու չափ անթողլի է, զի հակառակին շնորհացն, որ թողուն զմեղս, եւ այս լինի վասն վեց եղանակի, որք տեսալք մեղաց ի Հոգին Սուրբ. առաջինն՝ անյուսութիւն, երկրորդ՝ լրբութիւն, երրորդ՝ ճանաչել զճշմարտութիւն եւ հակառակել, չորրորդ՝ նախանձ եղբայրական սիրոյ, հինգերորդ՝ խստասրտութիւն, վեցերորդ՝ անապաշաւ մեռանել: Իսկ պատճառ թուոցս այս է, զի թողութեան երեք են

¹ Զ > Դարձեալ.... որ է ընդդէմ Զոգւոյն Սրբոյ:

² Եբր. է 3

դէմք՝ ո՛վ թողու, եւ ո՛ւմ թողու, եւ վասն որո՛յ թողու: Եւ այն, որ թողու, երկու են՝ ողորմութիւն եւ արդարութիւն. ողորմութիւնն՝ ճրի, եւ արդարութիւնն՝ ըստ գործելոց. եւ ընդդէմ սոցա է անյուսուցութիւնն եւ լրբութիւնն: Դարձեալ՝ որում թողու՝ երկու են՝ զեղջ վասն գործոցն եւ զգուշութիւն առաջիկային. ընդդէմ առաջնոյն խստասրտութիւնն է, եւ ընդդէմ երկրորդին՝ անապաշխարութիւնն: Դարձեալ՝ ըստ այնմ, վասն որոյ թողութիւն լինին, երկու են՝¹ գիտութիւն ճշմարտութեան եւ սէր բարութեան. ընդդէմ առաջնոյն է հակառակութիւնն, եւ ընդդէմ երկրորդին՝ նախանձ առ շնորհաց աղբիւրն: Ա՛յս է վասն որոյ ասէ թէ՝ «Մի՛ թողցի նմա, մի՛ յայսմ աշխարհի եւ մի՛ ի հանդերձելումն»:

Կամ արարէք զծառն բարի եւ զպտուղ նորա՝ բարի, կամ արարէք զծառն չար եւ զպտուղ նորա՝ չար. քանզի ի պտղո՛յ անտի ծառն ճանաչի (ԺԲ 33):

Դարձեալ՝ ա՛յլ ազգ յանդիմանէ զնոսա, որով յուղղութիւն ածիցէ. եւ է այսպիսի՝ բանն թէ՝ ո՛չ ոք ի ձէնջ պարսաւեաց զբժշկութիւնն, թէ չար գործք են զդեւս հալածել եւ զմարդիկ ազատել: Թէպէտ եւ կարի յանդուգն էին, սակայն զայս ո՛չ ասէին, այլ զնշանագործն բամբասէին, վասն որոյ ասէ՝ զի թէպէտ ծառն է պատճառ պտղոյն, սակայն ի պտղո՛յն ծառն ճանաչի: Արդ եթէ զպտուղն գովէք, արժան է եւ զծառն գովել, յորմէ պտուղն ծնանիցի, իսկ եթէ զծառն բամբասէք, եւ զպտուղն եւս պարսաւեցէք: Բայց այժմ դուք զհակառակն առնէք. զգործսն ո՛չ կարէք խոտել, որ պտուղն է, եւ զբամբասանս զծառովն չփէք: Դարձեալ՝ «ծառ բարի» զինքն անուանէ՝ ըստ Դաւթի, եւ «պղ բարի»՝ զգործս բարիս, որ «ի ժամու տացէ»², իսկ «ծառ չար. զսատանայ կոչէ եւ «պտուղ չար»՝ զգործս չարութեան: Արդ՝ որ ըստ Տեառն կենցաղավարի, զի առնէ եւ ուսուցանէ, ճշմարտապէս ծառ բարի է եւ պտուղ բարի առնէ՝ հաւասարելով Տեառն, իսկ որ չարութեամբ կեայ եւ չարեաց լինի վարդապետ, ծառ չար է ի չարն արմատացեալ գործովք իւրովք: Եւ դարձեալ՝ զմարդարէին ասէ թէ՝ «Մի՞նչէ ցե՞րք յերկուս ոտս կաղաք՝ ծառայելով Տեառն եւ Ակկարոնի» (հմմտ. Գ. Թագ. ԺԸ 21), զի թէ Հոգւոյն Սրբոյ էք աշակերտք, պտղաբերեցէք զբարիս, եւ թէ հակառակորդին՝ մի՛ կեղծաւորիք բանիւն զուղիղն խօսիլ եւ գործով զներհակն առնել, քանզի ասէ Աստուած մեղաւորին. «Դու ընդէ՞ր բնաւ պատմես զարդարութիւն կամ սոնոս գովես իմ ի բերալն

¹ Ձ > Դարձեալ՝ մի թողցի ասելն երկակի է... Դարձեալ՝ ըստ այնմ, վասն որոյ թողութիւն լինին, երկու են

² Սաղմ. Ա 3

քո]» (Սաղմ. ԽԹ 16). Բայց դու տե՛ս, զի յերկուսին կողմանս ունի իշխանութիւն մարդ, վասն այսորի՛կ ասէ զայս արարէք կամ զայն՝ ըստ այնմ. «Եղի առաջի զկեսնս եւ զմահ» (հմմտ. Սիրաք ԺԵ 17-18):

Ծնո՛ւնդք իծից, զիա՞րդ կարիցէք¹ բարիս խօսել, որ² չարքդ էք, քանզի ի³ յաւելուածոյ սրտի խօսի բերանն (ԺԲ 34):

Զայս եւ Յովհաննէ՛ս ասաց, որք եկեալ առ նա խորամանկութեամբ ջանային խափանել զմկրտութիւն նորա՜. նոյնպէս եւ աստ Տէրն՝ զի ցուցցէ, թէ նա՛ է, վասն որոյ Յովհաննէս քարոզէր, քանզի նոքա որպէս երբեմն նմա հակառակէին, եւ այժմ զՍորա՛ նշանսն պախարակէին: Զորս մերժէ յազգականութենէն Աբրահամու, որով պարծէին, եւ ծնունդ ասէ զնոսա չարագոյն զազանին, որ ի յղանալն զհայրն եւ ի ծնանելն զմայրն սպանանէ, որպէս նոքա հեռացեալք յԱստուծոյ եւ յՕրինացն արտաքսելեալք եւ զմարգարէսն սպանեալք՝ լցեալ ցասմամբ ըստ նմանութեան անիծաբեր օձին եւ դառնութեամբ բարուց, որպէս ասացաւ առ Եղեկիէլ թէ՝ «Ի մէջ կարճաց բնակեալ ես..., զի տուն դառնացողաց եմ» (Եղեկ. Բ 6):

Եւ դարձեալ՝ «իժ» զսատանայ անուանէ՝ ըստ Դաւթի. «Ի վերայ իծի գնացես դու» (հմմտ. Սաղմ. Ղ 13). արդ՝ սատանայի էք, ասէ, ծնունդք⁵ առաջին մարդասպանին՝ ըստ այնմ թէ՝ «Ի հօրէ սատանայէ էք» (Յովն. Ը 44), զի հայրն ձեր զառաջինն Ադամ եսպան, իսկ դուք զերկրորդս խորհիք սպանանել՝ նախ բանիւ եւ ապա գործով, քանզի չարութեամբ սրտի զգածեալ՝ զիա՞րդ կարէք բարիս արտաբերել: Վասն զի կարգ է բնութեան, զոր ի ներքս ի միտս բղխէ՝ զայն բերանն արտաքս թորացուցանէ որպէս կարաս, նաեւ ո՛չ այնչափ, որչափ ի միտսն, զի զորս արտաքնոյն խօսի, յաւելուածք են ներքին շտեմարանին, զի զբազում չարութիւնն պատկառելով ո՛չ առաջի դէնէ լեզուն: Իսկ ի սիրտն զոք ի մարդկանէ ո՛չ ունի վկայ դժնդակացն. որչափ կամի, ծնանի զչարիս, եւ թէպէտ Աստուած տեսանէ, սակայն ո՛չ երկնչի՝ ըստ այնմ. «Ասաց անօրէնն ի միտս, թէ չիք երկիւղ Աստուծոյ առաջի աչաց նորա» (հմմտ. Սաղմ. ԼԵ 2): Վասն որոյ եւ զյաւելուածն թափէ, զի զոր օրինակ որոց դալուկն զսրտիւն զայցէ, զառաջինն ի ներքս առնուլ զմաղասն ջանան, իսկ յորժամ չարժի, արտաքս ընկենու մաղձս դառինս, նոյնպէս եւ որ չար խորհրդովք լի իցեն՝ առ ի չժուժալ չարացն՝ միշտ

¹ Ձ կարէք

² Ձ որք

³ Ձ > ի

⁴ Յովն. Ա 25

⁵ Ձ ծնունդ

զայլս բամբասեցին: Եւ դարձեալ՝ այսու զատուածութիւնն ծանոյց, որ գիտէր զծածուկս սրտից նոցա՝ ո՛չ միայն զչարեացն, այլ եւ զբարեացն այսպէս լինել, որպէս ասէ.

Մարդ բարի ի բարի գանձուց սրտի իւրոյ հանէ զբարիս, եւ մարդ չար ի չար գանձուց սրտի իւրոյ հանէ զչարիս (ԺԲ 35):

Մարդ բարի եւ մարդ չար՝ ո՛չ ըստ բնութեան, այլ ըստ յօժարութեան, զի թէ բնութեամբ՝ Հարկ էր ամենեցունց կամ բարիս գոյ, կամ չարս, զի բնութեամբն յամենայն տեսակսն հաւասար է, որպէս եւ յայլ կենդանիսդ: Իսկ մարդ անձնիշխան կամօք ընտրէ զչար եւ զբարի, եւ մտացն յառաջախոհութեամբ, զոր «սիրտ» ասէ, ժողովէ զոր ինչ եւ կամի՝ զմթերեալ բազմութիւնն գանձուց, եւ զայն առ սակաւ սակաւ ի ձեռն ձայնական գործեաց՝ սպասաւորութեամբ լեզուի եւ բերանոյ, պատմէ մարդկան, որք իբր ի հայելոյ՝ ի ձեռն բանին զսիրտն ճանաչեն՝ իբր ի սակաւ հացից զշեղջս եւ ի բաժակէ գինւոյ՝ զհնձանս, զլաւս եւ կամ զյոռիս: Եւ դարձեալ՝ ցուցանէ զծնունդս բարի[ս] ի մտաց բազում երկամբք յառաջացեալ, ըստ օրինի ոսկեհանաց¹, որք յոլով տաժանմամբ կղկղեն ի հողոյ զգուտն եւ զմաքուրն, որպէս բարիքն, իսկ չարքն իբրեւ զկապար ժողովեալ եւ դժնդակ կրիւք՝ երկնեալ՝ յղանան զցաւս եւ ծնանին զանօրէնութիւնս²: Եւ դարձեալ՝ զմտածութիւնս ամենայն ի Քրիստոս՝ ի փառս Աստուծոյ առաքի՜նութեամբ եղեալ, «գանձ բարի» կոչէ, իսկ զմտածութիւնս չարեաց՝ ի պարծանս սատանայի գործեալ, «գանձ չարեաց» անուանէ, որք ընտանի իւրաքանչիւր ոք արտաքս գան ի չարս եւ զործս՝ բարիքն եւ չարիքն:

Բայց ասեմ ձեզ, թէ ընդ ամենայն դատարկ բանի, զոր խօսիցին մարդիկ, տացեն համար յԱւուրն դատաստանի (ԺԲ 36):

Այսու սակաւ ինչ թեթեւացուցանէ, թէ ո՛չ դուք միայն, այլ ամենայն ազգ մարդկան նովին ախտիւ վարակեալ՝ դատելոց են, որպէս զի զնոսա մխիթարէ եւ զխրատն հասարակաց կարգիցէ: Բայց զո՞յս անուանէ «դատարկ բան». յորժամ ըստ իրացն որ առաջի կայցէ՝ ո՛չ խօսեսցի ոք, դատարկ է. եւ կամ սուտ խօսեսցի, զի զոր ինչ ասաց, չէ՛ր այնպիսի. կամ զրպարտիցէ զոք, կամ ծաղրածու եւ խեղկատակ բանս խօսիցի: Եւ դարձեալ՝ որ³ ինչ

¹ ՏՁ ոսկեհանաց

² Սաղմ. է 15

³ Ձ զոր

բան եւ իցէ, թէպէտեւ բարի իցէ եւ ոչ ի չափս հոգեւոր¹ օգտութեան տացէ, դատարկաբանութիւն է ճշմարիտ, ընդ որոց, ասէ, համարս տալ. ո՛չ վասն զի բարի խօսեցաւ, այլ զի օգտութիւն ոչ եղեւ լսողացն՝ դատի: Եւ դարձեալ՝ ուսուցանէ՝ խորհրդոց եւ բանից եւ գործոց, որով մեղանչեն մարդիկ, ունին համարս տալ Դատաւորին, քանզի բան զխորհրդոյն² խօսի, որպէս ասաց նախ. արդ՝ եթէ բան եւ խորհուրդ դատին, զի՞նչ ասիցես զգործոցն: Եւ դարձեալ՝ դատարկ բան է խօսք անիմաստ եւ իրք անօգուտք, եւ խորհուրդ անհաստատուն, եւ փոյթ վախճան ոչ ունելով, որք դատին. է՞ր վասն. զի թողեալ զժամանակ գործոյ՝ յընդունայնս ծախեն՝ ըստ Սողոմոնի³, եւ սնոտեաց հետեւին:

Ձի ի բանից քոց արդարացիս եւ ի բանից քոց պարտաւորեցիս» (ԺԲ 37):

Զիրաւունս Ատենին այնորիկ ուսուցանէ մեղմով, զի թէպէտ բազում սուտ վկայք զքէն վկայեն, ասէ, ոչինչ վնասեն քեզ, այլ որովք դո՛ւ տայցես վճիռ, Դատաւորն զայն վճարէ՝ ըստ այնմ թէ՝ «Որպէս լսեմն՝ դատեմ» (Յովն. Ե 30), եւ թէ՝ «Ի բերանոյ քումնէ՝ դատեցայց զքեզ» (Ղուկ. ԺԹ 22), եւ Դաւիթ թէ՝ «Յետ այսորիկ բերանօք իրեանց հաճեսցին» (Սաղմ. ԽԸ 14): Վասն որոյ ո՛չ է պարտ երկնչել չարախօսեցելոցն, այլ չարախօսացն, զի ո՛չ բռնադատին տալ պատասխանի որք չարաչարն լուան, այլ նոքա, որք չարաչարն խօսեցան:

Եւ դարձեալ՝ բան արդարացուցիչ՝ հաւատոյն բան՝ ըստ մարդարէին. «Բան մի հակիրճ եւ համաօտ արացէ Տէր» (Ես. Ժ 23), եւ այլուր թէ՝ «Մերձ է բանն ի բերան քո» (հմտ. Բ Օր. Լ 14)՝ «սրտի հաւատալ եւ բերանով խոստովանել ի փրկութիւն, որով արդարանամք» (հմտ. Հոմ. Ժ 10), որպէս աւագակն եւ մաքսաւորն եւ գաղատացիքն⁴: Իսկ պարտաւորիլ նովին բանիւ՝ այն, որ ոչ հաւատաց Որդւոյ, «բարկութիւն Աստուծոյ մնայ ի վերայ մորս» (Յովն. Գ 36), որպէս հրէայք եւ հերձուածողք եւ փարիսեցիքն այն մեծամիտ⁵ ըստ այնմ. «Կեանք եւ մահ ի ձեռն լեզուի» (Առակ. ԺԸ 21): Եւ դարձեալ՝ զի անասունքդ ոչ ունին արդարութիւն փառաց կամ պարտաւորութիւն տանջանաց, այլ մարդ վասն բանին զօրութեան, որով անձնիշխան կամօք գործելով զբարիս՝ արդարանամք, կամ նովիմք խորհրդով սպասաւորելով չարի՝ պարտաւորիմք յայնմ ատենի: Եւ յիրաւի՝ այս. զի մեղք իշխանին՝ չափ ժողովրդեանն էր, յայտ է ի պատարագացն. նոյնպէս եւ բանն իշխան է:

¹ Տ հոգեւորս

² Ձ զխորհրդոցն

³ ժող. Գ

⁴ Ղուկ. ԺԸ 10-14, ԻԳ 39-43, Գործք ԺԶ 6, Գաղ. Դ 13-14

⁵ Ղուկ. ԻԳ 39-43

Յայնժամ պատասխանի ետուն նմա ոմանք ի դարացն եւ ի փարիսեցւոց եւ ասեն. «Վարդապետ, կամիմք նշան ինչ տեսանել ի Քէն» (ԺԲ 38):

Կարի՛ լի է անմտութեամբ խնդիրն նոցա, քանզի յետ այնչափ նշանացն, իբրու թէ չէր ինչ բնաւ լեալ, ասէին. «Կամիմք ի Քէն նշան ինչ տեսանել», ընդ որս զարմանայ աւետարանիչս թէ՛ «յայնժամ»: Ե՞րբ. յորժամ խոնարհել պարտ էր ի բանիցն, յորժամ սքանչանալ արժան էր եւ տեղի տալ ի գործոցն, յայնժամ ի չարեացն ոչ դադարէին: Բայց ո՛չ ամենեքեան, այլ «ոմանք»՝ ասէ, որք նախանձու վառեալ էին եւ կեղծաւորութեամբ «վարդապետ» կոչէին՝ ըստ հասարակաց ժողովրդեանն: «Կամիմք, ասեն, նշան ինչ տեսանել», զոր Ղուկաս ասէ՝ «յերկնից խնդրէին» (Ղուկ. ԺԱ 16)՝ կամ տալ հաց որպէս յանապատին¹, կամ արգելուլ զարեգակն եւ զլուսին, որպէս զՅեսուայն եւ զԵղեկիային², եւ կամ կարկտիւ եւ խաւարաւ տանջել զայլազգիս, որպէս Մոսէս՝ զեգիպտացիս³, կամ որոտումն լինել, որպէս Շմուելին⁴, եւ այլ սոյնպիսիս, որ պատմի ի Գիրս:

Նա պատասխանի ետ եւ ասէ ցնոսա. «Ազգ չար եւ շնացող նշան խնդրէ, եւ նշան մի՛ տացի նմա, բայց նշանն Յովնանու մարգարէի (ԺԲ 39):

Քննելի է, թէ ընդէ՞ր ոչ ետ նշան. նախ՝ գիտէ՛ր, զի ոչ հաւատային, թէպէտ մեծամեծս տեսանէին, եւ երկրորդ՝ զի խրոխտանօք խնդրեցին եւ փորձիւ թէ՛ «Կամիմք նշան ինչ տեսանել», որով զանհաւատութիւնն իւրեանց ծանուցին, զի նշանք անհաւատից վասն են, վասն որոյ ասէ թէ՛ «Ազգ չար եւ շնացող նշան խնդրէ»: ԶԴաւթին ի մէջ բերէ եւ զայլոց մարգարէիցն՝ ըստ այնմ. «Ազգ չար եւ դատնացող» (Սաղմ. ԷԷ 8), եւ թէ՛ «Ընայր Երոս»՝ ընդ քարի եւ ընդ փայտի» (ճմմտ. Երեմ. Գ 9), որպէս թէ ասել՝ զի՞նչ զաւր իցեն, թէ առ Ինեւ զայսպիսի գործս ցուցանէք, որ անծաւ ըս թուիմ ձեզ, ուր եւ առ Հարբն այնչափ զփորձ առեալ զօրութեան Նորա՝ զնոյն գործէիք, զի թողեալ զՆա՝ առ դեւս ընթանայիք եւ հոմանիս անձանց ստանայիք, եւ միշտ առ երախտագործսն անարժանս լինէիք, որ է վերջին չարութիւնն:

Եւ դարձեալ՝ «շնացողս» կոչելով զմօտաւոր անհաւատութիւն յայտ առնէ, որով ցուցանէ զանձն հաւասար Հօր, եւ զնոսա, եթէ ոչ հաւատասցեն ի Նա, ընդ շուսս համարեալք են՝ ըստ այնմ թէ՛ «Շրջեցին որպէս շունք սովեալք» (ճմմտ. Սաղմ. ԾԸ 7), որ նախ որդիք էին: Վասն որոյ ասէ. «Նշան մի՛ տացի նմա, բայց նշանն Յովնանու

մարգարէի»: Նշան ետ, բայց ո՛չ զոր խնդրեցին, քանզի նոքա ի վերուստ, այլ Նա ի ներքուստ ետ, զի ի բարձանց լուեալ ոչ հաւատացին, քանզի ի վախճան հասեալ էին, որպէս զի ասիցէ թէ՛ բիւրուց բիւրս երախտիս ցուցի ձեզ, եւ ո՛չ կամեցայք երկիրպագանել զօրութեան Իմոյ. արդ՝ յորժամ քաղաքս հիմն ի վեր յատակեսցի, եւ բարձրաշէնք պարիսպք եւ ապարանքք տապալեսցին, եւ Տաճարն աւերեսցի, եւ դուք թափառական՝ յերկիր շրջիք յետ խաչին, յայնժամ ծանիջի՛ք զզօրութիւն Իմ, թէ Ե՛ս եմ: Եւ դարձեալ՝ զի նշանն Յոնանու² յերկոցունց կողմանց նշան եղեւ նինուէացւոցն, զի թէ արհամարհեսցեն, իջցեն ի դժոխս իբրեւ զնա, եւ թէ զղջասցին, կեցցեն ի մահուանէ, այսպէս եւ Տէր մեր եղեւ «ի զլորումն եւ ի կանգնումն» (Ղուկ. Բ 34), զի կամ կեցցեն անուամբ Նորա, կամ մեռանին մահուամբ Նորա:

Եւ դարձեալ՝ զի որպէս ի խորոց եւ Յոնան եւ նշան ոչ ետ նինուէացւոցն, այլ ինքն նշան եղեւ նոցա՝ քարոզելով ապաշխարութիւն, զի թէ հաւատասցեն՝ կեցցեն, եւ թէ ոչ՝ կործանեսցին, այսպէս եւ Տէր մեր ետ նշան զյարութիւն Իւր, զի թէ հաւատասցեն, ի դժոխոց ապրեսցին, որպէս զՅոնան ի պորտոյ ձկանն, եւ թէ ոչ՝ գերեալք ցրուեսցին: Եւ դարձեալ՝ զի գիտէր, թէ ոչ են հաւատաւոց, առական յայտնեաց զկորուստ նոցա, վասն որոյ թողեալ զթագաւորս եւ զմարգարէս վկայս Իւր՝ եւ եկն առ նինուէացիսն, որք նշան ո՛չ տեսին, այլ նշան եղեն, զի ի վախճանի դատապարտեսցեն (որպէս ասելոց է) զայնոսիկ, որ յետ բազում նշանացն, զոր տեսին, ուրացեալ ի բաց կացին յԱրարչէն նշանաց:

Զի որպէս էր Յովնան ի փոր կիտին գերիս տիւս եւ գերիս գիշերս (ԺԲ 40):

Յոյժ չքնաղ իմն աստ զՅոնան պանծացուցանէ քան զայլ մարգարէս, զի նոքա բանիւ, իսկ սա գործով զխորհուրդ թաղմանն եւ յարութեանն տաւորեաց, վասն որոյ սակաւ ինչ ընդարձակութիւն տացուք բանիս եւ զուարճանամք ազնուական մտօք խորհրդոյս քննութեան: Եւ արդ՝ վասն զի առաքեցաւ Յոնան քարոզ հեթանոսաց՝ ըստ ոչ սովորութեան մարգարէիցն, վասն այսր պատճառի, զի յորժամ յանդիմանէին գիտարկել մարգարէքն հնազանդել օրինացն Աստուծոյ՝ սպառնալով սով եւ գերութիւն, զի թերեւս կակղասցին, ժողովուրդքն հարցանէին թէ՛ վասն է՞ր գերիմք, եւ ի մարգարէիցն ուսեալք³, թէ վասն մեղաց

¹ Զ թափառականք

² Տ Յովնանու Զ Յովնանու (այսպէս՝ համարյա ամենուր, բացառութեամբ աստվածաշնչային մեքքերումների, ուր՝ Յովնան). Տ Յովնան (հազվադեպ՝ Յովնան) Զ Յովնան դարձրել ենք Յովնան):

³ Զ ուսեալ

¹ Ելք ԺԶ

² Յեսու Ժ 12-14, Դ թագ. Ի 8-11

³ Ելք Թ-Ժ

⁴ Կ թագ. Է 10

եւ կռապաշտութեան, եւ ժողովուրդքն ասէին թէ՛ որք գերենն, չարագործք են քան զմեզ: Իսկ նոքա պատասխանեալ ասէին թէ՛ զձեզ ընտրեաց Աստուած յամենայն ազգաց բազում նշանօք՝ ըստ այնմ թէ՛ «Եգիտ զամենայն ճանապարհս իմաստութեան եւ ետ զնա Յակոբայ ծառայի Իւրոյ» (Բարութ Գ 37), եւ թէ՛ «Ո՛չ այսպէս արար ամենայն ազգաց Տէր» (Սաղմ. ԺԽԷ՝ 20)՝ պատուեալ քահանայութեամբ եւ թագաւորութեամբ եւ Օրինօք, եւ զոհիւք եւ տաճարօք, զորս թուէ Եսայի՝ «յաղագս այգւոյն սիրեցելոյ»¹, եւ դուք ի մեզս դարձայք, վասն այսորիկ վրէժ պահանջէ: Իսկ Հեթանոսաց [զի] եւ ո՛չ մի ինչ այսպէս ո՛չ արար, ոչ ինչ խնդրէ ի նոցանէ որպէս տարագրեալք² ի խնամոց Նորա, զի թէ սակաւ ինչ խնամս ցուցանէ ի նոսա, նոքա առաւել եւս Հնազանդեսցին քան զձեզ:

Եւ զի նոքա այսմ ոչ հաւատային, առաքէ քարոզ Նինուէի զՅոնան, որ յայնժամ զիշխանութիւն քաղաքաց ունէր, եւ այն բանիւ՝ առանց նշանի: Իսկ Յոնան հրաժարէր, նախ՝ զի ոչ կամէր պղծել զսուրբ մարգարէութիւնն՝ Հեթանոսաց տալ՝ ըստ այնմ. «Ո՛չ է բարութ առնուլ զհաց մանկանց եւ արկանել շանց» (Մատթ. ԺԵ 26), եւ երկրորդ՝ զի հայեցաւ յարուեստ իւր, ի մարգարէութիւնն ասեմ, զի ստէին բանք նորա, զոր ասացեալ Մոսիսի սպանանել զայնպիսին³, վասն որոյ փախստական լինէր, զոր ըմբռնեալ Աստուծոյ վիճակաւ՝ մատնեաց ի ձեռս ոսոխաց եւ նոքօք բանդեաց ի փոր կիտին, որով զգաստացաւ: Եւ յետ երկից աւուրց ապրեալ աղօթիւք՝ չոգաւ քարոզ Նինուէի եւ ապրեցոյց զամբարշտեալ քաղաքն՝ ոչ ստելով մարգարէութեանն. քանզի էր քարոզութիւն նորա յետ երկից աւուրց կործանիլ քաղաքին, որ եւ եղեւ իսկ, քա՛ արդարեւ կործանեցան ի չար բարուցն եւ յաստուածապաշտոնն շինութիւն կանգնեցան:

Արդ՝ այս խորհուրդ նկարագրութեան մեծ եղեւ Ադամայ եւ Քրիստոսի, զոր այժմ Տէրն ի մէջ առեալ՝ ասէ. «Ձի որպէս էր Յովնան ի փոր կիտին գերիս տիւս եւ գերիս գիշերս»: Վասն զի մարդն առաջին՝ ախտիւ աստուածանալոյն ո՛չ իմացաւ զապստամբութիւնն իւր, որպէս եւ ոչ Յոնան՝ զփախուստ իւր, թէ ոչ կարիցէ արտաքոյ լինել իշխանութեանն Աստուծոյ, եւ որպէս Ադամ ոչ հաւատաց պատուիրանին՝ «Թէ ուտիցես, մեղիս» (հմտ. ԾԱճ. Բ 17), այսպէս եւ Յոնան. «Թէ եղանեմ յերկինս, Դու անդ ես, եւ թէ իջանեմ...»⁴: Եւ որպէս Յոնանու թող ետ մխել ի ծով եւ ծփիլ ալեօք, եւ մտանել ի պորտ ձկանն, զի

¹ Ես. Ե 1-7

² Ձ տարագրեալ

³ Թիւք ԻԱ, ԻԵ, ԼԱ ևՆ

⁴ Այս խոսքը շփոթմամբ է վերագրված Հովնան մարգարեին: Վերցված է ԵԼԸ սաղմոսից (համար 8):

խրատեսցի, այսպէս եւ Ադամայ ներեաց ալեկոծիլ մեղօք, եւ կլանել մահուն, եւ իջանիլ ի դժոխս: Եւ այս թէպէտ ի պատժոյ սակա էր երկոցուն, սակայն պատիւ մեծագոյն էր Յոնանու, զի ետես զսքանչելիս ծովուն, զոր պատմէ յաղօթս իւր¹, իսկ Ադամայ՝ զի հարկ արար Արարչին իւրոյ մեռանիլ մարմնով վասն նորա:

Ըստ նմանութեան Յոնանու՝ եւ Տէ՛ր մեր առաքեցաւ քարոզ աշխարհի դառնալ ի չարեաց, իսկ Նա հրաժարէր յառաջ քան զմուտն ի դժոխս, զի պատուիրէր ի ճանապարհս Հեթանոսաց ոչ գնալ²: Եւ որպէս Յոնանն՝ ի ծով, եւ ամբոխեալ նաւորդքն ի ծովէն՝ ընկեցին վիճակն³, որ եւ ի վերայ՝ Յոնանու, եւ յընկենուլ զնա ի ծով ի փոր ձկանն, դադարեաց խռովութիւնն, այսպէս եւ Տէր մեր ի կենցաղս ալեկոծեալ, եւ ետես զաշխարհ⁵ ամբոխեալ ի մեղաց, որք ի տարակոյս մատնեալ, թէ ո՞ր լիցի մեզ փրկութիւն, եւ ել վիճակն Տեառն մերոյ անպարտին մահու, զի մեռցի, եւ ապրեսցին Նովաւ տիեզերք՝ ըստ այնմ թէ՛ «Լաւ է միոյն մեռանիլ... եւ մի՛ ա-մենայն ազգս կորիցէ» (Յովն. ԺԱ 50):

Որպէս նոխազն յանապատին⁶, որ եւ զենաւ վասն բարկութեանն Աստուծոյ եւ ազատեաց զմեզ յանապատ՝ յերկինս, եւ իջմամբ ի գերեզման եւ ի դժոխս՝ խափանեցաւ թշնամութիւնն ըստ առաքելոյ⁷, եւ որպէս ձուկն ոչ կարաց ապականել զՅոնան, այսպէս եւ վիշապաձեւն մահ զՏէր մեր ոչ կարաց ըմբռնել՝ ըստ այնմ. «Ո՛չ թողաւ Ոգի Նորա ի դժոխս, եւ մարմին Նորա ոչ ետես զապականութիւն» (Գործ. Բ 31): Եւ որպէս ել Յոնան ի ցամաք՝ քարոզել Նինուէացոց, այսպէս եւ Տէր մեր եռօրեայ յարուցեալ իբր զառիւծ՝ Ինքեամբ առաքեաց զաշակերտսն քարոզել Հեթանոսաց՝ կարթ⁸ իմն⁹ արաբեալ զվիշապն՝ ըստ Յոբայ մարգարէութեանն¹⁰, եւ խաղացեալ Նովաւ իբր ձագու, զի գազանն ապականիչ այլ կենդանեաց՝ եղեւ տեղի զբօսանաց Յոնանու, այսպէս եւ մահ լուծիչ մարդկան՝ եղեւ զբօսանք¹¹ բազմոցի ուրախութեան երկնաւոր Արքային, զոր իբրեւ զոչինչ արարեալ կոխեաց զնա: Ահա զայս ամենայն խոր-

¹ Յովն. Բ 2-10

² Մատթ. Ժ 5

³ Ձ գլիճակն

⁴ Ձ > որ եւ ի վերայ

⁵ Ձ աշխարհս

⁶ Ղևտ. Թ 9

⁷ Եփես. Բ 14-16

⁸ Տ կառք

⁹ Ձ իքմս

¹⁰ Յոբ Խ 20

¹¹ Ձ զբոսանք

հուրդ ի կիր առեալ՝ յիշատակէ [զ] Յոնան: «Զի որպէս էր Յովնան ի փոր կիտին գերիս տիւս եւ գերիս գիշերս,

նոյնպէս եղիցի եւ Որդի մարդոյ [ի սիրտ երկրի]:

Ընդէ՞ր ոչ ասէ՝ թէ որպէս էր Յոնան ի փոր կիտին՝ գերիս աւուրս, նոյնպէս եւ Որդի մարդոյ ի սիրտ երկրի²: Այս Գրոց սովորութիւն է, զի երբեմն գտիւն եւ զգիշերն մի օր ասէ, իբր այն թէ՝ «Եղիցի օր մի» (հմմտ. Ծճճդ. Ա. 5), եւ մեք զամիսն երեսուն օր ասեմք: Եւ երբեմն առանձինն դնէ՝ ըստ այնմ թէ՝ «Եղեւ ամօրեւ զքառասուն տիւ եւ զքառասուն գիշեր» (Ծճճդ. Է. 12), եւ՝ «Մոսէս ի լերիցն եկաց զքառասուն տիւ եւ զքառասուն գիշեր» (Ելք ԻԴ. 18): Բայց ո՛չ առանց խորհրդոյ զայս առնեն, զի Նոյին վասն արանց եւ կանանց եղեւ ջրհեղեղն, զոր տիւն եւ գիշերն³ նշանակեն, իսկ Մոսիսին՝ զի զՕրէնսն ի պէտս հոգւոց եւ մարմնոց ընկալաւ, քանզի հոգին լոյս ասի, իսկ մարմինն խաւար անուանի՝ ըստ այնմ. «Թէ լոյսդ որ ի քեզ է՝ խաւար է, խաւարն ո՞րչափ եւ» (Մատթ. Է. 23): Նմանապէս եւ աստ յերկուս զօրն բաժանելն խորհուրդ մեծապէս ունի, քանզի առ ճառին՝ գիշերն նշան կորստեան նիւնուէացւոցն, եւ տիւն՝ փրկութեան ասորւոցն, այսպէս եւ Տեառն մոտն ի գերեզման՝ հրէիցն կորուստ թաղման, եւ յարութիւն Նորա՝ նշան հեթանոսաց փրկութեան: Այլեւ մահ Նորա՝ արդարոց եւ մեղաւորաց, կենդանեաց եւ մեռելոց եւ արանց եւ կանանց փրկութիւն, զոր տեսեալ հրէայքն զնշանս զայս՝ զարմացին, թէ Նա է, որ երբեմն կոչեաց զհրէայսն եւ տարագրեաց զհեթանոսս, այժմ կոչէ զհեթանոսս եւ մերժէ զհրէայս, որոյ օրինակն ի Յոնան նշանակեցաւ, որպէս ասէ:

Բայց զի՞նչ է թէ՝ «նոյնպէս եղիցի⁵ եւ Որդի մարդո՞ւ ի սիրտ երկրի»: Զերուսաղէմ ասէ «սիրտ», զի իբր սիրտ ի մի նգանւոյ, այսպէս եւ նա՝ ի մէջ երից մասանց աշխարհի՝ Ե իոյ եւ Լիբիոյ եւ Ասիոյ: Եւ կամ «սիրտ» վասն կենդանական զօրութեանն ասէ, որ է աստուածապաշտութիւնն, քանզի անդ ի Հինն եւ ի Նորս ծաղկեցաւ ըստ այնմ. «Ի Սիոնէ ելցեն օրէնք, եւ բաճ Տեառն՝ յերուսաղէմէ» (Ես. Բ. 3): Եւ զարձեալ՝ ուր Աբել⁶ թաղեցաւ «բերան» երկրի կոչեցաւ⁷, իսկ ուր Տէր մեր՝ «սիրտ երկրի» անուանեցաւ, քանզի արդարոցն մահուամբ պատմեցաւ մահն Տեառն մերոյ, որով մեռեալքս կենդանացաք, յորմէ վերինքն ուսան՝ ասելով թէ՝ «Սրտա-

ցուցեր զմեզ, քոյր՝ մեր հարսն» (Երգ Դ. 9): Դարձեալ՝ որպէս սիրտն յառաջ գոյանայ եւ յետոյ մեռանի, այսպէս եւ Երուսաղէմ նախ գոյացաւ յաստուածապաշտութիւն եւ յետոյ քակելոց² է յաւուրս նեռինն, վասն այն «սիրտ» զնա կոչէ: Եւ զարձեալ՝ ո՛չ ասաց «յերկիր», այլ «ի սիրտ երկրի», զգերեզմանէն եւ զթաղմանէն յայտնապէս ծանոյց. եւ զյարութիւնն ո՛չ ճառեաց, զի մի՛ ծաղր առնիցեն, սակայն գրեթէ զնոյն ասաց, զի ծանիցեն, թէ յառաջագոյն գիտէր:

Եւ զարձեալ՝ «Էր Յոնան,– ասէ,– ի փոր կիտին», այսինքն՝ կենդանի, «այսպէս եւ Որդի մարդոյ ի սիրտ երկրի» անապական եւ անմահ՝ ըստ այնմ. «Եւ անջեմ, եւ սիրտ իմ արթուն է» (Երգ Ե. 2): Եւ զարձեալ՝ զի որպէս յերիս օրս ոչ ճաշակեաց կերակուր կիտոսն, զի մի՛ հեղձցի մարգարէն, այսպէս եւ յիշանել Տեառն մերոյ ի գերեզման ո՛չ զօրեաց մահ կլանել զոք, զի թէ մեռեալք յառնէին, զի՞նչ հարկ էր կենդանեացն մեռանել յայնքան աւուրս եւ առ յապայ, զի որք այժմ մեռանին, ո՛չ մահ, այլ քո՛ւն ասացեալ է ի Գրոց³:

Արդ՝ տարակուսեն ոմանք վասն երից աւուրցն, քանզի ասէ. «Զի որպէս էր Յովնան ի փոր կիտին գերիս տիւս եւ գերիս գիշերս»: Արդ՝ նախ զայս ասեն ոմանք, թէ ի հինգշաբաթուոյ երեկոյին, յորում բաշխեաց զմարմինն առաքելոցն, թաղեցաւ յերկրեղէն սիրտ նոցա, ուստի լինի երեք տիւ եւ երեք գիշեր: Եւ երկրորդ՝ այլք ոմանք զմիջեալ ուրբաթուն խաւարմամբ լուսաւորացն ի կիր առեալ՝ ընուն գերիս տիւն եւ գերիս գիշերն. բայց այս ո՛չ է ուղիղ, զի տակաւին ո՛չ էր եղեալ ի սիրտ երկրի: Եւ երրորդ՝ մեծն Դիոնէսիոս⁴ հետեւօղն Պողոսի ընդ տիւն եւ ընդ գիշերն երիս համարի, այսպէս թէ Որդի մարդոյ ի սիրտ երկրի լինի գերիս տիւս եւ գերիս գիշերս, որ ճշմարիտ գտանի, քանզի գիշեր ուրբաթուն եւ տիւ շաբաթուն եւ միւս գիշերն, յորում յարեաւ ի կիւրակէի⁵, երեք է: Եւ չորրորդ՝ զի Մատթէոս զԱւետարանն երախեցւոցն գրեաց, վասն որոյ եւ երախականին հետեւեցաւ սովորութեան, քանզի նոքա սկիզբն աւուրն գերեկոյն դնեն, նաեւ հասարակաց սովորութիւն գտիւն եւ զգիշերն օր մի համարեալ, որպէս ասաց Մոսէս⁶. արդ՝ զոր ինչ գործ եւ լինի, եւ յորում ժամանակի եւ լինի, եթէ ի տիւն եւ եթէ ի գիշերն, ո՛չ բաժանեն, այլ ասեն՝ այս անուն օր եղեւ այս ինչ. «Եւ այժմ երեք օր է, յորմէ հետէ պն գործեցաւ», որպէս ասէր Կղէովպաս (Ղուկ. ԻԴ. 21): Արդ՝ ըստ այսմ յարացուցի

¹ Զ ի սիրտ երկրի] ի փոր կիտին

² Զ > ի սիրտ երկրի

³ Տ տիւ եւ գիշեր] տիւն եւ գիշերն

⁴ Զ > է

⁵ Զ > եղիցի

⁶ ՏՁ Աբել

⁷ Ծճճդ. Դ. 11

¹ Զ մայր

² Զ քակտելոց

³ Յոր ԺԴ 12, Երեմ. ԾԱ 39, 57

⁴ Իմա Դիոնէսիոս Արեոպագացին:

⁵ Զ կիրակի

⁶ Ծճճդ. Ա. 5

առնչով գտցես զերիս տիւն եւ զերիս գիշերն ի թաղմանն Տեառն, զի թաղեցաւ յուրբաթու¹ յինն ժամուն, որ եւ գիշերն անցեալ էր՝ այն, յոր զգառն եկեր, արդ այն գիշերն եւ իւր տիւն, յոր թաղեցաւ Տէրն, որ է ուրբաթն՝ օր մի, եւ մի՝ այլ գիշերն եւ իւր լոյսն, որ է շաբաթն՝ օր երկու, եւ միւս գիշերն, յորում յարեաւ, եւ իւր տիւն՝ երեք օր:

Եւ հինգերորդ՝ վասն զի արագեաց ի փրկութիւն մեր², պակասեցոյց զժամանակն, որպէս առ Նոյիւ հարիւր քսան ամ ասաց զալ ջրհեղեղին եւ զքսանն վասն յաճախութեան չարեացն պակասեցոյց, այսպէս եւ ի ծառայութիւնն Եգիպտոսի՝ չորս հարիւր երեսուն³, երկերիւրն բաւականացաւ. նոյնպէս եւ աստ, որպէս զի քակիչ է բնութեան եւ լուծիչ ինքեան եղեալ օրինացն յաղագս տէրութեանն: Եւ վեցերորդ՝ որ է յոյժ ճշմարիտ, քանզի զՅոնանու իրս ո՛չ վասն աւուրցն էառ ի կիր, այլ վասն գործոցն եւ խորհրդոցն, զորս արար եւ կատարեաց, որպէս ասացաւ յառաջագոյն: Եւ եօթներորդ՝ վասն այնորիկ ասաց զերեք օրն, որպէս զի նոքա այնու իմասցին զյարութիւնն, ուստի ասէին ցՊիղատոս. «Մոլորեցուցիչն այն ասէր թէ՛ յետ երից ատուրց յառնեմ» (հմմտ. Մատթ. Իէ՛ 63), վասն որոյ եւ անձամբ իսկ դատապարտեցան հրէայքն, որպէս ասէ յաջորդը:

Արք Գինուէացիք յարիցեն ի Դատաստանի ընդ ազգիս ընդ այսմիկ եւ դատապարտեցեն զսա, զի զղջացան ի քարոզութեանն Յովնանու⁴. Եւ արդ աւասիկ մեծ քան զՅովնան⁵ է աստ (ԺԲ 41):

Ընդ իւրոյ յարութեանն եւ զհամօրէն յարութի՛ն⁶ աւետարանէ, ընդ որս եւ նինուէացիք դատելոյ պարտ առնեն զազգն հրէից, զի զղջացեալ բոլոր քաղաքն թագա ք եւ իշխանօք, ծերօք եւ երիտասարդօք, արամբք եւ կանամբք, մանկամբք եւ տղայօք եւ անբան անասնօք քուրճ զգեցան եւ պահս կարգացին եւ զամենայն հեշտութիւն սիրելութեան կենցաղոյս արհամարհեցին, որով ապրեցան, իսկ սոքա՝ ոչ: Եւ ա՛յն, զի անդ ծառայն, եւ աստ՝ Տէրն, որպէս ասէ թէ՛ «մեծ քան զՅոնան», քանզի զգալուստն Յոնանու ոչ ոք քարոզեաց յառաջ, իսկ զՍա՛ թագում մարգարէք. նա կորուստ քարոզեաց, եւ Սա փրկութիւն բազում մարգարէք. նա կորուստ քարոզեաց, եւ Սա փրկութիւն աւետարանեաց. նա նշան ոչ արար, իսկ Սա՛ բազում նշանս. նա ի

¹ Զ յուրբաթուն

² Զ մեզ

³ Տ էջատակի ծնթ. (*Ըստ աղիւսակի ժամանակագրութեան Կուռն)

⁴ ՏՅ Յովնանու

⁵ ՏՅ զՅովնան

կիտէն ել, եւ Սա՛ ի գերեզմանէն, սակայն ո՛չ հաւատացին հանգոյն հեթանոսաց, ապա ուրեմն յիրաւի՛ դատին:

Դշխոյն հարաւոյ յարիցէ ի Դատաստանի ընդ ազգիս ընդ այսմիկ եւ դատապարտեցէ զսա, զի եկն ի ծագաց երկրի լսել զիմաստութիւնն Սողոմոնի. եւ ահա մեծ քան զՍողոմոն է աստ (ԺԲ 42):

Յամենայն կողմանց ծանրացուցանէ զվտանգն. է՞ր վասն. զի մի՛ ասիցեն, թէ ոչ լուաք եւ ոչ տեղեկացաք, ուստի անհրաժեշտ դատին: «Դշխոյն հարաւոյ յարի[ցէ]...»: Այս քան զառաջինն առաւելագոյն է, զի Յոնան առ նոսա չոգաւ, եւ տիկինն հարաւոյ առ Սողոմոն եկն¹, եւ այն զի կին մարդ էր եւ խոսժաղուժ, եւ այլազգի, եւ կարի իսկ հեռաւոր, որում ոչ սպառնալիք ի վերայ կային, այլ սակս տենչանաց իմաստութեան միայն: «Եւ ահա մեծ քան զՍողոմոն է աստ»²: Յիրաւի՛. զի նա վասն փայտից եւ ծառոց խօսեցաւ, եւ ես՝ զանճառ իրաց եւ զահագին խորհրդոց. Սողոմոն բանիւ միայն հաւանեցոյց, եւ ես՝ բանիւ եւ գործով. անդ կինն առ թագաւորն եկն, եւ աստ Տէրն գլխովին՝ առ ծառայս իւր³. Նա ի ծագաց երկրէ յարեաւ, եւ ես յերկնից ընդ քաղաքս չըջիմ. Սողոմոն մարդ միայն, եւ ես՝ Աստուած եւ մարդ. նա օրինակ ինձ, եւ ես՝ ճշմարտութիւն Նորա: Սակայն ոչ ոք հաւանի. վասն որոյ կինն այն յառնելոց է ոսոխ ձեզ յԱւուրն դատաստանի, ո՛չ դատաւոր, այլ դատելոյ պարտակա՛ն միայն առնօղ:

Եւ դարձեալ՝ զշխոյիւն զհեթանոսաց Եկեղեցիս օրինակէ, որ սեւացեալ մեղօք՝ ի ծագաց երկրէ կռապաշտութեան լուեալ⁴ եւ ոչ տեսեալ զիմաստութիւնն Հօր զճշմարիտ Սողոմոնն⁵ եկն յերկրպաշտութիւն Նորին՝ ըստ այնմ. «Մոռա՛ զժողովուրդ քո», «եւ դուստր Ծուրայ երկիրպագցէ սմա» (Սաղմ. ԽԴ. 11, 13), եւ՝ «Հնդիկք յառաջագոյն ձեռնտու լիցին առ Աստուած» (Սաղմ. Կէ՛ 32), եւ ժողովուրդ հնդկաց եղիցի անդ, որք դատապարտեցեն զհրէայն՝ զտեսօղս հրաշից Նորա եւ զլսօղս վարդապետութեան Նորա, յԱւուրն դատաստանի, յորում մեծանայ փառք Սողոմոնին քան զաստիս, զի փառք եւ հրեշտակօք սրբովք դատեցէ զնոսա: Նաեւ նշանակէ այսու զհանդերձեալ⁶ կենաց յարութիւն եւ իւրաքանչիւր գործոց քննութիւն եւ հատուցումն, յորում զճշմարիտ իմաստութիւնն ժառանգեն սուրբքն:

¹ Գ թագ. Ժ 1-10

² Զ > է աստ

³ Տ > իւր

⁴ Զ լսեալ

⁵ Զ Սողոմոնին

⁶ Զ հանդերձեալ

Այլ յորժամ այսն պիղծ ելանիցէ ի մարդոյ, շրջի ընդ անջրդին տեղիս, խնդրէ հանգիստ եւ ոչ գտանէ (ԺԲ 43):

Յայնժամ ասէ. «Դարձայց ի տուն իմ, ուստի ելիմ»: Եւ եկեալ գտանէ պարապորդ, մաքրեալ եւ յարդարեալ (ԺԲ 44):

Յայնժամ երթալ եւ առնու ընդ իւր եօթն այլ այսս չարագոյնս քան զինքն եւ մտեալ բնակէ անդ, եւ լինի յետինն մարդոյն այնորիկ չար քան զանաջինն: Այսպէս եղիցի եւ ազգիս այսմիկ չարի» (ԺԲ 45):

Նախ զայն յայտ առնէ, թէ ո՛չ յայնժամ աշխարհի միայն, այլ եւ աստէ՛ն իսկ կրեն զանհնարին պատիժս, եւ զոր ասէն՝ այսպիսի՛ ինչ է թէ՛ զոր օրինակ դիւահարք, յորժամ բուժիցին յախտէն եւ ի ծուլութիւն անկանիցին, ե՛ւս չար ձգեն յանձինս զմոլեգնութիւնս, քանզի յայնժամ ասաց զբանս զայս, որք եկեալ էին բժշկիլ յայսոց պղծոց եւ ընդ Նմա շրջէին, որպէս Մագդաղենացին, յորմէ եօթն դեւն ելեալ էր¹, եւ Յոհաննա² եւ Շուշան, նոյնպէս եւ ձեզ լինիցի: Քանզի զառաջինն իսկ դիւի կալեալ էր զձեզ, յորժամ կռոց երկիրպազանէիք եւ զորդիս դիւաց զոհէիք, եւ կարի իսկ զմոլութիւնն յաճախէիք, սակայն ո՛չ թողի զձեզ, այլ հանի զդեւսն մարգարէիւքն եւ անձամբ եկեալ կամեցայ սրբել զձեզ առաւել, իսկ դուք ո՛չ կամեցայք, այլ անդէն ի չարիս ձեր դարձայք: Եւ ի վերայ մարգարէիցն արեան եւ յի՛մն իսկ ձեռնամուխ լինիք, վասն այդորիկ անտանելի կրէք պատուհաս՝ ծանր քան զառաջինն՝ զՏիտոսին եւ զՎեսպիանոսին, որ դժուարագոյն է քան զԵգիպտոսին եւ զԲաբելոնի³ եւ զԱնտիոքայն՝ յաղագս անդարձութեանն: Եւ երկրորդ՝ քանզի նշան խնդրեցին, ասէ թէ՛ զի՞նչ օգուտ է բժշկել զձեզ, իբրու ոչ էք հաւատացեալ, զի թէ յետ բժշկութեանն երկմտիք, չար եւս քան զառա՞ լինիցի ձեզ, որոց օրինակէ մարդոյ միոյ զամենայն Իսրայէլ կային ի ծառայութիւնն փարաւոնի, յորս բնակեալ էր այսն լծ, եւ ազատելով բժշկեաց զնոսա՝ ըստ այնմ. «Առաքեաց զքան իւր եւ բժշկեաց» (Սաղմ. ԺԶ 20), եւ «անցոյց զնոսա ընդ ծովն» (Ռմմ. Սաղմ. ԷԷ 13), զի սրբեսցին, եւ «ոչ կամեցան»՝ ըստ առաքելոյ (Գործք Է 39), եւ «մերժեաց յերեսաց ցոցա» (Սաղմ. ԷԷ 55) զեօթն ազգն հանդերձ դիւօք իւրովք եւ «ետ զերկիրն ցոցա ի ժառանգութիւն» (Սաղմ. ԺԷ 21): Եւ նոքա ո՛չ կային ի բաց ի չարեաց իւրեանց, այլ ի ժամանակի հաւատոցն հետեցին եւ ուրացան զՆա, վասն որոյ ասէ. «Երթեալ շրջի ընդ անջրդին տեղիս» ի հեթանոսս, որք ցամաք էին յաստուածապաշտութենէ եւ ոչ գտին հան-

գիստ, զի տեսին զնոսա ծովացեալ շնորհօք Աւագանին՝ ըստ այնմ. «Ետու զքեզ յուխտ ազգի եւ ի յոյս հեթանոսաց» (Ռմմ. Ես. ԽԹ 8), եւ՝ «Յանուն Նորա հեթանոսք յուսացին» (Ես. ԽԲ 4), զի «եղեւ անապատն ի ճահիճս ջուրց» (Ռմմ. Սաղմ. ԺԶ 35)՝ ըմպելով զջուր կենդանի Հոգւոյն, որ խաղայ ի կեանս յաւիտենից, ուստի դարձաւ ի հրէայսն, որք անջրդի մնացին յաստուածային մկրտութեանն հոսմանէ:

Եւ գտանէ յարդարեալ զպարապորդ զհոգիս նոցա ի բարեաց ունակութենէ եւ հանգչի ի նոսա եօթն չար այսովք, զոր ասաց երեմիա, թէ յղացաւ եւ ծնաւ եօթն որթն յանապատին¹, եւ երկու զՐոբովամայն² ի Դան եւ ի Բեթէլ³, եւ զչորեքդիմի պատկերն Մանասէի⁴: Եւ լինի նոցա յետինն չար քան զառաջինն, քանզի զայն ինքն Քրիստոս քաւեաց, զի ոչ եթէ դարձեալ միւսանգամ զայ բուժել զցաւս ձրի հաւատովք միայն, զի որ մեռաւն, միանգամ մեռաւ յանարգութիւն մեղաց նոցա, այլ ի դատաստան եւ ի հատուցումն, որպէս ասէ. «Այսպէս եղիցի եւ ազգիս այսմիկ չարի», որպէս ասացի: Ա՛յս է վճիռն, քանզի զմեզս նոցա մարգարէիւքն ի Բաբելոն ձգեցի՝ ըստ այնմ. «Որ հարիւրամեանն մեռանցի, անիծեալ եւ մեղատոր կոչեսցի» (Ես. ԿԵ 20), եւ զմնացեալն Ես եկի քաւել: Արդ՝ որովհետեւ ո՛չ հաւատացին նախանձու լցեալ, չգտանեն թողութիւն յայսմ կենցաղի, այլ նախանձ հրոյն, որ մաշիցէ զնոսա դժնդակ քան զառաջին վտանգս, զի այն մարմնական միայն եւ վախճանական, իսկ այս՝ հոգեկան եւ մարմնական եւ անվախճան:

Իսկ առ ի միտս՝ յորժամ ելանէ դեւն պիղծ ի մարդոյ՝ մի ի յուժից չարագոյն խորհրդոցն՝ որկորստութիւնն, քանզի նախ բուռնանայ յամենայն կենդանիս, մանաւանդ ի մարդս փափկակեացս, եւ շնորհօքն Աստուծոյ զերծանի Գրովք դաստիարակեալ, թէ խափանելիք են, ըստ առաքելոյ, կերակուր եւ պորտ⁵, եւ շրջի ընդ այլ մեղուցեալ հոգիս, որք բազում ախտիւք վարակեալ իցեն, ցամաք գոլով ի շնորհաց Հոգւոյն, ոչ ունելով հաւատս կամ գործս, յորում ոչ գտանէ հանգիստ վասն լեգէոնաց⁶ դիւաց ի նոսա զեղելոց եւ բոլորովին դիւացելոց, դառնայ ի տունն առաջին, քանզի սովորութիւն է խորհրդոցն ո՛չ միանգամ, այլ բազում անգամ ի վերայ դիմել մտաց՝ ըստ Դաւթի. «Բազում անգամ բնակեաց անձն իմ ընդ այնոսիկ, ոչք ատէին զողջոյն» (Սաղմ. ԺԺԹ 6): Եթէ գտցէ զնա ըստ առաջին կամացն պատրաստեալ եւ դարձեալ փափկութեան եւ ո-

¹ Զ էին

² Ղուկ. Ը 2

³ Տ Յոհաննայ, Զ Յոհաննայ

⁴ ՏՁ զԲաբելոնի (այսպէս՝ ամենուր. Բաբիլոն] Բաբիլոն):

¹ Երեմ. ԺԵ 9

² Ք Րոբովոմայն. Տ զՐոբովամայն

³ Ք Թագ. ԺԲ 28-29

⁴ Ք ՍԵ. Լ Գ 1-10

⁵ Ս Կոր. Զ 13

⁶ ՏՁ լեգէոնաց

գուրով՝ իմանալաբար զիմանալիսն ուսուցանէր, իսկ ի յերկիր իջեալ եւ ի ծով աշխարհի մխեալ՝ մարմնականացս մարմնատիպ բանիւ օրինակաւ վարդապետէր:

«Ահա ել սերմանահաւ սերմանել (ԺԳ 4):

«Ահա»-յն զյանկարծակի երեւումն իւր ի յերկրի նշանակէ՝ ըստ այնմ. «Ահա այր, եւ Ծագումն անունն որա» (Ջաբ. 2 12): Իսկ «եւ»-ն՝ ո՛չ ի տեղւոյն ի տեղի, որ յամենայնի է եւ զամենայն ընդ, այլ զխնամով եւ զտեսչութեամբ մարմնազգեցութիւնն օրինակէ, մինչ զի ի ծածուկ գուրով ի ծոցն Հօր՝ ցուցաւ մեզ, քանզի մեք չկարէաք մտանել առ Նա՝ վասն մեղաց պարսպին, ի՛նքն իւրովի ելեալ եկն առ մեզ: Եւ դարձեալ՝ «եւ» ասելովն ցուցանէ, թէ նախ ծննդեամբ ելեալ էր ի Հօրէ եւ այժմ մարմնով ել ի Կուսէն՝ ըստ այնմ. «Ելի ի Հօրէ եւ եկի յաշխարհ» (Յովհ. ԺԶ 28), զի որ միանգամ ել ի Հօրէ, Նա երկրորդ անգամ եկն յաշխարհ. եւ ո՛չ Հայր, որ ոչ յումեք է, եւ ո՛չ Հոգին, որ թէպէտ ելումն է ի Հօրէ, այլ բղխմամբ՝ եւ ո՛չ ծննդեամբ, զի՝² Հոգին ըստ անձինն բղխումն³ միայն ի Հօրէ է եւ ո՛չ⁴ յՈրդւոյ: Եւ պատճառն՝ զի միայն Հայր առաքէ եւ ո՛չ առաքի, քանզի Հայր ո՛չ յումեք է, վասն այսորիկ ո՛չ յումեքէ առաքեալ ասի ի Գիրս, իսկ Որդի զի ի Հօրէ ծնանի եւ տայ Հոգւոյ, վասն այսորիկ առաքի ի Հօրէ եւ առաքէ զՀոգի:

Իսկ թէ ոք ասիցէ, թէ եւ Հոգի զՈրդի առաքէ՝ ըստ այնմ. «Տէր Տէր առաքեաց զիս եւ Հոգի Նորա» (Եւ. ԽԸ 16), ապա ուրեմն եւ Որդի ի Հոգւոյ է, առ այս ասեմք լուծումն, թէ զայս առաքումն Որդւոյ ի Հոգւոյն ըստ մարդկութեանն ասէ մարգարէն, իսկ ըստ աստուածութեանն՝ Հոգի որպէս ի Հօրէ, այսպէս եւ յՈրդւոյ՝ աքումն⁵, վասն այսորիկ եւ առաքումն հաւասար ասի ի Հօր յՈրդւոյ: Բայց աստ զՈրդւոյ միայն ասէ, քանզի ելումն է ծննդամբ ի Հօրէ. վասն այսորիկ եւ ըստ մարմնոյն ասէ թէ՝ «եւ սերմանահաւ», իսկ «սերմանահաւ» զինքն անուանէ, որ զսերմն բարի վարդապետութեանն հանէ ի բնական բարութենէն եւ սերմանէ յերկիր, քանզի զնախ սերմանեալ բարին գօսացոյց թշնամին, յաղագս որոյ կրկին եւ սերմանել:

Եւ «անգաստան», յորում սերմն անկանի, են Հոգիք բանականաց, միանգամայն եւ զայն ցուցանէ, թէ սերման է ժամանակ, իսկ որայն ի հանդերձեալն բարդի: Եւ դարձեալ՝ եւ ի խաչ եւ

¹ Զ բխմամբ

² Զ թէ

³ Զ ոչ] ըստ անձինն բղխումն

⁴ Զ այլ եւ] եւ ոչ

⁵ Զ > այսպէս եւ յՈրդւոյ առաքումն

յերկինս եւ զսերմն Հոգւոյն շնորհաց պէսպէս նորոգութեամբ սերմանեաց առաքելովքն՝ ըստ այնմ. «Ել ի բարձունս եւ գերեաց գգերութիւն»¹, բաշխեաց աւար որդոց մարդկան» (հմտ. Սաղմ. ԿԷ 19), եւ որ ելն՝ ի վերոյ եւ քան զամենայն երկինս, զի լցցէ զամենայն: Եւ դարձեալ՝ ի գերեզմանէ եւ ի դժոխոց հանեալ զկապեալսն քաջութեամբ իւրով՝ ըստ նմանութեան արեւու, զի «եւանէ յառաքաստէ»², եւ սերմանեաց ի Հոգիս մեր զյոյս յարութեան, զի «սերմանի մարմին շնչաւոր, եւ յառնէ մարմին հոգեւոր» (Ա Կոր. ԺԵ 44):

Եւ ի սերմանելն իւրում՝ էր որ անկաւ առ ճանապարհաւ, եւ եկն թոչուն երկնից եւ եկեր զնա:

Ըստ զանազան բարուց ժողովելոցն յարմարեաց զառակս, քանզի սերմն մի է, եւ Սերմանահանն՝ մի, եւ երկիրն՝ մի, սակայն արմտիքն ի չորս բաժանեցան, եւ այս ո՛չ ի Սերմանողէն, այլ յերկրէն, այսինքն՝ յանհնազանդ Հոգւոցն: Բայց ընդէ՛ր ոչ ասաց, թէ զկէսն ընկալան կարծրասիրտքն եւ կորուսին, եւ զոմանս մեծատունքն եւ հեղձուցին, եւ զայլս յոյլքն եւ աղաւաղեցին. ո՛չ կամեցաւ առ այժմ կսկծեցուցանել, զի մի՛ վհատիցին, այլ թոյլ տայ անձամբ զանձն յանդիմանել ի ձեռն առակին: Եւ թէ ասիցէ ոք՝ զի՞նչ ի դէպ էր ի ճանապարհին, կամ յապառաժին, կամ ի մէջ փշոցն սերմանել: Նախ՝ զի որ սերմանէն՝ ո՛չ ընտրէ զերկիրն, այլ խառնիխուռն սերմանէ, զի առատութիւն սերմանողին ցուցցի, եւ պատճառն հատանիցի: Եւ երկրորդ՝ երկրի չէ ի դէպ, բայց ոգւոց մարդկան եւ վարդապետութեան կարգի յարմար է եւ առաւել գովելի, զի որպէս զանձրեւ եւ զարեւ՝ չարաց եւ բարեաց³, այսպէս եւ զայս, քանզի խօսուին երկիր վասն ընդունակ գուր ընդդիմակաց կրից՝ մարթ է քարին պարարտ լինել եւ ճանապարհին չլինել կոխան եւ փշաբերն ծաղիկս վերընծիւղել: Եւ թէ ո՛չ փոփոխին, ո՛չ սերմանողին է վնաս, այլ ընդունողացն: Իսկ թէ ոք ընդդէմ բերցէ, թէ ընդէ՛ր ասաց. «Գինի նոր ի տիկս նորս արկանելի է եւ ոչ ի հինս, զի երկրքին պահին» (հմտ. Մատթ. Թ 17), իսկ աստ ի ճանապարհին եւ յապառաժին զսերմն կորուսանէ, ասացուք, թէ այն շնորհացն է, որ յետ վարդապետութեանն նորանայ եւ ընդունի, իսկ այս սկիզբն վարդապետութեանն, որպէս ասէ թէ՝ «ի սերմանելն իւրում՝ էր որ անկաւ առ ճանապարհաւ»:

Արդ՝ զայս թէպէտ Տէրն լուսաւոր եւ յայտնի մեկնէ ի կարգի իւրում, սակայն ի տեղւոյն զայս ասացուք, թէ սոքա են Հոգիք

¹ Զ > եւ գեր

² Սաղմ. ԺԸ 6

³ Սաղմ. Ե 45

զրկողացն, որպէս այն, որ զմի քանքարն էառ¹ եւ անարգեաց զտուրիչն նորա², զի ո՛չ կակղացաւ ընդունել զսերմանիս նորա եւ աճեցուցանել տոհմականօք, այլ եղեւ կոխան ամենայն չարեաց, դիւաց եւ ախտից եւ մեղաց, քանզի ո՛չ մի է ճանապարհ կորստեան, այլ բազումք: Վասն որոյ թռչունն օդոյդ չարն՝ զսերմն ուսման եւս քաղեաց ի սրտէ նորա, ո՛չ բռնութեամբ, քանզի աւասիկ ի դրունս լսելեաց մերձ էր ձայն աւետարանին, որպէս Հատ ցորենոյ ի վերայ երեսաց երկրի, այլ զի ոչ ամփոփեաց յարգանդ սրտի իւրոյ զսերմն, որ անկաւ ի նա, գործով ետ ուտել զնա, այսինքն՝ մոռացմամբ ծածկեաց զնա:

Եւ այլն անկաւ յապառաժի, ուր ոչ գոյր հող բազում, եւ վաղվաղակի բուսաւ առ³ ի չգոյէ հիւթոյ երկրին (ԺԳ 5):

Ի ծագել արեւու տապացաւ, եւ զի ոչ գոյին արմատք, չորացաւ (ԺԳ 6):

Աստ զմարդասիրութիւնն յայտնապէս ցուցանէ, զի թէպէտ ոչ էր հանդերձեալ կակղանալ խստութիւն նորա, սակայն ո՛չ խնայեաց ի սերմն իւր, որպէս այնոքիկ, որ յաշակերտութենէ յետս դարձան՝ ասելով թէ՛ «Խիստ է բանդ, ո՞ր կարէ լսել դմա» (Յովն. Զ 61): Նման Յուդայի, որ լուաւ զբան նորա եւ վաղվաղակի ծաղկեցաւ սքանչելեօք նորա, եւ ի ժամանակի փորձութեանն եղեւ անպտուղ, քանզի զբանն գործով ո՛չ արմատացոյց ի սիրտ իւր, վասն այսորիկ գօսացոյց զնա սատանայ յառաքելական պտղոյն: Վասն զի արժան է եւ յանձանց մերոց նպատ լինել սերման բանին հիւթոյ առաքինութեամբ, զի ի ծագել խորշակին նեղութեանց եւ վշտաց՝ ներողութեամբն Աստուծոյ յածել փորձողին, մի՛ գայթաղեալ վրիպիցիմք ի հաւատոցն, որպէս բազումք, քանզի ընդ մի համար տկարքն եւ զօրաւորքն, յորժամ վիշտք ի վի հասանիցեն, այլ ոմն ժուժկալէ, իսկ ոմն գթէ:

Եւ այլն անկաւ ի մէջ փշոց, եւ ելին փուշքն եւ հեղձուցին զնա (ԺԳ 7):

Թէպէտ զգորութիւն իւրեանց փշոյ եւ տատասկի ետուն, սակայն Վարդապետն յայտնեաց զսէր իւր սերմանել եւ ի նոսա՝ յօժարութեամբ, որպէս զի անպատասխանիք լինիցին: Եւ զի մի՛ ոք ասիցէ, թէ ի մէջ փշոյն զիա՞րդ բուսանէր, ասէ՛ «Հեղձուցին» եւ ո՛չ թէ «Հեղձաւ», քանզի կամաւ մատնեցին զսերմն մեղաց եւ ապականութեանց եւ ռդութեանց⁴: Քանզի աւանիկ ընչեղն յոր-

¹ Զ առ

² Մատթ. Ե 14-30

³ Զ եւ առ

⁴ Տ ըրժդութեանց Զ ըրժդութեանց

ժամ առ Տէրն եկն եւ եցոյց զվարս ի մանկութենէ իւրմէ երկիր գէր եւ պարարտ, սակայն փուշս բուսուցեալ, սրբել կամեցաւ. «Թէ՛ կամիս կատարեալ լինել, վաճառեալ գինչս քո» (Մատթ. ԺԹ 21): Եւ նա ո՛չ կամեցաւ, այլ զնաց խոժոռեալ դիմօք իբրեւ զփուշս, վասն որոյ ասաց. «Այդպիսեացոյ դժուարին է յարքայութիւն մտանել» (հմմտ. Մատթ. ԺԹ 23), այլ հրոյ ճարակ լինիցին, եթէ ոչ սրբեսցին, քանզի կամօք թոյլ ետուն փշոցն ծածկել զբանն եւ անպտուղ առնել, վասն որոյ ո՛չ փշոցն բռնութեանն, այլ նոցա ծուլութեանն է մեղադրանքն:

Եւ այլն անկաւ յերկիր բարի եւ տայր պտուղ. էր՝ որ հարիւրաւոր, եւ էր՝ որ վաթսմաւոր, եւ էր՝ որ երեսմաւոր (ԺԳ 8):

Սոքա այնոքիկ են, որ զանդաստան մտաց իւրեանց գործեցին ստուգութեամբ, որպէս նոքա, որ «թողին զամենայն եւ զմացին զհետ նորա» (հմմտ. Մատթ. ԺԹ 27): Այլեւ ցուցանէ, թէ սակաւ են վաստակքն, եւ բազում են փառքն, միանգամայն ուսուցանէ եւ զայն, թէ սակաւք են, որ ապրելոց իցեն: Բայց «Հարիւրաւոր» եւ «վաթսմաւոր» եւ «երեսմաւոր» նախ զնոսա ասէ, որ յերեք հասակս բարեգործք եղեն՝ ի մանկութիւն, յերիտասարդութիւն եւ ի ծերութիւն: Եւ երկրորդ՝ յերիս ժամանակս հաւատացին. ոմանք՝ ի մանկութիւն եւ ընդունելիք եղեն, կէսք՝ ի կատարեալ այրութիւն [եւ] արժանաւորք գտան, եւ այլք ի ծերութեանն աշակերտեցան եւ հաճոյացան: Եւ երրորդ՝ հարիւրաւն զկատարելոցն ընտրութիւնն ասէ, որք ի վերայ հաւատոյն եւ գործոյն՝ եւ արեւմբ մարտիրոսացան. եւ «վաթսմաւոր»՝ զնոսա, որք կոչեցան ի հանդէս եւ ետուն զմարմինս իւրեանց ի չարչարանս վասն Տեառն, բայց ի մահն, յոր փութային, ոչ ժամանեցին, այլ արձակեալք ի բռնաւորաց՝ կացին՝ մնացին բարւոք մինչ ի վախճան. իսկ «երեսմաւոր»՝ որք ընտրեցան յաշակերտութիւնն Քրիստոսի, եւ ո՛չ ժամանակ հալածանաց յարեաւ ի վերայ նոցա, այլ բարի վաստակօք իւրեանց պսակեցան՝ իբրեւ զերկիր պտղօք զարդարեալ: Եւ չորրորդ՝ որք բնական օրինօքն արդարացան, երեսմաւորք են, եւ որ գրաւորականաւն՝ վաթսմաւորք, իսկ [որք] աւետարանաւն՝ նեղ եւ անձուկ ճանապարհաւն ընթացան եւ ոչ միայն զմարմին, այլեւ զմիտս մաքրեցին՝ հարիւրաւորք:

Եւ հինգերորդ՝ որք զհոգիս առաքինութեամբ խոհականին զարդարեցին, հարիւրաւորք են, եւ որք զբանն ճշմարտախօսութեամբ պայծառացուցին՝ վաթսմաւորք, իսկ որք զմարմինս² ան-

¹ Տ եւ կացին

² Զ զմարմին

բիծ¹ քաղաքավարութեամբ պահեցին՝ երեսնաւորք: Արդ՝ եթէ մի այր զամենեան արար ըստ Դաւթի՝ «գնայ անբիծ, գործէ զարդարութիւն, խօսի զճշմարտութիւն» (Սաղմ. ԺԴ 2), զերեսին փառսն ժառանգէ՝ զհոգւոյն, զբանին եւ զմարմնոյն, իսկ եթէ զանազան արք, զանազանապէս փառաբանեսցին: Վեցերորդ՝ ո՛չ զանտի փառսն ասէ, այլ զաստիս. արդ՝ որ «գամենայն եթող եւ գնաց զկնի Նորա, զկին եւ զորդիս եւ զքորս եւ զազարակս, զհարիրապատիկն աստ առցէ եւ զկեանսն յաիտեմակաճ ժառանգեսցէ» (հմմտ. Մատթ. ԺԹ 29), որք են աստ տօնախմբութիւնք, որպէս սրբոցն եւ նշխարաց նոցին սքանչելագործութիւնք, իսկ անդ՝ երկնից արքայութիւնն: Եւ որք զկէս ընչից իւրեանց բաշխեցին եւ մասանցն ծառայեցին իբրեւ հարկաւոր պիտոյից, նոքա վաթսնաւորքն՝ յիշատակեալք եւ գովեալք ի կենցաղս ի բարիս եւ անդ եւս փառաց արժանաւորեալք ըստ գոյիցն: Իսկ որք² արդար վաստակօք կենցաղավարին, ո՛չ զայլոյ ուրուք յափշտակելով, այլ իւրեանց ընչիւքն շատանան եւ զայլ եւս օրէնսն կատարեն, երեսնաւորք են, որք ի մարմնական կեանս յղփանան առատութեամբ ի պարգեւացն Աստուծոյ եւ անդ եւս հանգիստ գտանեն:

Եւ եօթներորդ՝ որք զերկինս ժառանգեն, հարիւրաւորք են՝ ըստ առաքելոյ. «Յոգիս արդարոց արանց կատարելոց յեկեղեցիս անդրանկաց գրելոցն յերկինս» (հմմտ. Եբր. ԺԲ 23), որք են առաքեալք եւ մարգարէք, եւ կուսանք հոգւով եւ մարմնով, եւ մարտիրոսք, եւ վարդապետք քարոզողք: Իսկ որք զգրախտն՝ վաթսնաւորք, եւ են նահապետք եւ հայրապետք եւ արդարք: Իսկ որք զերկիրս դրախտացեալ՝ երեսնաւորք, հաւատացեալ եւ սրբազան ժողովուրդք եւ ուղղափառ եկեղեցիք քրիստոնէից առանց աղանդոյ, քանզի որպէս աստիճանքն եւ գործքն զանազան, այսպէս եւ փառսն՝ նազան՝ ըստ առաքելոյ³: Եւ ութերորդ՝ երեսնաւորք, որք ծառայեալք կան երկրաւոր պաշտեցին զԱստուծոյ, իսկ վաթսնաւոր՝ որք զասն վարձուց մշակեցին յայգի աստուածային օրինացն, իսկ հարիւրաւորք որդիական սիրով կատարիչք եղեն կամաց երկնաւոր Հօրն: Իններորդ՝ կուսանաց պարգեւի պտուղ հարիւրապատիկ, եւ այս երկնային է, զոր նշանակէ հարիւրաւորն, իսկ այրեաց պարգեւի՝ պտուղ վաթսնաւոր, զի այսպիսիքս կրթեն զինքեանս ի գործ ողորմութեան: Իսկ ամուսնացելոց պարգեւի պտուղ երեսնաւոր, զի սոցա բաւական է լնուլ զտասն պատուիրանն հաւատով Սուրբ Երրորդութեանն, զի երեք տասն՝ երեսուն է, ըստ որում եւ զմեզ՝

¹ ՏԶ ամբիծ (այսպէս է և այլուր):

² Ձ որ

³ Ա 4որ. ԺԵ 41

⁴ Ձ պարգեւ

զաշխատողքս եւ զօգտողսդ եւ զլսողսդ¹ մասին արժանի արասցէ սրբոցն ի լոյս:

Որ ունիցի ականջս լսելոյ, լուիցէ» (ԺԳ 9):

Ամենեքեան ունէին լսելիս, բայց զներքինն՝ ոչ, զոր մարգարէն ըղձացաւ առնուլ. «Յաւել ինձ ունկն ի լսել» (Եւ. Ծ 4): Ուստի յայտ է, թէ հաւատոյ էին պէտք առ ընդունել զիմաստս առակին, եւ քննութեան հանճարոյ՝ առանց խորամանկութեան սրտի, զորս ո՛չ ունէին դպիրքն եւ փարիսեցիքն եւ ունէին պարզամիտ աշակերտքն, զի թէպէտ ոչ իմացան, այլ հարցմամբն լուեալ տեղեկացան, որպէս եւ² ասէ.

Եւ մատուցեալ աշակերտքն՝ ասեն ցնա. «Ընդէ՞ր առակօք խօսիս ընդ նոսա» (ԺԳ 10):

Նախ՝ զի ցանկութիւն ունէին³ ուսման առակին, վասն այնորիկ հարցին, եւ այն ի դէպ ժամանակի «առանձինն», որպէս ասէ Մարկոս⁴, եւ ո՛չ առաջի ամենեցուն, որպէս Մայրն եւ եղբարք Նորա, քանզի խրատեցան անդ: Եւ երկրորդ՝ զի գութ խնամոց⁵ ունէին առ ժողովուրդն, զի նախ զնոցայն խնդրէին եւ ապա՝ զանձանց, վասն այնորիկ ասացին թէ՝ «Ընդէ՞ր առակօք խօսիս ընդ նոսա» եւ ո՛չ թէ «ընդ մեզ», որպէս եւ այլուր ցուցանէին թէ՝ «Արձակեա՛ զժողովուրդդ» (Մատթ. ԺԴ 15), եւ թէ՝ «Գիտե՛ս, զի գայթաղեցին ուսման» (հմմտ. Մատթ. ԺԵ 12):

Նա պատասխանի ետ եւ ասէ ցնոսա. «Քանզի ձե՛զ տուեալ է գիտել զխորհուրդս արքայութեանն երկնից եւ նոցա չէ՛ տուեալ (ԺԳ 11):

Ջայս ասելով՝ ո՛չ թէ հարկ ինչ կամ վիճակ մոլծանիցէ առանձինն հասեալ նոցա, այլ զի սոքա ազատք էին ի չարեաց, եւ նոքա՝ չարեօք յղփացեալ, իսկ «յանձն չարարուեստ իմաստութիւն» ոչ մտանէ, – ասէ Սողոմոն (Իմաստ. Ա 4): Եւ դարձեալ՝ ցուցանէ, թէ պարգեւք են իրքն, եւ ի վերուստ տուեալ՝ շնորհքն, բայց ո՛չ թէ պարգեւք են՝ զանձնիշխանութիւնն բառնայ, այլ ըստ արժանեացն շնորհէ՝ ըստ այնմ. «Ողորմեցայց՝ որում ողորմեցայց» (Ելք ԼԳ 19): Յայտ ի յաջորդէս է, զի ասէ, որպէս զի մի՛ նոքա վհատիցին եւ սոքա ծուլասցին.

¹ Ձ զօգտողդ եւ զլսողդ] զօգտողսդ եւ զլսողսդ

² Ձ > եւ

³ Ձ > ունէին

⁴ Մարկ. Դ 10

⁵ Տ խնամոյ

⁶ Ձ իմաստութեան

Ձի ոյր գուցէ, տացի նմա եւ յաւելցի, եւ ոյր ոչն գուցէ, եւ զոր ունիցիմ՝ բարձցի ի նմանէ (ԺԳ. 12):

Այսինքն՝ թէ յորժամ յօժարութիւն¹ ոք եւ փոյթ յանձին ունիցի, տացի նմա ամենայն ինչ յաստուածակոյս կողմանէ անտի, իսկ յորժամ յայնցանէ թափուր իցէ ոք եւ ո՛չ լինիցի նպաստ յանձնէ, ապա եւ ոչ յԱստուծոյ ինչ տացի նմա, որպէս ասէ թէ՝ «զոր ունիցի՝ բարձցի ի նմանէ»՝ ո՛չ յԱստուծոյ ի բաց բառնալով, այլ նորա զիւր անձն չառնելով արժանի: Բարեոք ասաց եւ զայն թէ՝ «զոր կարծէն թէ ունիցի», որպէս թէ եւ զա՛յն իսկ ոչ ունի: Եւ դարձեալ՝ զի ոյր գուցէ պտուղ բարեաց, տացի նմա լսել զառակաւոր իմաստս Հոգւով, եւ ոյր ոչ գուցէ, եւ զլսելն եւս բարձից ի նմանէ, զի մի՛ իմասցի՝ ըստ այնմ. «Ամենայն ոտ, որ ոչ բերէ պտուղ, կտրէ գնա» (հմմտ. Յովհ. ԺԵ 2), եւ՝ «Ամենայն տունկ, զոր ոչ տնկեաց Հայր իմ», այլ չարն, «խլեցի» (Մատթ. ԺԵ 13): Եւ դարձեալ՝ ոյր իցեն գործք արդարութեան, տաց նմա զփոխարէն ի հանդերձեալն եւ յաւելուածս փառաց շնորհեցից, իսկ ոյր ոչ են առաքինութիւնք, եւ զոր ունիցին շնորհք յինէն՝ առից ի նմանէ՝ ըստ այնմ. «Կտրեցէ՛ք գոյա ընդ մէջ» (հմմտ. Մատթ. ԻԴ 51):

Վասն այնորիկ առակօք խօսիմ ընդ նոսա, զի տեսանեն՝ եւ ո՛չ տեսանեն, եւ լսեն՝ եւ ո՛չ լսեն եւ ո՛չ առնուն ի միտ (ԺԳ. 13):

Եթէ չտեսանէին, ապա պարտ էր զաչս նոցա բանալ, իսկ եթէ բնութեանն չէր կուրութիւնն, այլ կամացն եւ անձնիշխանութեանն, զայն զի՞նչ հարկ էր առնել: Վասն այնորիկ ո՛չ ասաց լոկ, թէ չտեսանեն, այլ թէ՝ «տեսանեն՝ եւ ո՛չ տեսանեն», «նզի տեսանէին զգեւս հանեալ եւ ասէին. «Բենդգերուդա հանէ» (Ղուկ. ԺԱ 15), եւ լսէին, զի առ Աստուած մերձեցողացն էր եւ բալ միաբանութիւն խօսէր զիւր ընդ Աստուծոյ, ասէին թէ՝ «Զէ՛ դա յԱստուծոյ» (հմմտ. Յովհ. Թ 16): Կամ թէ տեսող ասեն զինքեանս Օրինօքն եւ կոյրք են, եւ լսեն զբանս մարգարէիցն եւ ո՛չ առնուն ի միտ զեկեալն, զոր մարգարէքն գուշակեցին՝ ըստ այնմ. «Ի դատաստան եկի յաշխարհս, զի որք ոչ տեսանեն՝ տեսցեն, եւ որք տեսանեն՝ կտրասցին» (Յովհ. Թ 39). եւ զի մի՛ ոք կարծիցէ թշնամանք միայն զիրն, ածէ զմարգարէն վկայ:

Եւ կատարի առ նոսա մարգարէութիւնն Եսայեայ, որ ասէ. «Լսելով լուիջիք եւ մի՛ իմասջիք եւ տեսանելով տեսջիք եւ մի՛ տեսջիք (ԺԳ. 14):

Ձի թանձրացաւ սիրտ ժողովրդեանս այսորիկ, եւ ականջօք իրեանց ծանունս լուան եւ զաչս իրեանց կափուցիմ (ԺԳ. 15):

¹ S յօժարութեամբ

² Q > որք ոչ տեսանեն՝ տեսցեն

Լի հաւաստութեամբ ամբաստանէ զնոցանէ մարգարէն՝ ասէ, քանզի չասաց թէ՝ «չտեսանէք», այլ թէ՝ «տեսանէք՝ եւ ո՛չ տեսանէք», այսինքն՝ մարմնով միայն եւ ո՛չ հոգւով: Կամ տեսեալ՝ չտեսանիցէք, քանզի անձամբ իսկ զանձանց խցին զականջս եւ կափուցին զաչս, եւ թանձրացուցին զսիրտս իւրեանց, որպէս վահան կամ սալ դարբնի, եւ ոչ միայն չլսել կամէին, այլեւ «ծանունս» լսէին, այսինքն՝ դժուարանային ի լուրն: Եւ զայս է՞ր վասն:

Ձի մի՛ երբէք տեսցեն աչօք, եւ ականջօքն լուիցեն, եւ սրտիքն իմասցիմ, եւ դարձցիմ, եւ բժշկեցից գնոսա»:

Այսինքն՝ զի մի՛ դարձցին, եւ թողցի յաճախութիւն չարեաց նոցա, որով յայտ է, թէ կամաւ եւ յօժարութեամբ սրտի խուսափեցին, քանզի թէ կամեցեալ էին, մարթ էր դառնալ եւ բժշկութիւն ընդունել ի ձեռն ապաշխարութեան:

Բայց ձեր երանի՛ է աչացդ, զի տեսանեն, եւ ականջացդ ձերոց, զի լսեն (ԺԳ. 16):

Ո՛չ զմարմնաւոր տեսանելեացս եւ զլսելեացս ասէ, այլ զհոգւոյն աչացն եւ զսրտին լսելեացն, քանզի երեւելի աչօք եւ փառիսեցիքն եւ հրէայքն տեսին զՔրիստոս եւ զձայն նորա լուան, բայց ո՛չ հաւատացին: Ապա ուրեմն երանէ զաչս եւ զականջս, զի այնպէս տեսանէին զՔրիստոս՝ իբրեւ զՈրդի Աստուծոյ, եւ որպէս պատշաճ էր լսել որպէս Որդւոյն Աստուծոյ՝ ա՛յնպէս լսէին, վասն զի հրէայք էին սոքա՝ սնեալ ընդ նոսա, բայց ո՛չ վնասեցան ի մարգարէութենէն, զի զարմատս բարեաց յանձին ունէին: Ոմանք զայս վասն յարութեան եւ դատաստանի ասեն խօսել ընդ նոսա եւ երանել, զի տեսանեն հայրական փառօք եկեալ յերկնից եւ լսեն զլուրն երանաւէտ: Այլ ինձ ի դէպ առաջինն թուի:

Ամէ՛ն ասեմ ձեզ, զի բազում մարգարէք եւ արդարք ցանկացան տեսանել զոր տեսանէրք եւ ո՛չ տեսին, եւ լսել զոր լսէրք եւ ո՛չ լուան (ԺԳ. 17):

Եւ այս զիա՞րդ իցէ, զի ոչ միայն հրէայք ոչ տեսին, այլեւ արդարք: Գիտելի է, զի երկակի տեսութիւն է ի մեզ եւ լսելութիւն՝ ներքին եւ արտաքին: Արդ՝ զոր արդարքն ըղձացան տեսանել մարմնով՝ ըստ Դաւթի թէ՝ «Փափագէ անձն իմ ի գաղիթս Քո» (Սաղմ. 29 3), զի «երեւցայց երեսացի Աստուծոյ» (Սաղմ. ԽԱ 3). զայն ո՛չ ետես, այլ հոգւով, յայտ է ահա՝ «Յուցեր ինձ զճանապարհս Քո՝ կենաց, լցուցեր զիս ուրախութեամբ երեսաց Քոց» (Սաղմ. ԺԵ 11), եւ թէ՝ «Աքրափամ ցանկացաւ տեսանել զօր իմ, ետես եւ ուրախ եղի» (Յովհ. Ը 56), եւ՝ «Տեսաք մեր գնա, եւ ոչ գոյր նորա տես»:

¹ S > քո

սիլ», – ասէ Եսայի (Ես. ԾԳ. 2), այսինքն՝ հոգւով: Թէպէտ տեսիլ մարմնոյ Նորա տակաւին ոչ էր ի միջի, իսկ հրէայքն մարմնով միայն տեսին եւ ո՛չ հոգւով, բայց սոքա՝ հոգւով եւ մարմնով՝ հոգւոյն տեսութեամբ քան զհրէայսն զերազանցեցին եւ մարմնոյն լսելութեամբ արդարոցն վերագոյն եղեն, յաղագս այնորիկ երանեցան: Եւ դարձեալ՝ ցուցանէ զՀնոյն միաբանութիւն ընդ Նորոյս, թէ ոչ միայն տեսանէին զհանդերձեալսն, զոր Քրիստոս կատարեաց, այլեւ խօսէին վասն Նորա եւ ցանկային՝ ըստ այնմ. «Ետես Եսայի զփառս Նորա եւ խօսեցաւ վասն Նորա» (հմմտ. Յովհ. ԺԲ. 41):

Եւ արդ՝ լուարո՛ւք դուք զառակ սերմանացանին (ԺԳ. 18):

Այսինքն՝ իմացայք զառակաւոր իմաստս, որ այլ իրս ասելով՝ ա՛յլ իմն ծանուցանէ. կամ թէ՛ կամիք ուսանել զառակաւոր բանսն. կամ՝ լսեցէ՛ք դուք արժանաւորքդ, որք տեսանէք եւ լսէք եւ ի միտ առնուք:

Յամենայնէ, որ լսէ զբանն արքայութեան եւ ոչ առնուի ի միտ, գայ չարն եւ յափշտակէ զսերմանեալն ի սիրտ նորա. այն է, որ առ ճանապարհան սերմանեցաւ (ԺԳ. 19):

Սկսանի՛ մեկնել լուսաւոր վարդապետութեամբ զառակն եւ «բան արքայութեան» զԱւետարանն ասէ, որ ո՛չ մարմնական բարի, այլ հոգեւոր եւ աստուածային: Քարոզէ երկնից թագաւորութեանն ժառանգս լինել աշակերտելոցն հաւատով, բայց «լսել» եւ «ոչ առնուլ ի միտ»՝ որպէս հրէայքն, որք ոչ բացին զառաքատ սրտին եւ ծածկեցին յօժարութեամբ զսերմն բանին, եւ միշտ յիշատակօք չզգուշացան, վասն այնորիկ յափշտակեաց սատանայ՝ ո՛չ բռնութեամբ, այլ հաւանութեամբ անձն՝ մտացն ի մոռացոնս էած աստուածեղէն բանիցն՝ կոխան լին սխտիցն:

Եւ որ յապառաժին սերմանեցաւ, այն է, որ իբրեւ լսէ զբանն եւ վաղվաղակի խնդրութեամբ ընդունի զնա (ԺԳ. 20):

Բայց քանզի ոչ ունի արմատս յինքեան, այլ առ ժամանակ մի է՝ ի լինելու եղութեան եւ հալածանաց վասն բանին, վաղվաղակի գայթաղիցն³ (ԺԳ. 21):

Ի հրաշիցն պակուցեալ կամ խոստմանցն տենչացեալ՝ եմուտ յուռական խնդութեամբ եւ ընկալաւ զբանն, բայց զգործն ոչ հետեւեցոյց արժանաւոր բանին, այլ առ ժամանակ մի շնորհօք փայլեաց, իսկ յորժամ հալածուան եղեւ, զի ընտիրքն երեւեցին եւ հալածիչքն յանդիմանեցին, նա պարտասեալ յանդիմանե-

¹ 2 սկսաւ

² 2 > է

³ 2 գայթաղեաց

ցաւ: Բայց այսմ ո՛չ եթէ խորշակ փորձութեանն եղեւ պատճառ, այլ վասն զի հունէր արմատս, որպէս ասաց, վասն այնորիկ ցամաքեցան սերմանիքն:

Իսկ որ ի մէջ փշոցն սերմանեցաւ, այն է, որ իբրեւ լսէ զբանն, եւ հոգք աշխարհիս եւ պատրանք մեծութեան հեղձուցանեն զբանն, եւ լինի անպտուղ (ԺԳ. 22):

«Փուշ» զկծեցուցիչ սէր աշխարհիս ասէ՝ ըստ այնմ. «Փուշ բուսուցէ քեզ երկիր» (հմմտ. ՄՃՃ. Գ. 18). արդ՝ որ ի սէր աշխարհիս հարեալք են եւ ջանան Տեառն ծառայել, ո՛չ կարեն, քանզի «ո՛չ կարէք Աստուծոյ ծառայել եւ մամոնայի» (Մատթ. 24): Վասն այնորիկ ասէ, թէ այն է, որ լսէ զբանն եւ կամիցի առնել, սակայն ո՛չ աշխարհս, այլ «հոգք աշխարհիս», եւ ո՛չ մեծութիւնն, այլ «պատրա՛նք մեծութեանն», քանզի ամենայն մեծութիւնք պատրանք եւեթ են եւ ո՛չ հաստատուն իրք, զօրացեալ ի վերայ բանին՝ հեղձուցանեն եւ առ սակաւ սակաւ ոսացուցեալ՝ զօսացուցանեն: Եւ այս ո՛չ ի փշոցն բռնութեանէ, այլ ի մտացն ծուլութեանէ, զոր թէ արհամարհեսցուք, դիւրաւ զբանն բեղմնաւորեալ աճեցուցուք: Արդ՝ երեք մասունքն արտաքս ելին. ճանապարհ եղեալքն մեղաց եւ ի հաւատս եկեալ, եւ մեռեալքն առանց գործոց, եւ ընչաւէտ մեծատունքն: Իսկ որք չահեալ օգտեցան, ասէ եւ զայն:

Իսկ որ յերկիրն բարի սերմանեցաւ, այն է, որ իբրեւ լսէ զբանն եւ ի միտ առնու, եւ տայ զպտուղ. է՝ որ հարիւր, եւ է՝ որ վաթսուն, եւ է՝ որ երեսուն» (ԺԳ. 23):

Աստ ուսուցանէ, թէ ո՛չ ի սերմանողէն կամ ի սերմէն, այլ յընդունող երկրէն՝ զանազան եղեն սերմանքն, եւ ո՛չ միայն ասացեալ առաջինքն, այլեւ պարարտ երկիրն գունակ գունակ կերպարանս ցուցին՝ հարիւր եւ վաթսուն եւ երեսուն: Զի ստուգապէս իմասցիս, թէ ո՛չ բնութեան գործ է այն, այլ մտաց. կամ՝ զի երեք դասք արտաքս ելին, եմուտ մին՝ փոխանակ երիցն՝ երեք աստիճանօք հաւասարեալ, ո՛չ թուոյն զուգութեամբ, այլ փառացն բազմութեամբ: Եւ դարձեալ՝ յայսմ տեղով զմարդասիրութիւնն եւ զհեզութիւնն իւր յայտ առնէ, քանզի ո՛չ ասաց՝ որ հարիւր չառնիցէ, խոտան է, այլ թէ՛ եւ որ՝ զվաթսուն եւ զերեսուն առնիցէ, ընդունելի է, որով դիւրին կազմեաց փրկութեան ճանապարհ, որպէս զի թէ կուսութեամբ եւ անընչութեամբ ոչ կարիցես

¹ S > ոսացուցեալ

² 2 միսն

³ 2 – եւ որ թէ

ընթանալ դու, ամուսնութեամբ եւ անընչութեամբ ընթացիր, եւ թէ ո՛չ այնու, ընդ Քրիստոսի բաժանելով զինչսն՝ արժանաւոր լինիջիր¹ երրորդի մասինն: Եւ այս առակ յայտոսիկ աւարտեցաւ:

Այլ առակ արկ առ նոսա եւ ասէ. «Նմանեցաւ արքայութիւնն երկնից առն, որ սերմանիցէ սերմն բարի յագարակի իւրում (ԺԳ 24):

Նախ՝ երեւելիքս ծանօթ քարոզք են աներեւութիցն՝ ըստ առաքելոյ², վասն յայտորիկ ընդել եւ զգալի օրինակօք զիմանալիսն տպաւորէ՝ նման եւ յարմար բաղդատութեամբ. «Նմանեցաւ արքայութիւնն երկնից՝ առն....»: «Այր» յաղագս ներգործական զօրութեանն զԱստուած անուանէ՝ զսերմանողն ամենայն բարեաց յանդաստան աշխարհի բանական բնութեանս, որ իւր է ազարակ՝ ստեղծուածք եւ գործք ձեռաց, որով ծանուցանէ, թէ Աստուած բարի է բնութեամբ եւ բարեաց պարգեւօղ, չարի եւ ո՛չ իմիք՝ ըստ այնմ թէ³ «Բարի է Իսրայէլի Աստուած» (Սաղմ. ՀԲ 1), եւ թէ՝ «Արար զամենայն, եւ ահա բարի եմ» (Ռմմտ. ԾՃՃ. Ա. 31): Բայց ո՛չ զամենայն բարեացն մասունս ետ գործով, այլ զսե՛րմն միայն զօրութեամբ ի մեզ տնկելով, որպէս զի պատուիրանացն, որ ետ մեզ յետոյ, Նորին զօրութեամբ գործոց յառաջագոյն առաք, զի կատարեսցուք եւ մի՛ պակաս ցուցցուք առօղք զբարիս քան զՏուողին սերմանիս: Եւ երկրորդ՝ զհերձուածողացն ժողովս յառաջագոյն ազգէ եւ «այր» զինքն անուանէ՝ կատարեալ աստուածութեամբ եւ մարդկութեամբ մարդն Յիսուս Քրիստոս Արքայն երկնից Եկեղեցւոյ, որ սերմանեաց զսերմն ուղղափառ հաւատոյ յագարակ Եկեղեցւոյ, զոր ստացաւ անբիծ եւ անարատ արեամբն իւրով՝ ըստ այնմ. «Դու ես վէմ»՝ հանդերձ դաւանութեամբդ, «եւ ի վերայ այդր վիմի շինեցից զԵկեղեցի իմ» (Մատթ. ԺԶ 18):

Եւ ի քուն լինել մարդկան՝ եկն թշնամի նորա եւ ցանեաց ի վերայ որոմն ի մէջ ցորենոյն եւ գնաց (ԺԳ 25):

Ի ննջել մարդկային բնութեանս ծուլութեամբ՝ եկն Բանսարկուն, որ թշնամի Աստուծոյ է եւ ասի, եւ խառնեաց զմեղս ի մէջ բարեացն՝ գունելով եւ⁴ բարւոյն կերպարանօք զչարն, որով պատրեաց, եւ գնաց ծածկեաց զանձն, որպէս թէ չէ բնաւին ինքն պատճառ մեղացն: Եւ այս ե՞րբ. ո՛չ յառաջագոյն, այլ յորժամ ետես, թէ պտուղս բեղմնաւորս ցուցին, ոմն՝ հարիւր եւ ոմն՝ վաթսուն

¹ Զ լինիցիք

² Հռոմ. Ա 20

³ Զ > թէ

⁴ Զ > եւ

եւ ոմն՝ երեսուն, քանզի ո՛չ անդ ժտի, որ ոչ են բարեօք փարթամացեալ: Բայց ասիցէ ոք, թէ որք ննջեցին, զի՞նչ ընդհատ է յառաջնոցն, որք յապառաժին կամ ի ճանապարհին սերմանեցան: Ասասցուք բազում իրօք, զի նոքա անդէն ի սկզբանն յափշտակեցան՝ չեւ եւս արմատս հաստատեալ, բայց ըստ բազում մեքենայիւք ջանացաւ խանգարել, որով խրատիմք, թէ միշտ զգուշութեան պէտք են արթուն լինել, զի մի՛ յորոմանցն ապականիցիմք:

Եւ դարձեալ՝ տագնապ կախէ այսու զպարանոցէ իշխանացն, որոց հաւատացեալ իցեն զպահպանութիւն անդաստանաց, նաեւ հնազանդեցոցն՝ ըստ այնմ. «Արածեա զոչխարսդ իմ» (Յովն. ԻԱ 16), եւ թէ՝ «Արածեցէք որ ի ձեզ գոտսդ» (Ա. Պետ. Ե 2), եւ թէ՝ «Նոքա տքնից վասն ոգւոց ձերոց» (Եբր. ԺԳ 17), որք դատարկացեալ ի գործոց եւ [յ]անփոյթ առնելոյ զհօտից՝ որպէս հովիւք հնոյ ժողովարանին, խարդախանօք թշնամին եմոյծ աղանդ հերձուածողօք յԵկեղեցի: Զ«որոմն» ասաց ընդդէմ ճշմարտութեանն, որպէս զսուտ մարգարէսն եւ զսուտ առաքեալսն եւ զգերաքրիստոսն հակառակ Քրիստոսի, այսպէս եւ զհերձուածողսն ներհակ վարդապետաց, բայց ո՛չ ի բունութենէ, այլ ի հովուացն անգործութենէ, որք սպրդեալ գաղտագողի գործմն անիրաւ հերձուածոյն ցանեցին ի մէջ ուղղափառ սերման հաւատոյն: Քանզի ո՛չ զայլ ինչ սերմն մեղաց եւ կամ չար գործոց, այլ գործմն, որ նման էր ցորենոյն՝ զչարափառութիւն սնափառ ախտիւ վարակեալ. եւ ինքեանք բարձեալ ի կենաց գնացին, բայց աղանդն մնաց յԵկեղեցի ի՛ յիշատակ չարեաց նոցին:

Եւ իբրեւ բուսաւ խոտն եւ արար պտուղ, ապա երեւեցաւ եւ որոմն (ԺԳ 26):

Յիրաւի յաճման հասակին եւ ի կատարեալ զգայութեանցն ախտ չարութեանն գործոց, ցանկութեամբն հանդերձ, երեւի խլրտալով ի մարմինն: Եւ դարձեալ՝ հերձուածողքն զառաջինն թագուցանէին զանձինս եւ յորժամ մեծարանաց արժանի լինէին եւ փառս ընդունէին, քանզի այս է «խոտ»-ն, յայնժամ համարձակեալ՝ զթոյնս հեղուին:

Մատուցեալ ծառայք տաճարեւորացն ասեմ ցնա. «Տէ՛ր, ո՞չ սերմն բարի սերմանեցեր յագարակին քում, արդ ուստի՞ ունիցի զորոմն» (ԺԳ 27):

Աստ զխնամակալութիւն սրբոց հրեշտակացն նշանակէ, միանգամայն եւ վկայս ցուցանէ աստուածութեանն, զի զբարին սերմանեաց յագարակի աշխարհի, եւ առ այսու եւ զայն եւս, թէ ուսման են կարօտ եւ սիրօղք: Եւ դարձեալ՝ առաքելոցն է ասա-

¹ Զ > ի

պէս զի ամենեւին այրելիքն մնասցեն, եւ կապեն խրճուռս զցօղունսն առ ի յայրել յաւիտենական գեհեանն՝ ըստ այնմ. «կապեցէք զդորա ձեռս եւ զոտս» (Մատթ. ԻԲ 13), եւ թէ՛ «Ի գործս ձեռաց իւրեանց՝ կապեցին մեղաւորք» (Սաղմ. Թ 17), այսինքն՝ անգերծանելի գոլ ի տանջանսն՝ իբր զկապեալ շղթայիւ համագումար ի միասին ըստ խրճան օրինի, քանզի մինչ ի² ցորեանն իցէ որոմն, խնայել պարտ է, զի թերեւս դարձցի, եւ զի մի՛ կոխիցի ցորեանն, իսկ յորժամ անգեղջ մնայցէ եւ քաղիցի, այնուհետեւ ո՛չ ունիցի անխայուսն:

Բայց ընդէ՞ր նախ զորոմն առաջին. զի մի՛ կարծիցեն, թէ եւ ցորեանն ընդ նոսին ժողովիցի. վասն որոյ եւ ասէ թէ՛ «եւ³ զցօրեանն ժողովեցէք ի շտեմարանս իմ»՝ յարքայութիւնն վերին, որ պատրաստեալ է ի սկզբանէ նոցին, որք հաց սուրբ գտան եւ կերակուր Աստուծոյ եւ մարդկան եղեն: Եւ երկրորդ՝ զի ըստ կարգի այնպէս հանդիպելոց է, զի նախ մեղաւորք յայրուսն առաքին, եւ ապա արդարքն նման Տեառն փառաւորին: Լսի եւ այսպէս թէ՛ բարձէք զմեղսք յաշխարհէ եւ կապեցէք ի գլուխս սատանայի, որ պատճառ եղեւ նորին՝ բորբոքիլ հրով գեհեանն՝ ըստ այնմ. «Պակասեցին մեղաւորք յերկրէ, եւ ամբարիշտք մի՛ եւս գտցին ի մեռ» (Սաղմ. ԺԳ 35), եւ արդարքն գերծեալք ի պատրանաց նորա՝ ժողովին ընդ հրեշտակս եւ օրհնեն զԱստուած յաւիտեան:

Այլ առակ արկ առ նոսա եւ ասէ. «Նման է արքայութիւնն երկնից հատոյ մանանխոյ, զոր առեալ մարդոյ՝ սերմանեաց յագարակի իւրում (ԺԳ 31):

Որ փոքր է քան զամենայն սերմանիս, եւ յորժամ աճիցէ, մեծ է քան զամենայն բանջարս, եւ լինի ծառ, մինչեւ գալ թռչնոց երկնից եւ հանգչել յոտս նորա (ԺԳ 32):

Որք բնախօսեցին, ասեն զմանանխոյ անփտելի ունելով բնութիւն, եւ յորում տեղւոջ անկանի՝ բուսանի, եւ կատարեալ է ըստ ձեւոյն եւ ճճեաց անուտելի, եւ զօրաւոր ըստ որակին: Արդ՝ ըստ այսմ գաղափարի՝ «Հատ մանանխոյ» զինքն անուանէ՝ անփուտ գոլ ըստ աստուածութեանն եւ մարդկութեանն, որ սերմանեալ ի մարդկային բնութիւնս՝ «բուսաւ յերկրէ»՝ ըստ մարգարէին⁵, կատարեալ լրմամբ՝ աստուածութեամբ եւ մարդկութեամբ, զօրաւոր հրաշիւք եւ անարատ ի մեղաց, զի ուտիճն մեղսասէր ո՛չ կարաց կամագիւտ լինել նորա: «Որ փոքր է լքան զամենայն սերմանիս»։ կամ զի ի դոյզն եւ յաղքատ աղջկանէ ծնաւ ի յայրի, եւ

¹ Զ > իւրեանց

² Զ մօտ ի] ի

³ Զ > եւ

⁴ Զ սմա

⁵ Սաղմ. ԶԴ 12

կամ ըստ կարծեաց հրէիցն, եւ կամ զի փոքրկացաւ՝ առեալ զկերպարանս ծառայի, նաեւ ըստ մահուն եւս: Իսկ յորժամ աճեաց Անանելին բնութեամբ ըստ մարմնոյ, որպէս ասացեալ է, թէ «աճէր հասակաւ» (հմմտ. Ղուկ. Բ 52), եւ կամ ի ձեռն սքանչելեացն մեծացաւ եւ փառաւորեցաւ քան զամենայն մարդ՝ սերմանեալ ի մարդկանէ, զթագաւորս ասեմ եւ զմարգարէս, եւ եղեւ ծառ կենաց ի խաչին, մինչ ձգել առ Ինքն տնօրինաբար զթուշուռն սուրբ երկնային՝ զՀոգին աղաւնակերպ իջեալ հանգուցեալ ի վերայ գլխոյ նորա¹, զոր «ոստ» ասաց, քանզի ո՛չ ըստ աստուածութեանն, այլ ըստ մարդկութեանն ընկալաւ տնօրինաբար:

Եւ դարձեալ՝ զքարոզութիւն աւետարանին, որ ի սկզբանն ի ձեռն առաքելոցն ի հատ մանանխոյ առակէ, իբր այն զի ասէ. «Մի՛ երկնէիր, հօտ փոքրիկ» (Ղուկ. ԺԲ 32), քանզի իբրեւ զսերմն զՀոգին շնորհաց առին, որով աճեցեալ եղեւ ծառ մեծ, զի թագաւորեաց աւետարանն մինչ ի ծագս երկրի՝ ըստ այնմ. «Ըստ ամենայն երկիր եւ քարաւոր նոցա, եւ մինչեւ ի ծագս յաշխարհի եւ յօսք նոցա» (Սաղմ. ԺԸ 5), որով առաւել գտաւ քան զամենայն բան մարդկային, որ ճարակ տուաւ բնութեանս մերոյ, մինչ գալ հոգւոց մարգարէից եւ արդարոց եւ թուշնոց զօրութեանց երկնից եւ հանգչել ի քարոզութիւնս առաքելոցն, որք մեծացան բանիւ նորա: Որպէս թէ լցան² իղձք բաղձանաց առաջին արդարոց, եւ հանգեան ի տառապանաց, զոր վասն բնութեանս կրէին: Եւ կամ՝ թուշուռն հեթանոսք աշխատեալք մարմնով եւ հոգւով յօղս եւ ի ծովու՝ ընդ հովանեաւ աւետարանին մտին եւ հանգեան ի մեղացն բեռանց՝ ըստ այնմ. «Եկայք առ իս, ամենայն աշխատեալք եւ բեռնաւորք, եւ Ես հանգուցից զձեզ» (Մատթ. ԺԱ 28):

Այլ առակ խօսեցաւ ընդ նոսա եւ ասէ. «Նման է արքայութիւնն երկնից խմորոյ, զոր առեալ կնոջ՝ թագոյց ի գրիս երիս ալեր, մինչեւ ամենայն խմորեցաւ»³ (ԺԳ 33):

Կրկին իմաստ եւ ա՛յս առակ ընձեռէ. նախ՝ զմարմինն Իւր «խմոր» անուանէ, որ ծնեալ ի ձեռն կնոջ՝ խառնեաց ի զանգուած տանն Ագամայ՝ հոգւոյ եւ մարմնոյ եւ մտաց, մինչեւ ամենայն անմահացաւ յուսով յարութեանն՝ լինելով «առաջին պտուղ ննջեցելոց» (Ա Կոր. ԺԵ 20), կամ՝ Եկեղեցի ի ձեռն հաւատոյն, որ ի Հայր եւ յՈրդի եւ ի Հոգին Սուրբ, մկրտեալ յանուն նորին: Եւ կամ «կին» զՀոգի մարդոյ ասէ, զի թէպէտ բնութիւնն⁴ արու է յաղագս ներգործու-

¹ Զ իւրոյ

² ՏԶ լցաւ

³ Զ ~ խմորեցաւ ամենայն

⁴ Տ թէ ըստ բնութեանն] թէպէտ բնութիւնն

Հնազանդեցան¹ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Ընդունայնութեան արարածք հնազանդեցան, ո՛չ իրեանց կամաւ, այլ վասն Այնորիկ, որ հնազանդեցոյցն յուսով» (Հոռմ. Ը 20): Եւ արդ՝ որպէս մարդն երբեմն ի չարն դիմէ եւ երբեմն ի բարին՝ վասն ասացեալ պատճառին, այսպէս եւ էակքս երբեմն ի չարն յիշին² եւ երբեմն ի բարին՝ փոփոխական գոլով, որպէս եւ մարդն, մինչ Հոլովմամբ կենցաղոյս դարձեալ ի կատարելութիւն բարւոյն ելանիցեն, որպէս ասէ Պօղոս թէ՛ «Եւ ինքեանք իսկ արարածք հեծեն եւ երկնեն մինչեւ ցայժմ, զի ազատեսցին ի ծառայութենէ ապականութեան յազատութիւն փառացն Որդւոյն Աստուծոյ» (հմմտ. Հոռմ. Ը 21-22), եւ Դաւիթ թէ՛ «Տեսից զերկինս՝ զգործս մատանց Քոց, զլուսին եւ զաստեղս» (Սաղմ. Ը 4) Հաստատեալ նորոգմամբ եւ ո՛չ փոփոխեալ, որպէս այժմ:

Բայց եթէ ոք ասիցէ, թէ յետ ի բարին ելանելոյ դարձեալ ի չարն թաւալիցի, ասացուք թէ՛ ո՛չ, զի կամ զչարին փորձ դժնդակութեան առեալ՝ ոչ տենչայ նմին, այլ միշտ ի բարին յաւերժանալով ինքն՝ գլուխն աշխարհի, եւ ընդ նմին՝ աշխարհ աւմենայն, եւ կամ բնաւ կատարի ի բարին լրմամբ, մինչ զի ոչ կարէ դառնալ ի չարն, որպէս եւ են այժմ հրեշտակք անշարժ ի չարինս, իբր զքարն պիւօր³ ի ջրոյ եռացեալ: Եւ ասեմ զայս ո՛չ բարձումն անձնիշխան կամացն, այլ ընդունելութիւն բարւոյն լրմամբ մտացն. ահա ա՛յս է պատճառն, [զի] զմիոյ նիւթոյ էութիւն բարւոյ եւ չարի առնուլ ապացոյց Գիրք սովորեցին:

Ձայս ամենայն⁴ խօսեցաւ Յիսուս առակօք⁵ ընդ ժողովրդեանն եւ առանց առակի ոչինչ խօսէր ընդ նոսա (ԺԳ 34):

Մարկոս ասէ, թէ վասն այնորիկ խօսէր առակօք, որպէս զի կարողացցին լսել⁶, գոնէ թէ ո՛չ զիմաստս բանին, սակայն զճառս պատմութեանն իմանային: Իսկ ասելն թէ՛ «առանց առակի ոչինչ խօսէր», ո՛չ յամենայն ժամ, այլ յայնժամ միայն, ո՛չ վասն այնորիկ, զի մի՛ իմանայցեն, այլ որպէս զի ի հարցումն շարժեսցէ զնոսա. բայց նոքա ոչինչ ընդոստեան, թէպէտ տանջանս ահազինս սպառնացաւ նոցա առակօքն:

Ձի 199ի ասացեալն ի մարգարէէն. «Բացից առակօք զքերան իմ եւ բղխեցից զծածկեալսն ի սկզբանէ աշխարհի» (ԺԳ 35):

¹ ՏՁ արարածքս

² ՏՁ յիշեն

³ Ձ պիւօր

⁴ Ձ > ամենայն

⁵ Ձ ~ առակօք Յիսուս

⁶ Մարկ. 7 33

Թէպէտ նոքա ոչինչ հարցին, սակայն աւետարանիչս զմարգարէն վկայ ածէ, թէ ո՛չ օտարս ինչ, այլ զկանխասացութիւն տեսանողին կատարէ¹, որ զվարդապետութիւն Տեառն առակաւոր ասաց լինել: Ապա ուրեմն լցեալ են տառք մարգարէիցն՝ ի կատարումն եկեալ բանին, զոր բղխէր Հոգւով առակաւոր վարդապետութեամբ՝ որ ինչ ծածկեալ էր ի սկզբանէ արարածոց մինչ ի կատարած աշխարհի. նախ զալստեանն Իւրոյ խորհուրդ եւ ապա փառք արդարոց եւ տանջանք մեղաւորացն, որ թէպէտ սուղ յայտնեալ էր, բայց կատարեալ ի Տեառնէ ծանուցաւ:

Յայնժամ թողեալ Յիսուսի զժողովորդսն՝ եկն ի տուն (ԺԳ 36):

Կրկին իրօք նախախնամէ Աստուած զաշխարհ՝ կա՛մ բարութեամբ, կա՛մ բարկութեամբ. եւ յորժամ մարդիկ այսու ոչ զգաստանան, այնուհետեւ թողու ի խնամոց Իւրոց, որպէս զհինն Իսրայէլ. «Թողի,- ասէ,- զնոսա զնալ զհետ կամաց սրտից իրեանց» (Սաղմ. Ձ 13): Այսպէս եւ Տէրն առակաւ կամէր զգաստացուցանել զնոսա, իսկ նոքա ո՛չ հարցին, որով զգաստանային, վասն որոյ թողեալ զնոսա արտաքս ի վարդապետութենէն Իւրմէ՝ «եկն ի տուն»: Եւ «տուն» է զիտութիւն Տեառն բազմացեալ², որ յԱւետարանսն է ասացեալ վասն Նորա, զոր ինչ արար եւ զոր ինչ գործեաց: Եւ դարձեալ՝ զի ոչ ոք ի ժողովրդենէն զկնի եկն, յայտ է, զի դպիրքն եւ փարիսեցիքն էին, որք ոչ վասն այլ իրաց եկեալ էին, այլ զի բանս ինչ կարիցեն հանել ի Նմանէ, եւ իբրեւ ոչ կարացին հանել, քանզի ոչ իմացան զասացեալն, թողին զՆա եւ գնացին, եւ Նա թողեալ զնոսա՝ եկն ի տուն, զի ուսուցէ զտենչացողս ուսմանն, որպէս ասէ: Կամ զՏաճարն ասէ «տուն»:

Մատեան առ Նա աշակերտքն Իւր եւ ասեն. «Մեկնեա՛ մեզ զառակս որոմանցն ազարակի»:

Ամենայն ուրեք ուսանել խնդրեն, բայց ո՛չ իշխէին հարցանել. աստ ուստի՞ Համարձակութիւն առին: Ինձ թուի՝ յայնմանէ, զի ասաց. «Ձե՛զ տուեալ է գիտել զխորհուրդս արքայութեանն, իսկ նոցա չէ տուեալ» (Մատթ. ԺԳ 11), վասն այնորիկ հարցանեն. բայց առանձինն, յորժամ ի տուն եկն, եւ ո՛չ առաջի բազմութեանն, զի մի՛ ի նախանձ զոք գրգռեսցեն, այլ զՏեառն պահեսցեն զօրէնս: Բայց քննելի է, թէ ընդէ՞ր զմանանխոյն եւ զխմորոյն թողեալ զառակ՝ զորոմանցն հարցանէին: Կամ թէ հարցին, եւ ոչ գրեցան, կամ թէ զայն իբր զյայտնիս թողեալ եւ զայս իբր աւելի զօրութիւնս ունել հարցա-

¹ Սաղմ. 7է 2

² Ձ բազմեալ

նէին, վասն որոյ եւ ոչ սաստեաց, այլ վերստին ընու գասացեալն՝ յամօթ առնելով զնոսա, որք ոչ հարցին, զի կամաւ չախորժէին:

Նա պատասխանի ետ եւ ասէ ցնոսա. «Որ սերմանէ սերմն բարի, է Որդի մարդոյ (ԺԳ 37),

Եւ ագարակն աշխարհս է. սերմն բարի նոքա են, որ որդիքն արքայութեան են (ԺԳ 38):

Աշակերտացն բացայայտէ գասացեալ առակն՝ լուսաւոր եւ հակիրճ բանիւ, քանզի Նա, որ մարգարէիւքն սերմանէր ըստ աստուածութեանն գաստուածապաշտութիւնն, աստ դարձեալ մարդկութեամբն զաւետարանին վարդապետութիւն՝ վասն ի բարիս ածելոյ զմարդիկ ի հինն եւ ի նորս: Իսկ «ազարակ» զաշխարհս աշուանեալ՝ զփոքրիկութիւն եւ զնուաստութիւն առ դրախտն եւ առ վերին կեանսն համեմատելով: Եւ որք ընկալան զվարդապետութիւն Տեառն, եղեն բարի սերմանք, այսինքն՝ բարեգործք, նաեւ սերմանողք ի յայլս, քանզի իբրեւ սերմն օրինակեալ է կենցաղոյս առաքինութիւնք վասն յաճախութեան բազմապատիկ պտղոյ որային եւ մշտնջենաւոր պսակին, որք ժառանգք լինելոց են արքայութեանն վերին:

Իսկ որոմն որդիք չարին են:

Նոքա, որք առին զվարդապետութիւն չարին, որպէս հրէայք եւ հերձոռածողք՝ եւ անհաւատ հեթանոսք, որք զկամս նորին պաշտելով՝ չար գործովք¹ ծնունդք եւ որդիք եղեն նմին, այսինքն՝ ժառանգք հրոյ գեհենին:

Եւ թշնամին, որ վարեաց զայն, սատանայ է (ԺԳ 39):

Ուսուցանէ, թէ եւ նա՝ կերպարանի ըստ ճշմարիտ մշակացն ձեւոյ եւ պատառէ զսիրտ մարդկան արօրիւ չարութեանն՝ սերմանելով զխորհուրդս չարեաց, որ եւ աճեցեալք գործովք՝ երեւի որոմնն, որով զթշնամութիւնն կացուցանէ՝ ոչ միայն առ մարդ, այլեւ առ Աստուած՝ զբարի սերմանս Նորա խանդարելով: Նաեւ յայլ ազգ. զի որ զմեղս յղանայ եւ վճարէ գործով, թշնամի Աստուծոյ է եւ հակառակ կամաց Նորա՝ ըստ առաքելոյ²:

Եւ հունձք կատարած աշխարհիս է:

Ընդէ՞ր յառաջագոյն, յորժամ զաշակերտսն առաքէր, ասաց. «Հունձք բազումք են, եւ մշակք՝ սակաւ, աղաչեցէք զՏէր հնձոցն, զի հանցէ մշակս ի հունձս Իւր» (Մատթ. Թ. 37-38), եւ թէ՛ «Ամբարձէք զաչս ձեր եւ տեսէք զարտորայս, զի սպիտակացեալ են եւ ի հունձս հասեալ» (Յովհ. Դ. 35). Իսկ աստ զկատարած աշ-

խարհիս դարձեալ «հունձ» ասէ: Արդ՝ կամ երկդիմի է հունձ մեղաց եւ կենաց, զառաջինն ի մեղաց հատին մանգաղաւ բանին առաքեալքն եւ մուծին յշտեմարանս Եկեղեցւոյ զհաւատացեալսն, եւ զյարգն¹ սպառնական բանիւ արտաքս հոսեցին, իսկ յերկրորդումն հրեշտակք ի կենաց հնձեն եւ ի վերինն Սիոն ժողովեն, քանզի որպէս գալուստն կրկին, այսպէս եւ հունձն: Եւ կամ թէ՛ այն վճիռ էր փառաց եւ տանջանաց, իսկ այս՝ պտուղ ունկնդրութեան՝ արդեամբք եւ ներգործութեամբ բարի սերմանցն եւ որոմանցն:

Եւ հնձողքն հրեշտակք են:

Առաջնոյն՝ մարգարէքն սերմանողք եւ առաքեալքն՝ հնձողք, իսկ վերջնոյն սերմանող՝ Որդին Մարդոյ, եւ հնձողք՝ սպասաւորք Նորին հրեշտակք երկնային, որպէս Յովհանն ի յայտնութեանն ետես զհարուածս եօթն սկաւառակացն, որով կատարած արարին յաւիտենիս²:

Որպէս ժողովի որոմնն եւ ի հուր արկանի, այնպէս եղիցի ի կատարածի աշխարհիս (ԺԳ 40):

Առաքեսցէ Որդի մարդոյ զհրեշտակս Իւր, եւ ժողովեսցեն յարքայութեանն նորա զամենայն գայթաղութիւնս եւ զայնոսիկ, ոյք գործեն զանօրէնութիւն (ԺԳ 41).

Եւ արկցեն զնոսա ի հնոց հրոյ. անդ եղիցի լալ եւ կրճել ատամանց (ԺԳ 42):

Նախ ցուցանէ, թէ ճշմարիտ հատուցմունքն ի հանդերձեալն են: Եւ դարձեալ՝ զբարեբարութիւն Իւր յայտ առնէ, զի յորժամ զսերմն բարի սերմանէր, անձամբ առնէր, իսկ յորժամ վասն տանջանացն պատմէ, զհրեշտակս, ասէ, առաքէ: Եւ միւս եւս. զի յորժամ սերմանէ, յազարակի Իւրում սերմանէ, եւ յորժամ ժողովէ, յարքայութեանէ Իւրմէ ժողովէ. յայտ ուրեմն է, թէ այս աշխարհս եւ այն՝ Նորա է, որով ուսուցանէ, թէ ամենեքեան յառնելոց են, թէպէտ ոմանք՝ ի կեանս եւ ոմանք՝ ի դատաստանս: Եւ դարձեալ՝ արքայութիւն է Տեառն՝ Եկեղեցի սուրբ եւ բանք աստուածայինք, իսկ գայթաղութիւնք՝ աղանդք եւ հերձոռածք, որք մտին յեկեղեցի՝ թոյլ տալովն Աստուծոյ, եւ յետոյ ընտրին: Եւ դարձեալ՝ որ գայթաղեցուցանէ եւ որ գայթաղի եւ գործէ զանօրէնութիւն՝ երկոքին տանջին, բայց ո՛չ ամենայն գայթաղեցուցանող, այլ որ ի մեղս գայթաղեցուցանէ. ապա թէ ոչ՝ ընդէ՞ր ասաց Տէրն թէ՛ «Որ գաղթագղելոց է՝ գայթաղեցի», զի է երիս տե-

¹ Զ գործօք

² Յակոբ. Դ 4

¹ Զ գյարդսն

² Յայտ. ԺԵ 7

դի, որ թէպէտ գայթաղեցուցանեն, ո՛չ տանջին գայթաղեցուցիչքն, այլ գայթաղեցուցն միայն:

Եւ դարձեալ՝ որ պատահմամբ անկանի ի մեղս, սակայն այլ ոչ զղջացի, իսկ կամաւորքն, որք են անօրէնութեան գործողքն, առ հասարակ չարչարին: Եւ դարձեալ՝ սատանայ եւ կամարարքն նորին, որպէս ասաց Տէրն. կամ «գայթաղութիւն» զանհաւատ կռապաշտան ասէ, որպէս յՕրէնսն «գայթ» կոչեաց զգործս այլազգեացն¹, եւ «անօրէն», որք յՕրէնս յանցեան, ի մի տեղի տանջեցին ի դժոխս, թէպէտեւ զանազանութիւն լինի: «Արկցեն, - ասէ, - ի հնոց հրոյ, անդ եղիցի լիալ եւ կրճել ատամանց», ըստ այնմ՝ «Արկցեն զնա ի լիճ հրոյն» (հմմտ. Յայտ. ԺԹ 20), եւ թէ՛ «Սատակեցէ Տէր Յիսուս Հոգով բերանոյ իւրոյ» (Բ. Թեա. Բ 8) եւ այլմամբ շրթանց իւրոց: Իսկ յաղագս լալոյն եւ կրճելոյն ատամանց ասացեալ է, բայց աստ այսչափ, զի ի ժամանակի յանդիմանութեանն գտաւ արհամարհօղ գործոց բարեաց, յԱստուծոյ ճշմարտէ յանդիմանեալ՝ ինքն զինքն տանջէ եւ կրճտէ զատամուռնս իւր, վասն զի զբարիս սերմանցն եւ զճշմարիտ գիտութեանն զգործն ո՛չ ծաւրեաց ատամամբք իւրովք ի կենցաղս, անդ դատարկ գոլով ծնօտին՝ կրճէ զատամուռնս, նաեւ ի դառնագոյն վշտացն եւս:

Յայնժամ արդարքն ծագեցին² իբրեւ զարեգակն յարքայութեան երկնից: Որ ունիցի ականջս լսելոյ, լուիցէ (ԺԳ 43):

Կրկին տանջանք լինի[ն] մեղաւորացն. նախ՝ զի ինքեանք հրոյ եւ կրճել ատամանց մատնին, եւ երկրորդ՝ զի տեսանելով զփառս արդարոցն՝ առաւել չարչարին, եւ այն, զի ձեռնահաս գոյր հասանել եւ ոչ հասին: Բայց ծագմունք արդարոցն ո՛չ այսչափ միայն, այլ բազմապատի՛կ քան զծագումն սորա. այլ զի պայծառագոյն քան զսա աստղ ոչ ունէաք, վասն այսորիկ ի մերոց ծանօթիցն տայ մեզ օրինակ, ապա թէ ոչ՝ արեգակն եօթնպատիկ է լինելոց ըստ մարգարէին³, զի՞նչ ասես զարդարոցն: Եւ այսու զանբաւ պայծառութիւնն եւ զհամարձակութիւնն եւ զգեղեցկութիւնն իմա, զոր վայելելոց են արդարքն ի հանդերձեալ յաւիտենին՝ փոխանակ աստի նեղութեանցս: Եւ զի այս այսպէս է, ի վերայ բերէ թէ՛ «Որ ունիցի ականջս լսելոյ, լուիցէ»: Այսինքն՝ մի՛ կարծել անմահանալ զնոսա իբր զանբան անմահդ, այլ փառօք ճոխութեամբ ի կամարս երկնից բարձրացին, զորս չար-

չարողքն տեսեալ՝ պատկառեսցին, կամ իբր¹ շրտեալ աչք ի բոլորակածիր արեգական ճառագայթէ:

Բայց տարակուսելի է, թէ է՞ր վասն առաքեալն ասէ, թէ արդարքն յափշտակին ընդ առաջ Տեառն², իսկ աստ՝ նախ մեղաւորքն մատնին ի տանջանս, եւ ապա արդարքն իբր զարեգակն ծագեն: Գիտելի է, զի արդարոցն յերկինս պատրաստեալ է բնակութիւն, իսկ յորժամ ժամանակ գալստեանն եկեսցէ, իջանէ յերկնից փառօքն Հօր, եւ արդարքն առեալ զմարմինս իւրեանց՝ ելանեն ընդ առաջ Տեառն յօղս, եւ նոքօք իջեալ յերկիր Տէրն՝ բեմ կազմէ եւ տայ զվճիռ մեղաւորացն՝ ըստ այնմ. «Կոչեսցէ զերկինս ի վերուստ եւ զերկիր՝ ի դատել զժողովուրդ իւր» (Սաղմ. 136Թ 4): Յայնժամ իբրեւ այր թագաւոր յառնէ իւրովք բարեկամօքն եւ տանի զնոսա յերանութեան հանգիստն՝ պսակել լուսեղէն փառօք որպէս զարեգակն, քանզի այրեցողական զօրութիւն հրոյն եւ աղջամղջինն, որով ամենայն յաղին, տանջանք պատրաստեցան մեղաւորացն, եւ լոյսն՝ պսակք արդարոցն, զօրութեամբ ձայնի Տեառն բաժանեալ ի հրոյն լոյս բոցոյն՝ ըստ մարգարէին³:

Դարձեալ՝ նման է արքայութիւնն երկնից գանձի ծածկելոյ յագարակի, զոր գտեալ մարդոյ՝ թագոյց եւ ի խնդութեան անտի երթայ վաճառէ զամենայն ինչ զոր ունի եւ գնէ զագարակն գայն (ԺԳ 44):

Ըստ պէսպէս ներգործութեան իրացն առակս յօդէ եւ նովաւ զիմանալին ծանուցանէ, զոր օրինակ ասէ ագարակի ոք պատահեալ, որ զգանձ ունիցի յինքն ծածկեալ, զամենայն զգոյս իւր տայ եւ զագարակն գայն ստանայ: Նոյնպէս «ագարակ» է Քրիստոսի մարմինն, զոր յերկրեղինացս էառ, եւ «գանձ ծածկեալ»՝ աստուածութիւնն, զոր գտին ի ձեռն հաւատոց հրէայք եւ հեթանոսք եւ զամենայն մարմնականացս բարօրութիւնն ետուն: Եւ կամ զհաւատն իսկ, զի այն է մերն ամենայն, եւ զնա, որ բաւական է ամենայնի, փոխանակ առին, եւ գայս խնդութեամբ՝ ըստ առաքելոյ. «Ջյափշտակութիւն ընչից ձերոց խնդութեամբ ընկալարուք» (Եբր. Ժ 34), եւ՝ «Ուրախ եմք ի չարչարանս որ վասն Տեառն» (հմմտ. Կող. Ա 24). ասէ եւ Յովհանն. «Եղբր յոգւոյ իմում մի՛ ինչ պատուական ստացուած համարիլ քան զՔեզ»⁴:

Եւ դարձեալ՝ «ագարակ» է տառք մարգարէից, որ ունի[ն] զանազանութիւն տնկոց ի բառսն, յորում ամենայն գանձք իմաս-

¹ Եւր ԻԳ 33, ԼԴ 12

² Ջ ~ ծագեցին արդարքն

³ Եւ. Լ 26

¹ Ջ ~ իբր կամ

² Ա Թեա. Դ 16

³ Սաղմ. ԻԸ 7

⁴ Հանգիստ սրբոյն Յովհաննու առաքելոյ եւ աւետարանչի, Ը

տուլթեան եւ գիտութեան ծածկեալ կան՝ զգորութիւն¹ մտացն եւ ի ծածուկ ունելով՝ ըստ այնմ. «Դնէ ի խորս զգանձս՝ Լոր» (Սաղմ 1, Բ 7). զոր գտեալ ոք աշխատասէր ընթերցմամբ եւ Հոգւոյն ընդունելութեամբ՝ թագուցանէ ի միտս՝ ըստ այնմ. «Մի՛ տայք զսրբութիւն շանց եւ մի՛ արկանէք զմարգարիտս ձեր առաջի խոզաց» (Մատթ. Է 6): Ուստի եւ անճառ խնդութեամբ լնանի միտք աշխատողին, եւ արհամարհեալ զփառս աշխարհի եւ բարեաւ մնալ ասացեալ մարմնական հանգստի՝ ի Գիրս Սուրբ տաժանի, որ զգանձն երկնային իմաստից խորհրդեանն Քրիստոսի յամանս խեցեղէն ժողովեալ հաւաքէ ի Հին եւ ի Նոր Կտակարանաց: Դարձեալ՝ «ագարակ» աշխարհս է, եւ «գանձ ծածկեալ յագարակի» աշխարհի՝ է գործք բարիք, որ զարքայութիւնն ժառանգեցուցանէ: Եւ «ծածկեալ»՝ զի պարտ է զգործս բարիս ոչ ի փառս մարդկան գործել՝ ըստ Տեառն⁴, այլ ի ծածուկ Հօր հատուցանողին, որպէս ասէ թէ՝ «գտեալ թագոյց», եւ խնդայ ընդ գիւտ գործոցն, զոր եզիտ ի բանիցն Աստուծոյ՝ ըստ Դաւթայ թէ՝ «Յնծացալ ես ի բանս Բո, որպէս այն, որ գտանէ աւար բազում» (Սաղմ. ԾԺԸ 162), եւ յանճառ խնդութենէն լցեալ՝ հրաժարէ յաշխարհէս եւ ուրանայ զանձն, եւ ստանայ սովաւ զծածկեալ կեանսն:

Դարձեալ՝ ցման է արքայութիւնն երկնից առն վաճառականի, որ խնդրիցէ մարգարիտս գեղեցիկս (ԺԳ 45)

Եւ գտեալ մի պատուական մարգարիտ՝ երթեալ վաճառեաց⁵ զամենայն ինչ զոր ունէր⁶ եւ գնեաց զայն մարգարիտ (ԺԳ 46):

Զոր օրինակ անդ հատ մանանխոյ եւ խմորն սակաւ ինչ զանազանութիւն ի միմեանց ունէին, նոյնպէս եւ աստ գանձն եւ մարգարիտն, զի զնոսա վասն զօրութեան քարոզութեանն յօդեաց առակ, թէ յաղթելոց է ամենայն տիեզերաց, զի տարածի իբր զմանանխոս եւ ձգի իբր զխմոր, իսկ զսոսա՝ թէ շահաբեր է իբր զգանձ եւ պատուական է որպէս մարգարիտ: Ըստ որում իմանամք, թէ զոր «գանձ» ասաց, զնոյն եւ «մարգարիտ» ասէ եւ «գեղեցիկք», քանզի բազում տեսակք են մարգարտաց՝ Հնդկայինն եւ պարսկականն եւ որ յԱրեւմտեան ծովուն եւ յովկիանոս լինի: Բայց աստ ո՛չ վասն զգալի, այլ իմանալի անխօս մարգարտին ճառէ, զոր «գեղեցիկ» ասէ՝ ըստ այնմ թէ՝ «Ընտրեալ է ի թիւրոց» (Երգ Ե 10), եւ՝ «Գեղեցիկ է նա տեսանելով քան զամենայն որդիս մարդկան» (Սաղմ.

¹ Զ սրբութիւն

² Տ զգանձ

³ Զ խոզից

⁴ Մատթ. Զ 1-4

⁵ Զ վաճառէ

⁶ Զ որ ինչ ունի] ինչ զոր ունէր

ԽԴ 3), վասն որոյ վաճառականն խնդրէ նախ, եւ ապա՝ զոր ինչ ունի՝ տայ եւ զնէ զայն մարգարիտ: Այսինքն՝ արթուն եւ զգոյշ լինի գիւտի՝ մարգարտին եւ հրաժարէ յերկրաւոր խորհրդոց եւ ի ցանկութեանց, որով ստացանի մարգարիտն այն, քանզի զոր օրինակ որ զմարգարիտն ունիցի, ինքն գիտէ, թէ մեծանալոց է, եւ բազմաց չէ յայտ, նոյնպէս եւ որ զՔրիստոս եւ զքարոզութիւն² Նորա ունի, գիտէ, թէ փառաւորելոց է, իսկ անհաւատքն ոչ զՆա գիտեն եւ ոչ զմեծութիւն Նորա ի միտ առնուցուն:

Քննելի է եւ այն, թէ ընդէ՞ր ասաց մի զմարգարիտն: Նախ՝ զի մի է ճշմարտութիւնն եւ ո՛չ ի բազումս ճեղքեալ, որպէս չարն: Եւ երկրորդ՝ «զի մի է Աստուած եւ մի՛ միջնորդն Աստուծոյ եւ մարդկան՝ մարդն Յիսուս Քրիստոս» (Ա Տիմ. Բ 5), որ թէպէտ զմարդկային բնութիւնս զգեցաւ՝ խառնելով ընդ աստուածութեանն, սակայն մի Որդի Աստուծոյ եւ Կուսին ասի՝ անապական գոլով եւ լուսատեսիլ մարմնական էութեանն՝ վասն առ Բանն անշփոթ միութեամբ ըստ օրինի մարգարտի գունոյ եւ մարմնոյ:

Դարձեալ՝ ցման է արքայութիւն³ երկնից ուղկանի արկելոյ ի ծով եւ յամենայն ազգաց ժողովելոյ (ԺԳ 47),

զոր, իբրեւ լցաւ, հանեալ ի ցամաք՝ եւ նստեալ ժողովեցին զբարի բարին յամանս եւ զխոտանն ի բաց ընկեցին (ԺԳ 48):

Որ նախ քան զայս առակք էին կոչման հեթանոսաց ի հաւատս եւ վարդապետութեան աւետարանին էին ապացոյցք, իսկ այս առ հանդերձեալն հայի ընտրութիւն, որ ո՛չ հաւատոց, այլ գործոց է քննութիւն: Վասն որոյ յետ ուղկանի աւետարանին գործոց է քննութիւն: Վասն որոյ յետ ուղկանի աւետարանին գործոց ժողովելոյ ի հաւատս, եւ կամ զբազմադիմի յօժարութիւնս նոսաց ժողովելոյ ի հաւատս, եւ կամ զբազմադիմի յօժարութիւնս միանգամայն եւ զհեթանոսաց Եկեղեցի, յայնժամ այլ իմն ահագին ընտրութիւն լինելոց է համեստ եւ հաստատ ատենիւ. զստուգապէս բարիս, որք սկսան զհաւատս եւ կատարեցին գործով, յամանս արքայութեանն ժողովել եւ խոտանիցն բացընկեցիկ լինել, որք եկին ի հաւատս եւ ուրացան եւ կամ գործովք ընկղմեցան:

Այնպէս եղիցի ի կատարածի աշխարհիս. ելցեն հրեշտակք եւ մեկնեցեն զչարս ի միջոյ արդարոց (ԺԳ 49)

¹ Զ գիւտ

² Զ քարոզարութիւն

³ Զ արքայութիւնն

Եւ արկցեն զնոսա ի հնոց հրոյն. անդ եղիցի լալ եւ կրճել ատամանց» (ԺԳ 50):

Զայս առակ առանց հարցանելոյ ինքն մեկնէ եւ մասամբ զամենայն յայտ առնէ եւ բացերեւակի զտանջանս ցուցանէ, զի մի՛ յորժամ բացընկեցիկ լինիցին, անպարտական զկորուստն համարեսցին: Դարձեալ՝ ուսուցանէ, թէ յայսմ կենցաղի ո՛չ է խտրոց արդարոց ի մեղաւորաց, քանզի իրաւունքն Աստուծոյ ո՛չ որոշեալ բաժանէ զնոսա ի միմեանց. մի՛ զի թերեւս զղջացին, եւ երկրորդ՝ զի պիտանացու են աշխարհիս իբր ցանկ այգւոյ եւ կամ տերեւ խաղողոյ: Իսկ յորժամ դարձուցանէ զիրաւունս յարդարութիւն, յայնժամ զուտ ընտրութեամբ տրոհէ ո՛չ միայն զմարդ ի մարդոյ, այլեւ զխորհուրդ ի խորհուրդ եւ զարժանաւորն հասուցանէ դատաստանի՝ ըստ իւրաքանչիւր գնացիցն¹ նոցա:

Ասէ ցնոսա Յիսուս. «Իմացարո՞ւք զայս ամենայն»: Ասեն ցՆա. «Այո՛, Տէր» (ԺԳ 51):

Ասաց յառաջագոյն. «Զեզ տուեալ է գիտել զխորհուրդս արքայութեանն» (Մատթ. ԺԳ 11), եւ թէ՛ «Որ ունիցի ականջս լսելոյ, լուիցէ» (Մատթ. ԺԱ 15, ԺԳ 9), այժմ հարցմամբս ստուգէ, թէ զոր ընկալան՝ ունիցի՞ն ի մտի. ասեն. «Այո՛, Տէր», վասն որոյ գովէ զնոսա եւ ասէ:

Եւ Նա ասէ ցնոսա. «Վասն այսորիկ ամենայն դպիր աշակերտեալ արքայութեան երկնից՝ նման է առն տանուտեառն, որ հանէ ի գանձէ իւրմէ զնոր եւ զհին» (ԺԳ 52):

Զայս եւ Սողոմոն ասէ թէ՛ «Նոր առ հնովն, զոր ետ ինձ մայր իմ, եւ գանձեալ պահեցի քեզ» (հմմտ. Երգ 13). քանզի այս իսկ է գործ իմաստուն տանուտեառն եւ սեփական փարթամի, զի հինն ի նորն հասուցանէ եւ զնորն առ հնովն զեղու, որոյ հաւասարեալ՝ նմանեցուցանէ զարքայութիւնն երկնից աշակերտեալ դպրի, զի հանցէ ի Հին Մատենէն եւ ի Նոր Կտակէն՝ յառաքելական գրոց եւ ի մարգարէական տառից, զգալստեան Տեառն խորհուրդ եւ զհանգերձեալ Դատաստանին օրինակ, զոր պէսպէս առակօք ծանոյց յառաջագոյն ճշմարիտ Տէրն տան աշխարհիս այսորիկ, որոյ նմանեցան եւ առաքեալքն Տեառն: Վասն որոյ ասէր թէ՛ «Առաքեցից ձեզ ի մաստունս եւ դպիրս» (հմմտ. Մատթ. ԻԳ 34, Բ Մճ. 15-16), որպէս զի որք աստուածեղէն Գրոց ոչ իցեն տեղեակք, ո՛չ երբէք լինելոց են տանուտեալք, եւ ո՛չ դպիրք, քանզի ոչ յանձանց ունիցին եւ ոչ յայլոց առնուցուն, այլ անփոյթ արարեալ՝ սովամահք լինիցին, որպէս եղեն հերձուածողքն եւ հրէայքն: Լուիցե՛ն՝ որ Գրոց ըն-

¹ Զ գնացիւն

թերցուածոց փոյթ ոչ ունիցին, թէ ո՛րչափ վնաս անձանց իւրեանց կատարիցեն:

Եւ դարձեալ՝ ո՛չ խոտէ զՀինն, այլ գովէ եւ «գանձ» կոչէ, քանզի Նորս ծածկեալ կայր ի Հինն՝ իբր զգանձ յազարակի, վասն որոյ որք զՆորս ոչ ունիցին՝ եւ ոչ զՀինն բոլորովին, քանզի սոքա երկոքեան ընդ միմեանս կապեալք են եւ յարմարեալք: Վասն այնորիկ ասաց թէ՛ «Հանէ ի գանձէ զնոր եւ զՀին», այսինքն՝ ի գրոյն ի Հոգին ելանէ եւ Հոգւով զգիրն ճանաչէ եւ լինի ազատեալ՝ ոչ միայն ի ծառայութեանէ, այլեւ յաղքատութեանէ, եւ անարատ գիտութեամբ Տեառն պայծառացեալ՝ երկնային բարեացն վերակոչեսցի տանուտէր՝ եղեալ գիտուն Հնոյ արարչութեանն եւ վերստին նորոգութեանն, միանգամայն եւ հինաւուրց Աստուածութեանն՝ եւ նորածին Մանկանն:

Եւ եղև իբրեւ կատարեաց Յիսուս զառակս զայսոսիկ, փոխեցաւ անտի (ԺԳ 53):

Եւ եկեալ ի գաւառ Իւր՝ ուսուցանէր զնոսա ի ժողովրդեանն նոցա (ԺԳ 54):

Այսինքն՝ ոչ միայն զխօսս առակաւորս, այլեւ իբրեւ կատարելապէս զմիտս առակացն ծանոյց աշակերտացն Իւրոց, փոխեցաւ անտի, զի ամենայն ուրեք կամէր սերմանել զբանն: Բայց զո՞յս ասէ «գաւառ Իւր»՝ զԿափառնաո՞ւմ, եթէ զԲեթլեհէմ. քանզի լուեաց աւետարանիչս զանուն տեղւոյն: Արդ՝ կամ զամենայն Հրէաստան, յորում անպատուեցաւ, «գաւառ Իւր անուանէ», կամ զՆազարեթ ասէ, քանզի ո՛չ իսկ անդ արար զօրութիւնս բազումս, իսկ ի՞նչ Կափառնաում արար նշանս, որպէս ասէին. «Զոր արարեալ ի Կափառնաում, արա եւ աստ ի Քոււմ գաւառի» (Ղուկ. Դ 23): «Ուսուցանէր, ասէ, զնոսա՞ ի ժողովրդեանն նոցա», այն, զի ետուն զիր զԵսայեայ մարգարէի, եւ յարեաւ ընթեռնուլ⁴, քանզի ի ժողովրդանոցսն ճեպէր եւ յիշխանաց անտի զանձն պահէր, զի մի՛ ի նախնիս զգրեցէ զնոսա եւ դատապարտութիւն կուտեսցէ ի նոսա՝ վասն անհաւատութեան նոցա: Զի ոչ միայն վարդապետէր, այլեւ նշանս մեծամեծս դնէր առաջի նոցա, վասն որոյ եւ զարմանային, որպէս ասէ:

¹ Ղաւ. Է 9, 13, 22

² Զ > ի

³ Զ ~ զնոսա, աստ

⁴ Ղուկ. Դ 17

Միմչեւ զարմանալ նոցա եւ ասել. «Սմա ուստի՞ իցէ այս իմաստութիւն եւ զօրութիւնք (ԺԳ 54)

Ո՞չ Սա է հիւսանց որդի (ԺԳ 55):

Որպէս ամենայն ուրեք, այսպէս եւ աստ ահաբեկ եղեալ ի մեծութենէ սքանչիցն եւ ոչ կարացեալ ի սիրտս իւրեանց ամփոփել զոր տեսին, այլ իբր ի հարկէ արտաբերէին ասել, թէ ուստի՞ իցէ Սմա այս անպատում եւ հանճարայեղ վարդապետութիւն եւ կամ անճառ եւ ահագին հրաշագործող զօրութիւն, զոր դիւրին էր ի միտ առնուլ, թէ աստուածական է, բայց ոչ կամէին, քանզի նախանձամիտ էին: Եւ զի այլ ուստեք պարսաւել ոչ կարէին, Յովսեփաւ խոտել հնարէին, որ հայրն կարծիւր, թէպէտեւ այնու եւս յանդիմանեալ լինէին: Քանզի յառաջնոց ժամանակացն բազում օրինակս ունին՝ յաննշան արանց ծնեալ որդիս առաքինիս, որպէս Մոսէս եւ Դաւիթ, եւ Յեսու, եւ Ամովս. որում պարտ էր երկիրպագանել, զի այնպիսի ծնողաց գոլով որդի¹, որպէս կարծէին, զայնպիսի բանս խօսի, եւ իմանալ, թէ ո՛չ ի մարդկան ինչ կրթութենէ, այլ յաստուածեղէն շնորհացն բղխէր վարդապետութիւնքն եւ անհամեմատ սքանչելիքն:

Ո՞չ մայր Սորա կոչի Մարիամ, եւ եղբարք Սորա՝ Յակովբոս եւ Յովսէւ² եւ Սիմովն եւ Յուդա (ԺԳ 55):

Եւ քորք Սորա ո՞չ ամենեքեան առ մեզ են: Եւ արդ ուստի՞ է Սմա այս ամենայն» (ԺԳ 56):

Եւ գայթաղէին ի Նա (ԺԳ 57):

Տեսանե՞ս, զի ի Նազարեթ խօսէր. բայց այն զի՞նչ արգել լինէր նոցա յորդորել ի հաւատս. այլ զի չար է նախանձ եւ անճամբ անձին վնաս առնէ հանապազ: Բայց զի՞նչ է՝ «գայթաղէին ի Նա». ինձ թուի, թէ զօրութեամբ իւրեք դիւականաւ ուսուցանել Նմա եւ նշանս առնել եւ ո՛չ Հոգւով Աստուծոյ, զի թէ Հոգւով Աստուծոյ կարծէին, ո՛չ երբէք անպատուէին: Այլ զայս փարիսեցիքն ասէին, իսկ պարզամիտ ժողովուրդքն, որք զարմանային ի գործսն, լուեալ գայթաղէին, քանզի ախմարք էին: Իսկ յաղագս եղբարցն Տեառն ասացեալ է յառաջագոյն:

Եւ Յիսուս ասէ ցնոսա. «Չիք մարգարէ անարգ, եթէ ոչ յիրում գաւառի եւ յիրում տան»:

Յայտնապէս ոչ խայտառակէ զնոսա, բայց գրեթէ այնպէս ձեւացուցանէ, թէ հին է այդ սովորութիւն ձեր՝ անարգել միշտ զառաքեալսն յԱստուծոյ, քանզի ոչ Անաթովթ ընկալաւ զերե-

¹ Զ ~ որդի գոլով

² Զ Յովհաննէս

միա¹, եւ ոչ Թեղբէ՝ զԵղիա², եւ ոչ Աբելմայուլա³ զԵղիսէոս⁴, եւ ոչ Արիմաթեմ⁵ զՍամուէլ⁶, եւ ոչ ժողովուրդն՝ զՄոսէս, եւ ոչ հրէայքն՝ զՏէր մեր, վասն այսորիկ եւ ոչ Պողոս ի Տարսոն քարոզէր, եւ ոչ առաքեալք՝ ի Հրէաստան: Քանզի որ յընտանեացն անարգանս կրէին, ի յօտարաց մեծապէս պատիւս ընդունէին, յաղագս այսորիկ ասաց, թէ չէ՝ մարգարէութիւն անարգանաց պատճառ, այլ գովութեան եւ յարգելոյ, բայց թէ յիւրոց ազգաց՝ վասն նախանձու, զի որք զհաւասար պատիւն ոչ առին յաղագս անարժանութեան ընդ պատուեալսն, յաչաղին:

Աստուած Աղամայ երիս շնորհս ետ. թագաւորութիւն՝ զի ասաց. «Տիրեցէ՛ք ամենայն» (հմտ. Ծմն. Ա 28), եւ քահանայութիւն՝ զի անուանս եղ⁶, եւ մարգարէութիւն՝ զի մարգարէացաւ վասն կնոջն⁷, իսկ յետ յանցմանն կորուսին եւ զշնորհսն՝ ըստ այնմ. «Մի՛ մնասցէ Հոգի իմ ի դոսա» (հմտ. Ծմն. Զ 3): Վասն այսորիկ եղեւ Տէր մեր երկրորդ Աղամ, զի վերստին զշնորհս զայս հեղցէ ի մարդիկ, եւ կոչեցաւ Թագաւոր եւ Քահանայ եւ Մարգարէ. «Թագաւորեցէ ի վերայ տանն Յակոբայ» (Ղուկ. Ա 32), եւ թէ՝ «Դու ես քահանայ յափտեցին» (Սաղմ. ԸԹ 4), եւ թէ՝ «Մարգարէ յարուցէ ձեզ Տէր Աստուած ձեր» (հմտ. Բ Օր. ԺԸ 15): Եւ զի թագաւոր էր, ասաց. «Յաղթեցի աշխարհի» (Յովն. Ժ 33) եւ կապեաց զհզօրն, եւ իբր զքահանայ մատոյց զպատարագն եւ եղ անուանս առաքելոցն, եւ որպէս զմարգարէ խօսեցաւ վասն աւերմանն Երուսաղէմի՝ եւ կատարածի աշխարհի, եւ ետ զշնորհս զայս ի մարդիկ, ըստ որում ասաց թէ՝ «Զիք⁸ մարգարէ անարգ, եթէ ոչ յիւրում գաւառի [եւ յիւրում տան]»: Եւ զի զմինն յիշէ յերից շնորհացն՝ զմարգարէութիւնն, եւ զերկոսին ոչ յիշեաց՝ զի թագաւոր գոյր եւ քահանայ, հակառակէին, իսկ զմարգարէութիւնն յիշեաց, զի կամ մարգարէ ոչ գոյր, եւ թէ գոյին, որպէս Յովհաննէս, ոչ հակառակէին, զի ոգիք մարգարէից՝ մարգարէից հնազանդին: Եւ ասէ, թէ չէ՝ մարգարէ անարգ, այսինքն՝ Աստուած անզեղ է ի տալն զշնորհս, ո՛չ խոտէ զոք, բայց եթէ ոք ծուլութեամբ իւրով կորուսանէ, որպէս Սաւուղ՝ զմարգարէութիւնն⁹, եւ Ռոբոամ¹⁰ զթագաւորութիւնն¹¹,

¹ Երեմ. Ա 1, ԺԱ 21

² Գթագ. ԺԷ 1, Ժ

³ ՏԶ Աբելմայուլա

⁴ Գթագ. ԺԹ 16

⁵ Աթագ. Ա

⁶ Ծմն. Բ 20

⁷ Ծմն. Բ 23

⁸ Զ ոչ է

⁹ Աթագ. ԺԵ-ԺԶ

¹⁰ Զ Ռոբովամ

¹¹ Գթագ. ԺԲ

եւ քահանայքն՝ զքահանայութիւնն: Քանզի յիւրմէ մտաց եւ ի զգայութենէ անարգի շնորհն, վասն այսորիկ ասէ թէ՝ «Զիք¹ մարգարէ անարգ, եթէ ոչ յիւրում գաւառի եւ յիւրում տան»:

Եւ ո՛չ արար անդ զօրութիւնս բազումս վասն անհաւատութեան նոցա (ԺԳ 58):

Ո՛չ վասն իւր տկարութեանն, այլ վասն նոցա չարութեանն եւ անհաւատութեանն: Իսկ անհաւատութիւն զայն ասէ, զի չէին նշանօք հաւատալոց ի Նա, վասն ա՛յն ոչ արար նշանս, եւ ո՛չ եթէ անհաւատք էին, զի նշանք անհաւատի՛ց վասն են: Բայց զի՞նչ է՝ «Ոչ արար անդ² զօրութիւնս բազումս», որով յայտ է, թէ սակաւ ինչ արա՛ր: Նախ՝ բազում ոչ արար, զի քան զանձին մեծարանս՝ զնոցա օգուտն հնարէր, զի մի՛ եւս քան զեւս աճեցուցանէ զտանջանս նոցա, եւ սակաւ նշանս արար, զի մի՛ ասիցեն, թէ թշնամի եղեւ եղբարց եւ ընտանեաց, վասն այնորիկ ոչ հաւատացաք: Եւ երկրորդ՝ արար եւ արգել, զի միովն զիւր զօրութիւնն լնուցու եւ միւսովն կարի զնոսա դատապարտիցէ:

ԳԼՈՒԽ ԺԳ

Յայնմ ժամանակի լուաւ Հերովդէս չորրորդապետ զլուր¹ Յիսուսի (ԺԳ 1):

Քննելի է նախ, թէ ընդէ՞ր ոչ յառաջագոյն պատմեաց աւետարանիչս զիրան՝ որ վասն Յովհաննու, այլ այժմ, յորժամ համբաւն տարածեցաւ: Գիտելի է, զի ամենեւին խօսք նոցա վասն Քրիստոսի էր, եւ ո՛չ զայլ ինչ² պատուականագոյն համարէին պատմել եւ թէ պատճառաւ իւրիք զուժեքէ յիշէին, սակայն զվախճան բանիցն դարձեալ ի Նա առնէին: Նոյնպէս եւ այժմ ո՛չ զՅովհաննու իրս ի մէջ ածէր, եթէ ոչ՝ վասն Քրիստոսի ցուցանել կամէր, վասն որոյ ասէ. «Յայնմ ժամանակի...»: Ո՛չ վայրապար զժամանակն դնէ, այլ զի ուսանիցիս զհպարտութիւն իշխանին եւ զծուլութիւն, զի ո՛չ յառաջնումն կամեցաւ լսել զլուր Նորա, այլ յետ բազում ժամանակաց, զի այնպիսի՛ են իշխանք, զգածեալք ի մեծութենէն՝ անագա՛ն ուսանին զհարկաւոր ինչ իրս՝ վասն կարի անփոյթ առնելոյն:

«Լուաւ, ասէ, Հերովդէս չորրորդապետ»: Ո՛չ է սա այն Հերովդէս, որ զմանկունսն կոտորեաց, այլ որդի նորա, քանզի Հերովդէսն այն էր որդի Անթիպատրեայ Ասկաղոնացւոյ³, որ ի սպառել իշխանութեանցն հրէից ըստ մարգարէութեանն Յակոբայ⁴, առաջին ի հեթանոսաց կալաւ զթագաւորութիւն ի վերայ ազգին, յորում ժամանակի ծնաւ Քրիստոս: Որ եւ հառ չորս կանայս եւ ի չորրորդ կնոջէն ծնաւ զՀերովդէսս զայս եւ զՓիլիպպոս զեղբայր նորա, զոր ոմանք ասեն, թէ վասն այնորիկ չորրորդապետ ասէ: Բայց մեք ստուգութեամբ քննեցաք, զի ծնաւ չորս որդիս՝ զԱրքեղայոս⁵, զԼիսինաս, զՀերովդէս եւ զՓիլիպպոս, եւ յետ վախճանի իւրոյ, բաժանեալ զիշխանութիւն իւր չորից որդւոց իւրոց, զԱրքեղայոս կացոյց թագաւոր ի Հրէաստանի, որոյ վախճանեալ էառ զտեղի նորա Պիղատոս Պոնտացի: Իսկ երկրորդ բաժնի՝ արեւնացւոց կողմանն, Լիսինաս տիրեաց, եւ երրորդին՝ իտուրացւոց եւ տրաքոնացւոց աշխարհին՝ Փիլիպպոս, եւ չորրորդին՝ գալիլեացւոց գաւառին՝ Հերովդէս: Ուստի զսոսա չորրորդապետս գրէ Ղուկաս⁶, զի միոյ ի չորից մասանց պետ եղեալ իշ-

¹ Զ ոչ

² Զ > անդ

¹ Զ զլուրն

² Զ ոք

³ Զ ասկաղոնացւոյ

⁴ Ծննդ. ԽԹ

⁵ Զ Արքեղայոս

⁶ Ղուկ. Գ 19, Թ 7

խէին, որպէս ասէ. «Լուաւ Հերովդէս չորրորդապետ զլուր Յիսուսի», այսինքն՝ զլուր գործոց եւ վարուցն Յիսուսի:

Եւ ասէ ցծառայս իւր. «Նա է Յովհաննէս Մկրտիչ, նա յարեալ ի մեռելոց, եւ վասն այնորիկ զօրութիւնք լինին նովաւ» (ԺԴ 2):

Տես, թէ ո՛րպիսի ինչ է առաքինութիւն, զի յետ վախճանելոյն Յովհաննէսը՝ երկնէն ի նմանէ եւ առ ահին՝ վասն յարութեանն ճարտարախօսէր, վասն այսորիկ ո՛չ ամենեցուն, այլ՝ սեփական ծառայիցն յայտնեալ իշխեաց: Սակայն զինուորական կարծիք էին այս, զի բազումք յարեան ի մեռելոց եւ ո՛չ այնպիսի ինչ գործ գործեցին, նաեւ ոչ ինքն Յովհաննէս, յորժամ կենդանի էր: Եւ դարձեալ՝ ոմանք ասեն, եթէ պանծանաց իմն եւ երկրիւղի էին բանքն, քանզի այնպիսի են անիմաստիցն ոգիքն, զի ընդ ախտս մտացն եւ այլ իմն կարծիս խառնեն, քանզի թէպէտ չառնուին յանձն, թէ Յովհաննէս իցէ, սակայն նա խրոխտանօք իմն եւ գոռալով ասէ թէ՝ «Զոր եսն սպանի, նա յարեալ ի մեռելոց», մանաւանդ թէ առ երկրիւղի՝ իսկ: Եւ դարձեալ՝ որպէս Ղուկաս ասէ թէ՝ «Ի ժողովրդեանն ոմանք Եղիա եւ այլք Երեմիա ասէին, եւ կէսք՝ թէ մարգարէ որ յառաջին մարգարէիցն յարեալ» (հմտ. Ղուկ. Թ 19), իսկ սա իբր իմաստուն քան զամենեւեան ասէր, թէ Յովհաննէս իցէ, «եւ վասն այնորիկ զօրութիւնք լինին նովաւ», յայտ է՝ ի հաւատացեալս, քանզի «որ ունիցի՝ տացի եւ յաւելցի» (Մատթ. ԺԳ 12), իսկ անկարանայ յանհաւատս, թէպէտեւ ո՛չ ի բազումս:

Քանզի Հերովդէս կալաւ զՅովհաննէս, կապեաց զնա եւ եղ ի բանդի՝ վասն Հերովդիսիայ՝ կնոջ Փիլիպպոսի եղբոր իւրոյ² (ԺԴ 3):

Ո՛վ հեղութեան հոգւոյ աւետարանչիս, զի թէպէտ ո՛չ իբր զթշնամւոյ ամբաստանէ, այլ որպէս զպատմութիւն արձանացուցանէ, բայց գրեթէ կրկին եւ երեքկին չարիս ի վերայ նորա գրէ: Նախ՝ զի զայնպիսի այրն ո՛չ վեհերեաց ըմբռնել եւ ապա կապեաց շղթայիւք. եւ այնու ո՛չ բաւականացաւ, այլեւ ի բանդ եղ, եւ այն՝ վասն կնոջ միոյ լկտւոյ: Քանզի այնպիսի է չարութիւնն, յորժամ ոչ է ի գլուխ ելեալ, ո՛չ տայ զզմեղակութիւն իմանալ, որպէս եւ ոչ հրէիցն, իսկ յորժամ կատարէ, ապա ստրջանայ, զի յառաջագոյն կապեաց եւ եսպան եւ յետոյ ասէր, թէ Յովհաննէս է այն, վասն այնորիկ զօրութիւնք լինին նովաւ: Եւ այս ընդդէմակաց զօրութեանն է հնարք, որ նախ զՀերովդէս շարժեաց ի վերայ Յովհաննէս՝ գիտացեալ, զի յառաջընթաց է Որդւոյն Աս-

տուծոյ, եւ ապա՝ զՅուդա եւ զքահանայապետսն ի վերայ Յիսուսի: «Վասն Հերովդիսիայ՝ կնոջ Փիլիպպոսի եղբոր իւրոյ¹». քանզի առեալ զկինն՝ ընդ նմին գրաւեաց եւ զաշխարհն նորա, վասն որոյ յանդիմանեալ լինէր յարգարոյն, որպէս ասէ:

Զի ասէր ցնա Յովհաննէս. «Զէ՛ արժան քեզ ունել զդա» (ԺԴ 4):

Ընդէ՛ր ոչ զկինն, այլ զայրն յանդիմանէր. քանզի այրն ճոխագոյն էր քան զկինն եւ բռնութեամբ վարէր: Եւ դարձեալ՝ զի թէպէտ գոյր յՕրէնսն Մոսիսի առնուլ զկին եղբոր վախճանեցելոյ եւ անզաւակի, իսկ զսա, քանզի կենդանի էր եղբայրն եւ կամ զի զաւակ գոյր, յանդիմանէ: Եւ դարձեալ՝ քեզ, ասէ, չէ՛ արժան ունել զդա, զի օրինակ իմն քանոն եւ սահման է թագաւորն աշխարհի, որոյ օրինակաւ ամենեքեան վարին, իսկ դու ի տարօրէնութեանդ գոլով՝ զամենեւեան թիւրես, որով ոչ միայն վասն անձինդ, այլեւ վասն հնազանդելոց անօրէնութեանն զդատն տայցես:

Եւ կամէր զնա սպանանել, բայց երկնչէր ի ժողովրդեանն անտի, քանզի իբրեւ զմարգարէ ունէին զնա (ԺԴ 5):

Կարի յանդուգն եւ չարադեւ ոք էր, զի՝ վասն յանդիմանութեանն, որ հեղութեամբ եւ մեղմագոյն խրատէր՝ ո՛չ վասն իւր, այլ վասն նորա օգտի, սպանանել խորհէր զՄկրտիչն: «Բայց այլ վասն նորա օգտի, սպանանել խորհէր զՄկրտիչն: «Իսկ յառաջ, որ երկնչէր, – ասէ, – ի ժողովրդեանն անտի». ո՛չ յԱստուծոյ, որ վրէժխնդիր էր արեանց արդարոց, այլ ի ժողովրդեանն, քանզի այնպիսի՝ են զեղծագործքն՝ միշտ ակնառութեամբ վարիլ եւ զերեսս մարդկան գերագոյն դնել երեսացն Աստուծոյ, որպէս հրէայքն ո՛չ յՕրինացն եւ յԱստուծոյ պատկառէին՝ ոչ սպանանել զՅիսուս, այլ ի ժողովրդեանն: «Քանզի իբրեւ զմարգարէ ունէին զնա». յիրաւի՝ իբրեւ զմարգարէ, ոչ միայն վասն մկրտութեանն, այլեւ վասն ճշմարտախօսութեանն, որ է յատուկ մարգարէի, քանզի թէպէտ նշանս ոչ արար Յովհաննէս, բայց զամենայն, զոր ինչ խօսեցաւ, ճշմարիտ խօսեցաւ, վասն որոյ պատուեալ լինէր յաչս ժողովրդեանն:

Եւ իբրեւ եղեն ծնունդք Հերովդի, կաքաւեաց դուստրն Հերովդիայ ի մէջ բազմականին, եւ հաճոյ թուեցաւ Հերովդի (ԺԴ 6):

Սովորութիւն էր առաջնոցն զօր ծննդոց իւրեանց՝ պատուել նոյնպէս եւ սա. բայց խնջոյք սորա լի եղեւ բազում անօրէնութեան:

¹ ՏՁ նորա

² Ձ իւրոյ

¹ Տ այս

² Տ նորա

Թեամբ՝ դիւական կայթմամբ, քանզի խորամանկութեան խորհրդով հնարեցաւ զայն: Որովհետեւ երկնէն ի ժողովրդենէն թարց պատճառանաց¹ սպանանել զՅովհաննէս, որպէս զի դուստրն Հերովդիայ կաքաւեսցէ, եւ նա հաճեսցի եւ երդնուցու եւ սպանցէ զՄկրտչին: Բայց դու տես, թէ ո՛րքան չարիս ի մի վայր ածեալ եղեւ. նախ՝ զի կաքաւեսաց եւ հաճոյ թուեցաւ, յորմէ տաղտկանալ արժան էր: Եւ երկրորդ՝ զի զմահ մարգարէին պարգեւ խնդրեաց վարձս անօրէն գործոյն՝ զանօրէն սպանութիւնն: Եւ երրորդ՝ զի տեսողքն եւս անմիտք էին: Եւ չորրորդ՝ տէր խրախուսութեանն չարագոյն քան զամենեւեան: Եւ հինգերորդ՝ ժամն՝ տարածամ, եւ վայրն եւ խաղն՝ լկտի: Եւ վեցերորդ՝ լրբութիւն բողին, զի զոր վասն անօրէն հարսանեացն պարտ էր թաքչել յաղագս նախատանաց մօրն, նա շռայլեալ մտօք կաքաւէր, եւ որում ի սենեկէն չէր պարտ ելանել, ի մէջ բազմականացն իբրեւ զանառակ ճեմէր:

Ուստի եւ երդմամբ խոստացաւ տալ նմա զինչ եւ խնդրեսցէ (ԺՂ. 7):

Մարկոս ասէ՝ երգուաւ նմա տալ մինչեւ ցկէս թագաւորութեան իւրոյ², քանզի յոյժ շամբուշ եւ անմիտ ոք էր, զի կրկին սխալանօք սխալեցաւ. մի՛ զի զաղջիկ մի լկտի իշխան անօրէն պարգեւին առնէր, եւ երկրորդ՝ զի զանձն ընդ երդմամբ փակէր: Այլ որպէս ասացի, խորամանկութեամբ արար զայն, ապա թէ ոչ՝ թէ զաչս նորա փորել³ պահանջեալ էր կամ զորդի նորա ի մահ ածել, տուեալ իսկ էր յօժարութեամբ եւ ո՛չ բնաւ, որով ցուցանի, թէ գիտութեամբ արար: Յայտ իսկ է ի բնագրէ աստի, զի ասէ, թէ խրատեալ էր նա ի մօրէն, իսկ մայր նորա՝ ի սիղեխէ իւրմէ. արդ՝ զայս վասն այնորիկ ասեմ, զի մի՛ ոք ասիցէ, թէ զի՞նչ մեղք էին նմա, քանզի երգուեալ էր, որ եւ խափանել արժան էր զերդումն, եթէ ոչ կամօք եղեալ էր խոտորումն:

Եւ նա յառաջագոյն խրատեալ⁴ ի մօրէ իւրմէ՝ «Տո՛ւր ինձ,– ասէ,– այսր ի վերայ սկտեղ զգլուխն Յովհաննէս Մկրտչի» (ԺՂ. 8):

Յայսմ վայրի սկիզբն եւ ճարտարապետ անօրէն գործոյն եւ աղջկանն լրբութեան եւ անօրէն իշխանին յիմարութեան զՀերովդիա ասէ, սակայն ոչինչ ընդհատ ի մօրն չարեացն եւ դստե՛րն եւրեւի, քանզի չար սերմանցն եղեւ կատարող, քան որումն շնորհակալն պարտ էր լինել: Զի զվրէժ թշնամանաց նորա խնդրէր

¹ Զ պատճառի

² Մարկ. 2 23

³ Զ փորել

⁴ Զ խրատեալ էր

մարգարէն, քանզի ըստ Օրինացն մեծ թշնամանք էին որդւոց, եթէ մարք¹ ընդ տայգերաց ամուսնանայցեն², իսկ սա գործակից եւս լինէր, եւ զորոգայթն կազմէր, եւ զսատանայական պարգեւսն հայցէր: «Տո՛ւր ինձ,– ասէ,– այսր ի վերայ սկտեղ զգլուխն Յովհաննէս Մկրտչի»: Տեսանե՞ս զհերատուկն յանդգնեալ, զոր ամենեւին իսկ կլեալ էր սատանայի, զի զպատիւ մարգարէին չակնածէ ասել եւ ոչ թագուցանել պատկառի, այլ իբրեւ զխորտիկ ինչ նուիրական՝ զերանելի գլուխ Մկրտչին սկտեղը առաջի խնդրէր բերել: Ո՛չ ասաց թէ՝ «Աստ տուր ածել եւ սպանանել», քանզի եւ ի վախճանին ժամն կասկածէր եւ չկարէր համարձակութեանն ժուժալ եւ հանդարտել ահագին բարբառոյ յանդիմանութեանն. «Տո՛ւր ինձ,– ասէ,– զի ցանկամ զայն լեզու լռեալ տեսանել»: Եւ ո՛չ գիտէր անմիտն, թէ լռութեամբ մարգարէին՝ չարութիւն նորա յոյժ հռչակելոց էր, այլ ի յանդիմանութենէն ազատիլ փութայր եւ ոտնհար լինել եւ վաշ եւ յայ կարգալ:

Եւ տրտմեցաւ թագաւորն, բայց վասն երդմանցն եւ բարձակցացն՝ հրամայեաց տալ նմա (ԺՂ. 9):

Իբրեւ ետես չար աչօք զգործն, ապա տրտմեցաւ, թէպէտ ինքն իսկ բանդեալ էր զՅովհաննէս: Կամ կեղծաւորութեամբ, որպէս ասացաւ, կամ թէ այնպիսի իսկ է առաքինութիւն, զի զարմանալի թուի եւ արժանի գովելոյ, եւ այն ի մէջ անարժանիցն. վասն որոյ տրտմէր: Բայց զի մի՛ ստախօս կարծիցի եւ ուխտադրութ, եւ արհամարհանս ի նախարարացն կրեսցէ, հրամայեաց տալ, որպէս Յեփթայի՝ զդուստր իւր³: Սակայն նա՝ Աստուծոյ, իսկ սա՝ աղջկան միոյ, որ է յոյժ անմտութիւն, քանզի պարտ էր ի կարեւոր չարեացն երկնչել եւ ո՛չ վասն սուտ երդմանցն, որ առ բազմականսն, յարիւն արդար ձեռնամուխ լինել եւ անօրէն սպանութեանն այնչափ վկայս բազմութեան կուտել:

Եւ առաքեաց զխատեաց զՅովհաննէս ի բանդի (ԺՂ. 10):

Յորում աւուր ինքն ի խաւարչուտ արգելանէն ապրեալ եղեւ եւ ի լոյս զգալի արարածոցս եկն, յորմէ պարտ էր գոհանալ զխնամոցն Աստուծոյ եւ զբազում կապեալս արձակել, որով եւ ինքն արձակեցաւ, նա զհակառակն արար. զի զթշուառական միտս նորա կապեաց սատանայ, եւ յարդար արիւնն անօրէն հրա-

¹ Զ մարքի

² Դևտ. ԺԸ 16

³ Դատ. ԺԱ 29-40

մանօքն յանդգնեցաւ: Առ որ¹ ասելի է. ո՛վ Հերովդէս, զի՞նչ գործես դու, ընդէ՞ր տաս զգլուխ արդար՝ պարտաւոր կողին: Այլ քանզի այն, որ յաղթեաց Ադամայ ի ձեռն կողին, որ ընդ նմա իսկ ամուսնացաւ, նոյն յաղթեաց Հերովդէի ի ձեռն կողին, որ նմա չաղաշարեցաւ:

Եւ բերաւ գլուխն Գորա սկտեղբ եւ տուաւ աղջկանն, եւ տարաւ առ մայր իւր (ԺԴ 11):

Զգլուխն, որ պսակելոյ եւ բարձրագոյն քարոզելոյ արժանի էր, կառափնատեալ ի մէջ բազմականացն բերէին եւ զդիւաց նշանն յառաջագոյն կանգնէին: Բայց այս եղեւ, զի անոխակալութիւնն Աստուծոյ եւ ներողութիւնն քարոզեսցի, քանզի անսայր եւ ո՛չ արձակէր փայլատակունս ի վերուստ եւ զլիտի աչսն եւ զյանդգնեալ երեսսն խարշատէր, եւ զբոլոր զբազմականսն կենդանւոյն այրէր: Եւ կամ պատառիլ երկրի՝ եւ զհակառակսն ճշմարիտ քարոզին առ հասարակ կլանէր եւ զարդարն պսակէր եւ այլոց, որ յետոյ զուր չարչարիցին, մխիթարութիւն մատուցանէր: Այլ զայս ո՛չ արար, մանաւանդ թէ՛ զընդդէմն, որպէս Ինքն ի վերայ խաչահանուացն աղօթէր: «Եւ տուաւ, ասէ՛, աղջկանն»։ տուաւ պատճառ դատապարտութեանն՝ յաւակնեալ լրբին, որ իբրեւ զճրագ եղաւ ի վերայ սկտեղ, եւ ընդ ամենայն ազգս լուցաւ եւ խայտառակեաց զշնութիւն սպանողաց առ յապայ ժամանակի: Եւ դարձեալ՝ մահն նորա տուաւ օժիտս լկտութեան, որ խայտալով ծնաւ եւ կաքաւելով կատարեցաւ տատրակն անապատի: «Եւ նա տարաւ, ասէ, առ մայր իւր»՝ զհամբաւ մահուն Յովհաննու եւ կամ զգլուխն՝ հուր լուցեալ տանն Հերովդիս³, քանզի եւ ինքն այնպիսի մահուամբ, ասեն ոմանք թէ ի ձեռն սառին, բարձաւ ի կենաց, վասն զի կաքաւէր ի վերայ սառին, եւ խրեալ ոտք նորա՝ եհատ սառն զպարանոց նորա՝ ի վրէժինդրութիւն նորա եւ ի խրատ ամենայն յանցաւորաց:

Եւ մատուցեալ աշակերտքն Գորա՝ բարձին զմարմինն եւ թաղեցին եւ եկեալ պատմեցին Յիսուսի (ԺԴ 12):

Կենօքն զնոսա աշակերտեաց եւ մահուամբն՝ Վարդապետին տիեզերաց աւանդեաց, բայց նախ եկեալ աշակերտքն բարձին պատուով զմարմին նորա եւ ամփոփեցին եւ սակաւ սակաւ ընտանեցեալ Յիսուսի՝ զիրսն որ գործեցան՝ պատմեցին: Եւ զամենայն

նայն թողին եւ առ Նա դիմեցին. եւ այն ի վշտացն եւ յառաջին պատասխանեացն յարդարէր, որով լցաւ մարգարէութիւնն Յովհաննու թէ՛ «Նմա պարտ է աճել եւ ինձ մեղմանալ» (Յովհ. Գ. 30):

Եւ¹ իբրեւ լուա Յիսուս, գնաց անտի Գաւու յանապատ տեղի առանձինն (ԺԴ 13):

Ընդէ՞ր նախ քան զպատմելն ոչ գնաց ի տեղւոյն, թէպէտեւ գիտէր յառաջագոյն: Քանզի ամենայն իրօք զտնտեսութիւնն ճշմարտել կամէր, վասն այնորիկ յորժամ մատնեցաւ Յովհաննէս եւ յորժամ սպանաւ, եւ յորժամ լուան հրէայքն, թէ զբազումս աշակերտէ, խոյս տայ, քանզի բազում ինչ մարդկօրէն կամի մատակարարել. զի չեւ էր ժամանակ մերկանալ զաստուածութեանն փառս: Վասն զի գիտէր զհնարսն սատանայի, որ ջանայր զմարդեղութեանն խորհուրդ Նորա խափանել, ուստի եւ աշակերտացն պատուիրէր մի՛ ումեք ասել, թէ Նա է Քրիստոսն, մինչեւ Որդի մարդոյ ի մեռելոց յարիցէ՛: Վասն այնորիկ ո՛չ ի քաղաք ուրեք, ասէ, գնաց, այլ յանապատ տեղիս. եւ ի նաւ մտանէ, զի մի՛ ոք թախանձիցէ երթալ զհետ Նորա: Իսկ առ ի միտս՝ յետ մահուանն Յովհաննու, որ է ի սպառել մարգարէիցն, գնաց Բանն ի հեթանոսս, որք անապատ էին ի բարեաց, եւ աշակերտեաց զբազումս նաւու³ մարմնոյ Իւրոյ:

Իբրեւ լուան ժողովուրդքն, գնացին զհետ Նորա հետի ի քաղաքաց անտի:

Քանզի բեւեռեալ էին ի սէր Նորա, ընդ Նմա երթային հետիոտս, ուստի եւ ո՛չ ի մահուանէն Յովհաննու երկիւղս կրեցին, քանզի այնպիսի է գութն եւ սէրն, զի ամենայնի յաղթէ եւ զամենայն դանդաղանս ի բաց փարատէ. վասն որոյ եւ զհատուցումն անդէն առնուին, որպէս ասէ.

Եւ իբրեւ ել, ետես ժողովուրդ բազում, գթացաւ ի նոսա եւ բժշկեաց զհիւանդս անոց (ԺԴ 14):

Յայտ է՝ ի նաւէ անտի, քանզի յառաջեցին քան զՆա ժողովուրդքն ցամաքաւն, վասն որոյ զթացաւ ըստ բնական բարերարութեանն, քանզի թէպէտ բազում էր փոյթ հպատակութեան նոցա եւ սիրոյ, սակայն երախտիք Նորա զանցուցանէին զամենեքումբք: Վասն որոյ եւ պատճառ այսպիսի բժշկութեան զորդրութիւնն դնէ՝ բժշկելով զբազումս եւ հաւատս ոչ պահանջելով,

¹ Զ > եւ

² Մատթ. ԺԶ 20, ԺԷ 9

³ Զ Գաւու

¹ Զ որս

² Զ > ասէ

³ Տ Զերոզիադայ, Զ Զերովդիայ]

քանզի զհետ երթալն եւ զքաղաքսն թողուլն հաւատո՛ց նոցա էր գուշակ, վասն որոյ «բժշկեաց, - ասէ, - զհիւանդս նոցա»՝ ըստ մտացն տգիտութեան եւ ըստ մարմնոցն տկարութեան՝ բանիւ եւ արդեամբք:

Իբրեւ ընդ երեկս եղեւ, մատեան առ Նա աշակերտքն եւ ասեմ. «Տեղիս անապատ է, եւ օրս՝ տարածամեալ, արձակեա՛ր գծողովորդդ, զի երթիցեմ շուրջ ի շէնսն¹, գնեսցեմ իւրեանց կերակուրս»² (ԺԴ 15):

Կամք էր Տեառն մերոյ կերակրել զնոսա. որպէս զհոգիս նոցա՝ բանիւ, այսպէս եւ զմարմինսն՝ հացիւ: Բայց ո՛չ անձամբ ինչ առնէ, այլ անսայ աղաչելոյ, զի մի՛ կարծիցեն, թէ ընդ առաջ երթայցէ սքանչելեացն. այլ յորժամ կոչիցի՛. քանզի ամենայն ուրեք զայս առնէր: Վասն որոյ իբրեւ երեկոյ եղեւ, մատեան³ աշակերտքն: Որպէս ասացի, մինչեւ ցերեկոյն վարդապետութեամբն զհոգիս նոցա բժշկեաց, իսկ մարմնաւոր առողջութեան⁴ նոցա ոչինչ արար փոյթ, քանզի իւրաքանչիւր ոք յախտաժէտացն կարիս ցաւոց ըստ անձին ունէր, եւ թէ բժշկեալ էին, ինքեանք իսկ խնդրէին զտեղի օթեւանացն: Իսկ աշակերտքն թէպէտ վասն հացի յուշ արարին թէ՛ «Արձակեա զծողովորդսդ», այլեւ զբժշկութիւն ցաւոցն հայցէին, վասն որոյ ըստ հարցմանց նոցա տայ զպատասխանին:

Եւ ասէ Յիսուս. «Ոչինչ պիտոյ է դոցա երթալ, դո՛ւք տուք դոցա ուտել» (ԺԴ 16):

Ո՛վ մեծի⁵ մարդասիրութեանն. ասէ. «Ոչինչ է պիտոյ դոցա երթալ», որպէս թէ ասել՝ զբարձրագոյնն ջամբեցաք, յաղագս նուաստագունիցն ոչինչ է պէտք այլ ուրեք առաքել, «դո՛ւք տուք դոցա ուտել»: Ո՛չ ասաց եթէ՛ Ե՛ս տաց, այլ թէ՛ դո՛ւք, քանզի դեռեւս իբր ընդ մարդ հայէին. բայց նոքա առ այն ոչինչ ընդդոստնուին, այլ տակաւին իբրեւ ընդ մարդ խօսէին:

Եւ նոքա ասեմ ցնա. «Ոչինչ ունիմք աստ, բայց հինգ ականակ եւ երկուս ձկուն» (ԺԴ 17):

Յաղագս այսորիկ ասաց թէ՛ «Դուք տուք դոցա ուտել», զի նոքա բերանօք իւրեանց վկայէին թէ՛ «Ոչինչ ունիմք աստ». որպէս զի մեծասցի հրաշքն, եւ ոչ միայն ժողովորդքն, այլեւ աշա-

¹ Ձ շէնսդ

² Ձ կերակուր

³ Տ մատեանն

⁴ Ձ առողջութեամբ

⁵ Ձ մեծ

կերտքն օգտիցին: Եւ դարձեալ՝ թէպէտ նշանակէ, թէ ապշեալ էին սիրտք նոցա եւ ընդ երկիր քարշէին եւ յասացելոցն ոչինչ իմանային, այլ զի զյաճախութիւն խորտկացն արհամարհեալ էին, զի երկոտասան այր յանապատին հինգ նկանակ եւ երկու ձկունս ունէին, զի այնպէս անփոյթ արարեալ էին զմարմնականացն եւ հոգեւորին եւեթ պատկառ կային, վասն որոյ եւ յայն ոչ խնայեցին, զոր եւ Յովհաննէս «գարեղէն» ասէ¹, առ ի յուսումն մեզ, թէ առաքելոցն եւ մարգարէիցն սեղանքն այսպիսիք էին: Ապա այնուհետեւ զիւր զօրութիւնն յայտ առնէ. առ ժամայն զամենայն հիւանդսն բժշկէր եւ աշակերտացն բերել հրամայէր զնկանակսն², զի յետ բժշկութեանն կերակուր պիտոյ էր, զի մի՛ լուծցին ի ճանապարհի:

Եւ ասէ ցնոսա. «Բերէ՛ք այսր զայն» (ԺԴ 18):

Ջի թէպէտ տեղիս անապատ է, սակայն Որ զամենայն կերակրէ՝ աստ է, եւ թէ տարածամ է օրս, այլ չէ՛ ընդ ժամանակաւ Որ ընդ սոսա խօսի:

Եւ հրամայեաց բազմեցուցանել զծողովորդն ի վերայ խոտոյ (ԺԴ 19):

Նախ զօրութեամբ զհրաշսն եցոյց եւ ապա՝ արդեամբք, քանզի նստուցանելն իբրեւ ի սեղանի՝ յակճիւս ետ կալ ամենեցուն, եթէ կերակրելոց է զնոսա: Եւ երկրորդ՝ ի վերայ խոտոյ բազմեցուցանելովն վարժեաց, թէ ո՛չ երկնառաք մանանայիւ որպէս զհին ժողովորդն յանապատին կերակրէ, այլ հացիւ, որ յերկրէ ելանէ եւ ի խոտոյ գոյանայ: Եւ երրորդ՝ զառօրեայ կեանսն կերողացն ուսոյց, թէ որք մարմնական հացի միայն են կարօտք, իբրեւ զխոտ ցամաքելոց են՝ ըստ երգոյն թէ՛ «Մարդոյ որպէս խոտոյ եմ աւուրք իւր» (Սաղմ. ԾԲ 15), եւ թէ՛ «Յամաքեցաւ խոտն» (Ես. Խ 7), սակայն «բամ Տեառն մնայ յախտեան» (հմմտ. Սաղմ. ԼԲ 11), որպէս զի ոչ միայն հացի, այլեւ բանի լինիցին փափագող:

Եւ առեալ զհինգ ականակն եւ զերկուս ձկունս՝ հայեցաւ յերկինս, օրհնեաց եւ երեկ:

Ընդէ՞ր հայեցաւ յերկինս՝ ասիցէ ոք: Նախ՝ զի պարտ էր Նմա հաւատարիմ լինել, թէ Հօր զուգական է եւ ի Նմանէ է ծնեալ. վասն այսորիկ ի փոքունսն ընդ երկինս նայի եւ զմեծամեծսն իշխանութեամբ առնէ, զի ուսանիցիս, թէ զԾնօղն պատուեսցէ, որպէս որդւոյ է պատշաճ: Քանզի յորժամ զմեղսն եթող եւ զզրախտն երաց աւազակին եւ բազում անգամ զհին օրէնսն ելոյժ եւ զայն-

¹ Յովհ. Զ 9

² Ձ զնկանակն

չափ մեռեալս յարոյց, եւ զծովն կապեաց եւ զծածուկս փարիսեց-
ւոցն յայտնեաց, եւ զաչս կուրին ստեղծ, որ Աստուծոյ միայն է
գործ, ո՛չ երբէք երեւի, թէ աղօթիւք առնէր: Եւ յորժամ զնկա-
նակն աճեցուցանէր, որ փոքր էր քան զամենայն, ընդ երկինս
նայէր. զի՞նչ այլ ինչ քան զայս ուսուցանէ, թէ համազոյգ Ծնո-
ղին իցէ: Եւ երկրորդ՝ իւրատէ մի՛ մատչել ի սեղանն, այլ նախ
յերկինս հայել եւ գոհանալ զԱստուծոյ, որ զկերակուրն շնոր-
հեաց, եւ ապա՝ ճաշակել՝ բեկանելով զհացն: Բայց տարակուսելի
է, թէ ընդէ՞ր ոչ յոչնչէ արար. զի զՄարկիոնի եւ զայլոց բե-
րանսն կապեաց, որք օտար համարէին ի նմանէ զարարածս, գոր-
ծով յայտ առնէ, թէ ամենայն երեւելիքս Նորա ստեղծուածք են:

Եւ դարձեալ՝ զի մի՛ առաջօք կարծիցեն զհրաշսն, ի սակաւ
հացի՛ցն զբազումսն աճեցոյց եւ ո՛չ յոչնչէ գոյացոյց, զի յական
թօթափել զայն ինչ, զոր տասն ամիսք հազիւհազ՝ վաստակօք եւ
աշխատութեամբ ծնանին, տասն մատուռն Նորա վաղվաղակի
արարին: Քանզի եղ զձեռն² Իւր ի ներքոյ հացին իբրեւ զերկիր
եւ խօսեցաւ ի վերայ իբրեւ զորոտումն եւ ի շարժել շրթանցն ցա-
նեաց իբր զանձրեւ, եւ շոգ ի բերանոյ Նորա եղեւ ի տեղի արե-
ւո: Եւ պսակեալ կատարեաց սրբութեամբ նուրբ ժամուն եւ ետ
կերակուր ըղձալի ամենեցուն, վասն որոյ ի ստուգութիւն իրացն
օրհնեաց, ասէ, եւ երեկ, զի իմացիս, թէ յօրհնելոյն սակաւն
զբազմութիւն ծնանէր ըստ օրհնութեանն առաջնոյ, զի ասէր. «Ա-
ճեցէք եւ բազմացարոք եւ լցէք զերկիր» (Ծճճ. Ա. 28)՝ որ ի ծով եւ ի ցամաք³:
Որպէս զի մի՛ կարծիցէ ոք, թէ ի մօտաւոր գիւղիցն բերին կարգե-
ցին զսեղանն, այլ յօրհնութենէ Նորա աճեցան անդ յանապատի,
որպէս զամուլ կանայս, եւ զի որք ասէին. «Միթէ կարիցէ՞ պատրաստել
սեղան յանապատի» (Սաղմ. ԷԷ. 19). զայն եկեալ ցուցանէր արդեամբք:

Եւ ետ ցաշակերտսն զնկանակսն, եւ աշակերտքն՝ ժողովրդոցն⁴:

Նախ սպասաւորօք վարեցաւ, որպէս օրէն է թագաւորաց: Եւ
երկրորդ՝ յայսպիսի սքանչելեաց ետ իշխանութիւն, զոր ոչ տե-
սեալ էին երբէք եւ ոչ արարեալ, հրամայեաց եւ նոցա առնել, թէ
տեղի եւ⁵ ժամանակ պահանջեցէ: Եւ երրորդ՝ տալով ցաշա-
կերտսն զնկանակսն՝ հաղորդս արար զնոսա սքանչելեացն՝ պա-
տուելով զնոսա, քանզի զայս հանդէս չեւ էին առեալ, թէպէտ
յայլոց նշանաց ունէին զօրինակ: Եւ չորրորդ՝ [զի] մի՛ մոռասցին
զհրաշսն, որոյ անձամբ իւրեանց սպասաւորեցին: Եւ հինգերորդ՝

¹ Զ հազիւ

² Զ ձեռն

³ Զ ցամաքի

⁴ Զ ժողովրդեանն

⁵ Զ կամ

զի ի բարեացն փոյթ մի՛ միայն յօժարեսցին, այլ եւ գործով վճա-
րեալ կատարեսցեն: Վեցերորդ՝ սակաւապիտութեան լինել ընկեր
ուսուցանէ՝ տալ զհա՛ցն միայն ի նոսա, որպէս եւ Ռեբեկա ետ
զհացն ի ձեռն Յակոբայ¹, եւ Ինքն Տէր «զհաց մեր տուր մեզ»
հրամայեաց աղօթել:

Եօթներորդ՝ առ ի միտսն՝ Ինքն է հացն կենդանի յերկնից ի-
ջեալ², զոր աւանդեաց աշակերտացն եւ նոքօք՝ հաւատացելոցն՝
կատարել զյիշատակ Նորա մինչեւ ի կատարած աշխարհի՝ ըստ
այնմ. «Զայս արարէք առ Իմոյ յիշատակի» (Ղուկ. ԻԲ. 19), եւ՝ «Քանիցս անգամ
զհացս զայս ուտիցէք, զմահ Տեառն պատմեցէք, մինչեւ եկեսցէ Նա» (ճմտ. Ա. Կոր. ԺԱ.
26): Բայց քանզի զհինգ նկանակն ետ ցաշակերտսն, եւ այլն ի
ձեռս նոցա աճեաց, որչափ որ պիտոյ էր բազմութեանն, քանզի
իբրեւ մատեաւ Ծմաւոն³ առնուլ, կարծեաց, թէ իւր բաւական իցէ,
եւ անթքն լի բազկօք իւրովք տանէր, եւ ի ձեռաց իւրոց ոչ պա-
կասէր. նոյնպէս եւ այլոցն, որպէս զի մի՛ հեռ⁴ ի մէջ նոցա անկա-
նիցի. քանզի ամենեքեա՛ն բաշխէին ժողովրդոցն⁵, ո՛չ միայն եր-
կոտասանքն, այլեւ եօթանասունքն:

Կերան ամենեքեան եւ յագեցան, եւ բարձին զնշխարս կոտորոցն երկո-
տասան սակաւի լի (ԺԴ. 20):

Ոչ այնքան⁶ ունէին որովայնք նոցա, որչափ էին ի շալակս
նոցա, քանզի չափով ունէին որովայնք նոցա, եւ առանց չափոյ
էին բարձեալ շալակք նոցա, վասն զի անոյշ էր հացն քան զմա-
նանայն յանապատին: Վասն այնորիկ կերան յագ եւ բարձին
եւս, նա՛ քանզի եւ մանանայն այգուց այգուց անապական⁷, եւ
նա որքան յերկարէր, անուշանայր⁸: Իսկ զմնացեալ կոտորսն
բարձին երկոտասան սակաւի, քանզի կշռեաց Արուեստաւորն
զբաղց հինգ հազարացն, եւ յաղթեցին նմա թիւ երկոտասան սա-
կաւացն: Առ ամենայն արուեստագէտս ցանկութիւն կարօտելոցն
բազմագոյն է քան զգորութիւն արուեստագիտացն, զի ո՛չ ըստ
տենչանաց նոցա կարեն վճարել արուեստագէտքն. բայց Աստու-
ծոյն առաւելագոյն է արարչութիւն Նորա քան զկարօտելոցն
ցանկութիւն, որպէս ամենայն ուրեք, նոյնպէս եւ աստ:

¹ Ծճճ. ԻԴ. 33

² Յովի. Զ. 35-51

³ ՏՁ Ծմաւոն (այսպէս՝ ամենուր)

⁴ Զ հեռի

⁵ Զ ժողովրդոց

⁶ Զ > այնքան

⁷ Ելք ԺԶ

⁸ Զ անոյշանայր

Եւ դարձեալ՝ երկոտասան սակառի յաւել զնշխարն, զի եւ Յուդա ընդ նոսա բառնայցէ: Դարձեալ՝ եւ ա՛յս ի ճշմարտութիւն նշանին, զի մի՛ առաջօք կարծեսցեն, յորժամ զմի կամ զերկու օր զնշխարեալ կոտորսն պահեսցեն, հաւատասցեն, թէ ո՛չ է նա տեսիլ ընդունայն: Իսկ սակառիքն, ոմանք ասեն, թէ պաշար բարձեալ էին, իսկ այլք թէ՛ որով զհիւանդսն էին բերեալ, եւ ողջացան, նոքօք եւ զմնացորդ հացին բարձին. որ է նշանակ սա կառուցեալ մարմնոյ՝ գոյացեալ յերկոտասան անդամոց, եւ ըստանձնեալ բառնայ զգործս առաքինութեան: Ո՛չ զամենայնն, քանզի հոգւոյն է զօրութիւն զկատարեալն գործել, այլ զնշխարս մնացորդաց հոգւոյն վարուց. միանգամայն եւ հաղորդի կենդանարարն հացի:

Եւ որք կերան՝ էին արք իբրեւ՝ հինգ հազար, թող զկանայս եւ զմանկտի (ԺԴ 21):

Զարմացմամբ զթիւ հազարացն գրէ աւետարանիչս, թէ ի հինգ հացիցն հինգ հազար արքն կերան եւ յագեցան, եւ յաւելաւ եւս: Բայց մեծ գովութիւն էր այս ժողովրդեանն, զի կանամբք եւ մանկտեօք եկեալ դեգերէին առ Նմա:

Եւ ստիպեաց² վաղվաղակի գաշակերտսն մտանել ի ւնաւ եւ յառաջել յայնկոյս, մինչ ինքն գծողովորդսն արձակիցէ (ԺԴ 22):

Յորժամ մեծ ինչ գործս գործէր, մեկուսի առնէր զանձն ի ժողովրդենէն եւ յաշակերտացն, զի զմեզ ուսուցանիցէ մի՛ ի բազմաց փառս ինչ խնդրել անձանց եւ մի՛ այնր³ զհետ երթալ: Այլ ասելովն թէ՛ «ստիպեաց զաշակերտսն»՝ զհպատակութիւն աշակերտացն յայտ առնէ, յորմէ եւ մեք ուսանիցիմք պատկառ կալ Քրիստոսի, ո՛չ միայն վասն երեւելի պարգեւացն, զի մի՛ նախատիցիմք, որպէս հրէայքն, եթէ՛ «Խնդրէր զիս՝ ո՛չ զի նշանս ինչ տեսէք, այլ զի կերայք ի հացէ անտի՛ եւ յագեցարուք» (Յովհ. 2 26), այլ եւ հոգեւորացն, որպէս աշակերտքն Տեառն: «Յառաջել յայնկոյս, մինչ ինքն զժողովորդսն⁵ արձակիցէ»։ քանզի ժողովուրդքն անքակ կամէին լինել ի Նմանէ, վասն այնորիկ զնոսա պատճառանօք ժողովոյն արձակեաց յառաջագոյն, որպէս զի նոքա երթիցեն:

Եւ իբրեւ արձակեաց զժողովուրդսն, ել ի լեառն առանձինն կալ յաղօթս:

¹ 2 ~ իբրեւ արք

² 2 ստիպեալ

³ 2 այսր

⁴ 2 անդի

⁵ 2 զժողովուրդսն

Դարձեալ՝ եւ այսու զմեզ խրատէ մի՛ միշտ ընդ ժողովուրդն խառնիլ եւ մի՛ ցանկ՝ ի բազմութենէն փախչիլ, այլ երկոքումբք ի դէպ ժամանակի վարիլ օգտակար է անձին եւ բազմաց: Բայց քննելի է եւ այն, թէ է՞ր վասն ի լեառն ելանէ. որպէս զի զմեզ ուսուցէ, եթէ բարւոք է անապատն եւ միայնութիւնն, յորժամ աղօթս կամիցիմք մատուցանել, վասն այնորիկ յանապատ երթալ եւ ի լեառն ելանէր եւ զգիշերն ի գլուխ յաղօթս հանէր, զի ժամանակաւն եւ տեղեաւն զանխռովութեան միտս ստացուք եւ ի ծփանաց ալեաց կենցաղոյս իրաց՝ զանձինս մեր արտաքս կացուցուք եւ մտօք յերկինս, զոր «լեառն» նշանակէ, ելցուք: Գիտելի է եւ այն, զի որք զՔրիստոս յերկուս բաժանեն, որք են նստորականքն եւ համախոհք նոցին, ասեն, թէ արարածական ընութիւնն աղօթէր. զի թէ այս, ապա ուրեմն եւ որդիք երկուք եւ երկու անձն, զորս նշովէ Կաթուղիկէ Եկեղեցի: Այլ Բանն մարմին եղեւ եւ միաւորեալ ի մարմնի անշփոթաբար, որ զնոյն պատիւ եւ զզօրութիւն կանխադիտութեան ընկալաւ ի Բանէն՝ վասն հաղորդութեան ընդ աստուածային անձնաւորութեան, նորա են բարձրագոյնքն եւ նուաստագոյնքն, զոր Թոմաս «Տէր եւ Աստուած» կոչէր³: Քանզի զաստուածայինն մարդկաբար եւ զմարդկայինսն աստուածաբար կատարէր, յորոց մի է եւ աղօթելն, որոյ էր եւ մարմինն՝ յաղագս անճառ միաւորութեանն եւ անշփոթ խառնմանն:

Եւ իբրեւ ընդ երեկս եղեւ, անդ էր միայն (ԺԴ 23):

Եւ ւաւն մեկնեալ էր ի ցամաքէն բազում ասպարիսօք՝ ծփեալ յալեացն, քանզի ընդդէմ էր հողմն (ԺԴ 24):

Զի Աստուծոյ բարի է միայնութիւնն, քանզի ոչ է ի բազմաց բարդեալ, ըստ որում այլայլմամբ ամբոխեն զմիմեանս, այլ մի եւ քան զամենայն միակ բարձրագոյն. եւ թէպէտ մարդացաւ, սակայն մի է եւ յետ մարդեղութեանն՝ ըստ այնմ. «Միայնն, միինն»⁴, եւ զայս ասեմ ըստ⁵ ընութեանն եւ⁶ ըստ անձնաւորութեանն: Եւ նաւն, ասէ, մեկնեալ ի ցամաքէն՝ ծփէին յալեացն իբրեւ⁷ զառաջինն. այլ յայնժամ թէպէտ վշտանային, ընդ նոսա էր ի նաւին, իսկ այժմ առանձինն ինքեանք միայն, զի առ սակաւ սակաւ մեղ-

¹ 2 ցանգ

² 2 ի բաց

³ 3 Յովհ. Ի 28

⁴ 4 Հանգիստ սրբոյն Յովհաննոս առաքելոյ եւ աւետարանչի, Բ

⁵ 2 ոչ ըստ

⁶ 2 այլ

⁷ 2 իբր

մով ի մեծամեծսն կրթէր զնոսա՝ ժուժկալ լինել նեղութեանց։ Քանզի ինքն ի բաց գնաց եւ նոցա ի մէջ ծովուն ետ ծփիլ, մանաւանդ թէ ինքն իսկ հրաման ետ հողմոյն յուզիլ, զի մի՛ այլ ուստեք ակն ունիցին յուսոյ փրկութեան։ Նաեւ հողմն նշանակ էր ընդդիմակ զօրութեանցն, որք ի ծովու աշխարհիս փորձելոց էին զնոսա։

Եւ ի չորրորդում պահու գիշերոյն եկն առ նոսա Յիսուս՝ գնալով ի վերայ ծովուն (ԺՂ. 25)։

Ընդէ՞ր ոչ վազվազակի. զի խրատեսցէ զնոսա մի՛ արագ խնդրել զիւրութիւն ի վշտացն, այլ յամել եւ տանել առաքինութեամբ փորձանացն։ Իսկ զի՞ զթիւ պահուցն ասէ. քանզի արուեստիւ ցուցական ժամուց գիտակ լինին նաւավարքն, մանաւանդ Հողմոյն յայտնութեամբ։ Բայց զի «պահ» ասէ եւ ոչ «ժամ», յորմէ առեալ ոմանք ասեն, թէ երեք ժամքն պահ մի ասին, եւ լինի երկոտասան ժամ գիշերոյն չորս պահ։ Ուստի յայտ է, թէ յառաւօտու պահուն երեւեցաւ նոցա Յիսուս՝ գնալով ի վերայ ծովուն նովին մարմնովն, որով աղօթէրն։

Իբրեւ տեսին զՆա աշակերտքն, զի գնայր ի վերայ ծովուն, խոսեցան եւ ասէն, թէ առաջօր ինչ իցէ, եւ առ ահից աղաղակեցին (ԺՂ. 26)։

Մինչդեռ նստէին նոքա ի նաւի անդ հողմակոծեալք ի ծովէն, կրկին խոսեցան եւ ի Տեառն երեւմանէն, զի առ աչս երեւոյթ կարծեցին։ Եւ զի հաստատ գիտէին զՆմանէ, թէ ծանրութիւն մարմնոյ է՝ զգեցեալ, որ դժուար է գնալ ի վերայ ջուրց, ապա ուրեմն ո՛չ անմտութեամբ զարհուրեցան ընդ՝ իրան, որ տեսին մարմնոյ գնալ ի վերայ ալեաց ծովու։ Սակայն ո՛չ զանձն յայտնեաց, մինչեւ զաղաղակ բարձին թէ՛ ո՞րք ես, եւ կամ զՅիսուս կարգալով յօգնականութիւն անձանց. զի յաճախութեամբ զարհուրանացն խրատեսցին ժուժկալս լինել եւ ցանկասցին գալստեան Նորա։

Եւ վաղվաղակի խօսեցաւ ընդ նոսա Յիսուս եւ ասէ. «Քաջալերացարո՛ւք, ե՛ս եմ, մի՛ երկնջիք» (ԺՂ. 27)։

Այսինքն՝ մարմնաւորն, զոր դուք իսկ տեսէք. եւ քանզի յերեսացն չճանաչէին, զի գիշեր էր, եւ ոչ ի նորանշան գնացիցն արագապէս բարբառովն յայտնէ զանձն, որով զերկիւզն կազդուրեաց, որպէս զի ի ծով աշխարհիս ի Նա վստահանալով՝ ո՛չ յու-

¹ զ > է

² զ զի

մեքէ երկիցեն՝ ըստ այնմ. «Տէր է իմ օգնական, եւ ես ոչ երկեայց, զի՞ արասցէ ինձ մարդ» (Սաղմ. ԾԺԷ՝ 6)։

Պատասխանի ետ Նմա Պետրոս եւ ասէ. «Տէ՛ր, եթէ Դու ես, հրամայեա ինձ գալ առ Քեզ ի վերայ ջրոյս»¹ (ԺՂ. 28)։

Եւ Նա ասէ՝ ե՛կ (ԺՂ. 29)։

Պետրոս հասու եղեւ, թէ վասն մարմնոյն ասաց թէ՛ ես եմ, ապէ՛ թէ այդպէս իցէ, եւ ե՛ս մարմին զգեցեալ եմ, եթէ գնացից եւ ես ի վերայ ջուրցս, գիտացից, թէ եւ Դո՛ւ նովին մարմնովն, զոր եսն գիտեմ, գնացեր։ Բայց դու տես զՋերմութիւն սիրոյն, զոր ունէր առ Նա, զի ո՛չ ասաց՝ աղաչեա կամ յաղօթս կաց, այլ թէ՛ հրամայեա՛, ուստի իմանամք, թէ ո՛չ ի ցոյց կամ ի պարծանս, այլ վասն սիրոյ միայն եւ ի ստուգութիւն իրացն յայտնութեան։ Իսկ ասելն թէ՛ «գալ առ Քեզ», ոչ այնչափ խնդրէր, զի ի վերայ ջուրցն գնայր, քան թէ առ Նա ընթանայր, խնդալից լինէր։ «Եւ Նա ասէ՛ ե՛կ»։ Բանիւ միայն, որ զերկինս ձգեաց, եւ զծով յատակընթացս Պետրոսի գործեաց. բայց զարմացիր ընդ հաւատս Պետրոսի, զի յանձն առեալ գնաց, որպէս ասէ։

Եւ իջեալ ի նաւն Պետրոս՝ գնաց ի վերայ ջուրցն եւ եկն առ Յիսուս։

Ջյոյժ՝ զօրութիւն Տեառն նկարագրէ, զի ոչ միայն ինքն ընթանայր, այլեւ այլոց գնալ հրամայէր, նաեւ զխիզախելն Պետրոսի գուշակէ եւ զցանկութիւն սիրոյն, զոր առ Նա ունէր՝ նշանակէ։ Իսկ առ ի միտս՝ ո՛չ որ մերձաւոր լինի Քրիստոսի, եթէ ոչ ի մարմնային եւ յախտաւոր ծննդենէն³, զոր «նաւ» ասաց, իջեալ խոնարհի առ հոգեւոր ջրոյն ծնունդն, որով յերկինս գրի եւ արքայութեանն ժառանգ լինի։

Եւ տեսեալ զհողմն սաստիկ՝ երկեալ (ԺՂ. 30)։

Մեծին յաղթեաց, զի գնաց ի վերայ, իսկ ի հողմոյն երկեալ, քանզի այնպիսի է մարդկային բնութիւնս. բազում անգամ ի մեծամեծս առաքինանայ եւ ի փոքունս զեղծանի, որպէս եղիա՝ ի Յեզաբելէ⁴, եւ Մոսէս՝ յեգիպտացւոյն⁵, եւ Դաւիթ՝ ի Բերսաբէէ⁶։ Նոյնպէս եւ սա, մինչ սաստկացեալ էր ալիքն, էջ եւ ընդդէմ հողմոյն չկարաց զօրել, եւ այն զի մօտ էր Քրիստոս. յորմէ ուսանիմք, թէ չէ՛ ինչ օգուտ մօտ լինել Քրիստոսի, եթէ հաւատով չի-

¹ զ ջրոցս

² զ ջի յոյժ

³ Տ ի ԾՆՈՒԹԵԱՆԵՆ

⁴ Գ Թագ. ԺԹ 1-4

⁵ Ելք Բ

⁶ Բ Թագ. ԺԱ

ցէ ոք մօտ: Եւ դարձեալ՝ զի զանազանութիւն լիցի ի մէջ Վարդապետին եւ աշակերտին եւ այլոց աշակերտացն մխիթարութիւն, զի թէ յերկուցն վերայ ըմբոստացան, ո՞րչափ եւս առաւել անդ, զի չե՛ւ եւս առեալ էին զՀոգին:

Եւ իբրեւ սկսաւ ընկղմել, աղաղակեաց եւ ասէ. «Տէ՛ր, փրկեա՛ զիս»:

Զի առաջինն փորձ առեալ էր զՆորա զօրութիւնն, զի լռեցոյց զալիսն, վասն այնորիկ եւ էջ իսկ, ուստի յորժամ սկսաւ ընկղմիլ, զաղաղակ եբարձ եթէ՝ փրկեա՛ ի յընկղմանէ աստի: Բայց գովութիւն է այս առաքելոյն, զի ի սկիզբն փորձութեանն առ Նա դիմեաց:

Եւ վաղվաղակի Յիսուս ձգեաց¹ զձեռն իւր, կալաւ զնա եւ ասէ. «Թերափաւա՛տ, ընդէ՞ր երկմտեցեր» (ԺԳ 31):

Ընդէ՞ր արդեօք Հոգւոյն ոչ սաստեաց դադարել, այլ ինքնին ձեռն ձգեաց եւ բռնն եհար զնմանէ. զի Պետրոսի հաւատոց պէտք էին, զի յորժամ մերն կասիցի, Աստուծոյն ի թիկունս հասանիցէ: Եւ ցուցանէ, թէ ո՛չ Հոգւոյն ինչ բռնութիւն, այլ նորա թերահաւատութիւնն առնէր զընկղմիլն², զի թէ ի հաւատոցն չէր տկարացեալ, եւ Հոգւոյն կարէր դիւրաւ ընդդիմանալ: Վասն այնորիկ թէպէտ բռնն եհար զնմանէ, Հոգւոյն տակաւին չնչել տայր, զի յայտ արասցէ, թէ չկարէ ինչ Հոգւոյն վնասել, յորժամ հաւատքն հաստատուն իցեն: Իսկ երկմտելն Պետրոսի ոչ այլ ինչ էր, քան թէ կարծելն ո՛չ ի Նորա զօրութենէն, այլ յանձին առաքինութենէ վճարէ զիրն, վասն որոյ զսաստն ընկալաւ, կամ թէ ո՛չ իցէ Նա, այլ երեւոյթ ինչ առաջօք երեւեալ:

Եւ իբրեւ ելին ի նաւ, հանդարտեաց հողմն (ԺԳ 32):

Զի լցցի ասացեալն ի մարգարէէն թէ՝ «Դու տիրես զօրութեանց ծովու եւ զխոտովութիւն ալեաց նորա Դո՛ւ ցածուցանես» (Սաղմ. 2Ը 10), եւ թէ՝ «Տեսին զՔեզ ջուրք եւ երկեան, եւ խորք խոտկեցան» (Սաղմ. 2Զ 17), եւ՝ «Ծալիղք Քո ի ջուրս բազումս, եւ հետք Քո ոչ եւս երեւին» (Սաղմ. 2Զ 20): Իսկ առ ի միտս՝ ծովն աշխարհս էր, որ հանդարտելոց էր քարոզութեամբ առաքելոցն, յորմէհետէ մօտ եւ ել արար Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս: Եւ դադարելոց էին³ Հոգւոյն յուզմունք՝ Բանասրկուին փորձութիւնք եւ վարդապետութիւնք:

Եւ որ ի նաւին էին, մատեան երկիրպագին Նմա եւ ասեն. «Արդարե՛ւ Որդի Աստուծոյ եւ Դու» (ԺԳ 33):

¹ Զ ~ ձգեաց Յիսուս

² Զ զընկղմելն

³ ՏԶ էր

Յառաջնումն ասէին. «Ո՞րք իցէ այրս այս, զի եւ հողմք եւ ծով հնազանդին Սմա» (հմմտ. Մատթ. Ը 27), իսկ աստ՝ ո՛չ այսպէս, այլ խոստովան եղեն բանիւ իւրեանց, թէ արդարեւ Որդի Աստուծոյ է Նա. եւ ո՛չ միայն բանիւ, այլեւ իրօք զերկրպագութիւնն, որ Աստուծոյ էր անկ, Նմա մատուցին: Եւ այսպէս մեղմով ի բարձրագոյնս հանէ զնոսա՝ զնալով ի վերայ ծովուն եւ այլում հրամայելով զնոյն առնել, եւ զտագնապեալն ապրեցուցանել, եւ զՀոգւոյն դադարեցուցանել, յաճախէին այնուհետեւ հաւատքն Որդի Աստուծոյ զՆա դաւանել: Յորոց դստրվեալ լինի Արիօս, զի հակառակ եղեւ աստուածային ծննդեանն:

Եւ անցեալ եկին ի ցամաք ի Գեննեսարէք (ԺԳ 34):

Եւ իբրեւ ծանեան զՆա արք տեղւոյն այնորիկ, առաքեցին ընդ ամենայն գաւառն եւ ածին առ Նա զամենայն հիւանդս (ԺԳ 35):

Եւ աղաչէին զՆա, զի գոնէ միայն ի քղանցս հանդերձի Նորա մերձեցին. եւ որք միանգամ մերձեցան՝ փրկեցան (ԺԳ 36):

Ո՛չ իբրեւ զառաջինն գային եւ ի տունս ձգէին եւ հրամանս բանից խնդրէին, այլ կարի ի բարձրագոյնսն ելին եւ մեծ հաւատովք յափշտակեցին զբժշկութիւն, քանզի տեղատեսն² ուսոյց զամենեանց ցածնուլ: Բայց ասելն՝ «Իբրեւ ծանեան զՆա արք տեղւոյն»՝ ցուցանէ, թէ յետ բազում ժամանակաց եկն անդր, եւ ժամանակին յերկարութիւն ոչ միայն ո՛չ ջրեաց զհաւատն, այլեւ յաճախութիւն եւ նորոգս գործեաց, որպէս զի մերձենալով ի ստորոտ հանդերձի Նորա՝ փրկեալք լինէին յիւրաքանչիւր ցաւոց իւրեանց³: Իսկ տեղին, յորում այս եղեւ, Գեննեսարէթ է, որ թարգմանի պարտեզ իշխանաց՝ յերկիրն Հրէաստանի:

¹ Զ մերձեցան

² Մատթ. Թ 20-22

³ Զ իւրոց

ԳԼՈՒԽ ԺԵ

Յայնժամ մատենան առ Յիսուս՝ որ յԵրուսաղեմէ փարիսեցիքն եւ դպիրք եւ ասեց (ԺԵ 1):

«Ընդէ՞ր աշակերտքն Քո անցանցն զաւանդութեամբ ծերոցն, զի ոչ լուսնան զձեռս, յորժամ հաց ուտեց» (ԺԵ 2):

Ե՞րբ մատենան. յորժամ բիւրուց բիւրս նշանս գործեաց, յորժամ զհիւանդս բժշկեաց՝ մերձենալով միայն ի քղանցս հանդերձի Նորա, զոր նշանակէ աւետարանիչս զժամանակն, զի ցուցցէ զանչափ զօրութիւն Նորա: Բայց զի՞նչ է՝ «յԵրուսաղեմէ փարիսեցիքն» ասէ. քանզի ընդ երկոտասան ազգն բաժանեալք էին դպիրքն եւ փարիսեցիքն, այլ որ զմայրաքաղաքն ունէին, աւելի քան զայլսն դժնդակք էին, զի որչափ առաւել քան զայլսն ի պարգեւսն վայելէին, նոյնչափ ի հպարտութիւնն աճէին: Վասն այնորիկ յիմարեալք ի հարցուածոցն ըմբռնին, քանզի ո՛չ ասացին, թէ անցանեն զՕրինօքն Մոսիսի, այլ թէ՝ զտուէրութեամբ ծերոցն: Ուստի յայտ է, թէ բազում ինչ նորամուտս արարին քահանայքն. թէպէտ բազում ահիւ եւ սպառնալով պատուիրեալ էր մի՛ առաւելու ինչ եւ մի՛ հատանել՝, այլ նոքա ո՛չ սակաւ նորածեւս ինչ առնէին: Այսպիսի ինչ, թէ ո՛չ է պարտ անլուայ ձեռօք հաց ուտել, որպէս ինքեանք մտեալ ի հրապարակէ՝ ըռնալիր լուանային, եւ մկրտութիւնս բաժակաց եւ պղնձեաց եւ ստոմանաց եւ մահճաց իմանային: Որ եւ յոյժ ծաղու իրքն լի էին, քանզի յորժամ ազատանալ պարտ էր նոցա ի խտրանացն՝ վասն հասանելոյ ժամանակին, նոքա յայնժամ առաւել ընդ խտրանօք զանձինս կապէին, որպէս թէ օրինադիրք իցեն, այնպէս ձեւանային, «անցանեն, ասէ, զաւանդութեամբ ծերոցն»: Որ քան զԱստուծոյ առաւել ի դէպ թուէր, զայն ի մէջ ածէին, որպէս զի այնու առաւել իմն զՆա կամէին ցասուցանել, զի թէ անգոսնեացէ ինչ զնոսա, անձամբ անձին տացէ զպատճառս չարախօսութեան:

Բայց պարտ է քննել, թէ ընդէ՞ր աշակերտքն անլուայ ձեռօք ուտէին: Զայս՝ ո՛չ առ հաստել ինչ, այլ անփոյթ աւելորդացն առնէին եւ կարեւորացն եւեթ պատկառ կային, զի ո՛չ լուանալոյ եւ ո՛չ անլուանալոյ օրէնս անձանց դնէին, այլ որպէս դէպն պահանջէր, նոյնպէս յերկոսեան վայելէին:

Նա պատասխանի ետ եւ ասէ ցնոսա. «Իսկ դուք ընդէ՞ր անցանէք զպատուիրանաւ Աստուծոյ՝ վասն ձերոյ աւանդութեան»¹ (ԺԵ 3):

Կրկին մեղադրանօք մեղադրէ նոցա. նախ՝ զի Աստուծոյ ոչ անսային, եւ ապա՝ զոր ինչ առնէին, մարդկա՛ն վասն առնէին. զի թէ նոքա զմարդկան օրէնս անցեալ՝ ըստգտեալ եղեն ի ձէնջ, քանի՛ աւելի դուք, զի զԱստուծոյն կոխիցէք, քանզի ա՛յդ իսկ կորուսանէ զձեզ, զի զծերո՛ցն առնէք եւ ո՛չ զԱստուծոյ: Բայց ոչ ասաց «վասն ձերոց աւանդութեանն», այլ վասն «ձերոյ»², զի անտաղտուկ առնիցէ զբանն:

Զի Աստուած ասաց. «Պատուեա զհայր քո եւ գմայր (ԺԵ 4):

եւ որ բաւրբաւ զհայր կամ գմայր, մահու վախճանեցի» (ԺԵ 5):

Նախ զՕրէնսն ընթեռնու, զի անտի իսկ յայտ առնիցէ, թէ յոյժ կամք են Օրինացն պատուել զհայր եւ զմայր, քանզի բերանով Իւրով իսկ ասաց Աստուած. «Պատուեա զհայր քո եւ՝ գմայր, եւ երկարակեաց յիմիցիս» (նմտ. Ելք Ի 12): Այլ Նորա թողեալ զպարգեւս պատուելեացն՝ զահագին պատիժ չպատու[ել]եացն դնէ թէ՛ «Որ չարախօսէ զհօրէ կամ գմօրէ, մահու վախճանեցի» (Ելք ԻԱ 17). քանզի նոքա զաշակերտսն անօրէնս ցուցին, յայտ առնէ թէ՛ դո՛ւք էք անօրէնութեամբ լի եւ մահուց արժանի, զի թէ որ բամբասէ բանիւ, պատժելոց է, ո՞րչափ եւս առաւել դուք, որ արդեամբ իսկ թշնամանէք, եւ ո՛չ միայն դուք, այլեւ զայլս ուսուցանէք. որպէս զի երկեցուցանէ եւ զԻւրեաւ ածէ:

Եւ դուք ասէք. «Որ ասիցէ ցհայր իւր կամ ցմայր իւր, թէ պատարագ է, զոր յիմէն օգտիցիս, եւ ո՛չ պատուիցէ զհայր իւր կամ գմայր իւր», եւ խոտէք զբանն Աստուծոյ վասն ձերոյ աւանդութեան (ԺԵ 6):

«Դո՛ւք» ասէ եւ ո՛չ Աստուած. զոր ասէն՝ այսպիսի է. աստուածապաշտութեան պատճառանօք ուսուցին որդւոց արհամարհել զհարս, քանզի թէ ոք ի հարց կամ ի մարց ասէին ցորդիս իւրեանց. «Տուր ինձ ոչխարիկ մի» կամ «որթիկ մի», կամ այլ ինչ այսպիսի, ասէին թէ՛ «Այդ Աստուծոյ պատարագ է, զոր յինէն օգտեալ խնդրիցես, եւ չէ հնար, թէ առնուցուս»: Ուստի կրկին չարիք լինէին. մի՛ զի ո՛չ Աստուծոյ մատուցանէին, եւ միւս՝ զծնողսն զրկէին զործով՝ պատարագացն անուամբ, քանզի զհայրն եւ զմայրն վասն Աստուծոյ թշնամանէին եւ զԱստուած վասն հարցն եւ մարցն անարգանացն խոտէին: Վասն որոյ ասէ

¹ Զ աւանդութեանդ

² Զ ձերոց

³ Զ > մինչև ժԵ 10-11 համարների մեկնության հիմն թուի թէ բառերը

Թէ՛ «խոտէք զբանն Աստուծոյ վասն ձերոյ աւանդութեանն», որ եւ ո՛չ բնաւ իսկ են օրէնք, քանզի ի մարդկանէ եղան, զոր եւ աւանդութիւն կոչէ, իսկ զԱստուծոյն բան՝ սահմանիչ երկնի եւ երկրի: Լսի եւ այսպէս Թէ՛ «Պատարագ է՝ զոր յինէն օգտիցիս», քանզի էին ոմանք ծնունդք՝ հպարտք եւ սէզք, զի զանձինս իւրեանց իմաստունս ունէին եւ զծնողսն խրատէին՝ ասելով Թէ՛ «Զոր ի բանից իմոց օգտիցիս, այդ հաճոյ է Աստուծոյ իբր զպատարագ», ասէ, Թէ անպատուութիւն է ծնողաց, զի նա՛ վարդապետ քո է, եւ դու ի նմանէ՛ ունիս որպէս զբնութիւնդ, այսպէս եւ զվարժդ. քանզի զայդ առնելով՝ խոտես զբանն, որ ուսոյց պատուել զհայր եւ զմայր:

Կեղծաւորք, բարոյք մարգարէացաւ ի վերայ ձեր Եսայի եւ ասէ (ԺԵ 7).

«Ժողովորդս այս շրթամբք պատուէ զիս եւ սրտիք իրեանց հեռացեալ մեկուսի եմ յիմէն (ԺԵ 8):

Զո՛ւր պաշտեմ զիս. ուսուցանեմ վարդապետութիւնս՝ զմարդկան պատուիրեալս» (ԺԵ 9):

Կեղծաւոր է ստուգապէս, որ ասէ զայլ իրս եւ գործէ զընդդէմն, որպէս սոքա օրինաւորք զանձինս կարծէին եւ աստուածապաշտք անուանէին եւ ընդ հակառակս ելանէին: Եւ զի մի՛ ըմբոստասցին չլինել այնպիսի, մարգարէական բանիւն կնքէ, Թէ կանխատես հաստատութեամբ զչարութիւն ձեր խօսէր Եսայիս¹: Նաեւ նոքօք զԱնձն միաբանեցուցանէ Աստուծոյ. «Զո՛ւր պաշտեն զիս», - ասէ. այսինքն՝ սուտ աստուածապաշտ կոչին կամ Թէ չգտանեն վարձս՝ վասն շրթամբք պատուելոյն զիս, որովհետեւ խորհրդովք եւ գործովք հեռացեալք են յինէն: «Ուսուցանեն վարդապետութիւնս՝ զմարդկան պատուիրեալս». զԱստուծոյն արհամարհեն, ասէ, եւ զիւրեանցն հաստատել կամին՝ ըստ առաքելոյ Թէ՛ «Զիրեանց արդարութիւնս կամին կացուցանել» (հմտ. Հոով. Ժ 3): Ապա յայն սակա պահեն զիմն, զի զիւրեանցն պահեսցեն, որով երեւի մարդապաշտս գոլ զնոսա եւ ո՛չ աստուածապաշտս:

Եւ կոչեցեալ առ Իմքն զԺողովորդսն՝ ասէ ցնոսա. «Լուարոք եւ ի միտ առէք (ԺԵ 10).

ո՛չ որ ինչ մտանէ ընդ բերան՝ պղծէ զմարդ, այլ որ ինչ ելանէ ի բերանոյ, ա՛յն պղծէ զմարդ» (ԺԵ 11):

Իբրեւ վիրաւորեաց զնոսա զիւր վճիռն տալով եւ ի մարգարէին ամբաստանութենէ, այլ ընդ նոսա ոչինչ խօսի, քանզի չէին գալոց յուղղութիւն, ի ժողովուրդն դարձուցանէ զբանն եւ բարձ-

րագոյն օրէնս լի ամենայն զգաստութեամբ առաջի դնէ: Եւ նախ մտադիւրս եւ ուշակալս առնէ՝ ասելով. «Լուարոք եւ ի միտ առէք», այսինքն՝ խելամո՛ւտ լերուք, զի Թէ նոցա, որ անդէպս լուծանէին զՕրէնսն, անձնատուր վարդապետութեամբ լսէիք, ապա եւս առաւել ի՛նձ պարտ է լսել, որ ի դէպ ժամանակի ի բարձրագոյն առաքինութիւնս հանեմ: «Ո՛չ որ ինչ մտանէ ընդ բերան՝ [պղծէ զմարդ]». ի բուն իրս իջեալ՝ օրէնս դնէ եւ վճիռս հատանէ. բայց նոքա իբրեւ լուան զայս, ոչինչ ընդդէմ դառնային, Թէ Աստուած այնչափ պատուէր ետ վասն կերակրոյ խտրանաց, եւ Դու այլ իմն օրինադրես: Ինձ Թուի, Թէ՛ կամ զի կարի պապանձեցոյց զփարիսեցիսն եւ զնենգութիւն նոցա յայտնեաց, վասն այնորիկ հաւանեցան, եւ կամ Թէ ո՛չ յայտնի զկերակրոցն ճառեաց, այլ Թէ որ մտանէ ի բերանն², ո՛չ պղծէ զմարդ, զոր վասն անլուայ ձեռօք ուտելոյն կարծեցին, Թէպէտ Տէրն յայտնի վասն կերակրոցն ասաց: Իսկ Թէ յետոյ ասէ, Թէ անլուայ ձեռօք ուտել ոչ պղծէ զմարդ, յազազս այնորիկ ասաց, զի մի՛ դիմադարձութիւն ինչ լի-նիցի:

Բայց քննելի է զբանս Տեառն, Թէ զիա՞րդ ամենայն ինչ, որ ի բերանն մտանէ, ոչ պղծէ զմարդ, քանզի բազում կերակուրք են, որք ոչ միայն պղծեն, այլեւ սպանան են, եւ ընդդէմ այսր՝ քանզի դիտեմք, զի ուտեն ոմանք հաց միայն եւ պղծին: Նախ զա՛յս ասեմք. Թէպէտ ստուգապէս վասն կերակրոց է բանս, բայց վասն ընտրելոցն եւ օգտակարացն, զորս Օրէնքն եւ բնութիւնք մարդկան բազում փորձանօք փորձեցին, որք ոչ ունին զօրութիւն պղծելոյ կամ վնասելոյ, Թէպէտ բարուց ոմանց զազիրք երեւին, բայց որք ուտեն առանց խղճմտանաց, ըստ առաքելոյ, սուրբ է³, որպէս ոմանք զնապաստակ ուտեն եւ այլք՝ զխոզենիս, զորս⁴ Օրէնքն խտրէին զերկոսին⁵. Բայց յորժամ ի տեսնէ կտաւոցն Պետրոսի վարժեցան ուտել եւ ի Տեառն բանիցս, ուտեն եւ ոչինչ վնասին, նոյնպէս եւ այլքն ամենեքեան: Եւ երկրորդ՝ ո՛չ հարկաւ եղ զայս Տէրն, այլ կշռեա՛լ⁶, զի յորովայն մտեալ կերակուրսն եւ զամփոփեալսն⁷, ընդ արտաքս եկեալ չարութիւնսն, որ ի սրտէն բղիսն եւ զբազումս խոցոտեն եւ զանձինս, այսպէս ասաց: Քանզի պղծելն ո՛չ ծածկելն է, այլ բանալն, որպէս սովորու-

¹ Զ շարունակվում է այստեղից

² Զ ընդ բերան] ի բերանն

³ Դոմ. ԺՂ 20

⁴ Տ զոր

⁵ Դեւտ. ԺԱ 5-8

⁶ Զ կշռել

⁷ ՏԶ զանփոփեալսն

թիւն է զանփորձսն ամուսնութեան սուրբ ասել եւ զփորձեալսն՝ պղծեալ, քանզի յայտնեաց զառականս իւր: Իսկ որք հացիւ միայն պղծին, զի ցանկութեամբ ուտեն, ասասցուք, թէ այն իսկ է, զոր Տէրն ասաց, թէ որ ի սրտէն ելանէ, ա՛յն պղծէ զմարդ, յորոց մի է եւ ցանկութիւն եւ որկրամոլութիւն, քանզի ի սրտէն բղխէ եւ պղծէ:

Յայնժամ մատուցեալ աշակերտացն Նորա՝ ասեց ցնա. «Գիտե՞ս, զի փարիսեցիքն իբրեւ լուսն գրանց, գայթաղեցին» (ժԵ 12):

Ընդէ՛ր զայս ասացին աշակերտքն. քանզի լուեալ էին ի Տեառնէ թէ՛ «Վա՛յ որ գայթաղեցուցանէ զմի ոք...» (հմմտ. Մատթ. ԺԷ 6-7), եւ փարիսեցիքն, քանզի մարմնականք էին եւ մարմնոյ խտրանաց եւեթ հոգ տանէին, վասն որոյ գայթաղեցին: Կարծեցին աշակերտքն, թէ զիւր եղեալ օրէնս լուծանէ, իսկ Քրիստոս ո՛չ ինչ յարդարեաց զգայթաղութիւնն, քանզի գիտէ արհամարհել զգայթաղութիւն եւ չարհամարհել, յորժամ տեղին կամ երեսն պահանջէ: Որպէս յորժամ ասէր առ Պետրոս. «Երթ ի ծով եւ ընկեա կարթ, զի մի՛ գայթաղեցուցուք զնոսա» (հմմտ. Մատթ. ԺԷ 26), եւ աստ արհամարհէ եւ «կոյրս» զնոսա ասէ, զի ուսուցէ, թէ ընտրութեան պէտք են գայթաղեցուցանել եւ կամ ոչ: Եւ դարձեալ՝ վասն այնորիկ հարցին, զի ո՛չ ընդ նոսա միայն՝ տրտմեցան, այլ զի եւ ինքեա՛նք փոքր մի խռովեցան, թէպէտ յիւրեանց դէմս չկարացին ասել զայս, զորս գիտացեալ Տէրն՝ պատասխանեաց:

Նա պատասխանի ետ անցա եւ ասէ. «Ամենայն տունկ, զոր ոչ տնկեաց Հայր Իմ երկնաւոր, խլեցի (ժԵ 13):

Թէպէտ ոմանք, որք զմանիքեցուցն ախտանան, զՕրինացն ասեն, բայց ճշմարտապէս վասն հաւատոցն որ առ Նա եւ պատուիրանաց գործոցն ասաց զայս՝ ըստ այնմ. «Ո՛չ ոք կարէ գալ առ Իս, եթէ ոչ Հայրն Իմ ձգեսցէ զնա առ Իս» (հմմտ. Յովհ. Զ 44), եւ նոքա, զի ոչ տնկեցան հաւատովք յԻս՝ ուռք եղեալ Որթոյս, խլեցին՝ նախ ի կենաց եւ ի շնորհաց եւ ապա ի յաւիտեանական փառացն: Եւ դարձեալ՝ Աստուած բարի է եւ զմարդն ի բարին ստեղծ, իսկ որ զչարն գործէ, ո՛չ է նա յԱստուծոյ տնկեալ, վասն որոյ խլեցի ի գործոց իւրոց եւ ի բարին արմատասցի:

Թո՛յլ տուք զնոսա. կոյրք եմ, կուրաց առաջնորդք. կոյր կուրի յորժամ առաջնորդէ, սխալէ, եւ երկոքին ի խորխորատ անկանիւն» (ժԵ 14):

¹ Զ ~ միայն ընդ նոսա

Տես, թէ ո՛րպէս զՕրէնսն ի բամբասանաց ազատէ եւ առ փարիսեցիսն զբանն շրջէ, որպէս զի ժողովուրդքն ճեղքիցին ի նոցանէ եւ մի՛ ընդ նոսա ի խորխորատ անկանիցին: Քանզի անհնարին աղէտք իցեն, յորժամ ինքն կոյր իցէ եւ զայլ ոմն կոյր առաջնորդ ունիցի. կրկին եւ երեքկի՛ն վնասիցի: Զի թէ առանց առաջնորդի շրջիցի, սխալի, զի՞նչ ասես, յորժամ առաջնորդն եւս կոյր իցէ, եւ ի նա վստահանայցէ, քանզի զառ անձին զգուշութիւնն բնաւին կորուսանէ: Բայց զի՞նչ է՝ «Թոյլ տուք զնոսա». այսինքն՝ անկանիլ, գայթաղիլ, զի որ գայթաղելոցն է՝ գայթաղեցի՛: Է՛ր վասն. զի զՅարուցանողն արհամարհեն եւ զԼուսաւորիչն պախարակեն, վասն որոյ ո՛չ զանձանց միայն վրէժս տան կորստեամբ, այլ եւ որոց առաջնորդեցին՝ կորուսանեն, որով դատին:

Պատասխանի ետ Գնա Պետրոս եւ ասէ. «Մեկնեա՛ մեզ զառակս զայս» (ժԵ 15):

Նախ՝ զի ջերմ՝ եւ կազմ էր ամենայն ուրեք ի հարցմունսն: Եւ երկրորդ՝ ցուցանէ հարցմամբն, թէ մտօքն խռովեալ իսկ էր, զի թէ յետ Հոգւոյն ընդունելութեան ասէր. «Քա՛ւ լիցի, Տէր, զի պիղծ կերակուր ամենեւին ոչ եմուտ ի բերան իմ» (հմմտ. Գործք Ժ 14), զի՞նչ ասես այժմ: Բայց ո՛չ յայտնապէս ասաց թէ՛ ես գայթաղեցայ, այլ թէ՛ մեկնութի՛ւն պիտոյ է, որով երկեւան մտացն փառատէր: Եւ զի գայթաղեալ իսկ էր, յայտ ի պատուհասէս է:

Ասէ Յիսուս. «Տակաւին եւ դո՞ւք անմիտք էք (ժԵ 16)

եւ ո՞չ իմանայք, եթէ ամենայն, որ մտանէ ի բերան, յորովայն երթայ եւ արտաքս ելանէ (ժԵ 17):

Յետ այսչափ խրատուցս եւ վարդապետութեան՝ տակաւին իբր զժողովուրդսն անմտութեամբ վարիք եւ անիմայ, զօրէն տղայոց ի մէջ ուսմանցս դանդաջէք, ո՞չ գիտէք, եթէ ըստ Օրինացն ե՛ւս որչափ ի ներքս յորովայնն է[ր] կերակուրն, պղծէր զմարդ³, եւ յորժամ արտաքս ելանէր, այնուհետեւ ոչինչ բանք էին: Քանզի երեկոյն հրամայէր լուանալ եւ սուրբ լինել, զի ըստ չափոյ ժամանակին՝ կերակրոցն ելանելոյ զվճիռն տայր. քանի՛ առաւել այժմ, որ նորոգութեամբ իմով սրբեցի զամենայն: Կամ թէ՛ կերակուր, զինչ եւ ուտէ մարդ, ի յորովայն մտեալ, բնական ջերմութեամբն հալի եւ այլայլի՝ ոչինչ ունելով զանազանութիւն

¹ Յայտ. ԻԲ 11

² Զ քերմն

³ Զ զմարդն

սուրբն եւ պիղծն. ապա ուրեմն ամենայն մի է, յորժամ հաւասարապէս այլայլի եւ արտաքս ժայթքի:

Իսկ որ ելանէ ի բերանոյ, ի սրտէ անտի գայ, եւ այն պղծէ զմարդ (ԺԵ 18):

Տես, թէ ո՞րպէս սաստիկ իմն բարբառի եւ ի հասարակաց բնութենէ զբանն յարդարէ, զի որքան ի սիրտն է, ասէ, պղծէ եւ յորժամ արտաքս գայ, զանձն եւ զայլս ապականէ: Զչար խորհուրդսն ասէ, յորս հրէայքն կարի եւս միտէին: Բայց տարակուսեսցի ոք, եթէ զիս՞ող աշխարհիքս պղծեն. ասասցուք, թէ սոքա ըստ Օրինացն պղծութիւն համարեալ էին՝ շնութիւնք եւ սպանութիւնք եւ ցանկութիւնք եւ այլք: Արդ՝ որքան ի ներքս ի սրտի սենեկին ունիցին, զօրութեամբ պիղծք էին, եւ յորժամ արտաքս բերէին գործովք եւ արդեամբք. վասն որոյ ո՞չ յիրացն յանդիմանէ, այլ յորովայնէն եւ ի սրտէն, եւ ի ներքս մտելոյն եւ յելանելոյն:

Զի ի սրտէ ելանեն խորհուրդք չարք՝ սպանութիւնք, շնութիւնք, պոռնկութիւնք, գողութիւնք, սուտ վկայութիւնք, հայրնոյութիւնք (ԺԵ 19):

Այս ամենայն է, որ պղծէ զմարդ (ԺԵ 20):

Այսք ամենեքեան խոտելիք էին յՕրինացն եւ հրաժարեցուցեալք, եւ արմատ եւ աղբիւր կատարելութեան գործոցն, որով զհոգին հանդերձ մարմնով պղծեն, զսիրտն ունին, որ է հոգւոյն իմացքն եւ մտաւորական տեսութիւնն, յորս յօժարութեամբ բաղձանօք տուփայ ասացելոցս եւ խոտորեալ յՕրինացն խրատտուութենէ՝ պղծի աստ օրինազանցութեամբ՝ յեկեղեցւոյ արտաքս ընկենլով, եւ անդ՝ իբր զխոտան եւ զանմաքուր կենդանիս՝ յարքայութենէն: Վասն որոյ հիացմամբ դնէ, թէ այս ամենայն է, որ զբանականս մարդ առնէ իբր զպիղծ գազանս՝ ատելի եւ տաղտկալի Աստուծոյ եւ մարդկան եւ հրեշտակաց սրբոց: Բայց զսեռսն ասելով՝ նոքօք եւ զտեսակսն ի կիր արկանէ, վասն որոյ եւ բաղձաւորական դնէ՝ սպանութիւնք եւ այլն, քանզի զնախանձելն եւ զքինալն եւ զնենգելն սպանութիւնս ասէ, այսպէս իմա եւ զայլսն:

Այլ անլուայ ձեռք ուտել ո՞չ պղծէ զմարդ:

Զի չեւ եւս հանդարտէին լսել՝ զոր ինչ ինքեանք կամէին եւ գործէին, խաղաղէ զբանն, զի մի՛ վնասեսցին՝ ասելով, թէ անլուայ ձեռք ուտել ոչ պղծէ զմարդ. յորմէ եւ մեզ ուսանել արժան է, թէ զի՛նչ է, որ պղծէ, եւ ի բաց փախիցուք, քանզի տեսանեմք յեկեղեցւոյ զայսպիսի հրէական սովորութիւն, զի սուրբ

հանդերձից եւ զձեռս եւ զբերանն լուանալոյ պատկառ կան, յորժամ ի սուրբ Խորհուրդն մերձենան, եւ զհոգի սրբել ի յասացեալ պղծութեանցն եւ Աստուծոյ յանդիման կացուցանել՝ չունիցին փոյթ յանձին: Արդ՝ զայս ասելով ո՞չ արգելուցում զձեռս եւ զբերանն ի լուանալոյ, բայց ո՞չ ջրով միայն, այլեւ առաքինութեամբ լուասցուք: Զի ախտ բերանոյն՝ չարախօսութիւն եւ հայհոյութիւն եւ բամբասանք եւ տրտուեջ եւ ստութիւն եւ երգմնազանցութիւն եւ զրպարտութիւն եւ՝ ճառք դարչելիք, խեղկատակութիւնք եւ այլք, քանզի «մահ եւ կեանք ի ձեռն լեզուի» (Առաք. ԺԶ 21), եւ արդարանալ եւ պարտաւորիլ: Իսկ ձեռաց՝ գողութիւն եւ զրկութիւն եւ յափշտակութիւն եւ անգործութիւն եւ արեանհեղութիւն եւ հարուածք եւ այլ սոյնպիսիք, զոր աղաչեմ լուանալ յայսպիսի ախտից, զի մի՛ պղծեսցուք:

Եւ ելեալ անտի Յիսուսի՝ գնաց ի կողման Տիրոսի եւ Սիդոնի² (ԺԵ 21):

Սովորութիւն էր այս Տեառն, զի յորժամ զմեծամեծս խօսէր եւ զկատարեալ օրէնս, խոյս տայր ի տեղւոյն, զի մի՛ հակառակութիւն ինչ լինիցի: Եւ դարձեալ ի կողմանս յայտնիկ գնալով՝ դուռն բանայ հեթանոսաց հաւատոյ, զի ո՞չ եթէ հրէից միայն իցէ Աստուած, այլեւ հեթանոսաց: Բայց զի մի՛ ինքն լիցի պատճառ, այլ հրէիցն անընդունակութիւնն եւ հաւատքն հեթանոսաց, վասն որոյ ասէ Մարկոս, եթէ «եմուտ ի տուն եւ ոչ կամէր յայտնել զանձն, եւ ո՞չ կարաց ծածկել» (հմմտ. Մարկ. Է՝ 24), քանզի անարժան համարէր զնոսա Իւրոյ մարդասիրութեանն. բայց յորժամ ետես զհաւատս նոցա, ընկալաւ: Դարձեալ ի հաստատութիւն Իւրոյ բանիցն չոգաւ անդ, զի ասաց թէ՝ «Դիւրագոյն լիցի Տիրոսի եւ Սիդոնի յԱտուրն դատաստանի, քան ձեզ» (Մատթ. ԺԱ՝ 22), եւ միանգամ ի կողմանս յայտնիկ գնալով՝ զքանանացին աշակերտեաց: Իսկ զայնքան ժամանակս ի միջի նոցա լինելով՝ եւ ո՞չ երբէք չահեցան:

Եւ ահա կից մի քանանացի, ի սահմանաց անտի նոցա ելեալ, աղաղակէր եւ ասէր. «Ողորմեա՛ց ինձ, Տէ՛ր, Որդի՛ Դաւթի, դուստր իմ չարաչար այս սահարի» (ԺԵ 22):

Ամբաստան լինի զկնոջն աւետարանիչս նախ, որպէս զի սքանչելիքն յայտնի լիցի, եւ նա եւս քան զեւս բարձրագոյն քարոզեսցի. «Ահա կին մի, - ասէ, - քանանացի»: Զքանանացին յիշելով՝ զազգն անօրինաց ի մէջ ածէ, որ զօրէնս բնութեանն ի հիմանէ տապալեցին, որով զգործութիւն գալստեանն Քրիստոսի

¹ ՏԶ ի

² ՏԶ Սիդոնի (այսպէս է և այլուր):

ծանուցանէ: Եւ դարձեալ՝ զի որք ընկեցիկ եղեն յերկրէն, զի մի՛ զհրէայսն խոտորեցուցանեն, նոքա այնչափ զգաստացեալ՝ քան զհրէայսն ի հաւատս գեր ի վերոյ եղեն: «Ի սահմանաց անտի նոցա ելեալ»¹. տե՛ս զհաւատս նորա, զի ո՛չ իշխեաց յերուսաղէմ ելանել, քանզի կասկածէր եւ համարէր զանձն արժանի. եւ յայտ ի փութոյ անտի է, զի յորժամ ի կողմանս յայնոսիկ եկն Տէրն, ելեալ աղաղակէր. «Ողորմեա՛ց ինձ, Տէ՛ր, Որդի՛ Դաւթի»: Քանզի նա սաղմոսանուագ երգովք զայսն՝ ի Սաւուղայ ի բաց հալածէր², զնոյն ողորմութիւն եւ յՈրդւոյ նորին պահանջեմ. ինձ, ասէ, ողորմեա՛ց, «գուստր իմ հարաջար այսահարի»: Այսինքն՝ նա անգ-գայացեալ է ի ցաւոցն, եւ ամենայն վարանք զինեւ են, որ իմանամս. եւ այսպիսի երկիւղածութեամբ աղաղակէր զկնի թախծեալ սրտիւ, մինչ զի զբազումս յաղաղակն կուտէր:

Բայց են ոմանք, որ յայլասացի կիրս շրջեն զասացեալս, թէ յորժամ ել ի Հօրէ Բանն եւ եկն յաշխարհ, ապա եւ Եկեղեցի հեթանոսաց ել ի սահմանաց իւրոց եւ իշխեաց գալ եւ մերձենալ ի Նա՝ ըստ այնմ. «Մոռա՛ գոհոյնդ քո եւ գտուն հօր քո, զի ցանկացաւ թագաւոր գեղոյ քո» (Սաղմ. 107: 11-12): Զի թէ մնացեալ էր ի սահմանս իւր, ո՛չ կարէր աղաղակել առ Տէր եւ ողորմութիւն խնդրել, քանզի վասն ողորմութեան հեթանոսք փառաւոր առնեն զԱստուած, որոց³ ծնունդն⁴ ի ճենճերս դիւացն մոլելով՝ հարաջար այսահարէր եւ ի ձեռն Բանին գալստեան՝ ողորմութիւն գտանէր:

Եւ Նա ո՛չ ետ նմա պատասխանի (ԺԵ 23):

Զո՞ որ ոչ խոնարհեցուցանէին վիշտք կնոջն եւ պաղատանքն, զի վասն միոյ դատեր միամօր եղելոյ եւ մատնելոյ ի ցաւս՝ աղաղակէր եւ ո՛չ արժանի զանձն համարէր, այլ ողորմութիւն միայն գտանել ժտէր եւ պատասխանուոյ անգամ արժանի ոչ լինէր: Բայց ներէր Տէր, զի զփափագ նորին յորդորէր եւ իրաւամբք փրկութիւն հեթանոսաց յարգարէր, զի որոց յաճախ տայր զչնորհս, արհամարհէին, եւ յորոց արգելոյր, խնամով խնդրէին. եւ զի այս այսպէս է, յաջորդս ցուցանէ, զի եւ աշակերտքն իսկ յաղաչանս մատեան:

Եւ մատուցեալ աշակերտքն Նորա՝ աղաչէին զՆա եւ ասէին. «Արձա-կեա՛ զնա, զի աղաղակէ զհետ մեր»:

¹ Տ զայսսն

² Ա թագ. ԺԶ 23

³ ՏՁ որոյ

⁴ Զ ծնունդն

Թերեւս բազումք ի լսողացն գայթաղէին, սակայն կինն ոչ գայթաղէր: Եւ զի՞նչ ասացից ի լսողացն. այլ եւ աշակերտքն ածին այսպիսի զմտաւ, այլ թէպէտեւ խռովեցան, բայց ո՛չ իշխէին յայտնել, այլ միայն աղաչանօք ասէին թէ՛ արձակեա՛, այսինքն՝ արա՛ զխնդրուածս նորա, զի ո՛չ զկնի այլ ուրուք, այլ մե՛ր զաղաղակ թախանձանացն առնէ:

Նա պատասխանի ետ եւ ասէ. «Ո՛չ ուրեք առաքեցայ, եթէ ոչ առ ոչ-խարս կորուսեալս տանն Իսրայէլի» (ԺԵ 24):

Նախ ցուցանէ, թէ ինքն է հովիւն առաջին, որ հովուէրն զԻսրայէլ անքուն ակամբ¹, որ եւ այժմ եկն՝ այց առնել մոլորե-լոցն: Եւ երկրորդ՝ զսէրն որ առ Իսրայէլ է՝ ուսուցանէ եւ զլրումն ուխտից հարցն յիշեցուցանէ, զի մի՛ ասիցեն, թէ վասն այնորիկ ոչ հաւատացաք, զի նախ առ մեզ ոչ եկն: Եւ երրորդ՝ զկինն յորդորագոյնս գործէ, զի որպէս մեր սովորութիւն է, յորժամ կամիցիմք զոք ի հաւանութիւն ածել, այլ ընդ այլոյ զբանն խօսիմք, նոյնպէս եւ Քրիստոս արար: Քանզի զո՞յր ուրուք զՂիլս ոչ հա-տանէին այնպիսի բանքն, որ եւ բարեխօսքն յորժամ լսէին զայն, չէ՛ հնար իրացդ լինելոյ՝ ասէին. իսկ նա լռեա՞ց կամ կասեցա՞ւ երբէք ի յօժարութենէն. ո՛չ, այլ ե՛ւս քան զեւս ժտէր եւ ընդ բա-նին ժտանսն եւ զարդիւնսն խառնէր: Իսկ առ ի միտս՝ տուն Իս-րայէլի ո՛չ ըստ մարմնոյ արդեօք, այլ ըստ հոգւոյ, վասն որոյ ի սփիւռս հեթանոսաց տարածեաց զփրկութիւնն առ մոլորեալ հո-գիս Իսրայէլի՝ տեսողի զԱստուած:

Եւ նա մատուցեալ երկիր պագանէր Նմա եւ ասէր. «Տէ՛ր, օգնեա՛ ինձ» (ԺԵ 25):

Յորժամ իմացաւ, թէ ոչինչ կարեն դամազիւտ² լինել բարե-խօսքն, զամօթն յետ ընկեաց եւ լրբէր զգեղեցիկ լրբութիւնն. յա-ռաջագոյն ոչ իշխէր առաջի կալ, բայց միայն աղաղակէր, եւ յոր-ժամ ի դէպ էր նմա հեռանալ, քանզի անյոյս եղեւ, յայնժամ հուպ գայր եւ երկիր պագանէր եւ ասէր. «Տէ՛ր, օգնեա՛ ինձ»: Զի՞նչ գործես, ո՛վ կին, միթէ աւելի՞ համարձակութիւն ունիցիս եւ մեծ զօրութիւն. ոչ, ասէ, այլ ամօթովս լի եմ, սակայն զլրբու-թիւնս փոխանակ խնդրուածոց առաջի եղից, զի թերեւս խոնար-հեսցի ի ժողովիւնս իմ: Եւ այդ զի՞նչ օգուտ իցէ. ո՛չ լուար քե-զէն, զի ասէր. «Ո՛չ ուրեք առաքեցայ, եթէ ոչ առ ոչխարս կորու-սեալս տանն Իսրայէլի»: Զայդ լուայ, ասէ, բայց Նա Տէր է. վասն

¹ Սաղմ. 70 2, 6 4

² Տ կամագիւտ

որոյ չասաց թէ՛ «աղաչեա» կամ «խնդրեա», այլ թէ՛ «օգնեա՛ ինձ»: Իսկ Քրիստոս եւ ոչ զայն բաւական համարեցաւ, այլ տակաւին ձիգս արկեալ զտարակուսանսն՝

Պատասխանի ետ նմա եւ ասէ. «Ո՛չ է բարոյք առնուլ զհաց մանկանց եւ արկանել շանց» (ԺԵ 26):

«Հաց» զվարդապետութիւնն եւ զբժշկութիւնն կոչեաց եւ «մանկունս»՝ զԻսրայէլ՝ ըստ այնմ. «Տղայ էր Իսրայէլ, եւ Ես սիրեցի զնա» (Ովսէէ ԺԱ 1), որ քան զշուէնս կատաղիք եղեն յետոյ: Իսկ «շունս»՝ զհեթանոսս յաղագս լրբութեանն, միանգամայն եւ զօրինաւոր աստուածաշնորհութեամբն զանց առնելոյ եւ ի կուռսն մոլելոյ զօրէն շանց՝ ըստ այնմ. «Ընայր ընդ քարի եւ ընդ փայտի» (Երեմ. Գ 9): Եւ երբորդ՝ զայս ասելով՝ տիրասէրս կամի զնոսա լինել, որպէս շան է սովորութիւն: Զոր եւ իմացեալ կնոջն զառակաւոր բանսն՝ յորդորագոյն եղեւ՝ ասելով.

Եւ նա ասէ. «Այո՛, Տէր, քանզի եւ շունք կերակրին ի փշրանաց անկելոց ի սեղանոյ տեառն իւրեանց» (ԺԵ 27):

Յորժամ արժանի արար պատասխանւոյն, յայնժամ իբր Տեառն բանիցն յօդէ զջատագովութիւնն: Եթէ շուն իցեմ, ապա չեմ օտար, զի մանկանցն կարեւոր պէտք են կերակրելոյ, զայն ճարտար գիտեմ, բայց եւ ինձ՝ շանս, զփշրանս քաղել, այսինքն՝ հազորդել նշխարաց նոցա, չէ՛ ինչ արգել: Բայց դու ընդ հաւատս կնոջն եւ ընդ խոնարհութիւնն, միանգամայն եւ ընդ իմաստութիւնն զարմացիր, զի Յիսուս ասէր՝ չէ՛ բարւոք, եւ նա ասէ՛ այո՛, Տէր. որպէս զի լցցի բանն Տեառն թէ՛ «Բոռնք յափշտակեն զնա» (Մատթ. ԺԱ 12), որ հաւատոյ է գործ: Եւ Տէրն «շունս» կոչէր, եւ նա զբարս շանց առաջի դնէր, որ է յոյժ խոնարհութիւն, եւ Քրիստոս «մանկունս» զհրէայսն անուանէր, եւ նա տեարս յորջորջէր, որ է իմաստութիւն, տարացոյց եւ աննախանձ բարուց, զի այնպէս ոչ ցաւ էին նմա այլոց յարգանքն, զի չէր մեծամիտ իբր զհրէայսն, զի ասէին. «Ձաւակ Աբրահամու եմք եւ ոչ ումեք ծառայեցաք» (Յովհ. Ը 33). վասն որոյ յիշաւի՛ ասէր Քրիստոս թէ՛ «Ի դատաստան եկի յաշխարհս յայս» (Յովհ. Թ 39): Զի կինն իմաստութիւն ստացաւ, եւ հաւատս եւ խոնարհութիւն, որպէս ասացաւ, եւ այն զի թշնամանեցաւ, եւ նոքա պատուեալք եւ բժշկեալք՝ օտարք եղեն ի հաւատոցն Աբրահամու, եւ սա եմուտ ընդ որդիութեամբ Հօրն մերոյ, որպէս ասէ:

Յայնժամ պատասխանի ետ նմա Յիսուս եւ ասէ. «Ո՛վ՝ կին դու, մեծ եմ հաւատք քո. եղիցի քեզ, որպէս եւ կամիս» (ԺԵ 28):

Զոր մեք ասացաք ի տեսութեան, զնոյն յայտնէ Տէրն վկայութեամբ, ուստի եւ հիացականս դնէ թէ՛ «Ո՛վ կին դու, մեծ են հաւատք քո». քանզի աղաղակէր զկնի, եւ նա ո՛չ ետ նմա պատասխանի. թշնամանեաց խօսիւք, եւ նա ոչ արգելաւ. յարգեաց զԻսրայէլ, եւ նա ոչ նախանձեցաւ, որով յայտնի եղեւ հաւատք նորա, եւ այսպիսի բանիւքս պսակեցաւ թէ՛ «Մեծ են հաւատք քո. եղիցի քեզ, որպէս եւ կամիս». քանզի այդպիսի հաւատք ա՛յլ եւս մեծամեծ գործ կարօղ է վճարել, թող թէ զմանուկ քո բժշկել: Եւ դարձեալ՝ հաղորդ էառ զկամս նորա բժշկութեան դստեր նորա, որպէս թէ ասել՝ ո՛չ Ես միայն, այլեւ հաւատք կամաց քոց ապաքինէ զնա: Բայց «եղիցին» այս հանգոյն է այնմ բանի, որ ասաց. «Եղիցի յոյս, եւ եղեւ յոյս» (ՄԱճՊ. Ա 3)՝ ըստ յաջորդիս, որ ասէ.

Եւ բժշկեցաւ դուստրն նորա ի նմին ժամու:

Յոյժ զօրաւոր են իրք հաւատոյն, զի մերձ յաստուածական զօրութիւնն հանէ զստացողն, քանզի ասաց թէ՛ «Եղիցի քեզ, որպէս եւ կամիս», եւ կամք նորա էր դստերն բժշկութիւն, եւ այն առ ժամայն արդիւնք եղեւ, որով ցուցաւ, թէ ո՛չ ողորանաց բանք էին, այլ հաւատոցն պայծառութիւն:

Եւ գնացեալ անտի Յիսուսի՝ եկն ի ծովեզրն գալիլեացոց եւ ելեալ ի լեառն՝ նստէր անդ (ԺԵ 29):

Ո՛չ միշտ զհեթանոսօքն գայր, զի մի՛ տայցէ պատճառս այնոցիկ, որ զպատճառս կամիցին, այլ սուղ ինչ յայտնէր նոցա, զի նախանձ արկցէ ժողովրդեանն հրէից: Վասն այնորիկ գնացեալ անտի եկն ի Գալիլեա եւ ելեալ առանձինն նստէր ի լեառն, որպէս զի առ նա հաւաքեսցին. քանզի երբեմն ինքն չըջէր եւ երբեմն մնացեալ նստէր, զի առ նա եկեսցեն, զի բարեպաշտութիւն նոցա ո՛չ ի հարկէ, այլ կամաւ լինիցի: Եւ կամ վասն աղօթից առանձնանայր ի լեառն, որպէս յայլուժ ժամանակի, քանզի առաքինութիւնն կրկին է՝ աստուածսիրութիւն եւ մարդասիրութիւն, որ եւ յօրինակ եւ յուսումն մեզ՝ զերկոսին միշտ ի կիր արկանէր Տէրն. ի ձեռն աղօթից՝ զաստուածսիրութիւնն, եւ ի ձեռն վարդապետութեանն եւ բժշկութեանն՝ զմարդասիրութիւնն:

Մատեան առ նա ժողովուրդք բազումք, որ ունէին ընդ իւրեանս՝ կաղս, կոյրս, համերս, միակողմանիս եւ այլս բազումս, եւ ընկեցին զնոսա առ ոտս նորա, եւ բժշկեաց զնոսա (ԺԵ 30):

Ոչ այնքան ի սիրոյ Նորա ստիպեալք դային, որքան¹ ի բազմատեսակ ցաւոցն դրդեալք յօժարէին, քանզի զբազում մարմինս թոնծա եւ կիսամեռս բերեալ՝ ընկեցին զնոսա առաջի Նորա իբր առ կենաց տուօղ եւ ցաւոց լուծօղ: Վասն որոյ ո՛չ ի հանդերձս ետ մերձենալ եւ ո՛չ հաւատս ինչ պահանջեաց, այլ ի լեառն տանելն եւ առ ոտսն ընկենուլն բաւական համարեցաւ ի բժշկութեան իրս: Բայց թէ ասիցէ որ, թէ զքանանացին ընդէ՞ր ոչ այնպէս արագ բժշկեաց, այլ բազում թախանձանօք թախանձեաց, միթէ սոքա լա՞ւք էին քան զնա, ասասցուք՝ ո՛չ, այլ զի նա կարի հաւատացեալ էր, կամեցաւ զհաւատս նորա յայտնել, քանզի հեթանոս էր փիւսիկ յազգէ ասորի, իսկ սոքա հրէայք էին, յիւր կողմանէն շնորհս բժշկութեան ետ նոցա:

Մինչեւ զարմանալ ժողովրդոցն, որ տեսանէին, զի համերքն խօսէին, կաղքն գնային, միակողմանիքն բժշկէին, կոյրք տեսանէին եւ փառաւոր առնէին զԱստուած Իսրայէլի (ԺԵ 31):

Զարմանալ ժողովրդոցն ո՛չ վասն հրաշիցն միայն էր, այլեւ վասն բանիւ բժշկութեանն, զի իշխանութեամբ առնէր, որպէս զվարդապետութիւնն. եւ ոչ այս միայն, այլ զի եւ զիւրաքանչիւր զանկսն յարմար շնորհէր եւ զփառս առ Հայր վերաբերէր, զոր տեսեալ եւ լուեալ՝ ի փառս Աստուծոյն Իսրայէլի վերաբերէին զեղեալն: Եւ կամ թէ՛ կարծէին զՆա Աստուած գոլ Իսրայէլի, զոր եւ փառաւորէին իսկ, քանզի Աստուծո՛յ միայն է զայնպիսիսն վճարել:

Եւ կոչեցեալ առ Ինքն Յիսուսի զաշակերտսն՝ ասէ. «Գթամ ի ժողովորդդ, զի արդ երեք ատուրք եմ, զի կան առ Իս եւ ո՛չ ունին զինչ ուտիցեն. եւ արձակել զդոսա նօթիս չկամիմ, գուցէ նքթիցեն զճանապարհայն» (ԺԵ 32):

Ա՛յլ է այս նշան, թող զառաջինն, քանզի յառաջագոյն յաղագս հինգ հազարացն աշակերտքն աղաչէին զՆա, իսկ այժմ յաղագս չորս հազարացն յինքենէ առնէ առանց ուրուք աղաչելոյ: Եւ անդ աշակերտքն ասացին թէ՛ «Արձակեա՛ զժողովուրդդ», եւ աստ՝ ոչ, այլ Ի՛նքն կոչեցեալ զաշակերտսն՝ ասէ. «Գթամ ի ժողովուրդդ, զի արդ երեք աւուրք են, եւ կան առ Իս»: Կամ թէ ինքեանք ազնուագոյնք էին քան զառաջինն եւ կամ զնոսա տեսանէին ոչինչ կարի զգածեալս վասն քաղցին, քանզի ի բժշկութիւն եկեալ էին եւ ո՛չ իշխէին հաց խնդրել: Բայց Նա գլթութեամբն դարմանէ. «Եւ ո՛չ ունին² զինչ ուտիցեն», զի մի՛

որ ասիցէ, թէ պաշարաւ իսկ կազմ եկեալ էին, որպէս զի ասիցէ, եթէ ունէին, եւ ա՛յն ծախեալ էր այժմ զերիս աւուրս առ նոսա լիւնելովն: Վասն այսորիկ եւ Ի՛նքն ոչ յառաջագոյն արար, այլ յորժամ պէտքն պահանջէին, զի յօժարութեամբ ընդունիցին զերախտիսն: Իսկ ասելն՝ «Արձակել զդոսա նօթիս չկամիմ, գուցէ նքթիցեն զճանապարհայն». «չկամիմ» ասելովն զիշխանութիւն Իւր յայտ առնէ, եթէ կարօղ էր կերակրել զնոսա. եւ «նքթելովն զճանապարհայն» ցուցանէ, թէ ի հեռի վայրաց եկեալ էին առ Նա, եւ չկայր ինչ այնուհետեւ, որով զպէտսն վճարէին, եթէ լուծեալք ի խնամողէն էին:

Ասեմ ցՆա աշակերտքն. «Իսկ արդ մեզ յանապատի աստ ուտի՞ իցէ այնչափ հաց, մինչ յագեցուցանել զայսչափ ժողովորդ» (ԺԵ 33):

Նախ քան զառուծն Հոգւոյն թերակատարք էին աշակերտքն. յայտ յայսմանէ է, քանզի վասն այնորիկ ասաց թէ՛ «Արձակել զդոսա նօթիս չկամիմ», զի մտադիւրս առնիցէ զնոսա եւ մատչել ուսուցանէ՛ աղաչել թէ՛ արա՛ հաց եւ տո՛ւր դոցա յուտել, որպէս եւ յայնժամ: Այլ ո՛չ այնպէս ինչ զմտաւ ածէին, քանզի մոռացեալք էին զառաջին սքանչելիսն, եւ ա՛յն, զի զնոսա սպասաւորս արար հացին եւ նոցա բառնալ ետ զսակառիսն: Յաղագս այսորիկ որպէս անդ զանապատն, այսպէս եւ աստ պատճառէին եւ ի բազմութիւն ժողովրդեանն հայէին եւ ի վարանս մտանէին թէ՛ «Ուստի՞ իցէ այսչափ հաց, մինչ յագեցուցանել զայսչափ ժողովուրդ»: Իսկ զի՞նչ Տէրն:

Եւ ասէ ցնոսա Յիսուս. «Քանի՞ նկանակ ունիք»: Եւ նոքա ասեն. «Եօթն, եւ սակաւ ձկունս» (ԺԵ 34)¹:

Զայս հարցուած յաղագս այնորիկ ի մէջ բերէ, զի զառաջին նշանսն յիշեցուցանէ, որով սակաւ ինչ զգաստացան: Քանզի թէ՛ պէտ ասացին թէ՛ «Եօթն նկանակ եւ սակաւ ձկունս», սակայն ո՛չ յաւելին որպէս անդ, թէ զի՞նչ իցէ այն առ այսչափ մարդիկս, զի թէպէտ ո՛չ ամենեւին ի կատարեալ բարձրագոյնսն հասանէին, սակայն առ սակաւ սակաւ յառաջադէմ լինէին: Եւ տես զմի՛ւս եւս զգաստութիւնն, թէ ո՛րչափ ի վերոյ էին քան զպէտս որովայնի, զի զերիս աւուրս յանապատին զեզերեալք՝ Եօթն նկանակս ունէին եւ սեղանոյ բնաւ փոյթ ոչ առնէին:

Եւ հրամայեաց ժողովրդեանն բազմել ի վերայ գետնոյ (ԺԵ 35):

¹ Զ որք

² Զ ունիցին

¹ Զ + եւ հրամայեաց ժողովրդեանն բազմել ի վերայ գետնոյ

Ձի կերակրոյ պատրաստիցեն զանձինս եւ զի զկերակրիչն ճանաչիցեն կարօղ գոլ հաւասար առաջնոյն կերակրել զնոսա: Իսկ ի վերայ գետնոյ բազմիլն՝ նախ՝ զի զանազան է յառաջնոյն տեղեալն եւ ժամանակաւն, զի տեղին գետին էր, եւ ժամանակն՝ աշուէն, իսկ անդ՝ խոտ եւ գարուն: Եւ երկրորդ՝ զի «գիտասցեն զստեղծութեան իրեանց եւ յիշեն, թէ հող եմք» (հմմտ. Սաղմ. ԸԲ 14):

Եւ առեալ զեօթն նկանակսն եւ զձկունսն՝ գոհացաւ եւ երեկ եւ ետ ցաշակերտսն, եւ նոքա՝ ժողովրդեանն (ԺԵ 36):

Ձեղանակ առաջնոյն եւ յայսմ սքանչելւոյ պահէ, զի ի միտ առցեն առանց կարծեաց, թէ նոյն նա է, որ զառաջինն արար եւ զերկրորդս հրաշագործէ: Եւ դարձեալ՝ ուսուցանէ, թէ աղօթք եւ օրհնութիւնք են, որ կերակրեն զմարդ, եւ ո՛չ բազմութիւնք մթերեալ արմատեաց՝ ըստ այնմ. «Ո՛չ եթէ արարք արմտեաց կերակրեն, այլ Քոբանդ, Տէ՛ր» (Իմաստ. ԺԶ 26), եւ թէ՝ «Օրհնեցից զհաց քո եւ զջուր քո» (Ելք ԻԳ 25), քանզի որք զօրհնութիւնն Աստուծոյ ոչ ունին, ուտեն եւ ոչ յագին, եւ որք նովաւ վարին, ի սակաւուցն յագին, որպէս ասէ:

Կերան ամենեքեան եւ յագեցան եւ բարձին զնշխարս կոտորոցն եօթն զամբիղ լի (ԺԵ 37):

Հաւասարապէս կերան եւ կշիռ ամենեքեան յագեցան, բայց զրաւն ո՛չ հանգոյն առաջնոյն լինէր, զի անդ ի հինգ հազարացն երկոտասան սակառի յաւելաւ, եւ աստ ի չորից հազարացն՝ եօթն զամբիղ¹: Կամ զայն իցէ ասել, թէ զամբիղքն մեծագոյնք էին քան զսակառիսն, եւ կամ զի մի՛ յորժամ հասարակ նշխարքն լինիցին, ի մոռացօնս եկեացեն հրաշիցն, այլագունակ կերպարանօք զարթուցանէ յիշել զնոսա: Վասն այնորիկ անդ ըստ աշակերտացն կշռէ զթիւ սակառացն, եւ աստ՝ ըստ նկանակացն զփիւրիդայսն, զի եւ այսո՛ւ զանբաւ զօրութիւնն եւ զգիւրագործ իշխանութիւնն յայտ առնիցէ, եթէ կարօղ է նա յամենայնի, որպէս եւ կամի:

Եւ որք կերան, էին իբրեւ արք չորք հազարք, թող զկանայս եւ զմանկտի (ԺԵ 38):

Դարձեալ՝ եւ զթիւն դնէ աւետարանիչս, որպէս զի եւ ամենեւին զատուցանէ յառաջին սքանչելեացն, զի անդ ի հինգ նկանակացն հինգ հազարքն յագեցան, եւ աստ յեօթանցն՝ չորք հազարքն հանդերձ կանամբք եւ մանկտեօք:

¹ Զ զամբիղ (այսպէս է և այլուր):

Իբրեւ արձակեաց զժողովուրդսն, ել ի նաւ եւ եկն ի սահման Մագդաղեայ (ԺԵ 39):

Ձի ո՛չ այլ ինչ ի նշանացն այնչափ ստիպէր զնոսա զհետ երթալ Նորա, որպէս հացին նշանն, եւ ո՛չ զհետ երթալ միայն, այլ եւ յափշտակել եւս եւ թագաւոր առնել: Եւ անդ զի մի՛ ապստամբութեան կարծիս տացէ, յորժամ զհացին նշանն յաճախիցէ, թողու զնոսա եւ ի բաց գնայ. ո՛չ հետիոտս ուրեք, զի մի՛ զկնի երթայցեն, այլ ի նաւ մտանէ, որպէս զի ի հարկէ հեռացի ի ժողովրդեանէն:

Եւ մատուցեալ փարիսեցիքն եւ սադուկեցիք՝ փորձելով խնդրէին ի նմանէ՝¹ Աշխատեալ ցուցանել նոցա (ԺԶ 1):

Սուքա թէպէտ հակառակ միմեանց էին աղանդով, զի փարիսեցիքն առանձնականք էին եւ հրեշտակ եւ հոգի եւ յարութիւն խոստովանէին, իսկ սադուկեցիքն զմի ի սոցանէ ոչ ընդունէին, բայց ի փորձել զՏէրն միաբանեցան, որպէս եւ այժմ հեթանոսաց մանկունք եւ հերձուածողաց՝ հակառակ ունին հերձուածս, բայց միաբանին պատրել զուղղափառս՝ ըստ այնմ թէ՝ «Ժողովեցան վասն Տեստն եւ վասն օծելոյ Նորա» (Սաղմ. Բ 2): Արդ՝ մատեան խնդրել նշան յերկնից ցուցանել նոցա, քանզի զոր յերկրի առնէր, որպէս զհացին եւ զայլսն, այնմ ո՛չ հաւատացին, այլ առաջօք կարծէին, վասն որոյ յերկնից խնդրէին՝ ո՛չ սակա հաւատալոյ, այլ փորձելոյ: Եւ դարձեալ՝ նշան յերկնից խնդրէին, զի զհամբաւն լսէին, թէ՝ Քրիստոսն է, իսկ զգալուստ Նորա ի Դանիէլէ ծանուցեալ թէ՝ «Ընդ ամպս երկնից իբրեւ Որդի մարդոյ գալ» (Դան. Է 13), վասն որոյ զառաջինս երկրորդ գալուստ կարծէին, որք մատուցեալ՝ զերկրորդին նշանն, յորժամ յերկնից եկեսցէ, այժմ հայցէին: Եւ զի՞նչ էր այն. կամ զարեգակն յընթացից կասեցուցանել, կամ զլուսին պաշարել, կամ փայլատակունս յերկնից իջուցանել, կամ օդոց փոփոխել, եւ կամ այլ ինչ նոյնպիսի. եւ առ այն զի՞նչ Տէրն:

Նա պատասխանի ետ եւ ասէ ցնոսա (ԺԶ 2).

«Ազգ չար եւ շնացող Աշխատեալ խնդրէ, եւ Աշխատեալ մի՛ տացի նմա, բայց Աշխատեալ Յովնանու մարգարէի» (ԺԶ 3):

Եւ եթող զնոսա եւ զնաց (ԺԶ 4):

Յերկնից խնդրէք նշան, բայց Ես յերկրէ առնեմ զայն, որպէս այն, զի ասէր. «Կեղծաւորք, զերեսս երկնի եւ երկրի գիտէք փորձել, իսկ զժամանակս գայս ընդէ՞ր ոչ փորձէք» (Դուկ. ԺԲ 56), զի զոր օրինակ յերկնս այլ նշան ձմերայնոյ² է եւ այլ՝ ջերոյ, եւ ոչ ոք իցէ, որ տեսանիցէ զնշան ձմերայնոյ³, ջերոյ⁴ ակն ունիցի, եւ ոչ ի ջերմն ժամանակի՝ ձմերայնոյ: Նոյնպէս եւ առ Իս պարտիք իմանալ, եթէ այլ ժամանակ է այժմու գալստեանս, եւ այլ՝ հանդերձելոյն. այժմ երկրաւոր նշանաց են պէտք, վասն զի յերկրիս եմ, եւ երկնիցն այ-

¹ Զ > ի նմանէ

² Տ ձմերայնոյ

³ Տ ձմերայնոյ

⁴ ՏԶ ի ջերոյ

լուծ ժամանակի են պահեալ: Այժմ իբր զբիշկ եկի եւ յետոյ՝ իբր զգալուստ, այժմ լուեալն եւ յայնժամ՝ աշխարհատեսիլ յայտնութեամբ, զի զերկնս գալարիցեմ եւ զարեգակն խաւարեցուցանեմ, եւ լուսնի չտամ ծագել, եւ ապա զօրութիւնք երկնից շարժիցին, եւ փայլակն յանկարծակի երեւեսցի ի գալստեանն: Այլ այժմ չե՛ւ եւս իցէ այնց՝ նշանաց ժամանակ, քանզի եկի մեռանել եւ ի սիրտ երկրի մտանել, որպէս զՅոնան մարգարէ²:

«Եւ եթող, ասէ, քնոսա եւ քնաց»: Տես զխորամանկութիւն բարուց նոցա, զի ոչինչ հարցին, թէպէտեւ զմարգարէն ճարտար գիտէին: Պարտ էր հարցանել, թէ զի՞նչ իցէ բանն, զոր ասաց. այլ որպէս վերագոյն ասացի, ոչ եթէ ուսանելոյ ինչ ցանկութեամբ, այլ փորձութեամբ խնդրէին զայն, վասն այնորիկ եւ Նա թողոյր զնոսա եւ քնայր, որպէս փեսայ, զի տեսանէ զհարսն շնացեալ, նոյնպէս եւ Նա զքաղաքն հաւատարիմ զՍիրոն պոռնիկ եղեալ³, թողու ի խնամոց Իւրոց ի բաց:

Գնացին եւ աշակերտքն յայնկոյս եւ մոռացան առնուլ հաց (ԺԶ 5):

Քանզի քաղցրացեալք էին ի լուր վարդապետութեան Նորա, ամենայն ուրեք զկնի երթային ստիպմամբ այնքան, մինչ զի զմարմնական⁴ պիտոյիցն ոչինչ հոգային, վասն որոյ ասէ. «Մոռացան առնուլ հաց». միանգամայն եւ զՀացտուն ընդ ինքեանս ունէին, կարծէին ամենայն ուրեք առնել զայն: Այլեւ օգտաբար եղեւ այն, զի յորժամ վասն հացի յիշատակ արասցեն, յանդիմանեսցին վասն հրէական խտրութեանցն, զորս ի միտս իւրեանց ունէին: Իսկ առ ի միտս՝ յայնկոյս աշակերտացն գնալն է ի մարմնաւորացս ի հոգեւորն փոխումն⁵, որով ի մոռացոնս եկին երկրաւոր իրացս՝ ըստ առաքելոյ. «Զյետոյսն մոռացեալ եմ եւ յառաջակայսն՝ նկատեալ» (Փիլպ. Գ 13):

Ասէ ցնոսա Յիսուս. «Տեսէք եւ զգո՛յ՛ լերոք ի խմորոյ սադուկեցոցն եւ փարիսեցոց» (ԺԶ 6):

Ընդէ՞ր ոչ յայտնապէս ասաց թէ՝ զգոյ՛ լերոք ի վարդապետութենէն. այլ զի քաջ ունիցին ի մտի գիշատակ իրացն խմորովն, քանզի զիտէր իսկ, եթէ մոռացան: Եւ դարձեալ՝ ո՛չ այլ իրաց համեմատեաց զուսուածն նոցա, քան թէ խմորոյ, քանզի ա-

¹ Զ այնր

² Յովն. Բ 1

³ Ես. Ա 21

⁴ Զ վասն զմարմնական

⁵ Տ փոփոխումն

⁶ Զ յառաջիկայսն

ղանդք օտարոտիք յոյժ ձգողական զօրութիւն ունին, մինչ զի զյոյժ իմաստունսն, թող թէ զպարզամիտսն, պատրել կարեն¹ եւ առ ինքեանս² յօդել իբր զխմոր:

Նոքա խորհիւն ընդ միմեանս եւ ասէին թէ՝ հաց ոչ բարձաք (ԺՁ 7):

Կարի պարզամիտք եւ անմեղք էին, զի զոր վասն աղանդոյ ասաց, նոքա վասն հացի կարծեցին, բայց ոչ իշխեցին ի վեր հանել, վասն որոյ եւ Տէրն վայրապար մեղադրել չհամարէր ի դէպ, այլ ի նոցանէ առնուլ պատճառս եւ ապա՝ սաստել, զի յորժամ զխորհուրդս նոցա ի մէջ բերիցէ եւ ապա՝ սաստեսցէ, զի մի՛ ըմբոստանայցեն:

Գիտաց Յիսուս եւ ասէ. «Զի՞ խորհիք ի միտս ձեր, թերահաւատք, եթէ հաց ոչ ունիք (ԺՁ 8):

Տակաւին չիմանա՞յք եւ ո՞չ յիշէք զհինգ ցկանակն ի հինգ հազարսն, եւ քանի՞ սակաւի բարձէք (ԺՁ 9):

Եւ ոչ զեօթն ցկանակն ի չորս հազարսն, եւ քանի՞ զամբիւղս բարձէք (ԺՁ 10):

Արդ զիա՞րդ ոչ իմանայք, եթէ ո՞չ վասն հացի ասացի ձեզ զգոյշ լինել ի խմորոյ փարիսեցոցն եւ սադուկեցոց» (ԺՁ 11):

Աստ յոյժ սաստիւ իմն մեղադրէ, զոր ոչ երեւի այլ ուրեք արարեալ. է՞ր վասն. մի՛ զի զկերակրոցն հոգն մերժիցէ, եւ ապա՝ զխտրանաց իմաստսն: Վասն այսորիկ անդ ասաց թէ՝ «Ո՞չ առնոյք ի միտ» (հմմտ. Մատթ. ԺԵ 17), եւ աստ «թերահաւատս» կոչէ, քանզի ո՞չ ամենայն ուրեք զգօնութիւն լաւ ինչ է, այլ երբեմն եւ զսաստն յաճախէ, զի պէսպէս իրօք զփրկութիւն հոգւոց նոցա յարդարեացէ: Ուստի եւ ի ձեռն սաստին երկուս իրս յուշ արկանէ: Նախ՝ զմոռացեալ սքանչելիսն ծանուցանէ զկրկինն: Եւ երկրորդ՝ ո՞չ ի հացէ այլափառացն զգոյշ կալ ուսուցանէ, այլ յաղանդոյ, քանզի ուսոյց վասն կերակրոցն, թէ ոչ պղծէ զմարդ, այլ յորովայն երթայ եւ արտաքս ելանէ, իսկ հերձուածք եւ հայհոյութիւնք ի սրտէն ելեալ՝ պղծեն զասացողն եւ զլսողն:

Յայնժամ ի միտ առին, եթէ ո՞չ ասաց զգոյշանալ ի խմորոյ, այլ յաղանդոյ փարիսեցոցն եւ սադուկեցոց³ (ԺՁ 12):

Տեսանե՞ս, եթէ¹ ո՞րպիսի օգուտս գործեաց սաստն, զի թէպէտ ինքն ոչ մեկնեաց, այլ նոքա իմացան, զի ի հրէական խտրու-

¹ Զ կարէ

² Զ ինքն

³ Զ սադուկեցոցն

թեանցն ազատեաց զնոսա եւ զհոգսն կարի մտադիւրս գործեաց եւ ի թերահաւատութենէն ասլրեցոյց: Յորմէ ուսանել պարտ է եւ մեզ մի՛ յաղաքս կերակրոյ վհատիլ եւ վասն քաղցի հոգալ, այլ անփոյթ առնել զայս ամենայն եւ ի Նա յուսալ, որ տայ կերակուր ամենեցուն ի ժամու² ոչ միայն զմարմնաւորն, այլեւ զհոգեւորն եւ զերկնային զվարդապետութիւնն անճառ, եւ զմարմինն անապական՝ զկեցուցիչն հոգւոց եւ մարմնոց՝ ըստ այնմ. «Զհաց երկնից ետ նոցա, զհաց հրեշտակաց կերան մարդիկ, եւ իջոյց ի նոսա կերակուր ի լիութիւն» (Սաղմ. ԷԷ 24-25), որով յազեալք՝ փառս վերառաքեմք Նմին հանդերձ Հարբ եւ Ամենասուրբ Հոգւով, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս. ամէն]:

Եւ ելեալ Յիսուս ի կողմանս Փիլիպպեայ Կեսարեայն (ԺՁ 13):

Յորժամ հանդերձեալ էր խորհրդոյ իմիք զաշակերտսն խորհրդագէտս առնել, առանձնանայր ի տեղւոյ ուրեք, որպէս եւ աստանօր ելանէր ի շէնս Փիլիպպեայ Կեսարեանն՝ ըստ Մարկոսի³, քանզի կրկին խորհուրդ կամէր նոցա բացայայտել. նախ՝ զանձնէ թէ զո՞ք ոք կարծեն. եւ երկրորդ՝ առ ի հաստատութիւն դաւանութեանն՝ զաստուածային փառացն երեւուան: Այլ քննելի է, թէ ուստի՞ դայր կամ յո՞ւ երթայր. յայտ է՝ յերկրէն Մագդաղեայ, ուր երկիցս անգամ զհացն աճեցոյց, վասն որոյ կամէին թագաւորեցուցանել, ուստի եւ եւ եկն ի կողմանս Փիլիպպեայ Կեսարեայն⁴ եւ հանդերձեալ էր ցուցանել զփառս ի Թաբոր⁵ եւ ելանել յերուսաղէմ: Բայց թէ ընդէ՞ր զշինիչ քաղաքին յիշէ թէ՝ Փիլիպպեայ Կեսարիա, քանզի էր եւ ա՛յլ Կեսարիա, իբր Նէու եւ Գամրաց, եւ կամ Ստրատոնեան, որ կայ ի վերայ ծովուն Ուկիանու, վասն այնորիկ զայս որոչէ: Իսկ զՓիլիպպոսս զայս ոմանք զեղբայրն ասեն Հերովդէի, եւ այլք՝ զհայրն Աղէքսանդրու Մակեդոնացւոյ, յորմէ շինեալ էր այս քաղաք յանուն նորա, յորս հոգաւ Տէրն: Բայց աւելի կարծիս եղբօրն Հերովդէի գոյ, զի նախ կոչէր քաղաք Պեննադայ, եւ նա շինեաց եւ կոչեաց շէնս Փիլիպպեայ:

Հարցանէր ցաշակերտսն եւ ասէր. «Զո՞ք ոք ասեն զԻնէն մարդիկն, թէ իցէ Որդի մարդոյ»:

Որպէս ասացի, մեկուսի տարեալ հարցանէր, զի յորժամ ապահով իցեն ի կասկածանացն հրէից, համարձակ լիցին ասել զամենայն ինչ, որ ի միտսն կացցեն: Այլ ընդէ՞ր ոչ նախ զնոցա

¹ Զ թէ

² Սաղմ. ԵԳ 27

³ Մարկ. Ը 27

⁴ Զ > Կեսարիայն

⁵ Տ Թափօր Զ Թափօր (այսպէս է և այլուր):

Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ ցնա. «Երանի՛ է քեզ, Սիմոն, որդի՛ Յովնանու, զի մարմին եւ արի՛ւն ոչ յայտնեաց քեզ, այլ Հայր Իմ, որ յերկինս է (Ժ2 17):

Որովհետեւ զԻս, ասէ, որ երեւիմս՝ յառաջ քան զյաւիտեանս իմացար, եւ որ տեսանիմս՝ Աստուած ի սկզբանէ անուանեցեր, ընկալ եւ դո՛ւ գերանական բարբառոյն զպատիւն՝ ուսուցանելով, թէ որ յաստուածածանօթութիւնն մերձենան, գերանութիւնն են՝ ժառանգելոց, բայց զայս ո՛չ առանց Հօր՝ ըստ այնմ թէ՛ «Ո՛չ ոք կարէ գալ առ Իս, եթէ ոչ Հայրն Իմ ձգեսցէ զնա առ Իս» (հմմտ. Յովն. 2 44): Քանզի թէ ոչ է ճշմարտապէս դաւանութիւն դաւանեալ, ապա ոչ է վերին յայտնութեանն գործ եղեալ, եւ թէ իբր զմի ի բազմացն զՆմանէ էր կարծեալ, եւ ոչ բնաւին երանութեանն էր արժանաւորեալ, քանզի եւ Նաթանայէլ յառաջագոյն ասաց թէ՛ «Ռաբբի, Դո՛ւ ես Որդի Աստուծոյ» (Յովն. Ա 49), եւ որք ի նաւին էին՝ զսոյն ասացին², բայց ո՛չ երանեցան, քանզի ո՛չ էր դաւանութիւն նոցա Հանգոյն դաւանութեանն Պետրոսի. վասն այսորիկ ասէ. «Երանի՛ է քեզ, Սիմոն, որդի՛ Յովնանու»: ԶՀօրն անունն ի մէջ բերէ, որպէս թէ ասել. զոր օրինակ դու քարոզեցեր զՀայր Իմ, եւ ես յանուանէ կոչեցից զծնողն քո, միանգամայն եւ զայն³ ուսուցանէ թէ՛ որպէս դու Յոնանու որդի ես՝ ի նորին բնութենէ ծնեալ, նոյնպէս եւ ես Իմոյ Հօրն ծնունդ եմ՝ ի նորին բնութենէ յառաջ եկեալ:

«Զի մարմին եւ արիւն,– ասէ,– ոչ յայտնեաց քեզ»: Զի մի՛ կարծեսցէ յիւրմէ Հօրէն դու զայնպիսի գիտութիւնն առեալ, զի թէպէտ զգոյութիւնն ունէր, այլ ո՛չ զգիտութիւնն, զի անհնար է գերկնային վարդապետութիւնն ի մարմնականաց ուսանել, այլ յերկնաւորն ի Հօրէ, յորմէ եւ նա շնորհօք ընկալաւ: Եւ դարձեալ՝ զի մի՛ կարծիք ինչ լինիցի բազմաց, թէ զի կարի քաջ սիրէր զՔրիստոս, սիրոյ եւ հպատակութեան էին բանք դաւանութեանն, յորմէ եւ երանութիւնն՝ անդրադարձութիւն նմին, ասէ, զի թէպէտ Պետրոս էր, որ խօսէր, այլ Հայր էր, որ դրդէր. զի մի՛ կարծիս ինչ մարդկեղէն, այլ աստուածական կրօնս զբանն համարիցիս: Ապա ուրեմն եւ երանութեանն եւս արժանաւոր էր, զի որպէս բանն նմին, այսպէս եւ երանութիւնն նորին ի վերուստ:

Եւ ես քեզ ասեմ, զի դու ես վեմ, եւ ի վերայ այդր վիմի շինեցից գեկեղեցի Իմ, եւ դրունք դժոխաց զնա մի՛ յաղթահարեսցեն (Ժ2 18):

Քառակի իրս աւանդէ այսու բանիւ. նախ՝ զինքն Հօր հաւասար ցուցանէ իշխանութեամբ վարելով թէ՛ զոր օրինակ Հայր Իմ ետ քեզ ճանաչել զԻս, նոյնպէս եւ ես զքեզ դնեմ վէմ հաւատոյ՝ ի քէն առնելով զսկիզբն. զի ո՛չ ասէ թէ՛ առնեմ, այլ թէ՛ «Դու ես վէմ»: Եւ երկրորդ՝ ի վերայ այդր դաւանութեան հաւատոյ, զոր դու դաւանեցեր, շինեցից գեկեղեցի Իմ, որ է կրկին. մի՛ ի՛ քարանց եւ ի փայտից շինեալն, եւ միւս՝ որ ի հաւատոց միաբանութենէ շինեալ ժողովուրդք ի վերայ հիմանն Տեառն եւ առաքելոց Նորա, որպէս ասէ Պողոս. «Հիմն այլ ոք ոչ կարէ դնել, քան զեղեալն, որ է Յիսուս Քրիստոս» (Ա Կոր. Գ 11), եւ թէ՛ «Ես իբր ճարտարապետ հիմն եղի» (հմմտ. Ա Կոր. Գ 10), զոր աստ «վէմ» ասէ, յորոյ վերայ գեկեղեցի շինէ՝ ուսուցանելով, թէ բազումք են հաւատալոց նովին հաւատով, որով յորդորէ զմիտս նորա յանձն առնուլ զգործս Հովուութեան: Եւ երրորդ՝ զհաւատն զայն ոչ խախտել կարացեն դժոխոցն դրունք, որք են փորձութիւնք, որպէս եւ ոչ զվէմ յեզր ծովու՝ ալեկոծութիւնք, ապա ո՛րչափ եւս առաւել զԻս, վասն որոյ մի՛ ինչ խռովիջիք, յորժամ լսիցէք, թէ մատնելոց եմ եւ ի խաչ ելանելոց: Եւ դու տե՛ս աստ զգործութիւն Տեառն, զի զայր մի ձկնորս քան զամենայն վէմս կարծրագոյն եւ հաստատագոյն արար, զի թէպէտեւ ամենայն աշխարհք ի վերայ յառնիցեն, ոչ կարեն դամազիւտ լինել:

Եւ չորրորդ՝ զմարգարէիցն պարգեւս առաքելոցն խոստանայ, զի որպէս Հայր ցերեմիա ասէր թէ՛ «Եղի զքեզ իբրեւ զսիւն երկաթի եւ իբր զպարիսպ պղնձի» (հմմտ. Երեմ. Ա 18), սակայն զնա՝ միւսմ ազգի, իսկ Որդի զսա՝ ամենայն աշխարհի անվանելի²: Եւ յիւրաւի՛. զի զոր Նա շինէ, ո՞ կարէ քակել, եւ զոր Նա կործանէ, ո՞ կարէ կանգնել: Կամեցաւ ասորեստանեայն քակել զտաճարն զշինեալն յԱստուծոյ, քակեցաւ թագաւորութիւն նորա, եւ Աքաաք շինել յօժարեցաւ զԵրիքով, կործանեցաւ արքայութիւն նորա³, նոյնպէս եւ գեկեղեցի զշինեալն յՈրդւոյ ո՛չ ոք կարիցէ յաղթահարել զնա, քանզի հիմն նորա բաւական է յաղթող լինել դրանց դժոխոց, որպէս ասէ թէ՛ «Դրունք դժոխոց զնա մի՛ յաղթահարեսցեն»: Զի որպէս դուռն արքայութեան Քրիստոս է, զի Նովալ մտանեն ի նա, այսպէս եւ դուռն դժոխոց սատանայ է եւ սպասաւորք նորա, որ են կամարարքն⁴ եւ հերձուածողքն⁵ եւ հալածիչքն¹ եւ չար բռնաւորքն², զի նոքօք մտանեն ի խաւարն արտաքին:

¹ Զ զի ի

² Տ անուանելի

³ Գ Թագ. Ժ2 34: Հաւանաբար հեղինակը կամ արտագրողը շփոթմամբ «Աքաաք» է գրել «Աքիւլի» փոխարեն:

⁴ Զ կամարարք

⁵ Զ հերձուածողք

¹ Զ > եմ

² Մատթ. Ժ7 33

³ Զ զայն եւ զայս

Եւ տաց քեզ զփականս արքայութեան երկնից (ԺՁ 19):

Դարձեալ՝ եւ աստանօ՛ր իշխանութեամբ իմն վարի, զի ո՛չ ասէ թէ՛ աղաչեցից զՀայր, այլ թէ՛ Ե՛ս տաց, զի զգուգապատուութիւնն³ եւ զմիակամութիւնն Իւր ընդ Հօր յայտ առնէ: Այլեւ ի հաւասարութիւն ձգէ զՊետրոս, զի բանայ զերկինս ապաշխարողաց եւ հաւատացելոց եւ փակէ անհաւատից եւ մեղուցելոց: Իսկ «փականք երկնից» նախ մկրտութիւնն է՝ ըստ այնմ՝ «Եթէ ո՛չ որ ծնցի ի ջրոյ եւ ի Հոգւոյ, ոչ կարէ մտանել յարքայութիւն Աստուծոյ» (Յովհ. Գ 5): Եւ երկրորդ՝ վարդապետութիւնն: Եւ երրորդ՝ խաչն եւ չարչարանքն, որպէս աւագակին եղեւ⁴, զի զոր Ագամ հեշտութեամբ փակեաց, Նա խաչիւ եբաց: Եւ չորրորդ՝ աղօթք եւ այլ առաքինութիւնք հանդերձ հաւատով եւ յուսով, զոր զգեցաւ Պետրոս յետ ուրացութեանն: Եւ հինգերորդ՝ կապելն եւ արձակելն, զոր ի կարգիս ասէ: Իսկ առ ի միտս՝ «արքայութիւն» Քրիստոս է եւ վարդապետութիւն Նորա, եւ «գրուք» սուրբքն են, որովք մտանեմք ի Նա եւ ի գիտութիւն Նորա:

Եւ զոր միանգամ կապեցես յերկրի, եղիցի կապեալ յերկինս, եւ զոր արձակեցես յերկրի, եղիցի արձակեալ յերկինս:

Կարի իմն ի բարձրագոյն պատիւ հանէ զՊետրոս, քանզի բարձրագոյնս իմացաւ զՆմանէ, որով զանձն յայտնէ, թէ Որդի է Աստուծոյ. երկրորդ՝ խոստմամբքս այսոքիւք, որ միայն Աստուծոյ է առանձինն զմեղս թողուլ եւ զԵկեղեցի անշարժ պահել ի մէջ այնչափ բազում ալեաց ի վերայ յարուցելոց: Եւ դարձեալ թող զասացեալս, ա՛յլ իմն կրկին շնորհ ընձեռէ՝ զբարերարելն եւ զպատժելն, որպէս Եղիսէի՝ զկրկին հոգին Եղիայի⁵, քանզի կապել⁶ զսատանայ ետ իշխանութիւն եւ արձակել զհեթանոսս, եւ այն՝ յերկինս եւ յերկրի, որպէս կապեաց զԱնանիաս եւ արձակեաց զՏաբիթայն⁷, որ է բացումն:

Յայնժամ սաստեաց աշակերտացն, զի մի՛ ումեք ասիցեն, թէ Նա է Քրիստոսն (ԺՁ 20):

Նախ զանարգամեծար բարս Իւր ուսուցանէր աշակերտացն, զի յորժամ զմեծամեծսն յայտնէր, զանձն ծածկել ախորժէր, զի մի՛ փառաց կարծեսցեն զայն յայտնել, այլ ճշմարտութեանն ա-

¹ Զ հալածիք

² Զ բռնաւորք

³ Զ զուգապատուութիւնն

⁴ Ղուկ. ԻԳ 32-43

⁵ ՂԹագ. Բ 9

⁶ Զ կապեալ

⁷ Գործք Ե, Թ

ղաղաւ ի միտ առցեն: Եւ երկրորդ՝ զի տակաւին առաջի կային չարչարանացն իրք, եթէ յառաջագոյն յայտնապէս քարոզեալ էին զաստուածութիւն Նորա, եւ ի վերայ հասեալ, թէ Որդի է Աստուծոյ, եւ դարձեալ՝ ի խաչին տեսեալ եւ յերեսս թուք առեալ, ո՛րչափ ինչ բազումք ախտանային: Զի թէ մինչ ի նշանսն վայելէին, ի լսելոյն միանգամայն գայթաղեցին, եւ ո՛չ միայն նոքա, այլեւ գլխաւորն Պետրոս, զի՞նչ ասել զբազմացն: Իսկ յորժամ գայթաղեցուցիչքն ի միջոյ բարձցին, եւ խաչին եւ այլոց չարչարանացն չափքն կատարեսցին, եւ լցցին հանդէս մարդեղութեան Նորա՝ ըստ մարգարէիցն պիտառութեան, որք վասն Քրիստոսի խօսեցան, եւ չիցէ ինչ ի միջի, որ խափանեսցէ եւ պղտորեսցէ զյստակ հաւատս որ ի Նա, յայնժամ ծանուցեալ զՆա Քրիստոս՝ անշարժ կացցեն ի հաւատս Նորա: Զի տունկ, որ հաստատեսցի, միանգամայն եւ արմատս առնուցու, եւ յետոյ խլէ ոք եւ դարձեալ տնկէ, հազիւ թէ միւսանգամ առնուցու: Նոյնպէս եւ որ ի Նա հաւատքն. եթէ նախ հաստատեսցին եւ ապա յողորմեցին, հազիւ եթէ կացցեն յակաստանի. իսկ եթէ միանգամ հաստատեսցի եւ անշարժ կայցէ, այնուհետեւ եւ ի վեր եւս գայցէ յաճումն եւ բազմանայցէ, որպէս եւ եղեւն իսկ: Վասն այսորիկ սաստեաց, զի մի՛ ումեք յայտնեսցեն:

Յայնժամ սկսաւ Յիսուս¹ ցուցանել աշակերտացն, թէ պարտ է Նմա երթալ յԵրուսաղէմ եւ բազում չարչարանս չարչարել եւ անարգել² ի քահանայապետից եւ ի դպրաց եւ ի ծերոց ժողովրդեանն, եւ սպանանել եւ յերիւրաւոր յառնել (ԺՁ 21):

Ե՞րբ. յորմէհետէ մեծացոյց ի նոսա զաւանդն եւ հաստատեաց զկրօնս աստուածածան կրթութեան³ եւ սկիզբն արար մտին հեթանոսաց, սկսաւ յայտնել զչարչարանացն իրս: Սակայն նոքա եւ ոչ այնպէս իմացան, զի «էր,– ասէ,– ծածկեալ ի նոցանէ քանն» (Ղուկ. ԺԶ 34), վասն որոյ ոչ միայն զչարչարանացն, այլեւ զփառաց յարութեանն, զի բանայցէ զմիտս նոցա, նաեւ զայն, թէ ո՛րպէս կամ որո՛վ օրինակօք եւ կամ զի՛նչ խորհուրդն իցէ: Բայց ո՛չ բնաւ ի միտ առին եւ ո՛չ զյառնելն⁴ անգամ իմացան, զի լաւ համարէին, թէ բնաւ իսկ ոչ մեռանիցի: Վասն այնորիկ իբրեւ այլքն խռովեցան եւ տարակուսեցան, Պետրոս ջերմաջերմ գոլով միայն համարձակի: Եւ դարձեալ՝ զկամաւորն ցուցցէ մահ՝ յայտնութեամբ

¹ Զ Յիսուս

² Զ եւ անարգել

³ Զ կրթեան

⁴ Զ գլխաւորն

չարչարանացն, բայց առ այն ժամ նոքա ոչինչ իմացան, այլ հակառակէին:

Եւ առեալ զՆա մեկուսի Պետրոսի՝ սկսաւ կազել ընդ Նմա եւ ասել. «Քա՛ւ լիցի Քեզ, Տէ՛ր, մի՛ եղիցի քեզ այդ» (ԺՁ 22):

Զի՞նչ է այս. զի այն, որ այնպիսի յայտնութեան արժանաւոր եղեւ եւ երանութիւն ընկալաւ, զիա՞րդ վաղվաղակի յերկմտութիւն անկեալ սխալէր: Նախ՝ զի երկեալ ի չարչարանացն, թէպէտ բազում անգամ լուեալ էր. զի թէ Որ զչարչարանսն կրէր, զարհուրէր մերձ առ խաչին, զի՞նչ ասես զնա: Եւ երկրորդ՝ զի թէպէտ դաւանեաց զՆա Որդի Աստուծոյ՝ չօր յայտնութեամբ, սակայն խորհրդոյ խաչին եւ յարութեանն ո՛չ եղեւ ակահ՝, քանզի ոչ յայտնեցաւ նմա, այլ ծածկեցաւ, որպէս՝ ասէ բանն³: Վասն այնորիկ կազէր, սակայն կաղ ի կաղս, եւ առանձինն ասէ. «Քա՛ւ լիցի Քեզ, Տէ՛ր». կամ թէ կարծէր, թէ Հայր քաւիչ լիցի Քրիստոսի, զի մի՛ չարչարեսցի, եւ կամ թէ՝ «Քաւ լիցի Քեզ, Տէ՛ր»-ն «Մի՛ եղիցի Քեզ այդ» թարգմանի: Իսկ Յիսուս զի՞նչ:

Եւ Նա դարձեալ ի Պետրոս՝ ասէ. «Երթ յե՛տս Իմ, սատանայ՛, գայթաղութի՛ն Իմ ես, զի ո՛չ խորհիս դու զԱստուծոյսն, այլ զմարդկան» (ԺՁ 23):

Սաստիկ իմն պատուհասակոծ առնէ զնա, զի ցուցցէ, թէ կամաւորաբար գայ ի չարչարանս, նաեւ զայն եւս ծանուցանէ, թէ այդ հակառակորդին են կամք, զի մի՛ չարչարիցիմ, որ զփրկութիւն մարդկան յաչաղէ: Վասն այնորիկ ո՛չ ասաց թէ՝ սատանայ խօսեցաւ ի քեզ, այլ թէ՝ «Երթ յետս Իմ, սատանայ՛», այսինքն՝ հակառակ աստուածային կամացն, որպէս զի այսու եւ զայլսն ահաբեկ առնէր եւ զնա յուղղութիւն ածէր: «Գայթաղութիւն Իմ ես». այսինքն՝ որպէս օձիւն՝ Եւայի, այսպէս եւ քեւ Ինձ լինի: «Զի ո՛չ խորհիս դու զԱստուծոյսն, այլ զմարդկան». քանզի նա մարդկեղէն եւ երկրաւոր խորհրդով զիրսն քննէր, որով անպատշաճ զնորա չարչարանսն համարէր, ասէ՝ ո՛չ Ինձ ի դէպ են չարչարանքդ: Այդ ո՛չ է ըստ աստուածական մտացն, զի թէ լուեալ էր քո զճառս բանիցն ասացելոց, ապա ի մարմնաւոր անմտութենէն պարտ էիր յափրանալ, քանզի ո՛չ ուսար, թէ վասն է՛ր եղեւ զալուստ Իմ, այլ որպէս եղէ մանուկ եւ եղայ ի մսուր եւ ուրախ արարի զծնունդս Ազամայ, այնպէս պարտ է Ինձ իջանել ի դժոխս եւ մխիթարել զմեռեալսն, որ յաւիտենից ակն ունէին եւ ցանկային Իմոյ գալստեանս՝ ըստ այնմ. «Աքրահամ ցանկացաւ տեսանել զօր Իմ, ետես եւ ուրախ ե-

¹ Տ ակեաի

² Ձ այսպէս

³ Պուկ. Թ 45, ԺԸ 34

ղեւ» (հմմտ. Յովհ. Ը 56). քանզի այս խորհուրդ Աստուծոյ է, զոր յայտնեաց մարդարէից Իւրոց սրբոց՝ փրկել զմարդիկ խաչիւ Իմով, իսկ քոյդ՝ մարդկան, որ ընդ հակառակս Ինձ ելանէ:

Յայնժամ Յիսուս ասէ ցաշակերտսն Իր. «Եթէ ոք կամիցի՝ զկնի Իմ գալ, ուրացի զանձն եւ առցէ զխաչ Իր եւ եկեսցէ զկնի Իմ (ԺՁ 24):

Յորժամ սաստեաց Պետրոսի եւ կամեցաւ առաւել ցուցանել զյոռութիւն բանիցն, որ ի Պետրոսէ ասացան, եւ զՀահն, որ ի չարչարանացն լինելոց էր, ասէ՝ դու ասես թէ՝ «Մի՛ լիցի Քեզ այդ», բայց ես ասեմ քեզ, եթէ ոչ միայն զԻս արգելովդ կորնչիցիս, այլ եւ դու ոչ կարիցես ապրել, եթէ ոչ պատրաստ լինիցիս միշտ մեռանել: Եւ զայս ո՛չ հարկաւ ի վերայ դնէ, այլ յանձնիչխան կամսն ապաստան առնէ, քանզի ասէ թէ՝ «Որ կամիցի գալ զկնի Իմ», ի բարիս կոչեմ եւ ո՛չ ի չարիս, ի լաւութիւնս եւ ո՛չ ի տանջանս: Զի զոր² հարկաւ ստիպեն, բազում անգամ յետս կայ, իսկ զոր անձինն առնէ³ յօժարութեամբ, զկնի Կոչողին ձգիցի, զի քան զբռնութիւն ողորջանքն զօրագոյնք իցեն. եւ որ ոսկի կամիցի բաշխել, ո՛չ զոք բռնադատիցէ, ո՞րչափ եւս առաւել առ երկնաւոր բարեացն բաշխումն: Բայց զի մի՛ կարծիցեն⁴ բաւական գոլ զայն, որ յայնժամ ուղ անկեալ զկնի ընթանային, ասէ՝ բազում վաստակոց են պէտք եւ յոյով ճգանց, եթէ այր իցէ եւ եթէ կին, եթէ իշխան եւ եթէ ընդ իշխանութեամբ, որ ընդ այն ճանապարհ եկեսցէ, ուրացի՞ զանձն: Ա՛յն իսկ է, զի ոչ խնայիցէ ի մարմինս իւր. թէպէտ տանջեսցեն, կամ հալածեսցեն, կամ այրեսցեն իսկ, մի՛ խնայեսցուք, այլ որպէս թէ զայլ ուրուք մարմին տանջիցեն կամ հալածեսցեն, այնպէս սրտառուչ լիցի եւ չգրիցէ⁵ ինչ:

Եւ դարձեալ՝ զհին մարդն մերկանալով՝ ուրացութիւն է անձին, որպէս զի կարօղ լիցի ասել. «Կեցողանի եմ ո՛չ ես, այլ Կեցողանի է յիս Քրիստոս» (հմմտ. Գաղ. Բ 20): Այլեւ զկամացն պաշտօն եթէ ոք ի բաց թողուցու, զի մի՛ ինքնասէր առաւել քան աստուածասէր իցէ, ուրանալ է զանձն: Եւ ո՛չ միայն այս, ասէ, այլեւ «առցէ զխաչ իւր»: Այսու ուսուցանէ, թէ մինչ ցորչափ է ուրացութիւն անձին, զի զնախատանաց եւ զանիծից մահ յանձն առնու եւ զայն միշտ ընդ իւր բարձեալ չընցուցանէ՝ զնմանութիւն չարչարանաց մահուն Տեառն յանձինս բերելով, որպէս զի եւ կեանք Նորին ի մեզ

¹ Ձ կամի

² Ձ որ յ զի գոր

³ Տ առնէ Տէր

⁴ Ձ կարծեմ

⁵ Ձ չկրիցէ

թագաւորեսցեն¹, եւ առաքինի ժուժկալութեամբ զհետ հոտոյ իւղոց² նորա ընթացութեամբ³ բերկրանօք հանդերձ, որպէս Տէրն «բաժակ» կոչեաց⁴, եւ Պողոս՝ «Ինձ աշխարհի ի խաչ ելեալ է, եւ ես՝ աշխարհի» (Գաղ. 2:14), եւ թէ՛ «Բաւ լիցի պարծել յայլ ինչ⁵, բայց միայն ի խաչակից լինելն Բրիստոսի» (հմմտ. Գաղ. 2:14):

Եւ դարձեալ՝ ասելովն «եկեացէ զկնի Իմ» ա՛յլ իմն իմաստս աւանդէ, քանզի բազում չարչարանք կրեն աւազակք եւ գերեզմանակրկիտք եւ կախարդք եւ գողք, զոր եւ խաչեն իսկ, արդ զի մի՛ կարծիցեն, թէ չարչարանքն միայն բաւական իցեն, յաւել զպատճառ չարչարանացն, զի զայն ամենայն վասն նորա զհետ երթալոյն առնիցեն եւ զամենայն վիշտս վասն նորա կրիցեն, որպէս յորժամ ասէր. «Եթէ նախատիցեն զձեզ վասն Իմ, երանելի էք» (հմմտ. Մատթ. Ե:11):

Զի որ կամիցի զանձն իր կեցուցանել, կորուստէ զնա, եւ որ կորուստէ զանձն իր վասն Իմ, գտցէ զնա (ԺՁ:25):

Որք զփրկութիւն խնդրեն առ ի վշտաց ճողոպրել, զայն կորուստ կոչէ, եւ որ վասն նորա վիշտք եւ կորուստք՝ զայն գիւտ եւ փրկութիւն անուանէ: Բայց կեանս եւ կորուստ աստ եւ անդ լուեալ՝ մի՛ ոք հասարակ ինչ կարծիցէ զայնր կենաց եւ զայս, ասէ, թէ այնչափ միջոց է ընդ այն եւ ընդ այս, որպէս ընդ կորուստն եւ ընդ գիւտն: Վասն որոյ որք աստ գտանեն զանձինս յանցաւոր կեանս ի փառս եւ ի պատիւս, ի մշտնջենաւորն կորուստնելոց են ի դժոխս եւ ի տանջանս, եւ որք աստ կորուստանեն ի չարչարանս եւ ի մահ, անդ յաւիտեանականս գտանելոց են ի կեանս եւ ի հանգիստս: Վասն որոյ յիմարք են, որք զապականացուէս բռնուն հարեալ ունիցին եւ ի մնացական ժառանգութենէն զրկիցին, քանզի այս ոչ մնայ, եւ անտի ելանիցէ, որպէս ասէ.

Զի՞նչ օգտիցի մարդ, եթէ զաշխարհս ամենայն շահեսցի եւ զանձն իր տուծեսցի (ԺՁ:26):

Զոր ասէն՝ այսպիսի է, թէ զի՞նչ օգուտ իցէ մարդոյ, յորժամ ասիցէ ոք նմա թէ՛ եկ սպանից զքեզ եւ արարից զքեզ տէր ամենայն աշխարհի: Եւ կամ զի՞նչ շահիցէ, յորժամ ոք զծառայն իւր ի փառս վայելել տեսանիցէ եւ զինքն ի վիշտս մաշեալ, զի՞նչ օգուտ գործեսցէ նորա տէրութիւնն իւր: Եւ կամ զի՞նչ գործիցէ օգուտ հայր, յորժամ խնայիցէ յորդի եւ կորուստնէ զնա, եւ կամ

¹ Բ Կոր. 7:9-11

² Եղոց

³ Երգ Ա 3

⁴ Մատթ. Ի 22, ԻՁ 39

⁵ Զ ~ ինչ յայլ

զօրավար՝ զզօրս յորժամ ի քաղաքին պահէ եւ զբոլոր քաղաքացիսն առ հասարակ կորուստնէ: Նոյնպէս եւ վասն ոգւո՛յդ հաշուեսցիր, քանզի յորժամ մարմինդ պարարի եւ մեծութիւն ընչից շահեսցիս, հոգիդ տուծեալ է, վասն զի ո՛չ այլ ինչ սպանանէ զհոգին, որպէս մարմնոյ փափկութիւնն: Բայց «աշխարհ» ո՛չ գերկին եւ գերկիր ասէ, այլ զիրս աշխարհիս անուանէ, զշահօ՛ղ սմին, որոյ ո՛չ աշխարհս խաչեալ է, եւ ոչ՝ նա՝ աշխարհի, որով վնասի հոգին:

Կամ զի՞նչ տացէ մարդ փրկանս ընդ անձին իւրոյ:

Այս ա՛յն իսկ է, զոր Պողոս ասէ թէ՛ «Զորս ոչ արժէ՛ աշխարհ» (Եբր. ԺԱ 38), քանզի ամենայն աշխարհ հանդերձ գոյիւք իւրովք ո՛չ են գինք ոգւոյ միոյ, քանզի ինչս ընդ ընչից մարթ է ստանալ եւ տուն ընդ տան եւ գերդաստան ընդ գերդաստանի, այլ հոգի ընդ հոգւոյ տալ ո՛չ է հնար: Զի «եղբայր ոչ փրկէ եւ ոչ փրկէ մարդ, եւ ոչ տալ ոք զգինս փրկանաց անձին իւրոյ» (հմմտ. Սաղմ. ԽԸ 8-9), թէպէտեւ տէր աշխարհի իցէ եւ զամենայն աշխարհ ընդ բռամբ ունիցի: Որպէս ասեն զԴարեհէ, թէ կամեցաւ ըմբռնել զհոգին իւր եւ ոչ կարաց. եւ զի՞նչ ասես զհոգւոյն, ուր եւ զմարմինն նոյնպէս է տեսանել. թէպէտեւ թագ ի գլուխ ունիցի եւ անբուժելի ցաւօք ախտացեալ լինի, ո՛չ կարէ զառողջութիւնն գնել, որպէս եւ ոչ Ողիա՛ եւ Ադնի, ո՛ր անոս կայսր, վասն որոյ պարտ է հոգւոյն դարման տանել եւ ի մարմինն ո՛չ խնայել:

Եւ դարձեալ՝ զի մի հոգի ունիս⁵, եթէ զայն՝ կորուսանիցես, որ պատճառ է կենդանութեան մարմնոյդ, այլ ուստի՞ կարիցես որ պատճառ է կենդանութեան մարմնոյդ, որ անցեալ է ժաստանալ, մանաւանդ յանլուծանելի տանջանսն, որ անցեալ է ժամանակն թողութեան, զի թէ աստ կորուստնէ ոք, գոյ հնար գտանել ապաշխարութեամբ, իսկ անդ անհնար է, քանզի «ո՛չ օգնեսցն ինչք յաւոր բարկութեան, այլ արդարութիւն փրկէ ի մահուանէ» (Առակ. ԺԱ 4):

Զի զայոց է Որդի մարդոյ փառք Հօր իւրոյ՝ հանդերձ հրեշտակօք իւրովք, եւ յայնժամ հատուցանէ իւրաքանչիւր ըստ գործս իւր (ԺՁ:27):

Նախ՝ ի քաջալերութիւն Պետրոսի զայս ի մէջ բերէ, թէ ընդէ՞ր երկնչիս, ո՛վ Պետրէ, յորժամ զմահուանէդ լսիցես, զի տեսաւ նելոց ես զիս փառք Հօր Իմոյ: Արդ՝ եթէ ես ի փառս, ապա եւ դո՛ւ ի փառաւորութեան, զի ո՛չ յայսմ աշխարհի միայն են կեանք ձեր, այլ յառաւելագոյնն փոխելոց էք: Եւ «փառք Հօր»

¹ Զ > ոչ

² Զ > թէ

³ Զ արժան է

⁴ Բ ՄՈ. ԻՁ 21

⁵ Զ ունիցիս

⁶ Զ զայոց

կամ զպայծառութիւնն լուսոյն ասէ, կամ զհրեշտակացն բազմութիւն, զի «ի բազում գօրս փառք թագաւորի» (Առակ. ԺԴ 28), եւ զայ ո՛չ ի փրկել, այլ ի դատել, զի զառաջինն լռելեայն եկն ի փրկել, իսկ զերկրորդն՝ յայտնապէս՝ ի դատել՝ ըստ այնմ. «Գայ, եւ գայ Նա ի դատել զերկիր» (Սաղմ. ՂԵ 13): Քանզի եւ գօրօք իսկ զայ, որ եւ վկայք են գործոց մարդկան, վասն որոյ ասէ. «Հատուցանէ իւրաքանչիւր ըստ գործս իւր». այսու զատեանն յիշեցուցանէ եւ զանհրաժեշտ բեմն եւ զգատաստանն անվրէպ: Բայց «ըստ գործս» ասելն ո՛չ միայն զտանջանս չարեացն յուշ առնէ, այլեւ զպարգեւացն եւ զպսակացն բարեացն եւ արժանաւորացն, որ բաշխէ ըստ վաստակոցն արդարութեան՝ ոմանց զկեանս եւ ոմանց զպատիժս: Այլեւ «իւրաքանչիւր» ասելն նշանակէ, թէ որպէս փառքն զանազան, այսպէս եւ տանջանք, զի ըստ գործոցն կշռէ զերկոսին՝ ըստ Դաւթի. «Հատուցանէ ըստ գործս իւր» (Ոմմտ. Սաղմ. ԿԱ 13), որ է յոյժ արդարութիւն:

Եւ երկրորդ՝ բնութեանակից զինքն Հօր քարոզէ, զի եթէ փառքն Հօր եկեացէ, ապա յայտ ուրեմն է, թէ եւ յէութիւնն իսկ մի են, զի միում բնութեանն ո՛չ այլեւայլ փառք են, որպէս եւ ընդդէմն, զի ո՛չ այլեւայլ բնութեանն մի փառք լինիցի: Արդ՝ աստ մի է փառք, յայտ է, թէ եւ բնութիւնն մի է, քանզի ո՛չ ասաց, թէ գալոց է ըստ նմանութեան փառացն Հօր, այլ թէ՛ փառքն Հօր, որպէս զի ամենեւին զմիութիւնն ցուցանէ: Եւ երրորդ՝ զի Որդի մարդոյ, ասէ, գալոց է փառք Հօր, որպէս զի մի՛ մարմնոյն ինչ բանքն կարծիք լինիցի, քանզի հաստատէ, թէ ստուգապէս նա՛ է, որ առաւ ի զանգուածոյս² Ադամայ, եւ Աստուած հաւասարեալ ընդ առողին, որ միացաւ, որ եւ դատաւոր լինելոց է Որդին Մարդոյ, եւ դաւանի համարձակութեամբ վասն առ Բանն միութեան³, առանց շփոթութեան ստուգապէս Որդի Աստուծոյ, Դատաւոր կենդանեաց եւ մեռելոց, զորոյ օրինակ փառացն թերաքամ տեսլեամբ աշակերտացն ծանուցանէ, որպէս ասէ ըստ կարգի.

Ամէ՛ն ասեմ ձեզ, զի իցեն ոմանք ի սոցանէ, որ աստ կան, որք ոչ ճաշակեցեն զմահ, մինչեւ տեսանիցեն⁴ զՈրդի մարդոյ եկեալ արքայութեամբ իւրով» (ԺԶ 28):

Բազում ինչ զվշտաց եւ զչարհարանաց ճառեաց եւ մահու յանձն առնուլ սաստկապէս աշակերտացն հրաման ետ, եւ այնպէս յաշխարհի աստ հուպ կայր, եւ բարիքն յուսով եւ ակն ունելով էր, կամեցաւ այժմ աչօք նոցա ստուգել եւ ցուցանել, թէ

¹ Զ հատուցանել] հատուցանէ իւրաքանչիւր

² Զ զանկուածոյս

³ Զ միացեալ

⁴ Զ տեսցեն

որպիսի ինչ իցէ փառքն, որ հանդերձեալ իցէ գալ, որպէս մարթէր տեսանել նոցա աստէն յայսմ կենցաղի: Զի մի՛ միայն ընդ Տեառն, այլեւ ոչ ընդ մահս իւրեանց տրտմեցին, մանաւանդ Պետրոս, որ կարի ի խոր խոցեալ էր, յորժամ զփոխարէն վշտացն՝ զփառսն զգեղաղէշ լուսով տեսանիցեն:

Բայց դու տես եւ զայն, զի թէպէտ ասաց, թէ հատուցանէ ըստ գործս իւր, յորժամ փառքն Հօր գայցէ, ոչ միայն զարքայութիւնն՝ արդարոց, այլեւ զգեհեանն՝ մեղաւորաց, եւ պարտ էր զերկոցունց օրինակն ի մէջ ածել, իսկ Նա զարքայութեանն ցուցանէ զտիպ եւ զդժոխոցն ոչինչ յուշ առնէ: Է՞ր վասն. զի թէ թանձրամիտք էին լեալ, հարկ էր եւ զայն իսկ ցուցանել, այլ քանզի ընտիրք² եւ հաւանօղք էին, հրեշտակօ՛քն յորդորէ զնոսա, իսկ յորժամ տեղին պահանջէ, եւ զգեհեանէն յիշէ, իբր որ զհարիւր դահեկանն պահանջէր՝ յուշ արար, եւ կամ որ զաղտեղի հանդերձն էր զգեցեալ³: Եւ աստ չգոյին ինչ այնպիսի պէտք, միայն զարքայութեանն ճառէ, եւ զայս ոչ միայն բանիւ, այլեւ արդեամբք ցուցանէ:

«Ամէ՛ն ամէ՛ն ասեմ ձեզ, զի իցեն ոմանք ի սոցանէ, որ աստ կան, որք ոչ ճաշակեցեն զմահ»։ Յաղագս ստուգութեան տեսլեանն, զոր հանդերձեալ էր ցուցանել, զայս բառ ի մէջ առնուլ, որ թարգմանի «ճշմարիտ»։ Կամ «եղիցի»՝ ձեզ, զոր ասելոցս⁴ եմ, եւ ո՛չ այլ ումեք. եւ կրկնելն զ«ամէն»-ն՝ վասն բանիցն եւ արդեանցն եղ, զի որպէս բանն ճշմարիտ, այսպէս եւ գործն, զոր ցուցանելոց էր։ «Զի իցեն ոմանք ի սոցանէ, որ աստ կան»։ զոյքն ոչ աղդեաց, զի մի՛ տրտմեցին այլքն, բայց նախ զՊետրոսէ եւ զՅովհաննու եւ զՅակոբայ ակնարկէ, որք տեսանելոց էին զփառս արքայութեանն, վասն որոյ ո՛չ ասաց թէ՛ ամենեքեան, որ աստ կան, այլ թէ՛ «ի սոցանէ»։

Բայց ասիցէ ոք, թէ զի՞նչ հանդերձեալ էին լինել յայնքան աւուրս, մինչ զի ասէ թէ՛ «ոչ ճաշակեցեն [զմահ]»։ Ասացուք, թէ մահուն փորձ առ ամենայն ոք մերձ է՝ ըստ ինքեան Տեառն ասելոյն թէ՛ «իբրեւ գորոգայթ հասանիցէ» (Ղուկ. ԻԱ 35), եւ այլուր թէ՛ «Զեր ժամանակ յամենայն ժամ պատրաստ է» (Յովհ. Է 56), քանզի բազում անգամ պատահմունք կենցաղոյս ըմբռնեն զմեզ ի մահ՝ կամ ի վախից մղիլ, կամ ի ջրոյ հեղձանիլ, կամ ի հուր մատնիլ, կամ շարժամբ կամ սրով կամ յանկարծակի ջերմամբ վտանգիլ, եւ այլ սոյնպիսեօք։ Վասն այնորիկ զայնպիսի երկիւղս⁵ փարատէ թէ՛ «իցեն ոմանք ի սոցանէ, որ

¹ Զ խոցուեալ

² Զ ընդիրք

³ Մատթ. ԺԸ 23-35, ԻԲ 2-14

⁴ Տ ասցելոց

⁵ Զ երկիւղս (այսպէս է և այլուր. երկիւղ կամ երկեղ] երկիւղ)։

դա՛ս ընդ նոսա գտանէր՝ օտարացեալն ի շնորհացն Աստուծոյ եւ ի փառաց Նորա, որ եւ չէր իսկ արժան վայելել յարքայութեան Նորա: Եւ թէ ասիցէ ոք՝ տակաւին չէր մատնիչ եղեալ, արդ՝ թէ՛ պէտ յամենեցունց ծածուկ էր, սակայն Տեառն յայտնի էր չարութիւնն սրտի նորա, վասն այսորիկ զերկոտասանսն ոչ տարաւ ընդ իւր, իսկ թէ՛ զայլսն առեալ էր եւ զսա վասն անարժանութեանն թողոյր, բաւական պատճառ լինէր նմա առ ի մատնութիւնն, զորս թողեալ զայլսն պահապան նմին՝ իբր գազանի, «առնու ընդ իւր Յիսուս՝ զՊետրոս եւ զՅակովբոս եւ զՅովհաննէս»:

Եւ զսոսա ո՛չ վարկպարագի, այլ զի քան զայլսն առաւելագոյնք էին. Պետրոս՝ ի սիրելոյն զՆա եւ ի ջերմ հաւատոյն, յայտ է ի բազում տեղիս, եւ Յովհաննէս՝ զի ի նմանէ կարի իսկ սիրիւր, որ եւ զլանջօքն իսկ անկաւ², եւ Յակովբոս՝ ի պատասխանւոյն թէ՛ «Կարօղ եմք ըմպել զբաժակն» (հմմտ. Մատթ. Ի 22), որք ո՛չ միայն բանիւ, այլեւ գործով իսկ կատարեցին, զոր յառաջագոյն կալան ի յանձին: Քանզի վասն այսորիկ եւ մերձ առ խաչին սոքա լինէին, յորժամ առանձնացեալ աղօթէր, զի մի՛ գայթաղեացին ի չարչարանս Նորա, որք տեսողք եղեալ էին փառաց Նորա, այլեւ ի միտ առցեն զյորդորումն մարգարէիցն, որք վասն ելիցն յերուսաղէմ խօսէին, եւ իմասցին, թէ՛ կամաւորաբա՛ր եկն ի չարչարանս եւ ո՛չ ի հարկէ:

Եւ դարձեալ՝ զերիսն միայն հանէ, զի ցուցցէ, թէ՛ Նա ինքն է, որ մինչ յերկինս՝ գալոց զարարչութեանն խորհուրդս եւ զանճառ նախախնամութեանն պարգեւս ի ձեռն երկից դասապետութեանցն առաջին քահանայապետութեանցն՝ սերորէից եւ քերորէից եւ աթոռոց, որք անընդմիջաբար հաղորդին լուսափայլութեան բղիճմանց եւ բարետրպէս շարժամբ անցուցանեն ի ներքինս եւ նոքօք՝ յամենայն արարածս: Այսպէս եւ յորժամ յերկրի մարմին զգեցաւ, զնոյն սահման անյեղափոխ պահեաց՝ զմարդեղութեանն խորհուրդ եւ զերկրորդ գալստեանն՝ օրինակ նոցա յայտնելով իբր յոյժ մերձաւորաց եւ հուպ եղելոց առ վերնոցն մաքրութիւնս՝ Պետրոսի եւ Յովհաննու եւ Յակովբայ, եւ նոքօք՝ հետեւողաց նոցին եւ սրբազան հաւատացելոց ի Քրիստոս:

Եւ հանէ զնոսա ի լեառն մի բարձր առանձինն:

«Լեառն բարձր» ոմանք զգրախտն ասեն, քանզի բարձր է քան զաշխարհ՝ հաւասար լուսնական գնդին եւ առանձին պատեալ քերորէիւք եւ բոցեղէն սրով գատեալ ի հողեղինացս բնութենէ, որում եւ ե՛ս դաշնակից գոմ: Քանզի յարութեանն էր տե-

¹ Զ > ընդ իւր Յիսուս

² Յովհ. ԺԳ 25

սիլն ապացոյց, եւ յարութեանն ո՛չ այլ ինչ է, քան թէ՛ առաջին փառացն կանգնումն, վասն որոյ անդ տարեալ՝ եցոյց աշակերտացն զխորհուրդ յարութեանն: Իսկ ոմանք զՍիոն ասեն «լեառն», յորում Դաւիթ զամրոցն շինեաց, զոր եւ Պետրոս ի սոյն տեսութեան պատմութիւն՝ «սուրբ լեառն» անուանէ, թէ՛ «Ընդ նմա իսկ էաք ի սուրբ լերինն» (Բ Պետ. Ա 18)՝ ըստ Դաւթի թէ՛ «Հիմունք Նորա ի լեառն սուրբ Նորա» (Սաղմ. ԶԶ 2), յորում հիմնարկելոց էր զխորհուրդ Վերին Սիոնին: Իսկ կէսք զՍինէականն ասեն անուանէ զագաթն, որ է բարձր եւ առանձինն, յորում զՕրէնսն ընկալան եւ երեսքն Մոսիսի՝ պայծառացան², որ յայտնապէս զայսր պայծառութեան խորհուրդ նկարէր, նաեւ յայնմ վայրի թաղեցաւ իսկ Մոսէս³, եւ անդր փախստական չոգաւ Հեղիաս⁴, զորս կոչեաց դարձեալ եւ եցոյց զփառս Աստուածութեանն: Բայց հասարակաց բանն զԹաբոր ասեն, եւ վկայ առեալ զբան մարգարէին թէ՛ «Թաբոր եւ Հերմոն՝ յամուն Բո ցնծացեն» (Սաղմ. ԶԼ 13)՝ ասէ եւ Պետրոս թէ՛ «Ունիմք հաստատագոյն զբանս մարգարէական, որում եթէ անայցէք, քարոք առնէք» (Բ Պետ. Ա 19):

Արդ՝ հանէ զնոսա մարմնով ի լեառն եւ մտօք յանճառ իմաստս զխտութեան բարձրացուցանէ. է՞ր վասն. նախ՝ զի աներկիւղս ի հրէիցն արասցէ, զի մի՛ տեսութեանցն ի մոռացօնս եկեացեն՝ առանձնացուցանէ յապահով տեղի: Եւ երկրորդ՝ զի զոր վերին ազդամամբն Պետրոս դաւանեաց, եւ Որդի յայտնեաց թէ՛ «Ո՛չ մարմին եւ արիւն, այլ Հայր իմ որ յերկինս՝ ի քեզ ազդեաց» (հմմտ. Մատթ. ԺԶ 17), հանէ ի լեառն, զի եւ ականջօք իւրովք լուիցէ ի Հօրէ, զոր ինչ բերանով իւրով վկայեաց: Եւ երրորդ՝ զի ցուցցէ զփառս աստուածութեան իւրոյ յառաջ քան զյարութիւնն, զի յորժամ ի մեռելոց յարիցէ, ծանիցեն, թէ՛ ո՛չ վասն վաստակոց էառ զփառս, այսինքն՝ վասն խաչին, այլ ունէր զնա յառաջ քան զխաչն՝ ըստ այնմ. «Հայր՞, փառատրեա՛ զիս առ ի Բէն փառօք, զոր ունէի յառաջ քան զլինելն աշխարհի» (Յովհ. ԺԷ 5): Եւ չորրորդ՝ զի տեսցեն զվայելութիւն փառացն, վասն որոյ հրամայեաց նոցա հանդիսանալ: Եւ հինգերորդ՝ Մոսիսի՝ հաւասարէ, զի որպէս զնա եհան ի լեառն Սինէական եւ ետ զՕրէնսն գրաւորական ի տախտակս քարեղէնս՝ զպատժականն, սոյն օրինակ զՆորոյ կտակիս պաշտօնեայսն ի

¹ Զ Մոսիսի

² Եւր ԼԴ 29

³ Ըստ Աստվածաշնչի (Բ Օր. ԼԴ 6)՝ «թաղեցին զնա ի Գայի մերձ ի տունն Փոգովրայ. եւ ոչ ոք զիտաց զգերեզմանն նորա մինչեւ ցայսօր»:

⁴ Գ թագ. ԺԹ 3-8

⁵ ՏՁ Դերմօն

⁶ Զ > Դայր

⁷ Զ Մոսիսի

լեան թաքորական ո՛չ միգով պատեալ, այլ փառօք երեւեալ՝ գրելով զօրէնս Հոգւոյն ի սիրտս՝ նոցա՝ զշնորհականն: Իսկ «առանձինն»՝ կամ զտեղին ասէ անքոյթ, յորում ուշ ունէին տեսլեանն, կամ զնոսա առանձինն յայլոցն:

Եւ այլակերպեցաւ առաջի նոցա, եւ լուսաւորեցան երեսք Նորա իբրեւ զարեգակն, եւ հանդերձ[ք] Նորա եղեմ² սպիտակ իբրեւ զլոյս (ԺԷ 2):

Փոխեաց զկերպարանս յերեսաց Իւրոց, մինչչեւ մեռեալ իսկ էր, զի տեսցեն զգեղ երեսաց Նորա՝ ըստ Դաւթայ³, եւ մի՛ երկմտեսցեն յետ փոխելոյ յերեսաց Նորա՝ ի մահու Նորա նուազեալ՝ ըստ Նսայեայ⁴: Եւ դարձեալ՝ զի որք խաչակից լինին Հանդիսի Նորա, փոխելոց են ի կերպարանս լուսոյ երեսաց՝ ըստ առաքելոյ՝ «կերպարանակից առնել զմարմին խոնարհութեան մերոյ՝ ըստ նմանութեան մարմնոյ փառաց Իւրոց» (հմտ. Փիլպ. Գ 21), եւ ըստ Յովհաննու թէ՛ «Նման Նմա լինելոց եմք» (Ա Յովհ. Գ 2), քանզի «տեսաք զփառս Նորա՝ զփառս իբրեւ զՄիածնի առ ի Հօրէ՝ լի շնորհօք եւ ճշմարտութեամբ» (Յովհ. Ա 14): «Եւ այլակերպեցաւ, առաջի, առաջի նոցա, եւ լուսաւորեցան երեսք Նորա իբրեւ զարեգակն»՝ առաւել քան զՄոսէսին, զի նորայն՝ արտաքուստ, իսկ Տեառն ի ներքուստ յաստուածութենէն էր արտափայլումն:

Բայց «իբրեւ զարեգակն» ասելն՝ ոչ այնչափ միայն, այլ ե՛ւս առաւել, մինչ զի յաղթել գլէր զլոյս արեգականն՝ պայծառութիւն երեսաց Նորա, բայց զի ոչ գոյ յէքս այլ իմն մեծագոյն լուսոյ սաստկութիւն, յաղագս այսորիկ արեգականն բաղդատէ: Նաեւ ո՛չ վայրապար երեսք Նորա իբրեւ զարեգակն լուսաւորեալ, զի Արդարութեան Արեգակն գոլով՝ այրէր զգործս խաւարին եւ փառատէր զմութ գիշեր⁵ տգիտութեան եւ կռապաշտութեան, եւ պայծառացուցանելով զմարդիկ ի գործս աստուածային: Եւ դարձեալ՝ զաստուածութեան երեսն եցոյց, զի ծանիցեն, թէ ի վեր է քան զչարչարանս եւ կամաւորաբար կրէ վասն մերոյ փրկութեան: Դարձեալ՝ խնդրէին ուսանել, թէ ո՛րպէս գայ յերկնից, եցոյց զօրինակն: Այլեւ յետ յարութեանն Հանդերձեալ էին տեսանել զՆա, աստ եցոյց, զի գիտացեն, թէ Նա է, որ յարեաւ, եւ ո՛չ այլ ոք, եւ Հաւատացեն, թէ եւ «արդարեւ ծագելոց եւ իբրեւ զարեգակն յարբայութեան» (Մատթ. Ժ Գ 43): Դարձեալ՝ եցոյց զփառս Ադամայ անմեղութեանն ի դէմս Իւր, զի իբր զարեգակն փայլէր ի դրախտին:

¹ Զ սիրտ

² Զ > եղեմ

³ Սաղմ. ԼԵ 10

⁴ Ես. ԾԳ 2

⁵ Զ գիշերին

«Եւ Հանդերձ[ք] Նորա եղեն¹ սպիտակ իբրեւ զլոյս»: Մարկոս ասէ թէ՛ «Թափիչք երկրի ոչ կարեն այնպէս սպիտակացուցանել» (Մարկ. Թ 2), այսինքն՝ թէպէտ ոմանք զանձինս թափեն ի մեղաց, սակայն ոչ կարեն կենդանացուցանել, որպէս զի գիտացեն, թէ Նա, որ փոխեաց զՀանդերձս Իւր, նոյն է, որ կենդանացուցանէ զմարմին Իւր, զոր զգեցեալն էր, եւ ապա զմերս ի յարութեանն, զի որ ետ նմա զՀոգին եւ զփառս անմատոյց, կարող է կեցուցանել զնա ի մահու անդ, որպէս մարմին ճաշակէ զնա: Իսկ նշանակաբար՝ այլակերպիւն Տեառն զՕրինացն փոխումն ցուցանէր՝ զՀինն ի նորս եւ զստուերն ի լոյս ածելով, եւ երեսացն Նորա պայծառութիւն իբր զարեգակն՝ զաւետարանին վարդապետութիւն եւ զառաքելական աստուածաբանութիւնն դուշակէր, յորում մեկնին միտք բառիցն լուսապայծառ վերլուծութեամբ: Իսկ Հանդերձք իբր զլոյս լինելն՝ զնորածնելոց Աւագանին մկրտութեամբ զմաքրութիւնն, որով սպիտակացեալ պայծառացան յառաջին աղտեղութեանցն եւ եղեն Հանդերձք Տեառն մերոյ՝ ըստ մարգարէին. «Կենդանի եմ Ես, ասէ Տէր, քեզ գտնեցաւ իբրեւ զհանդերձ մի զգեցայց» (հմտ. Ես. ԽԹ 18), զորս ետես Յովհան՝ արկեալ զինքեամբ արկանելիս սպիտակս²:

Եւ ահա երեսեցան նոցա Մոսէս եւ Եղիա, որ խօսէին ընդ Նմա (ԺԷ 3):

«ԱՀա» ասելն յանկարծութեան նշանակ է, զի ի փառաւորել երեսաց Նորա յերեւել մարգարէիցն՝ իսկոյն վկայեցին, թէ սա է, որ ի Սինայ լուսոյ փայլատակմամբ երեւեցաւ³ եւ առ Եղիայիւ ի սիւք⁴ նուրբ ծանուցաւ⁵, նոյնպէս եւ այժմ առաջի առաքելոցն այլակերպեցաւ, եւ ոչ սոսկ երեւումն, որպէս Սամուելին առաջի Սաւուղին⁶, այլ ստուգութեամբ եկաւորութիւն՝ ի Հրամանէ Տեառն անդր ժամանեալք: Այլ ընդէ՞ր յետ փառաւորելոյն երեւեցան Մոսէս եւ Եղիա⁷ եւ ոչ նախ քան զփառսն, եւ կամ է՞ր վասն երեւեցան յետ փառացն. զի ցուցցէ, թէ ի Հանդերձեալն է յայտնելոց վայելչութիւնք արդարոց՝ ըստ այնմ թէ՛ «Յորժամ Քրիստոս յայտնեսցի՝ կեանքն ձեր, յայնժամ եւ դուք ընդ Նմին յայտնեսցիք փառօք» (Կող. Գ 4):

¹ Զ > եղեն

² Զ որպէս] սպիտակս
Յայտ. 2 11

³ Ելք ԺԺ

⁴ Տ սիւք

⁵ Գ Ժազ. ԺԺ 12

⁶ Ա Ժազ. ԻԸ

⁷ Զ Դղիա

Բայց թէ ընդէ՞ր ած զՄոսէս եւ զԵղիա՞ս՝ խօսակից լինել ինքեան, բազումս ունիմք ասել պատճառս: Նախ այն իսկ՝ զի ի ժողովրդոցն ոմանք ասէին զՔրիստոսէ, թէ Եղիա է, եւ ոմանք թէ՝² Երեմիա կամ մի ոք ի մարգարէիցն³, ած կացոյց զմարգարէսն ի լեառնն զգլխաւորսն, զի տեսանիցեն ո՛րչափ միջոցն է ընդ ծառայսն եւ ընդ Տէրն, ուստի ծանիցեն, թէ յիրաւի գովեցաւ Պետրոս: Եւ երկրորդ՝ զի բամբասէին զՆա, թէ զՕրինօքն անցանիցէ, եւ կարծէին, թէ զփառս Հօր, որ չէ Նմա անկ, յանձն խորիցէ, եւ թէ՝ «Դու մարդ ես եւ զանձն Բո աստուած ասնես» (Յովն. Ժ 33), եցոյց Մոսիսի եւ Եղիայի, թէ առ նախանձու են բամբասանքն: Զի թէ զՕրէնսն անցանէր եւ կամ զփառս Հօր յափշտակէր, Մոսէս, որ զՕրէնսն ետ, եւ Եղիա, որ վրէժխնդիր Աստուծոյ փառացն լինէր, չառնուին յանձն ողորել զայր մի օրինազանց եւ Հակառակ Հարցն կրօնից, եւ կամ վկայել զնմանէ, եթէ ոչ ստոյգ գիտէին, եթէ Որդի Աստուծոյ է Նա: Եւ երրորդ՝ զի ուսանիցիս, թէ Տէր է Նա կենդանեաց եւ մեռելոց եւ զվերինս եւ զներքինս առ Հասարակ ընդ իշխանութեամբ ունի, ուստի զմինն ի կենդանեաց եւ զմիւսն ի մեռելոց ածէ ի մէջ: Եւ չորրորդ՝ զի եկն ոչ միայն զկենդանիս փրկել, այլեւ զդժոխային Հոգիսն ազատել, արդ՝ Եղիայի վերնոց եւ ներքնոց բանականաց ետ աւետիս փրկել զմարդիկ գալստեամբ Իւրով, որոց փրկութիւնն խնդութիւն էր վերնոցն, եւ աւերել զդժոխս մահուամբ Իւրով, զոր Մոսիսի ծանոյց՝ վերբերելով ի դժոխոց:

Եւ Հինգերորդ՝ զի խրատեսցէ զաշակերտսն լինել Հեզ իբրեւ զՄոսէս, զի ասէր. «Եթէ թողուս նոցա՝ թո՛ղ, ապա թէ ոչ՝ եւ զի՛ս ջնջեա ի դպրութենէդ, յոր գրեցեր» (Ելք 1, Բ 32), եւ դարձեալ՝ նախանձայոյ լինել իբրեւ զԵղիա եւ սաստիկ, զի զերիս ամս սովով տանջեաց զանարժան ժողովուրդն⁴: Եւ վեցերորդ՝ առաքինութիւն ի նոցանէ պահանջէր, որպէս Մոսէս եւ Եղիա յիւրեանց ժամանակն ցուցին, քանզի ասաց թէ՝ «Որ կամիցի գալ զկնի Իմ, առցէ զխաչն եւ եկեսցէ զՀետ Իմ» (հմմտ. Մատթ. Ժ2 24): Արդ զի մի՛ վհատիցին, մխիթարութիւն մատուցանէ մարգարէիւքն եւ ցուցանէ զնոսա փառօք, թէ ոչ միշտ ի վիշտս կայցեն, այլ անցանելոց են պատերազմունքն, եւ յետ չարչարանացն ի փառս եւ ի Հանգիստս ժամանելոց, որպէս մարգարէքն, որ թէպէտ չարչարեցան, ոմն ի փարաւոնէ եւ ոմն յԱքաարէ, այլ չարչարանքն այնո-

ցիկ՝ փառաց եղեն պատճառք: Եւ եօթներորդ՝ զի անստացուածութիւն նոցա քարոզեաց. զի մի՛ ծանր Համարիցին, երբ զՄոսէս, զի լաւ Համարէր զնախատինսն Քրիստոսի, քան զբազմութիւն գանձուցն եզրպտացւոց, եւ զոսկերս արդարոյն միայն կրէր՝ եւ Հեղիաս մաշկեկաւ բաւականանայր², եւ այն զի ի Հնումն էին: Եւ ութերորդ՝ յայտնեաց Եկեղեցւոյ, թէ ո՛չ Որդւոյ միայն են փառք յարքայութեան Իւրում, այլեւ կուսից եւ ողջախոհ մոլոսնացելոց ուրախանալ ետ ի փառս աստուածութեան Իւրոյ՝ ի խորհուրդ Եկեղեցւոյ, որ ունի զկոյսս եւ զպարկեշտ մոլոսնացեալ, որպէս անդ Մոսէս եւ Պետրոս, եւ Եղիա եւ որդիքն Զբեղեայ:

Եւ իններորդ՝ վերածէ զՄոսէս զօրավար բանակին երայեցելոց եւ զԵղիա անապատաբնակ, զի ծանիցուք, թէ արուեստք աշխարհականք ոչ կարեն զմեզ տարագիր առնել յԱստուծոյ, միայն թէ ըստ կամաց Նորա զընթացս մեր կատարեսցուք: Տասներորդ՝ զՄոսէս եւ զԵղիա միաբանեաց ընդ առաքեալսն, զի Հնոյն եւ Նորոյս միաբանութիւն արասցէ՝ փառաւորս գոլ զերկոքեանն՝ ըստ առաքելոյ, զի թէ «պաշտօն դատապարտութեանն փառօք, ո՛րչափ եւս առաւել պաշտօն արդարութեանն եղիցի փառօք» (Բ Կոր. Գ 9): Մետասաներորդ՝ զի խնդրեցին Մոսէս եւ Եղիա տեսանել զՆա, եւ զի ոչ էր ժամանակ, զի արասցէ զայս նոցա, պահեաց զխնդիրն ժամանակի գալստեան Իւրոյ, զի յորժամ տեսցեն զՆա մարմնով, վկայեսցեն եթէ Աստուած է. զի զոր ոչ բաւէին տեսանել առանց մարմնոյ, տեսին մարմնով, եւ լցաւ իղձ բաղձանաց նոցա, զոր ցանկային տեսանել զՆա՝ ըստ այնմ. «Զկամս երկիւղածաց՝ Իւրոց առնէ» (Սաղմ. ԺԽԴ 19): Եւ երկուսասաներորդ՝ զի ուսուցէ զնոսա, թէ ո՛չ է այլ, Նա է, որ զՄոսէս յեզրպտոս առաքեաց եւ Հրամանս ետ Եղիայի, նոյն սա է, որ այժմ Հրամանօք Իւրովք կոչեաց, զորս լուեալ ի մարգարէիցն՝ մի Աստուած տուիչ օրինաց Հնոյն եւ Նորոյս խոստովանեսցի:

Երեքտասաներորդ՝ զի տեսին խորհուրդ էր յարութեանն, ած զերկոսին, զի Հաւատարիմ լիցի յարութիւնն եւ վախճան կատարածին, թէ որք մեռեալք են՝ իբրեւ զՄոսէս յառնեն, եւ որք կենդանիք են՝ իբրեւ զԵղիա թուչին: Զորեքտասաներորդ՝ զի Մոսէս Օրինացն էր խորհուրդ եւ Եղիա՝ մարգարէիցն, որք տեսին զփառս Նորա, որով Հաւատամք, թէ Օրինօք եւ մարգարէիւք քարոզեցաւ խորհուրդ խաչի Նորա, որ փառք է Եկեղեցւոյ սրբոյ: Հնգետասաներորդ՝ զի խնդրեցին որդիքն Զբեղեայ փառս՝ մի

¹ Զ զճղիաս² S > pt³ Մատթ. Ժ2 13-14⁴ Գ Թագ. Ժ1 1, ԺԸ 1-2¹ Ելք ԺԳ 19² Գ Թագ. ԺԸ 13, 19, Դ Թագ. Բ³ Զ երկիւղածաց

յաջմէ եւ մի յահեկէ, եւ Նա ասաց. «Ո՛չ է իմ տալ, այլ որոց տուեալ է ի Հօրէ» (Մատթ. Ի 23), վասն այսորիկ երեւեցաւ Մոսէս յաջմէ եւ Եղիա յահեկէ, զի տեսցեն թէ նախ չարչարանացն հաղորդել¹ պարտ է որպէս նոքա եւ ապա՝ փառացն: Վեշտասաներորդ² զի գիտասցէ Պետրոս, թէ յերկնէ հրեշտակք եւ յերկրէ արդարք սպասեն եւ ական ունին մահուան Նորա, վասն այնորիկ Եղիա յերկնից եւ Մոսէս յերկրէ: Եւ եօթնեւտասներորդ³ զի յերկուց եւ յերեց վկայից հաստատ է ամենայն բան³, որպէս վկայեցին երեք ի ներքուստ եւ երկու ի վերուստ, որք վկայեցին աստուածութեան Նորա:

Քննելի է եւ այն, թէ ուստի⁴ ճանաչեցին առաքեալքն զմարդարէսն. ոմանք ասեն, թէ զպատկերս նոցա ունէին⁴ գործեալ ի տախտակի, եւ այլք թէ՛ վասն զի գիտէին, թէ Մոսէս թոթովախօս էր եւ ծանրալեզու, եւ Եղիա այր թաւ եւ գիսաւոր՝ հանդերձ մաշկեկաւ, որոյ օրինակաւ տեսեալ ճանաչեցին. եւ կէսք թէ՛ գիտացին աշակերտքն զՄոսէս եւ զԵղիա, որպէս գիտաց Յովհաննէս զՏէր մեր՝ ասելով. «Ահա Գառն Աստուծոյ» (Յովհ. Ա 29), յայտ է՝ Հոգւով: Բայց ինձ թուի, թէ յարութեան էր օրինակ իրն, եւ ի յարութեանն հանդերձեալ եմք ճանաչել զմիմեանս, որպէս մեծատունն զԱբրահամ՝ զայր մի, որ ի⁵ վաղնջուց իսկ մեռեալ էր:

«Եւ ահա երեւեցան, ասէ, նոցա Մոսէս եւ Եղիա, որ խօսէին ընդ Նմա»: Զի՞նչ խօսէին. յայտ է՝ զելիցն, զոր կատարելոց էր յերուսաղէմ, այսինքն՝ զչարչարանացն եւ զխաչէն, զոր փառս միշտ կոչեն գիրք, որք եկեալ մարգարէքն յորդորէին, որում առաքեալքն կազէին: Վասն որոյ եւ ինքն ասէր թէ՛ «Հոգիս յօժար է»՝ մարգարէքն, քանզի Հոգւովն խօսեցան, «եւ մարմինս՝ տկար» (Մատթ. Ի 24)՝ առաքեալքն, զի «չեւ էր Հոգի, քանզի Յիսուս չեւ էր փառաւորեալ» (Յովհ. Է 39): Վասն որոյ մարգարէքն աղերս արկանէին Նմա՝ կատարել զփրկութիւնն ամենայն մարդկան, որով պատառելոց էր զգիր պարտեացն Ադամայ, զոր լուեալ հաւանեցան առաքեալքն, եւ եղեւ այնուհետեւ մարգարէիցն եւ առաքելոցն միաւորութիւն, որպէս այժմ յեկեղեցի համաձայնին մարգարէիցն մարգարէութիւնք եւ առաքելոցն վարդապետութիւնք, քանզի երկոքին դասք ընդ Նմա խօսէին եւ զՆորայն վարդապետեն:

Պատասխանի ետ Պետրոս եւ ասէ ցՅիսուս. «Տէ՛ր, բարո՛ք է մեզ աստ լինել (Ժէ 4):

¹ Զ հաղորդել

² Զ վեցտասաներորդ

³ Բ Օր. Ժէ 6, ԺԹ 15

⁴ Զ ցոցուց էին] ցոցա ունէին

⁵ Զ > ի

Քանզի լուաւ ի մարգարէիցն, որք վասն ելիցն յերուսաղէմ խօսէին, մանաւանդ ի Տեառնէ, զի ելցէ անդ եւ չարչարեսցի, տակաւին կասկածն ի մտի կայր եւ հոգայր եւ երկնէջր վասն Նորա, այլ յետ ազատելոյն ոչ իշխէր հակառակել, բայց այլովք բանիւք յերկիւղէն գրեթէ զնոյն ականարկէր, վասն որոյ ասէ. «Բարոք է մեզ աստ լինել»: Եւ դարձեալ՝ զի գիտէր զնախանձ դպրացն եւ փարիսեցւոցն եւ զխուճապ հրէիցն, եւ անդ ի զգուշութեան կայր յաղազս հեռաւորութեան վայրացն եւ ամբութեան տեղւոյն, կամէր զի հանապազ անդ լինիցին, եւ թէ յանդգնիցին, ասէ, հրէայքն եւ աստ ցուցանել զհակառակութիւն իւրեանց, Մոսէս առ մեզ է եւ Եղիա՝ հուպ, ոմն յեգիպտոս տանջեաց զխստասիրտսն, եւ ոմն հուր իջոյց եւ զյիսունսն այրեաց¹, չարչարեսցեն եւ զնոսա: Եւ զայս ոչ այնքան յաղազս անձին զանգիտութեան քան թէ յաղազս Վարդապետին սիրոյ: Եւ զի այս այսպէս է, յայտ է ի մահուան ժամանակին, զի ասէր. «Ընդ Քեզ պատրաստ եմ ի մեռանել» (Ռմմ. Ղուկ. ԻԲ 33), եւ ի մէջ այնքան ամբոխիցն զանձն ի մահ մատնէր եւ զունկն ծառային ի բաց հատանէր, զի այնպէս ոչ անձինն սպասուէր, այլ ի վերայ Տեառն իւրոյ դողայր:

«Բարեւոք է, ասէ, մեզ աստ լինել»: Դարձեալ՝ հաճոյ թուեցաւ ընդ Մոսիսի եւ ընդ Եղիայի բնակել, քանզի բուրեաց հոտ դրախտին անմահութեան ի քիմս նորա, եւ ետես զփառս Նորա՝ փոխանակ անարգանաց Նորա, յոյժ ուրախ եղեալ՝ ասէր ըզմամբ. «Բարեւոք է մեզ աստ լինել»: Իսկ նշանակաւ՝ այսպիսի է. զի ոմանք ասացին ոչ լինել յարութիւն, իսկ յորժամ ի ճշմարտիցն յանդիմանեցան, որք հաստատեցին ի բնական քննութենէ, թէ մարդոյս բնութիւն փոփոխական, քանզի յանէից ի յէութիւն եկաք եւ անտի անձնիշխան կամօք ի չարն խոտորեցաք, նոյնպէս եւ փոփոխմամբ դարձեալ ի բարին ելցուք, առ որս ասեն՝ թէ այդպիսի է, ապա եւ անտի դարձեալ ի չարն թաւալեսցուք, զորս ըմբերանէ այժմ առաքեալս թէ՛ «Բարեւոք է մեզ աստ լինել», այսինքն՝ թէ զչարին փորձ առաք, այժմ զայն ախորժեմք, զի ի բարին յաւելուցուք եւ մի՛ դարձեալ ի չարն թեւակոխեսցուք:

Եթէ կամիս, արասցուք երիս տաղաւարս. մի՛ Քեզ, եւ մի՛ Մոսիսի, եւ մի՛ Եղիայի»:

Զառաջինն ի մտի ունէր, զի մի՛ դարձեալ պատուհասակոծ լիցի ընդդիմանալովն. ասէ. «Եթէ կամիս, արասցուք երիս տաղաւարս»: Զի՞նչ խօսիս, ո՛վ Պետրէ, ո՞չ սակաւ ինչ յառաջ մեկնեցեր զԴա ի ծառայիցն, արդ զիա՞րդ միւսանգամ ընդ ծառայս համարիս, եթէ՛ երեցունց ձեզ կազմեսցուք երիս տաղաւարս, եւ

¹ Ելք Է-ԺԴ, ԴԹագ. Ա 9-10

«Դա է Որդի Իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ. Դմա՛ լուարուք»: Դարձեալ՝ զսոյն վկայութիւն եւ երբեմն ի Յորդանիս¹ Հայրականն ձայն դաւանեաց², քանզի մինչեւ ցայն ժամ ծածուկ էր ի մարդկանէ, եւ Հանդերձեալ էր յետ մկրտութեանն նշանս կատարել, վայելչաբար Հայր տայր զվկայութիւնն առ յապա խորհրդոյն Տեառն, թէ³ Հաճութեամբ Նորա եւ սիրով կատարի: Նաեւ յաղագս Յովհաննու եւս, զի զնա մեծ կարծէին՝ որդի գոյով քահանայապետի, Հրաշիւք ծնեալ, առ որս առաքեցին. «Դո՛ւ ես, որ գալոցն ես, թէ այլում ակն կայցուք» (Մատթ. ԺԱ 3): Արդ՝ եկն բարբառն եւ էջ Հոգին, զի զՈրդին Իւր հռչակելի արասցէ. այսոցիկ աղագաւ անդր վկայեաց: Իսկ աստ զի կրկնեաց վասն դաւանութեանն Պետրոսի՝ ի Հաստատութիւն եւ ընդդիմութեան խորհրդոց նորա ի լուծումն, որ հակաճառէր ի ճառս խաչին, իբրու թէ ասել առ նա՝ մի՛ հակառակիր, ո՛վ Պետրէ, ընդդէմ աշխարհի փրկութեան, եւ մի՛ ներհակ լինիր մահկանացու ազգիդ մարդկան⁴ կենդանութեան, քանզի ո՛չ դա առաւել քո իցէ սիրելի, քան թէ Իմ, զի Իմոյ ծոցոյս է ծնունդ եւ Հայրական⁵ սրտիս է բղխումն: Եւ մի՛ զԻս նուաստ քան զԱբրահամ եւ առանց զԹոյ ցուցանել, զի աւանիկ նա ի միածինն իւր եւ ի միամօր սիրելին եւ յաւետեացն ծնունդ ոչ խնայեաց վասն Իմ⁶. արդ՝ մի՛ յետնեցայց ի սիրոյ նորա, որ յառաջեաց պարտական արար զԻս. այդ ոչ է մտերմութիւն Իմ, այլ թշնամութիւն: Եւ այլ սոյնպիսիս միով ձայնիւս բարբառեցաւ առ նա՝ արգելուլ զնա, որ խափանել խորհէր զհամաշխարհական փրկութիւնն:

Բայց դու տես ինձ աստանօր զճշմարիտ աստուածաբանութիւնս, զի յորժամ Հայր լիցի աստուածաբանօղ եւ յաղագս Որդւոյ աստուածաբանէ, զի՞նչ պարտ իցէ ասել. զի որպէս Որդի զՀայր յայտնեաց, այսպէս եւ զՈրդի՝ Հայր՝ ասելով. «Դա՛ է Որդի Իմ սիրելի», եւ ո՛չ «որ ի դմա». զաստուածութիւնն Հանդերձմարմնովն մի Որդի Իւր՝ դաւանեաց եւ Որդի ասէ յաղագս համագոյութեանն, զի ի բնութենէ Հօր է եւ սիրելի. քանզի սիրոյն է ծնունդ, յիրաւի սիրելի լինի, որպէս թէ ասէ՝ սիրեմ զԲանդ Իմ մարմնացեալ, որ է հաւատարիմ Որդի Իմ եւ Աստուած, «ընդ որ հաճեցայ»: Զի բազում եղեն որդիք սիրելիք շնորհօք կոչեցեալ՝ ըստ այնմ. «Որդի անդրանիկ է Իմ Իսրայէլ» (Ելք Դ 22), եւ՝ «Ես սիրեցի զնա» (Ուփսէ ԺԱ 1), բայց յետոյ ապստամբ գտան, եւ ոչ հաճեցաւ ի նոսա, իսկ ընդ սա, ասէ,

¹ Իմա՝ Յորդանան:

² Մատթ. Գ 17, Մարկ. Ա 11

³ Զ ~ թէ Տեառն

⁴ Զ > մարդկան

⁵ Զ այրական

⁶ ԾԱՆՈՒ. ԻԲ 1-14

հաճեցայ, այսինքն՝ ընդ կատարումն խորհրդոյն, որ ի Դմանէ փրկագործի ազգի մարդկան, մանաւանդ թէ ի Դա հաճեցաւ կամք Իմ, որ ի սկզբանն բարկացաւ յաղագս յանցանացն Ադամայ: «Դա է Որդի Իմ սիրելի»: Դարձեալ՝ զի բազում անգամ Ինքն զանձն Որդի Աստուծոյ ասաց, եւ հրէայքն վէմս առեալ քարկոծէին թէ՛. «Դու մարդ ես լուծիչ օրինացն եւ զանձն քո Աստուած առնես» (հմտ. Յովհ. Ժ 33). եկն ձայնն եւ վկայեաց թէ՛ Որդի է Իմ սիրելի եւ ո՛չ հակառակ, որպէս դուք կարծէք:

Իբրեւ լուան աշակերտքն, անկան ի վերայ երեսաց իրեանց եւ երկեան յոյժ (ԺԷ 6):

Զիա՞րդ իբրեւ լուան զբարբառն, զարհուրեցան, քանզի աւանիկ եւ յառաջագոյն եկեալ էր այնպիսի բարբառ ի Յորդանան, որպէս ասացի: Եւ մերձ առ խաչին, յորժամ ժողովուրդքն ասէին, թէ որոտումն եղեւ, եւ ոչ ոք թմբեցաւ, եւ աստ թէ՛ «անկան»: Նախ՝ զի յանապատին էին եւ յանկոխ տեղւոջ, եւ յամենայն կողմանց յաճախէին փոխումն երեսացն Տեառն եւ սաստիկ լոյսն եւ ամպոյն տարածումն եւ ձայնն եւս, վասն որոյ անկան յերկիր, իսկ անդ ոչ այսչափ երկիւղ, այլ միայն ձայն, համայն եւ ժողովուրդքն առ ընթեր էին: Եւ երկրորդ՝ երկրպագութիւն տեսեանն եւ ձայնին մատուցին: Եւ երրորդ՝ զի մարմնական եւ եղական բնութիւնս ոչ տանի զանմարմին եւ զարարչական դէմս Հօրն, զի թէ Դանիէլ ի տեսիլ հրեշտակին գունատէր, եւ Եզեկիէլ ի վերայ երեսաց անկանէր¹, զի՞նչ ասես այժմ, քանզի Հայր Հանդերձ Հոգւով եւ Որդւով անդ յայտնեալ երեւէր: Եւ չորրորդ՝ զի անկատարք էին՝ տունկը եղեալ ծննդեանն Յիսուսի Քրիստոսի, ի ձայնէն, որ յերկնից գայր օգոյ նման, զարհուրէին: Իսկ յորժամ ուռք եղեն որթոյ յարութեանն Տեառն, ոչ կրէին զայս, յորժամ ուժգին սաստիկ՝ Հոգւոյ նման Հնչեաց ի վերնատունն Հոգին Սուրբ:

Եւ մատուցեալ Յիսուս բուռն եհար զնոցանէ եւ ասէ. «Յոտն կացէք եւ մի՛ երկնչիք» (ԺԷ 7):

Զի մի՛ կարի ահն զարհուրեցուցանիցէ, եւ յիշատակ իրացն ի մտացն շարժեսցին, վասն այնորիկ փարատէ զերկիւղն արդեամբք եւ բանիւ, քանզի զոր ձայն Հօր ընկէց ի խոնարհ, ձեռն Որդւոյ կանգնեաց կացոյց ի հաստատութեան: Իսկ Ղուկաս ասէ, թէ Պետրոս եւ որ ընդ նմայն էին՝ ծանրացեալք իբր ի քնոյ² կամ ի քաղցր եւ յանուշահոտ բուրմանէն զմայլեալք կամ ի տեսլենէն պակու-

¹ Դան. է 28, Եզեկ. Բ 1, Գ 23

² Դուկ. Թ 32

ցեալք եղեն, զի յորում ժամու պարտ էր հսկել, նոքա պակեան, որով յայտ եղեւ, թէ ոչ կարեն հանդարտել տեսութեանն նախքան զչարհարանօք կրթելն իբր խեցեղէն անօթ քրայիւ, զի չարհարանացն կցորդ եւ ապա փառացն հաղորդ լիցին, վասն այսորիկ ասաց թէ՝ «մի՛ երկնչիք»։ Իսկ նշանակաւ՝ անկումն նոցա զանկումն Ագամայ ցուցանէ, որ ի Հօր ձայնէն անկաւ թէ՝ «Յորում ատուր ուտիցէք, մահու մեռա[ւորիք]» (ԾԱՃՊ. Բ 17), իսկ Որդի՝ Ձեռն Հօր, բուռն հարեալ զմարմին նորա, դարձեալ վերստին կանգնեաց։

Ամբարձին զաչս իրեանց եւ ոչ զոք տեսին, բայց միայն զՅիսուս (Ժէ 8)։

Զի որպէս ի Յորդանան զատեաց որոշեաց զՆա ի Յովհաննէ՝ աղաւակներպ Հոգւոյն իջումն, այսպէս եւ աստ՝ միայնութիւնն, զի յայտ լիցի, թէ ոչ վասն միոյ ուրուք յերկնից եկն բարբառն, այլ վասն միոյն Քրիստոսի։ Եւ դարձեալ՝ անհետ եղեն Մոսէս եւ Եղիա, զի Հոգին, որ ած զԵղիա եւ կանգնեաց կացոյց զՄոսէս, յետ վճարելոյ բանից նոցա յափշտակեաց զնոսա ի նոյն տեղի, զի ոչ էր պիտոյ, թէ ուսցին վասն Որդւոյ՝ զոր կանխաւ ստուգեալ էին, այլ զի ուսցին աշակերտքն, որ ոչ գիտէին, թէ վասն է՛ր եղեւ գալուստ՝ Նորա։ Եւ դարձեալ՝ գնացին նոքա, զի մի՛ զբաղնուցուն ի բանս ճառից նոցա, այլ ուշ ունիցին բարբառոյն Հօր, եւ մի՛ խառնեցին խօսք Տեառն ընդ ծառայիցն եւ պղտորեցին միտք նոցա, եւ մոռացին որ վասն ելիցն յԵրուսաղէմ ի Հօրէ եւ ի մարգարէիցն ասացան, վասն այսորիկ մնաց միայն Յիսուս, զի լցցէ զասացեալն նոցա։

Եւ մինչդեռ իջանէին ի լեռնէ ահտի, պատուիրեաց նոցա Յիսուս եւ ասէ. «Մի՛ ունեք ասիցէք զտեսիլդ զայդ², մինչեւ Որդի մարդոյ ի մեռելոց յարիցէ» (Ժէ 9)։

Զի թէ սաստեաց աշակերտացն թէ՛ մի՛ ումեք ասիցէք թէ նա է Քրիստոսն, զի՞նչ ասիցես զայնպիսի չքնաղ երեւումն առ այն ժամ ոչ յայտնել։ Զի որչափ մեծամեծս ոք իմանայր կամ պատմէր զՆմանէ, այնչափ առաւել դժուարընկալ լինէր յայնժամ բազմաց յաղազս խաչին գայթաղութեան, իսկ յորժամ յարիցէ եւ Հոգւոյն արժանաւորեցին, այնուհետեւ ընդունելի լինէր եւ քան զհնչիւն փողոյ՝ իրքն աղաղակէին։ Եւ դարձեալ՝ գիտէր, թէ ոչ հաւատան նոցա, այլ իբրեւ զմոլեկան համարին թէ՛ ուստի՞ գիտէք դուք զԵղիա, եւ ոք ի վերայ գերեզմանին Մոսիսի ոչ եկաց, եւ լինէր այնուհետեւ հայհոյութիւն, վասն այսորիկ ասաց՝ մնա-

ցէք դուք մինչեւ ընդունիցիք զօրութիւն կացուցանել զմեռեալս, եւ պատառեսցին գերեզմանք, եւ ելցեն արտաքս արդարքն հին եւ նոր եւ եկեսցեն յԵրուսաղէմ քաղաք Թագաւորին մեծի, ապա այնուհետեւ հաւատան եւ նոքա, թէ Այն, որ յարոյց զնոսա, նոյն յարոյց եւ զՄոսէս. եւ թէ մեռեալք լուան եւ եկին, ո՛րչափ կենդանին Եղիա։ Զորս խրատէ պահել ո՛չ միշտ, այլ իւրում ժամանակին յայտնութեանն եւ մի՛ տարածամ քարոզել զանուն Նորա, զի այս ժամանակ չարհարանաց է, եւ ապա՛ յայտնի տէրութիւն Նորա յարութեամբն, որով եւ յարութեան խորհրդոյն դիւրաւ հաւատացեն։

Արդ՝ երանելի են առաքեալքն, մանաւանդ երեքին, որք այսպիսի՝ գեղապանծ լուսոյն մաքրութեամբ վայելչացան եւ ընդ ամպովն մտեալ յարկակիցք եղեն Տեառն, եւ զհամօրէն յարութեանն խորհուրդ աստէն վարժեցան։ Այլ թէ կամիմք, եւ մե՛ք տեսանեմք զՔրիստոս. ո՛չ որպէս նոքա յայնժամ, այլ ե՛ւս լուսաւորագոյն, զի անդ թերաբամ եւ կիսաբաց արար զպայծառութիւնն՝ խնայելով ի նոսա, իսկ յետոյ ակնեւել յայտնի եկեսցէ, ո՛չ միայն Մոսիսիւ եւ Եղիայիւ, այլեւ անեղրական փառօքն Հօր եւ հրեշտակօք բազմօք, ո՛չ հովանաւոր ամպով զլիսածածկեալ երեւիցի, այլ երկինք իսկ բոլորովին գալարին։ Զոր օրինակ դատաւորք, յորժամ հրապարակաւ ատեան առնիցեն սպասաւորօքն, զսրահակսն ի բաց ձգեն յերեսացն, զի ամենեքեան տեսցեն, նոյնպէս եւ Նա յորժամ յաթոռ դատողական նստցի, ամենայն բնութիւնք մարդկան ի Նա հայեցին, եւ ինքն անձամբ առնէ պատասխանի նոցին՝ ցոմանս ասելով. «Եկայք՝ օրհնեալք Հօր իմոյ, ժառանգեցէք[...], եւ կիսոցն թէ՛ «Երթա՛յք ի հորն, որ պատրաստեալ է սատանայի եւ հրեշտակաց նորա» (Մատթ. ԻԵ 34, 41), յորմէ փրկեսցէ զհաւատացեալս անուան իւրոյ Քրիստոսն մեր եւ Աստուած եւ արժանացուցէ աշակողմեան դասուն վայելել ի ճշմարիտ երեւումն փառաց աստուածութեան իւրոյ², որում վայել է ամենայն փառք այժմ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Հարցին ցՆա աշակերտքն եւ ասեն. «Զիա՞րդ դպիրքն ասեն³, եթէ Եղիայի նախ պարտ է գալ» (Ժէ 10)։

Զայս ոչ թէ ի Գրոց գիտէին, այլ տարածեալ էր բանն ի մէջ ժողովրդեանն, որպէս եւ Քրիստոսի գալստեանն համբաւ, վասն որոյ եւ սամարացին ասէր թէ՛ «Մեսիա գալոց է. յորժամ եկեսցէ նա, պատ-

¹ Զ կորուստ

² Զ > գալոց

¹ Զ այնպիսի

² Զ նորա

³ Զ ~ ասեն դպիրքն

վասն այսորիկ ոչ կարացին հանել: Այլ նա թէպէտ զամենեանն աղարտեաց, բայց ոմա՛նք յաշակերտացն տկարացան, այլ ո՛չ ամենեքեան, քանզի սիւնքն չէին անդ ուրեք մօտ: Այլ քննելի է, թէ ընդէ՞ր ոչ կարացին հանել աշակերտքն. զի թէ ոք զանհաւատութիւնն հօրն ասիցէ պատճառ՝ գտանեմք ի Գիրս, զի սրբոցն սրբութիւնն միայն բաւական եղեւ հրաշս գործել, որպէս առ Եղիսէիւ, զի որք զմեռեալն տանէին եւ տեսեալ զհէնս ասորւոցն՝ փախեան, զի ոչ յարուցանել¹ տանէին, այլ ի թաղել, իսկ մեռեալ մարմինն ոչ զգայր հաւատալ, բայց մարմնոյն Եղիսէի սրբութիւնն յարոյց զմեռեալն²: Իսկ թէ որպէս ոմանք ասեն, թէ նախանձաբեկ եղեալ էին առաքեալքն վասն ոչ լինելոյ ընդ երիսն ի լերինն Թաբորական, եւ ոչ յայս գայ յարմարական, եթէ հօր դիւահարին լեալ էր հաւատոյ զօրութիւն, զի յերկուց կողմանց պարտ է լինել արժանաւորութիւն, որով հրաշք ներգործի: Բայց ինձ թուի, թէ նոքա ծուլացեալք էին, եւ սոքա՝ անհաւատութեամբ զգածեալք, վասն այսորիկ ոչ կարացին հանել, եւ այս յայտ ի կարգէս է, զի զերկոսինն յանդիմանէ:

Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ. «Ո՛վ ազգ անհաւատ եւ թիր, մինչեւ ցե՞րք իցեմ ընդ ձեզ, մինչեւ յե՞րք³ անսայցեմ ձեզ. ա՛ծ գնա առ Իս» (ԺԷ 16):

Ո՛չ ի նորա դէմս միայն ձգէ զբանն, զի մի՛ վհատիցի, այլ առ ամենայն հրէայսն, զի թերեւս գայթաղեալ էին բազումք, որ անդն կային: «Ո՛վ ազգ», ասէ. հիանայ ընդ անհաւատութիւնն, որպէս այլուր ասէր. «Ո՛վ անմիտք եւ հեղգասիրտք՝ ի հաւատալ ամենայնի՛, զոր խօսեցան մարգարէքն» (Ղուկ. ԻԴ 25), ոչ միայն հաւատալն թերի, այլեւ թիւրեալք ի գործոյ օրինացն՝ ըստ այնմ. «Ձի ազգ մի թիր եմ» (Բ Օր. ԼԲ 20) եւ որդիք անհաւանք⁴: «Մինչեւ ցե՞րք⁵ իցեմ ընդ ձեզ, մինչեւ յե՞րք⁶ անսայցեմ ձեզ». ցասմամբ բարբառի, որպէս թէ ասել՝ այսչափ ժամանակս ընդ ձեզ եմ, եւ ո՛չ ուղղեցայք, այսուհետեւ ոչ ներեմ անհաւատութեան ձերոյ: Կամ թէ զմարգարէին ասէ. «Յագեալ եմ ձեօք» (Ես. Ա 14) եւ տաղտկացեալ եմ ազգաւդ այդուրիկ⁷, մինչ զի մեկուսանալն ի ձէնջ ախորժելի, եւ խաչ եւ չարչարանս կրել փափագելի է Ինձ, քան ընդ ձեզ շրջել եւ քաղաքակից ձե-

¹ Զ յարուցեալ

² Դ Թագ. ԺԳ

³ Զ ցե՞րք

⁴ Տ Զ յամենայնի

⁵ Զ անհաւատք

⁶ Զ յե՞րք

⁷ Զ ցե՞րք

⁸ Զ այլորիկ

րոյ թիւրութեանդ լինել: «Ած,- ասէ,- զնա առ Իս». այսու ի յոյս հաշտական ածէ հաւատալ ի Նա, թէ առնէ բուժումն չարչարանացն. զի թէ ոչ բժշկէր, եւ ոչ բնաւին իսկ կոչէր:

Եւ սաստեաց ի նա Յիսուս, եւ ել ի նմանէ դեմ, եւ բժշկեցաւ մանուկն ի ժամէն յայնմանէ (ԺԷ 17):

Ղուկաս ասէ. «Մինչդեռ մատչէր, զարկոյց գնա դեմ» (Ղուկ. Թ 42), ո՛չ առ ի ցոյց՝ ժողովրդեանն առաջի թոյլ ետ լլկել եւ ապա սաստեաց, այլ վասն հօրն, զի ծանիցէ, թէ ի կոչելոյն այնպէս խռովեցաւ, հաստատեսցի ի հաւատս վասն նշանին, զոր բանիւ իբրեւ զԱստուած բժշկելոց էր՝ ըստ Մարկոսի թէ՛ «Ես քեզ ասեմ, խո՛ւ այս, ե՛լ ի դմանէ եւ այլ մի՛ մտամիցես ի դա» (Մարկ. Թ 24): Քանզի խորհէր ընդ կրօնիկ դառնալ, ասաց զայս, որով յայտ արար, թէ եւ զխորհուրդս դիւաց ճանաչէ, եւ զոր ինչ խորհին մարդիկն՝ քաջ գիտէ, յայտ է թէ Աստուած է, որում խուլ այսք հնազանդէին, եւ մարդիկ բանականք հետեալ կային: «Բժշկեցաւ,- ասէ,- մանուկն ի ժամէն յայնմանէ». նախ հոգւով, զի վասն մեղաց էր հիւանդութիւնն, եւ ապա մարմնով ի չարչարանացն՝ յայնժամ եւ առ յապայ:

Յայնժամ մատեան աշակերտքն առանձինն եւ ասեն ցՅիսուս. «Մեր ընդէ՞ր ոչ կարացաք հանել գնա» (ԺԷ 18):

Ի ծուփ տարակուսի մատնեցան աշակերտքն, յորժամ ասաց այրն, թէ ոչ կարացին հանել. վասն այսորիկ յորժամ բժշկեաց, մատեան հարցանել զպատճառս անկարութեանն, քանզի կասկածէին, թէ գուցէ կորուսին զշնորհն¹, զոր հաւատացաւ նոցա՝ իշխանութիւն ի վերայ այսոց պղծոց: Իսկ առանձին հարցանելն՝ ո՛չ ամաչել ինչ. քանզի գործն վճարեալ էր եւ նոքա յանդիմանեալ, աւելորդ էր այնուհետեւ ամօթն. այլ վասն զի սովորութիւն էր նոցա՝ յորժամ զմեծամեծ իրաց հարցանէին, ի ծածուկ հարցանէին:

Եւ Նա ասէ ցնոսա. «Վասն թերահաւատութեան ձերոյ (ԺԷ 19):

Ո՛չ այնչափ կշտամբէ զսոսա, որպէս զազգն հրէից, զի զնոսա «անհաւատս» եւ «թիւրս» կոչեաց, իսկ զսոսա «թերահաւատս» միայն, որպէս եւ երբեմն Պետրոսի ասէր. «Թերահաւատ, ընդէ՞ր երկմտեցեր» (Մատթ. ԺԴ 31): Արդ՝ «թերահաւատ» զսոսա կոչէ վասն ծուլութեանն, որպէս ասացաւ, եւ տրտնջման, որպէս զի ցուցցէ, թէ գործոցն նուազութիւն եւ զհաւատն պակասեցուցանէ, զի ոչ հաւատայ, թէ զոր ինչ գործեմս՝ տեսանէ Աստուած, ուստի եւ ի սխալանս գայ եւ այնու ոչ ի վստահեցելոցն միայն, այլեւ յա-

¹ Տ զշնորհացն

ռեալ պարզեւացն զրկի: Այլ սոքա ո՛չ ի բոլորն, այլ ի մասնաւորն յանցաւոր, վասն այսորիկ «թերահաւատ» ասաց, զորս ի վերայ բերէ:

Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, եթէ ունիցիք հաւատս քան զհատ մանանխոյ, ասացիք լերինս այսմիկ՝ փոխեա՛ց աստի անդր¹, եւ փոխեցի:

«Հաւատ» աստ զնշանացն միայն ասէ եւ ո՛չ զդաւանութեանն, զոր բոլոր եւ կատարեալ եւ առանց թերութեան ունել հրամայէ: Եւ այս ի ձեռն գործոցն լինի, զի յորժամ զգործքն լրմամբ ունիցի, եւ ի հաւատս անթերի գտանի: Կամ ա՛յլ ազգ. մանանխոյն զանչափ զօրութիւնն իւր ծանուցանէ, զի թէպէտ անձամբ փոքր ինչ կարծիցի մանանեխն, սակայն զօրութեամբ քան զամենայն ինչ սաստիկ է. նոյնպէս փոքր ինչ ի սերտ եւ յանաղանդ հաւատոց բազում հրաշս կարէ գործել զօրութեամբ նորա, մինչ զի զլերինս փոփոխէ, որպէս ասաց: Բայց թէ ասիցէ ոք՝ ե՞րբ ուրեք լերինս փոխեցին² նոքա, եւ յայտ է, զի զայսպիսի հաւատ զգեցան, ասացուք, թէ եւ ա՛յլ մեծամեծս արարին, եւ բիւր մեռեալս յարուցին. եւ թէ զայս ոչ արարին, գոնեայ պէտքն ոչ պահանջեցին, եւ կամ թէ արարին, եւ ոչ գրեցաւ, որպէս այլք բազումք ի նշանացն: Եւ ա՛յլ ազգ. զի ոչ ասաց թէ՛ փոխեցէ՛ք զլերինս, այլ՝ թէ ասէք, լինի, եւ զի ո՛չ կամեցան՝ եւ ո՛չ ասացին:

Եւ դարձեալ՝ մանանեխ ըստ որակին ազդօղ է, բայց յորժամ աղացեալ մանրի, առաւել տայ զզօրութիւն: Այսպէս եւ հաւատ բոլոր, թէպէտ յոյժ զօրաւոր է, բայց յորժամ բեկեալ սրտիւ եւ խոնարհ վարուք վարի, առաւել իմն հրաշս գործէ, որպէս գրեալ է ի վարս հարանց³, թէ մատուցին այսահար մի ծերոյ միոյ բժշկել, եւ նա սաստեաց ելանել ի նմանէ: Ասէ դիւհարն ցծերն. «Հարցից զքեզ բան մի յԱւետարանէն, զոր թէ ասացես, ելանեմ. ո՞րք իցեն օղիքն կամ այծիքն»: Ասէ ծերն. «Այծն ես եմ, զօղիսն ոչ գիտեմ», եւ իսկոյն ի խոնարհ բանից ծերոյն հալածեցաւ: Զոր եւ աստ Տէրն հրամայէ. թէ ունիցիք հաւատ հանդերձ խոնարհութեամբ, ասասլիք լերինդ: Թուի ինձ, թէ «լեռուն» զլուսնական այսն կոչեաց, զոր ինքն հանդերձ խոզիւքն ի ծովն հեղձոյց՝ ըստ այնմ թէ՛ «Խոզիկեացն լերինք ի զօրութեանէ նորա» (Սաղմ. 106 4). արդ՝ զայս արարին բազում անգամ առաքեալքն, որպէս պատմի ի «Գործս առաքելոցն»:

Եւ ոչինչ անհնարին լիցիցի ձեզ:

¹ Տ այդր

² Տ զլերինս փոփոխեցին] լերինս փոխեցին

³ Զ հարանցն

Եւս յառաջեցուցանէ. թէ ի մարդկանէ աստուածք լինիցիք, զի որ ինչ մարդկան անհնարինքն՝ Աստուծոյ հնարաւորք են, նմանապէս լինիցի եւ ձեզ: Տե՛ս աստ զՀոգւոյն զօրութիւն, զի որք հատոյ մանանխոյ չափ հաւատս ոչ ունէին նախ, այնքան յորդեաց, մինչ զի աղբերք¹ եւ գետք հաւատոց ի նոցանէ բղխեցին՝ ըստ Տեառն թէ՛ «Որ հաւատայ յիս, որպէս ասեմ Գիրք, գետք յորովայնէ նորա բղխեցեն» (Յովն. Է՝ 38), որք ոչ միայն ի ձեռն հաւատոցն հրաշս գործեցին, այլեւ տկար մարմնով զպէսպէս կտտանս մահու յանձն առին. ա՛յս² է «անհնարին»-ն, զորս նոքա հնարաւորս ցուցին:

Բայց այս ազգ ո՛չ իւրք³ ելանէ, եթէ ոչ աղօթիք եւ պահօք» (ԺԷ՝ 20):

Ոչ միայն զլուսնականացն ասէ, այլեւ զամենայն բոլոր դիւհարաց: Այլ զպահս եւ զաղօթս յիշելով՝ դիտութիւն իմն խորհրդական աւանդէ, թէ յորո՞ց պատճառաց այսահարութիւն լինի: Քանզի յերկուց գոլով մարդ՝ ի հոգւոյ եւ ի մարմնոյ, արդ՝ որքան հոգւով ի ձեռն բանական պաշտաման աղօթից առ Աստուած միացեալ է եւ զմարմինն ժուժկայութեամբ պահոց հոգւոյն գործակից ունի, անկար է դիւհար բնակութիւն զնա առնել, զի այսպիսիքս ոչ միայն յանձնէ հերքեն, այլեւ յայլոց հալածեն: Իսկ յորժամ հեռանայ յԱստուծոյ խօսակցութենէն եւ զանձն փափկութեան տայ, այնուհետեւ տեղի այսոցն լինի. որպէս ոք ի լուսոյ զանձն որոշեալ ի հարկէ խաւարաւ ըմբռնի, կամ յառողջութենէ⁴ զրկեալ՝ ընդ հիւանդութեամբ է, այսպէս եւ սա ի բարւոյն մերձաւորութենէ հեռացեալ, որում Դաւիթ ըղձայ⁵, առ չարին կորստեամբ կայ: Եւ թէ ոմանք⁶ զերկիւղն եւ զցնորմունսն ասեն պատճառ, նոյն է եւ այս. զի որքան յԱստուած մերձ է, առանց երկիւղի է, եւ յորժամ ծուլութեամբ եւ մեղօք որոշի յԱստուծոյ, երկիւղիւ պակնուցու, որպէս ոք զի ի տեառնէ իւրմէ ապստամբէ եւ կամ յընկերէ զատուցանի, երկնչի եւ ի հակառակացն ըմբռնեալ լինի: Արդ՝ զայս դնէ պատճառ Տէր եւ ասէ. եթէ ոք աղօթօղ է եւ պահօղ, ո՛չ բնաւ ի նոցունց տիրեալ լինի, եւ թէ ոք պղերգութեամբ մատնի, դարձեալ նովին զինուք ազատիլ կարէ:

Իսկ եթէ⁷ ասիցէ ոք՝ ապա ընդէ՞ր բազումք ի սրբոցն առանց պահոց զդեւս հալածեցին, ասացուք, թէ այն յԱստուծոյ զօրու-

¹ Տ աղբիւրք

² Զ այլ

³ Զ > իւրք

⁴ Զ յաջողութենէ

⁵ Սաղմ. 77 28

⁶ Զ ոք քան

⁷ Զ թէ

ըրում եւ երբեմն սաստեաց իսկ¹, եւ Պետրոսի ի վերայ ալեացն ետ գնալ²: Նոյնպէս եւ աստ ի ծովէ տայ, եւ չէ փոքր սքանչելիք յայնպիսի խորոց զձուկն սատերաւն արտաքս ածել, քանզի կրկին եւ երեքկին³ սքանչելիք է, զի ի ծովէ եւ ի ձկանէ եւ յառաջին ձկանէն, քանզի կարթն մին ըմբռնէ, որ ամենեւին զաստուածական զօրութիւնն յայտ առնէ, որ ծովուն եւս հրամայեաց հարկատու լինել եւ հնազանդ: «Մի՛ գայթաղեցուցուք զնոսա»: այսինքն՝ բամբասել զմէնջ, թէ օրինազանցք են, քանզի յորում տեղւոյ վասն այլոց եւ կամ վասն հոգեւորացն էր բանք, ոչինչ փոյթ առնէր գայթաղութեան նոցին, այլ ասէր. «Թո՛ղ տուք, կոյրք եմ, կոյրաց առաջնորդ» (Մատթ. ԺԵ 14), իսկ յորժամ վասն անձինն եւ մարմնական իրաց՝ զգուշանայր յոյժ առ ի խրատ մեզ:

«Առեալ,՝ ասէ,՝ տացես⁴ նոցա ընդ իմ եւ ընդ քո»: Քանզի եւ Պետրոս անդրանիկ էր, պատուէ զնա այսու: Բայց դու տես զխոնարհութիւն մտացն Պետրոսի եւ զկատարեալ հաւատս նորա եւ զարմացի՛ր ընդ խոնարհութիւնն⁵. զի Մարկոս աշակերտ նորա ոչ գրեաց զայս, որ բարգաւաճանք էր նմա, իսկ զուրանալն եւ զայլսն գրեաց: Իսկ ընդ հաւատս՝ զի իր այնպիսի յանձն էառ վճարել, որ կարի իսկ դժուարինք էին, վասն որոյ եւ հատուցումն հաւատոցն նորա զայն ետ, զի ընդ Իւր յարեաց ի տալ հարկին, եւ քանզի յանձնեաց նոցա, զի Պետրոս տացէ, իբրու առ նա զցանցս երթալ ընկենուլ, ընդ նմա երթային եւ նոքա, ոմանք իբր ի սքանչելիս, եւ կէսք առ ի յանգոսնել: Եւ իբրեւ եհան նա զձուկն, որ ունէր զսատերն ի բերանի իւրում, զոր ոմանք ստեղծեալ ասեն եւ այլք՝ զգրիչն արծաթի Սիմէոնի ծերոյ, որ թարգմանիչ էր զկնի Եօթանասնիցն ի Փարան կղզի յաւուրս Պտղոմեայ արքայի առասպելին, պահեաց անհալ՝ նկարելով ի նմա պատկեր արքունի, որ նշանակէր զանմահ թագաւորութիւնն Քրիստոսի: Զայն յորժամ տեսին, ամաչեցին ամբարտաւանքն, որ ոչ համարեցան զնա զեւտացի, որում ծովն եւ ձուկն եւ արծաթն վկայեցին, թէ թագաւոր է նա եւ քահանայ:

Եւ զարձեալ՝ «Առեալ՝ տացես նոցա ընդ իմ եւ ընդ քո» ա՛յս է. զի սատերն կայսերական է, կայսե՛ր հատո, որպէս ասացն, իսկ զքեզ ի՛նձ վասն տուր, որպէս զիս վասն քո ետու, քանզի իմս՝ քեզ միայն է, իսկ քոյդ՝ վասն իմ սիրոյ եւ ի քո փառս: Իսկ առ ի

¹ Մատթ. Ը 26

² Մատթ. ԺԴ 28-29

³ Զ երեքին

⁴ Զ ~ տացես, ասէ

⁵ Տ զխոնարհութիւնն] ընդ խոնարհութիւնն

միտս՝ ծով աշխարհս է¹, եւ կարթ՝ առաքելական քարոզութիւնն, եւ ձուկն՝ մարդիկ տղմասէրք, եւ արծաթ՝ բանին նշանակ, որ ի գալն ի հաւատս առաջին զայս ետուն, թէ Յիսուս է Որդի Աստուծոյ, եւ առաքեալքն՝ քարոզք Նորին, ա՛յս ընծայ եղեւ Աստուծոյ Հօր: Այլեւ տայ հարկս կամաւորապէս, որպէս զի զիս ի հարկից մեղացն ազատեսցէ, զի որպէս նուաստութեամբն բարձրացոյց եւ անարգութեամբն փառաւորեաց եւ մահուամբն կեցոյց, այսպէս եւ հարկս տալովն ի ծանրութենէ հարկացն Օրինացն եւ մեղացն զերծուցեալ ապրեցոյց, զի մի՛ այլ լուիցուք, ըստ Յոբայ, զձայն հարկահանի²:

¹ Զ > է

² Յոր Գ 18

Յայնմ ատոր մատեան աշակերտքն առ Յիսուս եւ ասեմ. «Ո՞վ իցէ ի մէջ մեծ յարքայութեանն երկնից» (ԺԸ 1):

Մարգարէն իմն ախտացան առաքելքն, քանզի զայս նշանակէ աւետարանիչն՝ ասելով թէ՝ «յայնմ ատոր», յորժամ քան զամենեւեան զՊետրոս պատուեաց: Զի Յակոբայ եւ Յովհաննու ընկեր էր, եւ անդրանիկ եւ նոքա, այլ ո՛չ վասն նոցա այսպէս արարին: Եւ քանզի զախտն յայտնի ասել ամաչէին թէ՝ «Ընդէ՞ր զՊետրոս քան զմեզ պատուեցեր», եւ կամ թէ՝ «Նա քան զմեզ մեծ իցէ», այլ խառնիխուռն հարցանէին թէ՝ «Ո՞վ մեծ իցէ»: Զի յորժամ զերիսն ի միասին տեսանէին քան զայլսն պատուեալ¹, ոչինչ դժկամակ լինէին, իսկ յորժամ միմեկին միայն կրթեցաւ ի պատիւն, ապա դժուարին: Եւ ո՛չ ընդ այս միայն, այլեւ բազում նախանձ ի միտս մթերեալ ունէին եւ յայնժամ բորբոքեցան, քանզի լուան, զի ասաց թէ՝ «Բեզ տաց զփականս», եւ՝ «Երանի է քեզ, Սիմոն, որդի՛ Յովնան» (Մատթ. ԺԶ 19, 17), եւ աստ թէ՝ «Տուր ընդ իմ եւ ընդ քո», եւ այլ եւս զամենայն համարձակութիւն նորա, զոր տեսանէին, կսկծէին եւ զչարէին, վասն այսորիկ հարցին թէ՝ «Ո՞վ իցէ ի մէջ մեծ ի թագաւորութեանն Բուս յերկնս»:

Եւ կոչեցեալ առ Ինքն² Յիսուս մանուկ մի՝ կացոյց զնա ի մէջ նոցա (ԺԸ 2) եւ ասէ. «Ամէ՛ն ասեմ ձեզ, եթէ ո՛չ դարձջիք եւ եղիջիք իբրեւ զմանկտի, ո՛չ մտանցիք յարքայութիւնն երկնից» (ԺԸ 3):

Ո՛չ բանիւ միայն կամի զգաստացուցանել, այլեւ օրինակաւն թախանձեցուցանել. դուք, ասէ, զայն քննէք, թէ ո՛վ մեծ իցէ, եւ վասն գահերիցութեանն հակառակիք³, բայց ես զճշմարտն ասեմ ձեզ՝ թէ ո՛չ քան զամենեւեան խոնարհագոյն լինիջիք, եւ ոչ զդրուսն արքայութեանն արժանի լինիք տեսանել: Եւ յիրաւի՝ զմանուկն ի մէջ կացուցանէ. զի ի տեսնէ երեսացն պատկառեցուցանէ եւ առ բնութեանն ուղղութիւնն ածէ, եւ զեկամուտ չարութիւնն արտաքս հանէ, եւ զհաւասարութիւն սիրել առ ամենեւեան մինչ առ նուազս, զի այսպիսի են մանկունք: Եւ ցուցանէ, թէ եւ յօժարութեամբ զայս առնել կարողութիւն է: Բայց մի՛ ոք տարակուսեսցի, թէ որ ծերն իցէ՝ զիա՞րդ դարձցի եւ իբրեւ զմանուկ լինիցի, որպէս Նիկողիմոս կարծեաց, այլ զի զվարս եւ զբարս մանկան զգենուցու, թէպէտ կատարեալ այր իցէ, որ է կրկին ա-

ռաքինութիւն զայնպիսի վարս ունել եւ Հսպարտանալ. քանզի մանուկն խոնարհ է եւ անմեղ եւ ի նախանձուէ սուրբ եւ ի ցանկութեանց ազատ, միամիտ եւ պարզաբարոյ, զի թէպէտ թշնամանիցի՝ ոչ տրտմի, եւ թէ մեծարիցի՝ ոչ փքանայ: Արդ՝ որ այսպէս յամենայն արատոյ ազատ լինիցին, յիրաւի զարքայութիւնն երկնից ժառանգեն, որպէս մանկունքն, որ ընդ նմա յանկողնի հանգչին՝ օրհներգութեալ գոյով Տեառն ըստ Դաւթայ¹, քանզի ամենեւեան, որք միտս ունին կատարեալս եւ առ չարութիւնն տղայք են, ստուգապէս մանկունք են եւ արքայութեանն ժառանգք:

Իսկ թէ ոք ասիցէ, թէ այդ այդպէս իցէ, ապա ուրեմն այժմ տհաս մանկունք, որք ոչ չարութեան եւ կամ առաքինութեան ընդունակք են եւ յափշտակին ի գրկաց մարց զինչ եւ է յեղանակաւ, եւ նոքա յարքայութիւնն են, ասացուք, թէ մկրտեալք են՝ այո՛, զի հոգւով՝ պարտիքն Ադամայ լուծաւ վերստին ծննդեամբն, եւ մարմնով՝ տակաւին անմեղք են, որպէս մանկունքն Բեթլեհեմի յարքայութիւնն են. զի նոքա թէպէտ ոչ ջրով, այլ արեամբ մկրտեցան: Յայտ է ահա, նոյնպէս եւ ամենայն ոք, զի թէպէտ մարմինն տխեղծ է, հոգին կատարեալ է, եւ ի յարութեանն կատարեալ առնու եւ զմարմինն, եւ թէպէտ ընդ կատարեալ մշակսն չփառաւորին, սակայն ընդ միջինսն պսակին՝ ըստ տեղւոյ եւ փառաց պատրաստելոյ առ ի Հօրէ, որպէս տեսչութիւնն Աստուծոյ գիտէ, զի թէ ոչ զնոսա փառաց արժանաւորէր, եւ ոչ զսոսա այնպիսի մանկանց հաւասարեցուցանէր, որպէս ասէ.

Արդ՝ որ խոնարհեցուցանէ² զանձն իբրեւ զմանուկս զայս, նա՛ է մեծ յարքայութեանն³ երկնից (ԺԸ 4):

Չանազանութիւն դնէ խոնարհութեան եւ խոնարհեցուցչութեան⁴, քանզի ո՛չ մի եւ նոյն խոնարհ լինել եւ կամ յայլմէ՝ խոնարհիլ. քանզի որ զինքն խոնարհեցուցանէ՝ կամաւորութեամբ է, այնպիսին, ասէ, բարձրացի եւ մեծ կոչեսցի, իսկ որ յայլմէ՝ խոնարհի եւ տառապի կամ ի նախադանաց ուրուք, այսոքիկ ո՛չ խոնարհութիւն, այլ ի հարկէ հնազանդութիւնք, իսկ Տէր զյօժարութեամբն պահանջէ, որպէս Ինքն կամաւորութեամբ խոնարհեցաւ, վասն որոյ ասէր թէ՝ «Փոքրիկ մեծ է յարքայութեանն երկնից»:

Եւ որ ոք ընկալցի մանուկ մի այսպիսի յանուն Իմ, զի՛ս ընդունի (ԺԸ 5):

¹ Զ պատուեալս

² Զ > առ Ինքն

³ Զ գահիրիցութեանն զակառիք] զահերիցութեանն հակառակիք

¹ Սաղմ. Եմբ 1

² Զ խոնարհեցուց

³ Զ յարքայութեանն

⁴ Զ խոնարհեցութեան

Ոչ միայն այսպիսի լինիցիք, առնուցուք վարձս մեծամեծս, այլև թէ՛ զայլս զայսպիսիս պատուիցէք՝ վասն իմ, եւ վասն նոցա պատուոյն զարքայութիւնն երկնից փոխարէն ընդունիջիք՝ ըստ այնմ թէ՛ «Որ արքուստէ բաժակ մի ջուր ցուրտ յանուն աշակերտի, ոչ կորուսցէ զվարձս իւր» (հմմտ. Մատթ. Ժ 42): Իսկ «մանուկ» աստ զքամահեալն ի բազմաց ասէ, որ ընդունի «յանուն իմ», այսինքն՝ վասն օրինաց իմոց եւ կամ թէ՛ վասն անուան իմոյ ի վերայ նորա կոչելոյ, զի քրիստոնեայ ասի, «զի՛ս ընդունի»: Ո՛վ մարդասիրութեանս, զի զնոցա ընդունելութիւնն ի՛ւր համարի, որպէս ասէր թէ՛ «Զոր ինչ փոքրկանցս արարէք, ի՛նչ արարէք» (հմմտ. Մատթ. Ի Ե 40): Եւ կամ ա՛յլ ազգ. զի որպէս ինքն մանուկ խոնարհ կոչեցաւ, եւ ի նմա լրումն աստուածութեանն բնակեաց, արդ՛ որ զնոյն լինելն խորհի, եւ նա՛ բոլորովին ընդունի որ երկնի եւ երկրի անտանելի է՝ ըստ այնմ. «Յո՞հանգեայց, եթէ ոչ ի հեզս եւ ի խոնարհս» (Ես. ԿԶ 2):

Եւ որ որ գայթաղեցուցէ զմի ի փոքրկանցս յայցանէ յիս հաւատացելոց, լաւ է նմա, թէ կախիցի երկան իշոյ գպարանոցէ՝ նորա, եւ ընկղմեսցի ի խորս ծովու (ԺԸ 6):

Զոր օրինակ, ասէ, որ պատուիցէ զայնպիսիսն վասն իմ, մեծ առնուցու պատիւ, սոյնպէս եւ որ արհամարհիցէ, զանհարին տանջանս տանջի: Իսկ գայթաղեցուցանելն լինի կա՛մ բանիւ, կա՛մ գործով, որպէս Պօղոս հրաժարեցուցանէ. «Թէ գայթաղեցուցեր զեղբայրն, ո՛չ եւս սիրով գնացեր» (հմմտ. Հռոմ. ԺԴ 13-15): Արդ՛ գործով է, որպէս ասէ զարձեալ. «Թէ գայթաղի եղբայրն իմ, ո՛չ կերայց միս յախտեան» (հմմտ. Ա. Կոր. Ը 13), եւ այլ սոյնպիսիք: Իսկ բանիւն՝ երկակի է. կամ յորդորական բանիւ ի թակարդս մեղաց, իբր այն՝ «Եկ ընդ մեզ կցորդ լեր արեան» (Առակ. Ա 11), եւ կամ զթշնամանս գայթաղութիւն կոչէ: Եւ դու մի՛ զարմանար ընդ այս, քանզի բազում անգամ կարճամիտք ի դոյզն ինչ արհամարհանաց գայթաղին, քանզի «փոքր» զտկարն ի հաւատս կոչէ եւ կամ որ փոքրկացոյց զինքն վասն արքայութեանն. վասն այսորիկ ասէ, թէ անհարինս տանջին: Եւ զի զերկանիցն օրինակս ի մէջ բերէ եւ զծովուն, ոչ եթէ զայն կրեն պատուհաս, այլ թէ՛ «լաւ էր նմա» ասէ, իբր թէ՛ այլ տանջանք չար կան եւ պահին առաւել քան զայս, թէպէտեւ այս չար թուի: Եւ զայս ասէ, զի արմատաքի խլէ զհպարտութիւնն:

Վա՛յ աշխարհի գայթաղութեանց. հա՛րկ է գալ գայթաղութեանց, բայց վա՛յ մարդոյն այնմիկ, յոր ձեռն գայցէ գայթաղութիւն (ԺԸ 7):

¹ Զ պատուեցէք

² Տ ընդ պարանոց զպարանոց

Զեղուկս զայս կամ գայթաղեցուցչացն ասէ, որք աշխարհասէրք եւ եւ գայթաղութիւնս բազմաց դնեն, այս է՝ արգել եւ խափան ուղիղ ճանապարհին լինել: Արդ վայ ասէ նոցա յիւրեանց գայթաղեցուցիչ գործոցն եւ ի բանիցն, քանզի նախ ասաց՝ լաւ էր, թէ երկան իշոյ կախեալ էր զպարանոցէ նորա, եւ այժմ ի վերայ բերէ թէ՛ ո՛չ այնու վճարի, այլ վայ կայ առաջի եւ անէծս՝ ըստ օձին օրինակի՝, որպէս զի այսու արթունս եղիցին եւ մի՛ զոք գայթաղեցուցան, զի ոչ միայն դժուարի ընդ իրսն, այլ եւ զողբսն յառաջագոյն ճառէ: Կամ թէ՛ զնոսին իսկ զգայթաղեալսն ողբայ, զի ոչ միայն կործանիչքն տանջին, ասէ, այլ եւ կործանեալքն, քանզի ոչ միայն որ գործեն զչարն, ասաց առաքեալ, այլ եւ «որք կամակից լինին գործելեացն»՝ տացեն վրէժս՝:

Բայց մի՛ ոք ասիցէ, թէ որովհետեւ հարկ է գալ գայթաղութեան, ընդէ՛ր տայցէ եղուկ՝ որում պարտ էր ձեռն տալ եւ օգնել, զի ա՛յս բժշկի է, իսկ այն՝ դոյզն ուրուք: Գիտասցէ, թէ որպէս հիւանդ, որ ի բազում դարմանս վայելեալ իցէ եւ ոչ կայ ի պատուէր բժշկին, զայնպիսին աշխարհ բժիշկն, թէ վայ եղո՛ւկ այս անուան, զի իւրով ծուլութեամբն եւս քան զեւս գայրացուցանէ զցաւս, քանզի եւ ա՛յս տեսակ է բժշկութեան, նոյնպէս եւ Տէր արար. զի բազումք լաւութեամբ ոչ խրատեցան, այլ յորժամ աշխարհեցան, յայնժամ օգտեցան: Այլ զհարկ ասելն մի՛ ոք կարծիցէ, թէ որովհետեւ հարկ է գալն, զիա՛րդ փախիցուք. քանզի գալ գայթաղութեանն հարկ է. ըստ Ղուկայ՝ «Ոչ է մարթ չգալ գայթաղութեան» (Ղուկ. ԺԷ 1)՝ վասն սխալոտ եւ նիւթական բնութեանս եւ սատանայի նախանձաբեկութեանն. այլ կորնչի՛ն ոչ է հարկ, քանզի ոչ եթէ զանձնիշխան ազատութիւնն բառնայ եւ ընդ հարկաւ զվարս եւ զգնացս լծէ, այլ որ ինչ լինելոցն է՝ յառաջագոյն ասէ: Արդ՛ ոչ եթէ կանխաճառութիւն նորա գայթաղութիւնս յառաջ ածիցէ, այլ զի լինելոց էր, նախագոյն գուշակեաց, որպէս զի նորա կանխագիտութիւնն ցուցցի ըստ առաքելոյ՝, եւ մարդիկ զգուշացեալ ապրեսցին:

Եթէ ձեռն քո կամ ոտն գայթաղեցուցանէ զքեզ, հա՛տ գնա եւ ընկեա՛ ի քէն: Լաւ իցէ՛ քեզ միաձեռնակի կամ կաղ մտանէ ի կեանս, քան երկուս ձեռն եւ երկուս ոտն ունել եւ անկանել ի հուրն յախտեցիցի՝ (ԺԸ 8):

¹ Ծմնդ. Գ 14-15

² Դռոմ. Ա 32

³ Եփես. Ա 9

⁴ Զ է

⁵ Զ յախտեանկան

Եւ եթէ ակն քո գայթաղեցուցանէ զքեզ, խլեա՛ զնա եւ ընկեա՛ ի քէն: Լաւ իցէ քեզ՝ միակամի մտանել ի կեանս, քան երկուս աչս ունել եւ անկանել ի գեհեմ² հրոյն (ԺԸ 9):

Միանգամ ասացեալ է զայս եւ այժմ դարձեալ կրկնէ առ ի Հաստատութիւն, այլեւ ուսուցանէ, եթէ զիա՛րդ ապրիցին ի գայթաղեցուցանէ: Բայց գիտելի է, զի ո՛չ զմարմնական անդամոց ասէ, այլ վասն կարեւորաց եւ մերձաւորաց, որ իբրեւ զանդամս ունիցիմք, եւ չարեաց նոցա հաղորդիմք, քան զոր չիք ինչ վնասակարագոյն: Զի զոր հարկն առնել ոչ կարէ զայս, բարեկամ բազում անգամ առնէ զընդդիմակն, զոր կտրել հրամայէ, եթէ չարեաց լինիցի գործօնեայ: Զի թէ յանդամս չխնայեմք, յորժամ գիտեմք թէ անբժշկելի են, այլ հատանեմք, զի մի՛ զայլ մարմինն ապականիցէ, զի՞նչ ասես զսիրելեաց, յորժամ փուտք իցեն, որպէս ասէր Պօղոս. «Բարձէ՛ք զչարս» (Ա. Կոր. Ե 13), զի մի՛ սակաւ խմորն զամենայն զանգուածն խմորէ, եւ կամ յայս օրինակէ զչար վարս մարմնոյ, զոր Պօղոս «անդամ երկրաւոր» անուանէ³: Քանզի գործք մարդկան կրկնակի են, զոր «ձեռք» կոչէ. ոմանք ըստ կամացն Աստուծոյ, եւ կէսք՝ ընդդէմ Նորա, նոյնպէս եւ գնացքն: Արդ՝ որ զերկոսեան գործսն գործէ եւ զերկոսին գնացսն գնայ, որպէս զԱդամ, որ զչարին եւ զբարւոյն ճաշակն էառ, ճամարտապէս գեհեմին է արժանաւոր, իսկ որ զմինն ի սոցանէ՛ զհաճոյն Աստուծոյ եւ զբարին, այնպիսին արքայութեանն է ժառանգաւոր: Իսկ յաղագս կաղ եւ միականի ի կեանս մտանելոյն ասացեալ է, բայց ինձ թուի, թէ զայս գայթաղելոցն ասաց, զի մի՛ վասն սիրելեացն կամաց գայթաղեցին, իսկ առաջիկայիւս զգայթաղեցուցիչսն վարժէ:

Զգո՛յ՜ լերուք, մի՛ արհամարհիցէք զմի ի փոքրկանցս յայսցանէ (ԺԸ 10):

Երբեմն սպառնալեօքն երկեցուցանէ, երբեմն երեսօքն պատկառեցուցանէ: Բայց «փոքունս» ո՛չ զհասակն ասիցէ, այլ զայնոսիկ, որ ի բազմաց փոքունք կարծին վասն աղքատութեանն եւ խոնարհութեանն եւ անծանօթ գոլոյ⁴ ի մարդկանէ, եւ ծանուցեալք Աստուծոյ: Եւ թէ ծանուցեալք Աստուծոյ են, ապա ընդէ՛ր փոքունս ասէ. կամ ըստ կարծեաց բազմաց, որպէս ասացաք, կամ ըստ վարուցն, զի այնպէս ախորժեն կեալ, զի մեծամեծքն ոչ արհամարհին, այլ փոքունքն քամահին: Զի՞նչ է արհամարհելն.

նախատել, խոտել, ընդ խեղկատակութեամբ արկանել, վասն որոյ զգուշացուցանէ, զի մի՛ ոք տգիտաբար արհամարհիցէ եւ աստուածամարտ գտանիցի, որպէս հրէայքն՝ զՏէր մեր, եւ բռնաւորքն՝ զսուրբս ամենայն, ուստի եւ ինքեանք արհամարհեալք եղեն՝ ըստ այնմ. «Որ արհամարհէ զիւրք, արհամարհեցի ի նմանէ» (Առակ. ԺԳ 13):

Ասե՛մ ձեզ, զի հրեշտակք նոցա յերկինս հաճապազ տեսանեն զերեսս Հօր Իմոյ, որ յերկինս է:

Այսինքն՝ աղօթք նոցա, զի նախքան զգնալն նոցա առ Տէր՝ իբր կարապետ զաղօթս իւրեանց բանական պաշտամամբ առ Տէր առաքեն եւ Նմին խօսակից լինին: Իսկ հանապազ տեսանելն զերեսս Հօրն՝ այս զարիութիւն սրբոցն ցուցանէ, որ միշտ անխոնջ վաստակօք եւ յարակայ աղօթիցն ճգամբք առ Տէր վերականեն՝ ըստ այնմ. «Ես արդարութեամբ երեւեցայց երեսաց Քոց» (Սաղմ. ԺԶ 15): Կամ տեսանել զերեսս ի տեսչութիւն խնամոցն Աստուծոյ՝ զվայելելն ասէ սրբոցն, իբր այն՝ «Տեսից զբարութիւն Երուսաղէմի» (Յմմտ. Սաղմ. ԺԻԷ 5), այս է՝ ստացայց՝ ըստ այնմ. «Աչք Նորա ի տնանկս հային» (Սաղմ. Թ 29), եւ՝ «Վասն տառապանաց աղքատին յարեայց» (Սաղմ. ԺԱ 6), որպէս զի այսու խորշին գայթաղեցուցիչքն՝ զԱստուած գիտելով այցելու նոցին: Կամ երես Հօր՝ Որդի ըստ Դաւթի. «Լուսով երեսաց Քոց տեսանեմք զոյս» (Սաղմ. ԼԵ 10), որում արժանաւորքն միշտ տեսլեանն Նորա հաղորդ են՝ ճաշակելով զմարմին եւ զարիւն Նորա՝ ըստ այնմ. «Ծաշակեցէք եւ տեսէք, զի քաղցր է Տէր» (Սաղմ. ԼԳ 9): Եւ յայսմ կարգի՝ երկինք եկեղեցի է, եւ հրեշտակք՝ քահանայքն՝ սպասաւորք խորհրդոյ Նորա:

Դարձեալ յայտ առնէ, զի եւ հրեշտակք չըլին ընդ սուրբս ամենայն՝ ըստ Պօղոսի թէ՛. «Պարտ է շուք դնել վասն հրեշտակաց» (Յմմտ. Ա. Կոր. ԺԱ 10), եւ թէ՛. «Բանակք հրեշտակաց Տեսող շուք են զերկիւղածովք [Խորովք]» (Սաղմ. ԼԳ 8), եւ՝ «Կացոյց սահմանս ազգաց ըստ թոյոյ հրեշտակաց...» (Յմմտ. Բ. Օր. ԼԲ 8), որով յայտ առնէ զկարի համարձակութիւն եւ զբազում պատիւն սրբոցն: Բայց զերեսս Աստուծոյ, որ է բնութեանն տիպ, անհնար է տեսանել հրեշտակացն, որպէս ծածկել թեւոց սերովքէիցն գուշակէին, այլ առնելն եւ գիտել զկամս Աստուծոյ՝ Աստուծոյ երեսացն տեսանել ասի. կամ զփառացն նշանակէ: Իսկ հանապազն՝ զի առ Նա են միշտ՝ ըստ այնմ. «Դու հաճապազ ընդ իս ես» (Ղուկ. ԺԵ 31): Իմա եւ զայն, զի զփոքունս հրեշտակք պահպանեն, իսկ կատարեալքն ի Տեսողն պահպանին ըստ Դաւթի. «Յառաջագոյն տեսանէի զՏէր ատաջի իմ յամենայն ժամ, զի է ընդ աջմէ իմմէ, զի մի՛ սասանեցայց» (Սաղմ. ԺԵ 8), եւ թէ՛. «Առ նմա եղէց ի՛նչ ներդրեալս» (Սաղմ. Ղ 15):

¹ 2 > քեզ

² 2 գեհեմ

³ Կոր. Գ 5

⁴ 2 գոլ

¹ 2 եղիցի] եղէց ի

թիւնն առ ոտն հարկանել եւ առ գայթազդեցուցիչսն արթունս լինել:

Եթէ մեղիցէ քեզ եղբայր¹ քո, երթ յանդիմանեա՛ գնա, յորժամ դու եւ նա միայն իցէք: Եթէ լուիցէ քեզ, շահեցար գեղբայրն քո (ԺԸ 15):

Քանզի կարի իսկ ձգեաց զբանն առ այնոսիկ, որ գայթազդեցուցանեն, եւ ամենայն ուստեք երկեցոյց, զի մի՛ այնու ինչ ծուլանայցեն գայթազդեալքն՝ յայն ապաստան լինելով, եւ յայլ եւս չարիս կործանեսցին եւ միշտ դարմանոց ակն ունիցին, եւ ի² յուլութիւնս անկանիցին, ասաց զայս: Իսկ մեղանչել զգայթազդեցուցանելն ասէ եւ զվիրաւորելն զրկանօք կամ եպերանօք, քանզի ոչ եթէ եղբայրն, այլ թշնամին նովաւ ընդ քեզ մենամարտի, զոր գիտելով՝ «երթ յանդիմանեա»: Այսինքն՝ առանց ամբաստանութեան յիշելոյ նմա զյանցանսն եւ ասա նմա զոր ինչ կրեցերն ի նմանէ: Եւ ընդէ՞ր ոչ զտրտմեցուցիչն, այլ զտրտմեալն առ նա յղէ. քանզի վնասակարն չկարէ վաղվաղակի գալ ի հաւանութիւն, զի ակն կորեալ եւ զամօթի հարեալ է եւ թմրութեամբ³ ցասմանն արբեալ, զնա, որ առողջն է, առ ակտացեալն առաքէ: Նաեւ այն՝ զի նմա առաւել անսայ որ մեղաւն, քան այլոյ, եւ երեսս առնէ նմա, զոր տրտմեցոյց, զի յորժամ տեսանէ զնա, որ վրէժ խնդրելոցն էր, նոյն պատճառ փրկութեան լինի, առաւել գայ ի հաւանութիւն:

Իսկ ասելն թէ՛ «յորժամ դու եւ նա միայն իցէք»՝ զի մի՛ բազմացն վկայութեամբ ծանրագոյն լիցի յանդիմանութիւնն, եւ եւս քան զեւս ի յանդիմանութիւն կրթեսցի եւ ոչ գայցէ յուղղութիւն, կամ թէ յորժամ դու եւ նա միայն գիտիցէք զկռիւն: Եւ այն զի՞նչ՝ «Եթէ լուիցէ քեզ, շահեցար գեղբայրն քո». այսինքն՝ թէ ըստգտանիցէ զինքն եւ ունիցի յանձն զվնասն, թէ արդարեւ մեղաւ, շահեցար, ասէ, զնա: Յայտ առնէ այսու, թէ թշնամութիւնն երկոցունց վնաս էր, եւ այս՝ երկոցունց օգուտ, զի մինն գեղբայրն շահեցաւ, եւ միւսն զկեանսն եգիտ, զի ո՛չ ասաց՝ թէ լուաւ, շահեցաւ զանձն, այլ թէ՛ դո՛ւ զնա շահեցար, այսինքն՝ քո աշխատութեանն սերմն պտուղ եւ շահ զնորա փրկութիւնն գործեաց:

Ապա թէ ոչ լուիցէ քեզ, առ ընդ քեզ մի եւս կամ երկուս, զի ի բերանոյ երկուց եւ յերից վկայից հաստատեսցի ամենայն քան (ԺԸ 16):

¹ Զ եղբայրն

² Զ > ի

³ Զ թմրութեան

Տե՛ս զխնամակալութիւնն, զի ասէ, թէ որչափ նա անսաստ իցէ եւ ստահակ իցէ, ե՛ւս առաւել քեզ պարտ է ի բժշկութիւնն փութալ եւ ոչ ի ցասումն կամ ի բարկութիւն, քանզի եւ բժիշկ, յորժամ տեսանիցէ զախտ ինչ զայրացեալ, ոչ թողու եւ ի բաց գնայ, այլ յայնժամ առաւել իմն պատրաստի առ ի հնարս: Սոյնպէս եւ աստ հրամայէ առնել, քանզի միայն, ասէ, տկարագոյն երեւեցա՛ր, լիջիր յաւելուածովն զօրագո՛յն, զի բաւական են երկոքին զյանցուցեալն յանդիմանել բանիւ եւ հաստատել ի բարիս: Կամ թէ՛ երկուք ըստ Օրինացն բաւական վկայք են¹, զի դու զքոյն զամենայն արարեր եւ ոչ թողեր ինչ, որ քեզ պատշաճ էր առնել: Ինձ թուի հաւասար գոլ վարդապետութիւնս այս² մարգարէին իրաց. զի ասաց ցնա Աստուած թէ՛ «Որդի՛ մարդոյ, դէտ կացուցի քեզ բողոքել ժողովրդեանն, զի թէ լուիցեն, զանձն քո եւ զնոսա ապրեցուցեր, ապա թէ ոչ՝ անօրէնն յանօրէնութեան իրում մեղի, եւ դու զանձն քո փրկեցեր» (հմմտ. Եզեկ. Գ 17-19), բայց այսքան եւեթ ունի զանազանութիւն, զի անդ միանգամ եւ բազմաց հրամայեաց բողոքել, իսկ աստ երկուց³ եւ երիցս միայն⁴, որպէս ասէ.

Իսկ եթէ եւ⁵ նոցա ոչ լուիցէ, ասասցիր յեկեղեցոյ, ապա թէ եւ եկեղեցւոյն ոչ լուիցէ, եղիցի քեզ իբրեւ զհեթանոսն եւ զմաքսաւոր (ԺԸ 17):

Ոչ եթէ զտրտմեցելոյն օգուտն միայն խնդրէ, այլեւ զտրտմեցուցիչն, ապա թէ ոչ՝ չհրամայէր եօթանասնիցս եօթն թողուլ ապաշխարողին եւ ոչ այնքան բժիշկս կացուցանել, որք բժշկիցեն զնա յախտէն, այլ յառաջնումն իսկ ի բաց թողոյր առանց ուղղութեան: Նա աւանիկ ո՛չ միանգամ, այլ երկուս եւ երիս վարդապետս հրամայէ կացուցանել, որպէս զի ի բազմաց երեսացն պատկառեսցի, եւ զոր ինչ յարեցութեանն գործեաց, զայն ի զգաստութեանն ուղղեսցէ խմբակցութեամբ բազմացն: Ապա թէ եւ այնմ խեղիցէ, «եղիցի քեզ իբրեւ զհեթանոսն եւ զմաքսաւոր»: Այնուհետեւ չէ՛ հնար, ասէ, բժշկութեան. եւ դու տես, զի ո՛չ ասէ, թէ դո՛ւ արարեր զնա հեթանոս կամ մաքսաւոր, այլ թէ ի՛նքն եղեւ յաջս քո: Եւ զի ամենայն ուրեք մեծամեծ չարեաց օրինակ զհեթանոսն⁶ եւ զմաքսաւորն բերէ ի մէջ, ո՛չ վայրապար, այլ զի յայտ առնէ, թէ անյոյսք են իբրեւ զնոսա եւ ըստգտեալք եւ դատապարտեալք, որով մխիթարէ զզրկեալն: Կամ թէ վասն

¹ Բ Օր. dt 6

² Զ գայս

³ Զ երկուս

⁴ Զ միոյն

⁵ Զ > եւ

⁶ Զ հեթանոսն

Հրաժեշտ տալոյն ասէ զայս, թէ ի բա՛ց կաց ի նմանէ իբր ի հե-
թանոսաց կամ ի մաքսաւորաց՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Յետ միանգամ եւ
երկիցս խրատելոյ հրաժարեսցի՛ր» (Տիմ. Գ. 10), զի մի՛ ընդ այնպիսին բնակե-
լով առնուցուս զխեղդ ոգւոյ նորա՝ ըստ Սողոմոնի՛¹:

Ամէ՛ն ասեմ ձեզ, զի՛² զոր կապիցէք յերկրի, եղիցի կապեալ յերկինս, եւ
զոր արձակիցէք յերկրի, եղիցի արձակեալ յերկինս (ԺԸ 18):

Զայս Պետրոսի ասաց նախ, եւ աստ երկրորդէ, զի մի՛ նմա
միայն, այլեւ ամենեցուն զիշխանութիւնս զայս տուեալ է, եւ
որք յաջորդ նոցա կարգեալք են յեկեղեցի: Քանզի ասաց թէ Ե-
կեղեցւոյն ոչ լուիցէ, զպատիժս կապանաց հեղէք ի վերայ նորա,
ո՛չ յեկեղեցւոյն, այս է՝ յառաջնորդացն, այլ ի նմանէ, որ կոչեաց
զնա ի հաշտութիւն, եւ եղիցի նորա կապանքն ո՛չ յերկրի միայն,
այլեւ յերկինս, որպէս թէ անլոյծ լիցին: Ապա ուրեմն յանհնարին
պատիժս պատժելոց են այնպիսիքն, թերեւս զի զգաստացի այ-
նու՝ գիտելով զինքն արտաքս անկեալ յեկեղեցւոյ աստի եւ յար-
քայութենէն երկնից: Քանզի ոչ ոք իշխէ արձակել զայլոյ կա-
պեալ, մինչեւ զղջացի եւ ի նմանէ արձակեցի: Բայց զի՞նչ է
կապանքն: Գիտելի է, զի մեղքն չղթայք իմն են կապանաց՝ ըստ
մարգարէին. «Ի զործս ձեռաց իրեանց կապեսցին մեղատորք» (Սաղմ. Թ. 17). արդ՝
որ ոչ կամի ի մեղացն որոշիլ, ի կապանս է, վասն այսորիկ ասաց
կնքել վկայիւք, զի լինիցի կապեալ եւ յերկինս: Այսպէս եւ որ
թողու զմեղս, արձակեցաւ ի մեղացն, հրամայէ արձակս լինել
նմա եւ յերկնից բարիս՝ ըստ այնմ, որ այլուր ասէր. «Թէ զորոք թո-
ղուցուք, թողեալ լիցի, եւ թէ ունիցիք, կալեալ լիցի» (Ռմտ. Յովն. Ի 23), վասն զի
կրկին ընկալան շնորհս ըստ Եղիսէի՝³ զպատժականն համայն եւ
զշնորհականն:

Դարձեալ ասեմ ձեզ. եթէ երկու ի ձեզ միաբանիցեմ յերկրի վասն ամե-
նայն իրաց, զինչ եւ խնդրիցեմ⁴, եղիցի նոցա ի Հօրէ Իմմէ, որ յերկինս է (ԺԸ
19):

«Դարձեալ» բառը երկակի լսի. կամ թէ կրկնեալ ի վերայ ա-
ռաջնոյն՝ առ ի հաստատութիւն ասացելոցն, եւ կամ թէ ըստ այլ
իմն յեղանակի՝ «Ասեմ ձեզ. եթէ երկու ի ձեզ միաբանիցեն յերկ-
րի»: Ասաց նախ թէ՛ «զոր կապէք յերկրի, կապեալ է յերկինս»,
այժմ զո՞յս ասէ երկու: Ոմանք զկազմ առաքելիսն ասեն, որ հա-

¹ Սաղմ. ԻԲ 24-25

² Զ > զի

³ Դ թագ. Բ 10

⁴ Տ խնդրեսցեմ

ւատով եւ սիրով միաբանին ի յանցաւորին վրէժխնդրութիւն կա-
պանօք կամ ի զղջացելոյն շնորհս արձականօք, եղիցի նոցա այն:
Եւ կէսք զյանդիմանօղն եւ զյանդիմանեալն ասեն, զի թէ որ
յանդիմանի, զղջացի յոգի եւ եկեացէ ըստ մտաց յանդիմանողին,
զոր ինչ խնդրեսցեն թողութիւն վասն մեղանացն՝ տացի նոցա ի
մարդասիրէն Աստուծոյ. ապա թէ ոչ լուիցէ՝ ոչ թողացի, եւ այս
մեծ յոյս փրկութեան է, զի զթշնամութիւնն լուծանէ եւ առ մի-
մեանս ժողովէ, եւ ոչ միայն ի տանջանացն զերծուցանէ, այլեւ
պարգեւօք ընու:

Բայց ունի տեղիդ վարանս տարակուսի, թէ զիա՞րդ բազումք
խնդրեցին, եւ նոքին սուրբք, եւ ոչ առին: Գիտելի է, զի բազում
պատճառք գոն ի միջի՝ լսելութեան եւ անլսելութեան: Նախ՝ զի
ո՛չ զոր կամիմքն՝ խնդրեմք՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Չոր կամքն յաղօթս,
որպէս արժան է, ոչ գիտեմք» (Հռոմ. Ը 26), որպէս զի բազում մտածութեամբ
պարտիմք ըստ կամացն Աստուծոյ առնել զխնդրուածն, որպէս
Տէր «Ո՛չ իմ կամք, — ասէր, — այլ Քոյդ լիցի» (Ղուկ. ԻԲ 42): Եւ երկրորդ՝ յերկա-
րութիւն աղօթիցն՝ ըստ Տեառն. «Թէ ոչ տացէ վասն բարեկամութեանն, յա-
րուցեալ տացէ վասն ժողովութեանն» (Ղուկ. ԺԱ 8), եւ թէ՛ «Ժտեա՛ ի Տեառնէ, եւ Նա
տացէ քեզ՝ զխնդրուածս [սրտի քո]» (Սաղմ. ԼԶ 4): Եւ երրորդ՝ ուղղութեան
խնամածութիւն՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Զսուրբ ձեռս համբաւեալք ի վեր»
(Ռմտ. Ա Տիմ. Բ 8), ապա թէ ոչ՝ «Դարձուցեալ զերեսս իմ ի ձեզ, զի ձեռք ձեր լի են
արեամբ» (Ռմտ. Ես. Ա 15). եւ այս ոչ միայն սպանողացն եւ զրկողացն,
այլեւ առաջնորդաց ոմանց, որք ոչ զգործ դիտի գործեն, արեան
պարտական են բազմաց, զի որչափ արտաքոյ ապաշխարութեան
են ի մեղս զառածեալ, անընդունելի են աղօթք նոցա: Եւ չոր-
րորդ՝ ո՛չ անարժան² իրս խնդրել կամ թշնամեաց կորուստ, որոց
հրամայեցաւ աղօթս առնել, եւ կամ մարմնական փառս ի յղփու-
թիւնս եւ այլ սոյնպիսիս, որպէս Դաւթի պատահեցաւ, զի շինել
զտունն Աստուծոյ արգելաւ, թէպէտ ոչ վասն իւր անարժանու-
թեանն, այլ վասն խնդրոյն անպատշաճութեան³:

Եւ հինգերորդ՝ յաղագս որոյ աղօթեն՝ պարտին թողուլ զչա-
րիս, ապա թէ հնազանդեալքն ի նոյն մեղս իցեն, ո՛չ լուիցէ, որ-
պէս եւ ոչ Երեմիայի՝ վասն խստութեան ժողովրդեանն: Եւ վեցե-
րորդ՝ նախքան զգատաստան բարկութեանն Աստուծոյ վրէժխնդ-
րութեանն՝ արժան է առնել զխնդրուածս եւ ո՛չ ի ժամանակի դա-
տաստանի, որպէս յիմար կուսանքն, որոց ոչ լուաւ⁴: Եւ եօթնե-

¹ Զ > եւ Նա տացէ քեզ

² Զ արժան

³ Ա ՍՍ. ԻԲ 8

⁴ Մատթ. ԻԵ 1-13

24— Յովն. Մործորեցի

րորդ՝ գիտել զմատակարարութիւն իրին, եթէ է փորձութիւն, զի ի շահ անձանց ստացողաց տնտեսիցի, եւ ո՛չ խնդրել ազատութիւն, ապա թէ ոչ ոչ լսիցէ, որպէս եւ ոչ Պողոսի տուաւ եւ Յորայ: Զի միոյն տուեալ խաթ մարմնոյն սատան՝ կուփել զնա, որ փառք էր նմին, զի զօրութիւնն Աստուծոյ ի տկարութեան նորին կատարէր¹, եւ միւսոյն առաքինութիւնն հրապարակագոյժ լինէր, եւ թշնամին խայտառակէր, եւ նոքա զայս ոչ գիտէին: Արդ՝ այսպիսեաց համբերութիւն պիտոյ է խնդրել եւ ո՛չ աղօթիւք ազատիլ, քանզի որ ասացելոցս յեղանակաւ մատչի ի խնդրուածս, հասանէ խնդրոյն՝ ի մարդասէր Տեառնէն պարգեւեալ, որպէս միաբանեցան Մոսէս եւ Ահարոն, Յեսու եւ Փենեհէս², Սամուէլ եւ Դաւիթ, եւ երկու երկու աշակերտքն Տեառն, այլեւ Պետրոս եւ Յովհաննէս ի բժշկութիւն կաղին. զամենայն զոր ինչ խնդրեցին, կատարեցաւ ի ձեռս նոցա, որպէս ասէ թէ՝ «Եղիցի նոցա ի Հօրէ Իմմէ, որ յերկինս է»: Եցոյց այսու, թէ կարօղ է եւ Ինքն շնորհել, բայց կամի պանծալի զպատիւն ցուցանել:

Իսկ առ ի միտս՝ հոգի եւ մարմին, զի մարմին հնազանդի վեհին, եւ վեհն տիրեսցէ նուաստին. ա՛յս է միաբանութիւն: Այլեւ տեսականն եւ գործնականն, զի տեսանէ յաղագս գործելոյ եւ գործէ յաղագս ուսանելոյ, կամ առնելն եւ ուսուցանելն, կամ հաւատք եւ գործք, կամ աստուածսիրութիւն եւ մարդասիրութիւն: Դարձեալ՝ երկու կտակարանք, որք միաբանեցան ի փրկութիւն մարդկան, որ եղեւ ի վերուստ:

Զի ուր իցեն երկու կամ երեք ժողովեալ յանուն Իմ, անդ եմ ես ի մէջ նոցա (ԺԸ 20):

Տե՛ս ի պարկեշտութիւնն³. քանզի ասաց նախ՝ «Եթէ երկու միաբանիցին, եղիցի ի Հօրէ Իմմէ զոր ինչ եւ խնդրեսցեն», զի մի՛ զանազանութիւն իմասցիս, կնքեաց յաջորդիւս թէ՝ «Ես եմ ի մէջ նոցա»: Իսկ «ժողով» զառաջի միաբանութիւնն իմա եւ ո՛չ զի տեղուոյ հաւաքումն: Դարձեալ՝ զխնամս Իւր յայտ առնէ, թէ այցելու է Քրիստոս հօտից Իւրոց, զի ոչ միայն ի ժողովս մեծագոյնս լինիցի, որ է Եկեղեցի մարմին Նորա եւ կատարեալ գրոշմ Քրիստոսի, այլ՝ թէ մի եւ կամ երկու իցեն ժողովեալ, է եւ առ նոսա, այսինքն՝ շնորհաց հովանի Նորա ի վերայ նոցա, որպէս զի մի՛ տրտմեսցին միանձուներ, այլ այսու մխիթարեսցին: Բայց զի՞նչ է յանուն Նորին ժողովելն. քանզի բազումք ժողովին ըստ

այլեւայլ պատճառաց. ոմանք յաւազակութիւն, ոմանք յարեցութիւն եւ յայլս սոյնպիսիս, այլ Նա ոչ է ի միջի նոցա, քանզի ոչ է չարեաց պատճառ Աստուած, այլ բարեաց: Այս է յանուն Նորին ժողովելն, որք ի բարիսն խորհին, քանզի բարի է Աստուած: Եւ ա՛յլ աղգ. եթէ ոք զիս ի պատճառս ընկերին նախամեծար սիրիցէ, ընդ նմին լինիցիմ՝ ասէ. ոմն վասն զի սիրի՝ սիրէ, կամ օգնական եղեւ նմա՝ պատուէ, այս ոչ է վասն անուան Նորա, այլ որ զՆա սիրէ եւ պատուէ՝ զոր ինչ ընկերին առնիցէ՝ ըստ այնմ. «Որ արքուստէ բաժակ մի ջուր յանուն Իմ, թէ այս Քրիստոսի է, ո՛չ կորուսցէ զվարձս իւր» (հմմտ. Մատթ. Ժ 42):

Եւ դարձեալ՝ զի որք յանուն ուրուք ժողովին, պարտին զիտել եւ զմիտս ժողովողին, թէ յի՛նչ պէտս կոչեալ՝ են, եւ առ նա զինքեանս հաստատեն, որպէս զի զհաճոյս նորա առնելով՝ շնորհս ի նմանէ գտանիցեն: Որպէս որք ի հունձս կոչեցին, արժան է ըստ այնմ զանձինս պատրաստել, որպէս զի վարձս եւ կերակուրս ի տանուտեառնէն ընդունիցին, նոյնպէս եւ որք յանուն Տեառն ժողովին յաղօթս կամ ի քննութիւն բանի, պարտին արժանի գնալ կոչմանն, յոր կոչեցան, ամենայն հեղութեամբ եւ խոնարհութեամբ փութալ պահել զմիաբանութիւնն յօղիւ Հոգւոյն, մի մարմին եւ մի հոգի ի մի յոյս կոչմանն՝ ըստ Ինքեան ասելոյն.

«Թէ սիրէք զիս, զպատուիրանս Իմ պահեսցիք, եւ ես եւ Հայր՝ եկեցուք եւ օթեվանս առ նմա ար[աջուք]» (հմմտ. Յովհ. ԺԴ 23): Արդ՝ որպէս ի պատուիրանաց պահելոյն օթեվան լինի Քրիստոսի եւ Հօր Նորա, այսպէս յանուն Նորա ժողովեալքն ի կամս Նորա պատրաստեսցեն զանձինս, անդ է ի մէջ նոցա՝ հանդերձ Հարբ եւ ամենասուրբ Հոգւով, որպէս ի լերինն Թաբոր⁴: Զի մարգարէքն երկու եւ երեքին առաքեալքն ըստ կամաց Նորին ժողովեալ՝ արտափայլեաց ի մէջ նոցա զաստուածութեանն փառս եւ մաքրեաց զնոսա գեղապանձ լուսոյն վայելչութեամբ, այլեւ Հօր ձայնիւ եւ Հոգւոյն հովանաւորութեամբ: Այսպէս եւ⁴ բազում սրբոց երեւեցաւ եւ լցոյց զնոսա անճառելի շնորհօք, զոր «մէջ»-ն նշանակէ, քանզի զօրէն սնձոյ կապեաց զնոսա առ Ինքն եւ առ միմեանս եւ ետ նոցա զօրութիւն կենդանութեան, որպէս սիրտ մարմնոյ, որ միջին է կենդանւոյ: Ապա թէ ո՛չ արժանի կոչմանն եւ ո՛չ առ կամս Նորա ժողովեալք, թէպէտ ի միասին ժողովեալ՝ յանուն Տեառն կարծեսցեն, լսեն.

«Զի՞ ասէք ցիս՝ Տէ՛ր, Տէ՛ր, եւ զոր ասենս՝ ոչ առնէք» (Ղուկ. Զ 46):

¹ Զ ժողովեալ

² Զ Դայր Իմ

³ Մատթ. ԺԺ 1-8

⁴ Զ ի

¹ Բ Կոր. ԺԲ 7-9

² ՏԶ Փենեհէս

³ ՏԶ պարկեշտութեանն

Իսկ առ ի միտս՝ կամս այս բաղհիւսական է կամ տարալուծական: Տարալուծական՝ ըստ այսմ՝ երկու Հին եւ Նոր Կտակարանք, եւ երեք՝ Հոգի եւ միտք եւ մարմին, յորժամ միաբանին, գտցեն զԱստուած: Դարձեալ՝ երկու՝ Հոգի եւ մարմին, իսկ՝ երեք՝ երեք հասակք եւ երեք ժամանակք, յորում զուգեալ առ միմեանս՝ գտանէ զԱստուած: Իսկ բաղհիւսական այսպէս. երկու եւ երեք հինգ լինի՝ նշանակ զոչ հինգ զգայութեանցս, յորոց երկուքն իմաստասիրականք են, եւ երեքն ախնթորագոյնք են. յորժամ ժողով սոցա յարտաքին ճապաղմանց համեստութեամբ լինիցի, զգայութիւն է աստուածային՝ ըստ առական², եւ Տերամբ վարիլ ըստ Պօղոսի թէ՛ «Զփորձ խնդրէք զՔրիստոսի, որ իմեւս ընդ ձեզ խօսի» (Բ Կոր. ԺԳ 3), եւ՝ «Թէ հանցես զպատուական յանարգէմ, բերան Տեառն կոչեսցիս» (հմմտ. Երեմ. ԺԵ 19): Դարձեալ՝ հինգ տէրունական տօնքն, որք ժողովիմք յանուն Նորա ի պատիւ Նմին. երկու՝ Ծնունդն եւ Մկրտութիւնն, եւ երեք՝ Չարչարանքն հանդերձ Թաղմամբն եւ Յարութիւնն եւ Համբարձումն. արդ՝ որ յերկուս յայս եւ յերիս զոր ասացիս³ համախմբի տօնակցութեամբ, ինքն ճշմարտապէս է ի միջի նոցա, որպէս թէ նոր լինի ընդ մեզ ամացն շրջագայութեամբ մինչ ի կատարած աշխարհի՝ ըստ ինքեան ասիցն⁴:

Յայնժամ մատեալ առ Նա Պետրոս եւ ասէ. «Տէ՛ր, քանի՞ ցս անգամ, թէ մեղիցէ իմձ եղբայրն իմ, եւ թողից մմա. մինչեւ ցեօթն անգամ» (ԺԸ 21):

Ասէ ցնա Յիսուս. «Ո՛չ ասեմ քեզ, թէ մինչեւ յեօթն անգամ, այլ մինչեւ յեօթանասնեկին եօթն» (ԺԸ 22)⁵:

Լուաւ ի Տեառնէ. «Թէ մեղիցէ քեզ եղբայրն, երկիցս եւ երիցս յանդիմանեա, եւ թէ ոչ լուիցէ քեզ, եղիցի իբրեւ զհեթանոսն եւ զմաքսաւոր», եւ զի զայն ուսաւ, մատչի եւ զայս ուսանել, եթէ որ միշտ յանդիմանի եւ միշտ զղջանայ, քանի՞ ցս անգամ թողից նմա, բաւակա՞ն է եօթնիցս: Ընդէ՞ր «եօթն» ասաց. քանզի ի վեց ստեղծեալ զաշխարհ եւ յեօթն հանգեալ⁶, որ չափ է կենցաղոյս, զի եօթամբ⁷ շրջի, եւ եօթն զգայութեամբ մեղանչեմք, կամեցաւ ուսանել Պետրոս, թէ մեղիցէ եղբայրն ինձ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց, որ է [յ]եօթներորդումս, եւ դարձեալ ապաշխարիցէ, թողի՞ց նմա: Առ որս ասէ Տէր. ո՛չ միայն ի ներկայ յաւիտենիս

¹ Տ եւ իսկ

² Առակ. Լ

³ ՏՁ ասաց ցիս] ասացիս

⁴ Մատթ. ԻԸ 20

⁵ Ձ > Ասէ ցնա Յիսուս.... եօթն (ԺԸ 22)

⁶ Ծննդ. Բ 2

⁷ ՏՁ եօթամբ

թողցես, այլեւ ի հանդերձելումն, որ երկայնագոյն է քան զայս, զոր «եօթանասնեկին եօթն» ասէ:

Եւ ա՛յլ ազգ. զի գիտէր, թէ Օրէնքն թողուն մարդկան զեօթանեցունց գործեցեալ յանցանս, քանզի զյարութիւնն ոչ գիտէր նախքան զգալուստն Տեառն, որ ունէր զյարութեանն օր, վասն այսորիկ Դաւիթ եօթն անգամ օրհնէր¹, քանզի ընդ Օրինացն ծառայութեամբ կայր, որպէս ասէր. «Որդի աղախնոյ Քո եմ» (հմմտ. Սաղմ. ԾԺԵ 16): Օրինացն եւ ո՛չ վերինն Երուսաղէմի ծնելոցն ազատին: Արդ՝ հարցանէ, թէ թողուլ զյանցանս ընկերացն՝ որպէս Օրէնքն հրամայեն, թէ՞ առաւել եւս ինչ, իսկ Տէրն բազմապատիկ առնէր զշնորհսն քան զՕրէնսն, զի ուսանիցիս, թէ ո՛րչափ զանազանութիւն է ի մէջ շնորհացն եւ Օրինացն: Եւ դարձեալ՝ Պետրոս հայեցաւ ի սպանութեան պատուհասն, որ ծանրագոյն եւ դժնդակ էր իբր Կայենին, զի եօթն վրէժս խնդրեցաւ, կամէր ուսանել զխորհուրդ Եկեղեցւոյ, թէ հրամայիցէ՞ Տէր ի մկրտութեանն թողուլ զսպանութեանն պատուհաս: Իսկ Տէր զի՞նչ առնէ. ո՛չ զԿայենին եօթնիցն ի մկրտութեանն, ասէ, թողցես, այլեւ զՂամեքին եօթանասնեկին եօթն², որով եցոյց, թէ եկեալ բարձօղն մեղաց, զի զԿայենին՝ ջուրն եբարձ, իսկ զՂամեքայն՝ ինքն՝ ըստ Ղուկայ ազգաբանութեանն³, վասն որոյ եւ զմեզ հաւասար արար ինքեան մարդասիրութեանն:

Բայց ո՛չ վայրապար եղաւ եւ այն՝ «թէ մեղիցէ ինձ». քանզի յԱստուած մեղանչել անհնարին չարիք են՝ ըստ այնմ թէ՛ «Մարդ յորժամ մարդոյ մեղանչէ, աղաչեսցեն զԱստուած, եւ հաշտեցի, իսկ յորժամ յԱստուած մեղանչիցեն, զո՞ր աղաչիցեն», քանզի յԱստուած մեղանչելն հպարտութեան է ախտ, որպէս բանսարկուն եւ հերձուածօղքն ունէին եւ անդարձ ի նոյն մնացին: Եւ զի զայս ուսաւ անթողլի լինել՝ ըստ այնմ թէ՛ «Որ զՀոգին Սուրբ հալոյէ, մի՛ թողցի մմա, մի՛ յայսմ աշխարհի եւ մի՛ ի հանդերձելումն» (հմմտ. Մատթ. ԺԲ 32), վասն այսորիկ զառ միմեանս սխալանս ի մէջ բերէ եւ իբր խրոխտանօք կարծէր մեծ ինչ ասել, թէ՛ «մինչեւ ցեօթն անգամ», իսկ Նա ասէ՛ ո՛չ մինչեւ յեօթն, այլ մինչեւ յեօթանասնեկին եօթն: Զի դու իբր զաղքատ հայցէիր կատարած թողութեան⁴, իսկ ես իբրեւ զԱստուած մեծապարգեւ շնորհեմ եւ անթիւ զշնորհս ցուցանեմ: Քանզի ո՛չ թիւ եղ, այլ զանչափն այսու յայտնեաց. թէպէտ յեօթանցն ոչ ի բաց եկաց, այլ զնոյն բազմապատկեաց, քանզի որ-

¹ Սաղմ. ԾԺԸ 164

² Ծննդ. Դ 15, 24

³ Դուկ. Գ 36

⁴ Ձ թողութեանն

պէս բիւրն՝ զբազումն, այսպէս եւ եօթն ըստ եբրայեցւոցն¹ զյոլովն նշանակէ, որ անհնար է յանցանել ումեք ի միում աւուր զայս ամենայն: Հանգոյն այսմ գրէ եւ Պողոս թէ՝ «Արեգակն ի վերայ բարկութեան ձերոյ մի՛ մտցէ» (Եփես. Դ 26), զի բարկութիւն բարեկամացն համայն եւ թշնամեացն վնասակար է, եւ ի նմանէ վառեալ բորբոքի ամենայն չարիք, յաղագս որոյ դարձցուք ի բարկութենէ անտի, զի մի՛ կնքեսցէ ի վերայ մեր վկայն ի կատարել անդ զօրն, եւ մատնիմք խաւարին: Արդ՝ վասն այսորիկ ասաց՝ ո՛չ մինչեւ յեօթն, այլ մինչեւ յեօթանասնեկին եօթն, եւ զի մի՛ ծանր թուեսցի, առակ յաւելու, թէ պարտ է թողուլ զյանցանս միմեանց:

Վասն այսորիկ նմանեցաւ արքայութիւն երկնից առ թագաւորի, որ կամեցաւ համար առնուլ ի մէջ ծառայից իւրոց (ԺԸ 23):

Բաղդատութեամբս ուսուցանէ, թէ իւրաքանչիւր ոք հանդերձեալ է հաշիւ տալ գործոց իւրոց, մասնաւոր՝ յայսմ աշխարհի, եւ ընդհանուր՝ յորժամ բեմ դնի եւ դատաստան կազմի: Եւ երկրորդ՝ ի իշեցուցանէ, թէ ոչ միայն դատաւոր է, այլեւ ստեղծող՝ որ իբր զծառայս ստացաւ զսոսա արարչութեամբ՝ ըստ մարգարէին թէ՝ «Ամենայն՝ ծառայք Բո Են» (Սաղմ. ԺԺԸ 91), եւ սոքա զբիւր երախտիսն աւեալ՝ ապստամբեցին, ուստի եւ ի համար կոչին՝ ըստ տիրական իշխանութեան դատաստանին: Եւ երրորդ՝ ո՛չ վայրապար թագաւորի նմանեցուցանէ զարքայութիւնն երկնից, այլ զի ցուցցէ, թէ թագաւոր ստեղծաւ մարդն ի պատկեր Նորին, եւ թէպէտ յանցեաւ, սակայն նոյն ցանկութեամբն վառեալ՝ թագ եղին ոմանք եւ տիրեցին բազմաց: Եւ չորրորդ՝ զգործութիւն իւր յայտ առնէ, թէ յորում ժամանակի կամի, կարօղ է քննութիւն պահանջել՝ թէ՛ յայսմ կենցաղի, թէ՛ ի հանդերձեալն:

Եւ իբրեւ սկսաւ առնուլ, մատուցաւ առ նա պարտապան մի բիր քանքարոյ (ԺԸ 24):

Տաղանդն «քանքար» ասի՝ ըստ եբրայեցւոցն, որ է հարիւր եւ քսան եւ չորս լիտր եւ ըստ կշռոյ՝ ինն հազար դահեկան: Արդ՝ ասէ. «Մատուցաւ առ նա պարտապան մի»: Ուստի՞ յայտ է. ի հրեշտակաց, որ միջնորդ եւ վկայք են գործոց մարդկան, որպէս բարեաց, նոյնպէս եւ չարեաց: Կամ ի գործոց իւրոց ցուցաւ, քանզի քանքարն առ բարիսն բարի է եւ առ չարսն՝ չար՝ ըստ ծան-

¹ 2 եբրայեցւոյն

² 8 ամենեքեան

³ 2 չարքն՝ չարիք] չարսն՝ չար

րութեան կշռոյ կապարի, որպէս ետեսն Զաքարիաս¹, երգէ եւ Դաւիթ թէ՝ «Անորէնութիւնք իմ... որպէս բեռն ծանր ծանրացան ի վերայ իմ» (Սաղմ. ԼԷ 5): Քանզի որպէս հարիւրն, այսպէս եւ բիւրն զկատարելութիւն մեղացն նշանակէ: Բայց տեսցուք եւ զպարտսն, քանզի փոխատու Աստուած է, որ ի պատկեր անապականութեան իւրոյ գոյացոյց զմարդն եւ զթագաւորութիւնն իւր իբր զկնիք եղ ստեղծուածին, եւ զիւր² բարութեանն սերմանս, առ նմին եւ զգործութիւն գործոյն, զոր քանքարն նշանակէ, յաւել յայս եւ զայլ եւս զերախտիսն, զի զամենայն երեւելիս վասն մեր ստեղծ՝ զերկին, զերկիր, զերկրային, զծովային, զօդային, զլուսաւորս, զդրախտն եւ զայլ եւս բարիս, զոր Օրինօք եւ նախ քան զՕրէնսն շնորհեաց³: Յետ այսր եւ զՈրդին միածին ետ, որով որդիս արար վերստին ծննդեամբն, զՀոգին հեղիով՝ զմեզս շնորհեաց եւ բիւր բարութիւնս տալ խոստացաւ, յաղագս որոյ պարտ էր վասն Նորա զօրհանապաղ մեռանել, իսկ Նա ո՛չ զայս, այլ զգիւրդինն պահանջեաց, զանոխակալութիւնն ասեմ: Այլ մեք ոչ միայն զայս ոչ առնեմք, այլեւ յաւելումք մեզս ի վերայ մեղաց, զի յորժամ մարդ տեսանեմք, ցածնումք ի մեղաց, իսկ Աստուած տեսանէ միշտ, եւ մեք ոչ դադարեմք, եւ զի տակաւին վայելեմք ի բարիսն, որով առաւել սաստկանան մեղք եւ ծանրանան պարտք: Ահա այսորիկ են քանքար պարտուցն:

Իբրեւ ոչ ունէր հատուցանել, հրամայեաց զնա վաճառել տէրն նորա եւ զկին նորա, եւ զորդիս⁴ եւ զամենայն, որ զինչ եւ ունիցի, եւ հատուցանել (ԺԸ 25):

Կամ ըստ հաւատոցն գործ ցուցանել ոչ ունէր, կամ զբոլոր գոյս տալ ըստ իմաստուն վաճառականին⁵ եւ զԱրարիչն ճանաչել, զոր Տէր կամէր՝ ո՛չ առնէր: Եւ ա՛յլ ազգ. հրամայելն վաճառել ո՛չ յանազորոյն եւ յանողորմ մտաց է, օն անդր ի բա՛ց տար, այլ զարհուրեցուցանէ սպառնալօք, զի յաղաչանս ածիցէ եւ զիւր մարդասիրութիւնն ցուցանէ, զի թէ զայն կամէր, յորժամ աղաչեացն, չանսայր եւ ո՛չ զայնքան պարտսն շնորհէր: Իսկ թէ ոք ասիցէ. ընդէ՞ր ոչ յառաջ քան զհամարսն եթող նմա զպարտսն. ասացուք՝ ցուցանել կամեցաւ, թէ յորձափ պարտուց արար զնա ազատ: Բայց զի՞նչ վաճառելն իցէ. ինձ թուի՝ բառնալ ի կենաց հրամայէ զկին եւ զորդիս եւ ի պէսպէս փորձութիւնս եւ յաղքա-

¹ 2աք. Ե 7-8

² 2 բիւր

³ 2 շնորհաց

⁴ 2 զորդիս նորա

⁵ Մատթ. ԺԳ 45-46

տուլթիւնս ձգել, որպէս բազմաց պատահէ ըստ թղենուոյն առակի¹, քանզի այս է հատուցումն մեղաց, որ ասէ մարգարէն թէ՝ «Ընկալաք ի ձեռանէ Տեառն զհատուցումն» (հմմտ. Ես. 10 2), զի թերեւս զգաստասցի, որպէս եղեւն, քանզի յաղաչանս եկն:

Եւ անկեալ ծառայն երկիր պագանէր Գմա եւ ասէր. «Երկայնամիտ լեր առ իս, եւ զամենայն հատուցից քեզ» (ԺԸ 26):

Թուի այսու ի հաւատս գոյ նշանակէ, եւ գործոց մաքրութիւն ստանալ մաղթէր ի ձեռն երկայնամտութեան՝ ըստ մշակին օրինի, քանզի որպէս այլք այլոց, այսպէս եւ իւրաքանչիւր ոք անձին իւրոյ մշակ է, զոր աղաչանօք ի հաւանութիւն ածէ: Քանզի բնաւորեալ է այս՝ ի նեղութեան յիշել զԱստուած եւ ներումն յերկայնամտութենէ՝ Նորա խնդրել, որոյ տիպ՝ բիւր քանքարոյ պարտականիս՝ հեթանոսք եղեն, թէ կամիս ընդարձակութիւն տալ բանիս:

Գթացեալ տէր ծառային այնորիկ՝ արձակեաց զԳա եւ զփոխն² եթող Գմա (ԺԸ 27):

Ծառայն մի ինչ խնդրեաց՝ երկայնամտութիւն, իսկ նա երկու մեծ իմն շնորհէ. մարդասիրութեամբ զպարտսն թողու եւ ի կապանաց արձակէ: Եւ զայս յառաջնումն կամէր, բայց զի մի՛ իւր միայն լինիցի ձիրն, այլ զի եւ նա եւս նպաստ լիցի աղաչանօք եւ մի՛ առանց պսակելոյ զնասցէ, թէպէտ իւր էր ամենայն: Յայտ ի գթութենէն է, քանզի այսպիսի է մարդասիրութիւն Նորա. ի միոյ ձայնէ թախանձանաց բազում անգամ հրաժարէ ի տանջանաց, որպէս պոռնկին եւ մաքսաւորին եւ աւաղակին եւ այլոց բազմաց, յորմէ եւ մեք վարժիմք, զի թէպէտ եօթանասուն անգամ թողուցումք, իբր զկաթ մի ջրոյ առ ծով մի մեծ հաշուիցիմք՝ մերձ դնելով զգթութիւն Նորա:

Եւ ելեալ ծառայն՝ եգիտ զմի ի ծառայակցաց իւրոց, որ պարտ էր Գմա հարիւր դահեկան, եւ կալեալ զԳա՝ խեղդէր եւ ասէր. «Հատո՛ ինձ գոր պարտիս» (ԺԸ 28):

Ո՛չ յետ բազում ժամանակի, այլ անդէն մինչդեռ գերախտիսն ի ձեռն ունէր, ի չարիս վարէր պարգեւաւն, քանզի եգիտ, ասէ, զմի ի ծառայակցացն եւ խեղդէր, զի ո՛չ զբանսն յիշէր, որով ինքն ապրեցաւ, եւ ո՛չ զնաւահանգիստն, որով փրկեցաւ: Այլ³

¹ Ղուկ. ԺԳ 6-9

² Զ զփողն

³ S > այլ

զայն ամենայն խստութեամբ¹ եւ ազահուլութեամբ² եւ ռիսակալութեամբ³ սրտին մոռացեալ՝ քան զգազանս վայրենագոյն լեալ՝ խեղդէր զծառայակիցն⁴ յաղազս հարիւր դահեկանի, այսինքն՝ վասն փոքունց սխալանաց միմեանց, որ յաչս մարդկան մեծագոյն թուի ըստ հարիւրին: Զի կամ դժբուքն ընչից է, կամ բամբասանք լեզուի, կամ հարուած ձեռնի եւ այլ սոյնպիսիք, զոր ոչ կամիմք ներել միմեանց՝ ըստ առաքելոյ⁵, այլ ծանրացուցանեմք զվիշտն՝ չար փոխանակ չարի չափելով:

Արդ՝ անկեալ ծառայակցին առ ոտս Գմա՝ աղաչէր զԳա եւ ասէր. «Երկայնամիտ լեր առ իս, եւ հատուցից քեզ» (ԺԸ 29):

Եւ Գա ոչ կամէր, այլ չոգաւ արկ զԳա ի բանդ, մինչեւ հատուցէ զպարտսն (ԺԸ 30):

Զոր ինչ ինքն տեսնու արար, ի ծառայէն նմին պատահեցաւ եղեալ, բայց նա ոչ զգաստացաւ, եւ այն, զի յոլովս ունէր զանաւորութիւն, զի անդ զտէր աղաչէր եւ աստ առ ծառայակիցն զանութիւն, զի անդ զտէր աղաչէր եւ աստ առ ծառայակիցն մաղթէր: Ինքն ի տեսնէ մարդասիրութիւն գտեալ եւ առ ընկերն խստութիւն ցուցեալ, նորայն բիւր տաղանդ եւ սորայն հարիւր դահեկան, եւ սա ժամանակ միայն խնդրէր, իսկ նա զկատարեալ թողութիւնն առնոյր, վասն որոյ արժանի է գանի, զի զոր ետեսն՝ չվարդապետեցաւ, եւ զոր ոչ ետեսն՝ արար, որպէս ասէ. «Զողաւ, ասէ, արկ զնա ի բանդ»: Ինձ թուի՝ զկապանաց եւ զբանադրանաց որոշումն նշանակէ, որ վասն սակաւ յանցանաց եղբարց՝ զանճառելի նզովս արտաքս ժայթքեն անդուռն բերանով անգութք ի մարդկանէ, եւ բազումք այն են, որ նովիմք կապանօք վախճանին եւ ոչ առնեն թողութիւն:

Իբրեւ տեսին ծառայակիցքն Գմա որ ինչ եղեւն, տրտմեցան յոյժ եւ եկեալ ցուցին տեսնոյ իրեանց զամենայն, որ ինչ եղեւն (ԺԸ 31):

Մարդկան անգամ չէին հաճոյ իրքն, թող թէ Աստուծոյ, քանզի վշտակից լինին այնպիսեացն արք չափաւորք եւ բողոքեն առ Աստուած, կամ վասն սակաւ պարտուցն, զորս ոչ շնորհեն, այլ խեղդեն, կամ վասն նզովիցն, որպէս ասացաւ: Դարձեալ՝ թէ ոք զհրեշտակս ասիցէ ծառայակից մեզ, ո՛չ իւրի ի ճշմարտութենէն սխալէ, քանզի հոգիք են հարկաւորք՝ առաքեալք ի սպասա-

¹ Զ խստութեան

² Զ ազահուլութեան

³ Զ ռիսակալութեան

⁴ Զ ծառայակիցսն

⁵ Կոր. Գ 13

ւորութիւն՝ ըստ առաքելոյ¹, եւ ընդ այսպիսի իրա մարդկան տրտմին՝ որք ի դարձն եւ ի փրկութիւնն ուրախանան եւ ցուցանեն Տեառն իւրեանց զեղեալն՝ ըստ Կուռնելեայ² իրացն³: Ոչ թէ Աստուած ոչ գիտէ, քա՛ւ լիցի, այլ զի ձեռով բանիս ի ձեռն նոցա պաշտպանութեան զստուգութիւն իրացն կամի նշանակել եւ սոցին վկայութեամբ Հաստատուն ցուցանէ զեղեալն, քանզի նոցին միջնորդութեամբ՝ խորհրդոց եւ բանից եւ գործոց ամենայնի քննութիւն լինի:

Յայնժամ կոչեաց զնա տէրն իւր՝ եւ ասէ. «Ծառայ՛ չար, զամենայն պարտսն թողի քեզ, վասն զի աղաչեցեր զիս (ԺԸ 32):

Իսկ արդ ո՞չ էր պարտ եւ քե՛զ ողորմել ծառայակցին քում, որպէս եւ ես քեզ ողորմեցայ» (ԺԸ 33):

Յորժամ վկայիւքն կնքեցաւ, յայնժամ կոչեաց՝ առ ի վարդապետութիւն մեզ: Բայց կոչելն կամ Գրոց դաստիարակութիւնն է, որով զամենեսեան առ ճշմարտութիւնն կոչէ եւ յԱստուծոյ Հաճոյութիւնն, կամ օրհասական մահն, որով ի կենացս արտահանէ՝ ըստ երգոյն՝ «Դա՛րձ, անձն իմ, ի Հանգիստ քո, զի Տէր կոչեաց զքեզ» (Ռմտ. Սաղմ. ԾԺԴ. 7): Այլ դու տես՝ դարձեալ զՀեզոնութիւնն, զի թէպէտ կոչեաց, ո՛չ ըստ⁴ իշխանութեանն դատ տայ, այլ իրաւունսս դնէ, թէպէտ Հանելոց էր զպարգեւն, մանաւանդ թէ ո՛չ Նա իցէ, որ Հանիցէ, այլ որ առն՝ անդրէն դարձուցանէ: Դարձեալ՝ կոչեաց ո՛չ ի Հարցումն, այլ ի գանս եւ ի ձաղանս, որպէս ասէ. «Ծառայ չար»⁵: Յորժամ զիւր պարտսն պահանջէր՝ զբիւր քանքարն, ո՛չ այսպիսի անուամբ կոչեաց, իսկ յորժամ զընկերն տագնապեաց, այսպիսի անուամբ անուանէ, քանզի վասն մեր վրէժխնդիր լինի եւ զմերն զամենայն իւր Համարի, որպէս զբարիսն, այսպէս եւ զչարիսն: «Ծառայ չար»՝ ո՛չ բնութեամբ, այլ յօժարութեամբ. յայտ յաջորդէս է, զի զայնքան պարտսն թողի քեզ, ասէ, եւ դու ոչ կամեցար զսական շնորհել, եւ այն՝ ծառայակցին, ապա ուրեմն յիրաւի ասաց այլուր թէ՛ «Երանի՛ ողորմածաց, զի նոքա ողորմութիւն գտցեն» (Մատթ. Ե 7):

Եւ բարկացեալ տէրն նորա՝ մատնեաց զնա դահճաց, մինչեւ հատուցէ զամենայն զպարտսն (ԺԸ 34):

¹ Եբր. Ա 14
² Կուռնելի
³ Գործք Ժ
⁴ Տ > ըստ
⁵ Չ չար, ասէ

Յայնժամն ուսանիմք, թէ շնորհ եւ ողորմութիւն միանգամ է, իսկ յետ այնորիկ ի նոյն Հարիս գտեալ՝ նախանձ Հրոյն է որ ուտէ զՀակառակորդն՝ ըստ սրբոյն Յովհաննու թէ՛ «Գիտացեալ զՆա, ի Նմանէ ողորմութիւն գտեալ՝ նոյնպէս վարիք, եւ զառաջինն եւս Համարեսցի ձեզ, եւ ո՛չ ընկալջիք զողորմութիւն ի Նմանէ»¹: Վասն որոյ յետ գթութեանն ետես զնա յանգթութիւն վարակեալ, բարկացաւ նմին՝ ո՛չ ըստ բնութեան, որ անախտանալին է, այլ ըստ տպաւորութեան ձեւանայ, որպէս զի զանձանց մերոց յանցանս ծանիցուք, թէ ո՛րքան ծանրագոյնք են, մինչ զի զԱնբարկանալին ի բարկութիւն շարժէ:

«Մատնեաց,– ասէ,– զնա՝ դահճաց», այսինքն՝ սպասաւոր Հրեշտակաց, որք «Հնձողք» անուանեցան եւ Հար գործոց մարդկան դատիչ եւ կշտամբիչ, կամ բանսարկուին կամաց, որ ի սկզբանէ մարդասպանն է²: Նոցին բարկութեան տանջանացն եւ զսա մատնեալ Հաւասարեաց՝ ըստ այնմ. «Երթա՛յք ի հորն, որ պատրաստեալ է սատանայի եւ հրեշտակաց նորա» (Ռմտ. Մատթ. ԻԵ 41), զի երախտեօքն չեղեւ պիտանի, գէթ տանջանօքն զգաստացի: «Մինչեւ հատուցէ,– ասէ,– զամենայն զպարտսն»: «Մինչեւ–դ»³ ո՛չ ժամանակական է, այլ յաւիտեական, իբր այն՝ «Ոչ ելցէ անտի, մինչեւ հատուցանիցէ զյետին բնիոն» (Ռմտ. Ղուկ. ԺԲ 59), այսինքն՝ զբիւր պարտս քանքարացն՝ զերախտեացն Համայն եւ զմեղացն, զխորհրդոց եւ զբանից եւ զգործոց, նաեւ զծառայակցացն խոշտանկանաց պատիժս:

Նոյնպէս եւ Հայր Իմ, որ յերկինս է, արասցէ ձեզ, եթէ ոչ թողուցուք իւրաքանչիւր եղբոր իւրում ի սրտից ձերոց զյանցանս նոցա» (ԺԸ 35):

Պարզեաց զառակն, թէ յաղագս որո՞յ իրաց՝ արկ առաջի, որպէս զի իւրաքանչիւր ոք ի մէնջ թողուցումք ընկերին զյանցանս նոցա զբազմապատիկսն եւ զանչափսն, քանզի ո՛չ օտարի, այլ եղբորն թողուցումք, որպէս զի մի՛ երկնառաք բարկութեանն մատնիցիմք: Բայց զի՞նչ է թէ՛ «Հայր Իմ, որ յերկինս է»⁴: Թուի, թէ ո՛չ արժանի Համարեցաւ զայնպիսի մարդատեացսն որդի Աստուծոյ կոչել եւ ասել «Հայր ձեր», այլ թէ՛ «Հայր Իմ», զի որդի Հարազատ զնմանութիւն Հօրն բերէ, զի ողորմածն՝ ողորմածին որդի, եւ բարին՝ բարւոյն: Իսկ ասելն՝ «ի սրտից ձերոց զյանցանս նոցա»՝ զի մի՛ յետ թողութեանն բանիւ՝ Հարայուշ լինիցիմք մտօք որպէս բազումք, այլ ի սրտէ թողուցումք: Նախ զիւրն, զի

¹ Հանգիստ սրբոյն Յովհաննու առաքելոյ եւ աւետարանչի, Գ

² Չ > զնա

³ Յովհ. Ը 44

⁴ Չ մինչդ

⁵ Չ ի բաց

սիրտն է աղբիւր ամենայն չարեաց, որպէս զի առանց ըստգտանաց լինիցի, որով համարձակ առ Աստուած մատչիմք՝ ըստ Յովհաննու¹, եւ ապա զընկերացն, որպէս զի Նա զմերն թողցէ զբերապատիկն եւ զծանրագոյնն: Տես եւ այսպէս. թագաւոր զԱստուած՝ ըստ Դաւթի. «Թագաւոր մեծ ի վերայ ամենայն երկրի Աստուած է» (հմմտ. Սաղմ. 102 3), բայց որչափ խնամէ զմարդ, իբրեւ զհայր է, իսկ յորժամ սկիզբն դատման առնէ, որպէս զթագաւոր է եւ արքայ երկնից, զի զարքայութեանն նմանութիւնն աստ դատողութեամբն ցուցանէ: Իսկ պարտական բիւր քանքարոյ՝ հոգի, զի անձնիշխան կամօք աղբիւր է չարեաց, եւ ծառայակից՝ մարմինն, եւ այսպէս ըստ կարգի կազմեա զբանդ, եթէ կամիցիս:

ԳԼՈՒԽ ԺԹ

Եւ եղև, իբրև կատարեաց Յիսուս զբանս զայսոսիկ, փոխեցաւ ի Գալիլէ եւ եկն ի սահմանս Հրէաստանի յայնկոյս Յորդանանու (ԺԹ 1):

Յաղագս յաճախ նախանձու նոցա՝ ստէպ խոյս տայր ի Հրէաստանէ եւ առ գալիլեացւոյքն շրջէր, բայց արդ հուպ գայ, քանզի ժամանակ չարչարանացն մերձեալ էր, եւ ոչ եւս յերուսաղէմ ելանէ, այլ ի սահմանս Հրէաստանի մօտ յերուսաղէմ, ուր Յովհաննէս քարոզէր, որպէս զի զվկայութիւնն Յովհաննու յուշածիցէ:

Եւ գնացին զհետ Նորա ժողովուրդք բազումք, եւ բժշկեաց զնոսա անդ (ԺԹ 2):

Ո՛չ միշտ ի վարդապետութիւնն յամէ եւ ո՛չ հանապազ ի նշանագործութիւնն, այլ երբեմն զայն եւ երբեմն զայս առնիցէ, զի նշանօքն վարդապետութիւնն հաւատարիմ լիցի, եւ վարդապետութեամբն շահս նշանացն յաճախիցէ եւ երկոքումբք՝ հնարս փրկութեան եւ առաջնորդ աստուածգիտութեան՝ որք այնմ պատկառ կային, գործիցէ: Բայց դու միտ դիր այնմ, թէ զիա՛րդ զբազում ժողովուրդոցն բժշկութիւն միով բանիւ զանց առնեն աւետարանիչքն թէ՛ զբազումս բժշկեաց, զի անպարծութիւն եւ անանձն յարգութիւն ուսուցեն: Այլ բժշկութիւնն՝ բազմաց օգուտ լինէր, զի բժշկելոցն անձանց երախտիս առնէր, եւ նոցա ախտիցն բժշկութիւն այլոց պատճառ աստուածգիտութեան պատահէր, բաց ի փարիսեցւոցն, որ ոչ օգտէին, այլ առաւել զայրանային եւ մատչէին առ Նա փորձել, եւ քանզի գործոցն բիծ ոչ կարէին կարկատել, ա՛յլ իմն առասպել առաջի արկանէին:

Իսկ նշանակաւ՝ իմաստք բանիցս այսպիսի է. քանզի «Գալիլեա» թարգմանի յայտնութիւն, իսկ «Հրէաստան»՝ աստուածապաշտից գաւառ, կամ խոստովանութիւն, ուստի իմանամք, թէ յորժամ կատարեալ Բանն Հօր յայտնեցաւ Աստուած մարմնով յերկրի յերուսաղէմ քաղաքի, բազում ժողովուրդք ի հրէից եւ ի հեթանոսաց գնացին զհետ Նորա հաւատով, այլեւ չարչարանօք խաչի, եւ բժշկեցան յառաջին հիւանդութեանցն մեղաց եւ յանիծից Օրինաց: Եւ ա՛յլ ազգ. զի յորժամ կատարեաց զտնօրէնութիւնն եւ փոխեցաւ յերկինս, որ ճշմարիտ գաւառ է աստուածապաշտից հրեշտակաց, եւ մնացին ի սահմանս անմահութեանն

¹ Զ երկրորումք

յայնկոյս Յորդանանու, քանզի մկրտութեամբն անդ ելանեմք ըստ Տեառն՝ ջրով եւ Հոգւով¹, յայնժամ ժողովուրդք բազումք գնացին զՀետ Նորա՝ ըստ այնմ. «Համբարձաւ Աստուած օրհնութեամբ» (Սաղմ. 102 6), եւ բժշկեաց զնոսա ի կարծեացն թէ՛ «Այս ո՞վ է, որ դիմեալ գայ յԵրովմայ»՝ ասելով թէ՛ «Ես խօսիմ զարդարութիւն եւ պատմեմ գիրաւունս» (հմմտ. Ես. 49 1):

Եւ մատուցեալ առ Նա փարիսեցիքն՝ փորձէին զՆա եւ ասէին, եթէ արժանից եղև ումեք արձակել զկին իւր ըստ ամենայն վնասոյ (ԺԹ 3):

Ո՞վ անմտութեանն, զի կարծէին, թէ այնպիսի իրօքն² լռեցուցանել կարիցեն, քանզի յանդուգն եւ անամօթ է չարութիւն եւ նախանձ. թէպէտ բազում անգամ ըմբերանիցէ բազմապատիկ, միւսանգամ ընդդէմ դառնայ: Բայց դու տես զկերպարանս Հարցուածոց չարագործութեանն, զի կամեցան յերկուց կողմանց փակել, որպէս զի թէ ասիցէ օրէն է արձակել, ընդդէմ բերիցեն զայն, որ ի Նմանէ լուան, եւ ասիցեն թէ՛ մինչեւ ցայժմ զիմ³ րդ այլ իմն դմին Հակառակ խօսէիր, եւ թէ զնոյն բանս ասիցէ, որ յառաջագոյն էր խօսեցեալ, ընդ Հակառակս Հանիցեն զՆա Մոսիսի: Կամ փորձէին զՆա՝ կարծելով, թէ զմի յերկուց պատասխանէ, կամ ոչինչ իւրք պարտ է լուծանել զամուսնութիւն: Արդ՝ զհարցանելն, թէ պա՞րտ է արձակել զկին իւր³ ըստ ամենայն վնասոյ, զա՛յս նշանակէ՝ թէ լեզուանի իցէ կամ տգեղ, կամ պղերգ կամ այլ այսպիսի: Արդ զի՞նչ տացէ պատասխանի:

Պատասխանի ետ ցոցա եւ ասէ. «Զիցէ՞ ընթերցեալ ձեր, թէ Որ հաստատեացն ի սկզբանէ, արու եւ էգ արար զնոսա եւ ասէ՞» (ԺԹ 4):

Տե՛ս զիմաստութիւն Փրկչին, միանգամայն եւ զհեղուծիւնն, զի թէպէտ այլ իմն կերպարանօք տգէտս եցոյց զնոսա աստուածային բանիցն, սակայն ո՛չ վաղվաղակի ասաց թէ՛ չէ օրէն, զի մի՛ խռովեսցին, այլ նախ քան զվճիռն օրինակաւ⁵ զնոյն յայտ արար, թէ Հօրն Իւրոյ նոյն հրաման է եւ չլինի Հակառակ Մոսիսի, այլ կարի միաբան: Եւ տես, զի ո՛չ միայն յարարչութեանէն վճռեալ հաստատէ, այլեւ ի հրամանէն, քանզի ո՛չ ասաց, թէ արար մի այր եւ մի կին միայն, այլ հրամայեաց միում առն ընդ միում կնոջ ամուսնանալ, զի թէ հնար էր զմին թողուլ եւ զմիւսն ընդ նորա ածել, յորժամ զմի այրն արար, ապա բազում կանայս առնէր: Եւ այսպէս արարչական օրինակաւ զօրինադրութիւնն յայտ

¹ Յովհ. 4 5

² իրօք

³ > զկին իւր

⁴ > եւ ասէ

⁵ օրինակաւ

արար՝ միում առն ընդ միում կնոջ բնակել հանապազ, եւ մի՛ երբէք քակել, քանզի ի միոյ արմատոյ այնպէս եղեն, որպէս ասացն թէ՛ «Որ արարն՝ արու եւ էգ արար զնոսա եւ ասէ»:

Վասն այսորիկ թողցէ այր զհայր եւ զմայր եւ երթիցէ զհետ կնոջ իւրոյ, եւ եղիցին երկոքեան¹ ի մարմին մի» (ԺԹ 5):

Զյոյժ միաբանութիւնն այսու նշանակէ, քանզի ո՛չ վայրապար յարի այր ի կին, այլ զհայր եւ զմայր ժուժայ թողուլ եւ ընդ կնոջն մածնուլ, մինչ զի մի մարմին, որպէս ասացն, որպէս թէ ընդ միմեանս բեւեռեսցին եւ անքակ մնացեն: Եւ առ ի հաստատութիւն բանիս՝ զԱղամայ ասացեալ մարդարէութիւնս Աստուծոյ դնէ՝ խրատելով զնոսա, թէ Աստուած իսկ ուսոյց Աղամայ ասել զայս²:

Ապա ուրեմն ո՛չ եմ երկու, այլ մի մարմին (ԺԹ 6):

Զհին Օրէնսն ընթերցաւ եւ ի բանիցն եւ յարդեանցն Հաւատարիմ եցոյց զՏուրին, ապա այնուհետեւ ինքն մեկնէ եւ օրէնս դնէ, թէ «ոչ են երկու, այլ մի մարմին», այսինքն թէ՛ որպէս զմի մարմին կտրել կարի անպատշաճ է, նոյնպէս եւ ի կնոջն մեկնել զայր՝ մեծ անօրէնութիւն է: Ապա ուրեմն մի բնութիւն է առն եւ կնոջն ո՛չ անձամբ, այլ յօժարութեամբ եւ սիրոյն կցորդութեամբ, առնն՝ իբրեւ իշխանի, եւ կնոջն՝ հնազանդելոյ հաստատապէս:

Արդ՝ զոր Աստուած զուգեաց, մարդ մի՛ մեկնեսցէ»:

Իբրեւ ահագին արար զամբաստանութիւն նոցա արարչութեամբն եւ հրամանաւն եւ մարդարէութեամբն եւ հաստատեաց օրէնս, ո՛չ ասաց թէ՛ մի՛ քակիցէք եւ մեկնիցէք ի միմեանց, այլ թէ՛ «զոր Աստուած զուգեաց, մարդ մի՛ մեկնեսցէ», որ զնոյն նշանակէ, թէ արու եւ էգ արար զնոսա: Որպէս թէ ասիցէ՝ որք յանդգնին մեկնել մինչ ի մահ, Աստուծոյ հրամանին կան Հակառակ, որպէս գրէ Պօղոս թէ՛ «Կին կապեալ է ցորչափ ժամանակս կենդանի է այր նորա, ապա թէ անջիցէ այր նորա, ազատ է՝ ում կամիցի ամուսնանալ» (Ա. Կոր. 7 39): Զի որպէս հօգի եւ մարմին մի եղեալ՝ մահն որոշէ հրամանաւն Աստուծոյ, իսկ որք ժպրհին լուծանել զկապ միութեանն, զոր նոյն կապեաց, արիւնահեղ է եւ ասի, այսպէս եւ զզուգեալսն Աստուծոյ զայր եւ զկին թէ ոք մեկնիցէ, ընդ սպանօղսն հաշուիցի: Զի թէ զՄոսէս յառաջ բերցես, ես՝ զՏէրն Մոսիսի, քանզի Աստուած զուգեաց, եւ այս երիցագոյն ինձ թուի քան զՕրէնսն, թէպէտ յինէն նորընծայ կարծիցի:

¹ Զ երկոքին

² Ծննդ. Բ 24

Այլ դիտեա ինձ զգորութիւն բանիս, թէ ո՛րքան օրինակաւ պնդեաց ոչ առնել բաժանումն ի մէջ առն եւ կնոջ: Նախ թէ՛ մի մարմին է, եւ զմի մարմինն յերկուս հատանել՝ երկոցունց է մահ, թէեւ հաշմ իցէ այրն կամ կինն, կամ ուրուկ, կամ դիւահար, զի ոչ զուրուկ մարմին, յորժամ այսպիսի ցաւով տազնապի, հատանեմք եւ ի բաց ընկենումք: Եւ երկրորդ՝ թէ Աստուած զուգեաց, եւ դու, մարդ, բաժանող, հայեա՛ց, ասէ, ի բնութիւնն, զի Արարիչ եւ արարած, Նա շինէ, եւ դու քակես: Եւ երրորդ՝ յօրինակէն պատկառի, զի որ զկին բաժանէ, գրէ թէ զԵկեղեցի ի Քրիստոսէ որոշէ, որպէս Սաբէլ եւ Արիոս եւ կամ չար թագաւորքն, որք բռնութեամբ յուրացութիւնս ձգէին: Արդ նոցա՛ հաւասարի բաժանողն, զի այր եւ կին Եկեղեցւոյ օրինակ է, որպէս ասէ Պօղոս թէ՛ «Խորհուրդս այս մեծ է, բայց ես ասեմ ի Քրիստոս եւ յԵկեղեցի» (Եփես. Ե 32): Զի որպէս անդ ի կողիցն Ագամայ շինեցաւ Եւա՛՝ «մարմին ի մարմնոյ Գորա եւ ոսկր յոսկերաց Գորա» (Գմմտ. Ծմմդ. Բ 23), սոյնպէս եւ Եկեղեցի ի կողէ երկրորդն Ագամայ եղեւ հարսն Քրիստոսի՝ ըստ Յովհաննու թէ՛ «Որ ունի հարսն՝ նա է փեսայ» (Յովհ. Գ 29): Վասն որոյ թողեալ զՀայրն յերկինս եւ զմայրն մերձ խաչին՝ չոգաւ ի մահ եւ ի դժոխս եւ շինեաց Իւր մարմին եւ դշխոյ պանծալի զսուրբ Եկեղեցի՝ ըստ առաքելոյ. «Դուք մարմին Քրիստոսի էք» (Ա Կոր. ԺԲ 27), եւ ինքն թէ՛ «Որ ունէ զմարմին իմ եւ ըմպէ զարիւն իմ, նա յիս բնակեցէ՛, եւ Եւա՛ ի նա» (Յովհ. Զ 57): Ո՛չ երկու, այլ մի՛ ճշմարտապէս՝ ըստ օրինի Իւր մարմնոյն ներմիութեամբ, թէպէտ արու եւ էգ. քանզի արու ըստ մարգարէութեանն եւ ըստ տարեւոր պատեքին՝ յաղագս ն

Իսկ թէ ոք ասիցէ՛ զիա՛րդ մի լինիմք մարմին՝ ըստ Տեառն մարմնոյն, ասացուք՝ Հոգւովն Սրբով՝ ըստ առաքելոյ. «Թէ ոք զՀոգին Քրիստոսի չունի, սա չէ Նորա» (Հռոմ. Ը 9), քանզի մարմինն Քրիստոսի ո՛չ ի մարդկային սեմանէ է՝ յայտ է ահա, այլ ի Հոգւոյն սրբութենէ՝ ըստ Հրեշտակին առ Կոյսն աւետեաց թէ՛ «Որ ի նմայն ծնեալ է, ի Հոգւոյն Սրբոյ է» (Մատթ. Ա 20): Այսպէս մեք ընդունելութեամբ Հոգւոյն յաւազանն մաքրութեամբ, Մարմնոյ եւ Արեանն հաղորդութեամբ՝ լինիմք մարմին Քրիստոսի, ապա թէ ոք զայս ոչ ունիցի, չէ՛ Նորա մարմին, որպէս ասաց Պօղոս: Վասն որոյ ի վերայ բերէ՛ թէ Աստուած զուգեաց, մարդ մի՛ մեկնեացէ, այսինքն՝ զՀօր կամաւ եղեալ միութիւնս Եկեղեցւոյ առ Բանն եւ Բանին առ մարմինն Իւր մի՛ ոք իշխեսցէ որոշել զՆորայն՝ աղանդաւոր բանիւք բաժանել իբր Նեստոր եւ համախոհք նորին: Իսկ զԵկեղեցւոյ կամ զայլ ոք զայթազեցուցանել եւ յուրացութիւն ձգել, եւ կամ

¹ ՏՁ Եւայ (այսպէս է և այլուր)

² Ձ բնակէ

զանձն անօրէն գործովք աղտեղացուցանել եւ ի նմանէ որոշել՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Առեալ զանդամս Քրիստոսի՝ առնիցեմք անդամս պոռնկի, քա՛ւ լիցի» (Ա Կոր. Զ 15), քանզի այս հերժուածողաց է փորձանք, զոր զաղափարաւ «փարիսեցիս» կոչեաց, յորմէ արժան է խորշել եւ աստուածային բանիւք պապանձեցուցանել:

Լսի բանս եւ բնականաբար ի վերայ մարդոյ ուրուք, որպէս սակաւ մի ծանուցաք, զի ի սկզբանէ արու եւ էգ եղեւ մարդն, այսինքն՝ հոգի եւ մարմին, զոր ոչ է պարտ ումեք քակել, ոչ զինքն՝ իւրովի երթալով եւ կամամահ լինելով, եւ կամ ի ջուր ընկնելով եւ ի վախից մղելով, եւ ոչ զայլս՝ զինչ եւ է օրինակաւ՝ սրով կամ դեղով կամ այլ սոյնպիսի իրօք, զի այս բանսարկուին է գործ, որ ի սկզբանէ մարդասպանն է՛, եւ կամարարաց նորին: Սկսեալ յԱբելէ մինչեւ ի վերջին սպանողսն՝ խնդրեսցի արիւն նոցա ի ձեռաց նոցա. զի թէ իրաւամբք սպանին, ի կարգի դահճի եղիցին, եւ թէ անիրաւութեամբ՝ արիւնահեղք եւ պղծագործք կոչեսցին, որք ոչ հասարակեսցեն զլոյս՝ ըստ մարգարէին², այլ զխաւարն ահագին:

Ասեմ ցՆա. «Իսկ Մովսէս ընդէ՞ր պատուիրեաց մեզ տալ թուղթ մեկնելոյ եւ արձակելոյ» (ԺԹ 7):

Տե՛ս դարձեալ զնոցա անմտութիւնն. ընդ որս պարտ էր զարմանալ՝ ընդ իմաստութիւնն, նոքա զայն թողեալ՝ ի պատերազմ մտանէին՝ ասելով, թէ Մոսէս զիա՛րդ պատուիրեաց, զոր ո՛չ նոցա նմա, այլ նմա՛ նոցա էր տալ պատասխանի: Բայց սակայն չասէ թէ՛ «Յայդմանէ Ես ազատ եմ», այլեւ զայն ե՛ւս լուծանէ: Իսկ թէ ընդէ՞ր զՄոսէս ի մէջ բերէին, զոր ոչ երբէք արարին, ինձ թուի, թէ այնու կամէին կուտել զամբոխն ի վերայ Նորա, քանզի անխտիր էին իրքն ի մէջ հրէիցն, եւ գրեթէ ամենեքեան զնոյն գործէին, վասն այսորիկ ի Մոսէս յեցեալ՝ անկան: Վասն թղթոյն ասացեալ է.

Ասէ ցնոսա. «Մովսէս վասն խստասրտութեա՛ն ձերոյ հրամայեաց³ ձեզ արձակել զկանայս ձեր, այլ ի սկզբանէ ո՛չ եղեւ այնպէս (ԺԹ 8):

Այսու Օրինացն անհնազանդ զնոսա ցուցանէ եւ զՄոսէս եւ զՕրէնսն ի բամբասանաց ազատէ, քանզի խստասիրտ գոլով ձեր, ասէ, իբրեւ զփարաւոն եւ տկար ի գործս Օրինացն՝ կարեկից եղեւ ձեզ Մոսէս եւ այդմ ներումն շնորհեաց, որպէս եւ ի Նորս գրեցաւ. «Յաղագս պոռնկութեան՝ իւրաքանչիւր ոք զիւր կին կալցի» (Ա Կոր. Է 2): Այս-

¹ Յովհ. Ը 44

² Մաղմ. ԾՊ 24

³ Ձ ասաց

Ասաց յառաջագոյն թէ՛ «որոց տուեալ է»։ զի մի՛ կարծիցես, թէ՛ որ յախտէն յայնմանէ ազատք են, ի վերո՛ւստ զշնորհսն ունիցին, վասն որոյ յերիս բաժանէ՛ զոմանս յորովայնէ, եւ զկէսս ի մարդկանէ, եւ զայլս վասն արքայութեանն, որ յուսալով յԱստուած՝ զօգնականութիւնն ի նմանէ առնուն, որպէս ասացաւ։ Եւ դարձեալ՝ զի կամի զվարս առաքինութեանն կազմել եւ ի ցանկութիւն կուսութեանն յորդորել, ասէ զայս՝ գրեթէ ի բնէ՛¹ այնպէս էիր, զի՞նչ գործէիր, զի ի վայելելոյ ցանկութեան՝² զրկեալ գտանէիր եւ վարձս ընդ այնր ոչ առնուիր։ Ապա թէ՛ այգպէս իցէ, գոհանալ պարտիս զԱստուծոյ, զի եւ այժմ թէ՛ եւ ճգնիցիս ինչ, սակայն պարգեւք եւ պսակք պահին քեզ։

Բայց մեզ ասելի է ըստ կարի, թէ՛ ուստի՛ են այսոքիկ. քանզի որք բնութեանն հետեւին, ասեն, թէ՛ ի ժամանակի արեան արձակման կնոջ, զոր կանանց օրէնս անուանեն գիրք, յորմէ զգուշացոյց Օրէնքն ի մերձաւորութենէ զայնքան աւուրս՝³, քանզի յորդութիւն արեանն բղխման գերփէ ամենեւին զսերմն եւ քանցէ, որպէս որք ի հեղեղատս սերմանեն։ Այլ ոչ հանդուրժեալ առն՝ մօտ ի սրբութիւն՝⁴ արեանն, մինչչեւ է տակաւին սրբեալ արգանդն, հալի առ կինն, եւ սերմն անկեալ ի խինձս արգանդին, ոչ կատարեալ սաղմն առնիցի, այլեւ ոչ հեղեղիցի, սակայն շնչական ոյժն ի մնացուածոյ արեանն քաղիցի, եւ այլն բեղմնաւորի թերասառոյց իմն եւ անկատար։ Որպէս որք ի տղմային եւ ի ճախճախուտ վայրս զսերմն սերմանեն, բուսանի, սակայն ոսին եւ անսերմն լինիցի, զի թէ՛ էգ շնչաբերի, ամուլ եւ անծննդական լինի, եւ թէ՛ արու՝ չէզորք եւ ներքինի, ըստ մտաց ունելով զցանկութիւնն, այլ ըստ ներգործութեանն նուազեալ գտանի։ Իսկ ոմանք գերիկամն ասեն պատճառ, զի ի ցրտութենէ տեղւոյն եւ կամ կերակրոյն պաղեալ երիկամն՝ ոչ կարէ ուժգնացուցանել զսերմն եւ փելով եւ պնդելով։ Այլ անօտարգոյն անցեալ յարգանդ կնոջ եւ սերմամբ կնոջ մակարդեալ՝ թուլագոյն լինի սաղմն, ըստ օրինակի կաթին, յորժամ ոչ իցէ եփեալ, ոչ պնդագոյն լինի, թէպէտ մակարդի, որպէս ասէ Յօր թէ՛ «Իբրեւ զկաթն կթեցիր զիս եւ իբրեւ զպանիր...» (Ռմտ. Յօր Ժ 10)։ Իսկ որք ի մարդկանէ եղեն, ի հոռմայեցւոց կայսերացն ասեն գտեալ զայս չարիք՝ մալելով զգեղեցիկ մանկունս եւ նուիրելով կուոցն ի պատիւ Դիոնիսեայ օճրագործութեանն՝⁵, կամ ի պահեստ կանանց, որպէս այժմ տեսանեմք։

¹ Զ > ի բնէ

² Զ ցանկութեանն

³ Ղևտ. ԺԵ 24, ԺԸ 19, Ի 18

⁴ Զ սրբութեան

⁵ Զ յօճրագործութեանն

Արդ՝ երկոքին այսոքիկ ակամայ են եւ զսկիզբն արտաքուստ ունին. եթէ ի զղշումն եկեսցեն եւ կամօք հաճոյական՝ վարս Աստուծոյ ցուցանիցեն, ո՛չ զրկիցին ըստ արժանեացն ի վարձուց ըստ մարգարէին թէ՛ «Մի՛ ասացէ ներքինին թէ՛ ես եմ փայտ չոր, զի թէ՛ զօրէնս Իմ պահեսցէ, տաց նոցա տեղի անուանի» (Ես. ԾՁ 3)։ Իսկ եթէ զակամայ վնասն յօժարութեամբ առնիցեն եւ ո՛չ զօրինացն փոյթ տանիցեն, աստ ի ցանկութիւնս իւրեանց մաշեսցին առանց գրգանաց, եւ անդ ի փառացն զրկեսցին՝ ըստ այնմ թէ՛ «Մալեալն եւ կրճատեալն մի՛ մտցէ յեկեղեցի Աստուծոյ» (Ռմտ. Ղևտ. ԻԲ 22)։ Բայց երրորդ կարգն՝ որք ոչ յայլմէ, այլ կամաւ զանձինս իւրեանց արարին ներքինիս եւ զմարմինս անդամոցն հատին, զի որք այսմ հետեւին, դատապարտեալք են եւ ի կարգս սպանողաց անկեալ, զԱստուծոյ արարչութիւնն խոտելով եւ զգիւաց գործ գործելով՝ ի կրկին մեղս անկանին՝ զայրութեան կերպարանն խափանելով եւ զկամացն ցանկութիւնս ի բարեացն արգելով։ Զի այնպիսիքն ո՛չ զցանկութիւնն մեղմացուցանեն, այլ կարի իմն սաստիկ վառեն, զի աղբիւր սերմանն այլուստ է եւ ո՛չ անտի. զի ոմանք յուղոյն ասեն, եւ այլք՝ ի միջոյն, բայց ես ի լկտի մտաց ասեմ եւ ի ծոյլ խորհրդոց. եւ զայս ո՛չ հատանեն այնպիսիքն, որով ցածնու ցանկութիւնն, վասն որոյ անիծեալք են։

Իսկ որ զերկրաւոր անդամս սպանանեն եւ զտրփումն մտացն խափանեն յօժարութեամբ, յիրաւի զարքայութիւնն ժառանգեն, զի ո՛չ վասն այլ իրի, այլ վասն վերին փառացն յայն խոկան։ Վասն որոյ ի վերայ բերէ թէ՛ «Որ կարօղն է տանել՝ տարցի»։ Իբր հրաման իմն տայ, սակայն կարգաւ եւ հոգեւոր վարդապետութեամբ յանձնիշխանութիւն կամացն ապաստան առնէ, զի ի հարկէ եղեալքն ոչ միայն զիւրաւ ոչ խամրին, այլեւ ի վարձուց զրկին, զի վասն ախտի են. «Ամէն ասեմ ձեզ, այն իսկ եւ վարձք նոցա» (Մատթ. Զ 2)։ Իսկ կամաւորն ոչ միայն յարամնական է, այլեւ զվերին փառսն նօթճէ, որով արժանի լինիմք տեսանել զՀայրն երկնաւոր։

«Են ներքինիք, որ յորովայնէ մօր իւրեանց ծնան այնպէս՝², եւ են ներքինիք, որ ի մարդկանէ եղեն ներքինիք՝³, եւ են ներքինիք, որ զանձինս իւրեանց ար[արին]...»⁴։ Դարձեալ երից ներքինեաց զանազանութիւն պատմէ, որ թուի ինձ նշանակել զբնական առաքինիսն, եւ զվարդապետականսն, եւ զվարժականսն. զի ոմանք բնական գոյով առաքինիք, զոր ոմանք ծառայական եւ անբան

¹ Տ հաճոյական

² Զ > մօր իւրեանց ծնան այնպէս

³ Զ > եղեն ներքինիք

⁴ Զ > ար[արին]...

ասացին: Նախ՝ զի ի հարկէ իբր զծառայս եւ զանբանս խառնուածոյ մարմնոյ հետեւին եւ լինին ողջախոհք եւ կամ արիք՝ ոչ գիտելով զպատճառն: Իսկ երկրորդ՝ զի եւ յանբանս գոյ զսոսա տեսանել, որպէս զտատրակ ողջախոհ եւ զառիւծ արի, եւ զուղտ խոհեմ, եւ զարագիլ արդար, որք ի կենցաղս միայն գովի այսպիսի առաքինութիւնս եւ ո՛չ ի յերկնայինսն տրամադրի, ըստ անասնոցն օրինի: Իսկ որք ի մարդկանէ եղեն ներքինի՝ զվարդապետականսն նշանակէ. քանզի ոմանք ի ձեռն պատուելոյ վարդապետաց՝ բարոյական ստացան առաքինութիւն՝ ուղղելով զբարս, սակայն եւ սոքա անկատար գոլով՝ ոչ հետեւին միմեանց, քանզի գոյ հնար յաւանդելոյ վարդապետաց՝ լինել ոմանց ողջախոհ, այլ ո՛չ իմաստուն: Իսկ «որք զանձինս իւրեանց արարին ներքինիս վասն արքայութեան երկնից»¹, այս կատարելոցն ասէ, որք վարժիւք եւ պէսպէս ճգամբք ներքին մարդոյն հետեւեցան, որ հաճի ընդ օրէնս Աստուծոյ՝ ըստ առաքելոյ²՝ արտաքնոյն առնելով ապականութիւն եւ ընտանի բնութեանն նորոգութիւն, որ է հոգւոյն, զոր ոմանք մակստացական ասացին առաքինութիւն, որ հետեւին միմեանց՝ գիտելով զպատճառն՝ վասն որո՞յ առնեն, զի յանառակութենէ ժլատութիւնք եւ անիրաւութիւնք ծնանին, վասն որոյ ողջախոհանայ այնպիսին եւ արի լինի, զի զախտսն ստորադասէ: Նա իսկ է եւ խոհեմ, զի գիտէ զպատճառն, այլեւ արդար գոյ, զի ի մարմնականաց հեշտախտութեանց լինին անիրաւութիւնք: Զսա՝ ասէ վասն արքայութեանն լինել ներքինիս՝ սպանանելով զանդամս երկրաւորս, որ է ճշգրիտ կուսութիւն, ո՛չ բնութեամբ եւ ի հարկէ՝ իբր զծառայս եւ զվարձաւորս, այլ ի կատարեալ սիրոյն աստիճան թեւակոխէ, որ յորդիական հանէ փառս՝ ըստ այնմ թէ՝ «Սէր կատարեալ ի բաց մերժէ զերկիւղն» (Ա Յով. Դ. 18), վասն այսորիկ ասաց թէ՝ «Զանձինս իւրեանց արարին ներքինիս վասն արքայութեան երկնից»³: Քանզի անտի բղխեն⁴ աղբերք⁵ չարութեան ի մարմինս, որոյ զսպումն համեստացուցանէ եւ զմարմինն, եւ կատարեալ գոլով՝ ոչ միայն բնութեան օրինացն եւ գրաւորականին, այլեւ աւետարանական վարդապետութեամբս պայծառացեալ՝ լինի կատարեալ փառացն ժառանգաւոր ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր, որում փառք եւ պատիւ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն⁶:

¹ Զ > երկնից² Դռոմ. է 22³ Զ > երկնից⁴ Զ բաշխեմ⁵ Տ աղբիւրք⁶ Զ "] եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն

Յայնժամ մատուցան առ Նա մանկտի, զի ձեռն դիցէ ի վերայ նոցա եւ աղօթս արասցէ, եւ աշակերտքն Նորա սաստեղծ նոցա (ԺԹ 13):

Ո՛չ պատահմամբ, այլ ըստ խորհրդոյ. զի յորժամ վասն արքայութեանն ճառէր, մատուցան մանկտին, որք եւ նոքա անմեղք էին ըստ օրինի այնոցիկ, որք զանձինս իւրեանց ներքինիս արարին վասն արքայութեանն: Զի յոմանս ոչ գործեցան մեղք, եւ յոմանց՝ գործեալն մաքրեցան, որք օրինակ իմն հաւասարք են եւ վերին կենացն ժառանգք՝ հանգչելով ի ծոցն Հօր: Սոքա բերեալ լինէին առ Նա՝ ստիպեալ ի գլխոյ ծնողացն, իբր առ այր մի սուրբ եւ արժանաւոր Աստուծոյ, որպէս զի ձեռն դիցէ եւ աղօթեսցէ սուրբ մնալ ի չարէ: Իսկ աշակերտաց սաստն ո՛չ վասն այլ իրիք էր, քան ի պատուոյ սակս, զորս ուսուցանէ զխոնարհութիւն ստանալ եւ զաշխարհական հպարտութիւն առ ոտն կոխել:

Ասէ Յիսուս. «Թո՛ղ տուք մանկտոյդ եւ մի՛ արգելուք զդոսս գալ առ Իս, զի այդպիսեացդ է արքայութիւն երկնից» (ԺԹ 14):

Քրիստոս յաղագս այսորիկ յաշխարհ եկն եւ հինաւուրցն Աստուած¹ մանկացաւ, զի զհնացեալ բնութիւնս վերստին նորոգեացէ՝ ըստ երգոյն թէ՝ «Նորոգեսցի որպէս արժուոյ մանկութիւն քո» (Սաղմ. ԺԲ 5), զորոյ զօրինակն ի մանկուսն կամէր ցուցանել, եւ զմատակարարութիւնս զայս ոչ գիտէին յայնժամ աշակերտքն: Իսկ Նա զի՞նչ առնէր. զտգիտութիւն նոցա վարժէր եւ զմանկուսն յառաջ կոչէր եւ ի գիրկս առնոյր եւ օրհնէր՝ ասելով, թէ «այդպիսեացդ է արքայութիւնն երկնից»²: Եւ այսու ոչ միայն զնոսա, այլեւ զմեզ խրատէ, որպէս յառաջագոյն ասէր. «Թէ ո՛չ դարձցիր եւ լինցիր իբրեւ զմանուկ, ո՛չ մտանցէր յարքայութիւնն Աստուծոյ» (Մատթ. ԺԸ 3): Զաշակերտսն՝ զի հանդերձեալ էին բարձրանալ յամենայն տիեզերաց, յառաջագոյն գրաւէ զմիտս եւ չտայ թոյլ մարդկօրէն ինչ անտանալ, որպէս թէ պատիւս պահանջել ի բազմաց կամ վարձաւորս առաջի չըջեցուցանել:

Նաեւ հանդերձեալ էին բազում ցաւս եւ տանջանս կրել, խրատէ³ անոխակալ լինել, ոչ ընդ մեծարանս հպարտանալ ի բարեպաշտիցն եւ ոչ ընդ անարգանս տրտմել յանօրինացն: Իսկ զմեզ՝ զի կամօք⁴ այնպէս լինիցիմք, որպէս մանկտին բնութեամբ են, այսինքն՝ խոնարհ լինել եւ հեզ եւ անոխակալ, զի մանուկն թէպէտ թշնամանիցի, թէպէտ մեծարիցի, ոչ ընդ այն տրտմի եւ ոչ ընդ այս հպարտանայ, եւ թէպէտ բազում գանս ըմպիցէ ի մօ-

¹ Դաճ. է 9, 13² Զ խրատել եւ³ Զ կամք

րէն, քան զամենեսեան զնա լաւ համարի, զի թէ եւ թագուհի ցուցանիցես նմա պճնեալ հանդերձիւ, ոչ կարծէ ազնուագոյն քան զմայրն իւր, որ զցնցոտին արկեալ է¹ զանձամբ, եւ ի մօրէն ոչ այլ ինչ խնդրէ, բայց միայն կաթամբ յագիլ: Այսպէս եւ մեք ոչ աղքատութեամբ եւ փարթամութեամբ որոշեսցուք զմերն եւ զօտարն, այլ իմաստութեամբ եւ կարեւոր պիտոյիւք ճանաչել, եւ միայն զպէտսն ընչից առնուցումք եւ ոչ առաւել վնասիցիմք, որով անարգել առ Աստուած մատչիցիմք եւ երկնից արքայութեան ժառանգք լինիցիմք:

Եւ եղեալ ձեռս ի վերայ նոցա՝ գնաց անտի (ԺԹ՝ 15):

Շնորհս իմն քահանայութեան եւ մարգարէութեան ետ նոցա ձեռնադրութեամբն, որով յիւրն կոչեաց աշակերտութիւն, զի որպէս Եղիա եղ զմաշկեակն ի վերայ Եղիսէի, եւ նորա թողեալ զամենայն՝ գնաց զհետ նորա², այսպէս եւ ի Տեառն ձեռաց զօրացեալ մանկունքս այսոքիկ եւ ի տիս կատարելութեան հասեալք՝ քարոզք եղեն աւետարանին եւ առաքեալք Փրկչին, որք եւ նահատակեցան իսկ վասն Նորա, յորոց մի էր եւ Աստուածազգեացն Իգնատիոս, որ իբր զցորեան աստուածային՝ գազանաց մանրեալ ժանիւք՝ հաց սուրբ գտաւ Աստուծոյ³: Բայց նշանակաւ՝ օրինակ արքայութեանն երկնից է յայսմ աշխարհի Եկեղեցի սուրբ, որ կոչէ զամենեսեան յիւրն փրկութիւն՝ քարոզութեամբ աւետարանին՝ ըստ այնմ. «Որ գայ առ Իս, ոչ հանից արտաքս» (Յովն. 2՝ 37): Արդ՝ որք քան յուսով ի սա՝ շնորհս եւ օրհնութիւնս ընդունել, ոչ է պարտ արտաքս հանել, այլ ոմանց տալ զհոգեւոր կնիքն, որով յարքայութիւնն գրին, եւ ոմանց զձեռնադրութեանն իշխանութիւն, միայն թէ մանկունք իցեն Եկեղեցւոյ, անմեղ մնալ եւ հեզ եւ հանդարտ, եւ մայր զսուրբ զԵկեղեցի տեսանել, եւ սորա կաթամբն՝ աստուածաբուղիս վարդապետութեամբն, այլեւ մարմնոյ եւ արեան Տեառն անընդհատ բղխմամբ սնանիլ, զի արժանի լինին միջնորդութեամբ քահանայապետից եւ քահանայից օրհնութիւն ընդունել ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ: Քանզի նոցին ձեռնադրութեամբն Հոգւոյն ընդունակ լիցին, զի «ձեռն» զՀոգւոյն շնորհս կոչէ՝ ըստ մարգարէին թէ՝ «Եղեւ ի վերայ իմ ձեռն Տեառն» (Եզեկ. Ա 3), եւ առաքեալքն ձեռն դնէին, եւ առեալ լինէին Հոգի Սուրբ, եւ

¹ 2 > 1

² Գ Թագ. ԺԹ 19-20

³ Այս մասին տես Իգնատիոս Աստվածագոյացի՝ Հոռոմ քաղաքին ուղղված թղթում, զի. Բ (ըստ հայկ. տարբերակի) և հատված 4՝ ըստ այլալեզու հրատարակությունների:

Քրիստոս «մատն» անուանէր զՀոգին¹: Եւ թէ ընդէ՞ր ձեռն. զի որպէս ձեռն գործոյ է սպասաւոր, այսպէս զորս Հոգին կոչէ յառաջ, ի գործառնութիւն Եկեղեցւոյ կոչէ, եթէ ի քրիստոնէութիւն, եթէ ի սարկաւազութիւն եւ եթէ² ի քահանայութիւն: Զի սուրբ կարգ[ք]ս այսոքիկ գործ են կատարեալ եւ ամենայն գործոց արժանաւոր, որք եթէ ըստ անմեղ մանկանց օրինի ընթանան, զկնի Եկեղեցւոյ զարքայութեանն շնորհ ժառանգեն՝ զօրավիգն եւ պաշտպան ունելով զՀոգին: Ապա թէ ծուլացեալք ըստ հեղզ ծառային, որ զարծաթն թագոյց ի վարչամակին³ տրամեցուցանելով զՀոգին, որով կնքեցան յաւուրն փրկութեան⁴, հրամայէ կտրել ընդ մէջ, այս է՝ զԻւր տուեալ շնորհս ի Հոգւոյն առնուլ եւ զմնացեալն անպիտան ի հուրն առաքել՝ ըստ այնմ թէ՝ «Որ ունիցի տացի եւ յաւելցի, եւ որ ոչ ունիցի» գործս բարիս, «եւ գոր ունիցի» շնորհն՝ «բարձի ի մմանէ» (Մատթ. Իե 29):

Եւ անա մատուցեալ ոմն առ Նա՝ ասէ. «Վարդապետ բարի, զի՞նչ բարի⁵ գործեցից, զի ընդունիցիմ զկեանսն յաւիտեականս» (ԺԹ՝ 16):

Ոմանք փորձութեամբ ասեն մատչել զայս զայս հարցանել զՏէր՝ հայելով ի բանն Ղուկայ թէ՝ «Յարեաւ օրինական ոմն փորձել զՆա» (Ռմմտ. Ղուկ. Ժ 25), սակայն այլ է այս, եւ այլ է այն: Բայց ինձ թուի խառնակ իմն գոլ զմիտս սորա. յայտ ի բանիցն է, զի զանցանել⁶ զհրէական կարծեօքն եւ զփարիսեցւոցն եւ զդպրացն գիտութեամբ եւ հոգ տանել յաւիտեական կենացն եւ «բարի» զՎարդապետն կոչել՝ ըստ այնմ ի ճշմարտութեանն կարգի երեւի, իսկ ոչ անսալ Վարդապետին զգնալն տրտմալ՝ հեռի ի ճշմարտութենէ ցուցանի: Ապա ընդէ՞ր ի հարցումն եկն՝ ասասցէ ոք. քանզի մեծացաւ այրն յօրհնութենէ Օրինացն, եկն հարցանել զՏէր վասն Օրինացն, որպէս զի գովեսցի[ն] գործք նորա, յորժամ կատարեալ կարծեսցի յՕրինացն պահպանութիւն: Եւ այլ ազգ. յորժամ ետես մանկանց զարքայութիւնն խոստացեալ, շարժեցաւ ի խնդիրս յայս՝ կարծելով թէ տխեղծ մանկունքն այնպիսի փառաց հասին, քանի՞ առաւել նոքա, որ իբր զիս օրինապահ իցեն:

«Վարդապետ բարի». վարդապետ խոստովանի եւ յաշակերտութենէն փախչի, քանզի արծաթասէր եւ փառասէր բարս ունէր,

¹ Ղուկ. ԺԱ 20

² 2 pt] եւ եթ

³ Մատթ. Իե 18

⁴ Եփես. Դ 30

⁵ 2 > բարի

⁶ 2 զանց առնել

որ ամենայն չարեաց արմատ է¹, որք թէպէտ դամենայն բարիս ունել կարծիցեն, ընչասիրութիւնն միայն բաւական է զնոսա² կործանել. որպէս մեքենայն, զոր «փիլիկոնն» կոչեն, զյոյժ ամբողջս խախտեալ խարխալէ, այսպէս եւ արծաթսիրութիւնն զհոգւոյն դղեակն յատակէ: «Բարի». զայս յանօթ³ տայ Տեառն բարի կոչել, որպէս զի անդրադարձութեամբ եւ ինքն ի Փրկչէն այսպէս անուանեսցի, թէ զի՝ է աշակերտ բարի. բայց զայս ոչ եգիտ, զի ոչ է ակնառութիւն առ դատաւորութեան Նորա, թէպէտ քաղցր լինողուաւ շողոքորթեաց զՆա: «Զի՞նչ բարի⁴ գործեցից, զի ընդունիցիմ⁵ զկեանսն յաւիտենականս»⁶. այսինքն՝ յաղագս անցաւոր կենացս ժառանգութեան գիտեմ նպաստ զօրէնսն Մոսիսի, իսկ Դու աւրքայութիւն երկնից աւետարանես, այնմ զի՞նչ է պատճառ ժառանգութեան, նոյն օրէնքն Մոսիսի, եթէ ա՛յլ ինչ:

Եւ Նա ասէ ցնա. «Զի՞ հարցանես զիս զբարոյ. մի է բարի. եթէ կամիս ի կեանսն յաւիտենականս մտանել, պահեա զպատուիրանսն» (ԺԹ 17):

Երկուս եղ առաջի այնք, կրկին ընկալաւ զպատասխանին. առաջնոյն՝ զի ասաց «Վարդապետ բարի», ասէ. «Զիք ոք բարի», ըստ Մարկոսի, «բայց միայն Աստուած» (Մարկ. Ժ 18), կամ զի նա իբր առ մարդ մատեալ եւ կամ առ մի ոք ի վարդապետաց հրէից, վասն այնորիկ եւ Քրիստոս իբրեւ զմարդ խօսի ընդ նմա, թէ չիք ոք բարի: Կամ թէ զթիւր կարծիս նորա ուղղէ. զի զՏէր սոսկ մարդ կարծեաց, ասէ՝ չեմ իբր զմարդ բարի, որ զանգեալ են ընդ չարի, այլ իբրեւ զԱստուած բարի, որ անխառն է ի չարէ. եւ զի այս այսպէս է, յայտ ի բանէս է, զի ոչ ասաց թէ՝ չեմ այնպէս, այլ թէ՝ զի այնպէս բարի կարծեցեր զիս:

Եւ դարձեալ՝ զի պաշտէին յայնժամ զաստուածս բազումս յերկրի, ասէ՝ չիք ոք ի նոցանէ բարի⁷, բայց մի Աստուած Հայր որ յերկինս է: Ուստի յայտ է, թէ եւ որ ի Նմանէն է Որդի՝ բարի է: Որպէս այլուր ասաց թէ՝ «Ծանօցնեմ զՔեզ միայն ճշմարիտ Աստուած եւ զոր առաքեցեր՝ զՅիսուս Քրիստոս» (Յովհ. Ժ 3), զի զոր օրինակ լսես դու վասն բարի ծառոյ, նոյնժամայն ձգեալ լինի բարւոյն վկայութիւն եւ ի վերայ պտղոյ նորա: Բայց ասելովն, թէ չիք ոք բարի, ոչ եթէ զմարդիկ զրկէ ի բարութեանն անուանէ, այլ խտրոց արկանէ Աս-

¹ Սին. 2 10

² Տ > զնոսա

³ Չ յամօթ

⁴ Չ > բարի

⁵ Չ > զի ընդունիցիմ

⁶ Չ յաւիտենականս ժառ

⁷ Չ > բարի

տուծոյ եւ մարդկան բարերարութեանն: Իսկ երկրորդին՝ զի ասաց. «Զի՞նչ գործեցից», ասէ. «Եթէ¹ կամիս ի կեանսն յաւիտենականս² մտանել, պահեա զպատուիրանսն»: Քանզի դուռն եւ մուտ ի կեանսն՝ է օրինացն պահպանութիւն՝ ըստ այնմ. «Թէ արասցես զայս, կեցցես սրօք» (Ռմմտ. Գաղ. Գ 12), եւ Դաւիթ թէ՝ «Ծառայ Բո պահեսցէ զայս, եւ ի պահել նորա՝ զհատուցումն քաղում» (Սաղմ. ԺԼ 12):

Ասէ ցնա՝ զո՞րս (ԺԹ 18):

Ո՛չ առ ի փորձել, որպէս ասացի, եհարց, քանզի յերկուց իրաց յայտ է. մի՝ զի ոչ իբրեւ զփորձող յանդիմանեաց Տէրն, եւ երկրորդ՝ զի եւ ոչ ինքն ըստ օրինակի փորձողացն զայրացաւ, այլ տրտմեցաւ միայն. ապա ուրեմն կարծէր, թէ այլ ինչ պատուիրանք են աւելի քան զՕրինացն, որ լինի առիթ յաւիտենական կենացն, որում կարի իսկ ցանկացեալ էր: Իսկ Տէրն զնոյն զՕրէնս դնէ առաջի:

Ասէ ցնա Յիսուս. «Զ-«մի սպանաներ»-ն, եւ «մի շնար», եւ «մի գողանար», եւ «մի սուտ վկայեր», «պատուեա զհայր քո եւ զմայր», եւ «սիրեսցես զընկեր քո իբրեւ զանձն քո»³ (ԺԹ 19):

Յերկրորդ տախտակէն սկսեալ յառաջինն հանէ ո՛չ վայրապար, զի Մոսիսի զկարգ բնութեան օրինացն յայտնեաց, զի նախ աստուածսիրութիւնն է եւ ընկերսիրութիւնն եւ ապա այլն ըստ կարգի, իսկ աստ փոխելով զկարգն Տէրն՝ զօգտակարութիւն ծանոյց: Զի նախ միմեանց ոչ վնասեն մարդիկ եւ ապա զծնողսն պատուեն, յետ որոյ եւ ընկերին սէրն դան, զի որ զընկերն ոչ սիրէ՝ եւ ոչ զօտարն ամենեւին, իսկ որ զծնողն՝ նաեւ զընկերն, եւ յայնմանէ յաստուածսիրութիւնն ելանէ:

Իսկ թէ ընդէ՞ր զՕրէնսն ի մէջ բերէ. որպէս զի առ սակաւ սակաւ ընդելացուցանէ ինքեան Օրինացն եւ ցուցանէ համարան գոլ զհինն այժմուս, զոր հանդերձեալ էր դնել: Քանզի սպանանելն կարի անօրէնութիւն է, քակել զայն, զոր ոչ կարացէ ոք շինել, յորում լսի եւ այն՝ ո՛չ հարկանել, ո՛չ նախանձել, ո՛չ ատել, ո՛չ բարկանալ, ո՛չ մախալ, եւ այլ սոյնպիսիք: Այլեւ շնութիւնն կրկնակի է. ո՛չ կռապաշտութեամբ՝ յԱստուծոյ եւ ո՛չ անօրէն տարփմամբ զընկերին յափշտակել, զանձինս իզացուցանել եւ զմարմինս ջախջախել, այլեւ աղքատութիւն եւ կործանումն երից տանց գործել. է եւ առ այս հրաժարել ի պէսպէս օճրագործու-

¹ Չ թէ

² Չ ~ յաւիտենականս կեանսն

³ Չ > քո

ձեն, եւ «գանձ» ասելն զառատագոյն հատուցումն յայտնէ եւ զանկապուտն:

«Եւ ե՛կ զկնի ի՛մ»: Բանգի առաջինն ոչ է բաւական ի կատարելութիւն, այլեւ զկնի Նորա ընթանալ, այսինքն՝ զհրամայեալսն առնել եւ խաչակից Նմին լինել՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Հայեցարութի Ջօրագլուխն հաւատոյ, որ յանձն էառ՝ զխաչ, արհամարհեաց զամօթ» (հմտ. երբ. ԺԲ 2), եւ փոխանակ մեղու եւ կաթին տղայոց, որոց Օրէնքն ջամբէր մարմնական յղփութիւն, խաչ եւ բեւեռք կատարելոց, որով պարգեւի երկնային բարութիւնն՝ աստ հաղորդ լինել չարչարանացն եւ անդ՝ փառացն, զի քան զինչսն թօթափել՝ ա՛յս իսկ է զարիւնս իւր վասն Նորա հեղուլ:

Բայց քննելի է, թէ ընդէ՞ր ոչ ասաց թէ՛ բաշխեա զինչս քո աղքատաց, այլ թէ՛ «վաճառեա՛ զինչս քո՛ եւ տուր աղքատաց»: Նախ՝ զայն կամի տէրունականս հրաման, զի ի կամաց եւ ո՛չ ի հարկէ լինիցի, որպէս յառաջ ասաց. «եթէ կամիս կատարեալ լինել», քանզի Հօրն տալն զՈրդի հաճութեամբ էր եւ ո՛չ բռնադատութեամբ: Եւ երկրորդ՝ զի մի՛ երկուց եւ երկից միայն բովանդակեսցի ողորմածացն ողորմութիւն, այլ յամենեսին մասնաւորեալ բաժանեսցի: Եւ երրորդ՝ վաճառելովն դիւրաշարժ առնէ զմարդիկ յողորմութեանն տուրս, քան թէ բաշխելովն, քանզի ո՞րք զինչ եւ զստացուածս, որ ըստ իւր բաղձանաց ստացեալ իցէ, առանց մահուն պատճառի յաղքատս ցրուիցէ՞, որք բազումք գտանին, զի մեռանին եւս եւ ոչ ի բաց հանիցեն, բայց զգինս վաճառելոցն առ սակաւ սակաւ դիւրաւ՝ բաշխիցէ աղքատաց: Եւ չորրորդ՝ խնամ տարեալ աղքատացն կարեկից լինի, որպէս ի ժամանակս առաքելոցն, զի վաճառէին զինչս եւ զստացուածս եւ բերէին զգինս եւ դնէին առ ոտս առաքելոցն՝ տալ ում պիտոյ իցէ եւ լնուլ զպէտս կարեաց իւրաքանչիւր ցանկութեան: Եւ հինգերորդ՝ տալ զաստիս եւ առնուլ զհանդերձեալն, զի այս է վաճառելն:

Իբրեւ լուաւ պատանհիւն զբանն, գնաց տրտմեալ, զի ունէր ստացուածս բազումս (ԺԺ 22):

Երկիր էր նա պարարտ եւ գէր, սակայն փշովք հեղձուցեալ էր, քանզի որպէս աւետարանիչս ասէ, թէ «վասն այնորիկ տրտմեցաւ, զի ունէր ինչս բազումս», վասն զի ոչ այնպէս ըմբռնեալ են՝ որք սակաւ ունիցին, իբր զայնոսիկ, որ բազմութեամբ

ընչից թաղեալք են, որպէս այրս այս, որ այնքան յօժարութեամբ մատեաւ, բայց յորժամ լուաւ զինչս ի բաց ընկենուլ, այնքան փղձկեցաւ, զի եւ պատասխանի անգամ ոչ կարաց տալ, այլ տրտմեալ երթալ եւ պապանձեալ:

Ասէ Յիսուս ցաշակերտսն. «Ամէ՛ն ասեմ ձեզ, զի դժուարաւ մտցէ մեծատունն յարքայութիւն երկնից (ԺԺ 23):

Ո՛չ ասաց թէ ոչ մտանէ, այլ թէ՛ դժուարա՛ւ մտցէ, քանզի մածեալ՝ եւ բեւեռեալ իցեն միտք ընչասիրացն առ ընչիցն բազմութիւն եւ իբր անգամ ինչ միացուցեալ յանձինս, վասն որոյ դժուարին ասաց զքակելն, քանզի ոչ եթէ զինչսն խոտէ, այլ զանպատշաճ սէրն՝ որ առ ինչսն, ձաղէ: Եւ արդ՝ եթէ որք զիւրսն ունիցին, դժուարաւ մտցեն, ապա զի՞նչ առնիցեն՝ որք զայլոցն՝ ազահիցեն: Բայց ո՛չ վայրապար առ աշակերտսն առնէ զբանն, զի նոքա այն ինչ յաշխարհէ հրաժարեալ են, զի մի՛ դարձեալ զնովիմբ գայցեն, այլեւ զգուշացուցանէ օտար դիմօք ոչ պատկառել յաղքատութենէ, յորժամ իրքն այնպէս իցեն: Իսկ Մարկոս ասէ թէ՛ «Հայեցաւ յայսկոյս յայնկոյս» (Մարկ. Ժ 23), զի ո՛չ մեծատանցն, այլ եւ աշակերտացն ի զգուշութիւն ասացաւ, որպէս ցուցաւ. կամ թէ յերկոսին կողմանսն մեծատունք էին, հայեցաւ եւ ոչ զորք եզիտ արժանի, վասն որոյ առ աշակերտսն արար զբանն:

Դարձեալ ասեմ ձեզ. դիւրին է մալխոյ մտանել՝ ընդ ծակ ասղան, քան մեծատանն յարքայութիւն Աստուծոյ մտանել» (ԺԺ 24):

Նախ յորդորէ, թէ որք զայսպիսի դժուարին գործս կատարեն, այսինքն՝ զմեծութիւնն յօգուտ այլոց մատակարարեն, ո՛չ սակաւ վարձուց, այլ մեծագոյն փառաց հասանեն: Բայց պարտին զանձինս մաշել՝ ըստ օրինակի թալխայի, որպէս զի ի ծակ ասղան անցանէ, նոյնպէս նեղ դրամբք յարքայութիւնն մտանել: Եւ երկրորդ՝ զոր օրինակ գոյ դուռն կուսանաց, գոյ եւ աշխարհականաց, որք կարեն մտանել յարքայութիւնն. երկնից, բայց ի դուռն կուսանաց դժուարին է նոցա մտանել, նոյնպէս մեծատունք թէպէտ մտանեն, սակայն ի դուռն կատարելոցն խաչիւ անհնարին է մտանել՝ ըստ ասացեալ՝ ապացուցիդ: Եւ երրորդ՝ ցուցանէ, թէ ընութիւն իրաց ոչ ընդդիմանայ հրամանի Աստուծոյ, իսկ անձնիշխան կամք յոյժ հակառակի, եւ ոչ բռնադատէ Աստուծո,

¹ 2 առ

² 2 > զինչս քո

³ 2 ցրուեսցէ

⁴ 2 դիւրաւ դիւրաւ

¹ 2 մածեալք

² 2 բեւեռեալք

³ 2 զայլոյն

⁴ 2 ~ մտանել մալխոյ

⁵ 2 ~ ասացեալ ըստ

վասն¹ այսորիկ ասէ թէ² «Դիւրին է մալխոյ մտա[նել]³...»: Եւ չորրորդ՝ զի զուգտն «մալուխ» կոչէ արաբացին, եւ այլք զնաւատորմիլ նաւու ասեն «մալուխ», որ նշանակէ զթիւրս եւ զկորուսեալս գործովք վատթարօք, եւ կամ հեղձեալ ի ծով աշխարհիս ալեկոծ կենօք. արդ՝ այսպիսեացս, ասէ, դիւրագոյն է ապաշխարութեամբ մտանել յարքայութիւնն, քան մեծատանց⁴ մեծութեամբն իւրեանց:

Իբրեւ լուան աշակերտքն, զարմացան յոյժ եւ ասէն. «Իսկ ո՞ր կարիցէ ապրել» (ԺԹ 25):

Ջարմանալ աշակերտացն զխնամս բազմաց ցուցանէ, զի վարդապետք էին աշխարհի, կարի իսկ զթալին ի նոսա եւ դողային վասն ամենայն տիեզերաց, որպէս թէ ասել՝ ամենայն աշխարհ ե՞րբ կարիցէ զինչս իւր ի բաց դնել, որով փրկութեանն հասանիցէ, եւ զայս ասելով՝ կամեցան զելս իրացն ուսանել:

Հայեցաւ ի նոսա Յիսուս եւ ասէ. «Առ ի մարդկանէ այդ անկար⁵ է, այլ առ յԱստուծոյ ամենայն ինչ զօրաւոր» (ԺԹ 26):

Առ ի հաստատել զամբոխեալ միտս նոցա՝ հայեցաւ ի նոսա մեղմախառն եւ քաղցրատես ակամբք⁶: Եւ կամ՝ հայելն զտարակուսանաց նոցա լուծումն նշանակէ, զի ոչ անփոյթ արար զհարցուածս նոցա, այլ մեկնէ, թէ ի մարդկանէ այդ անկար է, բայց առ յԱստուծոյ զօրաւոր: Կամ թէ՝ ասէ, թէ Աստուծոյ զօրութեանն գործ զայն առնել՝ զուգտն ի ծակ ասղան անցուցանել, զի կամ զուգտն զսպէ եւ կամ զծակ ասղան լայնէ. այսպէս վերին շնորհաց պէտք են, որ զայն ուղղել կարիցէ, այսինքն է՝ զինչսն յաղքատս ծախել՝ ըստ այնմ. «Առանց իմ ոչինչ կարիցէք առնել» (Յովն. ԺԵ 5): Կամ թէ՝ այսպէս. զի յորժամ ըստ մարդկան վարիմք՝ յուսալով ի մեծութիւնս, անհնար է այսու զարքայութիւնն ժառանգել: Իսկ եւ թէ յոյս մեր ի Տէր հաստատուն իցէ եւ հաւատովն որ ի Նա յաղթեմք աշխարհի՝ ըստ Յովհաննու թէ՝ «Այս է յաղթութիւն աշխարհի՝ հաւա'տքն մեր» (հմմտ. Ա. Յովն. Ե 4), եւ քաղցր լծոյ Նորա հնազանդիմք վասն հանդերձեալ փառացն՝ գիտելով թէ «առ ժամայն թեթեւ նեղութիւնս զառաւելութիւն փառացն գործէ ի մեզ» (հմմտ. Բ. Կոր. Դ 17), եւ «չեն արժանի չարչարանք ժամանակիս հանդերձելոց փառացն, որ յայտնելոց է» (Հռոմ. Ը 18), յայնժամ զօրա-

¹ Տ վասն որոյ

² Չ > թէ

³ Տ > մտա[նել]

⁴ Չ մեծատան

⁵ Չ կար

⁶ Չ ակամբ

ւոր եմք յամենայնի՝ ըստ առաքելոյ. «Այսու ամենայնի յաղթեմ՝ Նովա, որ զօրացոյցն զիս» (հմմտ. Փիլպ. Դ 13), եւ՝ «Յորժամ տկարանամ, յայնժամ զօրանամ» (Բ. Կոր. ԺԲ 11): Զայս ըստ կարի՝ այսպէս դատեցաք, իսկ թէ տացէ ումեք Աստուած զօրութիւն բանի, այլ ե՛ւս գեղեցիկս իմասցի, քան՝ զի յոյժ խրթին է զօրութիւն բանիս:

Յայնժամ պատասխանի ետ Պետրոս եւ ասէ ցՆա. «Ահաւասիկ մեք թողաք զամենայն եւ եկաք զկնի Քո. արդ զի՞նչ լինիցի մեզ» (ԺԹ 27):

Ո՛չ վայրապար զհարցուածս զայս առաջի եղ Պետրոս, այլ զի լուաւ ի Տեառնէ. «Թէ՛ կամիս կատարեալ լինել, երթ վաճառեա՛ զինչս քո եւ տուր աղքատաց, եւ ունիցիս գանձս յերկինս, եւ եկ զկնի իմ», կամի ուսանել թէ՛ մեք ոչինչ ունէաք, եւ զոր ունէաք՝ թողաք եւ ոչ վաճառեցաք, եւ զկնի Քո եկաք, արդ՝ գո՞յ մեզ հաթողաք եւ ոչ վաճառեցաք, եւ զկնի Քո եկաք, երանելի՛դ Պետրէ, տուցումն ինչ: Առ որս ասելի է, թէ զո՞ր թողեր, երանելի՛դ Պետրէ, զեղէ՞գն, զգործի՞ն, զնաւա՞կն, զարուե՞ստն, «զամենայն ինչ» զա՞յն ասիցես: Այո՛, ասէ, զի ըստ առնն՝ եւ զօրութիւն իւր, եւ ըստ արգասեացն՝ եւ մեծութիւնն, զորս թողաք եւ եկաք զկնի Քո, քանզի թողուլն՝ զհետ երթալոյն եղեւ, կամ թէ՛ հետ երթալն ի թողլոյն դիւրաւ կազմեցաւ:

Դարձեալ՝ զամենայն թողուլ զկամքն ասէ, որ կարօղ է բոլոր աշխարհի ցանկալ, որպէս թէ ասէ՝ որչափ կամք մեր ունի ցանկութիւն յամենայն իրս փութալ, զայն թողաք եւ եկաք զկնի: Յիւրաքանչեւ, զի բազումք յարտաքնոցն զամենայն կամաց ցանկութիւն բաւի՛, զի բազումք յարտաքնոցն զհետ Նորա. ո՛չ ունին մասն ի Նորայոցն, որպէս որք գնան եւ ոչ թողուն, իսկ սոքա զերկոսին արարին: Դարձեալ՝ եւ զգունդս աղքատաց միւթթարէ, զի մի՛ ասիցեն, թէ չունիցիմք ինչս՝ չկարիցեմք կատարեալ լինել, հարցանէ Պետրոս, զի քո ուսեալ ի Պետրոսէ՝ չլինիցիս երկմիտ: Քանզի բազում անգամ զայլոյ իրս ի մեր դէմս խօսիմք, նոյնպէս եւ առաքեալն փոխանակ ամենայն տիեզերաց հարցանէր, զի՞ զիւրն քաջ գիտէր, որ եւ զերկնից փականսն աստէն ընկալաւ¹: Այլ որպէս ասացի, վասն բազմաց խնդրէր, ուստի եւ ընկալաւ զխնդիրն:

Ասէ ցՆա Յիսուս. «Ամէ՛ն ասեմ ձեզ, զի դուք, որ եկիք զկնի իմ, ի միւսանգամ զալստեան, յորժամ նստցի Որդի մարդոյ յաթոռ փառաց Իւրոց, նստջիք եւ դուք յերկոտասան աթոռ՝ դատել զերկոտասան ազգ Իսրայէլի» (ԺԹ 28):

¹ ՉՏ յաղթեմք

² Չ վասն զի

³ Մատթ. ԺԶ 19

Յոյժ զգուշաբար ասաց թէ՛ «դուք որ եկիք զկնի իմ», որպէս զի զՅուդա գատուեցէ, քանզի ոչ էր սրտիւ զկնի Նորա, վասն այսորիկ ոչ ասաց թէ՛ «դուք որ գայք զկնի իմ», այլ թէ՛ «որ եկիք»՝ ի կատարումն նոցա հայելով: Իսկ Յուդաս թէպէտ յայնժամ զկնի էր, այլ ախտիւն հաստեալ կայր ի նմանէ, քանզի չարար զանձն արժանի, որպէս եւ ոչ նախաստեղծն, որում ասացաւ թէ՛ «Ահ ձեր եղիցի ի վերայ ամենայն զազանաց» (Ծննդ. Թ 2), բայց յորժամ գաղանացան եւ նոքա, զրկեցաւ յայնց իշխանութեանց. այսպէս եւ Յուդա՝ օցտեալն ի թուոյ երկոտասանիցն: «Ի միւսանգամ գալստեանն», ասէ: Ո՛չ աստ առնէ զկատարեալ հատուցումն. նախ՝ զի մի՛ ծուլասցին առեալ պարգեւօքն: Եւ երկրորդ՝ զի յապաղմամբն յերկարեսցի փափագ նոցա ի մշտնջենաւոր վայելումն՝ անդր ունելով զյոյս եւ մի՛ յանցաւորս, զի երեւելիքս առ ժամանակ մի են, իսկ աներեւոյթքն՝ յաւիտենական, մանաւանդ զի այս հանդիսի է տեղի, եւ այն՝ պսակի: Եւ երրորդ՝ զերկրորդ գալուստն հաստատէ այսու, յորում յայտնելոց են փառք արդարոցն, որպէս եւ յայլում տեղւոջ ասէ թէ՛ «Ի միւսանգամ գալստեանն հատուցից քեզ» (Դուկ. Ժ 35), զրէ եւ Պօղոս թէ՛ «Յորժամ միւսանգամ մուծցէ զանդրանիկն յաշխարհ» (Եբր. Ա 6), ասէ եւ մարգարէ ոմն թէ՛ «Միւսանգամ շարժեցից ոչ միայն գերկի՛, այլեւ գերկի՛» (Եբր. ԺԲ 26, հմմտ. Անգէ Բ 6):

«Յորժամ նստցի Որդի մարդոյ յաթոռ փառաց...»: Յուցանէ, թէ ընդ Նմին թագաւորելոց են եւ Նորին փառացն հաղորդ լինելոց, եւ ոչ եթէ այժմ ոչ է յաթոռ փառաց, որում ասի թէ՛ «Աթոռ Բո, Աստուած, յախտեանս յախտեանից» (Սաղմ. ԽԳ 7), այլ զի ի բազմաց ծածկեալ է փառաց Նորա ծանօթութիւնն, այսինքն՝ աստուածութեանն երեւումն, իսկ յայնժամ ամենեցուն ծանուցանի թարց պատճառանաց, որք երկրպագեն Նմին՝ փառաւորելով զանուն Նորին յաւիտեան: Այլեւ աթոռովն յայտ առնէ, թէ գատաստանի եւ հատուցման է ժամանակ, քանզի այս գալուստ՝ փրկութեան եւ ողորմութեան, իսկ այն՝ իրաւանց եւ արդարութեան՝ ըստ երգոյն թէ՛ «Նստար յաթոռ դատաւոր արդարութեան» (Սաղմ. Թ 5)՝ յայնմ մեծագոյն հրապարակին:

«Նստջիք եւ դուք յերկոտասան աթոռ՝ դատել զերկոտասան ազգ Իսրայէլի»: Չայս ո՛չ վասն նիւթեղէն աթոռոց ասէ, այլ որպէս յայլում տեղւոջ սեղանակցութեամբն զփափկութիւնն եւ զհանգիստն նոցա նշանակեաց, նոյնպէս աստ աթոռովն զառաւել ճոխութիւնն եւ զպատուակցութիւնն գուշակէ, քանզի երկոտա-

սան ազգաց քարոզեցին, որպէս զրէ Յակոբոս¹. «Երկոտասան ազգաց որ ի ափիւտս² էք՝ ողջոյն» (Յակոբ. Ա 1), եւ յերկոտասան մասունս աշխարհի ընթացան ճգնութեամբ, եւ զայնչափ անդամս մարմնոց իւրեանց դաստիարակեցին մաքրութեամբ, վասն որոյ հանգոյն հանդիսիցն՝ եւ պսակն նոցա առթեցաւ: Բայց դատելն զերկոտասան՝ ոչ եթէ գատաւորք նստիցին, զի գատաստանն Որդւոյ է, որպէս ասաց ուրեմն³, այլ որպէս զհարաւային տիկնոջն ասէ եւ զնիւնուէացւոցն, թէ՛ գատապարտեսցեն զազգս զայս⁴, նոյնպէս եւ նոքա: Վասն այսորիկ ոչ ասաց թէ՛ «զամենայն հեթանոսս», այլ թէ՛ զազգն Իսրայէլի, քանզի ի նոյն օրէնս եւ ի կարգս սնեալ էին հրէայքն եւ առաքեալքն. եւ սոքա հաւատացին, եւ նոքա յետս կացին, եւ զի մի՛ ասիցեն, թէ վասն այսորիկ ոչ հաւատացաք, զի օրէնս⁵ ունէաք, եւ կամ այլք թէ՛ բարիս ոչ գործեցաք, զի մարմնական էաք, սոքօք զնոսա յանդիմանէ եւ դատելոյ պարտական առնէ:

Եւ ամենայն որ որ եթող գտուն, կամ զեղբարս, կամ զքորս, կամ զհայր, կամ զմայր, կամ զկիմ, կամ զորդիս, կամ զազարակս՝ վասն անուան իմոյ, հարիւրապատիկ առցէ եւ զկեանսն յախտեանական ժառանգեսցէ (ԺԹ 29):

Որպէս ասացաք յառաջագոյն, զի հարցուածն Պետրոսի ոչ վասն իւր միայն էր, այլ եւ վասն բազմաց, վասն որոյ եւ Տէր մեր յետ զնոցայն ասելոյ պատիւ՝ ցուցանէ այժմ եւ զհասարակաց հատուցումն: Եւ յայս անորոշաբար վարի ընդհանրական աւնումը թէ՛ «ամենայն որ որ եթող գտուն» կամ զընտանիս, զորս թուէ, ոչ վասն այլ ինչ պատճառի, այլ վասն անուան իմոյ, այսինքն՝ յիս հաւատալոյ⁶, «հարիւրապատիկ առցէ եւ զկեանսն յախտեանական ժառանգեսցէ⁷», կամ թէ միոյն փոխանակ, որ եթող տունս եւ եղբարս, եւ հայր եւ մայր, եւ քորս, հարիւրս առցէ ի հանդերձեալ կեանսն՝ զգրախտին ժառանգութիւն եւ զհրեշտակացն խորանակցութիւն, եւ զՀօրն մերձաւորութիւն, եւ առ վերին Եկեղեցին զազգակցութիւն, եւ զարդարոցն խմբակցութիւն, զորս բաղդատեալ առ այժմուս՝ հարիւրապատիկ գտանեն նոքա վասն լի եւ կատարեալ գոլոյն՝ ըստ ոչխարին առակի⁸: Արդ՝ ժո-

¹ ՏՁ Յուդա Թադէոս

² Տ սփիւռդ

³ Յովհ. Ե 22, 27, 30

⁴ Մատթ. ԺԲ 41

⁵ Տ (ոչ)

⁶ Տ հաւատացելոց, Ձ հաւատացելոյ

⁷ Ձ «] ժառանգեսցէ

⁸ Մատթ. ԺԸ 12

¹ Ձ գերկիմ

² Ձ գերկիր

ղովեալ բանս այսպէս իմանի, թէ միոյն հարիւրապատիկ ի յաւիտենական կեանսն ընդունիցի, քանզի թաղեալս այժմ սերմ՝ լինիցի հարիւրաւորաց ոմանց աճեցելոց տոհմականօք: Կամ թէ՛ հարիւրապատիկ զայժմու փառացս վայելչութիւն ասէ՛ զհոգեւորս կամ զմարմնաւորս, որպէս զի ի մօտաւորացս զհանդերձեալն հաւատարիմ առնէ, քանզի թողեալ զեղէգն եւ զգործին՝ իշխանութիւն ստացան ի վերայ բազմաց եւ պատիւս ի տանց եւ յաշխարհաց առին, այլեւ տօնք եւ գովութիւն ընկալան, զի սուրբքն աստ պատուին¹ եւ անդ պսակելոց են յաւիտենական փառօքն, որպէս եւ հակառակքն սոցին, զի աստ տանջին, եւ ա՛նդ տանջելոց են:

Դարձեալ՝ Մարկոս ասէ թէ՛ «Ոչ ոք է որ եթող գտուն կամ գեղբայր, եթէ ոչ՝ հարիւրապատիկ անցէ յայսմ աշխարհի տունս եւ ազարակս եւ հայր եւ մայր, եւ գլխիտեմական կեանսն ի հանդերձեալն ժառանգեսցէ» (հմտ. Մարկ. Ժ 29-30): Եւ յիրաւի՝ որ եթող գտուն կամ զայլն, միոյն փոխան² գտանէ աստ հարիւր եղբայր եւ հայր եւ քոյր, եւ ի վերայ այսոցիկ զյաւիտենական կեանսն ժառանգեսցէ, սակայն հալածանօք: Բայց ո՛չ վայրապար թողուլ հրամայէ զազգայինսն, Այն, որ օրէնս եդ պատուել զհայր եւ զմայր եւ սիրել զեղբարս, այլ կամի, զի քան զամենայն նախամեծար զաստուածաշնորհութիւնն համարիցիմք եւ ի բոլոր սրտէ զՆա սիրիցեմք, որպէս յայլում տեղւոյ յայտնապէս ասաց թէ՛ «Որ սիրէ զհայր կամ զմայր առանել քան զիս, չէ՛ ինձ արժանի» (Մատթ. Ժ 37): Կամ թէ՛ զհալածանաց ժամանակն աղնարկէ այսուիկ, զի բազում հարք եւ մարք խափանիչք լինին աստուածաշնորհութեան եւ առաքինութեան: Արդ՝ յորժամ այսպէս լինիցին, մի՛ կին ի կանայս եւ մի՛ հարք ի հարս եւ մի՛ ամենայն ազգ յազգատոհմ համարեսցի վասն սիրոյն՝ որ ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր:

Բազումք եղիցին առաջինք յետինք, եւ յետինք՝ առաջինք (ԺԹ 30):

Ձայս կամ՝ վասն հրէիցն ասէ եւ մանաւանդ վասն դպրացն եւ փարիսեցւոցն, որպէս ոմանք կարծեն, քանզի նոքա առաջինք էին վասն նախածանօթութեանն Աստուծոյ եւ կոչման մարդաբէիցն եւ յետինք եղեն ի դալ շնորհացն Աստուծոյ, որով տարագիր եղեն յուրտէն աւետեաց, իսկ յետինք՝ հեթանոսք վասն զյոյժ յետին եւ զանարգ նիւթս պաշտելոյ³, զքարս⁴ ասեմ եւ զփայտս,⁵ որք հաւատովն ի Քրիստոս արդարացան եւ եղեն անդամք Քրիստոսի, որպէս այլուր ասաց թէ՛ «Պոռնիկք յառաջեսցեն քան

¹ Զ պսակին

² Զ փոխանակ

³ Զ պաշտեցին

⁴ Զ գքար

⁵ Զ զփայտ

զձեզ յարքայութեանն Աստուծոյ» (Մատթ. ԻԱ 31), եւ դարձեալ՝ «Եկեսցեն ի չորից կողմանց եւ բազմեսցին ընդ արդարոցն, եւ զձեզ հանցեն ի խաւարն արտաքին» (հմտ. Մատթ. Ը 11-12), կամ թէ՛ վասն աղքատաց եւ մեծատանց ասէ: Զի մեծատունք առաջինք են պատուով ի կեանս յայս, իսկ աղքատք՝ յետինք, եւ զի մեծատանցն դժուարաւ ասաց մտանել յարքայութիւնն¹ եւ յետնել վասն ընչասիրութեանն, իսկ աղքատք եւ տգէտք, որ իբրեւ զՊետրոս էին, եւ թողին զամենայն եւ զկնի Նորա չոգան, յառաջեցին ի վերին կեանսն՝ ըստ այնմ. «Երանի աղքատաց հոգւով, զի անցաւ արքայութիւնն երկնից» (Մատթ. Ե 3): Զի որք վասն Նորա աղքատանան, ճշմարտապէս ճոխք են ի հանդերձեալն, եւ զի մի՛ զամենայն մեծատուն յետին կարծիցես անդ եւ զամենայն աղքատ՝ առաջին, վասն այսորիկ ոչ ասաց, թէ ամենայն առաջինք յետինք, այլ թէ՛ բազմաց պատահի այս, ուստի իմանամք, թէ յոլովք առաջինք աստ եւ անդ, նոյնպէս բազումք յետինք աստ եւ անդ: Լսի եւ այսպէս. քանզի բազումք արդարք, որք³ նախ ազահ են յաշխարհի բարի գործովք իւրեանց եւ ի փառս մարդկան զայն արարեալ՝ հպարտացան, որպէս փարիսեցիւն այն⁴, եւ եղիցին յետինք: Իսկ յոլովք ի մեղաւորաց, որք յետինք էին, վասն խոնարհութեան սրտի միով ձայնիւ առաջինք գտան՝ իբր մաքրաւորն եւ պոռնիկն եւ աւազակն ի խաչին⁵:

¹ Զ յարքայութիւն

² Զ "] երկնից

³ Զ որ

⁴ Ղուկ. ԺԸ 10-14

⁵ Ղուկ. ԺԸ 10-14, Է 37-50, ԻԳ 39-43

Քանզի Գնան է արքայութիւն երկնից առն տանուտեառն, որ ել ընդ առաւօտս ի վարձու ունել մշակս յայգի իւր (Ի 1):

Դէմք առակի ոչ տան ամենայն իրօք զտեսութեանն¹ լրումն, այլ միայն առաջնորդ մտացն լինիցին, զոր եւ մեք արասցուք՝ հետամուտ լինելով բանիցս, թերեւս ըստ կարի լուծանել մարթասցուք: Արդ՝ «տուն» անուանէ զաշխարհս եւ «տէր տանս»՝ զԱրարիչն սորին՝ ըստ առաքելոյ. «Մովսէս հաւատարիմ ի վերայ տան Գոռա» (հմմտ. Երր. Գ 5), իսկ Որդին տէր է տան աշխարհիս, քանզի որպէս յայլում տեղում «մեծատուն» զինքն անուանեաց եւ զընդ ձեռամբ անկեալսն «տնտես» կոչեաց², աստ «տանուտէր» եւ «մշակ» յորջորջէ: «Ել ընդ առաւօտս ի՝ վարձու ունել մշակս յայգի իւր»: «Առաւօտ» կամ զսկիզբն արարչութեանն ասէ, յորում ստեղծաւ լոյս եւ փարատեցաւ խաւար, եւ վարձեցաւ Ադամ օրինօք ի դրախտին, կամ յԱդամայ մինչեւ ի Նոյ, զի սկիզբն էր աշխարհի, եւ կամ զառաջին գալուստն, որ առաւօտ ծագեցաւ մեզ յետ նսեմութեան գիշերոյ Օրինացն եւ մեղացն, ուստի ել յարեւելից ի Հօրէ փեսայօրէն ձեւով, այսինքն՝ մարմնական գեղով, եւ երեւելով լուսաւորեաց զմեզ, կամ զլինելութիւն իւրաքանչիւր մարդոյ ծննդեամբ յաշխարհս: Իսկ «այգի»՝ զհրամանս Օրինացն կամ զժողովուրդն, ըստ մարգարէին թէ՝ «Այգի եղեւ» (Ես. Ե 1), այլեւ զսուրբ Եկեղեցի, յորմէ բղխէ զգինի զմայլեցուցիչ երկհամ՝ բաւական գոլ յուրախութիւն երկնաւորաց եւ երկրաւորաց:

Եւ «մշակ»՝ զարդարսն, որ եղեն առաջնորդ ժողովրդեանն, կամ զսոսին իսկ զմարդիկ՝ զկոչեցեալս յօրէնս ի սկզբանէ մինչ ի կատարած աշխարհի, եւ զայս ոչ առանց վարձու, այլ նախ եւ առաջին վարձ՝ նոյն ինքն հանդէսն, զի որ արասցէ զայս, կեցցէ սոքօք: Եւ երկրորդ՝ հարիւրապատիկն, զորս ընդունին կատարիչք օրինացն, որպէս հինն Իսրայէլ՝ զպարգեւական երկրին ժառանգութիւնն, եւ սուրբք ամենայն՝ զբարգաւաճիլն ի մարդկանէ: Եւ երրորդ՝ զմշտնջենաւոր կենացն վայելչութիւն՝ ըստ այնմ. «վարձք ձեր բազում են յերկինս» (Մատթ. Ե 12): Եւ չորրորդ՝ զճշմարիտն ասել զբանական հոգւոյն պայծառութիւն, զոր «դահեկան» ասէ, զի ամենայն օրէնք յազագս այնորիկ եղան, զի զաղտեղեալ պատկեր

հոգւոյն վերստին ձուլեացեն եւ կատարեալս ցուցցեն զմարդն ըստ Աստուծոյ: Եւ հինգերորդ՝ իւրաքանչիւր առաջնորդի կամ մարդոյ կամք եւ դիտաւորութիւն զոր ինչ խնդրեաց հոգեւոր կամ մարմնաւոր՝ բարի:

Եւ արկ վարձս մշակացն աւուրն դահեկան եւ առաքեաց զնոսա յայգի իւր (Ի 2):

«Օր» զբովանդակ կենցաղս մարդկան ասէ, որ ի ծննդենէ մինչեւ ի մահ¹ ընթանամք: Եւ ո՛չ վայրապար «օր» ասէ, այլ քանզի օրինօքն Աստուծոյ լուսաւորեալ է իբր արեգակամբ ճանապարհս մեր՝ բնականաւն եւ զրաւորականաւն եւ աւետարանականաւն: Քանզի օրն լոյս ասի՝ ըստ այնմ. «Պատուիրանք Տեառն լոյս են եւ լոյս տան աշաց» (Սաղմ. ԺԸ 9), եւ՝ «Ծրագ են բամբ Բո ոտից իմոց» (Սաղմ. ԾԺԸ 105), եւ «լոյս եւ ճանապարհ կենաց» (Առակ. Զ 23), եւ թէ՝ «Լոյս են հրամանք Բո ի վերայ երկրի» (Ես. ԻԶ 9): Բայց դու տե՛ս զմարդասիրութիւնն, զի նախ զվարձս մշակացն դնէ եւ ապա յայգի Օրինացն առաքէ եւ կամ ի վերակացութիւն ժողովրդեանն, որպէս զի վարձուցն ակնկալութեամբ թեթեւագոյն զճգունսն բերիցեն, եւ տքնեալ վասն ոգւոց: Եւ վարձս, որպէս ասացաք, է հոգւոյն մաքրութիւն, որ եւ երանութիւն է ըստ Դաւթայ թէ՝ «Երանեալ է այր, որ ոչ գնաց ի խորհրդոյս ամբարշտաց..., այլ յօրէնս Տեառն են կամք նորա..., եղիցի նա որպէս ծառ, որ տնկեալ է ի գնացս ջորոց» (Սաղմ. Ա 1, 2, 3), կամ բաղձանք մտաց, զոր խնդրեաց ոք յԱստուծոյ:

Եւ ելեալ զերրորդ ժամու՝ ետես այլս, զի կային դատարկք ի հրապարակս (Ի 3):

Ասէ եւ ցնոսա. «Երթայք եւ դո՛ւք յայգի իմ, եւ որ ինչ արժան իցէ, տաց ձեզ» (Ի 4):

Գնացին եւ նոքա (Ի 5):

Պէտպէս ժամուքս, զոր առադրէ, կամ զազգի ազգի հասակս ասէ, կամ զպէսպէս կերպարանս կոչեցելոցն, կամ զայլեալ ժամանակս, յորում կոչեցան եւ ստոյգ ի Նոյէ մինչեւ ցԱբրահամ իմա, զորս քննելի է, թէ ընդէ՞ր ոչ զամենեսեան միահաղոյն կալաւ ի վարձու: Գիտելի է, զի յորում ժամանակի եւ յեղանակի եւ ի հասակի հաւանելոց էին, յայնժամ կոչեաց զնոսա, որպէս զՊօղոս, քանզի տանուտէրն յառաջին հասակէն եւ ի ժամանակէն կամէր յինքն ձգել զամենեսեան, յայտ է յառաւօտուն ելանելոյն, սակայն եկեալքն այնպէս գային: Այլեւ զայն ասելի է, զի ո՛չ ամենեքին միահամայն ծնանին յաշխարհի, այլ ըստ կարգի. այս-

¹ Զ գտեսութիւն

² Պուկ. ԺԶ 1-8

³ Զ > ի

¹ Զ > ի մահ

պէս եւ կոչուամ լինի: Բայց զի՞նչ է այն՝ «զի կային,– ասէ,– դատարկք ի հրապարակս»: Թուի զնոսա ասել, որ ոչ չարեաց ընդունակք էին, այլեւ ոչ օրէնս ունէին, բայց միայն ի հրապարակս՝ աշխարհիս դեղերեալք կային, հայելով ի լուսաւորս եւ յաստեղս եւ յայլ տարերս՝ զցանկութիւն Աստուծոյ ունէին եւ ոչ գտանէին, որպէս Աբրահամն այն, վասն որոյ յորժամ կոչեցաւ, յօժարութեամբ եկն, եւ ըստ արժանաւորութեան հաւատոյն՝ ընկալաւ զարդարութիւն հանդերձ իւրայնովքն²: Կամ զուխտ թլփատութեանն ասէ:

Եւ դարձեալ ելեալ զվեց ժամու եւ զինքն ժամու՝ արար այնպէս:

Այսու զկոչումն, որ մինչ ի Մոսէս եւ ի Դաւիթ եղեւ, նշանակէ եւ ի Դաւթէ հանդերձ մարգարէիւքն մինչ ի ծնունդ Բանին, վասն այնորիկ ոչ բաժանէ զժաման, այլ առ ընթեր միմեանց կարգէ, զի Օրէնք եւ մարգարէք ոչ են զատուցեալք ի միմեանց: Քանզի յԱբրահամէ եւ ի Մոսիսէ՝ սկսեալ մինչ ի Յովհաննէս Մկրտիչ՝ ոչ պակասեաց աստուածապաշտութիւնն կոչմամբ մարգարէիցն՝ ըստ այնմ. «Օրէնք եւ մարգարէք մինչեւ ցՅովհաննէս» (Մատթ. ԺԱ 13):

Եւ զմետասաներորդ ժամու ելեալ՝ եգիտ այլս, զի կային դատարկք³: Ասէ ցնոսա. «Ընդէ՞ր կայք աստ զօրս ցերեկ դատարկք⁴» (Ի 6):

Ասեն ցնա. «Զի⁵ ոչ որ կալաւ զմեզ ի վարձու»: Ասէ ցնոսա. «Երթայք եւ դուք յայգին, եւ որ ինչ արժան է⁶ առնուցուք» (Ի 7):

Թէպէտ ժամուցս բաժանմամբ զհասակն ասիցէ որ յարմարագոյնս լինել, իբր թէ ոմանք ի տղայութեան կոչեցան իբր Տիմոթէոս⁷, առ որ գրեաց Պօղոս թէ՝ «Ի մանկութենէ գիտես զԳիրս Սուրբս» (Բ Տիմ. Գ 15), եւ այլք ի պատանեկութեան, եւ կէսք յերիտասարդութեան, եւ ոմանք ի կատարելութեան, եւ ի մետասան ժամուս որ ասացաւ՝ ի ծերութեան, որպէս աւագակն ի խաչելութեան Նորա: Բայց ինձ զժամանակն հաճելի⁸ է, որպէս ասացի, քանզի մետասան ժամաւս⁹ յայտնապէս զգալուստն իւր ցուցանէ, որ ի լրման ժամանակի կենցաղոյս, ըստ առաքելոյ, յայտնեցաւ մարմնով¹⁰ ելեալ ի Հօրէ եւ եկեալ յաշխարհս, որ մետասան ժամ անուանի

¹ Զ հրապարակ

² Իւրայնօքն

³ Զ դատարկ

⁴ Զ դատարկ

⁵ Զ քանգի

⁶ Զ իցէ

⁷ ՏՁ Տիմօթոս

⁸ Զ այցելի

⁹ Զ ժամուս

¹⁰ Զաղ. Դ 4

մինչ ի կատարած աշխարհի: Վասն որոյ ասէ՝ «եգիտ այլս». այսինքն՝ օտարացեալս յՕրինացն, որք են հեթանոսք, զորս եգիտ՝ ըստ այնմ. «Եղբայրս քո մեռեալ էր եւ եկ[ե]աց, կորուսեալ էր եւ գտաւ» (Դուկ. ԺԵ 32): Եւ «զի կային դատարկք¹», որպէս Կուռնելիոսն այն², եւ կամ այլք իբրեւ զնա, որք թէ յետոյ կոչեցան, բայց զի զանցեալ ժամանակն ոչ ի չարիս պարապեցան, այլ դատարկք ի մեղաց մեղացին, զորս կոչեաց՝ ասելով թէ՝ «Ընդէ՞ր կայք աստ զօրս ցերեկ դատարկք»: Կամ թէ՝ զգործոյ ժամանակս դատարկ անցուցիք³, կամ թէ՝ անցեալ է կենցաղս՝ ուսուցանէ. «Այժմ մինչ զոյս ընդ ձեզ ունիք, գնացեք ի յոյս» (Ռմմտ. Յովհ. ԺԲ 35) հաւատոյ եւ օրինաց:

«Ասեն ցնա. «Զի ոչ որ կալաւ զմեզ ի վարձու»»: Զի մի՛ պատուհասեցին, յայտ արարին զկամս իւրեանց, զի թէ ուրուք ի վարձու կալեալ էր, վաստակեալ էին եւ նոքա, բայց վասն պակասութեան ուսուցչացն⁴ ոչ եկին ի կատարելութիւն, քանզի «գիտա՞րդ հաւատացեմ,– ասէ,– եթէ ոչ լուիցեմ» (Ռմմտ. Հոմ. Ժ 14), ուստի յայտ է, թէ ունէին զյօժարութիւնն եւ կոչողի սպասէին: Որոց ասէ. «Երթայք եւ դո՛ւք յայգին, եւ որ ինչ արժան է⁵ առնուցուք»: Որպէս զի մի՛ ոք ասիցէ թէ՝ ոչ կոչեցայ ես մինչ տղայն էի, այժմ ոչ եմ ընդունելի, յայտ առնէ այսու, թէ յորում ժամու եւ դառնայ ոք, ընդունելի է Աստուծոյ, քանզի արդար դատաւոր է Աստուած՝ հատուցանել իւրաքանչիւր ըստ արժանեաց իւրեանց: Զի յորժամ ընծայեմք մեք Աստուածութեանն որ ինչ խոնարհագոյն է քան զՆա, տայ Նա մեզ որ ինչ վերագոյն է քան զմեզ, եւ վարձեալ եղաք ի գործ վաստակոյ ըստ զօրութեան մերում, այլեւ⁶ հրաւիրեցաք ի հատուցումն վարձուց աւելի քան զգօրութիւն մեր:

Եւ իբրեւ երեկոյ եղեւ, ասէ տէր այգոյն ցաւառապետ իւր. «Կոչեա՛ զմշակսն⁷ եւ տո՛ւր նոցա վարձս՝ սկսեալ ի յետնոցն մինչեւ ցառաջինսն» (Ի 8):

Երեկոյ ոմանք զօրհասական մահն իւրաքանչիւր ումեք ասեն, յորում ոչ է այլ ժամանակ գործոյ, եւ զի ի վախճանին զհատուցումն իւր տեսանէ ամենայն ոք: Բայց ինձ թուի, թէ լրումն յաւիտենի կենցաղոյս ասէ, յորում իւրաքանչիւր ումեք արժանիքն հատուցանին՝ ըստ առաքելոյ. «Աստուծոյ լաւագոյն համարեալ, զի մի՛ առանց մեր կատարեցին» (Եբր. ԺԱ 40): Իսկ «գաւառապետ» կամ զհրեշ-

¹ Զ դատարկ

² Զործք Ժ 1

³ Զ դատարկս ասուցիք] դատարկ անցուցիք

⁴ Տ ուսուցչացս

⁵ Զ արժանն ձեր] որ ինչ արժան է

⁶ Զ այլ

⁷ Զ մշակս

տակա ասէ, որոց միջնորդութեամբն զՕրէնսն ընկալաք՝ ըստ այնմ. «Առէք զՕրէնս ի հրամանս հրեշտակաց եւ ոչ պահեցէք»¹, կամ զառաքեալս եւ զմարգարէս, որք պատգամաւորք եւ վերակացուք կտակարանացն եղեն: «Կոչեալ, ասէ, զմշակսն»², այսինքն՝ ի մարմնոյ կամ ի հոգոյ, քանզի «Ինքնին Տէր հրամանաւ հրեշտակապետի ի ձայն փողոյ իջանէ, եւ մեռեալք ի Քրիստոս յարիցեն յառաջագոյն» (հմմտ. Ա. Թեա. Դ. 15), եւ թէ՛ «Առաքեացէ զհրեշտակա իւր, եւ ժողովեացեն»³ զընտրեալս Նորա ի ծագաց երկնից մինչեւ ի ծագս նորա» (հմմտ. Մատթ. ԻԴ. 31):

«Տուր նոցա, ասէ, վարձս՝ սկսեալ ի»⁴ յետնոցն մինչեւ ցառաջինսն: Աստի ուսանիմք, թէ ամենայն տուրք բարիք թէպէտ յԱստուծոյ իջանէ՝ ի մարմնի եւ զկնի, սակայն ըստ կարգի ի ձեռն հրեշտակաց ի մարդիկ իջանէ, քանզի եւ նոքա են, որ զորոմունս խրճուս կապեն եւ ի հուր արկանեն⁵: Բայց ընդէ՞ր ի յետնոցն սկսեալ. զի առաջինքն յուսացեալ էին վարձուց իւրեանց, արդ զի մի՞ թուեսցի վերջնոցն, թէ պակաս ինչ առնուցուն, նախ զնոցայն ետ: Եւ ա՛յլ ազգ. ցուցանէ զպատիւս վերջնոցն, որք ի Քրիստոս հաւատացին, քանզի մարմին եւ անդամք Նորա եղեն՝ ըստ այնմ թէ՛ «Փոքրիկն մեծ է յարքայութեանն» (հմմտ. Մատթ. ԺԱ. 11): Քանզի առաջինքն խորհրդով միայն միացան ի Տէր մեր եւ օրինակաւ, իսկ վերջինքն՝ Եկեղեցի հեթանոսաց՝ խորհրդով եւ բանիւ եւ գործով եւ ճշմարտութեամբ, այլեւ արեամբ եւ վկայական նահատակութեամբ, որպէս եւ գրեալ է. «Բազում դատերք ստացան մեծութիւնս, բայց դու առաւել եղեր եւ անցուցեր զամենեքումք»⁶ (Առակ. Լ. 29): Ետես եւ Յովհաննէս, զի կային առաջի աթոռոյն եւ Գառինն՝ արկեալ զինքեամբ արկանելի՝ սպիտակ⁷, նաեւ Պօղոս ընդարձակա իմաստասիրէ վասն գերազանցութեան հեթանոսաց⁸: Դարձեալ՝ սկսանելն ի յետնոցն զողորմութիւնն Աստուծոյ յուշ առնէ, զի հեթանոսք վասն ողորմութեան փառաւոր առնեն զԱստուած, քանզի ի գործ այգւոյն որպէս ստուգութիւնն ոչ եւրեղեցաւ՝ տալով առաջնոցն որպէս ուխտեաց, այսպէս ողորմութիւնն Նորա ոչ պատուհասեցաւ գլխով ի⁹ յետինսն

¹ Գործք Է 53

² Զ մշակս

³ ՏԶ ժողովեցտ

⁴ Զ > ի

⁵ Յակ. Ա 17

⁶ Մատթ. ԺԳ 30

⁷ Զ զամենեքումք

⁸ Զ արկանելիս

⁹ Յայտ. Է 9

¹⁰ Դռոմ. Գ 29, Թ 24-30, Ժ 12, ԺԵ

¹¹ Զ > ի

նախ, որպէս կամեցաւ, քանզի «ողորմութիւնք եւ ճշմարտութիւնք գնան առաջի երեսաց Նորա» (հմմտ. Սաղմ. ԶԼ. 15):

Իբրեւ եկին որք¹ զմետասաներորդ ժամուն, առին² մէն մի դահեկան (Ի 9):

Նախ՝ զի մի՛ առաջինքն մեծամտիցեն նախատելով զվերջինսն, եւ մի՛ սոքա վհատիցին, այլ զի ուսցին, թէ գոյ կարողութիւն վերջին մտելոցն յայգի Օրինացն եւ հաւատոյն՝ ըստ ժամանակի կամ ըստ հասակի ի սակաւ ժամանակս զբովանդակ մաքրութիւն հոգւոյ ստանալ իւրաքանչիւր ոք առանձին, զոր «դահեկան»-ն նշանակէ, որով ի տեսութիւնն Աստուծոյ ձգի մաքուր սրտիւ: Եւ երկրորդ՝ զի որ³ առաջինքն Օրինօքն սրբեցան, նա աւանիկ յետինքն ի մետասան ժամու մկրտութեամբն պայծառացան: Եւ երրորդ՝ ուսուցանէ, թէ ի հանդերձեալն նախ արդարքն զփառս իւրեանց ժառանգեն եւ ապա մեղաւորք՝ զտանջանս՝ ըստ առաքելոյ, զի ասէ. «Փառք եւ պատիւ ի վերայ ամենայնի, որ գործէ զբարի, եւ նեղութիւն եւ անձկութիւն, որ գործէ զչար» (հմմտ. Հռոմ. Բ. 7-9), որպէս զի կրկին լիցի յանցաւորացն պատիժ. մի՛ ի տեսլենէ արդարոցն փառաց, թէ յորպիսի իրաց զրկեցան, եւ ապա՝ զկորուստ անձանցն, զոր պատրաստեցին յօժարութեամբ:

Եկեալ⁴ եւ առաջինքն՝ համարէին, թէ աւելի առնուցուն, եւ առին մէն մի դահեկան եւ նոքա (Ի 10):

Որք յՕրէնս եկին կամ ի հաւատս նախ քան զայլս ժամանակաւ եւ կամ հասակաւ, ընկալան բարիս ըստ Օրինացն խոստման, սակայն նախանձու ախտիւ ախտացան, որպէս զբազումս է տեսանել, մանաւանդ զկուսանս եւ զճգնաւորս, որք այսպիսի ախտիւ յղփանան՝ հայելով յընկերացն յառաջատումն եւ ի շնորհս՝ ի հոգեւորս կամ ի մարմնաւորս, եւ բորբոքին մախողական յաչաղմամբ եւ կարծեն զինքեանս մեծագոյն փառաց հասանել վասն սրբութեան կուսութեանն եւ կամ այլ առաքելութեանն, ժառանգել աստ զփառս ի մարդկանէ եւ անդ զպսակն առ ի Հօրէ: Իսկ արդար դատողութիւնն Աստուծոյ՝ ըստ չափոյ սրբութեանն զմարմնական հանգիստս եւ զփառս պատրաստէ նոցա ըստ իւրեանց ախորժակացն որպէս կամին, բայց վասն նախանձուն առայլս՝ յանտի փառացն տարագիր առնէ որպէս զյիմար կուսանսն: Եւ զի այսպէս է՝ յաջորդս ցուցանէ: Կամ առաջին դարուն մար-

¹ Զ որ

² Տ եւ առին

³ Զ գոր

⁴ Զ եկին

դիկն, որ յոլովս ապրեցան, կարծէին աւելի առնուլ զփառս, բայց ի¹ մետասան ժամու, որ սակաւ ապրին յետ Քրիստոսի, առաւելուս փառօք քան զնոսա, զի նոքա կենօք, իսկ սոքա՝ չնորհօք:

Իբրեւ առին², տրտնջէին զտանտեառնէն եւ ասէին (Ի 11)

Թէ՛ «Դոքա յետինքդ մի ժամ գործեցին, եւ հասարակո՞րդս մեզ արարեր զդոսա, որ զծանրութիւն աւուրն բարձաք եւ զտօք» (Ի 12):

Թէպէտ ոմանք ասեն առակ միայն գոլ զիրս եւ ո՛չ ճշմարտութեամբ այնպէս լինել, քանզի այն գաւառ ազատ է ի բամբասանաց եւ ի մախանաց, զի թէ աստ սուրբքն զանձինս վասն մեղաւորաց բաշխեն, անդ զիա՞րդ ընդ այլոց շնորհս մախան, այլ զի յորդորագոյնս առնիցէ զվերինս, այնպէս յորդորեաց³ զբանն՝ դառնալ ի ծերութեանն եւ պիտանի լինել այնքան, մինչ զի զբազումս ի նախանձ շարժեսցէ, որպէս մուտն անառակին՝ զերէց որդին⁴: Իսկ մեզ ասելի է, թէ ստուգապէս զչարէին եւ խանդային ընդ այլոց բարիս, յորմէ ինքեանք ոչ նուազ էին, բայց ո՛չ անդ ի հանդերձեալն, այլ յայս կենցաղի: Զի որ ինչ անդր հատուցանի, աստէն գործոց է հատուցումն, վասն որոյ զբանն եւ զգործն ձեւացուցանէ, որպէս զի յիրաւի եւ արդար դատաստանն Աստուծոյ կարծեցեալ լինի, վասն զի ախտ տրտնջման եւ նախանձու ոչ ի մարդիկ միայն ձգի, այլ եւ յԱստուած, թէ ընդէ՞ր զայս այսպէս արարեր, կամ նորա զայս իշխանութիւն ընձեռեցեր, եւ կամ զսա յայնպիսի փառաց զրկեցեր, որպէս տեսանեմք այժմ եւ լսեմք զայսպիսի բարբառնանս ի բազմաց, որպէս եւ ասէ. «Տրտնջէին զտանտեառնէն եւ ասէին⁵ թէ՛ «Դոքա յետինքդ մի ժամ գործեցին, եւ հասարակո՞րդս մեզ արարեր զդոսա»: Քանզի բազմաց պատահէ, որք ազգաւ կամ հասակաւ յետինք են, սակայն շնորհօքն Աստուծոյ յառաջեն յաստիճանս կամ ի մարմնական փարթամութիւնս, կամ ի մեծագոյն իշխանութիւնս եւ ի պատիւ, որպէս Դաւթի յառաջանալն, որ յետին էր ազգաւ եւ հասակաւ, եւ Սաւուղի նուազիլն, ընդ որս մախայր միշտ եւ սպանանել ձեռնարկէր⁶, սոյնգունակ եւ այլոց յոլովից լինիցի այս:

«Որ զծանրութիւն աւուրն բարձաք եւ զտօթ»: «Օր» զբոլոր կենցաղս իւր անուանէ, իսկ «ծանրութիւն»՝ զառ ի սա եղեալ փորձութիւնքն, պէսպէս խաղաղութիւն եւ պատերազմ, աղքատ

¹ Զ > ի

² Զ > իբրեւ առին

³ Զ յարդարեաց

⁴ Դուկ. ժԵ 11-32

⁵ Զ զտանտեառնէն տրտնջէին յ Տրտնջէին զտանտեառնէն եւ ասէին

⁶ ՍԹԱԳ. ժԶ-ԻԷ

տութիւն եւ փարթամութիւն, առողջութիւն եւ հիւանդութիւն, ազատութիւն եւ ծառայութիւն: Եւ «տօթ» զդիւական տապն¹ ասէ, յորում վշտանան հոգիք մարդկան յայլանդակ խորհրդոցն ձանձրութենէ, ի բարկութենէն ասեմ եւ ի ցանկութենէն, ի տրտմութենէն եւ յերկիւղէն² եւ յայլ համազգի ախտիցն: Այսմ ամենայնի համբերեցաք, ասեն, եւ զսոսա հաւասար մե՞զ պսակես: Դարձեալ՝ տրտնջելն այնոցիկ է, որ ի մարմնաւոր իրս վատակին, զի մարմնաւորն առանց աշխատանաց եւ տրտնջման ոչ լինի, որպէս Մարթա տրտնջեաց ի մարմնաւոր գործն զբաղեալ, իսկ զբարին որք բառնան կամօք՝ թեթեւ է՝ ըստ Տեառն. «Լուծ իմ քաղցր է, եւ բեռն իմ փոքրոքի» (Մատթ. ԺԱ 30), վասն այնր տրտունջ ոչ լինի: Իսկ սոքա տրտնջեցին վասն մարմնոյ աշխատութեանցն որ ի տուէ, եւ հոգւոյ զբաղմանցն որ ի գիշերի, քանզի այս է օրն՝ տիւ եւ գիշեր:

Նա պատասխանի ետ միում ի նոցանէ եւ ասէ. «Ընկե՛ր, չգրկեմ զքեզ, ո՞չ դահեկանի միոջ սակ արկեր ընդ իս (Ի 13):

Ա՛ն գբոյդ եւ ե՛րթ (Ի 14):

Ո՛վ արդար դատաւորութեանն, քանզի ոչ գոյ այլ աւելի իրաւունք, յորժամ ինքն իսկ տանուտէրն վասն նոցա իրաւունս դնէ դատաստանաւ եւ ո՛չ սաստիւ: Եւ ասէ «միում ի նոցանէ». զի՞նչ է «միումն». իբր թէ ամենեքեան զմի բարք ունէին նախանձոտքն: «Ընկեր», այսինքն՝ հակառակ ինձ եւ ընդդիմացօղ օրինաց իմոց, քանզի հաւասար ինձ դատաւոր եղեր եւ զիման ընդ քննութեամբ արկանէիր, թէ ընդէ՞ր այս անուն պատուեցաւ յետին գոլով, կամ այն անուն նուազեցաւ առաջին լինելով: «Զգրկեմ զքեզ»: Զնոսա քեզ հասարակորդս առնելով՝ չէ՛ ինչ զրկութիւն, այլ արդարութիւն, զի զյետնոցն յօժարութիւնն ի բարին՝ զոր ունէին, յառաջագոյն եւ զցանկութիւնն կշռելով ընդ քո առաքինութիւնն հաւասարեալ, ուստի եւ զվարձն համեմատեցի, մանաւանդ զի ոչ ի քոյոցն ետու, այլ զքոյն քեզ շնորհեցի եւ յիմոցն անծախապէս նմա պարգեւեցի: «Ո՛չ դահեկանի միոջ սակ արկեր ընդ իս», այսինքն՝ մարմնական փառաց, որում ըղձացար, եւ երկրաւոր հանգստեան. ո՞չ զայդ աւասիկ հատուցի անպակաս, զի դիտաւորութիւն քո այն էր, եւ ես լցի, քանզի ո՛չ զայդ օրէնքն, այլ հոգւոյ մաքրութիւնն ուսուցանէր, իսկ դու զայն թողեալ՝ մարմնական բարութեան հաշիւ պահանջէիր յինէն, զոր ետու իսկ: «Ա՛ն գբոյդ. ասէ, եւ ե՛րթ». այն իսկ թէ՛ ի դասս

¹ Զ տագնապն

² Զ յերկեղէն

տրտնջողացն ընկալար¹ զբարեաց քոց փոխարէն ի կեանս քո, այժմ երթ ի տանջանս ի դասս վասն նախանձուն որ առ բազումս, զի թէ զայս ախտ ոչ էիր ախտացեալ, հանդերձեալ էի պարգեւել զկնի հարիւրապատկին եւ զյաւիտենական կենացն ժառանգութիւն, բայց զի յաչաղկոտ եղեր, ըստ չափոյ բարեացն, զոր ունէիր, առեր զմարմնական բարիսն եւ փոխանակ նախանձուն՝ երթ ժառանգեա զգեհենին պատիժս, որ պատրաստեալ է սատանայի եւ հրեշտակաց նորա, քանզի որ նախանձի ընդ եղբօրն՝ վատթարագոյն է քան զվատսն², որ բնաւին բարիս ոչ արարին, զի Գիրք սովորութիւն ունի ընդ սպանման կարգել զնախանձն³:

Եթէ կամիմ յետնոցս տալ որպէս եւ քեզ, եթէ չիցէ՞ ինձ իշխանութիւն յիմսս առնել զինչ եւ կամիմ (Ի 15):

Յառաջագոյն զյետնոցն յօժարութիւնն՝ առաջնոց գործոցն բաղդատեաց եւ եցոյց, թէ չէ զրկութիւն, այլ յիրաւի հաւասարեցան, իսկ այժմ այլազգ յանդիմանէ՝ զողորմութիւնն⁴ յուշ առնելով եւ զառատութիւնն⁵, քանզի «ողորմեցայց որում ողորմեցայց եւ գթացայց յորս գթացայց» (Ելք 1, 9, 19), «քեզ զի՞ փոյթ է, միթէ ասէ՞ կալ ցորտում...» (Ռմմ. Հոռմ. Թ 20-21),— ասէ առաքեալ: Բայց թուի թէ՝ զի յետինքս առանց տրտնջման մնացին, տաց զհարիւրապատկին, որպէս նոցա, տայ եւ զյաւիտենական փառսն, որպէս զի ուսցուք ո՛չ յոք նախանձել, թէպէտեւ առանց վաստակոյ ի շնորհս վայելիցէ: Յիրաւի՝ ապա այսպիսիքս առնուն վարձս ըստ գործոց, առնուն եւ պսակս շնորհաց ըստ կամաց ողորմութեանն Աստուծոյ:

Կամ թէ ակն քո չա՞ր է, զի ես առատս եմ»:

Այս կարի յանդիմանութիւն է եւ նախատինք նախանձոտացն, զի գրեթէ ասէ՝ յիւրոց բարեաց թէ ոք ոչ մատակարարէ այլոց, ունի տեղի նախանձու, զի զիւրն այլոց ոչ կամի, իսկ զայլոց բարիս այլոց յաչաղելն⁶ մեծագոյն չարութիւն է եւ անհրաժեշտ բարկութեան առիթ: Բայց «ակն» զմիտսն ասէ, յորս բաղմացեալ ախտ նախանձուն վասն բռնանալոյն⁷ ի նմա չարին՝ գայ եւ ի տեսանելիս եւ ըստ ոչ կամեցողութեան բանսարկութիւն գործի առեալ զաչս մարդկան՝ չարակնէ զբազումս, ուստի եւ

¹ Զ ~ ընկալար տրտնջողացն

² Զ զվատսն

³ Յորք Ե 2, Դոռմ. Ա 29, Գաղ. Ե 20-21

⁴ Տ զողորմութիւն

⁵ Զ զառատութիւն

⁶ Տ յաչաղել, Զ յաչախելն

⁷ Զ բռնանալոյ

վնասէ իսկ, որպէս ասեն ոմանք: Դարձեալ՝ «ակն քո չար է», այսինքն՝ թէ մտօք քո զայն խնդրեցեր, որ քեզ չար եղեւ, ինձ զի՞նչ փոյթ է, «զի ես առատս եմ» եւ ի տալն զխնդիրն ես բարի եմ: Կամ թէ՝ «ես առատս եմ», այսինքն՝ զի որ յինչն զբարին խնդրեաց, ես նմա՜ զայն պարգեւեցի, զբարին գործել եւ վասն իմ աշխատել, որ եւ զգործողսն պահեաց առանց աշխատութեան², որ ոչ ձանձրացան եւ տրտնջեցին իբրեւ զքեզ:

Այնպէս եղիցին յետինքս առաջինք, եւ առաջինք՝ յետինք, զի բազումք են կոչեցեալք, եւ սակաւք են ընտրեալք» (Ի 16):

Նախ, որպէս ասացաք, վասն հրէից յառաջ կոչեցելոց ասէ եւ ո՛չ հաւատացելոց, եւ հաւատացելոց յառաջելոց քան զնոսա, եւ ապա վասն ամենեցուն կանխաւ ծագելոցն առաքինութեամբ, եւ յետոյ հեղգացելոց եւ յետս ընկղմելոց, եւ որք ի չարեացն զղջացան եւ զբազմօք գերազանցեցին՝ է փոփոխմունս: Լսի եւ այսպէս, թէ ամենեքեան են ստեղծուածք Աստուծոյ, բայց որք Աստուծոյ են՝ սակաւք են ընտիրքն, որք իմաստութեամբ ի մարմնոյս ի բաց որոշեցան եւ առ ճշմարիտ եւ ականակիտ լոյսն հայեցան: Իսկ բազումքն, որք զկնի կաւոյն ցնդեցան՝ ոչ կարացեալք ի վեր յառել, [յ]Աստուծոյ են, բայց ո՛չ Աստուծոյ:

Բայց զի՞նչ այն թէ՝ «բազումք են կոչեցեալք, եւ սակաւք են ընտրեալք»: Եթէ այդպէս իցէ, ապա ընդէ՞ր եւ կոչեցան իսկ. կոչեցան՝ զմարդասիրութիւնն ցուցանէ, իսկ յընտրութիւնն ոչ ժամանեալք՝ զնոցա հեղգութիւնն, որպէս ասաց այլուր, թէ սակաւք են, որ ապրելոց իցեն³, ուռկանն զամենայն ազգս ժողովեաց, բայց զբարի բարին միայն յամանս հաւաքեաց⁴, եւ ի հարսանեացն զաղտեղեալն հանդերձիւ արտաքս հանին⁵, եւ Յուդաս կոչեցաւ ընդ նոցին, բայց յետոյ սատանայ եղեւ: Գրէ եւ Պօղոս, թէ զորս յառաջագոյն ճանաչէր կերպարանակից լինել պատկերի Որդւոյ Իւրոյ, զնոսին եւ կոչեաց եւ արդարացոյց եւ փառաւորս արար⁶, ուստի յայտ է, թէ միայն կոչումն չէ բաւական ի փրկութիւն, եթէ ոչ արժանի գնացս կոչմանն ցուցանիցեմք՝ ըստ առաքելոյ թէ՝ «Յոր կոչումն կոչեցաւ, ի միմ մնացէ» (Ա Կոր. Է 20), զի մի՛ յընտրութեանն վրիպիցիմք՝ յետինքս լինելով, եւ ի փառացն անկանիցիմք: Ո՛չ վայրապար եւ զայն եւս ասէ թէ՝ «եղիցին յետինքս ա-

¹ Զ նոցա

² Զ աշխատութեանց

³ Մատթ. Է 14, Ի 16, Ղուկ. ԺԳ 23-30

⁴ Մատթ. ԺԳ 48

⁵ Մատթ. ԻԲ 11-13

⁶ Դոռմ. Ը 29-30

Եւ դարձեալ՝ զի տեսին զՄոսէս եւ զԵղիա փառօք երեւեալ ի Թաբոր, ցանկացան այնմ եւ մատեան ասել՝ տո՛ւր մեզ ըստ նմանութեան նոցա նստիլ¹ մի յաջմէ եւ մի յաՀեկէ Քուամէ ի փառսն Քում: Եւ դարձեալ՝ զի լուան թէ՛ «յերկոտասան արօռ նստջիք» (Մատթ. ԺԹ 28)՝ զգահագլուխն աթոռոցն կամէին ունել, եւ զի քան զայլսն աւելի ունէին պատիւ՝ զայն գիտէին, բայց ի Պետրոսէ իմն կասկածէին:

Իսկ նշանակաւ՝ կինն այն է ամենայն սուրբ մերձաւոր Քրիստոսի՝ յաղագս ի նմա մատչելոյ անծախելի պատարագին, իսկ երկու որդիք՝ հրէայք եւ հեթանոսք, հոգի եւ մարմին, արդար եւ մեղաւոր, զորս ծնանի Եկեղեցի սուրբ², կամ եկեղեցական եւ աշխարհական, զորս ըղձայ փառաց հասանել յարքայութիւնն երկնից:

Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ. «Ո՛չ գիտէք զինչ խնդրէք (Ի 22):

Տես, զի ո՛չ ասաց՝ ոչ գիտես զինչ խնդրես, այլ թէ՛ «ոչ գիտէք», զի ցուցցէ զկամս որդւոցն ընդ մօրն լինել: Բայց «ոչ գիտէք զինչ խնդրէք» երկակի լսի. կամ թէ յոյժ անպատկան է խնդիրն³ ձեր, զի մարմնաւոր է եւ ոչ հոգեւոր, կամ թէ փառքն զոր խնդրէք՝ ոչ գիտէք զինչ է վասն սքանչելեացն եւ մեծ եւ գերազանց գոլոյն քան զվերին զօրութիւնն, զի «զոր ակն ոչ ետես եւ ունկն ոչ լուսա եւ ի սիրտ մարդոյ ոչ ամկա՝ պատրանտեաց Աստուած սիրելեաց Իւրոց» (Ա. Կոր. Բ 9). արդ զոր ոչ գիտէք՝ զիա՞րդ խնդրէք: Եւ զերկրորդն⁴ ինքն յաւելու:

Կարէ՞ք ըմպել զբաժակն, զոր Ես ըմպելոցն եմ, կամ զմկրտութիւնն, զոր Ես մկրտելոցն եմ, մկրտել:

Նախ՝ զՀպարտութիւնն նոցա շիջուցանէ. դուք, ասէ, պատիւս եւ պսակս խնդրէք, այլ Ես զպատերազմունս եւ զքրտունս եղից առաջի, քանզի չէ պսակի ժամանակ, եւ ոչ արդէն իսկ յայտնելոց են փառքն իմ, այլ նախ չարչարանք եւ մահք աստ եւ ապա անդ փառաց յայտնութիւն: Եւ երկրորդ՝ ո՛չ սոսկ ասաց ըմպել զբաժակն, այլ զայն, «զոր Ես ըմպելոց եմ», որպէս զի կամաւ եւ յօժարութեամբ լիցի եւ ուրախութեամբ եւ ո՛չ ի հարկէ, վասն որոյ եւ «բաժակ» կոչէ: Եւ ո՛չ ասաց՝ «կարո՞ղ էք զենանիլ» կամ «զարիւնս ձեր հեղուլ», որպէս զի յորդորագոյնս առնիցէ՝ հաղորդս լինել ինքեան մահուն՝ «բաժակ» ասելովն՝ ըստ այնմ. «Զբաժակ փրկութեան ընկալալց» (Մատթ. ԺԺԻ 13): Իսկ «մկրտութիւն» զհանգամանս

¹ Ձ նստել

² Ձ ամենայնի] եկեղեցի սուրբ

³ Ձ խնդիրք

⁴ Տ զերրորդն Ձ զերկրորդ

մահուն ասէ, զի ո՛չ որպէս հասարակաց մահ, այլ արեամբ լուացումն. նաեւ «մկրտութիւն» ասելովն ցուցանէ, թէ որչափ առաւել սրբութիւն լինելոց է ի չարչարանաց Նորա, նոյնպէս եւ դուք սրբութեամբ մատչիք ի փառսն յայն, որ ի չարչարանացն յառաջանայ, զի որպէս մկրտութիւնն մաքրէ ի մեղաց, նոյնպէս եւ չարչարանք լուծիչ է յանցանաց, վասն այսորիկ եւ անուանն հաւասարէ:

Ասեմ ցՆա. «Կարո՞ղ եմք»:

Կամ առ փառացն ցանկութիւնս վաղվաղակի յանձն առին, կամ առ սէր Վարդապետին ի չարչարանս յօժարեցան:

Ասէ ցնոսա Յիսուս. «Զբաժակն իմ ըմպիցէք եւ զմկրտութիւնն, զոր Ես մկրտելոց եմ, մկրտիցիք, բայց նստուցանել ընդ աջմէ եւ ընդ ահեկէ իմմէ՝ ո՛չ է իմ տալ, այլ որոց տուեալ է ի Հօրէ իմմէ» (Ի 23):

Կամ ասէ՝ թէպէտ ըմպիցէք եւ մկրտիցիք, սակայն տալն ոչ է իմ, այլ որոց տուեալ է ի Հօրէն, կամ թէ մարգարէացաւ նոցա մեծ բարութիւնս թէ՛ մարտիրոսութեան արժանի լինելոց էք եւ զնոյնս կրէք, զոր Ես կրելոց եմ, բայց նստուցանելն ոչ է իմ, այլ զնորոց տուեալ է: Զի՞նչ է այս, թէ Նորա ոչ էր տալն, այլ Հօրն. ա-որոց տուեալ է: Զի՞նչ է այս, թէ Նորա ոչ էր տալն, այլ Հօրն. ա-պա ընդէ՞ր Պետրոսի ետ ոչ միայն զաթոռոցն, այլ եւ զփականսն¹, եւ Պօղոս ասէ. «Կայ եւ մնայ ինձ արդարութեան պսակն, զոր հատուցէ ինձ Տէր» (Բ Տիմ. Դ 8), եւ ի սոցանէ արգելու: Նախ՝ զի Պետրոս ո՛չ առանձինն, այլ ամենեցուն խնդրեաց. յայտ է, զի ասաց. «Զի՞նչ լինիցի մեզ» (Մատթ. ԺԹ 27), եւ ոչ եթէ՛ ինձ, եւ ի խնդրուածս նորա ոչ ոք տրտմեցաւ, այլ ամենեքեան ուրախացան. վասն զի հասարակաց էր, ո՛չ արգել զայն, իսկ սոքա զի ինքեանց միայն խնդրեցին, ո՛չ ետ, քանզի յաղօթսն այսպէս ուսոյց թէ՛ ասասջիք «Հայր մեր» եւ ոչ թէ՛ «Հայր իմ»: Եւ երկրորդ՝ զի լուան, թէ ելանեմք յերուսաղէմ եւ Որդի մարդոյ մատնի եւ խաչի, եւ նոքա թողին զսէրն, զոր ունէին առ Նա, զի ընդ Նմա անարգեսցին եւ մեռցին, եւ սկսան ցուցանել զսէրն, զոր ունէին առ անձինս իւրեանց: Եւ երրորդ՝ զի յանձնապատան եղեն թէ՛ կարօղ եմք, վասն այնորիկ արգել:

Եւ չորրորդ՝ զի ընտրութեամբ առանց գործոց կամեցան ժառանգել զՆա, մերժեաց զնոսա Տէր մեր յինքենէ, բայց զի մի՛ տրտմեցուցէ զնոսա, եցոյց, թէ ոչ ունի իշխանութիւն, իբր զի վասն² ժամուն ասէ. «Ոչ որ գիտէ՝ ոչ հրեշտակք եւ ոչ Որդի, բայց միայն Հայր» (Մատթ. ԻԴ 36): Քանզի ուսոյց, թէ զնոց զնի Նա եւ գործովք լինի ստացեալ, իբր այն, զի ասէ թէ՛ «վասն այնորիկ Աստուած վերացոյց եւ

¹ Մատթ. ԺԶ 19

² Ձ ~ վասն զի

բարձրացոյց զՆա, եւ շնորհեաց Նմա անուն, որ ի վեր է քան զամենայն անուն» (Փիլիպ. Բ 9), զի թէպէտ աշակերտք իմ եղերուք, ո՛չ վասն այնորիկ ի գլխաւոր պատիւն վայելիցէք, զի թերեւս առաւելագոյն որ քան զձեզ գտանիցի՝ որք ընթացան կամ ընթանայցեն եւ առաքինութեամբ կատարեալք, լինիցին գերագոյն քան զձեզ, եւ ի միտս Հօրն նկարեալ է այն, նոցա է պատրաստեալ այն: Զայս ասելով՝ ի նոյն յորդորէ եւ զսոսա, որպէս թէ՛ զխնդիրս նոցա եզ իբր զպսակ ի միջի, թէ որք առաքինանան, Նովաւ պսակին: Եւ Հինգերորդ՝ յայտ առնէ, թէ չիք ոք, որ յայն տեղի նստիցի, քանզի անկոխ է յամենեցունց աթոռն այն, վասն զի յաջմէ Նորին Հայր է եւ Հոգին, եւ որոց տուեալ է ի Հօրէ՝ Որդւոյ եւ Հոգւոյ, եւ ոչ թէ իցեն ոմանք, որ նստիցին, այլ ըստ կարծեաց հարցմանցն զպատասխանին այնպէս ձեւացոյց՝ զիջուցանելով ըստ նոցին մտացն, քանզի նոքա ոչ գիտէին զբարձրագոյն պատիւն զայն, այլ միայն զնստիլն խնդրէին:

Եւ վեցերորդ՝ լսի եւ այսպէս, թէ ոչ է իմ տալն այլ ազգ, քան թէ որոց Հայրն շնորհէ, բայց ոչ ետ առ այն ժամ, զի մի՛ զայրասցին այլքն, թէպէտ բարկացան, որպէս ասէ: Եւ եօթներորդ՝ զի խնդիրս այս ո՛չ նոցա միայն էր, այլեւ ի դէմս ամենեցուն, որք մինչ ի կատարած աշխարհի յայս միտս գան, վասն որոյ ասէ թէ՝ «Զբաժակն իմ ըմպիցէք, զմկրտութիւնն, զոր ես մկրտելոց եմ², մկրտիցիք», սակայն ոչ տամ փառս, այսինքն՝ թէ պատահի բազմաց մարտիրոսանալ, սակայն փառս ոչ ժառանգեն, զորոց եւ Պօղոս գրէ թէ՝ «Մատենմ զմարմինս իմ յայրումն հրոյն, սակայն ոչինչ օգտիմ» (Ռմտ. Ա Կոր. ԺԳ 3), զի ո՛չ ի սիրոյ, այլ վասն փառաց մարդկան յօժարին յայս, որպէս վասն ողորմածացն ասէր, թէ առնեն ի ցոյցս. «Ամէն աւէմ ձեզ, ա՛յն իսկ եւ վարձք նոցա» (Մատթ. 2):

Եւ լուեալ տասանցն՝ բարկացան ի վերայ երկուցն եղբարց (Ի 24):

Կամ թէ՛ յորժամ խնդրէին զգահերիցութիւնն³ եւ նախամեծար լինել քան զայլսն կամէին, զայն լուեալ՝ բարկացան, քանզի տակաւին թերակատարք էին յայնժամ, կամ թէ՛ զսաստ Յիսուսի լուան, զի նախ թէպէտ մտօք վտանգէին տասունքն, սակայն Վարդապետին վճիռ տալոյ անսային, իսկ յորժամ տեսին զհրաժեշտ խնդրոյն, բարկացան եւ նոքա:

¹ Զ զի

² Զ > զոր ես մկրտելոց եմ

³ Զ զգահիւրիցութիւնն

Յիսուս կոչեաց զնոսա առ Ինքն եւ ասէ. «Գիտէք, զի իշխանք ազգաց տիրեն նոցա, եւ մեծամեծք իշխեն նոցա (Ի 25):

ո՛չ այնպէս իցէ եւ ի ձերում միջի (Ի 26):

Թէպէտ կոչմամբն նախ¹ բանիւք հանդարտեցուցանէ եւ մօտ ածելովն ցածուցանէ, սակայն կոչելն առ Ինքն՝ անձամբն գործովն տարացոյց լինելն է, իբր ասել թէ՛ յի՛ս հայեցէք, որպէս յորժամ վասն հեղութեանն եւ խոնարհութեանն վարդապետէր, երբեմն թէ՛ «Ուսարութ յինէն, զի հեզ եմ» (Մատթ. ԺԱ 29), եւ երբեմն թէ՛ «Օրինակ մի ետու ձեզ, զի որպէս ես արարի, եւ դո՛ւք առնիցիք» (Յովհ. ԺԳ 15): Նոյնպէս եւ աստ. քանզի ճեղքեցան երկուքն ի տասանցն, յինքն ձգելով միացուցանէ եւ նախ զնոցա ախտն ձաղէ, զի զսոսա մխիթարեսցէ, եւ ապա օրինակաւն զբարկութիւնն եւս շիջուցանէ: «Գիտէք, ասէ, զի իշխանք ազգաց տիրեն նոցա». ցուցանէ, թէ հեթանոսական է գահերիցութիւն² խնդրել եւ կամ ի նախանձ հպարտութեան շարժել, քանզի աղապիսի ախտ զմեծամեծս կարող է յաճախ լլկել, զի ոմանք գոռոզանան, եւ կէսք ընդ նոսա նախանձին, եւ զայս ասելով կսկծեցուցանէ զնոսա, որպէս զի զգաստացին: Արդ՝ «ոչ այնպէս իցէ եւ ի ձերում միջի», քանզի ոչ եկի զհեթանոսական օրէնս հաստատել զթիւրս, այլ յուղղութիւն ածել, զի նոցա որ իշխանն է՝ տիրէ, իսկ առ Իս՝ որ կրսերն է՝ երիցագոյն իցէ՝ ըստ Յակոբայ եւ Եսաւայ իրացն, քանզի անդ ասացաւ թէ՛ «Երեցն կրսերոյն ծառայեսցէ» (Ծանո. ԻԵ 23), եւ կրսերն պատուաւոր գտաւ՝ ըստ այնմ. «ԶՅակոբ սիրեցի եւ զԵսաւ՝ ատեցի» (Մադ. Ա 2):

Այլ որ կամիցի ի ձէնջ մեծ լինել, եղիցի ձեր պաշտօնեայ (Ի 26):

Եւ որ կամիցի ի ձէնջ առաջին լինել, եղիցի ձեր ծառայ (Ի 27):

Յարտաքնոցն գոռոզութենէ հրաժարեցուցանէ, սակայն այլ իմն օրինակաւ զնոյն ընձեռէ. թէ կամիցիք, ասէ, մեծութեան հասանել, պարտ է զսպասաւորութենէ բուռն հարկանել եւ ի նախագահութիւնն ծառայութեամբ ժամանել, ոչ միայն փոփոխմամբ ի հատուցմանն, այլ քանզի եւ ինքն ծառայութիւնն մեծութիւն է, ոչ միայն ըստ այնմ՝ «Որ ծառայն է ի Տէր՝ ազատ է» (Ռմտ. Ա Կոր. Է 22) յամենայն, որպէս ընդդէմ այսր՝ «Որ առնէ զմեղս, ծառայ է մեղացն» (Յովհ. Ը 34), թէպէտեւ ազատ է, եւ «բարձրն պիղծ է առաջի Աստուծոյ» (Ռմտ. Ղուկ. ԺԶ 15), այլ զի եւ մեծն օգնէ տկարին, եւ զայս ի ծառայն տեսանեմք եղեալ, զի տեսաւն օգնականութիւն մատուցանէ, որ է յոյժ մեծութեան նշանակ:

¹ Զ նախ քան

² Զ գահիւրիցութիւն

³ Զ զիսաւ

Որպէս Որդի մարդոյ ո՛չ եկն պաշտօն առնուլ, այլ պաշտել եւ տալ զանձն Իւր փրկանս փոխանակ բազմաց» (Ի 28):

Զի մի՛ ասիցեն, թէ դժուարին է իրդ, զանձն օրինակ դնէ, զի ես, ասէ, ե՛ւս մեծամեծս արարի, որ թագաւորս եմ վերին զօրացն. յանձն առի մարդ լինել եւ արհամարհիլ եւ թշնամանիլ, եւ ո՛չ այս միայն, այլեւ ի մահ եւս եկի եւ զանձն փրկանս ետու բազմաց, եւ այն ո՛չ սիրելեաց, այլ թշնամեաց եւ ատելեաց: Դու եթէ խոնարհիս, վասն քո՛ խոնարհիցիս, իսկ ես ո՛չ վասն իմ, այլ վասն քո, ապա ուրեմն մի՛ կասկածիցես, զի ո՛չ այնչափ ինչ կարիցես զիջանել, որչափ Տէրն քո: Սակայն իջանելն Նորա ելանել ամենեցուն եղեւ, որպէս յաջորդդ ցուցանէ, եւ փառաց Նորա առաւել յայտնութիւն, զի մինչչեւ էր մարդ լեալ, ի հրեշտակաց եւեթ ճանաչիւր, իսկ յորժամ մարդ եղեւ եւ խաչեցաւ, ոչ միայն յայնց փառաց ոչ նուազեաց, այլեւ զմիւս եւս ի վերայ նորին էառ՝ առ ի յաշխարհաց ճանաչելոյ: Նոյնպէս եւ քո խոնարհութիւնն փառաց յաւելուած լինելոց է, թէ կամիցիս:

Եւ յեկանելն նոցա յԵրիքովէ՝ գնացին զհետ Նորա ժողովուրդք բազումք (Ի 29):

Քննել արժան է, թէ ուստի՞ եկն յԵրիքով, որպէս ասէ Մարկոս թէ՝ «Գան յԵրիքով» (Մարկ. Ժ 46), եւ կամ վասն է՞ր եկն: Ի հրէիցն խոյս տուեալ՝ առ գալիւեացւոյքն շրջէր եւ ի գնալն անդ ո՛չ ընդ Երիքով անցանէր, այլ ընդ Սամարիա, որպէս զի զսամարուհին աշակերտեսցէ առ ջրհորովն¹, յօրինակ Եկեղեցւոյ մկրտութեամբ աւագանին: Իսկ յորժամ մերձեցաւ ժամանակ չարչարանացն եւ յերուսաղէմ ելանէր, նախ յԵրիքով գայ, զի զանկեալն ի ձեռս աւագակաց ողջացուցէ², ուստի բազումս կոչէ ի ձեռն Զակքէի³ իրացն⁴, եւ զանհաւատսն խոշտանդէ⁵, որք ոչ կամէին զթագաւորելն⁶ Նորա⁷, եւ ապա ելանէ անտի բազում հաւատացեալ ժողովրդովք:

Բայց գիտել արժան է եւ զայն, թէ յուժմէ՛ շինեալ եղեւ Երիքով, յորում մուտ եւ ել արար Տէր մեր: Արդ՝ յաղագս նորա այսպիսի ասի բան, թէ մի յորդուցն Քամայ Քուակ անուն ծնաւ երիս

¹ Յովհ. Դ 4-30

² Ղուկ. Ժ 30-37

³ Տ Ձաքի

⁴ Ղուկ. ԺԹ 1-10

⁵ Տ խոշտանկէ

⁶ Ձ գթագաւորել

⁷ Ղուկ. ԺԹ 14

որդիս՝ զԳայի, զԳաղա եւ զԵրիքոյ¹, որոց շինեալ զքաղաքս՝ եւ յիւրեանց անուն անուանեցին Գայի եւ Գաղա, իսկ Երիքոյ յետոյ շինէ զԵրիքով ամրադոյն մեքենայիւք, եօթնպարսպեան, եւ անգծելի երկաթոյ վիմօք, դիւրամուտ եւ դժուարելանելի, եւ անուանեաց զնա յիւր անուն Երիքով՝ ամենայն չարութեամբ լցեալ զնա՝ չար արբանեկօք եւ գործակցօք չարեաց: Եւ նշանակաբար՝ Երիքով է օրինակ դժոխոց, զոր քակեաց Յեսու եւ անէծ զվերստին շինողն նորա, եւ արհամարհեալ զայս օրէնս Ազան Բեթելացի Աբիրոնաւ անդրանկաւ եդ զհիմունս նորա, եւ զերծելով կրսերաւ կանգնեաց զդրունս նորա², որպէս եւ սատանայ երկու ծննդովք³ իւրովք չարօք՝ հպարտութեամբ եւ պոռնկութեամբ, շինեաց զդժոխս, զի զհպարտութիւնն հիմն եդ դժոխոցն եւ զպոռնկութիւնն՝ դուռն մտին նորա: Եւ որպէս ի գոյմանէ փողոյ քահանայիցն առ հասարակ կործանեցան պարիսպքն Երիքովի⁴, այսպէս ի Փրկչին ձայնէ՝ որ ի վերայ խաչին, խախտեցան յատակք դժոխոց եւ փշրեցան դրունք նորա՝ խոնարհութեամբն եւ կուսութեամբն: Որ եւ իջանելովն անդ բանական հոգւովն՝ զբանդեալ հոգիսն առ ինքն ձգեաց եւ եռօրեայ ելեալ անտի բազում ժողովրդովք՝ վերածեաց զնոսա ի կեանս՝ զոմանս մարմնով յարուցեալ զկնի իւր՝ ըստ այնմ. «Բազումք մարմինք մնջեցելոց սրբոց յարեան» (Մատթ. ԻԷ 52), եւ զկէսս ազատելով ի ծառայութենէ բանսարկուին: Այս է ասելն թէ՝ «յեկանելն նոցա յԵրիքովէ՝ գնացին զհետ Նորա ժողովուրդք բազումք»:

Եւ ահա կոյրք երկու մատիցն առ ճանապարհաւն (Ի 30):

Մարկոս մի միայն ասէ թէ՝ «Որդի Տիմէի Բարսիմէոս կոյր մատր յանցս ճանապարհի» (Մարկ. Ժ 46): Արդ՝ որպէս ոմանք ասեն՝ երկու էին, եւ մին առաւելագոյն ունէր զկուրութիւն քան զընկերն, որ եւ աղաղակէր իսկ, զոր Մարկոս յիշէ⁵: Իսկ Մատթէոս զերկոսեան ասէ, իսկ ոմանք այլ ասեն զայս եւ այլ զայն, եւ զոմն⁶ ի մուտն ասեն յԵրիքով բժշկել եւ զոմն ի յելն՝ ի նշանակի՝ հրեշտակաց եւ մարդկան, եւ Երիքով՝ աշխարհի, եւ Երուսաղէմ՝ երկնի, զորս բժշկեաց Քրիստոս. զմարդիկ, որ երկու են՝ հոգի եւ մարմին, յորժամ յաշխարհ էջ, լուսաւորեաց, իսկ զհրեշտակսն, յորժամ համբարձաւ,

¹ Ձ Երիքով

² Յեսու Ձ 26

³ Ձ ծննդօք

⁴ Յեսու Ձ

⁵ Մարկ. Ժ 47

⁶ Ձ զոմանս

⁷ Ձ յելն: Նշանակ] յելն՝ ի նշանակ

գիտութեամբ խորհրդոյն զնոսա պայծառացոյց: Բայց մեք գտաք յասորի բարբառ, զի «Տիմէ»-ն կոյր լսի, իսկ «Բարտիմէ»-ն՝ որդի կուրի, զի «բար»-ն որդի ասէ, որ է այսպէս թէ՛ «նստէր յանցս ճանապարհին կոյր կուրի որդի», զոր Մատթէոս կրկին ասէ զկոյրն, քանզի կոյր էր՝ ի ծնէ կուրէ ծնեալ: Իսկ առ ճանապարհի նստելն՝ թերեւս վասն ողորմութեան, որպէս սովորութիւն է այսպիսեացս ի դրունս քաղաքաց նստել, որ օրինակէ զԱդամ Հանդերձ ծննդովք¹ իւրովք, զի ի մարդոյ մարդ ծնաք եւ յախտաւորէն ախտաւոր եղաք՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Որպէս հողեղէնն, նոյնպէս հողեղէնքս» (Ա. Կոր. ԺԵ 47), որ նստէր ի վերայ դրանց մահու: Քանզի այս է ճանապարհն, յոր ամենեքեան ընթանամք, առ որով եկեալ Տէրն՝ լուսաւորեաց զհոգին ի մեղաց եւ զմարմինն ի մահուանէ կեցոյց զԱդամայ եւ զծննդոց նորա. այս՝ ըստ Մարկոսի: Իսկ կոյրք երկու՝ ըստ Մատթէոսի, զհրէայս եւ զհեթանոսս ասէ, որք ի բնականն եւ ի գրաւորականն անտեսք էին, այլեւ հոգևով եւ մարմնով ախտացեալ եւ յիմարեալ՝ ի խաւար² իբր ի³ լոյս շրջէին՝ ըստ այնմ թէ՛ «Չխաւարն լոյս կարծէին» (հմմտ. Ես. Ե 20), զոր Իմաստունն ասէ թէ՛ «Ի խաւար շրջի անգգամ» (հմմտ. Ժող. Բ 14): Վասն որոյ ասէ, թէ «նստէին առ ճանապարհաւն», այսինքն՝ ի կենցաղոյս ընթացս՝ յօրացեալք հեշտութեամբ:

Իբրեւ լուսն, թէ Յիսուս անցանէ, աղաղակէին եւ ասեն. «Ողորմեա՛ց մեզ, Յիսուս, Որդի՛ Դաւթի»:

Յայտ է թէ՛ յամբոխէն, որպէս ասէ Ղուկաս. «Լուսն զանցանել ժողովրդեանն եւ հարցին, թէ զի՞նչ է այն, եւ պատմեցին նոցա, թէ Յիսուս Նազորացի՛ն անցանէ. աղաղակեցին եւ ասեն. «Ողորմեա՛ց մեզ, Յիսուս, Որդի՛ Դաւթի» (հմմտ. Ղուկ. ԺԸ 36-38): Մի՛տ զիր կուրիցն բարբառոյ, որ կարի լուսաւորագոյն քան զաչեայսն էին, զի ոչ առաջնորդ ունէին եւ ոչ տեսանել զՆա կարէին, սակայն գուն գործեալ՝ ջանային մերձենալ առ Նա, ուստի եւ մեծաձայն աղաղակէին թէ՛ «Ողորմեա՛ց մեզ»: Բարեռք իմացան, թէ Նա է Որդի Դաւթի, այն, որ արար զողորմութիւն ի վերայ կուրաց յերուսացւոց⁵. զայն յիշելով ի գութ ածէին զՓրկիչն՝ զնոյն ողորմութիւն առնել եւ նոցա ըստ նմանութեան Հօրն:

¹ Զ Ժննդօք

² Զ > ի խաւար

³ Զ եւ

⁴ Զ Նազորացի (այսպէս է և այլուր)

⁵ Բ Թագ. Ե 6-9: Բերված օրինակը, երևում է, Բ Թագ. Ե 8 համարի գրաբարյան բնագրի սխալ ընթերցման կամ աստվածաշնչային ոչ ճշգրիտ բնագրից օգտվելու արդյունք է. Դավթը ոչ թե գթաց հերուսացի կույրերին ու կաղերին, այլ հակառակը սպանեց:

Իսկ մտաւոր տեսութեամբ՝ լուսն, թէ Յիսուս անցանէ, կամ հոգիքն ի դժոխս, կամ հրէայք եւ հեթանոսք: Ուստի՞ լուսն. յայտ է՝ ի մարգարէիցն նոքա զայն ձայն թէ՛ «Հուր բորբոքեալ է ի բարկութենէ, այրիցէ եւ իջցէ միմչ ի դժոխս ներքինս» (հմմտ. Բ Օր. ԼԲ 22), եւ թէ՛ «Փրկեցեր զանձն իմ ի դժոխսց ներքնոց» (Սաղմ. ԶԵ 13). իսկ հրէայք թէ՛ «Բղխեսցէ գաւազան յԵսսեայ» (հմմտ. Ես. ԺԱ 1), եւ՝ «Դո՛ւ, Բերլեհեմ, երկի՛ր Յուդայ, ոչինչ կրսեր ես յիշխանս Յուդայ» (Մատթ. Բ 6, հմմտ. Միք. Ե 2), եւ՝ «Յարո՞մ Դաւթի նստցի, եւ զարքայութիւն նորա յաջողեսցէ» (Ես. Թ 7). եւ հրեշտակն թէ՛ «Նա փրկեսցէ զժողովուրդ Իւր ի մեղաց իւրեանց» (Մատթ. Ա 21). եւ հեթանոսք թէ՛ «Ի մա յուսացին հեթանոսք» (Ես. ԺԱ 10), եւ «Նա է ակնկալութիւն հեթանոսաց» (Ծննդ. ԽԹ 10), եւ՝ «Տաց քեզ զհեթանոսս ի ժառանգութիւն...» (Սաղմ. Բ 8), եւ՝ «Ետու զքեզ յուխտ ազգի եւ ի լոյս հեթանոսաց» (Ես. ԽԹ 6):

Զայսոսիկ լուսն ի մարգարէիցն, թէ անցանէ Յիսուս, որ թարգմանի «փրկիչ», մարդկաբար ընդ կենցաղս՝ ըստ այնմ թէ՛ «Յերկրի երեսեցի եւ ընդ մարդկան շրջեսցի» (հմմտ. Բարուք Գ 38): Աղաղակեցին առ հասարակ հրէայք եւ հեթանոսք արդարոցն բերանով թէ՛ «Ողորմեա՛ց մեզ, Յիսուս, Որդի՛ Դաւթի»: Ո՛չ վարձս խնդրեցին փոխադարձ բարեգործութեան, քանզի ոչ ունին, այլ ողորմութիւն ձրի եւ տուրք շնորհաց՝ ըստ այնմ. «Ողորմեա՛ ինձ, Աստուած, ըստ մեծի ողորմութեան Բու՛մ» (Սաղմ. Ծ 3), եւ թէ՛ «Ողորմեա՛ ինձ, Աստուած՝, զի կոխեաց զիս մարդ» (Սաղմ. ԾԵ 2), քանզի Որդի Դաւթի Բո լինելդ ըստ երդմանն ոչ այլ ինչ է, քան թէ ողորմութիւն մեզ ընձեռել:

Եւ ամբոխն սաստեաց նոցա, զի լուսնեցն, եւ նոքա ե՛ւս առաւել աղաղակէին եւ ասէին. «Տէ՛ր, ողորմեա՛ց մեզ, Որդի՛ Դաւթի» (Ի 31):

Կամ վասն նախանձու սաստէին, զի մի՛ բժշկեսցէ զնոսա՝ զոր բարեհամբաւէին, կամ պատիւ դնելոյ սակա դադարեցուցանէին, որպէս երբեմն զմանկտին², բայց նոքա յեւս առաւել աղաղակելոյ ոչ կացին ի բաց, քանզի այնպիսիք են ժուժկալացն ոգիք. որչափ եւս խափանեսցէ ոք, եւս քան³ զեւս յորդորին: Եւ Քրիստոս թոյլ տայր զնոսա ըմբերանել, զի առաւել նոցա յօժարութիւնն երեւեսցի, եւ ուսանիցիս, թէ արժանի էին վայելելոյ յերախտիսն, վասն որոյ եւ ո՛չ հաւատս պահանջեաց ի նոցանէ, որպէս ի բազմաց, զի աղաղակելն եւ դիմելն ի վերայ՝ բաւական էր ցուցանել զհաւատս նոցա եւ զյօժարութիւնն: Զի ոչ աղքատութիւնն եւ ոչ կուրութիւնն եւ ոչ չլինելն լսել եւ ոչ բազմութիւնն որ սաստէր կամ վարուցն անհամարձակութիւն կարաց արգելուլ զնոսա, որ-

¹ Տ > Աստուած

² Մատթ. ԺԹ 13-15

³ Զ եւ սոքա] եւս քան

պէս զի լցցի բանն թէ՛ «Եկն Լոյս յաշխարհ, զի կուրաց տեսանել տայցէ՛» (հմմտ. Յովհ. Գ 19, Եւ. խԲ 7): Ուստի ուսանիմք, զի թէպէտ կարի արհամարհք եւ խոտանք ինչ իցեմք, եթէ հաւատով մատչիցիմք առ Աստուած, անձամբ իսկ կարող եմք վճարել զինչ եւ խնդրիցեմք, եւ թէ յամիցէ Աստուած զպարգեւն, եւ կամ թէ ոք ի բաց մերժիցէ, մի՛ դարեւցուք ի խնդրուածոց, զի այնպէս ե՛ւս առաւել հաւանեցուցանեմք զԱստուած, որպէս սոքա, զի «աղաղակէին եւ ասէին. «Տէ՛ր, ողորմեա՛ց մեզ»»:

Ոչ միայն զաղաղակն ձայնիւ բարձրացուցին, այլեւ բանիւ պանծացուցին. «Տէ՛ր,– ասէին,– ողորմեա՛ց մեզ», զի զոր նախ որդի Դաւթի ասացաք, նոյն ինքն եւ Տէր նորին, որ յաւէտ Արարչիդ վայել է ողորմութիւնն: Քանզի «Տէր» զմշտնջենաւոր աստուածութիւնն խոստովանէին, իսկ «Որդի Դաւթի»՝ զմարդեղութիւնն, վասն զի Յիսուս ոչ սոսկ մարդ է եւ ոչ յատուկ Աստուած, այլ Աստուած միացեալ ի մարմնի անձառապէս, եւ զի որպէս էրն, այնպէս դաւանեցին, վասն այսորիկ առին՝ զոր հայցեցին: Իսկ ըստ երկրորդ կարգին՝ ամբոխ իմա ինձ զբազմութիւն դիւանցն, որք փորձութիւնս յարուցանէին ի վերայ սրբոցն, կամ զխոստան հրէից, զի թերեւս ի նեղութենէն լռեալ դադարեցեն ի պաղատանացն կամ հաւատալոյ ի Քրիստոս: Իսկ նոքա եւս առաւել աղաղակէին թէ՛ «Տէ՛ր, ի ցեղութեան յիշեցաք» (Եւ. ԻԶ 16), եւ թէ՛ «Ի ցեղութեան իմում ես առ Տէր կարդացի» (Սաղմ. ԺԷ 7), եւ՝ «Աղաղակեցին առ Տէր ի ցեղութեան իրեանց՝ եւ ի վշտաց նոցա փրկեաց զնոսա» (Սաղմ. ԺԶ 6) եւ «առաքեաց զբան իւր եւ բժշկեաց զնոսա» (Սաղմ. ԺԶ 20), որ եկն եւ եղեւ Որդի Դաւթի ըստ խնդրոյ նոցա:

Չտեղի առ Յիսուս, կոչեաց զնոսա եւ ասէ. «Զի՞նչ կամիք, զի արարից ձեզ» (Ի 32):

Ասեն ցՆա. «Տէ՛ր, զի բացցի՛ն աչք մեր» (Ի 33):

Յորժամ ետես զթախանձանս նոցա, յօժարութեամբ սրտիւ գտե՛ զի էառ եւ կոչեալ հարցանէ թէ՛ «Զի՞նչ կամիք», առ ի խրատ մեզ, զի մի՛ ի խնդրողացն խոյս տայցեմք, այլ զիղձս նոցա կատարեցեմք: Բայց է՞ր վասն հարցանէր. զի մի՛ ոք կարծիցէ, թէ նոքա այլ իմն խնդրէին, եւ Նա այլ ինչ տայցէ, քանզի եւ սովոր իսկ է ամենայն ուրեք նախ զառաքինութիւն բժշկելոցն յայտ առնել եւ ապա զբժշկութիւն շնորհել, զի զայլս ի նախանձ ածիցէ, որպէս քանանացի կնոջն արար եւ հարիւրապետին³, եւ միւս եւս՝ զի

¹ Զ տացցի

² Զ > իւրեանց

³ Սատք. ԺԵ 22-28, Ը 5-13

ցուցցէ, թէ արժանի է պարգեւացն, զի «որ խնդրէ ոք՝ առնու», որպէս ասացն (Մատթ. Է 8). միանգամայն եւ ոչ զանձն յառաջեցուցանէ ի հրաշս, զի մի՛ վասն պարծանաց վարկանիցին կատարել զսքանչելիսն: Ասեն ցՆա. «Տէ՛ր, զի բացցի՛ն աչք մեր». զի թէպէտ բազում իրաց կարօտ էին, բայց ընդ աղօտ յայլսն վայելէին, իսկ լուսոյ՝ եւ ոչ բնաւ. վասն այսորիկ զառաջին պարգեւն խնդրեցին՝ զգեղեցկութիւն էիցս, զլոյսն ասեմ պանծալի, որպէս կենդանի հրճուի ընդ գալուստ նորա՝ ոչ թէ լոյս ընձեռել, քանզի գոյր այն, այլ գործիք, որով ի լոյսն վայելեսցեն: Բայց ուստի՞ գիտէին զՆա լուսաւորիչ աչաց. կամ թէ ի համբաւոյ լուեալ՝ էին, թէ զբազում կոյրս լուսաւորէ, որպէս զայն, որ ի Սելովամ առաքեաց², կամ թէ ի հաւատոցն դաւանութենէ ազդումն իմն շնորհաց եղեւ ի նոսա, թէ Սա, որ եկն զհոգիս մարդկան պայծառացուցանել, կարող է եւ մարմնոյ աչաց լուսաւորութիւն շնորհել:

Իսկ առ ի միտս՝ գտեղի առնուլն Յիսուսի՝ կամ անդորրութիւն շնորհելն է փորձանաց արդարոցն, որով զփափազն աճեցուցանէր, կամ ի լրումն ժամանակի գալն եւ առնուլն մարմին, քանզի տեղի ոչ այլ ինչ է, քան թէ մարմնոյ պատահումն, եւ առանց մարմնոյ ոչինչ է տեղի: Ապա ուրեմն տեղի առնուլ զմարմին զգենուլն նշանակէ, որով կոչեաց զամենեսեան ի փրկութիւն ըստ Յիսուսին ձայնի, կամ թէ յորժամ էջ յերկնից, զամս երեսուն լռեաց եւ ապա կոչեաց զհրէայս եւ զհեթանոսս, զորս եւ հարցանէ թէ՛ «Զի՞նչ կամիք», եւ նոքա ասեն. «Զի բացցին աչք մեր»: Այսմ ըղձից եւ Դաւիթ ըղձայ թէ՛ «Զարթո՛ գաչս իմ, եւ նայեցայց ի սքանչելիս օրինաց Բոց» (Սաղմ. ԾԺԸ 18), քանզի մարմնական տրօք փարթամացեալ էր բնութիւնս եւ միայն աստուածգիտութեանն ցանկայր, որպէս զի բացցին առաքաստ մտացն եւ քակեսցին ի սնոտի կենացս, եւ դարձցին ի ճշմարիտ լուսոյն հայեցողութիւն:

Եւ գրացեալ Յիսուս՝ մերձեցաւ յաչս նոցա, եւ վաղվաղակի տեսին եւ զնայցին զհետ նորա (Ի 34):

Գթութիւնն եղեւ պատճառ բժշկութեանն, վասն որոյ եւ յաշխարհ իսկ եկեալ էր, այլ թէպէտ գթած է՝ գրեալ է³, սակայն եւ արդար է՝ զարժանիսն խնդրէ, եւ զի արժանի էր՝ յայտ է յասացելոցն: Իսկ զի՞նչ այն թէ՛ «վաղվաղակի տեսին»: Յուցանէ, թէ ինքն է արարիչ բնութեանս, որ առանց աշխատանաց բանիւ զերկինս երկու լուսաւորօքն պայծառացոյց եւ զմարդն տեսող նոցին

¹ Զ լսեալ

² Յովհ. Թ

³ Ա ՄԸ. Լ 9, Սաղմ. ԴԵ 38, ԶԵ 15, ԵԺԱ 4, Ղուկ. Զ 36 եւ

գործեաց, Նա դարձեալ զխանգարեալ աչս նոցին բանիւ միայն եւ հպամբ յաչս՝ լուսաւորեաց, որք տեսին ոչ միայն զէքս, այլեւ զՆա «եւ գնացին զհետ Նորա»։ Զի ոչ եղեն որպէս զբազումս ապերախտ, մանաւանդ որպէս զհրէայսն, այլ սոքա որպէս յառաջ քան զպարգեւսն ժուժկալեալք էին, նոյնպէս եւ յետ պարգեւացն մտադիրք եղեն, վասն որոյ զկինի չոգան, զի բարեբանեացեն. այլեւ զհետ Նորա ընթանալն զաշակերտելն ցուցանէ։

Այլ հոգեւոր տեսութեամբ այսպիսի է. քանզի ոչ այլ ինչ էր պատճառ մարդեղութեան Յիսուսի, եթէ ոչ՝ գութն արարչական, որ ստիպեաց մերձենալ եւ խառնիլ ի բնութիւնս մարդկան եւ բնակիլ ի մեզ՝ ըստ առաքելոյ թէ՝ «Բնակեալ Քրիստոսի ի ցերքին մարդս ձեր՝ բանալ եւ լուսաւորել զաչս սրտից անձեռագործ թլփատութեամբ» (հմտ. Եփես. Գ. 16-17, Ա. 18, Կող. Բ. 11), որք արագ հաւատացին ի Նա եւ ի Հայր Նորա՝ բեւեռմամբ սիրոյ, ընթանալով զհետ հոտոյ իւղոց Նորա՝ ի մահ եւ ի չարչարանս եւ յերկինս՝ հրէայք եւ հեթանոսք, որք ի վաղնջուց հետէ հաստեալ կային ի Նմանէ, որպէս զի աստ իմասցիս զշահ մարմնաւորութեան Բանին, որով արարածս զԱրարիչն ծանեալ։

ԳԼՈՒԽ ԻԱ

Իբրեւ մօտ եղեն յԵրուսաղէմ եւ եկին ի Բեթփագէ՝¹ մերձ ի լեառն Զիթեմեաց (Իս. 1)։

Առ ճառդ ոչ ունի պէտս քննութեան, քանզի յորժամ մերձեցան յԵրուսաղէմ, յասացեալ նշանաւոր տեղիսդ առաքեաց զաշակերտսն։ Բայց խորհուրդն այսպիսի է. քանզի Երուսաղէմ «խաղաղութիւն» թարգմանի, զի անդ խաղաղանայր գրաւորական ժողովուրդն առ միմեանս եւ առ Աստուած ի ձեռն քահանայիցն եւ պատարագացն զենմանց, որ էր նշանակ եկեղեցւոյ՝ ըստ Պողոսի թէ՝ «Առական երկնատրացն պաշտէր» (հմտ. Եբր. Ը. 5), որոյ մօտ եւ մերձաւոր եկն ճշմարիտ խաղաղութիւնն Քրիստոս եւ մահուամբն Իւրով զբազմաստուածութեանն խռովութիւնն խաղաղացոյց՝ ըստ առաքելոյ՝։ Եկին, ասէ, ի Բեթփագէ եւ ի Բեթանիա՝ Բեթփագէ թարգմանի տուն ծնօտի, եւ ծնօտ սպասաւոր է բանի, զի ծնօտն Ադամայ լուծանէր զինքն ի բանաւոր՝⁴ բնութենէն անհնազանդութեամբ պատուիրանացն Աստուծոյ եւ յանդուգն պատասխանատւութեամբ անասնեղէն եղեւ ըստ Դաւթայ՝⁵, վասն որոյ Յիսուս լինի մարդկեղէն տուն եւ ծնօտ յաղագս մարդկան ծնօտի՝ զաստուածայինսն վարդապետելով։ Եւ դարձեալ՝ որպէս միամօրն եւ ուժեղն Սամսոն⁶ կոտորեաց զայլազգիսն ծնօտի իշոյն, յորմէ եւ բղխեաց աղբիւր ջրոյ կենդանւոյ⁷, նոյնպէս Յիսուս ի խաչին ի ձեռն ծնօտի բանին, որ բարբառեցաւ զ«էլի էլի»-ն⁸, իսպառ կորոյս զբանակս դիւաց եւ արտաքս հոսեաց աղբիւր⁹ կենաց, զոր արբեալ զուարճացան տիեզերք ի պարարտութենէ ուղիսից տան Նորա¹⁰։

Իսկ Բեթանիա ասի տուն սգոյ, քանզի տուն ուրախութեան էր մարդն վասն աստուածային փչմանն եւ յետ յանցանացն դարձաւ առ Փչօղն եւ եղեւ տուն անհնազանդութեան եւ սգոյ, վասն որոյ նորին Ստեղծօղն լինի տուն հնազանդութեան Հօր եւ բառնայ զանհնազանդութիւն մարդոյն Իւրով հնազանդութեամբն, եւ

¹ Զ Բեղագէ (այսպէս է և այլուր)

² Դրոմ. Ե 10, Եփես. Բ 15

³ Զ Բեղանիա

⁴ Զ բանալ

⁵ Սաղմ. ԽԸ 13

⁶ Տ Սամսոն

⁷ Դատ. ԺԵ 15-19

⁸ Մատթ. ԻԷ 46

⁹ Զ աղբեր

¹⁰ Սաղմ. ԼԵ 9

տունն չարչարանաց եւ սգոյ եղեւ, որպէս եւ արտասուեաց իսկ ի վերայ Ղազարու ի Բեթանիա՝ ազատել ի սգոյ զԱդամ նշանակաւ Ղազարու եւ մխիթարել զքորսն¹ յօրինակ նահապետաց եւ մարգարէից, այլեւ զամենայն մարդկային բնութիւնս՝ բառնալով զամենայն արտօսը յամենայն երեսաց²:

Իսկ զի՞նչ այն թէ՛ «մերձ ի լեառն Զիթենեաց»։ Քանզի ձէթ գիշերոյ է լուծիչ, եւ Բանն Աստուած ի յերկնից լեռնէ ի Հօրէ լուսոյ առ մեզ եկեալ՝ մերձեցաւ խառնամբ ի մարդկային բնութիւնս՝ միանալով ի մարմնի, արեգակնապէս լոյս ծագեաց մեզ եւ ելոյձ զգիշեր մարդկան հոգւոց՝ հուպ տանելով զմեզ ի Զիթենեաց լերինս՝ ի հրեշտակս լուսաւորս։ Այլեւ ձէթ ողորմութեան է նշանակ, զոր բազմացոյց տարածեաց յերկրի իբր զլերինս, քանզի ի շնորհս Նորա ողորմութեամբ մերձեցաք՝ ըստ երգոյն. «Մեծ եղև ողորմութիւն Բո միմէն յերկինս» (Սաղմ. ԺԷ 5)։ Այլեւ Հոգւովն³, զոր ձէթն նշանակէ, կարէ ոք աստուածաբանել զՅիսուս եւ զճշմարիտ խաղաղութիւնն՝ հաւատով մերձենալ՝ ըստ առաքելոյ. «Ոչ ոք ասէ Տէր զՅիսուս, եթէ ոչ Հոգւովն Սրբով» (Ա կոր. ԺԲ 3)։

Յայնժամ Յիսուս արձակեաց երկուս յաշակերտացն⁴ Իւրոց եւ ասէ ցնոսաւ. «Երթաք ի գեողդ, որ առաջի ձեր է, եւ անդէն գտանիցէք էշ կապեալ եւ յաւանակ ընդ Գմիւն, լուծէ՛ք եւ⁵ ածէ՛ք Ինձ (ԻԱ 2)։

Ի բանիցս կարգէ իմանամք, զի ոչ այնքան յաղազս պիտոյից, որչափ վասն խորհրդոյ կատարման եկն յայս։ Բայց քննելի է, թէ ընդէ՞ր բազում անգամ եւ յերուսաղէմ եւ ոչ երբէք այնպիսի սպասուք, որպէս այժմ։ Կարծեմ, թէ տակաւին սկիզբն էր տնտեսութեանն, եւ չէր ամենայն ուրեք զանձն յայտնեալ, նաեւ ոչ ժամանակ չարչարանացն մերձ էր, վասն այնորիկ խառնիխուռն խառնէր ընդ նոսա եւ ծածկէր զանձն, զի մի՛ այնպիսի զարմանալի երեւմամբ ի բարկութիւն դրդէ զնոսա։ Իսկ յորժամ զգորութեանն զբազում հանդէս եցոյց, եւ խաչն եւս եկեալ հասեալ էր ի դուռս, ապա այնուհետեւ առաւել ցուցանէ զպայծառութիւն եւ նախ իբր զթագաւոր սպասաւորս առաքէ զաշակերտսն՝ զՊետրոս եւ զՅովհաննէս։ «Երթաք, - ասէ, - ի գեողդ⁶, որ առաջի ձեր է», այսինքն՝ ի Բեթփագէ⁷ եւ կամ ի Բեթանիա¹, քանզի մերձ էին անդ, որպէս

¹ Յովհ. ԺԱ 35

² Եւ. ԻԵ 8

³ ՏՁ Դոգւոյն

⁴ Ջ յաշակերտաց

⁵ Տ > Եւ

⁶ Ջ գեողդ

⁷ Ջ Բեղգագէ

ասացն, բայց Բեթանիայս, որպէս ոմանք ասեն, ոչ է այն, յորում Ղազարն ննջեաց², այլ ա՛յլ իմն տեղի արտաքոյ քաղաքին, յորում երբեմն ելեալ ազանէր անդ³։ Իսկ Յովհաննէս թուի թէ զայս ասէ, զի «վեց ատորք⁴ յառաջ քան զՋատիկն եկն ի Բեթանիա» (Յովհ. ԺԲ 1), ուր զՂազար յարոյց, եւ անտի եմուտ յերուսաղէմ։

«Եւ անդէն գտանիցէք էշ կապեալ եւ յաւանակ ընդ նմին⁵, լուծ[էք]...»։ Կամ թէ՛ այլոյ ուրուք էր էշն եւ յաւանակն կորուսեալ կամ գողացեալ, եւ նոքա ըստ հրամանի Օրինացն գտեալ՝ արտաքոյ կապէին⁶, որպէս զի եկեալ տէրն իւր առցէ, կամ թէ նոր ստեղծ՝ չքնաղ իմն կազմելով, որպէս յետ յարութեանն զհացն եւ զձուկն եւ զմեղու խորիսին⁷, կամ թէ՛ ինքեանց իսկ էր արանցն, որ անդն կային, կամ թէ՛ որպէս ասեն, անդրանիկ էր՝ Աստուծոյ անուանեալ ի պէտս Տաճարին։

Եւ եթէ ոք ասիցէ ինչ ձեզ, ասաւքիք, եթէ տեառն իւրեանց պիտոյ եմ, եւ վաղվաղակի առաքէ զնոսա» (ԻԱ 3)։

Զաստուածական զօրութիւնն յայտ առնէ, միանգամայն եւ մարգարէանայ՝ զոր ինչ ասելոց էին, քանզի հաւանեցուցանէ զմիտս նոցա՝ տալ յանխնայ զիւրեանց անասնիկն, եւ այն զի աղքատք եւ հողագործք էին, բայց չասացին ինչ, եւ կամ թէ հարցին. «Զի՞ լուծանէք», որպէս ասէ Ղուկաս (Ղուկ. ԺԹ 33)։ Այլ յորժամ լուան, թէ տեառն իւրեանց պիտոյ են, այսինքն՝ թէ տէր իշոցն խնդրէ, կամ Տեառն իւրեանց եւ Վարդապետին պիտոյ են⁸, իսկոյն լուռ կացին եւ ոչ իշխեցին անգամ ճիգ հանել, քանզի սիրտ մարդկան ի ձեռս Աստուծոյ է։ Եւ այն զի ո՛չ զՆա, այլ զաշակերտսն տեսին եւ հաւանութեամբ յանձն առին, որպէս յորժամ ի պատրաստութիւն Պասեքին առաքեաց, զսոյն ասաց. «Գտանիցէք այր մի բարձեալ սափոր ջրոյ յուս իւր, ասացէք ցնա. «Վարդապետ ասէ՛ ո՞ր եմ վաճքն, ուր ուտիցեմ զզատիկն, եւ նա ցուցցէ ձեզ վերնատուն մի մեծ զարդարեալ, ա՛նց պատրաստեցիք» (ճմմտ. Ղուկ. ԻԲ 10-11)։ Նոյնպէս եւ աստ առնէ, որով խրատէ զնոսա, թէ եւ զհրէայսն կարէր արգելուլ եւ պապանձեցուցանել, զի մի՛ կարասցեն մտաբերել ի Նա, այլ ոչ կամեցաւ։ Հանդերձ այսու եւ ա՛յլ իմն ուսուցանէ աշակերտացն, թէ

¹ Ջ Բեղանիա

² Յովհ. ԺԱ 1

³ Մատթ. ԻԱ 17

⁴ Ջ ատորք

⁵ Ջ > ընդ Գմիւն

⁶ Բ Օր. ԻԲ 1-4

⁷ Ղուկ. ԻԴ 42

⁸ Ջ է

զոր ինչ եւ խնդրեսցէ ոք՝ տայցեն եւ ոչինչ դիմադարձ լինիցին, զի թէ որք ոչ գիտէին, այնպէս թոյլ ետուն, ո՛րչափ եւս առաւել՝ յորժամ ամենայն տիեզերաց ծանօթ լինիցին:

Իսկ նշանակաբար՝ արձակել երկուս յաշակերտացն՝ նախ զարարչական եւ զարքունական զօրութիւնն ասէ, որք սպասաւորք են կամացն Աստուծոյ ի բարութիւն եւ ի բարկութիւն, որով զգաստանան մարդիկ: Եւ երկրորդ՝ զնախախնամօղ հոգիսն՝ զհրեշտակական բազմութիւնսն, եւ զարս սուրբս՝ աստիճանաւորս եւ զպիրս օրինացն Աստուծոյ կոչէ: Եւ երրորդ՝ զերկու Եկեղեցիս. մի՝ զհինն Սիոն, որ ի նախնեացն սկսաւ եւ ի Վերնատանն կատարեցաւ, եւ երկրորդ՝ զկաթողիկէ սուրբ Եկեղեցի, որ պաշտէ մինչեւ ի գալուստն Քրիստոսի, եւ եւս ի հանդերձեալն: Եւ չորրորդ՝ զՀին եւ զՆոր Կտակարանս: Եւ հինգերորդ՝ զմարգարէս գուշակօղս Բանին եւ զառաքեալս հազարապետս մարդեղութեան Նորին²: Վեցերորդ՝ իսկապէս օրինակէ զողորմութիւն եւ զարդարութիւն, որք միշտ առաջի երեսացն Աստուծոյ ընթանան, եւ աթոռ Նորին այսու հաստատի³: Եւ ընդէ՞ր երկու առաքէ. զի լաւ է քան զմին, ասէ Սողոմոն, զի թէ միովն գթեսցի, միւսովն կանգնեսցի⁴:

«Երթայք, ասէ, ի գեօղդ, որ առաջի ձեր է»: «Գիւղ»՝ զբովանդակ տիեզերս կոչէ՝ վասն գեղեցկադիր կարգաց աշխարհիս, կամ առ Արարչին մեծութիւն իբրեւ զգիւղ մի համարեալ է աշխարհս, կամ զսուրբ Եկեղեցի, որ գեղեցկացաւ ի Հին տգեղութենէն՝ ըստ երգոյն. «Սեաւ եւ եւ գեղեցիկ, դասերք Երուսաղէմի» (Երգ. Ա. 4): Բայց կամիմ զզանազանութիւն աւետարանչացն ձայնից քննել, քանզի Մատթէոս ասէ թէ՝ «ի գեօղդ, որ առաջի ձեր է», իսկ Մարկոս՝ «ի գեօղդ, որ ընդդէմ ձեր կայ» (Մարկ. ԺԱ. 2), եւ Ղուկաս թէ՝ «ի գեօղդ, որ հանդէպ ձեր կայ» (Ղուկ. ԺԹ. 30): Արդ՝ «առաջի ձեր» ասելն զհնազանդութիւն արարածոցս ցուցանէ առաջի առաքելոցն վարդապետութեան եւ մարգարէիցն գուշակութեան, որք են յոյժ բարիքն, եւ «ձեր» ասելն ցուցանէ, թէ առաջի կայ նոցա այնուհետեւ ուսանելն: Իսկ «ընդդէմ»-ն զհակառակութիւնն ասէ, զոր կրեցին յանարժանիցն⁵ առաքեալքն եւ մարգարէքն եւ այլքն, որ ասացան, որք են կարի չարքն՝ նախ Երուսաղէմ եւ ապա այլքն: Եւ «հանդէպ»-ն կրկին է. կամ զմիջակացն ասէ, որք թէպէտ ոչ պատուեն զսուրբսն, այլ եւ ոչ չարքն եւս, այլ հաւասար յերկոսին լինին, կամ զօտարութիւն

¹ Զ սուրբ

² Ս. Կոր. Դ. 1

³ Սաղմ. 2Ը 15

⁴ Ժող. Դ. 9

⁵ Զ գեղ (այսպէս է և այլուր):

⁶ Զ յանարժանեացն

սրբոցն ասէ ի կենցաղոյս իրաց, քանզի դիպուած վարկան զինքեանց զալն յաշխարհս եւ ո՛չ սեփհական տեղի, որպէս Պողոս մեռեալ ասէր զանձն աշխարհի¹, եւ Դաւիթ զպանդխտութեանն երկարութիւն ողբայր եւ պահպանոց զսա անուանէր²:

«Եւ գտանիցէք էջ կապեալ եւ յաւանակ ընդ նմին»³: «էջ» եւ «յաւանակ» կամ զարդարս եւ զմեղաւորս ասէ, որք անասնոց հաւասարեցան յետ յանցանացն: Կամ ի մարմին կապեցան, որ յէջ առակեալ է, եւ նովաւ ի մահուն վտանգ մատնեցան ծերք եւ տղայք: Կամ զհոգին ասէ, զի հաճի յօրէնս ըստ ներքին մարդոյն⁴, եւ «յաւանակ»՝ զմարմին վասն հետօղ գոլոյն եւ ընդ հակառակս օրինացն ելանելոյն, կամ զհրէայս եւ զհեթանոսս: «էջ» անմաքուր եւ բեռնակիր զհրէայսն կարծեմ վասն վարժ գոլոյ Օրինացն բեռանց՝ թլփատութեանն եւ շաբաթուն եւ այլոց խտրութեանն, եւ անմաքուր, զի ի կռապաշտութիւն անկանէին եւ լուսաւորաց երկնից խուսկա արկանէին: Իսկ «կապեալ»՝ մեղացն շղթայիւք՝ ըստ այնմ թէ՝ «ի գործս ձեռաց իւրեանց կապեսցին մեղաւորք» (Սաղմ. Թ. 17), եւ թէ՝ «Այս դուստր Աբրահամու է, զոր կապեաց սատանայ» (Ղուկ. ԺԳ. 16) պէսպէս մեղօք եւ բազմաստուած մոլորութեամբն, որով եւ կարկամեցաւ իսկ: Եւ «յաւանակ» յաղագս տրմուղ⁵ եւ անկիրթ գոլոյն զհեթանոսս առակէ, զի զնացին ըստ կամս անձանց՝ ոչ երբէք մտեալ ի ներքոյ օրինաց եւ վարդապետութեան, այլեւ ի լերինս եւ ի խորափիտս վազելով պէսպէս զոհագործութեամբքն եւ անմաքուր աղտեղութեամբքն, զոր միւս աւետարանիչն «արտաքոյ ի փողոցս» (Մարկ. ԺԱ. 4) ասէ, այս է՝ արտաքոյ բնութեան օրինացն՝ ըստ առաքելոյ⁶: Իբր զանմիտ անասունս զբնածին բարս իւրեանց եղծին՝ ի փողոցս⁷ աշխարհիս կոխան եղեն դիւաց եւ ախտից, զոր, ասէ, «լուծէք ածէք ինձ», այսինքն՝ ի մարմնոյ կապից՝ ըստ այնմ. «Արձակեալ զծառայս Գո» (Ղուկ. Բ. 29):

Քանզի յորժամ ելանեմք ի մարմնոյ, մտանեմք առ Աստուած՝ ըստ առաքելոյ⁸, կամ ի տղայական ալփաբետաց⁹ գրոյն ի կատարեալ Հոգւոյն վարդապետութիւն, եւ ի հրէական Օրինացն՝ ի Հնոյն եւ ի յստուերէն՝ յառաքելոցն հնազանդութիւն՝ ի նորն եւ

¹ զաղ. 2 14

² Սաղմ. ԾԺԹ 5

³ Զ > ընդ նմին

⁴ Գործ. Է 22

⁵ Զ նմա

⁶ Զ կրմուղ

⁷ Գործ. Բ 12

⁸ Զ փողոց

⁹ Բ. Կոր. Ե 8

¹⁰ Զ ալփաբետաց

ի լոյսն ածելով, նաեւ ի հեթանոսական մոլորութեանցն ի ճշմարիտ աստուածգիտութիւնն, այլեւ յաղցաւոր կապից երկրաւոր իրաց յերկնային կենացն ժառանգութիւն: Եւ դարձեալ՝ ոչ միայն ասէ լուծէք ի չարէն, այլեւ կատարեալ մաքրութեամբ ածէք ինձ ի հարսնութիւն՝ պատրաստեալ կազմ առաքաստի երկնաւոր դահոյիցն, զորոյ զօրինակ մաքրութեանն յառաջ տարեալ՝ ասէ. «Եւ եթէ ոք ասիցէ ինչ ձեզ, ասասջիք, եթէ՜ տեառն իւրեանց պիտոյ են², եւ վաղվաղակի առաքէ զնոսա»: Այս յայտնապէս զգլորացն հակառակութիւն եւ զբանսարկուին մարտն ցուցանէ. դպիրքն՝ Ո՞ր ետ Քեզ զիշխանութիւնդ գայդ» ասէին (Մատթ. ԻԱ, 23), իսկ բանսարկուին՝ «Զի՞ կայ մեր եւ Քո, Յիսուս, Որդի՞ Աստուծոյ» (Մատթ. Ը, 29), որպէս տեսարք իշոցն ասէին. «Զի՞ լուծանէք», զորս բանիւ հրամայէ պապանձեցուցանել թէ՜ «Տեառն իւրեանց պիտոյ են», այսինքն թէ՜ Հովիւն քաջ եկն ի խնդիր մոլորեալ ոչխարի Իւրոյ³, զոր ստեղծ ձեռօք եւ պատկերեաց բանիւ:

Արդ՝ արարածքս Արարչին է պիտոյ եւ ո՛չ գող եւ ապստամբ ծառայիդ, զոր ժողովեցեր զոչ քոյն ըստ խեռ հաւուն ձայնի: Այժմ յայց ելեալ Տէր իւր՝ առ ինքն կոչէ, զի Աստուծոյ ծառայեցեն եւ ո՛չ ախտի, որք լուեալ զիմ անունս՝ ափ ի բերան լինին եւ վաղվաղակի ի բաց չքօտին, եւ ոչխարքն զկնի Հովիւին ձայնի արշաւեն: Զայս ասելով՝ ցուցանէ աշակերտացն, թէ դիւրին է կոչումն հեթանոսաց, զի ոչինչ կարէ արգելուլ զնոսա՝ յորոց յառաջագոյն ունէին: Բայց ո՛չ վայրապար ասէ՝ «եթէ տեառն իւրեանց պիտոյ են»: Զի «տեառն» ասելովն՝ զմիաստուածութիւնն ցուցանէ, իսկ զ«իւրեանց»-ն զնելով՝ զերիս Անձնաւորութիւնն գուշակէ, քանզի Աստուածութիւնն ի մի բնութիւն եւ յերիս դէմս խոստովանեալ է: Այլեւ վաղվաղակի առաքելն՝ զհաւատոյն բան նշանակէ, որ դիւրին է ըստ առաքելոյ՝ սրտիւ հաւատալ եւ բերանով խոստովանիլ ի փրկութիւն⁴ եւ այսու արագ առ Աստուած մերձենալ, եւ զի զայս առաքեալքն ուսուցին, յայտ է, զի ասէ թէ՜ դուք «ասասջիք»:

Բայց այս ամենայն եղև, զի լցցի բան մարգարէին, որ ասէ (ԻԱ, 4).

«Ասացէք դատեր Սիովնի. ահա թագաւոր քո գայ քեզ՝ հեզ եւ հեծեալ յէշ եւ ի յաւանակ⁵ իշոյ» (ԻԱ, 5):

¹ Զ քէ

² Զ է

³ Յովի. Ժ 11, Ես. Խ 11, ԾԳ 6, Եզեկ. ԼԳ 6

⁴ Հրոմ. Ժ 10

⁵ Տ յաւանակի

Հիանայ աւետարանիչս ընդ ելս իրացն, քանզի զառաջինն ոչ գիտէին, որպէս ասէ Յովհաննէս. «Իսկ յորժամ փառաորեցաւ Յիսուս, յայնժամ ի միտ առին աշակերտքն, թէ զոր ինչ գրեալն էր վասն Նորա, զայն արարին Նմա» (հմմտ. Յովն. ԺԲ 16), եւ զի յետ Հոգւոյն ընդունելութեան գրեաց Մատթէոս, վասն այնորիկ սքանչանայ, որպէս ի ծննդեանն թէ՜. «Այս ամենայն եղև, զի լցցի որ ասացաւն ի Տեառնէ ի ձեռն Եսայեայ մարգարէի» (Մատթ. Ա 22): Նոյնպէս եւ աստ թէ՜ «այս ամենայն եղև», այսինքն՝ զոր ասացի եւ զոր ասելոցս եմ, որպէս զի ցուցցէ, թէ ի Հօրէ այս յառաջագոյն աւետարանեցաւ մարգարէիւքն, եւ այժմ ի կատարումն եկն մարգարէութիւնն, որ ասէ. «Ասացէք դատեր Սիովնի¹. ահա թագաւոր քո գայ քեզ՝ հեզ եւ հեծեալ յէշ...» (հմմտ. Զաք. Թ 9): «Սիովն» զլեառնն է իմանալ, զոր էառ Դաւիթ եւ շինեաց զամրոցն իւր անդ, իսկ «դուստր Սիովնի»՝ զքաղաքն Երուսաղէմ, զի ընդ լերամբն կայ, վասն զի առ հինն իսրայէլ խօսի մարգարէս, զի նախ նոցա տուաւ փրկութիւնն եւ ապա՝ հեթանոսաց, որպէս ինքն ասէ. «Ո՛չ ուրեք առաքեցայ, եթէ ոչ առ ոչխարս կորուսեալս տանն իսրայէլի» (Մատթ. ԺԵ 24):

«Ասացէք, ասէ, դատեր Սիովնի». ընդէ՞ր ինքն ոչ ասէ մարգարէն, այլ այլոց հրամայէ. քահանայիցն ասէ, զի նոքա էին մխիթարիչ ժողովրդեանն ըստ Եսայեայ. «Մխիթարեցէք զժողովուրդ իմ, ասէ Աստուած, քահանայքդ» (Ես. Խ 1): Նոյնպէս եւ աստ. «Ասացէ՛ք դատեր Սիովնի», այսինքն՝ աւետիս տուք, թէ ահա եհաս Թագաւորն քո փրկել զքեզ, քանզի «ահա» ձայնդ՝ առ այնոսիկ պատշաճի, որք ակն ունին եւ սպասեն տեսանել զոք, որպէս ի մկրտութեանն Տեառն վասն վկայութեանն Հօր եւ Հոգւոյն՝ ոմանք ցանկային տեսանել զՔրիստոս, որոց երեւեալ աւետարանէր Յովհաննէս. «Ահա Գառն Աստուծոյ» (Յովն. Ա 29):

«Ահա, ասէ, թագաւոր քո գայ»: Քանզի այլ մարգարէքն, որք ժամանակաւ ի հեռուստ էին, յարմարապէս Նմին խօսեցան. ոմն «մարգարէ» կոչեաց զՆա², այլ ոմն՝ «աստղ»³, Դաւիթ՝ «անձրեւ»⁴, Եսայի՝ «Լմանուէլ»⁵, Միքիա՝ «Իշխան»⁶, Ովսէ՝ «օծեալ»⁷, Երեմիա՝ «հոգի երեսաց»⁸, Եզեկիէլ՝ «եղջիւր տանն իսրայէլի»⁹, Դանիէլ՝ «վեմ հատեալ»¹⁰, իսկ Զաքա-

¹ Զ Սիովնի

² Բ Օր. ԺԸ 15

³ Թիւք ԻԴ 17

⁴ Սաղմ. ԴԱ 6

⁵ Ես. Է 14

⁶ Միք. Ե 2

⁷ Օվսեի մարգարեության մեջ այս մասին վկայություն չգտանք: Օվսեի փոխարեն պետք է լիներ հավանաբար Ամովսը (Ամովս Դ 13):

⁸ Ողբ Դ 20

⁹ Եզեկ. ԻԹ 21

¹⁰ Դան. Բ 34-35

րիա, մերձ գոլով ի լրումն ժամանակին, «թագաւոր» անուանէ¹: Ահա, ասէ, զոր ինչ մարգարէքն ազդեցին, Թագաւորն քո գայ, քանզի ընդ գալստեանն եւ «թագաւոր» զՆա յորջորջեցին, որպէս նա հապետն Յակոբ թէ՛ «Մի՛ պակասեցէ իշխան Յուդայ, միցէ եւ եկեցէ նա, որ իւրն է» (հմմտ. Ծննդ. 10), եւ այլ ոմն թէ՛ «Յաթոռն Դաւթի նստցի» (Ես. 10 7), եւ թէ՛ «ԶԴաւիթ արքայ յարուցից նոցա» (հմմտ. Երեմ. 1 9), եւ թէ՛ «Յարուցէ Աստուած երկնից թագաւորութիւն» (Դան. Բ 44): Զայսցանէ ասէ Զաքարիա թէ՛ «Թագաւոր քո գայ»: Ընդէ՞ր զբոլորից Թագաւորն՝ Իսրայէլի միայն ասէ. կամ թէ՛ յայնժամ նոքա՛ միայն ճանաչէին զՆա, այլեւ գայս ասեւ լով ի սէր Նորին յորդորէ, եւ դարձեալ՝ զի ըստ մարմնոյ ի նոցանէ յայտնեցաւ՝ յազգէ Յուդայի եւ Դաւթի, որոց Թագաւորութիւնն էր խոստացեալ՝ ըստ այնմ թէ՛ «Մարմին իմ ի նոցանէ է» (Ովսէ. 10 12), եւ սամարացիին թէ՛ «Փրկութիւն ի հրէից է» (Յովհ. Դ 22), գրէ եւ Պողոս. «Յորոց Բրիստոս ըստ մարմնոյ» (Հռոմ. 10 5):

«Թագաւոր քո, ասէ, գայ առ² քեզ»: Է՞ր վասն առ նոսա նախ գայ. զի ընտրեալք էին ի նախնումն, որք մի՛ պատճառեցեն թէ՛ վասն այնորիկ ոչ հաւատացաք, զի նախ ոչ առ մեզ եկն, նախ առ նոսա եկն, զի նոքօք նախանձ արկցէ բազմաց: Եւ դարձեալ՝ զի բազում պարգեւս քեզ ետ, եւ դու ի հնումն եւ ի նորումս դիմադարձ գտար եւ ոչ կամեցար հնազանդութեամբ Օրինաց կամ հաւատով առ Նա ընթանալ, Նա հարկեալ ի գլխութենէ Իւրմէ՛ Ինքնին գայ առ քեզ:

«Հեզ եւ հեծեալ յէշ եւ ի յաւանակ³ իշոյ». ո՛չ իբրեւ գայնս, որք ի Դաւթայ եւ այսր Թագաւորեցին ի վերայ քո բռնութեամբ եւ զրկանօք, սպանութեամբ եւ հպարտութեամբ, յօրանալով ի ձիս եւ ի ջորիս՝ ի կառս եւ յերիվարս, այլ հեզութեամբ գայ այնքան, մինչ զի յիշոյ վերայ նստեալ մտանէ առ քեզ՝ առ ի լնուլ զկանխասաց մարգարէութիւնն բանիւ եւ արդեամբք. բանիւ՝ զի նստաւ ի վերայ նոցա, իսկ արդեամբք՝ կոչման հրէից եւ հեթանոսաց, որպէս ասացաւ, ըստ նահապետին Յակոբայ թէ՛ «Կապեցէ զորթոյ զյաւանակ իւր եւ զգնդակէ որթոյ՝ զյաւանակ իշոյ» (Ծննդ. 10 11), քանզի Ինքեամբ զհրէայս կոչեաց, իսկ առաքելովքն զհեթանոսս հրաւիրեաց:

«Ասացէք դատեր Սիոնի. ահա թագաւոր քո գայ քեզ՝ հեզ եւ հեծեալ յէշ եւ ի յաւանակ իշոյ»: Դարձեալ՝ «Սիոն» անուանի վերինն Երուսաղէմ ազատն, որ է մայր մեր ամենեցուն, իսկ «Դուստր Սիոնի»՝ նորս Եկեղեցի, քանզի վերնոյն ծնունդ է սա՛ ըստ մարգարէին. «Սիոնի ասի մայր, եւ մարդն» Յիսուս Բրիստոս «ի մմա ծնաւ» (Սաղմ. 22 5), կամ թէ՛ ըստ նմանու-

¹ Զաք. 10 9

² S > առ

³ S յաւանակի

Թեան Դաւթի՝ զամրութիւն հոգւոց մարդկան զիւր չարչարանս անդ կատարեաց եւ ի Սիոն եդ զօրէնս հոգեկեցոյց, ուր եւ զաշակերտսն հոգիացոյց: Կամ զմեզ ի վերինն Սիոն ծնաւ, զոր մարգարէս «Դուստր» ասէ յաղագս աճեցական զօրութեան Եկեղեցւոյ ի ձեռն քարոզութեան եւ վերստին ծննդեան աւագանին: Արդ՝ սմատայ աւետիս հեթանոսաց Եկեղեցւոյ թէ՛ «Ահա թագաւոր քո գայ քեզ». զի որ առաջի կռոցն ի ճենճերսն դեգերէիր եւ մեղաց ի ծառայութեան կայիր¹, եւ յանգիտութեան խաւար եւ ի ստուերս մահու նստէիր², ահա արդարութեան Արեգակն³ ծագէ քեզ լոյս, զարթիւր, նոր՝ երուսաղէմ, եւ զգեցիր զզօրութիւն բազկի քո⁴, լոյծ զկապ պարանոցի քո ի կռուս կապեալ եւ թօթափեա զփոշի մեղաց ի քէն⁵, եւ տես զեկեալ փրկութիւնն քո, խոնարհեցո զունկն քո պատգամաց Նորա եւ մոռա զժողովուրդ եւ զտուն Հօր քո, զի ցանկացաւ Թագաւորն գեղոյ քո⁶, քանզի գայ եւ մտանէ ի քոյդ առագաստ՝ զարդարելով զքեզ ի հանդերձս պայծառս, քանզի քո է ճշմարիտ Թագաւոր եւ տէր, որ ստեղծ եւ դատէ իրաւամբք, եւ հատուցանէ ըստ գործոց:

Բայց զի մի՛ կարծեսցեն, թէ ի դատաստան գայ այժմ, ասէ «Հեզ եւ հեծեալ յէշ եւ ի յաւանակ իշոյ⁷», զի «ոչ եկի, թէ դատեցայց զաշխարհ, այլ զի փրկեցից զաշխարհ» (Յովհ. ԺԲ 47), զի առաջինն հեզութեամբ է, իսկ երկրորդն՝ սաստկութեամբ: Դարձեալ՝ զի մի՛ հրէայքն ի Զորաբաբել⁸ հանցեն, քանզի նա եկեալ իսկ էր, այլ զսմանէ ասէ թէ՛ գայ, եւ զի մի՛ զերկրորդն կարծիցեն, ասէ թէ՛ հեզ է եւ հեծեալ⁹ յէշ եւ ի¹⁰ յաւանակի իշոյ¹¹: Թէպէտ աւետարանիչս զմարգարէութիւնն համառօտ յիշէ, բայց մեք ի մէջ ածելով քննեցուք, քանզի ասէ թէ՛ «Ահա թագաւոր քո գայ առ քեզ¹², արդար եւ փրկիչ», նոյն «հեզ եւ հեծեալ ի վերայ իշոյ¹³ եւ յաւանակի նորոյ¹⁴»: «Արդար» ասի, զի նախախնամութիւն զոյգ շնորհէ ամենեցուն եւ ի մարդեղութիւնն ըստ հաւատոց հաւասար բաշխեաց զշնորհսն, միանգամայն եւ արդա-

¹ Զ կէիր

² Սաղմ. 62 10

³ Սաղ. 7 2

⁴ Ես. ԾԱ 9

⁵ Ես. ԾԲ 2

⁶ Սաղմ. ԽԴ 11-12

⁷ Զ > իշոյ

⁸ ՏՏ Զօրաբաբել

⁹ Զ ստեալ

¹⁰ Զ > եւ ի

¹¹ Զ > իշոյ

¹² Զ > առ քեզ

¹³ Զ յէշ ի վերայ իշոյ

¹⁴ Զ իշոյ

րասցի դատմամբ. զթշնամին մեր ընկէց եւ զմեզ բարձրացոյց յուսով ինքեան: Այլ եւ աղբիւր¹ գոլով ամենայն առաքինութեան՝ «արդար» ասի ըստ Ամբակումայ թէ՝ «Ծածկեցին զերկինս առաքինութիւնք նորա» (հմմտ. Ամբ. Գ. 3), կամ թէ յԱստուծոյ Հօրէ եղեւ մեզ արդարութիւն՝ ըստ առաքելոյ²:

«Արդար» յորջորջեմք զՆա, զի որպէս բան տալով՝ Բան կարգամբ եւ լոյս շնորհելով՝ Լոյս, եւ կեանս ընձեռելով՝ Կեանս կոչեմք, նոյնպէս եւ արդարութիւն պարգեւելով՝ «արդար» Նմին ասեմք: Իսկ «փրկիչ»՝ Հնոյն Իսրայէլի ի գերողացն եւ ամենայն աշխարհի՝ ի մեղաց եւ ի սատանայէ, զի եղեւ յԱստուծոյ մեզ փրկութիւն՝ ըստ այնմ թէ՝ «Առաքեցէ այր մի, որ փրկեցէ զմեզ» (հմմտ. Ես. ԺԹ. 20), եւ թէ՝ «Եկեցէ ի Սիոնէ փրկիչ» (Ես. ԾԹ. 20): Նոյն՝ «Հեզ»։ Նախ՝ զի ոչ անձամբ, այլ ի Հօրէ եւ ի Հոգւոյն եկն յառաջ ի նշանս եւ ի վարդապետութիւն՝ ըստ Հոգւոյն Հեզութեան, որ Հանգեաւ ի վերայ Նորա, եւ երկրորդ՝ զի լռեաց առաջի Պիղատոսի՝ ըստ այնմ. «Ոչ աղաղակեցէ եւ ոչ վիճեցէ, այլ իբրեւ զոչխար ի սպանդ վարի» (հմմտ. Ես. ԽԲ. 2, ԾԳ. 7), եւ երրորդ՝ զի օրէնս անտաղտուկ եղ. «Ուսարո՛ւք յիմէն, զի հեզ եմ եւ խոնարհ սրտի» (Մատթ. ԺԱ. 29), զի ո՛չ իբր ի Սինա զարհուրմամբ խօսի Թագաւորն³, այլ ի Սիոն քաղցր վարդապետութեամբ:

«Հեծեալ, ասէ, քէն եւ ի յաւանակի իշոյ»։ այս թէպէտ զխոնարհութիւնն յայտնէ, սակայն յօրինակ վարդապետութեան մեզ է, զի որպէս ամենայն ուրեք գործովք զմեզ խրատեաց չափաւորս լինել, նոյնպէս եւ աստ, որպէս զի կանոնս եւ սահմանս դիցէ՝ կարեւորօքն շատանալ, քանզի ի ծնունդն ո՛չ ապարանս գեղեցիկս խնդրեաց եւ ո՛չ մայր երեւելի, այլ ի դոյզն աղջկանէ ի խղի միոջ ծնաւ, եւ աշակերտ ո՛չ ճարտարս եւ բանիբունս կամ փարթամս եւ ազնուականս, այլ տգէտս եւ աղքատս ընտրէր, եւ սեղան՝ ո՛չ ճոխաբար, այլ ի գարեղէն նկանակաց⁴ կազմէր, եւ բազմոցս՝ ո՛չ աթոռս եւ բարձս, այլ ի վերայ խոտոյ նստէր կամ ի գետնի, որպէս ի լերինն եւ առ աղբերն, եւ սգոյ չափ զարտասուսն կարգէր: Նոյնպէս եւ այժմ ո՛չ ի ձիս եւ ի ջորիս, այլ յիշկան եւեթ նստի, որպէս զի թէ ումեք վասն տկարութեան եւ կամ վասն երկար ճանապարհի պիտանացու լինիցի, այսո՛ւ լցցուք զկարիս մեր եւ ո՛չ աւելի սիգանս⁵ խնդրեսցուք, որպէս բազումք՝ Հեծեալ քէն եւ ի յաւանակի իշոյ:

¹ Զ աղբեր

² Ա Կոր. Ա 30

³ Ելք ԺԹ 16-25

⁴ Զ նկանակից

⁵ Տ Զ աւելիս ի գանս] աւելի սիգանս

Գնացին աշակերտքն եւ արարին որպէս հրամայեացն նոցա Յիսուս (ԻԱ. 6):

Մեծ գովութիւն է աշակերտացն՝ նախ՝ զի գնացին, եւ երկրորդ՝ զի ըստ հրամանաց Նորա զգործն վճարեցին. որպէս զօրինակն՝ այնպէս զճշմարտութիւնն, զի գնացին մկրտեցին¹ զամենայն Հեթանոսս յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ, որպէս ասացն²: Եւ դարձեալ՝ զառ ի մարգարէիցն սերմանեալսն ժողովեցին յշտեմարանս արքայութեանն՝ ըստ այնմ. «Այլք վաստակեցին, եւ դուք ի վաստակս նոցա մտէք» (Յովն. Դ. 38):

Եւ ածին գէշն եւ զյաւանակն եւ արկին³ զնոքօք ձորձս, եւ նստաւ ի վերայ նոցա (ԻԱ. 7):

Պետրոս եւ Յովհաննէս, որ ամենայն ուրեք երթային զկնի, որպէս ի Թաբոր եւ ի պատրաստութիւն Պասեքին եւ ի գիշերին յաղօթսն մերձ կային, նոքա չոգան եւ ածին, եւ վասն դիւրութեան՝ արկին ձորձս եւ Հեծուցին զՅիսուս: Բայց զի ա՞րդ յերկուցն վերայ նստաւ՝ քննելի է. քանզի ոչ եթէ կառք էր կազմեալ կամ լծեալ, զի ո՛չ չորք էին, այլ երկուք միայն: Արդ՝ զի՞նչ ասեմք առ այս. ոմանք ասեն, թէ ի վերայ իշոյն նստաւ, եւ մտրուկն զկնի ընթանայր եւ շփէր ընդ ոտս Փրկչին, եւ զի այս այսպէս է, յայտ է, զի Մարկոս եւ Ղուկաս մի յաւանակ միայն ասեն կապեալ⁴: Բայց ինձ թուի, թէ երկուք էին ըստ կուրիցն, որպէս ասէ Մատթէոս⁵, եւ զառաջինն նստաւ ի վերայ իշոյն՝ մինչ ի դուռն Երուսաղէմի, եւ ապա յիշոյ անտի իջեալ՝ նստաւ ի վերայ յաւանակին: Եւ դու մի՛ զարմանար, թէ զի ա՞րդ ի նոր յաւանակին, յորոյ վերայ, ասէ, թէ ոչ ոք ի մարդկանէ նստաւ, Նա ելեալ բազմեցաւ: Կամ թէ, ըստ մարգարէին, ամենայն ինչ հնազանդ էր մարդոյն⁶, որքան ինքն Աստուծոյ եղեւ, իսկ յորժամ ապստամբեաց, ապստամբեցին եւ կենդանիքն, ուստի եւ խայթեն ոմանք եւ գիշատեալ սպանանեն: Այլ զի Տէրն երկրորդ Ադամ եղեւ եւ զպատուիրանն Հօր պահեաց մարմնովն Ադամայ, վասն այսորիկ եւ ամենայն բնութիւնք կենդանեաց հնազանդեցան⁷ Նմա, կամ թէ՝ ամենակարօղ զօրութեամբն Իւրով⁸, որ զսիրտս տերանցն

¹ Զ մկրտել

² Մատթ. ԻԸ 19

³ Զ ածին

⁴ Մարկ. ԺԱ 2, Ղուկ. ԺԹ 30

⁵ Մատթ. Ի 30

⁶ Մաղմ. Ը 7

⁷ Զ հնազանդեցին

⁸ Տ > իւրով

կակղացոյց, զգօնացոյց եւ զանասնիկն՝ մեղմաբար սպասաւորել նմա, որպէս եւ զհեթանոսս հնազանդեցոյց, որպէս եւ աղօթէ Յովհաննէս. «Ո՛ր զանմիտ եւ զվայրենի հոգին զգօն եւ հանդարտ արարեր»¹:

Բայց որպէս յառաջագոյն ասացաք, թէ երկու աշակերտքն ապացոյց են առաքելոց եւ մարգարէից, քանզի Պետրոս վասն ծերութեանն զմարգարէիցն բերէր զգումարութիւնս, զի երիցագոյն էին մարգարէքն, ըստ Տեառն թէ՛ «նախ քան զձեզ էին» (Մատթ. Ե 12), իսկ Յովհաննէս վասն երիտասարդութեանն եւ մաքրութեանն եւ սիրելութեանն զառաքելոցն ունէր զնմանութիւն, որք «ածին զէջն եւ զյաւանակն»՝ զհրէայս եւ զհեթանոսս, իբր վարժապետ ի հաւանութիւնն Աստուծոյ: Եւ արկանել ձորձիցն՝ զապաշխարութիւնն գուշակէ, որ մարգարէիւքն քարոզեցաւ՝ ըստ այնմ. «Պատահեցէ՞ր զսի՛րտս ձեր եւ մի՛ զհաճոյնքս» (Յովկ Բ 13), եւ առաքելովքն՝ զմկրտութեանն շնորհ, իբր այն թէ՛ «Զձեզ զամենեսեան իբրեւ զհաճոյնքս զգեցայց» (հմմտ. Եւ. խթ 18), եւ Պողոս թէ՛ «Որք ի Քրիստոս մկրտեցայք՝ զՔրիստոս զգեցայք» (հմմտ. Գաղ. Գ 27), քանզի առանց ապաշխարութեան եւ մկրտութեան ոչ յոք հանգչի Աստուծո: Իսկ յորժամ ի ձեռն մկրտութեանն զպատառատուն պատմուծան տերեւոյն մերկացուցին, զմեղացն ասեմ կարկատանս՝ ըստ այնմ. «Մերկացայ զպատմուծանս, զիս՝ որ զգեցայց զնա» (Երգ Ե 3), եւ զանապական զգեստն ի ձեռն արդարութեանն զգեցուցին, այնուհետեւ նստաւ գթութեամբ ի հոգիս նոցա իշխանաբար Արքայն երկնաւոր՝ ըստ այնմ. «Զիոյն իմոյ ի կառսն փարատնի մմանցուցից զքեզ, մերձատր իմ» (Երգ Ա 8): Այլ նախ ի յէջն՝ առ ժամանակ մի ի հրէայսն, եւ ապա ի յաւանակն՝ ի հեթանոսս, որպէս զի «ամմիտ ազգաւ զկծեցուցանէ զնոսա» (հմմտ. Հոմ. Ժ 19) եւ նախանձ արկցէ նոցա՝ սոցա լրութեամբն, զի «յորժամ լրումն հեթանոսաց մտցէ, ապա ամենայն իսրայէլ կեցցէ» (հմմտ. Հոմ. ԺԱ 25-26):

Իսկ ըստ այլաբանական տեսակի՝ էջ եւ յաւանակ է հոգի եւ մարմին, ոմն կիրթ հոգին՝ վասն բանականութեանն, եւ ոմն մարմնի՝ մարմինն՝ վասն անկրթութեանն, յորս նստաւ Բանն՝ միաւորելով ի նոսա իւրով անձնաւորութեամբն, եւ ածողք՝ Օրէնքն եւ մարգարէք, որ նախ գուշակեցին բանիւ եւ իրօք զմարմնանալ Բանին:

Եւ բազում ժողովուրդք տարածանէին զհաճոյնքս իրեանց (ԻԱ 8):

Զպատճառս ընդ առաջ ելանելոյ ժողովրդեանն Յովհաննէս ասէ, թէ զՂազար կոչեաց ի գերեզմանէն եւ յարոյց, վասն այնո-

¹ Հանգիստ սրբոյն Յովհաննու առաքելոյ եւ աւետարանչի, Է

րիկ ընդ առաջ եղեւ նմա ժողովուրդն¹, որք շարժեալք² ի Հոգւոյն եւ ի նշանացն, որպէս ասացի, ընդ առաջ եղեն ծերքն եւ տղայքն մեծի Արքային: Ծերքն զհանդերձս տարածանէին ի վերայ ճանապարհին՝ առ ի պատիւ Վարդապետին եւ ի նշանակ յինքեանս հանգստեան, զի ի վերայ հանդերձից նոցա ընթացի ոտք յաւանակին եւ մի՛ ընդ յատակս³ երկրին, որպէս սովոր են առնել ի դրունս քաղաքաց ի մուտս ինքնակալաց՝ ժողովուրդք աշխարհաց: Իսկ առ ի միտս՝ բոլոր ծագք տիեզերաց, որք հաւատացին ի Քրիստոս, հնազանդեցան աւետարանին եւ սիրեցին առաջի Նորա զսիրտս իւրեանց՝ մերկանալով զգգեստ անօրէնութեան ի բովանդակ ճանապարհ կենցաղոյս: Եւ կամ թէ՛ Արկօղն զլոյս իբրեւ զօթոց⁴ զգեցաւ զհոգեղէն բնութիւնս եւ եղեւ մեռեալ իբրեւ զձորձ, ի սոյն խորհուրդ տարածեցին զձորձս՝ զտարածումն թաղմանն Տեառն ի նոր գերեզմանի օրինակելով: Եւ ա՛յլ ազգ. զի վասն սիրոյ Նորա բազումք ի սրբոցն զմարմինս իւրեանց, որ ի ձորձն նշանակեալ է, արեամբ մարտիրոսութեամբ տարեալ ածին առ Տէր՝ խառնելով ի ճանապարհ մահուն Քրիստոսի զանձինս, որով ճանապարհ արարին նովաւ յերկինս:

Եւ այլք հատանէին ոստս ի ծառոց եւ տարածանէին ի ճանապարհին:

Ըստ բնութեան տիոցն եւ զգործսն հետեւեցուցին, զի ծերքն զհանդերձս, իսկ մանկունքն ըստ առուգացեալ⁵ հասակին՝ ոստովք⁶ զՆա պանծացուցին, քանզի դարնանային էր յեղանակն՝ նշանակելով զգարունն հոգեւոր եւ զյաղթութիւն թագաւորին ի վերայ մահու եւ դժոխոց: Եւ դարձեալ՝ ցուցանէին, թէ Նա է որ ի սկզբանս ասաց. «Բոլիսեցէ երկիր ծաղիկ եւ ծառ պտղաբեր» (հմմտ. Ծննդ. Ա 11), զի որպէս ի ծննդեանն զխորհրդականն բերին ընծայ մոգուց թագաւորք՝ զմեռանիւն⁷ գուշակելով, նոյնպէս եւ աստ ոստովքն զարարչութիւնն յայտնելով, զի որ զգեղեցիկ ծաղիկս ծառոց ի փուշ դարձոյց, այժմ դարձեալ յառաջին աստուածատեսակն գեղ տերեւազգեստ ծաղկազարդէ՝ բառնալով զանէծս երկրի փշաբերութեանն: Եւ դարձեալ՝ յետ մեղացն ի մոռացոնս եկեալ Արարչին՝ զտունկս սաղարթաւորս ի պաշտօն կոռցն դիւաց ձօնէին, իսկ այժմ ծանուցեալ «գեղեալ թագաւորն»՝ զբարձօղն կռապաշտու-

¹ Յովկ. ԺԲ 17-18

² Չարժեալ

³ Տատակս

⁴ Սաղմ. ԵԳ 2

⁵ Տ առոյգացեալ

⁶ Չ ոստօք

⁷ Տ գմեռանիլ

թեան ըստ տեսեանն Դանիէլի¹՝ ճշմարիտ Տեառն ընծայեցին, որպէս զհոռն, յորժամ ընծայեցաւ ի Տաճարին:

Եւ դարձեալ՝ զի ոստքն արմաւենի եւ ձիթենի էին, որ են աստուածային եւ թագաւորական սպասաւորութիւնք, զի արմաւենին բարձր է հասակաւ եւ քաղցր, բարձրութեամբն՝ զի բարձանց գալուստն Նորա նշանակելով՝ ըստ Յովհաննոս՝ «Որ ի վերոյ գայ ի վերոյ է քան զամենայն» (Յովհ. Գ. 31), իսկ քաղցրութեամբն՝ զհամեղ վարդապետութիւն Նորա՝ ըստ այնմ թէ՛ «Քաղցր եմ ի քիմս իմ բանք Քո» (Սաղմ. ԾԺԸ 103), իսկ ձիթենեան՝ զողորմութեանն իւղ², այլեւ զօծումն մկրտութեան շնորհին՝ ըստ տերեւոյ ձիթենւոյն, որ յաւուրս Նոյի երբեք աղանձն³, որ պարգեւաց Եկեղեցւոյ նշանակ էին:

Դարձեալ՝ զի ի տունկս դրախտին ընթանալով՝ ընկալաք զպատուիրանազանցութեան պտուղն, որով մերկացաք եւ տերեւոյ ծածկութեան կարօտացաք, վասն այնորիկ նոյն ոստոցն տարածամբ ի ճանապարհին եւ գնալովն ի վերայ ոստոցն⁴ Յիսուսի՝ ընդ ոտիւքն էարկ զհակառակամարտին մերոյ զօրութիւն՝ վերստին զանապական զգեստ զգեցուցանելով զմեզ: Եւ դարձեալ՝ զի Երուսաղէմ՝ աշխարհս է, եւ գալուստս այս՝ երկրորդ գալստեանն ապացոյց, յորում ժամանակի ընդ առաջ ելեալ ծերքն առաքինութեամբ, եւ մանկունքն արիութեամբ, եւ զգործս իւրեանց մատուցանելով Փրկչին՝ «յափշտակեալ ամպօք ընդ առաջ Տեառն, եւ այնպէս յամենայն ժամ ընդ Տեառն լինին» (հմմտ. Ա. Թեա. Դ. 16), ըստ մարգարէին թէ՛ «Արդարքն որպէս զարմաւենիս ծաղկեացին, եւ որպէս ձիթենի պտղաւից ի տան Տեառն տնկեալք եղիցին, եւ ի ծերութիւն պարարտութեան գէրք եւ փափուկք լիցին» (հմմտ. Սաղմ. ՂԱ 13-15):

Իսկ առ ի միտս՝ զառաքելոց քարոզութիւնն ասէ, որով հատան ոստք ի ծառոց, այսինքն՝ որդիք ի հարց՝ ըստ Տեառն թէ՛ «Եկի քակել զորդի ի հօրէ եւ զղուստր ի մօրէ» (հմմտ. Մատթ. Ժ. 35), եւ մոռնեալ ածաք ի ճանապարհ Փրկչին՝ քրիստոնեայք անուանելով: Այլեւ իւրաքանչիւր ոք ի սովորութեանց իւրեանց հատան, յորում միացեալ էին իբր անգամ ի մարմնի, կամ ոստ ի ծառի, զի սովորութիւն հնացեալ՝ բնութիւն է ասացեալ, յորմէ հատան եւ նոր կրօնիցս աշակերտեցան:

Եւ ժողովուրդն, որ առաջին եւ զկնի երթային, աղաղակէին եւ ասէին. «Օրհնութիւն Որդւոյ Դաւթի, օրհնեալ Որ գայ յանուն Տեառն, օրհնութիւն ի բարձունս» (Իս. 9):

¹ Դան. Է 13-14

² Եղ (այսպէս է և այլուր):

³ Ծննդ. Ը 11

⁴ Զ ոտիցն

Զեկեալն յաւանակաւ յերուսաղէմ՝ իբր զճշմարիտ թագաւոր պաշտէին առաջի եւ զկնի ընթանալով, եւ զխորհրդական օրհնութիւնն՝ զոր ծայրք իմանալեացն վերին՝ դասք սերորէիցն եւ քերորէիցն երգեն թէ՛ «Օրհնեալ եմ փառք Տեառն ի տեղւոյ իրմէ» (Եզեկ. Գ. 12), ի ստորինս եւ մանկունքն համաձայնեցին թէ՛ «Օրհնութիւն Որդւոյ Դաւթի», վստահ եւ համարձակ ձայնիւ, որ նշանակէ զայս, թէ ի նմանէ ասացեալն՝ ի պտղոյ որովայնէ նորա նստուցանել յաթոռ նորա¹, յայտնապէս սա է: Քանզի «օրհնել»-ն յայտնել լսի, որ եղեւ Որդի Դաւթի ըստ մարմնոյ հարազատ եւ հանգոյն նորա արդար թագաւորութեանն, համայն եւ հեզութեանն՝ մտանէ փառօք: Եւ ոչ յայս եւեթ կացին, այլ եւս բարձրացուցին թէ՛ «Օրհնեալ Որ գայ յանուն Տեառն»: Քանզի ծանեան զՆա Աստուած մշտնջենաւոր ի հրեշտակաց օրհնաբանեալ, խոստովանէին համագոյ Հօր՝ ըստ աստուածութեանն, եւ Որդի Դաւթի անորիշ՝ ըստ մարդկութեանն, վասն զի ի Հոգւոյն կարգեցան մանկունքն աստուածաբանք, զոր իբր մատամբ ցուցանէին, թէ դա, որ այժմ գայ անուամբն Հօր՝ յանուն Նորին սքանչելիս առնելով եւ զմարդիկ ազատելով, գայ դարձեալ ի դատաստան՝ ըստ այնմ. «Գայ. եւ գայ Նա ի դատել զերկիր» (Սաղմ. ՂԵ 13), քանզի զերկու զեկաւորութիւնն բացափայլապէս ցուցին յանուն Տեառն լինել: Եւ այլ ազգ. Սա, ասեն, ի վեր յերկինս աստուածութեամբն՝ սերորէից երեւի իմանալի տեսութեամբ՝ ըստ նոցայն կարողութեան, այժմ գայ մարմնեղէն զգեցեալ բնութիւն՝ ներմիութեամբ Աստուածն Բանի՝ առ ի յօրհնել զմեզ անուամբն Հօր:

«Օրհնութիւն ի բարձունս». նախ ցուցանէ, թէ Հօր կամօք է այս, որ ի փրկել եկն զմեզ եւ յօրհնել, վասն որոյ եւ «Օրհնութիւնն առաքողին Հօր ի բարձունս», այսինքն՝ շնորհակալութիւն եւ գոհութիւն: Այլեւ վայելուչ է ի բարձանց ընդունել Սմա օրհնութիւն, իսկ Սա մարդասիրեալ՝ եւ ի մէջ ընդունի: Եւ դարձեալ՝ զի ի ծննդեանն հրեշտակք երգեցին թէ՛ «յերկիր խաղաղութիւն եւ ի մարդիկ հաճութիւն» (Ղուկ. Բ. 14), քանզի յիշանելն արար խաղաղութիւն մարդկան, իսկ այժմ զի մերձ էր վերանալ յերկինս, երկրաւորքս փոխադարձեն երկնայնոցն՝ զօրհնութիւն եւ զխաղաղութիւն առաքելով, զի մերով մարմնովս վերացաւ յերկինս՝ մեզ թողեալ զխաղաղութիւնն՝ յասելն. «Զխաղաղութիւն զիմ տամ ձեզ» (Յովհ. ԺԴ. 27), եւ «երկնայնոցն եւս արար խաղաղութիւն յերկինս եւ յերկրի»՝ ըստ առաքելոյ (հմմտ. Կող. Ա. 20). քանզի զայս նշանակէ ասելն Մարկոսի թէ՛ «խաղաղութիւն յերկինս եւ փառք ի բարձունս» (Մարկ. ԺԱ 10): Եւ այսու նշանակէ, թէ Տէրն նոցա եւ մեր զերկոսին ի մի ած թագաւորութիւն եւ հաշտեցոյց

¹ Սաղմ. ԵԼԱ 11

զՀայր ընդ արարածս, եւ արար խաղաղութիւն հրեշտակաց եւ մարդկան:

Իսկ նշանակաւ՝ «որ առաջին եւ զկնի երթալին», առաջինն՝ Օրէնքն եւ մարգարէքն, քահանայութիւն եւ թագաւորութիւն, եւ զոհք եւ նուէրք, այլեւ որք մահակիցք եւ գերեզմանակիցք եղեն Նորա եւ նախ քան զգալուստ Նորա կան եւ պահին յուսով յաւրութեան Նորա, որպէս նախահարքն առաջինք մինչ ի Յովհաննէս, որ կատարած եղեւ առաջնոցն եւ սկիզբն վերջնոցս, այլեւ քաղցր վարդապետութիւնն Քրիստոսի եւ սքանչելագործութիւնն, եւ որք հաւատացին ի Նա: Իսկ զկնի՝ առաքեալքն եւ վկայքն, սուրբ Հայրապետք եւ վարդապետք, այլեւ խորհուրդ մարմնոյն Քրիստոսի եւ օծումն Հոգւոյն շնորհի, եւ օծեալ բովանդակ ծնունդք Աւագանին՝ զնացին ի մահ եւ ի չարչարանս եւ ի հաւատս եւ յերկինս՝ ըստ Յորայ. «Ձեռն Երա ամենայն մարդ գնացէ» (Յոր ԻԱ 33), եւ յառաջ քան զՆա անթիւք, որք աղաղակէին ըստ Մարկոսի թէ՛ «Ովսանայ Բարձրելոյն» (Մարկ. ԺԱ 9), այսինքն՝ «փրկութիւն ի բարձանց» կամ «կեցո եւ ապրեցո»: Նոքա ձեւացուցանէին զայս վասն Ղազարու յարութեանն՝ փրկիչ եւ ապրեցուցիչ ի բարձանց ասացեալ, իսկ սոքա ըստ խորհրդոյ Հետեւեալ՝ ստուգաբանութեամբ բառիցն եղանակեն զսոյն մինչեւ ցայսօր:

Քանզի «ովսանայ»-ն ստուգի՝ «Ո՞վ սա» հարցանեն, որոց պատասխանեն հաւատացեալք. «Նա՛» է սա, որ զերկինս երկնայնովքն՝ կազմեաց եւ զերկիր ի վերայ ոչնչի հաստատեաց, զբոյսս բղխեցոյց եւ զլուսաւորսն կառոյց, զկենդանիս ստեղծ եւ զմարդն ի պատկեր Իւր յօրինեաց: Դարձեալ՝ ասեն. «Ո՞վ սա». «Նա՛» ասեն, որ ի Քորէք հրով փայլատակեցաւ եւ զՄոսէս յօրինակ Իւր փրկիչ յեգիպտոս առաքեաց² եւ զփարաւոն տանջեաց, եւ զծովն պատառեաց³, եւ զժողովուրդն յանապատն մանանայիւ կերակրեաց⁴, եւ ի վիմէն վտակս բղխեցոյց՝ ի խորհուրդ կողի վտակին⁵, եւ զյորձանսն Յորդանանու սանձեաց⁶, եւ զպարիսպն Երեքովի Հալեաց⁷, յորոց լուեալ գոհանան լսողքն, եւ ոչ այլ ինչ ունելով տրիտուր փոխարինի՝ օրհնութիւն ընծայեն: Եւ դարձեալ՝ ի համբառնալն յերկինս ասացին վերինքն⁸. «Ո՞վ է սա մտեալ յերկինս արիւնա-

¹ Զ երկնայնօրն

² Ելք 4

³ Ելք ԺԴ 21

⁴ Ելք ԺԶ

⁵ Ելք ԺԷ 6-7, Յովհ. ԺԹ 34

⁶ Յեսու 4

⁷ Յեսու 2

⁸ Զ երեքինքն

մերկ պատմութեամբս յեղովմէ» (Ես. ԿԳ 1), իսկ ներքինքն¹ պատասխանեալ. «Սա՛ է թագաւորն² փառաց, որ վասն մարդկան փրկութեան խոնարհեցաւ, եւ զանկեալ խորանն Դաւթի կանգնեաց եւ բարձրացոյց գերագոյն քան³ զմեզ», որք լուեալ աղաղակէին թէ՛ «Օրհնեալ եկեալ յանուն Տեառն», այս է ասելն թէ՛ «Օրհնութիւն ի բարձունս», զի եւ նոքա ընդ մեզ օրհնեցին՝ ի լրումն տնօրէնութեան Փրկչին: Զի որպէս ի մուտն Երուսաղէմի մանկունքն օրհնեցին, այսպէս ի մուտս երկնի հրեշտակք յեկեղեցւոյ ուսեալք⁵ զբազմապատիկ իմաստութիւնն Աստուծոյ:

Եւ ի մտանելն Նորա յԵրուսաղէմ՝ դորդեցաւ քաղաքն ամենայն եւ ասէ⁶. «Ո՞վ իցէ սա» (ԻԱ 10):

Եւ ժողովորդքն ասեն. «Սա է մարգարէն Յիսուս, որ ի Նազարեթ գալիլեացոց» (ԻԱ 11):

Տես, թէ՛ ո՞րպէս ինքեանք լուծին զովսանայն ի մանկանցն ասացեալ, քանզի ապերախտքն եւ մոռացողքն նշանաց Նորին՝ հարցին. «Ո՞վ իցէ սա», իսկ պարզամիտ եւ հաւատացեալ ժողովուրդքն, որք ականատեսք եղեն հրաշխցն, պատասխանեցին, թէ՛ Յիսուս է՝ փրկիչն, որ ի Նազարեթ գալիլեացոց: Զայս ասելով զօրինակն յուշ ածէին, որ եւ ի նոյն սահմանս Յեսու բնակեաց բազում նշանօք, քանզի ժողովուրդս այս սամարացի թուին գոլ, որք երբեմն ասացին առ կինն. «Գիտեմք, թէ դա է ճշմարտի փրկիչ աշխարհաց» (Յովհ. Դ 42): Եւ դարձեալ՝ Նազարեթ «կարգամ զօրդի իմ» թարգմանի կամ «մաքուր», իսկ Գալիլեայն՝ «ժողով» կամ «բնակութիւն»: Արդ՝ Յիսուս Որդին Աստուծոյ անդ յայտնեցաւ մաքուր բնութեամբ՝ ժողովեալ յերկուց ի միութիւն իսկութեամբ, յորմէ զարհուրեալ իշխանն աշխարհի՝ ի փորձանս եկն, որք սակաւ ինչ ծանուցեալ ասէին. «Գիտեմք զՔեզ ով ես, սո՞րքոյ Աստուծոյ» (Մարկ. Ա 24): Իսկ դղրդիլ քաղաքին զամբոխն նոցա ասէ, որպէս երբեմն ի ծննդեանն խռովեցան վասն գալստեան մոգուցն, եւ այժմ ի մտանելն իշով՝ վրդովեցան վասն մանկանցն օրհնաբանութեան, որ նշանակէ զՀիւթ աղմկի նոցա ի տօնի Պասեքին, այլեւ զաւերիլն քաղաքի նոցա նշանակէ դղրդիլն եւ զլինիլն ամենայն Հեթանոսաց քաղաք Աստուծոյ: Իսկ օրինակաւ՝ զերկրորդ գալուստն գուշակէ, յորոյ ի մտանելն միւսանգամ յաշխարհ, ըստ առաքելոյ՝

¹ Զ վերինքն

² Զ Ես

³ Զ քաղաւոր

⁴ Զ > քան

⁵ Զ ուսեալ

⁶ Զ ասէին

շարժի երկինք եւ երկիր միանգամայն¹, եւ դըրդին կարգք քաղաքաց, եւ լուծանին սահմանք ազգաց, եւ Նմա միայն երկիրպագանեն ամենայն արարածք՝ փառաւորելով զանուն Նորա յաւիտեան:

Եւ եմուտ Յիսուս ի Տաճարն եւ եհան արտաքս զամենեւին, որ վաճառէին² եւ գնէին ի տաճարի անդ, եւ զսեղանս հատավաճառացն կործանեաց եւ զաթոռս աղանձավաճառացն³ (ԻԱ, 12):

Զայս եւ Յովհաննէս ասէ⁴, այլ նա⁵ ի սկզբանն, եւ սա՝ մօտ ի կատարածն: Ուստի իմանամք, թէ այլ է այն, եւ այլ է այս, քանզի միանգամ եւ երկիցս զնոյն արար: Եւ նոքին ի հակառակութեան կային. որոց⁶ պարտ էր միաբան Հօր կարծել վասն տանն վրէժխնդրութեան եւ զինքեանս՝ օրինազանցս, իսկ նոքա զընդդէմն իմանային: Դարձեալ՝ արար զայս ի խրատ մեզ, զի յորժամ «սամարացի» կոչէին⁷, ո՛չ վասն անձին վրէժխնդիր լինէր, եւ աստ զայրացեալ՝ արտաքս հանէր, զի ուսցուք զանձին նախատինս համբերութեամբ տանել, իսկ վասն տան Աստուծոյ եւ օրինաց Նորա նախանձախնդիր լինել: Բայց ընդէ՞ր զայս առնէին. վասն ազահութեանն եւ վաճառացն⁸ շահուց, զի յաճախագոյն լինէր, զի օտարացն եկելոց առ ձեռն գտցի մատուցումն պատարագացն, զոր ժողովէին քահանայքն: Զչորքոտանիս եւ զթռչունս, զորս պարտ էր զոհել եւ զարիւնս նոցա ի սեղանն հանել, նոքա զայն առ ի շահ անձանց կրկին անգամ վաճառէին: Իսկ սեղան հատավաճառացն, կամ որք զունդս վաճառէին վասն պահոցն կամ խարչեալ⁹ կուլիբայս, զոր սովորութիւն է ի քաղաքս առնել պատրաստագոյն կերակուր, այլեւ զլուծամփոխսն է իմանալ, որ հատեալ զդահեկան կամ զդրամ յերիս եւ ի չորս մասունս բաժանեն՝ վասն պիտոյից վաճառողաց: Իսկ «աթոռ» կամ գտեղիս աղանեացն ասէ, որ կազմեալ էին նման աթոռոյ, յորոց առեալ վաճառէին, կամ զիշխանութիւնն, որով գործէին զիրն:

Դարձեալ՝ հանելն զնոսա արտաքս՝ գուշակէր զխափանումն պատարագաց նոցա եւ զկործանումն ազգին, եւ զգաւարկութիւնն տանն, որով յայտնապէս կոչումն հեթանոսաց նշանակի: Դար-

¹ Եբր. ԺԲ 26

² Չ վաճառէին

³ Չ աղանձավաճառացն

⁴ Յովհ. Բ 15

⁵ Չ նախ

⁶ Չ որոյ

⁷ Յովհ. Ը 48

⁸ Չ վաճառոցն

⁹ Չ խաշեալ

ձեալ՝ յորժամ իջանէ յերկիրն՝ որ Եկեղեցեաւն, եւ զերկոսեան առնէ մի Եկեղեցի, յայնժամ արտաքս հանէ զայժմու արտաքսեալսն եւ յարքայութենէն, որք են գնողք եւ վաճառողք: Եւ ո՞չք են այնոքիկ. որք զհատն երկնային ցորենոյն, որ մեռանելով բազում արդիւնս առնէն¹, վաճառեն սեղանով, եւ զշնորհս Հոգւոյն, որ է կնիք մկրտութեանն ի ձեռնադրութեանն պարգեւ, զոր աղանին նշանակէ, յանարժանսն ծախեն արծաթով, խոտանք լինիցին յաւուրն յայնմիկ տուողքն եւ առնողքն, քանզի այս է վաճառելն՝ ըստ մարգարէին եւ ըստ ուսկանին առակի², վասն զի այժմ ոչ ընդունի զայնպիսիսն եւ յայնժամ ի հուրն առաքէ³ ի կորուստ, ըստ առաքելոյ թէ՛ «Արծաթ քո ընդ քեզ լիցի ի կորուստ, զի զպարգեւսն Աստուծոյ ընչիւք կամեցար ստանալ» (հմտ. Գործք Ը 20):

Եւ ասէ ցնոսա. «Գրեալ է. «Տուն իմ տուն աղօթից կոչեցի», եւ դուք արարէք զդա այրս աւազակաց» (ԻԱ, 13):

Զի մի՛ կարծեսցեն իւրովի զայն արարեալ, մարգարէիւն ամբաստանէ⁴ զանտեղի գործս նոցա, թէ զոր ինչ աւազակք եւ գողք ի լերինս առնեն՝ յայրս եւ ի ծերպս երկրի բնակելով, զայն դուք ի Տաճարիս գործէք եւ ոչ ամաչէք, քանզի վաճառոց տեղի ո՛չ ընդհատ է ի գողոց բնակութենէ, զոր օրինակ իմն հնարիւք եւ խաբէութեամբ զընկերացն յինքեանս շոպեն⁵: Այսու ամաչեցուցանէ զայնոսիկ, որ ի մատրունս զայսպիսիս գործեն, քանզի վասն աղօթից ընթանան եւ յաւազակութիւն անկանին, որ աւելի քան զմեղսն՝ լրբութիւնն է աններելի, զի եւ ոչ ի տեղւոյն անգամ խորչին: Իսկ զի՞նչ այն թէ՛ «Տուն իմ տուն աղօթից կոչեցի» (Ես. ԾՁ 7). այսինքն՝ թէ յարտաքին տեղիս եղեալ անիրաւութիւն, աստ գալովն եւ խնդրելովն յԱստուծոյ՝ թողութիւն գտանեն, իսկ ի տեղի աղօթիցս զրկութիւն առնելով՝ զայն յորո՞ւմ տեղւոջ մաքրել կարասցեն, որպէս սոքա, զի ի վաճառելն առաւել էին, քան յաղօթելն:

Եւ մատեան առ Նա կոյրք եւ կաղք ի Տաճարին, եւ բժշկեաց զցնոսա (ԻԱ, 14):

Առ ի հաւատ մարգարէութեանն լրման եւ տանն վրէժխնդրութեան ի նշանս գայ: Եւ դարձեալ՝ զիշխանութիւնն եւ զգորու-

¹ Յովհ. ԺԲ 24

² Մատթ. ԺԳ 47-50

³ Տ առաքից

⁴ Ես. ԾՁ 7, Երեմ. Է 11

⁵ Չ շոպեն

⁶ Չ > տուն իմ

թիւնն ցուցանէ՝ առ ի մխիթարութիւն աշակերտացն, որք տրտմեալ էին վասն մահու Նորա, որով յայտ առնէ, թէ կամօք կրէ եւ ոչ թէ ի ցոյցս եւ ի մեծարանս անձին Իւրոյ գործիցէ զայն, քանզի բանիւ միայն զբազումս բժշկեաց: Եւ դարձեալ՝ ստուգէ, թէ ճշմարիտ ըստ մարմնոյ որդի Դաւթի է՝ ըստ օրհնութեան մանկանցն, վասն այսորիկ զթայ ի կաղս եւ ի կոյրս, որպէս եւ նա¹:

Իբրեւ տեսին քահանայապետքն եւ դպիրք զսքանչելիսն, գոր արար, եւ զմանկտիւն, որ աղաղակէին ի Տաճարին եւ ասէին. «Օրհնութիւն Որդոյ Դաւթի», քարկացան (ԻԱ, 15)

Եւ ասեն ցնա. «Լսե՛ս զինչ ասեն դոքա» (ԻԱ, 16):

Քանզի կարի իմն դառն է ախտ նախանձուն, զի ոչ միայն զայլոց օգուտ, այլեւ զանձին սխալանս² ոչ տայ տեսանել, որպէս սոքա. զի յորժամ տեսին զմարգարէութիւնսն կատարեալ, զՋաքարիային ասեմ եւ զԴաւթայն³, այլեւ զսքանչելիսն, որ առ կոյրս եւ կաղս եղեւ, ի բարկութիւն շարժեցան եւ հեղձամղձուկ լինէին, որոց պարտ էր գոնեայ յայսմանէ միայն զՆա ճանաչել: Իսկ նոքա ըմբոստանալով ընդ Հակառակս ելանէին թէ՝ «Լսե՛ս զինչ ասեն դոքա⁴», կամ թէ՝ ընդէ՞ր ներես զօրհնութիւն, որ Աստուծոյ վայել է, ի Քեզ ձգել, կամ թէ՝ դու զանձնդ Աստուած եւ Որդի Աստուծոյ ասես, իսկ դոքա, որ զօրութեամբն Աստուծոյ խօսեցան, այժմ որդի մարդոյ Համբաւեն, վասն զի Դաւթ մարդ էր: Վասն որոյ եւ Տէր իմացեալ զմիտս նոցա, զի չարախօսել զմանկունսն Հանդերձեալ էին, ի Դաւթայ մարգարէութեանցն յարգէ զբանս մանկանցն: Բայց մանկտիւս, որ աղաղակէին ի Տաճարին, թուի քառասնորեայ անդրանիկքն գոլ, որ ըստ Օրինացն եկեալ էին ի Տաճարն՝ յանդիման լինել Տեառն⁵, որք յորժամ տեսին զՅիսուս մտեալ ի Տաճարն, ծանեան զՆա Տէր Տաճարին եւ սկսան աղաղակել թէ՝ «Օրհնութիւն Որդոյ Դաւթի»: Իսկ Ղուկաս ասէ թէ՝ «Սաստեա աշակերտացն Քոց, զի լոնսցեն», առ որս ասաց. «Թէ դոքա լոնսցեն, քարինքդ աղաղակեսցեն» (Ղուկ. ԺԹ 39, 40), որ եւ եղեւ իսկ, զի ի լոն աշակերտացն՝ մանկունքն, որք⁶ անբան էին իբրեւ զքար, սկսան երգել ընդ հրեղէն զօրացն օրհնութիւն: Եւ դարձեալ՝ կատարեցաւ ի յարութեան, զի ի փախչել աշակերտացն եւ ի լոն՝ պատառեցան վէմք, եւ շարժեցաւ եր-

¹ ԲԹագ. Թ Լ Ե 6-9 (տես Ի 30-ի երկրորդ նախադասութեան (Իբրեւ լուան...) մեկնության 5-րդ ծնթ.-ը):

² Սղալանս

³ Ջաք. Թ 9, Սաղմ. Ը 3, Եմէ 26

⁴ Սոքա

⁵ Ելք ԺԳ 2, 12, 15, Ղաւ. ԺԲ 2-6

⁶ Ս որ

կիր, եւ բացաւ ինքնին կնքեալ գերեզմանն, եւ աղաղակեցին մեծաձայն Հնչմամբ՝ Աստուած քարոզելով զխաչեալն եւ զյարութեալն: Նաեւ զհեթանոսս գուշակէր, որպէս ասացաւ թէ՝ «Ի քառանցս յայսցանէ կարօղ է Աստուած յարուցանել որդիս Աբրահամոյ» (Մատթ. Գ 9). որք կարկամեալ էին իբրեւ զքար անհաւատութեամբ՝ կակղացան ոռոգմամբ Աւազանին եւ եղեն փառաբանիչք Աստուծոյ:

Ասէ ցնոսա Յիսուս. «Այո՛: Չիցէ՞ ընթերցեալ ձեր եթէ՛» «Ի բերանոյ տղայոց եւ ստնդիեցաց կատարեցեր զօրհնութիւն»:

Յայտնի եւս իրացն Հակառակ կային, վասն այսորիկ սաստիւ բարբառի զուղղութիւն՝ զտգիտութիւն նոցա յանդիմանելով թէ՝ «Չիցէ՞ ընթերցեալ ձեր»։ Բայց բարեոք ասաց թէ՝ «Ի բերանոյ»։ Քանզի ոչ թէ² ի մտաց նոցա ինչ էին բանքն, այլ Նորա զօրութեանն պարգեւ, որ պարգէր զտհաս³ եւ զխակ լեզու նոցին յօրհնաբանութիւն: Այլեւ ուսուցանէ, թէ բնութեանս ինքն է արարիչ, որ եբաց զբերանս մանկանցն՝ նշանակ առնելով Հեթանոսաց, որք երբեմն տգէտք էին եւ տխմարք, եւ յանկարծակի Հնչեցին զմեծամեծսն կատարեալ մտօք: Նաեւ առաքելոցն ի մխիթարութիւն տուաւ այս, քանզի կարծէին թէ՝ զիա՞րդ մեք տգէտքս կարիցեմք պատմել զքարոզութիւնն, կանխէին մանկտիւն՝ Հանէին զամենայն կասկածանս ի մտաց, թէ տալոց է եւ նոցա բան ի բերան, որպէս եւ զնոցայն յօրհնութիւն շարժեաց: Տես դարձեալ եւ զմիւս եւս սքանչելիս, զի առ ծնունդ եւ առ մահ Նորա անմեղ տղայք⁴ ընդելուզեալք էին առ միմեանս. զի Յովհաննէս ցնծաց յորովայնի մօրն ընդ առաջ Նորա⁵, եւ կոտորեցան մանկտիւն ի ծննդեան Նորա⁶, եւ եղեն ողկոյզք Հարսանեաց Նորա, եւ աղաղակեն տղայք ստնդիայք յօրհնութիւնս Նորա ի ժամանակի անդ չարչարանաց Նորա, որք յայտնապէս ցուցանեն, թէ Աստուած է եւ Որդի Աստուծոյ, որ զօրհնութիւնս ընդունի՝ որպէս ի վերնոցն, այսպէս եւ ի ներքնոցս⁷, մինչեւ ցրուն վերջինսն, որով կատարի օրհնութիւնն լրմամբ բոլոր եղականացս:

Եւ թողեալ զնոսա՝ ել արտաքոյ քաղաքին⁸ ի Բեթանիա եւ անդ ագաւ (ԻԱ, 17):

¹ Ս թ

² Եթ

³ Ս զիս

⁴ Ս ~ տղայք անմեղ

⁵ Ղուկ. Մ 41

⁶ Մատթ. Բ 16-18

⁷ Ս ներքնոցն

⁸ Ս արտաքս] արտաքոյ քաղաքին

Յորժամ ետես, թէ տխեղծ մանկունքն օրհնեն, եւ կատարեալքն հասակաւ ցասնուն եւ զայրանան, խոյս տայ առ սակաւ մի, զի ոգի առնուցուն յախտէն, եւ ոչ առնէ սկիզբն վարդապետութեան, զի մի՛ բորբոքեալ նախանձուն՝ եւս առաւել ընդ բանսն զայրանայցեն: Եւ կամ թէ՛ ընդ երեկս էր, դառնայ ի Բեթանիա ի տուն հանգստեան Իւրոյ, յորում ելոյծ զմահ եւ թագաւորեցոյց զկեանս աստուածաբար, եւ անդ ագանի երկոտասանիւքն հանդերձ՝ անարժանս զնոսա վարկանելով Իւրոյ ասպնջականութեանն: Իսկ նշանակաւ՝ թողուն՝ ի խնամոց Իւրոց արտաքսել զնոսա ցուցանէ՝ ըստ այնմ. «Բարձի թողի զնոսա» (Սաղմ. 2 13), եւ թէ՛ «Թողեալ լիցիմ ձեզ տունդ ձեր աւերակ» (Մատթ. 10 38), եւ Ինքն ագանի ի տուն սգոյ, որք են հեթանոսք՝ հանգչելով ի նոսա: Այլեւ թողեալ զնոսա յանհաւատութիւն՝ ելանէ ի խաչ արտաքոյ քաղաքի՛, եւ զմահն հանգիստ Իւր վարկանի, թէպէտ սգային աշակերտքն զերիս առուրս, ուստի յարուցեալ ել յերկինս, նստաւ ընդ աջմէ չօր՝ արտաքսելով զաշակերտսն ի սգոյն եւ ի տրտմութեանէն, զոր «Բեթանիա»-յն նշանակէ:

Եւ այգուցն իբրեւ դարձաւ անդրէն ի քաղաքն, քաղցեալ (ԻԱ, 18):

Ոչ է կատարեալ արանց կամ վարդապետաց, այլ տղայոց եւ կամ անարգ անդէորդաց՝ տարածամ ճաշակել, այլ աստ կոչեաց յանսովոր ժամանակի, զի պատճառս տացէ աստուածագործ նշանացն կատարել: Եւ ա՛յլ ազգ. զի յորժամ կամէր, թոյլ տայր մարմնոյն զգալ իւրում կարեացն, որպէս առ փորձութեանն, զի մի՛ առաջօք, այլ ստուգապէս մարդ լեալ ծանիցի. կամ թէ՛ ո՛չ կերակրոյ պէտք էին, այլ հաւատոց եւ գործոց բարեաց միշտ քաղցնոյր: Եւ դարձեալ՝ «այգ» կամ զյարուցիւնն ասէ, յորում քաղցեալ եւ եկեր ընդ աշակերտսն, որպէս զի զյարուցիւնն ճշգրտեցէ, եւ կամ զմիւսանգամ գալուստն, յորժամ դառնայ միւսանգամ յաշխարհ, յորում կարօտ լինի փրկութեանն հրէից:

Եւ տեսեալ թղենի մի ի վերայ ճանապարհիմ՝ եւ եկն ի նա եւ ոչինչ եգիտ ի նա, բայց միայն տերեւ (ԻԱ, 19):

Մարկոս ասէ, թէ չէր ժամանակ պտղոյ², քանզի ի մարտի ամսեան՝ ծառոյ պտուղ ոչ գտանի, մանաւանդ թղենւոյ, այլ ի հոկտեմբերի: Ապա ընդէ՞ր եկն: Ո՛չ անգիտութեամբ Ամենատեսն չոգաւ առ ծառն, այլ որպէս Ադամայ ասացաւ. «Ո՞ր ես» (ՄՃՃ. 9 9), եւ Կայենի թէ՛ «Ո՞ր է եղբայր քո» (Նմմտ. ՄՃՃ. 9 9), եւ քերցն Ղազարու թէ՛

¹ 2 քաղաքոյ

² Մարկ. ԺԱ 13

«Ո՞ր եղիք զնա» (Յովն. ԺԱ 34), նոյնպէս եւ աստ՝ զի ցուցցէ ճշմարիտ զԱդամայն առեալ անգիտութիւն, միանգամայն եւ ճանապարհ նշանացն արասցէ: Այլ օրինակաւ ոմանք զթղենին նշանակ հրէիցն ասեն, որ ի վերայ ճանապարհի Օրինացն տնկեալք էին, յորս եկն Քրիստոս խնդրելով պտուղ՝ ըստ Օրինացն գործս, եւ ոչ եգիտ, «բայց միայն տերեւ», այսինքն՝ կեղծաւորութիւն համայն եւ բարեձեւ աւանդութիւն զծերոցն, խտրութիւն կերակրոց եւ լուացումն մարմնոց, եւ պահեստ շաբաթուց, այլեւ զԱբրահամու որդիութիւնն եւ զԻսրայէլ անունն, յորմէ ոչինչ օգտեցան, քանզի եբարձ ի նոցանէ եւ տարագիր արար զնոսա:

Եւ դարձեալ՝ է թղենի մարդ տնկեալ ի ճանապարհի կենցաղոյս, որպէս զի տացէ Աստուծոյ հաւատս ուղիղս եւ գործս մաքուրս: Իսկ եթէ ոք ոչ տացէ պտուղս գործոց Տնկողին իւրոյ, յորժամ գայցէ յերկինց եւ ոչինչ յասացելոցս գտանէ ի նմա, միայն տերեւ սնոտի յուսոյ, զի կարծէ, թէ Աստուած ողորմած է եւ ոչ տանջէ, եւ զի ժամանակն չէ պտղոյ, որպէս ասաց Մարկոս¹, զի բանք եւ գործք լռեն յայնժամ՝ ըստ Գրոց, եւ փակի դուռն ողորմութեան՝ որպէս յիմար կուսիցն², եւ տերեւ յուսոյն ոչ զերծուցանէ զնոսա ի պատժոց, այլ լսեն զահագին անէծս թէ՛ «Երթայք յիւնէն, անիծեալք, ոչ գիտեմ զձեզ» (Նմմտ. Մատթ. 10 41), որպէս ասէ յաջորդս:

Եւ ասէ ցնա. «Մի՛ այստեմտեւ ի քէն պտուղ եղիցի յաիտեան», եւ առ ժամայն չորացաւ թղենիմ:

Է՞ր վասն անէծ զթղենին՝ քննելի է: Թուի թէ վասն աշակերտացն, զի քաջալերեսցին եւ հաստատեսցին ի բան Նորա, եւ օտարքն զարմասցին ընդ զօրութիւն Նորա: Քանզի զամենայն ինչ բարւոք գործեաց եւ ոչ զոք պատժեաց, պարտ էր եւ զպատժական զօրութեանն Իւրոյ ցուցանել զհանդէս, մանաւանդ մերձ առ խաչին, զի մի՛ ասիցեն, որպէս եւ կարծեցաւ իսկ, թէ ոչ գոյր ի նմա զօրութիւն, վասն այնորիկ ըմբռնեցաւ: Կանխաւ ծանոյց զգօրութիւնն ո՛չ յայլ ինչ տունկ, այլ ի թղենին, որ առաւել ունէր զկանաչութիւնն, որպէս զի ցուցցէ, թէ կարօղ է եւ զխաչահանունսն սատակել բանիւ, եթէ կամեսցի, վասն որոյ եւ ասէ թէ՛ «Իբրեւ տեսին աշակերտքն՝ զարմացան»: Եւ երկրորդ՝ եկն նա առնուլ զտոյժս ծածուկս ի մարդկութեանէ անտի. յերիս տեղիս յայտնիս արկ ի վերայ նորա՝ զգերեզմանս քակեաց եւ փշրեաց³, եւ զխոզսն

¹ Մարկ. ԺԱ 13

² Մատթ. ԻԵ 1-13

³ Մատթ. ԻԵ 51-52

ի ծովու անդ հեղձոյց¹, եւ զթզենին յարմատոյ ցամաքեցոյց, զի ի քակել գերեզմանացն՝ պատառեսցին սիրտք անհաւատիցն, եւ ի հեղձնուլ երամակացն՝ հեղձցի մոլորութիւն ապստամբողացն, եւ ի ցամաքել թզենւոյն առանց յանցանաց՝ աւերեսցի Երուսաղէմ վասն յանցանաց իւրոց, որպէս եղեւն ի Տիտոսէ եւ ի Վեսպիանոսէ² քնաջինջ աւերակ ամայի ի շինուածոց իւրոց:

Եւ երրորդ՝ վասն այնորիկ անէծ, զի գրեալ էր յՕրէնսն թէ՝ «Յորժամ հնձեսցես զհունձս, թող զափնիս աղքատաց, եւ յորժամ կթեսցես զայգիս քո եւ զթզենիս քո, նո՛յնպէս արասցես» (նմտ. Ղևտ. ԺԹ 9-10), իսկ տէր թզենւոյն ոչ եղեւ ունկնդիր Օրինացն, այլ արհամարհեաց, եկն Տէր Օրինացն եւ անէծ զնա, զի մի՛ կերիցէ ի նմանէ տէր նորա, զի եւ նա ոչ եթող որբոց եւ այրեաց: Եւ չորրորդ՝ զոր օրինակ գերեզնացիքն եղին ի մտի, զի մի՛ ելցեն առ Նա, հեղձոյց զխոզս նոցա, զի զուարթացուցէ զմիտս նոցա ելանել առ Նա յաւամայ կամս, այնպէս եւ տէր թզենւոյն եղ ի մտի, զի մի՛ ելցէ առ Նա, ցամաքեցոյց զթզենին Նորա, զի ելցէ առ Նա աւամայ, վասն զի պատճառ կենաց մարդկութեանս ամենայն ուրեք կամէր Նա: Հինգերորդ՝ քանզի ի ժամուն յորժամ մեղաւ Ադամ՝ մերկացաւ ի փառացն զոր ունէր եւ ի տերեւոյ թզոյ արար իւր սփածանելիս, եկն մարմնով Տէր մեր յերկիր, անէծ զթզենին յօրինակ մեղացն Ադամայ եւ բեւեռմամբն ի խաչին, որպէս զի յայտ արասցէ, թէ ոչ այնուհետեւ պիտոյ է տերեւ թզենւոյ ի հանդերձս Ադամայ, քանզի զգեցաւ նա դարձեալ զփառս իւր առաջինս:

Վեցերորդ³՝ եկն յերկնից Փրկիչն զկեանս մարդկան գտանել, զոր քաղցն յայտնէ, եւ եգիտ զլայն եւ զընդարձակ ճանապարհն յայտնեալ, եւ չոգաւ առ նա եւ ետես զնա սաղարթօք վարսաւորեալ, այսինքն՝ աղանդօք մեղաց ծաղկեալ, եւ ոչ ունէր պտուղ. զի ոչ էր ժամանակ: Քանզի զիա՛րդ կարէր մահն պտղաբերել ի գալն Քրիստոսի, զի թագաւորեաց յԱդամայ մինչ ի Մոսէս, այս է՝ յՕրէնսն, որոյ ասաց թէ՝ «Մի՛ եւս եղիցի ի քէն պտուղ յաւիտեան», այսինքն՝ նախ քան զիմ գալուստն պտղաբերեցեր զմահն, ահա Ե՛ս եկի՛ Յարութիւնս, արդ ի գալս իմում մի՛ եւս եղիցի ի քէն պտուղ յաւիտեան. եւ վաղվաղակի գօսացաւ թզենին, եւ լցաւ գիրն թէ՝ «Ընկաւ, մա՛հ, յաղթութիւն քո» (նմտ. Ա. Կոր. ԺԵ 54, Ես. ԻԵ 8):

Իբրեւ տեսին աշակերտքն, զարմացան եւ ասեն թէ՝ «Զիա՛րդ վաղվաղակի ցամաքեցաւ թզենին» (ԻԱ. 20):

¹ Մատթ. Ը 30-32

² Չ Վիսպիանոս

³ Տ > առաջինս: Վեցերորդ

Որպէս ասացաք, թէ վասն սոցա արար, զի թէպէտ բազում նշանք տեսեալ էին, սակայն այս նոր իմն էր, վասն այսորիկ սքանչացան ոչ միայն ի չորանալն, այլեւ յարագ գօսանալն, եւ այն՝ բանիւ: Այսպէս եւ յետ սակաւ ժամանակի, մինչ զի աշակերտքն տակաւին կենդանի էին, տեսին աւերեալ զԵրուսաղէմ, եւ բարձեալ զքահանայութիւնն, եւ խափանեալ զգոհն եւ զմարգարէութիւնն, եւ ցամաք յաստուածխօսութեանն օրինաց մնացին՝ վտարեալք ի ծառայութիւն, զոր տեսեալ աշակերտացն՝ զբանն Տեառն համայն եւ զառակն, զբանն թէ՝ «Ոչ մնացէ այդ քար ի քարի վերայ, որ ոչ քակտեսցի» (Մատթ. ԻԴ 2), իսկ զառակն՝ զթզենւոյն իրաց, եւ ծանեան, թէ ի գլուխ եւ ասացեալ եւ գործեալ ի Տեառնէ աւերման նոցա հանգամանքն, ընդ որս եւ զարմացան իսկ: Եւ դարձեալ՝ յորժամ տեսին զՅիսուս յարուցեալ ի մեռելոց, զարմացան եւ ասեն, թէ զիա՛րդ վաղվաղակի բարձաւ զօրութիւն մահու ի մարմնոյ Նորա՝ ըստ այնմ թէ՝ «Գնաց ընդ միտս զարմացեալ, թէ զինչ եղեւ» (Ղուկ. ԻԴ 12), առ ի լրումն մարգարէութեանն Յորայ թէ՝ «Զարմանք կալան զճշմարիտս ի վերայ այսոցիկ» (Յոր ԺԷ 8):

Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ ցնոսա. «Ամէ՛ն ասեմ ձեզ. եթէ ունիցիք հաւատս եւ ո՛չ երկմտիցէք, ոչ միայն զթզենւոյն առնիցէք, այլ թէպէտեւ լերինդ ասիցէք՝ բարձիք եւ անկիր ի ծով, եղիցի (ԻԱ. 21):

Եւ զամենայն ինչ, զոր եւ՝ խնդրիցէք յաղթօք հաւատովք³, առնուցուք» (ԻԱ. 22):

Տեսանե՛ս՝ զիա՛րդ վասն նոցա եղեւ այն, զի մի՛ զանգիտիցեն⁴ եւ երկնչիցին ի նենգութեանց, եւ ոչ միայն այս, այլ թէ եւ կատարեալ հաւատով յաղթօք խիզախեսցին, հանգոյն նմին եւ այլ եւս մեծամեծս գործեսցեն, այսինքն՝ ոչ միայն զմեղս թողցեն մարդկան, զոր թզենին առակէ, այլեւ զառաջնորդ մեղացն զլեառն հպարտ եւ զմեծ՝ յանդուռն ընկղմեսցեն, որպէս Տէրն: Եւ զի կրկնէ թէ՝ «Զոր ինչ եւ խնդրէք՝ առնուցուք», առ ի հաստատել զասացեալն՝ միանգամայն եւ յաղթօք յորդորէ հաւատով, որք նպաստ լինին գործելեացն: Բայց հաւատս աներկմիտս յո՞ ասաց ունել՝ հայցելի՛ է: Կամ թէ ի խնդրելն ոչ տարաբերել մտօք, թէ կատարէ՞ Աստուած զխնդրելին, թէ ոչ, կամ եթէ յինքն իբր յԱստուած եւ յՈրդի Աստուծոյ, թէպէտ ի չարչարանս խաչի եւ մահու տեսանիցէք զիս եկեալ, մի՛ երկմտիցիք, ասէ, ի հաւատալն:

¹ Չ տեսին աշակերտքն] տեսեալ աշակերտացն

² Չ զոր ինչ] ինչ զոր եւ

³ Չ հաւատով

⁴ Չ զանգիտիցին

⁵ Չ այցելի

Եւ զի հաւատն միայն չէ¹ բաւական ի ներգործութիւն հրաշիցն, յարէ եւ զաղօթն, որ կատարումն է ամենայն գործոց բարեաց, զի հաւատք ուղիղ եւ գործք մաքուր՝ ամենայն ուրեք եւ յամենայն իրս կատարեն զխնդրելին:

Եւ իբրեւ եկն ի Տաճարն, մատեան առ Նա, մինչդեռ ուսուցանէր, քահանայապետքն եւ ծերք ժողովրդեանն եւ ասեն. «Որո՞վ իշխանութեամբ առնես զայդ, եւ ո՞վ ետ Քեզ զիշխանութիւնդ զայդ» (ԻՍ. 23):

Յիրաւի ասացաւ յառաջագոյն, թէ կարի ժանդագործ իմն է նախանձ, զի որքան սակաւ է՝ իբր հուր ի ներքոյ յարդի ծխի, եւ յորժամ բազմանայ եւ սակաւ ինչ սիւք² հողմոյ առնուլ՝ այնուհետեւ բոց բորբոքի եւ յերեսս դայ, ըստ Տեառն թէ՝ «Յաւելուածոյ սրտի խօսի բերանն» (Մատթ. ԺԲ 34), որպէս սոցա պատահեաց, զի զյաջաղանսն ունէին ի մտի, եւ ոչ կարացեալ ժուժալ՝ արտաքս ժայթքեցին, եւ զի զնշանսն ոչ կարէին պախարակել՝ զվաճառականացն մերժելն ի Տաճարէն ի մէջ ածէին: Եւ զայս ո՛չ յայնժամ, յորժամ բազմութիւն ժողովրդեանն զկնի էր, քանզի երկնչէին ի նոցանէ, այլ այժմ³, յորժամ յապահովս ի Տաճարն եմուտ ուսուցանել, մատեան եւ ասեն. «Որո՞վ իշխանութեամբ առնես զայդ⁴, եւ ո՞վ⁵ ետ քեզ զիշխանութիւնդ զայդ⁶»: Այսինքն՝ միթէ զվարդապետութեան աթոռն առեր կամ զքահանայութեան ինչ պատիւ ունիցիս, զի այդչափ իշխանութիւն ցուցեր, կամ թէ Աստուած կոչեաց յառաջ հանգոյն Ահարոնի⁷, զի զպատարագս Տաճարին խափանեցեր եւ զգնօղան արտաքս հաներ, եւ նոր վարդապետութիւն ուսուցանես: Որպէս զի թէ ասիցէ յանձնէ լինել զվարդապետութիւնն եւ զխափանումն պատարագացն, ասիցեն⁸ ցժողովուրդն. «Տեսանէ՞ք՝ ո՞րպէս հակառակ է Օրինացն, զոր ի ձեռն Մոսիսի ետ մեզ Աստուած»: Եւ թէ ասիցէ. «Աստուած ետ զիշխանութիւնս զայս», ասիցեն թէ՝ «Ընդէ՞ր զոր Աստուած հրամայեաց մատուցանել զպատարագն՝ ոչ ի ձեռն քահանայի գործէ զխափանումն, այլ ի ձեռն Քո, որ նազորացիր⁹ ես եւ ոչ ունիս զքահանայական համեմատութիւն»: Եւ այսպէս երկակի դիմօք կամեցան ըմբռնել զՆա. իսկ առ այս զի՛նչ իմաստութիւնն վերին:

¹ Ձ ~ չէ միայն

² Տ սիւք

³ Ձ > յորժամ բազմութիւն ժողովրդեանն.... այլ այժմ

⁴ Ձ իշխան"] որո՞վ իշխանութեամբ առնես զայդ

⁵ Ձ ո՞

⁶ Ձ > զայդ

⁷ ՏՁ Ահարոնի

⁸ Տ ասեն

⁹ ՏՁ նազորացիր

Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ ցնոսա. «Հարցից եւ Ե՛ս զձեզ բաց մի, զոր թէ ասիցէք ինձ, եւ Ե՛ս ձեզ ասեմ՝ որով իշխանութեամբ առնես զայս (ԻՍ. 24):

Մկրտութիւնն Յովհաննու ուստի՞ էր՝ յերկնից, թէ ի մարդկանէ» (ԻՍ. 25):

Ոմանք ըստ իմաստասիրացն սովորութեան վարեալ՝ ասեն անյարմար գոլ զհարցուածս Տեառն, քանզի տրամաբանական սահման է նախ զայլոյ հարցուածս լուծանել եւ ապա յանձնէ հարցուածս յառաջ բերել, իսկ սա ընդդէմ հարցմանն հարցումն եղ, որ է անպատկան: Բայց ես ասեմ, թէպէտ առաջիկայս զձեւ հարցման¹ ունի, այլ պատասխանի է հարցուածոյ նոցա: Քանզի նոքա հարցին թէ՝ «Որո՞վ իշխանութեամբ առնես զայդ», ո՛չ ասէ թէ՝ Հօր, զի մի՛ ասիցեն, թէ վասն անձին Իւրոյ² վկայութիւն տայ, այլ³ զՅովհաննու վկայութիւնն ի մէջ բերէ, զոր նոքա քաջ գիտէին, թէպէտ ոչ հաւատացին վասն Յովհաննու ասիցն. զի թէ կամէին հաւատալ, կարող էին գիտել զիշխանութիւն Նորա: Եւ զի ոչ կամէին, զայս ընդդէմ եղ եւ ասէ. «Մկրտութիւնն Յովհաննու ուստի՞ էր՝ յերկնից, թէ ի մարդկանէ», այսինքն՝ քանզի յորժամ մկրտէր, ասաց վասն իմ թէ՝ «Չեմ բաւական լուծանել զկօշիկս Նորա» (հմմտ. Մարկ. Ա. 7), եւ՝ «Ահա Գառն Աստուծոյ, որ բառնայ զմեղս աշխարհի» (Յովհ. Ա. 29), եւ թէ՝ «Որ ի վերուստ⁴ գայ, ի վերոյ է քան զամենայն» (Յովհ. Գ. 31), արդ՝ նա յԱստուծոյ խօսեցաւ, թէ զմարդկան բարբառեցաւ:

Եւ նոքա խորհէին ընդ միմեանս⁵ եւ ասէին. «Եթէ ասեմք՝ յերկնից, ասէ ցմեզ. «Իսկ ընդէ՞ր ոչ հաւատացէք մեմ». եւ եթէ ասեմք՝ ի մարդկանէ, երկնչիմք ի ժողովրդեանէ». զի ամենեքիմ⁶ զՅովհաննէս իբրեւ զմարգարէ ունէին (ԻՍ. 26):

Պատասխանի ետուն Յիսուսի եւ ասեն. «Ո՛չ գիտեմք» (ԻՍ. 27):

Տե՛ս զխորամանկութիւն խորհրդոց նոցա, միանգամայն եւ զանհաւատութիւն, քանզի գիտէին, թէ ի վերուստ ունի զիշխանութիւնն ըստ Յովհաննու վկայութեանն, սակայն կամէին եւ զայն եւս ուրանալ, որ վկայեաց ի վերայ Նորա թէ՝ «Որոյ հեծանոցն ի ձեռին Իւրում է՝ սրբել զկալ Իւր եւ ժողովել զցորեանն յըշտեմարանս արքայութեանն եւ զյարդն այրել անշէջ հրով» (հմմտ. Մատթ. Գ. 12), որ յատուկ Աստուծոյ էր, վասն այնորիկ ասացին. «Թէ ասեմք,

¹ Տ հարցմանն

² Ձ > իւրոյ

³ Ձ տալ,] տայ, այլ

⁴ Ձ վերոյ

⁵ Ձ միմեմք

⁶ Ձ ամենեքեան

թէ յերկնից է, ասիցէ, թէ ընդէ՞ր ոչ հաւատացէ՞ք¹, իսկ թէ ասեմք թէ ի մարդկանէ, երկնչիմք ի ժողովրդեանէն»: Տեսե՞ր զկամակոր չարութիւնն, հայեաց եւ ընդ անհաւատութիւնն. զի ամենայն ուրեք առ աչս մարդկան գործէին՝ զինչ եւ գործէին, եւ զԱստուծոյսն առ ոտն հարկանէին, որպէս եւ աստ ի մարդկանէ գողային եւ ո՛չ յԱստուծոյ երկնչէին, որ եւ զվկայութիւն նորա ծածկել փութային, վասն որոյ մեղմեխանօք ասացին՝ չգիտեմք:

Ասէ ցնոսա եւ Նա. «Եւ ոչ Ե՛ս ասեմ ձեզ՝ որով իշխանութեամբ առնեմ զայս:

Վասն զի նոքա սուտ խօսեցան չգիտել, զի յայտնապէս գիտէին, ոչ հանգոյն նոցա եւ Տէրն զանգիտութիւն պատճառէ, որ ճշմարտութիւնն է, այլ թէ՝ «Ո՛չ ասեմ ձեզ», զի թէ չգիտէին, պարտ էր ուսանել ի Նմանէ, իսկ որովհետեւ կամաւ ուրացան չգիտել, ոչ յայտնեաց եւ Տէ՛րն զիշխանութիւն Իւր՝ անարժանս վարկանելով զնոսա պատասխանելոյ, որք ո՛չ զուսանելն ախորժէին: Թէպէտեւ քաջ գիտէր զմկրտութիւնն Յովհաննու համայն եւ զիշխանութիւնն Իւր, այլ առակ իմն ի մէջ ածէ եւ կսկծեցուցանէ զնոսա յոյժ:

Բայց զիա՞րդ թոյի ձեզ. առն միոջ էին երկու որդիք, եւ մատուցեալ առ առաջինն՝ ասէ. «Որդեա՛կ, երթ այսօր գործեա՛ յայգոջ» (ԻԱ 28):

Նա պատասխանի ետ եւ ասէ. «Երթա՛մ, տէր», եւ ոչ չոգաւ (ԻԱ 29):

Մատեալ եւ առ միւսն եւ ասէ անցալէս: Նա պատասխանի ետ եւ ասէ. «Ոչ կամիմ», բայց յետոյ զղջացաւ եւ չոգաւ յայգին (ԻԱ 30):

Արդ՝ ո՞ր յերկոցունց արար զկամս հօրն»: Ասեմն՝ յետինն (ԻԱ 31):

Երկու որդի՝ զհրէայս եւ զհեթանոսս առակէ, որով զուռուցեալ միտս նոցա զնստուցանէ, որք յՕրէնսն յեցեալ էին եւ յԱբրահամ պանծային. ցուցանէ, թէ եւ հեթանոսք ստեղծուածք են Աստուծոյ եւ ծնունդք բանի Նորա: Իսկ «այր»՝ զԱստուած վասն ներգործական եւ կատարուն զօրութեանն, կամ վասն մարմնագրեցութեանն, որ եղեւ մարդ ի զանգուածէն Ադամայ: Իսկ «մատչել»-ն զմարդասիրութիւնն Աստուծոյ քարոզէ, որ խոնարհեցաւ առ Աբրահամ եւ էջ ի Քորէք եւ ի Սինա, եւ ետ զՕրէնսն եւ ասաց զգուանօք. «Որդեա՛կ, երթ այսօր գործեա՛ յայգոջ»: «Այգի» զՕրէնսն ասէ, զի ցուցցէ, թէ քաղցր է պտուղ Օրինացն եւ կցորդի գործոցն, այլեւ կատարելագործ է եւ իմաստնագործ եւ լուսաւորիչ, զոր «օր»-ն նշանակէ՝ ըստ Դաւթի. «Յայտնութիւն բանից Քոց յուստորէ եւ իմաստուն առնէ զտղայս» (Սաղմ. ԾԺԸ 130): Կամ թէ «օր» զբովանդակ կենցաղս ասէ՝ կալ յՕրէնսն որչափ կենդանի է, զի կեանք մարդ-

կան իբր զմի օր է: Իսկ նա վասն սաստիկ տեսեան ծնողին պատասխանի ետ թէ՝ «Երթամ, տէր», այս է՝ զի ասացին. «Չամենայն զոր ինչ ասացէ Տէր Աստուած մեր՝ լուիցուք եւ արասցուք» (հմմտ. Ելք ԺԹ 8), եւ յետոյ արդեամբք իսկ յետս կացին՝ ըստ այնմ. «Գիրացաւ եւ կիցս ընկէց, եւ յետս եկաց յԱստուծոյ Փրկչէն իւրմէ» (հմմտ. Բ Օր. ԼԲ 15):

Դարձեալ՝ եւ յերկրորդ տնտեսութիւնս զնոյն արար, զի նախ առ նոսա մատեալ վասն սիրոյ հարց, եւ մարմին ի նոցանէ էառ՝ ըստ այնմ. «Ոչ ուրեք առաքեցայ, եթէ ոչ առ ոչխարս կորուսեալս տանն Իսրայէլի» (Մատթ. ԺԵ 24), եւ կոչեաց զնոսա ի հնազանդութիւն Եկեղեցւոյ այգւոյ եւ Ինքեան, որ որթ եղեւ ճշմարիտ¹, վարդապետութեամբ աւետարանին գործել մի՛ զկորստական կերակուրն, այլ զայն, որ տանի ի կեանսն², եւ նոքա վասն սքանչելեացն, զոր զկոյրս լուսաւորէր եւ զանդամայոյծս առողջացուցանէր, զդիւհարս բժշկէր, զմեռեալս յարուցանէր եւ սակաւ հացիւ զբազումս յագեցուցանէր, յանձն առին հաւատալ ի Նա, բայց ոչ չոգան գործով, քանզի ո՛չ ի սրտէ, այլ վասն հրաշիցն յայն գային՝ ըստ այնմ թէ՝ «Բազումք հաւատացին ի Նա, բայց Ինքն Յիսուս ոչ հաւատայր զանձն անցա, զի գիտէր զինչ կրէր ի մարդն» (հմմտ. Յովհ. Բ 23-25), եւ թէ՝ «Խնդրէ՞ զիս, իբր ոչ եթէ նշանս ինչ տեսէք, այլ զի կերայք ի հացէ անտի եւ յագեցարուք» (Յովհ. Զ 26): Ա՛յս է ասելն «Երթա՛մ, տէր», եւ ոչ չոգաւ»: Եւ զի նախ նոցա ասաց, յայտ առնէ եւ զԻնքեանն մարդասիրութիւնն, միանգամայն եւ զպատճառն հատանէ, զի ճշմարիտ լիցի եւ յաղթօղ ի դատելն⁴, եւ զայս ոչ միայն անձամբ, այլեւ առաքելովքն⁵, որպէս ասէր Պօղոս. «Ձեզ բանս այս փրկութիւնս առաքեցաւ... որովհետեւ ոչ ընդունիք, դառնամք ի հեթանոսս» (հմմտ. Գործք ԺԳ 26, 46). վասն այսորիկ ասէ թէ՝ «Մատեալ եւ առ միւսն», իբր ի հարկէ:

Բայց ե՞րբ մատեալ քննելի է: Կամ բնականն օրինօք, որ է մտացն խիղճ, զոր եղ Աստուած ի նոսա, կամ այն, զի գրեաց ի վերայ բռեայ սեղանոյն զՕրէնսն յանցան Յորդանանու, կամ մարգարէիւքն, եւ նոքա հրաւիրեցան. յայտ ի բանից նոցա է, որպէս Յոնան անձամբ իսկ չոգաւ ի Նինուէ⁶: Բայց ճշմարտապէս այսպիսի է. զի առաքելովք⁷ կոչեաց՝ ըստ այնմ. «Երթայք աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս» (Մատթ. ԻԸ 19): Եւ նա յառաջագոյն ըմպահկեալ՝ ըստ անառակին իրաց, ապա յետոյ եկեալ ի միտս՝ զղջացաւ եւ ե-

¹ Յովհ. ԺԵ 1

² Յովհ. Զ 27

³ Խնդրիցեք

⁴ Սաղմ. Ծ 6

⁵ Զ առաքելօքն

⁶ Յովհ. Գ 3

⁷ Զ առաքելօք

մուտ յեկեղեցի¹ եւ ծառայեաց Որդւոյն երկնաւորի, որպէս տեսանեմք այժմ:

«Արդ՝ ո՞ր յերկոցունց արար² զկամս Հօրն», – հարցանէ: Աստի ուսանիմք զաւանդութիւն իմն գեղեցիկ, զի թէպէտ եւ բանն է ընդ պատժօք եւ ընդ պսակօք, սակայն ոչ այնքան որպէս եւ գործն: Է՞ր վասն. զի մարդ յերկուց է՝ ի հոգւոյ եւ ի մարմնոյ, եւ ծնօղ բանին հոգին է, եւ ի լրութիւն ածօղ մարմինն: Արդ՝ յորժամ խոկայ միտքն եւ կամ խօսի լեզուն զսխալն, թէպէտ յանցաւոր է, սակայն ոչ կատարելապէս, զի առանց մարմնոյ է, իսկ յորժամ մարմինն եւս օժանդակէ գործով, կատարելապէս կշտամբի կամ փառաւորի՝ ըստ առաքելոյ թէ՝ «Իւրով մարմնովն ժառանգէ զբարի կամ զչար» (հմմտ. Բ կոր. Ե 10): Վասն այսորիկ ոչինչ գրեաց զհնչումն ձայնին, այլ զարդիւնս. ասաց. «Ո՞ր արար զկամս Հօրն», այսինքն՝ գործեաց զփրկութիւն անձինն: «Ասեն՝ յետինն». զի մի՛ կարծիցեն, թէ Օրէնքն ինչ օգնիցեն նոցա, ցուցանէ, թէ նա՛ է դատախազ նոցա, յորժամ ոչ գործեն զնոսա՝ ըստ այնմ. «Գոյ որ դատի զձեզ, Մոսէ՛ս, յոր դուքն յուսացեալ էք» (հմմտ. Յովհ. Ե 45), այսինքն՝ Օրէնքն, եւ թէ՛ «Բանն զոր խօսեցալ՝ նա՛ դատի զնոսա» (հմմտ. Յովհ. ԺԲ 48): Վասն այսորիկ ի նոսա ձգեաց, եւ նոքա անձամբ զանձինս դատապարտեցին՝ ի վերայ ինքեանց ձգելով զվճիռն, եւ զանձինս օտար ի կամացն Աստուծոյ ցուցին:

Ասէ ցնոսա Յիսուս³. «Ամէն ամէն⁴ ասեմ ձեզ, զի մաքսաւորք եւ պոռնիկք յառաջեսցեն քան զձեզ յարքայութիւնն Աստուծոյ:

Տեսանե՞ս թէ՛ ո՞րպէս յայտնեաց, զոր թէ նախ էր ասացեալ, ծանր թուէր⁵ նոցա բանն եւ տաղտկալի, բայց յորժամ զվճիռն ետուն անձանց, ապա ի մէջ բերէ զայս, թէ ճշմարիտ այդպէս է, որպէս ասացիք, «զի մաքսաւորք եւ պոռնիկք յառաջեսցեն քան զձեզ յարքայութիւնն Աստուծոյ»: Ո՛չ յայտնապէս ասաց «Հեթանոսք», զի մի՛ ամենեւին վհատիցին, այլ թէ՛ «մաքսաւորք եւ պոռնիկք»: Այսու ցուցանէ նախ՝ թէ ի հրէից բազումք հաւատացին եւ հաւատալոց էին, որպէս Մատթէոս մաքսաւոր եւ Ղեւի Ալփեայ եւ Պօղոս, եւ ի պոռնկաց եւս, որպէս կինն այն, որ արտասուօքն զոտս Նորա լուանայր եւ հերովն մաքրէր եւ իւղովն օծանէր⁶: Եւ երկրորդ՝ զհեթանոսս յա՛յս առակէ «մաքսաւոր»՝ զառ ի միմեանց յանցանսն ասէ, իսկ «պոռնիկ»՝ զհեռանալն

¹ Ղուկ. ԺԵ 11–32

² Զ ~ արար յերկոցունց

³ Զ > Յիսուս

⁴ Զ > ամէն

⁵ Զ ծանր էր թուեալ] ծանր թուէր

⁶ Ղուկ. Է 37–38

յԱստուծոյ եւ զչնալն ընդ քարի եւ ընդ փայտի¹. սոքա թարց Օրինաց՝ միայն ի հաւատոցն արդարութենէ յառաջեցին յարքայութիւնն Աստուծոյ: Եւ դարձեալ՝ «յառաջեցին» ասել՝ ոչ թէ սոքա երթիցեն եւ նոքա՝ զկնի, այլ զի նախանձ արկցէ նոցա, թէ կամեսցին հաւատալ, զի ոչինչ այնպէս յորդորական առնէ զթանճամիտն, որպէս նախանձն, վասն այսորիկ հանապազ ասէր թէ՛ «Եղիցին առաջինք յետինք, եւ յետինք՝ առաջինք» (Մատթ. ԺԺ 30, Ի 16): Հանդերձ այսու եւ այլ իմն ուսուցանէ, թէ մուտ յարքայութիւնն է Օրինաց պահպանութիւնն, զի որք զղջանան ի մեղաց եւ մտանեն գործեն յայգի նորա՝ խոստովանութեամբ եւ ապաշխարութեամբ քաւել զյանցանսն, թէպէտեւ յոյժ ծանրագոյն իցեն մեղօք, վերին կենացն լիցին ժառանգք՝ ըստ այնմ. «Թէ անօրէնն դարձի յանօրէնութենէ իւրմէ, կելով կեցցէ» (հմմտ. Եզեկ. ԺԸ 21), որպէս եւ ընդդէմ այսր. «Արդարն եթէ դարձի յարդարութենէ իւրմէ, մի՛ յիշեսցի արդարութիւնն նորա, զոր արար, այլ ի մեղս իւր մեղոցի» (հմմտ. Եզեկ. ԺԸ 24), ապա ուրեմն ամաչեսցեն յոյժ՝ որք զապաշխարութիւնն խոսեն:

Զի եկն Յովհաննէս ճանապարհաւ արդարութեան, եւ ո՛չ հաւատացէր նմա, եւ մաքսաւորք եւ պոռնիկք հաւատացին նմա, եւ դուք տեսէք եւ ո՛չ զղջացարորք յետոյ հաւատալ նմա (ԻԱ 32):

Դարձեալ՝ այսու զառաջինն հաստատէ. զի որպէս Տէրն առ ձեզ մատեաւ նախ, այսպէս եւ ծառայն, զի առ ձե՛զ եկն Յովհաննէս եւ ո՛չ առ նոսա ընթացաւ, եւ ո՛չ յայսչափ միայն, այլեւ «արդարութեան ճանապարհաւ», քանզի ոչ կարէք մեղ դնել նմա, թէ ծոյլ ոք էր կամ ոչ առնէր փոյթ զուժեքէ, եւ կամ արտաքոյ Օրինացն ընթանայր, այլ զի վարս անարատս ունէր՝ եւ խնամս կարի յաճախագոյնս: Նա՛ զի եւ ոչ յափշտակեաց զպատիւ Տեառն իւրոյ, այլ իբրեւ կարծէին վասն նորա, թէ նա իցէ Քրիստոսն, ասաց թէ՛ «Եւ ոչ զխրացս կօշկաց Նորա արժանի եմ բառնալ» (հմմտ. Մատթ. Գ 11), որ եւ մեծ արդարութիւն է, սակայն ո՛չ անսացիք² նմա, որ է յոյժ կշտամբանք անձանց ձերոց, զի այնպիսում առն ոչ հաւատացէք: Եւ ա՛յս եւս կրկին տանջանք. զի մաքսաւորքն անսացին եւ մկրտեցան, եւ դուք ո՛չ ընդ նոսա եւ ո՛չ յետ նոցա, որ ամենեւին անարգանք են ձեզ եւ նոցա՝ պարծանք, զի առ ձեզ եկն, եւ չհամարեցայք ինչ, եւ առ նոսա ոչ չոգաւ, եւ ընկալան, եւ դուք ոչ նախանձեալ ընդ նոսա եւ անձանց ձերոց վարդապետ ստացեալ փարթար³ յետին լինել նոցա, թէ եւ ոչ առաջին: Վասն այսորիկ

¹ Երեմ. Գ 9

² Զ անսացէք

³ Զ փարթամ

վրիպեալ էք ի ներելոյ եւ ի թողութենէ դուք, եւ նոքա ոչ միայն ըստ շնորհաց մտին, այլեւ ըստ արդարութեան, զի ո՛չ նոյնպէս պողնիկ կացին եւ մտին, այլ լուան եւ հաւատացին եւ սրբեցան եւ փոխեցան, եւ ապա՝ մտին՝ ըստ երգոյն թէ՝ «Բայաք պողնիկն եւ բաբելոնացիքն եւ հնդիկն եւ այլազգիքն անդ էին» (հմմտ. Սաղմ. 22, 4):

Ա՛յլ առակ լուարոյք (ԻԱ, 33):

Ընդէ՞ր միշտ առակ կարգէ. զի զարտաքինսն յոյժ հաւանեցուցանեն առակաւոր խօսք եւ վարդապետութիւնք, այլեւ զմարգարէութիւնն լնու: Բայց զի՞նչ է թէ՝ «Ա՛յլ առակ լուարոյք»: Կամ թէ՝ ի վերայ առաջնոյն կրկին յանդիմանութիւն, կամ այն՝ յաղագս արտաքսելոյն, եւ այս՝ յաղագս նորա երախտեացն եւ նոցա անշնորհութեանն եւ չար փոխանակ բարւոյն հատուցանելոյ:

Այր մի էր տանուտէր, որ¹ տնկեաց այգի եւ ցանկով² պատեաց զնա, եւ փորեաց ի նմա հնձան, եւ շինեաց աշտարակ, եւ ետ զնա ցմշակս եւ զնաց ի տար աշխարհ:

Մարդասիրի Աստուած ի բազում գիրս աստուածայինս «տանուտէր» կոչիլ. կամ³ վասն դատողական իշխանութեան տան աշխարհիս եւ ինքնատէրութեանն, կամ վասն զգենլոյ Որդւոյն Աստուծոյ զպատկեր մարդկան, ըստ առաքելոյ՝ «Մոսէս հաւատարիմ է ի վերայ տան Գորա, այլ Բրիստոս Տէր է տան Իւրոյ, որոյ տունն մեք իսկ եմք» (հմմտ. Եբր. 9, 5-6): Արդ՝ Սա տնկեաց «այգի» կամ զգրախտն ձեռօք Իւրովք եւ լուսով՝ իբր ցանկով, պատեաց եւ զատոյց յայսմ աշխարհէ, եւ փորեաց ի նմա հնձան՝ յամենայն ծառոց ուտելն, այլեւ մտացն խորութեամբ ճմլել զիմաստս Հօրն, յորմէ ուրախութեան գինին արտաքս հոսէր⁴: Եւ «աշտարակ» ի Գիտութեան փայտէն հրաժարեցուցանելն, եւ ետ զնա ի մարդն՝ գործել եւ պահել ըստ օրինի մշակաց՝ կրկին տաժմամբ: Իսկ «գնալն» զաներեւոյթ լինելն Աստուծոյ նշանակէ, քանզի ընդ մարմին եւ ընդ անմարմին կարի իմն յոյժ է միջոցն:

Եւ կամ՝ «այգի»՝ զոր ի ձեռն Մոսիսի տնկեաց՝ խլելով զքանանացիս եւ տնկելով զիսրայէլացիս՝ ըստ Դաւթայ. «[Այգի] յեգիպտոսէ փոխեցեր, հաներ զհեթանոսս եւ զնոսա տնկեցեր» (Սաղմ. 2, 9), եւ Եսայի թէ՝ «Այգի զօրութեանց Տունն Իսրայէլի» (հմմտ. Ես. Ե 7), իսկ «ցանկ»՝ զխնամսն ասէ յեգիպտոսէ եւ այսր, կամ զՕրինացն զգուշութիւն, որով որոշեալ ի հեթանոսական պաշտամանցն: Եւ «հնձան» զտեղի

զենմանցն ասէ եւ «աշտարակ»՝ զսեղանն քաւութեան, յորում ոչ ոք իշխէր մտանել, բայց միայն քահանայապետն, եւ զայն միանգամ ի տարւոյն¹, որ ըստ բարձրագոյն խորհրդոցն, որ ի սեղանն կատարէր, զխաչին ասեմ հնձան, «աշտարակ» կոչեաց. կամ վասն Տաճարին ասաց զայս: Իսկ «մշակ» զառաջնորդս եւ զդպիրս ժողովրդեանն ասէ, յորս ետ գործել զայգին, այսինքն՝ վարդապետել եւ դաստիարակել առ ի հաւատս ըստ Օրինացն, որք գուշակք էին աւետարանին աւետեաց:

«Եւ գնաց, ասէ, ի տար աշխարհ»: Կամ՝ զի երկայնամիտ եղեւ եւ ոչ անդէն էած զպատիծն, յորժամ յանցեան, կամ՝ այլ ոչ եւս երեւեցաւ նոցա հրեղէն ամպով, որպէս ի Սինէական լեռինն²: Բայց դու տես ինձ աստ զՆորա կարեւոր խնամսն, զի զմշակացն զծանրագոյն գործն ինքն գործեաց՝ զտնկելն, զպատելն, զշինելն, եւ նոցա դարմանել եւեթ յանձն արար եւ պահել, եւ չէր ինչ պակաս, այլ ամենայն ինչ կազմ էր, սակայն եւ ոչ այնպէս օգտեցան:

Իբրեւ մերձեցաւ ժամանակ պտոյ, առաքեաց զծառայս իւր առ մշակսն՝ առնուլ զպտոյն Գորա (ԻԱ, 34):

Ո՛չ իսկոյն մինչդեռ նորատունկք էին, զի մի՞ դժուարեացին, այլ յորժամ ժամանակ պտոյն մերձեցաւ, այսինքն զի կերակրեաց յանապատին մանանայիւն եւ սնոյց վիմարուղիս³ ջրովն⁴ եւ շնորհեաց զպարգեւական երկիրն՝ Հանգչելով ի նոսա, եւ զարգացոյց պէսպէս տրօք, եւ զաւելորդ բողբոջս ուռոց նոցա խանգարիչս յապաւիչս՝ զամաղեկացիսն եւ զքանանացիս, զեօթն ազգս զօրաւորս քան զնոսա քանցեաց⁵ եւ ապա առաքեաց զծառայս Իւր առ մշակսն, զմարգարէսն առ քահանայսն եւ առ իշխանսն՝ խնդրել հաւատս եւ գործս բարիս ի ժողովրդեանն եւ կամ զհնազանդութիւն Աստուծոյ: Եւ թէ ընդէ՞ր զմարգարէսն «ծառայս», իսկ զքահանայս «մշակ» կոչէ. զի մարգարէքն զկամս Աստուծոյ միայն պաշտէին առանց վարձու, իսկ քահանայքն վասն վարձուց տասանորդին մշակ էին ժողովրդեան:

Եւ կալեալ մշակացն զծառայս Գորա՝ զոմն տանջեցին, զոմն սպանին, զոմն քարկոծեցին (ԻԱ, 35):

Տես զհարութիւն նոցա, ոչ միայն զպտուղն չեւտուն՝ որք յայնչափ խնամս վայելեցին, այլեւ դժկամակ լինէին ընդ ծա-

¹ 2 > որ

² 3 ցանգով

³ 32 եւ կամ

⁴ 2 հոսեալ

¹ Ելք Լ 10

² Ելք ԺԹ

³ 2 վիմարուի

⁴ Ելք ԺԶ, ԺԷ

⁵ > քանցեաց

ռայսն եւ արեամբ զձեռսն լնուին, ինքեանք վրիժապարտք էին եւ յայլոց վրէժս խնդրէին: «Զոմն տանջեցին»,— ասէ: Գանեցաւ Միքիա յԱքաբէ¹ եւ ապտակեցաւ ի Սեղեկիայէ², սպանաւ Զաքարիա ի մէջ Տաճարին եւ սեղանոյն³, եւ սղոցեցաւ Նսայիաս, քարկոծեցին զԵրեմիա եւ զմիւս Զաքարիա՝ որդի Ամովթայ⁴:

Դարձեալ առաքեաց այլ ծառայս բազում քան զառաջինսն⁵, եւ արարին ցոցա ցոյցալէս (ԻԱ, 36):

Այսու զմարդասիրութիւնն իւր ցուցանէ եւ զնոցա հաստութիւնն, բայց «բազում ծառայս» ասելով կարի զպատիժս նոցա ծանրացուցանէ, զի ոչ ի ծառայիցն Աստուծոյ ակն ածեցին եւ ոչ ի բազմացն աշառեցան, այլ սպանին եւ զնոսա եւ չարչարեցին եւ նախատեցին, որպէս զԵղիա եւ զԵղիսէոս եւ զերկոտասան մարգարէսն եւ զայլս բազումս:

Յետոյ առաքեաց առ ցոսա զորդի իւր եւ ասէ. «Թերեւս ամաչեցեն յորդոյն աստի իմմէ» (ԻԱ, 37):

Է՞ր վասն յառաջագոյն ոչ առաքեաց զՈրդին. զի յիրացն, որ անցուցանէին ընդ ծառայսն, ըստգտանիցեն զանձինս եւ ցածնուցուն ի ցասմանէն, եւ ապա յայնմանէ, որ եկն, զանգիտեցեն եւ ամաչեցեն: Եւ դարձեալ՝ յետոյ առաքեալ զՈրդին, ո՛չ եթէ վերջին էր Նա, այլ յետոյ՝ երեւեցաւ մարմնով, որ ըստ աստուածութեանն նախ էր քան զյաւիտեանս՝ ըստ Յովհաննու թէ՛ «Որ գալոցն է զկնի իմ անս քան զիս է» (հմմտ. Յովհ. Ա, 15): «Առաքեաց, — ասէ, — առ ցոսա՝ զորդի իւր»՝ զհամագոյակիցն իւր⁷ եւ զհարազատ սիրելին, որպէս վկայեաց ի Թաբոր եւ ի Յորդանան⁸: Եւ «առաքեաց» ասելն զմարդկութիւնն նշանակէ, կամ իբրեւ զԱստուած՝ զի զհաճութիւն Հօրն ցուցցէ առ որս զիւրն զամենայն զբանս եւ զգործս վերաբերէր:

«Թերեւս, — ասէ, — ամաչեցեն յորդոյն աստի իմմէ»: Ո՛չ թէ երկբայութեամբ զ«թերեւս»-ն դնէ, օ՛ն անդր ի բաց տար. որ գիտէ զամենայն նախ քան զլինելն իւրեանց, գիտէ՛ր, թէ սպանանելոց են եւ⁹ զՆա. այլ ցուցանէ, թէ կարի մեծ չարիք գործեն, եւ պատասխանի տալոյ չիք հայթհայթանս, զի գիտացին, թէ Որդի է, նախ ի մար-

գարէիցն եւ ի բերանոյ Նորա լուան եւ ի գործոցն ճանաչեցին, զի ոչ հանգոյն ծառայիցն, այլ տիրաբար հրաման տայր տարերց, եւ հնազանդէին, եւ զմեղս թողոյր եւ ազատէր, յորոց ծանեան, թէ Տէր է եւ Որդի Աստուծոյ, բայց յանդգնեալ սպանին, որոց ակն ածելն էր անկ եւ ամաչելն: Իսկ եթէ ոք ընդդէմ դնիցէ, թէ որովհետեւ գիտէր թէ սպանանելոց են, ընդէ՞ր իսկ առաքեաց, եւ թէ առաքեաց, ասէ ոք, վասն բարութեանն¹, եւ նոքա սպանին եւ զգիտութիւնն Աստուծոյ կատարեցին, զի մի՛ անգէտ կարծիցի, է՞ր վասն մեղադրէ նոցա եւ տանջէ: Առ այս նախ զՊօղոսին ասասցուք թէ՛ «Դու ո՞վ ես, մա՛րդ, որ պատասխանի տաս Աստուծոյ» (Հռոմ. Թ՝ 20): Եւ երկրորդ՝ զի գիտէր Աստուած, թէ սպանանելոց են զՈրդին՝ յայտ է ահա, բայց նոքա, որ սպանին, ո՛չ յաղաքս այնորիկ սպանին, զի զկամս Հօրն արասցեն եւ զգիտութիւն Նորա լցցեն, այլ առ նախանձու մատնեցին եւ սպանին, որպէս վկայէ աւետարանիչն², վասն այսորիկ տանջեցին, զի գիտութեամբն՝ յառաջադրութիւնն Աստուծոյ հաստատեցի, եւ սպանումն տոյժք նոցին եղիցի, որպէս ինքն ասաց թէ՛ «Որդի մարդոյ ըստ սահմանելոյն ի կամս Հօր երթայ, որպէս եւ գրեալ է, բայց վա՛յ յոր ձեռն մատնեցի» (հմմտ. Դուկ. ԻԲ 22):

Իսկ մշակքն իբրեւ տեսին զորդին, ասեն ընդ միտս. «Սա՛ է ժառանգն, եկայք սպանցուք զսա եւ կալցուք զժառանգութիւն սորա» (ԻԱ, 38):

Եւ առեալ հանին զհա՛րտաքոյ քան զայգին եւ սպանին (ԻԱ, 39):

Յայտ առնէ այսու զնոցա լրբութիւնն, միանգամայն եւ զինքեան աստուածական զօրութիւնն, որ ծանեալ զխորհուրդ մտաց նոցա, քանզի իբրեւ տեսին, ասէ, յայնքն՝ զանմարմին Բանն Հօր՝ զանտեսն աչաց, մարմնով երեւեալ յերկրի՝ ըստ մարգարէին⁴, եւ ծնեալ Որդի ի կուսէն՝ ըստ Դաւթի, ասացին ի միտս. «Սա է ժառանգն», ապա ուրեմն ո՛չ յանգէտս սպանին: Տես եւ զմիւս եւս չարութիւն, զոր պարտ էր ընդ առաջ երթալ եւ ներումն հայցել վասն առաջին յանդգնութեանն, նոքա գուն եղեալ եւ զայս յառաջին պղծութիւնն յաւելուին. «Սա է ժառանգն, եկայք սպանցուք»: Է՞ր աղաքաւ եւ կամ վասն որո՞յ իրաց. թերեւս յանցա՞նք ինչ իցեն մեծ կամ փոքր, թերեւս պատուեա՞ց զձեզ կամ վասն ձեր մա՞րդ եղեւ եւ բազում սքանչելի՞ս ի ձեզ ներգործեաց: Ո՛չ, ասեն, այլ զի «կալցուք զժառանգութիւն սորա»: Այս կարի անմտութիւն է զկնի լրբութեանն եւ ամբարշտու-

¹ Տ յԱքայաբէ (այսպես է և այլուր) Զ յԱքայաբու

² Գ Թագ. ԻԲ

³ Մատթ. ԻԳ 35

⁴ Զ Ամովթայ

⁵ Զ զառաջինսն

⁶ Զ > առ ցոսա

⁷ Տ > իւր

⁸ Մատթ. ԺԳ 5, Գ 17

⁹ Զ ~ եւ սպանանելոց են

¹ Զ բարութեան

² Մատթ. ԻԷ 18

³ Զ > զհա

⁴ Բարուք Գ 38

Ասէ ցնոսա Յիսուս. «Զիցէ՞ երբէք ընթերցեալ ձեր ի Գիրս. «Զվէմն, զոր անարգեցին շինողքն, նա եղև գլուխ անկեան: Ի Տեառնէ եղև այս, եւ է սքանչելի յաչս մեր» (ԻԱ, 42):

Զի՞նչ զայս ասէ առ կարգ բանին՝ տգէտս լինել առ մարգարէութիւնն Դաւթի¹: Թուի ինձ յայսմ տեղւոյ Համառօտ անցանել աւետարանչիս, քանզի ասէ Ղուկաս, թէ յորժամ վճիռ եհատ վասն չար մշակացն, թէ զնոսա կորուսցէ եւ զայգին այլոց տացէ², որպէս եւ ինքեանք իրաւ Համարեցան՝ ըստ Մատթէոսի, ապա իմացեալ, թէ վասն անձանց է այն, ասացին՝ քա՛ւ լիցի զայդ առնել, եւ Նա հայեցեալ ի նոսա՝ ասաց, այսինքն՝ ակնարկեաց թէ՛ լինելո՛ց է, ապա թէ ոչ՝ զիա՞րդ արդարանայ գրեալն թէ՛ «Զվէմն, զոր անարգեցին շինողք, նա եղև գլուխ անկեան»: «Վէմ» զինքն ասէ՛ ըստ Եսայեայ թէ՛ «Դնեմ ի ճիմունս Սիոնի վէմ ընտիր» (Ես. ԻԸ 16), գլուխ անկեան աղամանդեայ, որպէս ասաց Ամովս³: Նախ՝ վասն անմալելի եւ անխորտակելի գոլոյ: Եւ երկրորդ՝ վասն կուսածնութեանն, որպէս եւ ետես Դանիէլ՝ «վէմ հատեալ առանց ձեռին» (Դան. Բ 34): Եւ երրորդ՝ վասն անշարժութեանն: Եւ չորրորդ՝ վասն մշտնջենաւորութեանն, զի յաւիտեանական ունի զէութիւնն: Եւ հինգերորդ՝ վասն բղխելոյ զաստուածահրաշ վարդապետութիւնն Համաքատակ վիմին՝ որ յանապատին⁴, որպէս գրեաց եւ Պողոս թէ՛ «Վէմն էր Ինքն Քրիստոս» (Ա. Կոր. Ժ 4), որ արբուցանէր կանխաւ զՂուրն՝ օրինակ տալով ժողովրդեանն: Եւ վեցերորդ՝ վասն միացուցանելոյ զհին եւ զնոր Օրէնս, որոց եղև գլուխ անկեան՝ ըստ վիմի Օրինի, որպէս ասէ Ինքն Տէրն, զոր անարգեցին ի ժամանակի հաւատոցն, թէ՛ չէ՛ դա յԱստուծոյ, այլ մոլորեցուցանէ զժողովուրդն⁵: «Շինող» վարդապետքն եւ քահանայքն հրէից՝ ըստ Եզեկիէլի թէ՛ «Շինեիմ որմ եւ ծեփեիմ առանց խճելոյ» (ճմտ. Եզեկ. ԺԳ 10-11), զի որք կարգեցան զժողովուրդս առ Աստուած ածել, նոքա պատրաստեցան ի բաց կացուցանել:

«Նա եղև գլուխ անկեան»: Օրինակաւ ասէ, թէ որպէս վէմ, յանհմտութենէ շինողաց յետս ձգեալ, յետոյ անկիւնաքար լինի եւ զերկոսին որմունս ի միասին կցեսցէ, այսպէս եւ Նա զերկոսին ազգս՝ զհրէայս եւ զհեթանոսս, զմարդիկ եւ զհրեշտակս, զհոգի եւ զմարմին, ի միասին պատկանեաց, որք⁶ յոյժ հեռագոյնք եւ հակառակք էին միմեանց՝ հաւատովք եւ գործովք եւ ցանկու-

¹ Սաղմ. 68:22-23

² Ղուկ. Ի 16

³ Ամովս. 7-8

⁴ Ելք. ԺԺ 6

⁵ Յովհ. Է 12, Թ 16

⁶ Ձ որ

թեամբ: «Ի Տեառնէ եղև այս, եւ¹ է սքանչելի յաչս մեր²». ցուցանէ, թէ նոքա վասն թերահաւատութեան ելանելոց են, եւ հեթանոսք հաւատով մտանելոց, որպէս քանանացւոյն եւ իշովն եւ հարիւրապետիւն յայտ արար³, եւ զի յԱստուծոյ է այս՝ ելն հրէից եւ մուտն հեթանոսաց, սքանչացաւ Դաւիթ ի տեսութիւնս իւր⁴, ոչ ընդ փոխումն այգւոյն, զի ըստ արժանեացն էր այն, այլ ընդ կանխատեսութիւնն Աստուծոյ:

Վասն այսորիկ ասեմ ձեզ, զի բարձցի ի ձեց արքայութիւն Աստուծոյ եւ տացի ազգի, որ առնիցէ զպտուղս նորա (ԻԱ, 43):

«Վասն այսորիկ» վասն մարգարէական կանխութեանն եւ ի վերուստ վճռին: Բայց զի՞նչ է այն, զի նախ «այգի» ասաց եւ այժմ «արքայութիւն» անուանէ: Կամ թէ դուռն արքայութեանն Օրէնքն է, զոր «այգի» ասաց, իսկ յորժամ ոք զՕրէնսն ոչ գործիցէ, եւ ոչ յարքայութիւնն մտանել կարէ, կամ թէ ա՛յլ ազգ. զի որչափ ոք զօրէնս թագաւորի արասցէ, հնազանդ է թագաւորին այնմիկ եւ ասի, իսկ յորժամ օրինացն ապստամբէ, եւ ի թագաւորութենէ նորա արտաքս ելանէ, զի ոչ ասի նա նոցա թագաւոր, վասն զի ոչ առնեն զհրամանս⁵ նորա: Զա՛յս նշանակէ ասելն թէ՛ «Բարձցի ի ձէնջ արքայութիւն Աստուծոյ եւ տացի ազգի», այսինքն՝ հեթանոսաց, որք գործեն զգործս նորա:

Եւ որ անկցի ի վերայ վիմիս այսորիկ, փշրեսցի, եւ յոյր վերայ անկցի, հոսեցցէ զնա» (ԻԱ, 44):

Եւ զի «վէմ» ասաց զինքն, այժմ զկարծիս նոցա լուծանէ, որ խորհեցան սպանանել զՆա, զի թէպէտ մարտեան ընդ Նմա իշխանք ժողովրդեանն, այս է անկանելն ընդ վիմին, եւ կամեցան շիջուցանել զՆա ի ձեռն խաչին, ինքեանք իսկ խորտակեցան յահաւոր զօրութենէն եւ ի նշանացն եղելոց, եւ բարձաւ թագաւորութիւն նոցա, եւ եղծաւ կարգ պատարագացն, եւ ցրուեցան ընդ ոլորտս երկրի, զոր օրինակ աման խեցի, յորժամ հարկանիցի ի վիմի, քանզի դժուարին ասացաւ ընդդէմ խթանի աքացել⁶ եւ կամ ընդ վիմի նետածիգ լինել, զի զանձինս հարկանիցեն այնպիսինքն: «Եւ յոյր վերայ անկցի, հոսեցցէ զնա». այս զինքեան վրէժխնդրութիւնն ասէ, զոր էառ ի նոցանէ պաշարմամբ քաղաքին՝

¹ Ձ > եւ

² Ձ > յաչս մեր

³ Սատթ. ԺԵ 22-28, ԻԱ 1-7, Ը 5-13

⁴ Սաղմ. 70:9

⁵ Ձ գկամս

⁶ Գործք ԻԶ 14

բնաջինջ առնելով զնոսա, ըստ Դաւթի թէ՛ «Փշրեացէ զնոսա գաւազանաւ երկաթեալ» (հմմտ. Սաղմ. Բ 9), եւ՝ «Իբր զփոշի, զի հողմ՝ հոսէ ի վերայ երեսաց երկրի» (հմմտ. Սաղմ. Ա 4): Եւ դարձեալ՝ փշրեաց վէմն այն զդեւս եւ հոսեաց զկռապաշտութիւնն ի մտաց մարդկան: Եւ դարձեալ՝ զՅովհաննու հաստատէ՞, զոր ի յերկրորդն գալուստ սրբէ զկալ աշխարհիս եւ հոսէ ընտրութեամբ դատաստանին զթեթեամիտ յարդսն՝ զհրէայս անհաւատս եւ զհերձուածողս, որք են ձախակողմեանքն¹, ի հուրն անշէջ, որ պատրաստեալ է սատանայի եւ հրեշտակաց նորա:

Իբրեւ լուան քահանայապետքն եւ դպիրք եւ փարիսեցիք զառակս Նորա, գիտացին, թէ վասն նոցա ասաց (ԻԱ, 45),

եւ խնդրէին զՆա ունել, բայց երկեան ի ժողովրդոցն, զի իբրեւ զմարգարէ ունէին զՆա (ԻԱ, 46):

Իբրեւ լուան զայս ամենայն, պարտ էր երկիրպագանել եւ յերկիրդէ պատժոցն, զոր լուան, ակն ածել եւ ցածնուլ: Նոքա զընդդէմն արարին, զի յորժամ գիտացին, թէ վասն նոցա ասաց, կամեցան ըմբռնել եւ սպանանել, բայց երկեան՝ ո՛չ յԱստուծոյ կամ ի բանիցն ասացելոց, կամ ի մարգարէիցն վկայութենէն, այլ ի բազմամբոյս խուժանէն, զի մարգարհաճոյք էին, վասն այնորիկ «ցրուեցան ոսկերք նոցա մերձ ի դժոխս» (հմմտ. Սաղմ. ԾՆ 7): Դարձեալ՝ տես եւ զա՛յն, զի ժողովուրդքն թէպէտ ոչ կատարելապէս զՆա ծանեան, բայց ի բանիցն եւ ի գործոցն հրաշից գէթ իբր զմարգարէ ունէին, իսկ նոքա, որ զՕրէնսն ընթեռնուին, իբր զմահապարտ դատապարտէին: Է՞ր վասն. զի զմօտաւորս եւեթ խնդրէին, զի չիք այլ ինչ, որ գահավէժ առնէ եւ դարահոս գործիցէ, որպէս ընդ ժամանակեայս բեւեռելն, եւ չիք ինչ, որ յայսմ ամենայնէ զերծուցանէ եւ զմերձակայս եւս վայելել տացէ, որպէս այն, զի զանտիսն նախամեծար առնիցէ՝ ըստ այնմ. «Խնդրեցէք զարքայութիւն Նորա, եւ այդ ամեցայն՝ յաւելցի ձեզ» (հմմտ. Մատթ. 23), զորս նոքա ոչ ունէին, եւ ոչ աշակերտել կամէին, որոց յաւելու միւս եւս առակ:

ԳԼՈՒԽ ԻԲ

Դարձեալ պատասխանի ետ Յիսուս¹ եւ ասէ ցնոսա առակօք² (ԻԲ 1).

«Նմանեցաւ արքայութիւնն երկնից առն թագաւորի, որ արար հարսանիս որդւոյ իւրում (ԻԲ 2)

եւ առաքեաց զծառայս իւր կոչել զհրաւիրեալսն ի հարսանիս, եւ ոչ կամեցան գալ³ (ԻԲ 3):

Յառաջնումն առակին «տանուտէր» ասաց եւ աստ՝ «թագաւոր», քանզի ո՛չ իսկոյն վրէժխնդիր լինելոց էր, այլ յետոյ. յորժամ հրաժարէին ի հարսանեացն, հանդերձեալ էր զօրականս⁴ առաքել: Վասն այսորիկ «թագաւորի» նմանեցաւ, «որ արար, աւսէ, հարսանիս որդւոյ իւրում». թէպէտ յետոյ՝ եղեւ հարսանիքն Որդւոյ, սակայն նախ քան զյաւիտեանս սահմանեալ էր՝ ըստ առաքելոյ՝: Իսկ «հարսանիք» է, նախ առաջին, խառնումն Բանին ընդ բնութիւնս մարմնոյ միութեամբ, եւ ապա՝ եկեղեցական հոգւոց՝ ըստ Յովհաննու թէ՛ «Որ ունի հարսն, նա է փեսայ» (Յովհ. Գ 29), եւ Պօղոս թէ՛ «Խորհուրդս այս մեծ է, բայց ես ասեմ ի Քրիստոս եւ յեկեղեցի» (Եփես. Ե 32), եւ դարձեալ թէ՛ «Ձեզ զամենեւեան խօսեցայ իբր զկոյս մի սուրբ յանդիման կացուցանել Քրիստոսի» (հմմտ. Բ Կոր. ԺԱ 2), յորոյ հաղորդութենէն զանապականութիւն ընկալաւ. մարմինն Տեառն՝ արդեամբք եւ եկեղեցի սուրբ՝ յուսով աւետեաց: Եւ վասն է՞ր «հարսանիս» անուանէ. զի ուսանիցիս զիրացն պայծառութիւնն, թէ չիք տրտմական ինչ, այլ ամենայն լի է հոգեւոր ուրախութեամբ: Եւ է՞ր աղաքաւ Հօր ոչ խօսի հարսն, այլ Որդւոյ. զի յառաջին զմահուանէ Որդւոյ ճառեաց, աստ ցուցանէ, թէ յետ մահու լինելոց է հարսանիքն, եւ յայնժամ լինելոց է փեսայ, յորժամ ի մեռելոց յարիցէ, զի զամենեսեան առ ինքն ձգէ⁵:

«Առաքեաց, աւսէ, զծառայս իւր». այսու զանչափ խնամսն, զոր առնելոց էր հրէիցն, յայտ առնէ, զի յառաջնումն առակին այսպիսի երեւի, թէ յառաջ քան զխաչն կոչեաց զնոսա, իսկ աստ՝ յետ սպանանելոյն փութայ ձգել առ ինքն, զի յորժամ զանհնարին պատիժս օրէն էր նոցա կրել, ի հարսանիս կոչէ եւ առաւել պատուով պատուէ: Եւ արդ ո՞ք այնքան ապախտաւոր իցէ եւ

¹ Զ ~ իողմ գիողի զի

² Մատթ. Գ 12

³ Տ ձախակողմանքն

⁴ Զ > ամենայն

¹ Զ > Յիսուս

² Զ > առակօք

³ Զ > գալ

⁴ Զ գկեանս

⁵ Ա Կոր. Բ 7

⁶ Յովհ. ԺԲ 32

թշուառական, զի ի հարսանիս կոչիցի յարքայորդւոյ եւ յարքայէ եւ փախչիցի ի նմանէ: «Առաքեաց զծառայս իւր կոչել զհրաւիրեալսն ի հարսանիսն, եւ ոչ կամեցան գալ¹»: «Ծառայս» զՄոսէս ասէ եւ զմարգարէսն կամ զՅովհաննէս զհրաւիրեալն ի մարգարէիցն: Կոչեաց ի վայելս, եւ ոչ կամեցան՝ ասէ, զոր չիք այլ ինչ անհնարին աղէտ քան զայս, զի այս երեքկին² ամբաստանութիւն է. նախ՝ զի զմարգարէս կոտորեցին, եւ ապա՝ զՈրդին իսկ սպանին, եւ երրորդ՝ ի հարսանիսն Որդւոյ, որ սպանաւ, կոչեցան եւ ոչ կամեցան:

Դարձեալ առաքեաց այլ ծառայս եւ ասէ. «Ասացէ՛ք հրաւիրելոցն. «Ահա ասիկ զնա իմ պատրաստեցի, զուարակք իմ եւ պարարակք զենեալ եմ, եւ ամենայն ինչ պատրաստ է, եկա՛յք ի հարսանիսս» (ԻԲ 4):

Կարի աճեցուցանէ զամբաստանութիւնն, զի երբեմն կոչեցան մարգարէիւքն, հրաւիրեաց եւ Յովհաննէս թէ՛ «նմա պարտ է աճել եւ ինձ մեղմանալ» (Յովհ. Գ 30), կոչեաց եւ Ինքն թէ՛ «Եկա՛յք առ իս, ամենայն աշխատեալք, եւ ես հանգուցից զձեզ» (հմմտ. Մատթ. ԺԱ 28), եւ նոքա ըմբոստացան: Ապա եւ առաքելովքն միւսանգամ կոչէ, այլեւ հայրապետքն եւս, ոչ յապաշխարութիւն եւ ի քրտունս, այլ յուրախութիւն եւ ի վայելս, սակայն եւ ոչ այն պատկառեցոյց զնոսա, զի որչափ երկայնամիտ լինէր, այնքան ախտանային: «Ահա ասիկ զնա իմ պատրաստեցի»՝ սեղան լի իմաստութեամբ եւ գիտութեամբ աստուածայնոյ՝ զմարմինն տէրունական եւ զարիւնն Իւր սուրբ՝ քաղցր ճաշակողացն եւ ախորժ քան զմեղր եւ զխորիսխ: Եւ ո՛չ վայրապար սա «ճաշ» եւ Ղուկաս «ընթրիս» ասէ³, այլ նշանակէ «ընթրիս»-ն, զի ի լրման կենցաղոյս եւ երեկոյացեալ դարուս բաշխեաց զմարմին եւ զարիւն աշակերտացն ի վերնատանն, իսկ «ճաշ»՝ զի ժամ էր երրորդ, յորժամ բեւեռեցաւ ի խաչին՝ տալոյ քաղցելոց մտաց զկերակուրն անմահացուցիչ եւ զգիտութիւնն Իւր, ըստ Դաւթի թէ՛ «Պատրաստ արարեր առաջի իմ զսեղան» (Սաղմ. ԻԲ 5), որպէս եւ զՀոգին Սուրբ՝ ի սոյն ժամու: Այլեւ զաստուածային գիտութեան իմաստն ի ձեռն բանից վարդապետութեան, որ քաղցր է ի կոկորդս քննողացն՝ ըստ այնմ թէ՛ «Քաղցր են ի քիմս իմ բանք քո՝ քան զմեղր բերանոյ իմոյ» (Սաղմ. ԾԺԸ 103), զոր «ճաշն» աւագ, նաեւ զսեղան Հօր, յորս բաղմեցուցէ եւ անցեալ պաշտեցէ⁴, որ է Նորա վարդապետելն եւ մեր ուսանելն: Զոր «պատրաս-

տեցի» ասէ, քանզի յառաջագոյն կազմեալ է զարդարոցն փառս, որպէս զերկիրն պարգեւական, որ բղխէր զկաթն եւ զմեղր հին ժողովարանին՝ ասելով. «Տարայց զքեզ յերկիրն, զոր պատրաստեցի քեզ» (հմմտ. Ելք ԻԳ 20), զոր վասն սննդագործ զօրութեանն եւ կատարելագործ իմաստութեանն՝ «կաթն եւ մեղր» անուանեաց եւ աստ «ճաշ» կոչէ, որում ըղձացաւ տարփող հոգին թէ՛ «Երանի որ կերիցէ ճաշ յարքայութեանն Աստուծոյ» (Ղուկ. ԺԴ 15):

«Զուարակք իմ եւ պարարակք զենեալ են», ասէ: Հանգոյն այսմ եւ Ղուկաս ասէ թէ՛ «Զենէք զեզն պարարակ» (հմմտ. Ղուկ. ԺԵ 23), որով զխրախութիւն բարեկենդանութեանն նշանակէ, զի գալուստ Տեառն տարեկան ընդունելի քարոզեցաւ ի մարգարէիցն¹: Բայց «զուարակ» զմարմինն Իւր կոչէ՝ զհեզն միանգամայն եւ զերկրավաստակ, որով զբանակն երկիրս մեր գործեաց՝ պտղաբերս առնելով Աստուծոյ օրինակաւ մարմնոյ Իւրոյ: Իսկ «պարարակ» զգէրն ասէ եւ զ«ուղղալից»-ն՝ ըստ մարգարէին², պարարտացեալ աստուածութեանն օծմամբ, զորոյ ասէ թէ՛ «զենեալ են»: Զայս զխաչէն ասէ՝ կանխաւ յառաջաճայնեալ, որպէս զի ցուցցէ, թէ նախ սահմանեալ էր մահն Որդւոյ ի փրկութիւն եւ յուրախութիւն բանականաց՝ ըստ այնմ. «Զոր եղ յառաջագոյն ի տնտեսութիւն լրման ժամանակաց» (Եփես. Ա 9), միանգամայն եւ զկամաւորն նշանակէ:

Եւ դարձեալ՝ զի բաղմաւորական ասէ՝ կամ թէ՛ ոչ միայն մարմնով, այլեւ հոգեւով եւ մտօք պատարագեցաւ, զոր «իմ» ասէ, քանզի արդարեւ Բանին էր մարմինն՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Երեւցաւ մարմնով, արդարացաւ Հոգով» (Ա Տիմ. Գ 16), եւ համարձակիմ ասել, թէ աստուածութեամբն եւս վասն առ մարմին ներմիութեան տնօրինաբար, կամ թէ՛ ոչ միայն փեսայն զենաւ, այլեւ բարեկամք Փեսային եւ հարսն եւ որդիքն խողխողեցան՝ առաքեալք եւ մարգարէք, պարարակք հոգեւիցք վասն մարդկան, որպէս եւ Տէրն, զանրէք, պարարակք հոգեւիցք վասն մարդկան, որպէս եւ Տէրն, զանրէք եւ պարարակք զենեալք՝ աստուածաբանութիւնք ուրախաւ մեծք եւ պարարակք զենեալք՝ աստուածաբանութիւնք ուրախաւ բարք եւ քաղցր վարդապետութիւնք՝ Նորա, որ պարարեն զհոգիս՝ ուսուցանելով զգննումն Որդւոյ, միանգամայն եւ ի նոյն յորդորեն: Իսկ ասելն՝ «եւ ամենայն ինչ պատրաստ է», զհոգեւոր ուրախութիւնն ասէ յեկեղեցի եւ զմեղաց թողութիւնն, եւ զորդեգրութեան շնորհն, եւ զարքայութեանն յոյս, եւ զայլ սոյնալիսիս:

Եւ նոքա յուլացեալ՝ զնացին ոմն յագարակ իւր, եւ ոմն՝ ի վաճառ իւր (ԻԲ

5).

¹ Զ > զալ

² Տ երեքին

³ Ղուկ. ԺԴ 16

⁴ Ղուկ. ԺԲ 37

¹ Ես. ԿԱ 2

² Սաղմ. ԿԵ 15

եւ այլք կալան զծառայս¹ նորա, թշնամանեցին եւ սպանին (ԻԲ 6):

Պատճառս յօգէին, որպէս Ղուկաս ասէ, զհարկիս եղանց եւ զազարակս եւ զկանայս², զի թէպէտ ի դէպ ինչ պատճառքն կարծիցին. այլ մեք անտի ուսանիմք՝ թէպէտեւ կարի ինչ կարեւոր պէտք ի վերայ կայցեն, քան զամենայն ինչ նախամեծար զհոգեւորն պարտ է համարել: Իսկ «յուլացան» ասելն զպղերգիցն եւ զծովիցն նշանակէ, եւ «ազարակ»-աւն՝ զերկրասիրացն եւ զազահացն, իսկ «եղամբք»-ն՝ զզգայութեանցն պատրանս, եւ «վաճառ»-աւն՝ զվաճառականացն եւ զխաբեբայիցն, որք զրկութեամբ յափշտակեն զայլոց արարս՝ յայնժամ հրէայքն, որք ոչ հետեւեցան աւետարանին՝ քարոզութեամբն, եւ այժմ ապիրատքն եւ անհաւատքն, որք ի նոյն ախտս վարակեալք են: Իսկ կարի չարքն՝ որք զծառայսն՝ զառաքեալս Նորա, թշնամանեցին եւ զանեալ սպանին, զի ոչ միայն ոչ կամեցան զալ ի հարսանիսն, այլ եւ մոլեկան օծիրս գործեցին, զի զհրաւիրակսն խողխողեցին, որոց եւ Պօղոս մեղադրէ թէ՝ «զՏէրն սպանին եւ զմարգարէսն եւ զմեզ հալածեցին» (Ա ԹԵՍ. Բ 15): Տեսանե՞ս զզանազանութիւն ախտիցն, թէ ո՞րպէս հաւասար վերջացուցանէ հարսանեացն, զի ոմանք ծովութեամբ, եւ ոմանք մարմնասիրութեամբ, եւ այլք հակառակութեամբ ի բաց հետին ի հոգեւոր ուրախութենէն:

Իսկ թագաւորն իբրեւ լուաւ, բարկացաւ եւ առաքեաց զգօրս իւր եւ սատակեաց զսպանողսն զայնոսիկ եւ զքաղաքն նոցա այրեաց (ԻԲ 7):

Յիրաւի բարկացաւ, զի բազում ժամանակս ներեաց՝ թերեւս ի զղջումն գայցեն, իսկ նոքա ի չարութիւն վերջին թեւակոխեցին եւ զերկայնմտութիւն Նորա պատճառ խստութեան անձանց արարին եւ բարկութեան անօթ զանձինս պատրաստեցին, որպէս փառաւորն, կամ թէ չհաւատալովն յՈրդի՝ զՀայր բարկացուցին, վասն որոյ ի հարուածս գայ, որպէս ասէ թէ՝ «Առաքեաց զգօրս իւր»։ Զայս զՏիտոսէ եւ զՎեսպասիանոսէ ասէ, եւ թէ «իւր» ասէ, մի՛ զարմանար, քանզի եւ զՆաբոլեօնոսոսոր բաժակ ոսկի ի ձեռին իւր կոչեաց³ եւ զմարախ զոր իւր ասէ⁴, վասն զի զկամս Նորա պաշտեն։ Նոյնպէս եւ զսոսա, զի զվրէժ Որդւոյ իւրոյ առին, թէպէտ ոչ անդէն վաղվաղակի, յորժամ սպանին, այլ յետ քառասուն ամի, յորժամ եւ զհրաւիրակսն զոմն գլխատեցին, որպէս զՅակոբոս, զոմն քարկոծեցին, որպէս զՍտեփանոս, եւ զայլսն թշնամանեցին,

¹ Ձ զծառայսն

² Ղուկ. ԺԴ 18-20

³ Երեմ. ԾԱ 7

⁴ Յովէլ Բ 25

որպէս զի ներելովն զերկայնմտութիւնն ցուցցէ եւ վրէժնդրութեամբն՝ զգօրութիւնն։ Քանզի տակաւին Յովհաննէս կենդանի էր, եւ այլք բազումք, որք ընդ Քրիստոսի էին, տեսին զաւերն Երուսաղէմի, որպէս լուան ի Տեսուչէ, զի եկեալ հոռմայեցուցն՝ բարձին զիշխանութիւն նոցա, զորս սպանին եւ զմանկունս եւ զկանայս գերի վարեցին եւ զքաղաքս նոցա հրով այրեցին, որպէս պատմէ Յովսէպոս¹:

Յայնժամ ասէ ցծառայս իւր. «Հարսանիքս պատրաստ եմ, եւ հրաւիրեալքն չէին արժանի (ԻԲ 8):

Արդ երթայք ի յանցս ճանապարհաց եւ զորս միանգամ գտանիցէք՝ կոչեցէք ի հարսանիսս» (ԻԲ 9):

Նախ առ նոսա առաքեաց, եւ ինքն առ նոսա եկն, զի մի՛ կարծիս ինչ յամառութեան թողուցու, որպէս ասէ թէ՝ «հրաւիրեալքն չէին արժանի», այսինքն՝ թէ եւ անգամ հրաւիրելոյ չէին արժանի, թող թէ կոչելոյ, բայց զի մի՛ բարուրս դիցեն, այլ զի նոքա ըմբերանեցին, եւ մեք խրատեսցուք, եւ ապա ի հեթանոսս առաքէ։ Բայց եթէ զլինելոցս իբր զեղեալ ճառէ, մի՛ ինչ սքանչանար, զի այս Նորա սովորութիւն էր, զի «յորժամ լինիցի, - ասէր, - հաւատասցիք, եթէ՛ Ես եմ» (Յովհ. ԺԳ 19): Իսկ «ծառայս» դարձեալ զառաքեալսն ասէ, որք հրեշտակք կարգեցան ի կոչումն հեթանոսաց. «Երթայք աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս» (հմմտ. Մատթ. ԻԸ 19), եւ Պօղոս ասէր հրէիցն թէ՝ «Նախ ձե՛զ պարտ է պատմել զբանն Աստուծոյ, բայց զի անարժան զձեզ արարէք, երթամք ի հեթանոսս» (հմմտ. Գործք ԺԳ 46):

«Հարսանիքս պատրաստ են»։ Կազմ է առաջատու ընդունել զեկեալսն, եւ հրէայքն մարգարէիւք հրաւիրեալք՝ կամաւ անարժանք եղեն երկնաւոր խնջոյիցս։ «Երթայք, - ասէ, - ի յանցս ճանապարհաց»։ Կամ զանարգս եւ զարհամարհեալս, որք ի վերայ ճանապարհին նստին, զխեղս եւ զկոյրս, որպէս Ղուկաս ասէ², որք են հեթանոսք խեղք հոգւով եւ կոյրք ի գիտութենէ տեսեան նոցա կռապաշտութեամբ, կամ որք անց են եւ ճանապարհ՝ կոխանք լեալք դիւաց ճիւղաց, կամ որք յանցաւորք եղեն ի շաւիղս ճանապարհի օրինացն Աստուծոյ։ «Եւ զորս միանգամ՝ գտանիցէք, կոչեցէք ի հարսանիսս»։ զի հասարակաց եղեւ շնորհ մարդասիրութեանն Քրիստոսի՝ հրէից եւ հեթանոսաց եւ բարբա-

¹ Տ Յովսէպոս

Յրեա պատմիչ Յովսէպոս Փլավիոսն այս դեպքերը նկարագրում է «Յրեական պատերազմ» երկում։

² Ձ քէ

³ Ղուկ. ԺԴ 21

⁴ Ձ > միանգամ

րոսաց, որով կարի իմն կսկծեցուցանէր զհրէայսն, զի քան ընդ քաղաքին կործանումն՝ ընդ մուտն հեթանոսաց մորմոքէին, իսկ «կոչել»-ն զհաւատովն ձգելն ի նա նշանակէ:

Եւ ելեալ ծառայքն ի ճանապարհս՝ եւ ժողովեցին զամենեւեան զոր եւ գտին՝ զչարս եւ զբարիս, եւ լցան հարսանիքն բազմականօք (ԻԲ 10):

Հսկուել աշակերտացն ասէ, որք ճանապարհորդեցին ընդ ուրտս տիեզերաց եւ ժողովեցին ի փարախ հաւատոյ զբնաւ ազգս մարդկան, զորս գտին, այսինքն՝ որք հաւատացին յանուն Նորա եւ ի կորստական գործոցն ի գիւտն ժամանեցին: Իսկ զի՞նչ այն թէ՛ «զչարս եւ զբարիս»: Չարք՝ որ կարի կռամուքն էին եւ կախարդասարքն եւ այլ եւս օճրագործքն, որպէս զի զչարութիւնն մոռացին եւ հանդերձ հարսանեաց զգեցցին, եւ կերակուրս աստուածայինս՝ ունիցին: Իսկ բարի՝ որք մեղմագոյնք էին ի չարիս կամ որք բնութեամբ զօրինացն գործէին: «Եւ լցան հարսանիքն»² բազմականօք»։ Ղուկաս «տունն» ասէ³, որ զաշխարհս նշանակէ լցեալ հաւատացելովք՝ ըստ այնմ. «Քարոզեսցի աւետարանս ընդ ամենայն երկիր» (հմմտ. Մատթ. ԻԴ 14), կամ թէ՛ զայն թէ՛ «ի տան Հօր Իմոյ օթեմանք բազումք են» (Յովհ. ԺԴ 2): Իսկ Մատթէոս, զի զհարսանիսն ասէ ընդ, զի հարսանիք ուսաք զԲանին խառնումն առ մարմնոյն միութիւն, որ եղեւ գլուխ Եկեղեցւոյ, եւ Եկեղեցի սուրբ յօղմամբ հաւատոյ միացաւ ի Գլուխն իւր, որով լրացաւ մարմին Նորա բազում անդամօք, յորմէ եւ ի Գլխոյ անտի աճէ զաճումն իւր սուրբ՝ լցեալ շնորհօք Նորա: Այլեւ զտեղի անկելոյն լցին զհարսնարանն վերին բազմականքն ի սեղանն Հօր, որպէս ասաց:

Եւ մտեալ թագաւորն հայել զբազմականօքն՝ ետես անդ այր մի, որ ոչ էր զգեցեալ հանդերձ հարսանեաց (ԻԲ 11):

Թէպէտ զայս վասն առակին յօղացուցանէ, սակայն հաւատամբ ճշմարտապէս ընդ մեզ լինել՝ ըստ Իւր իսկ ասիցն թէ՛ «Ընդ ձեզ եմ զամենայն ատուրս կենաց» (հմմտ. Մատթ. ԻԸ 20), եւ թէ՛ «Ուր երկու եւ երեք ժողովեալ են յանուն Իմ, անդ եմ եւ ի մէջ նոցա» (Մատթ. ԺԸ 20): Արդ՝ նախ քան զուրախութեանն վայելս՝ մտանէ դիտել՝ ո՞վ արժանաւոր իցէ ուրախութեանն եւ ո՞վ ոչ: «Ետես անդ այր մի, ասէ, որ ոչ էր զգեցեալ հանդերձ հարսանեաց»: Չայս կամ [վասն] հերձուածողացն ասէ, որք թէպէտ եկին ի հաւատս, սակայն չար աղանդոցն որոմամբ ներկեցին զանձինս, վասն զի զհանդերձ հարսանեաց փե-

սային, այսինքն զմարմին Բանին, զոր զինուորքն ոչ պատառեցին, սոքա պատառեալ յանձնէ ի բաց ձգեցին պէսպէս հերձուածովք, զի ոմն երկու որդիս ասաց, եւ ոմն ի յերկնից բերեալ զմարմինն, եւ այլք ի Մարիամայ զսկիզբն մուծին, եւ կէսք շփութումն բնութեանցն տուին, եւ այսպէս մերկք եւ խայտառակք մնացին, եւ զի թէպէտ հակառակք աղանդօք վարեցան, բայց յամբարշտութիւնն հաւասարք գտան, վասն այսորիկ իբրեւ զմի այր ասաց: Կամ վասն գործոց ասէ զայս, զի բազումք հաւատացին, բայց վարս անարժանս հաւատոյն ցուցին, քանզի այնպիսեացն եւ հաւատն իսկ առանց գործոց մեռեալ է: Արդ՝ զի մի՞ ի հաւատս միայն ապաստան լիցին, զիրս դատաստանին ի մէջ բերէ, որ վասն չար գործոցն լինելոց է, զի ո՛չ ասաց, թէ՛ չունէր հանդերձ, այլ թէ՛ հարսանեաց ոչ ունէր:

Քանզի հանդերձ երկու գիտեմք հոգւոյ. մի՝ զառաքինութեանն ծածկոյթ, որ պանծալի զգեցողն ցուցանէ, որպէս Ինքն զգեցաւ Բանն հանդերձ մարմնովն, զարդարութիւն ասեմ եւ զայլ առաքինութիւնն, եւ միւս՝ զչարութեանն թօռոպ, որ նախատելի ցուցանէ որպէս զՅուդաս, որ փոխանակ օրհնութեանն հանդերձի, զոր մաքրութիւնն շնորհէ, զանէծս զգեցաւ իբրեւ՝ զհանդերձ, զոր չարութիւնքն ընձեռեցին եւ տարազիր ի հարսանեաց փեսային արարին եւ ի բազմականացն աթոռակցութենէ մերժեցին: Իսկ թէ՛ ոք ասիցէ՛ է՞ր վասն այսպիսի ճշդիւ զհանդերձս պահանջէ, ասացուք, թէ՛ կոչել եւ սրբել, եւ այն՝ զոչ արժանաւորս, ըստ շնորհացն է, եւ շնորհ միանգամ է, իսկ սուրբ եւ մաքուր պահել զհանդերձս՝ այն կոչնականացն է եւ երախտեացն եւ երախտիս հատուցանողացն, քանզի ոչ է պարտ այնչափ չարիս ցուցանել յետ այնպիսի պատուոյ: Զի որպէս նոքա ոչ գոլովն թշնամանեցին, նոյնպէս եւ դու, յորժամ աղտեղի հանդերձիւք եւ անսրբական վարուք աստի անդր երթիցես, մանաւանդ զի նա ոչ գիտէր զաղտեղի պատմութեանն անարժանս գոլ հարսանեաց, իսկ դու ուսար եւ վարդապետեցար:

Բայց են ոմանք, որ «հանդերձ հարսանեաց» զմկրտութիւնն ասեն՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Որք ի Քրիստոս մկրտեցաք², գրիստոս զգեցեալ էք» (Գաղ. Գ 27): Արդ ասէ՛ թէպէտ բազում ազգք ի պէսպէս պատճառս ճանաչեցին զԱստուած, բայց որք զգգեստ անապականութեան կնքոյն եւ զծածկոյթ ամօթոյ մերկութեանն ոչ առին, ո՛չ են ժառանգելոց զարքայութիւնն Աստուծոյ՝ ըստ Տեառն, թէպէ-

¹ Տ աստուածային

² Չ ~ հարսանիքն լցան

³ Ղուկ. ԺԴ 24

¹ Ձ իբր

² Ձ մկրտեցարուք

տեւ բազում գործս բարութեան յանձինս¹ ցուցանեն, զի այնպիսիք կուրացեալք անձամբ՝ ո՛չ ի փառս Աստուծոյ, այլ ի փառս անձին առնիցեն զայն, ի դէպ ելցէ նոցա բանն թէ՛. «Այն իսկ եւ վարձք նոցա» (Մատթ. 22):

Եւ ասէ ցնա. «Ընկե՛ր, զիա՞րդ մտեր այսր, զի ոչ ունէիր հանդերձ հարսանեաց». եւ նա պապանձեցաւ (ԻԲ 12):

Այսինքն՝ հակառակ կրօնից եւ օրինաց Իմոց՝ զիա՞րդ իշխեցեր մտանել. ո՛չ զչարութիւն եւ զամբարշտութիւն մերկացեալ, այլ տակաւին զգեցեալ ունիս, այսինքն՝ նենգութեամբ եւ խորամանկութեամբ եւ անաստուածութեամբ մտեր՝ ոչինչ զգենլով ի պատուիրանացն, որ զառաքինութիւնն բազմատեսակս անկանէ, զի թէ անլուայ ոտիւք եւ առանց լոգարանաց ոչ մտանէին ի բակս մեհենիցն, քանի՛ աւելի ի տէրունեանն ընթրիս: Լուիցեն զայս՝ որք ի խորհրդական Սեղանն մատչին աղտեղի հանդերձիւք, քանզի նոյն բան ահաւոր է անարժանիցն, վասն որոյ պարտ է ակնածել ի Մարդասիրէն, որ կոչեացն, եւ այն՝ ի «ճանապարհացն անցից», եւ զպատմութեանս հոգւոյն լուանալ խոստովանութեամբ եւ ապաշխարութեամբ, եւ զարդարել զանձինս առաքինութեամբ, եւ ապա՛ ի Սեղանն մատչել, ուր հրեշտակք են բազմեալ պայծառ հանդերձիւք, որպէս ի խաչին եւ ի գերեզման Փրկչին յայտնապէս տեսին, քանզի ճշմարտապէս խաչին է խորհուրդ, եւ գերեզմանին նշանակ:

«Եւ նա պապանձեցաւ», - ասէ. որպէս Զաքարիաս, ոչ հաւատացեալ բանից հրեշտակին, եղեւ համր եւ կայր պապանձեալ², նոյնպէս եւ այս այս, անհաւատ եղեալ պատուիրանաց Փրկչին, եւ անմաքուր վարուք սպասաւորէ երկնաւոր հացին, պապանձի, զի ոչ ունի պատասխանի: Իսկ նորա այն՝ նշանի վասն, իսկ սորա՝ յաղագս պատժոց, վասն որոյ նորայն լուծաւ, իսկ սորայն ե՛ւս պնդեցաւ, քանզի ո՛չ գոյ այլ ինչ, որ կարկեցուցանէ զբերան եւ կապէ զձեռս եւ զոտս, որպէս մեղացն չղթայք՝ ըստ այնմ. «Ի գործս ձեռաց իրեանց կապեցի մեղաւորք» (Սաղմ. 17), որպէս ցուցանէ:

Յայնժամ ասէ թագաւորն ցապասաւորսն. «Կապեցէ՛ք զդորա զոտս եւ զձեռս⁴ եւ հանէք զդա՛ս ի խաւարն արտաքին. անդ եղիցի լալ եւ կրճել ատամանց» (ԻԲ 13):

¹ Տ յանձին

² Ղուկ. Ա 20

³ Զ > մեղաւորք

⁴ Զ ~ զձեռս եւ զոտս

⁵ Զ > զդա

Տեսանե՞ս, զի ո՛չ յառաջագոյն տանջէ, մինչեւ ինքն, որ մեղաւն, զվճիռն իւր հատանիցէ: Քանզի յորժամ պապանձեցաւ, ապա՛ «ասէ թագաւորն ցապասաւորսն»: Յորժամ զբարիսն շնորհէր, ինքն առանց միջնորդի զխրախուժիւնն կազմեաց եւ այժմ ի տանջանս սպասաւորօք վարի՝ հրեշտակօք, որպէս զի իմասցուք, թէ ի կամացն կեանք են՝ ըստ մարգարէին¹, իսկ ի տանջելն՝ ի մէ՛նջ բռնադատի: «Կապեցէ՛ք զդորա զոտս եւ զձեռս²». «ոտք»՝ զգնացս, իսկ «ձեռս»՝ զազդողական զօրութիւնն, զի յորժամ տանջէ Աստուած, այլ ո՛չ է ժամանակ գործելոյ կամ խորհելոյ աստ, նմանապէս եւ անդ՝ ըստ այնմ. «Գործել ոչ կարեմ, մտաւնալ ամաչեմ» (Ղուկ. ԺԶ 3):

Եւ ա՛յլ ազգ. կապել ձեռացն եւ ոտիցն՝ զշնորհաց³ առնումն նշանակէ եւ զպատկերին պարգեւն, զոր ետ առաջին եւ վերջին փշմամբն՝ ըստ այնմ թէ՛. «Կտրեցէք զդա ի մէջ» (Ռմմտ. Մատթ. ԻԴ 51), զի որպէս ի մէջ կտրեալն անշարժ է, այսպէս եւ կապեալն, զի շնորհօք նորա եմք, զինչ եւ իցեմք, զոր ի բաց առեալ զայն՝ զմարդն հանդերձ չարութեամբն խաւարին մատնէ, որպէս ասէ. «Եւ⁴ հանէք զդա ի խաւարն արտաքին, ուր լալ աչացն է, եւ կրճել ատամանց»: Յաղագս սոցա ասացեալ է յառաջագոյն, այլ աստ այնչափ, զի որպէս յաւուրս Նոյի ոչ միայն եբարձ զհոգին ի մարդկանէ վասն լինելոյ նոցա մարմին⁵, այլեւ ջրով հեղեղեաց, այսպէս եւ յերկրորդն զալուստ ոչ միայն զիւրն առնու շնորհս, այլեւ ի խաւարն առաքէ եւ անբուժելի ցաւոցն՝ լալ աչացն եւ կրճել ատամանցն մատնէ: Են ոմանք, որ «խաւար» եւ «ծուխ» եւ «ցուրտ» զբանսարկուն ասեն եւ զդեւան, վասն զի խաւար է բանսարկուն, որ հալածեցաւ ի լուսոյն եւ ծուխ եղեւ կուրացուցիչ՝ մտաց մերոց, այս է աչացն լալ, եւ ցուրտ՝ կրճել ատամանցն, այսինքն՝ պոռնկութեամբ եւ պէսպէս հայհոյութեամբ ցրտացուցին զմարմինս մեր. նոցա տանջանացն կցորդս առնէ, զորոց զկաման կատարեցին:

Զի բազումք են կոչեցեալք, եւ սակաւք են ընտրեալք» (ԻԲ 14):

Հանգոյն (ինձ թուի) ուռկանին առակի ասացեալս, զի որպէս անդ հասարակ ի ծովէն ուռկանեցին եւ յետոյ հանեալ ի ցամաք՝ զբարի բարին յամանս ժողովեցին եւ զխոտանն ի բաց հանին, այսպէս եւ աստ: Զի թէպէտ ամենեքեան կոչեցան, բայց որք ի

¹ Սաղմ. ԻԹ 6

² Զ ~ զձեռս եւ զոտս

³ Զ զշնորհացն

⁴ Զ > եւ

⁵ Ծննդ. Զ 3

վերայ բարի կոչմանն հիման հաւատոյն զբարի գործս շինեցին ոսկի ընտիր եւ ակունս պատուական¹, յըշտեմարանս երկնից հաւաքեցան եւ առաքատի հարսանեացն արժանաւորք գտան, սակաւքն, որք նեղ ճանապարհաւն ընթացան. իսկ յողովքն, որք ի լայնն փութացան, արտաքս ի բաց ընկեցան: Յորմէ փրկեցէ զհաւատացեալսն անուան իւրոյ Քրիստոսն մեր եւ Աստուած եւ արժանաւորս² արասցէ երկնաւոր առաքատին՝ մաքուր պատմութեամբ մտանել ի հոգեւոր հարսանիսն ընդ բազմելոց անդ արդար հոգեւորն: Որում փառք եւ պատիւ ընդ Հօր եւ Սուրբ Հոգւոյն այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից: Ամէն³:

Յայնժամ գնացեալ փարիսեցիքն՝ առին խորհուրդ զՆմանէ, թէ ո՞րպէս դնիցեն Նմա որոգայթ բանիւք (ԻԲ 15):

Ո՛չ վայրապար զ«յայնժամ»-ն դնէ աւետարանիչս, այլ զի ցուցցէ, թէ յորժամ ստըջանալ արժան էր ընդ մարդասիրութիւնն եւ երկնչել պարտ էր ի հանդերձելոցն, քանզի եւ ի բանիցն իսկ արդիւնքն հետեւէին, զի մաքսաւորք եւ պոռնիկք հաւատացին, եւ մարգարէք կոտորեցան, յորոց ցածնուլ պարտ էր եւ ոչ հակառակել, նոքա ի չարեացն ոչ յափրանային, այլ եւ ե՛ւս⁴ զչարութիւնն երկնէին եւ ընդ այլ ճանապարհ նենգութեամբ գնային՝ ըստ այնմ թէ՛ «Դարանին յափշտակել՝ որ վասն մեր աղքատացաւ, եւ յորդայթ իւրեանց խոնարհեցուցանել» (հմմտ. Սաղմ. Թ 30): Վասն զի ունել ի ժողովրդենէն երկնչէին, խորհեցան յարքունի իրս վնասակար ցուցանել եւ հռոմայեցւոց իշխանութեանն մատնել:

Եւ առաքեն առ Նա զաշակերտսն իւրեանց հերովդիանոսօքն հանդերձ եւ ասեն (ԻԲ 16):

Քանզի հարկատուք էին յայնժամ հռոմայեցւոցն, եւ ընդ նոցա իշխանութեամբն ամենայն իրք նոցա հնազանդեալ էր, եւ զի տեսին, թէ յառաջ քան զայն ժամանակ վասն այսպիսի իրաց մեռան թեւդասեանքն եւ յուղայեանքն⁵, որպէս թէ ապստամբութիւն ցուցանել կամէին, եւ զնա եւս այնպիսի բանիւք խորհեցան ածել ի նոյն կարծիս: Վասն այնորիկ զիւրեանց աշակերտսն եւ զՀերովդէի զօրականսն առաքեցին եւ կրկին կամէին փորել խորխորատ, զի թէ ի Հերովդէի կողմն խօսեսցի, նոքա ամբաստան լի-

¹ Ա Կոր. Գ 12

² Զ զարժանաւոր

³ Զ > յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն

⁴ Զ > եւս

⁵ Գործք Ե 36-37

ցին, եւ թէ ի նոցա կոյս՝ Հերովդիանոսքն ոսոխ մտանիցեն, եւ երկոքումբք ջանային զՆա պարտաւորս ցուցանել: Բայց առաւել զայն կամէին, թէ Հերովդիանոսացն ընդդէմ լինիցի, վասն զի ի Հերովդէէ¹ էր որք ասէին, թէ չէ պարտ պատերազմել ընդ կայսեր, վասն որոյ եւ զաշակերտսն յղեցին, զի յայն կարծիս զՆա գրգռեցեն, որպէս զի մատնեցեն դատաւորին իբրեւ այր մի ապստամբ յարքունական օրինացն: Զսոյն եւ Ղուկաս ասէ, թէ «առաջի ժողովրդեանն» հարցանէին², զի բազում վկայս կուտեսցեն զՆովաւ, եւ զայն ոչ գիտէին, թէ ի բազում վկայիցն միջի անմտութիւնն նոցա յանդիմանի:

«Վարդապե՛տ, գիտեմք, զի ճշմարիտ ես եւ զճանապարհն Աստուծոյ ճշմարտութեամբ ուսուցանես»:

Եւ զիա՞րդ երբեմն խաբեբայ եւ մոլորեցուցիչ ասէին³ եւ թէ՛ «Զէ՛ դա յԱստուծոյ» (հմմտ. Յովհ. Թ 16), եւ այժմ՝ «ճշմարիտ վարդապետ»:
Կամ նենգութեամբ գովէին եւ հանրիւք, զի յօժարեցուցեն ասել, թէ ոչ է պարտ հարկատու լինել կայսեր, որպէս զի մատնեցեն իշխանութեանն, որպէս ասացաք, կամ ակամայ, որպէս եւ էրն իսկ, վկայէին: Քանզի ասելն թէ՛ «ճշմարիտ ես եւ զճանապարհն Աստուծոյ ճշմարտութեամբ ուսուցանես», նշանակէ, թէ առնես եւ ուսուցանես ի թշնամեացն վկայեալ. իսկ «ճանապարհ» զՕրէնսն ասէին:

Եւ ոչ է Քեզ փոյթ զումեքէ:

Եւ ա՛յս աստուածութեանն վկայութիւն՝ ըստ այնմ. «Ոչ է ակնառութիւն առաջի Աստուծոյ» (հմմտ. Գործք Ժ 34):

Եւ ո՛չ հայիս յերեսս մարդոյ:

Դարձեալ եւ այս զնոյն ունի դիտաւորութիւն՝ ըստ այնմ. «Մարդ յերեսս հայի, եւ Աստուած՝ ի սիրտս» (Ա Թագ. ԺԶ 7): Բայց նոքա ի դէմս Հերովդի եւ կայսեր ասացին, զի ոչ ակն առնես վասն թագաւորական յօնիցն եւ ոչ երկնչիս վասն տկար բնութեանն, քանզի մարդիկ են:

Արդ ասա՛ մեզ, զիա՞րդ թոյի Քեզ, պա՞րտ է մեզ հարկս տալ կայսեր, թէ ոչ» (ԻԲ 17):

Յիրաւի՛ ասաց Քրիստոս, թէ «ի յաւելուածոյ սրտի խօսի բերանն» (Մատթ. ԺԲ 34), եւ զի չարութեամբ փղձկեալք էին՝ բերանն յայտնեաց, զի ո՛չ ասացին՝ «Հրամայեա մեզ», այլ թէ՛ «ասա՛ մեզ», եւ ո՛չ զայն թէ՛ ո՞ր է լաւ կամ չահաւոր կամ օրինաւոր, այլ թէ՛

¹ Զ Հերովդէ

² Ղուկ. Ի 26

³ Մատթ. ԻԷ 63

«զիա՞րդ թուի քեզ»: Քանզի կարծէին վասն Նորա, թէ յափշտակել կամի զարքայութիւնն Իսրայէլի, զի Որդի Դաւթի կարգային զՆա, ասէին զայս թէ՝ քեզ ո՞րպէս թուի, քանզի չահն քո՝ առաւել քան մեր, որպէս զի մատնել կարասցեն, թէ պատերազմ ընդ իշխանին ունիցի: «Պա՞րտ է մեզ հարկս տալ կայսեր, թէ ոչ»: որպէս ասացաք, յերկոցունց ըմբռնել կամեցան, զի թէ ասիցէ՝ ոչ, ըստ օրինացն մատնեցեն զնա Պիղատոսի եւ Հերոդէի՝ սպանանել, զի ո՛չ զոչ տալն կամէին, այլ զմա՛հն Նորա խնդրէին, իսկ թէ ասիցէ՝ պարտ իցէ հարկել, ասիցեն ցժողովուրդն՝ տեսանէ՞ք՝ ո՞րպէս քակէ զկրօնս հայրենիս եւ հրամայէ հարկս տալ հեթանոսաց, եւ այնու զժողովուրդն ի վերայ Նորա շարժեցեն:

Գիտաց Յիսուս զխորամանկութիւնն և անէ. «Զի՞ փորձէք զիս, կեղծաւորք (ԻԲ 18):

Յարմար անուն եղ նոցա՝ «կեղծաւորս» կոչելով, զի չարք էին եւ բարիք ձեւանային, մատնիչք Նմին եւ գովիչք երեւէին, վասն այսորիկ զայրագին ցասմամբ առանց ակնառութեան յանդիմանէ, որպէս զի զասացեալն ի նոցանէ, թէ «ոչ հայիս յերեսս մարդոյ» ստուգեցէ, միանգամայն եւ զնոսա յայնց բարուց շիջուցանէ, զի մի՛ զբազումս ապականեցեն: Իսկ ասելն թէ՝ «Զի՞ փորձէք զիս», եւ զիտելն զխորամանկութիւնն՝ եցոյց թէ Աստուած է, քանզի գրեալ է յՕրէնսն թէ՝ «Մի՛ փորձեցես զՏէր Աստուած քո» (Բ Օր. 2 16):

Ցուցէ՛ք Ինձ գրահեկան հարկին: Եւ նոքա մատուցին Նմա դահեկան մի (ԻԲ 19):

Եւ ասէ ցնոսա. «Ո՞յր է պատկերս այս կամ գիր» (ԻԲ 20):

Ասեմ՝ կայսեր (21):

Ո՛չ իբրեւ զանգէտս խնդրէր զգահեկանն եւ կամ հարցանէր, այլ կամի իւրեանց պատասխանեօքն¹ զնոսա ըմբռնել, որպէս միշտ առնէր, զի լցցի թէ՝ «Որ ըմբռնէ զիմաստունս ի խորամանկութեան իրեանց» (հմմտ. Ա. Կոր. Գ. 19, Յոր Ե 13), վասն այսորիկ ասէ՝ բերէք զգահեկանն, եւ նոքա բերին: «Ասէ ցնոսա. «Ո՞յր է պատկերս այս կամ գիր»: Յայնժամ սովորութիւն էր թագաւորացն զիւրեանց պատկեր դրոշմել եւ զանունն գրել ի գահեկանսն, վասն զի յՕգոստոսէ սկսեալ հարկս տային ըստ գլխոյ, որ գրեաց զնոսա յաշխարհագիրն², զոր տեսեալ՝ ասաց. «Ո՞յր է պատկերս այս կամ գիր». նոքա ասեմ՝ կայսեր»: Արդ՝ եւ թէ կայսեր է, ապա ուրեմն ընդ հեթանոսաց ձեռօքն նուաճեալ էք վասն արհամարհելոյն զճշմարտութիւնն:

¹ Զ պատասխանօքն

² Ղուկ. Բ 1

Յայնժամ ասէ ցնոսա. «Երթայք տուք զկայսեր՝ կայսեր եւ զԱստուծոյ[ն]՝ Աստուծոյ»:

Որպէս վկայեցէք, ասէ, կայսեր դու զարծաթն, երթայք հատուցէ՛ք, քանզի չէ՛ ինչ զայն տալ, այլ հատուցանել, ի պատկերէն իսկ յայտ է եւ ի շուրջանակի գրոյն: Արդ՝ մարթ է եւ զմարդկանն հատուցանել՝ ըստ այնմ. «Հատուցէք ամենայնի, որում զպարտս՝ զպարտս, որում զերկիւղ՝ զերկիւղ» (հմմտ. Հոմ. ԺԳ 7), քանզի տիրելովն կայսեր ի վերայ ձեր՝ գանձո՛ւց, այլ ո՛չ խորհրդոց եւ հաւատոց, նորա հայցուածքն ի ձէնջ: Եւ զի մի՛ ասիցեն թէ՝ մարդկան վտարանդիս ետուր զմեզ, յարէ ի նոյն թէ՝ «զԱստուծոյն՝ Աստուծոյ», այսինքն՝ դուք պատկեր Աստուծոյ էք, որպէս արծաթն կայսեր. արդ՝ հանգոյն արծաթոյն, ասէ, զոր կայսերն ձեռօք, զպատկերդ Աստուծոյ՝ զհաւատս եւ զգործս, որ հոգւոյ եւ մտաց է ծնունդ, սկզբնատպին Աստուծոյ՝ ընծայեցէք: Եւ դարձեալ՝ զի կարծէին, թէ պատասխանէ մեզ մի՛ ինչ տալ կայսեր, իսկ Փրկիչն ո՛չ միայն կարծեաց նոցա ընդդէմ վարդապետեաց, զի ցուցցէ, թէ ուսումն Նորա ճշմարիտ է եւ զկեանս մարդկան կամի, այլեւ գեղեցիկ իմն իմաստս աւանդեաց, թէ մարդ յերկուց է՝ ի հոգւոյ եւ ի մարմնոյ, եւ ըստ այնմ՝ երկուց տերանց ի ծառայութիւն կայ՝ Աստուծոյ եւ թագաւորաց իշխանութեանց, որք ի Նմանէ բռնացան՝ ըստ Պօղոսի եւ ըստ Սողոմոնի¹: Արդ՝ ըստ մարմնոյ՝ թագաւորաց՝ ծառայեցէք, որք յերկիւղ չարեաց են եւ ո՛չ բարեաց կարգեալք յԱստուծոյ², իսկ ըստ հոգւոյ՝ աստուածապաշտութեամբ՝ Աստուծոյ: Ապա ուրեմն յայտ եղեւ, թէ սատանայ ոչինչ է, եւ ո՛չ պարտիմք նմա ծառայութիւն:

Իբրեւ լուան, զարմացան եւ թողին զՆա եւ գնացին (ԻԲ 22):

Զո՞ր³ լուան. յայտ է, թէ զվարդապետութիւնն, քանզի զաստուածութեանն Իւրոյ զհանգէսն եցոյց՝ զծածուկս սրտից նոցա յայտնելով, վասն այսորիկ զարմացան իբրեւ ընդ նորագոյն եւ ընդ չքնաղ գիտութիւն, բայց հաւատացին եւ ո՛չ երբէք, այլ «թողին զՆա եւ գնացին»: Քանզի վասն այնորիկ եկին, զի բանս գտանելով ի Նա՝ ըմբռնեցեն, եւ զի ոչ գտին զպատճառն, ըստ որում յուսային, ակնակորեալ ի բաց գնացին, որ յոյժ պարտութեան նշանակ է:

¹ Դոմ. ԺԳ 1-7, Առակ. ԻԴ 21

² Դոմ. ԺԳ 3

³ Տ զո՞

Յայնմ ատուր մատեան առ Նա սադուկեցիքն, որ ասէին, թէ չիք յարու-
թիւն (ԻԲ 23):

Սադուկեցիքն ազգ էին աղանդաւորք՝ հերձուածովք ճեղքեալ
ի մէջ հրէիցն՝ ի Սադովկայ սկսեալ, որպէս եւ սամարացիքն, որք
ոչ խոստովանէին հրեշտակս գոյ եւ ոչ հաւատային յարութեան
եւ ոչ հոգւոց անմահութեան: Իսկ այլք ասեն, թէ սադուկեցիքն
արդարք եւ առանձնականք ասին, որպէս փարիսեցիքն եւ նազո-
րեցիքն, որք ասէին թէ՝ «Ո՛չ վարձիւք պաշտեմք զԱստուած»:
Արդ՝ այժմ սոքա մատեան պատրողական բանիւք ի փորձութիւն,
քանզի կարի անամօթ եւ լիւրք է յանդգնութիւն, այլեւ անմիտ, զի
յորժամ զնոսա պապանձեալս տեսին եւ զչարագործութիւնս նոցա
յանդիմանեալս, որոց պարտ էր կազ ի կաղս մատչել, նոքա յա-
ռաջ վազեցին, ընդ որս զարմանայ աւետարանիչս թէ՝ «յայնմ ա-
ւուր»: Եւ զի կարի թանձրամիտք էին եւ միայն զմարմնականօքս
եւեթ գային՝ սերմանեալք ի վիմէ եւ ի կաղնւոյ, նման շնակա-
նացն, որք զամենայն մարմին ենթառնէին, նոյնպէս եւ սոքա ոչ
յարութիւն եւ ոչ հոգի դաւանէին, որպէս զի անխտիր ի մեղս բե-
րէին: Ասէին զայս:

Հարցին ցՆա եւ ասեն. «Վարդապետ, Մովսէս ասաց՝ եթէ որ մեռցի՝ ա-
նորդի, արասցէ զկինն անորա եղբայր իւր եւ յարուցցէ զաւակ եղբոր իւրում (ԻԲ
24):

Յոյժ խորամանկք երեւին, զի ո՛չ յայտնի հարցին զյարութե-
նէն, այլ զՄոսէս ի մէջ բերեն, թէ նա՛ ասաց, եթէ ուրուք եղբայր
անորդի մեռանիցի, արասցէ զկինն անորա եղբայր իւր եւ յարուցցէ
զաւակ եղբոր իւրում²: Իբր թէ ի նմանէ է յարութեանն բան խո-
տան, եւ ի կենցաղս ա՛յս խոստովանի զյարութիւնն, զի որդի փո-
խանակ հօր յառնէ՝ յայտ է: Արդ եթէ ոք անորդի մեռանի, առցէ
զկինն անորա եղբայր իւր եւ ի կնոջէ եղբոր իւրոյ յարուցցէ զաւակ
յանուն անորա, զի մի՛ անյիշատակ մնասցէ եղբայրն իւր:

Էին առ մեզ եղբարք եօթն. առաջինն արար կին եւ մեռաւ, եւ զի ոչ ունէր
զաւակ, եթող զկինն իւր՝ եղբոր իւրում (ԻԲ 25):

Նոյնպէս եւ երկրորդն եւ երրորդն, մինչեւ ցեօթներորդն (ԻԲ 26):

Յետ ամենեցուն մեռաւ եւ կինն (ԻԲ 27):

Արդ՝ ի յարութեանն ո՞ր յեօթանցն³ եղիցի նա կին, զի ամենեքին կա-
լան գնա կին» (ԻԲ 28):

¹ Զ մեռանիցի
² Բ Օր. ԻԵ 5-10
³ Զ յեօթանցն

Յորժամ զՄոսիսին¹ ասացին, ապա եւ զիւրեանցն մեղմով յա-
ռաջ բերին, եւ զայս ո՛չ ճշմարիտս գոյ, որպէս ասէ սուրբ հայրն
Յովհան Ոսկեբերան, այլ իրս յօդուածոյս եւ բանս կարկատունս,
որ բնաւ ոչ էր լեալ, ասէին, որպէս զի զՆա ի տարակոյս արկանի-
ցեն եւ զյարութիւնն խոտան ցուցցեն: Եօթն եղբարք էին եւ ամե-
նեքեան զմի կինն առին, որ ինձ յոյժ սուտ թուի, զի թէպէտ օ-
րէնք էր ի Մոսիսէ կարգեալ՝ առնուլ զկինն եղբոր իւրոյ, բայց ո՛չ
եօթներին², որպէս ասացին: Զի յորժամ զերկուս փեսայս մեռեալ
տեսանէին³, յերրորդն ոչ մտաբերէին, եւ ոչ ի չորրորդն կամ ի
հինգերորդն բնաւ, քանզի վատատոհմի⁴ եւ վատաշնորհ զկինն
համարելով՝ ոչ երբէք մերձենային: Զի այնպիսի էր ազգն հրէից,
որպէս յայտ է ի Հռութայ իրացն եւ ի Թամարայ. քանզի յորժամ
մեռանէր⁵ եւ Օնան, Սելուիմ ի բաց եկաց ի նմանէ, մինչ զի ի
սկեսորայէն հնարեցաւ գողանալ զսերմն⁶, եւ Հռութ առ հեռաւոր
ազգականաւն թաւալեցաւ⁷. զի թէ այժմ խոտեն, քանի՛ առաւել
յայնժամ: Ապա ընդէ՞ր ոչ յօդեցին երկուս միայն, այլ եօթն կցեցին:
Զի այնու աւելի՛ իմն կամէին զյարութիւնն այսպանել եւ երկու
կողմամբք զՆա ըմբռնել՝ ասելովն, թէ ամենեքին անցին ընդ
կինն, զի թէ հարկիցի եւ ասիցէ ոչ գոյ յարութիւն, յանդիմանեա-
ցեն զՆա՝ ասելով՝ ապա ընդէ՞ր իսկ Դու քարոզես զոչ գոյն, իսկ
թէ ասիցէ յարութիւն լինել, ասիցեն՝ զիա՞րդ մի կին հասարակաց
լիցի ի յարութեանն, որ եւ ոչ աշխարհիս այս վայելուչ է օրէնք,
թող թէ այնմ աշխարհի. եւ այսպէս անլուծանելի կացցէ հար-
ցուածն, որպէս զի դադարեցուցեն զճառս յարութեանն, զոր
վարդապետէր: Բայց մեք գտաք ի գիրս Տուբիթն կոչեցեալ, թէ ա-
սաց ճանապարհորդ հրեշտակի իւրոյ, որ խօսէր զդուստր Հոա-
քուելի զՍառա Տուբիայ՝ որդւոյ Տուբիթայ ի կնութիւն, թէ՝
«Լուեալ է իմ, եղբայր Ազարիա, թէ եօթն այր առեալ է աղջիկն, երկնիմ՝ գուցէ եւ ես մե-
ռանիցիմ» (հմմտ. Տովք. 2 14-15). Թուի թէ՝ զայս գիտելով սադուկեցիքն
ի մէջ ածէին:

Պատասխանի ետ նոցա Յիսուս եւ ասէ. «Մոլորեալք, ո՛չ գիտէք զԳիրս
եւ ոչ զգօրութիւնն Աստուծոյ (ԻԲ 29):

¹ Զ Մոսիսին (այսպէս է և այլուր):

² Եւթներին

³ Տ տեսեալն էին

⁴ Զ վատն միի

⁵ ՏՁ մեռան, էր

⁶ Ծննդ. ԼԸ

⁷ Դոսթ Գ

⁸ Տուբի

Այնմ ոչ ընդգրկմանայ, թէ եօթներին զիարդ կալան զնա կին, զի կամ յայտնապէս սուտ էր, որպէս ցուցաւ, կամ պատահամբ էր եղեալն: Իսկ յարութեան բանին, զի ասեն թէ ոչ է, եւ թէ է՝ ըստ մարմնոյ օրինակի է, երկոցուն կարծեացս պատասխան առնէ եւ ցուցանէ, թէ է յարութիւն, եւ ո՛չ այնպէս, որպէս դուք կարծէք: Վասն այսորիկ ասէ. «Մոլորեալք, ո՛չ գիտէք զԳիրս եւ ոչ զգորութիւնն Աստուծոյ», այսինքն՝ ի Գրոց անտի խօսիք՝ փորձելով զիս, եւ բնաւ ոչ էք տեղեակ նմին, նա եւ ոչ գորութեանն Աստուծոյ, զորոյ այնչափ զփորձ առէք. ապա ուրեմն չեն ինչ զարմանք, եթէ փորձէք զիս, որ ոչ ճանաչիմս ի ձէնջ: Բայց զի՞նչ քարոզեն Գիրք, զորս ոչ գիտէին. այն իսկ է, զոր ասէ ըստ կարգի թէ՛ «Ես եմ Աստուած Աբրահամու եւ Աստուած Իսահակայ եւ Աստուած Յակոբայ» (հմմտ. Ելք Գ 6): Արդ թէ գիտէին զայս, ապա անմահ զհոգիս նոցա եւ զյարութիւնն խոստովանէին, իսկ գորութիւնն Աստուծոյ կամ մեկնութիւնն, որ ի Գիրս կայր, յորս նոքա ի բանս միայն, այլ ոչ ի գորութիւնն Հայէին, որպէս զայն զի ասէ թէ՛ «Ես սպանանեմ եւ Ես կեցուցանեմ» (Բ Օր. ԼԲ 39), որ յայտնապէս զյարութիւնն քարոզէ, զի ոչ ասաց թէ՛ «Ես կեցուցանեմ եւ Ես սպանանեմ», այլ նախ՝ սպանանեմ, եւ ապա՝ կեցուցանեմ: Կամ՝ Այն, զի զոչ գոյն գոյացուցանել կարող էր, զգոյն կենդանացուցանել ընդէ՞ր անկարանայ: Եւ կամ այս է գորութիւնն, որ ասէ զկնի, որում ոչ էին գիտակեր:

Ձի ի յարութեանն ոչ կանայս առնեն եւ ոչ արանց լինին, այլ են իբրեւ զհրեշտակս յերկինս¹ (ԻԲ 30):

Այս այն է, զի ցուցանէ, թէ ի յարութեանն ո՛չ լինին որպէս այժմ են, եւ զայս պատկանաւոր յօրինուածով, քանզի որովհետեւ մահկանացու եմք, յիրաւի կանայս առնեն եւ արանց լինին՝ ըստ Մոսիսի² օրինադրութեանն, զի մի՛ ոչ ծնանելովն՝ մահն որ տիրեալ է ի վերայ՝ բառնայցէ զմարդկային բնութեանս սահման, եւ չարին մախանքն յառաջ գայցեն, ըստ որում պատրեաց զնախաստեղծն. վասն այսորիկ պէտք են որդեծնութեան: Իսկ ի յարութեան մեռելոց ոչ կանայս առնեն արք, եւ ոչ արանց լինին կանայք, այլ են իբրեւ զհրեշտակս յերկինս, զորոց Ղուկաս ասէ, թէ իբրեւ «որդիք Աստուծոյ, զի յարութեանն որդիք են» (Ղուկ. Ի 36), զի զախտս եւ զցանկութիւնս ի գերեզմանս թողուն եւ հաւասարք հրեշտակաց՝ անմահք յառնեն եւ փառաւորին իբրեւ զնոսս յերկինս: Արդ՝ եթէ ոչ ամուսնանան, ապա ընդ վայր է հարցուածդ ձեր, քանզի իբրեւ զհրեշտակս են, եւ ո՛չ զի չամուսնանան, վասն այնորիկ հրեշ-

տակք են, այլ քանզի իբրեւ զհրեշտակս են, յայն սակս չամուսնանան, վասն զի եւ ոչ նոքա:

Դարձեալ լսի այսպէս, թէ «են իբրեւ զհրեշտակս յերկինս». ոչ միայն անամուսնութեամբն իբրեւ զհրեշտակս լինին, այլեւ ոչ յայլ չարիս խոտորիլ կարեն, քանզի զհրեշտակս թէպէտ ոմանք դժուարաշարժս ի չարիս ասացին, բայց ես ամենեւին անշարժս ասեմ, քանզի չար ոչ այլ ինչ է, քան թէ հեռանալ յԱստուծոյ: Իսկ նոքա վասն այն ոչ կարեն գործել զչար, զի միշտ Հային յերեսս Աստուծոյ, որպէս եւ Տէրն ասաց թէ՛ «Հրեշտակք մոցա հաճապազ տեսանեն գերեսս» (Մատթ. ԺԸ 10), եւ ի հանապազ Հայելն՝ զբարւոյն Աստուծոյ զտիպ յանձինս բերեն, եւ ի բարւոյն Աստուծոյ լրմանէ եռան ի սէրն Աստուծոյ եւ անյագ մնալով ի նոյն՝ ոչ երբէք ի չարիս միտեն, որպէս երբեմն Ադամ, որքան Հայէր յԱստուած: Արդ՝ զայս խոստանայ եւ այժմ ի յարութեանն լինել, որպէս զի ոչ միայն չառնեն կանայս, այլ զի եւ անկարելի լիցի նոցա երբէք յաղտեղի ցանկութիւնս շարժել՝ զմայլեալք ի տեսութենէն Աստուծոյ:

Բայց վասն յարութեան մեռելոց չիցէ՞ ընթերցեալ զասացեալն ձեզ յԱստուծոյ (ԻԲ 31).

«Ես եմ Աստուած Աբրահամու, Աստուած Իսահակայ եւ՝ Աստուած Յակոբայ, եւ չէ՛ Աստուած՝ Աստուած մեռելոց, այլ կենդանեաց» (ԻԲ 32):

Այս միւս պատասխանն, թէ ստուգապէս յառնեն՝ ի նոյն Մովսիսէ՝ ըմբերանելով զնոսս՝ զոր նոքա ի մէջ բերէին³, եւ զի ասէ թէ՛ «չէ Աստուած՝ Աստուած մեռելոց, այլ կենդանեաց», այսինքն՝ ոչ եթէ չէինցն իցէ Աստուած, որ ապականեալ են եւ չիցեն յառնելոց, այլ արդարեւ էինցն, որ կենդանիք են Աստուծոյ: Վասն այսորիկ ոչ ասաց թէ՛ «էի Աստուած Աբրահամու», այլ թէ՛ եմ, քանզի կենդանիք են Նմա, թէպէտեւ մեռեալ իցեն: Որպէս Ադամ յետ պտղոյն յանցանաց ի մեռելոց համարի էր, թէպէտեւ կենդանի էր վասն վճռին, նոյնպէս եւ նոքա կենդանիք են աւետեօք յարութեանն, որպէս յաշխարհի՝ արդարութեամբն, թէպէտ մեռեալք են մարմնով, որպէս յերկրի՝ մեղացն: Հանգոյն այսմ եւ Պողոս գրէ թէ՛ «Մեռաւ եւ եկ[ե]աց Քրիստոս, զի մեռելոց եւ կենդանեաց առ հասարակ տիրեսցէ» (Հռոմ. ԺԴ 9), որ հաւասար կենդանեացն Նմա կենդանիք մեռեալքն համարեալ են: Դարձեալ՝ եռակի զԱստուած անունն յիշելով՝ զերիս անձնաւորութիւնն Հօր եւ Որդւոյ եւ Սուրբ Հոգւոյն

¹ Ձ > եւ

² Ձ Մոսիս

³ Ելք Գ 6

¹ Ձ ի յերկինս

² Ձ Մոսիս

ծանուցանէ: Իսկ ասելովն թէ՝ «չէ Աստուած՝ Աստուած մեռելոց, այլ կենդանեաց», ի չաստուածոցն զմի բնութիւնն որոշէ, որք մեռելոցն հոգւով «աստուած» կոչեցան, այլ Նա միաստուածութիւն յերիս դէմս բաժանեալ՝ կենդանեաց է Աստուած, արդար հոգւոց ստեղծիչ եւ նախախնամիչ:

Իբրեւ լուսն ժողովորդքն, զարմանային ընդ վարդապետութիւն Նորա (ԻԲ 33):

Ժողովորդքն, ասէ, զարմացան եւ ո՛չ սաղուկեցիքն, զի նոքա գնացին պապանձեալ եւ օգուտ ինչ ոչ տանէին, զի այնպիսի է հերձուածոցն ախտ եւ ոչ տայ թոյլ զխոնարհութեամբն գալ եւ հաւանիլ ճշմարտութեանն, այլ անհաւանութեամբն զանձն ուղիղ կարծէ եւ ընդ մոլարն ընթանայ՝ կամ տգիտութեամբ, կամ հպարտութեամբ: Իսկ հաւանօղ հոգիքն, որք խոնարհամիտք էին եւ իմացան զճշմարտութիւնն, զարմացան ընդ վարդապետութիւնն եւ մեծամեծս շահեցան, զի այնպիսի ազդօղ է յարութիւնն, մանաւանդ զօրութիւնն Քրիստոսի, որ զնոյն աւետարանէր, որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից: Ամէն:

Իսկ փարիսեցիքն իբրեւ լուսն, եթէ պապանձեցոյց զսաղուկեցիսն, ժողովեցան ի միասին (ԻԲ 34):

Զփարիսեցիքս ոմանք ի Փարեսայ ասեն Յուդայեան, եւ եկեալ մտեալ ընդ կրօնիւր Օրինացն՝ սպասաւորէին ի Տաճարին՝ անմեկնելի գոլով միշտ, վասն որոյ յանձինս պանծային. մի՛ վասն մեծատոհմութեանն, եւ երկրորդ՝ վասն պայծառ վարուցն: Իսկ այլք թէ՛ փարիսեցիքն առանձնական ասի, քանզի յամենայն ցեղէ գային եւ առանձին կեանս ստանային, զատուցեալք ի բազմաց՝ վարուցն պարկեշտութեամբ եւ զգեստուցն խոշորութեամբ, որպէս այժմու կուսանքս, վասն որոյ առաւել յանդգնագոյնք էին քան զայլս յՕրինացն խտրութիւնս, որպէս Պօղոս երբեմն, զի փարիսեցի ուսմամբն մոմռէր եւ նախանձայոյղ լինելով կրօնիցն՝ ընդդէմ ճշմարտութեանն կազէր. այսպէս եւ սոքա էին: Բայց դու տես զյանդգնութեանն առաւելութիւն, զի մի անգամ առաքեցին զաշակերտսն հերովդիանոսօքն հանդերձ, եւ նոքա պարտեալք դարձան, եւ զկնի սաղուկեցիքն մաքառեցան եւ ի ճշմարտութեանէն պապանձեցան, որոց արժան էր ցածնուլ եւ լռել: Իսկ նոքա յաւելին պատերազմ ի վերայ առաջնոյն՝ ժողովելով ի միասին, որպէս զի մի՛ ընդ Նա հակառակեցին. որպէս զի յորժամ յաղթին, առաւել՝ պարտութիւնն ցուցանի:

Եւ եհարց մի ոմն ի նոցանէ զՆա փորձելով եւ ասէ (ԻԲ 35).

«Վարդապե՛տ, ո՞ր պատուիրան մեծ է յՕրէնս» (ԻԲ 36):

Զայլս զայս զրգռեցին յառաջել՝ իբր զնոմիկոս ոմն, այսինքն՝ Օրինաց դպիր, որ եւ մատեալ ի հարցումն՝ տեղեկագոյն գոլով քան զնոսա: «Վարդապե՛տ, ասէ, ո՞ր պատուիրան մեծ է յՕրէնս»: Յորժամ յարքունական իրս ոչ կարացին ըմբռնել, յՕրինաց քննութիւնն գան, որպէս զի թէ ոչ տայցէ ըստ հարցման զլուծումն, տգէտս զՆա հրատարակեցեն ի մէջ ժողովրդեանն: Եւ դարձեալ՝ ոչ ուսանելոյ աղաքաւ եհարց, այլ փորձութեամբ, որպէս ասէ աւետարանիչն, որպէս զի այսու պատճառս տալ անձանց, թէ ուղղելոց իցեն զպատուիրանն վասն զիւր անձն Աստուած ցուցանելոյ:

Եւ Յիսուս ասէ ցՆա. «Սիրեցես զՏէր Աստուած քո յամենայն սրտէ քումսն եւ յամենայն աճանէ քումսն եւ յամենայն մտաց քոց» (ԻԲ 37).

ա՛յս է մեծն եւ առաջին պատուիրան (ԻԲ 38):

Յուցանէ երկակի իմն իմաստ՝ բանիւս. նախ թէ՛ որպէս Աստուած մեծ է քան զամենայն եւ առաջին է ի բոլոր էքս, այլեւ սկիզբն էիցս եւ պատճառ, նոյնպէս սիրելն զՆա ի բոլոր կամաց առանց քննութեան եւ ոչ բաժանել զանձն յաստուածսիրութիւն եւ յաշխարհասիրութիւն՝ մեծ է եւ առաջին է յՕրէնսն, իբր հիմն եւ արմատ ամենայն բարեաց: Եւ երկրորդն թէ՛ առանց ուսման է այս, իբր լուսոյ խնդալն եւ կենաց բաղձալն, քանզի ի բնութեան կազմածիդ քանդակեալ է կերպարան Սկզբնատպին, վասն զի որպէս դու ունիս սիրտ մարմնական եւ անձն շնչական եւ միտք բանական, եւ նոյնդ ի մի մարդ հանդ առեալ, նոյնպէս եւ է Նա՝ Հայր եւ Որդի եւ Հոգին Սուրբ՝ ի մի բնութիւն կատարեալ, յորմէ իբր ի պատկերէ ի քոյդ կազմածէ բարձրացիս ի Նորայն իմացումն, սիրելով զբաղձալին էից համայն եւ զպէսպէս շնորհացն պարգեւիչ, որով եւ դու լիցիս մեծ, միանգամայն եւ առաջին յօրինաւորացն գումարս:

Եւ երկրորդն՝ նման սմին. «Սիրեցես զընկեր քո իբրեւ զանձն քո» (ԻԲ 39):

Զայս ի յանդիմանութիւն նոցին ասաց, թէ ուստի՛ եկին ի փորձութեան հարցուածս. ո՛չ ի սիրոյ, այլ ի նախանձու մաշեալ: Բայց տեսցուք, թէ զիա՞րդ է երկրորդս նման առաջնոյն: Նախ՝ զի այնմ ճանապարհ գործէ՛ ըստ Յովհաննու. «Եթէ զեղբայրս, որ տեսանես, ոչ սիրես, զԱստուած, զոր ոչ կարես տեսանել, զիա՞րդ սիրես» (հմմտ. Ա Յովհ. 7: 20): Եւ երկրորդ՝ զի սէր մարդոյ ոչ տայ մեզ մեղանջել նմա, զի

ո՞վ է մարդ, որ յանցանից է այնմիկ, զոր սիրից է, եւ այս եւն պատուիրանք սիրոյ Նորա՝ ըստ այնմ. «Եթէ սիրէք զիս, զպատուիրանս իմ պահեսցիք» (Յովհ. ԺԴ 15), եւ՝ «Այս եմ պատուիրանք իմ զի սիրեսցիք զմիմեանս» (հմմտ. Յովհ. ԺԵ 17): Եւ երրորդ՝ զի մարդ ճշմարիտ պատկեր Աստուծոյ է՝ ըստ զրեցելումն¹, եւ նմանութիւն եւ ո՛չ նոյնութիւն, այսպէս եւ ընկերին, որ կերպարան Աստուծոյ է, նմանութիւն է առ Աստուած սիրոյն եւ ո՛չ նոյնութիւն²: Իսկ ասելն՝ «Սիրեսցես զընկեր քո իբրեւ զանձն քո», զիւրին օրէնք եւ ախորժելի ամենայն ումեք, զի անձինդ սէր չափ է, ասէ, ընկերին սիրոյ, նոյնպէս եւ նորայն՝ քոյդ անձին, եւ առնելն կարելի, զի եթէ սիրելի՝ պարտիս զփոխարէնն չնորհել, եւ եթէ թշնամի՝ իբր առ բարեգործ մատչել, ոչ միայն վասն օրինացն, այլեւ իբր զպատճառ վերին կենացն քեզ լինել՝ ըստ այնմ. «Յորժամ ասիցեն զամենայն չար զձեց սուտ վասն իմ, ցնծացէ՛ք, զի վարձք ձեր բազում են յերկինս» (հմմտ. Մատթ. Ե 11-12):

Յայս երկուս պատուիրանս ամենայն Օրէնք եւ Մարգարէք կախեալ կան (ԻԲ 40):

Ձայս ճշմարիտ ասէ, զի Օրէնք եւ Մարգարէք, որք զրեցան, վասն երկու իրաց զրեցան. մի՝ զի ճշմարիտն Աստուած ծանիցեն հաւատովք, եւ երկրորդ՝ զի ի չարեաց ի բաց կացցեն, զոր Յակոբոս հաւատ եւ գործ ասէ, եւ մինն առանց միւսոյն դատարկ եւ մեռեալ³, եւ Պօղոս «հաւատ սիրով զօրացեալ» գրէ (հմմտ. Գաղ. Ե 6): Եւ այլքն զրեթէ⁴ մասունք են սոցա եւ իբր յարմատոյ ստեղն եւ շառաւիղն արձակեալ եւ զԱստուծոյ է կախեալ, զոր Տէր բաւական համարեցաւ զերկուսս զայս միայն դնել՝ իբր զկատարեալս եւ կատարելութեան պատճառ, որպէս երկու թեւօք լնուլ զՕրինացն եւ զՄարգարէիցն բան եւ վերաթեւել առ Աստուած, աստուածսիրութեամբ պսեմ եւ մարդասիրութեամբ: Եւ զի այս ճշմարիտ է՝ ի հակառակէն ուսցիս, որպէս ասէ. «Որ զչարս գործէ, ատեալ զլոյսն եւ ոչ գայ առ լոյսն» (Յովհ. Գ 20): Եւ դարձեալ՝ Դաւիթ երգէ. «Ասաց անգգամս ի սրտի իրում, թէ ոչ գոյ Աստուած, ասպականեցան եւ պղծեցան յանօրէնութեան իրեանց» (Սաղմ. ԺԳ 1), եւ Պօղոս, թէ՛ «[Զի] ոչ ընտրեցին զԱստուած ունել ի գիտութեան, մատնեաց զնոսա Աստուած ի միտս անարժանս՝ գործել զլցեալսն անիրաւութեամբ» (հմմտ. Հռոմ. Ա 28), եւ այլ սոյնպիսիք, ուստի յայտ է, թէ սոքա եւ Օրէնք եւ Մարգարէք:

¹ Ծննդ. Ա 26

² > այսպէս եւ ընկերին.... եւ ոչ նոյնութիւն

³ Յակ. Բ 14-20

⁴ ՏՁ գրեթէ (այսպէս է և այլուր):

⁵ > իրեանց

Բայց գոյ ի տեղիս տարակուսանս. զի ուսաք զայրս զայս փորձութեամբ մատչել, իսկ Մարկոս ասէ. «Յորժամ գիտաց Յիսուս, թէ մտացի է, ասէ՝ չես հեռի յարքայութենէն Աստուծոյ» (հմմտ. Մարկ. ԺԲ 34): Արդ՝ չեն սոքա միմեանց հակառակ. քանզի զառաջինն փորձելով եհարց եւ ի պատասխանոյն՝ օգտեալ գովեցաւ, բայց ո՛չ նախ, այլ յորժամ ասաց թէ՛ «Ուղի՛ղ ետուր զպատասխանիդ», եւ թէ՛ «Սիրել զընկերն առաւել է քան զողջակէզս», զոր Քրիստոս նման ասաց առաջնոյն: Զի ողջակէզն Աստուծոյ մատչէր, յայնժամ ասաց ցնա. «Չես հեռի յարքայութենէն», զի զխոնարհագունիւքն² զանց աւարար եւ ի գլուխ առաքինութեանն եհաս: Բայց ոչ եւ ա՛յնպէս կատարեալ եղ զգովութիւնն, այլ թերագոյն իմն, իբր թէ տակաւին ի բացեայ ես, իսկ եթէ եւ յիս սիրով կապիս, որ ընկեր քեզ եղէ, հուպ եւ արքայութեանն լինիս:

Իսկ ասելն. «Լո՛ւր, Իսրայէլ, Տէր Աստուած քո Տէր մի է» (հմմտ. Բ Օր. Զ 4), առ որ³ ասաց թէ՛ «Բարոք ասացեր, թէ մի է Աստուած» (հմմտ. Մարկ. ԺԲ 32), ոչ եթէ զանձն օտարացոյց, թէ չէ Աստուած, քա՛ւ լիցի, այլ զի չէր ժամանակ զանձն յայտնել, վասն այսորիկ օրինակաւ ծանոյց, թէ երեք է եւ մի, քանզի ճշմարիտ այս այսպէս է. մի՝ ըստ աստուածութեանն, եւ երեք՝ ըստ անձնաւորութեանն, զոր ըստ հին սովորութեանն զմիութիւնն, որ բնութիւնն էր, ծանոյց, եւ զանձնաւորութիւնն առ վայր մի արգել, մինչ արդեամբք ուսանիցին, «յորժամ զերկին եւ զերկիր շարժէ»՝ ըստ մարգարէին (հմմտ. Անգլ. Բ 6), եւ եւօրեայ յարուցեալ՝ առ Հայր վերաչուէ, զոր յաջորդիւս նշանակէ:

Եւ ի ժողովել փարիսեցոցն՝ եհարց ցնոսա Յիսուս եւ ասէ (ԻԲ 41).

«Զիա՞րդ թո՛ւի ձեզ վասն Քրիստոսի, ո՞յր որդի է»: Ասեն ցնա՝ Գաթի (ԻԲ 42):

Յորժամ ամենեքեան ի մի վայր գումարեցան եւ ի հարցանելն ըմբերանեցան զեղեցկապէս լուծմամբն, ապա եւ ինքն հարցանէ, քանզի այս իսկ է տրամաբանական արուեստ եւ վարդապետական յեղանակ՝ զայլոյ հարցուածս լուծանել եւ զինքեան տարակոյսս առաջի դնել: Եւ զայս ո՛չ յառաջագոյն, այլ զկնի բազում նշանաց եւ սքանչելեաց եւ Օրինացն համաձայնութեան, զի մի՛ ասիցեն՝ թէպէտ սքանչելիս առնէ, բայց Օրինացն հակառակ է եւ Աստուծոյ թշնամի: Վասն այսորիկ յետ այսչափ իրաց ի հարցումսն յայս գայ, որպէս զի մեղմով ի դաւանութիւն աստուածու-

¹ > պատասխան

² > զխոնարհագունօքն

³ > որս

թեան Իւրոյ ածիցէ, քանզի մերձ էր ի չարչարանս: Եւ թէ ընդէ՞ր զայս հարցանէ. վասն զի նոքա զՔրիստոս ո՛չ ըստ մարգարէութեանն ի Բեթլեհեմէ համարէին, որպէս յառաջագոյն մոգուցն ասացին, եւ Հերովդէի զմանկունսն կոտորեալ¹, կարծեցին եւ զՆա՝ մեռեալ ընդ ալլսն: Այլ Նազորացի կոչէին, այսինքն ուխտաւոր, թէպէտեւ այս մարգարէութիւն էր, իբր արհամարհելով զՆա, որպէս թէ՝ օտար ես ի մարգարէութենէն, որ ասէ ըստ մարմնոյ ի Դաւթայ, վասն այնորիկ ասացին թէ՝ «Քրիստոսն որդի Դաւթի է»:

Ասէ ցնոսա Յիսուս. «Իսկ զիա՞րդ Դաւիթ Հոգւովն կոչէ զՆա Տէր եւ ասէ (ԻԲ 43).

«Ասաց Տէր ցՏէր իմ. «Նիստ ընդ աջմէ Իմմէ, մինչեւ եդից զթշմամիս Քո պատուանդան ոտից Քոց» (ԻԲ 44):

Իսկ եթէ Դաւիթ զՆա Տէր կոչէ, զիա՞րդ որդի նորա իցէ» (ԻԲ 45):

Այնմ ոչ ընդդիմանայ թէ՝ «Որդի եմ Դաւթի», թէպէտ ի նմանէ բաժանել զբանն կամէին, քանզի այն² յայտնապէս ի կուրիցն եւ ի մանկանցն դաւանեցաւ: Իսկ զի ոչ ետուն ստոյգ զվկայութիւնն վասն Նորա, զի մարդ լոկ համարէին զՆա, չըջէ զմոլորեալ կարծիս նոցա ի մէջ ածելով զԴաւիթ, որ յայտնապէս քարոզ եղեւ տէրութեան Նորա՝ ցուցանելով, թէ արդարեւ Որդի Աստուծոյ եւ հանգիստապատիւ Հօր եւ Սուրբ Հոգւոյն: Եւ զայս ասելով՝ ոչ եթէ հեռացուցանէ ի Դաւթայ, այլ ասէ, թէ ոչ այնպէս որդի է Դաւթի ըստ մարմնոյ միայն, որպէս դուք կարծէք, այլեւ Տէ՛ր նորին: Եւ դու տես, թէ ո՞րպէս մեղմով ընծայեցոյց զփառացն իրս ի դիպօղ ժամանակի, զի յորժամ ասաց թէ՝ «Մի է Տէր», ապա եցոյց, թէ եւ Ինքն Տէր է՝ ի մարգարէութենէն կնքելով եւ ո՛չ ի գործոցն միայն, զի զոր դուք Նազորացի անուանէք, մարգարէն Տէր իւր վերակոչէ:

Իսկ ասելն թէ՝ «Հոգւովն կոչէ զՆա Տէր», զի մի՛ ասիցեն, թէ աւելի սպաս առնելոյ վասն կոչեաց զՆա այնպէս, եւ մարդկօրէն ինչ վճիռն իցէ, ասէ, թէ Հոգւովն կոչեաց, որ զճշմարտութիւնն ցուցանէ, քանզի «ոչ ոք ասէ Տէր զՅիսուս, եթէ ոչ Հոգւովն Սրբով» (Ա Կոր. ԺԲ 3), քանզի զէրն կոչեաց եւ ո՛չ զոչ էրն գգուեաց: Վասն որոյ եւ զբանն եւս ի մէջ ածէ թէ՝ «Ասաց Տէր ցՏէր իմ. «Նիստ ընդ աջմէ Իմմէ, մինչեւ եդից զթշմամիս քո պատուանդան ոտից քոց»»: Այսու ցուցանէ, թէ որ Նմին հակառակ է, եւ Հօ՛ր է յայտնապէս, եւ Հայր այնմ վրէժխնդիր լինելոց է, որպէս զի գէթ ահիւս այսու

¹ Մատթ. Բ 1-9, 16-18

² Զ յայն

ցածցին եւ զգաստացին: Եւ դարձեալ՝ զհամակամութիւն եւ զպատիւ ընդ Ծնողին ցուցանէ, որ գլուխ եւ ծայր է ամենայն պատուոյ՝ ըստ առաքելոյ թէ՝ «Սրբութիւն մեղաց մերոց արարեալ՝ նստալ ընդ աջմէ Մեծութեանն ի բարձունս» (Եբր. Ա 3):

«Մինչեւ եդից զթշմամիս քո պատուանդան ոտից քոց¹»: Զայս կամ զհռոմայեցւոցն իմանամք զաւերն, որք մարմնոյ Որդւոյն Աստուծոյ արեան, զոր «ոտք» անուանէ, վրէժխնդիրք եղեն՝ ըստ այնմ թէ՝ «Լեզուք շանց քոց յարեմէ թշմամեաց քոց²» (Սաղմ. ԿԷ 24), կամ մերձ առ կատարած կենցաղոյս թշնամիքն Քրիստոսի եւ Հօր Նորա՝ ոտից մարդեղութեան Նորա երկրպագուք լինիցին, զորոյ զօրինակն ետես Յովհաննէս՝ հարիւր եւ քառասուն եւ չորս հազար կնքեալս³, եւ ապա յառնէ ի դատաստան անհաւատից:

Եւ ո՛չ ոք կարէր տալ Նմա պատասխանի բան մի, եւ ոչ իշխէր ոք յայնմ օրէ հարցանել զնա եւ ո՛չ ինչ (ԻԲ 46):

Յորժամ Իմաստութիւնն վերին խօսէր, կարկէին, եւ յորժամ ինքեանք հարցանէին, ճշմարտապէս զլուծումն առնուին. այնուհետեւ ափ ի բերանք եղեն, եւ այս ոչ սակաւ օգուտ գործէր ժողովրդեանն: Վասն որոյ առ նոսա չըջէ զբանն՝ մեկուսի արարեալ ի գայլոցն, զի չօգտէին ինչ, վասն զի սնապարծք էին, ասէ առ ժողովուրդն⁴:

¹ Զ > ոտից քոց

² Զ > քոց

³ Յայտ. է 4

⁴ Զ ժողովուրդքն

ԳԼՈՒԽ ԻԳ

Յայնժամ խօսեցաւ Յիսուս ընդ ժողովուրդսն եւ ընդ աշակերտսն իւր եւ ասէ (ԻԳ 1):

«Յաթոռն Մովսիսի նստան դպիրքն եւ փարիսեցիք (ԻԳ 2):

Ե՞րբ. յորժամ զայս ամենայն ասաց եւ ըմբերանեաց զնոսա, եւ նոքա ոչ կամէին զգօնանալ, ապա սկսանի եւ յանդիմանութիւնս նոցա, թերեւս այսու զնոսա շահեսցի: Ասէ. «Յաթոռն Մովսիսի¹ նստան դպիրքն....». քանզի չգտանէր զնոսա ի վարուցն հաւասարեցուցանել, յաթոռոց համեմատէ, իբր թէ՛ ոչ զայլ² ինչ ի Մոսիսէ յաջորդեցին, քան թէ զգահերիցութեանն³ պատիւ:

Զամենայն ինչ, որ ասիցեն ձեզ, արարէ՛ք եւ պահեցէ՛ք, բայց ըստ գործոցն նոցա մի՛ առնէք, զի ասեն եւ ոչ առնեն (ԻԳ 3):

Ե՞ր վասն զայս ասէ. նախ՝ զի Տէր եւ զՏեառնէ յուշ արար, յՕրէնսն ընթանայ, զի թէպէտ Օրէնքն զայս ոչ ասէ, այլ թէ՛ «Տէր Աստուած քո Տէր մի է» (հմմտ. Բ Օր. 2 4), քանզի Դաւթի էր բանն, բայց Գիրք զՀինն զամենայն Օրէնք ասեն. արդ ասէ, թէ զոր ինչ յՕրինացն քարոզեն, լուիջիք, քանզի Օրէնքն իսկ զիս Տէր քարոզեն: Եւ երկրորդ՝ զմիաբանութիւն ընդ Ծնողին ցուցանէ, զի թէ հակառակ ոք էր նմա, որպէս կարծէին, թերեւս հակառակ եւ⁴ Օրինացն խօսէր, իսկ նա աւանդիկ այնչափ փոյթ եւ ակնածութիւն առ Օրէնսն տայ ունել, մինչ զի յեղծեալ բերանոց⁵ վարդապետացն եթէ լսել հասանիցէ, հրամայէ անսալ: Եւ երրորդ՝ զմիտս լսողացն ուղղել կամի, քանզի ոչ այլ ինչ նպատէ ի փրկութիւն, իբր զվարդապետացն չարհամարհութիւնն եւ ոչ յառնել⁶ ի վերայ քահանայիցն, զի թէպէտ ապականեալք էին, կարեւոր համարի զայն եւ չընկենու ի պատուոյն վասն այլոցն օգտի, քանզի ոչ զիւրեանց ինչ ասեն, այլ զԱստուծոյն, զոր Մոսիսի⁷ պատուրեաց, որով զմիաբանութիւնն ընդ հնոյն ցուցանէ: «Զամենայն

¹ Ձ Մոսիսի

² Ձ այլ

³ Ձ գահիրիցութեանն

⁴ Ձ > եւ

⁵ Ձ բերանոյ

⁶ Ձ յառնելն

⁷ Ձ Մովսիսի

ինչ, զոր¹ ասիցեն ձեզ», - ասէ: Զամենայն ոչ եթէ զկերակրոցն եւ զզոհիցն ասիցէ, այլ զայն որ զբարին ուղղիցէ եւ զկարգս ազնուագոյնս գործիցէ: «Արարէք եւ պահեցէք». քանզի յՕրինացն ոմանք հրամայական էին եւ ոմանք՝ հրաժարական, արդ՝ զհրամայականն կատարեցէք, ասէ, իսկ հրաժարականացն² զգուշաւջիք: Եւ ա՛յլ ազգ. զի են ոմանք, որ առնեն զօրէնս առ վայր մի եւ ոչ ի պահել զնոյն սովորութիւն յերկարին, ասէ արարէք եւ զնոյն առնելն մի՛շտ պահեցէք ի ձեզ. կամ առնելն զգործն ասէ, իսկ պահելն՝ զհաւատն:

«Բայց ըստ գործոցն նոցա մի՛ առնէք, զի ասեն եւ ոչ առնեն»: Զի մի՛ համարիցին, թէ վասն զի պարտ է նոցա ունկն դնել եւ նմանօղ լինել ասէ, արկանէ ի կիր զայս ուղղութիւն, եւ որ պատիւ նոցա թուի, զնոյն ամբաստանութիւն գործէ թէ՛ «ըստ գործոցն նոցա մի՛ առնէք», որ քան զայս այլ ոչ գտանի վարդապետի հիգութիւն, յորժամ զաշակերտս նոցա չհայել ի վարս նոցա քարոզէ: Ե՞ր վասն. «զի ասեն եւ ոչ առնեն». ամենայն ոք, որ ոչ առնէ զօրէնսն, ընդ մեղադրանօք է, բայց առաւել՝ որ զվարդապետութեանն իշխանութիւն ունիցի, կրկին չարիք են: Մի՛ զի որով զայլս պարտ էր ածել յուղղութիւն, ինքն ի նմին կաղայ, եւ երկրորդ՝ մեծ պատժոց արժանի է վասն պատուոյն, զի յայնպիսի աստիճան զանօրէնութիւն գործէ, որ առանց ներելոյ եւ աւելի դատաստան պահանջին, քան զայնոսիկ որոց իշխեցին՝ ըստ այնմ. «Որում շատ տուաւ, շատ եւս խնդրեսցի» (Ղուկ. ԺԲ 48), եւ այլուր թէ՛ «Հօրք հօգորագոյն դատեսցին» (հմմտ. Իմաստ. 2 7):

Կապեն բեռնու ծանուցն եւ դժուարակիրս եւ դնեն ի վերայ ուսոց մարդկան, եւ մատամբ իրեանց ո՛չ կամին շարժել զնոսա (ԻԳ 4):

Կրկին տուածից է այս առիթ՝ զայլոց լուծ հարկաւ ծանրացուցանել եւ ինքեանք ի թեթեւ մատչել, որոց պարտ էր³ զհակառակն առնել՝ զայլոց թեթեւ գործել եւ զանձանցն ծանրացուցանել՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Կարողք, բարձք գտկարութիւն տկարացն» (հմմտ. Հոով. ԺԵ 1), եւ թէ՛ «Նոքա տքնին վասն ոգոց ձերոց» (Եբր. ԺԳ 17): Եւ թէ՛ այս ոչ՝ գոնեա զհաւասարն պարտ էր առնել՝ որպէս զթեթեւն անձանց, այսպէս եւ այլոց քարոզել, եւ թէ՛ զծանր այլոց, արժան էր եւ ինքեանց ստանձնել, իսկ թէ՛ ոչ՝ ապա ուրեմն առանց ներելոյ են, զի բանիւք ճարտար են եւ ի գործսն հեղգ եւ տարտամք են, վասն որոյ աճեցուցանէ զամբաստանութիւնն թէ՛ «մատամբ իւ-

¹ Ձ ~ զոր ինչ

² Տ հրաժարական

³ Ձ > որոց պարտ էր

ըեանց¹ ոչ կամին շարժել զնոսա²», զի ո՛չ ասաց թէ՛ ոչ կարեն, այլ թէ՛ ոչ կամին, եւ չասաց թէ՛ բառնալ³, այլ թէ՛ մատամբ շարժել: Այսինքն՝ թէ եւ ոչ անգամ մօտ երթան եւ կամ հուպ լինին, մատամբ կատարել կամ այլոց օգնական լինել, իսկ «բեռինս ծանունս» կամ զՕրինացն ասէ, զոր ճշդիւ յայլոց պահանջէին, կամ զսխալանացն⁴ յանցանս, որոց բնաւ ոչ ներէին:

Եւ զամենայն զգործս իւրեանց առնեն ի ցոյցս մարդկան (ԻԳ 5):

Նախ ծոյլս բամբասեաց յօրինացն գործս եւ այժմ՝ սնապարծս եւ փառասէրս, որ երկոքին իսկ կորստեան⁵ պատճառք են եւ տարանալոյ յԱստուծոյ, զի կամ ոչ առնեն, եւ կամ առնեն ի փառս մարդկան, ո՛չ զՕրէնսն, այլ զձեւոցն աւանդութիւնն, որպէս ասէ:

Լայնեն զգրապանակս իւրեանց եւ երկայնեն զքղանցս հանդերձից իւրեանց:

Եւ ա՛յս սնափառութեան տարացոյց, զի յաչս մարդկան օրինականք կարծիցին, եւ ի յաչս Աստուծոյ օրինազանցք էին: Բայց զգրապանակս յայն սակա առնէին, զի ստէպ մոռանային զերախտիսն Աստուծոյ, հրաման ետ ի գիրս փոքունս գրել զսքանչելիսն եւ կախել զբազկացն կամ ի վերայ լանջացն, վասն որոյ եւ ասէր թէ՛ «Եղիցի անշարժ առաջի աչաց քոց» (հմմտ. Ելք ԺԳ 16), զոր «պահպանականք» կոչէին, որպէս եւ այժմ բազում կանայք աւետարանակ կախեն զպարանոցաց մանկանցն. զայս նոքա ընդարձակա առնէին եւ մեծս՝ ի կրել միայն եւ ոչ ի գործել: Իսկ «քղանց հանդերձից»՝ դարձեալ վասն նոյն պատճառի, քանզի իբր մանկուտոյ հրամայեաց առնել ի նիւթոյ կապուտակէ շուրջ զօձիւքն, եւ առ ստորոտովն եւ զասղանիս նկարել, զի յայն հայեցեալ՝ յիշեսցեն զպատուիրանս Նորա, զոր «քղանց» կոչէին, այսինքն՝ ծովք⁶, կամ քօղ⁷ ներկեալ անցուցանէին ընդ առէջսն, որպէս եւ այժմ մոռացկոտաց առնեն՝ կտաւով կամ⁸ թելով զմատն կապեն, զի յայն հայեցեալ՝ յիշեսցէ զյորմէ չոգաւն, զոր նոքա աւելի երկայնագոյնս առնէին վասն սնապարծութեան: Այլ քննելի է, թէ ընդէ՞ր վասն միոյ պատճառի մոռացման կրկին նշանակա առնէին:

¹ Զ > իւրեանց

² Զ > զնոսա

³ Զ բառնան

⁴ ՏՁ զսխալանացն

⁵ Տ կորստեանն

⁶ Զ ծովք

⁷ Զ քօղ

⁸ Զ կամ թէ

Կամ վասն յոյժ հեղգութեանն եւ տարտամութեանն, որպէս եւ էին իսկ, կամ գրապանակաւն՝ մտացն ախտի զգուշացի՝ նենգութեան, եւ բարկութեան եւ ցանկութեան: Եւ քղանցիւ հանդերձին՝ մարմնոյն պարկեշտութեամբ սթափ լինիցին, յորոց սոքա եւ ոչ զմին¹ ունէին, այլ զհակառակն, որպէս ասէ յաջորդս:

Սիրեն զյառաջագահս լընթիս եւ զնախաթոռս ի ժողովորդս եւ զողջոյնս ի հրապարակս (ԻԳ 6)

Եւ կոչել ի մարդկանէ՝ Ռաբբի, Ռաբբի (ԻԳ 7):

Յայլում տեղուջ հրաժարեցոյց Տէր յայսմ ախտէ, թէ յորժամ լընթիս կոչիցիս, մի՛ յառաջին բարձին բազմիցիս, զոր սոքա ախտիր ունէին եւ բարձակուի լինէին, որ կրկին ախտի էր գուշակ՝ հպարտութեան, միանգամայն եւ որկրամոլութեան, եւ ոչ պատահմամբ յայն գային, այլ ախորժէին եւ սիրէին: Արդ՝ եթէ սիրելն եւ ի ստուերն այնքան վնաս է, ապա ո՛րչափ առնելն եւ ի ճշմարտութիւնս, որ թէպէտ փոքր թուի, այլ մեծաց չար[ե]աց պատճառ է: Եւ ինձ արտասուք գան, յորժամ զայս յիշեմ, եթէ ո՛րչափ չարիք ծնան անտի Եկեղեցեաց Աստուծոյ եւ քաղաքաց, զորոց կամաւ գանց առնեմ: «Եւ զնախաթոռս ի ժողովորդս եւ զողջոյնս ի հրապարակս եւ կոչել ի մարդկանէ»² Ռաբբի, [Ռաբբի]: Ոչ միայն զայն ասէ, որք ի գլուխս ժողովրդոց բազմին յաթոռս, այլ զխնդրելն եւ զստանալն եւ կաշառօք զսոյն որսալն նշանակէ, որպէս զի իբր առաջնորդ բազմաց՝ յամենեցունց³ ի հնազանդելոցն ծունր եւ երկրպագութիւն առցէ եւ վարդապետ կոչեսցի, այսինքն՝ գլուխ ուսման կամ առաջնորդ կրօնից, կամ հայր ճանապարհի: Իսկ երկիցս անգամ ասելն՝ վասն նազելի երեւելոյ եւ կամ ստոյգ զվարդապետութիւնն ցուցանելոյ, քանզի պարտ էր գործովք եւ պարկեշտ վարուք եւ գնացիւք յամենայնէ որոշիլ՝ իբր մարդ կերպարանօք յանասնոց յայտնապէս բաժանիլ, իսկ նոքա վարուք քան զայլսն զեղիս էին եւ կոչմամբ զգանազանութիւն խնդրէին:

Բայց դուք մի՛ գոք կոչէք⁴ վարդապետ, զի մի է ձեր Ուսուցիչ, եւ ամենեքին դուք եղբարք էք (ԻԳ 8):

Այս է գթած վարդապետի եւ ճշմարիտ բժշկի գործ, զի թախանձանօք զաշակերտսն ի հաւանութիւն անիցէ, միանգամայն

¹ Զ զմի ոք

² Զ > ի մարդկանէ

³ Զ յամենեցուն

⁴ Զ կոչիցեք

եւ առաւելութիւն ասացելովքս ի նոցանէ պահանջէ, քանզի թէ գործոցն, ապա եւ մեղադրանացն լիցին բաժանակից: Վասն այսորիկ ասէ թէ՝ «Մի՛ գոք կոչէք «ռաբբի», զի մի է ձեր Ուսուցիչ»¹ Քրիստոս, «եւ ամենեքին դուք եղբարք էք», այսինքն՝ հաւասար ընկերք, եւ ո՛չ քան զոք աւելի ինչ ունի, թէպէտեւ գերագոյն իցէ քան զբազումս: Է՞ր վասն. զի ո՛չ յանձնէ ինչ գիտէ՝ զոր գիտէ, ըստ առաքելոյ թէ՝ «Ո՞վ է Պողոս, կամ ո՞վ Ապոլոս², կամ ո՞վ է Կեփաւ. պաշտօնեայք Աստուծոյ» (հմտ. Ա. Կոր. Գ. 4-5), եւ ո՛չ ասաց թէ՝ «վարդապետք»: Մանաւանդ՝ զի ո՛չ ի պէտս անձանց, այլ վասն բազմաց ստացան, ուստի յայտ է, թէ հաւասարք են ամենեքեան՝ ի շնորհաց Նորին փարթամացեալք: Բայց ինձ թուի, թէ առ առաջինն ասացեալս ընդդիմութիւն ունի, զի անդ ո՛չ որք կոչէին՝ մեղադրէին, այլ որք զկոչելն խնդրէին, իսկ աստ ասէ. «Դուք մի՛ գոք կոչէք վարդապետ», կամ թէ՝ «մի՛ գոք կոչիցէք», այսինքն՝ յօժարեցուցանէք «վարդապետ» զձեզ յորջորջել, որպէս նոքայն, զի մի՛ զփոխարէնն ի նոցանէ պահանջէք: Կամ թէ՝ որպէս ի կէս օրինակս գտի թէ՝ «Դուք մի՛ կոչիցէք վարդապետ», եւ զպատճառն ասէ թէ՝ վարդապետ ձեր Քրիստոս է:

Եւ հայր մի՛ կոչէք ձեզ յերկրի, զի ձեր մի՛ է Հայր՝ որ յերկինսն է (ԻԳ 9):

Զայս ըստ երկուս դէմս իմանամք. նախ՝ ո՛չ վասն կոչելոյն, որ օրէնս եղ² պատուել զհայր եւ զմայր³, այլ զի գիտացեն, թէ զՆա պարտ է կոչել հաստատութեամբ Հայր, զի որպէս վարդապետն ո՛չ նախահամար վարդապետ, սոյնպէս եւ ոչ Հայրն, քանզի մի է ամենեցուն Հայրն՝ վարդապետաց եւ հարանց: Եւ երկրորդ՝ կամի զնոսա երկնայինս առնել, զի որք ըստ մարմնոյ հարք են, յերկրէ են եւ յերկիր լուծանին՝ պատճառ միայն լինելով ըստ մարմնոյ ծննդեան, իսկ Նա վասն զի ծնաւ զմեզ ի յոյսն կենդանի⁴, որ յերկինս է, յանմահութիւն փառաց եւ յորդեգրութիւն ինքեան ի ձեռն Հոգւոյն եւ ի ժառանգակցութիւն Քրիստոսի, վասն այնորիկ ասէ, թէ ձեր մի է Հայր՝ ոչ փոփոխեալ եւ ոչ շարժեալ, որ եւ կամի հանգոյն ինքեան եւ զձեզ առնել:

Եւ մի՛ կոչիցիք ուսուցիչ⁵, զի Ուսուցիչ ձեր Քրիստոս է (ԻԳ 10):

Ո՞ւմ ուսուցիչ. յայտ է թէ՝ Հօր, զի ո՛չ յայլ ումեքէ, այլ ի ձեռն Որդւոյ ծանեաք զՀայր, որպէս ասէր թէ՝ «Յայտնեցի զանուն Բո

¹ ՏՁ Ապոլոս

² Ձ է

³ Ելք Ի 12

⁴ Ա Պետ. Ա 3

⁵ Ձ ուսուցիչք

մարդկան» (Յովհ. ԺԷ՝ 6), այլեւ ամենայն ուսմանց եւ գիտութեանց աստուածային խորհրդոց, փառաց եւ արքայութեան, դժոխոց եւ տանջանաց, նաեւ Հոգւոյն պարգեւաց, որ զամենայն ուսոյց եւ յիշեցոյց¹, Նովա՛ւ եղաք ներընդունակք: Բայց դու տե՛ս զխոնարհութիւնն, զի ո՛չ ասաց թէ՝ Ես եմ, այլ թէ՝ Քրիստոս է, որպէս վերագոյնն. զի ոչ ասաց. «Զիա՞րդ թոյի ձեզ վասն Իմ», այլ թէ՝ «վասն Քրիստոսի» (Մատթ. ԻԲ 42). Նոյնպէս եւ աստ, որպէս զի զնոսա յօժարութեամբ առ ինքն ձգիցէ, միանգամայն եւ զխոնարհութիւնն ուսուցանէ, որպէս ասէ.

Եւ մեծն ի ձեռն եղիցի ձեր սպասաւոր (ԻԳ 11):

Զի վասն ամբարտաւանութեանն զնոսա ձաղեաց, խրատէ զսոսա փախչել ի նոցա հպարտութենէն, որք ի բազմաց զսպասաւորութիւնս եւ զողջոյնս ի հրապարակս պահանջէին, զի այս բանսարկուին էր ախտ: Իսկ Նա ընդդէմ նորա զխոնարհութիւնն եղ, որպէս ամենայն ուրեք. յայտ է՝ ի լերինն եւ զմանկտին ի մէջ ածելով², նոյնպէս եւ աստ, զի արմատաքի զհպարտութիւնն խլեացէ եւ խոնարհութեամբն յերկինս բարձրացուցէ, քանզի չիք ինչ հաւասար խոնարհութեանն առաքինութեան, զոր արար ինքն գործով եւ ուսուցանէ բանիւ:

Որ բարձրացուցանէ զանձն, խոնարհեցի, եւ որ խոնարհեցուցանէ զանձն, բարձրացի (ԻԳ 12):

Կրկնէ զայս դարձեալ վասն ասացեալ պատճառին, որպէս զի ոչ միայն ի գահերիցութեանն³ ցանկութենէ արգելուցու, այլեւ զվերջին աստիճանն ունել հրամայէ, զի այնու հասանիցէ ցանկութեանն, այսինքն է՝ բարձրութեանն, որպէս եւ ընդդէմ՝ որ փքանայ բարձրութեամբ՝ ընկճեցի ի խոնարհ, իբր գոռոզն այն, որ դնէր զաթոռն յամպս, անկաւ ի ներքին յալս, որպէս փայլաւ⁴: Բայց ո՛չ վայրապար զանձն ասէ խոնարհեցուցանել, որ ներքին մարդոյն է, յորմէ եւ արտաքինն զնոյն ձեւ համեստութեան զգենու, որպիսիք են ճգնաւորքն սուրբք եւ որ յանապատս բնակեալ են, ցածուն եւ գծուծ ունին զանձինս ի հանդերձից եւ ի տանց, եւ այն յընչաւետացն եւ ի պատուաւորացն գոլով, որք իբր նշանագրաւ զՔրիստոսի խոնարհութիւնն յանձինս գրեն: Քանզի են ոմանք, որք կեղծաւորեալք մակերեւութիւքն⁵ խո-

¹ Յովհ. ԺԴ 26

² Մատթ. Ե 3, ԺԸ 1-5

³ Ձ գահիրիցութեանն

⁴ Ես. ԺԴ 12-15, Դուկ. Ժ 18

⁵ Ձ մակերեւութիւքն

նարհ երեւին, իսկ մտօք ամբարհաւածք եւ բիրտք, զորս անգոսնէ՝ զմտացն գովելով զնուաստութիւն, որպէս է ի կարգիս ուսանել: Դարձեալ՝ զոր օրինակ ծառ, ասէ, որքան ի խոնարհ զմացառսն արձակէ, այնքան եւ ամբարգոյն եւ՝ բարձրագոյն լինի, իսկ եթէ զբարձրութիւնն միայն ունի եւ ի խոնարհ արմատս՝ ոչ, ոչ կարէ ի բարձրութիւնն մնալ: Կամ ա՛յլ ազգ. զի մարդ ոչ է ինքնաբաւ, այլ ի Տեառնէ խոնարհի եւ բարձրանայ. արդ եթէ խոնարհի, առնու² շնորհս բարձրութեան՝ ըստ Սողոմոնի³, իսկ եթէ անձամբ կամիցի բարձրանալ, ծածկէ Աստուած զնախանամութիւն Իւր, եւ յանդիմանեալ մարդկան տկարութիւնն՝ անկանի ի փառաց:

Վա՛յ ձեզ դպրաց եւ փարիսեցոց կեղծաւորաց, զի փակէք զարքայութիւնն երկնից առաջի մարդկան, դուք ոչ մտանէք եւ որոց⁴ մտանենն՝ չտայք թոյլ մտանել (ԻԳ 13):

Նախ քան զայս Մարկոս ասէ թէ՝ «Որ ուտէք զտունս այրեաց, պատճառելով զաղօթս» (հմմտ. Մարկ. ԺԲ 40), քանզի որկրամուրք էին⁵ եւ զայն ոչ ի մեծատանց, այլ յաղքատաց պարարէին եւ եւս քան զեւս զայրիան նեղէին, որոց օժանդակել արժան էր: Եւ ա՛յլ եւս չար՝ զի ի պատճառս երկարութեան աղօթիցն ուտէին, քանզի որ զչարն գործէ, արժանի է պատժոց, իսկ որ զերկիւղածութիւնն առնու պատճառ չարի եւ նովիմբ ի յանցանս զայցէ, ե՛ւս դժնդակագոյն պարտական⁶ է, զի զբարին նիւթ արար չարի: Բայց աստ, զի ասէ. «Վա՛յ ձեզ...., զի փակէք զարքայութիւնն....», թէպէտ «վայ» բառը եղկական լսի՝ ըստ իմաստնոյն թէ՝ «Ո՛հ որոց թողեալ իցէ զուսումն մանկութեան եւ մոռացեալ զուխտն աստուածեղէն» (Առակ. Բ 13, 17), այլ աստ անհրաժեշտ տանջանաց մատնէ՝ վասն անգեղջ ի չարն մնալոյ՝ ըստ այնմ. «Վա՛յ որ յարեն տուն առ տուն» (Ես. Ե 8), զի ծանրագոյն դատաստանս՝ ընդունիցին. նոյնպէս եւ աստ ասէ. «Վա՛յ ձեզ դպրաց...., զի փակէք զար[քայութիւնն]....»: Կրկին եւ երեքկին չարիս ցուցանէ. նախ զի ինքեանք ոչ մտանել կամէին, եւ երկրորդ՝ զի եւ բանիւ անգամ այլոց ոչ ուսուցանէին, եւ երրորդ՝ զի վնասէին ե՛ւս՝ արգելով զբազումս, ապա ուրեմն առանց ներելոյ ունէին զպատիժս:

¹ ՏԶ ի

² Եւ առնու

³ Առակ. Գ 34

⁴ Ձ որք

⁵ Տ էիք

⁶ Ձ պարտապան

⁷ Ձ > զուխտն աստուածեղէն

Բայց ասելն՝ «զի փակէք», կամ զՕրէնսն ծանրացուցանելով, զի ճնշեալք ոչ կարէին գործել, որով զարքայութիւնն ժառանգէին, որպէս յառաջն ասաց, թէ կապեն բեռինս ծանունս եւ ինքեանք չմտանէին ի ներքոյ, այլ ի թեթեւն մատչէին, որպէս ասէ թէ՝ «Դուք ոչ մտանէք եւ որոց¹ մտանենն»՝ վասն ծանրութեանն «չտայք թոյլ» թեթեւութեամբ «մտանել»: Կամ դուք ոչ մտանէք վասն զեղիս կենաց ձերոց եւ փակէք ի դէմ այլոց՝ զայթազեցուցանելով զբազումս, որք հայելով ի վարս ձեր՝ ապականին եւ նոքա ի չարիս, որ ժանդի գործ է եւ ո՛չ վարդապետի՝ կորուսանել զապրացուն չար օրինակաւ, որոց զիւտն էր պատկանաւոր: Կամ դարձեալ՝ արքայութիւն զի՛նքն ասաց, որք փակէին զբազումս հաւատալ ի Նա, զի «ուխտ եղեալ էր մոցա, թէ որ խոստովանեսցի զՆա Բրիստոս, ի բաց կացցէ ի ժողովրդեմէն» (Յովհ. Թ 22), քանզի ինքեանք չհաւատային եւ այլոց խոչ զայթազեցութեան լինէին. ապա յիրաւի է վայ նոցա, զի որք ոչ հաւատան յՈրդի, բարկութիւն Աստուծոյ զայ ի վերայ նոցա²:

(Վա՛յ ձեզ դպրաց եւ փարիսեցոց կեղծաւորաց, զի ուտէք զտունս այրեաց, պատճառաւոր երկարէք զաղօթս, վասն զի աւելի դատաստան ընդունիցիք (ԻԳ 14)³):

Վա՛յ ձեզ դպրաց եւ փարիսեցոց կեղծաւորաց, զի յածիք ընդ ծով եւ ընդ ցամաք՝ առնել եկամուտ մի, եւ յորժամ լինիցի, առնէք զնա որդի գեղեցիկ՝ կրկին եւս քան զձեզ (ԻԳ 15):

Երկակի դիմօք⁴ ձաղէ զնոսա. մի՝ զի անպիտանք էին առ ի բազմացն փրկութիւն եւ բազմաց քրտանց կարօտ, մինչ զի եւ ոչ զմի ոք դիւրաւ որսալ, եւ երկրորդ՝ զի եւ ծոյլք էին առ պաշտանութիւն ստացելոցն, քանզի եւ ոչ հազիւ արկանելն ընդ ուռկանաւ յորդորէր խնայել ի նա, եւ ոչ այս միայն, այլ եւ մատնիչք եւս լինէին գնացիցն չարութեամբ ապականել զնա: Իսկ զի՞նչ՝ «ընդ ծով եւ ընդ ցամաք». այս է՝ խորհրդով եւ մարմնով տաժանիւք⁵ եւ

¹ Ձ որք

² Յովհ. Գ 36

³ Տ Ծմբ. (Ի մեր երեք գրչագիր զաղափարսն այս համար պակաս էր, որպէս եւ մեկնութիւն մորա. եւ յայլուստ ստուգեցաք՝ զի այս չորեքտասաներորդ համար ի յետմոց ոմանց մտեալ է յԱստուածաշունչ մեր՝ ըստ լատինական օրինակաց. վասն զի յամենայն հնագոյն գրչագիրսն մեր ոչ գտանի այս համար՝ ըստ հնագոյն եւ հաւատարմագոյն յունական օրինակաց: Ուստի եւ մեր զանցաբարեալ՝ զայս համարօտ ծանօթութիւն եղաք աստանօր, առ ի լուծանել զտարակոյս ընթերցողաց:)

⁴ Ձ իրօք

⁵ Ձ չտաժանիք

մի միայն հազիւ աշակերտէք, որպէս ասէ թէ՝ «յորժամ լինիցի, առնէք զնա որդի գեհեանի՝ կրկին եւս [քան զձեզ]»։ զի յորժամ զայնպիսի վարդապետն տեսանէ աշակերտն, եւս հարազոյն ի յոռութիւնն լինի եւ ոչ մնայ ի հարիս վարդապետին, իսկ յորժամ առաքինի իցէ վարդապետն, հազիւ նմանօղ եւեթ լինի աշակերտն, վասն այսորիկ ասէ թէ՝ կրկնապատիկ հարութեամբն առնէք զնա ժառանգ գեհեանի, այսինքն՝ զոր յառաջն ունէր եւ զոր ի ձէնջ ուսաւ։ Կամ թէ՝ որպէս դուք որդիք գեհեանի, նոյնպէս եւ զնա առնէք. զի նոքա երկիցեն եւ սոքա զարհուրեցին՝ ասաց զայս։

Վա՛յ ձեզ, առաջնորդք կոյրք, զի ասէք՝ որ երդնու ի Տաճարն, չէ՛ ինչ, բայց որ երդնու յոսկին, որ ի Տաճարին է, արժա՛ն է (ԻԳ 16)։

Մորո՛սք եւ կոյրք, զի՞նչ մեծ է՝ ոսկի՞ն, եթէ Տաճարն, որ սրբէ զոսկին (ԻԳ 17)։

Բազում մեղաց առիթ զնոսա ցուցանէ եւ առ բազմօքն եւ այսմ եւս պարտաւոր, զի ստերգմունք էին, յորմէ՛ Օրէնքն հրաժարեցուցանէր¹, վասն որոյ ձաղէ թէ՝ կոյրք էք, զի թէ առաջնորդքն կոյրք լինիցին, զի՞նչ ասես զհետեւողացն, որք ոչ զանձանց եւեթ վրէժս տայցեն, այլեւ զորս մոլորեցուցանէին։ Եւ էր մոլորութիւնն այսպիսի. քանզի ի կռապաշտիցն առեալ զայս աղանդ, որք պատրէին զբազումս երդնով, ոչ ի կուռս ոսկեղէն, այլ ի մեհեանն, յորում պատկերքն էին, եւ զայն ոչինչ գրէին, այսպէս եւ սոքա վասն հաւանեցուցանելոյ զբազումս՝ երդնուն ի Տաճարն եւ զայն անվնաս կարծէին եւ ունայն բան, իսկ յորժամ յոսկին որ ի Տաճարին էր երդնուն, մեծագոյն համարէին, կամ որք երդնուն, կամ որք զերդումն պահանջէին, եւ այս լինէր յանցանք նոցա։ Զորս յանդիմանէ թէ՝ «Մորո՛սք եւ կոյրք², զի՞նչ մեծ է՝ ոսկի՞ն, եթէ³ Տաճարն, որ սրբէ զոսկին»։ «Ոսկի» կամ զսպաս սրբութեանցն ասէ, կամ զգանձս Տաճարին. արդ ասէ, թէ Տաճարն է մեծ, քանզի սրբէ զոսկին. զիա՞րդ, զի Տաճարն՝ Աստուծոյ, իսկ ոսկին Տաճարին կոչի, եւ անունն Աստուծոյ զՏաճարն սրբէ, իսկ խորհուրդ Տաճարին զոսկին մաքրէ։ Կամ թէ՛ զՏաճարն Աստուած խնդրեաց, իսկ զոսկին՝ Տաճարն, զի ո՛չ Տաճար եւ ոսկի Տաճարին⁴, քանզի վասն Տաճարին զոսկին ընծայեն Տաճարին. ա՛յս է սրբելն։

¹ Ելք Ի 16

² Զ մորոս եւ կոյր] մորոսք եւ կոյրք

³ Զ թէ

⁴ Զ ի տաճարին

Եւ որ երդնու ի սեղանն՝ չէ ինչ, բայց որ երդնու ի պատարագն, որ ի վերայ նորա է՝ արժան է (ԻԳ 18)։

Յիմա՛րք եւ կոյրք, զի՞նչ մեծ է՝ պատարա՞գն, եթէ սեղանն, որ սրբէ զպատարագն (ԻԳ 19)։

Ըստ առաջին յարացուցին եւ զա՛յս իմա. քանզի երդնուն ի սեղանն ողջակիզացն կամ քաւութեանն եւ զայն չգրէին ինչ, իսկ ի պատարագն, զոր ողջակիզէին, կամ յարիւնն, որ ի յեղջեր¹ սեղանոյն տրամադրէին, զայն արժանաւոր կարծէին երդմնեցուցիչքն կամ որք երդնուն, որոց ասէ. «Յիմա՛րք եւ կոյրք» յաստուածայինսն, «զի՞նչ մեծ է՝ պատարա՞գն, եթէ սեղանն, որ սրբէ զպատարագն»։ Զի սեղանն՝ Աստուծոյ բանին, իսկ պատարագն՝ սեղանովն սրբի, քանզի թէ ոչ սեղանն՝ եւ ոչ պատարագ իսկ մատչի, որում միջնորդ եղեալ սեղանն՝ ընծայէ Աստուծոյ, ապա թէ ոչ՝ ընդէ՞ր ոչ զնոյն պատարագն յայլում տեղւոյ իշխէին մատուցանել արտաքոյ սեղանոյն Աստուծոյ. ուստի յայտ էր, թէ սեղանոյն մաքրութիւնն սրբէր եւ զպատարագն եւս։

Բայց են ոմանք, որ զասացեալս ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս վերաբերեն եւ «տաճար» անունեն զմարմինն, որպէս ինքն ասաց թէ՝ «Բակեցէք զտաճարս» (Յովհ. Բ 19), իսկ «ոսկի»՝ զԲանն յաղագս անապականութեանն։ Արդ՝ ոմանք ի մարդեղութիւն Բանին զԲանն մեծ համարին քան զմարմինն, զորոց յանդիմանէ զանմտութիւնն, քանզի յետ միութեանն եւ հաճութեամբ առնլոյ զմարմինն՝ ոչ է գերազանցութիւն եւ նուաստութիւն, զի թէպէտ է իսկ երկնային եւ երկրային, արարիչ եւ արարած, սակայն նոյնն՝ որ երկնային, նա եւ երկրային՝ ըստ Իւր ասիցն թէ՝ «Ոչ որ ել յերկինս, եթէ ոչ որ էջն յերկնից՝ Որդին Մարդոյ, որ էն յերկինս» (Յովհ. Գ 13)։ Վասն զայս կարծիս խափանել կամելով՝ առաւելութեամբ վարի. զի՞նչ մեծ է, եթէ² Տաճարն, որ սրբէ զոսկին. ո՛չ եթէ զմարմինն վեհաօսկի՞ն, քան զԲանն, քա՛ւ լիցի, բայց զի պատճառ Բանին պագոյն ասէ քան զԲանն, քա՛ւ լիցի, բայց զի պատճառ Բանին պատարագի՝ մարմինն եղեւ։ Քանզի առանց մարմնոյ տաճարին անհնարին էր մեռանիլ Աստուծոյ եւ կամ զմեզ փրկել, թէպէտ յամենայնի էր կարօղ, բայց զայս վստահանամ անկարելի ասել։ Վասն որոյ մարմինն էառ, որով հնարն գոյր մեռանել, եւ մեռեալ Իւր մարմնովն՝ փրկեաց զմեզ, որպէս ասէ, թէ մարմինն է, որ ետ զԱստուած ի մահ վասն մեր՝ ընութեամբ եւ տնօրինաբար, զի Աստուած անմահ է եւ եղեւ մեռեալ³։

¹ Զ յեղջեր

² Զ թէ

³ Զ ասի] եղեւ մեռեալ

Դարձեալ՝ եւ երկրորդ բանիւն միւս կարծեաց ընդդիմանայ, որք յայսմանէ պատճառ առեալ ասեն, թէ որովհետեւ մարմինն եղեւ պատճառ Բանին տնօրէնութեան, ապա ուրեմն մարմինն մեծագոյն է քան զԲանն, քանզի ասեն. «Որ երդնուի ի սեղանն՝ չէ՝ ինչ», այսինքն՝ յԱստուած, կամ ի խաչն, յորոյ վերայ պատարագեցաւ, իսկ «որ երդնուի ի պատարագն», որ ի վերայ խաչին հանդերձ մարմնովն մեռաւ, «արժան է»։ Որոց իբր անմտաց սաստէ «զի՞նչ մեծ է» ասելով՝ «պատարագ» մարմնոյն, եթէ «սեղան» Բանին կամ խաչն, որ ետ զմարմին Իւր պատարագ վասն մեր՝ ըստ այնմ. «Ձոր Հայր սրբեաց եւ առաքեաց յաշխարհ» (Յովհ. Ժ 36), այսինքն՝ Հօր կամաւ Բանն Աստուծոյ սրբեաց զառաքեալ մարդն պատարագ Հօր եւ հոտ անուշից, եւ թէ՛ «Իշխանութիւն ունիմ դնել զսա՛» (Յովհ. Ժ 18)։ Արդ զայս ասելով՝ ոչ եթէ զանազանութիւն ինչ մուծանէ յԱստուած կամ ի մարմինն, այլ որպէս ասացաք, թէ հակառակ կարծեացն պատասխանի առնէ։ Յայտ է յաջորդէս, զի հաւասար ցուցանէ զառեալն եւ զառօղն ըստ բնութեանն եւ ըստ տնօրէնութեանն։

Իսկ արդ՝ որ երդուաւ ի սեղանն, երդնուի ի նա եւ յամենայն որ ի վերայ նորա է (ԻԳ 20)։

Եւ որ երդուաւ ի Տաճարն, երդուաւ ի նա եւ ի Բնակիչն նորա (ԻԳ 21)։

Եւ որ երդուաւ յերկինս, երդնու յաթոռն Աստուծոյ եւ յԱյն, որ նստին ի վերայ նորա (ԻԳ 22)։

Տեսանե՞ս, թէ ո՛րպէս պարզեաց զասացեալն. զի յետ անճառ միութեանն ոչ այլ գտանի զանազանութիւն, բայց ըստ առաջին կարգին զհրէայսն յանդիմանէ, մանաւանդ զվարդապետսն նոցին, որ զայս ուսուցանէին, եւ ցուցանէ, թէ մի է սեղանն եւ պատարագն, եւ Տաճարն եւ ոսկին, եւ երկինքն եւ Բազմեալն ի նմա, եւ ոչ է բաժանեալ պատարագն ի սեղանոյն, զի թէպէտ միսն այրի, սակայն պատարագն մնայ անծախելի։ Այսպէս եւ երկինք ոչ երբէք թափուր է յԱստուծոյ, եւ կամ Տաճարն ի նմանէ, քանզի զոր անդ «ոսկի» ասաց, աստ «բնակիչ» անուանէ՝ զսրբութիւն սրբութեանցն կոչելով, յորում էին քերովբէք ոսկի եւ շուրթն ոսկի, յորոց միջի աստուածխօսութիւնք։

Վա՛յ ձեզ դպրաց եւ փարիսեցոց կեղծաւորաց, զի տասանորդէք զանա-
նուիս եւ զսամիթ եւ զչաման, եւ թողէք զծանր ծանր Օրինացն՝ զդատաստան
եւ զողորմութիւն եւ զհաւատս. զայս արժան էր առնել եւ զայն չթողուլ (ԻԳ 23)։

Տես եւ այլ ախտ ի նոսա, զի զմանուսն հաւաստիս պահանջէին եւ զմեծամեծօքն քամահանս առնէին։ Քանզի զի՞նչ մեծ քան զդատաստանն, որ Աստուծոյ է, զոր զգուշացուցանէր առանց կաշառոց եւ ակնառութեան առնել եւ ոչ թիւրել զիրաւունս աղքատի՛։ Իսկ «ողորմութիւն»՝ առ ընկերս, մանաւանդ առ աղքատս, զորս առաւել կամի [քան] զպատարագ՝ ըստ մարգարէին թէ՛ «Ձողորմութիւն կամիմ եւ ոչ զգոհ» (Ովսէէ 2 6)։ Եւ «հաւատ»՝ կամ զնոյն ինքն զողորմութիւնն՝ յորժամ արասցէ, հաւատայ, թէ փոխ ետ Աստուծոյ, եւ ոչ ի փառս մարդկան հայեացի, այլ ի փառս Այնմ, որ զօրէնս ողորմութեանն ետ, կամ զառ ի յԱստուած դաւանութիւնն «հաւատ» ասէ՝ ըստ այնմ. «Ես եմ Աստուած, եւ չիք այլ ոք բաց յինչն» (հմմտ. Բ Օր. ԼԲ 39), եւ կամ զաղօթս «հաւատ» կոչէ։ Արդ՝ զայսպիսի մեծամեծս արժան էր առնել, որոց գործելն՝ չահուց, իսկ արհամարհելն տուժից է առիթ, մանաւանդ զի տասանորդելն ոչ խափանէր զողորմութիւն առնելն, զորս ո՛չ իբրեւ զօրէնս պարտ էր պահել եւ զսոսա խափանել։

Առաջնորդք կոյրք, որ զմօղուկս քամէք եւ զուղտս կլանէք (ԻԳ 24)։

Ի նոյն յառաջ ասացեալն հայի եւ այս, որ զչաման տասանորդէին ճշդիւ եւ զմեծագոյն օրէնս քամահէին, զոր «ուղտս» ասէ, եւ ո՛չ միայն այս, այլեւ այն անվնաս էր, թէպէտ ծածկէին, եւ այս մեծագոյն վնաս գործէր, յորժամ կլանէին։ Իսկ ասելն «առաջնորդք կոյրք» այսպիսի իմն ցուցանէ. զի որ կոյր է համարեալ, եթէ ոչ առաջնորդի կարօտի, անհնարին վիշտ եւ թշուարութիւն է նմա, իսկ մտաբերելն եւ այլոց եւս՝ առաջնորդել՝ ո՛րչափ եւս հիգութիւն է։ Դարձեալ՝ են ոմանք, որ զմարմնաւոր սրբութիւնն ասեն «մօղուկ», վասն զի փոքունք են եւ ոչ պիտանացուք, իսկ զհոգւոյն՝ «ուղտս», զի անհնարինք են եւ մեծամեծք, որպէս եւ զսոյն յաջորդաւս կրկնէ։

Վա՛յ ձեզ դպրաց եւ փարիսեցոց կեղծաւորաց, զի սրբէք զարտաքին զբաժակին եւ զսկաւառակին, եւ ի ներքոյ լի են յափշտակութեամբ եւ անխառնութեամբ (ԻԳ 25)։

Յուցանէ, թէ ոչ՝ մի ինչ վնաս լինի [յ]արհամարհելոյ զմարմնաւոր սրբութիւն, եւ մեծամեծ պատիժք են՝ որ ոչ զգան զհոգւոյն սրբութիւն, որ է առաքինութիւն, քանզի առ մեծամեծ հա-

¹ Ելք ԻԳ 6-7, Բ Օր. ԺԶ 19-20

² Ձ զոհ

³ S > եւս

⁴ Ձ եւ ոչ

րեօքն եւ մոլեալք փառասիրութեամբ՝ մարմնոյ սրբութեան պատկառ կային, եւ զարդար առաքինութենէ անփոյթ առնէին: Եւ ո՛չ վայրապար «բաժակ» եւ «սկաւառակ» կոչէ, այլ վասն զիւրաբեկ գոլոյն եւ զօրէն փխրանի լուծանելոյն. կամ թէ՛ աման է հոգւոյն, զոր եւ ոմն «պարկ» անուանեաց. արդ՝ ամանին սրբութիւն ոչինչ է, յորժամ ի ներքս զփարթամութիւնն ոչ ունիցի:

Իսկ զի՞նչ է այն թէ՛ «ի ներքոյ լի են յափշտակութեամբ եւ անխառնութեամբ»: «Ներքին» զհոգին ասէ եւ զմիտս. նախ՝ զի ծածուկ է եւ անտես, եւ երկրորդ՝ զի նուրբ է եւ թափանցիկ, մինչ զի ի ներքին յալս մտանել զօրէ: Զսա ասէ թէ յափշտակութեամբ պղծեալ է, որ է զրկութիւն ընկերի կամ պատուոյ կամ ընչից եւ առ հաւասարն գերազանցութիւն, քանզի ոչ այլ ինչ է յափշտակութիւն, քան թէ ի մասն իւր առաւելուլ, որ է մեծ անիրաւութիւն: Իսկ «անխառնութիւն» կամ զայն ասէ, որ յայլոց առնու զրկութեամբ եւ ինքն բնաւին ումեք ոչ հաղորդի, որ է կրկին չար, կամ թէ «անխառն» պարկեշտ անուամբ զխառնակն եւ զպիղծն ասէ, զի ոչ ոք խառնի ի նա վասն աղտեղութեանն:

Փարիսեցի՝ կոյր, սրբեա նախ զներքին բաժակին եւ զսկաւառակին, զի լիցիցի եւ արտաքինն նոցա սուրբ (ԻԳ 26):

Սկաւառակի արտաքին մարմնոյն՝ ներքին հոգին է, որպէս ասացաք. արդ ցուցանէ, թէ սորա սրբութիւնն հարկաւոր է, յորում կերակրի Աստուած, եւ արտաքինն զհետ երթայ սրբութեան սորա: Զիարդ. աղբիւր սրբութեան եւ պղծութեան մարմնոյն՝ միտքն է, որպէս յայլում տեղւոյ ասաց Տէր թէ՛ «ի սրտէ ելանեն չարութիւնք» (Ոմմտ. Մատթ. ԺԵ 18-19), եւ այն պղծէ զմարդ, զի որում հոգի սուրբ է, նորա եւ մարմինն՝ անարատ: Հանգերձ այսու ցուցանէ եւ զայն, թէ մի են հոգի եւ մարմին, զուգահասակք եւ հանգիտապատիւք, վասն այսորիկ ի մի՝ անօթ բաղդատեաց, որ ունի ներքին եւ արտաքին երես՝ հայելի միմեանց: Իսկ ի դէմս փարիսեցւոց ասելն, թուի թէ ի սնափառութեան ախտս առաւելագոյնք էին սոքա, քան զայլսն:

Վա՛յ ձեզ դպրաց եւ փարիսեցւոց կեղծաւորաց, զի նման էք գերեզմանաց բռնւոց, որ արտաքոյ երեւին գեղեցիկք եւ ի ներքոյ լի են ոսկերօք մեղեւոց եւ ամենայն պղծութեամբ (ԻԳ 27):

Նոյնպէս եւ դուք արտաքոյ երեւիք մարդկան արդարք եւ ի ներքոյ լի էք կեղծաւորութեամբ եւ անօրէնութեամբ (ԻԳ 28):

Տակաւին զսնափառութեանն ախտ բամբասէ, զորս «կեղծաւորս» կոչէ, որ բազում չարեաց եւ կորստեան պատճառ է, վասն որոյ ոչ միայն «գերեզմանս բռնալս» կոչեաց, այլեւ «պղծութեամբ լի», այսինքն՝ ժահահոտ ոսկերօք եւ նեխեալ անդամօք¹, զաղիր խորհրդովք եւ մեռելոտի գործովք, որք մարմնոյ սրբութեամբ՝ արդարք բազմաց երեւիք եւ հոգւով զանճառելիս բարբառիք, որ բազում ողբոց արժանի է եւ յետին թշուառութեան: Որ եւ պատճառ իսկ եղեւ ոչ հաւատալոյ ի Քրիստոս, որպէս եւ են այժմ բազումք կեղծաւորեալք արտաքին մարդովն եւ պատարուն եղեալ չար ցանկութեանն խորհրդով, որք եւ քան զորդունս պիղծ են, ուր ոչ Քրիստոս բնակէ, եւ ոչ Հոգին Սուրբ ազդէ զօրութիւնս: Զի այժմ կենդանի՝ մարմնով եւ մեռեալք են հոգւով, եւ ի վախճանել մարմնոյն՝ կորնչին հոգւով եւ մարմնով, քանզի յառաջ զչարեացն ախտ բամբասեաց, իսկ այժմ թէ՛ եւ մեռեալք եւս են՝ առանց խղճմտանաց ի նոյնս բերելով՝ ըստ այնմ թէ՛ «Եւ մեղք, որ մահուալի են» (Ա Յովն. Ե 17). վասն այսորիկ գերեզմանաց բաղդատէ:

Վա՛յ ձեզ դպրաց եւ փարիսեցւոց կեղծաւորաց, զի շինէք զշիրիս մարգարէից եւ զարդարէք զգերեզմանս արդարոց (ԻԳ 29)

եւ ասէք. «Եթէ՛ էաք յաւորս հարցն մերոց, ոչ հաղորդէաք արեան մարգարէիցն» (ԻԳ 30):

Ապա ուրեմն վկայէք զանճանց, եթէ որդիք էք այնոցիկ, որ կոտորեցին զմարգարէսն (ԻԳ 31):

Եւ դուք լցէ՛ք զչափ հարցն ձերոց (ԻԳ 32):

Այս է կատարումն ամենայն չարեաց՝ արեանհեղութիւնն, վասն որոյ եւ եօթներորդ վայելս ցուցանէ, թէ կայենի ախտիւն ախտացեալ էին եւ նորին եօթն վրիժուքն առլցեալ³ վասն եօթն զգայութեամբքն ի չարիս միտելոյ՝ լրմամբ եօթն աւուրբք չաբաթուն, որով զրկեալ լինէին յեօթնարփեան շնորհաց Հոգւոյն, որոց յիրաւի՝ վայ տայ նոցա: Բայց ո՛չ միայն՝ զի շինէին եւ մեղադիր լինէին հարցն՝ վայ տայ նոցա, այլեւ այնու, որով զհարսն պատճառէին, յանդիմանեալ ինքեանք՝ եւս առաւել չարիս հանգերձեալ էին գործել, թէպէտ ասէին. «Թէ՛ էաք յաւուրս հարցն մերոց, ոչ հաղորդէաք արեան մարգարէիցն»⁴: Քանզի պատճառք են այս, ասէ, թէ շինելովդ՝ զնոյն կամիք՝ ըստ Ղուկայ⁵, զի ոչ վասն պատուելոյ զսպանեալսն շինէին, այլ ձաղէին զնոսա սպանու-

¹ Զ որդեամբք

² Զ թէ

³ Ծննդ. Դ 1-5

⁴ Զ > արե...

⁵ Ղուկ. ԺԱ 48

թեամբն եւ կասկածէին, թէ գուցէ ժամանակաւ յապականեալ գերեզմանաց յիշատակ հարցն խափանեսցի, վասն որոյ գեղեցիկ եւ զարդարուն առնելով զգերեզմանս, զոր շինէին՝ նշան յաղթութեանն հարցն կանգնէին:

«Ապա ուրեմն, — ասէ, — վկայեք զանձանց, եթէ որդիք էք այնոցիկ...»: Յայտնապէս ցուցանէ, թէ ազգակից լինելով՝ եւ գործոցն լինելոց էք կցորդ, ոչ ըստ այնմ, զի որդիք էք նոցա, քանզի ոչ մեղադրութիւն է որդի սպանողի կոչիլ, այլ ըստ այնմ, զի զնոյն գործելոց էք՝ ո՛չ զծառայսն, այլ զՈրդին սպանանելով, որպէս ասէին. «Սա է ժառանգն, եկայք սպանցուր...», եւ հանեալ արտաքոյ այգոյն՝ սպանին» (հմմտ. Մատթ. ԻԱ, 38–39): Արդ եթէ ի Տէրն չխնայեցին, ի ծառայիցն արեանց զիա՞րդ ի բաց կային, թէպէտ բաղբաղէին, վասն այսորիկ ասէ թէ՝ «Դուք լցե՛ք զչափ հարցն ձերոց»: Զլինելոցն յառնելեացն գուշակէ եւ ոչ եթէ հրամայէ առնել, այսինքն՝ զԻւրոյ անձինն սպանութիւն, զի նոքա՝ զծառայսն, եւ դուք՝ զՏէրն, որով լցաւ չափ մեղաց նոցա, եւ ի գլուխ եւ սպանութիւն կամաց նոցա: Կամ՝ որպէս նոքա սպանողք, այսպէս եւ դուք, զի նոքա կամօք ձեզ կցորդ վասն սպանութեան մարգարէիցն, եւ դուք գործովք նոցա հաղորդ վասն առ իս յանդգնելոյ, քանզի սպանութեամբ վերջնոցս խոստովան եղեւ ժողովուրդն, թէ հաղորդին առաջնոցն խոստովանութեամբ յիւրեանց բերանս¹: Բայց թէ ընդէ՞ր զայս դնէ, ինձ թուի՝ յապաշխարութիւն կոչէ վասն Իւր սպանութեանն զնոսա, որում չէր հնար ապաշխարութիւն վասն մարգարէիցն արեանհեղութեանն, զի «Որ սպանանէ, մեռցի» (հմմտ. Թիւք ԼԵ 21), — ասացաւ յՕրէնսն, եւ ո՛չ ասաց՝ թէ դարձցի՝ թողցի նմա, որով զԻւր մարգասիրութիւնն ցուցանէ եւ զգալստեանն Իւրոյ փրկութիւն:

Օ՛ձք, ծնո՛ւնդք իժից, զիա՞րդ փախնուցուր ի դատաստանէ գեհեմին (ԻԳ 33):

Ետես կանխադէտ գորութեամբն, թէ ոչ են զղջանալոյ եւ ի բաց կալ ի չարեացն գործոյ, որպէս զօճն առաջին, ծանրացասումն եղեւ՝ ասելով թէ՝ «Օ՛ձք, ծնո՛ւնդք իժից»: Այսինքն՝ չարք՝ չարաց որդիք եւ քան զծնողն անչափ միտեալք ի չարիս, կամ սպանողք՝ սպանողաց ծնունդք, զի նոքա զծառայսն կոտորեցին, եւ դուք՝ զՈրդին եւ զնոսա, որ ի հարսանիսն կոչեցին: Եւ դարձեալ՝ զայս ասելով՝ զՅովհաննու ամբաստանութիւնն յուշ առնէ նոցա, միանգամայն եւ ցուցանէ, թէ նա՛ [է], վասն որոյ Յովհաննէս վկայեաց²: «Զիա՞րդ փախնուցուր ի դատաստանէ գեհեմին»:

¹ Զ ~ բերանս յիւրեանց

² Մատթ. Գ 7, 11–12

անհնարին է, ասէ, զերծանել ի տանջանացդ վասն մեծի յանդգնութեանդ, զոր յանդգնեցայք: Եւ ա՛յլ ազգ. սպեղանիս մեղաց ապաշխարութիւնն է. արդ դուք, ասէ, ոչ միայն ոչ զղջացայք¹ ի վերայ հարցն չարեաց, այլեւ զնոցայն գործէք եւ ի նոյն եւս յամառիք առանց զղջման, ապա զիա՞րդ զերծանիք ի սպանողացն վրիժուց, որոց գեհեմնն է պատրաստեալ՝ ըստ այնմ. «Երթայք ի հուրն, որ պատրաստեալ է սատանայի» (հմմտ. Մատթ. ԻԵ 41), «որ ի սկզբանէ մարդասպանն էր» (Յովհ. Ը 44):

Վասն այդորիկ ահաւասիկ եւ առաքեմ առ ձեզ մարգարէս եւ իմաստունս եւ դպիրս, եւ ի նոցանէ սպանանիցէք եւ ի խաչ հանիցէք եւ ի նոցանէ տանջիցէք ի ժողովուրդս ձեր, եւ հալածիցէք ի քաղաք ի քաղաք (ԻԳ 34):

«Վասն այդորիկ²» յայտ է թէ՝ վասն այնորիկ, զի ասացէք. «Թէ էաք յաւուրս մարգարէիցն, ոչ հաղորդէաք արեան մարգարէիցն», եւ թէպէտ զՏէրն ընդ խաբ խաչեցաք, այլ ի ծառայսն ոչ ժխտէաք: Ահա, ասէ, առաքեմ առ ձեզ ծառայս, որ եւ նոքա մարգարէք իցեն եւ իմաստունք եւ դպիրք, եւ ի նոցանէ զոմն սպանանիցէք, որպէս զՅակոբոս եւ զՏեառնեղբայրն, եւ զոմանս տանջեցին, որպէս զառաքեալսն ի³ յատենին, եւ զաշակերտսն հալածեցին, եւ զնա իսկ գլխովին խաչեցին, որով յայտ եղեւ, թէ չէ ինչ օտարոտի սպանանել զՅիսուս՝ որդւոց նոցա, քանզի եւ նոքա սպանողք եւ տիրադրութեք էին:

Որպէս զի եկեսցէ ի վերայ ձեր ամենայն արիւն արդար հեղեալ յերկրի՝ յարեմէն Աբելի արդարոյ մինչեւ ցարիւնն Զաքարիայ որդւոյ Բարաքեայ, զոր սպանէք ընդ մէջ Տաճարին եւ սեղանոյ (ԻԳ 35):

Ամէ՛ն ասեմ ձեզ, եկեսցէ՛ այն ամենայն ի վերայ ազգիս այսորիկ (ԻԳ 36): Ընդէ՞ր զսոսա առաւել տանջէ, մինչ զի զառաջնոցն յանցանս ի սոցանէ պահանջէ: Կամ՝ զի ի մեծագոյնս յանդգնեցան եւ չարքան զամենեսեան եղեն եւ ոչ իւրիք ի գործելոց զգաստացան, զի որպէս արդարքն սպանեալք օրինակք եղեն ճշմարիտ Արդարոյն մահուան, նոյնպէս եւ սպանողք նոցա նախատիպք գտան այժմու սպանողացս յանցաւորութեան, որ կատարեցին զբաղձանս նոցա՝ սպանանել զՎրէժխնդիրն սպանողաց, որ խնդրելոց էր զվրէժ ծառայից Իւրոց⁴: Զի այն, որ զգատաւոր սպանանէ, բարեկամ է նա սպանողաց՝ ընդարձակելով ճանապարհ նոցա, վասն այսորիկ

¹ Զ զղջանայք

² Զ որոյ

³ Զ > ի

⁴ Սաղմ. 3Ը 10

զնոցայն ի սոցանէ խնդրէ: Եւ կամ թէ՛ սոքա առաջնոցն վրէժխնդրութեամբ ոչ զգօնացան, քանզի ոչ եթէ լուեաց Աստուած ընդ գործս կամ ոչ պահանջեաց ի նոցանէ պատիժս, կամ թէ սոքա ոչ գիտացին զինչ անցք ընդ Կային անցաւ, վասն այսորիկ եւ զսոսա առաւել տանջէ, որպէս զՂամէք: Զի թէ ի Կայինէ եօթն վրէժս, իսկ ի Ղամեքայ՝ եօթանասնեկին եօթն¹, զի առաջնովն ոչ խրատեցաւ, նոյնպէս եւ հաւասար բոլորիցն՝ սոքա պատժեցին: Որպէս ասէ, թէ «եկեսցէ այն ամենայն ի վերայ ագգիս այսորիկ», ո՛չ ի հրէիցն, այլ ի սպանողացն, որ ազգ են առաջնոց արիւնահեղիցն եւ ոչ խրատեցան նոցա պատուհասիւն, որպէս Հերովդէս, որ կամէր ընդ մանկուսն սպանանել², եւ նազարեթացիքն գահավէժ առնել³: Սոքա ամենեքեան հաղորդ են պատուհասից նոցա, զի թէպէտ ոչ սպանին, այլ յօժարեցին, զի չէր մարթ արտաքոյ Երուսաղէմի մեռանել⁴, որպէս եւ զպատարագսն անդ կատարէին վասն փրկութեան իւրեանց՝ ըստ Մոսիսի օրինացն, բայց յորժամ Երուսաղէմացիքն սպանին, եւ նոքա՛ հաղորդ եղեն սպանութեան նոցա, որպէս ասէ: Իսկ զի զԱբէլ յիշէ՛ ո՛չ վայրապար, այլ զի յայտ առնէ, թէ առ նախանձու եւ այս սպանութիւն գործի:

«Մինչեւ ցարիւնն Զաքարիայ որդւոյ Բարաքեայ, զոր սպանէք ընդ մէջ Տաճարին եւ սեղանոյ»: Ոմանք զայս զհայրն Յովհաննու ասեն, քանզի սպանին զնա հրէայքն ընդ մէջ Տաճարին եւ սեղանոյն վասն կարգելոյ զՄարիամ ի կարգ կուսանացն, յորժամ ընծայեաց զմանուկն Յիսուս, որպէս վկայէ Բասիլիոս եպիսկոպոսապետն Կեսարու Կապադովկացւոց ի գիրս պահոցն: Իսկ այլք՝ զմարգարէն՝ որ յետ դարձին, եւ ոմանք՝ զայլ ոք երկանուն քահանայ, զոր Յովիդայ կոչեն գիրք, զսա, ասեն, եսպան Յովաս թագաւորն ընդ մէջ Տաճարին եւ սեղանոյն: Որ եւ կրկին ժպրհութիւն էր նոցա, զի ոչ միայն զսուրբսն կոտորէին, այլեւ ի սուրբ տեղւոյ, եւ ոչ ամաչէին ի Քաւութենէ անտի եւ յերեսացն մեծաբանացն: Որ եւ զյակամայ սպանողսն զերծուցանէր տեղին այն⁵, նոքա զանմեղսն անդ սպանանէին: Եւ այսու ո՛չ զնոսա միայն երկեցուցանէ, այլեւ զաշակերտսն մխիթարէ, թէ եւ արդարք նախ քան զնոսա զնոյն կրեցին: Եւ թէ զիւրն ընդէ՞ր ոչ յիշէ զսպանութիւն եւ կամ զվրէժխնդրութիւն՝ ո՛չ յիշէ, զի առաջնոցն յիշա-

¹ Ծննդ. Դ 15, 24

² Մատթ. Բ 16-18

³ Դուկ. Դ 29

⁴ Դուկ. ԺԳ 33

⁵ Թիւք ԼԵ 11-15, Բ Օր. ԺԹ 4-10

տակաւ՝ վերջնոցն զգուշացին, եւ վրէժ ոչ պահանջէ, զի ոչ էին սպանեալ զՆա, այլ տակաւին հանդերձեալ էր լինել:

Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ, որ կոտորէր զմարգարէս եւ քարկոծ առնէր զառաքեալսն առ մա (ԻԳ 37):

Այս ձայն է ողբական, է եւ սպառնական. ողբական՝ որպէս բժիշկ, որ բազում անգամ զգուշացուցանէ զհիւանդն ի վնասակար կերակրոց, որ մահուց է առիթ, եւ նա ոչ զգուշանայ, սկսանի այնուհետեւ ողբալ զհիւանդն, իբր թէ ինքն իսկ զանձն սպանանէ: Նոյնպէս եւ Տէր յետ բազում զգուշութեան ասէ «Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ», որ կերպարանք են սիրոյ եւ ցաւակցութեան: Իսկ սպառնական՝ իբր թէ՛ Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ, զայս ինչ եւ զայս արարեր, այսուհետեւ վրիժուց է ժամանակ: Եւ երկիցս կրկնելն կամ զստուգութիւն¹ իրացն ասէ, որ հասանելոց էր, կամ զի զերկուսին կոչէ Երուսաղէմ՝ զքաղաքն եւ զբնակիչսն, քանզի քաղաքն տապալելոց էր, եւ բնակիչքն ի գերութիւն վտարելոց:

«Որ կոտորէր զմարգարէս եւ քարկոծ առնէր զառաքեալսն». իրաւունս դնէ առաջի, զի թէպէտ կրես պատիժ, ասէ, ո՛չ է առանց յանցանաց, այլ զի սպանող եղեր ապիրատ՝ արդար արանց, քանզի սպանին զբազումս ի մարգարէիցն, որպէս զԵսայի, որպէս զԶաքարիա, եւ քարկոծեցին զԵրեմիա եւ յետոյ զՍտեփանոս, որք ոչ չարիս հասուցանէին նոցա, այլ զհանդերձեալն պատմէին, որպէս մարգարէքն, եւ աւետիս տային փրկութեան նոցա, որպէս առաքեալքն: Քանզի զայս իրաւունս եւ առ մարգարէքն առնէր. «Դա՛րձ», ասէ, աս իս, եւ ոչ դարձաւ» (Երեմ. Գ 7), վասն որոյ եւ պատժէր: Նոյնպէս եւ աստ կոչէ յանուանէ եւ զանիրաւ սպանութիւնն ցուցանէ եւ ապա զվճիռն տայ: Իսկ ասելն՝ «կոտորէր զմարգարէս», զառատ եւ զանխնայ սպանումն նոցա նշանակէ, որ իբր զխոտ ի դաշտի խողխողէր զմարգարէսն:

Քանի՛ցս անգամ կամեցայ ժողովել³ զմանկունս քո, զոր օրինակ ժողովել հաւ զձագս իւր ընդ թելովք, եւ ոչ կամեցարոք:

Այսու վասն անձին իրաւունս տայ, թէ եւ ոչ այդպիսի իրօք դարձար, զի «քանիցս» ասելն զանչափ եւ զանթիւ խնամսն նշանակէ, որպէս ուսաք յառակ թղեւոյն թէ՛ «Այս երեք ամբ եմ գամ խնդրել պտուղ եւ ոչ գտանեմ» (հմմտ. Դուկ. ԺԳ 7): Եւ զխնամսն հաւու առակէ, քանզի ջերմն է թռչունն այն առ որդիս իւր, եւ յօրհնութիւնսն զնոյն ասաց թէ՛ «Տարածեաց զթէս իւր» (հմմտ. Եզեկ. ԺԶ 8) եւ ընկալաւ

¹ Զ զսպանութիւն

² Զ դարձեալ

³ Զ > ժողովել

զնոցայն ի սոցանէ խնդրէ: Եւ կամ թէ՛ սոքա առաջնոցն վրէժխնդրութեամբ ոչ զգոնացան, քանզի ոչ եթէ լռեաց Աստուած ընդ գործս կամ ոչ պահանջեաց ի նոցանէ պատիժս, կամ թէ՛ սոքա ոչ գիտացին զինչ անցք ընդ Կային անցաւ, վասն այսորիկ եւ զսոսա առաւել տանջէ, որպէս զՂամէք: Զի թէ ի Կայինէ եօթն վրէժս, իսկ ի Ղամէքայ՝ եօթանասնեկին եօթն¹, զի առաջնովն ոչ խրատեցաւ, նոյնպէս եւ հաւասար բոլորիցն՝ սոքա պատժեցին: Որպէս ասէ, թէ «եկեսցէ այն ամենայն ի վերայ ազգիս այսորիկ», ո՛չ ի հրէիցն, այլ ի սպանողացն, որ ազգ են առաջնոց արիւնահեղիցն եւ ոչ խրատեցան նոցա պատուհասին, որպէս Հերովդէս, որ կամէր ընդ մանկունսն սպանանել², եւ նազարեթացիքն գահավէժ առնել³: Սոքա ամենեքեան հաղորդ են պատուհասից նոցա, զի թէպէտ ոչ սպանին, այլ յօժարեցին, զի չէր մարթ արտաքոյ Երուսաղէմի մեռանել⁴, որպէս եւ զպատարազան անդ կատարէին վասն փրկութեան իւրեանց՝ ըստ Մոսիսի օրինացն, բայց յորժամ Երուսաղէմացիքն սպանին, եւ նոքա՝ հաղորդ եղեն սպանութեան նոցա, որպէս ասէ: Իսկ զի զԱբէլ յիշէ՛ ո՛չ վայրապար, այլ զի յայտ առնէ, թէ առ նախանձու եւ այս սպանութիւն գործի:

«Մինչեւ ցարիւնն Զաքարիայ որդւոյ Բարաքեայ, զոր սպանէք ընդ մէջ Տաճարին եւ սեղանոյ»: Ոմանք զայս զհայրն Յովհաննու ասեն, քանզի սպանին զնա հրէայքն ընդ մէջ Տաճարին եւ սեղանոյն վասն կարգելոյ զՄարիամ ի կարգ կուսանացն; յորժամ ընծայեաց զմանուկն Յիսուս, որպէս վկայէ Բասիլիոս եպիսկոպոսապետն Կեսարու Կապադովկացւոց ի գիրս պահոցն: Իսկ այլք՝ զմարգարէն՝ որ յետ դարձին, եւ ոմանք՝ զայլ ոք երկանուն քահանայ, զոր Յովիդայ կոչեն գիրք, զսա, ասեն, եսպան Յովաս թագաւորն ընդ մէջ Տաճարին եւ սեղանոյն: Որ եւ կրկին ժպրհութիւն էր նոցա, զի ոչ միայն զսուրբսն կոտորէին, այլեւ ի սուրբ տեղւոջ, եւ ոչ ամաչէին ի Քաւութենէ անտի եւ յերեսացն մեծաբանացն: Որ եւ զյակամայ սպանողսն զերծուցանէր տեղին այն⁵, նոքա զանմեղսն անդ սպանանէին: Եւ այսու ո՛չ զնոսա միայն երկեցուցանէ, այլեւ զաշակերտսն մխիթարէ, թէ եւ արդարք նախ քան զնոսա զնոյն կրեցին: Եւ թէ զԻւրն ընդէ՞ր ոչ յիշէ զսպանութիւն եւ կամ զվրէժխնդրութիւն՝ ո՛չ յիշէ, զի առաջնոցն յիշա-

¹ ԾԱՆՈՒ. Դ 15, 24

² Մատթ. Բ 16-18

³ Ղուկ. Դ 29

⁴ Ղուկ. ԺԳ 33

⁵ Թիմ. ԼԵ 11-15, Բ Օր. ԺԹ 4-10

տակաւ՝ վերջնոցն զգուշացին, եւ վրէժ ոչ պահանջէ, զի ոչ էին սպանեալ զՆա, այլ տակաւին հանդերձեալ էր լինել:

Երուսաղէմ, Երուսաղէմ, որ կոտորէր զմարգարէս եւ քարկոծ առնէր զառաքեալսն առ ճա (ԻԳ 37):

Այս ձայն է ողբական, է եւ սպառնական. ողբական՝ որպէս բժիշկ, որ բազում անգամ զգուշացուցանէ զհիւանդն ի վնասակար կերակրոց, որ մահուց է առիթ, եւ նա ոչ զգուշանայ, սկսանի այնուհետեւ ողբալ զհիւանդն, իբր թէ ինքն իսկ զանձն սպանանէ: Նոյնպէս եւ Տէր յետ բազում զգուշութեան ասէ «Երուսաղէմ, Երուսաղէմ», որ կերպարանք են սիրոյ եւ ցաւակցութեան: Իսկ սպառնական՝ իբր թէ՛ Երուսաղէմ, Երուսաղէմ, զայս ինչ եւ զայս արարեր, այսուհետեւ վրիժուց է ժամանակ: Եւ երկիցս կրկնելն կամ զստուգութիւն¹ իրացն ասէ, որ հասանելոց էր, կամ զի զերկուսին կոչէ Երուսաղէմ՝ զքաղաքն եւ զբնակիչսն, քանզի քաղաքն տապալելոց էր, եւ բնակիչքն ի գերութիւն վտարելոց:

«Որ կոտորէր զմարգարէս եւ քարկոծ առնէր զառաքեալսն». իրաւունս դնէ առաջի, զի թէպէտ կրես պատիժ, ասէ, ո՛չ է առանց յանցանաց, այլ զի սպանող եղեր ապիրատ՝ արդար արանց, քանզի սպանին զբազումսն ի մարգարէիցն, որպէս զԵսայի, որպէս զԶաքարիա, եւ քարկոծեցին զԵրեմիա եւ յետոյ զՍտեփանոս, որք ոչ չարիս հասուցանէին նոցա, այլ զհանդերձեալն պատմէին, որպէս մարգարէքն, եւ աւետիս տային փրկութեան նոցա, որպէս առաքեալքն: Քանզի զայս իրաւունս եւ առ մարգարէքն առնէր. «Դարձ, - ասէ, - առ իս, եւ ոչ դարձաւ» (Երեմ. Գ 7), վասն որոյ եւ պատժէր: Նոյնպէս եւ աստ կոչէ յանուանէ եւ զանիրաւ սպանութիւնն ցուցանէ եւ ապա զվճիռն տայ: Իսկ ասելն՝ «կոտորէր զմարգարէս», զառատ եւ զանխնայ սպանումն նոցա նշանակէ, որ իբր զխոտ ի դաշտի խողխողէր զմարգարէսն:

Քանի՜ցս անգամ կամեցայ ժողովել³ զմանկունս քո, զոր օրինակ ժողովէ հաւ զձագս իւր ընդ թելովք, եւ ոչ կամեցարուք:

Այսու վասն անձին իրաւունս տայ, թէ եւ ոչ այդպիսի իրօք դարձար, զի «քանիցս» ասելն զանչափ եւ զանթիւ խնամսն նշանակէ, որպէս ուսաք յառակ թգեւնոյն թէ՛ «Այս երեք ամբ եմ գամ խնդրել պտուղ եւ ոչ գտանեմ» (հմմտ. Ղուկ. ԺԳ 7): Եւ զխնամն հաւու առակէ, քանզի ջերմն է թռչունն այն առ որդիս իւր, եւ յօրհնութիւնսն զնոյն ասաց թէ՛ «Տարածեաց զթնս իւր» (հմմտ. Եզեկ. ԺԶ 8) եւ ընկալաւ

¹ Զ զագութիւն

² Զ դարձեալ

³ Զ > ժողովել

պէսպէս տեսչութեամբ՝ մարգարէիւքն եւ թագաւորօքն եւ պարգեւօքն, մանաւանդ գալստեամբն Իւրով հովանի առնելով նոցա զմարմինն, այլեւ զխաչն, եւ ոչ կամեցան փրկութեանն հասանել եւ ի խնամս Նորա վայելել, վասն այսորիկ ասէ.

Ահա թողեալ լիցի¹ ձեզ տունդ ձեր աւերակ (ԻԳ. 38):

Այսինքն՝ մերկ յիմմէ խնամոցս եւ ամայի յօգնականութենէ շնորհաց, որով յառաջագոյն յանձանձէի ձեզ, քանզի եւ ա՛յս սիրոյ ցոյցք էր՝ ընդ ձեզուամբ գերանաց ձերոց բնակել. այսուհետեւ տո՛ւնդ ձեր, զոր շինեցիք Ինձ, ձեզ եղիցի, եւ ո՛չ Ես: Եւ ա՛յլ ազգ. աւերման տանդ ձերոյ ո՛չ Ես, այլ դո՛ւք եղէք [պատճառ], զի գործք ձեր աւերեաց զտունդ ձեր: Եւ դարձեալ՝ յանկարծ գերի գնալով ձեր՝ թողեալ լիցին տունք ձեր, եւ նոքա առանց խնամողի մնացեալ աւերին, որով ցուցանէ, թէ յամելոց են ի գերութեանն: Իսկ առ ի միտս՝ տուն է մարմինն, եւ բնակիչ՝ հոգին, եւ շէն են² սոքա, յորժամ աստուածպաշտութեամբ զարգացեալք են. այլ նոքա զի ոչ ունէին զճշմարտութիւնն Որդւոյ, որով եւ զՀայր իսկ ճանաչեալ էին, ամայի եւ աւերակ մնային յուղիղ հաւատոյ եւ բարւոք գործոյ:

Բայց ասեմ ձեզ, թէ ո՛չ եւս³ տեսանիցէք զիս յայսմհետէ, մինչեւ ասիցէք. «Օրհնեա՛լ եկեալ յանուն Տեառն» (ԻԳ. 39):

Կամ թէ՛ յետ ասելոյ զբանս զայս այլ ոչ տեսին զՆա մինչեւ յօր Ողորմենին, որ եմուտ յերուսաղէմ յաւանակաւ, որում մանկունքն զովսանայն եւ զօրհնութիւն յանուն Տեառն երգէին: Եւ է՞ր վասն զայս ասէ. կամի զնոսա զԻւրեաւ ձգել ի ձեռն սիրոյ, քանզի նոքա ցանկ այնմ մեղադիր լինէին, թէ Աստուած ոք հակառակ Աստուծոյ իցէ: Նովին յորդորէ զնոսա սիրել զՆա, որով միաբան ցուցանէ զանձն ընդ Հօր՝ ի մանկանցն եւ ի ժողովրդեանն վկայութենէ, կամ թէ զյարութենէն ակնարկէ եւ զերկրորդ գալստենէն: Եւ թէ «յայսմհետէ» ասաց, մի՛ ինչ զարմանար, զի զխաչին ժամանակն նշանակեաց, որպէս թէ ասել՝ այլ ոչ կամիմ ուսուցանել զձեզ եւ կամ վարդապետութեամբ խօսակից լինել մինչ ի միւսանգամ գալուստն, յորժամ զայցեմ փառօք Հօր, եւ ամենեքեան, որք այժմ յանհաւատութեան էք, յերկիր պագանիցէք՝ փառաւորելով զանուն Իմ յաւիտեան ընդ Հօր, յորմէ ոչինչ օգտիրք, այլ մանաւանդ դատապարտիրք, զի ոչ է փրկութեան ժամա-

նակն, այլ դատաստանի եւ հատուցման: Մանաւանդ զի ոչ յօժարութեամբ, այլ ակամայ ի փառացն¹ բռնադատեալ «ամենայն լեզու խոստովանի Տէր զՅիսուս Քրիստոս ի փառս Աստուծոյ Հօր» (Փիլ. Բ 11) եկեալ յաշխարհ միւսանգամ, որ եւ փրկեսցէ զխոստովանողս անուան Իւրոյ եւ արժանաւորս արասցէ «կերպարանակից առնել զմարմին խոնարհութեան մերոյ ըստ նմանութեան մարմնոյ փառաց Իւրոց» (Փիլ. Գ 21), առ ի լինել «Աստուած ամենայն յամենայն» (Ա. Կոր. ԺԵ 28)՝ շնորհօքն Հօր եւ զթութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ, որում փառք եւ պատիւ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից: Ամէն:

¹ Զ լիցից

² Զ շինեն] շէն են

³ Զ > եւս

¹ Տ փառաց

Եւ ելեալ արտաքս Յիսուս ի Տաճարէն՝ գնայր, եւ մատեան աշակերտքն ցուցանել Նմա զշինուածս Տաճարին (ԻԴ. 1):

Քանզի ոչ լուան Նմա բնակիչք Տաճարին, թողու զնոսա եւ գնայ, որպէս եւ յայնժամ, զի թողեալ զնոսա եւ արտաքոյ քաղաքին ի Բեթանիա եւ անդ ագաւ¹: Արդ՝ որպէս անդ «արտաքոյ քաղաքի»-ն զհեթանոսս նշանակէր, որ հեռացեալ ի հրէիցն հանգեալ ի հեթանոսս, նոյնպէս եւ աստ ելանելն ի Տաճարէն զշնորհաց մերկանալն ի նոցանէ ցուցանէ, զի այլ ոչ փրկութիւն գտանէր, որպէս յերէկն եւ յեռանդն, զի «Յիսուս»-ն փրկիչ լսի, եւ զգնալն յեկեղեցիս հեթանոսաց օրինակէ: Իսկ մատչել աշակերտացն՝ «ցուցանել Նմա զշինուածս Տաճարին»՝ զի լուան ի Նմանէ թէ՛ «Թողեալ լիցի ձեզ տունդ ձեր աւերակ», եւ թէ՛ զայգին տացէ այլոց, իբր զարմանալով իմն, մատուցեալ ցուցանէին Նմա զգեղեցկութիւն Տաճարին եւ զամրութիւն, թէ՛ զիւրօր աշխատի գեղեցկութիւնն ապականիցի, եւ ազգի ազգի նիւթք եւ հնարք արուեստիցն, հաստահեղոյս վիմօք ամրացեալ եւ աշտարակօք զարդարեալ, տապալիցի: Այլեւ զյարմարութիւն պատարագացն եւ ժառանգաւորացն ասէին «շինուած Տաճարին», թէ՛ ո՛րպիսի կարգաւոր էր՝ ցուցանէին, որպէս զի թերեւս ի գութ շարժիցի եւ զվճիռ աւերմանն փոխել յօժարիցի:

Եւ Նա պատասխանի ետ եւ ասէ ցնոսա. «Տեսանէ՞ք զայդ ամենայն. ամէ՛ն ասեմ ձեզ, ո՛չ մնացէ այդր քար ի քարի վերայ, որ ոչ քակտեսցի» (ԻԴ. 2):

Անհրաժեշտ տայ զվճիռն, զի զայսպիսի չքնաղ շինուած եւ ամրագոյն, զոր տեսանէք բազում խանդիւ շինեալ ի Սողոմոնէ եւ ի Զորաբաբելէ, «ոչ մնացէ այդր քար ի քարի վերայ², որ ոչ քակտեսցի»: Է՞ր վասն՝ ասացէ ոք. «քանզի ոչ եթէ Բարձրեալն ի ձեռագործ տաճարս բնակէ» (Գործք Է. 48), այլ զայս՝ իբր³ նիւթ եւ առաջնորդ, թոյլ տայ երկրորդ կամօք վասն կազմութեան առաքինութեանն շինուածոց, որպէս զի բնական եւ կենդանի տաճար զանձինս յօրինիցեն Աստուծոյ ի բնակութիւն: Իսկ յորժամ յայսմանէ մարդիկք աւերակք իցեն, այնուհետեւ զնիւթականն եւ զանշունչն

¹ Մատթ. ԻԱ 17

² Զ > ի քարի վերայ

³ Զ > իբր

տապալէ, զի մի՛ Աստուած նիւթ կարծեցեալ գուցէ եւ կամ ի նիւթեղէնս բնակեալ: Եւ զի սոքա այնպիսիք էին, ասէ եւ վասն տանն թէ՛ «Ոչ մնացէ այդր քար ի քարի վերայ». այսինքն՝ ոչ թէ միայն աւերի, այլեւ ամենեւին արահետ լինի, ոչ միայն շինուածք սորա, այլեւ բնակիչք դորա, զի եւ դոքա անբանապէս մոլտ եւ ելս արասցեն ի դա՛ իբր զքար կարծրացեալ սրտիւ: Իսկ թէ ասիցէ ոք, թէ այն զի՞նչ իցէ, զի կայ մինչեւ ցայժմ, ասասցուք, թէ կամ զաւերն ասաց բնաւին, թէ այլ ոչ չինի վերստին, որպէս եւ եղեւն իսկ, կամ թէ զայնմ տեղւոյ, յորում մօտն կայր, նշանակեաց, քանզի այն կողմն Տաճարին մինչեւ ցհիմունս յատկեցաւ: Վասն որոյ հակառակորդացն պարտ է հաւանել եղելոցն եւ հանդերձելոցն իբրեւ ամենեւին սպառելոց:

Իսկ առ ի միտս՝ արտաքս ելանելն ի Տաճարէն զկամաւոր մահն նշանակէ, յոր գնայր յօժարութեամբ՝ քակելով զտաճար մարմնոյ իւրոյ մահուամբ, որում աշակերտքն հակառակէին, որպէս եւ Պետրոս երբեմն, որոց ասէ, թէ անհնարին է ոչ լինել իւրացդ, թէպէտ զարմանալի եւ գեղեցիկ թուի ձեզ մարմնով թագաւորութիւնս իմ: Այլ ոչ մնայ այդր քար ի քարի [վերայ], այսինքն՝ հոգի իմ ի մարմինս իմ, քանզի ստուգապէս մեռանելոց եմ: Զի զոր օրինակ երկու վէմք կառուցանին ի շինուած տաճարի, նոյնպէս հոգի եւ մարմին ի կազմութիւն մարդկութեան Նորա եղեւ, զոր քակեաց մահուամբ՝ հոգին միութեամբ աստուածութեանն ի դժոխս գնալով եւ մարմինն խառնմամբ Բանին ի գերեզման գնելով. ա՛յս է ասելն՝ «ոչ մնացէ»:

Եւ դարձեալ՝ թէ ըստ առաջին կարգին, որ ասաց թէ՛ «Ոչ տեսանէք, մինչեւ ասիցէք՝ օրհնեալ եկեալ յանուն Տեառն» (հմմտ. Մատթ. ԻԳ 39), իմասցիս եւ զայս, թէ «Ելեալ Յիսուս ի Տաճարէն գնայր» զժամանակ երկրորդ գալստեանն ասէ, յորում ելեալ յերկնից տաճարէն եւ գայցէ ի դատաստան: Իսկ քարոզք քանին նախքան զելանելն ցուցանեն զշինուած վերին տաճարին՝ զհաւատացելոցն բազմութիւն՝ ըստ այնմ. «Ահա ես եւ մանկուք իմ, զոր ետ ինձ Աստուած» (Եւ. Է 18): Թիւն՝ ըստ այնմ. «Ահա ես եւ մանկուք իմ, զոր ետ ինձ Աստուած» (Եւ. Է 18): Առ որս պատասխանէ, թէ որովհետեւ շինեցաւ վերինս, «ոչ մնացէ այդր» ի զգալիդ «քար ի քարի վերայ, որ ոչ² քակտեսցի». գլխաւոր տարբերցս բաժանման ասէ, որք որակութեամբ ծայրիցն՝ իբր շաղկապաւ յօգեալ ունին զմիմեանս, քակտին սոքա ի միմեանց՝ ըստ այնմ թէ՛ «Ամենքեան իբրեւ գործս մաշեցիմ եւ փոխեցիմ» (հմմտ. Սաղմ. ԾԱ 27):

¹ Զ յանուն"] եկեալ յանուն Տեառն

² Զ > ոչ

Եւ մինչդեռ նստէր ի լերինն Ձիթենեաց, մատեան առ Նա աշակերտքն առանձինն եւ ասեն. «Ասա՛ մեզ, ե՞րբ լինիցի՝ այդ, եւ կամ զի՞նչ նշան իցէ Քոյոյ գալստեանն եւ վախճանի աշխարհիս» (Լուկ. 3):

Միշտ ի լերինն Ձիթենեաց առանձնացեալ բազմէր կամ վասն վարդապետութեան, զի անդ յապահովացեալ ուսուցանէր զժողովուրդն, կամ սակս աղօթից ելանէր՝ նշանակելով զլուսապայծառ աստուածութեանն բարձրութիւն, որ բնակեալ է ի լոյս անմատոյց, անդր բարձրանալովն, միանգամայն եւ խրատելով զմեզ բարձրանալ յերկրաւոր հովտացս յանձնակ լոյս երկնային խորոցն Աստուծոյ: Առ որս մատեան աշակերտքն առանձինն՝ հարցանել կրկին եւ երեքկին հարցուածս. առանձինն վասն այսորիկ, զի գիտէին իսկ, թէ զայսպիսի ծածուկ խորհուրդս ո՛չ առաջի ամենեցուն յայտնէ, քանզի միշտ առ ժողովուրդս առակօք խօսէր եւ ի հարցանել աշակերտացն՝ առանձինն մեկնէր: «Ասա՛ մեզ, ե՞րբ լինիցի այդ», այսինքն՝ աւերն Երուսաղէմի եւ գերութիւնն հրէից, քանզի յոյժ ցաւէին ի վերայ ժողովրդեանն եւ աւերման Տաճարին: Մեզ, ասեն, ասա, որ հաւատացեալ եմք Քեզ եւ աշակերտեալ Քում աստուածային վարդապետութեանդ, թէ ե՞րբ լինիցի այդ, որպէս զի զգուշացուցուք զնոսա. թերեւս ի բաց կացցեն ի հարեացն եւ վրիպեսցին ի տանջանացն:

«Եւ կամ զի՞նչ նշան իցէ Քոյոյ գալստեանն եւ վախճանի աշխարհիս». քանզի երկնէին եւ այսմ՝ գիտել զօր գալստեանն Նորա, վասն որոյ ցանկային զՆա յայնպիսի փառսն տեսանել, որ բազում բարութեանց էր պատճառ, այլեւ աշխարհիս վախճանին ըզձային, յորում եւ ընդունելոց է իւրաքանչիւր զհատուցումն իւր, մանաւանդ արդարքն զերծեալ ի վշտաշատ կենցաղոյս իւրաց՝ եւ յանճառ հանգիստն ժամանեն:

Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ ցնոսա. «Զգո՛յ՛ լերութ, գուցէ որ զմեզ խաբեսցէ (Լուկ. 4):

Զի բազումք գայցեն յանուն իմ եւ ասիցեն թէ՛ «Ես եմ Քրիստոսն», եւ զբազումս մոլորեցուցանիցեն (Լուկ. 5):

Քանզի նոքա օտար իմն զպատերազմունս համարէին, որ գալոց էր ի վերայ Երուսաղէմի, եւ զանձինս արտաքոյ ի խռովութեանցն կարծէին լինել եւ բարութեանց սպասել ակն ունէին, զի վաղվադակի դիպեսցին, որպէս եւ յետ յարութեանն ասէին թէ՛ «Ի ժամանակի աստ յայսմի՞նչ հաստցանելոց իցես զարքայութիւնն իսրայէլի» (Գործք Ա. 6), որպէս Դաւիթ թագաւորելով եւ Եզեկիա եւ Ովսէէ, եւ ոչ կրել չարչարանս, այլ թագակից լինել Քրիստոսի: Վասն այսորիկ

¹ 2 լիցի

զգժուարինսն յառաջագոյն գուշակէ նոցա եւ հրամայէ արթունս լինել, քանզի կրկին պատերազմ է լինելոց ի մոլորեցուցչացն՝ ներքին եւ արտաքին: Ներքին՝ որք «գայցեն յանուն իմ՝ եւ ասիցեն թէ՛ ես եմ Քրիստոսն», որպիսիք էին Յուդասն եւ Թեւդասն, որ զնոյն ախտացան, որպէս պատմի ի «Գործս առաքելոցն»², մոլորեցուցիչք բազմաց, այլեւ Սիմոն եւ Մարկիոն, եւ կամ նոյն ինքն դերաքրիստոսն, իսկ զարտաքին՝ այժմ ասէ:

Լսելոց էք պատերազմունս եւ գիտնալս պատերազմաց. զգո՛յ՛ լերութ, մի՛ խռովեսցիք, զի պարտ է լինել այնմ ամենայնի, այլ չեւ է կատարած (Լուկ. 6):

Այսու զՏիտոսին եւ զՎեսպիանոսին միայն յայտնէ պատերազմ, որ վասն աւերման Երուսաղէմի յառնէին, եւ ո՛չ զարտաքնոցն եւ զամենայն տիեզերաց, քանզի լինելոց է եւ այն, որպէս յետոյ ասէ: Իսկ թէ՛ այս այսպէս է, ընդէ՞ր ոչ ասէ թէ՛ «տեսանելոց էք», այլ թէ՛ «լսելոց էք»³. Քանզի յայնմ ժամանակի ո՛չ յԵրուսաղէմ լինելոց էին առաքեալքն, այլ ոմանք վերափոխեալք, եւ կէսք յիւրաքանչիւր վիճակս ի քարոզութիւն աւետարանին ընթացեալք: Եւ զի մի՛ լսելով զձիւնաբեր չարեացն՝ կարծիցեն, թէ խափանելոց իցէ քարոզութիւնն, ածէ զնովիմք թէ՛ մի՛ խռովիցիք, զի պարտ է այսմ ամենայնի լինել, զոր ես յառաջագոյն ասացի, եւ փորձութեանցն հասանել ի վերայ, սակայն ոչինչ խափան լինիցի իմոց բանիցդ: Եւ զի յետ այնր պատերազմի համարէին զգալուստ Նորա եւ զվախճան աշխարհիս, ասէ, թէ տակաւին «չեւ է կատարած», քանզի աւերն Երուսաղէմի՝ աշխարհի վախճանիս իցէ ապացոյց, եւ նախ աւերն Երուսաղէմի, զորոյ զօրինակն ազդեաց, վասն որոյ հարցին, եւ ապա կատարած յաւիտենիս, զորոյ զնշանակն այժմ տայ:

Յարիցէ ազգ յազգի վերայ, եւ թագաւորութիւն ի թագաւորութեան, եւ եղիցին սովք եւ սրածութիւնք, սասանութիւնք ի տեղիս տեղիս (Լուկ. 7):

Սակայն եւ այն ամենայն սկիզբն է երկանց (Լուկ. 8):

Կամ զարձեալ զհրէիցն ասէ թշուառութիւն, որ յարեաւ ազգն հռոմայեցւոց ի վերայ ազգին եբրայեցւոց, եւ սովով եւ սրով եւ սասանութեամբ մաշեցին զԵրուսաղէմ, վասն որոյ ասէ թէ՛ «Այն ամենայն սկիզբն է երկանց», այսինքն՝ հանդերձեալ դատաստանին յաւիտենական պատժոցն, որ պատահելոց է տիրասպան ազ-

¹ 2 ~ յանուն իմ գայցեն

² Գործք Ե 36-37

³ S > էք

գին: Եւ կամ զընդհանուր պատերազմունս ասէ, որ ի բռնաւորաց պատահէ աշխարհիս՝ զոմանս սովով տանջել, կամ ի նոցա պաշարմանէն, կամ ի վերուստ բարկութենէն, զկէսս սրով խողխողել եւ զայլս ահիւ սասանեցուցանել՝ ի թոյլ տալոյն Աստուծոյ, որպէս զի առ սակաւ սակաւ մաշեցի եւ նուազեցի երկիր՝ սկիզբն լինելով երկանց դառնութեան ժամանակի նեոխն, որ յաւելուցաւ ի վերայ ցաւոց, որպէս տեսանեմք այժմ փորձիւ զպէսպէս նեղութիւնս եւ զհարկապահանջութիւնս, զոր կրեն ազգ մարդկան, եւ ապա մերձ ի ծնունդն ժամանելով՝ երկնէ զվշտալին յաւուրս նեոխն եւ կարապետաց նորա, առ որով եւ լինի ծնունդ նորոգման աշխարհիս փոփոխման, քանզի թէ ոչ յղանայ՝ եւ ո՛չ երկնէ իսկ, եւ թէ ոչ երկնէ զցաւս՝ եւ ո՛չ ծնանի բոլորովին՝ ըստ առաքելոյ թէ՝ «Հեծէ եւ երկնէ, զի նորոգութեան հասցէ» (հմմտ. Հոմ. Ը 22-23):

Յայնժամ մատնեցեն զձեզ ի նեղութիւնս եւ սպանանիցեն զձեզ, եւ եղիք ատեցեալք յամենայն ազգաց վասն անուան իմոյ (ԻԴ 9):

Նախ ասաց թէ՝ «մի՛ խռովեսցիք», զի մի՛ կարծիցեն, թէ ի վրդովման կենցաղոյս ալեկոծութեան նոքա յապահովս մնասցեն, վասն այնորիկ եղ ի դէպ ժամանակի, խառնէ եւ զնոցա կարիսն՝ ունելով միախառնութիւն ինչ ի հասարակաշարիսն, որ անցանիցէ ընդ հրէայսն: Եւ յառաջագոյն զայս ասելով զգուշութիւն է նոցա, զի յորժամ լինիցի, մի՛ խռովեսցին, որպէս ասէր: Իսկ այն՝ կրկին միախառնութիւն, զի ո՛չ վասն այլ ինչ իրաց կրէք զայն ի բազմաց, այլ վասն յիս հաւատալոյ:

Եւ յայնժամ գայթաղեցեն բազումք եւ զմիմեանս մատնեցեն եւ ատեցեն զմիմեանս (ԻԴ 10):

Ասէ զպատճառ փորձութեանն, զի որպէս զոսկի հրով գտին հոգիք մարդկան ի ժամանակի նեղութեան, զի ընտիրքն երեւեսցին, եւ վատթարքն գայթաղեցին, վասն այնորիկ ասաց, թէ բազումք, այլ ո՛չ ամենեքեան. բայց կարի մեծ չարութիւն է, յորժամ ազգականն եւ բնաբար սիրելին ի յատելութիւն եւ ի պատերազմ յարիցէ:

Եւ բազում սուտ մարգարէք յարիցեն եւ զբազումս մոլորեցուցեն¹ (ԻԴ 11):

Տե՛ս զերեքկին պատերազմն՝ որ ի մոլորեցուցչաց մարգարէիցն լինի, եւ որ ի պատերազմողաց, եւ որ ի սուտ եղբարց, որպէս Պողոս գրէր թէ՝ «Վիշտս ի սուտ եղբարց» (Բ Կոր. ԺԱ 26), որք են հեր-

¹ Զ մոլորեցուցանիցեն

ձուածողքն, քանզի զանուն քրիստոնէի ունէին եւ զուսումն սատանայի, որպէս արիանոսքն եւ նեստորեանքն եւ ապոլինարիտքն¹ եւ նաւատիանոսքն եւ այլք բազումք: Քանզի որպէս ի հնումն ճշմարիտ մարգարէիցն՝ սուտ մարգարէքն յառնէին՝ Սեդեկիաս² եւ այլք բազումք, նոյնպէս եւ ի նորս՝ յաւուրս առաքելոցն եւ հայրապետացն, սուտքն արձանացան, որպէս յիշեն Պողոս եւ Յովհաննէս եւ Պետրոս ի թուղթս իւրեանց³: Է՞ր վասն. մի՛ զի ճշմարտութիւնն ի մէջ ստոցն առաւել պայծառագոյն երեւեսցի՝ ըստ ոսկւոյ օրինի՝ մերձ գոլով խրթներանգ⁴ կապուտակի, երկրորդ՝ վասն ընտրելոցն, որպէս ասացաք, զի երեւեսցին:

Եւ վասն բազմամալոյ անօրէնութեանն՝ ցամաքեցի սէր բազմաց (ԻԴ 12):

Այս յոյժ դժուարագոյն է, յորժամ եւ գործովք եւս աղտեղանայցեն եւ զսիրոյն միախառնութիւն ոչ ունիցին, զի որպէս ի⁵ յորդել հեղեղաց՝ աղբիւրք սպառեսցին, նոյնպէս եւ ի յաճախել անօրէնութեանն⁶ սէր նուազեցի: Բայց բազմաց եւ ո՛չ ամենեցուն, զի որք զնեղ եւ զանձուկ ճանապարհն գնան, այնպիսեացն ո՛չ ցամաքեցի, քանզի սիրոյն նուազութիւն ո՛չ այլուստ է, քան թէ յազահոլթենէ եւ յընդիշտ կենաց, քանզի ատելով զբազումս՝ յափշտակեն եւ յղփանան, եւ ոչ տալով այլոց՝ վասն փափկութեան անձանց ուշտանան, որով լինի սիրոյն պակասութիւն: Իսկ որք յաշխարհէ հրաժարեալք են, զընդդէմն գործեն՝ ցաւակից լինելով բազմաց եւ սիրելով զամենեւեան հասարակաց: Լսի եւ այսպէս, թէ ի յաճախելոյ վշտաց՝ որ յանօրինաց, բազումք տկարանան ի սիրոյ վասն աղքատութեան. այս են գայթաղեալքն:

Բայց որ համբերեցէ⁷ իսպառ, նա կեցցէ (ԻԴ 13):

Այսու ցուցանէ, թէ զառաքինիսն եւ զժողովալսն ոչ խախտիցէ, այն թէ իբր զվէմ անշարժ ընդդէմ ալեացն փորձութեանց համբերութեամբն ամրանայցեն, որպէս եւ ոչ զնահատակն Յոր տարակարծ եւ անընդհատ եկեալ փորձութիւնքն: Իսկ ասելն թէ՝ «Որ համբերէ իսպառ⁸, նա կեցցէ»՝ զի են ոմանք, որ առ վայր մի

¹ ՏԶ ապոլինարիտքն

² Գ Թագ. ԻԲ 11-25

³ Բ Պետ. Բ 1, Ա Յովհ. Դ 1, Ա Տիմ. Դ 1-2, Ա Կոր. ԺԱ 13

⁴ Տ խրթներանգ

⁵ Զ > ի

⁶ Զ տար անօրէնութեան

⁷ Զ համբերեացն

⁸ Զ ~ իսպառ համբերի

ժողովեն նեղութեանց եւ յետոյ մատնին ի վտանգս, որք ոչ են գովելի, այլ որք մինչ ի մահ գուն եղեալ՝ վշտացն համբերեն, նոքա կեան աստ հարուստ սիրոյն օրինօք եւ անդ յանսպառ կեանսն թագաւորեսցեն:

Եւ քարոզեսցի աւետարանս արքայութեան ընդ ամենայն տիեզերս՝ ի վկայութիւն ամենայն՝ հեթանոսաց, եւ ապա եկեսցէ կատարած (ԻԿ 14):

Ասիցէ ոք՝ ուստի՞ յայտ է, թէ յառաջ քան զառնուլ քաղաքին քարոզեցաւ աւետարանն. լուր զի՛նչ ասէ Պօղոս թէ՝ «Ընդ ամենայն երկիր ել քարքառ նոցա» (Սաղմ. ԺԸ 5, Հոռմ. Ժ 18), եւ թէ պտղաբեր եւ աճեցուն է աւետարանն ընդ ամենայն արարածս՝ որ ի ներքոյ երկնից, զի թէ յերուսաղէմէ ի Սպանիա եհաս, զմտաւ ած, թէ այլքն ո՛րչափ ինչ գործեցին, քանզի ընդ բնաւս տարածեցաւ աւետարանն, թէպէտ ոչ հաւատացաւ ընդհանուր: «Ի վկայութիւն, աւսէ, ամենայն՝ հեթանոսաց», այսինքն՝ յանդիմանութիւն եւ յամբաստանութիւն անհաւատիցն, զի որք հաւատացին՝ դատապարտեսցեն զանհաւատսն: Եւ ապա եկեսցէ աւերն Երուսաղէմի, զի մի՛ եւ ստուեր անգամ պատասխանատրութեան ունիցին ապախտաւորքն, որք տեսանիցեն զգործութիւն Նորա ամենայն ուրեք լուսաւորեալ: Եւ դարձեալ՝ Հանգոյն, ինձ թուի, ասացուածոյն Պօղոսի թէ՝ «Յորժամ լրումն հեթանոսաց մտցէ, ապա ամենայն իսրայէլ կեցցէ» (Հոռմ. ԺԱ 25-26), զի ամենայն ուրեք բանն հնչէ, մինչ զի հեթանոսք եւս վկայք լիցին աստուածութեան Նորա, այլեւ հրէայք եւս, եւ ապա եկեսցէ լրումն աշխարհի: Վասն որոյ ոմանք ասեն, թէ որչափ պակասիցեն ազգք, որոց ոչ քարոզեցաւ աւետարանն, նոյնչափ ժամանակ է մինչ ի կատարած:

Արդ՝ յորժամ տեսանիցէք զպղծութիւն աւերածոյն, որ ասացեալն է ի ձեռն Դանիէլի մարգարէի, զի կայցէ ի տեղւոջն սրբութեան (որ ընթեռնուց՝ ի միտ առցէ) (ԻԿ 15):

Որպէս ասացաք, յառաջագոյն անյայտաբար զաւերն աշխարհիս ընդ աւերն Երուսաղէմի խառնէ եւ մասնաւորին ստուգութեամբ զհանրականն կնքէ: Արդ՝ «պղծութիւն աւերածոյն Երուսաղէմի» կամ զպատկերն ասէ, որ եմոյժ զօրավարն ի Տաճարն, յորժամ էառ զքաղաքն, զի թէպէտ բազում անգամ աւերեցաւ նա, դարձեալ շինեցաւ, իսկ յայսմ նուագի ոչ եւս, քանզի ընդ աւերմանն եղեւ ապականութիւն նորա եւ պղծութիւն սրբութեան նորա, կամ զի կանգնեցին դրօշս ի ներքս ի Տաճարի անդ հոռոմք:

¹ Ձ > ամենայն

² Ձ > ամենայն

որ նկարեալ էր ի նոսա արծուի: Իսկ այլք ասեն նշան աւերածոյն¹ նորա՝ զլուս խոզի ետուն բերել ի հոռոմոց եւ դնել ի ներքս ի Տաճարին ի ձեռն Պիղատոսի: Եւ ոմանք զմանկակեր կիւնն ասեն «պղծութիւն աւերածին», որպէս ասաց Դանիէլ մարգարէ²:

«Զի կայցէ»³ պիղծն անապատի «ի տեղւոջն սրբութեան», ուր չիցէ արժան. «Որ ընթեռնուցն՝ ի միտ առցէ»: Այսինքն՝ զմարգարէութիւնն ուսուցանէ, թէ եւ ոմանք կենդանի իսկ կայցեն ի նոցանէ մինչեւ յայն ժամանակ. կամ զգորսն ասէ «պղծութիւն աւերածի»: Եւ դարձեալ՝ «պղծութիւն աւերածի» զնեռնն ասէ, որ անապատացուցանէ⁴ ի բարեաց զաշխարհս եւ նստի ի տաճարն եւ ցուցանէ զանձն, թէ աստուած իցէ, եւ սկսանի հայհոյութիւն ձգել առ Բարձրեալն՝ մինչ ի ժամանակ եւ ժամանակս եւ կէս ժամանակաց, որպէս ասաց Դանիէլ⁵: Կամ թէ՛ զի յաւեր անապատէն հարաւոյ յառնէ եւ զկուռս պաշտէ եւ հպարտ ոք է, «պիղծ աւերածի» ասաց: Արդ՝ որ ընթեռնուց զմարգարէութիւն նորա, ի միտ առնու զգալուստ նորա յասացեալ նշանացս, յետ որոյ լինիցի կատարած աշխարհիս: Եւ ընդէ՞ր զայս դնէ. զի ասաց նախ, թէ աւետարանն քարոզեսցի ի վկայութիւն հեթանոսաց, որք ոչ հաւատան, յայնժամ դայ «մարդն անօրէնութեան»⁶, «որոյ գալուստն ըստ ազդեցութեան սատանայի է» (Բ ԹԵՍ. Բ 3, 9), եւ հաւատան ի նա, որ յիւր անունն եկն⁷, որք ոչ հաւատացին ի Քրիստոս, որ յանուն Հօր Իւրոյ գործէր եւ խօսէր:

Յայնժամ որ ի Հրէաստանի իցեն՝ փախիցեն ի լերինս (ԻԿ 16),

եւ որ ի տանիս կայցէ, մի՛ իջցէ առնուլ ինչ ի տանէ իւրմէ (ԻԿ 17),

եւ որ յանդի իցէ, մի՛ դարձցի յետս առնուլ զձորսն իւր (ԻԿ 18):

Իբրեւ ասաց զհարեացն, որ հասանելոց էր քաղաքին, եւ զփորձութիւն առաքելոցն, դարձեալ ճառէ զհրէական վշտացն՝ յայտ արարեալ, թէ յորժամ տիեզերք պայծառանան լուսաւոր գիտութեամբ, յայնժամ նոքա խաւարին եւ անկանին ի նեղութիւն: Ե՞րբ, յորժամ այսպէս լինիցի եւ ծանրանան ի վերայ նոցա վիշտք պատերազմացն, փախիցեն ի լերինս, զի ոչ եւ⁸ մի ինչ յոյս փրկութեան կայցէ. քանզի բազում անգամ եղեւ դիւրութիւն ի

¹ Տ աւերածի

² Տ մարգարէն

Դան. Թ 27

³ Ձ կայցէ

⁴ Ձ անապատ ցուցանէ

⁵ Դան. ԺԲ 7

⁶ Բ ԹԵՍ. Բ 3

⁷ Յովհ. Ե 43

⁸ Ձ > եւ

սաստիկ պատերազմացն, որպէս առ Սենեքերիմաւն եւ Անտիոքաւն, որք վերստին ժողովեցան եւ նորոգեցին զկարգս: Յայնմանէ անյոյս առնէ զնոսա, քանզի լաւ համարեցին մերկանդամ եւ մազապուր ապրիլ: Նմին իրի ասէ թէ՝ «Որ ի տանիս կայցէ, մի՛ իջցէ առնուլ ինչ ի տանէ իւրմէ», քանզի անեղր է նեղութիւնն, եւ ոչ ուրեք փոյթ կամ հոգաբարձութիւն¹, այլ որ ի ձեռն անկանիցի՝ հարկ է կորնչել: Վասն այսորիկ եւ ի վերայ բերէ թէ՝ «Որ յազարակին իցէ՝ մի՛ դարձցի յետս առնուլ [զձորձս իւր]», զի թէ որ ի ներքս իցեն՝ փախչիցին, ո՞րչափ եւս առաւել որ արտաքոյն իցեն՝ չպարտին անդր ապաստան լինել:

Եւ դարձեալ՝ պիղծն անապատի ի Հրէաստան թագաւորէ, վասն այսորիկ եւ նոքա ի լերինս փախիցեն, այսինքն՝ խոստովանող հոգիք, որ ստութեան նեւրին տեղեակք լինիցին, թողուն զստուերազրութիւն Օրինացն եւ փախիցեն ի վեհադոյն միտս Օրինացն եւ մարգարէիցն, որ է նոր վարդապետութիւն առաքելոցն Քրիստոսի, զոր «լեառն» անուանէ, այսինքն Եկեղեցի՝ օծեալ Հոգւոյն պարարտութեամբ, զերծեալք ի նմանէ եւ կամ կատարեալք: «Եւ որ ի տանիս» առաքիւնութեան իցէ՝ պսակեալ շինուածով աստուածապաշտութեան, «մի՛ իջցէ առնուլ ինչ ի տանէ» մարմնական ցանկութեանս: «Եւ որ յանդի իցէ», այսինքն՝ զերծեալ ի սողոմական չարութենէ աշխարհական մեղաց, եւ ճեմի յանդաստան աստուածային Գրոց վարդապետութեան, մի՛ դարձցի դարձեալ յաշխարհ եւ ի ստորին վաւաշ ցանկութիւնս, զի մի՛ մածիցի² արձան աղի³:

Բայց վա՛յ իցէ յդեաց եւ ստնտուաց յաւուրսն յայնոսիկ (ԻԴ 19):

Յղիքն՝ զի ոչ կարիցեն փախչել դիւրաւ ի ծանրութենէ յղութեանն, եւ ստնտուքն՝ վասն կապանաց գլխոյ որդւոցն, զի ոչ կարեն ընդ իւրեանս զմանկունսն ապրեցուցանել, զի զինչսն արհամարհել դիւրին է, իսկ զբնական գութն քամահել՝ դժուարին: Դարձեալ՝ եղուկ է ի ժամանակին, յոր յղացան չարութեամբ բանսարկուին զցաւս եւ զանօրէնութիւն, եւ որ դիեն զկաթն աղտեղի անառակ ցանկութեան, զի անհրաժեշտ է տանջանք նոցա:

Յաղօթս կացէք, զի մի՛ լիցիցի փախուստն ձեր ձմերայնի⁴ եւ մի՛ ի շաբաթու (ԻԴ 20):

¹ Զ հոգաբարձութիւն է

² Զ մածցի

³ Ծննդ. ժժ 17, 26

⁴ Զ ի ձմերայնի

Զայս ոմանք վասն առաքելոցն միայն ասեն ասացեալ՝ ըստ այնմ թէ՝ «Յաղօթս կացէք, զի մի՛ մտանիցէք ի փորձութիւն» (Մարկ. ԺԴ 38), քանզի յուրբաթու անդ ի խաւարել արեգականն քաջալերեալ էին նոքա, իսկ ի շաբաթու մեծաբանեցին հրէայքն: Եւ ձմեռն զի ցուրտ էր, յայտ ի խարուկէն էր, զի արկեալ ջեռնուին, ըստ մարգարէին թէ՝ «Ցուրտ եղիցի օրս այն» (հմմտ. Զաք. ԺԴ 6): Բայց ինձ թուի, թէ առ հրէայսն են այս բանք եւ ո՛չ ընդ աշակերտսն, քանզի ոչ թէ առաքեալքն շաբաթս պահելոց էին եւ կամ անդր պատահելոց, յորժամ Վեսպիանոս զայն գործեաց: Քանզի յորժամ յայտնեաց զբարկութիւն իւր, թէ գալոց է ի վերայ ձեր արդարութեամբ, դարձաւ եւ փութացոյց ի վերայ նոցա զողորմութիւն իւր, զի յիւրաւունս հաստատեալ է աթոռ Նորա՝: Եւ ուսուցանէ, զի յաղթս կայցեն ո՛չ անցուցանել զսահման պատժոցն, այլ փոխել զժամանակս եւ զաւուրս չարին մեծի, որ գալոց էր ի վերայ նոցա, ողորմութեամբ իւրով, զի գալ նեղութեանն ճշմարիտ է, եւ փախնուցութեւ դուր, յայտ է, բայց «յաղթս կացէք, զի մի՛ լինիցի փախուստն ձեր՝ ձմերայնի եւ մի՛ ի՞ շաբաթու»:

Ձմեռն՝ վասն ցրտոյն վարանաց, զի ո՛չ դիւրագոյն լիցի փախուստն, եւ շաբաթն՝ վասն Օրինացն իշխանութեան, զի մի՛ լուծցին օրէնքն Մոսիսի, թէպէտ ունէին սովորութիւն երիս ասպարէզս ճանապարհորդել ի շաբաթու, որպէս գրեալ է ի «Գործս առաքելոցն» թէ՝ «Ըստ շաբաթուն ճանապարհի» (Գործք Ա 12): Բայց այն զի՞նչ էր բաւական կամ կռուելոյ, կամ փախչելոյ. գուցէ յորժամ գտանիցեն զձեզ միամիտք ի պահել զշաբաթսն յաւուրս պատերազմին, սատակեցեն իբրեւ զայնոսիկ որ յայրի անդ: Ինձ թուի՝ զայս ասելով՝ էին ոմանք, որ զերծանելոյ արժանաւորք էին, որպէս հաւատացեալքն, որոց հրամայէ աղօթել եւ փրկիլ, որպէս եւ եղեւ իսկ:

Դարձեալ՝ ձմեռն առանց պտղոց է, եւ շաբաթ՝ առանց գործոց, այսպէս մի՛ վայելիցէք դուք, զի յորժամ ոչ պտուղ ունիցիք եւ ոչ գործք ի ձմեռն եւ ի շաբաթուն, որ մին բռնութեան է, եւ միւսն՝ կամաց, ձմեռն՝ բռնութեան, եւ շաբաթն՝ կամաց, արդ՝ ո՛չ բռնութիւն այլոց եւ ո՛չ կամք ձեր շարժեցեն զձեզ ի գործոց անտի Տեառն Աստուծոյ ձերոյ: Եւ դարձեալ՝ զի ձմեռն հանգիստ է ամենայն աշխատութեան ամարայնոյ, եւ շաբաթ կատարած է գործոյ, իբր այն՝ «Յարդ եւս կայ շաբաթս Աստուծոյ» (հմմտ. Եբր. Դ 9), որ

¹ Սաղմ. 722

² Զ ի լիցիցի փախուստն ձեր

³ Զ յաւուր ի

⁴ Զ բռնութեանն

վասն հատուցման հանգստեան ասացեալ է «չաբաթ»։ Արդ՝ յայտ առնէ ասացելովքն, թէ շտապ տագնապի հասանել ի վերայ ամենեցուն, որք ոչ լինին կատարեալ հաւատով եւ բարի գործով, քանզի անհաւատութեամբ եւ դատարկ ի բարի գործոց անդր հասանել՝ փախչելով հոգւոյ ի մարմնոյ, փախուստն այն առաջի կայ, զոր ասելոց է ծուլացելոցն եւ անհաւատիցն թէ՛ «Երթայք յինչն ի հոտն յախտեմակա՛ն» (հմմտ. Մատթ. ԻԵ 41)։

Ձի եղիցի յայնժամ ցնդութիւն մեծ, որպիսի ոչ եղեւ ի սկզբանէ արարածոց աշխարհի մինչեւ ցայժմ եւ ոչ այլ լիցի (ԻԳ 21)։

Մի՛ ոք զասացեալս աւելորդ համարիցի, քանզի դժուարին նեղութիւն եկն ի վերայ նոցա, որպէս պատմէ Յովսէփոս ազգական նոցին, զի ոմանք զորդիսն ի սովոյ ուտէին, եւ կիսոց ընտերքն պատառէին եւ աղիքն հեղուին, եւ այլ սոյնգունակ աղէտք զանազան, զորս թուել ոչ է հարկ։ Եւ այս է՞ր վասն. զի ոչ ոք ի մարդկանէ յանդգնեցաւ յայնպիսի յանդգնութիւն, եւ ոչ առ յապայ յանդգնեցի ոք, վասն այսորիկ եւ նեղութիւնն անհնարին է, որ ոչ եղեւ երբէք եւ ոչ այլ լինելոց է։ Նմանապէս եւ ի ժամանակս նեղին լինիցի վիշտ անհանդուրժելի վասն նորին չարութեանն, զի մարդ է նա՝ բոլորովին զգեցեալ զսատանայ, եւ պատերազմի կրկին պատերազմօք. ըստ մարմնոյ կեղեքէ ի հարկապահանջութիւն եւ ըստ հոգւոյ՝ յայլափառութիւն եւ յօտար կրօնս պէսպէս տանջանօք արկանէ։ Այլ խառնակին տարերք, եւ խաւարի արեգակն, որպէս ետես Յովհաննէս զօրինակ հարուածոցն¹, վասն այսորիկ ասէ, թէ ոչ է եղեալ ի սկզբանէ. զի կամ ոչ է եղեալ, եւ թէ եղեալ է՝ մասնաւոր եւ ի տեղիս տեղիս, իսկ այն ծանրագոյն է եւ ամենայն ուրեք։ Իսկ ասելն թէ՛ «մի՛ այլ լիցի», զի ի սատակելն նորա՝ հոգւով բերանոյ Յիսուսի² եւ այրմամբ շրթանց նորա, բառին խռովութիւնք եւ դադարեն կենցաղոյս ամբոխմունք՝ առ ի թագաւորել ճշմարտութեանն, առ որով եւ խաղաղութիւնն յաւերժանայ ի մշտնջենաւոր կեանսն։

Եւ եթէ ոչ կարճէին ատուրքն այնոքիկ, ոչ ապրէր ամենայն մարմին, բայց վասն ընտրելոցն կարճեցին ատուրքն այնոքիկ (ԻԳ 22)։

Այսու յայտ առնէ, թէ ե՛ւս չարաչար պատժոց արժանի են քան զմնացեալսն։ «Եթէ ոչ կարճէին աւուրքն այնոքիկ». աւուրս, զոր ասէ, զպատերազմին եւ զպաշարմանն կոչէ, զի եթէ բազում

ժամանակս պատերազմ հոռոմոց կալեալ էր զքաղաքաւն, ամենայն իսկ հրէայք սատակեալ էին, որ զմարմնականն ունէին սրբութիւն, որ՝ արտաքոյ եւ որ ի ներքս էին, զի ամենայն ուրեք ցրուեալ՝ ձօնիս առնէին զնոսա վասն բնական ատելութեանն։ «Բայց վասն ընտրելոցն կարճեցին [աւուրքն այնոքիկ]». «ընտրեալս» զհաւատացեալսն ասէ, որ ի միջի նոցա մնացեալ էին, զի մի՛ ընդ անհաւատսն կորնչիցին եւ մի՛ ասիցեն, թէ վասն Քրիստոսի հաւատոյն եկին չարիքս ի վերայ մեր։ Յուցանէ, թէ ոչ միայն հաւատացեալքն չեղեն պատճառք կորստեան, այլ թէ եւ ի բացեայ էին, բնաջինջ սատակէին ամենեքեան, յաղագս որոյ փաւրատեաց զկռիւն եւ զրաւ արար պատերազմին։

Բայց դու մի՛տ դիր Հոգւոյն տեսչութեան, զի Յովհաննէս յայսպիսեացս ոչինչ գրեաց, զի մի՛ ոք կարծիցէ յիրացն գործելոյ գրել զպատմութիւնն, քանզի յետ զքաղաքն առնելոյ եկաց նա ժամանակս բազումս, այլ որք յառաջ քան զառնուլ² քաղաքին փոխեցան եւ ոչ տեսին ինչ անդ՝ նոքա գրեցին՝ պայծառ առնելով յամենայն կողմանց զգորութիւնն կանխասացութեանն։ Այսպէս վասն ընտրելոց աղօթիցն, թէպէտ մեռեալք լինիցին, կարճէ Աստուած զաւուրս նեղին երեք ամ եւ կէս, զի մի՛ ամենեքեան յայն ժամու մարմնասէրքն առցեն զգիր զազանին ի վերայ ճակատու իւրեանց եւ ոչ կարիցեն ապրել ի բարկութենէն, որ յայտնելոց է յերկնից ի վերայ որդւոցն անհաւանութեան³. կամ վասն ընտրելոցն ենովքայ եւ եղիայի կարճեցին։

Յայնժամ թէ ոք ասիցէ ձեզ՝ ահաւասիկ աստ է Քրիստոսն կամ անդ, մի՛ հաւատայցէք (ԻԳ 23)։

«Հայայնժամ»-ն ոչ ըստ կարգի յառաջ ասացելոցն բանից դնէ աստ, այլ զայն ժամանակն նշանակէ, յորում այսմ պարտ է լինել։ Բայց ո՞ք ասիցէ զայս. յայտ է՝ կարապետք նեղին եւ պատգամաւորք սատանայի, որք զձեւ Յովհաննու առնուն՝ նախընթաց լինելով, եւ պատրեն զբազումս՝ անելով առ դերաքրիստոսն։ Իսկ ասելն թէ՛ «աստ է Քրիստոսն⁴ կամ անդ», խաբէութիւն է՝ առ ի հաւանեցուցանել տեղեաւն. կամ զամենայն որ ինչ Աստուած է՝ այսու բանիւ ցուցանէ, զի ոչ տեղեաւ պարագրի, այլ ամենայն ուրեք է՝ ըստ մարգարէին թէ՛ «Եւ Աստուած մերձաւոր եմ եւ ոչ հեռաւոր» (Երեմ. ԻԳ 23), որով ցուցանէ զինքն Աստուած գոլ։ կամ՝ «աստ» ասե-

¹ Ձ > յախտեմակա՛ն

² Յայտ. ԺԶ

³ ԲԹԵՍ. ԲԾ

¹ Ձ որք

² Ձ զառնուլն

³ Եփես. Ե 6

⁴ Ձ > Քրիստոսն

լովն՝ աղքատորեն ձեռով շրջելն է, իսկ «անդ» զթագաւորական կերպիւն նշանակէ. արդ՝ եթէ այսպէս եւ եթէ այնպէս ասասցեն, մի՛ հաւատայցէք, ասէ, քանզի վասն այսորիկ յառաջագոյն ասացի:

Զի յարիցեն սուտ քրիստոսք եւ սուտ մարգարէք եւ տայցեն նշանս մեծամեծս եւ արուեստս, մինչ մոլորեցուցանել, թէ՛ հնար ինչ իցէ, եւ զընտրեալսն (ԻԳ 24):

Ահա յառաջագոյն ասացի ձեզ (ԻԳ 25):

Իբրեւ ասաց զԵրուսաղէմին, այսուհետեւ յիւր գալուստն փոխի եւ ասէ զնորին նշանսն, որք ոչ նոցա միայն օգտէին, այլեւ մեզ եւ որք յետ մեր լինելոց են: Քանզի որպէս զառաքելոց նեղութիւնն նշան աւերման Երուսաղէմի կարգեաց եւ զնեղութիւն հաւատացելոցն՝ սկիզբն երկանց աւերման արարածոց, այսպէս եւ զսուտ քրիստոսին մոլորութիւնն՝ որ նախ քան զերկրորդ գալուստն² Նորա, նշան ասէ փառաւորեալ գալստեան Նորա: Զի որպէս նախ քան զառաջին գալուստն յուզայեանքն եւ թեւեւսեանքն³ ասացին զանձնէ քրիստոս լինել եւ զբազումս մոլորեցուցին, այսպէս յառաջագոյն քան զերկրորդն գալուստ՝ նեոն յայտնեսցի հանդերձ սուտ մարգարէիւք իւրովք: Եւ «սուտ քրիստոս» յայտնապէս զնեոն ասէ, զոր Պօղոս «մարդ մեղաց» եւ «որդի կորստեանն» անուանէ⁴: Եւ «նշանս մեծամեծս» առնէ, որպէս եւ Ղուկաս ասէ թէ՝ «Եղիցի նշանս յարեգակն եւ ի լուսին եւ յաստեղս» (Ղուկ. ԻԱ 25), ո՛չ ճշմարտութեամբ, այլ առաջօք, առ ի հաւատարմացուցանել զինքն գոլ Քրիստոս: Եւ չե՛ն զարմանք այս. քանզի ի թոյլ տալոյն Աստուծոյ առնէ մեծամեծ նշանս, որպէս եւ երբեմն առ Յորայ հուր արկին ի վերայ հօտիցն⁵: Այսպէս առնէ եւ յայնժամ միջնորդութեամբ դերաքրիստոսին եւ զայն հնարիցէ՝ ո՛չ վասն անհաւատիցն, որ իւրքն են, այլ վասն ընտրելոցն թերեւս, թէպէտեւ ոչ կարիցէ վասն յառաջագոյն զգուշացուցանելոյն Յիսուսի, որպէս ասէ թէ՝ «Ահա յառաջագոյն⁷ ասացի ձեզ»: Գրէ եւ Յովհաննէս թէ՝ «Աստ է տեսանել զհաւատս սրբոցն», «որք ունին զվկայութիւնս Յիսուսի» (հմմտ. Յայտ. ԺԳ 10, ԺԹ 10)՝ կամ զբանս զգուշութեանս, կամ զհաւատս Նորա, եւ ոչ մոլորին:

¹ Զ եթ

² Տ գալուստ

³ Գործք Ե 36-37

⁴ Բ թեւ. Բ 3

⁵ Յոր Լ 16

⁶ Զ հնարիցի

⁷ Զ > յառաջագոյն

Ապա թէ ասիցեն ձեզ. «Ահաւանիկ յաճապատի է», մի՛ ելանիցէք, եւ թէ՛ «Ահա յշտեմարանս¹ է», մի՛ հաւատայցէք (ԻԳ 26):

Ո՛չ ասաց թէ՛ երթայք եւ մի՛ հաւատայք, այլ թէ՛ մի՛ ելանէք եւ մի՛ մտանէք, քանզի բազում խաբէութիւն լինի ի ժամանակին վասն նշանացն խաբէութեան. քանզի որ եղեւն՝ այլ ո՛չ եւս լինի՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Այսուհետեւ զՔրիստոս ոչ գիտեսք մարմնով» (հմմտ. Բ Կոր. Ե 16), թէպէտեւ է իսկ մարմնով, բայց ո՛չ նոյնպէս: Իսկ «անապատ» եւ «շտեմարան»², զխտամբեր եւ զփափկակեաց կեանս նշանակէ, որպէս թէ ասասցեն, թէ՛ «ահաւանիկ յաճապատի», այսինքն՝ իբր զՅովհաննէս ճգնի եւ թէ իբր կերող եւ արբեցող յշտեմարանս թագաւորաց փափկանայ, «մի՛ հաւատայցէք», զի զոր ինչ յառաջագոյն ասացեալ էր վասն Յովհաննու թէ՛ «Ոչ ուտէ եւ ոչ ըմպէ», եւ վասն Ինքեան թէ՛ «Եկն եւ ուտէ եւ ըմպէ»⁴, զայս մարգարէքն ի խաբէութիւն բազմաց ձեւացուցանեն: Ուստի ուսանիմք, թէ յոյժ տգէտ են առաջիկայիցն, այլ յանցելոցն զխաբէութիւնս իւրեանց կերպարանեն:

Զի որպէս փայլակն, որ ելանէ յարեւելից եւ երեւի մինչեւ յարեւմուտս, այնպէս եղիցի գալուստն Որդոյ մարդոյ (ԻԳ 27):

Այսինքն՝ ո՛չ ի ծածուկ գայ, որպէս առաջինն՝ ի միում տեղուղ երեւելով, այլ յայտնի՝ ըստ Դաւթայ. «Աստուած մեր յայտնապէս եկեացէ եւ Աստուած մեր մի՛ դադարեցէ» (Սաղմ. ԽԹ 3), իբր զարեգականդ ծագումնդ, որ ոչ քարոզի եւ պատմողի կարօտի, այլեւ այնոցիկ, որք ի տունս եւ ի սենեակս իցեն, եւ յանապատս եւ յշտեմարանս նստիցին, ի միում վայրկենի յանկարծակի ամենեցուն երեւի գալուստն Նորա. զի նախ լուրեայն՝ իբր ի վերայ գեղման⁶, իսկ յերկրորդն՝ ահագին՝ ըստ Մաղաքիայ թէ՛ «Ո՞ ժողովալիցէ մտի նորա» (հմմտ. Մաղ. Գ 2): Եւ զարձեալ՝ ցուցանէ յարեւելից գոլ զգալուստն Նորա՝ լի փառօքն Հօր եւ ծագմամբն լուսոյ աստուածութեան Իւրոյ, այլեւ ի ժամանակի ծագման արեգականն ի միաշաբաթուղ առաւօտու աւուրն, յորում եւ ի գերեզմանաց ծագեցաւ մարմնով, նովին մարմնովն յարեւելից Հօրէ յաշխարհ մտանէ, որ է արեւմուտք՝ ամենեցուն ակներեւ լուսաւորելով զհաւատացեալս իւր:

Եւ զարձեալ՝ արեգական բաղդատեալ զգալուստ իւր՝ ցուցանէ, թէ Նա նոյն ինքն է՝ որոյ վասն առաջին գալստեանն մարգա-

¹ Տ յշտեմարանս

² Տ յշտեմարան

³ Զ > թէ

⁴ Մաղթ. ԺԱ 18-19

⁵ Զ > դադարեցէ

⁶ Սաղմ. ԴԱ 6

բէացան մարգարէքն՝ ըստ այնմ. «Ծագեցից երկիւղածաց իմոց արեգակն արդարութեան, եւ բժշկութիւն ի թեւս նորա» (հմմտ. Մաղ. 2 12), եւ՝ «Ահա այր, եւ «Ծագումն» անուն նորա» (Ձաք. 2 12). արդ՝ Նա, որ յառաջն եկն ի փրկել, գայ եւ յերկրորդումն ի դատել: Դարձեալ՝ Դաւիթ ասէ. «Ի ծագել արեւու ժողովին եւ ի մօրիս իրեանց դադարին¹. ելանէ մարդ ի գործս իւր՝ եւ ի վաստակս ձեռաց իւրոց²» (Մաղմ. ԺԳ. 22-23), այսպէս ի գալստեանն Տեառն, որ իբր գարեգակն ծագէ, գողք եւ զրկողք եւ նենգաւորք եւ այլ գազանաբարոյք ժողովին ի կայս իւրեանց՝ ըստ արժանեացն, եւ մարդ պատկեր Աստուծոյ, որ գործեաց եւ վաստակեցաւ յայգի Եկեղեցւոյ մինչեւ ցերեկոյ լրման աշխարհի, ելանէ ի պատիւ փառաց իւրոց: Կամ թէ՛ որպէս արեգակն զգիշերն փախուցանէ, այսպէս Տէր՝ զմեզս գալստեամբ իւրով՝ ըստ այնմ. «Պակասեցին մեղստորք, եւ ամբարիշտք մի՝ եւս գտցին» (Մաղմ. ԺԳ. 35):

Զի ուր գէշն իցէ, անդր ժողովեցին արծուիք (ԻԴ. 28):

Զայս ոմանք ի վերայ Երուսաղէմի առնուն, որք մեռելոտի գործով արիւնաներկք եղեն սպանմամբ մարգարէիցն, եւ անշնչացաւ Տաճարն ի հեռանալ շնորհացն Աստուծոյ, յորոց վերայ թշնամիքն սլացան իբրեւ գարծուիս՝ ըստ այնմ. «Երագունք երկվարք նոցա իբրեւ գարծուիս» (հմմտ. Երեմ. Դ. 13), եւ թէ՛ «Արկին գմարմինս նոցա գագաւնաց եւ գէշ թոշնոց երկնից» (հմմտ. Սաղմ. 2 2), եւ Մոսէս եւս թէ՛ «Ի սովոյ մաշեալք, եւ գէշք անկեալք ամենայն թոշնոց երկնից» (հմմտ. Բ. Օր. ԼԲ. 24): Եւ ոմանք այսպէս ասեն, թէ ի փոխումն երջանիկ Կուսին համագումար խումբք առաքելոցն սլացան իբրեւ գարծուիս Հոգւոյն թեւօք եւ հասին յԵրուսաղէմ՝ պատուելով զՏիրամայրն սուրբ, յորում եղեւ եւ՝ գալուստ Տեառն արեգակն նման փայլմամբ՝ հանդերձ հրեշտակօք բազմօք հանգուցանելով զնա ի տեղի հրաշից: Իսկ այլք ի վերայ հասարակաց մարմնոց ասեն, զի նախ քան զերեւումն Տեառն՝ ի ձայն փողոյ հրեշտակապետի մեռեալք յառնեն, եւ իւրաքանչիւր հոգի իբրեւ գարծուի սլացեալ ի վերուստ՝ զիմէ ի վերայ գիշի³ մարմնոյ իւրոյ: Եւ կէսք զհրեշտակաց սլացումն ասեն, որք զարեամբ նահատակեալ մարտիրոսս եւ զվկայս յափշտակեն ի փառս, որպէս յառաջ տանելով ասէ թէ՛ «Ժողովեցեն զքնտրեալս նորա» (Մատթ. ԻԴ. 31):

Բայց ինձ թուի՝ ըստ կարգի բանիս՝ զմարմին իւր անուանէ «գէշ» եւ «անկած», որ չարչարեցաւ եւ մեռաւ վասն մեր՝ ըստ

¹ Զ > դադարին

² Զ > ի գործս իւր

³ Զ > ձեռաց իւրոց

⁴ Տ > եւ

⁵ Զ գէշ

այնմ թէ՛ «Տեսաք մեք զնա, եւ ոչ գոյր նորա տեսիլ» (Ես. ԾԳ. 2): Եւ արդ՝ վասն զի նովին վերաւորեալ մարմնովն գայ, զի հայեսցին խոցողքն¹, ի գէշ առակեաց, իսկ արծուի՝ զսրբոցն գումարս: Զի որպէս արծուիքն ընդ օդս թռուցեալ՝ նկատեն զտեղիսն, ուր կերակուրն է, եւ անդ ախորժելով հասանեն, այսպէս եւ արդարքն, ըստ Պողոսի ձայնին, յափշտակեալ յօդս ի վերայ ամպոց², վաղվաղակի ժամանեն անդ, ուր Թագաւորն մարմնով բազմի ի վերայ երկրի՝ առնել զդատաստան որդւոց մարդկան: Յորում ժամանակի թագաւորեն սուրբքն իբրեւ զհաւս զայս, որ թագաւոր է ամենայն թռչնոց, եւ կերակրին ի նմանէ՝ ո՛չ իբր զագռաւս եւ զանգեղս, որք զմեռելոտիս ճաշակեն, այլ իբր զարծուի, որ կենդանիս որսայ՝ զյաւիտեանական կենացն ժառանգութիւն, յաղագս որոյ վաստակեցան ջանիւ ի մարմնական կենցաղս: Քանզի «ժողովելն» զհանգիստն նոցա նշանակէ՝ ըստ մարգարէութեան թէ՛ «Զգտինս ի ծոց իւր ժողովեցէ» (հմմտ. Ես. Խ 11), կամ իբր զցորեան յշտեմարանս արքայութեանն³:

Վաղվաղակի յետ Եղորեան ատուրցն այնոցիկ (ԻԴ. 29):

Գրեթէ միանգամայն իսկ լինիցի, զի մինչդեռ սուտ մարգարէքն եւ սուտ քրիստոսքն եկեալ տաքնապիցեն, փութանակի եւ ինքն եկեսցէ, զի թէ հրէականն ոչ յերկարեցաւ պատերազմ՝ վասն ընտրելոցն, ո՞րչափ եւս առաւել այն պատերազմ⁴: Իսկ «նեղութեան աւուրք»՝ զնեղինն ասէ եւ զսուտ մարգարէիցն, զի ոչ սակաւ ամբոյս յայնժամ լինելոց է ընդ տիեզերս, այլ կարի՛ մեծ⁵ նեղութիւն, որպէս ասէ Ղուկաս⁶, վասն զի անչափ խաբեալք յառնիցեն յաւուրսն յայնոսիկ:

Արեգակն խաւարեցի, եւ լուսին ոչ տացէ⁷ զլոյս իւր, եւ աստեղք անկցին լեռնից, եւ զօրութիւնք երկնից շարժեցին:

Կամ այս լինի նախքան զգալուստն՝ ի հարուածս անգգայիցն՝ ըստ Յովհաննու, թէ երրորդ մասն լուսաւորացն խաւարեցան⁸, եւ թէ՛ «Եհեղ ի վերայ արեգակն, եւ տուա խորշակահար առնել զմարդիկ եւ տապաքուցանել» (հմմտ. Յայտ. ԺԶ 8-9): Կամ ի գալստեան Նորա լինին խաւարել եւ անցանել լուսաւորացն, ո՛չ յանէութիւն, այլ յե՛ւս պայծառութիւն՝ ըստ այնմ. «Եղիցի լոյս լուսնի իբրեւ զարեգակն, եւ լոյս արեգակն»

¹ Ձաք. ԺԲ 10

² Ա թես. Դ 16

³ Մատթ. ԺԳ 24-30

⁴ Զ > վասն ընտրելոցն, ո՞րչափ եւս այն պատերազմ

⁵ Զ կարծեն] կարի մեծ

⁶ Ղուկ. ԻԱ 23

⁷ Զ տայցէ

⁸ Յայտ. Ը 12

րէացան մարգարէքն՝ ըստ այնմ. «Մագեցից երկիւղածաց իմոց արեգակն արդարութեան, եւ բժշկութիւն ի թեւս նորա» (հմմտ. Մադ. 2 12), եւ՝ «Ահա այր, եւ «Մագուս» անուն նորա» (Ձաք. 2 12). արդ՝ Նա, որ յառաջն եկն ի փրկել, գայ եւ յերկրորդումն ի դատել: Դարձեալ՝ Դաւիթ ասէ. «Ի ծագել արեւոյ ժողովին եւ ի մօրիս իրեանց դադարին՝, ելանէ մարդ ի գործս իւր՝ եւ ի վաստակս ձեռաց իւրոց» (Սաղմ. ԸԳ. 22-23), այսպէս ի գալստեանն Տեառն, որ իբր զարեգակն ծագէ, գողք եւ զրկողք եւ նենգաւորք եւ այլ գազանաբարոյք ժողովին ի կայս իւրեանց՝ ըստ արժանեացն, եւ մարդ պատկեր Աստուծոյ, որ գործեաց եւ վաստակեցաւ յայդի Եկեղեցւոյ մինչեւ ցերեկոյ լրման աշխարհի, ելանէ ի պատիւ փառաց իւրոց: Կամ թէ՛ որպէս արեգակն զգիշերն փախուցանէ, այսպէս Տէր՝ զմեղս գալստեամբ Իւրով՝ ըստ այնմ. «Պակասեցին մեղաւորք, եւ ամբարիշտք մի՛ եւս գտցին» (Սաղմ. ԸԳ. 35):

Զի ուր գէշն իցէ, անդր ժողովեցին արծուիք (ԻԳ. 28):

Զայս ոմանք ի վերայ Երուսաղէմի առնուն, որք մեռելոտի գործով արիւնաներկք եղեն սպանմամբ մարգարէիցն, եւ անշնչացաւ Տաճարն ի հեռանալ շնորհացն Աստուծոյ, յորոց վերայ թշնամիքն սլացան իբրեւ զարծուիս՝ ըստ այնմ. «Երագունք երկվարք անցա իբրեւ զարծուիս» (հմմտ. Երեմ. Դ. 13), եւ թէ՛ «Արկին գմարմինս անցա գագաւանց եւ գէշ թոչնոց երկնից» (հմմտ. Սաղմ. ԷԸ 2), եւ Մոսէս եւս թէ՛ «Ի սովոյ մաշեալք, եւ գէշք անկեալք ամենայն թոչնոց երկնից» (հմմտ. Բ Օր. ԼԲ 24): Եւ ոմանք այսպէս ասեն, թէ ի փոխումն երջանիկ Կուսին համագումար խոսմբք առաքելոցն սլացան իբրեւ զարծուիս Հոգւոյն թեւօք եւ հասին Երուսաղէմ՝ պատուելով զՏիրամայրն սուրբ, յորում եղեւ եւ՝⁴ գալուստ Տեառն արեգական նման փայլմամբ՝ հանդերձ հրեշտակօք բազմօք հանգուցանելով զնա ի տեղի հրաշից: Իսկ այլք ի վերայ հասարակաց մարմնոց ասեն, զի նախ քան զերեւումն Տեառն՝ ի ճայն փողոյ հրեշտակապետի մեռեալք յառնեն, եւ իւրաքանչիւր հոգի իբրեւ զարծուի սլացեալ ի վերուստ՝ դիմէ ի վերայ գիշի՝⁵ մարմնոյ իւրոյ: Եւ կէսք զհրեշտակաց սլացումն ասեն, որք զարեամբ նահատակեալ մարտիրոսս եւ զվկայս յափշտակեն ի փառս, որպէս յառաջ տանելով ասէ թէ՛ «Ժողովեցեն զընտրեալս նորա» (Մատթ. ԻԳ. 31):

Բայց ինձ թուի՝ ըստ կարգի բանիս՝ զմարմին Իւր անուանէ «գէշ» եւ «անկած», որ չարչարեցաւ եւ մեռաւ վասն մեր՝ ըստ

¹ Ձ > դադարին

² Ձ > ի գործս իւր

³ Ձ > ձեռաց իւրոց

⁴ Տ > եւ

⁵ Ձ գէշ

այնմ թէ՛ «Տեսաք մեք զնա, եւ ոչ գոյր նորա տեսիլ» (Ես. ԾԳ. 2): Եւ արդ՝ վասն զի նովին վիրաւորեալ մարմնովն գայ, զի հայեսցին խոցողքն¹, ի գէշ առակեաց, իսկ արծուի՝ զսրբոցն դումարս: Զի որպէս արծուիքն ընդ օդս թռուցեալ՝ նկատեն զտեղիսն, ուր կերակուրն է, եւ անդ ախորժելով հասանեն, այսպէս եւ արդարքն, ըստ Պօղոսի ճայնին, յափշտակեալ յօդս ի վերայ ամպոց², վաղվաղակի ժամանեն անդ, ուր թագաւորն մարմնով բազմի ի վերայ երկրի՝ առնել զգատաստան որդւոց մարդկան: Յորում ժամանակի թագաւորեն սուրբքն իբրեւ զհաւս գայս, որ թագաւոր է ամենայն թռչնոց, եւ կերակրին ի նմանէ՝ ո՛չ իբր զագռաւս եւ զանգեղս, որք զմեռելոտիս ճաշակեն, այլ իբր զարծուի, որ կենդանիս որսայ՝ զյաւիտեանական կենացն ժառանգութիւն, յաղագս որոյ վաստակեցան ջանիւ ի մարմնական կենցաղս: Քանզի «ժողովելն» զհանգիստն նոցա նշանակէ՝ ըստ մարգարէութեան թէ՛ «Զգտինս ի ծոց իւր ժողովեցէ» (հմմտ. Ես. Խ 11), կամ իբր զցորեան յշտեմարանս արքայութեանն³:

Վաղվաղակի յետ նեղութեան ատուրցն այնոցիկ (ԻԳ. 29):

Գրեթէ միանգամայն իսկ լինիցի, զի մինչդեռ սուտ մարգարէքն եւ սուտ քրիստոսքն եկեալ տագնապիցեն, փութանակի եւ Ինքն եկեսցէ, զի թէ հրէականն ոչ յերկարեցաւ պատերազմ վասն ընտրելոցն, ո՞րչափ եւս առաւել այն պատերազմ⁴: Իսկ «նեղութեան աւուրք»՝ զնեռինն ասէ եւ զսուտ մարգարէիցն, զի ոչ սակաւ ամբոյս յայնժամ լինելոց է ընդ տիեզերս, այլ կարի՛ մեծ՝ նեղութիւն, որպէս ասէ Ղուկաս⁵, վասն զի անչափ խաբեբայք յառնիցեն յաւուրսն յայնոսիկ:

Արեգակն խաւարեցի, եւ լուսին ոչ տացէ՝⁷ զլոյս իւր, եւ աստեղք անկցին յերկնից, եւ զօրութիւնք երկնից շարժեցին:

Կամ այս լինի նախքան զգալուստն՝ ի հարուածս անգգայիցն՝ ըստ Յովհաննու, թէ երբորդ մասն լուսաւորացն խաւարեցան⁸, եւ թէ՛ «Եհեղ ի վերայ արեգական, եւ տուա խորշակահար առնել զմարդիկ եւ տապացուցանել» (հմմտ. Յայտ. ԺԶ 8-9): Կամ ի գալստեան Նորա լինին խաւարել եւ անցանել լուսաւորացն, ո՛չ յանէութիւն, այլ յե՛ւս պայծառութիւն՝ ըստ այնմ. «Եղիցի լոյս լուսնի իբրեւ զարեգական, եւ լոյս արեգական»

¹ Ձաք. ԺԲ 10

² Ս Թես. Դ 16

³ Սաղմ. ԺԳ 24-30

⁴ Ձ > վասն ընտրելոցն, ո՞րչափ եւս այն պատերազմ

⁵ Լկարձեմ] կարի մեծ

⁶ Ղուկ. ԻԱ 23

⁷ Ձ տայց

⁸ Յայտ. Ը 12

ընդհանուր մարգարէքն՝ ըստ այնմ. «Մագեցից երկիւղածաց իմոց արեգակն արդարութեան, եւ բժշկութիւն ի թեւս նորա» (հմմտ. Մաղ. 2 12), եւ՝ «Ահա այր, եւ «Մագումն» անուն նորա» (Ջաբ. 2 12). արդ՝ Նա, որ յառաջն եկն ի փրկել, գայ եւ յերկրորդումն ի դատել: Դարձեալ՝ Դաւիթ ասէ. «Ի ծագել արեւու ժողովին եւ ի մօրիս իրեանց դադարին¹. ելանէ մարդ ի գործս իւր՝ եւ ի վաստակս ձեռաց իւրոց»² (Սաղմ. ԺԳ 22-23), այսպէս ի գալստեանն Տեառն, որ իբր զարեգակն ծագէ, գողք եւ զրկողք եւ նենգաւորք եւ այլ գազանաբարոյք ժողովին ի կայս իւրեանց՝ ըստ արժանեացն, եւ մարդ պատկեր Աստուծոյ, որ գործեաց եւ վաստակեցաւ յայգի Եկեղեցւոյ մինչեւ ցերեկոյ լրման աշխարհի, ելանէ ի պատիւ փառաց իւրոց: Կամ թէ՛ որպէս արեգակն զգիշերն փախուցանէ, այսպէս Տէր՝ զմեզս գալստեամբ Իւրով՝ ըստ այնմ. «Պակասեցին մեղատորք, եւ ամբարիշտք մի՛ եւս գտցին» (Սաղմ. ԺԳ 35):

Զի ուր գէշն իցէ, անդր ժողովեցին արծուիք (ԻԿ 28):

Զայս ոմանք ի վերայ Երուսաղէմի առնուն, որք մեռելոտի գործով արիւնաներկք եղեն սպանմամբ մարգարէիցն, եւ անշնչացաւ Տաճարն ի հեռանալ շնորհացն Աստուծոյ, յորոց վերայ թշնամիքն սլացան իբրեւ զարծուիս՝ ըստ այնմ. «Երագունք երկվարք նոցա իբրեւ զարծուիս» (հմմտ. Երեմ. Դ 13), եւ թէ՛ «Արկին գմարմինս նոցա գազանաց եւ գէշ թռչնոց երկնից» (հմմտ. Սաղմ. ԼԸ 2), եւ Մոսէս եւս թէ՛ «Ի սուղոյ մաշեալք, եւ գէշք անկեալք ամենայն թռչնոց երկնից» (հմմտ. Բ Օր. ԼԲ 24): Եւ ոմանք այսպէս ասեն, թէ ի փոխումն երջանիկ Կուսին Համագումար խումբք առաքելոցն սլացան իբրեւ զարծուիս Հոգւոյն թեւօք եւ Հասին յԵրուսաղէմ՝ պատուելով զՏիրամայրն սուրբ, յորում եղեւ եւ՝⁴ գալուստ Տեառն արեգական նման փայլմամբ՝ Հանդերձ Հրեշտակօք բազմօք Հանգուցանելով զնա ի տեղի Հրաշից: Իսկ այլք ի վերայ Հասարակաց մարմնոց ասեն, զի նախ քան զերեւումն Տեառն՝ ի ձայն փողոյ Հրեշտակապետի մեռեալք յառնեն, եւ իւրաքանչիւր հոգի իբրեւ զարծուի սլացեալ ի վերուստ՝ դիմէ ի վերայ գիշի⁵ մարմնոյ իւրոյ: Եւ կէսք զՀրեշտակաց սլացումն ասեն, որք զարեամբ նաՀատակեալ մարտիրոսս եւ զվկայս յափշտակեն ի փառս, որպէս յառաջ տանելով ասէ թէ՛ «Ժողովեցեն զընտրեալս Նորա» (Մատթ. ԻԴ 31):

Բայց ինձ թուի՝ ըստ կարգի բանիս՝ զմարմին Իւր անուանէ «գէշ» եւ «անկած», որ Հարչարեցաւ եւ մեռաւ վասն մեր՝ ըստ

¹ Զ > դադարին
² Զ > ի գործս իւր
³ Զ > ձեռաց իւրոց
⁴ Տ > եւ
⁵ Զ գէշ

այնմ թէ՛ «Տեսաք մեք զնա, եւ ոչ գոյր նորա տեսիլ» (Ես. ԾԳ 2): Եւ արդ՝ վասն զի նովին վիրաւորեալ մարմնովն գայ, զի Հայեսցին խոցողքն¹, ի գէշ առակեաց, իսկ արծուի՝ զսրբոցն գումարս: Զի որպէս արծուիքն ընդ օդս թռուցեալ՝ նկատեն զտեղիսն, ուր կերակուրն է, եւ անդ ախորժելով Հասանեն, այսպէս եւ արդարքն, ըստ Պողոսի ձայնին, յափշտակեալ յօդս ի վերայ ամպոց², վազվազակի ժամանեն անդ, ուր Թագաւորն մարմնով բազմի ի վերայ երկրի՝ առնել զդատաստան որդւոց մարդկան: Յորում ժամանակի թագաւորեն սուրբքն իբրեւ զՀաւս զայս, որ թագաւոր է ամենայն թռչնոց, եւ կերակրին ի նմանէ՝ ո՛չ իբր զագաւաւ եւ զանգեղս, որք զմեռելոտիս ճաշակեն, այլ իբր զարծուի, որ կենդանիս որսայ՝ զյաւիտեանական կենացն ժառանգութիւն, յաղաքս որոյ վաստակեցան ջանիւ ի մարմնական կենցաղս: Քանզի «ժողովելն» զՀանգիստն նոցա նշանակէ՝ ըստ մարգարէութեան թէ՛ «Զգաւորս ի ծոց իւր ժողովեցէ» (հմմտ. Ես. Խ 11), կամ իբր զցորեան յշտեմարանս արքայութեանն³:

Վաղվաղակի յետ Գեղութեան աւուրցն այնոցիկ (ԻԿ 29):

Գրեթէ միանգամայն իսկ լինիցի, զի մինչդեռ սուտ մարգարէքն եւ սուտ քրիստոսքն եկեալ տագնապիցեն, փութանակի եւ ինքն եկեսցէ, զի թէ Հրէականն ոչ յերկարեցաւ պատերազմ վասն ընտրելոցն, ո՞րչափ եւս առաւել այն պատերազմ⁴: Իսկ «նեղութեան աւուրք»՝ զնեղինն ասէ եւ զսուտ մարգարէիցն, զի ոչ սակաւ ամբոխ յայնժամ լինելոց է ընդ տիեզերս, այլ կարի՛ մեծ՝ նեղութիւն, որպէս ասէ Ղուկաս⁵, վասն զի անչափ խաբեբայք յառնիցեն յաւուրսն յայնոսիկ:

Արեգակն խաւարեցի, եւ լուսին ոչ տացէ՝ զլոյս իւր, եւ աստեղք անկցին յերկնից, եւ զօրութիւնք երկնից շարժեցին:

Կամ այս լինի նախքան զգալուստն՝ ի Հարուածս անզգայիցն՝ ըստ Յովհաննու, թէ երրորդ մասն լուսաւորացն խաւարեցան⁶, եւ թէ՛ «Եհեղ ի վերայ արեգական, եւ տուա խորշակահար առնել զմարդիկ եւ տապաքուցանել» (հմմտ. Յայտ. ԺԶ 8-9): Կամ ի գալստեան Նորա լինին խաւարել եւ անցանել լուսաւորացն, ո՛չ յանէութիւն, այլ յե՛ւս պայծառութիւն՝ ըստ այնմ. «Եղիցի լոյս լուսնի իբրեւ զարեգական, եւ լոյս արեգական»

¹ Ջաբ. ԺԲ 10

² Ս Թես. Դ 16

³ Մատթ. ԺԳ 24-30

⁴ Զ > վասն ընտրելոցն, ո՞րչափ եւս այն պատերազմ

⁵ Զ կարծես] կարի մեծ

⁶ Ղուկ. ԻԱ 23

⁷ Զ տայցէ

⁸ Յայտ. Ը 12

Հացաւ բնութիւնս, քանզի եբարձ խաչիւն զմեզս մարդկան եւ դարձոյց զԱզաւան վերստին ի դրախտն առաջին:

Արդ՝ յորժամ տեսանիցէք, ասէ, զնոյն թղենի սաղարթաւորեալ՝ զմեզս վերստին ընծիւղեալ ի ժամանակս նեռին եւ դարձեալ ի նոյն կռապաշտութիւնս պատրելով զմարդիկ, մերկացուցանելով յաստուածային գիտութենէն եւ ի կամացն՝ նշանացն խաբէութեամբ եւ արուեստիցն մոլորութեամբ, գիտասլիք, թէ մերձեալ է գալուստն իմ: Այս է ամառն, յորում հոգեւոր եւ ջերին գարունն լինելոց է արդարոցն ի յաստի ձմեռայնոյս, եւ դուռն կենաց բացեալ է, արքայութիւնն՝ արժանաւորացն, եւ մեղաւորացն նմին հակառակն՝ ձմեռն յամարայնին, եւ պատրաստ դուռն դժոխոց, ուր լալ աչացն է եւ կրճել ատամանցն: Իսկ ոմանք «ձմեռն» ասեն զկենցաղոյս ալեկոծութիւն, իսկ թղենի կակղացեալ ոստովք եւ պտկեալ տերեւովք՝ զմարդ, որ ունի սիրտ մարմնեղէն եւ ոչ քարեղէն եւ քաղցրացեալ ի գործս առաքինութեան եւ ծաղկեալ տերեւով, այսինքն՝ յուսով, զի ոչ է հասեալ աւետեաց պսակին, այլ իբր հայելի տեսանէ զխոստացեալ բարին, իսկ ի գալստեան արդար Դատաւորին՝ յայտնապէս մերձի ի պտուղն, այսինքն՝ ժառանգէ արդեամբք զփառս, զոր այժմ յուսով է:

Ամէ՛ն ասեմ ձեզ, եթէ¹ ոչ անցցէ ազգս այս, մինչեւ այս ամենայն եղիցի (ԻԳ 34):

Որպէս Երուսաղէմի վիշտքն՝ սովոյն սասանութեանն եւ սուտ քրիստոսացն, ընդ բնաւս տարածիլ աւետարանին: «Ոչ անցցէ ազգս այս». ոմանք զմարդկանէ կարծեն կամ զհրէիցն, թէ ոչ անցանեն, մինչեւ զայս ամենայն կրեն: Բայց ինձ թուի զհաւատացելոցն ասել, քանզի գիտէ՝ ոչ միայն որք ի ժամանակին են դրոշմեալ ազգ, այլեւ ի կրօնիցն եւ յառաքինութենէն կոչեալ՝ ըստ այնմ. «Այս ազգ է, որ խնդրէ զՏէր» (Սաղմ. ԻԳ 6): Բայց հաւասար ինձ թուի այնմ ասացուածի թէ՝ «Են ոմանք ի սոցանէ, որ աստ կամ, որք մի՛ ճաշակեցեն զմահ, մինչեւ տեսցեն զՈրդի մարդոյ եկեալ արքայութեամբ իւրով» (Մատթ. ԺԶ 28), իբր թէ՝ մի անցցէ ազգս այս, մինչեւ եկեսցէ աւետիսն խոստացեալ, որ ինչ յԱւետարանս գրեալ է:

Երկինք եւ երկիր անցցեն, եւ բանք իմ մի՛² անցցեն (ԻԳ 35):

Առ ի հաստատութիւն ասացելոցդ դնէ զայս, թէ զիւրին է եղծանել անշարժիցդ եւ մշտնջենաւորացն եւ ո՛չ յիմոց բանիցդ ի գետին անկանել: Միանգամայն եւ զարարածս անցաւոր ցուցանէ,

զոր Բանն գոյացոյց՝ ըստ Դաւթի¹, ի սկզբանն իւր անեղծ եւ անապական՝ ըստ աստուածային մշտնջենաւորութեանն, զի ո՛չ ըստ նիւթականացս գոյացաւ եւ ո՛չ ընդ սոսա փոփոխի: Եւ ա՛յլ ազգ. զի վասն կատարածի խօսեցաւ, որում բազումք ոչ հաւատային, ցուցանէ, թէ ոչ միայն մասնաւորքս եւ շարժականքս, այլեւ երկինք եւ երկիր կերպարանափոխ լինելոց են, որով անբաւ զօրութիւնն, միանգամայն եւ իշխանութիւնն ծանուցանի, թէ Տէր է ամենայնի:

Բայց վասն աւուրն այնորիկ եւ ժամու ո՛չ որ գիտէ՝ ոչ հրեշտակք երկնից եւ ո՛չ Որդի, բայց միայն Հայր (ԻԳ 36):

Կարծեմ, թէ կամէին եւ զայս հարցանել, վասն այնորիկ յիշէ: Բայց զի՞նչ է այս, զի որ ինչ լինելոց էր յետոյ՝ աւերն Երուսաղէմի եւ նեղութիւն աշխարհի, եւ նշան գալստեան Նորա, յառաջագոյն կանխեալ ասաց, իսկ վասն աւուրն, թէ յետեանցն յորո՛ւմ աւուր պատահիցէ գալ եւ կամ ի ժամու քսան եւ չորիցն յորո՛ւմ գիւղիցի ժամու, որում միշտ ըզձային գիտել, յայսմանէ հրաժարէ, որպէս յայլում տեղում ասաց. «Ո՛չ գիտիցէք, թէ յորում ժամու գայց՝ յերեկորեալ, թէ ի մէջ գիշերի, թէ ի՛ հաւախօսի, թէ ընդ առաւօտս» (Մարկ. ԺԳ 35): Զսոյն եւ յետ յարութեանն հարցին թէ՝ «Ի ժամանակի՞ աստ յայսմիկ հասուցանելոց իցես զարքայութիւնն իսրայէլի»: ասէ ցնոսա. «Ո՛չ է ձեզ գիտել զժամս եւ զժամանակս, զոր Հայր եղ յիւրում իշխանութեամբ» (Գործք Ա 6-7): Աստ զեղանակն հարցին՝ զգարնանայինն կամ զաշնանայինն, սակայն ոչ զօրն յայտնեաց եւ ոչ զժամանակն եւ ոչ զեղանակն, որպէս եւ աստ վասն աւուրն, թէ ոչ որ գիտէ զօրն:

Արդ՝ բազում են պատճառք, եւ նախ եւ առաջին՝ ոչ եթէ ոչ գիտէ, այլ զոր օրինակ մեղաւորացն ասաց թէ՝ «Ոչ գիտեմ զձեզ» (Մատթ. ԻԵ 12)՝ ըստ գործոցն, որ քաջ տեղեակն էր, նոյնպէս եւ զայս, որպէս զի արգելցէ զնոսա ի հարցմանէն: Եւ երկրորդ՝ քանզի յոյժ պատուէր զնոսա եւ ոչինչ թաքուցանէր ի նոցանէ, եթէ ասացեալ էր եթէ՝ «Ո՛չ ասեմ ձեզ», ի տրտմութիւն էին մատնեալ, վասն այսորիկ ասաց թէ՝ «Ոչ որ գիտէ՝ ոչ հրեշտակք երկնից՝⁴ եւ ոչ Որդի», զի մի՛ տրտմեցին: Եւ երրորդ՝ ծածկեաց, զի արթունք լինիցիմք գալստեան Նորա, քանզի ասաց, թէ գայ, եւ թէ երբ գայ՝ ասացեալ էր, անհամ լինէր գալուստ Նորա, իսկ յորժամ ոչ եղ սահման գալստեան Իւրոյ, որպէս ամենայն ազգ ցան-

¹ Սաղմ. ԼԲ 6

² ՏԶ յերեկօրեայ

³ Ձ > ի

⁴ Ձ > երկնից

¹ Ձ քէ

² Ձ ոչ

կան նմա, եւ իւրաքանչիւր ոք կարծէ յիւրում ժամանակի զգալուստ նորա, քանզի մարգարէքն առաջին եւ այժմու ծնեալքս եւ որք լինելոցն են՝ նմանապէս կարծեն զգալուստ նորա եւ հաւատացեալ ծարաւին նմա: Եւ չորրորդ՝ ճանաչէ իբրեւ զԱստուած եւ անգիտանայ իբրեւ զմարդ, քանզի երկու գլխով վարի միշտ Գիրք, իբր այն թէ՝ «Ո՞ր եղիք գնա» (Յովհ. ԺԱ 34), եւ՝ «Աղա՛մ, ո՞ր ես» (հմմտ. ԾԱՆԳ. Գ 9), եւ՝ «Զի՞նչ է ալդ ի ձեռքիմ քո» (հմմտ. Ելք Դ 2), զի ցուցցէ, թէ այն մարդկութեանն է, եւ այս՝ աստուածութեանն, ապա թէ ոչ՝ զիա՞րդ որ ինչ նախ քան զժամանակն է՝ հաւաստեալ գիտէ, եւ զնոյն ինքն անգիտանայ զժամն: Առակի նման են իրքն, որպէս թէ ոք, որ նախ զպարիսպն ինչ իցեն՝ գիտիցէ եւ զպարիսպն ասի անգիտանալ, կամ զաւուրն կատարած քաջ գիտիցէ եւ զսկիզբն գիշերոյն ոչ իմանայցէ, որ եւ միոյն գիտութիւնն ի հարկէ ի ներքս ածիցէ եւ զմիւսոյն:

Եւ հինգերորդ՝ զի մի՛ հակառակ Հօր կարծիցի, այլ որպէս զամենայն զիւրն առ Հայր վերաբերէր զբանս եւ զգործ, այսպէս եւ զգիտութիւն ժամուն, զի հնազանդ Հօր ծանիցի՝ ըստ առաքելոյ¹: Եւ վեցերորդ՝ զի Քրիստոս գլուխ է Եկեղեցւոյ, եւ մեք՝ մարմին նորա², զմեր անգիտութիւնս իւր համարի Գլուխն մեր, որպէս եւ զանհնազանդութիւն, ըստ Պօղոսի թէ՝ «Յայնժամ եւ ինքն Որդի հնազանդեացի» (Ա Կոր. ԺԵ 28). եւ որպէս «որ ոչ գիտէր զմեղս՝ վասն մեր մեղս արար» (Բ Կոր. Ե 21) եւ անէծք կոչեցաւ³՝ գրեալ է, ոչ թէ ինքն, քա՛ւ լիցի, այլ մե՛րն իւր ասացեալ է. արդ որպէս ամենայն, նոյնպէս եւ անգիտութիւնն: Եւ եօթներորդ՝ որպէս ի հրեշտակացն, այսպէս եւ ի շնորհաց որդւոցն հեռացոյց զգիտութիւն, քանզի հոմանուն է որդւոյ անուն՝ ըստ այնմ. «Ելանեմ ես առ Հայր իմ եւ առ Հայր ձեր» (Յովհ. Ի 17), եւ՝ «Որդիք Բարձրելոյ ամենեքեան» (Սաղմ. ԶԱ 6), գրեալ է. արդ՝ ասէ, թէ ոչ հրեշտակք գիտեն եւ ոչ մարդիկ, որ են շնորհօք որդիք Աստուծոյ, բայց Հայր միայն եւ ես: Եւ ութերորդ՝ զճամարիտն ասելի է, քանզի ի բազում օրինակս այսպէս գտանի. թէպէտեւ ի մերս այլայլեալ է շարադրութիւն բառիցն, թէ ոչ ոք գիտէ ի մարդկանէ, եւ ոչ հրեշտակք յերկինս, եւ ոչ որդի այլազգ գիտէ, բայց որպէս զՀայր, քանզի հաւասար է այնմ թէ՝ «Ո՛չ իմ կամք, այլ Քոյդ է իսկ»:

Այլ որպէս ատուքն նոյի, նոյնպէս եղիցի գալուստն Որդոյ մարդոյ (ԻԳ 37):

Զի որպէս էին յաուրսն որ յառաջ քան զքրիստոս, ուտէին եւ ըմպէին, կանայս առնէին եւ արանց լինէին, մինչեւ յօրն, յորում եմուտ նոյ ի տապանն (ԻԳ 38).

¹ Ա Կոր. ԺԵ 28, Փիլ. Բ 8

² Կոր. Ա 18

³ Գաղ. Գ 13

եւ ոչ գիտացին, մինչեւ եկն քրիստոս եւ երարձ զամենեւին, այնպէս եւ դիցի եւ գալուստն Որդոյ մարդոյ (ԻԳ 39):

Տեսանե՛ս, թէ զիա՞րդ ստոյգ գիտէ, մինչ զի եւ զնշանսն տայ, թէ որպէս աւուրքն նոյի, նոյնպէս եւ զալուստն իմ լինիցի: Կամ թէ յանկարծակի գայ, որում ոչ ոք ական ունիցի, եղ զայս ապացոյց, որպէս ի ժամանակս նոյի, կամ վասն անհաւատութեանն ասէ եւ փափկակեցութեանն: Զի ոչ եթէ ոչ գիտէին զգալ ջրոյն, որ զհարիւր ամ փողէր նոյ տապանին կազմութեամբ, սակայն ոչ հաւատային, այլ ուտէին եւ ըմպէին, մինչեւ եկն ջուրն եւ կորոյս զամենեւեան, եւ նոյ միայն փրկեցաւ, այսպէս եւ զգալուստն ասէ՝ ոչ թէ ոչ գիտիցեն, զոր միշտ քարոզեն Գիրք աստուածայինք ի կազմութիւն Եկեղեցւոյ տապանի, բայց ոչ հաւատան եւ ոչ ական ունին գալստեան նորա, որ ստոյգ լինելոց է, որպէս եւ ջուրն, այլ փափկութեան կենօք յօրանան, եւ ցանկութեամբ արք ի կանայս եւ կանայք յարս անկանին, այլեւ զանզգամութիւնս բարբառին թէ՝ «Ոչ սասանեցայց ի բարեկենդանութեան իմում» (Սաղմ. ԻԹ 7): Յայնժամ հասցէ նոցա կորուստն՝ ըստ առաքելոյ թէ՝ «Յորժամ ասիցեն խաղաղութիւն եւ շինութիւն իցէ, հասցէ նոցա սատակումն» (Ա ԹԵԱ. Ե 3): Իսկ թէ ոք ասիցէ, թէ խաղաղութիւն իցէ, ապա ընդէ՞ր նեղութիւն ասաց: Ո՛չ ասաց, թէ խաղաղութիւն իցէ, այլ թէ՝ «ասիցեն», այսինքն՝ անզգայքն, որ ի մէջ չարեացն փափկանային, իսկ արդարոցն նեղութիւն է եւ տրտմութիւն, քանզի ի ժամանակս նեղինն անպատեհ ցանկութիւնք յորդեն յանօրէնս, եւ վտանգ՝ հալածանաց տիրէ արդարոցն. ա՛յս է ասելն թէ՝ «Որպէս աւուրքն նոյի, նոյնպէս՝ եղիցի գալուստն Որդւոյ մարդոյ»:

Իսկ զի՞նչ այն թէ՝ «մինչեւ՝ յօրն, յորում եմուտ նոյ ի տապանն, եւ ոչ գիտացին, մինչեւ՝ եկն ջրհեղեղն եւ երարձ զամենեւին»⁴: Կրկին իրս յայտ առնէ. մի՛ թէ սակաւք են ապրեալքն, եւ բազումք՝ ապականեալքն՝ ըստ այնմ թէ՝ «Իբրեւ ոգիք ութ ապրեցան» (Ա Պետ. Գ 20) տապանաւն, որք ոչ միայն եօթանց կենցաղոյս էին բաժնօք, այլեւ ութիցն եւ ընդ նեղն ընթացեալք, որ սակաւուց է ժանօք, այլեւ ութիցն եւ ընդ նեղն ընթացեալք, որ սակաւուց է մտանելի, եւ ոչ ընդ բազմացն ի լայն, որոյ կորուստն է առաջի: Եւ միւս եւս, թէ նախ արդարքն փրկին, որ է ստորինս Եկեղեցիս, եւ միւս եւս, թէ նախ արդարքն փրկին, որ է ստորինս Եկեղեցիս, որ մտանէ ի վերին Եկեղեցին, յորժամ յերկնից իջանէ, որոյ մուտ տապանին է ապացոյց, եւ ապա գետ հրոյն, որ կորուսանէ զամենեւեան, որպէս զի կրկին տանջեցին տեսութեամբ փառացն ար-

¹ Տ վտանգք Զ վտանք

² Զ այնպէս

³ Զ մինչ

⁴ Զ եւ

⁵ Զ կոր՝] երարձ զամենեւին

Եւ ա՛յլ ազգ. ի ձեռն մահճացն թուի ինձ զկարգաւորսն ասել, որպէս մահիճն Եղիայի եւ Եղիսէի¹, քանզի ո՛չ այլ ինչ է կարգի առնումն, եթէ ոչ ի մահ իջումն: Արդ՝ ի նոյն կարգի, ասի, երկու գտանին դասք: Զի որք Աստուծոյ ծառայեն՝ ըստ երից իրաց, որպէս պահելով զկուսութիւնն, զոր ուխտեցին, եւ զհնազանդութիւնն մահուհաւ՝ ուրանալով զկամս, եւ աղքատք եւ անինչք կամօք յաշխարհի շրջիցին, սոքա առեալք լինին ի կեանս, որպէս Անտոնն եւ այլ հարքն սուրբք: Իսկ որ ձեռով եւ անուամբ միայն ի կարգս մտանեն եւ մարմնոյ եւ կամաց եւ ընչից ծառայեն, նոքա են, որ թողեալ լինին արտաքոյ առաքաստին՝ ասելով թէ՝ «Ոչ գիտեմ զձեզ» (Մատթ. ԻԵ 12): Բայց քննելի է այն, թէ ընդէ՞ր յերիս տրոհեաց եւ զիւրաքանչիւր դարձեալ բաժանեաց: Գիտելի է, զի երեք են վարք յաշխարհի՝ կամ քարոզք եւ ուսուցիչք, կամ աշխարհական ժողովուրդք, կամ կարգաւորք, որպէս ասացաք: Արդ՝ երեքինս սոքա յերկուս բաժանին յօր դատաստանին ի ձեռն սրոյ հրամանացն Աստուծոյ, որպէս յառաջ տանելով զբովանդակն յերկուս հատանէ՝ յօգիս եւ յայծիս, եւ զոմն յաջմէ եւ զոմն ի ձախմէ կացուցանէ, քանզի աստ վարուցն զանազանութիւն արար եւ հանդերձեալ է յերիցն զոմանս առնուլ իբրեւ զօգիս եւ զոմանս թողուլ իբր զայծիս²:

Արթո՛ւն կացէք, զի ոչ գիտէք՝ յորում ժամու Տէրն ձեր գայ (ԻԴ 42):

Զայս կամ վասն կատարածի աշխարհիս³ ասաց, կամ վասն իւրաքանչիւր ուրուք վախճանի: Եւ արթուն ո՛չ ի քնոյ հրամայէ լինել, զի այս անհնար է՝ որք ընդ մարմնոյ կապեալ են եւ հաղորդեալ կերակրոյ, այլ բարի գործովք պատրաստ լինել, ասէ, եւ սպասել միշտ գալստեան Նորա, «զի ոչ գիտէք՝ յորում ժամու Տէրն ձեր գայ⁴»: Ո՛չ ասաց թէ՝ ոչ գիտեմ, այլ թէ՝ ոչ գիտէք, որպէս զի ցուցցէ, թէ վասն այսորիկ ոչ ասեմ զօրն, զի արթուն լինի՞րք: Եւ արթնութիւնն կրկին է, որպէս եւ քունն. ի զարթման գոլով եւ ոչ գործել, զի են ի քուն՝ որ յաստիս միայն հային, եւ են՝ որ⁵ ի հանդերձեալն հային, սակայն ծուլացեալ զհանդերձելոյն՝ ոչ գործեն: Արդ՝ պարտ է ըստ երկուցս արթուն լինել. զանտիսն նկատել եւ ի ճգունս անխոնջ⁶ վաստակել եւ այսպիսի գո-

¹ Գ Թագ. ԺԷ 19, Դ Թագ. Դ 10

² Մատթ. ԻԵ 32-33

³ Զ աշխարհի

⁴ Զ > Տէրն ձեր գայ

⁵ Զ որք

⁶ Զ անխոնջ

լով՝ կացէք կասկած ցանկ, որպէս գրէ Պօղոս. «Մարան աթայ» (Ա Կոր. ԺԶ 22), այսինքն՝ Տէր գալոց է, զգո՛յճ կացէք:

Զայն գիտասցիք, եթէ գիտէր տանուտէրն՝ յորում պահու գող գայ, հսկէր՝ եւ ոչ տայր թոյլ ական հատանել զտանն իւրոյ (ԻԴ 43):

Այսինքն՝ յաշխարհական իրաց առէք ապացոյց, այս է՝ «զայն գիտասցիք», ըստ առաքելոյ թէ՛ «Զայն խորհեցի» (Բ Կոր. Ժ 7, 11): Զ«պահ»-ն կրկին իմա. կամ վասն հասարակաց, կամ մասնաւոր կատարածի. եւ «գող» վասն յանկարծութեանն ասէ եւ ծածուկ ի մարդկանէ լինելոյն՝ ըստ այնմ թէ՛ «Օր Տեսաւ իբրեւ զգող եկեալ է» (Բմմտ. Բ Պետ. Գ 10, Ա Թես. Ե 2): Քանզի թէ գիտէին բազումք զօրհաս մահու իւրեանց, ընդ այն ժամանակս եւեթ պնդէին, իսկ այժմ զի անյայտ մնաց, արթուն լինիցին, որպէս տանուտէրն, ասէ, թէ զժամանակ գալոյ գողոյն գիտիցէր, յայն ժամանակին միայն հսկէր եւ ոչ տայր վնասել տան իւրոյ, իսկ որովհետեւ զայն ժամանակ ոչ գիտիցէ, պարտի զգիշերն ողջոյն արթուն լինել, զի մի՛ գողանայցեն զինչս նորա: Ահա եցոյց զհաշն, թէ է՛ր վասն ոչ յայտնեաց զօրն:

Դարձեալ՝ եւ զծոյլսն պատկառեցուցանէ այսու, թէ նոքա ո՛րչափ վասն ընչիցն հոգան եւ կասկածեն ի գողոց, եւ այն վասն երկրայ իրացն, քանզի բազում անգամ պատահէ ոչ գալ գողոց, իսկ դուք գիտէք, զի գալոց է, եւ ոչ կայք արթունք: Եւ վասն ական հատանելոյն ասացեալ է յառաջագոյն: Դարձեալ՝ գող է սատանայ, որ միշտ գողանայ զմեզ ի Տեառնէ, քանզի սպրդելով մտանէ ի միտս մեր՝ զայսօրն իւր հայցելով եւ զվաղիւն Աստուծոյ նուիրելով, այլեւ զչարն բարի գունելովն գողանայ ի մէնջ, զոր պարտ է տանուտեառն, մտացն ասեմ վերակացուի, գիտել եւ հսկողս լինել ի ձեռն Գրոց վարդապետութեան եւ միշտ ընդգէմ զնել խորհրդոց նորա, զի մի՛ հատցէ ի ձեռն խորհրդոց գտունս մեր յաւարի, այսինքն՝ զմարմինս ի պէսպէս արտիցն լրմունս:

Վասն այսորիկ եւ դո՛ւք եղերուք պատրաստք, զի յորում ժամու ոչ ակն ունիցիք, գայ Որդի մարդոյ (ԻԴ 44):

Վասն որո՞յ իրաց եղերուք պատրաստք: Վասն ժամո՛ւն ասէ, զի ոչ գիտիցէք. քանզի յեղակարծում ժամանակի հասցէ ի վերայ, զի մի՛ խռովիցիք, ըստ մարգարէին, առանց պատրաստութեան լինել¹, որպէս քնած էիցն հասանէ² սատակումն³, վասն զի առանց

¹ Եւ. ԺԳ 6-9, ԻԴ 19

² Տ հասանէր

³ Զ ի սատակումն

կարգեցաւ՝ որպէս զԱստուած, եւ կամ անդ՝ զոր ինչ ունի Աստուած, ժառանգէ եւ նա՝ թագաւորութիւն, անմահութիւն, պայծառութիւն, վայելչութիւն, մշտնջենաւոր ցնծութիւն, անվախճան հանգիստ եւ այլ սոյնպիսիս:

Ապա թէ ասիցէ ծառայն չար ի սրտի իւրում. «Տէր իմ յամէ զգալ» (ԻԴ. 48):

Այս նոքա են, որ թողան, եւ զի մի՛ ակնառութեամբ կարծիցի թողուլն, խայտառակէ զչարիսն: Եւ «չար» վասն այն կոչէ, զի անհաւատ է եւ յիմար, եւ յիմարութիւն՝ ըստ այնմ, զի ոչ խորհի ոչ գալ, այլ թէ՛ «յամէ զգալ», յորմէ ուսանիմք, թէ ըստ կարծեաց նորա՛ յամէ, իսկ ըստ ճշմարտութեանն՝ եւ ո՛չ յամէ իսկ: Իսկ թէ ասիցէ ոք, թէ այսպիսի խորհուրդք վասն ոչ գիտելոյ զօրն մտին խորհի, ասասցուք, թէ ո՛չ աւուրն անյայտութիւն, այլ ծառային չարութիւնն եղեւ պատճառ, ապա թէ ոչ՝ յիմաստունն եւ ի հաւատարիմն ընդէ՞ր ոչ մտին այսպիսի խորհուրդք, այլ ի չարն թէ՛ «տէր իմ յամէ զգալ»: Իսկ զի՞նչ այն թէ՛ «ի սրտի իւրում». ցուցանէ, թէ բազումք երեւին յաչս մարդկան առաքիւնիք, այլ մտօք հայհոյիչք են, զոր եւ Աստուած գիտէ, որ գերիկամունսն քննէ՛, եւ յաղագս այնորիկ դատէ:

Եւ սկսանիցի² հարկանել զծառայակիցս իւր (ԻԴ. 49):

Տես, թէ խորհուրդք սրտին յո՛րպիսի ապիրատութիւնս ձգեաց, յորմէ ուսանիմք, թէ աղբիւր չարութեան գործոյն սիրտն է՝ ըստ Տեառն բանին³, որպէս ասէ եւ Դաւիթ, թէ յորժամ անզգամեցաւ⁴ ի սրտի իւրում, ապականեցաւ գործով: Իսկ հարկանել ծառայակցացն՝ կրկին չարութիւն ցուցանէ եւ երեքկին. նախ՝ զի հարկանէ, եւ այն՝ զծառայակիցսն, եւ զորս կերակրել հրաման էառ՝ զնոսին գանէ, որ է յոյժ չարութիւն, եւ «հարկանել» զթշնամանելն ասէ եւ զազահելն:

Ուտիցէ եւ ըմպիցէ ընդ արեցօղս:

Դարձեալ եւ ա՛յս երկպատիկ չարութիւն, զի զոմանց յափշտակէ եւ զայն ընդ շուշլս վատնէ, որ նշանակէ զբարեկեցիկսն եւ զորկորածէտսն, որք մեծամեծ տանջանօք տանջին, որպէս մեծատունն՝ ո՛չ ըստ այնմ, յոր վայելեաց, այլ զի եւ ոչ յողորմութիւնն ծախեաց, թէպէտ յարդար վաստակոց եւ կամ թէ՛ ի հայրե-

¹ Սաղմ. Է 10, Երեմ. ԺԱ 20

² Չ սկսանի

³ Մատթ. ԺԵ 19

⁴ Չ անզգայացաւ

⁵ Սաղմ. ԺԳ 1

⁶ Չ > թէ

նական ժառանգութենէ ունէր զմեծութիւնն. ապա զի՞նչ արասցեն՝ որք այլոց՝ արարովք շուայտին:

Այլ դու եկ ինձ իմա զկարգս հոգւոյն մասանց, թէ ո՛րպէս առ հասարակ չարացան ի ծառայն չար, որ մարմնոյ ծառայեաց. քանզի նախ զբանականն ախտացոյց՝ թիւր խորհելով ի սրտին, եւ զկնի այնմ՝ զցասմնականն, որով ի հարուածս ծառայակցացն եկն, յետ որոյ եւ ցանկութեամբն վատնեցաւ՝ ուտելով եւ ըմպելով ընդ արեցօղս, որոյ լծակից գիտեմ զվաւաշտոս եւ զպէսպէս օճրագործութիւնս: Եւ այսպէս զբնական ուղղութիւնն ի միում վայրկեանի կործանեաց անմտութեամբն տնտեսի՝ յօժարամտութիւնն, եւ գովի, զի դարմանէ զծառայսն տեսուն ի ձեռն հակառակացն մեռելութեան, քանզի նոցա ապականութիւն՝ կերակուր եւ բարեկարգութիւն լաւացն է: Եւ չարախօսի չար ծառայն, որ յաղագս ընդ արեցօղսն լինելոյ վիրօք տանջէր զԱստուծոյ ծառայսն, վասն զի վէրք են ճշմարտապէս ընդդէմ առաքինութեանն՝ չարութիւնն, որպէս եւ Դաւիթ ի քաղաքի Տեառն սպանանէր զմեղաւորս³, այսինքն՝ ի քաղաք հոգւոյն զխորհուրդ չարութեանն, որ գործօնեայք են անօրէնութեանն, սատակէ, ուստի կեանք լինի վեհագունիցն՝ ըստ այնմ. «Ես սպանանեմ եւ Ես կեցուցանեմ» (Բ Օր. ԼԲ 39):

Գացէ տէր ծառային այնորիկ յաւուր, յորում ոչ ակն ունիցի, եւ ի ժամու, յորում ոչ գիտիցէ (ԻԴ. 50):

Եւ կտրեսցէ զնա ընդ մէջ եւ զբաժին նորա ընդ կեղծաւորս դիցէ. անդ եւ դիցի լալ եւ կրճել ատամանց (ԻԴ. 51):

Թէպէտ բազում անգամ վրէժխնդիր լինի Աստուած արքունական դատողութեամբ ի մարմնական կենցաղս այնպիսեացն, զոր «գալուստ» ասէ, որպէս բազմաց պատահեաց՝ չար եւ վատ ծառայից, բայց մեք ըստ կարգի բանիս ի հանդերձեալն իմանամք զասացեալս, որ ոչ միոյ, այլ հասարակաց չարաց ծառայից լինելոց է: «Գայցէ,– ասէ,– տէր ծառային այնորիկ». եզակի դնէ՛ կամ թէ՛ ամենեքեան միապէս չարք գտան ի տէրունիսն, թէպէտ յիւրաքանչիւր վարս՝ ի հոգեկանս կամ ի մարմնականս չարացան, կամ թէ՛ զի մի՛ ոք կարծիցէ՝ որպէս աստ, նոյնպէս եւ անդ սպրդեալ զօղիցի, յատուկ իւրաքանչիւր ումեք դատաստան լինելոց է: «Յաւուր, յորում ոչ ակն ունիցի, եւ ի ժամու, յորում ոչ գիտիցէ»: Յեղակարծում ժամու, ասէ, հասանէ, մինչդեռ ի ման-

¹ Տ այլովք

² Չ տնտես

³ Սաղմ. Ե 8

կուլթեան գոլով աւուր կամ ի փարթամութեան լինելով ժամու՝ ոչ ալն ունէր վրէժխնդրութեան եւ տանջանաց, այլեւ ոչ էր պատրաստեալ զանձն բարի գործովք՝ գալստեան Նորա, եւ կամ մտածութեամբ միայն: Տես եւ զայն, զի զանգիտութիւնն մեզ միշտ դնէ, զի արթունք լինիցիմք:

«Եւ կտրեսցէ զնա ընդ մէջ եւ զբաժին նորա ընդ կեղծաւորս զիցէ»։ առանց հարցաքննութեան, քանզի գործք նորա դատեն զնա յայնպիսի ցասումն արկանել: Իսկ զի՞նչ ընդ մէջ հատանելն իցէ. կամ թէ զիւր ինքեան զշնորհսն առնուցու՝ զուսմանց, կամ զարուեստից, կամ զիշխանութեանց՝ հոգեւորաց եւ մարմնաւորաց, զի որպէս թագաւորք յորժամ զառ ի յինքեանց պատուեալն ըստ ապերախտութեանն դատեն, նախ մերկանան զպարզեւսն եւ ապա տանջեն, այլեւ զպատկերին պատիւն առնու եւ իբր զանբանս տանջէ, զի ոչ ի բարին զխորհուրդն, այլ ի չարն ծախեաց, որպէս ոք ումեք սուր տայցէ վասն պիտոյից, եւ նա արիւն հեղու, իսկ նա ոչ միայն զսուրն առնու, այլեւ զնա սպանանէ: Կամ թէ՝ հոգին եւ մարմինն տանջի՝ ըստ առաքելոյ. «Իւրաքանչիւր մարմնով ժառանգէ՝ եթէ բարի եւ եթէ չար» (հմմտ. Բ Կոր. Ե 10), քանզի հաւասարք էին ի չարքն, զոյգ եղիցին եւ անդ, ուր լալ աչացն է եւ կրճել ատամանցն. ա՛յս է «մէջ»-ն. քանզի երկու բաժինն տանջի, եւ դատաստանն որպէս մարմնոյն, այսպէս եւ հոգւոյն հատանի: Իսկ «կեղծաւոր» կամ զնոյն ինքն զբանսարկուն ասէ, որ խաւար է եւ լոյս կերպարանի, կամ զայլս ի մարդկանէ, որպիսիք էին դպիրքն եւ փարիսեցիքն: Նոցա տանջանացն բաժանակից առնէ, ասէ, ո՛չ վայրապար, այլ քանզի եւ ինքն կեղծաւոր էր, զի քարոզէր այլոց զգալուստն եւ կամ զմահն եւ ինքն ի սրտին խորհէր յամել զգալն եւ զմահն:

ԳԼՈՒԽ ԻԵ

Յայնժամ նմանեցի արքայութիւն¹ երկնից տասն կուսանաց, որոց առեալ զլապտերս իրեանց՝ ելին ընդ առաջ փեսային եւ հարսին (ԻԵ 1):

Յառաջ ասացելոցն օրինակ կարգէ, զի որպէս Իւրոյ գալստեանն՝ զթգենին, այսպէս իմաստուն եւ չար ծառայիցն՝ զկուսանսն: Եւ թէ ընդէ՞ր ի կուսանս առակէ ի տասն: Նախ՝ զի մեծագոյն են² իրք կուսութեանն. յայտ յայնմանէ է, զի ասաց. «Եւ ներքի-նիք, որ զանձինս իրեանց արարին ներքինս վասն արքայութեան Աստուծոյ, եւ որ կարողն է³ տանել տարցի» (Մատթ. ԺԹ 12), եւ Պօղոս թէ՝ «վասն կուսութեան հրաման ի Տեսողն ոչ ունիմ» (հմմտ. Ա Կոր. Է 25), եւ ի նախնումն ոչ պահանջեցաւ այս ուղղութիւն: Եւ արդ՝ զի մեծ են եւ առանց հարկի եղաւ, զի մի՛ որ զայն ուղղիցէ, զամենայն կատարեալ կարծիցէ եւ զայլոցն անփոյթ արասցէ, ցուցանէ աստ՝ թէպէտ զայլն ամենայն ունիցի կուսութիւն եւ զողորմութեանն իւղ ոչ ունիցի, ընդ պոռնիկսն եւ ընդ տմարդիսն արտաքս անկանիցի: Եւ երկրորդ՝ զի ո՛չ զամենայն հոգւոց ասէ, այլ զհաւատացեալ ուղղափառաց, եւ «կոյս»՝ զի պարկեշտութեամբ վարեցան ի կենցաղս, որպէս օրէն քրիստոնէից, զի որպէս կոյս ասի որ անփորձ է ամուսնութեան, է քրիստոնէից, զի որպէս կոյս ասի որ անփորձ է ամուսնութեան, նոյնպէս եւ զգայութիւն սոցա ոչ փորձեաց սատանայ զտասուսն:

Իսկ տասն ասէ զկուսանսն կամ վասն տասն զգայութեանց հոգւոյ եւ մարմնոյ, զորս սուրբս պահեցին, քանզի տասն սուրբ է, կամ զտասն բան Օրինացն, եւ զհաւատոյ, եւ զաղօթիցն: Այլեւ աշխարհս տասն է, որով նոքա վարեցան: Կամ զերկու կողմանց՝ զիմաստնոցն եւ զյիմարացն զգայութիւնսն ասէ, քանզի ամե-նայն հոգի ի մարմին է, եւ զգայութիւն հինգ են հոգւոյն, որով ներգործէ ի մարմինն, զորս խառնեալ յիրեարս՝ տասն ասաց զկուսանսն եւ ապա յետոյ յերկու հինգ բաժանէ: Դարձեալ՝ զտասն զբովանդակ բնութիւնս մարդկան կոչէ, քանզի յետ ի-նունցն տասն սոքա են՝ ըստ դրամին եւ ոչխարին⁴: Կամ՝ տասն կատարեալ թիւ է, զկատարեալ բնութիւնս Աղամայ նշանակէ, իսկ զսոսա յերկու հինգ բաժանէ, զի իւրաքանչիւր ոք ի մարդկա-նէ հինգ զգայութեամբ վարի, եւ հինգ զգայութիւնս տասն է, զի

¹ Զ արքայութիւնն

² Տ էին

³ Զ > է

⁴ Ղուկ. ԺԵ 8-9, Մատթ. ԺԸ 12-13

իւրաքանչիւր զգայութիւն երկու է, որպէս երկու աչք եւ զոյգ լսելիք եւ հոտոտելիք, եւ ճաշակելիք եւ շօշափելիք, վասն այսորիկ «տասն» ասէ եւ ի հինգ բաժանէ: Եւ կոյս դնէ, զի սորա նախ անփորձ էին ի մեղաց, կամ զի զգայութիւնք առանց յիրելոյ ի զգալիսն՝ անվնաս է եւ անարատ: Իսկ «իմաստուն» եւ «յիմար»՝ զի ոմանք ուղիղ վարին զգայութեամբն, եւ ոմանք՝ թիւր:

«Որոց առեալ զլապտերս իւրեանց՝ ելին ընդ առաջ փեսային եւ հարսին»: Նախ զհաւասարութիւնն ասէ կուսանացն եւ ապա զզանազանութիւնն, քանզի կոյս լինել եւ զլապտերս ունել եւ ընդ առաջ ելանել՝ հասարակք հաւասարք էին, այսինքն՝ սուրբք էին եւ հաւատացեալք ամենեքեան, որպէս ասացաք, կամ թէ՛ կուսանք իսկ էին: Իսկ լապտերօքն կամ զշնորհս կուսութեանն յայտ առնէ, որպէս ոմանք ասեն, կամ զբարի գործն, զի ամենեքեան ունէին՝ ըստ այնմ. «Լուսաորեացէ յոյս ձեր առաջի մարդկան», եւ՝ «Ոչ լուցանեն ճրագ եւ դնեն ընդ գրուանաւ», եւ՝ «Տեսցեն զգործս ձեր քարիս» (Մատթ. Ե 15, 16). քանզի տեսանել աչացն է, եւ սա ի լոյսն հայի: Կամ զլուսաւորութիւն վարդապետութեան առաքելոցն եւ վարդապետացն «լապտերք» կոչէ, քանզի եւ յայս՝ հասարակաց վայելեցին: Եւ ելիւքն եւս հաւասարք են, քանզի ամենեքեան յանդիման լինելոց են «Քրիստոսի» ըստ առաքելոյ¹, եւ թէ՛ «Զմեզ զամենեւեւս իրելս զկոյս մի խօսեցայ յանդիման առնել «Քրիստոսի» (հմմտ. Բ Կոր. ԺԱ, 2): Կամ՝ «եկին ընդ առաջ» ասելն զայն ցուցանէ, զի նախ քան զգալուստ Փեսային բարձրացան առաքելութեամբ՝ պատրաստելով զինքեանս գալստեանն Նորա: Եւ ա՛յլ ազգ. զի բազումք յառաջ ելին ի կենցաղոյս նախ քան զգալուստ Բանին:

Իսկ զի ասէ «փեսային եւ հարսին», կամ զընտանութիւնն «Քրիստոսի» որ առ կուսանսն, յայս համեմատէ, կամ «փեսայ» զԲանն ասէ եւ «հարսն»՝ զմարմինն, քանզի յոր միացան՝ նովին միութեամբ եւ յերկնից գայ, որպէս եւ երթն: Կամ «փեսայ»՝ զՔրիստոս, եւ «հարսն»՝ զնախայարուցեալ սուրբսն եւ զյափշտակեալսն, զոր «Եկեղեցի անդրանկաց» ասէ Պօղոս², այլեւ զհրեշտակսն իմա, քանզի եւ նորա մերձաւորք են Քրիստոսի:

Հիմնով ի նոցանէ յիմարք էին, եւ հիմնով՝ իմաստունք (ԻԵ 2):

Բաժին մի, ասէ, ի բոլորիցն, որ զհինգ զգայութիւնս ունէին, յիմարք էին, եւ մասն մի նովիմբք զգայութեամբքս՝ դարձեալ իմաստունք, քանզի եւ այսու հասարակք էին: Եւ «յիմարս» ասէ զհինգն՝ կամ թէ՛ ի մեծամեծսն վաստակեցին եւ ի փոքունս յոռա-

¹ Բ Կոր. Ե 10

² Եբր. ԺԲ 23

ցան եւ մատնիչք եղեն, քանզի զի՞նչ քան զայս յիմարութիւն կայցէ՝ յինչս յաւելուլ եւ անդր մերկ ընթանալ, ուր բազում մարդասիրութեան պէտք են եւ իւղոյ: Կամ թէ՛ մարմնեղէն զգայութեամբ միայն վարեցան յաստիս, որպէս զանասունս, զորս եւ «յիմարս» կոչէ: Այլեւ բարեգործք էին եւ կոյսք, սակայն փառս ի մարդկանէ պահանջէին, զորս յիրաւի «յիմարս» ասաց: Իսկ «հինգն» իմաստունք»՝ իմաստութիւն ո՛չ զկուսութիւնն ասէ, որպէս ոմանք կարծեն, քանզի ամենեքեան կուսանք էին եւ ոչինչ օգտեցան, որպէս Եւա ի կուսութեան իւրում ամբարշտեցաւ եւ ի դրախտին փառացն զրկեցաւ: Այլ կամ զբովանդակ սրբութիւնն ասէ, որպէս հրեշտակք ունէին, մինչ զի ի տրտմութենէ եւ ի բարկութենէ սուրբս լինել եւ ի նախանձութեւն ո՛չ միայն ի պոռնկութենէ, կամ թէ՛ բարեգործ եւ ողորմած, եւ զայն ի փառս Աստուծոյ, եւ ի վերին կենացն հայեցումն իմացող եւ տեսող, կամ թէ՛ զգաստ գոլով զմարմնոյն զգայութիւնն ծառայեցուցանեն զգայութեան հոգւոյն՝ «իմաստուն» անուանեցան:

Յիմարքն առին զլապտերսն եւ ձէթ ընդ իւրեանս¹ ոչ բարձին (ԻԵ 3):

Իսկ իմաստունքն առին ձէթ² ամանօք ընդ լապտերս իւրեանց (ԻԵ 4):

Աստ ընդ հասարակութեանն դնէ եւ զզանազանութիւնն, քանզի ձէթ, ասէ, ոչ բարձին յիմարքն իբրեւ³ զիմաստունսն, իսկ իմաստունքն առին, ասէ, եւ ձէթ ամանօք: Իսկ յիմարքն առին զլապտերս իւրեանց, այսինքն՝ զկուսութիւնն առանց ողորմութեան կամ զհաւատս առանց գործոց, կամ զբարի գործոց փոխարէնս զփառս ի մարդկանէ, զոր ժողովեցին ի միտս իւրեանց: Իսկ ձէթ՝ զանտի կենացն պայծառութիւնն եւ զլոյս փառաց անմատչելի լուսոյն ոչ ունէին յինքեանս: «Իսկ իմաստունքն առին, ասէ, եւ ձէթ ամանօք ընդ լապտերս իւրեանց»: Զփառացն գեղեցկութիւն ժողովեցին իբր յաման ի միտս իւրեանց՝ խառնելով ընդ վարս կենաց իւրեանց, որ պայծառ էր իբրեւ զլոյս, զոր «լապտեր» ասէ, կամ ընդ հաւատոցն եւ զգործն լծեցին: Այլեւ ընդ կուսութեանն զողորմութիւնն եւ զմարդասիրութիւնն զգեցան՝ վարժեալք ի լուսաւոր բանից առաքելական եւ մարգարէական վարդապետութեանց, զոր ի ձէթ առակէ, եւ զի հեղին զսոսա ի յաղթատս, զոր «աման» կոչէ, զի յորժամ պակասիցէ այս, ընկալցին զնոսա:

¹ Զ ինքեանս

² Տ եւ ձէթ

³ Զ իբր

⁴ Զ ~ աւտ, առին

Քննելի է եւ այն, թէ ընդէ՞ր նախ յիմարքն առին զլապտերս առանց իւղոյ եւ ապա՝ իմաստունքն: Կամ թէ՞ մարմնական ախտ, զորս յիմարութիւն ասէ, ի ծննդենէ նախ ի զգայութիւնս ընդելանայ, եւ ապա յետոյ անձնիշխանականն պայծառանայ ի ձեռն տեսութեանն, կամ թէ՞ յիմարացն նախ քարոզեցաւ բան Հաւատոյն, որպէս հրէից երբեմն եւ ապա հեթանոսաց, եւ թէ՞ «Ոչ եկի կոչել զարդարս, այլ զմեղատրս յապաշխարոթիւն» (Ղուկ. Ե 32): Յորս հայեցեալ ումանք՝ զառակս՝ կուսանացս վասն հրէից եւ հեթանոսաց ասեն ասացեալ, յիմար՝ զհրէայսն, որպէս Մոսէս ասաց թէ՞ «Ազգ մի խորհրդակորոյս եմ նոքա եւ ժողովորդ յիմար եւ ոչ իմաստուն» (հմմտ. Բ Օր. ԼԲ 28), եւ իմաստուն՝ զհեթանոսս, որ Հոգւովն իմաստնացան, եւ «լապտեր»՝ զՕրէնսն, զոր բարձին առանց շնորհաց, եւ հեթանոսք ընկալան զգիրն Հանդերձ Հոգւովն, քանզի «ոչ եկի լուծանել, այլ լնուլ» (Մատթ. Ե 17), յայտ է՝ իւղով: Արդ՝ թէպէտ այս յարմար թուի, բայց ճշմարիտ առաջինն է, քանզի ի հինն ոչ եղեւ կուսութիւն, որպէս ասացաք:

Եւ ի յամել փեսայից՝ Գիրհեցից ամենքեան եւ ի քուն մտին (ԻԵ 5):

«Յամել» կամ վրէժխնդրութեան ներումն ասէ յանցաւորացն, առ որով ոչ միայն ծուլանան յիմարքն, այլեւ իմաստունքն, զի գոյ եւ քուն իմաստնոյն ըստ գրեցելումն, այսինքն՝ կարծիք գայթաղութեան, որպէս ասէ Դաւիթ թէ՞ «Նախանձեցայ ես ընդ ամօրէնս» (Սաղմ. ՀԲ 3), եւ՝ «Փոքր միս եւս՝ սասանեալ էից գնացք» (հմմտ. Սաղմ. ՀԲ 2), գայթաղեցան եւ աշակերտքն, էանց սուր եւ ընդ Կուսին անձն. այս է ամենեցուն ի քուն մտանելն: Կամ «յամել»՝ զգալստեանն ասէ ժամանակ, յորում հարսնացեալ հոգիքն սպասեն անմահ Փեսային: «Եւ նիրհեցին ամենքեան եւ ի քուն մտին»՝ ընտրեալքն եւ մեղաւորքն: «Նիրհել»՝ վասն հիւանդութեանն, եւ «քուն»՝ վասն մահուանն ասէ: Կամ զնիրհելն արդարոցն իմա, զի մահ նոցա ոչ է քուն, այլ նիրհումն, զոր Պօղոս «ննջել» ասէ², իսկ մեղաւորացն՝ քուն՝ վասն խոր թմբրութեանն եւ յիմարութեանն: Եւ դարձեալ՝ յամելն ցուցանէ, թէ ոչ բազում ժամանակք անցանեն ընդ մէջ, այլ սակաւ ինչ յամումն է եւ յապաղումն, որով մերժէ զաշակերտսն՝ առ ի հունելոյ ակն արքայութեան Նորա:

Բայց գոյ ի տեղիս տարակուսանս, թէ ընդէ՞ր աստ յամել ասէ փեսային, եւ Պօղոս գրէ թէ՞ «Տէր մերձ է» (Փիլպ. Դ 5), եւ այլուր թէ՞ «Ոչ յամեցուցէ Տէր զանտիս Իւր» (Բ Պետ. Գ 9), իսկ Յակոբոս թէ՞ «Դատաստանն առ դուրս կայ» (հմմտ. Յակոբ. Ե 9): Այս իսկ է լուծումն. զի որ ի յաւիտեանականն հայի, Տէր մերձ է եւ առ դուրս, իսկ որ ի կենցաղս՝ յա-

մել թուի վասն հեշտութեանն: Եւ ա՛յլ ազգ. զի «մերձ եւ առ դուրս» ասելն զբազում անգամ այցելութիւն առնելն նշանակէ՝ ըստ այնմ. «Ես ընդ ձեզ եմ զամենայն ատուրս մինչեւ ի կատարած աշխարհի» (Մատթ. ԻԸ 20), իսկ յամելն վասն հանդերձեալ գալստեանն ասէ:

Տեսցուք եւ զայն, թէ է՞ր վասն ի քուն մտին: Եւ ասեմք. նախ՝ վասն բնութեանն, զոր եւ ինքն կրեաց վասն Ազամայ վճռին՝ թէ՞ «Հող էիր եւ ի հող դարձցիս» (ՄԱՃՊ. Գ 19), զի դեռ յաշխարհիս են ամենեքեան, եւ երկրորդ՝ զի ըստ չորս պատճառաց ննջէ մարդ, եւ զամենեքեան սոքա կրեցին: Մի՞ յորժամ ոք նստեալ ի ճանապարհի եւ սպասէ ընկերին գալստեան եւ ի յամել նորին ննջէ. մնացին եւ սոքա եւ ի յամելն ննջեցին, որպէս ասաց: Եւ երկրորդ՝ վասն աշխատութեանն, որպէս գրեալ է Յուդիթին թէ՞ «Ի ճանապարհին աշխատեցայ եւ մտեալ ի տուն մնջեցի» (հմմտ. Յուդիթ ԺԲ 4). վատակեցան եւ սոքա՝ յայտ է ահա: Եւ երրորդ՝ ի տրտմութենէ, որպէս աշակերտքն տրտմեալ վասն մահուն Յիսուսի՝ ննջէին, որոց ասաց Տէր թէ՞ «Ոչ կարացէք ժամ մի արթուն կալ» (Մատթ. ԻԶ 40). կրեցին եւ կուսանքն տրտմութիւն, որպէս Դաւիթ եւ Պօղոս՝ «Զօրհանապազ տրտում գնայի» (Սաղմ. ԼԷ 7), եւ թէ՞ «Տրտմութիւն կալա զիս ի վերայ մեղատրաց» (Սաղմ. ԾԺԸ 53), եւ թէ՞ «Տրտմութիւն է ինձ եւ անպակաս ցաւք սրտի իմոյ» (հմմտ. Հոմ. Թ 2): Եւ չորրորդ՝ ի չարչարանաց, որպէս Պետրոս ննջէր ի մէջ երկուց զինուորաց¹, եւ Եղիա ի ներքոյ ցրդեւելոյն վասն չարչարելոյն յԱքաաբէ²: Զորս յոլովս կրեցին յանձինս չարչարանք յիմարքն, համանգամայն եւ իմաստունքն, վասն այսոցիկ պատճառաց ննջեցին եւ ի քուն մտին:

Եւ ի մէջ գիշերի եղեւ բարբառ. «Ահա փեսայ գայ, արի՛ք ընդ առաջ նորա» (ԻԵ 6):

Ըստ առակին պատշաճի գայս դնէ թէ՞ «ի գիշերի». կամ ցուցանէ, թէ ի գիշերի լինելոց է յարութիւնն, որպէս ազատութիւնն Իսրայէլի ի գիշերի, եւ մահ անդրանկացն, եւ որպէս ծնունդն եւ յարութիւնն Քրիստոսի: Իսկ «ի մէջ գիշերի»՝ զի անգիտելի է, քանզի որպէս ի մէջ գիշերի ոչ ոք գիտէ զինչ գործէ ընկեր նորա, նոյնպէս եւ գալուստ Նորա: Եւ դարձեալ՝ գիշեր վասն կուսապաշտութեանն եւ մեղացն եւ կախարդութեանն ասէ՝ ըստ մարգարէին թէ՞ «Գիշեր լիցի ձեզ ի տեւելնէ, եւ երկոյսացի լըծութեանէ» (հմմտ. Միք. Գ 6). արդ յորժամ այսոքիկ դարձեալ զօրանան, լինի գալուստ Նորա: «Եղեւ բարբառ, ասէ,՝ «Ահա փեսայ գայ, արի՛ք ընդ առաջ նորա»»: Զայս եւ Պօղոս ասէ, թէ հրամանաւ ի ձայն հրեշտակապետի եւ ի

¹ Տ գառակ

² Ա Կոր. ԺԵ 6, 18

¹ Գործք ԺԲ 6

² Գ Թագ. ԺԹ 3-5

փող յետին իջանէ յերկնից¹, քանզի «փող» զբարբառն ասէ, թէ «Ահա փեսայ գայ»: Վասն է՞ր յառաջագոյն ասաց թէ՝ «ընդ առաջ ելին փեսային եւ հարսին», եւ այժմ թէ՝ «փեսայ գայ»: Կամ գլխովն եւ զանգամն նշանակէ, կամ նախ Փեսայ գայ ի բարբառն առաջին, եւ սուրբքն ելանեն ընդ առաջ յօդս, եւ ապա կրկին բարբառ, յորում ամենեքեան, որ ի հող մահու ննջեցեալք են, յառնեն հաւասար ի մեծաձայնութենէ հրեշտակազոչ փողոյն, որ պէս ասէ:

Յայնժամ² յարեան ամենայն կուսանքն եւ կազմեցին զլապտերս իւրեանց (ԻԵ 7):

Ի մահահանգիստ քնոյն միահամուռ յառնեն արդարքն եւ մեղաւորքն՝ ի ձայնէ բարբառոյն զօրացեալք, քանզի ձայն Տեառն ձայն զօրութեան է՝ ըստ մարգարէին³, իսկ կազմելն զլապտերսն՝ գործոց իւրեանց համար եւ հաշիւ առնելն է եւ զհատուցումն պատրաստեալ ընդունել:

Ասեմ յիմարքն ցիմաստունսն. «Տո՛ւք մեզ յիղոյղ ձերմէ, զի ահա շիջանին լապտերս մեր» (ԻԵ 8):

Ա՛յա իսկ կարի յիմարութիւն էր, թող զառաջինն, զի յանժամ ժամանակի խնդրէին եւ ակն ունէին առնուել, եւ թէպէտ մարդասէրք էին կուսանքն, ոչ ետուն, եւ այն՝ զի ոչ զամենայնն, այլ մասնաւոր խնդրեցին՝ ըստ այնմ. «Էարք նոյ ի գինոյն» (ԾՃՃՊ. Թ 21)՝ ո՛չ զամենայն, որպէս եւ ոչ Աբրահամն կաթիւ ջրոյ զովացոյց զպապակ մեծատանն⁴: «Տուք մեզ,– ասեն,– յիղոյղ ձերմէ», այսինքն՝ օգնեցէք մեզ բարի գործովք եւ աղօթիւք ձերովք: «Ահա շիջանին լապտերս մեր». քանզի որպէս ասացաք, զբարի գործսն «լապտեր» ասէ, եւ այն դատարկ էր, զի յոյս նոցա յանցաւոր աշխարհիս էր, եւ ի փառս մարդկան արարին, իսկ մարդկան գովութիւն շիջաւ յետ մահուանն, քանզի անցաւոր էր, զի թէ ի մարմնաւորս, մինչդեռ կենդանի է, պակասի գովութիւնն, զի՞նչ ասես յետ մահու: Եւ զիս՞րդ պակասէ՞ ասացէ ոք. քանզի մարդ առաւել խնդրէ զգովութիւնն, եւ որքան ի գործն է՝ գովեն, եւ նա ի գովութիւնն յեցեալ՝ օր ըստ օրէ պղերգանայ, եւ ի թուլանալ գործոյն՝ դադարէ եւ գովութիւնն. ապա ուրեմն յիրաւի ասացին թէ՝ «շիջանին լապտերս մեր»: Կամ թէ՝ կազմութիւն լապտերացն կուսութեան շնորհն

է, եւ որք ոչ ունին զողորմութեանն իւղ, շիջաւ փառք կուսութեանն, քանզի ոչինչ օգտեցան յայնմանէ. թէպէտ ողորմութիւն խնդրէին, քանզի ողորմածացն ողորմութիւնն ասացեալ¹:

Պատասխանի ետուն իմաստունքն եւ ասեմ. «Գուցէ ոչ իցէ մեզ եւ ձեզ բաւական, այլ երթայք ի վաճառականս եւ գնեսցի՛ք ձեզ» (ԻԵ 9):

Թէ կուսանք էին եւ զլապտեր գործոցն ունէին եւ ոչ առին, ապա զի՞նչ գործեսցեն որ ոչ են կոյսք՝ ոչ հոգւով եւ ոչ մարմնով եւ ոչ զգայութեամբք, եւ ոչ ունին լապտերս գործոց բարեաց: Ինձ թուի, թէ այնպիսիքն ոչ յառնեն ի դատաստան, այլ ի կորուստ եւ յապականութիւն եւ ի մահուանէ ի մահ փութացեալք, քանզի ասացին թէ՝ «գուցէ ոչ իցէ մեզ եւ ձեզ բաւական»: Ո՛չ ասացին ոչ տալ, որ տմարդութեան նշանակ էր, այլ թէ՝ «ոչ է մեզ եւ ձեզ բաւական», զի ոչ նոցա մարդասիրութիւնն եւ ոչ սոցա ժողովիւնն եւ ոչ հարկաւոր պիտոյիցն կարիք արժանացոյց զնոսա խնդրոյն: Է՞ր վասն. վասն անբաւականութեանն, յորմէ ուսանիմք, թէ ոչ ոք է անդ ձեռնհաս ումեք, ո՛չ զի ոչ կամիցի, այլ զի ո՛չ կարիցէ, որպէս ասէր Աբրահամ թէ՝ «Վի՛մ մեծ է» (Ղուկ. ԺԶ 26), եւ այլ ոմն՝ «Թէ իցեն անդ Յոր եւ Նոյ եւ Դանիէլ, զանձինս իւրեանց միայն ապրեցուցանեն» (հմմտ. Եզեկ. ԺԴ 14), եւ թէ՝ «Արդարն հազիւ կեցցէ» (Ա Պետ. Դ 18):

Եւ ա՛յլ ազգ. յորժամ ժամանակ էր ուսանելոյ, ոչ ուսայք, արդ ժամանակ վարդապետութեան անցեալ է, ո՛չ ումեք ուսուցանել կարեմք, եւ ոչ դուք՝ ուսանել: Եւ դարձեալ՝ ցուցանէ, թէ անյադ է մարդկային հոգին² աստուածային փառացն, վասն այսորիկ ասէ՝ Դաւիթ թէ՝ «Յագեցայց յերեւիլ՝ երեսաց փառաց Բոց» (Սաղմ. ԺԶ 15)՝ գիտելով, թէ հոգի ոչ երբէք լրանայ յանտի փառացն տեսութեանէ: «Երթայք,– ասէ,– ի վաճառականս եւ գնեսցի՛ք». այսինքն՝ երթայք ողորմութիւնն արարէք եւ զնեցէք ի բանաւոր աղքատացն եւ ի հոգեւոր ծիծառացն, որք զհոգեւոր դարունն մեզ մարգարէանան՝ ի գեւոր ծիծառացն, որք զհոգեւոր դարունն մեզ մարգարէանան՝ ի դրունս եկեղեցւոյ նստելով. անդր պարտ է ժողովել, զի աստ պիտանացու լինիցի: Կամ՝ երթայք ի վաճառականս՝ ի մարդիկ, ուրոց զկուսութիւնն եւ զայլ բարեգործութիւնն վաճառեցէք եւ զգովութիւնն առէք, քանզի «այն իսկ եւ վարձք անցաւ» (Մատթ. Զ 2):

Իբրեւ նոքա գնացին գնել, եւ⁵ եկն փեսայն, եւ պատրաստքն մտին ընդ նսա ի հարսանիսն, եւ փակեցաւ դուռն (ԻԵ 10):

¹ Ա թես. Դ 15

² Զ Յայն

³ Սաղմ. ԻԸ 4

⁴ Ղուկ. ԺԶ 24-26

¹ Մատթ. Ե 7

² Զ > հոգին

³ Զ ասէր

⁴ Զ յերեւել

⁵ Զ > եւ

Ոչ եթէ յետս¹ դարձան յաշխարհ գնել, քանզի այն անհնար էր՝ ըստ այնմ թէ՛ «Հոգի, որ ելանէ, այլ ո՛չ եւս դառնայ» (Սաղմ. Հէ՛ 39), այլ ա՛յս իսկ է. զի գնացին ի միտս իւրեանց, որպէս Պետրոս երբեմն, իմանալ զփառս գործոցն, զոր ի մարդկանէ ըմբոշխնեցին, եւ զի այն շիջեալ էր, եւ մինչ յայս տարակոյսս կային, թէ զի՛նչ առնիցեն, եկն Փեսայն Եկեղեցւոյ՝ փառօքն Հօր, եւ ժողովեցան առ Նա հարսուէքն, որք պատրաստեալ էին զանձինս Նմա՝ ի փառս Աստուծոյ առնելով զգործս իւրեանց, եւ մտին յերկնաւոր առագաստն՝ միանալով ընդ Բանին ի հոգեւոր եւ յանճառ խրախուժիւնն։ «Եւ փակեցաւ դուռնն»։ այսինքն՝ ողորմութեանն դուռն, որ բաց² է աստանօր, եւ մարդասիրութեանն դուռ, կամ գործոյ ժամանակն, որպէս տնտեսն ասէր թէ՛ «Գործել ոչ կարեմ, մոլորանալ ամաչեմ» (Ղուկ. ԺՁ 3), քանզի յոյժ ամօթ է խնդրելն եւ ոչ առնուլն, որպէս սոքա։ Տես եւ զա՛յն, զի որպէս նախ քան զննջելն ունէին եւրիս հասարակութիւնս եւ մի զանազանութիւնս, այսպէս եւ յետ քնոյ մահուն գտաւ ի նոսա երիս հասարակութիւնս եւ մի զանազանութիւնս, քանզի ննջելն եւ յառնելն եւ կազմելն զլապտերսն հասարակաց էր, իսկ մտիլն³ ընդ փեսային եւ նոցա արտաքոյ մնալ՝ որիչ եւ զանազան, որ նշանակէ, թէ հոգւով եւ մարմնով եւ մտօք հաւասարք էին, այլեւ զօրէնսն՝ զքնականն եւ զգրաւորականն եւ զաւետարանականն, հանգոյն ընկալան, բայց ի պաշտօնն Աստուծոյ բաժանեցան, զի ոմն ի փառս Աստուծոյ, իսկ ոմն ի փառս մարդկան, վասն այսորիկ եւ անդ որոշեցան։ Եւ աստ դարձեալ ցուցանէ, թէ նախ արդարքն մտանեն ի փառս, եւ ապա մեղաւորքն արտաքսին ի տանջանս, որպէս ասէ։

Յետոյ գան եւ այլ կուսանքն եւ ասեն. «Տէ՛ր, Տէ՛ր, բա՛ց մեզ» (ԻԵ 11)։

Նա⁴ պատասխանի ետ եւ ասէ. «Ամէ՛ն ասեմ ձեզ, եթէ ո՛չ գիտեմ զձեզ»

(ԻԵ 12)։

Դէմք է այս առակիս, զի այսպէս կարգէ, կամ թէ՛ այնպէս պատահէ լինել, որպէս այնոքիկ, որք ասէին. «Ո՞ր յանուէն Քո դօրութիւնս արարաք եւ դեւս հանաք, եւ ի հրապարակս մեր ուսուցեր», առ որս ասաց թէ՛ «Ոչ գիտեմ զձեզ» (Ռմմտ. Մատթ. Լ՛ 22, 23)։ Ինձ թուի, թէ որ ինչ աստ կատարի, անդ պատկեր եւ ձեւ առնու, զի սոքա առանց ողորմութեան էին։ Եւ կամ, որպէս ասացաք, զգործս իւրեանց եւ զվաստակս ի գովեստ մարդկան ծախեցին, եւ

¹ Ձ յետ

² Ձ ի բաց

³ Ձ մտելն

⁴ Ձ > Նա

բազում անգամ յողորմութիւն յորդորէր Գիրք, եւ թէ՛ «Տէր ցրուէ զոսկերս մարդասնոցից» (Սաղմ. ԾԲ 6), եւ թէ՛ «Մի՛ առնէք ի ցոյցս մարդկան» (Ռմմտ. Մատթ. Զ 1) քարոզէին միշտ, եւ նոքա զայս լուեալ՝ յետս ձգէին եւ ոչ անսային, այլ կախեալ զողորմութենէն Աստուծոյ կային եւ ի գործս իւրեանց վստահանային, զոր Գիրք ոչ գիտէր զօրէնս զայսոսիկ, վասն այսորիկ յորժամ անդր ընթացան, զնոյն տեսին զոր աստ գործեցին։

Եւ կամ այլ ազգ ցուցանէ ասելն թէ՛ «յետոյ գան»։ զի թէպէտ մարդասէր լինի ոք յետ անդր գնալոյն, ոչինչ շահի եւ կամ ի պատժոցն զերծանի, քանզի աստ ոչ չոգաւ։ Բայց կարի աղէտ ինձ թուի եւ դառնագոյն տանջանք, զի յետ այնքան պատերազմացն յաղթութեան եւ գործոցն երկասիրութեան՝ ի բաց վարեցան, որք շիջեալ լապտերօք եւ ամօթալից եւ զխարկեալ կորանօք յետս չոգան՝ ոչինչ օգուտ գտեալ ի կուսութենէն, որ առանց իւզոյ էր, եւ ոչ ի գործոցն, որ ի փառս աշխարհի ներգործեալ կատարէր՝ զահագինն զայն լսելով բարբառ թէ՛ «Ո՞չ գիտեմ զձեզ», այսինքն՝ ի փառս Իմ ճգնեալ եւ կամ օրինաց Իմոց հետեւօղ եղեալ։ Որ ինձ յոյժ էար եւ անհնարին տանջանք եւ դժնդակագոյն քան զգեհեանն թուի հեռանալ ի վայելչութենէ փառացն, որոյ գեղեցկութեանն ոչ գոյ չափ, եւ մերձաւորս լինել դիւաց, որոց կորուստն է պատրաստեալ։ Յորոց փրկեսցէ զմեզ Քրիստոսն մեր եւ Աստուած, որում փառք եւ պատիւ վայել է միշտ ընդ Հօր եւ Հոգւոյն Իւրոյ, այժմ եւ յանբաւ յաւիտեանս յաւիտենից։ Ամէն¹։

Արթո՛ւն կացէք, զի ո՛չ գիտէք զօրն եւ ոչ զժամն (ԻԵ 13)։

Աստանօր յայտնապէս դնէ զշահ անգիտութեան աւուրն, զի բազում օգուտս գործէ՝ արթունս առնելով զմեզ եւ զգաստս՝ պատրաստել աներեկ աւուրն՝ բարի գործովք, զի մի՛ մնացուք արտաքս ըստ շիջման հինգ կուսանացն։

Որպէս այր մի, գնացեալ ի տար աշխարհ, կոչեաց զճառայս իւր եւ ետնցա զինչս իւր (ԻԵ 14)։

Կուսանաց առակն յընչիցն ողորմութիւն առնելոյ վասն ասացեալ եղեւ, եւ կամ որք զգործս ի փառս մարդկան արարին՝ կարգեցաւ այն, իսկ այս՝ որ ոչ ընչիւք եւ ոչ բանիւք եւ ոչ վերակացութեամբ եւ ոչ այլ ինչ իւրիք կամին օգուտ առնել ընկերացն, այլեւ ոչ իսկ բարեգործք լինիցին, այլ զամենայն թագուցանիցեն²։ «Որպէս այր մի, - ասէ, - գնացեալ՝ ի տար աշխարհ»։ «այր»՝

¹ Ձ > յաւիտենից։ Ամէն

² Ձ թաքուցանիցեն

ոչ միայն յաղագս կատարեալ աստուածութեանն, այլեւ յաղագս ալրացելոյ Յիսուսի աստուածաստեղծութեանն, որ յաստուածութենէն եւ ի մարդկութենէն մի եղեւ՝ Որդի Աստուծոյ եւ մարդոյ: ԶՍա՛ ասէ «գնացեալ ի տար աշխարհ»։ «գնաց»՝ զմահուն ասէ եւ զչարհարանացն, որ յոյժ միջոց է ընդ կենդանիս եւ ընդ մեռեալս, կամ զգոփսս, որ հեռի եւ անծանօթ է ի մերմէ բնութենէս, այլեւ զյառնելն ի մեռելոց եւ զնստիլն ընդ աջմէ Հօր, որով եւ երկայնմտութեամբ ներէ իսկ: Գնալ անուանէ ի տար աշխարհ, քանզի ոտից մարդկան անկոխելի է եւ մտաց եւս անհասանելի, զոր Պօղոս «ներքին կողմն վարագուրին» կոչէ²: «Կոչեաց զծառայս իւր եւ ետ նոցա զինչս իւր»։ ոչ է այս ըստ մշակացն յայգին, այլ ամենեքեան գործաւորք են, քանզի ոչ եթէ առ իշխանսն միայն եւ կամ ընդ հրէայսն եւեթ, այլ ընդ ամենեքեան խօսի՝ կոչելով ի ձեռն առաքելոցն՝ աւետարանին վարդապետութեամբ ի հաւատս եւ ի գործս, քանզի այս է ինչք նորա: Այլեւ զշնորհս ասէ զպէսպէս՝ զհոգեկանս եւ զմարմնականս, զի ամենեքեան Աստուծոյ են, զոր Պօղոս թուէ³, եւ այլուր՝ «Թէ առեր, զի՞ պարծիս իրրեւ չառեալ» (Ա. Կոր. Դ. 7): Նաեւ զխոստումն անճառ բարեացն ինչս Իւր անուանէ:

Ումեմն ետ հինգ քանքար եւ ումեմն՝ երկուս, եւ ումեմն՝ մի, իւրաքանչիւր ըստ իւրում կարի, եւ գնաց (Իե 15):

«Հինգ»՝ որ զբնական իմաստութիւնն միայն գիտէ ի ձեռն հինգ զգայութեան առանց մտաց Գրոց: Եւ որ զերկուսն էառ՝ նոքա են, որ զբնականն ունին եւ զմիտս Գրոց: Իսկ որ զմին էառ՝ նոքա որ զմիտս Գրոց միայն գիտեն: Եւ ի սմանէ առնուլ զմին եւ տալ այնմ, որ զհինգն ունի, այն իսկ է. զի էառ ի նոցանէ զծանօթութիւն մտաց Գրոց եւ ետ բնականացն, որպէս ետ զմեկնութիւն Գրոց Դիոնիսիոսի եւ այլոց՝ ի բաց բառնալով ի հրէից վարդապետաց եւ տալով հեթանոսաց իմաստասիրաց: Նախ արժան է գիտել, եթէ այս առակ եւ որ ի Ղուկասն կայ ասացեալ վասն տաղանդացն⁴ մի՞ են, եթէ զանազան: Արդ՝ ոմանք ասեն, թէ ա՛յլ այս, եւ ա՛յլ է՞ այն, բայց ինձ թուի, թէ մի են: Իսկ թէ ասիցէ ոք՝ ընդէ՞ր ապա տասն են անդ մնասն, զոր ետ, եւ աստ ութ ի հաշիւ արկանէ, ասասցուք, թէ տասն են՝ ըստ Ղուկայ, սակայն զերկուսն ոչ պահանջէ, որպէս աստ ցուցանէ, զհաւատն ասեմ եւ զմկրտութեանն շնորհ, քանզի ձրի ետ, իսկ այլք զբնական օ-

¹ Զ ~ գնացեալ, ասէ

² Եբր. 2 19

³ Ա. Կոր. ԺԲ 8-11

⁴ Ղուկ. ԺԹ 12-28

⁵ S > t

րէնսն, ասեն, եւ զգրաւորականն յաշակերտաց աւետարանիս ոչ խնդրէ, քանզի նա զտալն ասէ, եւ սա՛ զխնդրելն:

«Ումեմն ետ, ասէ, հինգ քանքար»։ տաղանդն «քանքար» ասի ըստ եբրայեցւոցն, որ է ինն հազար դահեկան, եւ ոմանք տասն ասեն, եւ է այս հինգ շնորհ, զորս թուէ առաքեալ. «Եթէ որ ի ձեռք սաղմոս ունիցի, վարդապետութիւն՝ ունիցի, յայտնութիւն ունիցի¹, լեզուս ունիցի², եւ եթէ թարգմանութիւն ունիցի» (Ա. Կոր. ԺԴ 26): Եւ «քանքար»՝ վասն զտեալ եւ փորձեալ աստուածային շնորհին, կամ որ զհինգն առ՝ գիտաց ճշմարտապէս զվեհագոյն միտս աստուածային գործոց ըստ Սողոմոնի, եթէն աստուածային զգայութեամբ կրթեալ ըստ Պօղոսի՝ յընտրութիւն բարւոյ եւ չարի, զոր «կատարեալս» կոչէ առաքեալ³:

Իսկ «ումեմն՝ երկուս»։ Զայս Պետրոս ասէ. «Եթէ որ վարդապետէ իրրեւ զԱստուծոյ պատգամ, զոր շնորհեաց մմա Աստուած, եւ եթէ որ մատակարարէ իրրեւ ի գորութեմն Աստուծոյ, զոր տուեալ է մմա» (հմմտ. Ա. Պետ. Դ. 11), եւ կամ՝ «Տեսանելի արարածովքս իմացեալ զաներեւոյթ գորութիւնն Աստուծոյ» (հմմտ. Հռոմ. Ա. 20)՝ եւ զայս ուսուցին աստուածային վարդապետութեամբ, կամ զհոգեկան եւ զմարմնական առաքիւնութեան սերմանս ընկալան: Եւ դարձեալ՝ եթէ հոգեւոր իշխան իցէ, ունի առ ընթեր եւ զմարմնաւոր հոգաբարձութեան պայծառութիւն, կամ զՀին եւ զՆոր Կտակարանս, այլեւ աստուածսիրութեան եւ մարդասիրութեան զօրութիւն, կամ զհաւատոց եւ զգործոց, կամ զտեսական եւ զգործնական: «Եւ ումեմն՝ մի, իւրաքանչիւր [ըստ իւրում կարի]»։ այսինքն՝ մի շնորհ՝ հոգեւոր կամ մարմնաւոր, հոգեւոր՝ որպէս սարկաւազութիւն, եւ մարմնաւոր՝ որպէս հիւանդութիւն կամ դարբնութիւն, քանզի զայս վասն այնորիկ եղ, զի ցուցանէ, թէ որ յոյժ պակասն է՝ ի միոջ նուազ է, որպէս ասէ, թէ իւրաքանչիւր ըստ իւրում կարի յԱստուծոյ ընկալան եւ ի վերուստ ունին զնպաստաւորութիւն շնորհացն, որով պանծան:

Չոգաւ վաղվաղակի՝ որ առ զհինգն, գործեաց նոքօք եւ շահեցաւ այլ եւս հինգ (Իե 16):

Թէ ասիցէ ոք, թէ ընդէ՞ր ոչ առանց նորայոց ինքեանք գործեցին, այլ նորին տօքն շահեցան, ասասցուք՝ զի մի՞ ի պահանջելն զժողովրդին՝ իբրեւ ոչ տուեալ, եւ մի՞ ի գործելն հպարտասցին՝ իբրեւ նոր իմն գործ գործեալ, վասն այսորիկ առեալ զնո-

¹ Զ մարգարտութիւն

² Զ > ունիցի

³ Զ [եզուի] լեզուս ունիցի

⁴ Զ > ունիցի

⁵ Յակ. Ա 17

րայն՝ աճեցուցին, զի մի՛ պակասիցէ առողին բարին քան զտուղին սերմանս: «Չոգաւ,- ասէ,- վաղվաղակի՝ որ առ զհինգն¹, գործեաց նոքօք² եւ շահեցաւ այլ եւս հինգ»: Կամ զգորութիւնն, զոր ստացան, զայն արդեամբք կատարեցին, կամ թէ՛ զառեալ շնորհս ի պէտս այլոց մատակարարեցին: Իսկ «վաղվաղակի» ասելն՝ զի փութով եւ յօժարութեամբ եւ ո՛չ ի հարկէ եւ բռնադատութեամբ:

Նոյնպէս եւ որ գերկուսն՝ շահեցաւ այլ եւս երկուս (ԻԵ 17):

Ըստ առաջնոյդ տեսլեան եւ զա՛յս իմա. բայց ասելն, զի այլ է սերմն, եւ այլ է պտուղն, կամ այլ են գործքն, եւ այլ են փառքն՝ զի ոմն՝ ի մարդոյ, իսկ փառքն՝ յԱստուծոյ:

Եւ որ զմին առ՝ գնաց փորեաց գերկիր եւ թագոյց զարծաթ տեառն իւրոյ (ԻԵ 18):

Այսոքիկ նոքա են, որք հաւատացին եւ բնաւին գործոյ փոյթ ոչ արարին, զի կամ ընդ առնուլն մեռան եւ յերկիր թաղեցան, որպէս նոքա ի ժամ մահուն զմկրտութիւնն կամ զհաղորդութիւնն խնդրեն, եւ կամ առեալ՝ երկրասէրք եղեն եւ զարշապարօք իւրեանց յերկիր խրեցան, եւ զարծաթ շնորհացն ոչ մաքուր գործովք արծարծեցին, այլ չարութեամբ ամփոփեցին եւ զլոյս Հոգւոյն չիջուցին՝ ոչ վարժեալք յառաքելոյ թէ՛ «Մի՛ շիջուցանէք զՀոգին» (Ա ԹԵՍ. Ե 19), որով կնքեցարուք յաւուրն փրկութեան: Եւ դարձեալ՝ նոքա են, որ զշնորհս ոչ ի բազմաց օգուտս³ մատակարարեցին, այլ ի պէտս անձանց իւրեանց խորեցին, նաեւ այնոքիկ, որք ի գիրն հային եւ ո՛չ ի Հոգին, որպէս հրէայք եւ թանձրամիտք, որք թագուցին զմիտս գրոյն ի խորութիւն սրտից իւրեանց՝ զլուսաւոր բան օրինացն Աստուծոյ:

Յետ բազում ժամանակի գայ տէր ծառայիցն այնոցիկ եւ առնէ համարս ի մէջ նոցա (ԻԵ 19):

Յուցանէ, թէ առաջինս շնորհաց էր ժամանակ, իսկ միւսանգամ գալուստն՝ դատաստանի եւ համարս պահանջելոյ: Բայց «յետ բազում ժամանակաց» ասելն ըստ կարծեաց հեշտասիրացն դնէ, ապա թէ ոչ՝ «հազար ամ յաչս Տեառն իբրեւ օր երեկի է, զի անց» (Սաղմ. ԶԹ 4), իսկ «ի մէջ նոցա առնել զհամարն» զիրաւունս դատաստանին ասէ, զի նոցուն վկայութեամբ կնքի վճիռն գեղեցկացն եւ կամ այլ ազգ ունողացն՝ ըստ այնմ թէ՛ «Բերանօք իւրեանց հաճեցին» (Սաղմ. ԽԸ 14):

¹ Ձ > զհինգն

² Ձ > նոքօք

³ Ձ օգուտ

Եւ մատուցեալ որ զհինգ քանքարն առ, մատուց այլ եւս հինգ քանքար եւ ասէ. «Տէ՛ր, հինգ քանքար ետուր ցիս, արդ՝ ահաւասիկ հինգ այլ եւս քանքար ի վերայ շահեցայ» (ԻԵ 20):

Ձհպատակութիւն² աշակերտին ցուցանէ, թէ առ ի նմանէ ունի զպատճառ շահաւորութեանն, եւ կարի իսկ շնորհ նմին ունի եւ զամենայն նմա համարի՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Ո՛չ ես, այլ շնորհն Աստուծոյ՝ որ ընդ իս» (Ա Կոր. ԺԵ 10), զորս «ընդունայն ոչ վաստակեցի» (Փիլպ. Բ 16): Նաեւ այսու այլ իմն նշանակէ, եթէ ոչ միահաղոյն դատաստան, այլ ուրոյն ուրոյն առանձինն հարցաքննութիւն լինելոց է: Դարձեալ՝ այսոքիկ նոքա են, որ զբազումս առին եւ զբոլորն յօգուտ այլոց մատակարարեցին, այլեւ յամենայն սրտէ եւ ի գորութեան զԱստուած սիրեցին եւ զհրամանս Նորա առանց թերութեան լցեալ կատարեցին, որպիսի ոք էր Պօղոս, զի ասէր. «Զբարւոք պատերազմ պատերազմեցայ, զընթացսն կատարեցի, զհաւատսն պահեցի», եւ իբր վստահութեամբ ասէ՝ «Այսուհետեւ կայ եւ մնայ ինձ արդարութեան պսակն, զոր հատուցէ Տէր» (Բ Տիմ. Դ 7). եւ է ա՛յս, զոր ասէ:

Ասէ ցնա տէրն իւր. «Ազնի՛ւ, ծառայ քարի եւ հաւատարիմ, որովհետեւ³ ի սակաւուդ հաւատարիմ ես, ի վերայ բազմաց կացուցից զքեզ. մո՛ւտ յուրախութիւն տեառն քոյ» (ԻԵ 21):

«Ազնիւ» ասելովն ինքեան նմանեցուցանէ, զի որպէս այրն «ազնիւ» ասացաւ, որ զքանքարն ետ, նոյնպէս եւ ծառայն, որ զնոյն աճեցոյց, որ քան զայս զի՞նչ երանութիւն կայցէ եւ կամ զարմացումն, յորժամ ծառայն տեառն հաւասարեցի: Քանզի ամենայն առաքինութեան գլուխ ա՛յս է եւ կատարած՝ առ Աստուած նմանութիւն, ընդ որս հիացեալ ասէ Սողոմոն. «Մատայ յորժամ թագաւորեցէ» (Առակ. Լ 22), եւ Պօղոս թէ՛ «Եղիցի Աստուած ի մէջ աստուածացելոց», զի ըստ արարածոյն որում անկ է ծառայ կոչիլ, միայն է զանազանութիւն եւ ոչ այլ իւրիք: «Բարի եւ հաւատարիմ», այսինքն՝ իբր զիս բարեգործ առ ամենեսեան, որ զընկեւորին կարիսն տեսանելով գթացար: «Եւ հաւատարիմ», զի ոչ խորեցեր յանձին պէտս եւ կամ յանօգուտս վատնեցեր, այլեւ հաւատացեր բազմապատիկ փոխարինին:

«Որովհետեւ ի սակաւուդ հաւատարիմ ես⁴, ի վերայ բազմաց կացուցից». այսինքն՝ որովհետեւ ի յանցաւոր եւ ի սակաւակեաց կեանսդ հաւատարիմ գտար, եկ ծառանդեա զմշտնջենաւորն եւ

¹ Ձ > արդ

² Ձ Ձհպարտութիւն

³ Ձ որով

⁴ Ձ եղեր

զանվախճանն, քանզի սակաւ եւ բազում ոչ միայն ըստ փոքր-կութեան եւ ըստ մեծութեան գիտէ զնել Գիրք, այլեւ ըստ նուազութեան եւ առաւելութեան, որով ցուցանէ, թէ առաւելագոյն շնորհօք փառաւորին սուրբքն քան զաստի կենացս պայծառութիւնն, զի¹ սոքա իբր սակաւ սերմանք են առ բազմապատիկ փոխարինին արդիւնսն: «Մո՛ւտ, - ասէ, - յուրախութիւն տեսուն քո»: զբովանդակ խրախութիւնսն միով բանիւ «ուրախութիւն» անուանէ. զոր տէր ունի՝ եւ քե՛զ շնորհէ, «մո՛ւտ», այսինքն յուսով արդեամբք վայելեա՛լ:

Մատուցեալ եւ որոյ գերկուս քանքարսն առեալ էր եւ ասէ. «Տէ՛ր, երկուս քանքարս ետուր ցիս, ահաւասիկ երկուս եւս այլ քանքարս, զոր ի վերայ շահեցայ» (ԻԵ 22):

Աստուած ոչ եթէ ի բազմութիւն գործոցն եւ կամ ի մեծութիւն ընչիցն², այլ ի³ յօժարութիւն կամացն եւ ի ջերմութիւն բազմանացն հայիցի՝ ըստ առաքելոյ թէ՝ «Յորժամ կամքն առաջի կայցէ՝ ըստ գոյցն ընդունելի» (հմմտ. Բ Կոր. Ը 12), եւ՝ «Հայեցաւ Աստուած ի պատարագն Աբելի» (հմմտ. Ծննդ. Դ 4), եւ ընկալաւ զերկուս լուծալս այրի հոգւոյն⁴: Նոյնպէս եւ հոգիս այս, որ ըստ իւրում կարութեանն, զոր ընկալաւ շնորհս՝ բեղմնաւորեաց եւ աճեցուցեալ շահեցաւ, մատչի պարծելով ի զօրութիւն Նորա թէ՝ ոչ միայն զոր ետուր՝ ոչ կորուսի, այլեւ կրկնապատիկս արարի յարգամբ գործոյն՝ առ ի շնորհացն առաւելութիւնն:

Ասէ ցնա տէրն իւր. «Ազնի՛ւ, ծառայ քարի եւ հաւատարիմ, որովհետեւ ի սակաւուդ հաւատարիմ ես, ի վերայ բազմաց կացուցից զքեզ. մո՛ւտ յուրախութիւն տեսուն քո» (ԻԵ 23):

Այս ո՛չ կրկնաբանութիւն է, այլ մեծ իմաստութեան իմն աւանդութիւն, քանզի զոր օրինակ այլ փառք է արեգական, եւ այլ՝ լուսնի⁵, այսպէս եւ պատիւ եւ պսակք արդարօցն՝ ըստ արդար լծոցն Աստուծոյ կշռեալ եւ ըստ արժանաւորութեան բաժանեալ, որպէս զի յատուկ պսակելով զսուրբսն՝ նախ գովութեամբ եւ ապա փառացն վայելչութեամբ, կրկին կսկիծ լինիցի ծուլիցն եւ հեղգացելոցն, զի որպէս հանդէսն՝ զանազան, նոյնպէս դրուատն եւ փառքն՝ զանազան: Բայց թէ ասիցէ ոք, թէ զի՞նչ զանազանի այս յառաջնոյն, զի որպէս զնորայն սակաւ կոչեաց, եւ զսորայն,

¹ Զ քանզի

² Զ ընծայիցն

³ Զ > ի

⁴ Ղուկ. ԻԱ 2-3

⁵ Ա Կոր. ԺԵ 41

եւ որով բանիւ զնա պսակեաց, եւ զսա, ասասցուք՝ թէպէտ գործքն առաւել եւ պակաս, առ որով եւ փառքն, սակայն շնորհ՝ մի, զի հաւասար աճեցուցին, զոր զնա ըստ իւր չափոյն, իսկ զսա ըստ իւր արժանեացն պատուեաց: Իսկ զի զերկոսեան «սակաւ» կոչեաց զաստիս, ընդ հանդերձելոյն շնորհն եւ ի փառսն համեմատեաց:

Մատուցեալ եւ որոյ գմի քանքարն առեալ էր եւ ասէ. «Տէ՛ր, գիտէի, զի այր մի խիստ ես, հնձես՝ զոր ոչ սերմանեցեր, եւ ժողովես՝ ուստի ոչ սփռեցեր (ԻԵ 24):

Երկեայ, գնացի եւ թագուցի զքանքարս քո յերկրի. արդ աւասիկ քոյդ ցրեզ» (ԻԵ 25):

Յայսմ վայրի ամաչեցեն պարսաւասէրքն, որք ասեն, թէ ընդէ՞ր ոչ ամենեցուն զոյգ զշնորհս պարգեւէ՝ զհոգեւորս կամ զմարմնաւորս, զի թէ զմի էառ տարտամս այս հոգի եւ զայն ոչ գործեաց, զի՞նչ ասես, թէ բազմաց շնորհաց ընկալուչ եղեալ էր: Նաեւ տուողն իսկ կարի քաջ գիտէր, թէ չէ բնաւին գործելոց, այլ ետ, զի մի՛ պատճառեցեն այնքիկ, որ զպատճառսն կամիցին: «Գիտէի, - ասէ, - զի այր մի խիստ ես». յոյժ կատաղի է յանդգնութիւնն, եւ այնքան, մինչ զի ընդ անձին մարտնչի եւ հակառակ ինքեան խօսի, որպէս Ադամն առաջին, զի ո՛չ զանձին մեղկութիւն, այլ զԱստուած, որ ստեղծ զկինն, ասաց պատճառ գոյ չարին: Նոյնպէս եւ այրս այս ո՛չ զվատութիւն ինքեան, այլ զնորին խստութիւնն: «Գիտէի, - ասէ, - զի այր մի խիստ ես», այսինքն՝ բուռն եւ անհաւան: «Հնձես՝ զոր ոչ սերմանեցեր, եւ ժողովես՝ ուստի ոչ սփռեցեր». «հնձես», այս է՝ շնորհ ոչ ետուր եւ մահուամբ ի դժոխն ամբարեցեր, եւ «ժողովես», այս է՝ յարքայութիւնն ժողովեցեր, որք ոչ շնորհք առին եւ ոչ բարեգործք ցուցան: Առաջնոյն օրինակ՝ փարաւոն եւ Եսաւ¹, եւ երկրորդին՝ աւագակն եւ մաքսաւորն². արդ՝ այսպիսի է անզգամ, զի զԱստուծոյն դատէ, որ եւ լուաւ թէ՝ «Ողորմեցայց՝ որում ողորմեցայցն, եւ զթացայց՝ որում եւ զթացայց» (Ելք Լ Գ 19), իսկ պատասխանի, զի նոքա ոչ արարին զանձինս պատրաստ շնորհացն Աստուծոյ, որպէս փարաւոն, եւ սոքա տեղի ետուն ողորմութեանն Աստուծոյ, որպէս աւագակն եւ այլք, ապա ուրեմն ոչինչ անիրաւութիւն է, որպէս ասաց թէ՝ «Հնձես՝ զոր ոչ սերմանեցեր»³, եւ ժողովես՝ ուստի⁴ ոչ սփռեցեր»:

¹ Իսաւ

Ելք Ա-ԺԴ, Ծննդ. ԻԵ 21-26, ԻԵ, Մաղ. Ա 2-3

² Ղուկ. ԻԳ 39-43, ԺԸ 10-14

³ Զ > որում եւ զթացայց

⁴ Զ ոչ՝] ոչ սերմանեցեր

⁵ Զ > ուստի

Դարձեալ՝ առ յանդգնութեամբն տես եւ զստութիւնն, զի այսպէս ամենայն անիրաւ ի պատասխանին է պատրաստ: Արդ՝ եթէ ոչ սերմանեաց եւ ոչ սփռեաց, որպէս ասեսդ, ուստի՞ ունիս՝ զոր հատուցանեսդ, թէ՛ «ա՛ռ զքոյդ»: Եւ ապա ուրեմն որով ստեցեր՝ կուտեցեր զչարիս քո՞ ի գլուխ քո: «Երկեայ, ասէ, Գնացի եւ թագուցի զքանքարս՝ քո»: Հազիւ ուրեմն զճշմարիտն յայտնեաց թէ՛ զերկչոտութեան զախտն ախտանայի, վասն այսորիկ ծածկեցի զշնորհս քո ի տղմի: Առ որս ասելի է, թէ ո՛վ ապիրատ, ընդէ՞ր երկեար, միթէ ի բազմաց օգտութենէ կասկածա՞նս կրեցեր, թէ վարդապետիդ պատուոյ հաւասար լինիցին, քանզի ոչ ունիս ասել թէ՛ «Երկեայ՝ գուցէ զշնորհսն կորուսանիցեն», զի այն ոչ է քում անկ, այլ նորա է հարցաքննութիւն եւ պահանջումն: Ապա ուրեմն առ լրբութեանդ եւ պղերգութեանդ եւ անբան երկիւղիդ զյաջադանաց ախտն ախտանայի, զի ոչ կամեցար զԱստուծոյսն ի յԱստուծոյսն վայելել: «Գնացի եւ թագուցի զքանքարս՝ քո յերկրի»: զբովանդակ կեանքս, ասէ, յորում ընթացայ ծուլութեամբ, վախճանեցի եւ ի ներ՝ հեշտութեան զշնորհս Քո ծրարեցի՝ զանդադկոտ գոլով եւ երկրասէր, մինչ ի գերեզման մտի. արդ՝ «առ, ասէ, զքոյդ ցքեզ՝: Եթէ ոչ համարէր պահանջեալ եւ ոչ յօր մահուն՝ հասեալ, եւ ոչ զնորայն կամէր նմին աւանդել, այլ ստիպեալ ի մահուն վճռէ եւ ի հաշուոյն այցելութենէ բռնադատեալ՝ ուր ուրեմն ասէ. «Ա՛ռ զքոյդ»:

Պատասխանի ետ տէրն եւ ասէ ցնա. «Ծառայ չա՛ր եւ վատ, գիտէիր, թէ հնձեմ՝ ուստի ոչ սերմանեցի, եւ ժողովեմ՝ զոր՝ ոչ սփռեցի (ԻԵ 26):

Պարտ էր քեզ արկանել զարծաթդ իմ ի սեղանատրս, եւ եկեալ ես՝ տոկոսեօք պահանջէի զիմն (ԻԵ 27):

Տես, թէ ո՛րպիսի մեծ վնաս է վատութիւնն, զի ընդ չարութեանն լծի, քանզի «չարութիւն» զերկու մասին հոգւոյն անզգամութիւնն ասէ, զոր ունէր այրս այս. զնախանձն, որ բանին է, եւ զյանդգնութիւնն եւ զերկիւղն անսուրբ, որ ցասմնատեսակին է չարութիւն, զի ոմն ըստ առաւելութեան, եւ ոմն ըստ նուազութեան, որոց կցորդէ եւ զվատութիւնն, որ է ընդդէմ արիութեանն: «Ծառայ չա՛ր եւ վատ, ասէ, գիտէիր, թէ հնձեմ ուստի ոչ սերմանեցի, եւ ժողովեմ

¹ զ > քո

² զ զարծաթն

³ զ զարծաթն

⁴ զ ներքոյ

⁵ զ քեզ

⁶ զ յօրհասն] յօր մահուն

⁷ Տ ուստի

զոր՝ ոչ սփռեցի»: Ղուկաս ասէ. «Ի բերանոյ քումմէ՛ դատեցայք զքեզ» (Ղուկ. ԺԹ 22). զի եթէ ոչ գիտէիր զիս՝ այսպէս, ունէիր իմն ներումն, իսկ որովհետեւ այսպէս գիտես, ընդէ՞ր ոչ արկեր զարծաթն իմ ի սեղանատրս. ապա թէ ոչ այսպէս, այլ հեզ, որպէս եւ եմս իսկ, է՞ր վասն յանդգնութեամբ բարբառեցար: Արդ՝ եթէ այսպէս եւ եթէ այնպէս՝, «պարտ էր քեզ արկանել զարծաթդ՝ իմ ի սեղանատրս»:

Իսկ զի՞նչ սեղանատրն. կամ արկանելն է ի տրապիզիտս մտաց, որոց ի խոկմանէ խորհրդոյն հետեւի եւ գործն՝, որով աճեալ զարգանայ շնորհն Աստուծոյ զաճումն սուրբ Տերամբ, կամ ըստ մարմնական սովորութեան, եւ զայս յօդէ յառակս, քանզի գոն յաշխարհի ըստ քաղաքի քաղաքի սովորութիւն՝ տալ զարծաթն ի սեղանատրս շահի: Զայս օրինակ, ասէ՞, եւ քեզ պարտ էր առնել զինչ եւ իցէ շնորհս, ի փոխ տալ այնոցիկ, որ պէտս ունէին, եւ խրատել եւ թելադիր լինել կամ զառաքելոյն առնել՝ աւանդել զշնորհն՝ հաւատարիմ մարդոց, որ կարօղ էին եւ զայլս ուսուցանել ի վարդապետս հմուտս՝: Զանսային՝ ասէ, եւ քեզ զի՞նչ վնաս էր յայնմանէ, զի տալն միայն էր քեզ եւ ո՛չ պահանջելն, որպէս ասէ. «Եւ եկեալ ես՝ տոկոսեօք պահանջէի զիմն»: Տեսանե՞ս, զի ոչ ասաց նախ թէ՛ «չեմ խիստ», այլ կամեցաւ գործով զհեզութիւնն. յանդիման կացուցանել, եւ զի՞նչ քան զայս այլ հեզութիւն, զի ի մարդիկ ոչ առնին այսպիսի իրք, այլ փոխատուն առնու զպարտսն, իսկ աստ ասէ թէ՛ քեզ պարտ էր ասել եւ զպահանջելն յիս ապաստան առնել, դու զգիւրդինն գործել եւ զդժուարինն ինձ ներել, եկեալ, ասէ, Ես վաշխիւք խնդրէի զիմն, այսինքն՝ զուսկնդրութիւն բանին եւ զգործոցն հանդէս, եւ զիմն, զոր ետու, զշնորհս եւ ո՛չ զօտար ինչ պահանջէի: Ահա յայտ արար, թէ վասն է՛ր տայ զշնորհս. ցուցանէ եւ զայն, թէ մանրամասն քննութիւն ի գալստեան նորա լինելոց է, թէպէտ ոմանց ներէ այժմ:

Արդ՝ առէք ի դմանէ զքանքարդ եւ տուք այնմ, որ ունիցի զտասն քանքարն (ԻԵ 28):

¹ Տ ուստի

² զ զի

³ զ այն

⁴ զ զարծաթ

⁵ Տ գործ

⁶ զ ասի

⁷ զ > զշնորհն

⁸ Բ Տիմ. Բ 2

Հայեացք եւ ի միտ առ, թէ ո՛րպէս մարդասէր է, զի ի բարեացն տուրս առանց միջնորդի վարեցաւ, իսկ զվրէժմանդրութիւնն՝ այլոց հրամայէ՝ սպասաւորակ զօրութեանց, որպէս ի հինն, զի զհաց երկնից ինքն ետ նոցա ուտել, իսկ յորժամ տրտնջեցին, «առաքեաց ի նոսա տանջանս ի ձեռն հրեշտակի չարի» (Սաղմ. Հէ՝ 49): Բայց զի՞նչ է առնուլն զքանքարն. այս ինձ թուի, զի որ զշնորհս բանի եւ կամ այլ ինչ իրաց ունիցի եւ հարկանէ ի կիր ինքեան գործով եւ կամ յօգուտ բազմաց, զնոյն ինքն եւ զշնորհս կորուսանէ, որպէս Յուդային եղեւ: «Տուք, - ասէ, - այն, որ ունիցի գտասն քանքարն». աստանօր յայտ առնէ, թէ վասն անճառ բարերարութեանն ամենեցուն փառս պատրաստեալ է ի սկզբանէ, իսկ յորժամ ոմանք անձնիշխան գիտութեամբ անարժան լինին այնմ գովեստի եւ փառաց, յայնժամ զնոցուն պատիւն արժանաւորացն շնորհէ եւ կատարելոցն, որպէս եւ Յուդա, եւ եմուտ Մատթիա: Եւ չեն այս զարմանք, զի թէ անարժանն առ վայր մի ժառանգեաց զպատիւն, թէպէտ ոչ ծանեալ զնորին մեծութիւնն, քանի՞օն յարմարագոյն է սրբոցն ժառանգութիւն, որպէս ասէ:

Զի ամենայնի, որ ունիցի, տացի եւ յաւելցի, եւ որ ոչն ունիցի, եւ զոր ունիցի՞ն՝ բարձցի ի նմանէ (Իե 29):

Կամ թէ՛ որ փոյթ ունիցի յանձին մատակարարել զշնորհս, ե՛ւս առաւել ամփոփէ՛ յինքն զպարգեւն, որպէս Տիմոթէոս եւ այլք բազումք, ապա թէ ոչ մատակարարէ, եւ զա՛յն եւս կորուսանէ, որպէս ասացաք: Կամ թէ՛ որ ունիցի գործս բարիս, տացի փոխարէնս ըստ վաստակոցն եւ յաւելցի փառս, եւ պսակս անպատուս ձիր շնորհի, իսկ որ չունիցի՝ գործս բարեաց, եւ զոր ունիցին շնորհս՝ զաւագանին եւ կամ զայլ իմն պարգեւս, մերկացայց ի նմանէ եւ ապա ի տանջանս առաքեցից, զի գիտասցէ, թէ որ արհամարհէ զիւրք, արհամարհեսցի ի նոցանէ, եւ զի ոչ միայն զրկի ի փառաց, այլեւ ժառանգ լինի տանջանաց ըստ յաջորդիդ: Կամ ա՛յլ ազգ. զի ասէ ի տեսիլն Յովհաննու թէ՛ «Կա՛յ զոր ունիս» (Յայտ. Գ 11), նոյնպէս եւ աստ իմա թէ՛ «Որ ունիցի՝ տացի», այսինքն՝ թէ որ ըմբռնէ զառեալն, ունի եւ վայելէ, իսկ որ ոչ ունի զտուեալն, գերծցի ի նմանէ այն՝ ասէ, եւ է այս՝ կամ ըստ մարմնաւոր տրոց, կամ ըստ հոգեւոր շնորհաց վարդապետութեան, կամ քահանայութեան:

¹ Զ անփորձ է

² Զ ոչ ունիցի

Եւ զծառայող անպիտան հանէք ի խաւարն արտաքին. անդ եղիցի լալ եւ կրճել ատամանց (Իե 30):

Յիրաւի՛ անպիտան. զի ո՛չ ինքեան¹ եւ ո՛չ այլոց օգուտ արար. «Հանէք, - ասէ, - ի խաւարն արտաքին»: Ոմանք ասեն, թէ ո՛չ վասն ոչ ուսուցանելոյ այլոց զբանն այնպէս պատուհասի. ասացուք՝ լո՛ւր Պողոսի, որ ասէ. «Վա՛յ է ինձ, եթէ ոչ աւետարանես» (Ա Կոր. Թ 16): Արդ տես, զի որք յայլս բարի չգործեցին, յարտաքին խաւարն առաքեցան, ապա ո՛ւր երթալոց են յափշտակողքն եւ ագահքն եւ հարանախանձ յաչաղկոտքն եւ տրտնջողքն: Իսկ «խաւար արտաքին» կամ զբանսարկուն ասէ, որ արտաքսեաց զինքն ի լուսոյ եւ խաւարեալ է իւրովքն, դառն տրտմութեամբ անդր առաքէ, յորում ոչ առնէ այցելութիւն Տէր լուսով իւրով, կամ խաւարն սկզբնածին, որ ի լուսոյն հատաւ եւ այժմ հատանի եւ հատանէ ի հաստատեալ² լուսաւորացդ՝ նորոգութեամբ: Շրջապատեալ խաւարն զբոլոր աշխարհիւս՝ յեզր ելանէ արտաքս քան զերկիրս, յորում է եւ ջուր հրացեալ եւ սառնամանիք³ անհանդուրժելի: Անդր տանջին մեղաւորքն, զի ոչ միայն յերկնից եւ ի դրախտէն արտաքսին, այլեւ ի բոլոր երկրիս վայելչութենէ, քանզի եւ սա՛ յայնժամ զրախտացեալ զերեսն սուրբ պաշտէ:

Եւ յորժամ եկեցէ Որդի մարդոյ փառօք իւրովք, եւ ամենայն հրեշտակք ընդ նմա (Իե 31):

Քանզի այժմ նախատանօք եկն եւ անարգանօք, իսկ յայնժամ սեփհական փառօքն, որ ունէր նախքան զլինելն աշխարհի: «Եւ ամենայն հրեշտակք ընդ նմա». ցուցանէ զերկինս թափուր մնացեալ, որով ահագին երեւի գալուստն: Միանգամայն եւ վկայք լիցին ստորնայնոցս, թէ որչափ սպասաւորութիւն հարին, յորժամ առաքէին ի Տեառնէ ի փրկութիւն մարդկան, այլեւ գործոց, որոց հմուտք եւ տեղեակք են՝ լինելովն ընդ նոսա եւ ընդ նմա իբր սպասաւոր եւ ո՛չ յառաջ քան զնա:

Յայնժամ նստցի յաթոռ փառաց իւրոց:

Ստէպ զփառացն յիշեցուցանէ ո՛չ վայրապար, այլ զի մօտ էր խաչին իրք, զոր նախատինս կարծէին: Իսկ աթոռովն զատեանն յիշեցուցանէ, որ դատաստան լինելոց է, քանզի նախ զփառաց⁴ եւ զտանջանաց բազում անգամ ճառեաց, տարակուսէին, թէ ե՞րբ զտանջանաց բազում անգամ ճառեաց, տարակուսէին, թէ ե՞րբ այն լինելոց է, ասէ՛ յորժամ նստցի յաթոռ փառաց: Ոչ թէ այժմ

¹ Տ ինքեանն

² Զ հաստատել

³ Զ սառնամանիք

⁴ Տ զփառացն

ոչ է յաթոռ, այլ զի ո՛չ դատէ, իսկ «յայնժամ» վասն դատելոյն ասէ: Կամ «աթոռ» զխաչն կոչէ, յորում բազմի աստուածունակ փառօքն պայծառացեալ՝ իբրեւ զճշմարիտ նշան եւ զէն լուսոյ կրելով ընդ ինքեան, որպէս ետես Դանիէլ: զրէ եւ Դաւիթ թէ՛ «Նստար յաթոռ դատաւոր արդարութեան» (Սաղմ. 105):

Եւ ժողովեցին առաջի Նորա ամենայն ազգք (ԻԵ 32):

Ի հրեշտակացն պահպանութենէ ամենայն տիեզերք շուրջ կանգնին Նովալ, եւ ամենայն բնութիւնք մարդկան անդ հաւաքին՝ հաւատացելոց եւ անհաւատից, զոր քան զայս չիք այլ մեծագոյն եւ ահագին ատեան: Բայց յի՞նչ պէտք ժողովին. յայտ է՝ ի դատաստան, քանզի որպէս թագաւոր, որ յամիցէ բազում ժամանակս մտանել յերկիր իւր, եւ յաղագս յապաղելոյն՝ բազում տարօրէնութիւնս գործեալ լինիցի յաշխարհին յայնմիկ, վասն որոյ յորժամ գայ թագաւորն, ամենեքեան անդր հասեալ՝ բոլոր բառնայցեն եւ դատս պահանջեսցեն, նոյնպէս եւ անդանօր առաջի տեսութեանն աստուածային հաւաքին բնաւքն¹: Իսկ «ամենայն ազգք» ժողովին՝ ո՛չ² միայն զայն ասէ՝ յորում ամենայն լեզու, որք բաժանեցան, ի մի ժողովին, որոյ օրինակն ի վերնատունն ցուցաւ³, այլեւ արդարք եւ մեղաւորք՝ ծերք եւ տղայք, արք եւ կանայք. ա՛յս է ազգն:

Եւ մեկնեցեց զնոսա ի միմեանց, որպէս հովի մի, զի մեկնեցեց զօղիս յայծեաց: Եւ կացուցեց զօղիս ընդ աջմէ Խորմէ եւ զայծիսն ի ձախմէ (ԻԵ 33):

Յայսմ տեղւոջ զարուեստ դատաւորութեան ուսուցանէ, թէ պարտ է զդատախազսն որոշել ի միմեանց, որպէս Դանիէլ արար⁴, որ դատաստան լսի Աստուծոյ, եւ ապա քննել: Եւ դարձեալ՝ «մեկնել»-ն, յայտ է՝ սրով հրամանի իւրոյ, որ սուր է եւ հատու բանն Աստուծոյ քան զամենայն սուր երկսայրի: Քանզի այժմ ոչ է մեկնեալ, այլ խառն ամենեքեան շրջին, եւ բազում օղիք՝ այծիք, եւ այծիք օղիք կարծիցին, իսկ յայնժամ որոշումն լինի հաւաստեալ, քանզի ի ժողովելոյն լինի մեկնութիւն, եւ տակաւին այժմ չեմք ժողովեալ, վասն այսորիկ եւ ոչ եմք բաժանեալ: «Որպէս հովիւ մի», ասէ. պէսպէս ներգործութեամբն պէսպէս կոչումն ընդունի, քանզի «փեսայ»՝ վասն առ կուսանսն միութեան, եւ «թագաւոր»՝ վասն դատաստանին իշխանութեան, եւ այժմ

¹ Զ բնակքն

² Զ ոչ որպէս

³ Գործք Բ 1-13

⁴ Դան. ԺԳ 50-59

«հովիւ»՝ վասն նախախնամութեամբ արածելոյն եւ վասն ընտրութեան հօտին, միանգամայն եւ վասն դիւրութեանն, զի առանց աշխատանաց ծանիցի իւրաքանչիւրն առ ի բաժանել: Իսկ «մի» ասելն՝ նախ ընդդէմ նեստորականացն, որք յերկուս որդիս բաժանեցին, եւ ապա՝ մի եւ նոյն հովիւն է, որ յառաջ էած ի գաւիթն վերին եւ այժմ որոշեալ հարցանէ:

«Եւ կացուցեց զօղիսն ընդ¹ աջմէ իւրմէ եւ զայծիսն ի ձախմէ»: Ի տեղւոյն եւ զվճիռն ուսուցանէ, քանզի օղիքն յաջմէ վասն բազում պիտոյիցն իւրեանց կարգեցան, քանզի ետուն ասր եւ կաթն եւ ծնունդ, այլեւ հեզք եւ անմեղք էին, այսր աղագաւ ոչ միայն յաջմէ, այլեւ իւր իսկ, իսկ այծիքն՝ վասն սեւութեան եւ անպտղութեան, միանգամայն եւ վասն վայրայածութեան ոչ միայն ի ձախմէ, այլեւ հեռագոյն իսկ ի Նմանէ, զի ոչ ասաց թէ՛ «ի ձախմէ իւրմէ»: Կամ ա՛յլ ազգ. զի նոքա Նովին զօրութեամբ աջակողմեան դասուն արժանացան, որ եւ զամենեսեան կամէր, իսկ սոքա անձնիշխանութեամբ ի ձախն խոտորեցան:

Յայնժամ ասացե թագաւորն ցայնոսիկ, որ ընդ աջմէն իցեն. «Եկա՛յք, օրհնեա՛լք Հօր Իմոյ, ժառանգեցէ՛ք զպատրաստեալ ձեզ զարքայութիւնն ի սկզբանէ աշխարհի (ԻԵ 34):

Դարձեալ՝ «թագաւոր» վասն վճռին անուանէ, միանգամայն եւ ծանուցանէ թէ՛ անասնոց բաղդատեցի, մի՛ կարծիցէք, թէ բնութեամբ է անպտղութիւնն ի նոսա, որպէս յանասունսն, յայտ ի յազատական կոչմանէս է. զի որպէս ինքն իշխան, այսպէս եւ դուք, վասն այսորիկ դուք պսակիք, եւ նոքա պատժիցին: «Եկա՛յք, ասէ, օրհնեալք Հօր Իմոյ», այսինքն՝ ի վշտաց մեծաց եւ յանիրաւութեանց, ի զրկանաց եւ ի հայհոյիչ շրթանց, այլեւ ի խտամբեր աշխատութեանց եւ ի հոգեւոր եւ ի մարմնաւոր պատերազմողաց վտանգից զերծեալք, իբր նաւ ի պէսպէս ալեաց եկա՛յք հանգերո՛ւք յանքոյթ եւ ի խաղաղ նաւահանգիստս: «Օրհնեալք Հօր Իմոյ», ասէ. այս երկակի լսի. կամ Հօր յայտնութեամբ յայս շնորհս վայելիցէք, քանզի «օրհնեալ»-ն յայտնեալ ասի, կամ զօրհնութիւնն Հօր ժառանգեցէք, որ հաստատէ զտունս որդւոց, որոյ չիք ինչ բարութիւն հանգիտապատիւ այսմ մեծութեան շնորհաց, քանզի բոլորովին բարութիւն է եւ անճառ երանութիւն: «Ժառանգեցէ՛ք». ոչ թէ «առեք» ասէ, այլ «ժառանգեցէ՛ք» իբր զսեփհական հայրենիս ձեր. զո՞. «զպատրաստեալ ձեզ զարքայութիւնն ի սկզբանէ աշխարհի»: Մինչեւ ձեր լեալ էր, ասէ, գիտէր, զի այդպէս լինելոց էիք, վասն այսորիկ հանգիստս ձեր յառաջագոյն պատրաստեալ

¹ Զ > ընդ

էր առ ի Հօրէ, եւ ոչ միայն քան զլինելութիւն ձեր նախկին է փառքն Աստուծոյ, այլեւ քան զստեղծութիւն աշխարհի՝ ըստ առաքելոյ թէ՝ «Ընտրեաց զմեզ յառաջ քան զիցնելն աշխարհի» (հմմտ. Եփես. Ա, 4), երգէ եւ Դաւիթ թէ՝ «Մինչեւ լերինք ստեղծեալ էին, ապաւնց մեր Դու ես» (հմմտ. Սաղմ. 20-2), որ եւ «զկեանս մեր ի յոյս երեսաց Քոց եղեր» (Սաղմ. 20-8): Իսկ թէ ասիցէ ոք. «Փոխանակ որո՞յ վաստակոց», ասէ.

Զի քաղցեալ, եւ ետուր Ինձ ուտել, ծարաւեցի, եւ արբուցիք Ինձ¹, օտար էի, եւ ժողովեցիք զԻս (Իե 35).

մերկ, եւ զգեցուցիք զԻս, հիւանդ էի, եւ տեսիք² զԻս, ի բանդի էի, եւ եկիք առ Իս» (Իե 36):

Տե՛ս աստ զմարդասիրութիւնն, թէ ընդ դոյզն աշխատանաց³ զո՛րպիսի բարութիւնս փոխարինէ՝ ընդ լոկ հացի եւ ընդ ցուրտ ջրոյ, վասն յարկի եւ սակաւ ինչ ծածկութի: Եւ զի մի՛ ոք ասիցէ թէ՝ «Զայս ոչ ունէի», դնէ զյոյժ զիւրինն, որ ամենեցուն է կարելի՝ տեսանել զհիւանդս եւ ի բանդի գնալ առ կապեալս, զի առայս թէ՛ պէտեւ առողջացուցանելն եւ կամ արձակելն ոչ է քո, սակայն բանիւ սփոփել եւ ժուժկալութեամբ ի փառս Աստուծոյ համբերել նեղութեանց՝ այդ քո է բոլորովին, քանզի է եւ այս մի կարիս կարօտելոյն⁴: «Քաղցեալ, ասէ, եւ ետուր Ինձ ուտել». կամ զաղքատին իւր համարի, որ վասն մեր աղքատացաւ, կամ որպէս նա՝ հացի, եւ քում անձինդ փրկութեան եմ կարօտ. արդ յորժամ զնորա քաղցն հացիւ լցեր, եւ զի՛ս քո փրկութեամբդ յագեցուցեր: Այսպէս եւ զայլսն իմասցիս. քանզի որպէս քաղցեալ ի փորձութեանն, այսպէս եւ ծարաւեցաւ վասն քո, որ եւ ի սամարացւոյն խնդրէր ըմպել եւ զկենացն ջուր նմին շնորհեաց⁵, նաեւ առ խաչին եւս⁶: Եւ յիւր ստեղծեալ աշխարհս օտարաբար եկ[ե]աց, զի զօտարացեալքս ի նմանէ առ ինքն ժողովէր, եւ մերկացաւ ի զինուորաց, զի զխայտառակութիւնն մեր ծածկեսցէ, այլեւ ի գուրս ներքինս էջ, զի զընկղմեալքս ի խորս չարին ի վեր կորզեսցէ, եւ թէպէտ ոչ հիւանդացաւ Անախտանալին, սակայն առ հիւանդս բազումս եմուտ, զի զտկարութիւնս մեր բարձցէ: Արդ՝ զայսոցիկ փոխարէ՛նն ի քէն պահանջէ եւ զեղեալս առ սոսա բարիս յինքն ձգէ, որպէս ասէ.

¹ Զ արբուցէք զիս] արբուցիք ինձ

² Զ տեսէք

³ Զ աշխատանացն

⁴ Զ կարօտեալն

⁵ Յովհ. 7-5-14

⁶ Յովհ. 8-10-28

Յայնժամ պատասխանի տացեն Նմա արդարքն եւ ասացեն. «Տե՛ր, ե՞րբ տեսաք զՔեզ քաղցեալ եւ կերակրեցաք, կամ ծարաւի՝ եւ արբուցաք (Իե 37):

Ե՞րբ տեսաք զՔեզ օտար եւ ժողովեցաք, կամ մերկ՝ եւ զգեցուցաք (Իե 38):

Ե՞րբ տեսաք զՔեզ հիւանդ կամ ի բանդի եւ եկաք առ Քեզ» (Իե 39):

Զայս ըստ երկուս եղանակս իմանամք ասացեալ. կամ թէ՛ աւասաց նախ թէ՛ քաղցեալ, եւ ետուր Ինձ ուտել, պատասխանի տան այժմ արդարքն՝ հրաժարելով յասացելոցն թէ՛ «Ե՞րբ տեսաք զՔեզ քաղցեալ», զի Դու անկարօտ ես բնութեամբ եւ լցուցիչ կարօտելոց՝ ի ժամու զիւրաքանչիւրս կերակրելով¹, եւ զիա՞րդ ծարաւիս՝ որ աղբիւրդ ես իմաստութեան եւ ամենայն գիտութեան, եւ զիա՞րդ օտար՝ որ ընտանիդ ես արարածոց վասն պէսպէս տեսչութեանն, մինչ զի եւ անասնոց անգամ քարոզեցար: Կամ ո՞րպէս մերկ՝ որ զլոյս իբր զհանդերձ եւ զգեցեալ² բնակելով միշտ ի նոյն՝ անմատչելի գոլով բնաւից³, այլեւ զգետ լուսաւորելոցն մկրտութեամբ եղեր⁴: Եւ զիա՞րդ հիւանդ կամ ի բանդի՝ որ լուծիչ եւ ախտից եւ արձակիչ ամենայն կապելոց, եւ այն զորդիս մահապարտաց եւ կամ կարկամութեամբ պարապնդեալս, թողում ասել զսուրբսն, զի ոմն ի բանդէ խնդրէր ազատիլ եւ ոմն ի կապանաց արձակիլ, զԴաւիթ ասեմ եւ զծերունին Սիմէոն⁵: Արդ՝ Դու արարիչ գոլով այսպիսեացս՝ զիա՞րդ կարօտացար ի մէնջ յայսոսիկ:

Եւ կամ՝ ցուցանեն մեզ սրբոցն պատասխանիքն, թէ բազում իրաց անգէտ եմք այժմ եւ թէպէտ խնդրեմք ուսանել, ոչ կարեմք՝ կամ վասն մեր տկարութեանն եւ կամ վասն նորին իրաց անհասութեանն: Եւ թէպէտ ուսանիմք եւս, սակայն մասնաւոր. այլ ո՛չ բոլոր. իսկ յորժամ դպրութիւնք բանին, ընդ բազմաց եւ յորունց իմաստիցն եւ ա՛յսմ տեղեակ լինիցիմք, այսինքն՝ օրինացն գործոց, որ թէպէտ ի մէնջ կատարի եւ ի փառս Աստուծոյ ասեմք եւ զեալ, բայց թէ յո՞յր սակս, զայն ոչ գիտեմք: Այլ թէեւ մեք սակաւ մի նշմարեմք, իսկ բազումք բնաւին ոչ գիտեն, զի ոմն փոխարինի սակս կարծէ, եւ կէսք փառաց վասն իմանան զեղեալն, բայց անդանօր բացերեւակի յայտնելոց է⁶, որպէս ասէ.

¹ Սաղմ. 68-7-15

² Սաղմ. 69-2

³ Ա Տիմ. 2-16

⁴ Պաղ. 9-27

⁵ Սաղմ. 68-Ա 8, Դուկ. Բ 29

⁶ Ա Կոր. 14-12

էր առ ի Հօրէ, եւ ոչ միայն քան զլինելութիւն ձեր նախկին է փառքն Աստուծոյ, այլեւ քան զստեղծումն աշխարհի՝ ըստ առաքելոյ թէ՝ «Ընտրեաց զմեզ յառաջ քան զլինելն աշխարհի» (հմմտ. Եփես. Ա 4), երգէ եւ Դաւիթ թէ՝ «Մինչչեւ լերինք ստեղծեալ էին, ապաւէն մեր Դու ես» (հմմտ. Սաղմ. 2¹ 2), որ եւ «զկեանս մեր ի լոյս երեսաց Քոց եղեր» (Սաղմ. 2¹ 8): Իսկ թէ ասիցէ ոք. «Փոխանակ որո՞յ վաստակոց», ասէ.

Զի քաղցեայ, եւ ետուր ինձ ուտել, ծարաւեցի, եւ արբուցիք ինձ¹, օտար էի, եւ ժողովեցիք զիս (Իե 35).

մերկ, եւ զգեցուցիք զիս, հիւանդ էի, եւ տեսիք² զիս, ի բանդի էի, եւ եկիք առ իս» (Իե 36):

Տե՛ս աստ զմարդասիրութիւնն, թէ ընդ դոյզն աշխատանաց³ զո՞րպիսի բարութիւնս փոխարինէ՝ ընդ լոկ հացի եւ ընդ ցուրտ ջրոյ, վասն յարկի եւ սակաւ ինչ ծածկութի: Եւ զի մի՞ ոք ասիցէ թէ՝ «Զայս ոչ ունէի», դնէ զյոյժ գիւրիւնն, որ ամենեցուն է կարելի՝ տեսանել զհիւանդս եւ ի բանդի գնալ առ կապեալս, զի առաջ թէ՛ պէտեւ առողջացուցանելն եւ կամ արձակելն ոչ է քո, սակայն բանիւ սփոփել եւ ժողովութեամբ ի փառս Աստուծոյ համբերել նեղութեանց՝ այդ քո է բոլորովին, քանզի է եւ այս մի կարիս կարօտելոյն⁴: «Քաղցեայ, ասէ, եւ ետուր ինձ ուտել». կամ զաղքատին իւր համարի, որ վասն մեր աղքատացաւ, կամ որպէս նա՝ հացի, ես քու՞մ անձինդ փրկութեան եմ կարօտ. արդ յորժամ զնորա քաղցն հացիւ լցեր, եւ զի՛ս քո փրկութեամբդ յագեցուցեր: Այսպէս եւ զայլսն իմացիս. քանզի որպէս քաղցեաւ ի փորձութեանն, այսպէս եւ ծարաւեցաւ վասն քո, որ եւ ի սամարացւոյն խնդրէր ըմպել եւ զկենացն ջուր նմին շնորհեաց⁵, նաեւ առ խաչին եւս⁶: Եւ յիւր ստեղծեալ աշխարհս օտարաբար եկ[ե]աց, զի զօտարացեալքս ի նմանէ առ ինքն ժողովէր, եւ մերկացաւ ի զինուորաց, զի զխալտառակութիւնն մեր ծածկեսցէ, այլեւ ի գուրս ներքինս էջ, զի զընկղմեալքս ի խորս չարին ի վեր կորզեսցէ, եւ թէպէտ ոչ հիւանդացաւ Անախտանալին, սակայն առ հիւանդս բազումս եմուտ, զի զտկարութիւնս մեր բարձցէ: Արդ՝ զայսոցիկ փոխարէ՛նն ի քէն պահանջէ եւ զեղեալս առ սոսա բարիս յինքն ձգէ, որպէս ասէ.

¹ Զ արբուցեք զիս] արբուցիք ինձ

² Զ տեսեք

³ Զ աշխատանացն

⁴ Զ կարօտեալն

⁵ Յովհ. 7.5-14

⁶ Յովհ. 8.28

Յայնժամ պատասխանի տացեն Նմա արդարքն եւ ասացեն. «Տէ՛ր, ե՞րբ տեսաք զՔեզ քաղցեալ եւ կերակրեցաք, կամ ծարաւի՝ եւ արբուցաք (Իե 37):

Ե՞րբ տեսաք զՔեզ օտար եւ ժողովեցաք, կամ մերկ՝ եւ զգեցուցաք (Իե 38):

Ե՞րբ տեսաք զՔեզ հիւանդ կամ ի բանդի եւ եկաք առ Քեզ» (Իե 39):

Զայս ըստ երկուս եղանակս իմանամք ասացեալ. կամ թէ՛ առաջ նախ թէ՛ քաղցեալ, եւ ետուր ինձ ուտել, պատասխանի տան այժմ արդարքն՝ հրաժարելով յասացելոցն թէ՛ «Ե՞րբ տեսաք զՔեզ քաղցեալ», զի Դու անկարօտ ես բնութեամբ եւ լցուցի՛ր կարօտելոց՝ ի ժամու գիւրաքանչիւրս կերակրելով¹, եւ զիա՞րդ ծարաւիս՝ որ աղբիւրդ ես իմաստութեան եւ ամենայն գիտութեան, եւ զիա՞րդ օտար՝ որ ընտանիդ ես արարածոց վասն պէսպէս տեսչութեանն, մինչ զի եւ անասնոց անգամ քարոզեցար: Կամ ո՞րպէս մերկ՝ որ զլոյս իբր զհանդերձ ես զգեցեալ², բնակելով միշտ ի նոյն՝ անմատչելի գոլով բնակից³, այլեւ զգեստ լուսաւորելոցն մկրտութեամբ եղեր⁴: Եւ զիա՞րդ հիւանդ կամ ի բանդի՝ որ լուծիչ ես ախտից եւ արձակիչ ամենայն կապելոց, եւ այն զորդիս մահապարտաց եւ կամ կարկամութեամբ պարապնդեալս, թողում ասել զսուրբսն, զի ոմն ի բանդէ խնդրէր ազատիլ եւ ոմն ի կապանաց արձակիլ, զԴաւիթ ասեմ եւ զծերունին Սիմէոն⁵: Արդ՝ Դու արարիչ գոլով այսպիսեացս՝ զիա՞րդ կարօտացար ի մէնջ յայսոսիկ:

Եւ կամ՝ ցուցանեն մեզ սրբոցն պատասխանիքն, թէ բազում իրաց անգէտ եմք այժմ եւ թէպէտ խնդրեմք ուսանել, ոչ կարեմք՝ կամ վասն մեր տկարութեանն եւ կամ վասն նորին իրաց անհասութեանն: Եւ թէպէտ ուսանիմք եւս, սակայն մասնաւոր, այլ ո՛չ բոլոր. իսկ յորժամ դպրութիւնք բանին, ընդ բազմաց եւ յոքունց իմաստիցն եւ ա՛յսմ տեղեակ լինիցիմք, այսինքն՝ օրինացն գործոց, որ թէպէտ ի մէնջ կատարի եւ ի փառս Աստուծոյ ասեմք եւ՝ զեալ, բայց թէ յո՞յր սակս, զայն ոչ գիտեմք: Այլ թէեւ մեք սակաւ մի նշմարեմք, իսկ բազումք բնաւին ոչ գիտեն, զի ոմն փոխարինի սակս կարծէ, եւ կէսք փառաց վասն իմանան զեղեալն, բայց անդանօր բացերեւակի յայտնելոց է⁶, որպէս ասէ.

¹ Սաղմ. 68.7 15

² Սաղմ. 69.2

³ Ա Տիմ. 2.16

⁴ Գաղ. 3.27

⁵ Սաղմ. 68.Ա 8, Դուկ. Բ 29

⁶ Ա Կոր. 14.12

Եւ երթիցեն ցոքա ի տանջանս յաւիտեանականս, եւ արդարքն՝ ի կեանս յաւիտեանականս» (ԻԵ 46):

Հրաման Նորա իբրեւ Հողմ զփռչի վերացուցանէ՝ ի հոլուն հոսելով: Իսկ զարդարոցն ոչ ասացաւ թէ՝ երթան, քանզի առ Նմա զյաւիտեանական կեանսն ժառանգեն: «Երթիցեն, - ասէ, - նոքա ի տանջանսն յաւիտեանականս»¹: Թէ որք յիւրեանց ընչից այլոց ոչ օգուտ արարին, ի մշտնջենաւորն մատնեցան տանջանս, ապա որք զայլոցն յափշտակեն ագահութեամբ եւ զրկութեամբ, որո՞ց տանջանաց ոչ լիցին բաժանորդ: Բայց ամաչեցեն յայսմ վայրի այնոքիկ, որք վախճանականս ասեն զտանջանսն. զի թէ տանջանքն՝ եղբական, ապա եւ կեանքն՝ սահմանական: Եւ դարձեալ՝ այս աշխարհ եւ կրկին հրէութիւն եւ վերստին նորոգումն, եւ այս՝ անհունս, զոր մի՛ լիցի մեզ ի հեթանոսական առասպելս անկանել, որք յոլով անգամ շրջագայութիւնս ասեն² աշխարհի եւ դարձեալ լինելութիւն:

Իսկ եթէ ընդդէմ բերցէ ոք զտէրունական բանն թէ՝ «Որ գիտիցէ զկամս Տեառն եւ արժանի գանի ինչ գործիցէ, արքցէ գան բազում, եւ միսն սակաւ» (հմմտ. Ղուկ. ԺԲ 47-48), այս ոչ եթէ վախճան ցուցանէ տանջանացն, այլ առաւելութիւն եւ պակասութիւն: Զի որպէս փառքն զանազան՝ ըստ առաքելոյ թէ՝ «Այլ փառք արեգական եւ այլ յուսնի եւ այլ աստեղաց» (Ա. Կոր. ԺԵ 41), հրամայէ եւ Փրկիչն թէ՝ «Ի տան Հօր իմոյ օթեմանք բազում են» (Յովհ. ԺԴ 2): Այսպէս ոմանք անշէջ հրով տանջին, եւ կէսք՝ արտաքին խաւարաւն, եւ այլք թէպէտ նոյն տանջանօք, սակայն սակաւ ինչ մեղմագոյն, ըստ օրինակի մարմնական ցաւոց աչաց կամ ատամանց, զի թէպէտ մի է ցաւն, սակայն աւելի եւ նուազ, որպէս գիտէ անճառ ընտրութիւն արդար դատաստանին Աստուծոյ, եւ այս՝ մշտնջենաւոր եւ յաւիտեանական, որպէս ասաց:

Դարձեալ՝ թէ ոք հակաճառիցէ, եթէ մեղքն վախճանական է, տանջանքն ընդէ՞ր է յաւիտեանական, ասասցուք՝ նախ³ ըստ այնմ օրինակի եւ արդարութիւնն է վախճանական, զի յորժամ մեռանի մարդ եւ գործն խափանի, ապա ուրեմն եւ ոչ փառքն լիցի անվախճան: Եւ երկրորդ՝ ասեմ ըստ երիս յեղանակս՝ նախ՝ ի Գրոց, եւ ապա՝ ի մտաց, եւ երրորդ՝ ի բնական իրաց: Ի Գրոց Եսայի⁴ ասէ. «Որդն ցոքա ոչ մեռանի, եւ հորն ոչ շիջանի» (հմմտ. Ես. ԿԶ 24), եւ Դաւիթ թէ՝ «Գնացեն յազգ հարց իրեանց եւ միմէ յաւիտեան զլոյս մի՛ տեսցեն» (հմմտ. Սաղմ. ԽԸ 20), եւ Յովհաննէս թէ՝ «Ելանէր ծովս ցոքա՝ յաւիտեանս յաւիտեանից»

¹ Զ > յաւիտեանականս]

² Զ առնեն

³ Զ նախ թէ

⁴ Տ է սա, զի

⁵ ՏԶ ցոքա

(հմմտ. Յայտ. ԺԹ 3): Իսկ մտածութեամբ՝ զի թէ Աստուած յաւիտեանական է, եւ մեղքն առ Աստուած է, ապա ուրեմն եւ մեղքն յաւիտեանական: Եւ դարձեալ՝ զի յորժամ չդառնայ ոք ի մեղաց մինչ ի մահ, օրինակ իմն եւ մեղքն զկնի մահուանն անմահ մնայ՝ ըստ առաքելոյ թէ՝ «Թագաւորեաց մահ յԱդամայ...» (Հոռմ. Ե 14), եւ թէպէտ «պակասին»՝ ըստ Դաւթայ, սակայն ո՛չ մեղքն, այլ «մեղաւորքն»¹: Եւ դարձեալ՝ զի թէ դատաստանն Աստուծոյ արդար է, ապա եւ² յաւիտեանական, որպէս ի մարմնի դատաւորաց յորժամ արդարութեամբ դատեն՝ տանջելով զոք կամ պսակելով, յաւիտեանական է եւ անվախճան վասն արդարութեանն, քանի՞ առաւել Աստուծոյն: Իսկ ի բնական իրաց ծանուցից օրինակաւ, զի վաճառել զինչս ժամանակաւոր է, իսկ որ ստացաւ՝ յաւիտեանական ստացաւ: Դարձեալ՝ հարուած վիրի ժամանակաւոր է, իսկ սպին՝ յաւիտեանական: Դարձեալ՝ անկանել ի վիհ ի միում ժամանակի լիւնի, իսկ մնալ անդր յաւիտեանական է: Դարձեալ՝ փորել զաչս ի միում նուազի լինի, բայց կուրութիւնն յաւիտեանական է: Դարձեալ՝ ըմպել³ զթոյնս ըստ պահու է, այլ մահ յաւիտեանական գործէ: Վասն այսորիկ ասէ Տէր թէ՝ «Երթիցեն նոքա⁴ ի տանջանսն յաւիտեանականս, եւ արդարքն՝ ի կեանսն յաւիտեանականս»:

¹ Սաղմ. 69 3 5

² Զ > եւ

³ Զ ըմբել

⁴ Զ երթան մեղ՝] երթիցեն ցոքա

ԳԼՈՒԽ ԻԶ

Եւ եղեւ իբրեւ կատարեաց Յիսուս¹ զամենայն զբանս զայսոսիկ, ասէ ցաշակերտսն Իւր (ԻԶ 1):

«Գիտէք, զի յետ երկուց ամսոց Զատիկ լինի, եւ Որդի մարդոյ մատնի ի խաչ ելանել» (ԻԶ 2):

Յորժամ զամենայն կատարելապէս ծանոյց՝ սկսեալ յաւերմանէ անտի Երուսաղէմի մինչ ի լրումն աշխարհի՝ ճառելով զնեղութեանցն եւ զվշտացն՝ որ ի ժամանակս նեղինն, այլեւ զհաւատոց եւ զգործոց եւ զչնորհաց, համայն եւ զգալուստն Իւր փառօք եւ զորոշումն դատաստանին, եւ զվճիռն յաւիտեանական՝ արդարոց եւ մեղաւորաց, ապա դառնայ առ աշակերտսն եւ ասէ. «Գիտէք, զի յետ երկուց ամսոց Զատիկ լինի, եւ Որդի մարդոյ մատնի²....»: Զայս ասելով՝ կամեցաւ ի մօտաւոր կանխագիտութենէս եւ զհեռաւորն հաւատարիմ առնել: Այլեւ ցուցանէ, թէ գիտէ իսկ ստոյգ զժամանակս չարչարանաց եւ խաչին, զոր ի Զատիկի տօնին առնելոց էին, որով յայտնի կամաւորն մահ. նաեւ ի զգուշութիւն մատնչին նախաճառէ զայս: Եւ դարձեալ՝ զի ոչ ասաց, թէ՛ «Գիտէք, զի յետ երկուց ամսոց խաչիմ», այլ թէ՛ «Զատիկ լինի, եւ Որդի մարդոյ խաչիմ», զի յայտ արասցէ, թէ նոր իմն խորհուրդ եւ տօն եւ ամենաժողով բարեկենդանութիւն մահն իմ լինելոց է հաւատացելոց, մանաւանդ թէ՛ արդարոցն, որք ի յաւիտեանական կեանսն արշաւեցին, սկիզբն եւ արմատ ի փրկութենէ չարչարանաց Իմոց, զոր Զատիկն նշանակէ, առնելոց է, քանզի այս իսկ է հազարամեայ արքայութիւնն՝ ըստ տեսութեանն Յովհաննու աւետարանչի³, որով խրախանան արդարքն ի կեանս գիտութեամբ խորհրդոյն եւ հաղորդութեամբ չարչարանաց Մարդացելոյն՝ յուշ առնելով նոցա զփրկութիւն երախտեաց Հնոյ Զատիկին, որ յեգիպտոս գործեցան, որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից: Ամէն:

Յայնժամ ժողովեցան քահանայապետն եւ դպիրք եւ ծերք ժողովրդեանն ի սրահ քահանայապետի, որում անուն էր Կայիափա (ԻԶ 3):

Զկնի բանիցն եւ արդիւնքն հետեւեցան, զի ասաց թէ՛ «մատնի Որդի մարդոյ», եւ նոքա իսկոյն յայն ժողովեցան խորհուրդ:

«Քահանայապետքն, ասէ, եւ դպիրք եւ ծերք ժողովրդեանն». բազմութիւն քահանայապետից զքակումն հրէական կարգացն ցուցանէ, թէ սկիզբն էառ լուծանելոյ, քանզի Մոսէս հրամայեաց մի քահանայապետ լինել եւ յետ վախճանի նորա այլ ոմն ի տեղի նորա կարգել¹, իսկ աստ յոլովս ցուցանէ: «Քահանայապետքն», ասէ. այսինքն՝ ելեալքն ի քահանայապետութենէ տակաւին կենդանի գոլով, եւ այլ ոմն կաշառօք գտեղի նորա յափշտակելով, որպէս վասն Զաքարիայ ասէ, թէ էր ի դասակարգէ Աբիա²: «Եւ դպիրք եւ ծերք ժողովրդեանն». տե՛ս զիրացն անչափ ապականութիւն, թէ ո՛րպէս գլխաւորքն ժողովեալ՝ յանօրէն գործս մտաբերէին, որպէս ասէ, թէ «ի սրահ քահանայապետին, որում անուն էր³ Կայիափա», որ քահանայապետ էր տարւոյն այնորիկ, ժողովեցան, զի անտի առնուցուն իշխանութիւն, ուստի պարտ էր խափանումն գործել՝ ըստ Օրինացն թէ՛ «Մի՛ եփեսցես զգառն ի կաթն մօր իւրոյ» (Ելք ԻԳ 19), եւ «զհաւ ի վերայ բունոյ իւրոյ մի՛ ըմբռնեսցես» (հմմտ. Բ Օր. ԻԲ 6): Դարձեալ՝ ի սրահ ժողովելն զարտաքսելն նոցա նշանակէ յիշխանութենէ քահանայապետութեանն եւ ի ճոխ պատուոյն:

Եւ արարին խորհուրդ, զի նենգութեամբ կալցեն զՅիսուս եւ սպանցեն (ԻԶ 4):

Զպատճառ ժողովելոյն ասէ, թէ ի խորհուրդ ժողովեցան, իսկ խորհուրդն՝ ո՛չ զի հաւատասցեն եւ կամ զՕրէնսն քննեսցեն եւ զՆա արդար ցուցցեն, այլ զի դադար ըմբռնեսցեն եւ սպանանիցեն, քանզի վասն երկուց իրացս այսոցիկ ի քնին⁴ մտանէին:

Բայց ասէին, թէ մի՛ ի տօնի աստ, զի մի՛ խոռվութիւն լինիցի ի ժողովրդեանն (ԻԶ 5):

Ամենայն ուրեք զմարդկան երկիւղն գերագոյն Աստուծոյ պատժոցն դնէին, ոչ ասէին՝ զի մի՛ պղծիցիմք ի տօնիս, այլ՝ զի մի՛ ամբոխիցի ժողովուրդն, քանզի գիտէին զպարզամիտ ժողովուրդս վասն նշանացն հաւատացեալ ի Նա, թէպէտ ինքեանք այրէին ցասմամբն՝ որ ընդ Նմա: Կամ վասն ագահութեան, զի ասացին՝ զի մի՛ ժողովուրդն լուեալ զայս՝ ցրուիցի, եւ շահ տօնին պակասիցի. բայց որպէս ասէ Սողոմոն թէ՛ «խորհուրդ ամբարշտի վաղ-վաղոտ եւ դիրքիմք են» (հմմտ. Առակ. ԺԲ 26), ո՛չ յայնս կացին մնացին⁵, զոր խորհեցան նախ, այլ շրջեցին զբանս իւրեանց: Քանզի յորժամ

¹ Թիւք Ի 22-28

² Դուկ. Ա 5

³ Զ > որում անուն էր

⁴ ՏԶ քննիմ

⁵ Տ եւ մնացիմք

¹ Զ > Յիսուս

² Տ > մատնի

³ Յայտ. Ի 1-6

զմատնիչն տեսին, ոչ անսացին ժամանակին, այլ անդէն ի տօնին սպանին: Իսկ թէ այնպէս ծարաւիք էին արեանն Նորա, եւ ծանր թուէր տես Նորա նոցա, ընդէ՞ր մինչ ցայն ժամ ներեցին եւ յայնժամ ըմբռնել խորհէին: Նոքա յամենայն ժամ սպանանել խորհէին, բայց Նա խոյս տայր ի միջոյ նոցա, զի ինքնիշխանութեամբ գայր ի չարչարանս եւ որպէս ճնճողուկ մատնէր զինքն ի ձեռս որսորդաց, թէպէտ նոքա ոչ իմանային, այլ շլացութեամբ մտաց զամենայն պատահումն կարծէին եւ յիմարութեամբ գործէին: Այլ ինքն Յիսուս զչարութիւն նոցա ի պէտս տեսչութեան Իւրոյ ի կիր արկանէր:

Իբրեւ եկն Յիսուս ի Բեթանիա՝ ի տուն Սիմոն բորոտի (ԻԶ 6),

մատեալ առ Նա կին մի, որ ունէր շիշ իւղոյ ծանրագնի, եւ թափեաց ի գլուխ Նորա ի բազմականգն (ԻԶ 7):

Ո՛չ վայրապար յիշէ զանուն քաղաքին Բեթանիայ, այլ զի ուսանիցիս, թէ կամա՛ւ գայ ի չարչարանս, զի որ յառաջ քան զայն ժամանակն փախչէր ի նոցանէ, յորժամ առաւել բորբոքեցաւ նախանձ նոցա, յայնժամ հուպ գայր իբրեւ հինգ վտաւանաւ: «Ի տուն Սիմոնի բորոտի»։ Ընդէ՞ր յիշէ զբորոտութիւն առն. զի ցուցցէ, թէ ուստի՞ համարձակեցաւ առ Նա կինն. քանզի բորոտութիւնն կարի իմն գարշելի եւ պիղծ ախտ թուէր, ետես, զի զնա բժշկեաց Յիսուս, քանզի ոչ յանձն առնոյր համարձակիլ՝, եթէ ոչ էր ի վերայ հասեալ, եթէ Նա, որ առ բորոտին բազմեցաւ եւ զհոգւոյ եւ զմարմնոյ Նորա պղծութիւն սրբեաց, սրբեցցէ եւ զիմս: Վասն այսորիկ ասէ. «Մատեալ առ Նա կին մի, որ ունէր շիշ իւղոյ ծանրագնի»։ ուստի՞ էր այնպիսի ծանրագին իւղ կնոջս այսորիկ: Գիտելի է, ինձ թուի, թէ ի թագաւորական տոհմէ էր, որպէս ոմանք ասեն դայեակ գոլ զսա Հերովդէի առաջնոյ, կամ թէ մեծագգի ոք էր՝ տէր գոլով Բեթանիայ եւ Մագդաղեայ: Արդ՝ մատեալ, ասեն, կինն վստահանալով յիրն, որպէս ասացի, ահիւ եւ զողութեամբ վասն մտացն խղճի, «եւ թափեաց ի գլուխ Նորա ի բազմականին»։ Եւ թէ զիա՞րդ իշխեաց, թուի թէ՛ բազում երկիւղածութիւն ունէր եւ բազում փոյթ, վասն այնորիկ ի գլուխն թոյլ ետ թափել զիւղն. զի թէ մարդ լինել եւ ընդ յողութեամբ մտանել ոչ խորչեցաւ, չեն ինչ զարմանք, թէ եւ զայս ընդունեցաւ: Եւ կնոջն մերձենալ առ ինքն անսայր օրինակի վասն, որպէս երբեմն Հայրն ճենճերից ծխոցն ներէր:

¹ Զ համարձակել

Եւ յիշեն զսա չորեքին՝ աւետարանիչքն. զոր եւ քննեալ սրբոցն՝ ոմանք ասեն, թէ Յովհաննուն առանձին է վասն պարկեշտութեանն, զի քոյր էր Ղազարու՝. եւ այլք զՂուկասուն զատեն, զի այլքն ի Բեթանիա եղեն, իսկ այն՝ ի Նային քաղաքի՝. իսկ կէսք մի եւ նոյն գոլ զՄատթէոսին եւ զՄարկոսին ասեն՝, իսկ որիշ՝ զՂուկասուն, եւ այլ՝ զՅովհաննուն: Բայց ես ասեմ ստուգեալ յաւետարանչացն եւ ի յողունց մեկնչաց այսպէս, թէ մի եւ նոյն է կինս այս, զոր չորեքին աւետարանիչքն պատմեն, եւ անուն սորա Մարիամ, զոր Մագդաղենացի անուանեն: Սա էօժ զՏէրն երեք անգամ. մին՝ յորժամ ի պոռնկութենէ դարձաւ, զոր Ղուկաս ասէ, եւ մին՝ յորժամ զեղբայրն յարոյց, զոր Մատթէոս եւ Մարկոս եւ Յովհաննէս պատմեն, եւ մի՝ ի գերեզմանն, զի պատրաստեցին խուկս եւ իւղս, զի երթիցեն եւ օծցեն զՆա՝, թէպէտ ոչ օծին, զի յարուցեալ էր, այլ ի սոցա կամքն օծեալ եղեւ:

Եւ զի սա այն է, որ յառաջ պոռնիկ էր ըստ Ղուկայ, յորմէ եօթն դեւն ելեալ էր՝, զոր ոմանք դեւ ասեն, եւ այլք՝ թէ եօթն ոգի մեռեալ էր վասն նորա ի սիղեխացն, եւ կէսք զխորհրդոց ասեն, որ եւ էօժ եւ հերովն ջնջէր, Յովհաննէս վկայէ թէ՛ «Այս այն Մարիամն է, որ էօժ զՏէրն իւղով եւ ջնջեաց զոտս Նորա հերովն իւրով» (Յովհ. ԺԱ 2). այս առաջին օծումն է: Եւ յառաջ տանի եւ զերկրորդն ինքն ասէ, թէ եկն Յիսուս ի Բեթանիա, եւ Մարթայ ի սպասու կայր, եւ Ղազար մի էր ի բազմելոցն՝, եւ առեալ Մարիամ լիտր մի իւղոյ նարդեան աղնուի՝ էօժ զգլուխն Յիսուսի, զոր Մատթէոս եւ Մարկոս ասեն մերձ առ խաչին: Եւ երեքին օծումն խորհուրդ ունին կարեւոր. առաջինն՝ յորժամ ոք մեղաւոր իցէ եւ դառնայ եւ ողորմութիւն առնէ, ըստ Դանիէլի՝ «Զմեղս քո ողորմութեամբ քաւես[ցես]» (Դան. Դ 24), այս ոտիցն է օծումն, վասն որոյ եւ հերն նշանակէ, որով սրբէր, զի հերն անզգայ է եւ աւելորդ, որպէս եւ ինչքն, զորս աղքատն ստանայ, է ոտքն Տեառն, որ ի կեանս յայս վերջին եւ փոքր թուին, եւ այնու մաքրին ի մեղաց: Եւ երկրորդն՝ որ զգլուխն էօժ՝ յայս խորհուրդ հայի, զի մարդ յորժամ դառնայ ի մեղացն, բարի գործէ եւ իւր գործովքն զՔրիստոսի գլուխն օծանէ, զի «գլուխ Քրիստոսի Աստուծ է» (Ա Կոր. ԺԱ 3) ըստ այնմ. «Տեսցեն զգործս ձեր բարիս եւ փառաւորեցեն...» (Մատթ. Ե 16): Իսկ եթէ ոք ընդդէմ

¹ Զ չորեքին

² Յովհ. ԺԲ 1-8

³ Ղուկ. Է 36-50

⁴ Մարկ. ԺԳ 3-9

⁵ Մարկ. ԺԶ 1

⁶ Ղուկ. Ը 2

⁷ Յովհ. ԺԲ 1-2

բերցէ զսաղմոսն Դաւթի, թէ գրեալ է՝ «Իւղ մեղաւորի մի՝ օծցէ զզուլս իմ» (Սաղմ. Ծխ 5), ասասցուք, թէ որչափ ի մեղսն է, ոչ է ընդունելի: Եւ երբորդ՝ օծ զբոլոր մարմինն՝ այնորիկ է նշանակ, զի ի վերայ բարի գործոց զինքն ի մահ տայ, որպէս Մարիամ, զի ոչ ի զինուորացն երկեալ եւ ոչ ի հրէիցն, այլ գնաց զմարմինն Տեառն օծանել: Այսպէս [որ] վասն սիրոյն Աստուծոյ զմարդկան երկիւղ արհամարհէ եւ մեռանի կամ չարչարի վասն ճշմարտութեանն, նա է, որ զբոլոր մարմինն օծանէ զՔրիստոսի՝ զմահն Նորա յանձն կրելով:

Իբրեւ տեսիմ աշակերտքն, բարկացան եւ ասեն. «Ընդէ՞ր է կորուստ այդ իւղոյդ (ԻԶ 8).

զի մարթ էր վաճառել զդա մեծագնի եւ տալ աղքատաց» (ԻԶ 9):

Ուստի՞ ունէին զայս միտս աշակերտքն. յայտ է, թէ ի վարդապետէն լուեալ էին՝ «Ջողորմութիւն կամիմ եւ ոչ զպատարագ» (Ովսէէ 2 6, Մատթ. Թ 13), եւ հրէիցն մեղադրէր, եթէ թողին «զծանր ծանր Օրինացն՝ զդատաստանս, զողորմութիւն եւ զհաւատ» (Մատթ. ԻԳ 23), եւ ի լերինս զսոյն վարդապետեաց¹: Արդ՝ նոքա յայս խորհուրդ բարկացան, բայց նա ի միտս կնոջն հայեցեալ՝ թոյլ տայր, իսկ աշակերտքն զմիտս Տեառն ոչ գիտէին, վայրապար մեղադրէին, թէ մարթ էր վաճառել զդա մեծագնի եւ տալ աղքատաց: Զայս ասելով՝ զկնոջն առատութիւն յայտ արարին, թէ ո՛րչափ ինչ իւղն ծախեաց եւ ո՛րպիսի լրջմտութեամբ կալաւ յանձին օծանել զՏէրն: Բայց ինձ թուի, թէ ոչ այնչափ ինչ արժէր իւղն, այլ ի գլուխն Տեառն մերձենալովն՝ աստուածութեանն հոտ բուրեաց ընդ իւղոյն, ընդ որս զարմացեալ գովեցին: Իսկ առ ի միտս՝ իւղն ընչից ապացոյց է. եթէ ոք զարդիւնս իւր ի փարթամս ծախէ՝ ի կորուստ է, զի գոյ հնար ի յաղթատս տալ, որով զմեծագինն ստանայ՝ զերկնից բարիս. ա՛յս է վաճառելն:

Գիտաց Յիսուս եւ ասէ ցնոսա. «Զի՞ աշխատ առնէք զկինդ, զի գործ մի բարի գործեաց դա յիս (ԻԶ 10):

Նոքա ի ծածուկ քրթմնջեցին, իսկ Տէրն մեր յայտնեաց, որպէս զի զաշակերտսն հաւանեցուցէ, միանգամայն եւ զկինն մխիթարեսցէ: «Զի՞ աշխատ առնէք, ասէ, զկինդ»: Զայս թէպէտ ի գէմս կնոջն եհան, այլ ամենեցուն օրէնս դնէ, թէ մի՛ անդէն ի սկզբանն ծանրագոյն ինչ ի տկարացն պահանջել, մանաւանդ յորժամ բարին գործեալ լինիցի. թէպէտ եւ չիցէ յոյժ պիտանի, պարտ է ընդունել եւ յառաւելութիւն ածել, որպէս ասէ թէ՝

¹ Մատթ. Ե 42, 44, 2 1-4

«Գործ մի բարի գործեաց դա յիս», այսինքն՝ զի բազում են բարեաց գործոց մասունք, մի է եւ այդ ի բազմացն: Եւ թէ զի՞նչ է, յառաջ տարեալ ասէ.

Յամենայն ժամ զաղքատս ընդ ձեզ ունիք, բայց զիս ո՛չ հաճապագ ընդ ձեզ ունիք (ԻԶ 11):

Այսու գեղեցիկ իմն աւանդութիւնս հաստատէ, թէ ոչ է պարտ օրինօք զօրէնս լուծանել, զի մի՛ ինքն ինքեան հակառակ կարծիցի, քանզի թէպէտ օրէնք է ողորմութիւնն, սակայն յորժամ տեսանիցես զոք, թէ սպաս ինչ կազմիցէ կամ այլ ինչ զարդս յորմս եւ կամ ի՛ յատակս եկեղեցւոյ առնիցէ, դու մի՛ կասեցուցաներ զյօժարութիւն նորա՝ հրաման տալ վաճառել կամ եղծանել. ապա թէ յառաջագոյն հաւանեցուցանես տալ աղքատաց, բարեոք է այն: Բայց զի՞նչ է ասելն՝ «Յամենայն ժամ զաղքատս ընդ ձեզ ունիք» եւ զիս՝ ոչ. ո՛չ իսկ ասաց թէ՝ «Ընդ ձեզ եմ զամենայն ատուրս» (Մատթ. ԻԸ 20): Այսպէ՛ս իմա, զի երկու են կատարեալ առաքինութիւնք՝ իբր գրոհք եւ ամուլք՝ աստուածսիրութիւն եւ մարդասիրութիւն. թէպէտեւ նոյն ինքն մարդասիրութիւնն՝ աստուածսիրութիւն ասացեալ է, բայց այլ է աստուածսիրութիւնն², եւ այլ է մարդասիրութիւն, ապա թէ ոչ՝ եւ ոչ իսկ՝ յերկուս բաժանեալ էր: Եւ արդ՝ զի այս այսպէս է, եւ յաճախագոյն է երեւելեացս տեսութիւն քան զաներեւութին, որչափ ի մարմնի եմք ընդելեալք ի ձեռն զգայութեանց եւ հազիւ գամք յընտրութիւն աներեւութին, զայս գիտացեալ Տէրն՝ ասաց, թէ միշտ աղքատաց տեսող էք եւ ի տեսանելն զնոսա՝ կարօտ՝ կարեկից եւս լինիք, իսկ ինձ՝ ոչ բնաւ եւ կամ ուր ուրեք, որպէս ասացի, ապա ուրեմն ոչ է պարտ դառաջադրութիւնս զայս խափանել: Քանզի ո՛չ ասեմ զայն, թէ ստուգապէս մեռանելոց էր, եւ այլ ոչ տեսանէին զՆա մարմնով յերկրի, թէպէտեւ աստուածութեամբն միշտ ընդ նոսա էր, վասն այնորիկ ասէր զայն, որպէս ցուցանէ յաջորդաւդ³:

Արկանել դորա գիւղ ի մարմին Իմ՝ առ ի թաղելոյ զիս ցշանակեաց (ԻԶ 12):

Զմարգարէութիւնն Ովսէի, ասէ, արդեամբք առ Իս մերձեցոյց, թէ իւզով ընտրանաւ զգլխաւորս օծանէին⁴. եւ ի ձեռն օծ-

¹ Զ > ի

² Զ աստուածսիրութիւն

³ Զ > իսկ

⁴ ՏԶ զնա

⁵ Զ յաջորդիւղ

⁶ Ովսէէ Ը 10

ման իւղոյդ զաստուածութեանն օծումն մարմնոյս ծանոյց, այլեւ զմահն իմ աւետարանեաց, յորոց օծելոցս եմ կրկին՝ ի կանանց զգաստից, որոց եւ սա նախընթաց եղեւ, ոչ միայն իւղովդ, այլեւ զշիշն եւս բեկանելով, որ զմարմնոյ իմոյ յայտնապէս գուշակեաց զմահ, քանզի իւղն՝ աստուածութեանն, որով՝ յօրինակ տանն ամենայն երկիրս լցաւ, իսկ շիշն՝ մարմնոյն օրինակեցաւ, յորմէ եւ մեք ուսանիմք, թէ պարտ է օծանել զննջեցեալն:

Բայց ամէն ասեմ ձեզ, զի ուր եւ² քարոզեսցի աւետարանս այս ընդ ամենայն աշխարհ, խօսեսցի եւ զոր արար դա՝ ի յիշատակ³ դորա» (ԻԶ 13):

Ոչ զկնոջ ուղղութիւնն եպերեաց, զի մի՛ յուսահատեսցի, այլ զհաւատովն իւղելն⁴ ի նմանէ՝ մարգարէութիւն ասաց, եւ ոչ աշակերտացն սաստեաց, քանզի ոչ եւ նոքա վասն չարակնութեան, այլ⁵ ի պատճառս ողորմութեան կազեցան: Իսկ թէ Յովհաննէս ասէ, թէ Յուդա ասաց⁶, կամ որպէս ասացին՝ այլ է այն, եւ կամ այլ՝ աշակերտքն, որք բարկացան, եւ յորժամ լուան զՏեառն հրամանն, հնազանդեցան եւ գովեցին միանգամայն, իսկ նա ոչ դադարէր ի քրթմնջելոյ, քանզի գող էր, որպէս ասաց⁷: Ապա թէ ասիցէ ոք, թէ Յուդայի ընդէ՞ր ոչ սաստեաց, ասացուք, զի չէր իսկ ժամանակն, վասն զի առ ընթեր էր խաչն, եւ նա հանդերձեալ էր մատնիչ լինիլ, զի մի՛ ոք ասացէ, թէ սաստն այն եղեւ պատճառ մատնութեան նորա:

«Ուր եւ քարոզեսցի աւետարանս այս ընդ ամենայն աշխարհ»: Նախ՝ աշակերտացն ի մխիթարութիւն է այս, քանզի զմահն ստուգեաց ի ձեռն իւղոյն, ասէ այժմ, թէ յետ խաչին այնչափ է ծագելոց զօրութիւն նորա, մինչ զի ընդ ամենայն երկիր տարածելոց է քարոզութիւն աւետարանին եւ ի հեթանոսս հասանելոց: Եւ երկրորդ՝ ի գովութիւն կնոջն եւ յարձանագրութիւն յիշատակի նորա⁸ ասաց զայս, եւ յիրաւի եղեւ, եւ ոչ ոք կարէ ուրանալ զճշմարտութիւնն, քանզի ամենայն ուրեք ուր եւ երթիցես ընդ տիեզերս, տեսանիցես զկնոջն պատմեալ, քանզի թէպէտ ոչ երեւելի ոք էր եւ ոչ վկայս բազում ունէր եւ ոչ ի թատերս կամ ի հրապարակի ուրեք եղեւ, այլ ի տան միոջ բորոտի, սակայն

հնչեաց զօրութիւն այնորիկ, որ ասացն, ընդ ամենայն աշխարհ ի վկայութիւն¹: Քանզի բազում թագաւորաց եւ քաջաց յիշատակ լռեցին, որք բազում զօրութիւնս արարին եւ քաղաքս պարսպաւորս եւ դղեակս անառիկս շինեցին, եւ յուրով ազգս ընդ ծառայութեամբ արկին, եւ կնոջ միոյ գործ՝ այնչափ ժամանակս առանց եղծման յիշատակի ի մէջ պարսից եւ հնդկաց եւ թրակացուց եւ այլոց ազգաց եւ կղզեաց եւս, յորմէ ուսանիմք զմարդասիրութիւն նորա:

«Զոր արար դա՝ ի յիշատակի դորա»: Կամ՝ զի օծեաց իւղով, որպէս ասացաւ, կամ թէ մահուն իրքն պատմի, զոր արար դա օրինակաւ՝ յիշեսցի միշտ առաջի ազգաց՝ ըստ այնմ. «Զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի» (Ղուկ. ԻԲ 19): Գրէ եւ Պօղոս թէ՝ «Քանիցս անգամ ուտիցէք զհացս զայս՝ զմահն Տեառն պատմեսցիք» (հմմտ. Ա. Կոր. ԺԱ, 26), որպէս եւ յիշատակի իսկ: Իսկ թէ ոք ասիցէ, թէ ընդէ՞ր հոգեւոր ինչ ոչ ասաց կնոջն, այլ ցանկ զյիշատակն պատմել, ասացուք, թէ այսու եւ այն եւս համարձակութիւն գործեաց, զի թէ գործն բարի է, յայտ է թէ՝ եւ վարձուց արժանի:

Յայնժամ գնաց մի յերկոտասանիցն՝ անուանեալն Յուդա Սկարիփոտացի, առ քահանայապետսն եւ ասէ (ԻԶ 14):

«Զի՞նչ կամիք տալ ինձ, եւ ես մատնեցի զՆա ձեզ» (ԻԶ 15):

Ե՞րբ. յորժամ զայս ամենայն ասաց եւ զթաղելոյն ճառեաց, եւ զաւետարանն ընդ ամենայն տիեզերս քարոզել հրատարակեաց, յորոց ստրջանալ եւ երկնչել պարտ էր, միանգամայն եւ ակն ածել, զոր եւ կանայք իսկ պատուէին, նա զգործ սատանայի գործէր եւ առ մատնութիւնն արշաւէր: «Գնաց, ասէ, մի յերկոտասանիցն». ընդ ճշմարտութիւն աւետարանչիս զարմանալ պարտ է, որ ոչ թագուցանէ զիրս, որ նախատանաց թուիցի, որ եւ հնար գոյր ասել խառնիխուռն թէ՝ «ոմն յաշակերտաց նորա», քանզի էին եւ այլք՝ թող զերկոտասանսն, իսկ սա աւանիկ ասէ, թէ յառաջին զնդէն յազնուականացն եւ յընտրելոցն, ի Պետրոսեանցն եւ Յովհաննիսեանցն. եւ զայս ոչ միայն սա, այլեւ այլքն եւս ուշ եղեալ՝ հոգ տանին զճշմարտն բարբառել: «Անուանեալն Յուդա Սկարիփոտացի». ընդէ՞ր զնա յայտնապէս նշաւակէ, քանզի էր եւ այլ Յուդա, որ Թագէոսն կոչեցաւ, յորմէ զմատնիչն բաժանէ՝ քաղաքին անուամբ Սկարիփոտացի կոչելով: Բայց դու տես, զի ո՛չ ասէ «Յուդա Սկարիփոտացի», այլ թէ՝ «անուանեալն Յուդա», քանզի Յուդայն խոստովանօղ լսի, եւ սա զայս պիտակ անուամբ ունէր, իսկ արդեամբ ուրացօղ դուաւ:

¹ Զ որ

² > եւ

³ Տ յիշատակի

⁴ Զ եղեալն

⁵ Զ այլեւ

⁶ Յովհ. ԺԲ 4

⁷ Յովհ. ԺԲ 6

⁸ Զ > նորա

¹ Զ > վկայութիւն

«Առ քահանայապետսն եւ ասէ. «Զի՞նչ կամիք տալ ինձ, եւ ես մատնեցից զՆա ձեզ»։ Տես, թէ ո՞րչափ չարիք է՝ Յուդայի, յորժամ ինքն երթայցէ եւ արծաթոյ վասն, եւ այնպիսի՝ արծաթոյ։ Իսկ Ղուկաս ասէ, թէ չոգաւ բանս եղ ընդ իշխանսն², եւ քանզի ընդ միմեանս մարտնչէին հրէայքն առ ի զգուշութիւն ստահակութեան նոցա, կացուցին ի վերայ նոցա զինուորս հռոմք, քանզի անկեալ եւս էր այնուհետեւ իշխանութիւն նոցա՝ ըստ մարգարէութեանն, առ նոսա չոգաւ թէ՛ «Զի՞նչ կամիք տալ»։ Այսու զՋերմութիւն նորա ի չարիսն ցուցանէ, զի ո՞չ ասէ՝ զայս ինչ եւ զայս տուք ինձ, այլ թէ՛ զի՛նչ եւ կամիք տալ՝ ի նոցա վճիռն ձգելով զկաշառն։

«Եւ նոքա կշռեցին նմա երեսուն արծաթի»։ Ընդէ՞ր ետուն նմա արծաթ. ինձ թուի, թէ վասն ժողովրդեանն, զի յորժամ յաշակերտէն մատնեսցի, ասասցեն. «Թէ ոչ էր մահապարտ, ո՛չ մատնէր աշակերտն ի մահ, ապա ուրեմն պարտ է ձեզ հաւանիլ եւ ո՛չ առաւել քան զաշակերտն զՆա սիրել»։ Եւ դարձեալ՝ զմարգարէութիւնն լցին, զոր ի դիմաց Տեառն ասաց Զաքարիաս՝ «Քանանացի» կոչելով զհրէայս³, այսինքն՝ առ զնօղ մահու Նորա. «Թէ քարոք թուի [յաչս ձեր], տո՛ւք զվարձս իմ, ապա թէ ոչ՝ զորոյց արարէք»։ Եւ կշռեցին զվարձս իմ երեսուն արծաթի» (Զաք. ԺԱ 12), քանզի ոչ համարձակեցաւ մարգարէն գրել յայտնապէս զգինս վաճառոյ Տեառն իւրոյ, զոր իբր զծառայ մի վաճառեցին, որպէս զՅովսէփ՝ եղբարքն նորա⁴, որպէս գրէ Ամովս թէ՛ «Վաճառեցին զարդարն ընդ արծաթոյ» (Ամովս Բ 6), որ էր Նա ինքն Փրկիչն Յիսուս, եւ տնանկին՝ գինս կօշկաց արարին՝ զՅովհաննէս, որ վաճառեցաւ ի սպանումն վասն դատերն Հերովդիայ։ Այլ փոխեաց զգինն եւ «վարձս» անուանեաց ո՛չ վայրապար, այլ զի յայտ արասցէ, թէ աշխատեցաւ վասն նոցա Տէր մեր, եւ ո՛չ արարին նմա պատիւ։

«Կշռեցին, ասէ, նմա երեսուն արծաթի»։ Երեսուն՝ երեք⁵ տասն. երեք՝ վասն երկից⁶ ամացն ախտահալած բժշկութեանց; զոր արար Տէր, կամ երեսուն ամին յառաջ, զոր պարտին Փրկչին մերոյ, զի լցոյց զքաղցեալս նոցա եւ կեցոյց զմեռեալս նոցա։ Արդ՝ «երեսուն արծաթի» ասէ՝ կամ թէ՛ արծաթի էր դահեկան ժամանակին, կամ պատկեր էր երեսուն արծաթի, որպէս ոմանք ասեն, զոր բերին մոգք Տեառն մերոյ, եւ Մարիամ ետ ընծայս Տաճարին, յոր-

¹ 2 էիմ² Ղուկ. ԻԲ 4³ Զաք. ԺԱ 11⁴ Ծննդ. ԼԷ 28⁵ 2 > երեսուն՝ երեք⁶ 2 > վասն երկից

ժամ ընծայեցոյց զՆա, զոր տեսեալ Յուդայի՝ ցանկացաւ եւ խնդրեաց եւ փոխանակ զՎարդապետն մատնեաց, որպէս ասէ։ Իսկ առ ի միտս՝ վաճառեցաւ դիւրագին երեսուն արծաթոյ, որպէս զի գնեսցէ զաշխարհս մեծագին արեամբն Իւրով յանիծից Օրինացն՝ ըստ առաքելոյ¹։

Եւ յայնմհետեւ խնդրէր պարապ, զի մատնեցէ զՆա նոցա (ԻԶ 16)։

Այսինքն՝ անքոյթ եւ ապահով ի յամբոխէն, յորոց եւ կասկածէր իսկ, որպէս եւ հրէայքն, որ եւ կարի իսկ անմիտ երեւի, զի ոչ ածէր զմտաւ՝ շլացեալ յարծաթսիրութենէն, որ բազում անգամ կամեցան ըմբռնել, եւ Նա ընդ մէջ նոցա անցեալ գնայր եւ ոչ անկանէր ի բուռն, եւ յովով անգամ զաստուածութեանն հանդէս տեսեալ իսկ էր. զՆա՝ կարծէր ունել եւ ի ձեռս² հրէից մատնել։ Զորոյ զչարութիւնն ցածուցանել կամէր Քրիստոս մեղմագոյն բանիւ եւ յընթրիսն անգամ ոչ դադարէր ի խնամակալութենէ եւ մինչեւ յօրն վերջին ի խօսելոյ ընդ նմա, թէպէտեւ նա ոչինչ օգտեցաւ, վասն որոյ ասացեալ է թէ՛ «Զի՞նչ պիտոյ է զանձն անգամին» (Նմտ. Առակ. Ժ 2), զի ընդունել զիմաստութիւն ոչ կարէ։ Զոր եւ մեղ պարտ է առնել. զյանցաւորն եւ զծոյլն խրատելով եւ թելադիր լինելով՝ մխիթարեմք, թէպէտեւ չառնիցեմք ինչ օգուտ։

Եւ յառաջնում ատուր Բաղարշակեացն մատնան աշակերտքն առ Յիսուս եւ ասեն (ԻԶ 17)։

Ղուկաս ասէ. «Մերձեցաւ տօն Բաղարշակեացն» (Ղուկ. ԻԲ 1), եւ թէ՛ «Եկն օր Բաղարշակեացն» (Ղուկ. ԻԲ 7), եւ սա թէ՛ «յառաջնում աւուր»։ զհինգշաբաթին³ ասէ, որ յառաջ էր քան զոր Բաղարշակեացն. քանզի սովոր էին եբրայեցիքն յերեկոյն⁴ թուել զօրն, վասն այսորիկ «յառաջնում աւուր» ասէ. զի հանդերձեալ էին ի հինգշաբաթեալ երեկոյն զՊասեքն գնուլ եւ սկիզբն բաղարշաց առնել, որպէս ասեն Ղուկաս եւ Մարկոս թէ՛ «յորում զՊասեքն գնուին»⁵։ Եւ դարձեալ՝ ո՛չ վայրապար այնմ աւուր պատահեցոյց, այլ զի զհինն յիշեցուցանէ՝ զեգիպտական տօնին գնումն, որք հաղորդեալ գառինն եւ արեամբ զսեամսն դրոշմելով՝ ի սատակէ անտի ապրեցան տոհմն իսրայէլական⁶ յառաջնումն ամսեանն, յորում ամենայն արարածք ստեղծան։ Այսպէս Գառն, որ բառնայ

¹ Գաղ. Գ 13² 2 ձեռն³ 2 զհինգշաբաթն⁴ 2 յերեկոյն⁵ Ղուկ. ԻԲ 7, Մարկ. ԺԴ 12⁶ Ելք ԺԲ 21-23

զմեղս աշխարհի, ի նմին աւուր զենանի, որոյ պատկառելի արեամբն նշանակին սեամբ մտաց մերոց, եւ հաղորդիմք անսերմն եւ անապական կուսածին մարմնոյն, որով զերծանիմք ի բանսարկուին ծառայութենէ եւ փրկիմք ի տղմուտ եւ ի լպրծուտ մեղաց մարմնոյս աղտեղութենէ՝ նոր Ադամ լինելով եւ նորոգելով ի Հնութենէ ի դիպող ժամանակի գարնանայինս եղանակի: Յայս խորհուրդ ասէ աւետարանիչս թէ՝ «Յառաջնում աւուր Բաղարջակերացն մատեան աշակերտքն առ Յիսուս եւ ասեն:

«Ո՞ր կամիս, զի պատրաստեսցուք Քեզ ուտել զՋատիկն»:

Զի սովորութիւն էր նախ պատրաստել զգառն ըստ Օրինացն Հինգ աւուրք¹ յառաջագոյն եւ թէ ոչ՝ գոնէ մի աւուրք, որպէս զի ցուցցեն, թէ յօժարութեամբ մատուցեն զպատարագն, վասն այսորիկ մատեան հարցանել թէ՝ «Ո՞ւր պատրաստեսցուք»: Եւ դարձեալ՝ ցուցանէ, թէ ոչ գոյր նոցա տուն կամ տեղի իջաւանի, նաեւ ոչ ինքեանց, ապա թէ ոչ՝ եւ անդ իսկ աղաչէին զՆա երթալ: Քանզի հրաժարեալ էին յամենայնէ եւ նշանացն եւ վարդապետութեանն պարապեալ, այլեւ քաղաքն իսկ վասն տօնին լցեալ էր ժողովրդովք, եւ ոչ էր Հնար այլ ուրեք արտաքոյ քաղաքին զՋատիկն կատարել: Նաեւ զՀնազանդութիւն աշակերտացն յայտ առնէ հարցանելն, զի ոչ բնաւին արտաքոյ կամաց Նորա գործէին ինչ: Իսկ առ ի միտս՝ յորժամ պատրաստեմք զմեզ մաքուր գործով մարմնոյ եւ արեանն Տեառն առ ի ճաշակել, ինքն ուտէ զմեզ, իբր հուր՝ զփայտ, ծախելով զյանցանս մեր. ա՛յս է ասելն թէ՝ «Պատրաստեսցուք Քեզ ուտել զՋատիկն²»:

Եւ Նա ասէ ցնոսա. «Երթայք ի քաղաքն առ այս անուն եւ ասացէք ցնա. «Վարդապետ³ ասէ՝ ժամանակ իմ մերձեալ է, առ քեզ առնեմ զՋատիկ⁴ աշակերտօքս հանդերձ» (ԽԶ 18):

Վասն է՞ր զհարչարանացն կատարէ. զի յայտ արացէ, թէ մինչեւ ցվերջին օրն չէ հակառակ Օրինացն, որպէս կարծէին: «Երթայք ի քաղաքն առ այս անուն»: Ղուկաս եւ յանուանէ իսկ ասէ թէ՝ «Առաքեաց զՊետրոս եւ զՅովհաննէս» (Ղուկ. ԻԲ 8), որպէս ի պատրաստութիւն իշոյն եւ յաւանակին, այսպէս եւ Ջատիկն, զի յուշ եկեցցեն, թէ որպէս անդ⁵ զտեարս անասնոցն կակղացոյց, այսպէս եւ աստ զտանն տէր⁶ մեղմացուցանէ: Իսկ նշանակաբար՝ Պետրոս

¹ Զ աւուրք
² Զ Ջատիկն
³ Զ վարդապետն
⁴ Զ Ջատիկ
⁵ Զ անտ
⁶ Զ տէրն

սիւ զՀին ժողովուրդն նշանակեաց վասն ծերութեանն, իսկ ի ձեռն Յովհաննոս՝ զնորս եւ զառժամայս՝ վասն երիտասարդութեանն, որք հաղորդեցան փրկութեան հարչարանացն Յիսուսի՝ հրէայք եւ հեթանոսք: «Երթայք ի քաղաքդ առ այս անուն». ընդէ՞ր առ անծանօթ այրն առաքէ. նախ՝ զի ցուցցէ, թէ կարօղ է ոչ հարչարիլ¹, զի որ զմիտս առն հաւանեցուցանէ բանիւք, զիա՞րդ ոչ եւ զխաչահանունն կակղացուցցէ, թէ կամեսցի ոչ հարչարիլ: Եւ երկրորդ՝ վասն այսորիկ զանունն ոչ յիշէ զառնն, յորոյ վերնատանն զՋատիկն առնելոց էր, զի մի՛ յայտնի լիցի մատնչին անդ առանձնանալ հանդերձ յատուկ աշակերտօքն, եւ փութասցի ի մատնութիւնն՝ մեկուսի յամբոխէն² զՆա տեսեալ, այլ մինչեւ կատարեսցի բարձրագոյն խորհուրդ վերնատանն, զոր ցանկ վարդապետէր նոցա ի հաւատալ վասն մարմնոյ եւ արեանն իւրոյ:

«Ժամանակ իմ մերձեալ է, առ քեզ առնեմ զՋատիկ աշակերտօքս հանդերձ³»: ԶՀանդէս զօրութեան իւրոյ դարձեալ ցուցանէ, զի մի՛ համարիցին, թէ ի ծածուկ գայցէ, այլ աշակերտքն իսկ, որ ստէպ կանխասացութեամբն կրթեալք էին, զմտաւ ածիցեն զիրս խաչին, միանգամայն եւ ասպնջականն եւ ամենայն իսկ հրէայք գիտացցեն, թէ ո՛չ ակամայ գայ ի հարչարանս, եւ կաղերքեսցի այրն յերկիւղէն, որ ական ունէր այնչափ թշուառութիւնս կրել եւ անհաշտ պատերազմ ի հրէիցն, եւ արհամարհեցէ զիրն. վասն այսորիկ ասաց թէ՝ «առ քեզ առնեմ զՋատիկ⁴», իսկ յաւելուլն թէ՝ «աշակերտօքս⁵», զպատրաստութիւն բաւականին աղբեցուցանէ:

Եւ արարին աշակերտքն որպէս հրամայեաց Անգա Յիսուս եւ պատրաստեցին զՋատիկն (ԽԶ 19):

Ղուկաս ասէ թէ՝ «Իբրեւ մտանիցէք ի քաղաքդ, պատահեսցէ ձեզ այր մի, որ ունիցի սափոր ջրոյ յուս իւր, գնասցիք զհետ Անգա եւ ասասցիք ցտանուտէր տանն» (Ոմմտ. Ղուկ. ԻԲ 10-11). քանզի ոչ գիտէին զայրն, ետ նոցա նշան, որպէս մարգարէն՝ Սաւուղայ⁶, եւ նոքա գնացեալ ըստ հրամանի Փրկչին՝ եւ գտին այնպէս, որպէս ասացն, «եւ պատրաստեցին»: Արդ՝ ո՞ր ոք էր, եթէ ոչ⁷ Յովսէփ Արեմաթացին, որ սպասաւորելոց էր առ գերեզմանաւն տէրունական մարմնոյն, եւ զկնի աշակերտեցաւ եւ կարգեցաւ ի թիւ եօթանասուն առաքելոցն՝ զարդա-

¹ Զ հարչարել
² Տ ի յամբոխէն
³ Զ > հանդերձ
⁴ Զ Ջատիկս
⁵ Զ աշակերտօքս
⁶ Ս Թագ. Ժ
⁷ Զ > ոչ

րեալ ամենայն գործովք բարութեան: Բայց նշանակաբար՝ էր այրն օրինակ քահանայիցն, եւ ջուրն բարձեալ՝ Աւագանին խորհրդոյ, յոր մկրտեալ հրէայք եւ հեթանոսք՝ գորդեգրութիւն ազատութեանն առնուն ի ծառայական կարգաց, կամ ապաշխարողքն՝ գնալով ի տուն Աստուծոյ զարտասուս հեղուլ: Իսկ վերնատունն զՀոգւոյն ունի տիպ, քանզի որք մկրտին եւ բարձրանան յաշխարհէ, ընդունին զՀոգին, յորում եւ Հայր եւ Որդի առ նմին օթեմանս առնեն, այլեւ զխորհուրդ Եկեղեցւոյ գուշակէր վերնատունն՝ բարձրագոյն զսա լինել եւ երկնային, յորում բաշխեաց եւ բաշխէ կենսաբեր ձեռօք զմարմին եւ զարիւն Իւր սուրբ ի փրկութիւն աշխարհի, զարդարեալ Հոգւով եւ պարկեշտ աւանդութեան ձեւով, որ մինչեւ ցայսօր աշակերտք աւետարանի Նորա պատրաստեն զնոյն խորհուրդ փրկաւէտ Գառինն՝ ի փառս միշտ Հօր եւ Հոգւոյն Իւրոյ. ամէն¹:

Եւ իբրեւ երեկոյ եղեւ, կայր բազմեալ ընդ երկոտասան աշակերտսն (ԻՁ 20):

Քանզի յայնժամ ուտէին զՋատիկն, նմին իրի յերեկոյին բազմեցաւ, որպէս ասէ Ղուկաս թէ՝ «Իբրեւ ժամ եղեւ, բազմեցաւ» (Ղուկ. ԻԲ 14)՝ զմուտ արեգականն նշանակելով: Իսկ ընդ երկոտասանսն միայն եւ ոչ ընդ եօթանասունսն եւ կամ ընդ այլ հետեւեալսն՝ զայն ցուցանէ, թէ դեռեւս ոչ էին այնոքիկ բաւական բարձրագոյն խորհրդոյն, մարմնոյն ասեմ եւ արեանն, վասն որոյ թողու զնոսա առ անգամ մի՝ վարդապետելով ի կատարեւագոյնսն՝ որք կարողք էին իմանալ զդիտաւորութիւն իրացն: Յուցանէ եւ զՅուդա գոլ ընդ նոսա, ընդ որոյ անմտութիւնն պարտ է զարմանալ, միանգամայն եւ ընդ խնամսն Յիսուսի, թէ ո՛րպէս գլխայր ի նա, մինչ զի եւ սեղանակից եւս առնէր, որ թէ եւ գազան ոք էր, սակայն զգոնանալ պարտ էր, քանզի խորհրդոյն հաղորդ եղեւ² եւ անդստին առ սեղանն յանդիմանեցաւ եւ ոչ զղջացաւ: Եւ դարձեալ՝ զի յերեկոյացեալ դարուն հաւասարեաց Քրիստոս խորհրդոյ աշակերտացն՝ ի վերնատունն բազմեալ իբրեւ³ զքահանայ եւ զթագաւոր՝ ըստ մարգարէին թէ՝ «Եղիցի քահանայ ի վերայ աթոռոյ իւրոյ» (Ձաք. Զ 13)՝ ոչ ըստ կարգին Ահարոնի, այլ ըստ կարգին Մելքիսեդեկի, զի ընդ քահանայութեանն զթագաւորութիւնն ունէր յաւիտենական՝ ըստ Դաւթի⁴, որպէս եւ ասէ թէ՝ «կայր բազմեալ», կամ իբրեւ զարե-

գակն թագաւոր երկոտասան ժամուց՝ կենագործող առաքինութեան հեղօրէն խառնմամբ՝ ըստ այնմ. «Ո՞չ ապաքէն երկոտասան ժամ է աուր. որ գնայ ի տունդեան ոչ գայթազդի» (Յովն. ԺԱ 9):

Եւ մինչդեռ ուտէին նոքա, ասէ. «Ամէ՛ն ասեմ ձեզ, զի մի ոմն ի ձեզ մատնելոց է զիս» (ԻՁ 21):

Կամ զգառն, որպէս ոմանք ասեն, կամ թէ յետ գառինն ա՛յլ ինչ ուտէին: Քանզի ոչ էր պարտ զգառն բազմիլ¹ եւ ուտել², ապա ուրեմն յայտ է, թէ նախ զգառն կերան ըստ Օրինացն սահմանի, եւ ապա բազմեցան՝ բաղարջին հաղորդել, զի ուսանիցիս ամենայն ուստեք, թէ հնոյն եւ նորոյս Ինքն է օրէնսդիր, եւ ամենայն ինչ, որ ի նմա կայր, վասն այսորիկ դրոշմեալ էր. յայն սակս ուր օրինակն էր, անդէն եւ զճշմարտութիւնն դնէ: «Ամէն ասեմ ձեզ, զի մի ոմն ի ձեզ մատնելոց է զիս». զճշմարտութիւն իրացն նշանակելով դնէ զբառս զայս. իսկ զի ասէ թէ՝ «Մի ոմն ի ձեզ մատնելոց է զիս», նախ զնորա պատառումն ցուցանէ, որ զատեալ էր ի մետասանիցն եւ ընդ մատնութիւնն միացեալ, եւ ապա ժամանակաւն եւ սեղանովն զչարութիւն մատնէին կամի ցածուցանել: Զի ոչ ասաց թէ՝ այս անուն մատնելոց է զիս, այլ թէ՝ «մի ոմն», որպէս զի տայցէ նմա իշխանութիւն ապաշխարութեան՝ առ ի մոռանալ զչար արուեստն: Եւ վասն զնա ապրեցուցանելոյ երկեցուցանէ զամենեւեան, ի ձէնջ, ասէ, յերկոտասանիցդ, որք յամենայն ժամ ընդ իս էք, որոց զոտսդ լուացի, որոց զաթոռակցութիւնն եւ զայլ բարութիւնս խոստացայ. եւ զի զայս հանդերձեալ էր ասել թէ՝ «ի ձէնջ» է, յառաջեաց թէ՝ «մի ոմն» է, զի մի՛ ամենեքեան ամբոխեսցին ամենեւին:

Եւ տրտմեցան յոյժ եւ սկսան ասել ցնա իւրաքանչիւր որ ի նոցանէ³. «Միթէ ե՞ս իցեմ, Տէ՛ր» (ԻՁ 22):

Անհնարին սուգ մածեաւ զսուրբ գնդաւն. մի՛ վասն դաւաճանութեան Վարդապետին, եւ երկրորդ՝ վասն անձանցն մատնութեան, որք կային հիացեալ ի տարակուսի, որպէս ասէ Յովհաննէս⁴, եւ հարցանէին իւրաքանչիւր ոք, թէպէտ չարութեան կասկած ի խղճի մտի ումեք ոչ գոյր, բաց ի միոյն, այլ նոքա զվճիռն Յիսուսի ճշմարիտ համարէին՝ քան զմտացն գիտակցութիւն՝ ըստ

¹ Զ յաւի՛] ամէն

² Զ հաղորդեալ] հաղորդ եղեւ

³ Զ իբր

⁴ Ստեփ. 6Զ 1

¹ Զ բազմել

² Ելք ԺԲ 11

³ Զ > որ ի նոցանէ

⁴ Յովհ. ԺԳ 22

առաքելոյ. «Թէպէտ ոչինչ գիտեմ խիղճ զանձնէ իմմէ, բայց ոչ եթէ այսու արդարանամ, զի որ քննէմ զիս՝ Տէր է» (հմմտ. Ա. Կոր. Դ. 4):

Նա պատասխանի ետ եւ ասէ. «Որ մխեաց ընդ իս զձեռն իւր ի սկաւառակն¹՝ նա՛ մատնելոց է զիս» (Ի. 23):

Քանզի մեռան իսկ յաճէն, պատմէ զնմանէ, որպէս զի զայլսն ապրեցուցանէ ի խռովութենէ, զի նոքա թէպէտ ոչ տեսին զմխել ձեռաց նորա ի սկաւառակ Վարդապետին, սակայն զայն ստոյգ գիտէին, զի ինքեանք ոչ թացին: Եւ որ մխեացն՝ յայտնի եղեւ նմին, թէ եւ այլ անգամ խառնիխռուն լսէր եւ ոչ տրամէր, այժմ բարձաւ պատրուակն, եւ յայտնեցաւ իրն, որպէս զի գէթ այնու ուղղեցի, որպէս ասէ թէ՝ «Որ մխեաց ընդ իս² զձեռն իւր ի սկաւառակն»: Ոմանք ասեն, թէ այնչափ յանդուգն էր, զի զՎարդապետն ոչ պատուեաց, այլ ընդ նմին եթաց զպատառն, բայց ինձ թուի, թէ եւ զայն արար Քրիստոս, զի առաւել պատկառեցուցէ եւ ի գութ ծածիցէ:

Բայց զի՞նչ է այն, զի Յովհաննէս ասէ թէ՝ «Որում ես թացից զպատառն եւ տաց» (Յովհ. Ժ. 9. 26), եւ Մատթէոս թէ՝ «Որ մխեաց ընդ իս՝ զձեռն իւր ի սկաւառակն»: Ինձ թուի, թէ երկոքին եղեն, կամ թէ՝ ի սկաւառակն ինքն մխեաց, իսկ պատառն մարմինն իւր է, զոր լուաց ի ջուր եւ ետ նմա իբրեւ անարժանույ ումեմն, որպէս ոմանք ասեն, կամ թէ՝ ի գինին թացեալ ետ, քանզի յառաջ տարեալ ասէ աւետարանիչս, թէ օրհնեաց զհացն առանձինն եւ ետ, այսպէս եւ զբաժակն: Իսկ զնորայն թացեալ՝ զի նշանակէր զգոզն մատնիչ. յայս խորհուրդ ոմանք ի քրիստոնէից ոչ մկրտեն զնշխարն ի բաժակն, այլ առանձին առանձին ճաշակեն, եւ ո՛չ ոք գիտաց զայս յաշակերտաց Նորա բաց ի Յովհաննէ, որ զլանջօքն անկաւ եւ ուսաւ զիրն³, ապա թէ ոչ՝ բնաւին ոչ էին խնայեալ ի նա, զի թէ զծառային զունկն եհատ Պետրոս⁶, զի՞նչ ասես զմատնչին, թէ էին տեղեակ լեալ նորա չարութեանն:

Որդի մարդոյ երթայ, որպէս եւ գրեալ է վասն Նորա, բայց վա՛յ մարդոյն այնմիկ, յոյր ձեռն⁷ Որդին մարդոյ մատնեցի. լաւ էր մտա, թէ չէր ծնեալ մարդն այն» (Ի. 24):

¹ Զ սկաւառակս

² Զ > ընդ իս

³ Զ > ընդ իս

⁴ Զ սկաւառակս

⁵ Յովհ. Ժ. 9. 25-26

⁶ Յովհ. Ժ. 10

⁷ Տ ձեռս

Այսու զաշակերտսն կազդուրեցուցէ, զի մի՛ տկարութիւն զիրն վարկանիցին, միանգամայն եւ զմատնիչն յուղղութիւն ածիցէ, եւ թէ ոչ կամիցի, անվրէպ տանջելոց է: Բայց զի՞նչ է թէ՝ «Որդի մարդոյ երթայ, որպէս եւ գրեալ է»։ այսինքն՝ ի մահ, որպէս եւ գրեցին մարգարէքն Հօր կամաւ վասն Նորա չարչարիլ՝ ըստ այնմ. «Տեսանիցէք զկեանս ձեր կախեալ առաջի աչաց ձերոց» (հմմտ. Բ. Օր. Ի. 66). եւ ծակել զձեռս եւ զոտս եւ բաժանել զհանդերձս ի Դաւթէ գրեցաւ¹, եւ՝ «Արկանել փայտ ի հաց նորա» (հմմտ. Երեմ. Ժ. 19), եւ՝ «Իբրեւ զոչխար ի սպանդ վարեցաւ» (Ես. Խ. 7), եւ թէ՝ «Ելեր դու ի կառս քո, եւ հեծելութիւնդ քո փրկութիւն եղեւ» (հմմտ. Ամբ. Գ. 8), եւ թէ՝ «Ել ի բարձունս եւ գերեաց զգերութիւն» (Սաղմ. ԿԷ. 19), եւ այլ սոյնպիսիք: Արդ՝ ըստ այնմ սահմանի մեռանի, ասէ, Որդի մարդոյ:

«Բայց վա՛յ մարդոյն այնմիկ, յոյր ձեռս Որդին մարդոյ մատնեցի»: Զի՞նչ է այս. զի գրեալ էր վասն Նորա խաչն, եւ Յուդա զգրեալսն արար, նաեւ հրէայքն եւս, ապա ընդէ՞ր պատժեցան: Զա՛յս ասասցուք. ո՛չ զի գրեցաւ, արարին, այլ զի առնելոց էին, յայն սակս գրեցաւ: Եւ ա՛յլ ազգ. ո՛չ յայն միտս արարին, թէ զգրեալսն կատարեցեն, այլ առ չարութեան սրտից իւրեանց. Յուդա՝ վասն ազահութեանն, եւ հրէայքն՝ վասն նախանձուն եւ ոխակալութեանն, վասն այսորիկ դատապարտեցան: Քանզի թէ ոչ զկաման քննեցես, ապա եւ զսատանայ ի պատժոց ազատ առնիցես, որ չէ իսկ այնպէս, այլ բիւրապատիկ պատժոց արժանի իցեն սա եւ նոքա վասն ասացեալ պատճառին: Եւ թէպէտ տիեզերք փրկեցան, այն ո՛չ Յուդայի մատնութեամբն եւ հրէիցն սպանութեամբն, այլ Քրիստոսի իմաստուն եւ հնարաւոր ճարտարութեամբն եղեւ շահն, որ զայլոց չարիս առ ի մեր օգուտ ի կիրէարկ, որպէս երբեմն ի չարչարանս եգիպտացւոցն՝ ազատութեան² պատճառ առնէր իսրայէլացւոցն: Իսկ թէ ոք ասիցէ, թէ Յուդա չէր մատնեալ, այլ ոք ոչ մատնէր, ասասցուք, թէ ի խաչ ելանել պարտ էր Քրիստոսի յոյր ձեռն մարթ եւ էր, եւ թէ ամենեքեան գտեալ էին բարիք, միթէ խափանէ՞ր տնտեսութիւնն, քա՛ւ լիցի, քանզի ինքն գիտէր որպէս պարտ էր զմեր փրկութիւնն վճարել, եւ մահ Նորա պատճառ կորստեան ումեք ոչ էր լինել:

Վայ,- ասէ,- մարդոյն այնմիկ, յոյր ձեռն³ Որդին մարդոյ մատնեցի»: Դարձեալ՝ վասն այնորիկ ասէ, զի մի՛ ոք կարծեսցէ, թէ տնօրէնութեանն սպասաւոր ինչ եղեւ, եղուկ կոչէ զմարդն եւ ողբայ զանօրէն ապականիչն: «Լաւ էր նմա, թէ չէր ծնեալ մարդն

¹ Սաղմ. Ի. 18

² Զ բազմութեան

³ Տ ձեռս

այն»։ զայս եւ ժողովողն ասէ թէ՝ «Լաւ է վիժածն քան զնա» (Ժող. 23), ոչ եթէ լաւ ինչ է նա, զի ի խաւարէ եկն եւ ի խաւար չողաւ, այլ քան զնա ասէ, որ թէպէտ երկարակեաց եղեւ եւ զբարի ինչ ոչ գործեաց, այլ մանաւանդ զհակառակն, եւ յետոյ կորեալ եւ ի խաւարի ծածկեցաւ, լաւ էր եթէ վիժած էր եւ ոչ ծնեալ եւ ոչ զչար ինչ գործեալ եւ կորստեան արժանաւոր եղեալ։ Իսկ թէ ասիցէ ոք՝ եթէ լաւ էր չծնանելն, ընդէ՞ր թոյլ ետ նմա գալ ի մէջ եւ կամ այլոց չարաց, ասացուք նախ՝ եթէ բարի է եւ զբարութիւնն Իւր արգելուլ ոչ կամի, որ է լինելութիւնն։ Եւ երկրորդ՝ ո՛չ հարկաւ կամի զառաքինութիւնն լինել, այլ յօժարութեամբ եւ ազատաբար, որով մանաւանդ ըղձայ։ Եւ երրորդ՝ նոքա՛ մեղադրելիք եւ ո՛չ Աստուած. յայտ ի լաւացն է, զի պիտանիք եղեն եւ ի չարեացն չվնասեցան ինչ, որք եւ կրկին պսակօք պսակեցան. նոյնպէս եւ յոռիքն ունէին իշխանութիւն լաւս լինել եւ ոչ եղեն, այլ չարացան, յիրաւի՛ ապա կրկին պատժովք պատժեցին։ Եւ դարձեալ՝ ծանրացուցանելով զպատիժն մատնէին՝ կամաւոր ցուցանէ զչարչարանսն եւ թէպէտ կամաւորաբար կատարին տնօրինականքն սակս փրկութեան աշխարհի, սակայն մատնիչն եւ խաչահանուքն տայցեն զհատուցումն, զի ո՛չ յայն սակս, այլ վասն ախտի յայն եկին, որպէս ասացի յառաջագոյն։

Պատասխանի ետ Յուդա, որ մատնելոցն էր զնա, եւ ասէ. «Միթէ ե՞ս ի-ցեմ, Վարդապետ»։ Ասէ ցնա. «Դո՛ւ ասացեր» (ԻԶ 25)։

Ընդէ՞ր ի սկզբանն ոչ եհարց, որպէս այլքն. կարծէր, եթէ թաքեղ կարիցէ վասն ասելոյն թէ՝ «Մի ոմն ի ձէնջ մատնելոց է զիս», եւ յորժամ յայտ իսկ էած զնա ի ձեռն պատառին, ապա հարցանէ՛ ի հեղութիւն Վարդապետին լինելով ապաստան, որպէս զի՛ ոչ յանդիմանեցէ զնա։ «Միթէ ե՞ս իցեմ», Տէ՛ր. տե՛ս զնորա անհանճարութիւնն, թէ ընդէ՛ր հարցանէ՛ որ գիտէր զմտացն խիղճ, ընդ որոյ յանդգնութիւնն զարմացեալ աւետարանիչն՝ ասաց զայս, միանգամայն եւ ընդ անհաւատութիւնն, քանզի ոչ հաւատայր զնա սրտի գիտող, որ բազում անգամ զհրէից ծածուկն յայտնէր, իսկ առ այս՝ զի՞նչ Հեղն։ «Դո՛ւ ասացեր»։ Թէպէտ ի դէպ էր ասել թէ՝ «Ո՛վ պիղծ եւ ամենապիղծ, որ զայնչափ ժամանակս երկնէիւր զչարիսդ եւ զխորհուրդս սատանայականս եւ արծաթ եւս յանձն առեր, եւ յորժամ Ես ասացի, տակաւին ժխտիս հարցանել», բայց չասաց ինչ յայսպիսեացս, այլ թէ՝ «Դո՛ւ ասացեր», զի եւ մեզ կանոնս հաստատեցէ անոխակալութեան։ Եւ ա՛յլ ազգ. զի թէ ասացեալ էր՝ «Այո՛, դո՛ւ ես», ունէր տեղի լրբու-

¹ 2 > զի

թեան՝ ասելով թէ՝ «Ես ոչ կամէի մատնել, իսկ որովհետեւ կարկատես ի վերայ իմ, եղէց այսուհետեւ մատնիչ Քեզ», վասն այսորիկ ասաց թէ՝ «Ո՛չ Ես ասեմ, թէպէտ գիտեմ քաջ զխորհուրդս քո, այլ դո՛ւ ասացեր», այսինքն՝ բերան քո մատնիչ եղեւ մտաց քոց, եւ զյաւելուածս սրտիդ արտաքս ժայթքեաց լեզու քո։

Եւ մինչդեռ ուտէին Գոքա, առ Յիսուս հաց, օրհնեաց եւ երեկ, եւ ետ աշակերտացն եւ ասէ. «Առէ՛ք, կերա՛յք, այս է մարմին իմ» (ԻԶ 26)։

Ընդէ՞ր նախքան զհրէական Զատիկն ոչ աւանդեաց զխորհուրդն թէ՝ «Առէ՛ք, կերա՛յք», այլ յետոյ՝ յորժամ զգառն կերան եւ այլ ինչ ուտէին։ Զի դադարելոց էր այնուհետեւ օրինականքն, վասն այսորիկ զգլխաւորս տօնից նոցա լուծանէ եւ այլ իմն ահա-գին սեղան փոխէ, որպէս ասէ թէ՝ «Առ Յիսուս՝ հաց, օրհնեաց»։ Որպէս ասացաք յառաջագոյն, յետ դառինն զայլ ինչ բազմեցան ուտել, այսինքն՝ զբաղարջ ըստ Օրինացն եւ զեղէզն, զեօթն օր նշանակ խոնարհ կենաց եւ դառն ծառայութեանն՝ որ յեզիպտոս, յորմէ էառ ի ձեռն Յիսուս զհացն բաղարջ՝ յօրինակ անսերմն եւ անապական կուսածին մարմնոյն, զոր եւ օրհնեալ՝ ասաց ի վերնատունն³. «Այս է մարմին իմ», որ եղեւ իսկ ճշմարտապէս. որպէս երկինք եւ երկիր, այսպէս եւ հացն՝ մարմին Նմին։ Եւ թէ ընդէ՞ր ետ. զի եւ նոքա՛ Նմին մարմին լինիցին՝ ըստ այնմ թէ՛ «Որ ուտէ զմարմին իմ, ևս յիս բնակեցի՛», եւ Ես՝ ի մեմ» (հմմտ. Յովհ. 257)։

Բայց զի՞նչ է թէ՝ «Առ Յիսուս հաց, օրհնեաց եւ երեկ»։ Ըստ կարգի իրացն եւ զբանն հետեւեցուցանէ, քանզի նախ էառ Բանն մարմին ի կուսէն եւ կոչեցաւ «Յիսուս» ի հրեշտակէն, որ է փրկիչ, քանզի նովին մարմնովն փրկելոց էր զժողովուրդ Իւր ի մեղաց իւրեանց. որպէս եւ յայնժամ, նոյնպէս եւ այժմ նորին խորհրդով։ Իսկ յառնուլն զմարմինն՝ «օրհնեաց զմեզ ամենայն հոգեւոր օրհնութեամբ յերկնաւորս ի Քրիստոս»՝ ըստ առաքելոյ (Եփես. Ա 3), քանզի օրհնութիւնն ոչ այլ ինչ է, քան թէ զԲանն օրհնեալ⁵ յամենայն մտաց եւ լեզուաց, որ միացաւ ի մարմինն, որով եւ մեք օրհնեցաք։ Կամ թէ յառնուլն զմարմինն՝ յայտնեցաւ նոյն մարմինն Որդի Օրհնելոյն, այս է՝ Աստուծոյ, քանզի «օրհնեալ»-ն յայտնեալ⁶ ասի, եւ ապա զայն երեկ կամաւոր մահուամբն ի վերայ խաչին եւ ետ աշակերտացն ի յուտել, այսինքն՝ խաչիւ եւ չար-

¹ 2 > Յիսուս

² 3 ծառայութեան

³ 4 վերայ

⁴ 5 բնակեցի

⁵ 6 օրհնել

⁶ 7 օրհնելն յայտնել] օրհնեալն յայտնեալ

Եւ առեալ բաժակ՝ գոհացաւ, ետ նոցա եւ ասէ. «Արբէ՛ք ի դմանէ ամենեքին (ԻՋ 27):

զի այդ է արիւն իմ նորոյ ուխտի, որ ի վերայ բազմաց հեղու ի թողութիւն մեղաց (ԻՋ 28):

Ո՛չ հաց միայն էառ¹, այլեւ բաժակ, զի ոչ միայն մարմնով, այլեւ արեամբ կենդանականաւ եկն ըստ Յովհաննու², որպէս զի յայտ լիցի, թէ ո՛չ մարդ միայն է, այլեւ Աստուած ճշմարիտ Յիսուսն մեր: Դարձեալ՝ այսու զԱպողինար³ ամաչեցուցանէ, որ ասաց մարմին միայն առնուլ Բանին առանց հոգւոյ եւ մտաց, աստ ցուցանէ, թէ ոչ միայն հաց էառ⁴, որ զմարմին նշանակէ, այլեւ գինի, որ զարիւնն⁵ ցուցանէ: Իսկ թէ արիւն՝ յայտ է, թէ եւ շունչ, քանզի ո՛չ վարի արիւնն առանց շնչոյ, եւ թէ շունչ մարդոյ՝ յայտ է, թէ եւ հոգի եւ միտք, զի միտք ակն է հոգւոյ, եւ շունչ՝ կապ նորա, զի շնչով կապի հոգի ի մարմին: Եւ դարձեալ՝ զառաւել խրախճանութիւնն բաժակաւն նշանակէ, որ եղեւ մահուամբ Նորա ամենայն աշխարհի: Նաեւ զմահն ըզձալի այսու ցուցանէ, զի որպէս բաժակ ծարաւեաց ախորժելի է, այսպէս եւ մահ կամաւոր խաչի Նորա՝ տենչալի, առ որս եւ մեք ձգիմք բաղձանօք՝ ոչ միայն քաղցնով անմահն հացի, այլեւ յերկարութեամբ փափագանօք հոգեւորն բաժակի՝ ըմպելով ի պարարտութենէ ուղիւից տան Նորա՝ փափկանամք՝ ըստ մարգարէին Նաւումայ. «Արա՛ զբարեկեցանութիւնս քո, Յուդա՛, եւ կատարեալ՝ զուխտս քո» (հմմտ. Նաւ. Ա. 15):

«Առեալ բաժակ՝ գոհացաւ եւ ետ նոցա եւ ասէ. «Արբէ՛ք ի դմանէ»»։ ցուցանէ, թէ ո՛չ յիւր պէտս, այլ ի մեր փրկութիւն զայս մատակարարէ, եւ ո՛չ միոյ, այլ բազմաց վասն նօթձէ: «Զի այդ է արիւն իմ նորոյ ուխտի»: «Նոր» ասելովն՝ հնացուցանէ զառաջինն, եւ «ամենայն որ հնանայ՝ մերձ է յապականութիւն եւ ի վախճան»՝ ըստ առաքելոյ (հմմտ. Եբր. Ը 13): Եւ ա՛յլ ազգ. «նոր» ասելովն ցուցանէ, զի հինն ի ձեռն անասնական պատարագաց լինէր ուխտ դաշնաւորութեանց, իսկ աստ ո՛չ արեամբ ոչխարի, այլ սուրբ մարմնով եւ արեամբ իւրով լինի: Դարձեալ՝ ուխտ խոստման աւետեաց նորոյ օրինացս, զի որպէս հինն ուխտ արեամբ նորոգեցաւ, այսպէս եւ նորս՝ իմով արեամբ:

Բայց զի՞նչ ուխտն է՝ տեսցուք: Ուխտ է խոստացելոց իրաց անվրէպ վճարումն: Արդ՝ որպէս անդ ուխտեաց նոցա՝ տալով

գերկիրն պարգեւական, եւ զայն արեամբ անբանիցն կնքեաց՝ ըստ այնմ. «Այս է արիւն կտակին, զոր խօսեցաւ Տէր յականջս ձեր» (հմմտ. Ելք ԻԴ 8, Եբր. Թ 20), նոյնպէս եւ աստ ուխտէ մեզ զարքայութիւնն եւ այսմ ուխտի առհաւատչեայ տայ մեզ զարիւնն իւր սուրբ՝ իբր այն. «Որպէս Հայր իմ ուխտեաց ինձ, եւ ես ուխտեմ ձեզ զարքայութիւն» (Ղուկ. ԻԲ 29). վկայէ եւ Զաքարիաս. «Եւ դու արեամբ ուխտի քո արձակեցեր զկապեալս յանջրդի գրոյ» (Զաք. Թ 11): Տե՛ս, զի ո՛չ ասէ «արեամբ գառինն», այլ «քո արեամբ ուխտիդ»։ զի որպէս գառինն արեամբ յեզիպտոսէ զիսրայէլ ազատեցեր, այսպէս եւ Քո արեամբ զկապեալս յանջրդի գրոյ կռապաշտութեանն, զոր Երեմիաս «ծաղկոտկէն» ասաց¹, արձակեցեր զհեթանոսս յերկինս, որպէս եւ այլ ոմն մարգարէ ասէ թէ՛ «Տաց ձեզ ուխտ նոր՝ ոչ ըստ առաջին ուխտին» (հմմտ. Երեմ. ԼԱ 31—32), եւ դարձեալ Ուսէէ. «Եղից ընդ նոսա ուխտ եւ տաց նոցա կտակս նորս» (հմմտ. Ուսէէ Բ 18): Ա՛յս է ասելն թէ՛ «Այդ է արիւն իմ նորոյ ուխտի», առ որս յաւելու Բ 18): Ա՛յս է ասելն թէ՛ «Զայդ արարէք առ իմոյ յիշատակի» (Ղուկ. ԻԲ 19), այսինքն՝ յամենայն տարւոյ ի նմին ժամանակի, այլեւ յամենայն աւուր. ըստ առաքելոյ՝ «Քանիցս անգամ ուտիցէք զհացս եւ զբաժակս, զմահն Տեառն պատմեսցիք, մինչեւ եկեսցէ Նա» (հմմտ. Ա. Կոր. ԺԱ 26): Զի որպէս անդ յիշատակ փրկութեան անդրանկացն եւ արուեստիցն, որ յեզիպտոս գործեցան, զենուն զՊասքայն, նոյնպէս եւ դուք յիմ յիշատակ մահու եւ չարչարանաց, եւ փրկութեան ձերոյ, որով պատկառի հրեշտակն ի խաչադրոյձ նշանէ արեան իմոյ, կատարեսցիք զխորհուրդ մահու իմոյ արեամբ եւ մարմնով: Դարձեալ՝ զաշակերտսն մխիթարէ այսու, զի որպէս Մոսէս զայն իւր յիշատակ արձանի եթով, նոյնպէս եւ այս յիշատակ իմոյ կամաւոր մահուս եղիցի:

«Որ ի վերայ բազմաց հեղու ի թողութիւն մեղաց»։ զպատճառս մահուն ասէ այժմ, թէ փոխանակ բազմաց հեղու՝ ըստ այնմ թէ՛ «Ետ զանձն փրկանս փոխանակ բազմաց» (հմմտ. Մատթ. Ի 28): Եւ հեղու ո՛չ վայրապար, այլ զի սրբէ զյանցանս՝ ըստ Յովհաննու թէ՛ «Արիւնն Յիսուսի սրբէ զմեզ յամենայն մեղաց» (Ա. Յովհ. Ա. 7): Եւ «ի վերայ բազմաց» ասէ, հեղու» եւ ո՛չ ամենեցուն, զի Նա ամենեցուն կամէր, որպէս ասաց թէ՛ «Արբէք ի դմանէ ամենեքին», իսկ նոքա ոչ կամեցան, այլ եղբորորդիքն միածնունդք խոստովանութեան արբին եւ արբեցան, վասն այսորիկ «բազմաց» ասէ, որ զհաւատացելոցն նշանակէ: Զի որպէս անդ յօձին ցցումն ո՛չ ամենեքեան, այլ որք հաւատացին՝ գերծանէին ի խածմանէ թունաւոր օձիցն², նոյնպէս եւ աստ ի բարձրանալն Որդւոյ մարդոյ, որք հաւատացան ի Նա անմեղ մարմնով վասն մեր պատարագեալ, տայցէ նոցա զկեանսն

¹ Զ առ

² Յովհ. Զ

³ ՏՏ Ապողինար

⁴ Զ առ

⁵ Զ արիւն

⁶ Սաղմ. ԼԵ 9

¹ Երեմ. Բ 13

² Թիւք ԻԱ 6-9

յաւիտենականս: Եւ «Հեղու» ասէ եւ ոչ եթէ «Հեղաւ» կամ «Հեղեալ լիցի», որպէս զի զմշտնջենաւորն ցուցցէ եւ զանծախելի մատուցումն. զի որքան ի մարմնի եմք անդամք Նորա՝ ըստ դիւրագայթ մարմնոյս ակամայ կամօք անկանիմք ի յանցանս, Գլուխն մեր ըստ իս իջեալ՝ պատարագելով զենանի միշտ յեկեղեցի՝ քաւելով զիս:

Եւ կամ՝ «Հեղու» ասելն եւ ոչ թէ «Հեղուն»՝ զկամաւորն եւ զառատն ցուցանէ շնորհ: Եւ դարձեալ՝ զի յորժամ ետ, ի ծածուկ էր արիւնն ի բաժակին, իբր ծրարեալ ի վարչամակի, վասն այսորիկ ասաց թէ՝ «Հեղու», այսինքն՝ յորժամ ի խաչին Հեղու, տեսէ՞ք զորպիսութիւնն. եւ տեսաք, եւ էր արիւն եւ ջուր, որպէս վկայեաց աւետարանիչն¹: Բայց գոյ ի տեղիս տարակուսանս, թէ զի՞նչ է, զի աւետարանիչքս նախ զհացն յառաջ դնեն քան զբաժակն, իսկ Պօղոս առ կորնթացիսն ասէ թէ՝ «Բաժակն, զոր օրհնեմք, ո՞չ ապաքէն հաղորդութիւն է արեանց Բրիստոսի, եւ հացն, զոր բեկանեմք, ո՞չ ապաքէն հաղորդութիւն է մարմնոյն Բրիստոսի» (Ա. Կոր. Ժ 16): Աստ ո՞չ է ընդգիծութիւն, այլ միայն զայս կամին յայտնել աւետարանիչքն, որք զհացն նախ եղին վասն թանձրութեանն՝ նշանակ մարմնոյն, զի մարմնովն զաստուածութիւնն ծանեաք, զոր գինին նշանակէ վասն անօրութեանն: Իսկ Պօղոս զգինին նախ դասէ, զի նախ էր Բանն՝ քան զառնուլն մարմին:

Բայց ասեմ ձեզ, ո՞չ եւս արբից յայսմհետէ ի բերոյ որթոյ միմչեւ ցօրն ցայն, յորժամ² արբից զդա ընդ ձեզ նոր յարքայութեան Հօր Իմոյ» (Ի. 29):

Յուցանէ այսու, թէ եւ ինքն արբ օրինակաւ ի գինւոյն, որ եւ ճշմարտապէս ըմպելոց էր զբաժակ մահուն, զի մի՛ յորժամ լսիցեն, ասիցեն՝ զիա՞րդ զարիւնն³ ըմպիցեմք եւ զմարմինն ուտիցեմք, եւ գայթագղիցին, որպէս եւ երբեմն ի բանէն⁴: Նախ ինքն էարբ⁵ բանիւ զբաժակն եւ գործով զմահն, զի առանց խռովութեան ածիցէ զնոսա ի հաղորդութիւնն խորհրդոյն, միանգամայն եւ ի հաւանութիւն չարչարանաց վասն մեր մեռանելոյն: Եւ դարձեալ՝ քանզի վասն չարչարանաց եւ խաչի խօսեցաւ ընդ նոսա, ապա եւ զյարութեանն բան ի մէջ բերէ, զոր եւ «արքայութիւն» կոչէ, քանզի եւ զյարութիւն իւր այնպէս անուանէ: Եւ յիրաւի ասէ թէ՝ «ոչ եւս արբից», զի որ մեռաւն՝ մեղացն մեռաւ միան-

¹ 2 երեք

² Յովհ. ԺԹ 34

³ 2 միմչեւ

⁴ 8 զարիւն

⁵ Յովհ. 2 39-66

⁶ 2 արբ

գամ, եւ որ կենդանին է՝ «կենդանի է Աստուծոյ, զի այսմհետեւ ոչ մեռանի, եւ մահ նորա ոչ եւս տիրէ», ասէ աստուածայինն առաքեալ (հմմտ. Հոմ. 2 9-10): Եւ է՞ր յորժամ յարեաւ, արբ. զի մի՛ թանձրամիտքն առաջօք ինչ զյարութիւնն համարեսցին, քանզի յարութեանն զայն նշանս տային, թէ՛ կերաք եւ արբաք ընդ նմա:

Իսկ զի՞նչ «նոր»-ն նշանակէ. որ չնաշխարհիկն է՝ զոր ոչ մարմին չարչարելի ունէր այնուհետեւ, այլ անեղծ եւ անապական եւ անկարօտ կերակրոց, զի ոչ վասն պիտոյից եկեր եւ էարբ յետ յարութեանն, այլ վասն յարութեանն հաստատութեան: Եւ «ընդ ձեզ» ասէ, այսինքն՝ եւ դուք վկայիցէք, քանզի ձեզէն իսկ տեսանիցէք զիս յարուցեալ եւ վկայք լինիցիք գործոցն՝ իրօք եւ երեսօք: Եւ ընդէ՞ր ոչ ջուր արբ, յորժամ յարեաւ, այլ գինի. նախ՝ զի ցուցցէ, թէ նովիմք մարմնով, որով զբաժակ մահուն էարբ եւ չարչարեցաւ, նոյն մարմնով եւ յարեաւ: Եւ երկրորդ՝ զի զմիւս հերձուածն արտաքս խլեսցէ, զի են ոմանք, որ ի սուրբ խորհուրդն ջուր ի կիր արկանեն, այսինքն՝ որք փոխանակ գինւոյ՝ ջրով պատարագեն, որք են որբանոսք, քանզի ասէին զՅիսուս մարդ սոսկ, որ հացին ցուցանէին, եւ ջուր դնելով՝ մեռեալ գուշակէին եւ ոչ գինի մերձեցուցանէին, որ զանապականութիւն Բանին ցուցանէ եւ ի մահուն զկենդանութիւն: Աստ ցուցանէ, թէ յորժամ զխորհուրդն աւանդեաց, գինւով աւանդեաց յամօթ նոցին, եւ յորժամ յարեաւ, առանց խորհրդոյ ի սեղանն լոկ զգինին էարբ¹, քանզի ասէ թէ՝ «ի բերոյ որթոյ», եւ որթն գինի եւ ո՞չ ջուր ծնանի:

Եւ դարձեալ՝ «արքայութիւն Հօր» զհանդերձեալ յարութիւնն ասէ, յորում սուրբքն ի սեղանն Հօր բազմեալ փափկանան՝ ըստ այնմ թէ՝ «ի սեղան Հօր Իմոյ բազմեցուցից զձեզ եւ անցեալ պաշտեցից» (հմմտ. Ղուկ. ԺԲ 37): Եւ արդ՝ թէ յարքայութիւնն Աստուծոյ ոչ իմանի կերակուր եւ ըմպելի գոյ՝ ըստ առաքելոյ², որպէս եւ սաղուկեցուցն ասէր թէ՝ «ի յարութեանն ոչ կանայք արանց լիմին եւ ոչ արբ՝ կանանց, այլ եւ իբրեւ զհրեշտակս յերկինս» (Մատթ. ԻԲ 30), եւ զի գիտեմք, թէ անկարօտ կերակուրոյ են անմարմին գուարթունքն. ապա ընդէ՞ր ասաց թէ՝ «Ոչ արբից ի բերոյ որթոյ, մինչեւ արբից զսա նոր ընդ ձեզ յարքայութեան Հօր»: Կամ թէ՛ զառաւել պատիւն նոցա ծանօթական իրօք յայտ արար, եւ զի ոչինչ քան զայն վերագոյն պատիւ նոցա լինիցի, յորժամ ի Նորա սեղանն ուտիցեն եւ ըմպիցեն, կամ զմահուն խորհուրդ յայս առակեաց, զոր այժմ ոչ կարացաք զըրովան-

¹ 2 արբ

² Հոմ. ԺԴ 17

դակն իմանալ, անդանօր¹ յայտնելոց է, զոր «արբից,- ասէ,- ընդ ձեզ»: Որ է նորա զմայլեցուցանելն եւ մեր զմայլիլն կատարեալ եւ նոր դպրութեամբն, քանզի նոր է միշտ այժմ «փոքր ի շատէ ծանուցեալն» առական եւ «հայեւեալ»՝ ըստ առաքելոյ²: Վասն զի, համարձակիմ ասել, զի այժմուս թէպէտ ճշմարտութիւն է հնոյն՝ աղօտին եւ ստուերականին, սակայն օրինակ է հանդերձելոյն՝ միշտ նորոյն եւ յաւիտենականին: Իսկ «մինչ»-ն՝ անկէտ եւ անվախճան, քանզի նա միշտ ուսուցանէ, եւ մեք միշտ ուսանիմք եւ «նորոգիմք փառաց ի փառս՝ իբրեւ ի Տեառն Հոգւոյ» (Բ Կոր. Գ 18): Իսկ ասելն թէ՛ «ընդ ձեզ արբից»՝ քանզի օրինակ իմն կերակուր է վարդապետութեանն Կերակրողին, զի եւ ինքն ցնծայ եւ զմայլի ընդ մեր նորոգութիւնն զուարճանալ:

Եւ օրհնեցին եւ ելին ի լեառն Զիթեմեաց (ԻԶ 30):

Նախ յանդիմանէ զայնոսիկ, որ իբր զխոզս վայրապար ուտեն եւ առ ոտն հարկանեն զսեղանն երեւելի, եւ յառնեն արբեցութեամբ հանդերձ, որոց պարտ էր գոհանալ եւ օրհնութեամբ զրաւ առնել ի փառս Աստուծոյ՝ ըստ առաքելոյ³: Եւ երկրորդ՝ ամաչեցուցանէ զնոսա, որք վախճանի աղօթից սուրբ խորհրդոյն ոչ անսան, քանզի այն այսր օրինակ էր, զի գոհացաւ նախքան զաւանդել զխորհուրդն, զի եւ մեք գոհանայցեմք. գոհացաւ եւ օրհնեաց եւ յետ յառնելոյն, զի եւ մեք զնոյն առնիցեմք: Իսկ ելանելն ի լեառն Զիթեմեաց՝ յայտնի առնէ զանձն յառաջ քան զուտելն. զի մի՛ կարծիցի թաքչել, փութացաւ գալ ի տեղին, զոր Յուդա ճարտար գիտէր, որպէս ասէ Յովհաննէս, գրէ եւ Զաքարիաս թէ՛ «Կացցեն ոտք նորա ի վերայ լերինն Զիթեմեաց յատր յայնմիկ յանդիման Երուսաղէմի, եւ պատառնացի լեառն Զիթեմեաց ընդ չորս մասունս» (Զաք. ԺԴ 4), զի արգելոց էր քահանայութիւնն Իսրայէլի ի ձեռն առաքելոցն ընդ արեւելս եւ ընդ արեւմուտս, ընդ հիւսիս եւ ընդ հարաւ:

Իսկ մտաւոր տեսութեամբ՝ «օրհնեցին,- ասէ,- եւ ելին ի լեառն Զիթեմեաց»՝ ուսուցանէ, թէ զգոհութիւնն աստուածային խորհրդոյն պարտիմք ըստ մարմնոյ միայն ի ձեռն նշանացն կատարել, այլեւ ելանել բարձրութեամբ մտաց ի մէջ լուսաւոր լերանցն յաւիտենականաց եւ անդ ընդ նոսա անմարմնաբար մտաւոր պաշտմամբ եւ իմանալի նշանօք զՅիսուսն մեր պատարագել, որոյ եւ նշանակքս այս՝ ապացոյց կարգեցան: Որոց լիցի եւ մեզ համաձայ-

նիլ⁴ երկնային քահանայապետութեանցն կատարմանց եւ ընդ նոսին միշտ պաշտել զԱստուած կենդանի՝ բարձրութեամբ խորհրդով եւ լուսաւոր գործով ըստ Զիթեմեաց առակի, ի փառս գթութեանցն Հօր եւ ի շնորհս միածնի Որդւոյն եւ ի սէր ամենասուրբ Հոգւոյն, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն⁵:

Յայնժամ ասէ ցնոսա Յիսուս. «Ամենքին⁶ դուք գայթաղելոց էք յիմեմ⁷ յայսմ գիշերի (ԻԶ 31):

Յորժամ զմահուն խորհուրդն աւանդեաց, այսուհետեւ սկիզբն առնէ իրացն պատմութեան, թէ՛ «Ամենքին⁸ դուք դայթաղելոց էք յինէն յայսմ գիշերի»: «Գայթաղել» զմտօք սողոսկելն ասէ եւ զմարմնով քայքայիլն⁹, եւ չեն ինչ զարմանք այս. զի թէ ի ժամանակին, յորժամ պատեալ էին զՆովա փառք եւ պատիւ յամենեցունց, վասն բանի միոյ փոքու, զոր ուսոյց նա, բազումք յաշակերտացն թողին զՆա եւ գնացին¹⁰, ո՛րչափ եւս առաւել ի ժամանակի չարչարանացն, յորժամ ըմբռնեցաւ եւ կապեցաւ ի խաչ ելանել, երկմտէին ի Նմանէ եւ ի բաց հետէին, իսկ իբրեւ եհաս Նմա անարգանք, այսպն առնէր եւ ձողէր, նոյնպէս եւ սոքա, զի տակաւին չէին կատարեալ: Իսկ «յայսմ գիշերի» ասելն զմերձաւորութիւնն չարչարանացն ցուցանէ, կամ «գիշեր» զփորձութիւն կրիցն ասէ, զոր տեսեալ յիս՝ հեռանայք յինէն, ո՛չ մի կամ երկու միայն, այլ ամենեքեան իսկ:

Զի գրեալ է թէ՛ «Հարից զհովիւն, եւ ցրուեցին ոչխարք հօտին»:

Զմարգարէութիւնն Զաքարիայ⁸ ի մէջ ածէ, զի ցուցցէ, թէ տնտեսութիւն է գործն, վասն որոյ մարգարէքն յառաջագոյն կարապետեցին: Միանգամայն հաւանեցուցանէ զնոսա գրելոցն ցանկ միտ դնել, այլեւ ցուցանէ, թէ ըստ Աստուծոյ կամացն ելանէ ի խաչ, նաեւ զայն յայտ առնէ, թէ չէ օտար ի հնոյն, եւ ո՛չ յԱստուծոյ որ ի Նմա՝ պատմէր: Դարձեալ՝ ի մխիթարութիւնն նոցին ած ի մէջ զբան մարգարէին, թէ որպէս հովուին հարուածն ասացաւ, այսպէս եւ ցրումն ոչխարացդ նախ ցուցաւ, եթէ պատճառ ցրուելոյ ձեր, այս է՝ գայթաղութեան, հարուած հովուին է՝ ըստ մարգարէութեանն:

¹ Տ անտանօր

² Ա Կոր. ԺԳ 12

³ Եփես. Ե 19-20

⁴ Զ համաձայնեալ

⁵ Զ > եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն

⁶ Զ ամենեքեան

⁷ Զ > յիմեմ

⁸ Զ ամենեքեան

⁹ Զ քայքայել

¹⁰ Յովհ. Զ 67

¹¹ Զաք. ԺԳ 7

Եւ յետ յառնելոյն Իմոյ յառաջեցից քան զձեզ ի Գալիլեա» (ԻԶ 32):

Արագ առնլթեր ցրմանն¹ եւ զժողովն մարգարէացաւ, որպէս զի թէ տրտմեցին մահուամբն, միւթարեացին յարութեամբն, իսկ ասելն թէ՝ «ի Գալիլեա յառաջեցից», զի անդ յապահով եղեալ՝ հաւատասցեն բանին: Եւ դարձեալ՝ զի յետ յարութեանն ո՛չ յերկնից երեւի եւ ո՛չ հեռի ուրեք յաշխարհ տանի, այլ ի նմին ազգի եւ գրեթէ ի նոյն տեղի, զի հաւատարիմ արասցէ նոցա, թէ նա, որ խաչեցաւ, նա եւ յարեաւ: Եւ դարձեալ՝ այլ իմն ուսուցանէ, զի թէպէտ ըստ աստուածութեանն ամենայն ուրեք արագապէս հասանէր հանդերձ մարմնովն, յորժամ կամէր, այլ աստ յայտնէ, թէ թեթեւագոյնք են յարուցեալքն՝ քան որք տակաւին մարմնով եւ ախտիւք յաշխարհի շրջին. յայտ է եւ յամբառնալոյն եւ ի վեր² ամպօք ընդ առաջ Տեառն յափշտակելոյն, վասն այսորիկ ասէ թէ՝ «Յառաջեցից քան զձեզ ի Գալիլեա»:

Պատասխանի ետ Պետրոս եւ ասէ ցնա. «Թէպէտ եւ ամենեքեան գայթաղեցիցն³ ի Քէն, սակայն եւ ոչ գայթաղեցայց» (ԻԶ 33):

Զի՞նչ խօսիս, Պետրէ՛, մարգարէն ասէ, թէ ցրուեցին ոչ-խարքն, եւ Քրիստոս հաստատեաց զբանն, եւ դու ասես թէ՝ ոչ. չիցե՞ն շատ առաջինքն, յորժամ ասէիր թէ՝ քա՛ւ լիցի, եւ ըմբերանեցար⁴, այլեւ կրկին այժմ խիզախելով ասես՝ յանձնապատան եղեալ՝ թէպէտ ամենեքեան այսպիսի ինչ կրիցեն, այլ ես ոչ կրեցից: Արդ՝ վասն այսորիկ թոյլ ետ նմա գլորիլ, զի խրատեսցէ զնա անսալ Քրիստոսի ամենայնիւ եւ քան իւր մտացն յօժարութեան հաւատարմագոյն զնորա՛ վճիռն համարիլ⁵: Քանզի պարտ էր աղաչել եւ ասել՝ օգնեա՛ մեզ, զի մի՛ ճեղքեսցուք ի Քէն, իսկ նա զայս թողեալ՝ մեղանչէր կրկին, մանաւանդ թէ երեքկին իսկ. նախ՝ զի դիմադարձ լինէր, եւ ապա՝ զի քան զայլսն զանձն յառաջ մատուցանէր եւ զի զամենայն իւր համարէր, զորս բժշկել կամելով զայսպիսի ախտ եւ յոխորտ բարուցն ցածուցանել՝ թոյլ տայ ուրանալ, զի որ բանիւն⁶ ոչ հաւանեցաւ, նա եւ ոչ մարգարէին, խրատեսցի արդեամբք, վասն որոյ թողեալ զայլսն՝ ի նա ձգէ զբանն:

¹ Զ առ ընթերցմանն] առընթեր ցրմանն

² Տ մեր

³ Զ գայթաղելոց են

⁴ Մատթ. ԺԶ 22-23

⁵ Զ համարել

⁶ Զ բանիւ

Ասէ ցնա Յիսուս. «Ամէն ասեմ քեզ, զի յայսմ գիշերի, մինչչեւ հաւու խօսեալ իցէ, երիցս ուրասցիս զիս» (ԻԶ 34):

Պետրոս ի գայթաղելոյն հրաժարէր, իսկ Քրիստոս պնդէ թէ՝ եւ¹ ուրասցի՛ս եւս, ո՛չ միանգամ, այլ երիցս, եւ զստուգութիւնն ժամանակաւն հաստատէ: Կամ թէ՝ զոր նախ գայթաղիլ ասաց, այժմ ուրանալ դնէ, քանզի ո՛չ այլ ինչ է գայթաղիլն, քան թէ հեռանալ ի նմանէ՛ եթէ մարմնով եւ եթէ ուրանալով: Բայց Ղուկաս ասէ թէ՝ «Սիմո՛ն, Սիմո՛ն, սատանայ խնդրեաց մաղել զքեզ իբրեւ զցորեան», այսինքն՝ խռովել, ամբոխել, փորձել, «այլ ես աղաչեցի վասն քո, զի մի՛ պակասեցից՝ հաւատք քո» (Ղուկ. ԻԲ 32): Առ ի մորմոքեցուցանել զնա՝ ասաց զայս, զի ցուցցէ, թէ սաստկագոյնք էին նորա յանցանքն քան զընկերացն եւ բազում օգնականութեան կարօտ: Իսկ վասն է՞ր ոչ ասաց թէ՝ ոչ ետու թոյլ, այլ թէ՝ աղաչեցի. զի ի չարչարանս երթալոց էր, զմարդկօրէնն ցուցանէր, այլեւ զհամակամութիւն ընդ Հօր յայտնէր, եւ ոչ ասաց թէ՝ ոչ ուրասցիս, այլ թէ՝ մի՛ պակասեցի հաւատքն քո, զի մի՛ բնաւին կորնչիցի: Եւ դարձեալ՝ ասելն թէ՝ «Սատանայ խնդրեաց զքեզ խարբալել», ծածկաբար յարիւթիւն կրթէ զՊետրոս, քանզի նա խնդրէ զքեզ ի մարտ, միանգամայն եւ ամենեցուն կորստեան ըղձայ, արիացիր, ասէ, եւ դո՛ւ ընդդէմ նորա: Զայս ասելով՝ ուսուցանէ ի վերուստ օգնականութիւն խնդրել, իսկ նա ոչ իմացեալ զայս, այլ յիւրն պնդեալ կայր:

Ասէ ցնա Պետրոս. «Թէ եւ մեռանել հասանիցէ ընդ Քեզ, զՔեզ ոչ ուրացայց»: Նոյնպէս եւ ամենայն աշակերտքն ասէին (ԻԶ 35):

Ղուկաս յայտնապէս նշանակէ, թէ որչափ Քրիստոս զվճիռն տայր, նոյնչափ Պետրոս ընդդէմ դառնայր³ կամ առ անբաւ սիրոյն բաղձանաց, զոր ունէր առ Նա, որ թէպէտ ոչ յայնժամ, այլ յետոյ մեռաւ իսկ վասն Նորա, եւ կամ թէ՝ զի գերծաւ ի կասկածանաց մատնութեանն եւ ետես զմատնիչն յանդիմանեալ, այնուհետեւ խիզախելով եւ քան զայլսն ճոխանալով ասէր. «Թէ եւ մեռանել [եւս] հասանիցէ⁴ ընդ Քեզ, զՔեզ ոչ ուրացայց»: Վասն այսորիկ արգել զնա. ո՛չ թէ ինքն իսկ մղեաց ընկէջ յուրացութիւնն, քա՛ւ լիցի, այլ լոկ եթող յիւրմէ օգնականութենէն, զոր ոչ խնդրեաց, յանդիմանելով զմարդկային բնութեանս տկարութիւն, ուստի ուսանիմք մեծամեծ կրօնս իմաստից, թէ չէ՛ բաւական յօ-

¹ Զ > եւ

² Զ պակասից

³ Ղուկ. ԻԲ 32-34

⁴ Զ հասանէ

ժարութիւն մարդոյն միայն ի բարւոք գործոյ լրումն, թէ ոչ Աստուած եւս ձեռն տայցէ: Դարձեալ՝ եթէ վայելիցեմք ի վերին օգնականութիւնն եւ մեր ոչ իցէ յօժարութիւն, կորնչիմք եւս, եւ զերկոսին զայս Յուդա եւ Պետրոս ցուցանեն, զի Յուդա վայելեաց ի խնամսն եւ չօգտեցաւ ինչ, քանզի ոչ կամեցաւ զիւր փրկութիւնն եւ ոչ ի յանձնէ ինչ նպաստ եղեւ, եւ Պետրոս թէպէտ յօժարեցաւ եւ ոչ ի միում օգնականութիւնն վայելեաց, զորեցաւ եւ սա՛. քանզի յերկոցո՛ւնց իսկ յայսցանէ նիւթի եւ անկանի առաքինութիւնն:

Յայնժամ գայ Յիսուս ընդ նոսա ի գեղ մի, որում անուն էր Գեթսեմանի՝¹ (ԻԶ 36):

Թէպէտ ի մերոյ բառիս ստուգութիւնն՝ Գեթսեմանին «մագմանոց» լսի, սակայն եբրայեցի է բառս, որ թարգմանի «ձոր պատրաստութեան» կամ «ջահից», յոր ի գիշերի Դաւիթ ջահիւք փախչէր յԱբիսողոմայ եւ տրտմեալ վասն յանդգնութեան նորա՛:² Արդ՝ անդր գայ կամ վասն յապահովութեանն, կամ զի զօրինակն ճշգրտեսցէ, զի անդր եկեալ ջահիւք ըմբռնել զԱնրմբռնելին, այլեւ անդր պայծառ ջահ պատրաստեաց զաշակերտսն ի ձեռն վարդապետութեանն:

Եւ ասէ ցնոսա. «Նստարո՛ւք այդր, մինչեւ երթայց կացից յաղօթս»:

Վասն զի անքակ էին ի նմանէ եւ ոչ կամէին բնաւին հեռանալ, հրամայեաց նստիլ՝³ անդր, զի ըստ Իւրում սովորութեանն առանձինն աղօթէր, մանաւանդ ի ժամանակի փորձութեանն, որպէս զի զմեզ ուսուցէ հանդարտութիւն ունել յաղօթս եւ կազմել անձանց բազում պատրաստութիւն, նաեւ յաղօթելն ի բացեայ լինիլ՝⁴ միշտ ի մարմնական խորհրդոց, եւս առաւել՝ յորժամ վտանգ ինչ հուպ կայցէ:

Եւ առեալ ընդ իւր զՊետրոս եւ զերկուս որդիսն Զեբեդեայ՝ սկսաւ տրտմել եւ հոգալ (ԻԶ 37):

Ընդէ՞ր զամենեւեան չառնուցու ընդ Իւր. զի մի՛ վհատիցին. այլ զնոսա միայն, որ փառացն Նորա հաղորդ եղեն ի լերինն թաբոր. բայց սակայն եւ զնոսա թողու: «Սկսաւ,– ասէ,– տրտմել եւ հոգալ». այսու սերմանէ ի միտս աշակերտաց Իւրոց մխիթարութիւն, միանգամայն եւ ուսուցանէ զնոսա, մանաւանդ զՊետրոս,

¹ Տ Գեթսեմանի Զ Գեթսեմանի (այսպէս է և այլուր)

² Բ Թագ. ԺԵ 14, 30

³ Զ նստել

⁴ Զ լինել

թէ ոչ է պարտ յառաջ քան զմահն ի վերայ մահու ումեք խրոխտալ, զի թէ Նա, որ ոչն երկնչի, երկեաւ, զի՞նչ ասես զայլոց: Այլեւ ցուցանէ, թէ ճշմարտապէս զմարմին Աղամայ զգեցաւ եւ բանական հոգի ընկալաւ եւ եղեւ մարդ, որում անկ է տրտմութիւնն եւ հոգն:

Յայնժամ ասէ ցնոսա. «Տրտում է ոգի իմ մինչեւ ի մահ, կացէ՛ք աստ եւ սկեցէ՛ք ընդ իս» (ԻԶ 38):

Աստուածն Բան յորժամ մարդ եղեւ եւ զկիրս մարդոյն ընկալաւ, զի յորժամ կամէր՝ ոչ ի հարկէ, այլ թոյլ տայր կամաւորաբար կրել մարմնոյն զիւր կիրսն, որպէս զքաղցնուլն եւ զվաստակիլն եւ զարտասուելն եւ զայլ ամենայն անպարսաւելի կիրս, նոյնպէս զերկիւղ եւ զտրտմութիւն, որպէս զի զարտօսր եւ զվաստակ եւ զերկիւղ եւ զտրտմութիւն բարձցէ յայնցանէ, որ մահուն երկիւղիւ վտարանդի կային ի ծառայութիւն: Եւ թէպէտ բովանդակեցաւ Անբովանդակելին եւ կրէր զկիրս ըստ մարմնոյն, սակայն յԻւրն անախտութիւն անփոփոխ մնայր եւ առանց կարծեաց եւ սքանչեալգործէր աստուածախառն մարմնով, որպէս ասացի, ապա թէ ոչ՝ զի ի մահուանէն երկնչէր, ընդէ՞ր զաշակերտսն քաջալերէր թէ՛ «Մի՛ երկնչիք յայնցանէ, որ զմարմին սպանանեն» (Մատթ. Ժ 28), եւ թէ՛ «Յաղթեցի աշխարհի» (Յովն. ԺԶ 33), եւ թէ՛ «Իշխանութիւն ունիմ դնել զանձն իմ եւ իշխանութիւն ունիմ դարձեալ առնուլ» (հմմտ. Յովն. Ժ 18), որով կամաւորն յայտնի: Իսկ ասելն թէ՛ «Տրտում է ոգի իմ մինչեւ ի մահ», այսպիսի է. կամ թէ՛ մահուչափ տրտմեալ եմ, ոչ միայն վասն Իւր, զի ստուգապէս մեռանելոց էր, այլեւ վասն կորուսելոցն մահուամբ Նորա, կամ թէ՛ մինչ ի մահ է տրտմութիւն իմ, զի յորժամ մարմին մեռանի, այնուհետեւ ոչ եւս ունի տրտմութիւն, այլ ուրախանայ եւս, զի ի կապանաց ազատեցաւ: Նաեւ այն, զի յետ մահու տրտմութիւն գործէ ձեզ, հասանելոց է ուրախութիւնն ի ձեռն յարութեան իմոյ, զոր վասն սիրոյն՝ որ առ նոսա, հոգի Իւր անուանէ: Եւ ասէ՛. «Սկեցէք ընդ իս»՝ կամ վասն իմ աղօթեցէք, կամ թէ՛ զգաստ եւ արթո՛ւն կացէք մինչ ի յարութիւն իմ:

Եւ մատուցեալ յառաջ սակաւիկ մի՝ անկաւ ի վերայ երեսաց իւրոց, կաց յաղօթս եւ ասէ (ԻԶ 39):

Ղուկաս ասէ. «Իբրեւ քարքնկէց մի մեկնեցաւ, եղ ծուր եւ կայր յաղօթս» (Ղուկ. ԻԲ 41). կամ յաշակերտացն, կամ քան զտրտմութիւնն յառաջ էանց, զի, որպէս ասացի, յորժամ կամէր, կոչէր, եւ յորժամ կամէր, հերքէր: Իսկ անկանելն ի վերայ երեսաց՝ զի զանկեալ բնութիւնս

վերստին կանգնեցէ, իբր հայր գորովագութ խոնարհեալ ի յանկեալ՝ եւ վերածնունել¹ սկսցի, նոյնպէս Տէր մեր անկաւ, զի յարուցէ, եւ մեռաւ, զի կենդանացուցէ: Եւ դարձեալ՝ ուսուցանէ մեզ զձեւ աղօթից, թէ պարտ է առ երկիր հպիլ² երեսօք, որպէս զի զբնութիւնն ծանիցէ ի հողոյ գոլ, միանգամայն եւ զԱրարիչն իւր ի միտ առնուցու, որ ընդ կաւոյն զանապական պատկերին Իւր լծեաց զպայծառութիւն: «Կաց,– ասէ,– յաղօթս»։ քանզի ի ժամ փորձութեան մերոյ ցնդին միտք մեր, եւ թարթափին խորհուրդք մեր, «Կաց յաղօթս», զի ուսուցէ մեզ, թէ փոխանակ մեքենայից եւ հնարից՝ աղօթք պիտոյ են, զի ժողովեցեն զխորհուրդս քայքայեալս եւ ցրուեցեն, զփորձութիւնն եկեալ հասեալ, վասն զի ամենայն գործք Նորա յօրինակ մեզ գործեցան, զի եւ մեք Նորին օրինակաւն վարեցուք:

«Հա՛յր Իմ, եթէ հնար է, անցցէ բաժակս այս յինձն»:

Ո՛չ թէ անգիտանայր զանցանել եւ կամ զըմպել բաժակին, որ յառաջագոյն ասէր թէ՝ «Մկրտութիւն մի ունիմ մկրտիլ» (Ղուկ. ԺԲ 50), եւ՝ «Զբաժակն Իմ ըմպիցէք» (Մատթ. Ի 23), եւ՝ «Վասն այսորիկ եկի ի ժամս» (հմմտ. Յովհ. ԺԲ 27), զի արբից զսա, այսինքն՝ զի հատուցից զպարտս ամենեցուն, զոր մարգարէքն եւ արդարքն հատուցանել ոչ կարացին, եւ նախ քան զելանելն յերուսաղէմ՝ զչարհարանաց խաչին եւ զթաղմանն ճառէր, որով եւ զՅոնան ի մէջ ածէր, եւ թէ՝ «Մատնի ի ձեռս մարդոց մեղաւորաց ի խաչ ելանել եւ յերիւր ատուր յարիցէ» (հմմտ. Մատթ. ԺԷ 21–22): Արդ՝ զիա՞րդ հնար է անցանել բաժակին եւ սուտ լինել բանիցն. այլ զի զայս աղօթէ, քանզի գիտէր եւ տեղեակ իսկ էր, զի աշակերտքն դայթագղին, եւ Շմաւոն ուրանայ, եւ Յուդա խեղդի, եւ Երուսաղէմ աւերի, եւ Իսրայէլ ցրուի, եւ Տաճարն քակի, եւ քաղաքն այրի, եւ բիւրք բիւրուց սատակին ի սովոյ եւ ի սրոյ: Արդ՝ աղօթէ առ Հայր, թէ հնար է, ասէ, բաժակ մահուս Իմոյ մի՛ լիցի պատճառ կորստեան եւ յանցուցէ զբազումս, այլ բաժակս, որ յինէն կատարի, անցցէ ի նոցանէ առանց վնասու, որպէս ի խաչին ասէր. «Թո՛ղ սոցա, զի ոչ գիտեմ զինչ գործեմ» (Ղուկ. ԻԳ 34):

Եւ դարձեալ՝ զի եթէ զգեցաւ մարմին, ո՛չ ստութեամբ, այլ ճշմարտութեամբ, ապա ուրեմն եւ փոքրկացաւ վասն մարմնոյն, եւ չէ՛ մարթ մարմնոյն փոքրկութեան չերկնչել ի մահուանէ: Զի որպէս աշխատեցաւ եւ վաստակեցաւ եւ տքնեալ տկարացաւ, նոյնպէս իբրեւ եկն եհաս ժամ մահու Նորա, պարտ էր իրացն, որ

¹ Ձ վերածնունեալ

² Ձ հպել

³ Ձ ըմբիցէք

⁴ Տ > արդ

մարմնոյն էին, եւ յայն վայր եւս կատարել, զի յայտ լիցի բնութիւն Նորա, թէ ծնունդ է նա Աղամայ: Եւ դարձեալ՝ կարթ հարկ զերկիւղ մահուն, զի խաբեացէ զմահ, որով համարձակեցի կլանել զնա եւ փութասցի թքանել զնա, քանզի վասն նորա խափանելոյ՝ եղեւ այս ամենայն:

Բայց ո՛չ որպէս Ես կամիմ, այլ որպէս Դու:

Նախ աստանօր տեսանեմք լցեալ զառաքելոյ՝ ասելն թէ՝ «Հնազանդ եղեւ Հօր մահուցաւ եւ մահու խաչի» (հմմտ. Փիլպ. Բ 8)՝ առ ի խրատ մեզ համայն եւ ո՛չ Որդւոյ միայն. այլեւ Հօր լիցին շնորհակալ առ հասարակ ամենեքեան, որք փրկելոց են մահուամբ Միածնին: Եւ երկրորդ՝ որպէս ասացաք, ի ժամ մահուն մարմնոյն ետ ասել զայս, զի զամենայն չարհարանս վասն մարմնոյն կրեաց, որով երեւեցի, թէ մարմին զգեցաւ Նա: Զի թէ այս ամենայն եղեւ, եւ տակաւին չհաւատան բազումք, ո՛րչափ եւս առաւել, թէ չէր լեալ, քանզի բազում իրօք ցուցանէ զտնտեսութիւնն ճարտար, որով խօսի եւ որով չարհարի: Եւ երրորդ՝ զի ծանրացի ի վերայ աշխարհի մահ Որդւոյ, զի մի՛ ասիցեն, թէ առանց չարհարանաց եւ վաստակոց հատուցան պարտիքն մեր: Եւ չորրորդ՝ ուսուցանէ աշակերտաց Իւրոց յանձն առնուլ զմահ եւ զչարհարանս իւրեանց վասն՝ Աստուծոյ, զի թէ Նա, որ գիտուն էր, զՀայր գիտուն աղաչեաց, ո՛րչափ եւս առաւել տգէտքն տայցեն զկամս իւրեանց Գիտնոյն ամենայնի եւ ո՛չ ամենեկին կամօք իւրեանց ի բանս կամ ի գործս ձեռնամուխ լինիցին: Եւ հինգերորդ՝ ընդդէմ այնորիկ, որ խափանեաց Աղամ զկամս Արարչին եւ կացոյց զկամս սատանայի եւ մատնեցաւ ի բերան սպանողին՝ Իւրոյ, խափանեաց Տէր մեր զկամս մարմնոյ, զի կացուցէ զկամս Արարչին մարմնոյ: Եւ վեցերորդ՝ զի զմեզ խրատեցէ ի ժամանակի փորձութեանն յորժամ աղօթեմք՝ ո՛չ ի կամաց մերոց լրումն, այլ զՆորայն, որ առաւել գիտէ զօգուտն եւ՝ ըստ այնմ տնօրինէ: Եւ եօթներորդ՝ ոչ եթէ զկամս Իւր բաժանէ ի կամացն Հօր, այլ համակամ եւ մի ցուցանէ՝ ասելով թէ՝ ո՛չ Իմ կամք այլ քան զՔոյդ, այլ որպէս Դու կամիս զփրկութիւն մարդկան մահուամբ Իմով, նոյնպէս եւ Ես իսկ:

Գայ առ աշակերտսն եւ գտանէ զնոսա ի քուն եւ ասէ ցՊետրոս. «Այդպէս ո՛չ կարացէք ժամ մի արթուն կալ ընդ Իս (ԻԶ 40):

¹ ՏՁ խաբանելոյ

² Ձ զառաքելոյն

³ Ձ > վասն

⁴ Տ սպանողի

⁵ Ձ > եւ

Ասացաւ մեզ յառաջագոյն, թէ պատահէ երբեմն քուն եւ վասն տրտմութեան, որպէս եւ սոքա տրտմութեամբ զգածեալք ննջէին՝ ըստ Ղուկայ¹, առ որս եկն Տէր մեր ընդոստուցանել, թէ զտրտմութիւն ո՛չ քուն, այլ աղօթք փարատել գիտեն: Եւ առ Պետրոս առնէ զբանն ո՛չ վայրապար. կամ իբր գլուխ առ նա խօսի մեղադրելով եւ նովաւ՝ ընդ այլսն, որպէս եւ ոմն իմաստուն զմանուկ ստամբակ տեսեալ՝ զմանկածուն ջնեաց, եւ կամ առաւել կսկծեցուցանէ զնա, թէպէտ ամենեքեան ննջէին, որպէս թէ ասել՝ ա՛յդպէս դնես զանձն քո ի վերայ Իմ, որ ոչ կարացեր ժամ մի հսկել ընդ Իս:

Արթո՛ւն կացէք եւ աղօթս արարէք, զի մի՛ անկանիցիք ի փորձութիւն (ԻԶ 41):

Տեսանե՞ս՝ զիարդ խրատէ զնոսա ոչ յանդգնել, այլ զմիտսն հարկանել եւ խոնարհել եւ Աստուծոյ համարել զամենայն, վասն որոյ մերթ ի Պետրոս ձգէ զբանն եւ մերթ առ ամենեսեան, որպէս զի զյանդգնութիւն նոցա կարճէ եւ յերկիւղածութիւն ածիցէ: Բանզի եւ այլքն զնոյն ասէին եւ մեռանել ընդ Նմա խոստանային, որք եւ ոչ տրտմակից արթնութեամբն լինել կարացին. «Արթո՛ւն, - ասէ, - կացէք»: Եւ զի չէ՛ բաւական ի փրկութիւն արթուն լինելն միայն, այլեւ աղօթիւք ստէպ զԱստուած յօգնակա՜նութիւն կոչել, զի կամ ոչ տայցէ ի փորձութիւն եւ կամ ընդ փորձութեանն եւ զելսն արասցէ, քանզի բազումք անզգուշաբար կելովն մատնին ի փորձութիւնս դիւաց, համայն եւ արանց չարաց, եւ կամ յայլոց ախտից վտանգեալս:

Հոգիս յօծար է, բայց մարմինս՝ տկար»:

Այսու ճշմարտապէս զՔրիստոս յանեղանելի եւ յեղական ընութենէն գոլ խոստովանիմք, բայց ոչ իշխեմք որոշել զկնի միաւորութեան, զի մի՛ երկուց որդւոց եւ դիմաց կարծիս ի ներքս բերիցեմք, թէպէտեւ զէութիւնսն յատուկ անշփոթ պահեմք, զի մի՛ խառնակեցի էութիւն եւ մի՛ բաժանեցի միութիւնն, որպէս ասէ թէ՛ «Հոգիս յօծար է», այսինքն՝ «Ելանել ի մարմնոյ եւ մտանել առ Հայր»՝ ըստ առաքելոյ (հմմտ. Բ Կոր. Ե 8), եւ թէ՛ «Հաճեալ եմ յօրէնս Աստուծոյ ըստ անբիծ մարդոյն» (Հոռմ. Է 22): Իսկ «մարմինս՝ տկար», զի ի վայր հակէ մարմնաւոր խորհուրդք, եւ ոչ ոք կարէ արհամարհել զնա, թէպէտեւ կամեսցի, մինչեւ Աստուած ձեռն տայցէ: Որպէս եւ մեք յորժամ երկնչիմք, ոչ եթէ հոգին է, որ երկնչի, այլ տկարութիւն մարմնոյն, ապա զիա՛րդ ի մահուանէ երկնչէր, եթէ ոչ՝ զերկիւղ մահուն ի ձեռն մարմնոյն տկարութեան կամէր յայտնել նա: Իսկ

¹ Ղուկ. ԻԲ 45

այլք ոմանք «Հոգի» զմարգարէսն ասեն, որք ի Թաբոր երեւեալ յօժարեցուցանէին ի մահն խաչի, եւ «մարմին»՝ զառաքեալսն, որք տկարանային ի ժամ մահուն, որպէս երբեմն Պետրոս, զի «չեւ էր Հոգի, քանզի Յիսուս չեւ էր փառատրեալ» (Յովհ. Է 39): Եւ կէսք «Հոգի» զԲանն ասեն՝ ըստ այնմ. «Հոգի է Աստուած» (Յովհ. Դ 24), եւ «մարմին»՝ զմարդկութիւնն, քանզի ըստ աստուածութեանն յօժար էր ի մահն, որ փրկութիւն էր աշխարհի, իսկ ըստ մարդկութեանն հրաժարէր, զի մի՛ առաջօք թուեսցի լինելն մարդ:

Դարձեալ երկրորդ անգամ չոգաւ եկաց յաղօթս Յիսուս եւ ասէ. «Հայր Իմ, եթէ հնար իցէ անցանել յինէն բաժակիս այսմիկ, ապա թէ ոչ՝ արբից զսա. եղիցիմ կամք Բո» (ԻԶ 42):

Յայտ առնէ, թէ կարի միաբան է կամացն Աստուծոյ, զի ամենայն իրօք զհետ այնր պարտ է երթալ եւ զնոյն խնդրել: Բայց գիտել պարտ է, զի ոչ միայն աղօթէր, այլեւ ուժգին մտադիւրութեամբ, մինչ զի «քրտունք ի Նմանէ հոսէին իբր զկայլակս արեանն ոլոռն ոլոռն հեղեալ յերկիր» (Ղուկ. ԻԲ 44): Վկայէ եւ Պօղոս թէ՛ «Յաւորս մարմնոյ Իւրոյ պաղատանս մատուցանէր առ Հայր եւ առ խառնեանն լսելի լինէր» (հմմտ. Եբր. Ե 7), եւ հրեշտակք զօրացուցանէին՝ ասէ Ղուկաս¹: Նախ՝ զի մի՛ կարծիք ինչ իրքն թուիցին՝ քրտունք վիժէին, այլեւ ընդդէմ հերձուածողաց, զի մի՛ պատճառիցեն զերկիւղն պիտակաբար ունել, եւ կամ մտաց ինչ բանք են նկարագրեալ՝ շիթք արեան ոլոռնացեալ ելանէին ի մարմնոյն: Զիա՛րդ կամ ընդէ՛ր. քանզի սովոր է մարմինս մեր ի խիստ ճգնութենէ քրտունս արձակել, վասն զի ջերմացեալ սիրտն ի սիրոյ աշխատանացն՝ չողլիք² իմն ի ներքուստ ի մակերեւոյթ մարմին արտահանէ, եւ մանաւանդ՝ որքան անսովոր իցէ չարչարանաց կրից եւ ճգանց: Եւ արդ՝ զի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ոչ միայն ըստ աստուածութեանն անընդունակ էր չարչարանաց, այլեւ ըստ մարդկութեանն, քանզի փափուկ գրգանօք սնուցեալ էր զնա սուրբ կոյսն Մարիամ, եւ ի կատարելութիւն տիոցն ոչ այլ ինչ իրաց պարապեալ էր, քան թէ քարոզութեան եւ վարդապետութեան, վասն որոյ առաւել եւս քրտունս իջանէր:

Իսկ զի ասէ, թէ իբրեւ զկայլակս արեանն վիժէին՝ քանզի արիւնն Քրիստոսի ո՛չ իբր զմերս էր թանձր եւ ախտաւոր, այլ անօսր եւ անապական իբրեւ զոսկի, վասն որոյ ընդ քիրտն, որ ի թուլացեալ մորթոյն վասն ջերմութեանն հոսէր, եւ արիւն անօսր ելեալ եւ խառնեալ ընդ քիրտն՝ արտաշիկագոյնս գործէր: Կամ՝

¹ Ղուկ. ԻԲ 43

² Զ գոլոշիք

զի քրտունքն իջանէին նման արեան ոլոռնացեալ: Եւ դարձեալ՝ քրտնեցաւ, զի ողջացուցէ զԱդամ հիւանդոտ, միանգամայն եւ զքիրտն երեսաց նորա բարձցէ. որով զհաց ուտել հրամայեաց¹, այլեւ զմարդեղութիւնն ճշգրտեացէ: Իսկ զօրացուցանելն հրեշտակաց ո՛չ թէ Այնմ պէտք էին, որ «արար զհրեշտակս իւր հոգիս» (Սաղմ. ԺԳ. 4), եւ «ամենայն ծունր նմա կրկնի՝ երկնաւորաց եւ երկրաւորաց» (հմմտ. Փիլսո. Բ 10), այլ կամ զի զմարդարէութիւնն լցցէ թէ՛ «Զօրացուցեն զնա ամենայն հրեշտակք Աստուծոյ» (Բ Օր. 1, Բ 43), ո՛չ զԲանն, որ անկարօտ էր եւ զմարմինն զօրացուցանէր, այլ զմարմինն², զի եւ մեք ուսցուք, թէ եւ զմեզ զօրացուցանեն ի ժամանակի փորձութեանն: Կամ՝ ըստ սովորութեանն իւրեանց՝ փառաւորութիւն մատուցանէին Տեառն, քանզի նոցա է սրբաբանելով ասել թէ՛ «Քո են փառք եւ իշխանութիւն, եւ Քո է զօրութիւն եւ լուսաւորութիւն եւ պատիւ. թէպէտ վասն մարդկան փրկութեան զտկար մարմինս³ զգեցար, սակայն զօրաւոր ես յամենայնի եւ աննուազ փառաւոր»: Այս է զօրացուցանելն:

Եւ եկեալ միւսանգամ եգիտ զնոսա ի քուն, զի էին աչք իւրեանց ծանրացեալք (ԻԶ 43):

Յերկիւղէն եւ ի տրտմութենէն, միանգամայն եւ ի գիշերոյն տարածամութենէն ծանրացեալ էին աչօք եւ թմբրեալք⁴ քնով, այլեւ մարմնականս իմանային եւ մտօք խորհրդոյ ոչ հայէին յիրացն լրումն:

Եթող զնոսա եւ զնաց կաց յաղօթս երրորդ անգամ եւ դարձեալ զնոյն բան ասաց (ԻԶ 44):

Առ ի հաստատել, թէ մարդ եղեւ, զի երկիցն եւ երիցն կարի իմն ճշմարտութեան գուշակք են ըստ Օրինացն, թէ յերկուց եւ յերից վկայից հաստատուն է ամենայն բան⁵, եւ Յովսէփ ասէր թէ՛ «Երկիցս քեզ ճշմարտութիւն երազոցն յայտնեցաւ» (հմմտ. Ծննդ. ԽԱ. 32): Նոյնպէս եւ աստ երեք անգամ՝ զկատարեալ մարդկութիւնն նշանակէ, զոր էառ ստուգապէս՝ զհոգի եւ զմիտս եւ զմարմին: Այլեւ զԵրրորդութեանն⁶ խորհուրդ ծանոյց երիցս անգամ աղօթելովն, որ իբր զմարդ աղօթէր եւ իբր զԱստուած ընդ Հօր եւ Հոգւոյն ընդունէր՝ համաբնութիւն գոլով նոցին, վասն այսորիկ զնոյն բան ասէր թէ՛ «Հայր իմ»:

¹ Ծննդ. Գ 19

² > այլ զմարմինն

³ Զ մարմին

⁴ Զ քնեալք

⁵ Բ Օր. ԺԵ 6, ԺԹ 15

⁶ Տ գերեքութեանն

Յայնժամ գայ առ աշակերտսն եւ ասէ ցնոսա. «Ննջեցէ՛ք այսուհետեւ եւ հանգերո՛ւք (ԻԶ 45):

Երիցս անգամ առ նոսա գալն վասն յանդիմանութեան էր, զի այնպէս ընկղմեցան ի տրտմութենէն, մինչ զի զգալուստ նորա ոչ իմանային, եւ նա վասն առաւել տկարութեան նոցա ոչինչ ասաց, այլ եթող եւ դնաց: Իսկ ասելն թէ՛ «Ննջեցէ՛ք այսուհետեւ», ցուցանէ թերեւս, թէ պարտ էր այնուհետեւ արթուն լինիլ, իսկ նոքա եւ ոչ զերեսս վշտացն ժուժային տեսանել, այլ փախչելոց էին եւ ի բաց մեկնելոց յերկիւղէն՝ ասաց զայս: Նաեւ զայն յայտ առնէ, թէ չէ՛ ինչ պէտք նոցա օգնականութիւնն, զի կամաւոր գայր ի չարչարանս եւ ո՛չ ի հարկէ Ազատն յամենայնի:

Զի ահա հասեալ է ժամ, եւ Որդի մարդոյ մատնի ի ձեռս մեղաւորաց:

Դարձեալ ճշգրտէ ստուգութեամբ, թէ տնտեսութիւն է գործն եւ ո՛չ ակամայ, զի որ զժամն իսկ հաւաստեալ գիտէր, ընդէ՞ր ոչ խոյս տայր, եթէ ակամայ էր չարչարանքն: Իսկ ասելովն թէ՛ «մատնի ի ձեռս մեղաւորաց», քրքրէ զմիտս նոցա յայպանելն, թէ նոցա չարութեանն է գործ, եւ ո՛չ նա պատժապարտ է յանցանաց:

Արիք երթիցո՛ւք աստի, զի ահաւասիկ եհաս որ մատնելոց է զիս» (ԻԶ 46):

Զայս եւ Յովհաննէս ասէ թէ՛ «Արիք գնացուք աստի» (Յովհ. ԺԴ. 31). քանզի անճառելի իմն վարդապետութիւն վարդապետէր նոցա, եւ [զի] նոքա վասն ահին ոչ կարէին ի միտ առնուլ, յայլ իմն անքոյթ տեղի հրաւիրէ զնոսա, քանզի զայս տեղի գիտէր եւ Յուդաս, որ մատնելոց էր զնա: Եւ դարձեալ՝ ամենայնիւ խրատէ զնոսա, թէ ո՛չ են ի հարկէ իրքն եւ ո՛չ տկարութիւն, այլ տնտեսութիւն, քանզի յառաջագոյն գիտէր, թէ գալոց են, եւ ոչ փախեալ, այլ զտեղի կալաւ: Եւ դարձեալ՝ յերկրէ յերկինս հանէ զնոսա՝ ըստ մարգարէին թէ՛ «Եկայք ելցուք ի լեռն Տեառն» (Ես. Բ 3), ուր ոչ գոն մատնիչք փորձութեան, եւ մերժեալ են ցաւք եւ տրտմութիւնք, քանզի աստ իբր մրուր յատակի ժողովեալ են պէսպէս տեսակք փորձութեանց եւ դիւաց մատնութիւնք, որք յանկարծ¹ ի վերայ հասանեն եւ տապացուցանեն զանձինս:

Եւ մինչդեռ նա գայն խօսէր, ահա Յուդա՝ մի յերկոտասանիցն, եկն, եւ ընդ նմա ամբոյս բազում՝ սրովք եւ բրօք՝ ի քահանայապետիցն եւ ի ծերոց ժողովրդեանն (ԻԶ 47):

Առ ի հաւատարմութիւն բանիցն ժամանեաց իրքն, որպէս զի վարժեալք յայնմանէ՝ բոլոր վարդապետութեանն նորա հաւա-

¹ Զ յանկարծակի

տասցեն, թէ ամենայն կատարելոց է: «Ահա Յուդա,- ասէ,- մի յերկոտասանիցն», քանզի նա առաջնորդ լինելով բազմացն՝ յառաջագոյն գայր՝ ըստ այնմ թէ՛ «Եղեւ առաջնորդ ունեկեացն Յիսուսի» (Գործք Ա 16): «Յերկոտասանիցն» ասէ եւ ոչ համարի ամօթ՝ վասն ճշմարտութեանն հետեւողութեան, այլեւ ի յանդիմանութիւն նմին, զի յաշակերտացն գոլով կարգի՝ դաւաճանող եղեւ Վարդապետին իւրոյ: «Եւ ընդ նմա ամբոյս բազում՝ սրովք եւ բրօք». նորա չարութեանն կցորդեալ եւ ամբոյսն, ո՛չ սուրբ սպասուք, այլ սրովք եւ բրօք եւ ջահիւք գային ի վերայ՝ յեղակարծում ժամու, որ ոչ յանարժանի վերայ, թող թէ յարժանաւորի ժամանակ էր ելանել. բայց զի խաւարեալք էին մտօք քահանայապետքն եւ ծերքն, ի խաւարին ժամանակի զխաւարային գործն գործէին, եւ բազումք գային, զի մի՛ գերծցի: Իսկ «սուր»՝ վասն պատերազմի, թէ հանդիպեցի, եւ «ջահ»՝ վասն մթութեան ժամանակին:

Եւ որ մատնելոցն էր գնա, ետ նոցա նշան եւ ասէ. «Ընդ որում ես համբուրեցից՝ նա՛ է, գնա՛ ունիցիք» (ԻԶ 48):

Ընդէ՞ր զայս նշան տուեալ էր. ինձ թուի, թէ սովորութիւն էր արտաքուստ եկեալ աշակերտացն եւ ռամկացն՝ համբուրէին զաջ վարդապետին եւ զթագաւորին, արդ՝ կարծեաց Յուդա, թէ գուցէ այլակերպիցէ զինքն եւ կամ ծածկիցէ ի նոցանէ, որպէս բազում անգամն, զայս նշան ետ, զի թէ յայլոցն, սակայն ո՛չ ի նմանէ՛ թաքչիցի, եւ յորժամ նշանաւն մատնիցէ ի ձեռս նոցա, եթէ գերծցի, ինքեանք գիտասցեն: Բայց դու տե՛ս զլրբութիւն մատնչին, թէ ո՛րքան չարութեամբ լցան միտք նորա, կամ որո՛վ աջօք հայէր ընդ Վարդապետն եւ կամ բերանով համբուրէր գնա եւ ոչ ամաչէր:

Եւ վաղվաղակի մատուցեալ առ Յիսուս՝ ասէ. «Ո՛ղջ եր², Վարդապետ», եւ համբուրեաց ընդ նմա (ԻԶ 49):

Ի հեզութիւն Վարդապետին վստահացեալ, որ քան զամենայն ինչ բաւական էր պատկառեցուցանել զնա եւ մերժել յամենայն ներողութենէ, զի զայնպիսի հեզն մատնէր համբուրիւ, կամ վասն պատճառին, որպէս ասացի, քանզի բազում անգամ ըմբռնեցաւ ի նոցանէ եւ ել գնաց, մանաւանդ յայնժամ, թէ Իւր չէր կամեցեալ, կամ թէ՛ զի զբարկութիւնն հեղցէ ի վերայ ինքեան՝ նորոգելով զհամբոյրն նենգութեամբ՝ ըստ մարգարէին թէ՛ «Համբուրեցէ՞ք զՈրդի, զի մի՛ քարկասցի Հայր» (Սաղմ. Բ 12³):

¹ Տ ~ ի նմանէ ոչ

² Տ լեր

³ Այս մեջբերումը համապատասխանում է եբրայերէն բնագրի նշված համարին:

Եւ Յիսուս ասէ ցնա. «Ընկե՛ր, վասն որո՞յ եկիրդ» (ԻԶ 50):

Ո՛չ ասաց «բարեկամ իմ» կամ «սիրելի», այլ «ընկեր», եւ ո՛չ ասաց՝ «իմ», որպէս զի ասէ, թէ յերկոտասանիցդ դասէ հրաժարեցեր եւ ընկեր եղեր չարաց եւ անիրաւաց, եւ նս ըստ այդմ կոչեմ զքեզ, ապա թէ ոչ՝ ընդէ՞ր զկնի դոցա եկիր: Եւ ա՛յլ ազգ. «ընկեր», այսինքն հակառակ ինձ եկիր, եւ թէպէտ ծածկել ջանաս համբուրիւդ, բայց ինձ յայտնի է վասն որոյ իրաց եկիրդ, զի ո՛չ ի պատուել, այլ ի մահ մատնել. կամ թէ՛ ոչ կացեր ի կարգ աշակերտի հնազանդութեամբ, այլ իբր զհաւասարապատիւ զքո՛ ի դատաստան մահու ձգես զիս անպատուութեամբ. բայց ո՛չ արգել զնա, այլ յանձն առ համբուրիլ:

Յայնժամ մատուցեալ արկին ձեռս ի Յիսուս եւ կալան գնա:

Յորժամ յայտնեաց զանձն եւ ետ ի ձեռս նոցա, ապա՛ կալան, քանզի ինքն կամեցաւ անկանիլ՝ իբրեւ զճնճղուկ ի ձեռս որսողաց յայնմ գիշերի, յորում զՋատիկն կապեալ ուտէին: Այնպիսի զայրագնեալք էին մոլութեամբ, բայց ո՛չ էին ձեռնհաս, եթէ ոչ էր թոյլ տուեալ. եւ այս ոչ ազատէ զՅուդա, այլ կարի դատապարտէ, զի զնորա անչափ զօրութեանն զհանդէս տեսեալ, համայն եւ զհեզութեանն՝ եւ քան զգազան դժնդակագոյն եղեւ:

Եւ ահա մի ոմն յայնցանէ, որ էին ընդ Յիսուսի, ձգեաց զձեռն² եւ եհան զսուր իւր եւ եհար զծառայ քահանայապետին եւ ի բաց եհան զունկն նորա (ԻԶ 51):

Յովհաննէս ասէ, թէ Պետրոս էր³, քանզի նորա ջերմութեանն էին իրքն: Բայց խնդրելի է, թէ ուստի՞ էին սուրքն, եւ վասն է՞ր կրէին ընդ ինքեանս: Զսուրն ի սեղանոյ անտի առին, քանզի դանակէին անդ վասն գառինն, եւ այն ինչ յընթեաց անտի ելեալ էին եւ լուան, թէ ոմանք գան ի վերայ, առին զսուրն յօգնականութիւն ինքեանց: Իսկ թէ ընդէ՞ր բառնային. վասն Տեառն հրամանի, քանզի ասէ Ղուկաս թէ՛ «Այժմ որ ունիցի քսակ՝ բարձցէ, նոյնպէս եւ մախաղ, իսկ որ ոչ ունիցի՝ վաճառեցէ զձորձս իւր եւ գնեցէ իւր սուսն» (Ղուկ. ԻԲ 36): Կամ մարգարէացաւ, թէ առնելոց են, կամ հրաման ետ, զի արասցեն, քանզի յորժամ առաքեաց զնոսա աւետարանել զարքայութիւնն եւ առնել նշանս, ոչինչ հրամայեաց բառնալ, զի քարոզութեանն միայն պարապեցին, ո՛չ կօշիկս եւ ո՛չ մախաղս: Իսկ աստ հրամայէ սուսեր գնել. նախ՝ զի զմարգարէութիւնն լցցէ թէ՛ «Ընդ անօրէնս համարեցաւ» (Ես. ԾԳ 12), եւ երկրորդ՝ զժամանակին փոփո-

¹ Ձ անկանել

² Ձ զձեռն իւր

³ Յովհ. ԺԸ 10

խումն եւ զնեղութիւնն հաւատարմացուցէ, թէ մատնելոց է, ո՛չ զի վառեսցին ի մարտ, ո՛ն անդր, այլ զի զմատնութիւնն գուշակեսցէ, որպէս ասացի: Եւ է՞ր վասն զպաշտօնական յիշեաց. քանզի խրատէ զնոսա արթունս լինել եւ զիւրեանց փոյթն ի կիր արկանել, վասն զի զառաջինն իբրեւ զախմարս արծարծէր եւ յանձանձէր Իւրով զօրութեամբ, իսկ այժմ իբրեւ զձագս նորափետուրս հրաման տայ իւրեանց թեւովքն թռչել:

Իսկ զի զքահանայապետին զծառայն եհար եւ ո՛չ զայլ ոք, եւ զունկն եւ ո՛չ զայլ մասն անդամոց՝ նախ՝ զի նա էր առաջնորդ մոլորութեանն, թէպէտ գոյին հոռմայեցիք՝ զինուորք Պիղատոսի, եւ այլք ի հրէից անտի, բայց զի նա ձեռնամուխ եղեւ ի Տէր մեր, եւ զունկն եհատ, վասն զի ոչ լուաւ Տեառն իւրոյ թէ՛ «Ահաւասիկ ողջացար, այլ մի՛ եւս մեղացէր» (Յովհ. Ե 14): Եւ դարձեալ՝ վասն խորհրդոյ եղեւ՝ այսու, զի բանքն Մոսիսի լցեալ կատարեսցին, քանզի ահաւոր նշանօք ստացաւ զԻսրայէլ իւր ի ծառայս՝ ի բաց հանելով ի ծառայութեանէ եգիպտացւոցն եւ դիւաց¹, եւ օրէնս կարգեաց, թէ ոք կամեսցի զծառայս իւր ազատել, եւ նա ոչ կամեսցի, առաջի ծերոց ժողովրդեանն ծակեսցէ հերեամբ զաջոյ ականջն նորա, զի եղիցի նմա նշանակ անլրութեան օրինացն, թէ սորեցոյց զբանս նորա կալ ի ծառայութիւն մինչեւ ցօր մահուան իւրոյ²: Այսպէս ի ձեռն զալստեան Որդւոյն Աստուծոյ կամեցաւ խաչիւն ազատել զնոսա ի ծառայական կարգաց՝ ըստ այնմ թէ՛ «Ծշմարտութիւնն ազատեցուցէ զձեզ» (Յովհ. Ը 32), եւ Պօղոս գրէ թէ՛ «Ոչ առիք՝ զհոգին ծառայութեան...», այլ զհոգի[ն] որդեգրութեան» (Հռոմ. Ը 15), որում դիմադարձ եղեն հրէայքն եւ ոչ կամեցան զազատութիւն, վասն այսորիկ եհատ Պետրոս զունկն աջոյ ծառայի քահանայապետին՝ նշանակելով, թէ ի ծառայութիւն Օրինաց եւ մեղաց կալոց էք մինչ ի վախճան ժամանակաց ձերովք իշխանական կամօքդ՝ արհամարհելով զազատութեանն պարգեւ, զոր եկն ընձեռել ձեզ Տուիչն Օրինաց:

Յայնժամ ասէ ցնա Յիսուս. «Դարձո զսուր քո ի տեղի իւր, զի ամենքեան, որ սուր առնուցուն, սրով անկանցիցին (ԻԶ 52):

Սաստէ Պետրոսի, որ զայն ի կիր էարկ, կարի յոյժ սպառնալեօք, թէպէտ վրէժ էառ ջերմաջերմն ո՛չ վասն անձին, այլ վասն Վարդապետին. բայց ի սաստելն հաւանեցաւ, զի զայն արար վասն գթոյն եւ սիրոյն, եւ զայս՝ վասն հլու եւ հպատակ գոլոյն, քանզի յորժամ լուաւ թէ՛ «Դարձո զսուր քո ի տեղի իւր», վաղ-

¹ Զ դիւացն

² Ելք ԻՍ 2-6

³ Զ առեք

վաղակի անսաց: Իսկ զի՞նչ այն թէ՛ «Որ սուր առնուցուն, սրով անկանցիցին»: Հանգոյն բարբառի այնմ՝ թէ ոք հեղու զարիւն մարդոյ՝ փոխանակ արեանն նորա՝ հեղեալ լիցի¹. Նոյնպէս եւ սոքա, ասէ, որ սրով գան ի վերայ Իմ, սրով հոռմայեցւոցն անկանելոց են, որ ի բանէն Աստուծոյ, որ սուր է քան զամենայն սուր երկսայրի, հրաւիրեսցին: Բայց զի Ղուկաս ասէ. «Թոյլ տուք միմեզ ցաղ վայր» (Ղուկ. ԻԲ 51), այսինքն՝ զի խորհուրդ ծառային լցաւ, որ ի Մոսիսէ ասացաւ:

Եւ դարձեալ՝ ասէ թէ՛ «Մատուցեալ յունկն ծառային բժշկեաց» (Ղուկ. ԻԲ 51). զհեղութիւնն եւ զանոխակալութիւնն ցուցանէ, այլեւ առ ընթեր խաչին զօրութիւնն Իւր, թէ կամաւորաբար գայ ի չարչարանս եւ ո՛չ ի հարկէ, քանզի Տէր մեր սահման էր արդարութեան Օրինացն եւ սկիզբն ողորմութեան նորոյ կտակին: Արդ՝ ամփոփեաց արդարութեամբ զսուրն ի տեղի իւր եւ հաղորդեցաւ ողորմութեամբ՝ բժշկելով զունկն ի տեղւոյ իւրում՝ ի նշանակութիւն առնելով եւ զայս, զի որպէս հատմամբն զծառայութիւնն եցոյց, նոյնպէս եւ բժշկութեամբն զառողջութիւնն նոցա գուշակեաց, որ յաւուրս վերջինս ի ձեռն ենովքայ եւ Եղիայի հաւատալոց են՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Յորժամ լրումն հեթանոսաց մտցէ, ապա ամենայն իսրայէլ կեցցէ» (Հռոմ. ԺԱ 25-26):

Թէ համարիցիս, թէ ո՞չ կարեմ աղաչել զՀայր Իմ, եւ հասուցանիցէ Ինձ այժմ այսր աւելի քան զերկոտասան գունդս հրեշտակաց (ԻԶ 53):

Ընդէ՞ր ոչ ասաց, թէ կարօղ եմ սատակել զնոսա. յայնմ ժամանակի առաւել այս բան հաւանեցուցանէր զնոսա, քանզի չեւ եւս պատշաճ կարծիս ունէին զնմանէ, վասն այսորիկ խոնարհութեամբ սպառնացաւ թէ՛ «Ածցէ Ինձ յօգնականութիւն այժմ ի տեղիս յայս աւելի քան զերկոտասան գունդս հրեշտակաց»: Զի՞նչ զայս ասէ. զի թէ մի հրեշտակ հարիւր եւ ութսուն եւ հինգ Զի՞նչ զայս ասէ. զի թէ մի հրեշտակ հարիւր եւ ութսուն եւ հինգ հազար վառեալ այր կոտորեաց², զի՞նչ պէտք էին երկոտասան հազար վառեալ այր: Թուի, թէ ըստ երկիւղի եւ տկարութեան նոցա կերպարանէ զբանն, քանզի պակուցեալ էին յահէն, վասն որոյ ըստ թուոյ նոցա զայս կարգեաց, զի ինքեամբ երկոտասան էին, յորմէ ոմանք առեալ ասացին երկոտասան դասք գոլ հրեշտակաց յերկինս:

Այլ զիա՞րդ լնուցուն գիրք, եթէ այսպէս պարտ է լինել» (ԻԶ 54):

¹ Ղեւտ. ԻԴ 17

² Ա Սակ. Է 41

Գէթ այնու երկեցուցանիցէ զնոսա, զի թէ նոցա այն կամք են, ապա ուրեմն դուք գիմադարձեալ մարտնչիք, եւ առ աշակերտսն այսչափ ասաց եւ դարձուցանէ այժմ զբանն առ եկեալսն:

Յայնժամ ասաց Յիսուս ցամբոխն. «Իբրեւ ի վերայ աւագակի» ելէք սուսերօք եւ բրօք՝ ունել զիս. հաճապազ առ ձեզ ի Տաճարին նստէի եւ ուսուցանէի, եւ ո՛չ կալայք զիս (ԻՁ 55):

Տես՝ ո՛րչափ ինչ գործս գործէ, որ կարօղ էին ընդոստուցանել զնոսա. յետս տարեալ՝ զարկոյց զգետնի, սպանումն սպառնացաւ՝ «Որ սուր առնուցու՝ [սրով անկանիցի]», զոռնկն ծառային բժշկեաց եւ ամենայն ուստեք ի մօտաւորացն եւ ի հանդերձելոցն եցոյց զիւր զօրութիւնն՝ յայտ արարեալ, թէ ո՛չ նոցա ինչ զօրութեանն գործ եղեւ ունելն: Եւ զի ոչ զգաստացան այսու, սկսանի յանդիմանել մեղմ բանիւ թէ՛ «Իբրեւ ի վերայ աւագակի» ելէք սուսերօք եւ բրօք՝ ունել զիս», ո՛չ միշտ ընդ ձեզ «ի Տաճարին նստէի եւ ուսուցանէի»: յայտ առնէ, թէ ըստ Իւրում թոյլ տալոյն եղեւ ըմբռնելն, վասն որոյ զսքանչելիսն թողեալ՝ զվարդապետութենէն յուշ առնէ, զի մի՛ համարիցիս պարծել ինչ: Յորժամ ուսուցանէի, ասէ, ո՛չ կալայք զիս, եւ երբ լռեցի, ի վերայ եկիք, ի Տաճարին էի, եւ չեհար ոք բռնուն, եւ այժմ ի տարածամու եւ ի հասարակ գիշերի եկեալ կայք ի վերայ Իմ սրովք եւ բրօք, քանզի զի՞նչ պէտք էին զինուցդ, որ միշտ ընդ ձեզ իսկ էի:

Արդ՝ ընդէ՞ր ի Տաճարին ոչ կալան զՆա. վասն զի չիշխէին ի ժողովրդոցն, նմին իրի ել արտաքս, զի ի տեղւոյն եւ ի ժամէն տացէ նոցա համարձակութիւն, որով յայտ լիցի, թէ Ի՞նքն կամեցաւ. բայց ո՛չ այս ազատ առնէ զնոսա ի պատժէ, վասն զի ո՛չ զկամս Նորա, այլ զհարութիւնս իւրեանց լցին:

Այլ այս ամենայն եղեւ, զի լցցին գիրք մարգարէիցն» (ԻՁ 56):

Կամ աւետարանիչս ասէ զայս, կամ թէ Ինքն Տէրն զտարակուսանսն լուծանէ, թէ վասն է՛ր արդեօք կամեցաւ զայն. զի կատարեսցին¹ տեսութիւնք մարգարէիցն: Նաեւ այսու զնոսա յուղղութիւն ածցէ² եւ բժշկեացէ, որք Հօր հակառակ³ ասէին, եւ մինչեւ ցյետին ժամն բառնայ ի նոցանէ զպատասխանատուութիւնն. զի թէ վասն մարգարէիցն հաւանելոյ զանձն ի մահ մատնեաց, զիա՞րդ հակառակ Հօր լինէր եւ կամ ուսուցանէր, այլ յոյժ միա-

¹ Տ կատարին

² ՏՁ ածիցէ

³ Ձ ~ հակառակ Հօր

բան, որպէս եւ էրն իսկ, այլեւ յայտ արարեալ, թէ կամաւ եւ ո՛չ ակամայ չարչարի:

Յայնժամ աշակերտքն ամենեքին¹ թողին զՆա եւ փախեան:

Մինչ կալան զՆա, կացին առ Նմա, եւ յորժամ զայս ամենայն խօսեցաւ ընդ ամբոխն, փախեան, քանզի տեսին այնուհետեւ, թէ չէ հնար զերծանելոյ, զի կամօք մատնեաց զանձն, եւ ասաց թէ՛ ըստ Գրոց կատարի ամենայն, զի լցցի բանն Տեառն թէ՛ «Գայթազդելոց էք յիմէն» (Մատթ. ԻՁ 31), եւ թէ՛ «Հարից զհովիւն, եւ ցրուեսցին ոչխարք հօտին» (Ձաք. ԺԳ 7, Մատթ. ԻՁ 31):

Իսկ նոցա կալեալ զՅիսուս՝ ածին առ Կայիափայ քահանայապետ, ուր դպիրքն եւ ծերք ժողովեալ էին (ԻՁ 57):

Վասն զի անտի առաքեցան, անդր կալեալ մուծին: Եւ դարձեալ՝ անդր տարան, ուր ժողովեալ էին, զի ըստ խրատու քահանայապետին առնիցեն զամենայն, քանզի նա էր քահանայապետ, եւ ամենեքեան նմա անսային, որ եւ մարգարէացաւ իսկ, թէ «Լաւ է միոյ առն մեռանիլ՝ ի վերայ ամենայն ժողովրդեանս եւ մի՛ ամենայն ազգս կորիցէ» (հմմտ. Յովհ. ԺԱ 50): Բայց դու տես, թէ զիա՞րդ արթունք եւ գիշերապահք լինէին վասն իրացն. քանզի եւ կերան իսկ ոչ զԶատիկն մինչեւ ցայնժամ՝ ըստ Յովհաննու, զի ասէ, թէ այդ էր, եւ ոչ մտին յապարանս դատաւորին, զի մի՛ պղծիցին, այլ զի նախ ուտիցեն զԶատիկն³, եւ լուծին զօրէնսն, որ ասէր. «Անիծեալ որ ոչ ուտիցէ զԶատիկն յերեկոյցն» (հմմտ. Ելք ԼԴ 25, Ա. Թագ. ԺԴ 24)՝ վասն ցանկութեան սպանմանն Յիսուսի: Ապա ուրեմն ո՛չ Քրիստոս անց ընդ ժամանակ Զատիկին, այլ նոքա:

Եւ Պետրոս զհետ Նորա երթայր բացագոյն մինչեւ ի սրահ քահանայապետին եւ մտեալ ի ներքս՝ նստէր ընդ սպասարան՝ տեսանել զկատարածն (ԻՁ 58):

Կամ վասն ջերմութեանն զկնի չոգաւ, յորժամ ետես, թէ այլքն փախեան, եւ եմուտ ի ներքս եւ եկաց առ Նմին՝ տեսանել զվճիռ իրացն, քանզի Յովհաննէս ծանօթ էր քահանայապետին՝ եմոյժ զՊետրոս ի ներքս⁴, կամ թէ՛ ընթացաւ անդր, զի հարցցեն վասն աշակերտութեանն, եւ նա ուրասցի, եւ բանն Տեառն ճշմարտեսցի: Իսկ բացագոյն գնալն Պետրոսի՝ զի մի՛ կարծեսցի, թէ ի նոցանէ իցէ, եւ ըմբռնեսցի:

¹ Ձ ամենեքեան

² Ձ մեռանել

³ Յովհ. ԺԸ 28

⁴ Յովհ. ԺԸ 16

Իսկ քահանայապետքն եւ ամենայն ատեանն խնդրէին սուտ վկայութիւն գծիսուէ, զի սպանանիցեն զՆա (ԻԶ 59):

Եւ ոչ գտանէին ի բազմաց սուտ վկայիցն մատուցելոց (ԻԶ 60):

Կեղծաւորութեամբ զատեանն ձեւացուցեալ ըստ Օրինացն՝ ո՛չ կամէին առանց վկայի դատել, եւ զի ոչ գոյր վկայ, խորհուրդ արարեալ նախ ընդ միմեանս, թէ զի՛նչ պատճառ նենգութեամբ դնիցեն առաջի դատաւորին, եւ ոչ գտանէին ի բազմացն վասն յոյժ անյարմարութեամբ վկայելոյն, որում ոչ ոք հաւանէր: Զի այնպիսի իմն էր ատեան նոցա՝ լի ամենայն խռովութեամբ եւ ամբոխիւ, քանզի թէ սուտ վկայէին, պարտ էր ըստ Օրինացն եւ զնոսա սպանանել, բայց զի համախոհք էին միմեանց, ոչ զոք դատել կամէին, այլ զմիմեան միայն՝ ըստ Ուսէի մարգարէութեանն թէ՝ «Միաբանեցան քահանայքն ի ճանապարհին եւ սպանին զՍիւքէմ» (հմմտ. Ուսէ 2, 9), որ նա ինքն է Քրիստոս: Այլ ընդէ՞ր զշաբաթն ոչ յիշէին. զի բազում անգամ վասն այնորիկ ըմբերանեալ էր զնոսա, այլեւ կամէին յայն՝ ժամու բանիցն ըմբռնել զՆա: Եւ ընդէ՞ր իսկ գաղտ ոչ սպանին, այլ վկայութիւն խնդրէին. քանզի կամէին զկարծիս Նորա խոտել, զի բազումք հաւատացեալ էին Նմա եւ զարմանալին ընդ գործս Նորա, վասն այսորիկ հրապարակաւ կամէին սպանանել, այլեւ ո՛չ ունէին իշխանութիւն զոք սպանանել վասն Հռոմայեցւոց տէրութեանն:

Յետոյ մատուցեալ երկու սուտ վկայք՝ ասէին թէ՝ «Սա ասէր՝ կարող եմ քակել զՏաճարն Աստուծոյ եւ զերիս ատուրս շինել» (ԻԶ 61):

Տես, թէ ո՛րպէս թիւրեցին զասացեալն ի Տեառնէ. քանզի Նա ո՛չ ասաց թէ՝ քակեցից, այլ թէ՝ քակեցէ՛ք, եւ ո՛չ զՏաճարէն, այլ զԻւրոյ մարմնոյն, բայց նոքա յայլ իմն հանին զբանն: Առ որս ասելի է, թէ զրեթէ այնպէս ասաց, որպէս զուրք կարծէք, զի՞նչ վնաս բերէ այդ եւ կամ նուաստութեան կարծիք, այլ մանաւանդ աստուածային իմն հրաշից զօրութիւն, որ զքառասուն եւ զվեց ամաց շինեալն ի Զորաբաբելէ՝ յերիս աւուրս կանգնէր: Իսկ երկու վկայք թուի ինձ լինել զգալիսն եւ զփարիսեցիսն, որք քակեցին զմարմինն մահուամբ՝ որոշմամբ հոգւոյն, քանզի այս է մահ, եւ զի ի Քրիստոս երեք միութիւն է. մի՝ աստուածութեանն ընդ հոգւոյն, եւ միւս՝ աստուածութեանն ընդ հոգւոյն եւ ընդ մարմնոյն, եւ երրորդ՝ հոգւոյն ընդ մարմնոյն: Արդ՝ երկուքին միութիւնքն անքակ մնացին նախ քան զմահն եւ յետ մահուն, իսկ երրորդն քակտեցաւ², այսինքն՝ բանական հոգին ի մարմնոյն զե-

¹ Տ յայնմ

² Զ բայց միայն երիս միութիւն քաժանեցաւ ի մահուն] իսկ երրորդն քակտեցաւ

րիս աւուրս միայն, նոր դարձեալ շինեաց Նա եւօրեայ յարութեամբն, զի ցուցցէ, թէ նոքա քակտման էին գործօնեայք, իսկ Տէր մեր՝ շինութեան եւ կանգնման:

Եւ յարուցեալ քահանայապետն՝ ասէ ցնա՜. «Չտա՞ս ինչ պատասխանի, զի՞նչ դոքա ամբաստանեն զՔէն» (ԻԶ 62):

«Յարուցեալ»՝ կամ մարմնով, որպէս զի ահագինս ցուցցէ զատեանն եւ նմա երկեղուկս արկանիցէ, կամ սրտին զայրացմամբ ուռուցեալ ասաց. «Չտա՞ս ինչ պատասխանի», այսինքն՝ ամբաստանութեանս: Ընդէ՞ր զայս ասաց. զի կամէր ածել զՆա ի պատասխանատրութիւն. թերեւս անդստին ի Նորա բանիցն զՆա ըմբռնեացէ, զի ամենեւին օտար էին վկայութիւնքն:

Եւ Յիսուս լուռ կայր (ԻԶ 63):

Կամ թէ չէր ինչ օգուտ պատասխանատրութիւնքն, զի չէր ոք, որ լսէր, զի ձեւով ատեան թուէր, եւ ճշմարտութեամբ՝ աւազակաց հրապարակ երեւէր, կամ թէ՝ զստութիւն ամբաստանութեանցն եցոյց լռելովն, թէ եւ չեն անգամ արժանի պատասխանելոյ վասն յոյժ ստութեանն: Այլեւ զմարգարէութիւնն ելից, թէ՝ «Եղէ ես որպէս մարդ, որ ոչ խօսի եւ ի հրապարակին ոչ բանայ զքերան իւր» (հմմտ. Սաղմ. ԼԷ 14-15), նաեւ այն, զի թէ վերին իմաստութիւնն խօսէր, լռեալ պապանձէին ամենայն կարծեցեալ ստորին իմաստութիւնքն, եւ խափանեալ լինէր մահն, որով փրկութիւն լինելոց էր ամենայն աշխարհի:

Պատասխանի ետ քահանայապետն եւ ասէ ցնա. «Երդմնեցուցանեմ զՔեզ յԱստուած կենդանի, զի ասացես մեզ, թէ Դո՞ւ ես Քրիստոսն Որդի Աստուծոյ»:

Ընդէ՞ր յԱստուած կենդանի զերդումն տայ. կամ ի մեռելոտի կռոցն որոշէ, կամ թէ յայտ առնէ, թէ Դու չե՛ս կենդանի մնալոց, որ զանձնդ Աստուած եւ Որդի Աստուծոյ քարոզես, քանզի թէպէտ բազումք ասէին զՆմանէ, թէ Քրիստոսն է, սակայն ի բերանոյ Նորա ոչ էին լուեալ, զի Նա զայն միշտ պատուիրէր աշակերտացն մի՛ ումեք ասել վասն Նորա, թէ Քրիստոսն իցէ: Արդ՝ կամի քահանայապետն, զի վասն անձինն վկայեացէ, եւ նոքա ի դերեւս հանցեն զայն, որպէս երբեմն ասէին թէ՝ «Դու վասն անձինդ վկայես, եւ վկայութիւն Բո չէ ճշմարիտ» (Յովն. Ը 13), եւ առ այն զայրացուցանիցեն զիշխանս եւ զդատաւորս եւ սպանանիցեն զՆա:

Ասէ ցնա Յիսուս. «Դո՞ւ ասացեր» (ԻԶ 64):

¹ Զ > ցնա

Թէպէտ խօսեցաւ, զի հարցին երդմամբ, բայց ո՛չ ասաց թէ՛ Ես եմ, այլ թէ՛ «Դո՛ւ ասացեր»։ ասալ ուրեմն գիտէին, թէ՛ Քրիստոսն Որդի Աստուծոյ է՝ ի մարգարէիցն ուսեալ՝ ըստ այնմ։ «Յուցանէ ի մէջ մարդկան զօծեալ իւր» (հմմտ. Ամովս Դ 13), եւ թէ՛ «Հոգի երեսաց մերոց Տէր Քրիստոս» (Ողբ Դ 20), այսինքն՝ օծեալ։ Եւ ա՛յլ ազգ. զի զոր ինչ յինէն խնդրես երդմամբ ասել, զայն դո՛ւ ասացեր։ Արդ՝ թէ՛ ոչ ես ի կարծիս վասն Իմ, ընդէ՛ր այնպէս տազնապիս. բայց զի մի՛ կարծեսցեն, թէ՛ ոչ իցէ՛ նա, հրաժարելովն վասն խոնարհութեան թէ՛ «դու ասացեր» եւ ո՛չ «Ես»՝ բերէ ի վերայ, որով ճշմարտեցէ զասացեալն։

Բայց Ես ասեմ ձեզ՝ յայսմհետէ տեսանիցէք զՈրդի մարդոյն նստեալ ընդ աջմէ զօրոթեանն եւ եկեալ ընդ ամպս երկնից։

ԶԴանիէլի մարգարէութիւնն յիշեցուցանէ, որ ասաց թէ՛ «Տեսանէի, եւ անա արողք անկանէի, եւ Հիմաւորցն նստէր» (Դան. Է 9), եւ «իբրեւ Որդի մարդոյն գայր ընդ ամպս երկնից» (Դան. Է 13), որպէս զի ցուցցէ ոչ միայն, թէ՛ Քրիստոսն է, այլեւ զոր՝ դուք հակառակ կարծէք, նա յոյժ միաբան է Հօր, այնքան, մինչ զի ընդ աջմէ՛ նորա նստի եւ կրկին անգամ զայ ի դատել զտիեզերս։

Իսկ «յայսմհետէ» ասելն ո՛չ ըստ աստուածութեանն, որ միշտ ընդ աջմէ՛ Հօր է անբաժանելի, այլ ըստ մարմնոյն, զոր էառ, որպէս ասաց թէ՛ «զՈրդի մարդոյն», որում ի ձեռն մահուանն զնիստն շնորհեաց՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Սրբութիւն մեղաց մերոց արարեալ՝ նստաւ ընդ աջմէ՛ Մեծութեանն ի բարձունս» (Եբր. Ա 3)։ Եւ թէ՛ «Ելմ գի՞ւն է, եթէ ոչ՝ զի էջ նախ ի ստորին կողմն երկրի», եւ «որ ելմ ի վերոյ քան զամենայն, զի լցցէ զամենայն» (Եփես. Դ 9-10)։ Գրէ եւ Դաւիթ Հոգւովն թէ՛ «Նիստ ընդ աջմէ՛ իմմէ, մինչեւ եղից զթշնամիս Քո պատուանդան ոտից Քոց» (Սաղմ. ԾԹ 1), քանզի ասելովն թէ՛ «Նիստ ընդ աջմէ», ցուցանէ², թէ՛ Տէր է Դաւթի Քրիստոսն նորա։ Նաեւ գալոց է ընդ ամպս երկնից, զի որպէս վերացաւ, նոյնպէս եկեցէ ըստ հրեշտակաց ասիցն³, զի ծանիցեն, թէ՛ նա է։ Կամ «ամպ» զմարմինն ասէ կամ զհրեշտակս, այլեւ նշանակէ ամպովն ի վերուստ գալ յերկրորդ երեւմանն եւ ո՛չ ի կնոջէ կամ յերկրի երեւել, որպէս յառաջինն։

Իսկ զի՞նչ է «ընդ աջմէ զօրութեանն» ասելն. կամ թէ՛ Հօր, որպէս ասացաւ, կամ թէ՛ աջ է Հօր եւ զօրութիւն միաժին Որդին՝ ըստ այնմ. «Աջ Քո եւ բազուկ Քո» (Սաղմ. ԽԳ 4), եւ թէ՛ «Աջ Տեսոն արար ինձ զօրութիւն» (Սաղմ. ԾԺԷ 16)։ Բայց քննելի է, թէ՛ ընդէ՛ր զայս ետ պատասխանի. զի զամենայն պատասխանատուութիւնս բառնայցէ ի

նոցանէ մինչեւ ցյետին օրն՝ ուսուցանելով, թէ՛ նա է Քրիստոսն, որ նստի ընդ աջմէ՛ Հօր, զի մի՛ ասիցեն թէ՛ յանդէտս սպանաք, քանզի ոչ երբէք լուաք ի նմանէ։

Յայնժամ քահանայապետն պատառեաց զհանդերձս իւր եւ ասէ. «Հայհոյեա՛ց (ԻԶ 65)։

Տեսանե՛ս, թէ՛ ո՛րպէս յայտ եղեւ հարցուածն նորա. զի յորժամ ինքն վկայեցէ, նոքա ի մահ դատապարտեսցեն։ Բայց թէ՛ ընդէ՛ր պատառեաց զհանդերձն. որպէս թէ՛ ըստ Օրինացն առնիցէ. քանզի այնպիսի բանք ասացեալ՝ հայհոյութիւն կարծէին եւ զհանդերձս պատառէին։ Որպէս Յեսու եւ Եզեկիաս եւ Եզրաս¹ եւ այլք բազումք, նոյնպէս եւ սա արար, որով զամբաստանութիւնն սաստիկս գործեցէ, միանգամայն եւ ահ լսողացն արասցէ եւ մեծ զբանս իրացն ցուցցէ², եւ զամենեւին ի վրէժնդրութիւն շարժեցէ, որպէս առ Ստեփանոսիւ արարին, զի «խցին զակամջս եւ դիմեցին առ հասարակ ի վերայ» (Գործք Է 56). զայն եւ աստ առնել հնարեցաւ։ Եւ դարձեալ՝ «պատառեաց զհանդերձս իւր», քանզի նեղացաւ նա ի զօրութենէ՛ նորա եւ որպէս տիկ հին եւ պատառատուն՝ ոչ հանդուրժեաց նոր գինւոյ վարդապետութեան նորա։ Այլ ասացուք եւ զայս, թէ՛ զայն ինչ, զոր հանդերձեալ էր Աստուած ցուցանել ի ձեռն Միածնին Իւրոյ, յառաջագոյն նկատեաց զնա ի բնութիւն երկրի եւ դրոշմեաց յարդարս, քանզի յարեգ ամսեան պատառեն ծաղիկք զծոց երկրի եւ ելանեն, ի նոյն ժամանակի պատառեաց քահանայապետն զհանդերձս իւր, յորմէ՛ ել քահանայութիւնն եւ եկն սփռեցաւ ի վերայ Փրկչին մերոյ։

Զի՞ եւս պիտոյ եմ մեզ վկայք. անա արդ լուա՛յք զհայհոյութիւն Դորա։ Զի՞նչ հաճոյ է ձեզ» (ԻԶ 66)։

Ի կեղակարծ իրս, ասէ, վկայութիւնն պիտոյ է, իսկ Սորայն աւասիկ յայտնի եղեւ ի ձեռն բանից Իւրոց, զոր եւ լուայքդ իսկ։ Զայս ասելով՝ զբաւէ զլսողսն եւ գրեթէ բռնադատէ զնոսա եւ ստիպէ տալ զվճիռն. «Զի՞նչ հաճոյ է ձեզ», ասէ։ Քանզի յանձնէ չկամի տալ զվճիռն, այլ նոքօք հաստատէ՝ իբրեւ ընդ յայտնի ինչ զմեղաց, միանգամայն եւ զանձն տարագրէ յիշխանութենէն, այլեւ ակնառու գողով՝ ըստ կամաց ժողովրդեանն դատէ։

Նոքա պատասխանի ետուն եւ³ ասեն. «Մահապարտ է»։

¹ Զ > զոր

² Զ > իմմէ, մինչեւ եղից.... ցուցանէ

³ Գործք Ա 11

¹ Յեսու Է 6, Դ Թագ. ԺԹ 1, Ա Եզր. Ը 72

² Զ ~ եւ մեծ զբանս իրացն ցուցցէ, միանգամայն եւ ահ լսողացն արասցէ

³ Զ տուեալ] ետուն եւ

է՞ր վասն զայս ասացին. զի իբր մահու արժանաւոր դատեալ՝ առ Պիղատոս անցնեն, քանզի խորհրդակից քահանայապետին ամենեքեան էին: Բայց դու տես՝ զանիրաւութիւն ատենին. զի ինքեանք դատախազք եւ ինքեանք դատաւորք եւ զոր կամէին՝ առնէին, վասն այսորիկ պղծեցան ճանապարհք նոցա, զի ոչ էր Աստուած առաջի աչաց նոցա, եւ բարձեալ էին իրաւունք յերեսաց նոցա¹:

Յայնժամ թքին ընդ երեսս Նորա եւ կոփեցին զՆա, եւ ոմանք ապտակեցին զՆա եւ ասեն (ԻՁ 67):

«Մարգարեա՛ց մեզ, Քրիստո՛սդ, ո՞վ է, որ եհարն գ-Քեզ» (ԻՁ 68):

Տես՝ զճշմարտութիւն աւետարանչիս, թէ ո՛րպէս եւ զնախատինսն անգամ ոչ թագուցանէ եւ ոչ ամօթ համարի, այլ իբր զմեծ ինչ փառս հաշուեալ՝ պատմէ, որպէս եւ է իսկ, որով եւ զհաւաստութիւնն յայտնէ. «Թ-քին,՝ ասէ,՝ ընդ երեսս Նորա»: Արդ՝ եթէ սպանանելոց էին, որպէս եւ դատեցան իսկ, զի՞նչ պէտք ձաղանաց էին. զի ուսանիցիս զանառակ բարս նոցա, որ իբր որս ինչ գտեալ՝ ցուցանէին զթշնամութիւն իւրեանց եւ զայն իբրեւ տօն իմն համարէին: Այլեւ զյանդգնութիւն նոցա եւ զանեղբաւկան չարութիւնն նշանակէր նախատինքն, քանզի յերեսս Նորա թքանէին, որ ըզի ծնէ կոյրն լուսաւորեաց թքովն եւ զծովն պատառեաց, եւ արեգակն ի խաչին տեսանելով զերեսս Նորա՝ զճառագայթ իւր ամփոփեաց: Նաեւ զՏեառն մերոյ հեղութիւնն ցուցանէ, որ կարօղ էր միով բանիւ անդնդասոյզ զնոսա առնել, բայց հանդարտութեամբ զթշնամանս արհամարհանաց նոցա կրէր, որով զթուք ամօթոյն բարձցէ յերեսաց մերոց եւ զկռուփ մեղացն ի մէնջ թեթեւացուցէ եւ զապտակ վիրին առողջացուցէ:

Ապտակեցին զՆա եւ ասեն. «Մարգարեա՛ց մեզ, Քրիստո՛սդ², ո՞վ է, որ եհարն գ-Քեզ»:

Մարկոս ասէ, թէ եղեգամբք հարկանէին³, եւ Ղուկաս թէ՛ «Հանդերձիք գերեսս Նորա ծածկէին եւ ապտակէին» (հմմտ. Ղուկ. ԻԲ 64), եւ ո՛չ միայն գործով, այլեւ բանս ձաղանաց խօսէին եւ «մարգարէ» կոչէին, որպէս բազումք, զի զամենայն մոլորութիւնս իւրեանց յագեցուցեն, եւ իբրեւ զայր մի արհամարհեալ եւ զերեքդանգեան⁴ քամահեալ եւ լրբութեամբ ի մէջ արկեալ՝ կատակէին: Այլեւ այսու զմարգարէիցն ընդ զմարգարէութիւն. զԵսայիայ՝ «Զթիկունս իմ

ետու ի հարուածս եւ զծնօտս՝ յապտակս, եւ ոչ դարձուցի գերեսս իմ ի թքանելոյ» (Ես. Մ 6), եւ զԶաքարիայն¹ թէ՛ «Չեմ մարգարէ» (Զաք. ԺԳ 5), իբրու զի մարգարէ էր Նա եւ իբր մշակ «Հողագործ»² վաստակեցաւ ի նոսա³ ի ձեռն բժշկութեանն, եւ մարդն իսրայէլ նախանձեցաւ ընդ Նա ի մանկութենէ իւրեանց, որք ի ծննդենէ մինչեւ ի մահ եպերանօք եպերեցին զՆա:

Իսկ Պետրոս նստէր արտաքոյ ի գաւթին: Մատեաւ առ նա աղախին մի եւ ասէ. «Եւ դու ընդ Յիսուսի Գալիլեացոյ էիր» (ԻՁ 69):

Նա ուրացաւ առաջի ամենեցուն եւ ասէ թէ՛ «Ո՛չ գիտեմ զինչ խօսիսդ» (ԻՁ 70):

Ըստ Տեառն բանի՝ եկն եհաս սկիզբն փորձութեան առ Վէմն՝ շարժել զնա ի ձեռն աղջկան միոյ, որ եւ նոր եւ սքանչելի իրք ինձ թուի: Քանզի մինչ միայն կալեալ ետես զՎարդապետն, այնպէս եռայր, մինչեւ սուր մերկացեալ եւ զուռն հատեալ զծառային, իսկ յորժամ զայրանալ պարտ էր եւ վառիլ եւ բորբոքիլ, զի զայնչափ բամբասանս լսէր, յայնժամ ամենեւին ուրացաւ եւ յահէն պախեալ գտաւ:

Եւ իբրեւ ել նա արտաքս քան զդուռն, ետես զնա այլ կին մի եւ ասէ ցայնոսիկ, որ անդն կային. «Եւ սա՛ ընդ Յիսուսի Նազովրեցոյ էր» (ԻՁ 71):

Եւ դարձեալ ուրացաւ երդմամբ թէ՛ «Ոչ գիտեմ զայրն» (ԻՁ 72):

Պետրոս խոյս ետ ի տեղւոջն, զի մի՛ այլ ոք կշտամբեսցէ՛ ի նշանակ մեզ, զի ի սկիզբն փորձութեանն խոյս տալ արժան է ի տեղւոջն՝ ըստ մարգարէին⁴, բայց զի վճիռ Տեառն էր, եւ հանդերձեալ էր լինել ի զգաստութիւն նմա, զի մի՛ անձնապարծ լիցի նա եւ մի՛ այլ ոք: Վասն այսորիկ յեղանելն արտաքս՝ այլ ոմն ասաց թէ՛ «Եւ դու ընդ Յիսուսի էիր», իսկ նա դարձեալ ոչ միայն ուրացաւ, այլեւ երդմամբ եւս, եւ այն ո՛չ առաջի դատաւորաց եւ ո՛չ սպառնալեօք, այլ առ դրանն, իբրեւ խղճիլ իմն ասելով թէ՛ «Եւ սա՛ ընդ նմա էր», եւ նա ուրանայր եւ յաղջկանէ միոջ տառապելոյ եւ վատթարէ զարհուրեալ դողայր թէ՛ «Ոչ գիտեմ զայրն»:

Եւ յետ սակաւ միոյ մատուցեալ որք կայինն անդ՝ եւ ասեն ցՊետրոս. «Արդարեւ՝ եւ դու ի նոցանէ ես, քանզի եւ խօսք քո յայտ առնեն զքեզ» (ԻՁ 73):

Յայնժամ սկսաւ նզովել եւ երդնով թէ՛ «Ո՛չ գիտեմ զայրն» (ԻՁ 74):

¹ Սաղմ. Թ(Ժ) 4-5

² Զ Քրիստոս

³ Մարկ. ԺԵ 19

⁴ Զ գերորդանգեան

¹ ՏՁ գԱմբակումայն

² Զաք. ԺԳ 5

³ Զ > ի նոսա

⁴ ՄԹազ. ԺԸ 11

Ի սակաւ ժամանակի երիցս ուրացաւ՝ առաւելութեամբ երդմամբ եւ նզովիւք թէ՛՝ ոչ գիտեմ զՆա. զի որքան զրդէին թէ՛ ընդ նմա էիր, եւ խօսքդ յայտ առնեն՝ իբր շինական գոլով, եւ գալիլեացի՝ բարբառդ, նա եւս քան զեւս երդնոյր եւ հեռանայր ի նմանէ նզովիւք. որպէս զի ուսցուք, թէ առանց Նորա ոչինչ կարացէ ոք առնել², թէպէտեւ յոյժ խրոխտագոյն ոք իցէ:

Եւ իսկոյն հաւ խօսեցաւ: Եւ յիշեաց Պետրոս զբանն Յիսուսի, զոր ասաց թէ՛ «Մինչչեւ հաւու խօսեալ իցէ, երիցս ուրացիս զիս» (ԻԶ 75):

Յառաջ քան զմիանգամ կատարել հաւուն զխօսան՝ երիցս ուրացաւ ըստ Մատթէոսի ասելոյն. «Մինչչեւ հաւու խօսեալ իցէ, երիցս ուրացիս զիս»: Իսկ թէ Մարկոս ասէ, թէ յորժամ միանգամ ուրացաւ, յայնժամ հաւ խօսեցաւ, եւ յորժամ երկիցս եւ երիցս՝ կրկնեաց եւ հաւն³, այս ոչ եթէ ընդդիմութիւն ինչ ունի, այլ կարի միաբանութիւն, քանզի ի միում ժամոմ⁴ երկիցս եւ երիցս եւ բազում անգամ սովոր է խօսիլ հաւ: Արդ՝ Մարկոս զայն յայտ առնէ, թէ եւ ոչ հաւուն ձայն կասեցոյց զնա եւ ած ի յիշատակ, քանզի իւրովի ոչ եկն ի միտս, նաեւ ոչ ի հաւուն ձայնէ ընդոստեաւ, մինչեւ հայեցաւ ի նա Յիսուս՝ ըստ Ղուկայ⁵, եւ այն եղեւ փոխանակ բարբառոյ: Քանզի այնպէս յապուշ կրթեալ էր մտացն եւ ապա զօրացաւ ի հայելոյն Տեառն Պետրոս եւ յիշեաց զբանն Յիսուսի թէ՛ «Մինչչեւ հաւու խօսեալ իցէ, երիցս ուրացիս զիս»: Եւ կամ՝ զբանն դնելի է այսպէս. թէ մինչչեւ հաւու խօսեալ իցէ երիցս, ուրացիս զիս, այսինքն՝ թէ յորժամ աւարտի հաւուն խօսելն, աւարտի եւ քո ուրանալն, որով Մատթէոս եւ Մարկոս ճշմարիտ գտանին:

Եւ ելեալ արտաքս՝ ելաց դառնապէս:

Քանզի չիշխէր յայտնի լալ, թէպէտեւ Տէրն յուշ արար նմա զյանցանսն, զի յամբաստանութիւն գալոց էր վասն արտասուացն, այլ արտաքս ելեալ՝ ելաց դառնապէս, այսինքն՝ հեծեծանօք եւ յոգւոց հանելով: Քանզի ի փղծկել⁶ սրտին վասն տրտմութեան՝ բնաւորեալ է մաղձ կաթել ի բերան քաղրթին եւ դառնացուցանել զստամոքսն եւ զքիմսն: Եւ կամ, որպէս ոմանք ասեն, ելաց, մինչեւ արտասուքն յարիւն փոխարկեցաւ, որպէս քիրտն Յիսուսի. եւ չեն ինչ զարմանք, զի որպէս ի քրքրելն հեշտու-

թեամբ՝ ախտ վաւաշ ցանկութեանն յորժամ յաճախէ, եւ պակասի հիւթ սերմանն, արիւն ընկենուն, որպէս ասեն, նոյնպէս եւ յընդդէմն. յորժամ ճնշէ զմարմին ոք անչափ տրտմութեամբ ի թորեցուցանել զարտասուս, եւ պակասի ջուրն, արիւն լինի կաթուածն: Եւ այսմ ունիմք օրինակ ի բնական իրաց, զի յորժամ պարզեալ գինի ի տկէ կամ ի կարասէ իջանէ, եւ պակասի յստակն, այնուհետեւ պղտորն բղխէ:

Դարձեալ՝ զլուխն առաքելոցն չարչարեցաւ եւ փորձեցաւ, զի զչափ անձինն գիտացէ եւ զի այլոց ողորմեցի եւ լիցի նա բժիշկ վիրաւորաց: Եւ եթէ գուցէ ամաչեացեն յանցաւորք ապաշխարել, ի ձեռն Շմաւոնի յանցաւորի յորդորեացին գալ առ Այն, որ վերագոյն է քան զյանցանս. քանզի ի գիշերի ուրացաւ եւ ի տուէ խոստովանեցաւ: Ուրացաւ՝ երկիր վկայէ, եւ յորժամ խոստովանեցաւ՝ ծով եւ ցամաք. զի ուրացաւ լեզու նորա եւ խոստովանեաց դարձեալ, մոյժ զանձն իւր ի լուծ եւ հար զուս իւր ի խաչ անդ եւ սրբեցաւ, եւ երեք հարցմամբ սիրոյն զերիս ուրացութիւնն բժշկեաց:

¹ S > pt

² Յովհ. ԺԵ 5

³ Մարկ. ԺՂ 68, 72

⁴ Զ ժամի

⁵ Ղուկ. ԻԲ 61

⁶ Զ փղծկալ

ԳԼՈՒԽ ԻԷ

Իբրեւ այդ եղեւ, խորհուրդ արարին ամենայն քահանայապետքն եւ ծերք ժողովրդեանն վասն Յիսուսի՝ սպանանել զՆա (ԻԷ 1):

Կապեցին զՆա եւ առին գնացին, եւ ետուն ի ձեռս Պոնտացոյ Պիղատոսի դատաւորի (ԻԷ 2):

Խորհեցան սպանանել զՆա, բայց ինքեանք ոչ կարացին վասն տօնին կամ ոչ իշխեցին, վասն այնորիկ իբրեւ զմահու արժանաւոր կապեցին եւ՝ ի ձեռս դատաւորին մատնեցին, զի լցցի գիրն թէ՝ «Կապեցուք զարդարն, զի դժպիսի եղեւ մեզ» (Ես. Գ 10): Բայց դու միտ դիր, թէ զիս՝ որ ի տօնին դիպեցան իրքն. քանզի ի սկզբանէ այնպէս նկարեալ էր գառամբն, զենաւ եւ Տէր մեր Զատիկ բարձօղ մեղաց աշխարհի՝ ըստ Յովհաննու ձայնին¹, վասն որոյ եւ ինքեանք ոչ կերան զԶատիկն՝ նշանակելով, զի անհաղորդք եղեն ճշմարիտ գառինն Աստուծոյ՝ պղծեալք յաւիտեանս եւ առ յապայ:

Յայնժամ տեսեալ Յուդայի, որ մատնեացն զՆա, թէ պարտաւորեցաւ, զղջացաւ եւ դարձոյց զարծաթն առ քահանայապետսն եւ ծերս ժողովրդեանն (ԻԷ 3):

Եւ ասէ. «Մեղայ, զի մատնեցի զարիւն արդար» (ԻԷ 4):

Զի՞նչ է թէ՝ «պարտաւորեցաւ». կամ թէ կարծեաց, թէ ոչ ըմբռնի ի նոցանէ, որպէս յերէկն եւ յեռանդն, իսկ յորժամ ետես, թէ ըմբռնեցաւ եւ պարտաւորեցաւ, ապա զղջացաւ, կամ թէ՝ զինքն միտք իւր արեան անմեղի պարտաւորս ցուցին, եւ ի ներքին մարդոյն դատեալ կշտամբիւր վասն Վարդապետին մատնութեանն եւ վասն արդարութեանն եւս՝ ըստ երգոյն թէ՝ «Ի դատաստանէ իւրմէ ելցէ դատապարտեալ» (Սաղմ. ԾԸ 7): «Զղջացաւ² եւ դարձոյց զարծաթն առ քահանայապետսն». զղջումնս այս ի նորա եւ ի նոցա, ամբաստանութիւնն էր. ի նորա՝ ո՛չ զի զղջացաւ, այլ զի յամբ եւ անազան եւ կեղծաւոր ձեւով, ուստի անձամբ պարտաւորեցաւ, զի մատնեաց եւ խոստովան եղեւ. եւ ի նոցա՝ զի իշխանութիւն ունէին զղջանալ եւ ո՛չ զղջացան՝ ըստ այնմ. «Յրուեցան եւ ոչ զղջացան» (Սաղմ. Լ Դ 15):

Բայց դու միտ դիր, թէ ե՛րբ զղջացաւ. յորժամ ի գլուխ ելին իրքն, եւ յանցանքն կատարեցան, ապա եմուտ ի նա ապաշխա-

րութիւն. նաեւ ո՛չ յայնժամ պիտանութեամբ եւ գործով, այլ սոսկ բանիւ միայն թէ՝ մեղայ: Եւ այս սատանայի է գործ, զի ոչ տայ տեսանել այնոցիկ, որ չիցեն արթուն, յառաջագոյն զչարիսն, զի մի՛ ապաշխարեսցեն: Այլ ոմանք ասեն, թէ վասն այնորիկ ոչ եղեւ թողութիւն, զի ոչ ասաց թէ՝ մեղայ, զի մատնեցի զՈրդին Աստուծոյ, այլ թէ՝ «զարիւն արդար», որ ոչ թուի ինձ ուղիղ. ո՛չ ըստ այնմ միայն, զի ոչ ոք գիտէր զՆա ճշմարիտ Որդի Աստուծոյ յառաքելոցն, այլ կարծեօք իմն եւ կաղ ի կաղ մինչեւ ցայն վայր, թէպէտ երբեմն ի վերուստ յայտնութեամբ դաւանեաց Պետրոս, այլեւ ըստ այնմ, զի ո՞ք էր արդար բաց ի Քրիստոսէ, որ եղեւ մեզ յԱստուծոյ արդարութիւն¹: Իսկ որպէս ինձ թուի, զի ոչ ընկալաւ թողութիւն, կամ որպէս ասացի, զի զսոսկ բանէ միայն բուռն եհար եւ ո՛չ զգործոյն, որպէս Պետրոս, կամ որպէս ասելոց է, զի ի վերայ արեանն Տեառն եւ զանձն եւս եսպան խեղդելով:

Եւ նոքա ասեն. «Մեզ չէ՛ փոյթ, դո՛ւ գիտես»:

Յուդայի մեղքն, որ էր մատնութիւնն, կատարեցաւ, վասն այնորիկ չտանէր խղճի մտացն, որ տանջէին զնա, իսկ նոցայն չեւ եւս, յորժամ նոքա զիւրեանցն վճարեցին եւ բեւեռեցին ընդ խաչին, ապա եւ ինքեանք ամբոխեցան, քանզի մերթ ասէին թէ՝ «Մի՛ գրեր թագաւոր հրէից, այլ թէ՛ Նա՛՝ ասաց «թագաւոր եմ հրէից» (Յովհ. ԺԹ 21), եւ մերթ պահապանս կացուցանէին: Այլ տես, զի գիտէին, թէ անիւրաւութեան իրք էին. յայտ անտի է, զի ասէին. «Դո՛ւ գիտես, մեզ չէ՛ փոյթ». ապա ուրեմն ո՛չ այսու արդարանալ կարէին, թէպէտ զխիղճն ի Յուդա հանէին եւ ինքեանք իսկ պարտական անօրէնութեան էին, որք առ այն ժամ յախտէն ըմբռնեալ էին եւ ոչ կարէին մեկնիլ ի սատանայական ժպրհութենէն:

Եւ ընկէց զարծաթն ի Տաճարին եւ գնաց, եւ չոգաւ խեղդեցաւ (ԻԷ 5):

Զղջանալն եւ ընկենուլն զարծաթն եւ ոչ զանգիտել ի հրէական ամբոխէն՝ ընդունելի էր, բայց խեղդելն եւ անձին չար առնելն դիւր գործ է եւ ո՛չ մարդոյ: Այլ խեղդեցաւ, զի եղիցի քարոզ մոլորութեանն, զի համարեցաւ, թէ ապրեցաւ յամօթոյ եւ թափեցաւ յակնկորութենէ, եւ ոչինչ երթայ ընդ նմա յետ փոխելոյ նորա աստի: Եւ դարձեալ՝ զի մի՛ պղծեացի ողորմութիւնն պատժովք նորա, ոչ գտաւ նմա սպանօղ յորդուցն խաղաղութեան եւ ճշմարտութեան, այլ ինքն հեղձոյց զանձն իւր, զի ցուցցէ, թէ յաւուրն յետնում նոյնպէս մոլորութիւն նորա հանդերձեալ է կորուսանել զնա: Եւ դարձեալ՝ որպէս մատնելն ի սատանայէ, այսպէս եւ խեղդիւն. քանզի ամենայն, որ ձգէ նետ թշնամոյ իւրոյ, եւ դառ-

¹ Յովհ. Ա 29

² Զ զղջացաւ, աստ

¹ Բ Կոր. Ե 21

նայ նետն հարկանէ զայն, որ ձգեացն զնա, զնետն փշրէ եւ զաղեղն խորտակեալ՝ նիւթ հրոյ առնէ, նոյնպէս եւ սատանայ իբրեւ ետես, թէ մահն Որդւոյ յաղթութիւն է աշխարհի, եւ խաչ Նորա ազատիչ է արարածոց, եմուտ ի Յուդա յանօթն իւր՝ ըստ այնմ¹. «Սատանայ կացցէ ընդ աջմէ նորա» (Սաղմ. ԾԸ 6), եւ չոգաւ խեղդեցաւ: Այլ եւ հերձաւ ըստ Աքիտոփելայ² ապերախտի³, զի «եղիցի բնակութիւն նորա աւերակ, եւ ի յարկս նորա մի՛ ոք իցէ, որ բնակիցէ» (հմմտ. Սաղմ. ԿԸ 26), եւ «գտեղի նորա աոցէ այլ ոք» (հմմտ. Սաղմ. ԾԸ 8):

Իսկ այն, զի ասէ Պետրոս, թէ հեղաւ փոր նորա⁴, կամ ի վերայ այնորիկ, յորոյ վերայ կաց, եւ արկ խեղդ անձին իւրոյ, անցեալ եղեւ փոր նորա, կամ հատաւ չուան խեղդանի նորա, եւ հերձաւ ընդ մէջ, եւ վայթեցան աղիք նորա: Կամ, որպէս այլք ասեն, թէ զդուռն փակեաց, մինչեւ նեխեցաւ եւ մասն մասն տրորեալ՝ յերկիր անկաւ, եւ ի հոտոյն իմացան զեղեալն: Բայց դու ի միտ առ, թէ զի՛նչ գործէ արծաթսիրութիւնն, որ արմատ է ամենայն չարեաց⁵, որպէս գրէ մարգարէ ոմն թէ՝ «Մեծացայ եւ գտի ինձ ցաւ» (հմմտ. Ովսէէ ԺԲ 8), քանզի զհոգին կորոյս եւ զմեղսն շահեցաւ, ի կեանս չվայելեաց եւ ի հանդերձելոյն զրկեցաւ:

Իսկ քահանայապետիցն առեալ զարծաթն՝ ասեն. «Ո՛չ է արժան ընդունել զայդ ի կորբանն, քանզի գինք արեան են» (ԻԷ 6):

Տեսանե՞ս դատապարտեալս եւ զնոսա ի խղճէ մտացն. քանզի գիտէին, թէ գնեցին զսպանութիւնն, ոչ արկին զարծաթն ի կորբանն, այսինքն՝ յընծայս Տաճարին, քանզի վարձանք անօրէնութեան ի տուն գանձի տան Տեառն ոչ մտանէր:

Խորհորդ առեալ՝ գնեցին այնու զագարակն բրտի ի գերեզման օտարաց (ԻԷ 7):

Վասն այնորիկ կոչեցաւ ագարակն այն «ագարակ արեան» մինչեւ ցայսօր (ԻԷ 8):

Քանզի երկեան յընթերցուածոյ անտի եւ կամեցան ծածկել զիրն, նա աւանդիկ եղեւ այն ի վկայութիւն նոցա եւ յամբաստանութիւն, զի անուն ագարակին քան զփող⁶ սաստիկ հնչէր եւ քարոզէր զպղծալից սատակումն նոցա, զի մի՛ ոք անարատ ի յանդգնութեանէն գտանիցի: Զի թէ ի կորբան էր արկեալ, ո՛չ այն-

¹ Զ այնմ թէ

² ՏԶ Աքիտոփելայ

³ Բ Թագ. ԺԷ 23

⁴ Գործք Ա 18

⁵ Ա Տիմ. 2 10

⁶ Զ զփողս

պէս իրքն յայտապատում լինէին, իսկ յորժամ զգեօղն¹ գնեցին, այնու ազգաց յազգս զամենայն յայտ արարին: Այլ ի գերեզման² օտարաց զագարակն գնել՝ թուի թէ զարիւնն այնու քաւել կամեցան, որ ոչ եղեւ, բայց պատահեցաւ այլ իմն լինել, զի արծաթովն, որով զարիւնն գնեցին եւ օտարացան ի նմանէ նոքա, եղեւ Նա հանգիստ հեթանոսաց օտարաց, որ նշանակէր զխորհուրդ Եկեղեցւոյ, որ գին է արեան Նորա մինչեւ ցայսօր:

Յայնժամ լցաւ՝ որ ասացան ի ձեռն Երեմիայի³ մարգարէի. «Եւ առին գերեսուն արծաթն՝ զգինս վաճառելոյն, զոր արկին յորդոցն Իսրայէլի (ԻԷ 9),

եւ ետուն զնա յագարակն բրտի, որպէս հրամայեաց ինձ Տէր»⁴ (ԻԷ 10):

Հանգոյն այսմ եւ Զաքարիաս ասէ թէ՝ «Տուք զվարձս իմ...», եւ կշռեցին զվարձս իմ երեսուն արծաթի. եւ ասէ ցիս Տէր. «Արկ զայդ ի տուն Տեառն ի բովս» (հմմտ. Զաք. ԺԱ 12-13): Քանզի ի ժամանակէ անտի իբրեւ անկաւ արծաթն ի տաճարն, սրբեցաւ նա, վասն այնորիկ ետուն յագարակն բրտի, քանզի եւ բովք բրտաց են: Բայց դու եկ ինձ հիացի՛ր ընդ մարգարէիցն կանխատեսութիւն, մանաւանդ ընդ Հոգւոյն, որով խօսէին, թէ զիա՛րդ զլինելոցն իբրեւ զեղեալ բացերեւակի ճառեցին եւ զչարչարանս Փրկչին անդուստ ի վերուստ գուշակեցին, եւ որպէս զամենայն, այսպէս եւ վասն արծաթոյն, որպէս ասէ թէ՝ «Առին գերեսուն արծաթն՝ զգինս վաճառելոյն»: Արդարեւ գինք էին Արդարոյն եւ Հեզոյն, որ ոչ միաբանեցաւ ընդ նոսա, եւ նոքա վաճառեցին զՆա արծաթոյ, որպէս եւ եղբարքն Յովսեփայ՝ զՅովսէփի ի ծառայութիւն⁵, այսպէս եւ սոքա զՏէր մեր՝ ի մահու նուաստութիւն, վասն որոյ ասէ թէ՝ «զոր արկին⁶ յորդոցն Իսրայէլի»: Զի ո՛չ մի ազգ կամ երկու, այլ ամենեքին իսկ կամակից էին մահու Նորա, զոր ետուն յագարակն բրտի⁷ ըստ հրամանի Տեառն՝ առ ի խայտառակել զանօրէն գործս նոցա:

Եւ Յիսուս եկաց առաջի դատաւորին: Եհարց ցՆա դատաւորն եւ ասէ. «Դո՞ւ ես թագաւորն հրէից»: Եւ Յիսուս ասէ. «Դո՞ւ ասացեր» (ԻԷ 11):

Զամենայն ինչ յեղիցէին եւ յածէին, եթէ զիա՛րդ կարիցեն առնել զՆա մահապարտ: Քանզի իմացան, թէ Պիղատոս չառնէ

¹ Զ զգեղն

² Զ գերեզմանս

³ Զ Երեմիայ

⁴ Երեմ. ԼԲ 9

⁵ Ծննդ. ԼԷ 28

⁶ Զ արարին

⁷ Երեմ. ԼԲ 6-9, 25

ինչ փոյթ զՕրինացն, յարքունի վնասս ածեն զամբաստանութիւնն, թէ թագաւոր կոչէ զանձն: Վասն այսորիկ եւ դատաւորն նախ զայս հարցանէր թէ՝ որպէս ասեն, Դո՞ւ ես թագաւորն հրէից՝ ծնեալ ըստ մարգարէիցն, եւ Յիսուս ասէ. «Դո՞ւ ասացեր»: Այսինքն՝ ո՛չ յինէն լուար, այլ դո՞ւ ասացեր, թէ թագաւոր եմ, բայց ո՛չ երկրաւոր, այլ երկնաւոր թագաւոր, որպէս այլուր ասաց Պիղատոսի թէ՝ «Իմ թագաւորութիւնն չէ յայսմ աշխարհէ՞» (Յովհ. ԺԸ 36), եւ թէ՝ «Ես ի որոյն ծնեալ եմ եւ եկեալ յաշխարհ» (Յովհ. ԺԸ 37): Զայս ասաց, զի մի՛ նորա եւ մի՛ նա ունիցին պատասխանատրութիւն, որ զայնպիսի ամբաստանութիւնն մատուցանէին: Եւ զիա՞րդ ասեն՝ ո՛չ ասաց զայս ամենայն, թէ զհարկն ետու եւ այլոց հրամայեցի տալ, եւ յորժամ կամեցան առնել զիս թագաւոր, փախեայ: Այլ քանզի կամօք կուրացեալ էին եւ ի չարիս մտաբերէին, վասն այսորիկ սակաւ ինչ պատասխանի տայ թէ՝ «Դո՞ւ ասացեր», եւ լռէ:

Եւ ի չարախօսելն Նորա ի քահանայապետիցն եւ ի ծերոց՝ ոչինչ ետ պատասխանի (ԻԷ 12):

Զի՞նչ չարախօսէին. այսինքն, թէ թագաւոր զանձն անուանէ եւ հակառակ է կայսեր, աշակերտս ժողովէ եւ զՕրէնս մեր խափանէ, եւ այլ սոյնպիսիս: Բայց Նա բնաւին նոցա ոչինչ ետ պատասխանի, այլ սակաւ ինչ դատաւորին, որպէս ասացի, զի մի՛ բնաւ ի լռութենէն ստուգեան կարծիս առնուցու. եւ նոցա՝ ո՛չ, քանզի չէին գալոց ի հաւանութիւն՝ ըստ այնմ թէ՝ «Առ խոնարհութեանն անորա՝ դատաստան անորա բարձու» (Ես. ԾԳ 8):

Յայնժամ ասէ ցՆա Պիղատոս. «Ո՞չ լսես՝ որչափ դոքա հակառակ Քրիստոսին» (ԻԷ 13):

Եւ ոչ ետ մնա պատասխանի եւ ոչ բան մի, մինչեւ զարմանալ դատաւորին յոյժ² (ԻԷ 14):

Կամէր Պիղատոս, զի իրաւամբք պատասխանի տայցէ եւ ապրեսցէ, վասն որոյ եւ զայս իսկ ասաց, բայց Նա լռեաց, զի առաւել եւս ազաղակեսցեն. զի թէ էր խօսեցեալ, լռեցուցանէր ճշմարտութեամբ Իւրով զսուտսն, որք դատապարտեցին զՆա, այլ ո՛չ եղեւ նմա փոյթ հաւանեցուցանել զնոսա, զի մեռանել կամէր Նա: Եւ դարձեալ՝ զոր ինչ այլք դատաստանօք առնուն զյաղթութիւն, Տէր մեր լռութեամբն էառ, ընդ որս կարի զարմացաւ դատաւորն, զի ի լռութենէն ճանաչեաց ճշմարիտ գոլ զՆա: Եւ դարձեալ՝ Սոդոմոն ասէ. «Ժամանակ է խօսելոյ, եւ ժամանակ է լռելոյ» (Ժող. Գ 7), զոր եզիտ

¹ ՏՁ աշխարհի

² Ձ > յոյժ

Տէր մեր զերկոցունց դիպող ժամանակն, քանզի առ վարդապետութիւնն խօսէր եւ առ դատաստանին լռէր՝ առ ի յուսումն մեզ, զի ո՛չ լռեաց յայնցանէ, որ զմեզ մեծացուցանէին, եւ ո՛չ մարտեաւ ընդ նոսա, որ զՆա դառնացուցանէին, քանզի լաւ համարեցաւ մեռանել, քան թէ ընդ անարժան եւ ընդ անլուր հոգիս խօսիլ¹:

Բայց ըստ տօնի սովոր էր դատաւորն արձակել ժողովրդեանն կապեալ մի, զոր կամէին (ԻԷ 15):

Թուի թէ այս յելից անտի սահմանեցաւ, զի որպէս զգառն նշանակ ազատութեանն առնէին եւ զբաղարջն ընդ եղեգի վասն դառն ծառայութեանն ուտէին², նոյնպէս եւ ի սոյն տօնի կապեալ մի արձակէին՝ զմտաւ ածեալ զկապանս իւրեանց, որք յեզիպտոս «կապեալ էին յաղքատութեանն որպէս յերկաթս» (Սաղմ. ԾՁ 10) եւ ազատեցան, քանզի որքան ինքեանց էր իշխանութիւնն, անվրէպ զայս առնէին, եւ յորժամ հոռմայեցուցն եղեւ, կաշառօք զդատաւորն հաւանեցուցանէին նուիրել տօնի նոցա կապեալ մի, զոր կամէին:

Ունէին յայնժամ կապեալ մի նշանաւոր, որում անուն էր Յեսու Բարաբայ (ԻԷ 16):

Ո՛չ պարզաբար ասաց «աւագակ», այլ թէ՝ «նշանաւոր», որպէս զի եւ ոչ նշմարանս անգամ պատասխանատրութեան թողուցու, զի զԱրարիչն սպանանել կամէին եւ զաւագակն արձակել խնդրէին, եւ այն զնշանաւոր ոմն, քանզի յամենեցունց դաւանեալ էր, եթէ բազում չարիս գործեաց եւ մահս, զոր եւ անունն իսկ յայտնէ, զոր կոչէին Յեսու Բարաբայ: Զի կամ երկանուն էր եւ կամ «Յեսուայ որդի Բարաբայ», որ լսի «որդի հօր», քանզի ազգաւ գորդ էին եւ աւագակք, զոր պարտ էր զյայտնի չարագործն սպանանել եւ զանմեղն արձակել, իսկ նոքա զընդդէմն արարին, զի զաւագակն լաւ համարեցան, քան զՆա:

Իբրեւ ժողովեցան, ասէ ցնոսա Պիղատոս. «Զո՞ կամիք յերկուց աստի, զի արձակեցիք ձեզ՝ զՅեսու Բարաբայ³, եթէ զՅիսուս զանուանեալն Քրիստոս» (ԻԷ 17):

Իբրեւ ժողովեցան, ասէ ցնոսա Պիղատոս. «Զո՞ կամիք յերկուց աստի, զի արձակեցիք ձեզ՝ զՅեսու Բարաբայ³, եթէ զՅիսուս զանուանեալն Քրիստոս» (ԻԷ 17):

Իբրեւ ժողովեցան, ասէ ցնոսա Պիղատոս. «Զո՞ կամիք յերկուց աստի, զի արձակեցիք ձեզ՝ զՅեսու Բարաբայ³, եթէ զՅիսուս զանուանեալն Քրիստոս» (ԻԷ 17):

Այլ իմն հնարս հնարի Պիղատոս, զի այնու ապրեցուցէ զՆա. ասէ. «Զո՞ կամիք յերկուց աստի, զի արձակեցիք ձեզ՝ զՅեսու Բարաբայ³, եթէ զՅիսուս զանուանեալն Քրիստոս» (ԻԷ 17):

¹ Ձ խօսել

² Ելք ԺԲ 8

ցէք տօնիդ: Եւ զայս վասն այնորիկ առնէր, զի գիտէր ստոյգ, թէ ո՛չ վասն չարութեան, այլ վասն նախանձու ախտին, զոր ունէին, մատնեցին զՆա դատաւորին:

Եւ մինչդեռ նստէր յատենին, առաքեաց առ նա կինն իւր եւ ասէ. «Չկա՛յ ինչ քո եւ Արդարոյն այնորիկ, զի բազում անցք անցին ընդ իս այսօր յանուրջս՝ վասն Նորա» (Իւլ 19):

Դատաւորն յայտնապէս գիտէր, թէ առ նախանձու էր մահ Նորա, եւ կինն տեսիլ տեսանէր, որ բաւական էր զամենեւին յուղղութիւն ածել, եւ նոքա ոչ զգաստանային², որպէս զի անպատասխանիք լինիցին: Բայց թէ ընդէ՞ր կինն, այլ ո՛չ այրն տեսանէր. քանզի կինն արժանաւոր ոք էր քան զայրն, կամ թէ այրն տեսեալ էր, թերեւս չլինէր այնպէս հաւատալի, կամ թէ ի վեր իսկ չհանէր, վասն այնորիկ կին տեսանէր: Եւ ո՛չ վայրապար, այլ բազում կտտանօք կտտեալ լինէր, զի այրն վշտակից կնոջն լինիցի եւ դանդաղի ի սպանումն, նաեւ ժամանակն եւս նպաստ լինէր, քանզի ի նմին գիշերի զերազն տեսանէր: Արդ եւ ոմանք, որ զտեսիլս զայս ի դիւաց ասեն, քանզի ետես, թէ մահ Նորա փրկութիւն լինելոց է աշխարհի, խափանել ջանայր, իսկ այլք՝ ի հրեշտակաց, որպէս զի զանմեղութիւնն Յիսուսի ուսցին, եւ առանց պատճառի առիթք մահու Նորա դատապարտեցին: Բայց նշանակ կարծեմ ես զկինն պարզամիտ ժողովոյն հրէից, որք ո՛չ յօժարէին ի մահ Նորա, եւ անուրջ՝ զկենցաղս, զի իբրեւ զերազ անցանէ, իսկ կտուտ տանջանաց՝ զանցս հռոմայեցւոցն, զորս անցուցին ընդ հրէայսն վասն արեան Որդւոյն Աստուծոյ:

Իսկ քահանայապետք³ եւ ծերք հաւանեցուցին զժողովորդն⁴, զի խնդրեսցեն զԲարաբբայն եւ զՅիսուս կորուցեն (Իւլ 20):

Կոյրք էին եւ չարագործք. իբրեւ տեսին, եթէ եգիտ հնարս արձակման զօրէնս տօնին, ապա զայս մեքենայս խառնեցին, քանզի ոչ միայն ինքեանք մոլորեալք էին, այլեւ զամբոխն ապականեցին, զի խնդրեսցեն զԲարաբբայն⁵ եւ զՅիսուս սպանցեն, որպէս զի եւ ընդ նոցա խաբէութեանն անհնարին վրէժս տայցեն: Եւ զիա՞րդ հաւանեցուցին՝ ասասցէ ոք. կամ թէ՛ զօրէնսն առաջի արկանէին, թէ լուծանէ, եւ այնու աղերսեցին, կամ զահ հռոմա-

¹ Ձ > յանուրջս

² Ձ սգաստանային

³ Ձ քահանայապետք

⁴ Տ զժողովորդսն

⁵ Ձ ~ զԲարաբբայն խնդրեսցեն

յեցւոց տէրութեանն թէ՛ «Ջանձն թագաւոր ասէ, եւ գայցեն հռոմք եւ ջնջեսցեն զազգս մեր»¹:

Պատասխանի ետ դատաւորն եւ ասէ ցնոսա. «Չո՞ կամիք զի արձակեցիք ձեզ յերկուց այտի» (Իւլ 21):

Տես, թէ ո՛րպիսի եղծեալ էր կարգն, զի խնդրելն ռամկին էր սովորութիւն, եւ շնորհելն՝ իշխանին, նա աւանիկ նմին հակառակ անուղղայ իմն գործեցաւ. իշխանն խնդրէր, եւ նոքա ոչ կամէին, զի Պիղատոս կամէր զՆա եւ զնոսա ի պատժոցն ապրեցուցանել, իսկ նոքա ջանային զանձինս ընդ պատժովք արկանել:

Եւ նոքա ասեն՝ զԲարաբբա:

Ոչ ի ժամանակէն ակնածէին, զի սուրբ էր, եւ ոչ ի մարդասիրութենէ՝ Օրինացն, այլ միանգամայն ամենեքեան կուրացեալք² նախանձու՝ մահ Յիսուսի խոկային եւ զաւագակն արձակել խնդրէին, քանզի եւ ինքեանք իսկ այնպիսիք էին:

Ասէ ցնոսա Պիղատոս. «Իսկ զի՞ արարից զՅիսուս զանուանեալն Քրիստոս» (Իւլ 22):

Ասեն ամենեքեան՝ խաչեցի՛ (Իւլ 23):

Այսու կամեցաւ պատկառեցուցանել զնոսա, զի խնդրոյ տեարս զնոսա արար, գոնեայ եւ առ ամօթոյ զՆա եւս խնդրեսցեն, եւ յիւրեանց պարծանս ամենայն եղիցի, իսկ նոքա ո՛չ առ այն ուղղեցան, այլ ասեն՝ խաչիւ մեռցի, որպէս զի այնու զկուրանս իւրեանց ծածկեսցեն՝ իբրեւ զմահապարտ ոք³ խաչել զՅիսուս:

Եւ նա ասէ. «Ձի՞նչ չար արար»: Եւ նոքա առաւել եւս աղաղակէին եւ ասէին՝ խաչեցի՛:

Նա զգործոցն հարցանէր, եւ նոքա վասն մահուն բողոք բառնային, որպէս զի լցցի մարգարէութիւնն երեմիայ թէ՛ «Եղեւ ժառանգորթին իմ ինձ որպէս առիւծ յանտառէ, եւ ետ ի վերայ իմ գրարբառ իւր» (Երեմ. ԺԲ 8), վասն այնորիկ «լքի զտուն իմ եւ թողի զժառանգորթին իմ» (Երեմ. ԺԲ 7):

Եւ տեսեալ Պիղատոսի, թէ ոչինչ օգնէ, այլ առաւել խոլովութիւն լինի՝ առեալ ջուր՝ լուաց զձեռս առաջի ժողովորդեանն եւ ասէ. «Քաւեալ եմ ես յարեցն Արդարոյն այնորիկ, որո՞ք գիտասցիք» (Իւլ 24):

Ընդէ՞ր ոչ յափշտակէր ի նոցանէ, որպէս զՊօղոս՝ հազարապետն⁴, քանզի եւ նմա մարթ էր շնորհել հրէիցն, եւ աղմուկ եւ

¹ Յովհ. ԺԱ 48

² Ձ կուրացեալ

³ Ձ զոք

⁴ զորոք ԻԳ

ամբոխ եւս չար լինէր վասն նորա, բայց ընդդէմ եկաց ամենեցուն. եւ սա ո՛չ նմանապէս: Այլ չէր ձեռնհաս Պիղատոս՝ ասեն, քանզի ասացին, եթէ թագաւոր առնէ զանձն, եւ նա կամէր հնարիւք թափել: Արդ՝ եթէ այդպէս էր, պարտ էր յանդիմանութիւնս խնդրել եւ նշանակ ամբաստանութեանն պահանջել, որպիսի ինչ, եթէ զօրս գումարեաց, եթէ ինչս ժողովեաց, եթէ զէնս կազմեաց, եւ եթէ այլ ինչ նոյնպիսի, եւ այնպիսի իրաւամբք եւ վկայիւք սպանանել զՆա, ապա թէ ոչ՝ ընդէ՞ր իսկ չէր ձեռնհաս: Այլ թուի, զի վատասիրտ ոք եւ թուլամորթ էր եւ կաշառասէր, վասն այսորիկ եւ ոչ զնա ազատ արար Քրիստոս ի պատժոց՝ ասելովն թէ՝ «Որ մատնեացն զիս քեզ, նմա մեծ վնաս եմ» (հմմտ. Յովհ. ԺԹ՝ 11):

Պատասխանի ետ ամենայն ժողովուրդն եւ ասէ. «Արիւն Դորա ի վերայ մեր եւ ի վերայ որդւոց մերոց» (ԻԼ՝ 25):

Յորժամ տեսին զգատաւորն, թէ զձեռն լուաց¹ եւ անպարտ զանձն արար, առ հասարակ զաղաղակ բարձին թէ՝ «Արիւն դորա ի վերայ մեր եւ ի վերայ որդւոց մերոց»²: Առ բազում յիմարութեանն զայս ասացին, քանզի այնպիսի ինչ է յանդիմանութիւնն եւ չար ցանկութիւնն, զի ոչ տայ տեսանել զլաւագոյնն, զի գրեալիք, թէ դուք առիք³ զանէծսն ի յանձինս ձեր, ընդէ՞ր ձգէք եւ յորդիս ձեր. այլ առ ջերմութեան նախանձո՛ւն ասացին զայս: Իսկ Մարգասէրն, թէպէտ այնքան հակառակ անձանց ետուն վճիռ, ոչ միայն յորդիսն, այլեւ ոչ ի նոսա կամեցաւ հաստատել զայն, քանզի ընկալաւ ի նոցանէ եւ յորդւոց նոցա՝ որք զղջացան եւ հաւատացին՝ ըստ Պետրոսի վարդապետութեանն թէ՝ «Ապաշաւեցէք եւ մկրտեցէք» (հմմտ. Գործք Բ՝ 38), որք մկրտեալ՝ բազում բարութիւնս գտին: Իսկ անհաւատքն ետուն անձամբք⁴ եւ որդւովք զվճիռն, զոր ընկալան ի ձեռն սրոյն հռոմայեցւոց եւ տակաւին մինչեւ ցայսօր եպերանս կրեն յամենայն ազգաց վասն արեան Արդարոյն:

Յայնժամ արձակեաց նոցա զԲարաբբայն եւ զՅիսուս գան հարեալ ետ ի ձեռս, զի խաչեացի (ԻԼ՝ 26):

Ո՛չ ըստ իւր յօժարութեանն, այլ ըստ նոցա ժողովեանն արձակեաց զԲարաբբայն, իսկ «զՅիսուս գան հարեալ», ասէ, գրեթէ մատնեաց կամաց նոցա: Ընդէ՞ր իսկ գանեաց. կամ իբրեւ զմահապարտ, կամ կերպարանս ինչ առնել կամեցաւ ամբոխին կամ

¹ Զ լուաց

² Զ > եւ ի...

³ Զ առէք

⁴ Զ անձամբ

չնորհուկս, զի լցցի ասացեալն ի մարգարէէն թէ՝ «Զարթիցէ սուր ի վերայ հովուի եւ ի վերայ առն սիրելոյ իմոյ» (հմմտ. Զաք. ԺԳ՝ 7): «Սուր» զվճիռ հրամանին ասէ Պիղատոսի, որ մատնեաց կամացն հրէից՝ ի խաչ հանել զՆա, եւ «հովու» քաջ՝ զինքն, որ ետ զանձն ի վերայ ոչ-խարաց, զՍիրելին Հօր, որ ետ զամենայն ինչ ի ձեռս Նորա¹, ըստ որում Աբրահամ ակնարկեաց աղօթիւք. «Քա՛ն լիցի Քեզ, որ դատիս զամենայն» (հմմտ. Ծննդ. ԺԸ՝ 25):

Յայնժամ զինուորք դատաւորին առին զՅիսուս յապարանս եւ ժողովեցին ի վերայ Նորա զամենայն զգումդն (ԻԼ՝ 27):

Որպէս ի միոջէ միաբանութենէ յամենեսեան կաքաւեաց սատանայ, քանզի գրեթէ հրէայքն առ նախանձու եւ խեղիւ ծնգեալք, զինուորքն ընդէ՞ր եւ վասն որո՞յ իրաց. ո՞չ յայտ իսկ է, թէ սատանայ մոլէր յամենսին: Վասն որոյ ամենայն գունդն ժողովեալ՝ իբրեւ զուարճութիւն անձանց զթշնամանսն համարէին՝ ըստ երգոյն թէ՝ «Շուրջ եղեն շուրջ բազումք, եւ ժողովք չարեաց զիս պաշարեցին» (Սաղմ. ԻԱ՝ 17), որք էին զինուորք Պիղատոսի եւ Հերովդէի, որք վասն շնորհուկս առնելոյ հրէիցն՝ կատակէին, եւ կամ վասն իւրեանց չարաբարութեանն՝ զամենայն անօրէնութիւն գործէին:

Մերկացուցին զՆա եւ արկին զՆովալ քղամիդ կարմիր (ԻԼ՝ 28):

Մերկութեամբն զմերկութիւնն Ադամայ ծածկեաց: Եւ դարձեալ՝ մերկացուցին զպատմութեանն անկար եւ զնափորտն, որպէս ասէ Յովհաննէս², զի ցուցցէ զմահն ընդ նոսին բառնալ: Իսկ քղամիդն, զոր արկին զՆովալ, կարմիր, Յովհաննէս ասէ. «Զգեցուցին նմա հանդերձ ծիրանի» (Յովհ. ԺԹ՝ 2), որ էր ներկեալ արեամբ խինջիւնաց զգեստ թագաւորական, կամ թէ՝ զերկոսին զգեցուցին, կամ ի կրկին գունոյ էր անկեալ պատմութեան, կամ զգոյնն այլեւայլ ասացին վասն խորհրդոյ: Զի կարմրովն, զոր Մատթէոս ասէ, զայն յայտ առնէին, թէպէտ ոչ գիտէին, թէ զարիւն մարդկան էառ վասն փրկութեան աշխարհի, իսկ ծիրանեալն՝ թէ ոչ միայն մարդ է, այլեւ թագաւոր եւ արքայ երկնի: Եւ ա՛յլ ազգ. զի եբարձ Նա զթագաւորութիւն Իսրայէլի եւ ետ զայն հեթանոսաց հաւատացելոց զարքայութիւնն վերին: Եւ դարձեալ՝ որպէս զրպարտեցին զՆա հարկօքն, թէ արգելու զմեզ հարկս տալ կայսեր, սոյնպէս եւ ծիրանեալն կամեցան սպանանել զՆա, թէ ահաւաստիկ զանձն Իւր ի թագաւորութիւն մատուցանէ, որ ակամայ մարգարէութիւն է, որպէս Կայիափայն³:

¹ Յովհ. Ժ 11, ԺԳ 3

² Յովհ. ԺԹ 23

³ Յովհ. ԺԸ 14

Եւ բոլորեալ պսակ ի փշոց՝ եղին ի գլուխ Նորա (Իւ: 29):

Իբր զթագ կազմեալ զփուշս ըստ թագաւորութեանն, զի կատակեցեն զՆա, բայց շրջեցաւ այն, եւ եղեւ բարութիւն զըլացութիւն նոցա, որպէս զի նովաւ խոցոտիցի թշնամին, այլեւ բարձցի պսակաւ զլիսոյ Նորին անէծքն Եւայի եւ փուշ մեղացն Ադամայ: Եւ դարձեալ՝ նշանակէր պսակն այն փշեայ զվանուամն հեղձուցիչ հոգւոց աշխարհի, որք լինին պատրանք աստուածեղէն բանի, զոր եբարձ յաշակերտաց Իւրոց, եւ փոխանակ այնմ պսակ լուսափայլ աննիւթ եւ աստուածային ձեռք Իւրովք եղ ի գլուխս մարտիրոսաց եւ արդարոց:

Եւ եղեգն յաջոյ ձեռին Նորա:

Արք ժանդք եւ պղծալիցք ոչ թողին մարմին, զոր ոչ թշնամանեցին, եւ ոչ մասն անդամոց, զոր ոչ պսակեցին, քանզի մերթ զգլուխն կոփէին եւ մերթ փշով պսակէին, եւ անձին կարմիր զգեցուցին, այլեւ գանեցին եւ յերեսս թքանէին եւ ապտակէին: Իսկ ի ձեռն եղէգն եղին, որպէս ասէ, փոխանակ գաւազանի թագաւորութեան: Եւ ա՛յլ ազգ. զի զոր օրինակ եղեգամբ հաստատեն դատաւորք զդատաստանս, նոյնպէս եւ Տէր մեր եղեգամբն¹, զոր եղին ի ձեռս Նորա, գրեաց զոմանս ի կեանս եւ զոմանս ի մահ: Եւ դարձեալ՝ առնելով ի ձեռն զեղէգն՝ օրինակէ զտկարութեանս մերոյ բարձումն՝ ըստ այնմ. «Ձեղեգն ջախջախեալ մի՛ փշրեսցէ» (Եւ. ԽԲ 3, Մատթ. ԺԲ 20), որով պարգեւեաց մեզ ցուպ եւ գաւազան արքայութեան Իւրոյ՝ զթագաւորութիւն եւ զքահանայութիւն, քանզի տկար մարմնովս յաջակողմն դասեցաք: Եւ դարձեալ՝ եղեւ ցուպ աշխարհի, զի ծերացաւ եւ ի վերայ նորա յեցաւ:

Ի ծունր իջեալ առաջի Նորա՝ կատակէին եւ ասէին. «Ո՛ղջ եր², թագաւոր՝ հրէից»:

Զամենայն քամահանս կատականաց կուտեցին ի վերայ Նորա, որով փրկեցուք ի խաղալիկ առնելոյ զմեզ դիւաց կատակողաց, քանզի սովորութիւն է Աստուծոյ ի հակառակացն զհակառակն հաստատել, որպէս ծառայութեամբ՝ թագաւորութիւն, յայտ ի Յովսեփայ իրացն է³, եւ տկարութեամբ՝ զօրութիւն, [զոր] Պողոս քարոզէ⁴, եւ այլ սոյնալիսիք: Իսկ «ողջ եր⁵» ասելովն՝ իբր թէ՛ թերի եւ պիտակ անուամբ միայն ունիս զթագաւորութիւնդ եւ ո՛չ իրօք, որով եւ մեք յանուանեալ թագաւորութենէն ի ճշմարտութիւնն ելաք՝ տիրելով ի վերայ ախտից եւ մահու: Եւ դարձեալ՝

¹ Տ եղեգամբ

² Տ լեր

³ Ծննդ. ԼԷ-ԽԱ

⁴ Ա Կոր. Ա 25

⁵ Տ լեր

յիրաւի ասացին «թագաւոր՝ հրէից», քանզի խոստովանողաց եղեւ Նա թագաւոր եւ փրկիչ՝ ըստ այնմ. «Յանուն Յիսուսի Քրիստոսի ամենայն ծունր կրկնեսցի...», եւ ամենայն լեզու խոստովան լիցի, եթէ Տէր է Յիսուս Քրիստոս ի փառս Աստուծոյ Հօր» (Փիլիպ. Բ 10-11):

Եւ թքեալ ի Նա՝ առնուին զեղէգն եւ ձեռէին զգլուխ Նորա (Իւ: 30):

Որ փշեաց ի նոսա Հոգի Սուրբ՝ ըստ այնմ թէ՛ «Եւ փշողն յերեսս քո» (Նաւում Բ 1), եւ թէ՛ «Հոգի երեսաց մերոց Տէր Քրիստոս» (Ողբ Դ 20): Իսկ եղեգամբ ձեռեալ զգլուխն Նորա՝ թէպէտ ըստ տեղւոյն տկարքն յաղթել կարծեցին Զօրաւորին, սակայն զհերձուածողաց բանս նշանակէ, որք աղանդ մերձեցուցանեն ի գլուխ Նորա, այսինքն՝ յաստուածութիւնն, որպէս Սաբէլ եւ Արիոս, զի ոմն զգէման շփոթեաց, եւ ոմն զբնութիւնն օտարացոյց, որով փշրեցան ինքեանք՝ ըստ մարգարէին թէ՛ «Եղիցին իբրեւ զծեծած վշոյ» (հմմտ. Եւ. Ա 31), եւ Ինքն իսկ ասաց. «Թէ ոք անկցի ընդ վիմիս ընդ այսմիկ, փշրեսցի» (Մատթ. ԻԱ 44). Եթէ հրէայք եւ եթէ հերձուածողք՝ փշրեցան գաւազանաւն երկաթեալ:

Եւ յորժամ ձաղեցին զՆա, մերկացուցին ի Նմանէ զքղամիդն կարմիր² եւ ագուցին Նմա գիւր հանդերձն եւ տարան զՆա ի խաչ հանել (Իւ: 31):

Ըստ կարգի նշանակութեանն՝ յորժամ սկիզբն եղեւ հերձուածողացն ձաղանաց, ապա եւ այլք զմարմինն ուրացան, զոր քղամիդն յայտնէ, քանզի զԲանն միայն ասացին երեւել առաջօք. ա՛յս է՝ «Իւր հանդերձն»: Իսկ հրէայքն խաղ արարին եւ ապականեցին եւ յորժամ նովին յաղեցան, ապա մահու սկիզբն արարին. մերկացուցին զթագաւորական հանդերձն, զի մի՛ կարծեսցի ի բազմաց զթագաւորն իւրեանց խաչել, այլ իբրեւ զոմն օտար մահապարտ դատապարտեցեն եւ խաչեցեն, որպէս զի փայտիւ զյանցանս փայտին առողջացուցէ:

Եւ ելեալ արտաքս՝ գտին այր մի կիրենացի՝ անուն Սիմոն³, գնա կալան պահակ, զի բարձցէ զխաչն Նորա (Իւ: 32):

Եւանելն արտաքս նշանակէ զմերթիւն նոցա ի խաչին շնորհէ եւ ընկենուլ գնա ի վերայ հեթանոսաց, զոր բարձեալ հետեւեցան Փրկչին: Բայց ընդէ՞ր ասէ Յովհաննէս թէ՛ «Բարձեալ էր Ինքնին զխաչափայտն» (Յովհ. ԺԹ 17), եւ աստ թէ՛ զՍիմոն «կալան պահակ, զի բարձցէ զխաչն Նորա»: Երկուքի՛ն եղեն. զի զառաջինն Սիմոն եբարձ, եւ ապա Ինքն, քանզի եւ օրինակն այնպէս եղեւ. զի զշերտ

¹ Ձ քէ

² Ձ > կարմիր

³ Տ Սիմոն

փայտից ողջակիզին նախ ի վերայ իշոյն եւ ապա յուս իւր եբարձ Իսահակ¹, այլեւ իշխանք զգէնս իւրեանց՝ սպասաւորաց տան բառնալ մինչ ի տեղի պատերազմին եւ ապա ինքեանք կրեալ մարմնով՝ մարտնչին. նոյնպէս եւ Տէր մեր արար: Նաեւ իրն ո՛չ ի դիպուած եղեւ, այլ Աստուած կամեցաւ, զի սպասաւորեսցեն խաչին Քրիստոսի, վասն այսորիկ գտին զՍիմոն յանդէ եկեալ՝ զՀայրն Աղեքսանդրի եւ Ռուփայ, զի եբարձ, եւ յետոյ ինքն առեալ, որ նշանակէ զայս ինչ. զի որք բառնան զխաչ մարմնոյ՝ գնալ զՀետ Նորա, ի կատարածի յինքն ընկալեալ՝ թեթեւացուցանէ եւ Հանգուցանէ ի վշտաց:

Եւ եկեալ ի տեղից անուանեալ Գողգոթա, որ է տեղի կառափելոյ (ԻԷ 33):

Անդ, ուր զկառափն մարդկան Հատանէին զմահապարտաց, զի մի ի նոցանէ եւ Նա՛ կարծիցի: Այլեւ տնօրէնութեամբ անդ յաջողեցաւ, ուր էր շիրիմ առաջին մարդոյն՝ յառաջնոցն ասացեալ, որպէս զի զԱդամ կառափնատ առողջացուցէ. զի որպէս ծննդեամբն զանէծս Եւայի եբարձ ի Բեթլեհեմ քաղաքի, նոյնպէս եւ զԱդամայն՝ ի Գողգոթա տեղի: Եւ դարձեալ՝ զբարձրութիւն խաչին նշանակէ «ի գլուխ լերանց»՝ ըստ Միքիայ մարգարէութեանն (Միք. Դ 1), զոր «կառափ»-ն նշանակէ, որ բարձրացաւ քան զամենայն երկրպագութիւնս կռոց՝ տուն Աստուծոյ Յակոբայ լինելով ըստ մարգարէին², յորում էարկ Իսրայէլ զիւզն ի վերայ վիմին՝ ի տեսիլ սանդղոցն³, ուստի բղխեցին լերինք զքաղցրութիւն, եւ բլուրք կաթամբ ոռոգեսցին⁴, այսինքն՝ մարգարէք եւ առաքեալք՝ զաստուածաբուրդիս վարդապետութիւնս խաչին՝ կաթն եւ մեղր ի ներքոյ լեզուի իւրեանց ունելով եւ Հաստատուն կերակուր եւ կաթն աշակերտացն ջամբելով:

Ետուն Նմա ըմպել գինի ընդ լեղի խառնեալ, եւ իբրեւ ճաշակեաց, ոչ կամէր ըմպել (ԻԷ 34):

Առնէին զայս այնոցիկ, զորս ի խաչ Հանէին, որպէս զի թմրեսցի եւ մի՛ զգասցի⁵ զցաւս աւելի, բայց նոքա քացախ եւ լեզի խառնեալ՝ յաւելուած թշնամանաց առնէին: «Եւ իբրեւ ճաշակեաց, ասէ՛ ասէ՛նայն ինչ կատարեալ է» (հմմտ. Յովհ. ԺԹ 30), այսինքն՝ մարգարէութիւնն թէ՛ «Ետուն ի կերակուր ինձ լեղի եւ ի ծարաւ իմ արբուցին ինձ քացախ»

¹ Ծննդ. ԻԲ 3-6

² Միք. Դ 2

³ Ծննդ. ԻԸ 18

⁴ Տ ոռոգեսցին

⁵ Զ զգասցէ

(Սաղմ. ԿԸ 22): Այլեւ Նա չցուցանէ, թէ արբ՝ ըստ Մարկոսի թէ՛ «ո՛չ առ» (Մարկ. ԺԵ 23), քանզի չէ ինչ Հեռի դոյզն մի ճաշակելն ի չըմպելոյն, որք զմի եւ զնոյն ցուցանեն աւետարանիչքն, քանզի այնքան թանձրացուցին զքացախն լեղեաւն զմոսեալ, մինչ զի ոչ ըմպեաց, որպէս ասացն: Այլեւ զչարութիւն դառնութեան նոցա նշանակէ լեզին՝ ըստ այնմ թէ՛ «Թոյնք իժից ի ներքոյ շրթանց անցաւ» (Սաղմ. ԺԼԹ 4), եւ՝ «Ազգ չար եւ դառնացող» (Սաղմ. ԶԼ 8), եւ «տուն դառնացողաց» կոչեաց Եզեկիէլ (Եզեկ. Բ 5, Գ 9, 26 եւն): Քանզի որոց զվտակն յանապատին քաղցրացոյց եւ զդառնութիւն Մեռային յանուշահամ որակս փոխեաց¹, նոքա լեղի Այնմ ընծայեցին: Դարձեալ՝ զդառնութիւն ճաշակաց պտղոյն քաղցրացոյց յուսով օրինացն ի ձեռն լեղւոյն ճաշակման, որ բոլորովին քաղցրութիւն է եւ ամենեւին փափագումն:

Եւ հանեալ զՆա ի խաչ՝ բաժանեցին զհանդերձս Նորա վիճակաւ, զի լցցի բանն, որ ասացաւ ի մարգարէէն. «Բաժանեցին զհանդերձս իմ յիրեանս, եւ ի վերայ պատմութեանի իմոյ վիճակս արկանէին» (ԻԷ 35):

Եւ նստեալ՝ պահէին զՆա (ԻԷ 36):

Յառաջ քան զխաչն ետուն, ըստ Մատթէի եւ Մարկոսի, գինի ընդ լեղի խառնեալ, որպէս ասացի՝ վասն թմրութեան, եւ յետոյ ի խաչին, յորժամ ասաց՝ ծարաւի եմ, մատուցին քացախ սպնդով ի բերան Նորա՝ ըստ Յովհաննոս²: «Եւ Հանեալ զՆա ի խաչ՝ բաժանեցին, ասէ՛, ասէ՛, զՀանդերձսն». զայս կարի վատթարաց եւ քամահեւոց մահապարտացն առնէին, որոց ոչ գոյր ոք ուրեք տէր: Այնպէս յանձնոս զՀանդերձս բաժանէին, քանզի յայնժամ ծածուկ զօրութիւնն Քրիստոսի ներեալ՝ ոչինչ ազդէր, որ երբեմն առաջի նոցա պէսպէս սքանչելիս ներգործէր, որպէս զի կամաւոր ցուցցի խաչն, միանգամայն եւ մարգարէութիւնն լցցի թէ՛ «Բաժանեցին զհանդերձս իմ յիրեանս» (Սաղմ. ԻԱ 19). քանզի նախ ինքեանք բաժանեցան ի միմեանց եւ ապա չորս մասն արարին զՀանդերձս Նորա: Իսկ զպատմութեանն, զի էր «առանց կարանի ի վերուստ փորանկեալ» ըստ Յովհաննոս (Յովհ. ԺԹ 23), զոր Աբգարուն ասեն առաքեալ, ոչ բաժանեցին, այլ վիճակեցին ում եւ ելցէ, ի խորհուրդ աստուածութեանն, զի ոչ ոք կարէ բաժանել զաստուածութիւնն ի մարմնոյ Նորա, ապա թէ ոչ՝ չարագոյն քան զգինուորսն գտանիցի: Այլեւ մարմին Նորա անապական ո՛չ մասն մասն բաժանեալ լինի Հաւատացելոց, այլ իբր վիճակաւ զբոլորն բոլորք ճաշակեն, որք Հաւատով մերձենան ի Նա եւ լուսաւորին: «Եւ նստեալ՝ պահէին

¹ Ելք ԺԵ 22-25

² Մարկ. ԺԵ 23, Յովհ. ԺԹ 29

զՆա», զի զվարձս պահպանութեանն առին՝ զհանդերձն եւ զպատմութեանն, այլեւ սովորութիւնն էր այս՝ զխաչեալսն պահել զինուորացն, թէ ե՛րբ հանիցէ զոգին, զի մի՛ ոք առանց հրամանի առնուցու զմարմինն Նորա:

Եւ եղին ի վերայ գլխոյ Նորա գրեալ զվնաս Նորա, թէ՛ «Այս է Յիսուս թագաւորն հրէից» (ԻԷ 37):

Հրէայքն ոչ ախորժէին զայս, որպէս ասէին թէ՛ «2իք մեր թագաւոր քաց ի կայսերէ» (Յովհ. ԺԹ 15), որք եւ ասէին Պիղատոսի. «Մի՛ գրեր «Թագաւոր հրէից»», քանզի եպերանս կարծէին ազգին՝ զթագաւորս իւրեանց խաչել: Իսկ Պիղատոս վճռեաց թէ՛ «2որ ինչ գրեցի՝ գրեցի» (Յովհ. ԺԹ 22), քանզի երկնչէր ի կայսերէ՝ զայր մի առանց վնասու սպանանել: Վասն այսորիկ զամբաստանութիւնն նոցա պատճառ առեալ՝ գրեաց տախտակ մի եւ եղ ի վերայ խաչին թէ՛ «Այս է Յիսուս թագաւորն հրէից»՝ երբայեցերէն եւ զաղմատերէն եւ յունարէն գրով՝ առ ի յամօթ եւ ի նախատինս հրէից անհաւատից:

Յայնժամ հանին ընդ Նմա ի խաչ երկուս աւագակս. մի՛ յաջմէ՛ Նորա, եւ մի՛ յահեկէ՛ (ԻԷ 38):

Թէպէտ նոքա ընդ աւագակս խաչեցին, այլ Նա զդուռն դրախտին երաց խաչակցին: Դարձեալ՝ էր եւ այս մարգարէութիւն թէ՛ «Ի մէջ երկուց կենդանեացն ծանցիս դու» (հմմտ. Ամբ. Գ 2), եւ թէ՛ «Ընդ անօրէնս համարեցաւ» (Ես. ԾԳ 12), որ ոչ էր անօրէն: Քանզի ի մէջ չարագործացն խաչեցին, զի կարծեաց նոցա հաղորդ արասցեն տեսողքն եւ գիտասցեն, թէ խաչեալսն ոմն է, որոց անուանքն են այսոքիկ. Դեմաս, որ ընդ աջմէ Նորա՝ խորհուրդ աջակողմեան՝ զասուն, որ հաւատայն, իսկ Կեստաս, որ յահեկէն՝ օրինակ ձախակողմեանն՝, որք ի հուրն առաքեցան, քանզի թէպէտ բազումք խաչակցին Քրիստոսի մկրտութեամբ եւ կամ վարուց ճգնութեամբ, սակայն յերկուս որոշին, որպէս որք յանդին եւ յերկանին՝:

Եւ որ անցանէին՝ հայհոյէին զՆա, շարժէին զգլուխս իւրեանց (ԻԷ 39)

Եւ ասէին. «Վա՛հ որ քակէիր զՏաճարն եւ գերիս աւուրս շինէիր զնա. ապրեցո՛ւ գՔեզ, թէ Որդի ես Աստուծոյ, է՛ջ ի խաչէդ» (ԻԷ 40):

¹ Յովհ. ԺԹ 20

² 2 ընդ յաջմէ

³ 2 ընդ յահեկէ

⁴ Տ աջակողման

⁵ Տ ձախակողման, 2 ձախու կողմանն

⁶ Մատթ. ԻԴ 40-41

Ասաց եւ զայս Դաւիթ. «Ամենքեան, որք տեսանէին զիս, արհամարհէին զիմեւ, խօսէին շրթամբք եւ շարժէին զգլուխս իւրեանց՝» (Սաղմ. ԻԱ 8): Քանզի թանձրամիտք ոմանք էին եւ խեղաբարոյք, հեգնէին ըստ մարգարէութեանն թէ՛ «Վա՛հ որ քակէիր զՏաճարն եւ գերիս աւուրս շինէիր», զոր ո՛չ վասն Տաճարին, թէպէտ առնէր եւ զայն եւս, այլ վասն մարմնոյ Իւրոյ, զոր արդիւնացուցանէր զասացեալն մահուամբն եւ յարութեամբն: Առ որով եւ զկամաւորն վկայէին մահ թէ՛ «քակէիր եւ շինէիր»՝ ըստ Իւր ինքեան ասելոյն թէ՛ «Ես անձամբ Իմով դնեմ զանձն եւ իշխանութեամբ Իմով առնում զնա» (հմմտ. Յովհ. Ժ 18): «Ապրեցո՛ւ գՔեզ, թէ Որդի ես Աստուծոյ, է՛ջ ի խաչէդ». զայս եւ ա՛յլ երբեմն ասէին. «Բժիշկ, բժշկեա՛ զանձն քո» (Ղուկ. Դ 23), եւ զայն ոչ գիտէին, թէ ոչ միայն զինքն ապրեցուցանէ, այլեւ զբազումս՝ խաչէին:

Նոյնպէս եւ քահանայապետն ձաղէին հանդերձ դպրօքն՝ եւ ծերովք եւ ասէին (ԻԷ 41).

«Զայլս ապրեցոյց, զինքն ոչ կարէ ապրեցուցանել (ԻԷ 42):

Տե՛ս զնոցա չարութիւնն, զի այսու ջանային եւ զառաջին նշանսն եղծանել՝ ասելով, թէ ճշմարիտ Որդի Աստուծոյ է եւ զբազումս կեցոյց ի հիւանդութենէ եւ ի մահուանէ, զինքն ընդէ՞ր ոչ ապրեցուցանէ. ապա ուրեմն առաջօք էր այն եւ ո՛չ ճշմարտութեամբ: Եւ դարձեալ՝ նովին այսպանելովն՝ բարձրացուցին զՆա, զի թէպէտ այնուիկ, որ ոչն իջոյց ի խաչէն, թուեցաւ, թէ տկար է Նա, սակս այնր, զի զայլս ապրեցոյց, վկայ եղեն նորա, թէ կենդանի է Նա: Քանզի եւ Եղիսէ ի մահու անդ իւրում կեցոյց եւ յարոյց զմեռեալն³, զի նկարեցէ զխորհուրդ այնորիկ, որ մահուամբն Իւրով երաց զգերեզմանս եւ եհան զմեռեալս, զի դսրովեացն զմեռուցիչս Նորա:

Եթէ թագաւոր է Իսրայէլի, իջցէ այժմ ի խաչէդ, եւ հաւատացուր Դմա:

Եւ զայս եւս ստել հնարէին, թէ ոչ է թագաւոր. քանզի ասացին Պիղատոսի սպանանել, նա՛ զայն իսկ գրեաց պատճառ թէ՛ սա է թագաւորն հրէից, եւ նոքա ասացին՝ ոչ, այլ թէ՛ «Նա՛ ասաց՝ թագաւոր եմ հրէից»: Սակայն ոչ վճարեաց ինչ, քանզի վիճէր եւ ասէր թէ՛ «2որ ինչ գրեցի՝ գրեցի», այնուհետեւ ստիպել ջանան, թէ չէ՛ թագաւոր, վասն այսորիկ ասեն. «Եթէ՛ թագաւոր է Իսրայէլի», որպէս ասաց, եւ գրեցեր, «իջցէ այժմ ի խաչէդ. եւ հաւատացուր Դմա»: Այս բարուրք եւ պատճառք են թերահաւատու-

¹ 2 > իւրեանց

² 2 ~ դպրօքն հանդերձ

³ Դ Թագ. ԺԳ 21

⁴ 2 նա եւ

⁵ 2 թէ

թեան, զի քան զիջանելն ի խաչէն՝ մեծ այն իսկ էր, զի զղեւս հալածեաց, զբորոտս սրբեաց, ի հինգ նկանակէն զհինգ հազարսն կերակրեաց, զմեռեալս նոցա յարոյց եւ զՂազար չորեքօրեայ կոչեաց, եւ ոչ հաւատացին: Նոյնպէս եւ այժմ ոչ կամէին հաւատալ, թէպէտ իջանէր ի խաչէն, զի թէ էր ծանուցեալ զբանս նոցա ուղիղ՝ որ քննէր զսիրտս Աստուած, եւ զայն ե՛ւս առնէր, քանզի ո՛չ եկն՝ զի դատէր, այլ զի փրկէր զաշխարհ¹:

Եւ թէ յուսացաւ յԱստուած, փրկեացէ այժմ զԴա, եթէ կամի զԴա. քանզի ասաց եթէ՝ Աստուծոյ Որդի եմ» (ԻԷ 43):

Ո՛վ պիղծք եւ ամենապիղծք, միթէ մարգարէքն չէի՞ն մարգարէք, եւ ո՛չ արդարքն՝ արդարք, զի ոչ ասրեցոյց զնոսա ի վշտաց. նաեւ աւանիկ էին յուսացեալ յԱստուած եւ զայնքան² չարչարանս կրէին: Եւ արդ՝ զի՞նչ զոյգ ձերու՞մ անօրէնութեանդ կացցէ. զի թէ զնոցա փառսն չկարաց եղծանել ժանտութիւնդ ձեր, եւ ոչ վիշտքն, որ ի վերայ եկին, ո՛րչափ եւս առաւել ի Սա չպարտիք գայթաղիլ, որ բանիւ եւ արդեամբք միշտ զայնպիսի կարծիս ձեր կամէր ածել յուղղութիւն:

Զնոյն եւ աւագակքն, որ խաչեալ էին ընդ Նմա, նախատէին զՆա (ԻԷ 44):

Զիա՞րդ Ղուկաս ասէ, թէ մինն միւսոյն սաստէր³. Երկօրին ճշմարիտք են, զի նախ երկօրեանն նախատէին՝ շնորհուկս առնելով հրէիցն, թերեւս զինքեանս իջուցեն: Եւ ա՛յլ ազգ. զի մի՛ կարծեսցես ի միոջէ ինչ միաբանութենէ իրացն լինել, կամ թէ՛ զաւագակն չհամարել աւագակ, ի թշնամանացն ցուցանէ. զի ի վերայ խաչին կային եւ թշնամանէին, եւ մինն յանկարծակի դարձաւ, որ յանհնարին չարիս նստեալ էր, եւ ի սպանութեան եւ յորմափորութեան զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց ծախեալ, բայց յորժամ զայն ամենայն տեսանէր եւ լսէր, զհարկաւոր մահն պատուասիրութիւն արար եւ մահու զկեանս զնեաց՝ խոստովանելով զՆա թէ՛ «Յիշեա՛ զիս, Տէ՛ր, յորժամ գաս արքայութեամբդ Քո» (Ղուկ. ԻԳ 42): Թէպէտ ամբոխն ամենայն աշխարհէր զՆա, սակայն ճշմարտութիւնն հակառակօքն զօրանայր եւ բանիւ զգրախտն բանայր՝ ասելով. «Այսօր ընդ իս իցես ի դրախտիմ» (Ղուկ. ԻԳ 43): Կամ թէ՛ աստուածուութեամբն ամենայն ուրեք էր՝ ի խաչին եւ ի դրախտին. կամ թէ՛ ընդ իս այսօր ի խաչիս, լիցիս եւ փառակից ի դրախտին: Կամ թէ՛ որպէս յայլու՞մ թարգմանութեան գտաք, թէ՛ «Այսօր ընդ իս իցես յարքա-

¹ Յովհ. Գ 17

² Զ զայն

³ Ղուկ. ԻԳ 40

յութեանն», քանզի զայս խնդրեաց թէ՛ «Յիշեա՛ զիս, Տէ՛ր, յորժամ գաս արքայութեամբդ Քո», եւ արքայութիւնն ոչ այլ ինչ է, քան թէ տեսութիւն փառացն Աստուծոյ, որպէս Գիրք վկայեն: Արդ՝ յորժամ էր ընդ նմա հոգի նորա՝ եթէ յերկինս եւ եթէ ի դժոխս, ի տեսս Աստուծոյ վայելէր, որ ճշմարիտ արքայութիւն է եւ դրախտ:

Եւ ի վեց ժամէ աւուրն խաւար եղեւ ի վերայ ամենայն երկրի մինչեւ ցինն ժամն (ԻԷ 45):

Այս է նշանն, զոր վերագոյն խնդրէին, եւ խոստացաւ տալ նոցա. «Ազգ չար,– ասէ,– եւ շնացող՝ նշան խնդրէ, եւ նշան մի՛ տացի նմա, բայց նշանն Յոնանու» (Մատթ. ԺԲ 39): Զխաչէն եւ զմահուանէն եւ զյարութեանէն գուշակեաց, եւ այժմ ի յերկնից եղեւ, զոր հայցէին, եւ ընդ ամենայն տիեզերս, որ ոչ երբէք եղեւ այնպիսի, բայց միայն յեզրիպտոս, յորժամ զաւետիսն կամէր կատարել, քանզի այն օրինակ էր¹:

Եւ միտ դիր, թէ ե՛րբ եղեւ խաւարն. ի հասարակ աւուր՝ ասէ, զի ամենայն բնակիչք երկրի իմանայցեն եւ երկիցեն եւ հաւատասցեն, թէ բարկացաւ ընդ յանդգնութիւն յանդգնեցելոցն, վասն այսօրիկ եղեւ խաւար: Եւ զի չէր ինչ ըստ սովորութեան նուազութիւն արեգականն, այլ բարկութիւն եւ ցասումն աստուածային, յայտ ի ժամանակէն էր, զի զերիս ժամս յամեաց, իսկ նուազութիւնն ի միում վայրկենի լինի եւ անցանէ: Քանզի լուսինն իսկ խաւարեցուցանէ, որպէս ասեն բնախօսքն, եւ արագութեամբն լուսինն անցանէ զարեգակամբն եւ մաքրէ զխաւարն: Իսկ անդանօր² չորեքտասանօրեայ էր լուսինն եւ ի ներքոյ երկրի, զի յորժամ մտանէր արեգակն, ելանէր յարեւելս լուսինն, բայց արշաւեաց եւ եհաս արեգականն եւ խաւարեցոյց զարեգակն, եւ զկնի չոգաւ երեք ժամս, եւ դարձեալ ընդ կրունկ ի մուտս արեգականն ծագեաց յարեւելս, որպէս զի ի ձեռն այսպիսեաց հրաշից՝ հրէայքն, միանգամայն եւ հեթանոսք, տեսեալ հաւանեսցին եւ ի չարեաց իւրեանց ի բաց կացցեն: Բայց զի յայնժամ բազում ծուլութեամբ եւ չարեօք ըմբռնեալ էին³ եւ բազում ամբարշտութեամբ եւ կանխակալ սովորութեամբ կապեալ, կարծէին, թէ ըստ նուազութեան ինչ է եւ կամ այլ ինչ բնական գէպք զիպեալ, եւ տակաւին ի նոյն անհաւանութիւն եւ ի թշնամանս մնացին: Որ քան զ՛ի խաչէն իջանելն՝ այն մեծագոյն սքանչելիք էր՝ ի խաչին կալ եւ այնպիսի գործել. զի թէ ի նմանէ լինել զիրն հաւատային,

¹ Ելք Ժ 21–22, ԺԴ 20

² Տ անտանօր

³ ՏԶ եր

պարտ էր հաւատալ, եւ թէ ի Հօրէ. եւ այնպէս արժան էր զղջանալ, բայց նոքա ի հարիսն անգեղջ մնացին, որպէս զի անպատասխանիք դատեցին:

Եւ դարձեալ՝ ոչ միայն խաւար եղեւ, այլեւ ի հասարակ ժամու, յորում ժամանակի անծմակ լոյս ընդ բնաւ ոլորտս ծագէ, նոցին լոյսն խաւարեցաւ՝ ըստ մարգարէիցն պիտառութեանց՝ ըստ այնմ թէ՛ «Մինչդեռ մնային լուսոյ, եղև նոցա խաւար» (Ես. ԾԹ 9), եւ թէ՛ «Լոյս քո քեզ խաւարեցաւ» (հմմտ. Յոք ԻԲ 11), եւ այլ ոմն. «Տաց ձեզ նշանս յերկինս ի վեր եւ յերկիր ի խոնարհ... արեգակն խաւարեցի, եւ լուսին յարիւն դարձցի» (Յովէլ Բ 30-31), եւ այլ մարգարէ. «Յաւուր յայնմիկ ոչ եղիցի լոյս մինչեւ ցերեկոյ» (հմմտ. Զաք. ԺԴ 6-7), եւ թէ՛ «Ոչ տիւ իցէ եւ ոչ գիշեր» (Զաք. ԺԴ 7), եւ դարձեալ թէ՛ «Զի՞ կայ ձեզ եւ Աստուծոյ Տեսող, զի օրն այն խաւար է եւ ոչ լոյս» (Ամովս Ե 18): Եւ այլ սոյնպիսիք, որք ամենեւին զհրէից կուրուցիւնն ցուցանեն եւ զխաւարին արժանաւորութիւնն, ոչ միայն ըստ մարմնոյ, զի զկնի խաչին քաղաքն կորեաւ, եւ կարգն նոցին դադարեաց՝ ըստ այնմ թէ՛ «Յորժամ բարձրացուցանէք գօրդի մարդոյ, յայնժամ ծանիշիք, թէ Ես եմ» (Յովհ. Ը 28), այսինքն՝ ի զօրութենէ հրաշից Իմոց, այլեւ ըստ հոգւոյ, իբր այն թէ՛ «Հանցեն զձեզ ի խաւարն արտաքին» (հմմտ. Մատթ. ԻԲ 13):

Տեսցուք այժմ եւ զզանազանութիւն աւետարանչացն. քանզի զխաւարն ի վեց ժամէ եղեալ՝ Մատթէոս եւ Մարկոս եւ Ղուկաս համաձայնք գտանին¹, իսկ ի խաչ հանելն զանազանին: Քանզի Մարկոս ասէ թէ՛ «Էր ժամ երրորդ, եւ հանին զՆա ի խաչ» (Մարկ. ԺԵ 25), իսկ Յովհաննէս թէ՛ «Էր ուրբաթ Զատիկն, եւ էր ժամ վեցերորդ» (Յովհ. ԺԹ 14), եւ տակաւին վիճէր Պիղատոս ընդ հրէայսն եւ ապա ետ ի ձեռս, զի խաչեսցի: Արդ՝ ոմանք ոչ զուգեն զՄարկոս ընդ Յովհաննու, այլ ընդ Մատթէոս եւ ընդ Ղուկաս եւ ասեն, թէ Մարկոս զժամն ասաց երրորդ, յորում ի խաչ ել, եւ զխաւարն՝ ի վեցերորդ ժամն, որպէս եւ այլքն, բայց զի Մարկոս եւ Յովհաննէս ընդգէմ երեւին, քննելի է: Արդ՝ Մարկոսի երեք ժամ ասելն կամ զվճռին ասէ, եւ Յովհաննէս՝ վեցերորդ՝ զժամանակն, յորում խաչեցաւ եւ խաւարն եղեւ, եւ կամ երեք ժամ՝ զաւուրն ասէ Մարկոս, իսկ վեցերորդ՝ Յովհաննէս զերիս ժամս գիշերոյն խառնէ, յորմէ ի ձաղել եւ յայպանել սկսան, եւ այնպէս միաբանք երեւին:

«Ի վեց ժամէ աւուրն խաւար եղև ի վերայ ամենայն երկրի մինչեւ ցինն ժամն»՝ առ ի նշանակել, թէ արարչական լոյսն խաւարեցոյց զեղական լոյսն, զի մի՛ աստուած կարծիցի յարեգականապաշտիցն, այլեւ զստուերն մերկութեանն քօղ արկեալ՝ զի մի՛ անարժան ակն հրէից տեսցէ զԱրարիչն մերկացեալ: Որպէս երբեմն օրինակն տպաւորեցաւ ի սկիզբն երկրորդ մարդկութեանս ի հայրապետն Նոյ, որ արբեալ ի

¹ Մարկ. ԺԵ 33, Ղուկ. ԻԳ 44

զինւոյն մերկացաւ ի տան իւրում, զոր տեսեալ Քամ հայր Քանանու պատմեաց արտաքոյ երկուց եղբարցն՝ Սեմայ եւ Յաբեթի, որք եղին հանդերձ ի վերայ ուսոց իւրեանց եւ յետս յետս գնալով՝ ծածկեցին զմերկութիւնն Հօր իւրեանց¹: Այսպէս եւ զլուխն երկրորդ արարչութեանս՝ Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս, ի սիրոյ մարդկան արբեալ, որ եւ «քաժակ» զխաչն կոչեաց² եւ մերկացաւ ի վերայ նորին ի տան աշխարհի եւ կամ մերձ Տաճարին ի մէջ հրէիցն, զորս տունն Նորա անուանեն Գիրք³: Զոր տեսեալ զաւակքն Քանանու՝ ըստ մարգարէին⁴՝ ծիծաղէին քամահելով, իսկ արեգակն եւ լուսին ծածկեցին զմերկութիւնն Արարչին իւրեանց: Եւ ամենայն ոք, որ պարկեշտացուցանէ եւ նազելի առնէ զխորհուրդ խաչին եւ ոչ ամօթ համարի զզօրութիւնն Աստուծոյ, ի ծածկողաց մասին է եւ նա, որք են հրէայք եւ հեթանոսք հաւատացեալք՝ ըստ նմանութեան արեգական եւ լուսնի պայծառացեալք Հոգւով, օրհնին եւ ընդարձակին ընդ Սեմայ եւ ընդ Յաբեթայ⁵:

Իսկ ի յիններորդ ժամու լուսաւորին ցուցանէ զբարձումն ի լրման ժամանակի մեղաց եւ մահու ստուերի: Այլեւ Ադամայ յերրորդ ժամու ստեղծեալ ի վեցերորդ աւուրն հանդերձ կնան եւ ի նոյն ժամու մեղուցեալ, զոր խաւարն նշանակէ, եւ յիններորդ ժամու արտաքս ի դրախտէն ելեալ: Ի սոյն աւուր ուրբաթու երկրորդն Ադամ ի խաչին բեւեռեալ եւ զմեղս հինն Ադամայ սպանեալ եւ ի վեցերորդ ժամու արեգակն խաւարեալ, ըստ որում Տէր մեր ի վեցերորդ դարուն զմարմին մեղաց զգեցեալ եւ յիններորդ ժամու զխաւար մեղաց լուծեալ եւ զԱդամ վերստին ի դրախտն մուծեալ, բարձր եւ աստուածատեսակազոյն քան զառաջինն պարգեւեալ, զի անդ պատկերիւ միայն պատուեալ եւ աստ բոլորովին աստուածացուցեալ: Եւ ա՛յլ ազգ. զի յերրորդ ժամու արեգակն խաւարեցաւ եւ յետ այնորիկ լուսաւորեցաւ, զուշակումն է այս երեքօրեայ թաղման Արեգականն արդարութեան⁶ եւ յետ այնորիկ յարութեան: Կամ թէ՛ արարածք գոլով՝ չարչարակիցք եղեն Արարչին:

Եւ զինն ժաման գոչեաց Յիսուս ի ձայն մեծ եւ ասէ. «Էլի՛, Էլի՛, լա՞մա սաբաքթանի», այսինքն է՝ Աստուած Իմ, Աստուած Իմ, ընդէ՞ր թողեր զԻս (ԼԷ 46):

¹ Ծննդ. Թ 23

² Մատթ. Ի 22-23, ԻԶ 39, 42

³ Գ Թագ. Ե 5, Ը 10, Դ Թագ. ԻԲ 3, Սաղմ. ԵԻԱ 1, Մատթ. ԺԲ 4 ևն

⁴ Ծննդ. ԺԵ 8 (?)

⁵ Ծննդ. Ժ

⁶ Մատթ. Դ 2

Ո՛չ ի ծածուկ ինչ եւ կամ թաքուն ասաց, այլ յայտնի եւ բարձր ձայնիւ, եւ ո՛չ յինքենէ բարբառեցաւ, այլ զմարգարէականն ի մէջ էառ¹, որպէս զի մինչեւ ցվերջին շունչն ծանիցեն, թէ չէ հակառակ Հօր եւ կամ Հնոյ Օրինացն, որպէս կարծէին, եւ երբայցի բարբառովն բարբառեցաւ, զի եւ նոցա իսկ յայտնի եւ երեւելի լինիցի, եւ ամենայն ուրեք միաբան ընդ Ծնողին ցուցանիցի: Իսկ ասելն «Աստուած Իմ, Աստուած Իմ, ընդէ՞ր թողեր զԻս»՝ ոչ թէ Ինքն թողաւ ի Հօրէ կամ յԻւրմէ աստուածութենէն, որպէս թուեցաւ ոմանց, իբրեւ զարհուրեալ ի չարչարանաց եւ վասն այսորիկ ամփոփեալ, այլ գոյով անբաժանելի՝ եւ զբնութիւնս մեր յինքեան տալաւորէ, քանզի մե՛ք էաք թողեալք վասն բանից յանցանացն Ադամայ եւ փրկեցաք ի չարչարանաց՝ չարչարանօքն Նորա: Եւ ա՛յլ ազգ. ոչ եթէ թողաւ, որպէս ասացի, Այն, որ երբէք ոչ մեկուսանայ ըստ անշփոթ միութեանն, այլ կամեցաւ զծանրութիւն չարչարանացն յայտնել թէ՛ ընդէ՞ր ետուր զայնպիսի² կիրս կրել մարմնոյս Քո, մինչ զի մարդիկ կարծեսցեն թողեալ զԻս: Քանզի ոչ եթէ թողեալ էր, այլ զկարծիս մարդկան յայտնել կամեցաւ. եւ զայս՝ մարդկութեանն իմա առ աստուածութիւնն Իւր բարբառեալ, որպէս եւ էր իսկ մարդ ճշմարտապէս, եւ ո՛չ միաւորութեանն առ Հայր ի դէմս մեր բարբառեալ, որպէս յառաջն ասացի:

Ոմանք յայնցանէ, որ անդր կայիմ, իբրեւ լուսն, ասէին³. «Ջեղիա՜ կարդայ Դա»⁵ (ԻԷ 47):

Տե՛ս զժանդիցն⁶ անկարգութիւն, զի հեգնելով ասէին թէ՛ զԵղիա աղաչէ, եւ ոչ առ Աստուած Հայր բողոքէ: Այլեւ որպէս յառաջն ասաց թէ՛ էլի, էլի⁷, կարծեցին, թէ առ Աստուած աղօթէ, որպէս ցուցանէ յաջորդէ թէ՛ թող տեսցուք, թէ գա՞յ Հայր յօգնականութիւն եւ փրկէ զԴա:

Եւ վաղվաղակի ընթացաւ մի ոմն ի նոցանէ, առ սպունգ լի քացախով, հարեալ յեղեգան՝ ետ ըմպել Նմա (ԻԷ 48):

Կամ թէ՛ ասաց «Ծարաի եմ»՝ ըստ Յովհաննու (Յովհ. ԺԹ 29), ետուն Նմա քացախ փոխանակ գինւոյն անուշահոտութեան, զոր

¹ Սաղմ. ԻԱ 1

² Զայնպիսի

³ Զասեն

⁴ Զգելիա

⁵ Զ> դա

⁶ Զգժանտացն

⁷ Զէլի, էլի] էլի, էլի

քաղցրացոյց նոցա ի Կանա գալիլեացոց զՋրոյն ի գինի փոխարկումն, կամ՝ զի աղաղակէր¹, քացախաւն լռեցուցանել կամեցան: Քանզի գիտէին, թէ Հայր լսէ եւ հրաշս գործէ, որպէս ամենայն ուրեք, ետուն զքացախն, զի արագ մեռցի, զի բնաւորեալ է՝ խոցեալ մարմին, յորժամ քացախ ըմպէ, մեռանի²: Արդ՝ զի մի՛ յայնմանէ կարծիցի, ասեն այլ աւետարանիչքն թէ՛ «ո՛չ առ» (Մարկ. ԺԵ 24), եւ թէպէտ մեռաւ, իշխանաբա՛ր մեռաւ, որպէս ասէ յաջորդէ թէ՛ «աղաղակեաց»: Կամ թէ՛ ըստ բնութեան էր եւ այն, զորս ոչ անգոսնեաց, որպէս զամենայն, զոր վասն բարձրութեան խաչին՝ եղեգամբ եւ սպնդով քամեաց ի բերանս նոցա. բայց նախ փոխանակ քացախին, զոր ըմպեաց եղեգամբ, զքացախուտ չարութիւնս հեթանոսաց քաղցրացուցեալ Հոգւովն իբր սպնդաւ՝ զրեաց յերկինս:

Եւ կէսքն ասէին. «Թող տեսցուք, եթէ գա՞յ Եղիա փրկել զԴա» (ԻԷ 49):

Բանիւ եւ գործով ի թշնամանաց ոչ պարապէին, զի ոմն զքացախն ջամբէր, եւ այլք հեգնելով ձաղէին՝ որդիքն կորստեան եւ թշնամիքն արդարութեան:

Եւ Յիսուս դարձեալ աղաղակեաց ի ձայն մեծ եւ արձակեաց զոգին (ԻԷ 50):

Մեռաւ, զի զկեանս շնորհէ եւ մահուամբն զմահու իշխանութիւնն խափանէ: Եւ դարձեալ՝ քանզի այսպն արարին նոքա զձայնն առաջին, զի ոչ իջոյց զԵղիա՝ փրկել զՆա, աղաղակեաց ի³ ձայն երկրորդ, զի ցուցցէ, թէ քան զմեռեալսն մեռելագոյնք են, զի նոքա լուսն եւ պատասխանի ետուն, իսկ սոքա յիմարեալք պապանձեցան: Եւ դարձեալ՝ յայտ առնէ աղաղակն, թէ ընդ Նորա իշխանութեամբ էին իրքն եւ ո՛չ ի հարկէ՝ ըստ այնմ, զոր ասաց թէ՛ «Իշխանութիւն ունիմ դնել զանձն Իմ եւ իշխանութիւն ունիմ միսանգամ առնուլ զնա» (Յովհ. Ժ 18): Եւ թէ՛ «Ես անձամբ իմով դնեմ զանձն» (Յովհ. Ժ 18), ընդ որս եւ Պիղատոս զարմացաւ, թէ այնչափ վաղ մեռաւ, եւ հարիւրապետն հաւատաց, զի իշխանութեամբ մեռաւ՝ ըստ Յովհաննու թէ՛ «Խոնարհեցուցեալ զգլուխն՝ աւանդեաց զոգին» (Յովհ. ԺԹ 30): «Իսկ հրէայքն վասն շաբաթուն կամեցան խորտակել զբարձս նոցա, զի մի՛ ի խաչին ազանիցին մարմինքն, եւ յորժամ գերկուցն խորտակեցին, եւ տեսին զՆա, զի այն ինչ մեռեալ էր, ոչ խորտակեցին զբարձս Նորա⁴, զի լցցի գիրն, եթէ՛ ոսկր նորա մի՛ բեկցի⁵: Այլ մի

¹ Զաղաղակէին

² Զմեռանիլ

³ Զ> ի

⁴ Զ> զբարձս նորա

⁵ Զթէ

ոմն ի զհնոտրացն տիգաւ խոցեաց զկողս Նորա, եւ վաղվաղակի՝ ել արիւն եւ ջուր՝ (հմմտ. Յովն. ԺԹ՝ 31-36)՝ անօրէնութեան նոցա նշանակ, որ այնքան տարածեցին զմոլորութիւնն, մինչ զի եւ զմեռեալ մարմինն թշնամանեցին: Այլեւ խոցմամբ կողին եւ չարչարանացն՝ զվէրս կողին եւ զցաւս նախկին բժշկեալ առողջացուցէ, նաեւ ի լրումն մարգարէութեանն, որով յանդիմանին յերկրորդն գալուստ՝ Հայելով ի խոցուածս Նորա³:

Բայց դու միտ դիր, թէ զիա՛րդ զանօրէնութիւնս նոցա չարութեանն արկանէ ի կիր մերոյ փրկութեանս, զի յետ խոցելոյն աղբիւրք փրկութեան բղխեցին մեզ անտի, որով պատուեաց զբարեկամս եւ թշնամանեաց զթշնամանիչս Իւր: Քանզի որպէս ի կողիցն Աղամայ շինեցաւ կին ի հոգւոյ եւ ի մարմնոյ, այսպէս եւ ի կողիցն երկրորդն Աղամայ շինեցաւ Եկեղեցի, որ ջրովն մաքրի եւ զարիւնն ըմպէ՝ ըստ այնմ. «Աղբիւր ի տանէ Տեառն ելցէ եւ արբուցէ զձորն վիճակաց» (Յովն. Գ 19), եւ թէ՝ «Գնացք գետոց ուրախ առնեն զքաղաքն Աստուծոյ» (Սաղմ. 105 5), որ է Եկեղեցի սուրբ: Դարձեալ՝ մեռելութեան եւ կենդանութեան Նորա նշանակ. զի ջուրն զմահն նշանակեաց, եւ արիւնն զկենդանութիւնն՝ ըստ այնմ. «Ես գնջեմ, եւ սիրտ իմ արթուն է» (Երգ Ե 2)⁴: Եւ դարձեալ՝ ջուր բղխեաց ի կողէն եւ շիջոյց զհուր մեղաց ցանկութեան, որ վառեցաւ յեւայէ, եւ արիւնն՝ ի⁵ խորհուրդ կենդանութեան, որ եղեւ ողորմութեամբն Իւրով արդարութիւն կենդանութեան ամենայն հաւատացելոց: Եւ դարձեալ՝ պատառմամբ կողին խրամատեցաւ ցանկ⁶ դրախտին, զոր սերովբէքն փակեցին⁷, եւ արեամբ Փրկչին ընկալաք ներկուած զթագաւորութիւնն երկնային, եւ ջրովն ոռոգեցաք՝ Հոգւո՛վն, զոր նախ կորուսաք ի լինելն մարմին, քանզի որչափ ի չարչարելն յաճախէին, գանձքն, որ էին ծածկեալ ի նմա, յայտնէին:

Եւ ահա⁸ վարագոյր Տաճարին ցելաւ յերկուս ի վերուստ մինչեւ ի վայր (ԻԷ 51):

¹ Սաղմ. ԼԳ 21

² Ձ > վաղվաղակի

³ Ձաք. ԺԲ 10

⁴ Տ Տողատակի ծանոթագրութիւն: Յերից գաղափարաց երկուքն ունէին եւ զայս ինչ: (Ապա ուրեմն խորհուրդ պատարագին կատարեն զորս Պօղոս հրամայէ յուսել զհացն՝ եւ յըմպել զբաժակն, եւ զվկայութիւնն Յօհաննու զծնարիտն՝ զոր ետես թէ՛ ել արիւն եւ ջուր): Բայց այս բան վասն պակասեալ գոլոյ մէջ ընդ մէջ, եւ կցկտուր եւ արտաքոյ հեղինակի շարադրութեան, ի բաց թողաք: Մեր գործածած ծեռագիրը նույնպէս այս խոսքերը չունի:

⁵ Տ > ի

⁶ Ձ ցանգ

⁷ Ծմնդ. Գ 24

⁸ Ձ > ահա

Նախ զՅովհաննու ասացեալն եւ զմեր արդի տեսեալն Մատթէոս մեկնէ. «Պատառեցաւ, ասէ, վարագոյրն»։ զի պատառեցին զկողս վարագուրի՝ մարմնոյ Նորա, զի լցցի բանն Յիսուսի թէ՛ «Քակեցէ՛ք զՏաճարս, եւ զերիս ատուս շինեցից զդա» (Յովն. Բ 19): Արդ՝ սկսան խոցմամբ գեղարդեանն քակել զՆա, պատառեցաւ եւ վարագոյր Տաճարին յօրինակ նորին յերկուս վտակս՝ առատ բղխմամբ ի վերուստ մինչ ի վայր պատուանդան խաչին, զոր ոմանք մածեալ ասեն եւ այլք՝ յետս դարձեալ: Երկրորդ՝ զի ցուցցէ, թէ պատառեաց ի նոցանէ զարքայութիւնն եւ ետ զնա ժողովրդեանն, որ տայ զպտուղ²: Երրորդ՝ նմանութիւն նկարեաց վարագուրին պատառմամբ, թէ Տաճարն կործանելոց է, զի շունչ նորա գնաց: Չորրորդ՝ զի քահանայապետն պատառեաց զպատմութեանն իւր անօրէնութեամբ եւ մերկացաւ ի քահանայութենէ անտի, պատառեաց եւ Հոգին զվարագոյրն, զի քարոզեցէ զժպրհութիւնն նոցա ընդ ամենայն արարածս, այլեւ հանէ ընդ Իւր զամենայն շնորհս ի նոցանէ: Հինգերորդ՝ զի տեսին խորհուրդք Հնոյն զԳառն խորհրդոյ Նորոյ, պատառեցին զօրինակն եւ ելին ընդ առաջ ճշմարտութեան նորա:

Վեցերորդ՝ զոր օրինակ կին նորահարսն հարեալ ի սէր ամուսնոյ իւրոյ, յորժամ լսէ զգոյժ մահու նորա, պատառէ զքօղ զարդու երեսաց իւրոց եւ արտաքս ելանէ, այսպէս եւ Տաճարն, յորժամ ետես զլրբութիւն ժողովրդեան իւրոյ, զի գերկնաւոր Փեսայն իւր դատապարտեալ՝ ի վերայ փայտի սպանին, պատառեաց զքօղ իւր եւ ել արտաքս: Եօթներորդ՝ զի որպէս վարագոյր՝ զմարմին, այսպէս ամօթ գերեսս պարուրեալ ծածկէ, զոր որդիքն կրճատելոց պատառեցին յանձանց զգեղեցիկ պատկառանացն ծածկոյթ³ եւ լրբենի դիմօք ի Տէր մեր յանդգնեցան եւ Աստուծոյ թշնամիք եւ ամենայն մարդկան ատելիք եղեն, եւ յԱստուծոյ խնամոցն զրկեցան վասն անամօթութեան, վասն այսորիկ պատառեցաւ եւ վարագոյրն: Ութերորդ՝ վարագոյրն ծածկոյթ է մարմնոյ, որ նշանակէ զքօղն, որ կայր ի վերայ Հին կտակարանացն եւ ի վերայ սրտից նորին սպասաւորացն, որ այժմ պատառեցաւ ի ձեռն խաչին Կուսորդւոյն Յիսուսի, քանզի բացան գիրք մարգարէիցն ի վերուստ մինչեւ ի վայր, այսինքն՝ յԱղամայ մինչ⁴ ի գալուստն Քրիստոսի, յորում դառնալոց են եւ նոքա առ Տէր՝ ըստ հեթանոսացն լրման եւ Իսրայէլի փրկութեան⁵:

¹ Ձ վարագուրին

² Մատթ. ԻԱ 41

³ Ձ ծաղիկ

⁴ Ձ մինչեւ

⁵ Դռոմ. ԺԱ 25-26

Իններորդ՝ գրէ Սողոմոն թէ՝ «Ժամանակ է պատահելոյ» (Ժող. Գ 7), եւ այլ ոմն թէ՝ «Պատահեցան ջուրք ծովուն» (հմմտ. Ելք ԺԴ 21), որ եւ ի պատշաճ եւ ի դիպօղ ժամու յերկուս ցելեալ վարագոյր Տաճարին՝ նշանակէր զպատահումն սրտից հեթանոսաց քարացելոց՝ ըստ այնմ. «Պատահեցէք զսիրտս ձեր եւ մի՛ գհանդերձս» (Յովէլ Բ 13), որք թողին զմոլութիւն կռոցն ի վերուստ մինչ ի խոնարհ, այսինքն՝ ի բարձրագունիցն պատուոյ լուսաւորացդ եւ տարերաց մինչեւ ի ստորին գոյիցն խաբէութիւն, եւ ծանեան զԱրարիչն եւ երկիրպագին Նմին՝ փառաւորելով զանուն Նորին յաւիտեան: Տասներորդ՝ ի վերուստ ի վայր պատահելն եցոյց, թէ խաչեալն երկնային է եւ ի վերուստ ի ստորինս իջեալ՝ վասն պատահելոյ զգիր զատապարտութեան Ադամայ նախաստեղծին:

Եւ երկիր շարժեցաւ, եւ վէմք պատահեցան:

Նախ՝ զի ուսանիցիս, թէ կարօղ էր զնոսա շիջուցանել եւ ընդ մէջն հերձանել՝ որ զվէմս պատահեաց եւ զերկիր շարժեաց եւ զտիեզերս խաւարեցոյց, եթէ կամեցեալ էր, բայց ոչ ախորժեաց, այլ յարարածս առաքեաց զբարկութիւնն, որպէս զնզովս Ադամայ, զի զնոսա հեզութեամբ կամեցաւ ապրեցուցանել: Եւ երկրորդ՝ զի զատապարտեաց զՆա բերան մարդկան, աղաղակեաց եւ արդարացոյց զՆա բերան արարածոց՝ ըստ Տեառն բանին. «Թէ դոքա լոնցեն, քարինք աղաղակեսցեն» (Ղուկ. ԺԹ 40): Եւ երրորդ՝ շարժմամբ երկրին զծանրացեալ սիրտս մարդկան շարժեաց ի բարին, եւ պատահմամբ վիմացն ի Վիմէն՝ զքարացեալ բնութիւնս հեթանոսաց կակղացուցեալ դարձոյց առ Աստուած՝ ըստ երգոյն. «Արար զապառաժն յաղթերակունս» (հմմտ. Սաղմ. ԾԺԳ 8):

Եւ գերեզմանք բացան, եւ բազում մարմինք ցնջեցելոց սրբոց յարեան (ԻԷ 52):

Ի նշանակ հաստատուն յարութեան Իւրոյ եւ ի հաւատ հանդերձելոյ հասարակաց նորոգութեանն՝ ըստ այնմ. «Բացից զգերեզմանս ձեր եւ հանից զձեզ ի գերեզմանաց ձերոց, ժողովո՛ւրդ իմ» (Եզեկ. ԼԷ 12): Բայց ո՛չ ամենեքեան, այլ միայն մարմինք սրբոցն, որք նախ քան զգալուստ Նորա՝ խորհրդով նորին մաքրեալ արդարացան, որոց բաղձանքն յԱւետարանն պատմի թէ՝ «Բազում արդարք ցանկացան տեսանել» (Մատթ. ԺԳ 17): Եւ տեսին զՆա ի դժոխս եւ հաւատացին, եւ ընդ Նմա վերածեցան հանդերձ մարմնով ի կեանս եւ տակաւին կան յանմահութիւն նորոգեալք: Թէպէտ ոմանք ասեն զարձեալ մեռանիլ նոցա, որք յոյժ ստեն, զի զորս նախ քան զխաչն յարոյց Քրիստոս, որպէս զդուստր քահանայապետին եւ զորդի այրւոյն եւ զՂազարոս չորեքօրեայ, նոքա զարձեալ մեռան, յայտ է ահա, զի ըստ մարմնական կենաց խնդրեցին զկենդանանալն նոցա մեր-

ձաւորք իւրեանց, որպէս եւ աղջկանն ետ ուտել, որ նշանակ է ըստ մարմնոյ կենդանութեան, իսկ զորս զկնի Իւր յարոյց, ի հոգեւոր կենացն անմահութիւն փոխարկեաց, որք այնուհետեւ մեռանել ոչ եւս կարեն: Յորոց սրբոց մի էր եւ Դաւիթ արքայ՝ յարուցեալ ընդ Յիսուսի, որ ըստ մարմնոյ որդի եղեւ նմին, որպէս վկայէ Պետրոս առաքեալ թէ՝ «Գերեզմանս կայ ի միջի ձերում մինչեւ ցայսօր» (հմմտ. Գործք Բ 29), եւ ո՛չ ասաց թէ՝ մարմինն, քանզի մարմինն յարեաւ, որպէս ասացի, զգեցելով զանապականութիւն հոգւոյն:

Եւ ելեալ ի գերեզմանաց՝ յետ յարութեանն Նորա մտին ի քաղաքն սուրբ եւ երեւեցան բազմաց (ԻԷ 53):

Վասն է՞ր արդեօք յետ յարութեան Նորա մտին յերուսաղէմ եւ ո՛չ առժամայն. քանզի պարտ էր նախ Անդրանկին ի մեռելոց՝ բազմաց երեւիլ՝ եւ ապա՝ այլոցն, որ եղեն կերպարանակից մահու եւ յարութեան Նորա՞: Ոմանք «քաղաք սուրբ» զվերինն Երուսաղէմ ասեն՝ ըստ Յովհաննու տեսեանն³, բայց ինձ թուի՝ զստորինս աւսէ, յոր այժմ մտին եւ ապա յետոյ վերացան յերկինս: Քանզի մտեալ ի քաղաքն սուրբ՝ երեւեցան բազմաց՝ արժանաւորաց եւ անարժանից, եւ «քաղաք սուրբ» ասէ, զի մի էր եւ Երուսաղէմ ի քառասուն եւ ութ քաղաքացն՝ սրբեալ Աստուծոյ⁴: Կամ վասն Տաճարին ասէ սուրբ, յոր տեսեալ իւրաքանչիւր զազգակից իւր եւ զեղբայր իւր եւ զորդի իւր՝ յառաջ քան զերեսուն ամաց վախճանեալս, եւ ճանաչեցին զմիմեանս՝ հարցանելով զյարուցեալսն, թէ՝ «Դու այս անո՞ւն ես, որ մեռար յառաջ քան զայսչափ ժամանակս եւ յայս նիշ գերեզմանի եղար». եւ նա ասէ. «Այո՛, ե՛ս եմ»: Եւ նոքա ասեն. «Զի՞նչ եղեն, զիա՞րդ յարեար». եւ յարուցեալքն անդրէն հարցանեն. «Զի՞նչ եղեն աստ նախ քան զերիս աւուրս, յորժամ երկիր շարժեցաւ, եւ վէմք պատահեցան, եւ կամ զի՞նչ գործեցիք՝ ի քաղաքի աստ»: Ետուն պատասխանի թէ՝ «Զոմն մոլար Յիսուս անուն կախեալ խաչեցաք». ասեն յարուցեալքն թէ՝ «Վա՛յ է ձեզ, զի Նա եկեալ ունայնացոյց զդժոխն եւ ելոյժ զմեզ քաջութեամբ Իւրով եւ եհան ի գերեզմանաց»:

Իսկ հարիւրապետն եւ որ ընդ մնա պահէին զՅիսուս, իբրեւ տեսին զշարժումն եւ զեղեալսն, երկեան յոյժ եւ ասեն. «Արդարեւ Աստուծոյ Որդի էր Սա» (ԻԷ 54):

¹ Զ երեւեալ

² Փիլ. Գ 10

³ Յայտ. ԻԱ 2, 10

⁴ Թիւք ԼԵ 2-7

⁵ Զ գործիցք

Նախ՝ յորժամ ետես հարիւրապետն, զի իշխանութեամբ մեռաւ՝ ըստ Մարկոսի, թէ իբրեւ ետես հարիւրապետն, թէ աղաղակեաց եւ եհան զողին, հաւատաց եւ փառաւորեաց զԱստուած¹, եւ երկրորդ՝ ի նշանացն, որպէս ասաց աւետարանիչս, եւ երրորդ՝ զի ժողովուրդն զկուրծսն կոծելով բաղխէին, որպէս ասէ Ղուկաս², ասելով. «Վա՛յ մեզ, հասեալ է աւերն Երուսաղէմի»: Զոր տեսեալ՝ հաւատաց, քանզի այնպիսի էր զօրութիւն խաչին, մինչ զի յետ այնչափ ձաղանաց եւ այսն առնելոյ եւ բամբասանաց՝ հարիւրապետին եւ ռամկին զղջանալ ետ, որ ի հեթանոսաց գոլով՝ օրինակ եղեւ բոլոր ազանց հաւատացելոց, որք յերանութիւնն գրեցան: Քանզի նա տեսեալ զհրաշսն՝ հաւատաց, իսկ սոքա ի լրոյ հաւատացին՝ խոստովանելով զՅիսուս Քրիստոս Որդի Աստուծոյ:

Էին անդ կանայք բազումք. կային ի հեռաստանէ եւ հայէին, որք եկին զկնի Յիսուսի ի Գալիլէ պաշտել զՆա (ԻԷ 55):

Կային անդ եւ տեսանէին զիրան, որ գործեցան, քանզի յոյժ հպատակք էին Յիսուսի, որք եկեալ էին զկնի Նորա՝ պաշտել զՆա, եւ ո՛չ երբէք թափէին ի Նմանէ: Մանաւանդ յայնմ ժամու, յորում աշակերտքն փախեան, նոքա առ ընթեր կային, որք զամենայն ինչ տեսին՝ զաղաղակելն եւ զհանել զողին, զպատառումն վիմաց եւ զշարժումն երկրի, եւ զխաւարումն լուսաւորացն եւ զայլսն եւս, վասն որոյ եւ զյարութիւնն եւս յառաջագոյն տեսին եւ փողեցին աշակերտացն աւետիս, եւ բարձին զգոյժ մահու, որ ի ձեռն Եւայի յաշխարհ հնչեցաւ: Իսկ «ի հեռաստանէ» կայն՝ վասն զինուորացն ահի, քանզի յոյժ կսկծեալ տազնապէին եւ մորմոքէին սրտիւք եւ արտասուէին. բայց թէպէտ այս այսպէս էր, սակայն ուշ եղեալ հայէին եւ զամենայն իրան ի միտ առնուին:

Յորս էր Մարիամ Մագդաղենացի եւ Մարիամ Յակովբայ եւ Յովսեայ մայրն³, եւ մայր որդւոցն Զեբեդեայ (ԻԷ 56):

Բազում էին կանայք ի ծանօթիցն, սակայն զսոսա յանուանէ թուէ աւետարանիչս, քանզի ասէ Յովհաննէս, թէ կային առ խաչին Մայրն Նորա, զոր յանձնեաց աւետարանիչին, եւ քոյր Մօր Նորա Մարիամ Կղէովպայ եւ Մարիամ Մագդաղենացի⁴: Իսկ Մարկոս թէ՛ «Մարիամ Մագդաղենացի եւ Մարիամ Յակոբու փոքրկան եւ Յովսեայ մայրն եւ Սողոմէ» (Մարկ. ԺԵ 40): Արդ՝ Մարիամ Յակոբայ եւ Յովսեայ մայրս, որպէս ասէ Մատթէոս, է դուստր Կղէովպայ՝ քոյր

¹ Մարկ. ԺԵ 39

² Ղուկ. ԻԳ 48

³ Տ մայր

⁴ Յովհ. ԺԹ 25

Մօրն Յիսուսի, որպէս ասէ Յովհաննէս, կին գոլով՝ Ալփեայ, յորմէ ծնաւ Յակոբ փոքրիկ, որ ի թիւ երկոտասանիցն Յակոբ Ալփեայ անուանի, զոր եղբայր Տեառն եւ Արդար կոչեն զիրք: Եւ Յովսէ եւ Սիմոն եւ Յուդա Թադէոս՝ եղբարք սորա, որպէս Յուդա Թադէոս ի թուղթն իւր «եղբայր Յակոբայ» գրէ զինքն, եւ Ղուկաս՝ Յուդա Յակոբեան², եւ Մարկոս Յակոբու փոքրկան եւ Յովսեայ մայր անուանէ, որպէս Մատթէոս: Արդ՝ ըստ ճշմարտութեանն, որպէս տեսանես յաւետարանչացն, այսպէս դատեալ եղեւ, քանզի չորեքին եղբարք սոքա մօրքուեր որդիք են Յիսուսի, զորս «եղբարս Տեառն» կոչեմք: Ապա թէ կամիցիս զսոսա որդիս Յովսեփայ ասել եւ զՄարիամ մայր սոցա՝ կին Յովսեփայ, որպէս է ուրեք գտանել ի հին պատմութիւնս, այսմ ոչ օժանդակեն աւետարանիչքն: Քանզի թէպէտ «եղբարք Քրիստոսի» ասեն զսոսա, բայց որդիք Յովսեփայ՝ ո՛չ բնաւ, եւ ոչ զմայր սոցա՝ կին նորա, զոր պարտ էր ի գլխոյն առաւել, քան յորդուցն կոչել, քանզի ի բազում տեղիս գտանեմք ի Գրոց սովորութեանց զհօրեղբոր որդիս եւ զմօրքուեր որդիս «եղբարս» կոչել: Իսկ մայր որդւոցն Զեբեդեայ՝ Յովհաննէս աւետարանչի եւ Յակոբայ մեծի է մայր, զորոյ անունն Սողոմէ³ կոչէ Մարկոս⁴: Եւ վասն Մագդաղենացւոյ չունիմք պէտս քննութեան, քանզի ասէ Ղուկաս, թէ սա այն է, յորմէ եհան Քրիստոս եօթն դեւս⁵, որ եւ զկնի շրջեալ՝ պաշտէ զՅիսուս, եւ մեր ասացեալ է յառաջագոյն:

Եւ իբրեւ երեկոյ եղեւ, եկն այր մի մեծատուն յԱրեմաթեայ, որում անուն էր Յովսէփ, որ եւ աշակերտեցաւ իսկ Յիսուսի (ԻԷ 57):

Այս Յովսէփի զառաջինն իսկ ի ծածուկ էր, բայց այժմ մեծ համարձակութեամբ համարձակեցաւ յետ մահուն Քրիստոսի, եւ ոչ եթէ աննշան ոք էր կամ յանձանօթից եւ օտար, այլ ի մեծատանց եւ ի նշանաւորաց յԱրեմաթեայ քաղաքէ, ուստի Սամուէլն էր⁶: Որ եւ եկեալ յԵրուսաղէմ բնակէր, որպէս զի խորհրդոյն սպասաւոր լիցի, քանզի եւ «ինքն իսկ ակն ունէր արքայութեանն Աստուծոյ» (Մարկ. ԺԵ 43), վասն որոյ ոչ բնաւին միաբանեցաւ խորհրդոյ եւ գործոյ դպրաց եւ փարիսեցւոցն եւ քահանայիցն, որպէս ասեն աւետարանիչքն: Զի որպէս քաղաքաւն հեռի էր, վասն զի արեմաթացի էր, նոյնպէս բանիւ եւ գործով՝ ի խորհրդոց եւ ի գնացից նոցա,

¹ Տ գոլ

² Ղուկ. 2 16

³ ՏՁ Սողոմէ

⁴ Ձ - Մարկոս Սողոմէ կոչէ

⁵ Ղուկ. Ը 2

⁶ Աթագ. Ա 1, Ը 4

ապա ուրեմն մերձաւոր էր Քրիստոսի՝ հաւատովն, վասն այսորիկ ասէ թէ՝

Սա մատուցեալ առ Պիղատոս՝ խնդրեաց զմարմինն Յիսուսի (Իլ 58):

Զարմանալ պարտ է ընդ քաջութիւնն համարձակութեան նորա, թէ զիա՛րդ զանձն իսկ ի մահ մատնեաց եւ յամենեցունց թշնամանաց ոչ զանգիտեաց, այլ յանձն էառ զնախատինս վասն սիրոյն Քրիստոսի, եւ ժտեցաւ խնդրել զմարմինն Նորա: Եւ այն՝ յոյժ ծախիւք եւ ընչիւք հաւանեցուցանելով զկաշառասէր դատաւորն՝ նշանակ զոչ հոգեւոր պետաց. զի որք վերստին խաչեն զՈրդին Աստուծոյ եւ խառնակ համարին զարիւն Նորոյ ուխտին եւ զՀոգին շնորհաց թշնամանեն, արգելուն եւ զերծուցանեն զՔրիստոս յանարժան սպասաւորաց եւ ի բերանոյ հայհոյչաց պէսպէս բանից եւ գործոցն փարթամութեամբ:

Յայնժամ Պիղատոս հրամայեաց տալ զմարմինն:

Քանզի բազում անգամ հնարեցաւ արձակել զՆա վասն անմեղութեանն՝ ընդոստուցեալ եւ ի կնոջն տեսնել, բայց զի ամբոխն բազմացաւ, թոյլ ետ խաչել զՆա: Իսկ յետ խաչին յորժամ զհրաշն եւս ետես, առանց բարրանաց շնորհեաց զմարմինն, կամ, որպէս ասացի, ի կաշառոցն ակն ածեաց, զի որպէս զմահն վաճառեաց, այսպէս եւ զթաղումն, նմանապէս եւ զյարութիւնն:

Եւ առեալ զմարմինն Յովսէփ՝ պատեաց սուրբ կտաւովք (Իլ 59)

եւ եղ ի նոր գերեզմանի, զոր փորեաց ի վիմի (Իլ 60):

Կարի յոյժ մեծարանօք եւ պատուով պատեաց եւ թաղեաց եփպտացի պատառակալաւ եւ խնկօք¹ անուշիւ[ք] եւ զմոսով հանդերձ, որպէս օրէն էր հրէիցն առնել, եւ եղ ի նոր գերեզմանի, զոր փորեաց կռանով ի վիմի, յորում ոչ ոք երբէք էր եղեալ, քանզի անձին իւրոյ էր պատրաստեալ² եւ զայն եւս ընդ այլ մեծարանացն՝ Յիսուսի շնորհեաց՝ ըստ գրեցելումն թէ՝ «Քաղցրացաւ նմա խիճք հեղեղատի» (Յոր ԻԱ 33): Քանզի հանդերձապետին Եղեկիայ էր այս գերեզման, յորմէ տարագրեաց զնա Եսայի մարգարէ՝ ասելով. «Զի՞ է, զի փորեցեր քեզ յարկ ի վիմի. հանցէ Տէր Աստուած քո զհանդերձապետութիւն քո ի քէն, եւ յօտար երկիր վախճանեցիս» (հմմտ. Ես. ԻԲ 16-18), որ եւ եղեւ իսկ: Իսկ գերեզմանս այս մնացեալ անխնամ յաւուրս գերութեանն, եւ ծածկեցին զնա հեղեղք ուղիւից, զոր ստացեալ զտեղիս զայս Յովսէփ մեծատունն ի հայրենիս իւր, քանզի եւ պարտէզ իսկ էր՝ եւ սրբեաց զտեղին եւ եգիտ զգերեզմանն, յորում ոչ ոք երբէք

¹ Ձ խնկովք

² Ձ > վիմի, յորում ոչ ոք երբէք էր եղեալ. քանզի անձին իւրոյ էր պատրաստեալ

էր թաղեալ. անդ վասն ուրբաթուն հրէից, զի մօտ էր գերեզմանն, եղին զՅիսուս: Իսկ նշանակաւ՝ նոքա սպասաւոր են մարմնոյն՝ Տեառն, որք զառաքինութեան թելսն անկանեն՝ սրբութեամբ մարմնոյ եւ մեռանելով ախտից, նորանան հոգւով արդարութեան ի ձեռն հաւատոյն վիմի:

Եւ թաւալեցուցեալ կափարիչ դրան² գերեզմանին վէմ մի մեծ՝ գնաց³:

Կափարիչս այս, ասեն, է վէմն այն, զոր եղ Յակոբ ընդ սնարս իւր, եւ օծեաց եւ կանգնեաց արձան, յորում ետես զտեսիլն եւ անուանեաց զտեղին «դուռն երկնից» եւ «տուն Աստուծոյ»՝ ասելով. «Տէր է ի տեղոցս յայսմիկ» (Ծմնդ. ԻԸ 16): Արդ՝ զայն վէմն եղ ի դուռն գերեզմանին, որպէս զի պահեսցէ վէմն «զվէմն, զոր անարգեցին շինողքն» (Սաղմ. ԸԺԷ 22), եւ «հատաւ առանց ձեռին» ի լեռնէն եւ ելից զտիեզերս⁴ լինելով «գլուխ անկեան»՝ ըստ մարգարէութեան (Ես. ԻԸ 16), այլեւ «վէմ գլորման եւ քար գայթաղութեան» (Հոմմ. Թ 33, Ես. ԻԸ 16) անհաւատիցն եւ դուռն երկնից հաւատացելոց Իւրոց: Իսկ ասելն «զնաց»՝ կամ թէ՝ զոր ինչ արժան էր առնելոյ, արար կատարեաց, այս է «զնաց»-ն, կամ թէ՝ ըստ Պետրոսի՝ «գնաց ընդ միտս զարմացեալ ընդ եղեալսն» (հմմտ. Ղուկ. ԻԴ 12), նաեւ նովին մտօք զնաց ընդ նմա խաչիւ եւ արշաւեաց յերկինս:

Անդ էր Մարիամ Մագդաղենացի, եւ միւս Մարիամն. նստէին հանդէպ գերեզմանին (Իլ 61):

Տե՛ս զառաքինութիւն կանանցն եւ զգութն, զի մինչեւ ցմահուն ժամն եւ թաղմանն ոչ թափէին ի նմանէ, քանզի հաւատտեաւ ամենայն ուրեք առ ընթեր էին եւ զամենայն տեսանէին: Բայց ընդէ՞ր նստէին հանդէպ գերեզմանին. զի ո՛չ մեծամեծ եւ բարձրագոյնս իմանային զնմանէ. վասն այսորիկ իւզս պատրաստեցին, որպէս զի⁵ յորժամ ցածնուցու մոլութիւն հրէիցն, երթիցեն արկանիցեն ի վերայ Նորա: Քանզի սա էր, որ երբեմն զոտսն եւ զգլուխն էօծ, այժմ կամի եւ զբոլոր մարմինն օծանել, որպէս զի ի ձեռն երից օծութեանցն սրբեսցի հոգւով եւ մարմնով եւ մտօք: Իսկ միւս Մարիամն, զոր ասէ, ոմանք զԿոյս ասեն, բայց չէ իսկ ճշմարիտ. քանզի թէպէտ առ խաչին էր միջաբեկեալ աղէտիւ, սակայն ի գերեզմանն բնաւին ոչ ընթացաւ վասն տրտմութեանն⁶,

¹ Ձ ժամոյն

² Ձ դրանն

³ Տ եւ գնաց

⁴ Դան. Բ 34-35

⁵ Տ քանզի

⁶ Ձ միաբանութեանն] միջաբեկեալ աղէտիւ, սակայն ի գերեզմանն բնաւին ոչ ընթացաւ վասն տրտմութեանն

միանգամայն եւ վասն հրէիցն մոլութեան: Նաեւ այն՝ զի թէ զՄագդաղենացին յայտնի ասէ, ընդէ՞ր եւ զանուն Կուսին չասէ, թէ մայրն Յիսուսի էր. այլ զի չէր նա, վասն այնորիկ զկնի Մագդաղենացւոյն յիշեաց, ուստի իմանամք, թէ միւս Մարիամ՝ զքոյր Մօր Նորա ասէ, որ էր դուստր Կղէովպայ¹, մայր Յակոբայ եւ Յովսեայ՝ կին Ալփեայ, որպէս յառաջն ասացաք: Իսկ առ ի միտս՝ հանդիսակից լինին նախասացեալ սպասաւորացն Մարիամանք ումանք, որք լուսաւորեալք են զգայութեամբ² հոգւոյ եւ մարմնոյ եւ ահիւ կալով պաշտեն զՆա, եւ կամ՝ ըստ այլոց՝ դառնացեալ ծով, յորոց ոչ ըմպէ սատանայ՝ ծարաւին մեղաց:

Եւ ի վաղիս անդր, որ է յետ ուրբաթուն, ժողովեցան քահանայապետքն եւ փարիսեցիքն առ Պիղատոս (ԻԷ 62)

Եւ ասեն. «Տէ՛ր, յիշեցաք, զի մոլորեցուցիչն այն ասէր, մինչ կեցողանին էր, թէ յետ երից ատուր յառնեմ (ԻԷ 63):»

ԶԶատիկն լուծին ոչ ուտելով եւ զշաբաթն պղծեցին առ դատաւորն ընթանալով քահանայապետքն եւ փարիսեցիքն, եւ ասեն. «Տէ՛ր, յիշեցաք, զի մոլորեցուցիչն այն ասէր»: Տեսանե՞ս, զի ամենայն ուրեք մոլորութիւն ընդ անձին իւր կռուի, եւ աւամայ լինի ջատագով ճշմարտութեանն, քանզի պարտ էր հաւատարիմ լինել, թէ մեռաւ եւ թաղեցաւ եւ յարեաւ, եւ այս ամենայն ի թշնամեացն հաստատէր, զի վկայութիւն թշնամեացն զօրաւորագոյն է, եւ տես, թէ ո՛րպէս վկայեն: «Յիշեցաք³, զի մոլորեցուցիչն այն ասէր»: ասելի է, թէ ո՛վ յիմարք, թէ մոլորեցուցիչ է եւ սուտ կարծէք, որպէս ասէքդ, զի՞ կասկածէք, է՞ր վասն ի շուրջ գայք եւ ազգի ազգի հնարս խնդրէք: «Մինչ կենդանին էր». ցուցանեն, թէ ճշմարտապէս վախճանեցաւ: «Թէ յետ երից աւուրց յառնեմ». քննել արժան է, թէ ո՞ւր ասաց գայս. կամ զՅոնանուն ի մտի ունէին թէ՛ «Որպէս եղեւ Յոնան ի փոր կիտին գերիս տիւս եւ գերիս գիշերս, նոյնպէս եւ Որդի մարդոյ լինիցի ի սիրտ երկրի գերիս տիւս եւ գերիս գիշերս» (Մատթ. ԺԲ 40), կամ այն իսկ է, զի ի Գալիլեա ասաց թէ՛ «Որդի մարդոյ մատնելոց է ի ձեռս մարդոց մեղաւորաց՝ եւ ի խաչ ելանել⁴, եւ յերիւր ատուր յարիցէ» (հմմտ. Մատթ. ԺԷ 21): Ապա ուրեմն գիտէին զբարիսն եւ կամաւ գործէին զչարիսն:

Արդ հրամայեա զգուշանալ գերեզմանին մինչեւ ցերիս ատուրս (ԻԷ 64):

Այսու նշանակեն, թէ եւ թաղեցաւ եւս: Իսկ «մինչեւ ցերիս ատուրս» ասելն ցուցանէ, թէ մինչեւ ցայն ժամ պահել հանդերձեալ էին, վասն այսորիկ Տէր մեր կանխագոյն յարեաւ, զի մի՛ ասիցեն, թէ ստեաց, կամ զողացաւ ոք, զի թէ չէր յայնժամ յարուցեալ, յորժամ նոքա մօտ նստեալ պահէին, այլ յետ մեկնելոյ նոցա, թէպէտ յերիւր աւուր յառնէր, լինէր մուտ բանից հակառակութեան:

Գուցէ եկեալ աշակերտքն գիշերի՝ գողանայցեն զՆա եւ ասիցեն ժողովրդեան, թէ յարեաւ ի մեռելոց, եւ լինիցի՝ յետին մոլորութիւնն չար քան զառաջինն:

Յոյժ խորամանկ է չարութիւնն առ վայր մի, մինչեւ խայտառակեալ քակտի, քանզի զոր ինչ յետոյ էին ասելոց, յառաջագոյն ասեն, թէ գուցէ աշակերտքն գողանայցեն: Բայց ընդ հակառակս եղեւ բան նոցա անձանց իւրեանց, քանզի թէ ոչ էին կնքեալ զվէմն եւ զգուշացեալ զօրականօքն, ունէին զստութիւն իւրեանց իբրեւ զքաղցկեղ ճարակեալ, իսկ որովհետեւ զգուշացան եւ դրոշմեցին, այնուհետեւ ի գերեւս ել խորհուրդ նոցա, եւ ընդունայն եղեւ մտածութիւն նոցա: Քանզի գերեզմանն կնքեցաւ, եւ առանց ժխտելոյ ճշմարտապէս յարեաւ, եւ զոր ինչ նոքա մոլորութիւն կարծէին՝ զառաջին բանիցն վարդապետութիւն, վերջին յարութեամբն հաստատեաց: Քանզի ինքեանք էին մոլորեալք ի ճշմարտութենէն եւ զՆա «մոլորեցուցիչ» ասէին, որպէս արբեալ կամ մտախաբ գերկիր շարժեալ կարծէ: Եւ կամ յիրաւի գայս անունն Նմա եղին, զի Նա էր, որ զմոլորութիւն նոցա եցոյց եւ զյիմարութիւն նոցա խայտառակեաց հռոմայեցւոյն: Եւ առ այն զի՞նչ ասէ:

Ասէ ցնոսա Պիղատոս. «Ունիք զգորականն², երթայք զգուշացարուք, որպէս եւ գիտէք» (ԻԷ 65):

Ոչ ետ թոյլ զինուորացն կնքել, քանզի ի վերայ եհաս ամենայն անիրաւութեան նոցա, այլ վասն գերծանելոյ ի նոցանէ՝ եւ զայն եւս յանձն առնու: «Երթայք զգուշացարուք, որպէս եւ գիտէք», ասէ, զի մի՛ այլոց մեղադիր լինիցիք, զի եթէ զինուորացն միայն կնքեալ եւ զգուշացեալ էր, կարէին ասել ինչ, թէպէտեւ չէին հաւատալի, քանզի որպէս յայլսն անամօթ էին, եւ յայսմ գոյր բանից նոցա տեղի, բայց յորժամ ինքեանք կնքեցին եւ զգուշացեալ պահէին, եւ յարեաւ, ո՛չ բնաւ ամենեւին խօսել իշխէին:

¹ Զ Կղեովպայ

² Զ սգայութեամբ

³ Զ Տես

⁴ Զ > եւ ի խաչ ելանել

¹ Զ լինի

² Զ գորականն

Եւ նոքա երթեալ՝ զգուշացան գերեզմանին եւ կնքեցին զվէմն հանդերձ զօրականօքն (ԻԼ՝ 66):

Ինքեանք երթեալ զգուշացան, զի մի՛ կարիցեն բան ինչ խօսել յետոյ, քանզի ինքեանք մատեան, ինքեանք խնդրեցին, ինքեանք կնքեցին հանդերձ զինուորացն դասու, որպէս զի անձանց ամբաստան եւ յանդիմանիչք լինիցին եւ ակամայ ճշմարտութեանն վկայ, վասն այսորիկ ասաց աւետարանիչս թէ՝ «Նոքա երթեալ զգուշացան»։ Եւ թէ որո՞վ զգուշացան՝ ասէ՝ կրկին իրօք՝ կնքելովն եւ զօրականօքն, զի յայտնի գողոցն՝ կնիքն, իսկ ի ծածուկ առողացն զօրականքն պահեսցեն։ Եւ կնքեցին մատանեաւ քահանայապետին, որ ունէր զանփակ գիրն զէ՝ անուն Աստուծոյ քանդակուած¹ յակն մատանւոյն, զոր ասեն յառաջին տախտակացն գոլ զքարն զայն, զոր խորտակեաց Մովսէս²։ Այնո՛ւ կնքեցին զվէմն Քրիստոս, այս է՝ վկայեցին, թէ սա նա է, որ երեւեցաւ ի լեռն Քորէբ եւ ասաց. «Ես եմ որ էմն» (Ելք Գ 14):

Իսկ զկնիքն ոմանք կապարով ասեն, եւ այլք՝ թղթով, որով անկորուստ պահէ զարարածս՝ նորոգելով զմեզ ի հնութենէ մեղաց՝ զառաջինն կնիք շնորհելով ի ձեռն վերստին ծննդեանն։ Որ եւ յարուցեալ Տէր մեր վիմովն կնքելով՝ եղեւ վկայ կնքոյ որովայնի Կուսին, որ կրեացն զՆա, զի որպէս կնքեալ էին կուսութիւնք Կուսին, եւ Որդին կենդանւոյն ի միջոյ նորա ել, այսպէս իբրեւ կնքեալ էին արձանութիւնք վիմին, ել Նա ի գերեզմանէ անտի, որպէս զի լիցի Նա անդրանիկ յամենայն տեղիս։ Որով եւ զմեզ կորզեաց ի դժոխային կործանմանէն, յորում էաք ամբաջեալ մեղացն կնքով, եւ վերածեաց ի փառս Իւր՝ նստուցանելով ընդ աջմէ Աստուծոյ, որում փառք եւ զօրութիւն յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն³։

ԳԼՈՒԽ ԻԸ

Եւ յերեկոյի շաբաթուն, յորում լուսանայր միաշաբաթին, եկն Մարիամ Մագդաղենացի եւ միւս Մարիամն՝ տեսանել զգերեզմանն (ԻԼ 1):

Նախքան ի քննութիւն մտանել զգաստից իւղաբերից կանանցն բանից, զկարծեցեալ անմիաբանութիւնն, որ վասն աւետարանչացն թուին ասացուածք, մանաւանդ վասն Մարիամանցն, ստուգեսցուք, քանզի որք ո՛չ ճշգրիտ քննութեամբ ի վերայ հասանեն՝ շաղփաղփութիւնք՝ որ վասն նոցա բանք են, երեւին։ Եւ յառաջագոյն ասեմք վասն Մարիամանցն, քանզի են ոմանք, որ հինգ Մարիամ ասեն. առաջինն՝ զամէնօրհնեալ տիրուհի Կոյսն՝ զմայրն Տեառն, եւ երկրորդն՝ զՄագդաղենացին, երրորդն՝ զՅակոբայ եւ զՅովսեայ մայրն, չորրորդն՝ որ Կղէովպայն¹ ասի, հինգերորդն՝ զքոյրն Ղազարու։ Յայսոսիկ յաւելու Մարկոս զՍողովմէ, եւ Ղուկաս՝ զՅոհաննա. յանուանէ այսոքիկ յիշին, բայց էին եւ այլք բազումք, որպէս ասէ Ղուկաս թէ՝ «Եւ այլք ընդ նոսա, որք պատմեցին զայս առաքելոցն» (Ղուկ. ԻԴ 10), քանզի բազում կանայք եկեալ էին ընդ Նմա ի Գալիլէէ պաշտել զՆա յընչից իւրեանց։

Արդ՝ Մագդաղենացին այն է, յորմէ եօթն դեւն ել, զորոյ խորհուրդն ասացաք նախ։ Իսկ զՅակոբայ եւ Յովսեայ մայրն ասեն զոլ² կին Յովսեփայ, որ Աստուածաճայր անուանեցաւ, յորմէ ծնաւ զՅակոբ³, եւ զՅովսէս⁴ եւ զՍիմոն⁵ եւ զՅուդա⁶ Թադէոս, եւ զՍողովմէ⁷ քոյր նոցին, որ եղեւ կին Զեբեդեայ եւ մայր Որդւոցն Որոտման, որ վասն ընտանութեանն խնդրեաց զգահերիցութիւն⁸ որդւոց իւրոց⁹։ Իսկ զԿղէովպայն¹⁰, դուստր էր, ասեն, նորա, եւ զնա՝ եղբայր Յովսեփայ, զոր վասն այսչափ ընտանութեանս «քոյր մօր նորա» ասէ Յովհաննէս¹¹։ Եւ Ղազարուն յայտնի է, եւ

¹ Զ Կղտպայն

² Զ սա

³ Տ Յակոբ

⁴ Տ Յովսէս

⁵ Տ Սիմոն

⁶ Տ Յուդա

⁷ Տ Սողովմէ

⁸ Զ զգահիրիցութիւն

⁹ Մատթ. Ի 21

¹⁰ Զ Կղտպայն

¹¹ Յովհ. ԺԺ 25

Մայրն Տեառն: Իսկ Յովհաննա¹ կին էր Քուզայ հազարապետին Հերովդէի, որպէս ասէ Ղուկաս²:

Արդ՝ կանայք այսոքիկ են, որք յիշին, եւ ի սոցանէ, որք ի գերեզմանն եկին, է Մարիամ Մագդաղենացի, եւ Մարիամ Յակոբայ եւ Յովսեայ, զոր «միւս Մարիամ» ասէ Մատթէոս: Իսկ Մարկոս եւ Ղուկաս զսոսա յիշեն, եւ յաւելու ոմն զՍողոմէ³, եւ ոմն՝ զՅովհաննա⁴, իսկ Յովհաննէս զՄագդաղենացին միայն ասէ⁵: Իսկ զքոյրն Ղազարու եւ զԿղէովպայն եւ զՄայրն Տեառն ոչ յիշեն եկեալ ի գերեզմանն Տեառն յանուանէ, բայց թէ ոք ընդ այնոսիկ համարիցի, որ ասէ թէ՝ «եւ այլ կանայք ընդ նոսա»: Իսկ թէ են ոմանք, որք զԱստուածածինն ասեն եկեալ ի գերեզմանն, որպէս ի մեկնութիւնս եւ յեղանակաւոր երգս ասի, զայս հաստատեալ⁶ ոչ ունիմք. զի թէ նա եկեալ էր ի գերեզմանն, զիա՞րդ աւետարանիչքն զայլս յանուանէ որդւոցն եւ զկէսս ի տեղեացն յիշատակեն, եւ զսա, որ ամենայն բարեաց յիշատակաց արժանի է, ոչ յիշեն. այս՝ ըստ այլոց:

Բայց մեք ստուգութեամբ քննեալ զայս յաւետարանչացն, միանգամայն եւ յայլոց բազմաց իմաստուն արանց՝ երիս Մարիամս ասեմք. մի՞ զմայրն Տեառն, եւ երկրորդ՝ զքոյրն Նորա, որ է դուստր Կղէովպայ՝ կին Ալփեայ եւ մայր Յակոբայ⁷ եւ Յովսեայ եւ այլոցն, որպէս յառաջն ասացաք, եւ երրորդ՝ զՄարիամ Մագդաղենացին, որ էօծ զՏէրն իւղով եւ ջնջեաց զոտս Նորա հերով իւրով, մինչ մեղաւորն էր, եւ ապա յետոյ՝ զգլուխն ի բազմականին ի Բեթանիա՝ ի տուն եղբօր իւրոյ Ղազարու: Եւ այժմ երիցս անգամ եկն օծանել զբոլոր մարմինն ի գերեզմանին, որպէս ասէ. «Եւ յերեկոյի շաբաթուն, յորում լուսանայր միաշաբաթին, եկն Մարիամ Մագդաղենացի»:

Արդ՝ որ վասն կանանցն էր զանազանութիւն՝ ասացաք, ասացուք եւ վասն աւետարանչացն եւս: Քանզի Մատթէոս ասէ թէ՝ «յերեկոյի շաբաթուն»⁸, իսկ Մարկոս թէ՝ «ընդ առաւօտս միաշաբաթուն ընդ արեւագալն» (հմմտ. Մարկ. ԺԶ 2), իսկ Ղուկաս թէ՝ «ի միաշաբաթուն վաղըս ընդ առաւօտն» (Ղուկ. ԻԴ 1), իսկ Յովհաննէս թէ՝ «Ընդ արշալոյսն գայ Մարիամ Մագդաղենացի ի գերեզմանն» (հմմտ. Յովհ. Ի 1): Խնդրելի է արդեօք,

¹ Տ Յօհաննա

² Ղուկ. Ը 3

³ Ձ զՍողոմէ

⁴ Տ զՅօհաննա

⁵ Յովհ. ԺԹ 25, Մարկ. ԺԵ 40, Ղուկ. ԻԴ 20

⁶ հաստատել

⁷ Տ Յակոբայ

⁸ Ձ շաբաթուն յորում

թէ վասն է՞ր զանազանեցին: Արդ՝ ոմանք ասեն, թէ նախախնամութեամբ Տեառն պատրաստեցաւ այս առ ծառայս Իւր, զի թէ ամենեւեմ հաւասարեալ էին, գոյր տեղի հերձուածողացն ասել եւ հեթանոսաց, թէ ամենեքին միաբանեցան եւ համափառս գրեցին, վասն այսորիկ սակաւ ինչ վասն ժամանակին զանազանեցին առ ի հաստատութիւն իրացն:

Բայց ես երկու կարծեմ պատճառս այսմ իրի. կամ թէ չորս անգամ եղեւ գալուստ կանանցն՝ ի խոր գիշերոյն, զոր Մատթէոս ասէ, մինչեւ յարեւուել գալն, զոր Մարկոս գրէ, եւ յամենայն Մագդաղենացին զկնի՝ վասն առաւելութեան սիրոյն եւ շուտափոյթ եւ արի հոգւոյն, վասն այսորիկ աւետարանիչքն զիւրաքանչիւր գալուստ եւ զժամանակ առանձին նշանակեցին: Կամ զանազան ժամանակօքն զմի եւ զնոյն գալուստ ցուցանեն, քանզի եւ ինքեանք իսկ ժամանակքն զօրութեամբ մի են. զի յերեկոյին ասելն՝ գիշերոյ եւ նսեմութեան է անուն՝ ըստ այնմ. «Երեկոյացի ձեզ ի տեսնէ» (հմմտ. Միք. Գ 6), եւ թէ՝ «Եղեւ երեկոյ» (Ծմնդ. Ա 5), այսինքն՝ գիշեր, քանզի խոր¹ երեկոյն եւ առաւօտն եւ վաղիւն մի եւ նոյն ժամանակ է՝ վասն մթութեանն² յաւետարանչացն անուանեալ, քանզի զիա՞րդ իշխէին ի ցերեկի գալ վասն զինուորացն³:

¹ Ձ խոր էր

² Ձ մթութեանն

³ Ձ + Որպէս եւ այժմ ոմանք բարբաջեն, թէ ի շաբաթու յարեալ, որք եւ կրկին իրօք յանդիմանին. նախ՝ աւուրքն. զի թէ ի շաբաթու յարեալ, ապա ընդէ՞ր ամենայն եկեղեցիք զտարին բաւանդակ կոչի շաբաթու, այլ ի կիրակէի տօնեն [զ]յարութիւնն, որ եւ անունըն իսկ տէրունի լսի, իսկ «շաբաթ»-ն հանգիստ թարգմանի, յորում հանգեալ Տէր մեր թաղմամբ ի գերեզմանի: Եւ դարձեալ՝ թէ ոչ ոք հաւատասցէ այսմ, այլ հակառակի, թէ ի շաբաթու երեկոյին յարուցեալ էր, զի յորժամ ընթացաւ Մարիամ Մագդաղենացին, յարուցեալ ետես, ի նմին իսկ յԱւետարանէն յանդիմանի այնպիսին: Քանզի թէ ի վաղիւն [յ]ետ ուրբաթուն, որ էր շաբաթն, գնացին առ Պիղատոս քահանայապետքն եւ խնդրեցին զօրականս պահապանս եւ կնքեցին զվճմն, միթէ զունայն գերեզմանն ամրացուցին: Եւ այլ ազգ. թէ ի ցերեկի յարեալ, ընդէ՞ր խրատին [զ]զօրականս՝ ասելով, թէ եկեալ գիշերի զողացան շապկերտքն, մինչ մեք ի յուն էաք. արդ, յորո՞ւմ գիշերի զողացան՝ յուրբաթի՞, որ ի շաբաթ լուսանայր, թէ՞ ի շաբաթու, որ ի կիրակէ մտանէր: Ապա ուրեմն անժուժկալիցն է այս հակառակութիւն, որ զշաբաթ երեկունն լուծանեն եւ զախտ որկրամոլութեանն յարութեանն բանի հաստատեն, որոց չէր պարտ լուծանել: Եւ թէ լուծանեն եւս, ոչ վասն յարութեան լուծանել արժան է, այլ իր զնախատօնակ եւ զաւետատու զայստեան Թագաւորի, սակաւ ինչ կերակրօք խրախանալ ի փառս Աստուծոյ, եւ ոչ վասն հակառակութեան, զի մի դատապարտիցին: Քանզի եւ ոչ ընթերցուածն զայս ցուցանէ եւ կամ կերակուր եւ կամ պատարագ երեկոյին յայտնէ, որպէս տեսանես ի խրատ ընթերցուածին, քանզի պահելով մեզ զօրն, յորում մատնեցաւ, ի չորեքտասաներորդ լուսնին յառաջնում ամսեանն, եւ մնամք յարութեան Նորա, այսինքն է կիրակէին, վասն այսորիկ լուծանենք յերեկոյի շաբաթին զպահսն եւ տօնենք վաղիւն ի կիրակէին, քանզի լուծանենք յերեկոյի շաբաթին զպահսն, որպէս սուրբ հարքն վկայեցին: Որք վաղիւն առաւօտուն յարուցեալ է Քրիստոս, որպէս սուրբ հարքն վկայեցին: Որք եւ զպահսն ասացին Մեծի շաբաթուն մինչեւ ի տասան ժամն լինել, բայց գիտելի է, զի այլ է պահք, եւ այլ է ուտելն, եւ այլ՝ զատիկն:

«Եւ յերեկոյի շաբաթուն,- ասէ,- յորում լուսանայր միաշաբաթին»։ «Շաբաթ»-ն ըստ երրայեցւոցն Հանգիստ թարգմանի, եւ է օր եօթներորդ, յորում շաբաթանայր ժողովուրդն եւ Հանգուցանէր զծառայս եւ զաղախնայս եւ զեզն եւ զէջ՝ ըստ Օրինացն կանոնի՝ Մովսիսի կարգեալ¹։ Քանզի եւ Աստուած իսկ յառաջին արարչութեանն յաւուրն եօթներորդի Հանգեալ յամենայն գործոց Իւրոց, զոր սկսաւ առնել, Այն, որ ամենայն աշխատելոց է Հանգիստ եւ կամօք Իւրովք միայն բաւական է զգործս առնել, ուստի եւ մեզ ետ Հաստատուն յոյս, թէ որք զգործս Աստուծոյ աստէն գործեն, անդէն ընդ Աստուծոյ Հանգչելոց են՝ իբր մանկունք յանկողինս Հարց իւրեանց²։ Որ եւ այս օրինակ իսկ էր երկրորդի արարչութեանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, որ յետ կատարման տնօրէնութեան խորհրդոյն՝ ի նոյն օր Հանգստեան շաբաթու մարմնով ի գերեզման էջ, որպէս զի ընդ Ինքեան ի վեր բերիցէ զկապեալ Հոգիսն եւ զանանց Հանգիստն պատրաստեցէ նոցա։ Իսկ այսօր ի լուսանալ միաշաբաթու աւուրս՝ ծագեաց մեզ Արեգակն ի գբոյ խաւարէ. որպէս յառաջին միաշաբաթին զլոյսն ստեղծ եղական եւ նովաւ զխաւարն փարատեաց զսկզբնական, նոյնպէս եւ յայսմ աւուր յարուցեալ՝ զխաւար մեղաց եւ անգիտութեան Հալածեաց յաշխարհէ՝ ըստ այնմ. «Ի ծագել արեւու ժողովին եւ ի մայրիս իրեանց դադարեմ» (Սաղմ. ԺԳ. 22)։ Այսինքն՝ գազանք Հարք, որք են մեղք եւ անօրէնութիւնք, Հեռացեալք ի Հաւատացելոց, ժողովեցան յորջա իւրեանց՝ ի մայրն Հարութեան՝ ի բանսարկուն առաջին, եւ նովին անտառովն անշէջ գեհենին պատրաստին։ Ուստի մարդիկ, զօրացեալք ծագմամբ յարութեանն Տեառն, ելանեն ի ստուերէ մահու՝ ի մեղաց խաւարէ ի գործս բարեաց իւրեանց, որպէս ի սկզբանէն մինչեւ ցերեկոյ լրման յաւիտենից՝ կենցաղոյս, յորում լինելոց է երկրորդն զալուստ ի սոյն միաշաբաթու աւուր

Պահք է բնաւին կերակրոյ ոչ հաղորդել՝ ըստ այնմ թէ՝ «Պահեաց Յիսուս զբաւսուն տիւ եւ քառասուն գիշեր, ապա քաղցեալ» (Մատթ. Դ 2), իսկ ուտիք է կերակուր ուտել, եւ գատիկ է պարարտ կերակրով ուրախանալ, զորոյ օրինակ ասացելոցս երեքին աւուրքս այսօրիկ ուսուցանեն։ Քանզի յուրբաթու պահել պարտ է վասն խաչելութեանն Տեառն, վասնզի ոչ Ինքն ճաշակեաց եւ ոչ աշակերտքն, իսկ շաբաթու ուտել ըստ սրբոցն ի տասան ժամու, ոչ պարարտ կերակուր, այլ հաց եւ ջուր միայն, որպէս սուրբն Եւագրիոս, որ զբանս ասաց*, իսկ ի կիրակի Զատիկ առնել եւ հաղորդել հոգեւոր Գառնն, համայն եւ մարմնաւորին, թէ ոչ կամիցի։

* Հմմտ. Սրբոյ Խորն Եւագրի Պոնտացոյ վարք եւ մատենագրութիւնք, Վենետիկ, 1907, էջ 31, 223, 228 ևն։

¹ Ելք Ի 10

² Այս նախադասութիւնն ամբողջութեամբ վերաշարադրանքն է ս. Ներսէս Շնորհալու «Երգ վասն եօթներորդի աւուր արարչութեան» ստեղծագործութեան առաջին տան (տես ժամագիրք ատենի, Առաւօտեան ժամ, Երուսաղէմ, 1915, էջ 319)։

³ Տ դադարին

կիւրակէի, որպէս ասէ. «Եւ յերեկոյի շաբաթուն, յորում լուսանայր միաշաբաթին»։

«Միաշաբաթ»-ը անուն թէպէտ ցուցանէ զմի օր Հանգերձելոյ մշտնջենաւոր ժամանակին, յորում Հանգչին արդարքն յերկարածեալ ընդ Աստուծոյ յաւիտեանս անվախճան, զորս ոչ փոխանակէ երբէք այլ օր՝ ըստ առաքելոյ թէ՝ «Մի է շաբաթն Աստուծոյ»։ Բայց ի կենցաղս յայս ի Հաշիւ եւ ի թիւ անկեալ շաբաթու աւուրն՝ ասի «միաշաբաթ», այսինքն՝ յետ շաբաթուն մի օր, որպէս եւ այլքդ ըստ կարգի՝ երկուշաբաթի, երեքշաբաթի։ Քանզի անուն աւուր ոչ գոյ, բաց ի միոյն, յոր եւ Հանգեալ Աստուած, որ ըստ գործոյն «Շաբաթ» անուանեցաւ, իսկ այլքդ՝ անուամբ նորին թուին, որպէս ասացի, ըստ կարգի։ Եւ դարձեալ՝ թէ ի լուսանալ միաշաբաթուն յարեաւ, որպէս ասացի, ընդէ՞ր գերեկոյն՝ շաբաթուն դէ էւ ո՛չ միաշաբաթուն. ինձ թուի, թէ զսահմանն Հրէական փոխէ աւետարանիչս, որ զգիշերն ասէին սկիզբն աւուրն, եւ ուսուցանէ, թէ ի լուսոյ են սկսեալ արարածքս եւ ո՛չ ի խաւարէ։ Վասն այսօրիկ զգիշերն, յորում լուսանայր միաշաբաթն, շաբաթուն ասէ երեկոյ եւ զառաւօտն՝ սկիզբն միաշաբաթուն, զոր «կիւրակէ»¹ անուանեցին Հարքն սուրբք, որ լսի՝ օր տէրունի, քանզի ճշմարտապէս օր է սա, յորում ցնծամք՝ ըստ մարգարէին², քանզի գործք Աստուծոյ ի սմա գործեցան։

«Եկն Մարիամ Մագդաղենացի եւ միւս Մարիամն՝ տեսանել զգերեզմանն»։ Քանզի իւր պատրաստեցին օծանել զմարմինն տէրունական եւ ի շաբաթուն Հանգարտեցին վասն պատուիրանին։ Իսկ յորժամ անց շաբաթն, ի լուսանալ միաշաբաթուն³ եկին տեսանել, թէ ա՛նդ իցեն զինուորքն, եթէ ոչ, ի քո՛ւն իցեն արդեօք. եթէ արթուն գոլով՝ զգուշանայցեն, որպէս զի ըստ պատշաճի ողբասցեն զկենդանին՝ ընդ մեռեալս Համարելով, քանզի տակաւին չէին կատարեալք, այլեւ զմարմինն օծցեն, եւ թէ այնմ ոչ Հանգիպեցին վասն կնքելոյ վիմին, զգերեզմանն խնկեցեն, որպէս է սովորութիւն։ Իսկ «միւս Մարիամ» զմայրն Յակոբայ եւ Յովսեփ⁴ ասէ, որ է դուստր⁵ Կղէովպայ⁶։

¹ Զ կիրակի

² Սաղմ. ԾԺԷ 24

³ Զ միաշաբաթին

⁴ Զ զՅովսեփայ

⁵ Տ կին

⁶ Զ Կղէովպայ ծնեալ ի յԱմնայէ քոյր մօրն Յիսուսի

Եւ ահա շարժումն մեծ եղեւ, զի հրեշտակ Տեառն իջեալ յերկնից՝ մատուցեալ ի բաց թաւալեցոյց զվէմն ի դրաց անտի եւ անտէր ի վերայ անորա (ԻԸ 2):

Ի խաչելութեանն եւս գրեցաւ, թէ շարժումն եղեւ, բայց ո՛չ մեծ ասացաւ, իսկ այժմ ասէ աւետարանիչս թէ՝ «Ահա շարժումն մեծ եղեւ»։ Քանզի յանկարծակի ի մերձենալ կանանցն ի վայրս գերեզմանին՝ շարժեցաւ երկիր ահագին։ Է՞ր վասն. զի ամենեքին ընդոստնուն եւ իմասցին զեղեալն։ Քանզի եւ ի յարութեանն եղեւ շարժումն, թէպէտ ոչ ասէ Մատթէոս, ի խորագոյն զիշերին, զոր ոչ ոք իմացաւ, բաց ի զինուորացն, որք նստեալ պահէին, զի մի ասիցեն թէ, յորժամ գնացին պահապանքն՝ յայնժամ յարեաւ, իսկ ի գալ կանանցն՝ ե՛ւս մեծագոյն, զի եւ կանայքն, միանգամայն եւ այլքն հաւատացեն, եւ քրքրիցին եւ սթափեսցին միտք նոցա։ Այլեւ ի նշանակել, թէ մեծ է յարութիւնն քան զխաչելութիւնն եւ սքանչելագոյն, զի նովաւ փառաւորի խաչելութիւնն։

Եւ դարձեալ՝ գրէ Սողոմոն թէ՝ «Երիւք շարժի երկիր եւ չորրորդին ոչ կարէ հանդարտել» (Առակ. 1, 21) վասն մեծութեանն. քանզի զի՞նչ այլ մեծագոյն շարժումն, քան զյարութիւն Տեառն, յորում ամենայն աշխարհ գրոհ տուեալ՝ շարժեցաւ ի կրօնից իւրեանց եւ ի սովորութեանց, ի միոյ բանէ առաքելական քարոզութեանցն հաւատացին ի Քրիստոս եւ ի յարութիւն նորա, զոր գիտելով Տէրն՝ ասէր. «Մի՛ ումեք ասիցէք զտեսիլն, մինչեւ Որդի մարդոյ ի մեռելոց յարիցէ» (Մատթ. ԺԷ 9)։ Որ նշանակ էր համօրէն յարութեանն, յորում մեծ շարժումն լինելոց է՝ ըստ մարգարէութեանն թէ՝ «Դարձեալ միսսանգամ շարժեցից գերկին եւ գերկիր» (Անգլ. Բ 6)։

«Զի հրեշտակ Տեառն իջեալ յերկնից՝ մատուցեալ ի բաց թաւալեցոյց զվէմն»։ Ընդէ՞ր յետ յարութեանն հրեշտակն եւ բարձ զվէմն եւ ո՛չ նախ քան զյարութիւնն։ Նախ՝ ոչ երարձ, զի գիտացեն, թէ վիմովն կնքելով յարեաւ, այլեւ զայն, թէ ոչ ունէր պէտս հրեշտակի օգնականութեան, որպէս եւ ոչ ի փորձութեանն։ Իսկ յետոյ՝ վասն կանանցն, քանզի նոքա իսկ տեսին զՆա յայնժամ ի գերեզմանին, զի հաւատացեն, թէ յարեաւ. նմին իրի եւ շարժումն եղեւ, զի իմացին, թէ ի հրեշտակէն եղեւ թաւալումն վիմին։ Իսկ յերկնից իջանելն նշանակէ, թէ Յարուցեալն երկնային է եւ յերկինս իսկ ըստ աստուածութեանն, եւ Հօր կամաւ եղեւ տնօրէնութիւնն, վասն այսորիկ՝ հրեշտակն սպասաւոր եղեւ՝ որպէս ի ծննդեանն եւ ի խաչին, այսպէս եւ ի յարութիւնն։

Իսկ զի՞նչ այն թէ՝ «նստէր ի վերայ նորա»։ Զյաղթութիւն Տեառն ի վերայ մահու նշանակէր, որ գերազանցեաց բնութեամբս

¹ Զ որոյ

մերով մահու եւ չարչարանաց՝ կոխան եւ առաթուր զնա առնելով. որ խորխտայր ծանրացեալ իբր զկափարիչ ի վերայ մարդկան։ Այլեւ թեթեւք են հրեշտակաց բնութիւնքն, եւ անմարմինքն ի վերայ քառակին կան, որպէս՝ ասաց ոմն։ Եւ դարձեալ՝ ուսուցանէ զհրեշտակս զոլ քարոզս համօրէն յարութեանն, զի ի ձայն հրեշտակապետի ի փող յետին ամենայն մեռեալք ի Քրիստոս յարիցեն՝ արտաքս եկեալ ի գերեզմանացն, ոչինչ խափան եղեալ հողոյ եւ կամ կափարիչ վիմաց։

Եւ էր տեսիլ անորա իբրեւ զփայլակն, եւ հանդերձ անոր՝ սպիտակ իբրեւ զծիւն (ԻԸ 3)։

Ո՛չ վայրապար այսպիսի դիմօք եւ ձեւով երեւէր, այլ զի պայծառագոյն տեսեամբն իբր գործով զուրախութիւն աւետարանէր եւ իբր ճշմարիտ յարութեան աւետաւոր խրախացեալ փայլէր, որպէս թէ ասել՝ թէ էր ինձ կարծիք տրտմութեան, եւ ե՛ս հանգոյն ձեզ տխրեալ լինէի, բայց զի ճշմարտապէս յարուցեալ է, ի տեսնէս ծանիջիք։ Եւ դարձեալ՝ ցուցանէր, թէ բնութեամբ եւ ստացմամբ մաքուրք են հրաբուն զուարթունքն, զի տեսիլն՝ բնութեանն ապացոյց, եւ հանդերձն՝ ստացական առաքինութեան, որք յարմարեն ըստ էութեանն եւ զգործն, եւ այնպէս լուսատեսիլք եւ ձիւնափայլեալք երեւին։ Դարձեալ՝ զաստուածատեսակութիւն նոցա նշանակէ երեսացն փայլումն եւ հանդերձն սպիտակութիւն, քանզի եւ Տէր մեր այնպէս արտափայլեաց ի Թաբորական լեռինն. «Եղեմ երեսք նորա, ասէ, քարեգակն, եւ հանդերձ նորա՝ սպիտակ իբրեւ զծիւն» (Մատթ. ԺԷ 2)։

Եւ յահէ անտի անորա խոռակեցան պահապանքն եւ եղեմ իբրեւ զմեռեալս² (ԻԸ 4)։

Յառաջագոյն ասացաք զկանանցն եւ զժամանակին զանազանութիւն, ասացուք այժմ եւ զհրեշտակացն։ Քանզի Մատթէոս մի ասէ հրեշտակ իջեալ յերկնից, եւ յահէ նորա խռովեալ պահապանացն, որք եւ բազումք մեռան իսկ, իսկ Մարկոս թէպէտ մի ասէ՝ հանգոյն Մատթէոսի, բայց ո՛չ իջեալ յերկնից եւ ո՛չ թաւալեցուցեալ զվէմն, այլ այն ինչ տեսին կանայքն, զի թաւալեցուցեալ էր վէմն, եւ մտին ի ներքս ի գերեզմանն, տեսին երիտասարդ մի նստեալ ընդ աջմէ կողմանէ՝ զգեցեալ պատմութեան սպիտակ, եւ զարհուրեցան³։ Իսկ Ղուկաս՝ «Արք երկու հասիմ առ մոսս ի հան-

¹ Զ որ

² Զ մեռեալ

³ Մարկ. ԺԶ 3-5

դերձս լուսատուս» (Ղուկ. Ի Դ. 4), իսկ Յովհաննէս թէ՛ «Միճչդեո Մարիամ կայր արտաքոյ գերեզմանին եւ լայր, խոնարհեցաւ ի գերեզմանն եւ տեսանէ երկուս հրեշտակս ի սպիտակս, զի նստէին մի ի սնարից եւ մի՝ յանոտից, ուր կայր մարմինն Յիսուսի» (ճմմտ. Յովհ. Ի 11-12)՝ սպասաւորելով իբր աստուածային գահոյից:

Արդ՝ յայսցանէ ուսանիմք, թէ ո՛չ միանգամ եղեւ գալուստ կանանցն եւ ո՛չ չորս անգամ, որպէս ասեն ոմանք, այլ երեք անգամ: Քանզի Ղուկասուն եւ Յովհաննուն հաւասարք են, ոչ միայն տեսիլ հրեշտակացն, զի երկու ասեն, այլեւ ժամանակքն. զի ոմն «վաղ քաջ» եւ ոմն «ընդ արշալոյսն» ասէ, որ զմի եւ զնոյն նշանակեն, որ է՝ միջին գալ կանանցն: Իսկ Մարկոսին՝ վերջին, վասն զի գերիտասարդն ի ներքս ի գերեզմանն, ասէ, տեսին ի գալ արեւուն: Իսկ Մատթէոսին՝ առաջին, քանզի ի խոր գիշերին եկին, յորում տեսին զհրեշտակն, զի իջեալ յերկնից՝ զվէմն թաւալեցոյց եւ զտեղին շարժեաց, յորմէ պահապանքն զարհուրեցան եւ փախստեալ առ քահանայապետսն գնացին, քանզի ոչ էին անդ, յորժամ կրկին եւ երեքկին կանայքն ժամանեցին: Բայց թէպէտ այս այսպէս է, որպէս ասացի, եւ մի եւ նոյն կանայք էին, որ եկին, սակայն Մագդաղենացին առ ամենեսեան լինէր, եւ պատճառն՝ զի կամ յառաջէր քան զայլսն, եւ կամ վերջացեալ գտանէր եւ այսպէս տեսեանն, որպէս այլքն, ոչ պատահէր, վասն այսորիկ ողբայր, մինչեւ ետես զԲաղձալին:

Պատասխանի ետ հրեշտակն եւ ասէ ցկանայսն. «Մի՛ երկնջիք դուք (ԻԸ 5):

Նախ՝ զերկիւղն նոցա փարատէ, զի մի՛ յապուշ կրթեալ միտք նոցա՝ ի մոռացօնս եկեացեն հրաշալի տեսեանցն: Իսկ «դուք»-ն ասել բազում պատուոյ նշանակ է նոցա, եթէ անհնարին անցք ընդ յանդգնեալսն անցանելոց են, եթէ ոչ ապաշխարեսցեն, զի ոչ է ձեր երկնջելն, այլ խաչահանուացն է եւ զինուորացն:

Գիտեմ, զի զՅիսուս զխաչելեալն խնդրէք. չէ՛ աստ, քանզի յարեաւ, որպէս ասացն (ԻԸ 6):

Ուստի՞՞ գիտէր հրեշտակն զմիտս կանանցն, եթէ զխաչեալն խնդրէին: Երկու յեղանակաւ կարծեմ գիտել անմարմնոցն զմարմնաւորաց իրս. կամ յաստուածային յայտնութենէն, քանզի ոչ ոք գիտէ զսիրտս մարդկան, բայց միայն Աստուած, եւ որոց նա յայտնէ, քանզի զամենայն ինչ յԱստուծոյ ուսանին վերինքն, եւ ներքինքն՝ ի վերնոցն, որպէս է կարգ նոցին, եւ կամ ի տեսանելոյ զգործս մեր եւ ի լսելոյ զխօսս գիտեն զմերս: Արդ՝ կամ Աստուած յայտնեաց, եւ կամ տեսին զպատրաստութիւն իւղոյն եւ լուան

զխօսսն՝ որ վասն խնդրոյ խաչելոյն, ասաց. «Գիտեմ, զի զՅիսուս զխաչելեալն խնդրէք»: Դարձեալ՝ ասելովն, թէ գիտեմ զկարծիս ձեր՝ ուսուցանէ հաւան լինել բանիցն. «Գիտեմ, ասէ, զի զՅիսուս զխաչելեալն խնդրէք»: Ո՛չ ամօթ համարի «խաչեալ» զՆա կոչել, քանզի այն իսկ է գլուխ յարութեան, զոր եւ փառս Իւր անուանեաց Քրիստոս¹, եւ պարծանք կոչէ Պողոս²: «Չէ՛ աստ, քանզի՞ յարեաւ, որպէս ասացն»³. յորժամ յապահովս արար զնոսա յերկիւղէն բանիւ եւ արդեամբ եւ զիտութեամբ, բանիւ՝ ասելով «մի՛ երկնջիք», իսկ արդեամբ՝ պայծառութեամբ հանդերձին, իսկ զիտութեամբն՝ զի զիղձս նոցա յայտնեաց, թէ գիտեմ, զի զխաչելեալն խնդրէք, ապա զյարութեան տայ աւետիս թէ՛ չէ՛ աստ ի գերեզմանս ըստ ձեր կարծեացդ, այլ յարեաւ ըստ Իւր անսուտ վարդապետութեանն թէ՛ «Յետ երից աւուրց յառնեմ», զի թէ ինձ ոչ հաւատայք, զբանս Նորա յիշեցէք:

Եկայք եւ տեսէք զտեղին, ուր կայր:

Դարձեալ եւ ա՛յս նշանակ հաստատութեան է, թէ յարուցեալ է. քանզի վասն այսորիկ ի բաց առի զվէմն, որպէս զի տեսանիցէք զտեղին ունայն գոլով ի մարմնոյն, յորում եղեալ էր, եւ հաստատի մտածութիւն ձեր: Եւ դարձեալ՝ եցոյց զտեղին, զի երկոցունց վկայք լինիցին՝ յարութեան եւ գերեզմանին: Եւ դարձեալ՝ յորդորական է բանս այս, թէ եկայք՝ ո՛չ ի սոսկ տեսութիւն տեղոյն կոչեցեալ, այլ յընդունելութիւն, քանզի գիտեն Գիրք զտեսանելն փոխանակ ստանալոյ դնել՝ ըստ այնմ. «Տեսցես դու գրարութիւն յերուսաղէմ» (Սաղմ. ԺԻԷ 5), այսինքն՝ ընդունել եւ ժառանգել: Նոյնպէս բան հրեշտակին յայս յորդորէ՝ տեսանել զտեղին Յիսուսի, որ էր նախ չարչարանքն եւ ապա փառքն՝ ըստ առաքելոյ⁴, յորում կայր միշտ անբաժանելի, որպէս զի որք հետեւօղջ լինիցին Նմին՝ ընդունելով յանձինս զպակասութիւն չարչարանացն Տեառն, եւ փառա՛ցն Յիսուսի հաղորդ լիցին՝ ըստ անսուտ բանին թէ՛ «Առքա ընդ Իս լիցին» չարչարանք «եւ տեսցեն զփառսն Իմ, յորում էի» (ճմմտ. Յովհ. ԺԷ 24), որպէս անդրանիկն ի վկայս՝ Ստեփանոս, զի ետես զերկինս բացեալ եւ զՈրդի մարդոյ, զի կայր ընդ աջմէ Աստուծոյ⁵: Ա՛յս է տեղի Նորին ի հրեշտակէն ասացեալ, թէ եկա՛յք զկնի եւ տեսէ՛ք զտեղին Յիսուսի:

¹ Յովհ. ԺԷ 5

² Պաղ. 2 14

³ 2 այլ

⁴ 2 > որպէս ասացն

⁵ Եբր. Բ 9-10, 3րդմ. Ը 17

⁶ Գործք Է 55

Եւ վաղվաղակի երթայք ասացէք աշակերտացն Նորա, թէ յարեալ եւ ահա յառաջանայ քան զձեզ ի Գալիլեա. անդ տեսանիցէք զՆա. ահա ասացի ձեզ» (ԻԸ 7):

Առ ի հաւատաւ հաստատելոյ եւ զճշմարտութիւն իրացն ստուգելոյ՝ այլոց եւս քարոզս եւ աւետաւորս առաքէ, թէ յարեալ, միանգամայն եւ ի ձեռն կանանցն զյարութիւն փողելոյ՝ զմահաբեր երկունսն, որ ի ձեռն կնոջն Եւայի յաշխարհ հնչեցաւ, բժշկէ: Իսկ ասելն թէ՝ «յառաջանայ քան զձեզ ի Գալիլեա, անդ տեսանիցէք զՆա»՝ ո՛չ միայն զբանսն Յիսուսի ազդեցուցանէ, թէ «Յետ յարութեան իմոյ յառաջեցից քան զձեզ ի Գալիլեա» (Մատթ. ԻԶ 32), այլ վասն յապահով լինելոյ տեղւոյն՝ յիրաց եւ ի տազնապէ՝ անդր առաքէ: «Ահա ասացի ձեզ». այսու, ինձ թուի, օրէնս իմն աւանդէ, թէ ես աւասիկ զգործս զիտի գործեցի, այսուհետեւ թէ ծուլանայք, անձանց մեզ զիջիք, յորժամ խոշտանկիջիք. քանզի «ահա» ասելն սպառնական իմն է բարբառ, որպէս հրեշտակքն Ղովտայ եւ կնոջ նորա ասացին թէ՝ «Ահա արարաք մեծարանս երեսաց քոց, փութա ասարել» (հմմտ. Ծննդ. ԺԹ 21-22): Իսկ եթէ Մարկոս ասէ թէ՝ «Անդ տեսանիցէք զՆա, որպէս ասացն ձեզ» (Մարկ. ԺԶ 8), ոչ եթէ ընդգիծութիւն ինչ է, քանզի ասաց Յիսուս թէ՝ «Յառաջեցից քան զձեզ ի Գալիլեա» (Մատթ. ԻԶ 32), արդ այժմ հրեշտակն ասէ, թէ որպէս Նա ասաց՝ ըստ Մարկոսի, «ահա ասացի ձեզ»՝ ըստ Մատթէոսի: Դարձեալ՝ Մարկոս ասէ թէ՝ «Երթայք ասացէք աշակերտացն նորա եւ ցղետրոս» (Մարկ. ԺԶ 7). կամ իբրեւ զծերագոյն գոլով քան զայլսն եւ գլխաւոր՝ նմա ասասջիք, զի թէ այլքն ոչ հաւանեցին, գէթ նա հաւանեցի եւ հաւանեցուցէ՝ զփորձ առեալ բազում անգամ ճշմարտութեան նորա, կամ՝ զի մի՛ վասն ուրացութեանն կաղ գտանիցի քան զայլսն, վասն այսորիկ եւ զնա յանուանէ դնէ:

Եւ ելեալ վաղվաղակի ի գերեզմանէ անտի ահիւ եւ խնդութեամբ բազմալ՝ ընթանային պատմել աշակերտացն (ԻԸ 8):

Առ ահին եւ խնդութեան ճեպընթացս լինէին եւ փութային արագութեամբ պատմել աշակերտացն զաւետիս յարութեան: Բայց զի՞նչ է խառնումն ներհակացն ընդ միմեանս. քանզի ասէ՝ «ահիւ եւ խնդութեամբ բազմալ՝ ընթանային»: «Ահ» զերկիւղն ասէ՝ ո՛չ ի զինուորացն, զորս տեսին իբրեւ զմեռեալս անկեալ եւ զկէսս մեռեալ եւ զայլս փախստական եղեալ, այլ զարմացումն, որ ի տեսութենէն եղեւ, որ է մի մասն երկիւղին՝ ահիւ պակնուլ եւ սքանչանալ ընդ նորագոյն եւ ընդ անսովոր իրաց տեսութիւն: Որպէս Պետրոս գնաց ընդ միտս զարմացեալ, նոյնպէս եւ կա-

նայքն զարմանային ընդ գործն, որպէս եւ Կղէովպաս ասաց թէ՝ «Եւ կանայք ոմանք ի մէջ զարմացուցին զմեզ» (Ղուկ. ԻԴ 22): Զի լուկ մնաց գերեզմանն ի մարմնոյն, զոր տեսեալ՝ խորհեցան ընդ միտս՝ ո՛չ գողացեալ. մի՛ վասն պահապանացն զգուշութեան, երկրորդ՝ վասն հանդերձիցն պատրաստութեան՝ ըստ Յովհաննու թէ՝ «վարշամակն... ոչ ընդ այլ կտաւսն կայր, այլ ուրոյն ծալեալ ի մի կողմն» (Յովհ. Ի 7): Իսկ խնդային վասն յարութեանն աւետեաց, զոր հրեշտակն փողեաց, եւ այսպէս պատարուն եղեալ «ահիւ եւ խնդութեամբ բազմալ» առաւելուլ խնդութեամբն քան երկիւղին՝ ընթանային պատմել՝ լնլով զսպասաւորութիւն մարգարէական երգոյն թէ՝ «Ծառայեցէք Տեսոն երկիւղի եւ ցնծացէք առաջի Նորա դողութեամբ» (Սաղմ. Բ 11):

Եւ ահա պատահեաց նոցա Յիսուս եւ ասէ. «Ո՛ղջ էք», եւ նոքա մատուցեալ կալան գոտս Նորա եւ երկիր պագին Նմա (ԻԸ 9):

Բազմապատիկ աշխատանացն եւ անդր յամելոյն առին զհատուցումն, զի արժանաւորք եղեն տեսութեան հրեշտակին եւ լրոյ աւետեաց նորին, այլեւ գերեզմանին, իսկ այժմ բոլորովին Փրկչին, որոց պատահեալ ասէ. «Ո՛ղջ էք»՝ ըստ Իւրում սովորութեան: Իսկ այլք զողջ լինելդ «ուրախ լերուք» ասեն, զի յարութեամբս իմ բարձաւ տրտմութիւն ձեր: «Եւ նոքա մատուցեալ կալան գոտս Նորա եւ երկիր պագին Նմա». ո՛չ միայն պատուոյ աղագաւ զայս արարին, այլեւ ի հաւաստութիւն յարութեան, եւ շօշափեցին եւս, եւ չէ՛ն զարմանք, զի թէ Թովմաս կրեաց զայս, զի՞նչ ասես զկանանցն: Բայց ինձ թուի՝ Մագդաղենացւոյն ոչ լինել զկնի սոցա, այլ յորժամ լուաւ ի հրեշտակէն, արագութեամբ քան զայլսն արշաւեաց առ աշակերտսն՝ եւ տեսութեանս այս ոչ պատահեաց: Ապա թէ ոչ՝ զիա՞րդ սոքա կալան գոտս Նորա եւ երկիր պագին, իսկ նմա ասաց թէ՝ «Մի՛ մերձեցար յիս» (Յովհ. Ի 17), քանզի լուաւ յայլոց կանանց, թէ յարեալ, եւ ոչ հաւատաց, որպէս Թովմաս²: Կամ թէ՝ պտուղ էր մարմինն այն ի դժոխոցն, եւ Տէր մեր՝ իբր զքահանայ մարմնոյ Իւրոյ, յամենայն ձեռաց պահէր զնա զգուշութեամբ, զի մատուցէ զնա Հօր, որ կարօղ էր ընդունել զայնպիսի պատարագ եւ տալ հատուցումն պատարագին: Եւ կամ՝ զի ցուցցէ, թէ պատուեցաւ եւ մեծացաւ մարմինն, զի մինչ ծառայն եղեւ նա, իշխանութիւն ունէր³ ամենայն մարդ ի վերայ նորա, զի մաքսաւորք եւ մեղաւորք գային եւ մերձենային առ նա, այլ իբրեւ եցոյց զտէրութիւն, ահ եւ երկիւղ Նորա, որպէս

¹ Յովհ. Ի 18

² Յովհ. Ի 24-25

³ Զ էր

վայել է Աստուծոյ, ոչ ետ մերձենալ ի նա: Կամ վասն անկատարութեան՝ ոչ հրամայեաց մերձենալ, որպէս մայր նորա Եւա ի ծառն գիտութեան եւ հնազանդեաց զմարդիկ ի ներքոյ մահոյ: Կամ՝ զի մի՛ զամենայն հարցանիցէ, որպէս է կնոջ սովորութիւն, զմահուանէն ասեմ եւ զյարութենէն, եւ զի չէր այնմ ժամանակ, այլ Հոգին հանդերձեալ էր ուսուցանել յետոյ, վասն այսորիկ ասաց թէ՛ «Մի՛ մերձենար յիս»: Կամ՝ այնու հրաժարեցուցանէ զկանայս սպասաւոր լինել տէրունական մարմնոյ եւ շօշափել ձեռամբ: Քանզի յառաջագոյն գնաց յաշակերտսն, որպէս ասացի, եւ պատմեաց զտեսիլ հրեշտակին եւ զթաւալուծման վիմին եւ զուռնայն գոլ գերեզմանին ի Տեառն մարմնոյն, իսկ այլքն եկեալ զկնի՝ ասացին զտեսութիւնն Յիսուսի, ուստի շողփաղփ երեւեցան բանքն, եւ ոչ հաւատացին աշակերտքն: Վասն այսորիկ յարուցեալ Պետրոս իբրեւ զծերագոյն եւ հաւանական՝ եւ գնաց ի գերեզմանն, եւ զկնի Յովհաննէս, եւ տեսին եւ հաւատացին եւ դարձան առ միմեանս¹, եւ Մաղդաղենացին անդ դեգերեալ ողբայր, մինչեւ ետես եւ նա եւս:

Յայնժամ ասէ ցնոսա Յիսուս. «Մի՛ երկնչիք, երթայք ասացէք եղբարցն իմոց, զի երթիցեն ի Գալիլեա եւ անդ տեսցեն զիս» (ԻԸ 10):

Նմանապէս հրեշտակին եւ Տէ՛րն մերժէ գերկիւղն. նախ՝ զի հաւատոյն ճանապարհ հորդիցէ, միանգամայն եւ ճշմարիտ զյարութիւն իւր ուսուցանէ, զի մի՛ կարծիցեն առաջօք ինչ երեւումն երեւեալ, որպէս աշակերտքն կարծեցին, յորժամ դրօքն փակելովք եմուտ առ նոսա: Ասէ. «Մի՛ երկնչիք», եթէ ոգի եմ առանց մարմնոյ, այլ ստուգապէ՛ս յարուցեալ եմ. վասն որոյ ի հաւաստութիւն ասացելոցս՝ «Երթայք ասացէք եղբարցն իմոց, զի երթիցեն ի Գալիլեա եւ անդ տեսցեն զիս». որպէս յառաջ քան զմահն ասացի, եւ հրեշտակն զնոյն աւետարանեաց: Եւ ո՛չ վայրապար «եղբարս իւր» զաշակերտսն անուանէ, այլ զի համարնութիւն եղեւ նոցա ըստ մարդկութեան՝ ըստ առաքելոյ թէ՛ «Ոչ ամօթ համարի եղբարս կոչել» (Եբր. Բ 11). այլեւ այսու կոչմամբ սփոփէ զնոսա, զի մի՛ կարծիք ինչ յաղագս ցրուելոյն յաշակերտսն մնայցէ: Իսկ զի եւ Տէր մեր զկանայս աւետարար առաքէ, բազում անգամ ասացի, թէ զանարգ եւ զխոտան ազգ կանանց ի պատիւ ածէ եւ ի յոյս յարութեան կոչէ, որով ուսուցանէ, թէ ի յարութեանն ոչ գոն արու եւ էգ, այլ ամենեքեան մի են ի Քրիստոս²:

¹ Յովհ. Ի 3-10

² Մատթ. ԻԲ 30, Գաղ. Գ 28

Իբրեւ նոքա գնացին, ահա ոմանք ի զօրականացն եկին ի քաղաքն¹ եւ պատմեցին քահանայապետիցն զամենայն որ ինչ եղեւ (ԻԸ 11):

Զի՞նչ է՝ «Իբրեւ նոքա գնացին»: Յուցանէ, թէ կանայքն ո՛չ երկիւղս կրեցին ի զինուորացն, այլ ըստ Տեառն եւ ըստ հրեշտակի բանին կազդուրեալ՝ լուան ի հրեշտակէն զաւետիսն եւ տեսին զվէմն թաւալեալ եւ զգերեզմանն հանդերձիւն միայն պճնեալ եւ զՏէրն եւս յարուցեալ, եւ այնպէս անհոգութեամբ գնացին, զի երկիւղ նոցա զզինուորօքն անկան: Զի մի՛ կարծիցեն, թէ զինուորքն անդ ոչ էին, ասէ թէ՛ «նոքա գնացին, ահա² ոմանք ի զօրականացն եկին ի քաղաքն»:

Բայց յայսմ վայրի ո՛չ սակաւ տարակուսանք երեւին, թէ ըստ պարզ տեսութեան իմանամք զասացեալս: Զի թէ յետ հրեշտակին իջանելոյ եւ զվէմն ի բաց թաւալեցուցանելոյ՝ ըստ կարգի պատմութեանս, ապա եկին³ զօրականքն եւ պատմեցին քահանայապետիցն զամենայն եղեալսն, ընդէ՞ր նոքա զկարասին իւրեանց յանպէտս ծախէին, քանզի առ ձեռն պատրաստ ունէին բան եւ իրաւացի պատճառս զանձինս արդարացուցանել եւ զպահապանսն պատուհասել վասն կնքման վիմին լուծելոյ: Զի եւ նոքա յայն սակս մատեան առ դատաւորն եւ խնդրեցին զվէմն կնքել եւ պահապանս կացուցանել, զի մի՛ այնպիսի ինչ իրք լինիցին, յորմէ կասկածէին, այսինքն՝ գողանալ աշակերտացն զմարմինն: Իսկ եթէ այս եղեւ, զի կնիքն լուծեալ էր, եւ մարմինն չէր ի գերեզմանին, զի՞նչ այլ իրաւացի պատճառ՝ զզօրականսն ի մահ մատնել առ դատաւորն, կամ թէ՛ զի ոչ զգուշացան պահպանութեանն, կամ կաշառս առեալ՝ ետուն ի ձեռս աշակերտացն զմարմինն: Եւ առ այս ոչ ոք էր, որ ընդդիմանայր նոցա, այլ ամենեքեան իրաւունս դատէին: Ընդէ՞ր ապա ինքեանք մատն եղեն արծաթոյն իւրեանց, որ եւ ոչ ի մոլելոց ոք առնիցէ զայս: Նաեւ ո՛չ այսպէս պարտ է իմանալ, եթէ բարեբարոյ եւ մարդասէր ոմանք էին եւ ի պատճառս ապրեցուցանելոյ զպահապանսն՝ զարծաթն ծախէին. զի թէ ի բիւրապատիկ Բարեգործօղն ոչ խնայեցին, այլ առ նախանձու ի մահ մատնեցին, զիա՞րդ ապա յարժանաւորսն մահու խնայելով՝ զինչսն վատնէին: Վասն որոյ պարտ է հանճարով բուռն հարկանել զառաջիկայէս, զի մի՛ այլ ընդ այլոյ համարելով՝ ճշմարտութիւնն եպրեսցի:

Եւ նախ զայս ասեմք, եթէ այլ ոք յաւետարանչացն վասն պահապանացն ինչ ոչ գրեաց. ո՛չ թէ կացուցին պահապանս, եւ

¹ Զ > ի քաղաքն

² Զ ապա

³ Զ եկեալ

ո՛չ՝ թէ կաշառօք զյարուծիւնն գողացան, բայց միայն Մատթէոս ասէ զխնդրելն զպաշապանսն եւ կնքել զվէմն, գրէ եւ զայս, թէ գնացին զօրականքն ի քաղաքն եւ պատմեցին քաջանայապետիցն: Ուստի իմանամք, թէ ո՛չ միանգամ եկին¹ զօրականքն առ քաջանայապետսն եւ² պատմեցին զսքանչելիսն, զոր տեսին, այլ երկիցս: Զառաջինն՝ յորժամ յարեալ Տէրն. զի թէպէտ զՅարուցեալն ոչ տեսին, այլ երեւմունս հրեշտակականս եւ փայլատակմունս եւ հրացանութիւնս եւ շարժմունս տեսին եւ իմացան, թէ յարեալ որ ի գերեզմանին էր: Եւ յայնմանէ զարհուրեալ՝ եղեն ի կերպարանս մեռելոյ եւ եկեալ առ դուռն գերեզմանին լուցեալ ջահիւ, եւ քանզի ոչ էր կափարիչն արուեստիւ քարակոփաց մածեալ ի վերայ գերեզմանին, նայեցեալ ընդ ծերպսն՝ տեսին, զի ոչ էր անդ մարմինն, եւ կնիք մատանւոյն էր անլուծանելի: Եւ փութանակի երթեալ առ քաջանայապետսն՝ պատմեցին ստուգութեամբ եւ առ պաշապանութեան զգուշութիւն զանձինս արգարացուցանէին, թէ ահա կնիքն անխախտելի ի վերայ վիմին, եւ մարմինն ի ներքս անդ ոչ երեւի: Իսկ նոքա եկեալ տեսին, որպէս պաշապանքն ասացին, եւ գիտացին, զի յարուցեալ էր, եւ յահի մեծի եղեալ, զի յորմէ կասկածէին, ի նոյն ըմբռնեցան: Վասն որոյ աւետարանիչս ո՛չ զառաջին գալուստն զօրականացն, այլ զերկրորդն ճառէ, քանզի եւ այլքն ոչ բնաւ զպաշապանսն յիշեցին, իսկ սա միով կարգաւ զկրկին գալն բաւական համարի պատմել: Զի չէին հեռի երկրքին ժամանակքն ի միմեանց, այլ յետ յարութեան, եւ հրեշտակն իջեալ թաւալեցոյց զվէմն, զոր տեսեալ զօրականացն եւ զա՛յն հրաշ. որք առ վայր մի ի քաջանայապետիցն խրատու ի տեղւոջն մնացին՝ կարծելով, թէ ոչ իմանան զյարութիւն Նորա, եւ ծածկեսցեն զիրն, չոգան փութանակի եւ գերկրորդն պատմել քաջանայապետիցն զեղեալ սքանչելիսն:

Եւ նորա ժողովեալ հանդերձ ծերովքն՝ խորհուրդ առեալ³ արծաթ յոյժ ետուն գորականացն (ԻԸ 12)

Եւ ասեմ. «Ասասցիք, եթէ աշակերտքն Նորա եկեալ գիշերի՝ գողացան զՆա, մինչ մեք ի քուն էաք (ԻԸ 13):

Յորժամ զօրականքն վկայեցին ճշմարտութեանն, վասն որոյ շարժումն եղեւ եւ արհաւիրքն, քանզի նշանացն կէսն հասարակաց եղեւ, որպէս խաւարն, եւ կէսն՝ առանձինն, որպէս շարժումն վասն զինուորացն, զոր տեսեալ հաւաստի՝ պատմեցին, նոքա այ-

¹ Զ եկեալ

² Զ > եւ

³ S ի խորհուրդ, Զ ի խորհուրդ առեալ] խորհուրդ առեալ

նուհետեւ յայլ իմն հնարս մտին՝ խորամանկել ծերովքն հանդերձ: Անխնայ յարծաթ Տաճարին ձեռնարկեցին՝ կուրացուցանել զպաշապանսն կաշառօք՝ ի գողութիւն աշակերտացն հանելով զբանն: Քանզի մինչ կենդանին էր, զարիւնն գնեցին եւ արկին զանձամբք եւ ի մահուն՝ զգերեզմանն, եւ այժմ զյարութեան ճառ կամեցան ընչիւք գողանալ: «Արծաթ յոյժ, - ասէ, - ետուն գորականացն եւ ասեմ. «Ասասցիք, եթէ՝ աշակերտքն Նորա եկեալ գիշերի՝ գողացան»: Զիա՞րդ գողացան, ո՛ր անմիտք քան զամենեսեան, արք տառապեալք եւ տգէտք եւ յերկիւղէ ձերմէ ոչ իշխէին զանձինս արտաքս ձգել. աղէ ասա՛, միթէ ո՛չ գոյր կնիք ի վերայ, միթէ ո՛չ նստէին շուրջ պաշապանքն պակուցեալ, կամ բազում ձեռաց կարօտեալ զվէմն թաւալեցուցանել: Կամ զմոսեալ մարմինն զիա՞րդ մերկանային, որ կուռեալ եւ կարեալ էր ընդ հանդերձս, եւ չէր հնար դիւրաւ մերկանալ, այլ բազում ժամանակս՝ յամել՝ որ զայն առնէին, որ եւ անհաւատալի բան է եւ գողութեան անհնարին իրք: Բազմութիւն արծաթոյդ ձերոյ գուշակէ, որ ոչ միայն զինուորացն տայք, այլեւ դատաւորին խոստանայք:

Ասասցուք եւ զայն, թէ ընդէ՞ր իսկ գողանային, միթէ զկրօնս յարութեան կարկատեսցեն: Եւ ուստի՞ զայր ի նոսա այնպիսի ինչ կցկցել, որք ըղձանային գէթ ուրեք գերծանել եւ ապրել: Կամ յառաջնումն գիշերին ընդէ՞ր ոչ գողացան, մինչ ոչ էր կասկած ի պաշապանացն, քանզի ի շաբաթուն խնդրեցին զպաշապանսն եւ կնքեցին զգերեզմանն: Այլ զի յարեալ, եւ ել դուռն ի Կենաց անտի մահու, զի լիցի դուռն արդարոց մտանել ընդ նա՞, զի իբրեւ արգելաւ Նա, արձակեաց զարգելեալսն, եւ մահուամբ Նորա մեռեալքն կեցին, եւ ելանելովն ի գերեզմանէ անտի՝ տարաւ եմոյժ զհեթանոսս յեկեղեցի դրոշմիւ Հոգւոյն Սրբոյ ի ձեռն մկրտութեան աւագանին, որք մահակից լինին Քրիստոսի: Եւ զի եթող զհանդերձս ի գերեզմանն՝ զի մտցէ Ադամ ի դրախտն առանց հանդերձի, որպէս եւ էրն յառաջ՝ մինչչեւ մեղուցեալ էր, փոխազանդերձս իւր, զի նկարեսցէ զխորհուրդ յարութեան մեռելոց, զի զոր օրինակ ինքն փառօք իւրովք յարեալ եւ ոչ հանդերձիւ, նոյնպէս եւ մեք գործովք մերովք եւ ո՛չ ծածկութիւ:

¹ Զ քէ

² Զ ժամս

³ Սաղմ. 6ժէ 20

Եւ եթէ լուր լիցի այդ առ դատաւորն, մեք հաճեսցուք զնա եւ զձեզ անհոգս արասցուք» (ԻԸ 14):

Յիրաւի ասացին յառաջագոյն թէ՛ «Լիցիցի յետին մոլորութիւնն չարքան զատաքինն» (Մատթ. ԻԸ՝ 64). քանզի զանձանց ետուն վճիռ, զի որոց յետ այնչափ մոլորութեանն պարտ էր զղջանալ. նոքա եւս քան զեւս ջանային ի ծիծաղելի գործս յաւելուլ զհայթայթանս: «Եթէ լսիցէ զայդ, ասէին, դատաւորն», քանզի հրապարակաւ կամէին զորոց առնել, եւ նոքա զուր ոգորէին ընդ ճշմարտութեանն, զի որովք ծածկել ջանային, նոքիմքք ակամայ զնոյն յանդիմանէին: «Մեք հաճեսցուք զնա եւ՝ զձեզ անհոգս արասցուք». յայտ է թէ՛ կաշառօք. առ որս ասելի է՝ ո՛վ յիմարք եւ եղկելիք՝ եղծեալ մտօք, գրեսջիք, թէ՛ զՊիղատոս հաճեսջիք, զգինուորսն եւ զուսմիկսն ո՞ հաճեսցէ:

Եւ նոցա առեալ զարծաթն՝ արարին որպէս ուսանն, եւ ել համբաւս այս ի հրէից մինչեւ ցայսօր (ԻԸ 15):

Ձեն ինչ զարմանք, եթէ զինուորքն ծածկեցին զիրն, քանզի կարասին յաղթեաց նոցա. զի թէ առ աշակերտսն այնչափ զօրութիւն արար, եւ Յուդաս ախտացաւ արծաթսիրութեամբն, ո՞րչափ եւս առաւել զինուորքն, քանզի առեալ զարծաթն՝ արարին զանոպայ ուսուսմն հրէիցն: Եւ տարածեցաւ, ասէ, համբաւս այս անջնջելի յազգս հրէից, թէ ոչ է յարուցեալ, այլ գողացեալ: Բայց դու տե՛ս զճշմարտասէր բարս աւետարանչիս, թէ զիա՛րդ ոչ ամօթ համարեցաւ ասել թէ՛ «Ել համբաւս այս ի հրէից մինչեւ ցայսօր», այսինքն՝ անսպառ, յորմէ իմանամք, թէ միշտ հաւաստութեան են պատմողք եւ ո՛չ ստութեան եւ կարծեաց արձանացուցիչք: Այլ քննելի է, թէ ընդէ՞ր զայս արարին հրէայքն. ինձ թուի՝ վասն երկուց իրաց՝ ի սատանայէ ըմբռնեալք. կամ թէ՛ զի մի՛ նախատիցին ի բազմաց, թէ զթագաւորն իւրեանց խաչեցին, որ եւ յարեաւ իսկ, կամ՝ զի մի՛ ժողովուրդն ընթացին զկնի հրաշիցն եւ ի բաց օցտեսցին ի նոցանէ: Որոց հակառակն դիպեցաւ. զի ամենեքեան առ Նա փութացան հաւատով, եւ ինքեանք ի նոյն եպերանս մնացին՝ հիանալով ընդ իրսն այժմ եւ առ յապայ:

Իսկ մետասան աշակերտքն գնացին ի Գալիլեա՝ ի լեառն, ուր ժամադիր եղև նոցա Յիսուս (ԻԸ 16):

Գալիլեա աստանօր ո՛չ եթէ զգաւառէն ասէ, յորում Նազարեթ էր. այլ եւ էր տեղի ինչ ի լերինն Ձիթենեաց, մերձ ի տեղին, ուր վերացաւ յերկինս, որ այս անուամբ կոչէր: Իսկ ժամադիր ասել

¹ Ձ > եղկելիք

զլեառնն այն իսկ է, որ յերեկոյի հինգշաբաթին ասաց առ աշակերտսն Տէրն թէ՛ «Յետ յարութեան իմոյ յառաջեցից քան զձեզ ի Գալիլեա» (Մատթ. ԻԶ 32), ուր եւ հրեշտակքն խնկաբերացն պատգամաւորութեամբ առաքելոցն ասէին անդ երեւել եւ տեսանել զՏէրն ի Գալիլեա, որ թարգմանի ժողով կամ յայտնութիւն, քանզի անդր ժողովեալ առաքելոցն յայտնեցաւ նոցին Տէրն յարուցեալ մարմնով: Բայց գիտելի է, զի ոմանք ասեն զայս վերջին երեւումն զոլ աշակերտացն, զորս առաքեաց ի մկրտութիւն՝ ըստ Ղուկայ թէ՛՝ «Քարոզել յանուն Նորա ապաշխարութիւն եւ թողութիւն մեղաց յամենայն ազգս՝ սկսեալ յերուսաղէմէ» (Ղուկ. ԻԴ 47): Եւ զայս ասացեալ՝ օրհնեաց զնոսա եւ մեկնեալ ի նոցանէ՝ վերանայր յերկինս: Արդ՝ եթէ այսպէս է, ճշմարիտ է, եւ ե՛ս հաւանիմ, եւ թէ երկիցս եղեւ, եւ ա՛յն եւս յարմարագոյն, քանզի ըստ աւետեաց կանանցն՝ զնացին աշակերտքն ի Գալիլեա եւ տեսին զՆա՝ եւ լուան ի Նմանէ՝ զոր ասէր:

Իբրեւ տեսին զՆա, երկիր պագին Նմա, եւ ոմանք յերկուացան (ԻԸ 17):

Նոքա, որք ի Թաբորական լերինն զփառս աստուածութեանն արտափայլեալ տեսին³, առանց երկբայութեան երկրպագութիւն մատուցին: Իսկ որք ոչ էին զկնի, ի կեղակարծութիւնս⁴ անկան, որպէս ասէ թէ՛ «ոմանք յերկուացան», որք եւ դարձեալ տեսլեամբն հաստատեցան: Եւ կամ վասն այնոցիկ ասէ յերկուանալ, որք ոչ զնացին ի Գալիլեա, որպէս Թովմաս, որ ոչ էր ընդ նոսա, ոչ հաւատաց⁵, մինչեւ ետես: Բայց դու տես եւ զարմացի՛ր աստանօր ընդ ճշմարտութիւնն, թէ զիա՛րդ մինչեւ ի վերջին օրն ոչ թագուցանեն զթերութիւնն իւրեանց:

Եւ մատուցեալ Յիսուս խօսեցաւ ընդ նոսա եւ ասէ. «Տուա ինձ ամենայն իշխանութիւն յերկինս եւ յերկրի (ԻԸ 18):

Մարդկօրէն իմն խօսի ընդ նոսա, որպէս եւ էր իսկ մարդ ճշմարտապէս, քանզի չեւ եւս էին զՀոգին առեալ, որ կարող էր բարձրագոյնս առնել զնոսա եւ զմեծամեծս իմացուցանել: Կամ ա՛յլ ազգ. ոչ եթէ էառ⁶ զոր ոչ ունէր իշխանութիւն, այլ զի յայտնի եղեւ ամենեցուն, զա՛յն ասէ տալ, զի հրեշտակք, որ Բանմիայն Հօր գիտէին առանց մարմնոյ, հանդերձ մարմնովն եւ Որդի Բարձրելոյն զՆա խոստովանեցին՝ երկրպագեալ ի սերովբէից՝

¹ Ձ զի ասէ թէ

² Ձ > զնա

³ Մատթ. ԺԷ 1-8

⁴ Տ կեղծաւորութիւնս

⁵ Ձ հաւատալը

⁶ Ձ առ

ըստ առաքելոյ¹: Իսկ մարդիկ, զի եւ ոչ Բան անգամ ի ձեռն մարմնոյն ծանուցեալ, միաձին չօր եւ իշխան բոլորից զՆա հաւատացին. ա՛յս է ասելն. «Տուաւ Ինձ ամենայն իշխանութիւն յերկինս եւ յերկրի»:

Որպէս առաքեաց զԻս Հայր, եւ Ես առաքեմ զձեզ:

Կամ զիշխանութիւնն ընդ չօր այսու ցուցանէ, թէ հանգոյն չօր. որպէս Նա՝ զԻս, եւ Ես զձեզ առաքեմ: Իսկ առաքումն՝ ո՛չ ըստ աստուածութեանն, թէպէտեւ ոչ վնասի, քանզի զի՞նչ վնաս իցէ ասել՝ Աստուած յԱստուծոյ առաքեալ, որ զմիաւորութիւնն եւ զհամակամութիւնն նշանակէ եւ ո՛չ զընդդիմութիւնն, բայց զի աստուածութիւնն ամենայն ուրեք է, եւ ոչ գոյ տեղի թափուր, յոր² ասի առաքեալ, թողում ասել զայն, զի աստուածութիւնն անշարժելի եւ անփոփոխելի ունի զընդդիմութիւն³, այլ ըստ մարդկութեանն⁴ յոյժ վայելչապէս է այս: Զի առ մեր բնութիւնս երեւեալ եւ ի մեր նուաստութիւնս զիջեալ Բանին՝ առաքումն ասի, կամ թէ՛ զչարհարանսն յիշեցուցանէ: Զի որպէս Հայր սիրեաց զաշխարհ եւ զմիաձին Որդին Իւր ետ⁵, զի՞նչ զԻս առաքեաց ի փրկութիւն չարհարանօք եւ մահուամբ, նոյնպէս եւ Ես զձեզ առաքեմ ի փրկութիւն մարդկան՝ տքնել եւ չարհարել վասն մոլորեալ⁷ հօտին բանական:

Գնացէք այսուհետեւ, աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս (ԻԸ 19):

Ես⁸, ասէ, առ հրէայսն⁹ առաքեցայ, զի մի՛ պատճառեսցեն զպատճառս մեղաց, եւ նոքա ոչ ընկալան. այսուհետեւ դուք առ հեթանոսս գնացէք քարոզել, զի լցցի բանն, որ ասէ. «Թէ՛ զիս հալածեցին, ապա եւ զձեզ հալածեսցեն» (Յովհ. ԺԵ 20): Քանզի գիտէր, թէ չեն ընդունելոց զնոսա, որպէս յետոյ Պօղոս ասէր թէ՛ «Ձեզ բանս նախ¹⁰ ի փրկութիւն առաքեցաւ, իսկ որովհետեւ ոչ ընդունիք՝ դառնամք ի հեթանոսս» (հմմտ. Գործք ԺԳ 46): ըստ մարդարէիցն պիտառութեան թէ՛ «Ետու զքեզ յուխտ ազգիս¹¹ եւ ի լոյս հեթանոսաց» (Ես. ԽԲ 6), եւ՝ «Յանուն մորս հեթանոսք յուսացին» (Ես. ԽԲ 4), եւ թէ՛ «Նա է ակնկալութիւն հեթանոսաց» (Ծմնդ. ԽԹ 10), եւ «լոյս ի

յայտնութիւն հեթանոսաց» (Ղուկ. Բ 32): «Գնացէք այսուհետեւ¹, ասէ, աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս». ոչինչ յիշէ զհրէից ապիրատութիւնն² եւ զգործսն³, զոր գործեցին, կամ զՊետրոսի ուրացութիւնն, կամ զաշակերտաց փախչելն, այլ միայն յառաջիկայ փոյթն յորդորէ՝ առ ի խրատ եւ ի վարդապետութիւն նոցա, անոխակալս լինել առ ամենեսեան⁴ եւ այնու որսալ զնոսա յուռկանս աւետարանին:

Դարձեալ՝ ասելովն թէ՛ «գնացէ՛ք», ուսուցանէ ո՛չ ի միում տեղում զաղարել, այլ շրջել եւ քարոզել, զի թէ զամենայն հեթանոսս աշակերտել պարտ է, ապա առ ամենայն ոք եւ յամենայն տեղիս ընթանալ արժան է, որպէս Ինքն շրջէր եւ ուսուցանէր: Դարձեալ՝ «գնացէ՛ք»-ն ոչ միայն զճանապարհի երթալն⁵ հրամայէ, այլեւ զվարս վարդապետի ցուցանել, որպէս եւ Ես, օրինակ տալ զանձն բանի եւ գործոյ, որպէս եւ Պօղոս պատուիրէ⁶, որով ձգիցէք զամենայն հեթանոսս յաշակերտութիւն. ա՛յս է գնալն, զորոյ⁷ զհետ գան ամենայն⁸ օրիորդացն բազմութիւնք⁹:

Մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր եւ Որդոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ:

Զայս վասն կրօնից ասէ, զի որք հաւատան ի Հայր եւ յՈրդի եւ ի Սուրբ Հոգին՝ յերիս անձնաւորութիւն եւ ի մի աստուածութիւն՝ համառօտ խոստովանութեամբ¹⁰, մաքրեցէք. զնոսա ի մեղաց նախահօրն Աղամայ, սոսկալի եւ եռահիւսակ¹¹ սրբասացութեամբ զհոգի, զմիտս եւ զմարմին՝ լուացմամբ ջրոյ աւազանին, քանզի անունն Աստուծոյ է սրբիչ ամենայն մեղաց, որպէս եւ հրէայքն վկայեցին թէ՛ «Ոչ որ թողու զմեզս, բայց միայն Աստուած» (հմմտ. Մարկ. Բ 7):

Ուսուցէք նոցա պահել զամենայն, զոր ինչ պատուիրեցի ձեզ (ԻԸ 20):

Զայս վասն գործոյ ասէ, զոր ի վերայ վիմին¹² հաւատոյ շինեցին¹³, ըստ առաքելոյ¹⁴, զի մի՛ ի հաւատ մկրտութեանն միայն

¹ Եբր. Ա 6

² Չ յորում

³ Չ բնութիւն

⁴ Չ մարդկութեանն

⁵ Յովհ. Գ 16

⁶ Չ > ետ, զի

⁷ Տ > մոլորեալ

⁸ Տ եւ

⁹ Չ ~ առ հրէայսն, աստ

¹⁰ Չ այս

¹¹ Չ > ազգիս

¹ Չ > այսուհետեւ

² Չ ապիրատութիւնն

³ Տ զգործսն

⁴ Չ ամենեսին

⁵ Չ ճանապարհի գերթալն] զճանապարհի երթալն

⁶ Ս Կոր. Դ 16, ԺԱ 1, Փիլպ. Գ 17 եւն

⁷ Չ որոյ

⁸ Չ > ամենայն

⁹ Եբր. Ա 2-3

¹⁰ Չ խոստովանութիւն

¹¹ Տ եռահիւսեակ

¹² Չ հիման

¹³ Չ շինիցեն

¹⁴ Ս Կոր. Գ 10-15

վստահացեալ՝ ի գործոյն¹ ծուլասցին, որպէս բազումք, քանզի հաւատ առանց գործոց մեռեալ են եւ դատարկ, որպէս ասէ² առաքեալն³: Վասն այսորիկ ասէ ոչ միայն զամենայն ուսուցանել զպատուիրեալսն, այլեւ պահել, յորմէ վարժեալ եւ Պօղոս ասէ. «Յամենայնի ընծայեցուցէք զանձինս ձեր իբրեւ զպաշտօնեայս Աստուծոյ» (Բ Կոր. 2 4). **գրէ եւ Յակոբոս.** «Եթէ միով իւր քթեցեր, եղեր ամենայն օրինացն պարտապան» (հմմտ. Յակոբ. Բ 10): Քանզի թէ ոչ էր ամենայն օրէնքն կեցուցիչ հոգւոց ի փրկութիւն մեզ, թերեւս ո՛չ զամենայն գրեալ էին: Զի թէ վասն «մորոս» ասելոյն զգեհեանն եղ առաջի⁴, զի՞նչ ասես զբազմաց յանցանելն, քանզի զի՞նչ օգուտ է ի բազմաց⁵ ծառայութենէ փախչել եւ միոյն ծառայել, զի «որ զմեղս առնէ, ծառայ է մեղաց, եւ ծառայն ոչ յախտեան կայ ի տան» (Յովհ. Ը 34-35): Ապա ուրեմն որ միով իւրիք սխալին⁶, տարագիր են յարքայութենէն, զի որք ի բազում ցաւոց զերծեալք են եւ միով ըմբռնեալք, մահու են վիճակեալք: Յաղագս այսորիկ ասէ. «Զամենայն ուսուցէք պահել», զոր իբր բարեկամաց պատուիրեցի ձեզ յաւետարանի աստ, զի մի՛ դուք յոչ ուսուցանելն դատապարտիք, եւ նոքա՝ յոչ պահելն: Բայց դու տես՝ սկզբի իրացդ. զի նախ հաւատ եւ ապա՝ գործ, իբր հիմն եւ արմատ եւ սկիզբն ամենայն բարեաց: Ապա ուրեմն զուր աշխատին՝ որք միայն զլոկ գործոյ բուռն հարկանեն, զի թէ հիմն առանց շինուածոյ խախտու է, զի՞նչ ասես զշինուածսն առանց հիման. ո՛չ բնաւին հաստատութիւն ունել կամ երեւել:

Եւ ահաւասիկ Ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչեւ ի կատարած աշխարհի»:

Քանզի մեծամեծ հրամանս ետ նոցա, այսու յորդորէ եւ քաջալերէ զմիտս նոցա, զոր իբր իշխանաբար խօսի ընդ նոսա թէ՛ «Ես ընդ ձեզ եմ», որով յայտ եղեւ, թէ առաջինքն վասն զիջանելոյ⁷ ասացան ընդ նոսա: Բայց գիտելի է, թէ ո՛չ ընդ նոսա միայն, այլեւ ընդ ամենեւեան, որք ընդ նոսա հաւատացին, քանզի ոչ եթէ մինչ ի վախճան⁸ կալոց էին առաքեալքն, այլ իբրեւ ընդ միոյ մարմնոյ խօսի ընդ ամենայն հաւատացեալսն, որպէս այլուր ասէր թէ՛ «Ոչ միայն վասն սոցա աղաչեմ, այլեւ՝ վասն ամենայն հաւատացելոց բա-

մին անցա՛ յիս» (Յովհ. Ժէ 20): Նոյնպէս եւ աստ ասէ. «Ահաւասիկ Ես՝ ընդ ձեզ եմ», այսինքն՝ արագ ամենայն ուրեք հասանեմ եւ զգոժուարինս ի դիւրինս դարձուցանեմ՝ ըստ այնմ. «Ուր երկու եւ երեք ժողովեալ են յամուսն իմ, անդ եմ Ես ի մէջ անցա» (Մատթ. ԺԸ 20), եւ ի Հինն՝ մարգարէիցն ասէր՝ Երեմիայի եւ Մովսիսի, թէ՛ «Ընդ ձեզ եմ ի փրկել զձեզ» (Երեմ. ԽԲ 11), եւ թէ՛ «Ոչ թողից զքեզ՝ եւ ոչ ընդ վայր հարից» (հմմտ. Բ Օր. Դ 31):

«Զամենայն աւուրս, ասէ, մինչեւ ի կատարած աշխարհի»:
Այսու մխիթարէ, թէ ո՛չ ի՛ ժամանակ ժամանակս, այլ յամենայն աւուրս եւ ի ժամու՝ մինչ ի կատարած յաւիտենիս: Միանգամայն եւ զվախճանէն⁵ յիշեցուցանէ, զի եւ յոլովագոյնս յինքն ձգեսցէ, զի մի՛ զանցաւորս իբրեւ զմնացաւանս համարեցեն, այլ ի հանդերձեցն անսպառ բարութիւնքն հայեցին, վասն զի տրտմականքս, զորս կրէ ոք⁶ ի յանցաւոր աշխարհիս, լուծանիցին որպէս զաշխարհս, եւ բարութիւնքն, զոր վայելելոց էք, անմահ մնասցեն ի մեծի Աւուրն աներեկի, որ արդարոցն ցանկալի է եւ մեղաւորացն՝ սոսկալի:

Այլ քննելի է, թէ զիա՛րդ է ընդ նոսա: Գիտելի է, զի ո՛չ մարմնով, քանզի «այսուհետեւ ոչ գիտեմք գործիստոս մարմնով» (հմմտ. Բ Կոր. Ե 16), թէպէտ ունի անբաժանելի զմարմինն, այլ ըստ աստուածային նախախնամութեանն, որով ամենայն ուրեք հասանէ՝ մերձաւոր գոլով եւ ո՛չ հեռաւոր⁷, ընդ նոսա գոլով եւ պաշտպանելով ի հաճոյս Իւր մինչ ի վախճան աշխարհի, եւ եւս յաւէտ ի հանդերձեալ յաւիտենին: Եւ ո՛չ, որպէս ոմանք ասեն, զ«մինչ»-ն հատուած լինելոյ ընդ աշակերտսն կարծել, որ է անհնար. քանզի զիա՛րդ մինչ ի կատարած աշխարհիս ընդ մեզ իցէ եւ յայնժամ ոչ լինիցի. ոչ գիտելով, թէ «մինչ»-դ խոստումն է յարակային եւ ո՛չ ի բաց հատումն հանդերձելոյն: Քանզի յորժամ ոչ ժամանէ ի կէտն, դնէ զ«մինչ»-ն եւ զառաւելն ոչ հատանէ: Եւ կամ, զճշմարիտն ասելի է, օժանդակութեամբ⁸, որչափ կենցաղոյս փորձութիւնքն բազմացեալ⁹ են, իսկ ի դալ խաղաղութեանն՝ յապահովանամք յամենայն կողմանց, եւ Աստուած ընդ աստուածս միաւորեալք՝ խաղաղանամք միշտ: Եւ դարձեալ՝ է ընդ մեզ Յիսուս ճշմարտապէս ի ձեռն փրկական մարմնոյ եւ արեան Իւրոյ խորհրդոյն, զոր աւան-

¹ Զ գործոցն

² Զ ասաց

³ Յակ. Բ 17, 20

⁴ Մատթ. Ե 22

⁵ Զ բազմացն

⁶ Զ սղալին

⁷ Զ ~ գիջանելոյ վասն

⁸ Զ մինչեւ ցվախճան] մինչ ի վախճան

⁹ Զ այլ

¹ Զ սոցա

² Զ > Ես

³ Զ զձեզ

⁴ Զ ընդ

⁵ Զ ի վախճանէն

⁶ Զ կրէք] կրէ ոք

⁷ Երեմ. ԻԳ 23

⁸ Զ օժանդակութեան

⁹ Զ բազմացեալք

դեպք ի յիշատակ մահու իւրոյ կատարել, որպէս եւ Պօղոս գրէ թէ՝ «Քանիցս անգամ ուտիցէք զհացս զայս եւ ըմպիցէք զքաժակս զայս, զմահ Տեառն պատմեցէք, մինչեւ եկեսցէ Նա» (Ա. Կոր. ԺԱ, 26), որով լինի ընդ մեզ՝ որպէս յիւրն մարմին՝ ըստ ասիցն՝ «Այս է մարմին Իմ. որ ուտէ զսա, նա յիս բնակեսցէ, եւ Ես՝ ի նա» (հմմտ. Յովհ. 257):

Կամ՝ լինելն ընդ մեզ ա՛յս է՝ մեռանիլ¹ խորհրդով, որպէս եւ մեք՝ մարմնով, «մինչեւ յետին թշնամին խափանեսցի»² մահն» (Ա. Կոր. ԺԵ, 26), եւ հնազանդութիւնն ընծայէ Հօր, յորում աւարտեալ կատարի պատարագն Քրիստոսի, որ այժմ, ըստ իս, անկատար ասի: Վասն որոյ անմահաբար զենանի՝ սրբելով զմեզ յամենայն մեղաց եւ բժշկելով յամենայն հիւանդութեանց: Միայն թէ արժանի զանձինս պատրաստեսցուք ի փրկութիւն անձանց եւ մի՛ ի դատապարտութիւն ճաշակեսցուք, յորմէ օտարասցուք հեռութեամբ իբր անդամք նեխեալք եւ տիկ պատառատուն՝ հնացեալ չարութեանն գործովք, զանձինս³ գեհենին պատրաստեսցուք: Այլ միշտ նորոգեալք հոգւով՝ եւ մեռանել մեղացն, որպէս եւ Նա՝ մարմնով՝ արժանի լիցուք փրկագործ կրիցն երկրորդն Ադամայ եւ սրբութեամբ միասցուք ի գլուխն մեր եւ ի Տէրն Յիսուս Քրիստոս կատարեալ անդամօք՝ սնեալք մաքրութեամբ, հոգեւոր ճաշակմամբ երկնաւոր Գառինն, եւ աճեալ հասցուք բարիք գործոցն ընտրութեամբ՝ կիրթ ճաշակելօք՝ «յայր կատարեալ ի չափ հասակի կատարմանն Քրիստոսի» (Եփես. Դ, 13): Որովք արժանի լիցուք ժառանգել զպատրաստեալն ի սկզբանէ զարքայութիւնն երկնից՝ գթութեամբ Հօր ամենակալին եւ տնօրէնութեամբ Յիսուսի Քրիստոսի՝ միածնի Որդւոյ Նորին, եւ շնորհօք առատահեղ պարգեւողին՝ ամենասուրբ Հոգւոյն: Որում վայել է փառք եւ պատիւ եւ երկրպագութիւն այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից: Ամէն:

¹ Ձ մեռանել

² Տ խափանի

³ Ձ > զանձինս բառից մինչև վերջ՝ յաւիտեանս յաւիտենից. ամեն բառերը

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բնագրի պատրաստման սկզբունքները 7

Բնագիր (Մատթ. Ե 18 — ԻԸ 20)

Գլուխ Ե	11
Գլուխ Զ	43
Գլուխ Է	89
Գլուխ Ը	110
Գլուխ Թ	132
Գլուխ Ժ	156
Գլուխ ԺԱ	193
Գլուխ ԺԲ	211
Գլուխ ԺԳ	247
Գլուխ ԺԴ	279
Գլուխ ԺԵ	296
Գլուխ ԺԶ	312
Գլուխ ԺԷ	329
Գլուխ ԺԸ	358
Գլուխ ԺԹ	381
Գլուխ Ի	406
Գլուխ ԻԱ	429
Գլուխ ԻԲ	469
Գլուխ ԻԳ	492
Գլուխ ԻԴ	512
Գլուխ ԻԵ	545
Գլուխ ԻԶ	572
Գլուխ ԻԷ	622
Գլուխ ԻԸ	625

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ԳՐՔԵՐԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ - 4

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԾՈՐԾՈՐԵՑԻ

**ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ
ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՆ ՈՐ ԸՍՏ ՄԱՏԹԷԻ**

Մատենաշարի գլխավոր խմբագիր՝

ԵԶՆԻԿ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Series Editor

ARCHBISHOP YEZNIK PETROSSIAN

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Տպարան